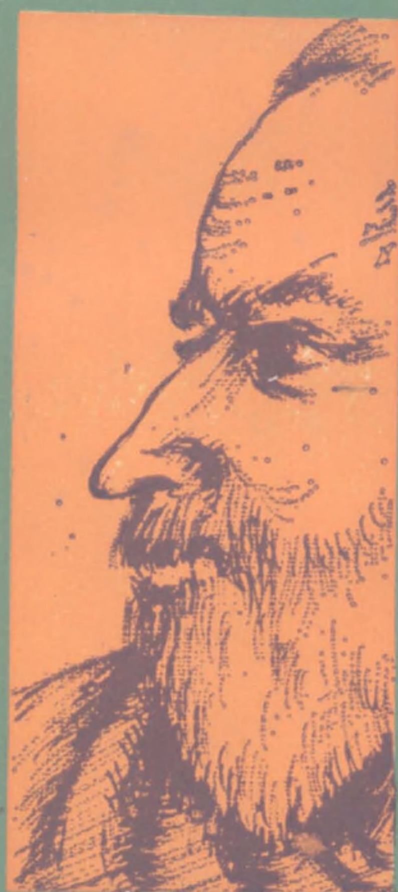
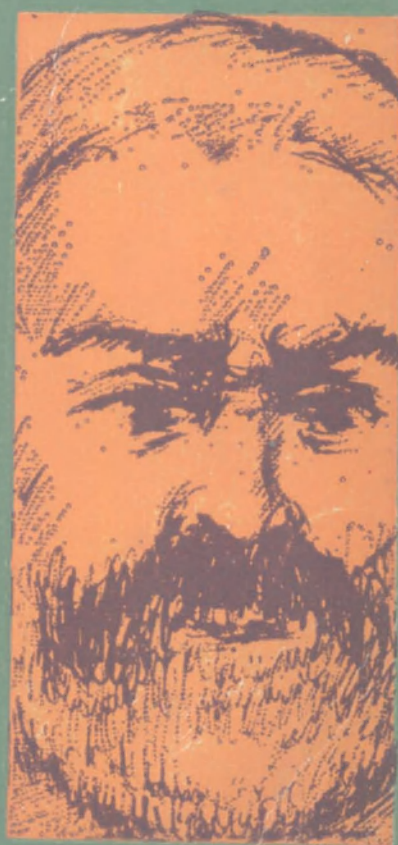
ความคิดทางการเมือง

จากเปลโต ถึงปัจจุบัน

เอ็ม.เจ. ฮาร์มอน : เขียน

น่ห์ จามริก : แปล

ความคิดทางการเมืองจากเปลโต้ถึงปัจจุบัน

เอ็ม. เจ. ฮาร์มอน

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยรัฐยูทาห์ สหรัฐอเมริกา

เสน่ห์ จามริก แปล

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตีพิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๐

ตีพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๕

ตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๙

ตีพิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อรุณี อินทรสุขศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๒

ผู้แปลขออุทิศแด่แม่ผู้ล่วงลับ

สารบัญ

หน้า

บันทึกการพิมพ์ครั้งที่สี่

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ผู้แปลถือโอกาสอ่านทบทวนทุกบททุกตอนโดยตลอด และแก้ไขปรับปรุงถ้อยคำและข้อความอย่างละเอียดตามสมควร เชื่อว่าคงจะทำให้อ่านสะดวกง่ายขึ้น ในประการสำคัญ ในฐานะที่เป็นคนไทยซึ่งย่อมต้องมีความกังวลสนใจในเรื่องราวทางการบ้านการเมืองของตนเองอยู่โดยตรง หนังสือเล่มนี้แม้ว่าจะเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ความคิด สังคมการเมืองของตะวันตกโดยเฉพาะ แต่ก็นับว่าให้บทเรียนอันควรค่าแก่การคิดคำนึงกันอยู่ไม่น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของแนวทางเลือกวิถีชีวิตระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ ซึ่งต่างก็มีทฤษฎีและเหตุผลอ้างอิงต่าง ๆ กันไป และในรูปแบบต่าง ๆ ตามยุคสมัยและสภาวะแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน จะอย่างไรก็ตาม ในที่สุดแล้ว หนทางจะเป็นไปอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่ที่การกำหนดใจของคนเรานี่เองเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น นอกเหนือไปจากมุ่งประโยชน์จากหนังสือนี้ในแง่ของการเล่าเรียนแล้ว การอ่านและคิดใคร่ครวญเปรียบเทียบในเรื่องสำคัญ ๆ ที่ใกล้ตัวเราเช่นนี้ ก็น่าจะช่วยให้เราได้เผชิญปัญหากัน ไม่ใช่ด้วยอารมณ์ลุ่มหลง หรืออาศัยไสยศาสตร์เป็นที่ตั้งอย่างที่กำลังเป็นแนวโน้มอยู่ทุกวันนี้ หากแต่ด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญาความรู้ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า

"ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดในกระบวนจิตของตน"

เสน่ห์ จามริก
คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๔ มกราคม ๒๕๒๒

บันทึกการพิมพ์ครั้งที่สาม

ความจริงหนังสือแปลเล่มนี้ ไม่ได้คิดว่าจะมีการตีพิมพ์ถึงครั้งที่สาม ที่สี่ เพราะถือว่าเป็นเพียงคู่มือประกอบเบื้องต้น พร้อมกับตั้งความหวังไว้ว่า จะได้บรรดาผู้รู้ผลิตงานระดับที่ให้ความรู้ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาในสมัยนี้ ก็กำลังเกิดการตื่นตัวกันในเรื่องความคิดทางสังคมและการเมืองกันอย่างแพร่หลาย ความต้องการงานเขียนในขั้นสูง ๆ ขึ้นไปอีกย่อมจะต้องเกิดขึ้นมาเป็นเงาตามตัว งานแปลงานเขียนประเภทสำนักมาร์กซิสต์ที่พรั่งพรูออกมาในขวบปีที่ผ่านมาเป็นเครื่องแสดงถึงปรากฏการณ์เช่นว่านี้ แต่เท่าที่สังเกตดูความสนใจและการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในด้านนี้ มักกระทำกันอย่างปราศจากความคำนึงถึงสภาวะเงื่อนไขปัจจัยทางประวัติศาสตร์เท่าที่ควร จึงทำให้ระดับของปัญญาความคิดค่อนข้างจะลอย ไม่สู้จะสัมพันธ์กับสภาวะวิสัยและกาลเทศะ ซึ่งประกอบเป็นส่วนสำคัญยิ่งในแนวทางและเนื้อหาของปรัชญาและความคิดทางสังคม ไม่ว่าของสำนักใด ในแง่นี้ หนังสือเรื่อง *ความคิดทางการเมือง—จากเปลโต้ถึงปัจจุบัน* จึงยังนับว่ามีคุณประโยชน์อยู่ อย่างน้อยก็ในข้อที่พยายามโยงให้เห็นเด่นชัดพอสมควรถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับสภาวะเงื่อนไขปัจจัยทางประวัติศาสตร์ตามที่เป็นมาโดยตลอด เป็นที่หวังว่า งานแปลนี้จะช่วยส่งเสริมให้บรรดาผู้สนใจทั้งหลายได้เรียนรู้อะไร ๆ ดีขึ้น จากหลักความจริงในข้อนี้

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๒ มกราคม ๒๕๑๙

บันทึกการพิมพ์ครั้งที่สอง

งานแปลเรื่อง "ความคิดทางการเมือง–จากเปลโต้ถึงปัจจุบัน" นี้ เมื่อตีพิมพ์ออกมาครั้งแรก ปรากฏว่ามีข้อบกพร่องอยู่มาก ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของคำผิดและมีหลายตอนที่ความตกหล่นหายไปทั้งประโยคๆ แต่ที่สำคัญยังได้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงการใช้ศัพท์และสำนวนว่าทำให้อ่านยาก ในข้อนี้ผู้แปลน้อมรับฟังด้วยความขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อเกิดความต้องการตีพิมพ์เป็นครั้งที่สอง จึงได้พยายามตรวจแก้ไขตลอดทั้งเล่มเรียบเรียงความให้กระจ่างชัดขึ้น พร้อมทั้งเพิ่มเชิงอรรถบันทึกผู้แปลในบางแห่งที่เห็นจำเป็นด้วย แต่ถึงกระนั้นผู้แปลก็ตระหนักดีว่า คงจะยังไม่ถึงกับเป็นที่ถูกใจชวนอ่านทีเดียวนัก เฉพาะอย่างยิ่งภาษาเป็นเครื่องสะท้อนลักษณะและวัฒนธรรมของความคิดปัญหา ความยากง่ายจึงอยู่ที่ความอดทนพยายามและพินิจพิเคราะห์ในการอ่านด้วยส่วนหนึ่ง การศึกษาถึงความคิดหรือปรัชญาโดยสาระไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้หาความเข้าใจเท่านั้น หากยังหมายถึงเป็นการฝึกระเบียบวินัยของการใช้เหตุใช้ผลและวิจารณญาณเฉพาะตัวของผู้ศึกษาเองด้วย ผู้แปลใคร่เน้นไว้อีก ณ ที่นี้ว่างานแปลนี้มุ่งหวังให้เป็นคู่มือเบื้องต้นก่อนที่จะก้าวไปสู่การศึกษาขั้นต่อๆ ไปเท่านั้น แล้วก็เป็นที่น่ายินดีด้วยว่าในปัจจุบันนี้ในวงการศึกษาของเราได้เริ่มมีงานเขียน งานแปลและตัวบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านนี้เป็นจำนวนไม่น้อย และนับวันก็จะทวีจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ เหล่านี้ควรจะถือเป็นสัญญลักษณ์อันดีต่อความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกันคือคุณภาพทางปัญญาความคิดและในที่สุดคุณภาพของชีวิต คุณค่าของงานแปล (ซึ่งก็คือผลงานของ ศาสตราจารย์ฮาร์มอนผู้แต่ง) มุ่งเพื่อหลักอุดมการณ์เช่นว่านี้เป็นสำคัญ แม้จะเป็นเพียงส่วนประกอบเล็กน้อยเพียงใดก็ตาม

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑ ตุลาคม ๒๕๑๕

บันทึกผู้แปล

ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก แม้จนบัดนี้ได้มีผู้รู้พยายามเขียนขึ้นมาใหม่อยู่เสมอ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนเป็นประโยชน์ส่งเสริมวิชาความรู้ด้านนี้ให้สมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับ หนังสือเรื่อง *Political Thought : from Plato to the Present* เล่มนี้ของศาสตราจารย์ M. Judd Harmon ถึงแม้จะไม่ได้เสนออะไรใหม่แต่ก็มีแนวแต่งที่ให้ภาพพจน์และเนื้อหาของหลักทฤษฎีของบรรดานักคิดสำคัญ ๆ อย่างแจ่มแจ้งและเข้าใจง่าย เหมาะสำหรับนักศึกษาหรือแม้มหาชนทั่วไปที่เริ่มสนใจแสวงความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง นี่เป็นเหตุผลสนับสนุนให้เลือกหนังสือนี้แปลออกเผยแพร่ ผู้แปลเพียงใคร่เน้น ณ ที่นี้ว่า หนังสือแปลนี้มุ่งสำหรับเป็นคู่มืออ่านประกอบเบื้องต้นเป็นสำคัญ ส่วนความรู้ที่ลึกซึ้งและละเอียดพิสดารนอกเหนือขึ้นไปนั้นเป็นสิ่งที่จะพึงคาดหวังได้จากผู้สอนเป็นเรื่องเป็นรายไป แน่นอน ถ้าหากผู้ศึกษาจะสนใจค้นคว้าหาอ่านเพิ่มเติมต่อไป ก็ย่อมจะช่วยให้เกิดความแตกฉานขึ้นตามที่ปรารถนา

ในการแปลหนังสือเล่มนี้ มูลนิธิเอเซียให้การช่วยเหลือในด้านทุนและการติดต่อขอลิขสิทธิ์แปล มูลนิธิร๊อคเฟลเลอร์ ให้การสนับสนุนในการตีพิมพ์ โดยอนุญาตให้อาศัยเงินที่ช่วยเหลือทางคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งด.ร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในฐานะคณบดี ได้อำนวยความสะดวกให้โดยตลอดในข้อนี้ การอนุเคราะห์และสนับสนุนเหล่านี้นั้นเป็นทั้งคุณค่าและกำลังใจซึ่งผู้แปลตระหนักซาบซึ้งเป็นอย่างดี และใคร่ขอแสดงความขอบคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง ในการตีพิมพ์ คุณกุลธน ธนาพงศธร อาจารย์ผู้ช่วยประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตรวจปรู๊ฟ ช่วยให้ผลงานพิมพ์หนังสือแปลเล่มนี้ใกล้ความสมบูรณ์มากขึ้น

สุดท้าย ผู้แปลถือโอกาสแสดงความขอบคุณ ศาสตราจารย์ เอ็ม. เจ ฮาร์มอน ผู้แต่งหนังสืออันมีคุณค่าทางการศึกษาเล่มนี้ ตลอดจนบริษัท McGraw–Hill เจ้าของลิขสิทธิ์ สำหรับข้อขาดตกบกพร่องของการแปลซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้นั้น ผู้แปลขอรับผิดชอบโดยดุษณี

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมษายน ๒๕๑๐

อารัมภบท

เมื่อถึงบางตอนในชีวิต นักวิชาการส่วนมากและคงเป็นบรรดาครูมหาวิทยาลัยทั้งหมดย่อมต้องเกิดความรู้สึกอยากเขียนหนังสือสักเล่มหนึ่ง ส่วนใหญ่สามารถฝืนความอยากได้ ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งในบรรดาผู้ที่ไม่สามารถทำได้เช่นนั้น นี่เป็นเหตุผลผลักดันมากที่สุดที่ทำให้หนังสือประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองปรากฏขึ้นมาอีกเล่มหนึ่ง โลกอาจดั้นด้นไปได้อย่างแน่นอนโดยไม่ต้องมีผลงานนี้ และข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าบรรดาสหายร่วมอาชีพและนักศึกษาจะไม่รู้สึกว่าโลกเป็นสถานที่ตกต่ำลงไปเพราะหนังสือเล่มนี้

ข้าพเจ้าไม่ขออ้างว่าได้ใช้แนวศึกษาแบบใหม่เอี่ยมแต่อย่างใด หนังสือเล่มนี้พูดถึงบรรดาคนและความเป็นมาต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าถือว่าไม่อาจละเลยได้ในการสอนของข้าพเจ้าเองในหลักสูตรเบื้องต้นเกี่ยวกับความคิดทางการเมือง นอกจากเสนอความคิดมูลฐานของบรรดาปราชญ์การเมืองสำคัญ ๆ แล้ว ข้าพเจ้ายังพยายามทำสองสิ่ง สิ่งแรกข้าพเจ้าได้ให้พื้นฐานประวัติศาสตร์ไว้บ้างสำหรับคนและความคิดของเขาทั้งหลาย ประการที่สองข้าพเจ้าได้พยายามแสดงความสำคัญของความคิดดังกล่าวในแง่ของปัจจุบัน สำหรับข้าพเจ้ารู้สึกว่า หากปราศจากความเข้าใจในสิ่งที่อ้างถึงอดีตและปัจจุบันเหล่านี้แล้ว การศึกษาความคิดทางการเมืองโดยส่วนใหญ่ย่อมไร้ประโยชน์

ข้าพเจ้าใช้ความพยายามวางใจให้เที่ยงธรรมในการเสนอและประเมินความคิดทางการเมืองต่าง ๆ ที่หนังสือนี้เกี่ยวข้อง น่าประหลาดที่ข้าพเจ้าได้พบว่า ความเที่ยงธรรมนี้เป็นเรื่องยากเย็นน้อยกว่าที่ข้าพเจ้าคาดเอาไว้ กันนาร์ ไมร์ดัล (Gunnar Myrdal) กล่าวไว้ว่า ความมุ่งต่อความเป็นจริงสำหรับนักเขียนในทางสังคมศาสตร์บังคับให้เขาจำเป็นต้องแถลงแนวความคิดที่ตนยึดถืออยู่ ประเด็นนี้เป็นที่ยอมรับอย่างดีและข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามด้วยการรับว่าข้าพเจ้าเป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง แต่นี่ไม่ได้เป็นการยกเว้นความชื่นชมในทัศนะของอภิชนชั้นปราชญ์อย่างเช่นเปลโต้หรือเบอร์ค หรือฮ๊อบส์ เราจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับทั้งหมดหรือบางส่วนที่คนเหล่านี้จะได้พูดกันก็ตาม เราต้องยอมรับว่าผู้สร้างความคิดทางการเมืองยิ่งใหญ่เหล่านี้มีความสำคัญ และท่านเหล่านี้เขียนได้อย่างวิเศษ เฉพาะในบทสุดท้ายของหนังสือซึ่งพูดถึงคติฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมเท่านั้น ที่

ข้าพเจ้ายอมรับว่าได้ออกไปอย่างมากจากทัศนคติเป็นกลาง ข้าพเจ้าไม่อาจถือเอาความคิดเหล่านี้เป็นอย่างอื่นได้นอกจากว่าเป็นสิ่งต่ำช้า อุดมการณ์หนึ่ง ๆ ที่สนับสนุนการทำลายล้างมนุษย์นับล้าน ๆ อย่างเลือดเย็นนั้นไม่อาจได้รับการพิจารณาอย่างสงบใจได้ ถึงอย่างไรก็ไม่ใช่จากข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลจำนวนมากนักในการเขียนหนังสือเล่มนี้ แต่บรรดาผู้ที่ได้ให้การช่วยเหลือก็ได้ให้อย่างมากจนข้าพเจ้ารู้สึกลำบากใจถ้าจะไม่เอ่ยนามให้ปรากฏกับของข้าพเจ้าในที่นี้ มิตรสองท่านได้อ่านต้นฉบับให้อย่างละเอียดถี่ถ้วน มิลตัน อาร์. เมอริลล์ (Milton R. Merrill) แห่งมหาวิทยาลัยรัฐยูทาห์ (Utah State University) มักโต้แย้งข้อเท็จจริงและการแปลความทางประวัติศาสตร์และวิจารณ์การแต่งของข้าพเจ้า ผลปรากฏว่าท่านผู้นี้เป็นฝ่ายถูกทุกครั้ง ฟรานซิส ดี. วอร์มุธ (Francis D. Wormut) แห่งมหาวิทยาลัยยูทาห์ (University of Utah) ใช้เวลาอันมีค่าจากความพยายามทางวิชาการของท่านเองอำนวยผลของความรอบรู้เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ายังใคร่ขอรับรู้ในความช่วยเหลือจาก มอยล์ คิว. ไรซ์ (Moyle Q. Rice) และมิลตัน ซี. แอบรัมส์ (Milton C. Abrams) แห่งมหาวิทยาลัยรัฐยูทาห์ สุดท้ายขอขอบคุณเลขานุการิณีของข้าพเจ้าคือ นางสาวแคธลีน แฮนเซน (Kathleen Hansen) ประสิทธิภาพของเธอก็มีแต่ความร่วมมืออันแจ่มใสของเธอเท่านั้นที่เหนือกว่า

ข้าพเจ้าปรารถนาว่า นอกจากให้คนดี ๆ เหล่านี้ได้รับเกียรติสำหรับส่วนใดก็ตามที่ควรค่าแก่การชมเชยในงานเขียนนี้แล้ว ข้าพเจ้าคงอาจให้ท่านเหล่านี้ร่วมรับผิดชอบสำหรับส่วนที่ขาดตกบกพร่องได้ด้วย อย่างไรก็ดี ความยุติธรรมบังคับว่าข้าพเจ้าต้องเป็นผู้รับภาระนี้เอง

เอ็ม. จัด ฮาร์มอน (M. Judd Harmon)

๑ บทนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติความคิดทางการเมือง เรื่องนี้มีความสำคัญอย่างสูง ไม่มีผู้ใดเลี่ยงพ้นอิทธิพลของสิ่งนี้ กระนั้นก็ดีมีไม่กี่คนที่รู้ ส่วนใหญ่ของความคิดเห็นทางการเมืองที่คนแสดงออกอย่างอิสระมีขึ้นโดยมิได้รู้หรืออ้างอิงไปถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของบรรดาความคิด ซึ่งมีผลใหญ่หลวงต่อบรรยากาศและสถาบันการเมืองที่มีอยู่ทุกวันนี้ ในที่นี้เราจะพิจารณาถึงลำดับขั้นใหญ่ ๆ ของความเป็นมาเช่นว่านี้ นักเขียนหลายท่านอธิบายข้อแตกต่างระหว่างทฤษฎีการเมือง ปรัชญาการเมือง รัฐศาสตร์ คติการณ์ และสาขาอื่น ๆ ของวิชาเรื่องนี้ การถกเถียงทำนองนั้นแม้จะมีคุณค่าแต่ก็ไม่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์ของเรา ความสนใจของเราโดยทั่วไปจะมุ่งศึกษาถึงความคิดทางการเมืองเท่าที่เกี่ยวข้องในการพยายามอธิบายอ้างอิงหรือวิพากษ์วิจารณ์ด้านต่าง ๆ ของสัมพันธภาพทางการเมือง กล่าวคือ สัมพันธภาพระหว่างผู้ที่ปกครองและผู้ที่ถูกปกครอง ดังที่เราจะได้เห็นเรื่องต่าง ๆ มากมายมหาศาลรวมอยู่ในหัวข้อเรื่องนี้ สมาชิกสังคมทุกคนได้รับผลกระทบกระเทือนจากสัมพันธภาพเหล่านี้ เขาได้รับอยู่แล้วเสมอมาและจะได้รับอยู่ต่อไปเสมอ เขาอาจให้ความใส่ใจต่อเรื่องราวมากหรือเพียงเล็กน้อย แต่เขาย่อมไม่อาจหนีข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งที่เขาเป็นอยู่และที่เขากระทำเป็นเรื่องที่โดยส่วนใหญ่ทีเดียวกำหนดขึ้นจากระบบการเมืองซึ่งตนประกอบเป็นส่วนหนึ่ง และพื้นฐานของระบบการเมือง ก็คือ ความคิดทางการเมือง

อาจถกเถียงกันได้ว่า สัมพันธภาพและการปฏิบัติทางการเมืองมีผลสำคัญสำหรับบุคคล แต่ความคิดทางการเมืองไม่เกิดผลเช่นนั้น การปฏิบัติอาจกระทำกันและสถาบันอาจก่อตั้งขึ้น และแม้ว่าทฤษฎีการเมืองจะได้คิดกันขึ้นเพื่ออ้างอิงสนับสนุน แต่โดยแท้จริงแล้วการปฏิบัติและสถาบันเหล่านั้นก็จะไม่ต่างอะไรขึ้นมาเลยถึงจะขาดทฤษฎีการเมือง ตามเหตุผลด้านนี้อ้างว่า ทฤษฎีการเมืองเป็น

เพียงเรื่องย้อนหลังไม่ได้ก่อให้เกิดผลอะไรขึ้นมา คาร์ลม๊ากซ์เห็นด้วยทีเดียวในข้อนี้ ม๊ากซ์ถือว่าความคิดเป็นสิ่งที่กำหนดจากสภาวะทางวัตถุ ความคิดไม่อาจเปลี่ยนสภาวะเหล่านี้ได้ (เว้นเสียแต่ว่าจะมีม๊ากซ์มาสร้างความคิดขึ้นอีกเท่านั้น) ประเด็นข้อนี้มีน้ำหนักอยู่เหมือนกัน ทฤษฎีการเมืองมักจะเป็นเรื่องของการยกเหตุผลอ้างอิงสนับสนุนการกระทำหรือฐานะการณ์ที่ได้ปฏิบัติไปแล้วหรือสถาบันที่ได้ก่อตั้งขึ้นก่อนแล้ว มีตัวอย่างมากมายที่นึกได้และที่ล่าสุดได้แก่การสร้างทฤษฎีเฮเกลอย่างเทียมโดยพวกฟาสซิสต์ของอิตาลี เพื่อสนับสนุนระบอบการซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นนานมาแล้ว

อย่างไรก็ดีข้ออ้างเรื่องย้อนหลังนี้อ้างง่าย ๆ เกินไป ความคิดมีอิทธิพลต่อการกระทำอย่างแน่นอน ทฤษฎีหนึ่งๆ ซึ่งคิดขึ้นเพื่อสนับสนุนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ย่อมมีผลกระทบถึงเหตุการณ์ต่อมาเกือบทุกอย่างไป ทฤษฎีแยกอำนาจของมองเตสกิเออ ซึ่งคิดขึ้นจากข้อสังเกต (อย่างผิดๆ) ถึงลักษณะดำเนินงานของการปกครองอังกฤษ ทำให้มองเตสกิเออเชื่อแน่ในความถูกต้องของทฤษฎี แต่ในเวลาต่อมาทฤษฎีนี้ได้มีอิทธิพลเป็นอันมากต่อรูปรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลหลายแห่งนำเอาไปใช้กันเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองของสหรัฐ ด้วยเหตุนั้นจึงมีผลกระทบชีวิตคนนับล้าน ๆ บรรดาทฤษฎีในอดีตรวมทั้งที่เลิกทิ้งกันไปเป็นส่วนใหญ่ เช่นเทวสิทธิของกษัตริย์ ก็ประกอบเป็นส่วนหนึ่งในมรดกทางความคิดของเรา ทฤษฎีเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเราในหลาย ๆ ทางด้วยกัน มันทำให้เกิดหลักความคิดของส่วนบุคคลซึ่งเป็นพื้นฐานที่เราใช้วินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ถ้าหากความคิดซึ่งประกอบเป็นหลักความคิดเช่นว่านี้ผิด การวินิจฉัยของเราก็ใช้ไม่ได้ ถ้าหากเป็นจริงการวินิจฉัยก็อาจดี การศึกษาความคิดทางการเมืองควรสอนให้นักศึกษารู้จักประเมินทดสอบทัศนะของตนเอง มันควรจะเป็นประโยชน์ช่วยสร้างสรรค์และคิดค้นให้เกิดความคิดอ่านทางการเมือง เพื่อจะได้ทำการวินิจฉัยอย่างมีเหตุผล

ประเดี๋ยวเราจะได้พิจารณากันถึงลักษณะบางอย่างที่คนนำเอาความคิดทางการเมืองมาใช้เมื่อจะป้องกันหรือโจมตีการกระทำหรือสถาบันการเมือง แต่ก่อนอื่นเราจะพิจารณากฎทั่วไปสักสองสามประการซึ่งควรตระหนักใส่ใจกันในการที่จะประเมินความคิดทางการเมืองอันหนึ่งอันใด โดยส่วนใหญ่ทีเดียว ความถูกต้องสมบูรณ์ของทฤษฎีการเมืองหนึ่ง ๆ มีส่วนสัมพันธ์อยู่กับสภาพแวดล้อมที่ทฤษฎีนั้นคิดกันขึ้นมา สัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองซึ่งปรากฏจากการก่อตั้งสถาบันการเมืองอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ พร้อมกับหลักอุดมการณ์พื้นฐานนั้นอาจเหมาะกับสภาวะ

อย่างหนึ่งโดยสมบูรณ์ แต่อาจไม่เหมาะเลยกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป ย่อมจะเป็นเรื่องเบาความคิดที่จะพูดกันสมัยนี้ถึงระบอบประชาธิปไตยโดยตรงแบบของที่ประชุมท้องที่ในนิวอิงแลนด์หรือนครรัฐกรีก ราวกับว่าหลักการของระบอบนี้จะนำมาใช้ได้กับรัฐชาติอันกว้างใหญ่และขาดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในสมัยปัจจุบัน ในทำนองเดียวกัน หลักอ้างอิงทางทฤษฎีซึ่งใช้เป็นรากฐานดำเนินงานทางรัฐธรรมนูญของรัฐแบบเกษตรอย่างง่ายๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ย่อมยากที่จะถือว่าเหมาะสม เข้ากับการดำเนินงานของรัฐแบบอุตสาหกรรมอันสลับซับซ้อนในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ กระนั้นก็ตาม เรามักจะคงยึดกันอยู่กับความคิดและสถาบันที่ล่วงสมัย ด้วยเหตุผลซึ่งจะได้ค้นหากันต่อไปในงานเขียนนี้ คนยึดถืออยู่กับรูปการเมืองและอุดมการณ์ อันเป็นรากฐานในสภาวะที่ทำให้รูปการเช่นนั้นหมดความเหมาะสมกับความต้องการของตน เขามักตกอยู่ภายใต้แบบแผนความคิดที่ครอบงำสังคมอย่างแน่นหนาจนแทบไม่คิดตั้งข้อสงสัยกัน โดยทั่วไปคนต้องคอยให้เกิดเหตุหายนะใหญ่ๆ เช่น สงคราม หรือเศรษฐกิจตกต่ำ ที่จะกระตุ้นให้คนเปลี่ยนความยึดถือในลัทธิการเมืองของตนได้อย่างจริงจัง

โดยส่วนใหญ่ คนมีจิตใจเป็นแบบอนุรักษ์นิยม เขาชอบของยากลำบากที่เคยชินกันมามากกว่าคุณประโยชน์ที่อาจได้มาจากของที่ยังไม่รู้จักกัน นอกจากว่าจะเผชิญกับปัญหาที่หนักหน้าจริงๆ คนเราจะพยายามหาทางแก้ไขภายในกรอบของสังคมที่รู้จักกันยิ่งกว่าจะเผชิญกับวิถีชีวิตใหม่ ซึ่งควบคู่ไปกับการรับสถาบันและอุดมการณ์ใหม่ แต่ความเคยตัวเช่นนี้ก็ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโดยไม่หยุดหย่อนในประวัติศาสตร์ ไม่มีอะไรที่จะแน่นอนไปกว่าข้อที่ว่าโลกเปลี่ยนแปลง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมีอยู่มากหลาย อาทิเช่น สงคราม ความก้าวหน้าทางวิทยาการ การค้นพบดินแดนใหม่ การศึกษาที่ดีขึ้น แม้การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้หลายๆ อย่างจะเป็นคุณ เปิดช่องทางโอกาสสำหรับคนเป็นจำนวนมากแต่ก็ยังเป็นที่หวาดกลัว ขุ่นเคือง และถูกขัดขวางต่อต้านเพราะเป็นการกระทบกระเทือนสถานะที่มีอยู่ กล่าวคือเพราะว่าเป็นการเปลี่ยนและทำลายสิ่งที่เคยชินกันมา ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อปฏิกิริยาของคนทั่วไปเป็นไปในรูปขัดขวางต่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงใดๆ ต่อสถาบันการเมือง

รูปการปกครองจะต้องปรับให้เข้ากับความต้องการของราษฎร จุดมุ่งหมายจำเป็นของการปกครองอย่างน้อยที่สุดในสังคมประชาธิปไตยมีอยู่เพื่อสนองความต้องการของราษฎร แต่นี่ก็ไม่

ได้หมายความว่าจะต้องมีรัฐธรรมนูญและระบบปกครองใหม่กันทุกสองสามปี หากหมายความว่าการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะต้องทำกันเกือบตลอดไป กฎหมายจะต้องบัญญัติขึ้น องค์การใหม่จะต้องตั้งขึ้นและบริการใหม่ๆ จะต้องจัดอำนวยให้ น่าประหลาดว่าคน ๆ เดียวกันซึ่งประจักษ์ชื่นชมในการเปลี่ยนแปลงอย่างปฏิวัติของยุควิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม แต่ในขณะเดียวกันมักขัดขืนอย่างเต็มกำลังต่อมวลความพยายามที่จะปรับการปกครองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ดังที่ได้กล่าวกันมาหลายต่อหลายครั้งแล้ว การปกครองของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ไม่เหมาะกับความต้องการของยุคอวกาศ ความไม่เหมาะสมน่าจะต้องเป็นที่เข้าใจกันให้ดี ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าในระยะยาว การปกครองจะต้องเปลี่ยนอย่างสันติเข้ากับความจำเป็นของกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่เช่นนั้น การปกครองก็จะถูกโค่นทำลายไปและตั้งของใหม่ขึ้น ในการต่อสู้ระหว่างฝ่ายต้องการเปลี่ยนแปลงกับฝ่ายป้องกันสถานะเดิมนี้ ความคิดทางการเมืองจะแสดงบทบาทสำคัญเสมอ

"กฎ" อีกประการหนึ่งคือว่า ความคิดทางการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้ออ้างอิงทางศีลธรรมและข้อแตกต่างในความเห็นเรื่องทางจริยธรรมอาจมีกันได้อย่างกว้างขวาง นักคิดทางการเมืองส่วนมากซึ่งเราจะศึกษากันพยายามคิดค้นทฤษฎีอันจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีสำหรับบุคคล แต่กระนั้นนักทฤษฎีการเมืองก็เห็นแตกต่างกันอย่างกว้างขวางในการให้อรรถาธิบายเกี่ยวกับชีวิตที่ดี ข้อสรุปของนักทฤษฎีส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับทัศนะของเขาในเรื่องธรรมชาติมนุษย์ คนโดยธรรมชาติเห็นแก่ตัวหรือว่าเห็นแก่ผู้อื่น คนฉลาดหรือโง่ มีนิสัยระราน หรือขลาดหรือขี้ตื่น คำถามที่สำคัญขึ้นไปก็คือว่าคนเราเสมอหรือไม่เสมอกัน ถ้าหากเสมอกันแล้ว ความเสมอภาคของคนจะแสดงออกให้ประจักษ์ในทางใด เหล่านี้เป็นคำถามสำคัญที่สุดสำหรับนักทฤษฎีการเมืองและตามจริงแล้วสำหรับใครก็ตามที่พยายามหาข้อสรุปที่หลักแหลมในเรื่องทฤษฎีทางการเมือง โดยเหตุที่ความคิดทางการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้ออ้างอิงทางศีลธรรม จึงเป็นการยากที่จะศึกษาเรื่องราวให้ถ่องแท้จริง ๆ ถ้าหากว่าคติฟาสซิสต์กับหลักอ้างอิงทางศีลธรรมที่มีอยู่ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นระบบที่พึงปรารถนาแล้ว วิธีการที่จะให้สำเร็จผลตามคตินั้น ก็อาจพิจารณากันได้โดยถ่องแท้ ปัญหามีว่า เพราะเหตุที่คนเรามีจิตใจนิยมแตกต่างกันอย่างแรง และด้วยเหตุนี้ย่อมมีคนเป็นจำนวนมากที่ไม่ต้องการเดินตามเป้าหมายของคติฟาสซิสต์ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะให้มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องเช่นนั้น นักศึกษาความคิดทางการเมืองอาจคิดสร้างทฤษฎีการเมืองซึ่งตนพอใจอย่างสมบูรณ์ทีเดียว เป็นทฤษฎีที่อาจขจัดข้อข้องใจสงสัยของตนทั้งหมดจริง ๆ แต่แล้วก็จะพบว่าเป็นการยากยิ่งกว่าที่จะเห็นพ้องต้องกัน

กับเพื่อนบ้านของตนได้ในเรื่องนี้ นักธรรมชาติวิทยามีปัญหาแบบนี้น้อยกว่า นักวิจัยทางแพทย์พยายามคิดค้นหาวิธีรักษาโรคมะเร็งโดยไม่ต้องไปถกเถียงกับเพื่อนร่วมงานเสียก่อนว่ามะเร็งเป็นของเลวและควรจะรักษาให้หายไปหรือไม่ วิศวกรอาจถกเถียงกับเพื่อนของเขาถึงวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้างเขื่อน แต่การสร้างเขื่อนโดยทั่วไปไม่เกี่ยวกับการพิจารณาถึงหลักการทางศีลธรรม* หรือถ้าเกี่ยว การพิจารณาจะกลายเป็นเรื่องถกเถียงทางศีลธรรมหรือทางการเมืองไปมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของวิศวกรรม

ณ บัดนี้เราจะมุ่งความสนใจกับปัญหาบางอย่างซึ่งความคิดทางการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้อง ปัญหาหลายอย่างเรื้อรัง ไม่มีใครค้นพบทางแก้ที่ถาวร จุดประสงค์ของงานเขียนนี้ไม่ใช่เพื่อเสนอทางแก้ หากเพียงแต่เพื่อชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาและพิจารณาคำตอบสองสามประการที่เสนอแนะขึ้นโดยนักคิดทางการเมืองในประวัติศาสตร์ ซึ่งถือกันว่าเป็นเจ้าตำหรับในเรื่องนั้น ๆ นักศึกษามีสิทธิที่จะคิดข้อสรุปของตนเองในเรื่องความถูกต้องสมบูรณ์ของทฤษฎีที่พิจารณากัน หลายทฤษฎีอาจเป็นที่น่านิยมชมชื่น หลายทฤษฎีอาจน่าชิงชัง แต่ในกรณีใดก็ตาม ทฤษฎีทั้งหมดมีความสำคัญ และมีอิทธิพลไม่แต่เพียงต่อความเป็นมาของความคิดเท่านั้น หากต่อการสถาปนาและดำเนินงานของสถาบันการเมืองด้วย

ถ้าเรารับว่าคนต้องมีการปกครอง เราจะพบกับคำถามขั้นแรกว่า ใครจะเป็นคนปกครอง จะเป็นคน ๆ เดียว หรือไม่กี่คน หรือมากคน หรือจะผสมผสานกัน รูปการปกครองควรเป็นเช่นไร คนแบ่งแยกกันมานมนานระหว่างหน้าที่สาม ด้านของการปกครอง คือการจัดทำกฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับความหมายและการใช้กฎหมาย อำนาจที่จะปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ควรจะให้อยู่กับคนหรือองค์กรเดียวกัน หรือว่าควรแบ่งแยกและแจกจ่ายให้อยู่กับหลาย ๆ องค์กร จะเกิดข้อแตกต่างอะไรหรือไม่ ถ้าจะเลือกเอาทางหนึ่งทางใดเหล่านี้และถ้าเป็นเช่นนั้น เป็นเพราะอะไร รูปหนึ่งจะมีข้อดีอะไรบ้างเมื่อเปรียบเทียบกับอีกรูปหนึ่ง

ที่เกี่ยวโยงอย่างใกล้ชิดกับคำถามที่ว่า ใครจะปกครอง คือรากฐานในการเลือกผู้ปกครอง ทุกคนเห็นด้วยว่า ผู้ปกครองควรจะเป็นคน "ดี" แต่ความเห็นแตกต่างจะต้องเกิดมีขึ้นแน่นอนในเรื่องความหมายของคำว่า "ดี" สำหรับเมเคียเวลลี ผู้รักชาติชาวอิตาลี ผู้ปกครองที่ดีได้แก่จอมเผด็จการที่เข้มแข็งและไม่ต้องมีสำนึกชั่วดี แต่สามารถสร้างและธำรงเอกภาพของชาติได้ สำหรับ

เปลโต้ผู้ปกครองที่ดีได้แก่ผู้ทรงปัญญา คือราชาปราชญ์ ผู้รู้เหนือคนอื่น ๆ ถึงสิ่งที่ควรกระทำและจะกระทำอย่างไร สำหรับศาสนจักรในสมัยกลาง ผู้ปกครองที่ดีได้แก่ผู้ที่ยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้า และการเลือกผู้ปกครองจะต้องให้ศาสนจักรทำการเลือกหรืออย่างน้อยที่สุดอนุมัติเห็นชอบ สำหรับชาวนาซีเยอรมันผู้ปกครองได้แก่ผู้นำโดยธรรมชาติ ซึ่งดำรงและถีบตนขึ้นสู่ยอดสุดในการต่อสู้แข่งดีซึ่งคนทั้งมวลย่อมต้องประสบกัน สำหรับนักประชาธิปไตย ผู้ปกครองที่ดีได้แก่ผู้ที่รับใช้ผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งตนรับผิดชอบได้ดีที่สุด

ผู้ปกครองควรเลือกกันอย่างไร ผู้ปกครองควรเป็นคนที่มีกำลังเข้มแข็งตั้งตนเหนือประชาชนโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนในเรื่องนี้อย่างนั้นหรือ อำนาจในกรณีเช่นนี้ทำให้เกิดสิทธิหรือไม่ ผู้ปกครองควรได้รับเลือกหรืออนุมัติเห็นชอบของศาสนจักรหรือไม่ ถ้าหากความยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้าเป็นสมบัติจำเป็นของการเป็นผู้ปกครองแล้ว การแต่งตั้งองค์อธิปัตย์อาจจะมีทางทำได้ดีกว่าศาสนจักรหรือไม่ การเลือกผู้ปกครองควรอยู่กับผู้มีกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินหรือไม่ คุณสมบัติด้านฐานะ ทรัพย์สินในการออกเสียงเลือกตั้งใช้กันแพร่หลายในยุโรปและสหรัฐ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และการใช้ฐานะทรัพย์สินเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการเมืองเป็นของเก่าแก่ในประวัติศาสตร์การเมือง สิทธิเลือกผู้ปกครองควรอยู่กับผู้มีการศึกษาหรือไม่ ถ้าควรเช่นนั้น การศึกษาแบบใดและขนาดไหนควรจะกำหนดกันไว้

หรือว่า คนทั้งหมดควรมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเลือกผู้ปกครองของตนหรือไม่ อย่างน้อยที่สุดในเรื่องสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง อาจกล่าวได้ถูกต้องว่าคนทั้งปวงเสมอกัน ปัญหานี้เกาะกินใจคนมานับศตวรรษ ๆ ว่ากันจริง ๆ แล้วเห็นกันได้ชัดว่า ข้อแตกต่างในหมู่มนุษย์ย่อมมีกันอยู่มากมาย แตกต่างในด้านความคิดจิตใจ ในด้านกำลังกาย เพศ อายุ และเชื้อชาติ ทั้งหมดนี้เคยใช้ยกเป็นข้ออ้างอิงจำกัดหลักความเสมอภาคทางการเมือง (รวมทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ) แนวโน้มเอียงของประชาคมประชาธิปไตยค่อย ๆ เลิกถือข้อแตกต่างเช่นนั้น และยืนยันหลักที่ว่า มนุษย์จะมีข้อแตกต่างอยู่อย่างไรก็ตาม แต่คนทั้งปวงมีสิทธิมีเสียงเสมอกันในการเลือกผู้ที่จะมาปกครองตน ในประชาคมเหล่านี้ อายุ (นอกจากราษฎรภาพและถิ่นที่อยู่) เป็นข้อกีดกั้นสำคัญที่แบ่งแยกระหว่างผู้ที่อาจและผู้ที่ไม่อาจออกเสียงและครองตำแหน่งสาธารณะ ในด้านตรงกันข้าม มีประชาคมอย่างเช่นเยอรมันในระบอบนาซี ซึ่งแทนที่จะจำกัดกลับขยายข้อขีดคั่นความเสมอภาคทางการเมือง

ทัศนะแบบขีดคั่นลำดับอำนาจสูงต่ำในสังคมได้ก่อตัววิวัฒนาการขึ้นในประเทศเยอรมันระยะทศวรรษ ๑๙๓๐ จนบังเกิดผลเป็นทฤษฎีเพ้อเจ้อเกี่ยวกับ "เชื้อชาติชั้นนาย" และเกือบสำเร็จผลในความพยายามทำลาย "มนุษย์ชั้นต่ำ"

มีปัญหาควบคู่ไปกับข้อถกเถียงเรื่องความเสมอภาค คือเรื่องการปกครองโดยเสียงข้างมาก ข้อนี้เป็นเรื่องสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะพิจารณากันละเอียดในที่นี้ แต่จะพูดถึงมากในบทต่อ ๆ ไป อย่างไรก็ตาม ปัญหานี้ยุ่งยากแม้สำหรับสังคมประชาธิปไตย ถึงคนทั่วไปจะเชื่อว่า ปัญหาส่วนมากควรจะจัดการแก้ไขกันตามเจตจำนงของเสียงส่วนใหญ่ แต่เขาก็ยังยอมรับข้อจำกัดบางอย่างของหลักการนี้ในรัฐธรรมนูญของเสรีประเทศ ข้อจำกัดเช่นว่านี้กำหนดเจาะจงไว้ใน "บัญญัติแห่งสิทธิ" (bills of rights) ซึ่งสงวนรักษาเสรีภาพของบุคคลในเรื่องการพูด หนังสือพิมพ์ การชุมนุม การร้องเรียน ศาสนาและอื่น ๆ แม้จะถูกโต้แย้งจากคนส่วนใหญ่ เพราะอะไรบุคคลจึงควรต้องการความคุ้มครองเช่นนั้น และจะให้กันแค่ไหนเพียงใดเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจคิดค้นของบรรดานักคิดมาหลาย ๆ ชั่วคนแล้ว ข้อคิดเห็นของท่านเหล่านี้ในปัญหาสำคัญ ๆ ดังกล่าว จะได้พิจารณากันโดยละเอียด

ถึงจะถือว่ามีทางทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันในปัญหาสำคัญเรื่องการเลือกผู้ปกครอง เราก็ยังจะต้องพิจารณาปัญหาอีกว่า อะไรที่ผู้ปกครองเหล่านี้อาจกระทำได้โดยชอบธรรม อำนาจของรัฐมีข้อจำกัดที่เหมาะสมอะไรบ้าง กิจกรรมของมนุษย์ในเรื่องใดควรถือว่าเกินขอบเขตอำนาจวางระเบียบของรัฐบาล นี่ก็อีกเหมือนกันเป็นเรื่องที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง และแต่ละความเห็นก็มีหลักความคิดทางการเมืองอย่างหนึ่งสนับสนุน เมื่อไม่นานมานี้ ลัทธิฟาสซิสต์และลัทธิชาติสังคม ยืนยันว่าเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นคุณค่าจอมปลอม และว่า "เสรีภาพ" ที่แท้จริงอยู่ที่บุคคลอยู่ภายใต้รัฐโดยสมบูรณ์ ตามทัศนะเช่นนี้ ไม่มีกิจกรรมใดของมนุษย์ควรถือว่ายกเว้นจากอำนาจอันแผ่ซ่านของรัฐ ลัทธิที่ค้านอย่างตรงกันข้ามกับฟาสซิสต์นาซีซึ่งบูชารัฐ คือ ลัทธิอนาธิปไตยซึ่งถือว่ารัฐเป็นสิ่งกีดขวางความก้าวหน้าและความสมบูรณ์ของมนุษย์ ตามความคิดของพวกนิยมอนาธิปไตย รัฐและอำนาจการเมืองทั้งปวงควรล้มเลิกไปเสีย พวกนี้อ้างว่า เมื่อไม่มีอำนาจมาบังคับเสียแล้ว จิตใจของมนุษย์ก็จะเจริญงอกงามและเต็มที่ คนโดยสาระภายในดีและถ้าไม่เสื่อมทรามลงเพราะสถาบันที่ชั่วแล้ว คนก็จะดำรงชีวิตกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้อย่างสันติ ข้อจำกัดเท่าที่

จะพึงมีก็แต่มาจากบัญชาแห่งมโนธรรมของตนเท่านั้นเอง ลัทธิเหล่านี้ คือฟาสซิสต์และชาติสังคมฝ่ายหนึ่ง และอนาธิปไตยอีกฝ่ายหนึ่งถือทัศนะเรื่องธรรมชาติมนุษย์แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ลัทธิแรกเชื่อในแง่ร้ายที่สุดเกี่ยวกับความสามารถของคนที่จะปกครองตนเอง ลัทธิที่สองเชื่อในแง่ดีจนเกินควรเกี่ยวกับข้อสมมติฐานที่ว่า ธรรมชาติมนุษย์นั้นดีเหลือล้นและเห็นแก่ผู้อื่นเสียจนไม่จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น

ในระหว่างสองด้านสุดนี้ ก็มีแนวคิดเห็นมากมายที่ต้องการให้มีดุลย์ไว้ระหว่างเสรีภาพของบุคคลกับสิทธิอำนาจ นักคิดทางการเมืองส่วนมากและตามจริงคนเป็นส่วนมากทีเดียวเห็นพ้องกันว่าทั้งสิทธิอำนาจและเสรีภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดี เขาเชื่อกันว่าคนโดยส่วนรวมไม่ใช่ดีไปหมดหรือเลวไปเสียหมด เพราะฉะนั้น แม้รัฐบาลจำเป็นต้องวางระเบียบความประพฤติในบางด้านของชีวิต แต่กฎระเบียบเช่นว่านั้นไม่จำต้องบังคับต่อกิจกรรมของมนุษย์ไปทั้งหมด ขณะที่ความสลับซับซ้อนของชีวิตเพิ่มทวีคูณขึ้น เนื่องจากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ในด้านความคิดทางการเมืองให้ความใส่ใจน้อยลงไปในเรื่อง "ความดี" หรือ "ความเลว" ของธรรมชาติมนุษย์ ชีวิตในอารยธรรมสมัยใหม่พัวพันและยุ่งยากเสียจนแม้เหล่าเทพยดาเองก็คงจำเป็นต้องมีการปกครองบางอย่างเพื่อให้ความมุ่งประสงค์ของตนลุล่วงไปได้

ทัศนนิยม "ระหว่างกลาง" มีเหตุผลพึงได้และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในระบอบประชาธิปไตยของตะวันตกมานานแล้ว แต่เพียงยอมรับความคิดที่ว่าชีวิตที่ดีจำเป็นต้องมีดุลย์พอดีระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจนั้น ยังห่างไกลจากการที่จะขบปัญหาการเมืองของประชาคม คนที่สุจริตใจและมีสำนึกชั่วดีอาจและย่อมขัดแย้งกันได้ ซึ่งบ่อยครั้งเป็นไปอย่างรุนแรงในเรื่องของ "ดุลย์ที่ชอบ" มีผู้กล่าวอย่างถูกต้องว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบปกครองที่ยุ่งยากที่สุดในกระบวนระบอบทั้งมวล ความยุ่งยากได้มีกันมาเพราะว่าประชาธิปไตยไม่อาจขีดเส้นแบ่งคั่นแน่นอนตายตัวได้ระหว่างอาณาเขตของเสรีภาพและของสิทธิอำนาจ คนที่มีชีวิตอยู่ในระบอบประชาธิปไตยเองก็ต้องพะวงอยู่เสมอกับข้อถกเถียงในเรื่องว่า จะขีดเส้นแบ่งคั่นที่ตรงไหนกันในเวลานั้น ๆ รัฐบาลควรจะยอมให้พวกคอมมิวนิสต์ชักจูงโดยเปิดเผยให้โค่นล้างการปกครองระบอบเสรีหรือไม่ ถ้าควรเช่นนั้นคอมมิวนิสต์อาจทำสำเร็จและการปกครองระบอบเสรีก็อาจจะเสื่อมสูญไป แต่ถ้ารัฐบาลประณามการชักจูงเช่นนั้น ก็เท่ากับจำกัดเสรีภาพในการพูด และด้วยเหตุนั้น ระบอบปกครองระบอบเสรีก็จะเป็นเสรีน้อยลง นี่แหละเป็นเรื่องที่ยากเย็นจริง ๆ ในปัญหาที่ไม่เป็นเพียงแต่เรื่องสันนิษฐานเอาเท่านั้น

รัฐบาลควรตั้งระบบประกันทางแพทย์สำหรับประชาชนของตนหรือไม่ การทำเช่นนั้นอาจปรับปรุงพลานามัยขึ้น แต่ก็จะเป็นการวางข้อจำกัดเหนือการปฏิบัติของบุคคลด้วยเหมือนกันในเรื่องที่เสรีภาพเคยเป็นใหญ่มาก่อน รัฐบาลควรหรือไม่ที่จะห้ามไม่ให้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในบางภาคของที่สาธารณะ เพื่อเอาไว้สร้างเป็นที่หย่อนใจเพิ่มขึ้นสำหรับมหาชน การทำเช่นนั้นอาจสมควรอย่างยิ่งในหลาย ๆ แง่ แต่การห้ามก็จะจำกัดเสรีภาพของคนบางคนไป

ปัญหาสังคมสำคัญ ๆ เกือบทั้งหมด ทำให้เกิดการโต้แย้งกันในเรื่องขอบเขตจำกัดของสิทธิอำนาจและเสรีภาพ เป็นไปไม่ได้ที่จะคิดกำหนดสูตรแก้ปัญหาเหล่านี้ให้เป็นที่พอใจของทุกคน หลายคนเคยพยายามมาแล้วแต่ไม่สำเร็จ รัฐธรรมนูญอาจใช้เป็นแนวทางได้ แต่ประสบการณ์พิสูจน์ให้เห็นว่า ถ้าจะให้สำเร็จลุล่วง ถ้าจะให้รัฐธรรมนูญดำรงคงอยู่ได้ รัฐธรรมนูญจะต้องยืดหยุ่นพอที่จะปรับเข้ากับข้อแตกต่างในความคิดเห็นและกับการเปลี่ยนแปลงในการตีความได้ เพราะสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปทำให้จำเป็นต้องเปลี่ยนแก้ไขเส้นขีดคั่นระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า สังคมอุตสาหกรรมต้องการการวางระเบียบของรัฐบาลในเรื่องเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นกว่าสังคมเกษตรแบบเก่า แต่สังคมอุตสาหกรรมก็อาจได้เห็นการขยายเพิ่มพูนอิสรภาพของพลเมืองอย่างมากเหมือนกัน ปัญหาเป็นเรื่องซับซ้อนอยู่มากและไม่มีทางจะง่ายดายขึ้น ตามที่จริง การคิดค้นแสวงทางแก้เอาง่าย ๆ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ดังที่เราจะได้เห็นต่อไปเมื่อเราพิจารณาถึงลัทธิฟาสซิสต์และชาติสังคม (บท ๒๑) จุดดึงดูดยิ่งใหญ่ที่สุดของระบอบเผด็จการที่เกิดขึ้นในระยะทศวรรษ ๑๙๒๐ และ ๑๙๓๐ บางทีคงอยู่ที่ความหวังที่จะให้ระบอบเหล่านี้ผ่อนคลายความทุกข์กังวลของประชาชนซึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาของอารยธรรมอันสับสนของยุคอุตสาหกรรมนั้นเอง สำหรับทางแก้ แม้จะแสดงออกด้วยถ้อยคำที่เร้นลับแต่เป็นผลให้อิสรภาพของบุคคลต้องเสื่อมสูญไป ประชาชนได้รับการบอกเล่าว่าเขาจะต้องแลกอิสรภาพ (ซึ่งอ้างกันว่าถึงอย่างไรก็ไม่มีค่าอะไรอยู่ดี) กับความมั่นคงซึ่งผู้นำได้สัญญาไว้ที่จะทำการแก้ปัญหาของเขา การแลกเปลี่ยนได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเป็นการต่อรองที่แย่สำหรับประชาชน แม้ถึงความมั่นคงที่สัญญาเอาไว้อาจจะมาถึงอยู่แล้วก็ดี แต่ประชาชนคงจะได้พบว่าราคาค่างวดสูงเกินไป แต่ความมั่นคงเป็นเรื่องลวง ผลของข้อตกลงแลกเปลี่ยนคือ ความตายและความพินาศ

ถ้าเราจะดำรงชีวิตอยู่กับเพื่อนมนุษย์ของเราและให้ได้ประโยชน์จากชีวิตสังคมก็จะต้องมี

การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวให้กับผลประโยชน์ส่วนรวมกันบ้าง ข้อนี้เป็นที่เข้าใจกันอยู่ แม้ในประชาคมประชาธิปไตยซึ่งมีประเพณีปัจเจกนิยมอย่างแรงกล้าที่สุด และมันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาของการสร้างดุลย์อันเหมาะสมระหว่างเสรีภาพและสิทธิอำนาจ ไม่มีบุคคลใดอาจได้รับอนุญาตให้แสวงผลประโยชน์ของตนเอง ให้แสวงจุดมุ่งหมายของตนโดยไม่คำนึงถึงผลการกระทำของตนอันอาจบังเกิดแก่ผู้อื่น เป็นเวลานับศตวรรษที่การแสวงผลประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลถูกจำกัดอย่างกวดขันจากบรรดาจักรพรรดิและเจ้าขุนมูลนาย เมื่ออำนาจเด็ดขาดของรัฐบาลต่าง ๆ ถูกโค่นทำลายไปในการปฏิวัติของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ ก็เกิดความเอนเอียงนำเอาทฤษฎีปัจเจกนิยมและเสรีนิยมมาใช้แทนที่ทฤษฎีอำนาจเด็ดขาด เป็นความต้องการให้จำกัดอำนาจรัฐบาลและสนับสนุนความคิดที่ว่า การแสวงผลประโยชน์ของบุคคลโดยไม่มีข้อจำกัด (หรืออย่างน้อยโดยมีข้อจำกัดเพียงเล็กน้อย) จะเป็นประโยชน์ต่อประชาคมทั้งมวล อย่างไรก็ดีปฏิกิริยาต่อทฤษฎีอำนาจเด็ดขาดก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากขึ้น คตินิยมเฉพาะตัวซึ่งมักใกล้เคียงกับอนาธิปไตย ก่อให้เกิดการแตกแยกภายในเสรีประชาคมและคุกคามให้แตกสลายไป บางทีคงเป็นธรรมดาที่แต่ละคนจะคิดเอาว่า สิ่งซึ่งให้ประโยชน์แก่ตนย่อมจะให้ประโยชน์แก่ทุก ๆ คนด้วย แต่ประสบการณ์พิสูจน์ก็ได้ให้เห็นอย่างเพียงพอถึงความหลงผิดในความเชื่อข้อนี้ ผลประโยชน์มีทั้งของมหาชนและของเอกชนแต่ละคนจะต้องยอมให้ผู้อื่นในบางโอกาส ปัญหาอยู่ที่จะต้องตกลงกันถึงเรื่องว่า เมื่อใดฝ่ายหนึ่งหรือฝ่ายอื่นควรเป็นใหญ่และให้เป็นเช่นนั้นอย่างสันติ โดยไม่บั่นทอนทำลายโครงสร้างสังคม ทางแก้ปัญหายุ่งยากนี้บางครั้งก็เคราะห์ร้ายที่ไปหาทางซึ่งสังเวยปัจเจกนิยมทั้งหมดให้กับระบบอำนาจเบ็ดเสร็จบางอย่างเข้า

อะไรเป็นกฎเกณฑ์ที่อาจใช้วินิจฉัยการกระทำของรัฐบาลเล่า ที่เคยเสนอแนะกันมาก็มีมากมายหลายอย่าง เปลโต้ถือว่าระบบการเมืองที่ดีพึงอำนวยความยุติธรรมแก่คนทั้งมวล หนังสือเรื่อง *อุตมรัฐ* ของเปลโต้ ในส่วนหนึ่งอธิบายความหมายของความยุติธรรมและชี้แนวทางที่ความยุติธรรมอาจมีขึ้นได้ บรรดาพ่อขาวคริสต์เชื่อว่าการปกครองที่ดีช่วยให้คนดำรงชีวิตเพื่อสามารถเข้าสู่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้า และหลักการปกครองจะต้องกลมกลืนกับกฎพระผู้เป็นเจ้า สำหรับพวกสตออิคส์ (Stoics) และคนอื่น ๆ กฎธรรมชาติรวมหลักการของการปกครองที่ดีและวางข้อจำกัดอำนาจของผู้ปกครอง ดังที่เราจะเห็นกันต่อไป มีข้อคิดเห็นแตกต่างกันอยู่มากในเรื่องเนื้อหาของกฎธรรมชาติ แต่เป็นเวลาหลายศตวรรษมาแล้วแทบไม่มีผู้ใดสงสัยเลยว่า มีกฎเช่นว่านี้อยู่ สำหรับเมเคียเวลลี ความดี

เลิศของรัฐบาลพึงวัดด้วยระดับผลสำเร็จของตนในการสร้างและธำรงเอกภาพของชาติ โธมัส ฮ๊อบส์ (Thomas Hobbes) วินิจฉัยโดยถือเกณฑ์ความสามารถของรัฐบาลในการคุ้มครองป้องกันชีวิตของราษฎร จอห์น ล๊อก (John Locke) และคนอื่น ๆ ในกลุ่ม "สิทธิธรรมชาติ" ถือว่าคนโดยธรรมชาติมีสิทธิในชีวิต อิสรภาพและทรัพย์สิน และว่ารัฐบาลที่ไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ให้ดีสมควรหมดอำนาจไป เจเรไม เบนแธม (Jeremy Bentham) และกลุ่มประโยชน์นิยมอ้างว่าหน้าที่ของรัฐบาลคือสร้าง "ความผาสุกยิ่งใหญ่ที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด" และเบนแธมก็ได้คิด "วิธีคำนวณความผาสุก" ซึ่งจะใช้วัดผลสำเร็จของรัฐบาลตามจุดมุ่งหมายนี้ ข้อคิดเห็นดังกล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของข้อเสนอมากกว่าที่จะเป็นการสรุปอย่างครบถ้วนในสิ่งที่เราจะได้ศึกษากันต่อไป แต่เท่าที่ยกมาก็เพียงพอที่จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะและวงเขตของปัญหา เรื่องราวสมควรได้รับความใส่ใจของเรา ในฐานะที่เป็นบุคคลและสมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์ เราอาจโอนเอียงเกินไปในทางวินิจฉัยการกระทำของรัฐบาลเพียงเฉพาะในแง่ของผลประโยชน์ทางวัตถุเท่านั้น เราอาจเถียงว่าเราถูกเก็บภาษีมากไป เรามีรายได้ต่ำไป ธุรกิจไร่นาของเราถูกควบคุมบังคับมากไป การใช้จ่ายในด้านการช่วยเหลือต่างประเทศมากเกินไป เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญจริง ๆ แต่ถ้าหากเราสามารถประเมินเรื่องเช่นนี้ในแง่ของหลักการพื้นฐานบางอย่างยิ่งกว่าในแง่ของผลทางวัตถุและส่วนตัวแล้ว เราก็จะได้กฎเกณฑ์ที่มีคุณค่ามากขึ้น

เรามีชีวิตอยู่ในโลกอันถูกครอบงำอย่างไม่เคยมีมาก่อนโดยอิทธิพลของนโยบายต่างประเทศ เราพูดกันในแง่ "โลกเสรี" "โลกคอมมิวนิสต์" และ "ชาติที่ไม่ผูกพันหรือเป็นกลาง" ปัจจัยใจใหญ่อันหนึ่งของการต่อสู้ในโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นเรื่องของการแข่งดีระหว่างคอมมิว-นิสต์ และตะวันตกเพื่อชิงอิทธิพลในหมู่ประเทศเป็นกลาง ยุทธวิธีเกือบทุกอย่างที่คิดกันได้ต่างนำออกมาใช้กันไม่ว่าจะเป็นในด้านกำลัง โฆษณาชักจูงขู่เข็ญ การช่วยเหลือต่างประเทศ การช่วยทางทหารและในทางลัทธิ สิ่งที่ระบุสุดท้ายนี้ไม่ใช่จะสำคัญน้อยที่สุด ระบอบคอมมิวนิสต์มีลัทธิอันขยายเติบโต และยืดหยุ่นอย่างสูงซึ่งพยายามใช้ดึงดูดบรรดาชาติที่ไม่ผูกพันให้เข้ากับฝ่ายตน ถึงว่า

ลัทธินี้จะปราศจากรากฐานทางข้อเท็จจริงและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่หมายความว่าจะขาดอิทธิพลจูงใจ คอมมิวนิสต์สัญญาจะให้ชีวิตที่ดีขึ้นอย่างกว้างขวาง เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนที่ยากแค้นและตกต่ำ ซึ่งประกอบเป็นชนส่วนใหญ่สำคัญในบรรดาประเทศที่ตนมุ่งจูงใจ คอมมิวนิสต์อ้างเอานโยบายอาณานิคมของชาติจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นสาเหตุแห่งภาวะแร้นแค้นของมวลชนในประเทศด้อยพัฒนา และก็มีมูลความจริงพอที่จะทำให้ข้อกล่าวหานี้มีอิทธิพลจูงใจได้ นโยบายจักรวรรดินิยมแบบของคอมมิวนิสต์มักจะไม่เป็นที่รู้กัน และอันตรายของมันมักไม่เป็นที่ใส่ใจกัน ฝ่ายคอมมิวนิสต์อ้างว่าคติประชาธิปไตยของตะวันตกเป็นเพียงสิ่งเคลือบแฝงเพื่อการรีดนาทาเร้น แต่อ้างว่าระบบของตนจะนำความก้าวหน้าทางวัตถุและสุนทรีย์มาให้

อิทธิพลจูงใจของคอมมิวนิสต์อาจจะตอบโต้กันได้อย่างสัมฤทธิ์ผลขึ้น โดยเน้นความคิดประชาธิปไตยอย่างเป็นจริงเป็นจังขึ้น ออกจะบ่อยทีเดียวที่แนววิธีนี้ถูกโต้แย้งและกลับหันไปใช้นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างสับสนอลวนและคลั่งไคล้ ให้ความพะวงใส่ใจมากไปกับการประณามคอมมิวนิสต์ว่าเป็นพวกมดเท็จ และบั่ดความรับผิดให้กับคอมมิวนิสต์ในกรณียุ่งยากทั้งปวงของโลก เราใคร่เสนอข้อคิดเห็นในที่นี้ว่ามันเป็นกลวิธีที่ไม่บังเกิดผลและจะไม่จูงใจผู้ที่เรามุ่งจะชักจูง ลำพังความคิดอย่างเดียวย่อมไม่เป็นผลสำเร็จที่จะสร้างมิตรภาพและความสนับสนุนจากบรรดาชาติที่ไม่ผูกพันกระนั้นก็ตาม สำหรับประชาชนที่ยังไม่ตัดสินใจก็สมควรได้รับการใส่ใจอย่างยิ่ง ความคิดอันสัมฤทธิ์ผลเป็นสิ่งจำเป็น เป็นความคิดในทางสร้างสรรค์มากกว่าต่อต้าน แต่ความคิดประชาธิปไตย ถ้าจะให้สัมฤทธิ์ผล ไม่ใช่เพียงใช้ผู้เชี่ยวชาญมารวบรวมเอาแล้วส่งออกจำหน่ายสำเร็จรูปไปให้คนที่มุ่งจะชักจูง ความคิดจะต้องเป็นการสะท้อนออกของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยและรวมทัศนะมูลฐานของเขาในตะวันตก ความสับสนเกิดมีอยู่มากในปัญหาว่า ทัศนะของประชาชนคืออะไรกันแน่ มีการพูดกันมากมายสนับสนุนอุดมการณ์ประชาธิปไตยในเรื่องอิสรภาพ ความเสมอภาคการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ สิทธิชนหมู่น้อย สิทธิออกเสียงและอื่น ๆ แต่ลักษณะคลุมเครือของถ้อยคำ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเพียงเล็กน้อยในความซับซ้อนและขัดแย้งที่มีอยู่ในความคิดเช่นว่านี้ มันไม่ใช่ของผิดธรรมดาที่จะได้พึ่งคนคนหนึ่งพูดสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อหลักการประชาธิปไตยสองอย่างที่ขัดกัน ประชาธิปไตยอาจอาศัยหลักประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของความ

คิดทางการเมือง แต่การทำเช่นนั้น ถ้าจะให้ถูกแล้วก็จำเป็นต้องศึกษาถึงประเพณีนั้น ๆ ด้วย ผู้สนับสนุนประชาธิปไตยยังจะต้องการรู้ด้วยในเรื่องประเพณีความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย ซึ่งมีมานานพอ ๆ กัน และต้องเข้าใจว่าเพราะอะไรความคิดเหล่านี้จึงเป็นที่นิยมกันได้ ผู้บัญชาการทหารที่ฉลาดไม่จำเป็นต้องรู้เฉพาะกำลังทัพของตนเท่านั้น แต่ยังต้องรู้ให้มากเช่นกันถึงแหล่งกำลังฝ่ายข้าศึก นักแข่งควรทำการประเมินของตนให้ตรงกับความเป็นจริงเท่าที่จะทำได้ ถ้าว่าจะต้องการให้ฝ่ายของตนได้ชัยชนะ

๒ นครรัฐกรีก

ส่วนใหญ่ทีเดียว คนเราเป็นผลของวงแวดล้อมแห่งสถาบันของตน บางทีมาร์กซ์จะยกความสำคัญของกฎข้อนี้จนเกินไป แต่กระนั้นเราก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีส่วนถูกอยู่มาก เป็นการสมควรที่เราจะพูดกันถึงเรื่องนครรัฐกรีก เรื่องพลเมืองและสถาบันของนครรัฐกรีกเสียก่อนที่จะศึกษาความคิดทางการเมืองของปราชญ์ยิ่งใหญ่คือ เปลโต้ อริสโตเติล ความปราดเปรื่องของบุคคลซึ่งครองเวทีนครรัฐบางครั้งก็บังรัศมีเวทีเอง จึงเป็นการดีที่เราจะระลึกถึงไม่แต่เพียงว่า คนเป็นผู้สร้างสถาบัน หากว่าคนยังถูกสร้างขึ้นโดยสถาบันด้วย โสกราตีส เปลโต้ และอริสโตเติล อาจถือว่าเป็นนักคิดเด่นไม่ว่าท่านเหล่านี้จะไปพูดและเขียนในวงแวดล้อมอื่นนอกออกไปจากนครรัฐ แต่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า ท่านเหล่านี้และคนอื่น ๆ พูดในกรอบของวงแวดล้อมอันนี้ และสิ่งที่พูดและเขียนอยู่ภายใต้สภาวะกำหนดของสังคมซึ่งตนทำการอยู่ แม้เมื่อจะวิพากษ์โจมตีสังคม หลักอ้างอิงของข้อโจมตีของท่านเหล่านี้ก็ได้มาจากนครรัฐนั่นเอง

นครรัฐขนาดมีความใกล้ชิดกันเป็นส่วนตัวของกรีซแตกต่างห่างไกลจากรัฐชาติใหญ่โตสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ แม้ศัพท์แสงการเมืองสมัยใหม่จำนวนมากจะมาจากนครรัฐก็ดี แต่ในการใช้ศัพท์แสงนั้น ๆ เราต้องเข้าใจว่า ความหมายของมันได้เปลี่ยนไปมากในระหว่างระยะเวลากว่า ๒ พันปี วิธีการเศรษฐกิจหรือการเมืองบางอย่างที่ใช้ได้ดีและเป็นที่นิยมยกย่องสำหรับคนกรีกอาจไม่มีค่าในสาธารณรัฐประชาธิปไตยขนาดใหญ่ก็ได้ บทเรียนของการเมืองนครรัฐจะต้องอาศัยการเข้าใจภาวะแวดล้อมของสถาบัน ไม่มีผู้ใดจะสามารถแปลหลักเหตุผลของนโยบายต่างประเทศของสหรัฐได้โดยไม่มีความรู้ถึงปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการกำหนดนโยบายในสมัยแรก ๆ ของสาธารณรัฐ ไม่มีผู้ใดจะได้แนวคิดอันถูกต้องในปรัชญาของเปลโต้และอริสโตเติล โดยไม่มีความเข้าใจโลกซึ่งท่านเหล่านี้มีชีวิตอยู่

เป็นไปไม่ได้ที่จะพูดถึงนครรัฐดังกับว่า นครรัฐทั้งหมดเป็นแบบเดียวกัน ในบรรดานครรัฐจำนวนมากของกรีซเต็มไปด้วยข้อแตกต่างมากมายทางสังคมและการเมือง ทั้ง ๆ ที่มีสายสัมพันธ์ร่วมกันในทางภาษาและศาสนา แต่สงครามก็เกิดขึ้นเป็นประจำ ข้อแตกต่างกระทำให้เกิดความสนใจในความคิดทางการเมืองและการเจริญขยายตัวของความคิด เพื่อจุดประสงค์ของงานศึกษานี้ นครรัฐของเอเทนส์ควรแก่การสนใจด้วยเหตุผลบังคับหลายอย่าง การทดลองของเอเทนส์ในระบอบปกครองประชาธิปไตยและการแสวงชีวิตที่ดียังให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นของนักวิชาการมาหลายชั่วคน นครเอเทนส์เป็นศูนย์วัฒนธรรมและการศึกษาของโลกยุคโบราณ และอิทธิพลของเอเทนส์ยิ่งใหญ่สามารถรักษาฐานะเด่นอยู่ได้เป็นเวลานานหลังจากพ่ายแพ้และเสื่อมสูญอำนาจทางเศรษฐกิจและทางทหาร คนผู้มีมิตรจิตสนใจที่จะดำรงชีวิตร่วมกับพวกของตนด้วยจิตใจของความเสมอภาคและเป็นมิตร เขาชิงชังและปฏิเสธระบอบอัตตาธิปไตย นครเอเทนส์ซึ่งสามารถประสบผลของการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นในระบอบประชาธิปไตย ชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ระยะหนึ่งเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การสนใจศึกษายิ่งกว่านครสปาร์ตา ซึ่งเหยียดในความหย่อนยานของสังคมเอเทนส์และดำเนินชีวิตที่เยือกเย็นและกันดารแบบค่ายทหาร อำนาจของสปาร์ตาเสื่อมโทรมลงเช่นเดียวกับเอเทนส์ แต่เมื่ออำนาจทางทหารของสปาร์ตาสูญสิ้นไป ทุกสิ่งทุกอย่างก็สูญสิ้นไปหมด มรดกวัฒนธรรมซึ่งคงเอเทนส์ไว้ไม่อาจประโลมใจชาวสปาร์ตาได้ในยามเมื่อเสื่อมโทรม เอเทนส์คงอยู่ต่อไปจากผลงานที่ตนได้สร้างขึ้นแต่สปาร์ตาตายไปหมดสิ้น

กระนั้นก็ตาม เมื่อนำนครเอเทนส์มาอ้างอิง ณ ที่นี้ในฐานะเป็นแบบอย่างของประชาธิปไตย เราต้องเข้าใจว่าประชาธิปไตยเอเทนส์ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเต็มที่ หากเป็นขั้นหนึ่งจากความเป็นมาทางการเมืองอันยาวนาน การแปรเปลี่ยนจากสังคมเลี้ยงสัตว์แบบพื้นๆมาเป็นสังคมของเจ้าของและผู้เช่าที่ดิน และในที่สุดมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์นั้นเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนรูปปกครองตามลำดับ จากราชาธิปไตยเป็นอภิชนาธิปไตยจากอภิชนาธิปไตยเป็นทรราชย์และจากทรราชย์เป็นประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงแต่ละขั้นก่อให้เกิดการต่อสู้รุนแรงระหว่างฝ่ายที่ครองอำนาจการเมืองและฝ่ายที่พยายามแสวงอำนาจ เมื่อการเปลี่ยนแปลงมาถึงประชาธิปไตยก็มิ

ได้อยู่โดยไม่ถูกท้าทาย ประชาธิปไตยต้องต่อสู้เพื่อธำรงรักษาตนเองต่อการเรียกร้องของกลุ่มชนมั่งมีและตระกูลสูง กลุ่มชนเหล่านี้อ้างสิทธิเรียกร้องของตนในนามของทรัพย์สิทธิและฐานะทางสังคม ฝ่ายชนส่วนใหญ่ก็พยายามคิดค้นโต้ตอบในแง่ปรัชญาและเข้าสมทบในปัญหาโต้แย้งด้วย

> "ทฤษฎีการเมืองในกรีกสืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะแก้ไขทฤษฎีที่กำลังนิยมกันให้ถูกต้อง และความคิดทางการเมืองเริ่มมีขึ้นเมื่อ 'คนส่วนมาก' พยายามตอบโต้ข้ออ้างอิงสิทธิพิเศษของฝ่ายอภิชนจากตอนเริ่มต้นของศตวรรษที่ ๖ ถึงสิ้นศตวรรษที่ ๔ คือจากโซลอน (Solon) และ เทอ๊อกนิส (Theognis) ถึงเปลโต้และอริสโตเติล การชั่งน้ำหนักของข้ออ้างอิงระหว่างคน 'ฝ่ายข้างน้อย' ซึ่งฉลาดและทรงคุณธรรมและ 'คนฝ่ายข้างมาก' เป็นปัจจัยสำคัญของการใช้ความคิดอ่านของกรีกโดยตลอด"*

แม้ในเวลาที่ประชาธิปไตยเป็นที่นิยมแพร่หลายกันมากที่สุด ก็ยังมีคนจำนวนมากเย้ยหยันหลักสมมติฐานและโจมตีสถาบันของประชาธิปไตย การโจมตีและการสนับสนุนประชาธิปไตยเป็นเรื่องอยู่ในความพะวงใส่ใจของบรรดานักคิดกรีกอย่างมากทีเดียว การที่มีของใหม่ค่อยๆ ถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยนับแต่นั้นมา เป็นเครื่องแสดงอันมีผลสะท้อนไกลของความคิดอ่านทางการเมืองของชนกรีกโบราณ แล้วเราก็ไม่ต้องรอให้ถึงโสกราตีส เปลโต้ และอริสโตเติลด้วยเพื่อที่จะได้เห็นการเริ่มต้นของความสนใจในปรัชญาการเมือง ตั้งแต่ในสมัยของโฮเมอร์ทีเดียว คนกรีกสนใจอยู่กับความคิดในเรื่องรากฐานทางจริยธรรมของการเมือง ความคิดต่างๆ อาจไม่จงใจเป็นประชาธิปไตย แต่คนก็กำลังถกเถียงกันอยู่แล้วถึงเรื่องอย่างเช่น การปกครองโดยความยินยอม และการปกครองภายใต้กฎหมายและก่อนเปลโต้นาน เฮซิออด (Hesiod) ก็ได้เป็นปากเสียงให้กับเรื่องของคนงานเกษตรและชี้ให้เห็นถึงบทบาทของเศรษฐกิจในการเสริมสร้างความยุติธรรมทางสังคม

ความเป็นมาของรูปนครรัฐ

ภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยกำหนดความเป็นมาของนครรัฐ เทือกเขาและทะเลแบ่งกรีกออกเป็นเขตหุบเขาแคบ ๆ แต่ละท้องที่มีฐานะทรัพยากรพอเลี้ยงพลเมืองจำนวนจำกัด โดยเหตุที่ทางเข้าไปสู่หุบเขาอื่น ๆ ภูมิประเทศไม่อำนวย ประชาคมต่าง ๆ จึงเติบโตขึ้นต่างหากจากกัน คนกรีกมิได้จงใจสร้างรูปนครรัฐ หากเติบโตและอยู่กับมันมาอย่างนั้น** นครรัฐเป็นของธรรมชาติสำหรับคนกรีกเช่น

* Ernest Barker, Greek Political Theory : Plato and His Predecessors, 4th ed., Barnes Noble, Inc., New York, 1951. หน้า ๔

** Gustave Glotz, The Greek City and Its Institutions, Alfred A. Knopt, Inc., New York, 1930. หน้า ๑

ที่รัฐชาติเป็นสำหรับราษฎรสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นครรัฐได้กลายเป็นสิ่งล้าสมัยไปในที่สุด มันไม่อาจทานกำลังโจมตีของจักรวรรดิต่าง ๆ ได้โดยลำพัง แม้ว่าชนกรีกจะได้พยายามรวมกันเป็นสหพันธ์ให้เป็นผล แต่ก็อยู่ไม่ได้นาน เพราะลักษณะความรู้สึกแบบนครรัฐเป็นอุปสรรคทีเดียวต่อการรวมกัน ดังเช่นที่ความรู้สึกชาตินิยมเป็นเครื่องกีดขวางต่อเอกภาพของโลกอยู่ในปัจจุบันนี้

ภายในหุบเขาต่าง ๆ คนกรีกทำการเพาะปลูกไร่นาของตนและก่อให้เกิดอารยธรรมแบบหนึ่งขึ้นโดยเฉพาะ พวกเขาสร้างนครขึ้นตามจุดยุทธศาสตร์ในบริเวณหุบเขาที่เป็นศูนย์ป้องกันของประชาคมในเขตหุบเขา ซึ่งพลเมืองสามารถเดินทางไปถึงได้ในเวลาถูกโจมตี เนินเขาใจกลางนครใช้เป็นปราการแข็งแกร่งที่สุดและเป็นจุดศูนย์กลางระบบป้องกัน อย่างไรก็ตาม การป้องกันไม่ใช่เหตุผลอย่างเดียวที่ทำให้นครเจริญเติบโต คนกรีกเป็นคนชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน และนครใช้เป็นศูนย์กลางสำหรับพบปะสมาคมและพักผ่อนหย่อนใจ มันเป็นศูนย์ทางการเมือง และในประชาคมซึ่งถือเอาการเมืองเป็นธุระของทุก ๆ คน สถานที่ที่พบปะกันนับเป็นจุดอันสำคัญอย่างยิ่งเหนือสิ่งอื่นใด นครรัฐเป็นประชาคมที่เป็นกลุ่มก้อน แม้ราษฎรบางส่วนจะอยู่ในนครและบางส่วนอยู่ในชนบท แต่ก็ไม่มีการขัดแย้งระหว่างท้องที่ชุมชมกับชนบทอันเป็นลักษณะเด่นชัดของอารยธรรมอเมริกันปัจจุบันซึ่งมีการแบ่งแยกกันมากในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สำหรับคนกรีก นครเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมประชาคม มันเป็นของทั้งหมด ไม่ใช่เป็นของเฉพาะชาวเมือง ชาวเมืองใช้เวลาอยู่ในชนบทมากและภาคภูมิในท้องที่เพาะปลูกของนครรัฐเท่าๆ กับที่ชาวชนบทนิยมใช้ชีวิตในเมืองบ่อย ๆ และยกย่องภาคภูมิในความสง่างามของอาคารก่อสร้างและความยิ่งใหญ่ของสถาบันราษฎร

ชนชั้นสังคมในนครรัฐเอเทนส์

นครรัฐมีดินแดนและประชากรขนาดเล็ก ในสมัยที่ขยายตัวใหญ่ที่สุด นครเอเทนส์มีเนื้อที่เพียงกว่า ๑ พันตารางไมล์เล็กน้อย ขนาดประชากรมีผู้ประมาณแตกต่างกันออกไปมากมาย และเป็นเรื่องที่เดากันอยู่มากทีเดียว ทั้งเป็นไปไม่ได้ที่จะคำนวณอัตราส่วนของชนชั้นใหญ่ๆ ที่ประกอบเป็นนครรัฐได้อย่างถูกต้องแน่นอน อย่างไรก็ดี เราอาจประมาณอย่างหยาบ ๆ ได้ว่าประชากรทั้งหมดตกอยู่ระหว่าง ๒–๔ แสนคน แม้จะมีบางท่านประมาณไว้สูงกว่านี้มาก ในจำนวนนี้ชนชั้น

ราษฎรมีจำนวนราว ๑ ใน ๓ ชนชั้นทาสคงจะมากกว่าเล็กน้อย และกลุ่มชนต่างแดน (metic) ราวครึ่งหนึ่งของชนชั้นราษฎร ความกดดันด้านประชากรเป็นปัญหาแท้ ๆ สำหรับชาวเอเทนส์ เพราะถึงประชากรทั้งสิ้นจะมีไม่มาก แต่ดินแดนที่จะปรับตัวได้มีขนาดเล็ก เกษตรกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในระบบเศรษฐกิจและเนื้อที่ดินพอจะเลี้ยงดูคนได้ในจำนวนอันจำกัด

การที่มีกลุ่มชนต่างแดนอยู่ แสดงให้เห็นลักษณะแปลกของระบบราษฎรของนครรัฐและคุณค่าของชนเหล่านี้ในจิตใจของชาวเอเทนส์ ชนต่างแดนเป็นอิสรชนซึ่งโดยทั่วไปมีส่วนสำคัญในการค้าขายแลกเปลี่ยนของประชาคม เขามักสะสมสมบัติมั่งคั่งใหญ่โต แต่สมบัติความมั่งคั่งหรือแม้การพำนักอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน คงเปิดโอกาสให้ไม่มากที่จะได้เข้าถึงสถานะราษฎรอันเป็นสิทธิของราษฎรโดยกำเนิด สถานะราษฎรอาจให้กับชนต่างแดนโดยออกกฎหมายพิเศษเป็นเรื่องเป็นรายไป แต่ไม่มีกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานแน่นอนที่จะทำให้เป็นราษฎรด้วยวิธีแปลงสัญชาติ การปฏิบัติของคนต่างแดนถูกกฎหมายวางข้อจำกัดไว้มากกว่ากรณีของราษฎร คนต่างแดนยังถูกบังคับให้เสียภาษีพิเศษซึ่งราษฎรได้รับยกเว้นและต้องเสียค่าธรรมเนียมพิเศษสำหรับความคุ้มครองทางทหาร

อิทธิพลของระบบทาสในอารยธรรมเอเทนส์ เป็นเรื่องที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ไม่ต้องสงสัยเลยว่า อิทธิพลเป็นเรื่องที่พูดกันทั้งในแง่น้อยไปบ้างและเกินเลยไปบ้าง แต่แน่นอนเหลือเกินว่าวัฒนธรรมเอเทนส์คงจะแตกต่างออกไปถ้าไม่มีระบบทาส ทาสมีจำนวนมากกว่าราษฎร และหน้าที่ที่ทาสปฏิบัติทำให้ราษฎรเป็นอิสระมีโอกาสเข้าร่วมในกิจการของราษฎรได้อย่างแข่งขันขึ้น ชาวเอเทนส์ธรรมดาไม่ได้ใช้ชีวิตแบบฟุ่มเฟือย หากมีทาสทำหน้าที่การงานรับใช้ และส่วนผู้เป็นนายก็อุทิศเวลาทั้งหมดให้กับการคิดถกเถียงถึงปัญหาการเมืองและปรัชญา โดยทั่วไปทาสทำงานร่วมกับนายและไม่มีฝ่ายใดมีมาตรฐานการครองชีพสูง ราษฎรคงสนใจกับการปฏิบัติหน้าที่ของราษฎรมากกว่าที่จะใช้ชีวิตฟุ่มเฟือยซึ่งบางทีก็คงไม่อาจมีได้ นักอิสระนิยมของรัฐตอนใต้ในสหรัฐก่อนหน้าสงครามกลางเมืองซึ่งอ้างว่าประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับชนชั้นที่มีเวลาว่างโดยอาศัยทาส และอ้างว่าสังคมเอเทนส์เป็นข้อพิสูจน์น่าเชื่อได้ในเรื่องนั้น ไม่มีเหตุผลอ้างอิงอันสมบูรณ์*

* George H. Sabine, A History of Political Theory, 3d., Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1961. หน้า ๔

สถาบันทาสในเอเทนส์แตกต่างห่างไกลกับที่มีอยู่ในอเมริกาสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แม้ทาสจะถือเป็นสมบัติอย่างหนึ่ง แต่ก็มีกฎหมายคุ้มครองและมีเสรีภาพกว้างขวางทั้งในการพูดและปฏิบัติ ไม่มีนายคนใดอาจลงโทษทาสถึงชีวิต และเจ้าของอาจต้องถูกบังคับให้ขายทาสซึ่งตนปฏิบัติด้วยไม่ดี การประทุษร้ายร่างกายของทาสโดยบุคคลที่ไม่ใช่นายอาจถูกลงโทษตามกฎหมายอาญา รัฐอาจเข้าแทรกแซงเพื่อประกันคุ้มครองทาส ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของทาสในเอเทนส์ไม่แต่เพียงต่างกับในสหรัฐเท่านั้น แต่ตามความจริงแล้วยังมีสถานะดีกว่าในนครรัฐกรีกอื่น ๆ มากมาย ทาสในเอเทนส์จำนวนมากเป็นของรัฐและใช้ทำงานเป็นนักขุดแร่และกลาสีของกองเรือพาณิชย์ ทาสของเอกชนมักเป็นผู้เช่านาและมีจำนวนมากที่เป็นช่างฝีมือและเจ้าของร้านค้า ทาสที่มีที่พักอาศัยแยกต่างหากจากนายเป็นของธรรมดา และในหลาย ๆ กรณี ทาสในเมืองทำธุรกิจของตนเองโดยชำระผลผลิตหรือรายได้ส่วนหนึ่งให้นาย ที่ยังแปลกยิ่งไปกว่านั้น คือทาสดำรงตำแหน่งหน้าที่หลายอย่างที่มีลักษณะเป็นตำแหน่งทางปกครอง เจ้าหน้าที่ในระดับต่ำ ๆ ของเอเทนส์ประกอบด้วยทาสของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหลังจากนาน ๆ ปีเข้าได้อำนาจบางอย่างโดยอาศัยความรู้ของตนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานรัฐบาลซึ่งตนสังกัดอยู่ เหตุที่ตำแหน่งเลือกตั้งของราษฎรมีกำหนดวาระเวลาสั้น โดยทั่วไปเพียง ๑ ปี ข้ารัฐการทาสจึงสามารถนำและอำนวยงานให้แก่เจ้าหน้าที่ราษฎรซึ่งไม่รอบรู้ดีในเรื่องซับซ้อนของงานบริหารสาธารณะ ยังมีทาสสาธารณะอีกซึ่งครองตำแหน่งที่ถือว่าต่ำสำหรับเกียรติศักดิ์ศรีของราษฎร ทาสเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นเพชฌฆาต ผู้คุมนักโทษ เป็นคนเฝ้ารักษาสถานที่ และเป็นคนงานก่อสร้างงานโครงการสาธารณะ*

ระบบทาสเป็นที่ยอมรับของราษฎรว่าเป็นส่วนประกอบจำเป็นของชีวิตในประชาคม แต่ก็มีบางฝ่ายที่คัดค้าน เหตุผลอ้างอิงซึ่งต่อมาภายหลังใช้อ้างกันในหมู่ผู้นิยมเลิกทาสของอเมริกาเป็นเรื่องธรรมดาในประชาธิปไตยเอเทนส์ ฝ่ายคัดค้านระบบทาสเห็นว่ามันทำให้เกิดการแบ่งแยกผิวเผินระหว่างคนกับคนขึ้น เป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของประชาธิปไตยและเป็นภัยต่อประชาคม ความคิดเรื่องความเสมอภาคเป็นส่วนสารสำคัญเสมอของความเชื่อในประชาธิปไตย ชาวเอเทนส์ทั่วไปยอมรับหลักมูลฐานข้อนี้ หากใช้เฉพาะสำหรับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในหมู่สมาชิกของชนชั้นราษฎรเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีผู้ยืนยันว่าการแปลความหมายเช่นนั้นแคบเกินไป และเรียกร้องให้เลิกล้ม

* Glotz หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๖๐

ระบบทาสเสีย เพื่อให้ใช้หลักการประชาธิปไตยกันกว้างขวางขึ้น ขบวนการเลิกทาสไม่เคยได้รับการนิยมสนับสนุนแต่ปัญหาทางศีลธรรมที่ยกขึ้นคงเกาะกินใจคนรุ่นหลัง ๆ ที่ประสบปัญหาคล้าย ๆ กัน

ทั้งที่มีชนชั้นที่ไม่ใช่ราษฎรจำนวนมากมายและขยันขันแข็งอยู่ แต่ราษฎรเป็นชนชั้นสำคัญซึ่งกิจการงานและความคิดเป็นเรื่องที่จะศึกษาและคิดค้นกัน เราต้องแบ่งแยกความหมายของสถานะราษฎรของเอเทนส์และปัจจุบัน สำหรับราษฎรของประเทศประชาธิปไตยสมัยใหม่ สถานะราษฎรโดยส่วนใหญ่เป็นสิ่งซึ่งไม่เจาะจงบุคคลคือหมายถึงเป็นการมีสิทธิบางอย่าง ซึ่งรัฐไม่อาจแทรกแซง หรือซึ่งรัฐบาลคุ้มครองต่อการแทรกแซงของกลุ่มเอกชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐบาล ราษฎรสมัยนี้มักเป็นสมาชิกผูกพันกับองค์การหลายองค์การซึ่งไม่มีกิจกรรมสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐ มีราษฎรไม่กี่คนเข้าร่วมแข่งขันในกิจการปกครองนอกไปจากออกเสียงลงคะแนนเป็นบางครั้งบางคราว รัฐบาลโดยเฉพาะในระดับชาติเป็นสิ่งหนึ่งต่างหาก อาจเป็นที่นิยมยกย่องหรือสาปแช่งเพียงในฐานะเป็นหน่วยงานซึ่งทำการอยู่ห่าง ๆ และมีเพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้นที่จะมีอิทธิพลที่เห็นได้โดยตรงเป็นส่วนตัวต่อชีวิตของราษฎร แม้ว่าการปกครองสมัยใหม่จะมีผลใหญ่หลวงต่อกิจกรรมของปวงราษฎร แต่คนส่วนมากตัดสินใจปฏิบัติงานประจำวันและแสวงหาความสำราญของตนโดยไม่ต้องพะวงถึงรัฐบาลหรือการแทรกแซงของรัฐบาลนัก พันธะซึ่งผูกพันพลเมืองของรัฐชาติไว้ด้วยกันก็มีสถานะราษฎรร่วมกันรวมอยู่ด้วย แต่ยังความสัมพันธ์อื่นอีกมากหลายที่มีส่วนเกี่ยวเพียงเล็กน้อยหรือไม่เกี่ยวกันกับรัฐหรือการเมืองเลย

ประชาธิปไตยและสถานะราษฎรในนครรัฐเอเทนส์

สถานะราษฎรมีความหมายเฉพาะสำหรับราษฎรเอเทนส์ เนื่องจากขนาดของรัฐเล็ก ความสัมพันธ์ของเขากับเพื่อนราษฎรอื่น ๆ และกับรัฐจึงใกล้ชิดและเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะเป็นได้ในรัฐสมัยใหม่ ถ้าจะมีถ้อยคำใดที่แสดงความหมายของประชาธิปไตยของเอเทนส์ได้ ก็เห็นจะได้แก่คำว่า "เจตนารมณ์ของความเสมอภาค" และ "ความรู้สึกเป็นของกันและกัน" นี่เอง ราษฎรไม่ได้คิดในแง่ของสิทธิที่มีอยู่ต่อการล่วงละเมิดของรัฐมากไปกว่าที่จะคิดถึงสิทธิที่มีอยู่ต่อตนเองเลย เขาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและรัฐเป็นส่วนหนึ่งของเขา เป็นข้อสำคัญที่ว่า เปลโต้ ผู้ประณามประชาธิปไตยเอเทนส์ในหนังสือเรื่อง*อุตมรัฐ* ก็ยังต้องพะวงมุ่งอยู่กับการคิดค้นแผนการจัดระเบียบประชาคมซึ่งอาศัยอุดมการณ์แบบเป็นของกันและกันเป็นพื้นฐาน แม้จะไม่เป็นแบบประชาธิปไตยและยอมให้ราษฎรมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองเพียงเล็กน้อยก็ตาม

สำหรับคนเอเทนส์ ปัญหาส่วนมากเป็นปัญหาทางการเมือง การกระทำทุกอย่างที่กระทบถึงสวัสดิการของผู้อื่น เป็นการกระทำทางการเมืองและอยู่ภายใต้การวางระเบียบควบคุม ศาสตราจารย์ แมคิลเวน อธิบายหลักความคิดนี้ว่า

> "รัฐกลืนและรวมกิจกรรมร่วมทั้งปวงของราษฎรเป็นส่วนรวม ซึ่งไม่มีทางคิดว่าสมาชิกของรัฐจะทำการหรือมีอยู่ภายนอกของรัฐได้ ดังนั้นชีวิตสังคมทั้งหมด คือชีวิตการเมือง บางทีจะเป็นเพราะว่าในนครรัฐชีวิตการเมืองโดยแท้จริงมีลักษณะ 'เป็นสังคม' มากกว่าของเรา"*

ราษฎรเอเทนส์ไม่ขัดข้องต่อการแทรกซึมของอำนาจวางระเบียบควบคุมของรัฐ เพราะเขาไม่แต่เพียงอยู่ภายใต้อำนาจเท่านั้น หากยังเป็นตัวแทนของอำนาจด้วย เขาสามารถยอมรับข้อบัญญัติของรัฐด้วยความรู้สึกเหมือนกับยอมรับระเบียบวินัยของตนเอง อำนาจของรัฐแม้จะยิ่งใหญ่และกว้างขวาง ก็ยังเป็นประชาธิปไตย เพราะราษฎรมีส่วนร่วมในกิจการของรัฐโดยทั่วถึง ความรู้สึกแบ่งแยกเช่นที่มีอยู่ทุกวันนี้ระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ของตนไม่มีอยู่ในสังคมเอเทนส์ คนไม่ได้ถือว่าผลประโยชน์ของรัฐเป็นเรื่องที่เป็นปฏิปักษ์ต่อผลประโยชน์ส่วนตัวของคน

บางทีทัศนะแตกต่างระหว่างของปัจจุบันและเอเทนส์ในเรื่องสถาบันศาสนาและรัฐคงจะทำให้เห็นชัดแจ้งถึงเอกภาพ คือ ลักษณะรวมของชีวิตกรีก ประชาธิปไตยสมัยใหม่เช่นที่ปฏิบัติในสหรัฐ พยายามให้มีการแบ่งแยกระหว่างศาสนาและกิจกรรมของรัฐอย่างเคร่งครัดเท่าที่จะทำได้ ความสัมพันธ์ของคนต่อพระผู้เป็นเจ้าโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องของส่วนตัว บุคคลอาจมีข้อผูกพันในเรื่องนี้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องธุระของรัฐตราบเท่าที่การกระทำของเขาไม่กระทบเป็นผลเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สมบัติของผู้อื่น คน ๆ หนึ่งอาจเป็นราษฎรที่ดีโดยไม่คำนึงถึงทัศนะนิยมทางศาสนาของเขาเพราะว่าสองเรื่องนี้คือศาสนาและการเมือง โดยทั่วไปเป็นคนละเรื่องแยกจากกัน ในบางกรณีที่เกิดขัดกันระหว่างกิจกรรมทางศาสนาของบุคคลกับสวัสดิการของรัฐ ศาลซึ่งเป็นผู้ตัดสินปัญหามักจะยอมให้ว่า ความผูกพันของคนต่อความเชื่อเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า เป็นเรื่องเหนือกว่าความภักดีที่ตนมีต่อรัฐ เว้นเสียแต่ว่าการใช้เสรีภาพทางศาสนาจะเป็นทางเสียหายแก่ประชาคม มิฉะนั้นแล้วเสรีภาพนี้จะต้องไม่ถูกจำกัดโดยรัฐ

---

* Charles Howard McIlwain The Growth of Politcal Thought in the West, The Macmillan Company, New York, 1932. หน้า ๕

นี่ก็อีกเช่นกัน เราประสบกับความคิดแบ่งแยกในเรื่องความผูกพันภักดีและสิทธิซึ่งคนมีอยู่ต่อรัฐ อันเป็นความคิดที่แปลกสำหรับความรู้สึกของคนเอเทนส์ ศาสนาสำหรับราษฎรเอเทนส์ไม่มีความหมายเป็นการแบ่งแยกความผูกพันภักดี พระผู้เป็นเจ้าของเขาคือพระผู้เป็นเจ้าของรัฐ และบรรดาพระผู้เป็นเจ้าต่างเกี่ยวกับกิจการเมืองของราษฎรเหมือนที่เกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องทางจิตใจของเขา (ถ้าหากว่าจะแบ่งแยกกันออกได้เช่นนั้นจริง ๆ)* ราษฎรไม่จำต้องแยกศาสนาของเขาออกจากกิจกรรมทางการเมือง ทั้งสองอย่างควบคู่ไปด้วยกัน ศาสนาสำหรับคนกรีกโดยส่วนใหญ่เป็นพิธีการยืนยันสมาชิกภาพของเขาในกลุ่มชนซึ่งประกอบเป็นรัฐ พระผู้เป็นเจ้าของเขา คือพระผู้เป็นเจ้าคุ้มครองของรัฐ กระนั้นก็ดีรัฐไม่เคยวางระเบียบควบคุมการเชื่อถือทางศาสนาอย่างเข้มงวด และทัศนะแตกต่างทางศาสนาไม่ใช่ของผิดธรรมดา คนกรีกให้การยกย่องนับถือแก่หลักเหตุผลเกินกว่าที่จะถือศาสนาด้วยใจศรัทธาแต่อย่างเดียว เขามีใจโน้มเอียงยอมรับนับถือข้อคิดเห็นที่มาจากการคิดค้นของเหตุผลมากกว่าคำของผู้ทรงอำนาจ

ด้วยเหตุฉะนี้ ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นของกันและกัน จึงเป็นสารสำคัญของความคิดของกรีก นครรัฐเป็นศูนย์รวมความภักดีของเอเทนส์ก็เพราะเป็นตัวแทนอำนวยส่งเสริมเอกภาพที่ต้องการ หน่วยการเมืองแบบอื่นและใหญ่กว่า ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดแบบชีวิตกรีกในนครรัฐเป็นไปไม่ได้ คนสมัยใหม่มีบ้านและที่ทำงานเป็นศูนย์กิจกรรมของตน สำหรับเขารัฐเป็นเรื่องนามธรรมที่ห่างไกลออกไป แต่สำหรับคนเอเทนส์เมืองเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ใช่บ้านหรือที่ทำงานเฉพาะแต่ในเมือง อันเป็นที่ซึ่งเขาอาจแสดงความคิดเห็นและแสดงบทบาทของราษฎรเท่านั้นที่จะทำให้เขาสมประสงค์ในการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะได้ คนกรีกสำนึกอยู่ว่ารูปนครรัฐอำนวยประโยชน์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และการปกครองด้วยส่วนตัวแก่เขา เมื่อเปลโต้และอริสโตเติลคิดวางโครงการรัฐในอุดมการณ์ของตน ท่านเหล่านี้ก็สนใจอยู่กับข้อจำกัดในเรื่องดินแดนและประชากรเช่นเดียวกับคนกรีกส่วนมาก ทั้งสองสำนึกอยู่ว่ารัฐอาจเติบโตเกินไปกว่าขนาดที่เอกภาพโดยอาศัยความใกล้ชิดสนิทสนมจะมีอยู่ได้ คนกรีกรู้ว่ารัฐอื่นที่ใหญ่กว่า โดยเฉพาะจักรวรรดิใหญ่ ๆ มีอยู่นอกชายฝั่งของตน แต่รัฐเหล่านี้มีคน "พวกป่าเถื่อน" อยู่ซึ่งขาดสมบัติที่ดีทางวัฒนธรรมของนครรัฐและเพราะฉะนั้นจึงด้อยกว่า *

---

*Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๓

ประชาธิปไตยของเอเทนส์ซึ่งก่อตั้งขึ้นราวศตวรรษที่ ๕ ก่อน ค.ศ. ยังประกอบด้วยเจตนารมณ์อันแท้จริงของคติเสมอภาค แม้ว่าเอกภาพ ความกลมเกลียวและความรู้สึกเป็นของกันและกันอาจบรรลุถึงโดยปราศจากความเสมอภาค แต่ความเสมอภาคส่งเสริมให้เอกภาพมั่นคงในนครรัฐ มีการแบ่งแยกทางสังคมและระดับชนชั้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สำคัญในชีวิตสัมพันธ์ประจำวันของราษฎรและในการดำเนินกิจการด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ชนชั้นสูงและชนสามัญต่างทำงานหาเลี้ยงชีพ และคนมีทางได้รับชื่อเสียงและการยอมรับนับถือของเพื่อนราษฎรก็เพราะสติปัญญาและผลงานของเขาต่อกิจการสาธารณะมากกว่าเพราะฐานะมั่งคั่งของตระกูลของเขา

ความเสมอภาคในคติเอเทนส์มีความหมายต่างกับในประชาธิปไตยสมัยใหม่ จริงอยู่มันหมายถึงความเสมอภาคทางการเมือง แต่ยังมากกว่านั้นอีก คือความเสมอภาคของการมีส่วนร่วมความเสมอภาคของตลาดและสถานชุมชนทางการเมือง ความเสมอภาคเป็นการสัมพันธ์อันใกล้ชิดและเป็นทางส่วนตัวซึ่งหากขาดไปเสีย การวางระเบียบบังคับของรัฐก็คงเป็นแบบอัตตาธิปไตยและไม่อาจทนทานกันอยู่ได้ แต่ถ้ามีอยู่ การปกครองจะเป็นแบบประชาธิปไตยและน่านิยม โดยเหตุที่ปลูกฝังไว้ด้วยอุดมการณ์เอกภาพ ความใกล้ชิดสนิทสนมและความเสมอภาค คนกรีกจึงสามารถใช้เสรีภาพในการพูดของตนได้เป็นผลมากที่สุด ในการอภิปรายถกเถียงกันถึงเรื่องกิจการของรัฐ ฐานะด้อยทางเศรษฐกิจไม่เป็นสิ่งกีดขวางร้ายแรงต่อการเข้าร่วมในกิจการของราษฎร ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจไม่มี แต่ค่าตอบแทนของส่วนรวมสำหรับทุกคนที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองทำให้เกิดมีกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง เช่นที่ไม่เคยมีทัดเทียมนับแต่นั้นมา

ไม่ใช่ราษฎรทั้งหมดที่มีส่วนร่วมในกิจการราษฎร แม้ในดินแดนอันจำกัดของนครรัฐ ระยะทางจากตัวเมืองก็เป็นอุปสรรคทีเดียว บางคนต้องพะวงอยู่กับธุรกิจของตน บางคนไม่สนใจแบบเดียวกับคนจำนวนมากในปัจจุบัน แต่ถึงอย่างนั้น ก็มีราษฎรเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานปกครองในอัตราจำนวนค่อนข้างสูงทีเดียว หน้าที่ทั้งด้านทหารและพลเรือน อาศัยราษฎรหนึ่งคนในจำนวนทุก ๆ สามสี่คน ซึ่งเป็นส่วนสัดสูงกว่าในชาติประชาธิปไตยสมัยใหม่โขทีเดียว สำหรับคนกรีกประชาธิปไตยไม่อาจมีอยู่ได้ถ้าขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาก ๆ ราษฎรสมัยใหม่อาจพอใจกับรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ซึ่งมีผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ แต่ชาวเอเทนส์ต้องการให้มีคนจำนวนมากทำหน้าที่

การเข้าร่วมในการปกครองระดับสูง หมายถึงว่า ชาวเอเทนส์มีเวลาว่างที่จะอุทิศให้แก่กิจกรรมของประชาคม นี่เป็นความจริงทีเดียว ชาวกรีกผู้ใส่ใจในการเมืองและสังคม ทำงานเพื่อมีชีวิตอยู่และงานอาชีพสำหรับเขาอย่างดีที่สุดเป็นเรื่องธุรกิจที่น่ารำคาญ จิตใจของเขามุ่งอยู่ที่ชุมนุมสาธารณะ เพราะเขาเป็นคนการเมือง ไม่ใช่คนเศรษฐกิจ คำกรีกว่าไม่มีงานทำ คือ สโคเล (schole) หรือเวลาว่าง คำสำหรับธุรกิจ คือ อัสโคเลีย (ascholia) หรือไม่มีเวลาว่าง* การไม่มีงานทำในความหมายนี้เป็นที่นิยมกว่าการมีงานทำ ชาวเอเทนส์วัดมาตรฐานครองชีพของตนไม่ใช่ด้วยระดับการบริโภคของตน หากด้วยจำนวนของการเข้าร่วมและผลงานในกิจการสังคมและการเมือง การวัดก็อีกเช่นเดียวกัน แสดงถึงความสำคัญซึ่งชาวเอเทนส์ให้กับการเข้าร่วม สำหรับเขาประชาธิปไตยไม่เชิงหมายถึงการปกครองโดยเสียงข้างมากนัก เท่ากับที่หมายถึงสิทธิของคนทั้งปวงที่จะมีผู้แทนในกิจการส่วนรวมและที่จะเข้าร่วมในการสร้างรัฐธรรมนูญและบริหารใช้กฎหมาย

มักกล่าวกันว่า ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีสัมพันธภาพที่ชัดแจ้งโดยตรง และจำเป็นระหว่างเสียงมหาชนและการปฏิบัติของรัฐบาล ในแง่นี้ประชาธิปไตยเอเทนส์ก้าวหน้าไปไกลกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ รูปนครรัฐอำนวยต่อหลักการนี้ ในประชาคมอย่างเช่นนครรัฐ กิจการส่วนรวมเป็นธุระของทุกคน ทุกสิ่งทุกอย่างต้องพูดต้องหารือกันและผลก็คือ เสียงมหาชนย่อมจะต้องมีพลังยิ่งใหญ่และขนาดขององค์ประกอบการเมืองในนครรัฐก็อำนวยให้การหยั่งเสียงมหาชนเป็นงานสะดวกง่ายยิ่งขึ้นกว่าในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ซึ่งใหญ่โตและกระจัดกระจาย

เราอาจคิดว่า ชนกรีกซึ่งถือหลักอำนาจอธิปไตยของประชาชนไปไกลถึงเช่นนั้น คงจะประสบความยุ่งยากเพราะขาดอำนาจบังคับ แต่เราคิดผิด ชาวกรีกเป็นอิสระ หากอิสระแต่ภายใต้กฎหมายเท่านั้น เขาไม่ใช่เป็นนักก่อกวน เขาไม่ได้มีชีวิตโดยปราศจากการควบคุม ความแน่นอนและความสามารถคาดคะเนในการดำรงชีวิตเป็นของเขาภายใต้ประชาธิปไตยมากกว่าที่เป็นอยู่ภายใต้ระบอบคณาธิปไตยก่อนหน้านั้น เป็นเวลาหลายชั่วคน ชาวเอเทนส์ได้รับทนทุกข์จากกฎหมายอันผันผวนของตุลาการซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของอภิชน เมื่อเหล่าราษฎรได้อำนาจและก่อตั้งรัฐบาลประชาชนขึ้นจึงได้ให้ความสำคัญสูงสุดกับการปฏิรูปกฎหมาย เพื่อให้คงเส้นคงวาและได้มีการเรียกร้องและจัดให้มีการเผยแพร่กฎหมายเก่าและบีดประกาศกฎหมายใหม่ขึ้น

* Alfred Zimmern, The Greek Commonwealth, 5th rev. ed., Oxford University Press Fair Lawn, N.J. 1931. หน้า ๕๘

นักประชาธิปไตยเอเทนส์สนใจอย่างลึกซึ้งในปัญหาข้อที่ว่า อำนาจจัดทำกฎหมายอาจถูกใช้ไปในทางที่ผิดได้ กฎหมายคงตราขึ้นและออกประกาศใช้ตามแบบวิธีการบัญญัติกฎหมายสมัยใหม่ หากเสถียรภาพธำรงไว้ได้ด้วยหลักการพื้นฐานซึ่งระบบโครงสร้างของรัฐบาลและสวัสดิการของประชาชนอาศัยอยู่ รัฐธรรมนูญบัญญัติให้มีการฟ้องร้องกล่าวหาต่อการเสนอมาตรการอันผิดกฎหมาย เรียกว่ากราเฟ พาราโนมอน (graphe paranomon) มีการแบ่งแยกกฎหมาย ๒ ประเภท คือ โนมัว (nomo) และ เซพีสมาตา (psephismata) ซึ่งเทียบอย่างหยาบ ๆ ได้กับการแบ่งแยกในสหรัฐระหว่างกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายธรรมดา การเปลี่ยนแปลงกฎหมายโนมัวอาจทำได้แต่เฉพาะ โดยได้รับอนุมัติขององค์การพิเศษ เรียกว่า โนโมเทไต (Nomothetai) กฎหมายประเภทโนมัวฉบับหนึ่งไม่สมบูรณ์ ถ้าขัดกับกฎหมายโนมัวฉบับก่อน ๆ โดยมิได้บัญญัติระบุให้ยกเลิกไว้โดยเฉพาะ กฎหมายประเภทเซพีสมาตา เป็นโมฆะเสมอไปถ้าขัดกับกฎหมายประเภทโนมัว ผู้ที่เสนอมาตรการผิดกฎหมายเช่นว่านั้น จะต้องถูกฟ้องร้องกล่าวหาและอาจถูกลงโทษ ยังเป็นที่ถือกันด้วยว่าหลักของการใช้กฎหมายบังคับทั่วไปควรเป็นใหญ่ กฎหมายประเภทโนมัวของเอเทนส์ถือหลักว่าไม่ควรตรากฎหมายใดที่มีผลต่อเฉพาะบุคคลหนึ่งบุคคลใด ยกเว้นกรณีพิเศษอย่างเช่นเรื่องการเนรเทศ*

ปัญหาใหญ่สำหรับนักทฤษฎีการเมือง คือ การกำหนดให้ได้ดุลย์ที่เหมาะสมระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจในสัมพันธภาพของรัฐกับราษฎร* คนกรีกเชื่อว่าตนค้นพบดุลย์เช่นว่านี้ในหลักความคิดว่าด้วยกฎหมายและบทบาทของราษฎรในการจัดทำและใช้กฎหมายบังคับ เขาค้นพบอำนาจบังคับอยู่ที่กฎหมายและพบเสรีภาพอยู่ที่การจัดทำและบริหารกฎหมาย ไม่มีการขัดกันระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจ เพราะสิทธิอำนาจก่อตั้งขึ้นและบริหารอย่างเป็นประชาธิปไตย และย่อมไม่อาจเกิดอำนาจทรราชย์แบบใช้ระเบียบวินัยบังคับต่อตัวเองได้ ทั้งที่สิทธิอำนาจแผ่คลุมไปทั่วในประชาคมเอเทนส์ แต่รัฐก็ไม่มีลักษณะเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จในความหมายแบบสมัยใหม่ ถึงอำนาจจะใหญ่โตแต่ก็เป็นอำนาจที่ราษฎรสร้างและจัดการเอง ลัทธิบูชารัฐไม่มี รัฐมีอยู่เพื่อราษฎร ไม่ใช่ราษฎรเพื่อรัฐ คติอำนาจเบ็ดเสร็จสมัยใหม่ปฏิเสธหลักความสามารถของคนที่จะใช้เหตุผลและปกครองตนเอง แต่คนเอเทนส์เชื่อว่าเขามีความสามารถเหล่านี้และมีอยู่มากเสียด้วย

---

* Francis D. Wormuth, The Origins of Modern Constitutionalism, Harper Row Publishers, Incorporated, New York, 1949. หน้า ๖–๑๐

รัฐเอเทนส์จัดให้มีงานสาธารณูปโภค งานป้องกัน งานบรรเทาทุกข์คนยากจน บำนาญสำหรับทหารผ่านศึกทุพพลภาพ การวางระเบียบควบคุมธุรกิจและราคาสินค้า การแบ่งส่วนบรรณาการและของยึดได้จากสงคราม พิธีการศาสนา และการอื่น ๆ อีกเพื่อให้ประชาชนของตนได้มีมาตรฐานครองชีพขั้นพื้นฐาน* โครงการเช่นว่านี้ถือเป็นแบบอย่างของหลักปฏิบัติประชาธิปไตยที่ดีที่สุด เช่นเดียวกับหลักประกันทางการเมืองในเรื่องการเข้าร่วมและเสรีภาพในการพูด คติถือรัฐเป็นเครื่องมือควบคู่ไปกับคติที่ถือ "รัฐเป็นบริการ" ภายใต้การนำของเปริคลิส (Pericles) รัฐกำหนดระดับขั้นพื้นฐานสำหรับสวัสดิการทางเศรษฐกิจของราษฎรของตน นี่ไม่ใช่ "กุศลทาน" หรือนโยบาย "เลี้ยงดู" มุ่งเพื่อระงับพวกคนจนที่ก่อกวน หากเป็นหลักที่รับกันทั่วไปว่า แม้ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจจะไม่จำเป็นก็จริง แต่มาตรการที่จะปรับปรุงส่งเสริมทางเศรษฐกิจสำหรับราษฎรที่ยากจนก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อประโยชน์ของประชาธิปไตยทางการเมือง ราษฎรที่ต้องใช้เวลาทุกชั่วโมงยามทำงานหาเลี้ยงชีพนั้น ย่อมจะไม่มีเวลาหรือความนิยมที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการควบคุมกิจการของประชาคม ค่าทดแทนเล็กน้อยสำหรับคนที่เข้าร่วมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบสวัสดิการอันครบครัน ซึ่งอำนวยประโยชน์ให้แก่ราษฎรส่วนใหญ่

สถาบันการเมืองของนครรัฐ

อุดมการณ์ทางการเมืองและสังคมแบบประชาธิปไตยของสถานะราษฎรเอเทนส์แสดงออกในรูปการจัดระเบียบสถาบันปกครองของตนโดยเฉพาะ คือการก่อตั้งสภาประชาชน หรือเอคเคลเซีย (Ecclesia) ในทางทฤษฎี องค์กรนี้ประกอบด้วยราษฎรชายทั้งหมดที่อายุเกิน ๒๐ ปีขึ้นไป ในทางปฏิบัติคงมีแต่คนส่วนน้อยเข้าร่วมประชุม แต่ก็เป็นจำนวนมากพอดู และสภานี้ถือว่าเป็นผู้แทนเจตจำนงสูงสุดของประชาชน สภากำหนดประชุมกัน ๑๐ ครั้งในปีหนึ่ง ๆ อย่างไรก็ดี การเรียกประชุมพิเศษทำให้ต้องมีการประชุมกันบ่อยขึ้น และมีบางขณะสภาประชุมกันถึงทุก ๆ สิบวันก็มี ตามรัฐธรรมนูญ อำนาจสูงสุดของรัฐส่วนมากอยู่กับสภา คือ อำนาจนิติบัญญัติ การควบคุมนโยบายต่างประเทศ การควบคุมฝ่ายบริหาร แต่การใช้อำนาจเหล่านี้ต้องหย่อนบกพร่องไปเพราะขนาดใหญ่โตของสภา นี่เป็นปัญหาที่รู้กันดีในหมู่นักนิติบัญญัติและนักศึกษาการปกครองทุกวันนี้

* Zimmern หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๑๓–๔๑๔

ถ้าหากผลประโยชน์ของประชาคมทั้งมวลจะมีผู้แทนเป็นปากเสียงและรับใช้ องค์กรนิติบัญญัติก็จำเป็นต้องใหญ่ ตรงกันข้าม การอภิปรายโดยเปิดเผยและไม่จำกัดในองค์กรแบบนั้น ย่อมขาดประสิทธิภาพ ชาวเอเทนส์มองเห็นปัญหายุ่งยากที่มีอยู่อย่างชัดแจ้งเท่า ๆ กับผู้สืบเชื้อสายความคิดการเมืองของเขา ทางแก้ในสมัยนั้นก็เช่นเดียวกับเดี๋ยวนี้ คือจัดตั้งองค์กรรัฐบาลที่เล็กกว่าและมีประสิทธิภาพดีกว่าทำหน้าที่นำและอำนวยงานให้แก่องค์กรนิติบัญญัติที่ใหญ่กว่า ซึ่งจะลดบทบาทลงเพียงเป็นองค์กรอนุมัติเห็นชอบ

หน่วยงานปกครองประจำซึ่งปฏิบัติงานระหว่างสมัยประชุมของสภาและอำนวยงานของสภาเมื่อเปิดประชุมได้แก่ "คณะมนตรีห้าร้อย" องค์กรนี้ประกอบด้วยราษฎรจำนวน ๕๐๐ คน มาจากชน ๑๐ เผ่า ๆ ละ ๕๐ คน เผ่าแต่เดิมเป็นกลุ่มเครือญาติ แต่ในเวลานั้นมีฐานะเป็นหน่วยเลือกตั้งประกอบด้วยประชาราษฎรเอเทนส์ คณะมนตรีห้าร้อยได้รับเลือกโดยวิธีจับฉลากเป็นผู้แทนเฉลี่ยตามส่วนของท้องที่จำนวนราว ๑๐๐ หน่วย (ดีม deme เทียบเท่ากับหน่วยเลือกตั้งหรือหน่วยปกครองท้องถิ่นของเรา) แต่ละท้องที่เลือกตั้งคณะผู้สมัครเป็นสมาชิกคณะมนตรี จำนวนของคณะผู้สมัครกำหนดประมาณตามขนาดของท้องที่ การเลือกสมาชิกคณะมนตรีจริง ๆ กระทำโดยวิธีจับฉลากในหมู่ผู้สมัครที่ได้รับเลือกตั้งจากท้องที่ วิธีการแบบเดียวกันใช้สำหรับเลือกตุลาการและสมาชิกคณะลูกขุนประชาชนขนาดใหญ่ เหล่านี้เป็นสถาบันการเมืองซึ่งจะได้พูดถึงหน้าที่กันต่อไป

โดยทั่วไป กำหนดวาระตำแหน่งในรัฐบาลเอเทนส์จำกัดไว้ ๑ ปี และห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งเดียวกัน ๒ ปีติดต่อกัน การเลือกคณะมนตรีประจำปีเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่ง เพราะส่วนประกอบทางการเมืองของคณะมนตรีมีอิทธิพลต่อการกำหนดวางนโยบายของนครรัฐสำหรับปีต่อไป ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากคณะมนตรีห้าร้อยมีจำนวนขนาดที่ทำให้อึดอาดสำหรับปฏิบัติหน้าที่ คณะมนตรีจึงใช้ระบบหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งเพื่อให้มีประสิทธิภาพ แต่ทั้งนี้คงรักษาส่วนประกอบผู้แทนของเผ่าที่ต้องการไว้ คณะมนตรีแบ่งออกเป็นคณะกรรมการ ๑๐ คณะ ๆ ละ ๕๐ คน แต่ละคณะ ๕๐ คนนี้เป็นผู้แทนของเผ่าหนึ่ง ๆ ในบรรดา ๑๐ เผ่าของเอเทนส์ คณะกรรมการหนึ่งรวมทั้งสมาชิก ๑ คนจากแต่ละเผ่าอื่นที่เหลือทั้ง ๙ เผ่า ดำรงตำแหน่งและทำหน้าที่แทนคณะมนตรีเป็นเวลา ๑ ใน ๑๐ ของปี แต่ละวันคณะกรรมการจับฉลากเลือกสมาชิกคนหนึ่งให้ทำหน้าที่เป็นประธานของคณะมนตรีซึ่งเท่ากับเป็นประมุขของรัฐในวันนั้น ๆ ไม่มีผู้ใดอาจดำรงตำแหน่งฐานะนี้

ได้เกินกว่า ๑ วันในชีวิต เป็นการครองตำแหน่งซึ่งถือว่าเป็นเกียรติยิ่งใหญ่ที่สุดที่คนเอเทนส์อาจได้รับ สมาชิกทั้งหมดของคณะกรรมการต้องเข้าร่วมในการประชุมของคณะมนตรี สมาชิกอื่น ๆ มีสิทธิเข้าร่วมแต่ไม่บังคับ

อำนาจของคณะมนตรีมีอยู่มาก องค์การนี้ทำหน้าที่เป็นผู้วางนโยบายและเป็นคณะกรรมการดำเนินงานของสภา เป็นองค์กรตระเตรียมระเบียบวาระประชุมของสภาและการพิจารณาของสภา โดยปกติจำกัดเฉพาะในเรื่องที่คณะมนตรีเสนอ แม้ว่าสภาเองอาจริเริ่มข้อเสนอและปฏิบัติงานนิติบัญญัติได้โดยตรง นอกจากนี้ คณะมนตรีเองอาจออกกฤษฎีกาและกำหนดข้อรายละเอียดของบทกฎหมายที่สภาบัญญัติขึ้น คณะมนตรีควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่บริหารทั้งหมด เก็บภาษี จัดการคลังของนครรัฐ ควบคุมการเลือกตั้ง และทำการเจรจากับผู้แทนต่างรัฐ ถ้าต้องการคณะมนตรีอาจทำหน้าที่เป็นศาลยุติธรรม กำหนดความผิดและโทษ คณะมนตรีประสานอำนาจบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการ และใช้อำนาจเหล่านี้อย่างเข้มงวด

แต่ถึงกระนั้น คณะมนตรีคงอยู่ภายใต้การควบคุมของสภา ข้อเสนอของคณะมนตรีอาจถูกสภาปฏิเสธ เรื่องสำคัญ ๆ ทั้งหมดเกี่ยวกับนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการต้องนำเสนอต่อสภาและอำนาจออกกฤษฎีกาของคณะมนตรีก็ยากแก่การจะใช้ไปในทางที่ผิด เป็นความจริงว่า สภาอาจโยนเรื่องราวปัญหาไปที่คณะมนตรี นอกจากนั้นไม่มีอะไรห้ามมิให้สภาแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติที่เสนอมา มีบ่อยครั้งที่ใช้วิธีการเสนอบทเพิ่มเติมกันอย่างเต็มที่ คณะมนตรีถือว่าจะใช้อำนาจเต็มที่และได้กระทำเช่นนั้นจริง ๆ แต่ก็มีบทป้องกันเพียงพอต่อการใช้อำนาจในทางที่ผิดอันอาจเกิดขึ้นได้

ศาลประชาชนของเอเทนส์ก็เป็นศูนย์สำคัญของประชาธิปไตยในนครรัฐเช่นกัน ชาวเอเทนส์ทุกคนที่มีอายุครบ ๓๐ ปี และมีคุณสมบัติอื่น ๆ ที่กำหนดไว้สำหรับผู้มีราษฎรสิทธิสมบูรณ์อาจเข้าเป็นสมาชิกของศาลได้ คณะศาลทั้งหมดมีจำนวนราว ๖ พันคน ๖ ร้อยคนมาจากแต่ละเผ่าเลือกโดยวิธีจับฉลากจากคณะผู้ได้รับเลือกตั้ง ศาลทั่วไปแบ่งออกเป็นศาล ศาลจำนวนหนึ่งซึ่งแต่ละเผ่าส่งผู้แทนเท่าเทียมกัน และประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากคณะศาลทั่วไป เพื่อป้องกันมิให้เกิดสินบนและขู่เข็ญ สมาชิกมีการเปลี่ยนตัวกันเพื่อไม่ให้มีสมาชิกคนใดสามารถรู้ล่วงหน้าว่าตนจะพิจารณาคดีใด*

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๐

เช่นเดียวกับสภา ศาลถือว่าเป็นผู้แทนของอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ของประชาชน ไม่มีศาลอุทธรณ์ คำตัดสินของศาลหนึ่งซึ่งมีผลเท่ากับคำตัดสินของราษฎรทั้งมวล ถือเป็นที่สุด สมาชิกของศาลเป็นทั้งตุลาการและลูกขุน ไม่มีอัยการ บุคคลผู้เสียหายทำการต่อสู้คดีของตนเองเช่นเดียวกับจำเลย ในชั้นแรกศาลลงมติตัดสินว่า ผิดหรือไม่ผิดก่อนแล้วจึงจะลงมติกำหนดโทษ โดยเลือกเอาโทษอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่คู่คดีเสนอแนะ สมาชิกของศาลได้รับค่าตอบแทนบ้างเล็กน้อยสำหรับงานของตน จำนวนค่าตอบแทนไม่เพียงพอที่จะดึงดูดใจราษฎรส่วนใหญ่ที่มีคุณสมบัติ และข้อนี้เองที่เป็นจุดอ่อนร้ายแรงของระบบ เพราะเหตุที่หน้าที่นี้ไม่บังคับหากเป็นเรื่องสมัครใจ ราษฎรที่อยู่ไกลจากเมืองจึงไม่สามารถทำการรับใช้ได้ ทั้งราษฎรในเมืองเป็นจำนวนมากที่สมประกอบดีแต่ต้องใช้เวลาไปในการทำมาหาเลี้ยงชีพก็ไม่สามารถทำการได้เช่นเดียวกัน ผลก็คือบรรดาลูกขุนประชาชนต้องถูกครอบงำไปด้วยคนในเมืองที่แก่วัยและแข็งขันน้อยลงและหย่อนความสามารถกว่า

คดีความเป็นจำนวนมากมายเสนอไปที่ศาลประชาชน และนี่เองที่ขนาดและลักษณะแบบสมัครเล่นขององค์กรนี้เกิดเป็นปัญหายุ่งยาก จิตวิทยาฝูงชนมักจะถูกนักพูดฝีปากดี ๆ นำเอามาใช้ครอบงำพวกคณะลูกขุนใหญ่ ๆ กัน ศาลพิจารณาคดีทั้งแพ่งและอาญา ผู้นำสำคัญ ๆ มักถูกลากตัวไปยังศาลในข้อกล่าวหาที่มีมูลจากการเมืองชัด ๆ แม้กระทั่งเปริคลิสก็ยังไม่พ้นจากวิธีการแบบนี้ รวมทั้งโสกราตีส ซึ่งถูกศาลแบบนั้นลงโทษถึงชีวิต ตามกรณีตัวอย่างเหล่านี้ การตัดสินทำกันด้วยความรู้สึกเอนเอียงทางการเมืองยิ่งกว่ากฎหมาย อารมณ์และอคติมักจะเป็นอิทธิพลส่วนสำคัญในระบบการตัดสิน แม้ว่าเราอาจจับข้อผิดพลาดในรายละเอียดของระบบได้อย่างง่ายดาย แต่เราควรต้องรู้สึกว่าเมล็ดพืชประชาธิปไตยเพียงแต่เพิ่งกำลังจะแตกหน่ออยู่เท่านั้น และถึงหากกระบวนการยุติธรรม สมัยนั้นจะยังไม่ก้าวหน้าเช่นเดียวนี้ อย่างน้อยที่สุดเอเทนส์ก็ได้พยายามคลำหาทางโดยอาศัยวิธีการของระบบศาลอันสันติ และเป็นผู้นำของโลกในเวลานั้น

ศาลยังมีอำนาจในนามของประชาชนที่จะควบคุมเจ้าหน้าที่ของรัฐ ศาลเป็นผู้ตรวจสอบคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่ซึ่งเลือกโดยวิธีจับฉลาก และศาลอาจประกาศว่าเจ้าหน้าที่คนใดที่ได้รับเลือกเช่นนั้นเป็นผู้ขาดคุณสมบัติ เมื่อหมดกำหนดวาระดำรงตำแหน่ง การกระทำของเจ้าหน้าที่ก็คงถูกตรวจสอบทำนองเดียวกัน การกระทำผิดต่อหน้าที่อาจถูกศาลสั่งลงโทษได้ ศาลยังอาจให้มีการ

ตรวจสอบบัญชีของเจ้าหน้าที่ซึ่งมีเงินของรัฐเกี่ยวข้องอยู่ด้วย กระบวนการเพิ่นและตรวจสอบเหล่านี้ตัดหนทางที่จะทำให้การเลือกเจ้าหน้าที่โดยวิธีจับฉลากช่วยเหล่าพวกทรชน หรือคนไม่สามารถให้เข้ามาแอบแฝงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ของรัฐได้

ตำแหน่งพิเศษและมีอำนาจมากพวกหนึ่งได้กับนายพลทหารจำนวน ๑๐ นายซึ่งในทางทฤษฎีเป็นตำแหน่งทางทหาร แต่ในทางปฏิบัติยังเป็นบุคคลผู้ทรงอำนาจใหญ่ทางการเมืองด้วย นายพลทหารเหล่านี้เป็นตำแหน่งของรัฐในบรรดาไม่กี่ตำแหน่งที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรง โดยไม่ต้องใช้วิธีจับฉลากและทั้งมีสิทธิได้รับเลือกตั้งซ้ำตามกฎหมาย อำนาจของนายพลเท่ากันหมดและมีการแบ่งอำนาจหน้าที่เพื่อมิให้เกิดงานซ้อนกัน แต่ก็มีนายพลนายหนึ่งที่มักถือกันเป็นหัวหน้าอย่างไม่เป็นทางการ และมักมีอิทธิพลเหนือในกลุ่มการงานของบรรดานายพล แม้จะอยู่ในเรื่องนโยบายต่างประเทศและทหารเป็นสำคัญ แต่ก็ขยายคลุมไปถึงเรื่องการคลังและมักเกี่ยวข้องกับนโยบายที่มีลักษณะเป็นการภายในโดยเฉพาะด้วย ขอบข่ายของอำนาจนี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกของหัวหน้าและสภาพการณ์แวดล้อม ตลอดจนภาวะฉุกเฉินซึ่งอ้างเพื่อใช้อำนาจมากขึ้นกว่าที่อาจยอมให้กันในยามปกติเป็นเวลาสมัยหนึ่ง เปริคลิส คนแรกในบรรดานายพลสมัยของตน เป็นผู้ทรงอิทธิพลในนโยบายของเอเทนส์นายพลจึงเป็นนักการเมือง แต่ต้องรับผิดชอบตลอดเวลาต่อสภา และจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าไรเลยถ้าขาดความไว้วางใจขององค์กรนี้ ฐานะของกลุ่มนายพลเฉพาะอย่างยิ่งตัวหัวหน้าค่อนข้างคล้ายคลึงกับนายกรัฐมนตรีในระบบปกครองแบบคณะรัฐบาล คนเหล่านี้เช่นเดียวกับนายกรัฐมนตรี อาจเรียกประชุมและยื่นข้อเสนอต่อสภา อย่างไรก็ดี การดำรงตำแหน่งอำนาจย่อมขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของสภา และคะแนนเสียงค้านอาจเป็นผลกระทบกระเทือนต่อวาระการครองตำแหน่ง หรือแม้กระทั่งชีวิตของตนได้ พิจารณาโดยผิวเผินแม้การเลือกตั้งผู้นำทางทหารของประชาชนอาจดูจะถือหลักประชาธิปไตยจนเกินไปก็ตาม แต่ความรับผิดชอบของบรรดานายพลต่อสภานั้น สภาถือปฏิบัติบังคับอย่างกวดขันจนไม่มีผู้ใดต้องการเข้ามาครองตำแหน่งถ้าหากขาดความรู้ความชำนาญและหวาดหวั่นต่อผลเสื่อมเสียอันอาจบังเกิดขึ้น

ปรัชญาการเมืองในกรีซสมัยก่อนเปลโต้

จากที่ได้อธิบายมาข้างต้น คงจะเป็นที่ชัดแจ้งว่า สถาบันของเอเทนส์ส่งเสริมให้มีการอภิปรายหารือทางการเมืองอย่างเสรีและจริงจัง ทั้งที่ภาคภูมิใจในนครรัฐของตนเอง คนเอเทนส์ยัง

คงสนใจกับการปกครอง ธรรมเนียมและประเพณีของรัฐอื่น ๆ การคิดค้นทางการเมืองยังได้รับแรงกระตุ้นอีกจากการปราชัยของเอเทนส์แบบประชาธิปไตยต่อสปาร์ตาแบบอัตตาธิปไตยในสงครามเปโลโปเนเชียน และภายหลังต่อฟีลิปแห่งมาเซดอน ประชาธิปไตยจะต้องรับผิดในเรื่องนี้ด้วยหรือราษฎรไม่สามารถหรืออย่างไรที่จะประสานส่วนดีของระเบียบวินัยแบบสปาร์ตาให้เข้ากับหลักปฏิบัติประชาธิปไตยในขณะเดียวกับที่รักษาส่วนดีของประชาธิปไตยไว้ จะเป็นว่ารูปการปกครองแบบราชาธิปไตย หรือแบบอภิชนาธิปไตย ดีกว่าประชาธิปไตยกระนั้นหรือ หรือว่าประชาธิปไตยเป็นเพียงวิธีการ สำหรับให้พวกคนจนซึ่งเป็นฝ่ายข้างมากกดขี่ขนฝ่ายข้างน้อยซึ่งมั่งมีและใฝ่สูงมากกว่าข้อขัดแย้งระหว่างคนมีและคนจนจะออมชอมกันได้อย่างไร ปัญหาเหล่านี้และปัญหาสำคัญอื่น ๆ ได้เกิดมีการอภิปรายถกเถียงกันอย่างร้อนแรง

มีหลักความคิดเหตุผลบางอย่างที่เป็นพื้นฐานของการถกปัญหาการเมืองและเศรษฐกิจเรื่องต่างๆ ลักษณะเด่นของการคิดค้นทางปรัชญาของกรีก คือ ความพยายามค้นหาส่วนประกอบอันกลมกลืนในชีวิตสังคม การค้นหาปัจจัยเช่นว่านั้น ในชีวิตประชาคมได้เคยกระทำกันมาก่อนแล้วในทางธรรมชาติวิทยา คนกรีกเชื่อในความกลมกลืนที่ปรากฏในโลกวัตถุ อะไรเล่าที่กำหนดฤดูกาลของปีหนึ่ง ๆ มีอะไรที่อธิบายการแบ่งแยกกลางวันและกลางคืน ปราชญ์กรีกสมัยแรก ๆ เช่นอเนซิมานเดอร์ (Arnaximander) ได้อธิบายเหตุผลจากการค้นพบส่วนประกอบบางอย่าง ซึ่งเมื่อมีอยู่จะก่อให้เกิดความกลมกลืนของส่วนรวม ราวกลางศตวรรษที่ ๕ ความสนใจทางปรัชญาเปลี่ยนไปสู่ปัญหาทางการเมืองและสังคม นครรัฐเอเทนส์อันมั่งคั่งและเป็นประชาธิปไตยทางการเมือง ทวีความสนใจในด้านมนุษยศาสตร์ เป็นที่แจ้งชัดว่า วิถีทางไปสู่เกียรติภูมิในระบอบประชาธิปไตยแบบของเอเธนส์นั้นย่อมทำได้ง่ายขึ้น โดยอาศัยการศึกษาและปลูกฝังอบรมในเรื่องหน้าที่ต่อส่วนรวม

โดยส่วนใหญ่ทีเดียว พวกโซฟิสต์ (Sophists) เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คนเหล่านี้เป็นครูสอนนักเรียนที่มีฐานะจ่ายค่าสอนได้ ถึงแม้จะไม่ใช่กลุ่มนักปรัชญาที่เผยแพร่สั่งสอนลัทธิสังคมหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ และถึงแม้พวกโซฟิสต์จะแตกแยกกันในทางความคิดอ่าน แต่กระนั้นแนวคำสอนของคนเหล่านี้ต่างก็ให้ความสนใจกับเรื่องของมนุษย์เหมือน ๆ กัน พวกโซฟิสต์เสนอแนะให้สนใจน้อยลงในเรื่องของโลกวัตถุ หากให้สนใจมากขึ้นต่อการคิดค้นทางปรัชญาเกี่ยวกับเรื่องของมนุษยชาติโดยตรง พวกโซฟิสต์สนับสนุนอุดมการณ์ปัจเจกนิยมและส่งเสริมให้คนคิดและ

สงสัยอันจำเป็นต่อการแสวงคิดค้นทางปัญญา แม้จะไม่สามารถเลิกล้างความคิดแบบเก่าไปได้อย่างสิ้นเชิง แต่คนเหล่านี้ก็เปลี่ยนแบบแผนความคิดได้สำเร็จ การพยายามค้นหาองค์ประกอบที่จะทำให้เกิดความกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคงกระทำกันไป แต่ในเวลานั้น การคิดค้นเป็นไปในเรื่องสังคมไม่ใช่โลกวัตถุ ชนเอเทนส์แห่งศตวรรษที่ ๕ พยายามหาหลักการซึ่งหากยอมรับปฏิบัติจะเป็นผลก่อให้เกิดสันติสุข เอกภาพและความกลมกลืนแก่อารยธรรม ทั้ง ๆ ที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในหมู่นักคิดกรีก คนกรีกเคยถือว่าระเบียบองค์การทางการเมืองและสังคมของพวกตนเป็นประจักษ์พยานถึงความประเสริฐโดยธรรมชาติของตนเหนือ "พวกป่าเถื่อน" แต่สำหรับนักปรัชญาใหม่สอนเขาว่า ความดีและหลักธรรมเป็นของสำคัญยิ่งกว่า และจะไม่ค้นพบได้เพียงจากหลักฐานของชีวิตประชาคมชนิดหนึ่งชนิดใดโดยเฉพาะเท่านั้น

โสกราตีส

โสกราตีสเป็นบุคคลแรกในสมัยของสามปราชญ์ยิ่งใหญ่แห่งเอเทนส์ซึ่งมี เปลโต้และอริสโตเติลรวมอยู่ด้วย โสกราตีสรู้สึกหวั่นวิตกต่อสภาพพุ้งสร้านทางความคิดอ่านและต่อข้อคิดที่แสดงออกมาซึ่งมีหลาย ๆ อย่างที่เขาเชื่อว่าเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกของประชาคม โสกราตีสก็เหมือนกันพยายามค้นหาหลักสากลที่อาจสร้างระเบียบขึ้นจากความอลเวงและสร้างความกลมกลืนซึ่งอาศัยสติปัญญาและเหตุผล

บางทีอาจจะบ่อยเกินไปที่โสกราตีสถูกหาว่าเป็นตัวไร เป็นนักสงสัย สนใจแต่จะโจมตีความคิดของผู้อื่นยิ่งกว่าจะเสนอปรัชญาของตนเองที่เป็นประโยชน์ นี่เป็นข้อประเมินที่ไม่ถูกต้อง ศาสตราจารย์ เอ.อี เทเลอร์ (A.E. Taylor) ยกย่องโสกราตีสในฐานะเป็นผู้สร้างประเพณีหลักธรรมนิยมในตะวันตก ประเพณีเช่นว่านี้ถือว่า คนมีจิตใจและจิตใจเจริญงอกงามขึ้นด้วยชีวิตอันมีหลักธรรม และทั้งถือว่าการกระทำของคนควรต้องให้สอดคล้องกับธรรมชาติของจิตใจ เป็นการผิดที่จะเข้าใจว่าทัศนะข้อนี้มีกำเนิดมาจากคริสต์ศาสนา ตามที่จริงปรัชญาของโสกราตีสได้แผ้วทางไว้ให้สำหรับความเชื่อทางคริสต์ศาสนา คำบอกเล่าของเปลโต้เกี่ยวกับครูของเขา กล่าวชัดว่า โสกราตีสถือว่าจิตใจเป็นอมตะ คนในชีวิตปัจจุบันควรปฏิบัติไปตามความต้องการของจิตใจ ในการที่จะปฏิบัติเช่นนั้น คนก็จะต้องดำรงชีวิตอย่างมีหลักธรรม โดยไม่คำนึงถึงว่าตนจะสูญสิ้นค่างวดไป

เพียงใดในทางวัตถุ ชีวิตที่มีหลักธรรม ประกอบด้วยการดำรงตนตามบัญชาแห่งหลักเหตุผล การควบคุมรักษาจิตใจที่ถูกต้องจึงอยู่ที่ว่า ความคิดและการกระทำต้องได้รับวินิจฉัยกันด้วยมาตรฐานแห่งหลักเหตุผล*๑

จากหลักอ้างอิงข้อนี้ โสกราตีสได้บรรลุถึงหลักการซึ่งตนเป็นผู้สร้างขึ้นและยืนยันว่า *คุณธรรม คือความรู้ คุณธรรมเป็นสิ่งที่อาจแสวงค้นพบได้ และคุณธรรมเป็นสิ่งที่อาจสอนและเรียนรู้ได้**๒ วิธีการของโสกราตีส ซึ่งเราทราบจากงานเขียนของศิษย์ผู้ยิ่งใหญ่ของเขา คือ เปลโต้ มุ่งที่จะให้ได้ความจริงโดยอาศัยวิธีช่วยให้บรรลุถึงนิยามที่แน่นอน วิธีการนี้ใช้แบบให้โสกราตีสเสนอตั้งคำถามโดยโสกราตีสยอมรับว่าไม่รู้คำตอบคือเป็น "วิธีแสร้งแบบโสกราตีส" เพื่อพยายามคาดคั้นหาคำตอบจากคู่สนทนาอื่น ๆ จากนั้นบรรดาข้อคิดเห็นที่แสดงออกก็จะถูกโสกราตีสซักถาม โดยทำเป็นว่ามีความรู้เรื่องชีวิตน้อยกว่าโสกราตีสมีอยู่จริง ๆ จากข้อถกเถียงต่าง ๆ ในที่สุดก็จะปรากฏคำตอบอันเป็นที่ยอมรับกันสำหรับคำถามในตอนต้น

ด้วยวิธีการนี้และโดยใช้คติพจน์ของเขาที่ว่าคุณธรรมคือความรู้ โสกราตีสได้โจมตีหลักมูลฐานของประชาธิปไตยเอเทนส์ แน่นอนว่าในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมจะมีคนส่วนน้อยที่มีสติปัญญาและความรู้สูงกว่า และเพราะฉะนั้นจึงมีคุณธรรมมากกว่าที่มีอยู่ในคนส่วนใหญ่ ดังนั้นการปกครองโดยคนจำนวนมากจึงเป็นการปกครองโดยคนที่ขาดคุณธรรมและขาดความเป็นธรรมอย่างแน่ชัด โดยสรุป นี่เป็นเหตุผลถกเถียงของโสกราตีสถ้าจะถือว่าเปลโต้เสนอทัศนะของโสกราตีสไว้อย่างถูกต้องในหนังสือเรื่อง *อุตมรัฐ* โสกราตีสมิได้สร้างหลักปรัชญายืนยันสิทธิบุคคลที่มีต่อรัฐ เขาอาจโต้แย้งรูปการปกครองโดยเฉพาะที่ใช้อยู่ในเวลานั้น แต่เขารู้ว่าถึงอย่างไรคนก็เป็นสัตว์การเมือง และการเจริญเติบโตของคนและสิ่งที่คนเป็นอยู่ย่อมต้องอาศัยรัฐ แม้โสกราตีสจะถูกตัดสินประหารชีวิตโดยลูกขุนคณะหนึ่งที่ตนชิงชัง แต่โสกราตีสก็คงปฏิเสธไม่ยอมฉวยโอกาสหลบหนี ในหนังสือเรื่อง *คริตโต* (Crito) โสกราตีสอธิบายเหตุผลของเขาว่า พันธะที่เขามีอยู่ต่อรัฐนั้นใหญ่ยิ่งและคุณประโยชน์ที่เขาได้รับในฐานะเป็นราษฎรมีอยู่มากมายเกินกว่าที่จะทำให้เขาปฏิเสธอำนาจของรัฐเพียงในโอกาสเดียวที่เกิดไม่เป็นคุณต่อเขาได้

---

*๑ A.E. Taylor, Socrates : The Man and His Thought, Anchor Books, Doubleday Company, Inc, Garden City, N.Y., 1954. หน้า ๑๓๒—๑๓๘

*๒ Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๓

แต่การหนีไม่ใช่ทางเลือกอย่างเดียวจากโทษประหาร อิสรภาพของโสกราตีสจะได้มาก็แต่โดยถ้าเขายอมสัญญาจะเลิกโจมตีประชาธิปไตยเอเทนส์เท่านั้น ก็แล้วจะเกิดอะไรขึ้นเล่า ถ้าหากรัฐเป็นที่มาของคุณความดีทั้งปวงไซร้ ก็แน่นอนว่าเพียงแต่คำมั่นจะไม่โจมตีรัฐ ย่อมไม่มีราคาค่างวดอะไรเลยสำหรับชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ตรงกันข้ามเสียอีก ข้อนี้จะไม่นับเป็นหน้าที่สามัญและยอมรับกันสำหรับราษฎรหรอกหรือ สำหรับโสกราตีสแล้วไม่ใช่เช่นนั้น คน ๆ หนึ่งมีพันธะอย่างหนึ่งที่เหนือกว่า คือ พันธะต่อมโนธรรม ต่อสัจจะธรรม ต่อการแสวงคุณธรรม ซึ่งก็คือความรู้ คนจะต้องมุ่งมั่นไปสู่สิ่งเหล่านี้ ถ้าหากหน้าที่ของคนที่มีต่อรัฐขัดกับหน้าที่ของเขาต่ออุดมการณ์อันสูงกว่าเหล่านี้ไซร้ เขาอาจมอบชีวิตให้รัฐ แต่เขาไม่อาจออมชอบมโนธรรมของเขา เขาจะต้องพูดออกมาในเรื่องที่เป็นความจริงโดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียส่วนตัวของเขาเลย

สรุป

จากสภาพปั่นป่วนในเอเทนส์ซึ่งมีมากับสงครามและการพ่ายแพ้ ก็ได้เกิดมีหลักปรัชญายิ่งใหญ่ของโสกราตีส เปลโต้ และอริสโตเติลขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ที่ได้หยิบยกขึ้นมาในครั้งนั้นเกี่ยวกับธรรมชาติของคน ของสังคม และของการปกครอง ก็เป็นเรื่องถกเถียงกันเรื่อยมาตั้งแต่บัดนั้น ข้อโจมตีประชาธิปไตยในเอเทนส์มีน้ำหนักอิทธิพลเช่นเดียวกับข้อโจมตีใดๆที่อ้างอิงกันหลังจากนั้น กระนั้นก็ดี ประชาธิปไตยเอเทนส์คงยืนยงมีอิทธิพลเหนือบรรดาผู้พิชิตเอเทนส์และคนรุ่นหลังต่อมา อิทธิพลของเอเทนส์ในยุคที่เสื่อมโทรมกลับใหญ่ยิ่งกว่าในยามที่เอเทนส์ขึ้นสู่อำนาจรุ่งเรืองทางทหารเสียอีก

๓ เปลโต้

เปลโต้(Plato ๔๒๗–๓๔๗ ก่อน ค.ศ.) ผู้เกิดในครอบครัวชนชั้นสูงของเอเทนส์ ตั้งแต่วัยหนุ่มได้ตระเตรียมสำหรับประกอบอาชีพในงานรัฐบาล ชัยชนะทางทหารตอนแรก ๆ ของเอเทนส์ในสงครามเปโลโปเนเชี่ยนทำให้เห็นว่างานอาชีพเช่นนั้นเป็นสิ่งคุ้มค่า แต่ผลหายนะของสงครามประกอบกับการปกครองของเหล่า "สามสิบทรราชย์" ต่อมาทำให้ความมุ่งมั่นของเปลโต้แต่เดิมต้องคลอนแคลนไป ความผิดหวังยิ่งทวีขึ้นเนื่องจากการประณามและประหารโสกราตีสผู้เป็นครู ไม่มีเหตุการณ์อื่นใดที่จะทำให้ความเชื่อของเปลโต้มั่นคงเด็ดเดี่ยวยิ่งขึ้นว่า ข้อโจมตีของโสกราตีสต่อประชาธิปไตยเป็นการชอบด้วยเหตุผล ระบบใดที่สามารถทำลายคนที่ดีที่สุดของตนได้อย่างไร้สติเช่นนั้นย่อมปราศจากค่าควรแก่การจงรักหรือยอมรับนับถือ สำหรับเปลโต้ เวลาสองสามปีต่อมานับเป็นระยะของการคิดค้นชั่งใจและการเจริญเปลี่ยนแปลงในทางเหตุผลปัญญา เปลโต้ทิ้งเอเทนส์ท่องเที่ยวและเรียนรู้ แต่เขาก็ยึดมั่นอยู่กับหลักรากฐานของคติโสกราตีสที่ว่า "คุณธรรมคือความรู้" ด้วยหลักข้อนี้เอง เปลโต้จะได้สร้างปรัชญาซึ่งเป็นจุดสนใจของบรรดาผู้คงแก่เรียนและรัฐบุรุษในยุคสมัยต่อมา

การท่องเที่ยวของเปลโต้ทำให้เขาเหินห่างไปจากนครเอเทนส์บ้านเกิดเมืองนอนมาก ที่นครต่าง ๆ ของกรีกตอนใต้ของอิตาลี เปลโต้ศึกษาลัทธิของสังคมปีทากอเรียน (Pythagorean) อันเป็นสังคมที่เน้นลักษณะโครงสร้างชนชั้นและวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งต่อมาจะได้มีความสำคัญปรากฏอยู่ในหลักสูตรของสำนักศึกษาแห่งเอเทนส์ของเปลโต้ เป็นไปได้ว่าเปลโต้คงจะได้ร่ำเรียนคณิตศาสตร์ในอิจิปต์ด้วย และคงประทับใจในระบบแบ่งวรรณะของสังคมแบบเก่าของอิจิปต์ ที่ซีราคิวส์ (Syracuse) เปลโต้สร้างความขุ่นเคืองให้แก่พระเจ้าไดโอนิซิอุส ที่ ๒ (Dionysius) ด้วยการบรรยายสั่งสอนพระองค์ถึงเรื่องวิธีการปกครองที่ถูกต้อง ไดโอนิซิอุสจับให้เปลโต้เป็นทาส แต่ไม่ช้าต่อมา

เปลโต้ก็มีมิตรสหายช่วยไถ่ตัวและเดินทางกลับสู่เอเทนส์เพื่อก่อตั้งสำนักศึกษาอันจะได้เป็นชมรมของเปลโต้จนกระทั่งมรณภาพ สำนักอาคาเดมี (Academy) ของเปลโต้เป็นสำนักปรัชญายิ่งใหญ่แห่งแรกและเป็นที่ที่เปลโต้ใช้เป็นศูนย์การศึกษาอบรมบรรดารัฐบุรุษทั้งหลาย โดยอาศัยบรรดาศิษย์ของเปลโต้ สำนักศึกษานี้จะได้มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองของเอเทนส์และของนครรัฐอื่น ๆ ที่อาคาเดมีเปลโต้เขียนหนังสือและสอน น่าเสียดายที่ว่าคำบรรยายของเปลโต้ได้สูญหายไป ซึ่งไม่ต้องสงสัยว่าจะต้องเป็นผลงานส่วนสำคัญของเปลโต้ทีเดียว อย่างไรก็ดี งานเขียนที่เหลืออยู่ก็นับว่าพอเพียงที่จะช่วยให้ได้เค้าโครงและประเมินหลักมูลฐานในความคิดของเปลโต้ และจากผลงานเหล่านี้เองเราได้กำเนิดความคิดทางการเมืองของยุโรป

บทสนทนาแรกๆ ของเปลโต้ช่วยเป็นพื้นฐานสำหรับงานเขียนยิ่งใหญ่ต่อมา ความคิดหลายอย่างที่ต่อมาปรากฏในหนังสือของเปลโต้เรื่อง *อุตมรัฐ* (Republic) *รัฐบุรุษ* (Statesman) และ *กฎหมาย* (Law) นั้น เปลโต้ได้เคยแสดงมาแล้วในเรื่อง *อโปโลยี่* (Apology) *คริตโต* (Crito) *โปรตากอรุส* (Protagorus) *เฟโด* (Phaedo) และในบทสนทนาอื่น ๆ แต่บทสนทนาเหล่านี้โดยสาระมีลักษณะไปในทางปฏิเสธ คือ โดยส่วนใหญ่ประกอบเป็นข้อโจมตีระบบของเอเทนส์ ความพยายามของเปลโต้ในด้านคิดสร้างเริ่มต้นด้วยหนังสือเรื่อง *อุตมรัฐ* อันเป็นผลงานที่รู้จักกันดีที่สุดซึ่งเราจะได้มุ่งให้ความสนใจในที่นี้

"อุตมรัฐ" ของเปลโต้

อุตมรัฐ เป็นผลงานจากแรมปีในวัยเติบใหญ่และกล้าแข็งทางความคิดค้นตอนต้น ๆ ของเปลโต้ มันเป็นงานชิ้นใหญ่ของปรัชญาการเมือง แต่ความสำคัญยังมีมากมายกว่านั้น *อุตมรัฐ* พิจารณาถึงการศึกษา* เศรษฐกิจ ปรัชญาธรรม ประวัติศาสตร์ และตามจริงแล้วรวมตลอดเรื่องของมนุษย์ส่วนมากซึ่งมีส่วนสำคัญต่อความเจริญเติบโตของชีวิตสังคม ไม่น่าประหลาดใจที่เรื่องทั้งหมดเหล่านี้นำมาพิจารณาอยู่ภายในขอบเขตเรื่องราวของรัฐ ถ้าหากได้ตระหนักในลักษณะครอบคลุมและอำนาจของนครรัฐ ความพยายามสมัยนี้ที่จะมุ่งจุดหมายทำนองเดียวกันและใช้วิธีแบบเดียวกัน

* รุสโซกล่าวว่า "อุตมรัฐ" เป็นบทเขียนว่าด้วยการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมา

คงจะให้ความหมายน้อยกว่านัก ก็เพราะว่าฐานะสัมพันธ์ของรัฐสมัยใหม่ที่มีต่อสิ่งอย่างเช่นศาสนาและหลักธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวง สำหรับเปลโต้ มันเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่บทเขียนว่าด้วยชีวิตที่ดีจะสามารถทำได้ภายนอกกรอบของรัฐ ชีวิตที่ดีและสถานะราษฎรที่ดีหมายความถึงสิ่งเดียวกันจริง ๆ ถึงอย่างไรสิ่งหนึ่งก็ยากที่จะเป็นไปได้โดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่ง

สำหรับนักศึกษาที่ฉาบฉวย บางครั้ง*อุตมรัฐ*อาจดูจะหลงออกไปจากสภาพความเป็นจริงอยู่มาก แต่ทั้งที่มีลักษณะเพ้อฝัน เปลโต้ก็ยังมุ่งอย่างจริงจังที่จะให้*อุตมรัฐ*มีแนวศึกษาแบบศาสตร์ในการคิดค้นหาความจริง เปลโต้พยายามสร้างระบบซึ่งจะช่วยให้เกิดชีวิตที่ดี เปลโต้ถือเอาว่ามีสิ่งดีและมีหลักความจริงซึ่งถ้าหากค้นพบและใช้ปฏิบัติแล้วก็จะเสริมสร้างและสงวนรักษาชีวิตที่ดีในรัฐที่ดี ดังนั้นเปลโต้จึงพยายามคิดสร้างศาสตร์ทางการเมืองหรือสังคมขึ้น ทำนองเดียวกับที่งานของแพทย์ย่อมดำเนินไปบนรากฐานของความรู้ ในงานด้านการปกครอง รัฐก็จะต้องเป็นเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน เปลโต้รู้ว่า รัฐในอุดมคติแบบ*อุตมรัฐ*ของตนไม่มีตัวตนอยู่ แต่ก็ตระหนักแน่ว่า ควรจะเป็นเช่นนั้น

ในปรัชญาของ*อุตมรัฐ*จะปรากฏมีความคิดของเปลโต้อยู่เสมอที่ว่า การเมืองเป็นศิลปอย่างหนึ่งและเช่นเดียวกับศิลปทั้งปวง การปฏิบัติที่สำเร็จผลจำเป็นต้องอาศัยความรู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นเปลโต้จึงโจมตีระบบประชาธิปไตยของเอเทนส์ ซึ่งอาศัยหลัก "ความสามารถแบบสารพัดช่างอย่างง่าย ๆ" แบบเปริคลิส กล่าวคือหลักที่ว่าการปกครองโดยพลเมืองดีสมัครเล่นนั้นเป็นดีที่สุด สมการเรื่องการเมืองและศิลปเป็นรากฐานข้ออุปมาอุปไมยหลายอย่าง ซึ่งเปลโต้ใช้โดยตลอดใน*อุตมรัฐ* เปลโต้เปรียบศิลปของรัฐบุรุษกับศิลปของแพทย์ ความสามารถที่จะปกครองขึ้นอยู่กับความรู้ ในหลักการซึ่งคนผู้ทรงปัญญาจะต้องเข้าใจด้วยการใช้เหตุผล รัฐบุรุษไม่อาจได้ความรู้เช่นว่านั้นมาโดยอาศัยญาณสำนึกมากเกินไปกว่าที่นักศึกษาแพทย์อาจเรียนรู้สรีรวิทยาโดยอาศัยญาณวิเศษ เพราะฉะนั้น เปลโต้จึงถือว่า ประชามติไร้คุณสมบัติเหมาะสมและขาดความสามารถจริง ๆ ที่จะกำหนดนำนโยบายของรัฐคุณธรรมคือความรู้ คนเรามีความสามารถแตกต่างกันในการเรียนรู้ และเฉพาะไม่กี่คนเท่านั้นที่อาจเกิดคุณธรรมระดับที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ปกครอง หน้าที่ใหญ่ของรัฐใน*อุตมรัฐ*คือ จัดระเบียบให้อำนวยส่งเสริมต่อการปกครองโดยชนชั้นนำผู้ทรงคุณธรรมนี้ เปลโต้มีแต่ความชิงชังต่อนักการเมืองซึ่งคอยรักษาตำแหน่งงานของรัฐด้วยการพินอบพิเทาต่อฝูงชน ซึ่งโดยกลับกันไม่เหมาะสมที่จะปกครองตนเองรวมทั้งที่จะเลือกผู้ปกครองที่สามารถด้วย

อุตมรัฐ แสดงถึงการคิดค้นของเปลโต้ในเรื่องความยุติธรรม คือ คำจำกัดความและสาระอันสมบูรณ์ของมัน เปลโต้ใช้วิธีทางวรรณกรรมที่เขาโปรดปรานคือรูปการสนทนา โดยมีโสกราตีสแสดงบทบาทสำคัญในนาฏกรรมแห่งการแสวงสัจจะ ฉากเรื่อง *อุตมรัฐ* คือ บ้านพักของเซฟาลุส (Cephalus) ชายชรามั่งคั่งซึ่งหันเข้าหาศาสนาและปรัชญาเพื่อประโลมใจวัยชราของตน ในข้อสนทนาย่อ ๆ กับเซฟาลุส โสกราตีสเอ่ยอ้างถึงทัศนะของท่านผู้นี้ที่ว่า ความยุติธรรมประกอบด้วยการพูดความจริงและปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคน จากนั้นเวทีก็เริ่มคลี่คลายการสนทนาซึ่งเผยให้เห็นถึงทัศนะของเปลโต้เกี่ยวกับความยุติธรรมและแผนการสำหรับรัฐในอุดมคติ

โปเลมาคุส (Polemarchus) บุตรของเซฟาลุส โดยทั่วไปเห็นพ้องกับบิดา เขากล่าวว่า ความยุติธรรมอำนวยให้แก่ทุกคนตามส่วนที่จะพึงได้ แต่โสกราตีส (คือเปลโต้) คัดค้าน โปเลมาคุสหมายความว่าอย่างไรหรือ ตัวอย่างเช่น เขาจะหมายความถึงว่า ความยุติธรรมประกอบด้วยการทำดีต่อมิตรและทำร้ายต่อศัตรูกระนั้นหรือ โปเลมาคุสยอมรับความหมายของถ้อยคำของตนในแง่นี้ และซึ่งโสกราตีสก็ได้จัดการหักล้างเสีย โสกราตีสถามว่ามันไม่จริงหรอกหรือว่าการทำร้ายต่อศัตรูนั้นเลวร้ายไปเสียยิ่งกว่าที่เคยเป็นมาก่อน โปเลมาคุสเข้าใจประเด็นและเห็นด้วยว่า ความยุติธรรมไม่อาจอภัยการประทุษร้ายต่อผู้อื่นได้ ถึงตรงนี้โสกราตีสได้พบคู่ปรปักษ์ที่กล้าแข็งหนักขึ้นไปอีก คือเทรซีมาคุส (Thrasymachus) ตัวละครใน *อุตมรัฐ* ซึ่งเปลโต้ใช้เป็นตัวแทนสำนักความคิดแบบรุนแรงของพวกโซฟิสต์ซึ่งตนชิงชิง เทรซีมาคุส กล่าวว่า ความยุติธรรมคือผลประโยชน์ของผู้ที่แข็งแรงกว่า กล่าวคือ อำนาจเป็นธรรม ไม่ว่าในสังคมใด ผู้ที่มีอำนาจย่อมใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง เทรซีมาคุสบอกว่า ไม่แต่เพียงผู้ปกครองเท่านั้นหากคนทั้งหมดย่อมจะปฏิบัติเหมือน ๆ กัน ถ้าได้โอกาสแล้วคนจะแสวงผลประโยชน์ของตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ดังนั้น ความยุติธรรมจึงย่อมประกอบด้วยการทำดีต่อตัวเองแต่ปฏิบัติอยุติธรรมต่อผู้อื่น

> "และนี่เป็นข้อที่ข้าพเจ้าหมายถึงตามที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ในรัฐทั้งปวงย่อมมีหลักการอันเดียวกันของความยุติธรรม คือ ผลประโยชน์ของผู้ปกครอง และเมื่อผู้ปกครองจะต้องถือว่ามีอำนาจ ข้อสรุปประการเดียวที่ใช้ได้ก็คือว่าทุกหนทุกแห่งมีหลักการเดียวของความยุติธรรม คือ ผลประโยชน์ของผู้แข็งแรงกว่า"*

* The Republic of Plato (ฉบับแปลของ Benjamin Jowett) 4th ed., Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1953. bk. I หน้า ๒๐ ข้อความคัดอ้างอิงถึง "อุตมรัฐ" ต่อ ๆ ไปนำมาจากงานแปลฉบับนี้

โสกราตีสโต้แย้งทัศนะของเทรซีมาคุสอันมีลักษณะถือปัจเจกนิยมอย่างชัด บุคคลรับใช้ตนเองได้ดีที่สุดไม่ใช่โดยนึกว่าตนมีผลประโยชน์ต่างหากจากคนอื่นในประชาคมทั้งมวล หรือว่าตนจะต้องช่วยตัวเองให้เสียหายแก่คนอื่นเท่านั้น หากโดยยอมรับทัศนะที่ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมดและย่อมมีส่วนกระทบกระเทือนจากสิ่งที่บังเกิดแก่ส่วนรวม สิ่งดีต่อคนหนึ่งก็คือสิ่งดีต่อคนจำนวนมาก และสิ่งร้ายก็กล่าวได้เป็นเช่นเดียวกัน ผู้ปกครองที่ยุติธรรมไม่แสวงผลประโยชน์เฉพาะตัว หากแสวงหาผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยที่รู้อยู่ว่า ความสุขสบายของตนไม่อาจแยกจากของประชาชนของตนได้ ผู้ปกครองที่ยุติธรรมไม่ใส่ใจในเรื่องเงินทองหรืออำนาจ สำหรับเขาแล้วย่อมเป็นการเพียงพอว่าด้วยการเสียสละในฐานะเป็นผู้ปกครอง ตนได้หลีกเลี่ยงไม่ต้องถูกปกครองโดยคนที่ด้อยกว่า

> "คนที่ปฏิเสธไม่ยอมปกครองย่อมจะต้องตกอยู่ในความปกครองของคนที่ด้อยกว่าตนและความหวั่นเกรในข้อนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าจูงใจให้คนดีเข้ารับตำแหน่ง ไม่ใช่เพราะว่าเขาต้องการจะรับ หากเพราะเขาช่วยไม่ได้ ไม่ใช่ด้วยความคิดที่ว่า เขากำลังจะได้ประโยชน์ หรือความสำราญของตัวเอง หากด้วยความจำเป็นและเพราะว่าเขาไม่อาจมอบภาระการปกครองให้แก่ผู้ใดที่ดีกว่าหรือแม้ดีเท่าเทียมกับตนได้"

(*อุตมรัฐ หน้า* ๓๒)

ตอนนี้ โกลคอน (Glaucon) คู่สนทนาอีกผู้หนึ่งยกข้อถกเถียงที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โกลคอนว่าเทรซีมาคุสผิด ไม่ใช่ในเรื่องประมาณพลังผลประโยชน์ส่วนตัว หากผิดในข้อที่ว่าคนเรามีปฏิกิริยาต่อพลังนี้อย่างไร คนเราย่อมชอบเอาเปรียบคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนเองแน่นอน แต่คนก็กลัวผลอันจะบังเกิดจากการกระทำเช่นนั้น สภาพการณ์ที่สมบูรณ์ที่สุดจะเป็นสถานการณ์ซึ่งคน ๆ หนึ่งอาจกระทำการอยุติธรรมได้โดยไม่ต้องได้รับผลกรรม แต่ภายใต้สภาพแวดล้อมเช่นนั้น ชีวิตออกจะหมิ่นเหม่เกินไป เพราะเราจะหวาดระแวงอยู่เสมอถึงภัยที่คนอื่นอาจคิดกระทำต่อเรา ด้วยเหตุนี้ ความยุติธรรมจึงเป็นผลเกิดจากความกลัว คนเราบัญญัติกฎหมายและยอมเคารพกฎหมายก็เพราะ แม้ว่าจะเห็นแก่ตัวแต่คนก็ยังรู้จักระแวดระวังเหมือนกัน หลายศตวรรษต่อมาโทมัส ฮ็อบส์จะได้นำเอาทัศนะเหล่านี้มารวมไว้ในงานเขียนอันยิ่งใหญ่ของเขา คือ *รัฐาธิปัตย์* (Leviathan)

ทัศนะของโกลคอนเป็นที่ท้าทายยิ่งกว่าที่คนอื่นได้ยกขึ้นมา และโสกราตีส ซึ่งตราบจนถึงวาระนั้นพอใจแต่เพียงโต้แย้งข้อเสนอของคนอื่นเป็นสำคัญ มาตอนนี้ต้องคิดสร้างขึ้น ความยุติ-ธรรมคืออะไรเล่า ถ้าหากไม่ใช่การพูดความจริง ไม่ใช่การปฏิบัติหน้าที่ ไม่ใช่อำนวยให้แต่ละ

คนตามส่วนที่พึงได้ ไม่ใช่ผลประโยชน์ของผู้ที่แข็งแรงกว่า และไม่ใช่การตกลงยอมเคารพกฎหมาย โสกราตีสไม่อาจยอมรับข้ออธิบายเหล่านี้ได้ เพราะมีหลายข้อที่ผิด และทั้งหมดทุกข้อล้วนแต่เฉพาะเจาะจงและผิวเผินเกินไป และเพราะว่าเป็นการมองความยุติธรรมในแง่ที่เป็นคนละเรื่องต่างหากจากจิตใจของคน ความยุติธรรมเป็นส่วนเชื่อมของจิตใจ เพราะฉะนั้นการอธิบายและวิเคราะห์ความยุติธรรมในแง่หนึ่งจึงต้องอาศัยการพิจารณาแยกแยะถึงจิตใจของคน นี่เป็นปัญหาลำบาก แต่โสกราตีสก็มีทางออก โสกราตีสได้รับความเห็นพ้องต้องกันในหลักที่ว่ารัฐคือบุคคล "สากล" การวิเคราะห์ถึงลักษณะของรัฐจึงเท่ากับเป็นการวิเคราะห์ถึงลักษณะของธรรมชาติมนุษย์ด้วยเช่นกัน จากนั้นเปลโต้มาถึงขั้นอันเป็นภารกิจที่แท้จริงของตน กล่าวคือคิดสร้างรัฐที่เป็นธรรมซึ่งก็คิดค้นหลักความยุติธรรมของบุคคล ความหมายที่แท้จริงของ *อุตมรัฐ* จะสูญไป ถ้าหากงานเขียนนี้จะถือเป็นแผนผังสำหรับรัฐในอุดมคติเท่านั้น เปลโต้แสวงหาความยุติธรรมและการแสวงหาภายในรูปของรัฐเป็นแบบฉบับของกรีกแท้ ๆ สรุปแล้วเปลโต้เทียบเท่ากันระหว่างปรัชญาธรรมและปรัชญาการเมือง

เปลโต้อ้างว่า มีพลังรากฐานสามประเภทที่จูงใจคน คือ พลังของความปรารถนาหรือความอยาก จิตหรือกำลังขวัญ และเหตุผล แต่ละอย่างมีอยู่ในตัวคนทุกคนในขนาดจำนวนต่าง ๆ กันไป แต่มีอย่างหนึ่งเป็นใหญ่อยู่เสมอ สังคมอาจแบ่งออกได้เป็นสามชนชั้น ตามขนาดจำนวนของแต่ละประเภทที่มีอยู่ในบุคคลซึ่งประกอบรวมกันเป็นประชาคม ชนชั้นหนึ่งชั้นใดจะมีบทบาทอันเหมาะสมที่สุดตามประเภทพลังจูงใจที่เป็นใหญ่ คนที่จูงใจด้วยประเภทความอยากหรือปรารถนาเป็นใหญ่จะประกอบเป็นชนชั้นที่ใหญ่ที่สุด ชนชั้นจำนวนน้อยลงไปจะจูงใจด้วยจิตหรือกำลังขวัญมากกว่าด้วยความปรารถนา แต่ชนชั้นนี้จะยังคงมีจำนวนมากกว่าชนชั้นที่อยู่ภายใต้เหตุผล ดังนั้นในแง่ของจำนวน ชนชั้นที่ทรงเหตุผลจะเล็กที่สุด และคนที่กล้าหาญและทรงกำลังขวัญจะอยู่ในฐานะระหว่างกลาง

รัฐเกิดขึ้นในเบื้องแรกเพื่อสนองความต้องการอันจำเป็นซึ่งกันและกัน องค์การประชาคมเหมาะสมที่สุดอย่างแจ้งชัดที่จะส่งเสริมให้บรรลุจุดมุ่งหมายเช่นนั้น เป็นต้นว่า สินค้าเป็นที่ต้องการสำหรับบริโภค และมีภารกิจที่จำเป็นบางอย่างที่จะต้องปฏิบัติ เนื่องจากบางคนปฏิบัติงานบางอย่างได้ดีกว่าคนอื่น ๆ เขาก็ควรปฏิบัติเฉพาะงานนั้น ๆ แต่ละคนทำงานที่ตนทำได้ดีที่สุดและการ

เข้ารวมสมาคมกันไม่แต่เพียงสนองความต้องการของตนเองเท่านั้น หากของคนอื่น ๆ ที่ต้องการผลงานนั้นด้วย ชนชั้นที่ต่ำสุดของชนชั้นทั้งสามที่ประกอบเป็นรัฐได้แก่ชนชั้นประดิษฐกรรม ซึ่งมีหน้าที่อำนวยสิ่งของจำเป็นสำหรับชีวิตต่อประชาคม หลักการทำงานเฉพาะอย่างจะต้องนำมาใช้เพื่อป้องกันมิให้พวกช่างประดิษฐ์ประกอบการงานแขนงของรัฐแขนงอื่น ๆ และเพื่อป้องกันมิให้ชนชั้นสูงจำต้องปฏิบัติภารกิจอันเป็นหน้าที่เฉพาะของพวกช่างประดิษฐ์ อย่างไรก็ดี ประชาคมที่ตั้งอยู่เพียงเพื่อสนองความอยากเท่านั้นหาใช่รัฐไม่ หากจะเป็นเพียงคอกสุกรที่มีภาษีดีขึ้นมาบ้างเท่านั้น ส่วนประกอบอื่น ๆ จำเป็นสำหรับการสร้างรัฐ อารยธรรมอันสูงต้องอาศัยประชากรใหญ่ ๆ และดินแดนสำหรับประชากร โดยที่ประชาชนและเนื้อที่จะต้องได้รับการปกป้อง รัฐจึงต้องสร้างชนชั้นปกครองทางทหารขึ้น ประกอบด้วยคนในประชาคมซึ่งมีสัญชาติญาณกล้าหาญเป็นใหญ่ นี่ก็อีกเช่นกัน การจัดแบ่งปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง เฉพาะผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้นที่จะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติหน้าที่ในด้านปกป้องทางทหารโดยเฉพาะ

จากกลุ่มชนผู้ปกครองทางทหารจำนวนน้อยนี้ก็จะได้เลือกขึ้นเป็นชนชั้นปกครองของรัฐ ชนกลุ่มน้อยนี้จะอุดมด้วยเหตุผลและจูงใจด้วยความเต็มใจที่จะรับใช้ในฐานะผู้ปกครอง คนเหล่านี้ไม่แต่เพียงจะมีความสามารถยิ่งใหญ่ที่สุดที่จะคิดอ่านทางปรัชญาเท่านั้น หากยังเป็นผู้ตระหนักด้วยว่า ความสุขสบายของตนมีส่วนเกี่ยวโยงกับความสุขสบายของส่วนรวมอย่างแยกไม่ออก คุณภาพเหล่านี้เมื่อนำมาใช้ในสภาพแวดล้อมในอุดมการณ์ของ*อุตมรัฐ*แล้ว จะเพื่องฟูขึ้นและจะส่งเสริมให้มีระบบผู้ปกครองอย่างที่ไม่เคยเห็นกันมาก่อนเลย คือ ระบบผู้ปกครองซึ่งมุ่งต่อผลประโยชน์ของประชาคมอย่างเด็ดขาด และขาดความปรารถนาอย่างสิ้นเชิงของชนชั้นปกครองที่จะรับใช้ผลประโยชน์ส่วนตัวให้เป็นผลเสียต่อมวลราษฎร

แต่เปลโต้กำลังคิดค้นหาความยุติธรรมอยู่ แล้วก็เรื่องชนชั้นและการแบ่งงานเฉพาะอย่างเหล่านี้เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมอย่างไรเล่า คำตอบ คือ เกี่ยวข้องทุกอย่าง น้ำหนักข้อถกเถียงใน*อุตมรัฐ* จะง่ายแก่การเข้าใจขึ้น ถ้าเรารับในขั้นแรกว่า สำหรับเปลโต้*ความยุติธรรม คือ ผลของการแบ่งแยกชนชั้นและการแบ่งหน้าที่* เปลโต้จำกัดความยุติธรรมว่าเป็น "การให้ทุกคนตามส่วนที่พึงได้รับ" และส่วนที่พึงได้รับจะได้รับมอบภาระหน้าที่เฉพาะซึ่งตนมีคุณสมบัติเหมาะสมตามความถนัดและการศึกษาอบรมที่จะปฏิบัติ คำจำกัดความยุติธรรมเช่นนี้ผิดจากธรรมดาที่ว่า ไม่มีความ

หมายทางกฎหมายหรือนิติศาสตร์ ไม่มีการคำนึงถึงสิทธิของบุคคลต่อรัฐ ไม่มีอะไรเกี่ยวกับระเบียบวิธีการทางศาสนาเลย* แต่ทว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งเกิดจากความกลมกลืนภายในทั้งในตัวบุคคลและรัฐ และความกลมกลืนนี้จะบรรลุถึง ก็ต่อเมื่อสภาวะภายนอกเป็นระเบียบที่ถูกต้องเหมาะสมเท่านั้น ถ้าหากรัฐเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการแลกเปลี่ยนบริการระหว่างกัน รัฐที่สนองความต้องการนี้ได้ดีที่สุดจะเป็นรัฐที่ดีที่สุด และรัฐที่สนองความต้องการได้อย่างสมบูรณ์จะเป็นรัฐที่สมบูรณ์สำหรับเปลโต้ เป็นที่แจ้งชัดว่า รัฐที่วางระเบียบให้แต่ละคน คือ ผู้ปกครอง ผู้ปกป้องทางทหาร และช่างประดิษฐ์ ได้กระทำสิ่งที่ตนพึงกระทำโดยถูกต้อง เป็นรัฐที่ประเสริฐกว่า

ลักษณะความหมายสองแง่จะเห็นได้จากคำจำกัดความเรื่องความยุติธรรมของเปลโต้ แง่หนึ่งเกี่ยวกับความยุติธรรมตามที่พบได้ในรัฐ อีกแง่หนึ่งตามที่ใช้กับบุคคล คุณธรรมของรัฐใน *อุตมรัฐ* คือ ปัญญา กำลังขวัญ และการควบคุมตนเอง ปัญญาจะพบได้ในชนชั้นปกครอง คือราชาปราชญ์ กำลังขวัญเป็นลักษณะของผู้ปกป้องทางทหาร การควบคุมตนเองใช้ปฏิบัติทั้งผู้ปกป้องทางทหารและช่างประดิษฐ์ ในเมื่อคนเหล่านี้รับรู้ข้อจำกัดของตนและไม่พยายามเข้าไปแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับงานของผู้ปกครอง ผู้ปกครองก็เช่นกันคงปฏิบัติการควบคุมตนเองในเมื่อตนมิได้ใช้ตำแหน่งหน้าที่ที่ตนครองไปในทางที่ผิด ความยุติธรรมในรัฐเป็นผลจากข้อเท็จจริงที่ว่า คุณธรรมข้ออื่น ๆ เกิดมีขึ้นมาได้โดยอาศัยการจัดระเบียบองค์การรัฐซึ่งทำให้มีขึ้นมาได้ รัฐทั้งมวลสมบูรณ์เพราะว่า แต่ละส่วนของรัฐทำการตามที่พึงกระทำ

ความยุติธรรมสำหรับบุคคลเป็นผลเกิดจากความอดกลั้น ถ้าแต่ละคนถูกครอบงำด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งของแรงกระตุ้นรากฐานทั้งสาม คือ ความอยาก กำลังขวัญและเหตุผล ความยุติธรรมจะมีได้ ถ้าคนผู้นั้นดำรงชีวิตโดยให้แรงกระตุ้นใหญ่ของเขาได้รับใช้ประชาคมและควบคุมแรงกระตุ้นรอง ๆ ไว้อย่างเข้มงวด เพราะถ้าขืนปล่อยอย่างอิสระแล้วจะเป็นเครื่องทำลายรัฐ ทำนองเดียวกับที่ความยุติธรรมในรัฐ เป็นผลเกิดจากดุลยภาพอันกลมกลืนด้วยการแบ่งทำหน้าที่เฉพาะอย่างความยุติธรรมในตัวบุคคลก็เช่นกันจะบรรลุถึงได้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนปฏิบัติเฉพาะหน้าที่ บทบาทซึ่งตนมีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้น ส่วนประกอบของรัฐที่ดีเป็นเครื่องบ่งถึงดวงจิตอันกลมกลืนของบุคคลรูปขั้นสูงสุดของมนุษยภาพได้แก่บุคคลซึ่งความอยากและจิตอยู่ภายใต้ครอบงำของเหตุผล รูปขั้นสูงสุดของรัฐได้แก่รัฐซึ่งเหล่าคนที่รู้เป็นผู้ควบคุมกิจการของรัฐ

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๕

เมื่อคำนึงถึงความรู้ทางจิตวิทยาสมัยใหม่แล้ว เห็นได้ว่า การแบ่งสัญชาตญาณและความสามารถของคนออกเป็นสามของเปลโต้เป็นเรื่องตื้น ลักษณะคุณสมบัติความถนัดและความสามารถของคนไม่อาจแยกได้อย่างชัดเจนเช่นนั้น และข้อแตกต่าง เฉพาะอย่างยิ่งในด้านความสามารถทางสมองก็ไม่มากมายใหญ่หลวงอย่างที่เปลโต้คิดฝันเอา ดังเช่นที่อริสโตเติลได้ชี้ให้เห็นต่อมาภายหลังประสบการณ์ก็เป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดแนวความประพฤติของมนุษย์ด้วยเหมือนกัน และเป็นการยากที่จะกำหนดส่วนคุณค่าของประโยชน์ของการศึกษาและประสบการณ์ที่มีต่อสังคม การกำหนดอย่างอำเภอใจของเปลโต้ จัดให้คนอยู่ในชั้นนั้นชั้นนี้โดยถือตามความถนัดส่วนบุคคลของเขานั้นยังทำลายเสรีภาพด้วย ช่างทำรองเท้าที่ "เกิดเป็นโดยธรรมชาติ" ถ้าหากจะมีจริงอาจขัดเคืองต่อการทุ่มเทชีวิตของตนให้แต่กับงานอาชีพนั้น และอาจจะรู้สึกอดทนไม่ไหวที่ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของประชาคมโดยสิ้นเชิง คนอาจเป็นสุขขึ้นด้วยผลตอบแทนทางวัตถุที่น้อยลง ถ้าเขาได้รับเสรีภาพที่จะมีข้อคิดเห็นนั้นๆ ซึ่งอาจจะผิดก็ตาม ประชาธิปไตยไม่ได้ถือว่าคนทั้งหมดจะต้องมีส่วนต่อการกำหนดวางนโยบายของรัฐโดยเท่าเทียมกัน หากเสนอเพียงว่า คนส่วนมากมีบางสิ่งบางอย่างให้เท่านั้น แต่เปลโต้รังเกียจข้อเสนออย่างนี้

การศึกษาใน "อุตมรัฐ"

แม้เหตุผลวิจารณ์เค้าโครงของเปลโต้สำหรับรัฐที่สมบูรณ์จะเป็นที่เห็น ๆ กันอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็ต้องยอมรับกันว่า เหตุผลอ้างอิงของเปลโต้มีน้ำหนักและจูงใจอยู่มาก หลักการที่ว่ารัฐควรจะปกครองโดยคนที่รู้ เป็นข้อที่ไม่อาจปฏิเสธโต้แย้งกันได้ง่าย ๆ และก็เป็นข้อที่มีผู้สนับสนุนตลอดมาทุกยุคสมัย แน่นอน ถ้าหากหลักอ้างอิงความคิดของเปลโต้เป็นที่รับกันแล้ว ข้อสรุปต่าง ๆ ก็ย่อมเป็นผลตามมา อย่างไรก็ดี *อุตมรัฐ* มีอะไรอีกมากเกินกว่าที่เราได้เห็นกันมาแล้ว เป็นต้นว่าเปลโต้พิจารณาถึงปัญหาการกำหนดและสร้างความสามารถขึ้น และปัญหาการธำรงรักษาดุลยภาพของสังคมที่ได้ก่อตั้งขึ้นมา คำตอบปัญหาเหล่านี้เกี่ยวโยงถึงลักษณะสำคัญที่สุด ๒ ประการในแผนผังของเปลโต้ คือ การศึกษาและระบบคอมมิวนิสต์

ในแผนการศึกษาที่เสนอ เปลโต้โจมตีระบบของเอเทนส์ ในเอเทนส์ แม้การศึกษาจะบังคับแต่ก็เป็นเรื่องที่เอกชนจัดทำกัน สำหรับเปลโต้ ความสุขสมบูรณ์ของรัฐขึ้นอยู่กับการอบรม

ศึกษาของราษฎร เพราะฉะนั้นรัฐจึงผิดที่จงใจละเลยปล่อยให้องค์กรเอกชนควบคุมกันเอง ยิ่งกว่านั้นเอเทนส์ต้องการแต่เพียงการศึกษาเบื้องต้น ซึ่งในทัศนะของเปลโต้ไม่เหมาะสมเลยสำหรับปลูกฝังอบรมรัฐบุรุษอย่างถูกต้อง เปลโต้เชื่อว่ารากเง่าของปัญหาของเอเทนส์อยู่ที่การศึกษา เอเทนส์ขาดประสิทธิภาพอันเป็นผลทำให้เกิดการปกครองโดยคนที่ไม่สามารถ และสตรีชาวเอเทนส์ก็มิได้ถูกบังคับให้เข้ารับการศึกษาขั้นต่ำของรัฐ เปลโต้ให้ความสนใจโดยเฉพาะต่อการศึกษาของสตรี เขาเชื่อว่าความล้มเหลวในเรื่องนี้ยังเกิดผลทำให้สูญเสียกำลังความสามารถไปอย่างเอนกอนันต์ ซึ่งมิฉะนั้นแล้วอาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์ส่งเสริมความสุขสมบูรณ์ของรัฐได้

แผนการศึกษาของเปลโต้ใน*อุตมรัฐ*มี ๒ ระยะ ระยะแรกเป็นการศึกษาอบรมสำหรับราษฎรจนถึงอายุ ๑๘ ปี และแล้วตามด้วยการปลูกฝังอบรมทางทหารอีก ๒ ปี ไม่แน่ชัดว่า สมาชิกของชนชั้นช่างประดิษฐ์จะให้เข้ารับการศึกษาในระยะนี้หรือไม่ แต่เมื่อเปลโต้หมายจะให้ความสามารถเป็นเกณฑ์อย่างเดียวกำหนดฐานะของราษฎร เราจึงอาจถือได้ว่า การศึกษาเบื้องต้นคงจะเปิดสำหรับทั่วไป และขนาดความเหมาะสมของคนหนึ่ง ๆ จะได้กำหนดวัดกันในระยะนี้ จะอย่างไรก็ตาม การศึกษามีสำหรับทั้งชายและหญิง

ระหว่างระยะแรก ราษฎรจะศึกษากายบริหารและดนตรี คำเหล่านี้ต้องแปลความให้กว้าง กายบริหารไม่ใช่แต่เพียงบริหารเท่านั้น หากจะรวมไปถึงการฝึกอบรมรักษาร่างกายทั้งหมดตลอดจนโภชนามัยด้วย จุดประสงค์สำคัญของการศึกษาทางกายคือเสริมสร้างโครงร่าง ทรวดทรง แต่โดยที่เปลโต้ตระหนักอยู่ว่า ความแข็งแกร่งทางใจและทางกายเกี่ยวโยงกัน เปลโต้ก็คงจะถือว่าการฝึกอบรมทางกายเป็นทางไปสู่การศึกษาทางจิตใจนั่นเอง ยิ่งกว่านั้น การฝึกอบรมนี้ยังมุ่งสร้างเสริมจิตใจและกำลังขวัญสำหรับคนที่จะไปเป็นเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกชนชั้นทหาร การฝึกอบรมทางดนตรีมุ่งทางการขับร้องและเครื่องดนตรี น้อยกว่าในด้านศึกษากวีและวรรณกรรมโดยทั่วไป ระบบตรวจควบคุมอันเข้มงวดนำเสนอขึ้นเพื่อให้เชื่อแน่ได้ว่า การฝึกอบรมทาง "ดนตรี" จะเป็นทางส่งเสริมลักษณะทางสังคมและการเมืองอันพึงปรารถนาของรัฐจริง ๆ บรรดาวรรณกรรมทั้งหมดจะต้องแก้ไขใหม่ให้เข้ากับมาตรฐานที่ยอมรับกัน และผลงานใหม่ ๆ จะได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนจากราชาปราชญ์ ระบบเผด็จการและระบบตรวจควบคุมโดยทั่วไปมีควบคู่กันไป ข้อประณามของเปลโต้ทำให้นึกถึงความห่วงกังวลของผู้ปกครองโซเวียตในเรื่องแบบเดียวกันในระบบวัฒนธรรมของตน แผนการ

ของเปลโต้ขัดกับแนวทางอันเป็นที่ยอมรับกันของเอเทนส์ การสอบสวนและคิดค้นอย่างเสรีถือเป็นส่วนที่ทรงคุณค่าและจำเป็นของชีวิตประชาธิปไตย และก็ข้อนี้เองที่เปลโต้โจมตี

ระยะที่สองของการศึกษาใน *อุตมรัฐ* มีแผนการศึกษาขั้นก้าวหน้าสำหรับผู้ที่ผ่านการคัดเลือกในขั้นต้น กลุ่มนี้เริ่มโครงการศึกษาเมื่ออายุ ๒๐ ปี และจะคงศึกษาอยู่ต่อไปเป็นเวลา ๑๕ ปีถ้าหากพิสูจน์ให้เห็นว่าเหมาะสม โดยที่มีคนเพียงไม่กี่คนที่เข้าทำการศึกษาในขั้นก้าวหน้า วิธีการสอนที่มุ่งตัวบุคคลมากขึ้นจึงอาจนำมาใช้ ในระหว่าง ๑๐ ปีแรกของเวลา ๑๕ ปีนี้จะทุ่มเทไปในการศึกษาคณิตศาสตร์ตั้งแต่รูปมูลบทไปหาระดับสูง ๆ ขึ้นและดาราศาสตร์ ระยะ ๕ ปีสุดท้าย จะใช้ศึกษาตรรกวิทยาหรือปรัชญา ขั้นสุดท้ายนี้เป็นขั้นปลายของการศึกษาตามหลักสูตร ในขั้นนี้เองที่ทำการพิจารณาศึกษาหลักการมูลฐานและแสวง "ความดี" คือ "ความจริง" กัน

เมื่ออายุ ๓๕ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาขั้นก้าวหน้าจะได้รับมอบให้ทำหน้าที่บริหารทางพลเรือนและทหาร เพื่อให้รัฐได้ประโยชน์จากการศึกษาอบรมของคนเหล่านี้ อย่างไรก็ดีแม้ในระหว่างระยะนี้การคัดเลือกก็ยังคงมีอยู่ เพราะว่ายังไม่ได้บรรลุถึงขั้นปลายของกิจการงานของรัฐ การฝึกอบรมคงจะมีต่อไปอีกเป็นเวลา ๑๕ ปี ตอนนี้จะเป็นไปในรูปการปฏิบัติใช้หลักการต่าง ๆ ซึ่งเคยเรียนรู้มาในด้านทฤษฎีเป็นสำคัญ เมื่ออายุ ๕๕ ผู้ที่แสดงให้เห็นความสามารถอย่างแท้จริงและปฏิบัติงานได้อย่างดีเด่นก็จะบรรลุถึงขั้นสุดยอดของฐานะในรัฐ คนเหล่านี้จะสมทบเข้าในกลุ่มผู้ปกครองซึ่งจะใช้เวลาแบ่งระหว่างเรื่องหน้าที่บริหารระดับสูงสุดและโอกาสสำหรับการใช้ความคิดค้นแท้ ๆ ชนชั้นปกครองจะทุ่มเทงานการให้กับรัฐและการสงวนรักษาประชาคมที่เป็นธรรมอยู่เสมอ ภารกิจของเขาโดยสาระเป็นเรื่องของ "การรักษาแนว" กล่าวคือให้คนรุ่นต่อไปดำรงชีวิตเช่นที่คนรุ่นปัจจุบันเป็นอยู่ไม่ว่าในสภาพแวดล้อมใด

ชนผู้ปกครองไม่เหมือนกับผู้ปกครองของรัฐอื่น ๆ ไม่ได้บัญญัติกฎหมาย *อุตมรัฐ* งดเว้นไม่พูดถึงเรื่องกฎหมายในความหมายที่เข้าใจกัน ไม่ใช่เพราะหลงลืมหากเป็นเพราะว่าแผนการปกครองโดยอาศัยสติปัญญา ทำให้เปลโต้สรุปเห็นว่าการบัญญัติกฎหมายไม่เพียงแต่จะไม่จำเป็นเท่านั้น หากยังเป็นผลร้ายอีกด้วย กฎหมายในรูปที่ใช้กันเป็นกรอบของกฎและระเบียบข้อบังคับกำหนดความประพฤติของมนุษย์และใช้บังคับเป็นการทั่วไป โดยลักษณะของกฎหมาย ย่อมไม่

สามารถสอดส่องไปถึงสภาพแวดล้อมของกรณีแต่ละเรื่องแต่ละรายที่หย่อนคลายและผันแปรไป และมักไม่ปรับให้ได้รวดเร็วพอที่จะคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงไม่ยุติธรรมหรือถึงอย่างไรก็ไม่ยุติธรรมเท่ากับการปกครองที่อยู่ภายใต้คุณภาพของสติปัญญาที่มีอยู่ในรัฐแบบสมบูรณ์ ในที่นี้เปลโต้ใช้อุปมาอุปมัยที่ตนชอบเปรียบกับแพทย์และคนไข้ แพทย์ชั้นหนึ่งช่ำชองเป็นอย่างดีในศาสตร์และวิธีรักษาใหม่ ๆ คือแพทย์ซึ่งเป็นเจ้าในทางฝีมือรักษานั้นไม่ควรต้องถูกบังคับให้ทำการรักษาคนไข้ตามบทบัญชาของตำหรับที่ล้าสมัยและด้อยกว่า ในทำนองเดียวกันรัฐบุรุษผู้สามารถในหมู่ราชาปราชญ์จึงควรทำการปกครองไปตามความคิดเห็นซึ่งอาศัยสติปัญญาและการฝึกอบรมของตนเอง และจะต้องไม่ถูกบังคับให้คล้อยตามบทกฎหมายที่ล้าสมัยและด้อยกว่า

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงเป็นเรื่องสำคัญใน *อุตมรัฐ* เปลโต้อ้างว่า ความยุติธรรมมีอยู่ในการก่อตั้งประชาคม ซึ่งแต่ละคนถูกกำหนดให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ในสังคมอันตนเป็นส่วนหนึ่ง และปฏิบัติงานให้ตามที่ตนมีความถนัดและการฝึกอบรมที่เหมาะสม ระบบการศึกษาใน *อุตมรัฐ* ของเปลโต้สร้างการจัดระเบียบเช่นนี้ของสังคม เป็นระบบช่วยส่งเสริมให้เกิดการแบ่งหน้าที่เฉพาะและให้บรรลุถึงความยุติธรรม การศึกษาใน *อุตมรัฐ* ยังมุ่งถึงการธำรงรักษาสังคมตามที่คิดและกำหนดไว้แต่เดิมด้วย เพื่อจุดมุ่งหมายข้อนี้ จึงได้ให้มีระบบตรวจควบคุมและอำนาจเด็ดขาดของผู้ปกครอง คนที่มีใจเสรีนิยมอาจจะโต้แย้งการตรวจควบคุมและลักษณะการใช้อำนาจอันขัดต่อประชาธิปไตยในแผนการศึกษาของเปลโต้ การศึกษาสมัยใหม่เกี่ยวโยงโดยใกล้ชิดกับสังคมแบบประชาธิปไตย ตรงกันข้าม ใน *อุตมรัฐ* เปลโต้ยกข้อโจมตีประชาธิปไตย ข้อเสนอของเปลโต้ก็คือว่าการศึกษาจะต้องกำหนดและดำเนินการเพื่อกีดกันประชาธิปไตยซึ่งกอร์ปด้วยนักสมัครเล่นและความหย่อนประสิทธิภาพมิให้ทำความเสื่อมเสียแก่สังคมที่ดี ไม่ใช่สมาชิกทั้งหมดของรัฐ หากเฉพาะชนผู้ปกครองเท่านั้นที่มีเวลาและเครื่องมือ มีสิทธิและสิทธิอำนาจสำหรับการคิดค้นอย่างอิสระ ถ้าหลักอ้างอิงของเปลโต้ถือว่าถูกต้องแล้วไซร้ เฉพาะชนชั้นนี้เท่านั้นที่มีความสามารถปกครอง แน่ละสำหรับผู้ปกครอง รัฐได้ประกอบตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์ ภายในรัฐ ปัญญาชนทำการปกครองโดยไม่ต้องพิจารณาถึงกฎหมาย ธรรมเนียมหรือประชามติ เหตุผลและความรู้ซึ่งใช้โดยคนผู้ทรงคุณลักษณะเหล่านี้ในระดับยิ่งใหญ่ที่สุดถือเป็นประเสริฐสุด

ระบบคอมมิวนิสต์ใน "อุตมรัฐ"

ลักษณะใหม่ที่สุดประการหนึ่งของ *อุตมรัฐ* คือ แผนการของเปลโต้เกี่ยวกับระบบคอมมิวนิสต์ในหมู่ชนชั้นสูง เช่นเดียวกับการศึกษา ระบบนี้มุ่งโดยสาระเพื่อธำรงรักษาสภาพเดิม อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของเปลโต้มีจุดมุ่งหมายไม่เหมือนกับที่ม๊ากซ์และนักสังคมนิยมสมัยใหม่คิดขึ้น มันไม่ได้มุ่งเพื่อปรับปรุงมาตรฐานครองชีพ มันไม่ได้ใช้กับประชาคมทั้งหมด แต่สำหรับส่วนที่ใช้แล้ว ก็มีลักษณะครอบคลุมมากกว่าเพราะขยายตลอดไปถึงครอบครัวและทรัพย์สินด้วย ระบบคอมมิวนิสต์ของเปลโต้ มีจุดมุ่งหมายในด้านการเมืองหรือศีลธรรมมากกว่าเศรษฐกิจ* เปลโต้เข้าใจถึงพลังแตกแยกในสังคมอันเกิดจากการขัดแย้งในเรื่องการครองทรัพย์สิน การต่อสู้อำนาจการเมือง (ซึ่งอาจทำเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ) ระหว่างฝ่ายมีและฝ่ายไม่มี เป็นที่รู้ดีอยู่สำหรับเปลโต้ ถ้าหากปล่อยให้มีการช่วงชิงทรัพย์สินกันในรัฐอันสมบูรณ์แล้ว ก็จะทำให้เสียดุลย์อันหมิ่นเหม่ซึ่งเปลโต้พยายามคิดสร้างขึ้นโดยไม่ต้องสงสัย อันตรายเช่นว่านั้นอาจป้องกันไว้ก่อนได้ด้วยการเลิกล้างทรัพย์สินเอกชนเสีย ทรัพย์สินเอกชนไม่พึงเลิกล้มไปโดยสิ้นเชิงหรือแม้ขจัดไปในหมู่ราษฎรส่วนใหญ่ ชนชั้นช่างประดิษฐ์ซึ่งเป็นจำนวนมากที่สุดพึงปล่อยให้มีทรัพย์สินได้ เพราะชนเหล่านี้ ซึ่งอยู่ภายใต้พลังกระตุ้นของความอยากย่อมไม่สามารถทำการได้โดยปราศจากทรัพย์สิน แต่สำหรับบรรดาชนชั้นสูง ซึ่งอารมณ์อยากอยู่ภายใต้ของพลังของเหตุผลและกำลังขวัญ ระบบคอมมิวนิสต์เป็นไปได้และทั้งจำเป็นด้วยสำหรับชนชั้นเหล่านี้ อันตรายของปัจเจกนิยมอย่างแรงซึ่งจะทวีขึ้นเพราะความเหลื่อมล้ำในการครองทรัพย์สิน ย่อมจะเบาบางลงไป จะไม่มีการแข่งดีเพื่ออำนาจการเมืองในหมู่สมาชิกของชนชั้นปกครองและทหาร อันอาจเกิดจากความต้องการใช้อำนาจเช่นว่านั้นเพื่อขยายอำนาจทางเศรษฐกิจสิ่งล่อใจผู้ปกครองอันเนื่องมาจากทรัพย์สินเอกชนในทางใดทางหนึ่งจะเป็นอันหมดสิ้นไปในอุตมรัฐอันกลมกลืน

อย่างไรก็ตาม โครงการคอมมิวนิสต์ใน *อุตมรัฐ* ไม่จำกัดเฉพาะในเรื่องทรัพย์สินเอกชนหากขยายตลอดไปถึงฐานะสัมพันธ์ทางครอบครัวในหมู่ชนชั้นสูงด้วย ชายและหญิงในหมู่ชนชั้นปกครองและทหาร จะไม่ได้รับอนุญาตให้ทำการสมรสหรืออยู่กินร่วมกันฉันท์คู่สามีภรรยาเดียว

---

* Sabine หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน หน้า ๕๘ และ Ernest Barker, Greek Political Theory : Plato and His Perdecessors, 4 thed.. Barnes Noble, Inc., New York, 1951. หน้า ๒๑๓—๒๑๔

การสืบพันธุ์ จะถูกวางระเบียบเพื่อให้ได้เด็กจากพันธุ์ที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และระเบียบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสุขสมบูรณ์ของรัฐเสมอ บรรดาเด็กเกิดจากการสืบพันธุ์ภายใต้การควบคุมนี้จะได้รับการเลี้ยงดูของรัฐ ไม่มีการรับรู้ฐานะสัมพันธ์ฉันท์พ่อแม่กับลูกเฉพาะบุคคล เพราะเหล่าพ่อแม่เป็นพ่อเป็นแม่ของทั้งหมด และเหล่าลูก ๆ เป็นลูกของทั้งหมด รัฐจะถูกรักษาคุมให้อยู่ในขนาดสมบูรณ์ที่สุด การแท้ง การทำลายทารกและทอดทิ้งคนที่เจ็บป่วยเรื้อรังและไม่แข็งแรงเป็นวิธีการซึ่งเปลโต้เสนอให้มีเพื่อคุมขนาดและคุณภาพของประชาคม

ความคิดด้านบำรุงพันธุ์ และคอมมิวนิสต์ในชีวิตครอบครัวเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันแต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน เปลโต้พยายามให้ส่งเสริมจุดมุ่งหมายด้านบำรุงพันธุ์โดยการควบคุมของรัฐในเรื่องการสืบพันธุ์ แต่ความคิดที่ให้มีกลุ่มสามีภรรยาร่วมกันนั้นมุ่งเพื่อจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับในเรื่องระบบร่วมทรัพย์สินเอกชน ครอบครัวหมายถึงและที่ถือกันเป็นสิ่งควบคู่กันกับทรัพย์สินสำหรับเลี้ยงดูครอบครัว และเปลโต้รู้สึกว่าสิ่งหนึ่งไม่อาจขจัดไปได้โดยไม่ขจัดอีกสิ่งหนึ่ง ในประการสำคัญภาวะกังวลกับความสัมพันธ์ทางสมรสและกับลูกหลาน จะทำให้ชนชั้นปกครองเสื่อมความใส่ใจในกิจการของรัฐและการแสวงความรู้ ทั้งการสมรสและทรัพย์สินมีอิทธิพลหันเหและย่อมไม่อาจส่งเสริมให้มีได้ในรัฐอันสมบูรณ์

ทัศนคติของเปลโต้ในเรื่องการปลดปล่อยสตรีเป็นลักษณะพิเศษ ในทัศนะของเปลโต้นอกไปจากข้อแตกต่างในทางกายแล้ว ชายกับหญิงแตกต่างกันไม่มาก ฉะนั้นสตรีจึงไม่ควรแต่เพียงได้รับอนุญาตเท่านั้น หากควรถูกบังคับให้ต้องปฏิบัติหน้าที่บทบาทของราษฎรอย่างเต็มกำลังสามารถด้วย ในรัฐ สตรีพึงมีส่วนร่วมในหน้าที่ทางทหาร และการปกครองโดยทัดเทียมกับชาย สตรีในหมู่ชนชั้นสูงมีหน้าที่ให้บุตรแต่ไม่ต้องมีภาระเลี้ยงดูภายหลังคลอดแล้ว เสรีภาพสำหรับสตรีซึ่งเปลโต้สนใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่มากกว่าสิทธิ หลังจากให้ความหมายของความยุติธรรมแล้ว เปลโต้ก็มุ่งนำเอามาใช้ให้สมบูรณ์ สตรีเช่นเดียวกับบุรุษจะต้องปฏิบัติภารกิจซึ่งตนเหมาะสมที่สุด และแม้ภารกิจนั้น ๆ อาจเกี่ยวกับหน้าที่การบ้านเรือน แต่ก็มักเกี่ยวกับงานอาชีพอื่น ๆ ด้วย เพราะหลักความคิดเรื่องความยุติธรรมนี่เอง ไม่ใช่ความปรารถนาแรงกล้าในสิทธิของสตรีที่ทำให้เปลโต้เกิดทัศนะตามที่แสดงไว้ใน *อุตมรัฐ* การที่ถูกทอดทิ้งให้สตรีเอเทนส์คงมีแต่บทบาทในการให้บุตรและ

ดูแลบ้านเรือน ขาดจากงานในหน้าที่ของพลเมืองโดยสิ้นเชิงนั้น เปลโต้เห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรมีค่าอย่างมหันต์ มากกว่าที่จะเห็นเป็นการละเมิดสิทธิของสตรี*

ในแผนการคอมมิวนิสต์ของเปลโต้ทั้งในเรื่องทรัพย์สินและครอบครัว คุณลักษณะเข้มงวดของเปลโต้ปรากฏเห็นได้ชัด เปลโต้ค้านสังคมเอเทนส์ในส่วนหนึ่งก็เพราะกลายเป็นสังคมที่ซับซ้อนและฟุ่มเฟือยเกินไป ในทัศนะของเปลโต้ คนจำเป็นต้องหวนกลับไปหาชีวิตที่ง่ายกว่าของอดีตและปฏิเสธการกินอยู่ที่ฟุ่มเฟือย ความสำเริงสำราญและเฮฮาพาที่ซึ่งทำให้ออกไปจากหลักการเบื้องแรก เปลโต้เชื่อว่าความรู้สึกใคร่สนองอารมณ์อยากต่าง ๆ ทำให้บั่นทอนความมุ่งมั่นของเหล่าราษฎรเอเทนส์ และยังเกิดผลเสื่อมสลายในด้านทหารและจิตใจ ไม่ใช่เพียงการปฏิรูป หากจำเป็นต้องมีการบูรณะขึ้นใหม่ตามที่เรียกร้องใน*อุตมรัฐ*เพื่อช่วยให้สังคมรอดพ้นไปได้

สรุป "อุตมรัฐ"

อีกเรื่องหนึ่งใน *อุตมรัฐ* ที่สมควรพูดถึงโดยย่อ เปลโต้ถกถึงบรรดารัฐทั้งหลายที่สมบูรณ์น้อยกว่ารัฐในอุดมคติ เพื่อเปรียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างความยุติธรรมและอยุติธรรมตามที่ปรากฏให้เห็นในรูปของรัฐ รัฐอันสมบูรณ์อาจจะประสบขั้นเสื่อมตามลำดับรวม ๔ ขั้น คือ จากรัฐสมบูรณ์ไปสู่ระบบสมบัตินิยมหรือการปกครองแบบทหาร ไปสู่ทรชนาธิปไตย ไปสู่ประชาธิปไตย และในที่สุดทรราชย์ ในระบบสมบัตินิยม จิตเป็นพลังใหญ่ในรัฐ จิตเป็นสิ่งพึงปรารถนาน้อยกว่าเหตุผล แต่ก็ดีกว่าการเสื่อมของจิตในภายหลัง บรรดารูปการปกครองอื่น ๆ คือ ทรชนาธิปไตย ประชาธิปไตย และทรราชย์ต่างถูกครอบงำด้วยอารมณ์ใคร่ อย่างไรก็ดี ความใคร่หรือปรารถนาบางอย่างบั่นทอนทำลายมากกว่าอย่างอื่น ทรชนาธิปไตยเกิดขึ้นเมื่อผู้ปกครองผละจากวิถีทางที่ชอบเพราะความรักในทรัพย์สมบัติ ประชาธิปไตยเกิดจากการเสื่อมของทรชนาธิปไตย และเป็นผลมาจากการปฏิวัติของคนจนต่อสู้คนมีภายหลังที่เกิดความไม่พึงพอใจระยะหนึ่ง และภายหลังที่คนจนพบว่า ทรัพย์สมบัติไม่ใช่เครื่องแสดงถึงความเหนือเด่นกว่าในด้านจิตใจแต่อย่างใด ประชาธิปไตยคือ อนาธิปไตย และเพราะเกิดจากความละโมภในเสรีภาพ จึงเลวร้ายยิ่งกว่าทรชนาธิปไตย โดยลักษณะในตัวเอง ประชาธิปไตยย่อมไม่อาจดำรงสายกลางไปได้นาน นักพูดปลุกปั่นอารมณ์ทาง

* Barker หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๑๙

การเมืองจะฉวยประโยชน์จากชนชั้นกลางซึ่งอยู่ในระเบียบ เพื่อผลประโยชน์ของชนกรรมาชีพซึ่งไม่มีอะไร และครั้นเมื่อชนชั้นกลางโต้แย้ง นักพูดเจ้าคารมก็จะตั้งตนเป็นทรราชย์ การจัดประเภทรัฐดังกล่าวนี้เป็นเรื่องสำคัญเป็นพิเศษโดยพิจารณาถึงข้อสรุปของเปลโต้ในเรื่องทำนองเดียวกันในงานเขียนต่อมา

การที่เปลโต้จัดประชาธิปไตยไว้ในฐานะต่ำตามลำดับประเภทรัฐนั้น ก็เป็นเพียงซ้ำแนวทำนองเรื่องของ*อุตมรัฐ*นั่นเอง เปลโต้ไม่ได้จงเกลียดจงชังคนสามัญ หากแต่เชื่อว่าคนสามัญไม่สามารถปกครองตนเองได้เสียเลย *อุตมรัฐ*ถือสมมติฐานข้อนี้แล้วมุ่งเสนอทางเลือกให้มีการปกครองที่ดี คือการปกครองที่รู้ชำชอง การปกครองที่ขาดความรู้ชำชองทำให้อารมณ์ใคร่ของบุคคลวุ่นวาย การศึกษาและระบบคอมมิวนิสต์เป็นวิธีที่ใช้เพื่อจำกัดวงเขตของปัจเจกนิยมอย่างแรง ซึ่งบั่นทอนทำลายรัฐและในบั้นปลายทำลายหลักธรรมและความยุติธรรมของบุคคล

แต่ด้วยความรู้สึกแรงกล้า เปลโต้ก็ไปไกลเกินไป ตามที่อ้างว่าพยายามช่วยและปรับปรุงหลักธรรมของบุคคลนั้น เปลโต้ทำลายปัจเจกนิยม ราษฎรสูญสิ้นเสรีภาพไป ข้อที่ว่า ราษฎรมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับดำเนินงานอาชีพแต่อย่างเดียวนั้น (ถ้าหากเราจะถือว่ากำหนดกันได้เช่นนั้นจริง ๆ) ก็ไม่ได้ลดหย่อนความโหดร้ายของการลิดรอนเสรีภาพที่ราษฎรต้องได้รับเลย เปลโต้ยอมรับความสำคัญของประชาคมต่อบุคคล เปลโต้ถูกต้องสำหรับข้อสมมติฐานที่ว่า สิ่งที่คนเป็นอยู่นั้นเป็นผลได้มาจากประชาคมเป็นส่วนใหญ่ และเพราะฉะนั้นประชาคมย่อมมีสิทธิเหนือบุคคลอย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่นี่ก็อีกนั่นแหละ ความรุนแรงของข้อสรุปของเปลโต้ไม่สมเหตุสมผล คุณค่าของบุคคลไม่ได้อยู่ที่ฐานะสัมพันธ์ของเขากับรัฐแต่อย่างเดียว และไม่ได้อยู่ที่เน้นสิทธิของสังคมเหนือบุคคล เปลโต้ลืมบทเรียนยิ่งใหญ่จากมรณกรรมของโสกราตีส เสรีภาพระดับหนึ่งอาจเป็นเครื่องส่งเสริมความกลมกลืนและเอกภาพมากกว่าเปลโต้เข้าใจ สังคมที่ดีจะดำรงอยู่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของมวลสมาชิกที่จะได้ดุลย์อันเหมาะสมของเสรีภาพและสิทธิอำนาจและบุญหาน ไม่อาจจบไปได้โดยปล่อยให้น้ำหนักถ่วงอยู่กับข้างใดข้างหนึ่ง เอกภาพในสังคมอาจถูกซื้อด้วยราคาที่สูงเกินไป ราคาที่เปลโต้เรียกร้องนั้นก็สูงเกินเหตุ

ระบบคอมมิวนิสต์สำหรับทรัพย์สินและครอบครัว ซึ่งเปลโต้เสนอสำหรับชนชั้นสูงยังมุ่งเพื่อธำรงรักษาความกลมกลืนที่ต้องการอีกด้วย เปลโต้หมายความว่าทรัพย์สินเอกชนและสัมพันธ์ทางครอบครัว เป็นเครื่องแสดงถึงธรรมชาติฝ่ายต่ำของคนซึ่งผู้ปกครองจะต้องหลีกเลี่ยงถ้าจะคิดทุ่มเท

กำลังแรงของตนเพื่อความสุขสมบูรณ์ของประชาคม แต่การเลิกล้มทรัพย์สินเอกชนยากที่จะบังเกิดผลถึงกับทำลายความใฝ่เห็นแก่ตัวได้ แรงความต้องการอำนาจส่วนตน นอกเหนือไปจากจะคำนึงถึงประโยชน์จากทรัพย์สินแล้วเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นการทำลายชีวิตครอบครัว อาจจะทำให้ความกลมกลืนของประชาคมแตกแยกได้เท่า ๆ กับที่จะส่งเสริม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความรู้ของเปลโต้ในด้านจิตวิทยาจะไม่เหมาะสม แม้ว่าการคิดวางแผนของเปลโต้บางครั้งจะหละหลวม และแม้ว่าข้อสรุปของเปลโต้จะผิด แต่เราก็ต้องยอมรับว่า *อุตมรัฐ* เป็นงานยิ่งใหญ่ ทั้งยั่วยุและท้าทายอย่างยอดเยี่ยม เปลโต้โจมตีประชาธิปไตยตรงจุดอ่อนอย่างยิ่ง และยังจะต้องดูกันต่อไปว่า จุดเด่นนั้นอาจจะยึดถือกันได้หรือไม่ ยิ่งปัญหาทวีความซับซ้อนขึ้นและคนประสบความยากลำบากขึ้นในความพยายามเข้าใจกิจการต่าง ๆ ในโลกสมัยใหม่ เหตุผลท้าทายของเปลโต้ก็ยิ่งตรงจุดมากขึ้นกว่าก่อน ประชาธิปไตยตามที่เข้าใจว่าหมายถึงการมีส่วนร่วมของมหาชนทั่วไป ในกระบวนการตัดสินใจนั้นจะตลอดรอดฝั่งไปได้หรือไม่ หรือจะเป็นว่าในที่สุดแล้วคำตอบของเปลโต้จะเป็นทางที่ดีที่สุด การอำนวยงานส่วนรวมทั้งหมดควรจะปล่อยให้อยู่กับผู้รู้ทั้ง ๆ ที่เป็นผลถึงสูญเสียเสรีภาพกระนั้นหรือ ทางออกข้อหลังซึ่งยอมรับกันในหมู่คนนับล้านทั้งในสมัยใหม่และสมัยก่อน อาจจะเป็นที่นิยมชมชอบสำหรับเดี๋ยวนี้ยิ่งกว่าที่เคยมีมาในอดีตเสียอีก

รัฐบุรุษ

ทั้ง *รัฐบุรุษ* และ *กฎหมาย* เป็นผลงานตอนหลังของชีวิตเปลโต้ โดยทั่วไป *รัฐบุรุษ* แสดงถึงทัศนคติเป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตยน้อยลงกว่าที่ปรากฏใน *อุตมรัฐ* แม้ว่าจะยังไม่เบาบางลงเหมือนทัศนะที่แสดงในตอนต้น ๆ ของเรื่อง *กฎหมาย* เรื่อง *รัฐบุรุษ* บางทีอาจเขียนขึ้นก่อน *กฎหมาย**๑ *อุตมรัฐ* เป็นวรรณกรรมที่ดีกว่างานเขียนหลัง ๆ แต่เห็นจะไม่ถูกต้องที่จะถือว่า *รัฐบุรุษ* และ *กฎหมาย* แสดงถึงความเสื่อมคลายในกำลังสมองของเปลโต้*๒ ในแง่หนึ่งเปลโต้กลายเป็นอนุรักษ์นิยมยิ่ง ๆ ขึ้นเมื่อวัยล่วงไป ไม่เคยเลยที่เขาจะปฏิเสธข้อถกเถียงของเขาที่ว่า *อุตมรัฐ*

*๑ Barker หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๗๑

*๒ Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๗

เป็นรัฐอันสมบูรณ์ แต่เขาก็ยอมรับว่าความสมบูรณ์อาจเป็นไปไม่ได้และในที่สุดแล้ว ผลทางปฏิบัติเป็นเรื่องสำคัญ

รัฐบุรุษ คงโจมตีระบบสมัครเล่นดังที่ปรากฏใน *อุตมรัฐ* รัฐบุรุษที่ดีเช่นเดียวกับผู้ปกครองควรเป็นผู้รู้ชำชอง เขาทำการปกครองก็เพราะเขารู้ว่าจะปกครองอย่างไร ความสามารถของเขาก่อให้เกิดสิทธิ นักพูดปลุกใจทางการเมืองอาจอ้างว่าเข้าใจปัญหาของรัฐกิจ แต่รัฐบุรุษรู้จริง ๆ เขาเป็นศิลปิน เป็นผู้ใช้สติปัญญาอันสูงตามความรู้และวิจารณญาณของตน และจะต้องไม่ถูกจำกัดวงด้วยเครื่องกีดขวางของกฎหมายที่บัญญัติขึ้น ถ้าประชาชนภายใต้บังคับในอาณาเขตของเขาอาจได้รับการทำนุบำรุงจากการบริหารของรัฐบุรุษศิลปินแล้ว มันไม่ใช่เรื่องว่าประชาชนยินยอมเห็นชอบกับการทำนุบำรุงนั้น ๆ หรือไม่ ในการปกครองอย่างอำเภอใจ รัฐบุรุษอาจใช้กฎหมายหรือไม่นั้นสุดแล้วแต่เขาจะเห็นเหมาะสม เขาอยู่เหนือกฎหมายแม้เมื่อใช้กฎหมายอยู่ก็ตาม

นี่เราจะเห็นเรื่องที่พูดซ้ำ ๆ อย่างชัดแจ้งถึงหลักรากฐานบางประการใน *อุตมรัฐ* เปลโต้โต้แย้งประชาธิปไตย เพื่อสนับสนุนการปกครองของผู้ปกครองที่สามารถและฉลาดเฉลียว ภารกิจของผู้ปกครอง คือการสร้างเสริมประชาชนที่มีคุณธรรม การศึกษาเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาลกฎหมายเป็นสิ่งที่ด้อยกว่าความรู้ เราอาจวิพากษ์และยกย่องหนังสือเล่มหลังนี้ทำนองเดียวกับที่เราให้กับ *อุตมรัฐ* หากคงตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า *รัฐบุรุษ* ขาดกำลังหนักแน่นของงานเขียนเล่มก่อน หนังสือเล่มนี้มิได้มุ่งอย่างเดียวกันและสำหรับในส่วนที่พูดซ้ำกับหลักการของ *อุตมรัฐ* หนังสือเล่มนี้เห็นจะไม่สู้มีความสำคัญนัก

แต่ว่าเมื่อเปลโต้พูดต่อไปถึงเรื่องกฎหมายและปัญหาการปกครองในโลกที่เป็นจริง *รัฐบุรุษ* ให้บางสิ่งบางอย่างที่ใหม่ ทั้งรัฐบุรุษในอุดมคติ และราชาปราชญ์ จะทำไม่ได้ในโลกนี้ แต่กระนั้น ชีวิตจะต้องดำเนินไปและจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่เป็นไปได้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ กฎหมายซึ่งแต่แรกเคยถูกละเลย ถูกหลีกเลี่ยงหรือโจมตี มาตอนนี้กลับเห็นว่าจำเป็น กฎหมายไม่สมบูรณ์มีทั้งสิ่งโง่เขลาและปัญญาของประชาชน แต่กฎหมายก็มีคุณค่าในข้อที่ส่งเสริมเสถียรภาพ แม้ว่าความมั่นคงและเสถียรภาพอันเกิดจากการยึดถือกฎหมายอย่างตายตัวนั้นไม่พึงปรารถนา อย่างที่ความกลมกลืนและเอกภาพที่จะหากันได้ในรัฐอุดมคติ แต่เสถียรภาพอย่างน้อยที่สุดก็ป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมทรามยิ่งขึ้นหากคนเขลา (ซึ่งก็คือคนยุติธรรม) จะเป็นผู้ควบคุมการปกครอง เขาจะเป็นภัยน้อยลงถ้าถูกจำกัดอยู่โดยกฎหมาย

ความใส่ใจของเปลโต้ในเรื่องกฎหมายอันเป็นวิธีการใช้ในรัฐอันไม่สมบูรณ์ที่เป็นอยู่ทำให้เปลโต้จัดแบ่งประเภทรัฐใหม่ต่างจากที่แสดงไว้ใน *อุตมรัฐ* ในงานชิ้นหลัง เปลโต้จัดกำหนดไว้รวม ๕ ชนิดตามลำดับคุณธรรมของรัฐ แต่ละลำดับที่ลดหลั่นลงไปแสดงถึงขั้นเสื่อมทรามลงไปจากรัฐในลำดับเหนือขึ้นไป เหล่านี้มีตั้งแต่จากรัฐอันสมบูรณ์ของ *อุตมรัฐ* ในลำดับยอด ไปหาระบอบทหารนิยม ระบอบทรชนาธิปไตยและประชาธิปไตย ลงไปจนถึงทรราชย์ ในลำดับต่ำสุดใน *รัฐบุรุษ* เปลโต้ละทิ้งรัฐอุดมคติซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาแต่ปฏิบัติไม่ได้ แล้วก็จัดแบ่งรัฐออกเป็น ๒ ประเภทคือประเภทรัฐที่ชอบด้วยกฎหมาย และรัฐที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในลักษณะดังนี้

รัฐสมบูรณ์แบบของ *อุตมรัฐ*

(สมบูรณ์แต่ปฏิบัติไม่ได้)

รัฐที่ชอบด้วยกฎหมาย	รัฐที่ ไม่ชอบด้วยกฎหมาย
(ความรู้ซึ่งแสดงออกโดยกฎหมายเป็นพลังนำ)	(พลังนำโดยพลการและไม่จำกัดโดยกฎหมาย)
๑. ราชาธิปไตย คือการปกครองอันชอบด้วยกฎหมายโดยคน ๆ เดียว เป็นรัฐที่ดีที่สุด	๑. ทรราชย์คือการปกครองอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยคน ๆ เดียว เป็นรัฐที่เลวที่สุด
๒. อภิชนาธิปไตย คือ การปกครองอันชอบด้วยกฎหมายโดยคนส่วนน้อย เป็นรัฐที่ดีที่สุดในลำดับสอง	๒. ทรชนาธิปไตย คือ การปกครองอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยคนส่วนน้อย เป็นรัฐที่ถัดไปจากรัฐที่เลวที่สุด
๓. ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ คือการปกครองอันชอบด้วยกฎหมายและแบบพอดีโดยคนจำนวนมาก เป็นรัฐเลวที่สุดในกระบวนรัฐที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ยังดีกว่ารัฐที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายทุกรัฐ	๓. ประชาธิปไตย ซึ่งไม่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ คือการปกครองโดยพลการและ แบบรุนแรงโดย คนจำนวนมาก เป็นที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และฉะนั้นจึงเป็นรัฐที่เลว แต่ยังเป็นอันตรายน้อยกว่าระบบทรราชย์หรือทรชนาธิปไตย

การจัดประเภทใหม่นี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทัศนะแต่เดิมของเปลโต้ ประชาธิปไตยอันเป็นแบบการปกครองแบบหนึ่ง จัดอยู่ในตำแหน่งฐานะที่สูงขึ้น มาตอนนี้จัดไว้เป็นรัฐที่เลวที่สุดในประเภทรัฐที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ดีที่สุด (หรือเป็นอันตรายน้อยที่สุด) ในหมู่รัฐที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้บ่งถึงความคิดของเปลโต้ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบที่ดีในตัวของมันเอง เปลโต้คิดเห็นว่าอำนาจยิ่งรวมตัวอยู่มากเพียงใด ความสามารถที่จะดี

หรือชั่วก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น สุดแล้วแต่ว่ารัฐนั้นชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะฉะนั้นการปกครองที่ชอบด้วยกฎหมายโดยคน ๆ เดียวจึงดีที่สุด แต่การปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายโดยคน ๆ เดียวจะเป็นการปกครองที่เลวที่สุดเท่าที่มีอยู่ แต่ถึงอย่างไร ในตอนนี้เปลโต้เห็นว่าประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญหรือชอบด้วยกฎหมายดีกว่าระบอบทรราชย์ ระบอบทรชนาธิปไตยและประชาธิปไตยที่ไม่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ที่สำคัญยิ่งขึ้นไป ก็คือ ข้อสมมติฐานของเปลโต้ที่ว่า ในภาวะที่เป็นอยู่ซึ่งเราต้องยอมรับกันว่า คนห่างไกลจากความสมบูรณ์นั้นกฎหมายเป็นปัจจัยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หากขาดไปเสียแล้วกำลังของความโหดร้ายและการปกครองอันละโมภก็จะไม่มีขีดคั่นจำกัด* ความยึดมั่นของเปลโต้ต่อหลักการปกครองด้วยผู้ทรงปัญญายังคงปรากฏอยู่ใน *รัฐบุรุษ* แต่อารมณ์แรงกล้าของ *อุตมรัฐ* ลดลงไปและเปลโต้ได้มาถึงขั้นของความพอดี ซึ่งจะเห็นได้ในหนังสือเรื่อง *กฎหมาย* ของเรา

"กฎหมาย"

หนังสือเรื่อง *กฎหมาย* เป็นผลงานในวัยชราของเปลโต้ ซึ่งพวกสานุศิษย์คงจะตีพิมพ์ภายหลังมรณกรรมแล้ว เช่นเดียวกับใน *รัฐบุรุษ* ในเรื่อง *กฎหมาย* ปรากฏข้อแสดงถึงความหย่อนคลายในปัญญาสามารถทางการเขียนของเปลโต้ แต่หลาย ๆ แห่งกำลังปัญญาก็ยังคงฉายแสงอยู่เช่นเดิม ความโน้มเอียงชอบวกวนก็ดี ความใส่ใจในเรื่องศาสนา ทัศนคติแบบอนุรักษ์นิยมก็ดีและความขาดรสศิลปินก็ดี ทั้งหมดเหล่านี้ ส่อถึงวัยอันร่วงโรยของเปลโต้ แต่ *กฎหมาย* ยังคงเป็นบทเขียนทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ และอย่างน้อยในบางแง่ให้ความประทับใจยิ่งกว่า *อุตมรัฐ*

ใน *กฎหมาย* เปลโต้เสนอว่ากฎหมายจะแทนที่ราชาปราชญ์ จริงอยู่ผู้ปกครองที่ทรงปัญญาย่อมจะดีกว่า และรัฐสมบูรณ์แบบย่อมดีที่สุดถ้าเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่ที่นี้มันเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อรัฐที่ดีที่สุดลำดับรองเท่านั้นที่จะมีได้ รัฐนี้จึงควรเจริญรอยตามลักษณะของรัฐสมบูรณ์แบบให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในรัฐที่สมบูรณ์เหตุผลปกครอง ในรัฐที่ดีที่สุดที่ปฏิบัติได้จริง ๆ กฎหมายปกครอง กฎหมายและเหตุผลไม่เหมือนกัน กฎหมายบางอย่างเขลาและไร้ปัญญา แต่เมื่อกฎหมายโดยทั่วไปมาจากเหตุผล โดยส่วนสำคัญกฎหมายจึงสมเหตุสมผล ถึงอย่างไรกฎหมายก็เป็นพลังอันหนึ่งที่ยึดเหนี่ยวให้คนอยู่ในแนวทางรู้ผิดชอบและคาดหมายได้ เมื่อเพิ่มเติม

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๗๔–๗๕

และเสริมสร้างด้วยกฎธรรมเนียม กฎหมายจึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวโครงสร้างอันใหญ่มหาศาลและซับซ้อนของชีวิตอารยะเข้าไว้ด้วยกัน เพราะฉะนั้นกฎหมายจะต้องเป็นใหญ่สูงสุด ไม่ใช่คน เพราะคนเห็นแก่ตัว ซึ่งถ้าไม่จำกัดไว้โดยกฎหมายแล้ว การแสวงผลประโยชน์ส่วนตัวจะทำให้ประชาคมแตกสลายไปได้ ยิ่งกว่านั้น กฎหมายจะต้องใช้บังคับทั่วไปยิ่งกว่าเฉพาะกรณี ๆ ไป ลักษณะใช้บังคับทั่วไป แม้จะบกพร่องแต่ก็ดีกว่าการกระทำลำเอียงซึ่งเป็นผลเกิดจากผู้ปกครองที่ไม่สมบูรณ์ทำการตัดสินตามอำเภอใจ กฎหมายจะต้องเป็นกฎหมายสำหรับประชาชนทั้งมวลและเพื่อผลประโยชน์ด้านเสถียรภาพของสังคม ใน *อุตมรัฐ* ชนชั้นผู้ปกครองปราชญ์ใช้ระบบการศึกษาและคอมมิวนิสต์ เพื่อธำรงรักษาฐานะเดิมไม่ให้เปลี่ยนแปลง ในตอนนี้กฎหมายซึ่งตายตัวและยากแก่การเปลี่ยนแปลงจะทำหน้าที่นี้

ใน *กฎหมาย* เปลโต้ล้มเลิกหลักการแบ่งแยกชนชั้นและการแบ่งหน้าที่เฉพาะด้าน ซึ่งยกอ้างไว้ใน *อุตมรัฐ* เพื่อสนับสนุนความพอดีและการควบคุมตนเอง ซึ่งเปลโต้หวังว่า จะเป็นเครื่องนำไปสู่เอกภาพและความกลมกลืนที่ต้องการสำหรับประชาคม รัฐชนิดใดเล่าจะเป็นทางส่งเสริมคุณลักษณะจำเป็นเหล่านี้ของราษฎรได้มากที่สุด คำตอบคือรัฐธรรมนูญแบบผสม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความพอดีที่ต้องการโดยการถ่วงดุลย์ระหว่างหลักคณาธิปไตยและประชาธิปไตย อำนาจของคณาธิปไตยจะต้องถูกจำกัดไว้ โดยการควบคุมของประชาชนในส่วนหนึ่ง การเปลี่ยนแนวนี้เป็นสิ่งสำคัญและแปลกประหลาดสำหรับเปลโต้ทีเดียว เป็นครั้งแรกในการเขียนที่เปลโต้ยอมรับหลักความยินยอมของประชาชน แน่ละมันเป็นการยอมรับอย่างไม่เต็มที่และลังเล แต่ว่า โครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์เดียว โดยอาศัยรากฐานอำนาจปกครองเด็ดขาดของผู้สามารถ ซึ่งคิดตั้งขึ้นอย่างถี่ถ้วนใน *อุตมรัฐ* และ *รัฐบุรุษ* นั้น ณ บัดนี้ได้แตกร้าวไปเสียแล้ว

รัฐแบบอย่างของ "กฎหมาย"

ใน *กฎหมาย* ดังเช่นใน *อุตมรัฐ* เปลโต้ใช้วิธีคิดสร้างรัฐแบบอย่างขึ้นรัฐหนึ่ง เขาเสนอว่ารัฐนี้ควรตั้งอยู่บนแผ่นดินชั้นใน ห่างจากทะเลเพียงพอที่จะป้องกันการรุกรานทางเรือและเพื่อบั่นทอนการพาณิชย์ สำหรับเปลโต้ อำนาจทหารทางเรือด้อยกว่ากองทัพทางบก และมักจะทำให้ชาติที่อาศัยอำนาจทางเรือเสื่อมทราม เปลโต้ค้านการพาณิชย์ในข้อที่ว่า ทำให้นครเต็มไปด้วยผู้คนซึ่งใฝ่ใจแต่ในผลกำไรยิ่งกว่าหน้าที่พลเมือง ประชาคมนี้จะเป็นประชาคมเกษตรและ

เลี้ยงตัวเองได้ แต่ไม่มากไปกว่านั้น รัฐที่สร้างผลผลิตไม่เพียงพอหรือเหลือใช้ จะหันไปหาการพาณิชย์อย่างเลี่ยงไม่ได้ และการพาณิชย์ก็จะก่อให้เกิดการล่วงละเมิดต่อความสงบและสันโดษที่ต้องการเกษตรกรรมในฐานะที่เป็นอาชีพหลัก ยังมีข้อดีอีกอย่างหนึ่ง คือ ต่างกับการพาณิชย์ มันยากที่จะสร้างสมบัติมั่งคั่งใหญ่โต ซึ่งหันเหจิตใจและกำลังแรงของเหล่าราษฎรให้ออกไปเสียจากกิจการในหน้าที่พลเมือง เปลโต้ต้องการให้มีกลุ่มราษฎรซึ่งไม่ยากจนถึงกับต้องตะเกียกตะกายเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ก็ไม่ร่ำรวยจนถึงกับคิดแต่เรื่องเงินทองกันเท่านั้น

สำหรับจำนวนราษฎรในรัฐ เปลโต้เชื่อว่าควรกำหนดไว้ ๕,๐๔๐ จำนวนนี้ไม่ใช่เลือกเอาตามอำเภอน้ำใจ หากแสดงให้เห็นอิทธิพลของ ปี่ทากอรา ในความคิดของเปลโต้ จำนวน ๕,๐๔๐ ใช้หารด้วยทุกจำนวนจนถึง ๑๐ รวมทั้ง ๑๒ เพราะเหตุนี้จึงเป็นจำนวนที่สะดวกต่อจุดมุ่งประสงค์ของการจัดระเบียบประชาคม รัฐจะแบ่งออกเป็น ๑๒ เผ่า ปกครองโดยคณะมนตรีแห่งรัฐ ประกอบด้วยคณะกรรมการ ๑๒ คณะ แต่ละคณะทำหน้าที่ในระยะเวลาเท่า ๆ กันในปีหนึ่ง ระบบเงินตราและมาตราชั่งตวงวัดก็ใช้ระบบวัดจำนวนซึ่งเปลโต้คิดเลือกขึ้นเหมือนกัน การที่เสนอให้ใช้ระบบจำนวนรูปเดียวกันนั้น เปลโต้มุ่งหมายมากกว่าเพียงเพื่อความสะดวก หากยังเป็นผลดีในแง่ของการศึกษาด้วย เพราะการศึกษาคณิตศาสตร์เป็นรากฐานและเป็นสิ่งกระตุ้นจิตใจเยาวชน

ทรัพย์สินใน "กฎหมาย"

ในการจัดระเบียบทรัพย์สินของ *กฎหมาย* เปลโต้ทิ้งหลักการของ *อุตมรัฐ* แต่คงพยายามรักษาเจตนารมณ์ของหลักการเหล่านั้นไว้บ้าง รัฐแบ่งเนื้อที่ออกเป็น ๕,๐๔๐ ส่วนเท่า ๆ กัน ส่วนหนึ่งสำหรับราษฎรคนหนึ่ง แม้ว่าที่ดินจะเป็นของส่วนตัว ราษฎรแต่ละคนจะถูกกำชับให้ตระหนักในจุดประสงค์เพื่อสังคมของทรัพย์สิน มีโต๊ะร่วมสำหรับราษฎรบริโภคผลผลิตของที่ดิน ที่ดินไม่อาจโอนกันเว้นแต่โดยสืบทายาทและไม่อาจแบ่งแยก ดังนั้นจำนวนราษฎรจะต้องคงเดิม ถ้าราษฎรคนใดไม่มีทายาท เขาจะต้องยกกรรมสิทธิ์ให้แก่บุตรของคนอื่น ถ้าประชากรเพิ่มจำนวนเกินกว่าต้องการก็อาจใช้วิธีการคุมกำเนิดหรือขยายอาณานิคมเพื่อลดประชากรลง ถ้าประชากรลดจำนวนลงซึ่งเป็นทางที่เปลโต้เห็นจะเป็นไปได้มากกว่า ระบบจูงใจและกำหนดโทษจะต้องนำออกใช้เพื่อเพิ่มจำนวนขึ้นให้ได้ระดับที่สมบูรณ์ ไม่ว่าในกรณีใด การครอบครองที่ดินจะต้องให้มีเท่า ๆ กัน

ทรัพย์สินอื่นนอกจากที่ดินไม่ต้องแบ่งให้เท่ากันเช่นนั้น แม้เปลโต้จะเสนอแนะว่าความเสมอเท่าเทียมในทรัพย์สินโดยทั่วไปเป็นสิ่งดี แต่เปลโต้ก็ยอมรับว่าปฏิบัติไม่ได้ตามสภาพที่คนเราเป็นอยู่ อย่างไรก็ดี รัฐใช้อำนาจควบคุมสำคัญเหนือทรัพย์สินรูปอื่น ๆ ราษฎรแต่ละคนได้รับอนุญาตให้มีทรัพย์สินส่วนตัวได้จนถึง ๔ เท่าของค่าที่ดินของตน ด้วยเหตุนี้แม้ทรัพย์สินส่วนตัวจะมีอยู่ไม่เสมอเท่าเทียมกัน แต่ก็เป็นความเหลื่อมล้ำที่ถูกจำกัดและมีระเบียบควบคุม การจำกัดมีความสำคัญยิ่งกว่าที่เห็นได้ในชั้นแรก มันมุ่งไม่แต่เพียงป้องกันมิให้เกิดความใฝ่ในเรื่องทรัพย์สมบัติจนเกินไปเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติ สิทธิออกเสียงและการใช้อำนาจการเมืองในรัฐด้วย การมีส่วนร่วมในการปกครองอย่างจริงจัง ถือหลักแบ่งแยกราษฎรออกเป็น ๔ ชั้น แต่ละชั้นกำหนดตามฐานะจำนวนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินแตกต่างกันไป ชั้นหนึ่ง ๆ จะมีทรัพย์สินส่วนตัวจำนวนขั้นต่ำสุด และชั้นอื่น ๆ จะมีทรัพย์สินจำนวน ๒, ๓และ ๔ เท่าของค่าที่ดินส่วนตัวของตนตามลำดับไป จำนวนอำนาจการเมืองที่ราษฎรชั้นหนึ่ง ๆ มีอยู่เป็นไปตามส่วนสัดของจำนวนทรัพย์สินส่วนตัวที่ตนมี

ยังมีวิธีอื่น ๆ ในเรื่องระเบียบควบคุมทรัพย์สินที่นำมาใช้ ทรัพย์สมบัติทั้งหมดที่ราษฎรคนใดได้มาเกินกว่า ๔ เท่าของค่าทรัพย์สินที่ดินจะต้องยกให้แก่รัฐ เฉพาะคนต่างแดนนั้นเป็นผู้ดำเนินกิจการพาณิชย์ หากแต่อยู่ภายใต้ระเบียบควบคุมเคร่งครัด ระบบเงินตราใช้สำหรับภายในท้องที่ทั้งสิ้นและไม่มีราษฎรคนใดได้รับอนุญาตให้มีทองหรือเงิน ราษฎรของเปลโต้เลี้ยงชีพจากที่ดิน ราษฎรไม่ต้องลงแรงงานเกินไป เนื่องจากทาสเป็นผู้หว่านไถที่ดิน และราษฎรเกี่ยวข้องเฉพาะเลี้ยงชีพตนเองในระดับปานกลางซึ่งจะไม่กระตุ้นให้เกิดความต้องการสิ่งฟุ่มเฟือย หรือจะไม่ทำให้ไม่มีเวลาสำหรับเรื่องหน้าที่ของพลเมือง เปลโต้พยายามรวมสถาบันทรัพย์สินส่วนตัวกับระเบียบควบคุมอันสมบูรณ์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกับที่เป็นอยู่สำหรับชนชั้นปกครองภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ใน *อุตมรัฐ* ข้อสมมติฐานอ้างอิงเป็นเช่นเดียวกัน คือว่าความพะวงกับเรื่องทรัพย์สินเป็นอิทธิพลเสื่อมเสีย และจะต้องจัดการให้เรียบร้อยไปทางใดทางหนึ่ง *อุตมรัฐ* ทางออกของเปลโต้ คือการเลิกล้มทรัพย์สินส่วนตัว แต่ใน *กฎหมาย* เปลโต้ใช้วิธีวางระเบียบควบคุมแทน ราษฎรทั้งหมดในรัฐแบบอย่างของ *กฎหมาย* ประกอบเป็นชนชั้นปกครองอย่างหนึ่ง เขาเหล่านี้ยังชีพจากที่ดิน แต่ความสนใจสำคัญของเขาอยู่ที่การปกครอง*

* Barker หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๒๖

การสมรสและครอบครัว

ในเรื่อง*กฎหมาย* เปลโต้ย้ำถึงข้อคิดเห็นหลาย ๆ อย่างที่แสดงไว้ใน *อุตมรัฐ* เกี่ยวกับการสมรสและครอบครัว อีกครั้งหนึ่งที่เขาแสดงความไม่เห็นด้วยที่ประชาคมต้องสูญเสียราษฎรไปถึงครึ่งหนึ่งเพราะสตรีถูกห้ามมิให้มีส่วนร่วมในหน้าที่พลเมือง เช่นเดียวกับใน *อุตมรัฐ* เปลโต้เห็นว่าสตรีควรมีส่วนได้รับประโยชน์จากการศึกษาเหมือนกับชาย และควรเป็นอิสระที่จะปฏิบัติงานในแขนงเดียวกัน เปลโต้ใช้ระบบร่วมโต๊ะ เพื่อชักจูงสตรีให้มาสู่การอภิปรายหารือเรื่องกิจการส่วนรวม เขาไม่ได้ยืนยันให้สตรีร่วมโต๊ะกับชาย หากแนะว่าควรจัดที่นั่งให้ใกล้ ๆ กันในการศึกษาอบรมทุกระยะ สตรีจะต้องได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกับชาย การศึกษาเป็นการบังคับสำหรับทั้งสองเพศ ทั้งสองเพศมีการฝึกอบรมด้านกายบริหารเหมือนกัน สตรีจะต้องรับหน้าที่ในกองทหาร และเช่นเดียวกับชายจะต้องฝึกอบรมในกองอาสาสมัคร สำหรับที่เกี่ยวกับสตรี มีกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เปลโต้ไม่พูดถึง คือการครองตำแหน่งและการออกเสียง ไม่แน่ชัดว่าจะเป็นโดยเจตนาหรือเพราะมองข้ามไป หนังสือเรื่อง *กฎหมาย* มีลักษณะลักลั่นหลายอย่าง ซึ่งการละเลยในเรื่องนี้ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง

ในเรื่อง *กฎหมาย* เปลโต้มิได้เสนอให้มีประชาคมภรรยาและบุตรร่วมกันอย่างใน*อุตมรัฐ* สถาบันแบบนั้นมีสำหรับรัฐสมบูรณ์แบบเท่านั้น และรัฐแบบอย่างของ *กฎหมาย* ยอมรับถือเอาสมาชิกของมนุษยชาติเช่นที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ดี จะต้องให้มีข้อระมัดระวังบางอย่าง เพื่อเป็นหลักประกันให้ความสมบูรณ์พูลสุขของรัฐได้รับการคุ้มครอง โดยที่รัฐแบบนี้มุ่งให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีความพอดี ด้านที่เกินเลยไปในธรรมชาติมนุษย์จึงควรได้รับการดัดแปลงแก้ไขด้วยการสมรสร่วมกินอยู่กันระหว่างผู้มีฐานะตรงกันข้าม คนรวยควรสมรสคนจน คนแข็งแรงควรสมรสคนอ่อนแอ คนหัวรุนแรงควรสมรสคนเยือกเย็น ไม่ควรให้มีกฎหมายบังคับในเรื่องเหล่านี้ แต่ราษฎรควรได้รับการสั่งสอนให้รู้ว่าการสมรสมีจุดมุ่งหมายทั้งในด้านส่วนรวมและส่วนตัวด้วย

การปกครองในรัฐแบบอย่างของ "กฎหมาย"

ในแผนการปกครอง เปลโต้แสวงหาคุณลักษณะของความพอดี และพยายามให้ได้ด้วยการประสานปัจจัยต่าง ๆ ที่แรงจัด ดังเช่นในข้อแนะนำเรื่องสมรส รูปการปกครองที่ตรงกันข้ามคือคณาธิปไตยและประชาธิปไตย รัฐที่ดีสุดที่ปฏิบัติได้จะเป็นการประสานของรูปการปกครองทั้ง

สองนี้ เห็นได้ชัดว่า เปลโต้พยายามค้นหาดุลย์ระหว่างปัญญาและจำนวน ที่เปลโต้ใช้ความพยายามในเรื่องนี้ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของเปลโต้ภายหลัง *อุตมรัฐ* ในงานเล่มนี้ ถือว่าไม่มีทางที่จะเกิดดุลย์ได้ และปัญหาจะต้องขบคิดโดยทุ่มเทน้ำหนักทั้งหมดให้กับฝ่ายของอำนาจที่ทรงเหตุผลปัญญา แต่เท่าที่เปลโต้ยอมให้มีประชาธิปไตยส่วนหนึ่งในเรื่อง *กฎหมาย* นั้น ไม่ควรทำให้เราเหมาเอาว่า เปลโต้ทำเช่นนั้นเพราะเกิดเชื่อถือในคุณธรรมและความสามารถของคนสามัญ เปลโต้แนะว่าควรระมัดระวังป้องกันไม่ให้ราษฎรสามัญใช้อำนาจโดยตรง การที่เปลโต้ผ่อนปรนก็เพราะเขายอมรับข้อเท็จจริงว่า การที่จะบรรลุถึงสันติสุขและความกลมกลืนในรัฐเป็นของยากลำบากถ้าหากราษฎรถูกปฏิเสธไม่ให้ได้มีสิทธิเสียงบ้างในกิจการปกครอง ถึงอย่างนั้นแผนการปกครองของเปลโต้ ในเรื่อง *กฎหมาย* คงหนักไปในทางสนับสนุนอำนาจของฝ่ายคณาธิปไตยเสีย จนยากที่จะแยกแยะให้เห็นส่วนสาระของประชาธิปไตย

รัฐธรรมนูญของเปลโต้สำหรับรัฐแบบอย่าง เป็นรัฐธรรมนูญที่ละเอียดถี่ถ้วน องค์การที่รู้ๆ กันมีสภา คณะมนตรี และตุลาการ หากต่างกับระบบของเอเทนส์ในเรื่องวิธีการคัดเลือกและขอบเขตอำนาจขององค์กรเหล่านี้ ราษฎรทั้งหมดที่สามารถถืออาวุธมีสิทธิเป็นสมาชิกในสภา แต่การเลือกตั้งคณะมนตรีและตุลาการในทางปฏิบัติเป็นอำนาจอย่างเดียวที่สภาของราษฎรมีอยู่ ยิ่งกว่านั้นการคัดเลือกเจ้าหน้าที่โดยสภาใช้ระบบเลือกตั้ง ซึ่งชาวเอเทนส์ถือว่าเป็นวิธีแบบของอภิชนาธิปไตย ไม่ใช่วิธีจับฉลาก ซึ่งยอมรับกันว่าเป็นวิธีแบบประชาธิปไตย ลักษณะที่น่าสนใจที่สุดของระบบเลือกตั้ง คือ เรื่องการเลือกตั้งคณะมนตรีทั้ง ๓๖๐ ในเรื่องนี้ ระบบชนชั้นแบ่งตามระดับการครองทรัพย์สินส่วนตัวใช้เป็นหลักปฏิบัติ กล่าวคือ ราษฎรทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๔ ชั้น เรียกชื่อตามลำดับจำนวนทรัพย์สินส่วนตัวซึ่งราษฎรคนหนึ่ง ๆ มีอยู่เท่ากับหรือเป็น ๒, ๓ หรือ ๔ เท่าของค่าที่ดินซึ่งเท่าเทียมกันทั้งหมด อาจถือได้ว่า ขนาดจำนวนของแต่ละชั้นจะเป็นไปตามส่วนกลับกันกับจำนวนของทรัพย์สินที่ครอง กระนั้นก็ดี แต่ละชั้นมีสิทธิมีสมาชิกจำนวน ๑ ใน ๔ ในคณะมนตรี ผลก็คือชนชั้นที่มั่งคั่งจะได้มีจำนวนผู้แทนในองค์กรอันทรงอำนาจนี้ได้ดียิ่งกว่าชนชั้นที่ยากจน แล้วในการเลือกตั้ง สมาชิกของชนชั้นทรัพย์สินที่ ๔ หรือต่ำสุดอาจออกเสียงหรือไม่ออกเสียงก็ได้ตามแต่จะเลือก แต่มีโทษกำหนดไว้เพราะเหตุไม่ออกเสียงเพิ่มทวียิ่งขึ้นสำหรับชนชั้นสูง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ

เปลโต้ดูเหมือนจะเทียบทรัพย์สมบัติเท่ากับเป็นคุณธรรม แม้ในบางโอกาสเขาจะปฏิเสธข้อนี้ก็ตาม เปลโต้ประสบข้อยุ่งยากในหนังสือเรื่อง *กฎหมาย* ในเรื่อง *อุตมรัฐ* เปลโต้กล่าวไว้ชัดว่า ผู้ทรงคุณธรรมควรเป็นผู้ปกครอง และเมื่อความรู้คือคุณธรรม จึงจำเป็นอยู่เองที่จะต้องแสวงหาและฝึกฝนอบรมคนที่รู้ได้ดีที่สุดเพื่อเสริมสร้างระบบผู้ปกครองที่เป็นธรรม ระบบการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ใน *อุตมรัฐ* จึงมีความสำคัญยิ่ง แต่ในหนังสือเรื่อง *กฎหมาย* เปลโต้ทิ้งอุดมคติเพราะปฏิบัติไม่ได้ แต่ก็จะต้องมีใครคนหนึ่งทำการปกครองและจะต้องไม่ใช่มวลราษฎร แน่ละเปลโต้ผ่อนปรนให้กับประชาธิปไตยพอดู ที่ให้ราษฎรทั้งปวงเป็นสมาชิกในสภาและออกเสียงอำนาจนี้อาจก่อหายนะให้แก่รัฐเว้นเสียแต่จะจำกัดไว้ จะต้องมีดุลย์ถ่วงฝูงชนโดยอาศัยคนที่สามารถกว่าในประชาคม เปลโต้พบความสามารถข้อนี้ในหมู่คนที่จัดการสะสมทรัพย์สินได้มาก เพราะเหตุนี้เองราษฎรใน ๒ ชั้นแรก จึงได้รับสิทธิมากในเรื่องอำนาจเลือกตั้งและการครองตำแหน่งรัฐการเทียบระหว่างสมบัติกับคุณธรรมมีช่องโหว่หลายอย่างซึ่งเปลโต้ก็คงต้องรู้ดี แต่ก็ไม่มีทางเลือกถ้าเรารับว่า "คนที่ดีที่สุด" ควรมีส่วนเป็นใหญ่ในอำนาจรัฐ และถ้าไม่มีระบบการศึกษาสำหรับให้เลือกชนนั้นนำนี้แล้ว เปลโต้ก็คิดว่า ทรัพย์สมบัติย่อมเป็นวิธีวัดที่ดีที่สุด (คือ ใช้ปฏิบัติได้มากที่สุด) ในอันดับต่อไปในการกำหนดความสามารถ ถ้าสิ่งอื่นเท่า ๆ กัน (ซึ่งยากที่จะเป็นเช่นนั้น) คนที่เฉลียวฉลาดกว่าเพื่อนในเรื่องเสาะหาสมบัติวัตถุก็อาจจะมีความสามารถทางการเมืองเหนือกว่าได้เหมือนกัน ข้อสมมติฐานเช่นนี้จะผิดหรือถูกก็ตาม มีส่วนได้รับการสนับสนุนจากบรรดาคนชื่อเสียงเด่น แต่การสนับสนุนที่มาจากเปลโต้ยังความผิดหวังอยู่บ้าง รู้สึกว่า แม้แต่ข้อเสนอที่ดีที่สุดในอันดับรองของผู้แต่ง *อุตมรัฐ* ก็ควรจะให้อะไรใหม่และยั่วยุมากกว่านี้

เปลโต้เขียนเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของรัฐในเรื่อง *กฎหมาย* กว้างขวางกว่าใน *อุตมรัฐ* รัฐตามที่บรรยายในหนังสือเล่มก่อน โดยสาระเป็นสถาบันศึกษา แต่ก็ยังคงมีข้อคล้ายคลึงกันหลายอย่าง การศึกษาได้รับความใส่ใจเป็นอันมาก เค้าโครงหลักสูตร ใน *กฎหมาย* คล้าย ๆ กับของ *อุตมรัฐ* มีการสอนทั้ง "กายบริหาร" และ "ดนตรี" สตรีมีโอกาสเท่าเทียมกับชาย วรรณกรรมได้รับการตรวจสอบควบคุมอย่างถี่ถ้วน การศึกษาเป็นการบังคับ รัฐมนตรีว่าการศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่สูงที่สุดและอันที่จริงมีฐานะเป็นท่านองนายกรัฐมนตรีเลือกตั้งโดยการลงคะแนนเสียงในที่ประชุมตุลาการของรัฐ ใน *กฎหมาย* เช่นเดียวกับใน *อุตมรัฐ* เปลโต้ยังคงสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการศึกษา และคงยืนยันถึงส่วนสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่ดีกับราษฎรที่มีการศึกษา

ในเรื่องสนใจเกี่ยวกับศาสนาใน *กฎหมาย* เปลโต้แตกออกไปจากแนวทัศนะของ*อุตมรัฐ* ใน*อุตมรัฐ* ศาสนาถูกอ้างอิงถึงเพียงผ่าน ๆ ไปเท่านั้น แต่ใน*กฎหมาย* ศาสนาเป็นเรื่องได้รับความใส่ใจเป็นอันมาก เปลโต้สนับสนุนให้มีระบบควบคุมของรัฐอย่างเข้มงวดในเรื่องการปฏิบัติทางศาสนา เปลโต้คิดไว้ก่อนผู้ปกครองชาวคริสต์ในสมัยกลางในข้อที่ว่า ความภักดีต่อรัฐและการปฏิบัติคล้อยตามทางศาสนาเป็นสิ่งควบคู่กันไป เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะบังคับให้เคารพกฎหมายทางศาสนาเหนือสิ่งอื่นใด จะต้องไม่ปฏิเสธการมีอยู่ของบรรดาพระผู้เป็นเจ้า โทษสำหรับการขัดขืนกำหนดไว้อย่างหนักทีเดียว รวมถึงขั้นประหาร

กลับไปหาระบบอำนาจนิยม

จุดประสงค์อันมุ่งมั่นของเปลโต้ในหนังสือเรื่อง *กฎหมาย* ก็เพื่อวางเค้าโครงรูปของรัฐที่ดีที่สุดชั้นรองแต่ใช้ปฏิบัติได้ ในประชาคมแบบนี้ กฎหมายจะแทนที่ระบบอำนาจเด็ดขาดของราชาปราชญ์ใน *อุตมรัฐ* คำสรรเสริญเยินยอกฎหมายอย่างจูงใจในตอนต้น ๆ ของงานเขียนประกอบกับความสนับสนุนรูปการปกครองซึ่งให้มีประชาธิปไตยส่วนหนึ่งนั้นทำให้ดูว่าเปลโต้กำลังจะมาถึงจุดจบในงานของตนอยู่แล้ว แต่เมื่อประเด็นถกเถียงดำเนินต่อไป ข้อขัดข้องต่อระบบการควบคุมของประชาชนก็ยิ่งทวีมากขึ้น และปรากฏชัดว่าเปลโต้ได้สร้างสรรค์ขึ้นแต่เพียงภาพลวงของประชาธิปไตยเท่านั้น ภาพลวงนี้ค่อนข้างจะจางหายไปในหนังสือเล่ม ๑๒ ของ *กฎหมาย* ซึ่งเปลโต้เสนอให้มีคณะมนตรียามวิกาลขึ้น องค์กรที่แปลกนี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐสำคัญ ๆ รวมทั้งผู้รักษากฎหมายทั้ง ๑๐ ซึ่งอายุมากที่สุด รัฐมนตรีว่าการศึกษา พระจำนวนหนึ่งและคนอื่น ๆ อีก อายุขั้นต่ำกำหนดไว้ ๕๐ ปี โดยถือหลักว่าการอุทิศตนแบบอนุรักษ์นิยมเพื่อรักษาสถานะเดิมจะกระทำได้แน่นอนด้วยการกำหนดคุณสมบัติข้อนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงการปกครองแบบเด็ดขาดโดยคนสูงอายุ เปลโต้กำหนดว่าคนที่อ่อนกว่าอายุระหว่าง ๓๐–๔๐ ปี อาจเป็นสมาชิกของคณะมนตรียามวิกาลได้ ถ้าเป็นที่ยอมรับของผู้ดำรงตำแหน่งที่แก่กว่า*

* สำหรับส่วนประกอบของคณะมนตรี เปลโต้ไม่ได้อธิบายไว้ให้เป็นที่พอใจ และมีข้อสับสนบางประการในเรื่องนี้ในหมู่ผู้วิจารณ์ การแปลความในที่นี้ใช้ของ Barker จากหนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๔๖–๓๔๗

องค์กรนี้มีฐานะเป็นทำนองคณะรัฐบาลพิเศษปฏิบัติหน้าที่นอกกรอบของกฎหมายเพื่อวางแนวชะตากรรมของรัฐ สมาชิกของคณะมนตรีส่วนใหญ่เป็นโดยตำแหน่ง แต่กระนั้นก็มีอำนาจควบคุมตำแหน่งเลือกตั้งของรัฐบาล คนที่ให้ไปประจำในคณะมนตรีจะต้องศึกษาดาราศาสตร์ เพราะความรู้เกี่ยวกับสวรรค์ทำให้คนใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้ายิ่งขึ้นและความเข้าใจในพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งจำเป็น ถ้าผู้ปกครองจะสร้างและรักษาความดีและเอกภาพของรัฐ นี่เองที่เปลโต้หวนกลับไปหาระบบอำนาจนิยมของ *อุตมรัฐ* สถาบันการเมืองของรัฐแบบอย่างใน *กฎหมาย* ยกเว้นคณะมนตรียามวิกาลต่างถูกลดลงไปอยู่ในฐานะที่ด้อย ถ้าหากเปลโต้จะจบหนังสือเรื่อง *กฎหมาย* เสียก่อนเพิ่มเล่ม ๑๒ เข้าไปแล้ว รัฐของเปลโต้ก็คงจะไม่ทำลายความรู้สึกอ่อนไหวของคนหัวเก่าเช่นเบอร์ค (Burke) เป็นแน่ แต่การนำเอาคณะมนตรียามวิกาลขึ้นมาครอบใช้นั้น ทำให้แม้กระทั่งความเห็นยินยอมที่ให้มีการควบคุมอันจำกัดของประชาชนและการปกครองของกฎหมายเป็นอันหมดความหมายไป สมาชิกของคณะมนตรียามวิกาลเป็นราชาปราชญ์ของรัฐใน *กฎหมาย* คนเหล่านี้ประกอบเป็นชนชั้นนำซึ่งความรู้ทำให้เป็นใหญ่สูงสุด อาจเถียงกันได้ทีเดียวว่าความรู้ของคนเหล่านี้ ซึ่งเน้นในเรื่องศาสนาและความเร้นลับทางคณิตศาสตร์ เป็นความรู้ที่ด้อยกว่าที่ผู้ปกครองของ *อุตมรัฐ* มีอยู่ เปลโต้จบลงด้วยระบบกึ่งศาสนาอันเป็นการปกครองซึ่งอย่างน้อยที่สุดประกอบด้วยพระ ผู้มีหน้าที่สำคัญในการควบคุมการปฏิบัติทางศาสนาให้สอดคล้องต้องกัน รวมทั้งควบคุมดูแลกิจการของรัฐด้วย*

สรุป

เปลโต้เป็นผู้ที่ไม่สามารถเปลี่ยนทัศนะขั้นรากฐานของตนได้ เปลโต้คงเรียนรู้จากโสกราตีสดีเกินไปที่ว่า "คุณธรรมคือความรู้" คน*ไม่ได้*สร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน คนแตกต่างกันหลาย ๆ อย่างรวมทั้งในด้านความสามารถที่จะแสวงความรู้ ความไม่เท่าเทียมกันนี้ไม่หมายความว่าคนที่สามารถน้อยกว่าควรจะถูกละเลย หากแต่หมายความว่า เขาเหล่านี้ควรจะถูกควบคุมระเบียบโดยคนที่รู้ว่าจะปกครองอย่างไร หลักอ้างอิงเหล่านี้ ทำให้เปลโต้สรุปความอย่างช่วยไม่ได้ว่า รัฐจะต้องอาศัยการนำของชนชั้นนำผู้ทรงความรู้ (คือทรงคุณธรรมด้วย) ข้อนี้เองที่เป็นสารัตถะทางการเมืองของ *กฎหมาย* *รัฐบุรุษ*และ*อุตมรัฐ*แต่*อุตมรัฐ* มีความสำคัญมากกว่าเป็นบทเขียนทางการเมือง มัน

---

* Barker หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๑

เป็นการวิเคราะห์สังคม และปัญหาสังคม ซึ่งหลักการสนองความต้องการที่มีต่อกันนำไปสู่ข้อสรุปตามเรื่องราวของเหตุผล ถึงความรู้ทางจิตวิทยาที่เปลโต้ใช้อ้างอิงสำหรับข้อเสนอเรื่องสังคมของตนจะผิดพลาด (ซึ่งก็ผิดพลาดแน่ไม่มีปัญหา) แต่ข้อเสนอในตัวเองเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักยิ่งอันหนึ่ง ถึงอำนาจที่กล่าวถึงใน*อุตมรัฐ* จะเด็ดขาดแต่ก็เป็นอำนาจที่มุ่งเพื่อบุคคลและการปรับปรุงสังคมอยู่เสมอ ถึงเปลโต้จะละเลยเสรีภาพของบุคคลเพราะใส่ใจในเรื่องประชาคมเป็นส่วนรวม แต่ก็เป็นความจริงว่า สังคมมักจะถูกละเลย และใช้ไปในทางที่เสื่อมเสียกันในนามของอิสรภาพส่วนบุคคล ถึงเปลโต้จะปฏิเสธกฎประเพณีและหลักยึดแนวคำพิพากษาตัวอย่าง (stare decisis) เพื่อสนับสนุนการนำนโยบายด้วยปัญญาความรู้ แต่ข้อเท็จจริงก็มีว่าปัญญาความรู้มักจะไม่มีอำนาจพอและบางทีเราก็คงเป็นทาสของประเพณีจนเกินไปด้วย

ถ้าเปลโต้ผิด ข้อผิดพลาดของเขาอยู่ที่ตรงไหนเล่า เปลโต้เห็นจะผิดพลาดสำคัญในเรื่องวิเคราะห์ธรรมชาติมนุษย์นั่นเอง ไม่มีปัญหาเลยว่า ความมั่นคงเป็นที่ต้องการของคนส่วนมาก แต่มันอาจจะไม่เป็นที่จูงใจเท่าที่เปลโต้คิด เสรีภาพก็เป็นสิ่งสำคัญและเมื่อพิจารณาถึงการต่อสู้อันยาวนานของมนุษย์เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ (เป็นการต่อสู้ซึ่งไม่ใช่เปลโต้จะไม่รู้อย่างแน่นอน) แล้วเราอาจเห็นได้ว่าการละเลยเรื่องเสรีภาพเป็นจุดอ่อนในปรัชญาของเปลโต้ การยอมรับอย่างลังเลถึงพลังผลักดันเพื่อเสรีภาพในเรื่อง *กฎหมาย* ของเปลโต้ ตลอดจนการยอมรับว่าเสถียรภาพของรัฐอย่างน้อยส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับหลักความยินยอมอันจำกัดของประชาชนนั้น ทั้งสองประการก็ต้องถูกทอดทิ้งไปพร้อม ๆ กับการเสนอให้ใช้คณะมนตรียามวิกาล ข้อเท็จจริงคงจะเป็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ละโมภและไร้ความสามารถอย่างที่เปลโต้คิด และทั้งก็ไม่ใช่ว่าจะดีอย่างที่ มากซ์เข้าใจคนไม่อาจดำรงชีวิตได้โดยปราศจากทั้งสิทธิอำนาจ *และ* เสรีภาพ ปัญหาอยู่ที่จะต้องค้นหาและสร้างส่วนสัดที่เหมาะสมของแต่ละอย่าง และปัญหานี้ย่อมไม่อาจจบแก้ไขได้ตลอดกาลโดยอาศัยวิธีการอย่างเดียว แม้จะเป็นวิธีการอันแสนจะซับซ้อนอย่างของเปลโต้ก็ตาม

อย่างไรก็ดี ข้อวิพากษ์ประชาธิปไตยของเปลโต้ก็ไม่อาจปฏิเสธกันได้ง่าย ๆ ประชาธิปไตยเป็นระบบปกครองที่ยากแก่การธำรงรักษาไว้ เฉพาะอย่างยิ่งเห็นจะเป็นเพราะว่าเสรีภาพซึ่งต้องเป็นส่วนเชื่อมของประชาธิปไตยนั้น เท่าที่เปลโต้มองเห็น ก็เป็นกำลังบั่นทอนด้วยเหมือนกัน เสรีภาพหมายถึงความแตกต่าง และความแตกต่างอาจกลายเป็นพลังทรงอานุภาพพอที่จะทำให้พันธะ

ตกลงอันค่อนข้างเปราะ ซึ่งยึดเหนี่ยวโครงสร้างประชาธิปไตยไว้นั้นแตกสลายไปได้ การแตกสลายก็ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งเหลือเกินมาแล้วในสมัยของเราเอง ยิ่งกว่านั้น แม้ประชาธิปไตยเองก็ต้องมีผู้นำและนักการเมืองเจ้าคารมจูงใจซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่งในระบอบประชาธิปไตย ก็พยายามอยู่เสมอและสำเร็จบางครั้งที่จะตั้งตนเป็นผู้นำแทนที่รัฐบุรุษ แต่ทว่าทางแก้ปัญหาอันเกิดขึ้นเพราะความยุ่งยากของประชาธิปไตย ไม่ใช่อยู่ที่จะล้มเลิกรูปประชาธิปไตย ประชาธิปไตยควรค่าแก่การสงวนรักษาไว้ และด้วยผลงานคิดค้นการศึกษาและอื่น ๆ เปลโต้ให้ข้อเสนอแนะบางอย่างแก่เรา ซึ่งอาจช่วยให้สงวนรักษาประชาธิปไตยไว้ได้

๔ อริสโตเติล

ที่เอเทนส์ เปลโต้ผู้เป็นประมุขสำนักอาคาเดมี ทำการรวบรวมเรื่องเขียนงานชิ้นสำคัญสุดท้าย คือ *กฎหมาย* และยังประกอบกิจอื่น ๆ ด้วย นอกจากบริหารกิจการของสำนักศึกษาแล้ว เปลโต้มีส่วนพัวพันลึกซึ้งกับกิจการของนครซีราคิวส์ และไดโอนิซิอุสที่ ๒ ความพัวพันนี้จะได้ก่อให้เกิดความผิดหวังและเดือดดาล เพราะเหตุยุ่ง ๆ อยู่ เปลโต้คงให้ความสนใจน้อยต่อหนุ่มชาวนิคมวัย ๑๗ ผู้หนึ่ง ซึ่งเพิ่งมาถึงเอเทนส์และเข้าทำการศึกษาในสำนักอาคาเดมี แต่มันเป็นเหตุการณ์สำคัญเมื่อหนุ่มอริสโตเติลเลือกเข้าศึกษาทางสำนักอาคาเดมีของเปลโต้ แทนที่จะเข้าสำนักศึกษาของไอโสกราตีส (Isocrates) (ซึ่งเป็นทางที่อริสโตเติลคิดจะทำ) นั้น สายทางของเหตุการณ์ซึ่งเชื่อมโยงชีวิตและปรัชญาของนักคิดยิ่งใหญ่ที่สุดทั้งสามของโลกก็จบบริบูรณ์ อริสโตเติล (Aristotle ๓๘๔–๓๒๒ ก่อน ค.ศ.) ตามลำดับกาลเวลาเป็นคนสุดท้ายของผู้เรืองนามทั้งสามจะได้ขัดแย้งกับโสกราตีสและเปลโต้อย่างเปิดเผยในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน แต่ว่าส่วนที่เห็นพ้องต้องกันมีมากกว่าที่เห็นๆ กันในบางครั้ง และอริสโตเติลได้รับอิทธิพลจากความคิดของโสกราตีสและเปลโต้ลึกซึ้งมากกว่าที่อริสโตเติลเองรู้สึกเสียอีก

อริสโตเติลคิดสร้างปรัชญาการเมืองโดยเน้นหลักการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญและการปกครองของกฎหมาย ซึ่งใกล้เคียงกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของเอเทนส์ยิ่งกว่าเปลโต้และโสกราตีสบุคคลทั้งสองเป็นคนพื้นเมืองของเอเทนส์ แต่อริสโตเติลไม่ใช่ อริสโตเติลเกิดที่ สตากิรา (Stagira) อยู่ทางชายฝั่งของมาเซโดเนีย (Macedonia) บิดามารดาเดิมเป็นชาวไอโอเนียน บิดาเป็นแพทย์มีชื่อและในท้ายที่สุดได้รับแต่งตั้งให้ประจำราชสำนักของมาเซโดเนีย อาชีพของบิดามีอิทธิพลต่ออริสโตเติลขณะเยาว์วัย ทำให้เกิดสนใจในด้านชีววิทยาและในที่สุดจึงได้คิดค้นวิธีการ

แบบวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องช่วยในการจัดแบ่งประเภทและเปรียบเทียบ ซึ่งปรากฏเห็นได้ในงานเขียนทางปรัชญาของอริสโตเติล

อริสโตเติลมาสู่เอเทนส์ในเวลาที่อำนวยส่งเสริมต่อความคิดประชาธิปไตยมากกว่าในเวลาที่ปรัชญาของเปลโต้เจริญเต็มที่ นครรัฐเอเทนส์กำลังฟื้นกำลังและจิตใจขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังระยะตกต่ำเนื่องจากพ่ายแพ้ต่อสปาร์ตาในสงครามเปโลพอนเนเซียนและกำลังขึ้นสู่ยุคเฟื่องฟู รัฐทหารของสปาร์ตาซึ่งดูจูงใจเปลโต้เพราะความสำเร็จตอนแรกๆ นั้น ไม่เป็นที่นิยมชมชอบทำนองเดียวกันสำหรับอริสโตเติล บรรยากาศอันเป็นเสรีขึ้นมีผลส่งเสริมแม้กระทั่งทัศนะของหัวหน้าสำนักอาคาเดมีเอง เปลโต้กำลังเขียนเรื่อง *กฎหมาย* อันเป็นหนังสือที่เปลโต้เห็นด้วยได้มากที่สุดกับประชาธิปไตยและการปกครองของกฎหมาย* อริสโตเติลอยู่ภายใต้อิทธิพลของระยะความสนใจของครูของตนตอนนี้แน่นอน แต่จะถึงเพียงไหนนั้นเราไม่รู้ อย่างไรก็ดี ศิษย์คนใหม่คงต้องพึงพอใจในความสัมพันธ์ที่มีกับเปลโต้ อริสโตเติลอยู่ที่อาคาเดมีเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี ในขั้นแรกมีฐานะเป็นนักศึกษาและต่อมาเป็นผู้ช่วยของเปลโต้จนกระทั่งอภิชนผู้ชราถึงแก่อนิจกรรม

อริสโตเติลออกจากอาคาเดมีของเปลโต้เมื่ออายุ ๓๗ แต่คงใช้ความพยายามศึกษาต่อไปกับสมาชิกเก่าแก่อื่นๆ ของอาคาเดมีที่ อัสซุส (Assus) ภายหลังอริสโตเติลศึกษาชีววิทยาทางทะเลที่เลซบอซ (Lesbos) เมื่ออายุได้ ๔๐ อริสโตเติลสมรสกับหลานสาวของ เฮอร์มิอัส (Hermias) ผู้ครองนครอาตาร์เนอุส (Atarneus) หลังจากทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาไม่เป็นทางการของเฮอร์มิอัสเป็นเวลาหลายปี หลังจากนั้นในไม่ช้า ฟีลิปแห่งมาเซดอนเรียกตัวอริสโตเติลให้ไปเป็นครูสอนเจ้าชายอเลกซานเดอร์ผู้เยาว์วัย ความสัมพันธ์จึงเริ่มขึ้นและมีอยู่เป็นเวลาหลายปี

ในปี ๓๓๕ ก่อน ค.ศ. อริสโตเติลกลับไปยังเอเทนส์ ตั้งสำนักศึกษาของตนเองชื่อ ลีเซียม (Lyceum) ขณะนั้นนครรัฐเอเทนส์ได้ตกอยู่ภายใต้อารักขาของมาเซโดเนียแล้ว การปรากฏตัวของผู้ที่เคยมักคุ้นกับอเลกซานเดอร์จึงถูกสงสัยจากหลายวงการ แม้ภายหลังที่อริสโตเติลกับศิษย์เก่าของตนได้เกิดแตกกัน และเป็นที่ล่วงรู้กันโดยทั่วไปแล้วก็ตาม แต่สำนักศึกษาก็ยังคงเฟื่องฟู อริสโตเติลได้รับความนิยมอย่างใหญ่หลวงในฐานะครู ในฤดูร้อนปี ๓๒๓ ก่อน ค.ศ. ข่าวสิ้นพระชนม์ของอเลกซานเดอร์ก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนไปทั่วจักรวรรดิอันไพศาล ซึ่งกษัตริย์มาเซโดเนียผู้ยิ่ง

---

* แน่ละเป็นการเห็นด้วยอย่างจำกัด ดูตอน "กฎหมาย" ของเปลโต้ในบทที่ ๓ หน้า ๖๐–๗๐

lyceum lyceum lyceum

ใหญ่ได้สร้างขึ้น เกิดมีการจลาจลในกรีซ ในเอเทนส์ ความรู้สึกขมขื่นระเบิดขึ้นทันทีทันใดมุ่งตรงต่ออริสโตเติลเพราะเหตุที่เคยมีความเกี่ยวดองกับอเลกซานเดอร์ ด้วยความสุขุมรอบคอบกว่าและไม่อยู่ภายใต้เหนี่ยวรั้งด้วยเรื่องของหลักการอย่างโสกราตีส อริสโตเติลถือเอาการหนีเป็นทางที่ดีกว่าและจึงออกไปยังชาลซิส (Chalcis) ทันที ที่นั่นอริสโตเติลรอเวลาให้อารมณ์ของเอเทนส์สงบเยือกเย็นลง หรือให้มาเซโดเนียกลับเข้าถือบังเหียนควบคุมใหม่ แต่อริสโตเติลไม่ได้เห็นทั้งสองอย่าง ในปีนั้น แอนตีเปเตอร์ (Antipater) ผู้ช่วยของอเลกซานเดอร์ในเอเทนส์ชนะพวกจลาจลกรีกในการรบทางทะเลยิ่งใหญ่ที่ อมอร์กอส (Amorgos) แต่อริสโตเติลถึงแก่กรรมเสียก่อน ในระหว่างที่ยังคงถูกวิพากษ์อย่างเต็มที่จากศัตรูของตนในเอเทนส์และที่อื่น ๆ ในกรีซ

วิธีการของอริสโตเติล

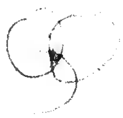
การแสดงความคิดทางการเมืองของอริสโตเติลย่อมไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่พูดถึงวิธีการของอริสโตเติลบ้าง อริสโตเติลอาจได้สมญาอย่างเหมาะสมว่าเป็นนัก*รัฐศาสตร์*คนแรก อริสโตเติลเห็นด้วยกับเปลโต้ว่า รัฐบุรุษควรสามารถสร้างรัฐสมบูรณ์แบบได้ บรรดากฎหลักการและกฎหมายซึ่งช่วยให้บรรลุถึงขั้นสมบูรณ์เป็นสิ่งสำคัญ แต่เมื่อคนดังที่เป็นอยู่จะไม่มีวันสามารถเชื่อมส่วนประกอบทั้งมวลของความยุติธรรมให้เข้ากับประชาคมของตนได้ จุดมุ่งหมายใหญ่ของนักศึกษาทางการเมืองและรัฐบุรุษจึงอยู่ที่จะต้องสร้าง*รัฐที่ดีที่สุดที่ใช้ปฏิบัติได้* อันเป็นรัฐซึ่งไม่ได้ถือเอาคุณธรรมและความสามารถเกินไปกว่าที่คนมีอยู่จริง ๆ อันที่จริงความสนใจจะมุ่งแก้ไขปรับปรุงรัฐเท่าที่เป็นอยู่มากกว่าที่จะมุ่งสร้างรัฐใหม่ ไม่ว่าจะสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ก็ตาม อริสโตเติลและเปลโต้เห็นพ้องกันว่ารัฐเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคน เฉพาะภายในวงแวดล้อมของรัฐเท่านั้น ที่คนอาจจะดำรงชีวิตที่ดีและมีทางใช้กำลังปัญญาสามารถของตนได้เต็มที่ รัฐอันสมบูรณ์จะสร้างเสริมคนได้อย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อมีรัฐที่สมบูรณ์ไม่ได้ ภารกิจนี้ก็จะต้องปฏิบัติให้ดีเท่าที่จะทำได้ รัฐอะไรก็ตามย่อมดีกว่าไม่มีรัฐเลย อนาธิปไตยซึ่งทำให้ขาดประชาคมโดยสิ้นเชิง จะฉุดคนให้ลงสู่สภาพความเป็นอยู่อย่างสัตว์เดียรัจฉาน อริสโตเติลคิดมาก่อนข้อแนะนำที่แมเคียเวลลีให้กับจอมทรราชย์* ไม่ใช่เพราะยกย่องระบบทรราชย์ หากเป็นเพราะเห็นว่า แม้แต่รัฐแบบทรราชย์ก็ยังดีกว่าความระส่ำระสาย

* Sabine หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน บทที่ ๕

ทั้งในทางธรรมชาติวิทยาและสังคมศาสตร์ อริสโตเติลนิยมทัศนะแบบวิวัฒนาการของการค้นคิดทางวิทยาศาสตร์ นักศึกษาจะต้องตรวจสอบดูกระบวนการ ในการศึกษาเรื่องรัฐก็จะต้องพิจารณากระบวนทางเป็นมาในประวัติศาสตร์ จากความสนใจในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัฐ อริสโตเติลส่งเสริมให้เกิดการยอมรับนับถือกฎธรรมเนียมและประเพณี ถึงแม้การยอมรับนับถือนี้จะไม่ถึงกับกลายเป็นการยอมตนเยี่ยงทาสต่อแนวทางที่ยึดถือเก่า ๆ แต่อริสโตเติลก็ตระหนักแน่ว่ามีเหตุผลบางอย่างสนับสนุนหลักปฏิบัติที่นิยมกันมานานในหมู่ชนหนึ่งๆ ในข้อนี้ก็เหมือนกันทัศนะของอริสโตเติลตรงกันข้ามกับของเปลโต้ซึ่งปฏิเสธความสำคัญของประเพณี ใน*อุตมรัฐ* สำหรับอริสโตเติลกฎธรรมเนียมและประเพณีมีส่วนดีก็เพราะมันทำหน้าที่ สิ่งเหล่านี้อาจดูไม่มีหลักอ้างอิงสนับสนุนแต่อริสโตเติลเถียงว่าถ้าไม่มีเหตุผลอยู่เบื้องหลังแล้ว กฎธรรมเนียมประเพณีก็คงจะไม่เกิดวิวัฒนาการขึ้นมาตั้งแต่แรก เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรทอดทิ้งกันง่าย ๆ

รัฐ : กำเนิดและจุดประสงค์ในปรัชญาอริสโตเติล

เพราะว่าเป็นสัตว์ใฝ่สังคม คนจึงก่อตั้งรัฐขึ้นมา แม้จะไม่ได้คาดคิดถึงประโยชน์เกินไปกว่าการที่ได้เข้ามามีสัมพันธ์ต่อกัน แต่ประโยชน์อื่น ๆ มีอยู่ รัฐเป็นประชาคมซึ่งทำให้ชีวิตดีขึ้นและสมบูรณ์ขึ้นกว่าที่ไม่มีรัฐ แม้ผลประโยชน์ทางวัตถุแต่ด้านเดียวจะมีมากและสำคัญ แต่ก็สำคัญน้อยกว่าคุณประโยชน์ทางจิตใจ คนย่อมแสวงสิ่งดีเสมอ ข้อที่ว่าคนย่อมขวนขวายเพื่อความยุติธรรมเพื่อความสมบูรณ์ทางจิตใจนั้นไม่มีปัญหา แม้ว่ายังห่างไกลจากจุดหมายปลายทางของตนอยู่ก็ตามคนเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่ได้รับความสามารถใช้เหตุผลและสื่อสารถึงกันได้ ธรรมชาติไม่ใช่สิ่งอ่อนไหวเรรวน ธรรมชาติไม่ทำอะไรโดยปราศจากจุดมุ่งหมาย คนได้รับพรวิเศษเหล่านี้ทำให้สามารถคิดและแสดงออกในเรื่องอย่างเช่น ความยุติธรรมและอยุติธรรม ความดีและเลว แต่การมีความสามารถเหล่านี้แต่อย่างเดียวก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้คนสามารถแสวงจุดหมายของความยุติธรรมและความสมบูรณ์ทางจิตใจได้ ถ้าคนดำรงชีวิตอยู่โดดเดี่ยว และจำต้องทุ่มเทเวลาที่ตื่นทุก ๆ ขณะเพื่อสนองความต้องการทางกายแล้ว เขาก็จะขาดช่องทางเจริญก้าวหน้า คนที่มีชีวิตแบบนี้คือ สัตว์ป่าไม่แตกต่างอะไรมากนักจากสัตว์ประเภทต่ำต้อยที่สุด อันที่จริง ไม่มีชีวิตมนุษย์ที่แท้จริงอยู่ภายนอกรัฐ สายทางก้าวหน้านำไปสู่การปรับปรุง หรือแม้ความสมบูรณ์ของมนุษย์จะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยความช่วยเหลือของ

การจัดระเบียบองค์การ ทั้งสัญชาตญาณและเหตุผลประกอบกัน ทำให้คนสามารถสร้างเสริมระเบียบองค์การที่ซับซ้อนยิ่ง ๆ ขึ้นจากครอบครัวเป็นหมู่บ้าน และเป็นรัฐในที่สุด ในการต่อสู้เพื่อปรับปรุงตนเอง รัฐ หรือโพลิส (polis) เป็นระเบียบองค์การขั้นสูงสุดของประชาคม ซึ่งคนใช้เพื่อแสวงความสมบูรณ์ทางจิตใจ

แม้รัฐจะเป็นระเบียบองค์การที่คนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่รัฐก็ยังเป็นสถาบันธรรมชาติอีกด้วย รัฐเป็นเครื่องแสดงถึงขั้นสมบูรณ์ของความเป็นมาทางสถาบัน แต่รัฐเป็นสิ่งที่*มาก่อน*บุคคลและก่อนระเบียบองค์การ (ปลีกย่อย) อื่น ๆ ทั้งหมด เพราะว่าถ้าอยู่ภายนอกรัฐแล้ว คนย่อมเป็นส่วนที่ขาดความหมาย เพื่อประโยชน์ในการอธิบายหลักปรัชญาข้อนี้ให้เป็นที่แจ่มกระจ่าง อริสโตเติลยกข้อเปรียบเปรยกับเมล็ดพันธุ์ดอกไม้ เมล็ดพันธุ์เป็นเครื่องแสดงถึงธรรมชาติที่แท้จริงของพืชพันธุ์ได้น้อยกว่าดอกไม้เมื่อยามบานเต็มที่ แต่กระนั้นเมล็ดพันธุ์ก็มีอยู่ก่อนดอกไม้ ดังนั้น รัฐจึงเป็นธรรมชาติกว่าบุคคล กว่าครอบครัวหรือหมู่บ้านซึ่งมีอยู่ก่อน รัฐเป็นเครื่องแสดงถึงจุดสูงสุดซึ่งคนในฐานะเป็นสัตว์สังคมได้บรรลุถึง ภายหลังที่มีวิวัฒนาการและประสบการณ์อันยาวนานมากับระเบียบองค์การในระดับย่อยกว่า รัฐเป็นแหล่งพำนักธรรมชาติ ซึ่งบุคคลบรรลุถึงในบั้นปลายของความมุ่งหน้าไปสู่ความสมบูรณ์ทางจิตใจ

ทฤษฎีว่าด้วยวิวัฒนาการของอริสโตเติล ส่วนมากเป็นแบบฉบับของกรีก อริสโตเติลเสนอทฤษฎีองค์อินทรีย์ (organic theory) ของรัฐอย่างอ่อน คือ ทฤษฎีที่ถือบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของรัฐได้รับประโยชน์จากรัฐซึ่งให้ศักดิ์ศรีและฐานะแก่บุคคลในฐานะเป็นมนุษย์ รัฐไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น ถึงจะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์อย่างสูง รัฐเป็น*ประชาคม* รัฐต้องมีกฎข้อบังคับ มีกฎหมายเพื่อจัดการกับราษฎรของรัฐ แต่ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยพันธะของประชาคมและสมาชิกภาพอย่างแน่นแฟ้นยิ่งกว่าด้วยกฎหมาย ความสมบูรณ์ของทัศนะข้อนี้ เป็นที่เข้าใจและยอมรับภายในวงเขตอันสนิทชิดเชื้อของนครรัฐได้ง่ายกว่าในรัฐชาติสมัยใหม่ คติประชาธิปไตยสมัยใหม่ ยังคงนิยมรัฐที่ปล่อยให้บุคคลมีเสรีภาพมาก ๆ แต่มาในระยะหลัง ๆ นี้ บรรดานักคิดเสรีประชาธิปไตยพากันตระหนักมากขึ้น ๆ ว่า การเน้นถึงปัจเจกนิยมนั้น มักจะเป็นผลให้มีการประพฤติผิดต่อประชาคมจากคนที่ขาดสำนึกชั่วดีไม่กี่คน ซึ่งอ้างปลีกตนพ้นจากความรับผิดชอบได้สำเร็จในนามของเสรีภาพ

ส่วนบุคคล จึงอีกวาระหนึ่งที่รัฐได้รับการยอมรับ อย่างน้อยก็ในส่วนหนึ่งและในบางประเทศว่า เป็นรูประเบียบองค์การอันสูงกว่า ซึ่งจำเป็นต่อการปรับปรุงส่งเสริมสำหรับบุคคลและประชาคมเช่นเดียวกัน และมุ่งมั่นเพื่อจุดหมายทั้งสองด้านนี้

รูปต่าง ๆ ของรัฐ

รัฐอาจมีรูปแตกต่างกันไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด อริสโตเติลพูดถึงรัฐในอุดมคติ คือ รัฐที่ประสบผลอย่างสมบูรณ์ในภารกิจ สร้างความสมบูรณ์ทางจิตใจในหมู่ราษฎรของตน แต่อริสโตเติลก็ยอมรับว่า การที่จะทุ่มเทเวลาเต็มที่ให้กับการพิจารณาถึงสิ่งเพ้อฝันเช่นนั้นย่อมจะเป็นการสิ้นเปลืองเวลา รัฐอาจดีได้โดยไม่ต้องสมบูรณ์และคนก็คงจะต้องทำอย่างดีที่สุด ถ้ามีรัฐที่เลว เครื่องวัดความดีหรือยุติธรรมของรัฐหนึ่ง ๆ คือความสามารถที่จะรับใช้ผลประโยชน์ทั่วไป รัฐจะเลวหรือยุติธรรมตราบเท่าที่รับใช้แต่เพียงผลประโยชน์ของผู้ปกครองเท่านั้น

> "บรรดารัฐธรรมนูญที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นรัฐธรรมนูญที่ชอบ โดยวินิจฉัยจากมาตรฐานยุติธรรมอันสมบูรณ์ บรรดารัฐธรรมนูญที่คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองเป็นรัฐธรรมนูญที่ผิดหรือบิดเบือนจากรูปที่ชอบ"*

รูปของรัฐที่ชอบไม่ต้องมีรัฐธรรมนูญแบบเดียวกันไปทั้งหมด รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายรากฐานกำหนดการแบ่งสรรอำนาจภายในรัฐรวมทั้งสิทธิและผลตอบแทน ส่วนแบบของรัฐธรรมนูญขึ้นอยู่กับชนิดและคุณภาพของราษฎรในรัฐนั้น ๆ ความสำเร็จของรัฐจะขึ้นอยู่กับว่า การแบ่งสรรทางรัฐธรรมนูญนี้จะตรงกับลักษณะส่วนประกอบของราษฎรได้ดีเพียงไร ความยุติธรรมอันเป็นจุดมุ่งหมายของศิลปการเมืองจะบรรลุถึงได้ ถ้าหากการแบ่งสรรผลตอบแทนและการใช้อำนาจเป็นไปตามส่วนที่อำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาคม โดยที่คนย่อมมีส่วนให้ไม่เท่าเทียมกัน การใช้อำนาจและการได้รับผลตอบแทนจึงย่อมจะจัดสรรให้ไม่เท่าเทียมด้วยเช่นกัน การแบ่งแยกขีดคั่นนี้จะไม่ถึงกับทำให้เหลื่อมล้ำกันอย่างที่เปลโต้คิดว่าจำเป็นในเรื่อง *อุตมรัฐ* แต่ก็จะไม่เท่าเทียมกันอย่างที่พวกนักประชาธิปไตยหัวรุนแรงสนับสนุน นี่เป็นหลักการของอริสโตเติลว่าด้วย*ความยุติธรรมแบบจัดสรรตามส่วน*

---

* "การเมือง" The Politics of Aristotle (ฉบับแปลของ Ernest Barker) Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1946 III vi, หน้า ๑๑๒ ข้อความคัดและอ้างอิงต่อ ๆ ไปถึงหนังสือเรื่อง Politics เอามาจากฉบับแปลนี้

คนทุกชนชั้นผิดพลาดในการวินิจฉัยเรื่องนี้ นักประชาธิปไตยผิดพลาดที่ถือว่าเพราะคนเกิดมาเสรีเท่า ๆ กัน แต่ละคนจึงมีสิทธิใช้อำนาจการเมืองในขนาดเหมือน ๆ กับเพื่อนบ้านของตน นักคณาธิปไตยหลงผิดคิดว่าความเหนือกว่าในด้านฐานะสมบัติเป็นคุณธรรมในเรื่องอื่นๆหมดทั้งปวง แต่อริสโตเติลถือว่า ความยุติธรรมไม่ได้อยู่ที่ความเสมอภาคบังคับใช้กันในการครองตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ และทั้งไม่ได้หมายความว่าตำแหน่งหน้าที่จะได้กับคนที่มีฐานะสมบัติ หากว่า "ข้ออ้างสิทธิการเมืองต้องขึ้นอยู่กับหลักการทำประโยชน์ต่อส่วนต่าง ๆ ซึ่งประกอบทำให้เกิดความเป็นรัฐขึ้น" (*การเมือง* หน้า ๑๓๑)

ทำนองเดียวกับเปลโต้ในเรื่อง *รัฐบุรุษ* อริสโตเติลแบ่งประเภทรัฐออกตามหลักความสามารถสร้างความยุติธรรม รัฐธรรมนูญที่ "ชอบ" มีอยู่ ๓ ชนิดที่ "ชอบ" ก็เพราะแต่ละชนิดถือว่าผู้ปกครองทำการปกครองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเลือกขึ้นโดยถือความสามารถเป็นเกณฑ์ รูปรัฐธรรมนูญเหล่านี้มีตามลำดับความน่าปรารถนาดังนี้คือ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และโพลิตี้ (Polity หรือประชาธิปไตยปานกลาง) รัฐธรรมนูญแต่ละรูปเหล่านี้มีรูปบิดเบือนออกไป คือทรราชย์ ทรชนาธิปไตยและประชาธิปไตยอย่างแรง ราชาธิปไตย (ปกครองโดยผู้ทรงคุณธรรม) เป็นดีที่สุดในกระบวนรัฐธรรมนูญที่ดี ทรราชย์ (ปกครองโดยคนเห็นแก่ตัว) เลวที่สุดในกระบวนรัฐธรรมนูญบิดเบือน อภิชนาธิปไตย (ปกครองโดยคนจำนวนน้อยที่ทรงคุณธรรม) เป็นรัฐธรรมนูญดีที่สุดอันดับสองของรูปที่ดี ทรชนาธิปไตย (ปกครองโดยคนรวยจำนวนน้อยที่เห็นแก่ตัว) เลวที่สุดอันดับสองของรัฐธรรมนูญที่บิดเบือน โพลิตี้ (การปกครองโดยประชาชนและเพื่อประชาชน) ดีที่สุดในจำพวกรัฐธรรมนูญที่ดี ประชาธิปไตยอย่างจัด (การปกครองของฝูงชน) ดีที่สุดของรัฐธรรมนูญที่เลวที่สุด วิธีการแบ่งประเภทคงเหมือนกับที่เปลโต้ใช้ในเรื่อง*รัฐบุรุษ* แต่อริสโตเติลก็ชี้แจงทันทีว่า การแบ่งประเภทนี้ รวมเอารูปต่าง ๆ จำนวนมากมายเข้าไว้ด้วยกัน รัฐธรรมนูญทั้งหลายแตกต่างกันไปตามลักษณะส่วนประกอบของโครงสร้างชนชั้น ซึ่งย่อมมีอยู่แตกต่างกันมาก

อริสโตเติลยอมรับว่า รูปราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย ตามความจริงเป็นรัฐที่สมบูรณ์ปกครองโดยคน ๆ เดียวหรือคนจำนวนน้อยที่ปราชญ์เปรื่องและทรงอำนาจสมบูรณ์ อริสโตเติลพูดถึงอภิชนาธิปไตยเพียงเล็กน้อย และถกถึงช่องทางของราชาธิปไตยอย่างละเอียดบ้างเหมือนกัน ซึ่งคงจะเป็นเพราะความสัมพันธ์ที่มีกับเฮอร์มิอัส (Hermias) และอเลกซานเดอร์ ถ้าผู้ปกครองหรือตระกูล

ที่สมบูรณ์ คือบุคคลหรือเหล่าบุคคลผู้ทรงปัญญาสามารถ "ขั้นที่เหนือคนอื่นทั้งหมด" อาจหากันได้แล้วก็เห็นได้ชัดว่าย่อมไม่เป็นธรรมที่จะบังคับให้คนเช่นนั้นต้องยอมรับฐานะเสมอภาคกับราษฎรอื่น ๆ แต่อริสโตเติลคงเพียงแต่ให้การยอมรับนับถือไปตามเนื้อหาเหตุผลของตนเท่านั้น ตามที่จริงแล้ว ไม่มีคนที่สมบูรณ์และถึงแม้จะมี แต่การที่อริสโตเติลเน้นถึงระบอบการปกครองภายใต้รัฐ-ธรรมนูญ และการปกครองของกฎหมายในตอนหลัง ทำให้ชัดแจ้งว่า อริสโตเติลคงจะไม่สะดวกใจถ้าจำต้องปฏิเสธหลัก (แม้จะค่อนข้างเปลี่ยนไปก็ตาม) ความเสมอภาคของราษฎรภายใต้กฎหมาย อริสโตเติลสลัดทิ้งอุปมาอุปมัยของเปลโต้ระหว่างราชาปราชญ์กับแพทย์ (ว่าผู้ปกครองไม่ควรถูกจำกัดโดยกฎหมายมากไปกว่าที่แพทย์ถูกจำกัดโดยตำหรับที่พ้นสมัย) โดยชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอันแจ้งชัดว่า ในที่สุดแล้วแพทย์ไม่ใช่นักการเมืองและมูลจูงใจของทั้งสองก็แตกต่างกัน

"แพทย์จะไม่มีวันปฏิบัติผืนต่อเหตุผลเพราะอคติจูงใจ แพทย์รักษาคนไข้ของตนแล้วก็ได้ค่ารักษา นักการเมืองในตำแหน่งมีนิสัยชอบทำหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อมุ่งร้ายต่อศัตรู หรือส่งเสริมมิตรของตน" (*การเมือง* หน้า ๑๔๗)

ไม่มีคนที่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีราชาปราชญ์ ถ้าจะสืบสวนดูระบบราชาธิปไตยแล้วก็จะรู้ได้แน่ชัดว่า การปกครองโดยคน ๆ เดียวนั้น มักเห็นแก่ตัวเกินไปและไม่มีขีดคั่นจำกัดโดยกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครเล่าที่จะมีสิทธิปกครอง เรื่องนี้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของบรรดาสิทธิอ้างอิงต่าง ๆ ในอำนาจของรัฐ ใน *อุตมรัฐ* เปลโต้กล่าวว่าผู้ทรงคุณธรรมควรปกครอง อริสโตเติลไม่ได้โต้แย้งหลักข้อนี้ในทางทฤษฎี แต่ตั้งแง่ถามว่าจะกำหนดวัดกันได้อย่างไรในทางปฏิบัติ อริสโตเติลยอมรับว่าคุณธรรมอาจจะหมายถึงแม้ความเสมอภาคก็ได้ แต่ความเสมอภาคชนิดใดเล่าที่เป็นเครื่องแสดงถึงคุณธรรม มันจะเป็นการชอบธรรมหรือไม่ ถ้าให้คนทั้งหมดมีคะแนนเสียงเท่ากันโดยไม่คำนึงถึงกำเนิด การศึกษา หรือฐานะทรัพย์สิน ตามที่จริง มีข้ออ้างอิงสิทธิสำคัญสองอย่างในเรื่องอำนาจ อย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของทรัพย์สิน และอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับข้อเรียกร้องประชาชนทั่วไปที่ว่าสวัสดิการของเขาพึงได้รับการพิจารณาถึง อย่างไหนเล่าที่เป็นข้ออ้างอิงถูกต้องสมบูรณ์ ทรัพย์สินหรือความต้องการของมวลชนกันแน่ มันจะเป็นการขัดกันแน่นอน ถ้าจะตอบว่า คุณธรรมเป็นข้ออ้างอิงที่ดีที่สุด แล้วจะพูดในขณะเดียวกันว่าอำนาจการเมืองควรเทียบเท่ากับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ถึงกระนั้นก็ดี ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ทรัพย์สินมีสิทธิได้รับ

ความคุ้มครอง และเพราะฉะนั้นผู้ที่มีทรัพย์สินจึงต้องการมีส่วนในอำนาจการเมือง ยิ่งกว่านั้น แม้ข้ออ้างอิงของพวกนักประชาธิปไตยหัวรุนแรงที่ว่า คนทั้งหมดมีสิทธิที่จะมีส่วนเท่าเทียมกันในอำนาจนั้น จะผิดเพียงเพราะว่า คนเรามีความสามารถและมีส่วนที่ให้แตกต่างกันก็ดี แต่ก็ยังมีน้ำหนักอยู่บ้างสำหรับเหตุผลอ้างอิงในแง่ของจำนวน

ดังนั้นจึงไม่มีชนชั้นหรือบุคคลใดอ้างอิงสิทธิในอำนาจได้โดยสมบูรณ์ทีเดียว หากแต่ละชนชั้นหรือบุคคลมีสิทธิอ้างอิงอันไม่อาจละเลยได้ ข้อสรุปของอริสโตเติลคือว่า เมื่อไม่มีชนชั้นใดมีสิทธิในอำนาจสูงสุดแล้ว ฐานะของอำนาจสูงสุดก็ย่อมต้องมอบให้กับกฎหมาย กฎหมายซึ่งอริสโตเติลอ้างหมายถึงบรรดากฎหมายทั่วไป อริสโตเติลพิจารณาเหตุผลสนับสนุนกฎหมายเช่นนี้ โต้แย้งกับเหตุผลของเปลโต้ที่สนับสนุนราชาธิปไตยซึ่งผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด เป็นผู้ใช้อำนาจดุลยพินิจตัดสิน และอริสโตเติลก็ยอมรับว่าต่างมีข้อดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย ลักษณะทั่วไปหมายถึงความไม่ขึ้นอยู่ตัวกับบุคคล และแม้มันจะไม่อาจ "ปรับเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ" ได้อย่างที่เปลโต้ว่า แต่กฎหมายก็ตัดอคติ ความลำเอียงและเลือกที่รักมักที่ชัง อริสโตเติลเสนอว่า ควรใช้กฎทั่วไปเป็นสำคัญ แต่กฎหมายพิเศษก็ดี หลักนิติธรรมก็ดี (ซึ่งดีกว่ากฎหมายเพราะเป็นทางที่ผู้บัญญัติกฎหมายย่อมกระทำไปถ้าหากสามารถคาดสถานการณ์พิเศษได้ล่วงหน้า) และการประณีประนอมซึ่งเป็นผลของหลักนิติธรรมก็ดี ก็ควรนำมาใช้ทั้งหมดเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม*

สำหรับผู้ที่ต้องการจะใช้ปรัชญาของตนบรรจุหีบห่ออย่างปราณีตและให้ปัญหาต่าง ๆ ของตนได้รับการขบแก้ไขลุล่วงเสร็จสิ้นไปทีเดียวนั้น จะรู้สึกว่า คำตอบของอริสโตเติลน่าสนใจน้อยกว่าของเปลโต้ในเรื่อง*อุตมรัฐ* สำหรับในปัญหาว่า ใครควรเป็นผู้ใช้อำนาจการเมือง เปลโต้กล่าวว่า คุณธรรมควรปกครอง แต่แล้วก็ละเลยปัญหาในทางปฏิบัติจริง ๆ เมื่อต้องประสบเข้าอย่างเดียวกับอริสโตเติล ทรัพย์สินไม่ควรมีสิทธิอ้างอิงในอำนาจ เหล่ามวลชนก็ไม่ควรนับอยู่ในสมการอำนาจ เราต้องเริ่มต้นกันใหม่คราวนี้โดยก่อตั้งประชาคมขึ้นไม่ให้มีปัญหาเนื้อร้ายเหล่านี้ปรากฏอยู่ เป็นประชาคมซึ่งบรรลุถึงอุดมการณ์ คือ การปกครองโดยชนชั้นนำผู้ทรงปัญญา ไม่เห็นแก่ตัวและทรงคุณธรรมแล้ว ภารกิจก็จะเป็นอันสำเร็จลุล่วงไป แต่อริสโตเติลผู้เป็นนักปฏิบัติและนัก*รัฐศาสตร์*ไม่

---

* Francis D. Warmuth, "Aristotle on Law, ใน Essays in Political Theory, Presented to George H. Sabine., รวบรวมโดย Miltion R. Konvitz และ Arthur E. Murphy, Cornell University Press, Ithica, N.Y., 1948. หน้า ๔๕–๖๑

อาจอาศัยกำบังอยู่ในสิ่งที่ตนถือว่า เป็นการคิดแบบเพ้อฝันได้ ข้อที่ว่าทรัพย์สินหรือจำนวนคนควรมีสิทธิในอำนาจการเมืองนั้นไม่ใช่ประเด็น ข้อเท็จจริงอยู่ที่ว่า สิ่งเหล่านี้มีสิทธิเช่นนั้นอยู่ สิ่งเหล่านี้มีสิทธิอยู่เสมอและมีหวังอย่างยิ่งว่าจะมีอยู่ต่อไปเสมอ นี่เป็นข้อที่ไม่ใช่อริสโตเติลเลือกเอาเอง หากเป็นเรื่องที่คนฉลาดและมุ่งทางปฏิบัติจะต้องเผชิญ

ณ ที่นี้ เราจะต้องวิจารณ์ย่อ ๆ ถึงทัศนะของอริสโตเติลในเรื่องระบบทาสและฐานะสัมพันธ์ซึ่งควรมีอยู่ระหว่างนายกับทาส อริสโตเติลอ้างว่า ระบบทาสในฐานะสถาบันเป็นสิ่งที่ชอบในฐานะที่ทาสตามธรรมชาติด้อยกว่าผู้เป็นนาย ในเบื้องแรกนายควรเหนือกว่าทาสของตนในความสามารถใช้เหตุผล อริสโตเติลสรุปว่า คนบางคนแตกต่างกัน "อย่างมากเหมือนร่างกายต่างจากจิตใจ" หรือมากเหมือนเช่นที่คนต่างจากสัตว์ชั้นต่ำลงไป (เหล่านี้เป็นข้อแตกต่างแน่ชัดระหว่างคนที่มีความสามารถ ธรรมชาติจำกัดให้รับใช้กับคนผู้มีความสามารถขั้นทำให้มีสิทธิในการรับใช้นั้น) คนที่รับใช้ คือ ทาสโดยธรรมชาติมันเป็นคุณสำหรับคนเหล่านี้จะถูกปกครอง คน ๆ หนึ่งเป็นทาสโดยธรรมชาติถ้าเขา "สามารถกลายเป็นสมบัติของผู้อื่น" และด้วยเหตุข้อนี้นี่เอง เขาถึงได้กลายเป็นสมบัติของคนอื่นไป คนเช่นนั้นขาดความสามารถใช้เหตุผลอย่างเพียงพอที่จะปกครองตนเองได้ ทั้งที่เขาอาจยอมรับความสามารถเช่นนั้นในตัวผู้อื่น (*การเมือง* หน้า ๑๓) ความแตกต่างทางร่างกายยังเป็นเครื่องแบ่งแยกระหว่างนายกับทาสด้วยเช่นกัน ทาสสามารถปฏิบัติได้แต่เพียง "หน้าที่ของชีวิตเพื่อรับใช้" ส่วนนายอาจทำการทางทหารและดำรงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะได้

อริสโตเติลยอมรับว่า ข้อแตกต่างเห็นกันไม่ได้ง่ายเสมอไป และบางครั้งอุดมการณ์ก็ไม่อาจบรรลุถึง ระบบทาสที่ชอบด้วยกฎหมายแต่ผิดก็อาจมีได้เหมือนกัน ในกรณีที่คน ๆ หนึ่งซึ่งมีลักษณะจิตใจและร่างกายควรแก่การเป็นเสรีชน แต่กลับถูกครอบครองเป็นทาส เป็นความจริงที่ว่าผู้เป็นนายควรเมตตาต่อทาสของตนเสมอและเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายควรปฏิบัติต่อทาสเยี่ยงเครื่องมือที่มีชีวิต แต่อริสโตเติลก็ถือว่าระบบทาสเป็นสถาบันที่ชอบ ยุติธรรมและเป็นธรรมชาติถ้าหากเป็นไปตามเงื่อนไขดังกล่าว ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า

> "จึงแน่ชัดว่า เช่นเดียวกับที่บางคนโดยธรรมชาติเป็นเสรี คนอื่น ๆ โดยธรรมชาติเป็นทาส และสำหรับทาสแล้ว ภาวะของความเป็นทาสเป็นทั้งคุณและยุติธรรม"
>
> (*การเมือง* หน้า ๑๔)

ส่วนที่สามารถปฏิบัติได้

ภารกิจของรัฐบุรุษและนักรัฐศาสตร์มี ๔ อย่าง คือ จะต้องศึกษารัฐธรรมนูญแบบสมบูรณ์อย่างที่เปลโต้และอริสโตเติลทำ จะต้องรู้ว่ารัฐธรรมนูญชนิดใดที่ใช้ปฏิบัติได้ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ โดยยอมเสียว่าสถานการณ์จะไม่เข้าลักษณะสมบูรณ์แบบจริง ๆ จะต้องศึกษารัฐธรรมนูญซึ่งทั้งไม่สมบูรณ์และก็ไม่ดีที่สุดเท่าที่ใช้ปฏิบัติได้ แล้วต้องเข้าใจว่าจะสงวนรักษารัฐธรรมนูญนั้นไว้ได้อย่างไร และจะต้องคิดค้นกำหนดลักษณะประกอบของรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดเท่าที่ใช้ปฏิบัติได้โดยทั่วไปสำหรับรัฐทั้งปวง เป็นการยากที่จะชักจูงให้ราษฎรยอมรับรัฐธรรมนูญใหม่ และยากเกือบเท่า ๆ กัน ที่จะทำให้เกิดความยินยอมทำการปฏิรูปรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ รัฐบุรุษที่ดีต้องรู้ว่าจะช่วยส่งเสริมการปฏิรูปอย่างไร เป็นภารกิจที่น่าเบื่อหน่ายและมักน่ารำคาญใจ ซึ่งต้องการคุณภาพของคนนักปฏิบัติ นักศึกษาการเมืองยังจะต้องรู้ด้วยว่า กฎหมายชนิดใดเหมาะสมกับรัฐธรรมนูญต่าง ๆแต่ละชนิด กฎหมายจะต้องสอดคล้องเข้ากับรัฐธรรมนูญ และลักษณะแตกต่างของรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ แสดงให้เห็นว่า รัฐทั้งปวงไม่อาจใช้กฎหมายชนิดเดียวกันได้

ในหนังสือสามเล่มแรกของเรื่อง *การเมือง* อริสโตเติลสานหลักความคิดทางการเมืองและจริยธรรมเข้าไว้ด้วยกันในประเด็นถกเถียงเรื่องรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญไม่ใช่ถือเป็นเพียงกฎรากฐาน กำหนดลักษณะโครงสร้างการปกครองและจัดสรรอำนาจทั้งหลาย หากยังแสดงถึงแนวดำเนินชีวิตของราษฎรอีกด้วย ในหนังสือเล่มสี่ซึ่งอริสโตเติลมุ่งสนใจกับชีวิตจริง ๆ ทางการเมือง รัฐ-ธรรมนูญของอริสโตเติลมีความหมายในเบื้องแรกเป็นเอกสารกฎหมายและการเมือง อธิบายลักษณะการจัดระเบียบตำแหน่งหน้าที่และการแบ่งสรรอำนาจ เศรษฐกิจถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง แต่แยกต่างหาก แม้เรื่องกฎหมายและลักษณะโครงสร้างสังคม ก็กลายเป็นเรื่องแยกต่างหากอยู่ในหนังสือเล่มสี่ ลักษณะการศึกษาเป็นไปตามแนวนิยมแบบวิทยาศาสตร์ และมุ่งวิเคราะห์โดยอาศัยหลักการจัดแบ่งประเภทอย่างถี่ถ้วนของอริสโตเติล ในการที่แยกกฎหมายออกจากเรื่องเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม อริสโตเติลนับว่าก้าวห่างไกลออกไปจากขอบข่ายปกติธรรมดาของหลักความคิดแบบกรีกทั่ว ๆ ไป ซึ่งถือว่าปัจจัยทั้งหมดเช่นพลังทางสังคม ศาสนา กฎหมายและเศรษฐกิจเป็นเรื่องอยู่ภายในขอบเขตความหมายอันกว้างขวางของการเมือง สำหรับอริสโตเติล การประสานจริยธรรมกับการเมืองเป็นไปได้เฉพาะในรัฐอันสมบูรณ์เท่านั้นซึ่งในตัวเองเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้อยู่เอง ถึงตรงนี้

อริสโตเติลกลายเป็นนักปฏิบัติอย่างเต็มที่สมัครใจที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับเรื่องราวเช่นที่เป็นอยู่ ("โดยปราศจากข้อเดียดฉันท์") ถึงกระทั่งว่าการมองของจริง พาให้อริสโตเติลเองจำเป็นต้องสอนให้บรรดาจอมทรราชย์รู้ชัดว่า จะธำรงรักษาระบอบทรราชย์ของตนไว้ได้อย่างไร อริสโตเติลเตือนอย่างแยบยล (เป็นคำเตือนที่คนอเมริกันควรเข้าใจกันได้โดยง่าย) ว่า แนวทางที่รัฐธรรมนูญหวังจะใช้ปฏิบัติกับแนวทางที่ใช้ปฏิบัติจริง ๆ นั้น อาจแตกต่างเป็นคนละเรื่องทีเดียว

ในทางปฏิบัติ ในโลกของรัฐที่ไม่สมบูรณ์ รัฐทั้งหลายโดยส่วนใหญ่เป็นคณาธิปไตยหรือไม่ก็เป็นประชาธิปไตย และรัฐบุรุษจะต้องเกี่ยวข้องกับทั้งสองรูปนี้ ปัจจัยหลายอย่าง โดยเฉพาะทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ทำให้รัฐเอนเอียงไปทางรูปใดรูปหนึ่งหรือผสมผสานระหว่างรูปเหล่านี้ รัฐหนึ่งอาจเป็นคณาธิปไตยหรือประชาธิปไตยเพียงไรนั้น ย่อมจะขึ้นอยู่กับลักษณะการกระจายของทรัพย์สมบัติ ขนาดกำลังและความรู้สึกนิยมของชนชั้นต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ทำนองนั้น ลักษณะผสมผสานที่อาจมีได้มากมาย ทำให้การจัดแบ่งประเภทยุ่งยากซับซ้อน และจึงย่อมทำให้ยากลำบากต่อการแก้ปัญหาปกครองด้วย แต่อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเรื่องที่เป็นไปเช่นนั้นเองและรัฐบุรุษหรือนักวิชาการจะต้องทำตนให้มักคุ้นกับปัญหาอันซับซ้อนทั้งหลาย

เป็นต้นว่า มีประชาธิปไตยอยู่หลายชนิด ตั้งแต่อย่างอ่อนไปจนถึงอย่างจัด รูปที่จะเกิดย่อมขึ้นอยู่กับจำนวนส่วนสัดของพลเมืองที่ครองอำนาจ และสัดส่วนนี้ก็กำหนดโดยอาศัยลักษณะคุณสมบัติด้านทรัพย์สินที่ใช้กัน ประชาธิปไตยที่เลวที่สุดคือ รูปซึ่งไม่แต่เพียงว่า คุณสมบัติทางทรัพย์สินจะขาดไปโดยสิ้นเชิงเท่านั้น แต่ประชาชนยังได้รับค่าจ้างสำหรับเข้ามีส่วนร่วมอย่างเช่นในศาลประชาชนของเอเทนส์ ประชาธิปไตยแบบนี้ปล่อยให้อำนาจอยู่ในมือของชนกรรมาชีพในเมือง ซึ่งใช้อำนาจนั้นในลักษณะไม่มีขีดคั่นจำกัดเพื่อประโยชน์ของตนเอง เป็นผลเสียหายแก่บรรดาราษฎรที่ผ่อนปรน ฉลาดและอุตสาหะ ประชาธิปไตยที่ดีที่สุดซึ่งใช้ปฏิบัติได้ ประกอบด้วยชาวนาซึ่งประกอบอาชีพในที่นาของตน และปล่อยให้พวกนักบริหารที่ชำชองเป็นผู้ดำเนินกิจการสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในระบบนี้ ถึงแม้อำนาจนั้นปลายจะอยู่ที่ประชาชน แต่ประชาชนจะไม่ใช้อำนาจนั้น นอกเสียจากว่าการปฏิบัติหน้าที่ของนักบริหารไปในทางที่เสื่อมเสียจะทำให้จำเป็นต้องทำเช่นนั้น สิ่งที่อยู่ในความคิดของอริสโตเติล คือ ประชาธิปไตยแบบผู้แทนมากกว่าแบบโดยตรง อริสโตเติลกล่าวว่า ปัญหารากฐานไม่ว่าของประชาธิปไตยใด ๆ อยู่ที่การประสานอำนาจสูงสุดของ

ประชาชนกับการบริหารที่ดี นี่อริสโตเติลเข้ามาเกี่ยวอย่างน่าครุ่นคิดกับปัญหาเรื้อรังของประชาธิปไตยทีเดียว

คณาธิปไตยก็มีหลายแบบเช่นกัน รัฐบาลทั้งหลายเป็นคณาธิปไตยไม่มากก็น้อยขึ้นอยู่กับขนาดการรวมทรัพย์สินและลักษณะการจำกัดคุณสมบัติด้านทรัพย์สิน ซึ่งกำหนดไว้สำหรับการออกเสียงและดำรงตำแหน่งสาธารณะ ถ้ากรรมสิทธิ์ทรัพย์สินและอำนาจการเมืองไม่รวมกันจนเกินไป (กล่าวคือว่าถ้ามีเจ้าของทรัพย์สินจำนวนมากพอใช้เป็นผู้ปกครองอำนาจการเมือง)และถ้าคณาธิปไตยไม่ใช้อภิสิทธิ์ของตนในทางที่ไม่ชอบแล้ว รัฐแบบเคารพกฎหมายก็อาจมีได้ อันตรายของรูปการปกครองคณาธิปไตยอยู่ที่ว่า มันอาจกลายเป็นคณาธิปไตยเกินไป และการรวมอำนาจซึ่งจะยิ่งทวีมากขึ้น จนกระทั่งเหลือคนเพียงไม่กี่คนควบคุมอำนาจ จะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจในหมู่ประชาชน กล่าวโดยย่อ ทางล้มเหลวของรูปประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตยสืบเนื่องมาจากอันตรายที่ว่า รูปใดรูปหนึ่งไปไกลมากเกินไป คือจากการที่นำเอาหลักการมาใช้หนักไปในทางหนึ่งทางใดเกินไปนั่นเอง

โพลิตี้ : รัฐประชาธิปไตยปานกลาง

การวิเคราะห์ถึงรัฐประชาธิปไตยและคณาธิปไตย พาอริสโตเติลไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญข้อหนึ่ง รัฐที่ดีที่สุดที่ *อาจใช้ปฏิบัติได้* ต้องอาศัยดุลย์ระหว่างหลักการประชาธิปไตยและหลักการคณาธิปไตย รัฐเช่นว่านี้คือโพลิตี้หรือรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญที่ไม่สมบูรณ์ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วในที่นี้อริสโตเติลไม่ได้พะวงถึงอุดมการณ์ที่ไม่อาจบรรลุถึงได้ หากเป็นในเรื่องที่อาจคาดหมายได้ในทางปฏิบัติสำหรับคนสามัญ ซึ่งต้องรับสภาพแวดล้อมเช่นที่เป็นอยู่ และทำให้ดีที่สุดกับสภาพแวดล้อมเหล่านี้

"เราจะเกี่ยวข้องเฉพาะกับชีวิตแบบที่คนส่วนมากสามารถมีส่วนร่วมและกับรัฐธรรมนูญแบบที่เป็นไปได้สำหรับรัฐส่วนมากที่จะมีได้" (*การเมือง* หน้า ๑๘๐)

ไม่ว่าในสังคมใด มีพลังขับเคี่ยวกันอยู่สองฝ่าย คือปริมาณและคุณภาพ คุณภาพเป็นที่เข้าใจว่าหมายถึงทรัพย์สมบัติ กำเนิด ฐานะทางสังคม การศึกษา อีกนัยหนึ่งเป็นปัจจัยฝ่ายคณาธิปไตยในประชาคม ปริมาณเป็นที่เข้าใจว่า หมายถึงจำนวนอันเป็นสิทธิอ้างอิงของกลุ่ม

ประชาชน กล่าวคือ เป็นพลังฝ่ายประชาธิปไตย รัฐที่ถูกครอบงำโดยพลังฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอย่างสิ้นเชิงย่อมจะเป็นรัฐที่เลว ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่มั่นคง และเห็นแก่ตัว พลังทั้งสองไม่อาจกำจัดหรือละเลยกันได้ ทางที่ดีที่สุดในทางปฏิบัติคือ จะต้องให้แต่ละฝ่ายถ่วงดุลย์ต่อกันเสีย เพื่อตัดทอนส่วนเลวที่สุดของแต่ละฝ่ายออกไป และจะได้เกิดเสถียรภาพอันควบคู่กันไปกับดุลยภาพ ในทางปฏิบัติ รัฐอาจบรรลุถึงเสถียรภาพนี้โดยให้อำนาจอยู่กับชนชั้นกลาง ซึ่งถ้าจำนวนมากพอ จะยับยั้งพลังบั่นทอน ทำลายของคณาธิปไตยและประชาธิปไตยอย่างรุนแรงได้

โพลิตี้ เป็นเครื่องแสดงถึงหลักสายกลางของความผ่อนปรน รัฐทุกรัฐมีคนรวยคนจนและชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางประกอบเป็นสายกลางในโครงสร้างชนชั้น ชนชั้นนี้เป็นฐานรองรับอำนาจ คนรวยมีส่วนได้เปรียบมากเกินไปและไม่ยอมรับระเบียบวินัย ส่วนคนจนมีส่วนได้เปรียบน้อยเกินไปและขาดจิตใจ คนรวยรู้ว่าจะบัญชาอย่างไร ส่วนคนจนเข้าใจแต่จะเชื่อฟัง คนรวยพะวงคิดถึงแต่ทรัพย์สินและละโมภในของของผู้อื่น ก่อให้เกิดฝักฝ่ายแตกแยก ส่วนคนจนริษยาในทรัพย์สินของคนไม่กี่คน และรับฟังพวกนักพูดเขย่าอารมณ์ ซึ่งสัญญาจะให้มีการแบ่งสรรทรัพย์สมบัติกันใหม่ และนำคนจนไปสู่การปฏิวัติซึ่งผลที่สุดไม่ได้แก้ไขอะไรนอกจากนำทรราชย์มาให้เท่านั้น ชนชั้นกลางเอนเอียงฟังเหตุผลมากกว่า ไม่จนเกินไปถึงกับถูกกดให้ต่ำ แล้วก็ไม่รวยจนกลายเป็นฝักฝ่ายแตกแยก โดยที่ความสมบูรณ์พูลสุขของรัฐขึ้นอยู่กับจิตใจของประชาคมที่เป็นมิตร สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องมีความสำคัญที่สุด ทั้งเปลโต้และอริสโตเติลยอมรับว่าปัญหาเรื่องทรัพย์สินอาจเป็นทางบั่นทอนทำลายได้ คงจะจำกันได้ว่า ทางแก้ของเปลโต้ คือ ล้มเลิกทรัพย์สินส่วนตัวสำหรับชนชั้นปกครองเสีย อริสโตเติลกล่าวโดยสาระว่า *ทรัพย์สินจะต้องแบ่งสรรอย่างเป็นธรรมพอ* (และนี่เป็นความสำคัญแท้จริงของรัฐชนชั้นกลาง) *เพื่อว่าการโต้แย้งเรื่องกรรมสิทธิ์จะได้ลดน้อยลงไปได้มากทีเดียว*

โพลิตี้ ยังแสดงถึงหลักความคิดของอริสโตเติลในเรื่องรัฐหรือรัฐธรรมนูญแบบผสม ลักษณะผสมเป็นการผสมผสานระหว่างคณาธิปไตยและประชาธิปไตย กล่าวคือว่า โพลิตี้ไม่เพียงแต่จะถ่วงดุลย์เท่านั้น หากยังจะผสมผสานพลังเหล่านี้ด้วย อริสโตเติลไม่ถือว่าชนชั้นกลางจะยุ่งเกี่ยวกับการบริหาร หากถือเป็นว่า ชนชั้นนี้ประกอบด้วยกลุ่มชนที่สุขุมเยือกเย็นและอุตสาหะ ซึ่งพะวงอยู่กับการทำมาหาเลี้ยงชีพธรรมดาเป็นเบื้องแรก แต่ก็เป็นผู้ที่คอยเฝ้าดูผู้บริหารกิจการของรัฐอย่างระแวด

ระวัง อริสโตเติลยอมรับความจำเป็นของคุณสมบัติทรัพย์สินขั้นพอประมาณสำหรับการออกเสียงเพื่อจำกัดจำนวนคนที่ครองอำนาจ แม้ว่ากลุ่มผู้แทนจะเป็นผู้ใช้อำนาจก็ตาม โพลิตี้ หรือรัฐที่ดีที่สุดที่ปฏิบัติได้ของอริสโตเติลจึงเป็นรัฐภายใต้รัฐธรรมนูญผสม โดยอาศัยหลักการถ่วงดุลย์พลังของคณาธิปไตยและประชาธิปไตยและแสดงถึงสายกลางของส่วนประกอบที่ขัดแย้งกันในสังคม เป็นรัฐชนชั้นกลางซึ่งเสถียรภาพจะมีขึ้นตามส่วนสัดขนาดของชนชั้นนี้

การที่อริสโตเติลเทียบระดับเสถียรภาพในรัฐเท่ากับชนชั้นกลางขนาดใหญ่นั้นนับเป็นความคิดทางการเมืองที่ให้ความเข้าใจอย่างสูง ตลอดยุคสมัยต่าง ๆ เป็นที่น่าเสียใจสำหรับรัฐบาลต่าง ๆ ที่ปล่อยให้พลังเศรษฐกิจเป็นไปอย่างขาดดุลยภาพจนเหลือเกิน ประชาธิปไตยทางการเมืองไม่อาจดำรงอยู่ภายใต้การรวมทรัพย์สมบัติทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่โต จนเสรีภาพที่เหลืออยู่สำหรับราษฎรมีค่าเท่ากับเป็นเสรีภาพอันคลุมเคลือที่จะอดตาย ถ้าจะเสริมประเด็นต่อไปจากที่อริสโตเติลมุ่งถึง เรายังอาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่ถูกคุกคามเช่นนั้น จอมเผด็จการที่สำเร็จผลยังได้เรียนรู้ด้วยว่า กำลังสนับสนุนของตนไม่อาจมอบให้อยู่กับขุนนางโจรผู้ละโมภเพียงไม่กี่คนได้อย่างปลอดภัย ในสมัยใหม่ ระบอบประชาธิปไตยใหญ่ ๆ เป็นประชาธิปไตยชนชั้นกลาง จอมฟาสซิสต์ คือ ฮิตเลอร์และมุสโสลินี แม้เขลาในหลาย ๆ อย่าง แต่ทั้งสองก็เป็นนักการเมืองที่หลักแหลมพอที่จะจูงใจและสร้างฐานกำลังเผด็จการของตนให้อยู่กับชนกฎุมพี สหภาพโซเวียตซึ่งในทางทฤษฎีพยายามกำจัดทำลายชนกฎุมพี แต่ก็สร้างชนชั้นกลางของตนเองขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบด้วยนายทหาร ชนวิชาชีพ และข้ารัฐการ และด้วยเหตุนี้จึงสามารถเสริมสร้างโครงสร้าง ซึ่งหาไม่แล้วจำเป็นต้องอาศัยรากฐานส่วนใหญ่อยู่กับการใช้พลกำลังอันไม่แน่นอน เสถียรภาพในรัฐสืบเนื่องมาจากไมตรีจิตของราษฎรกลุ่มใหม่ (และมีอิทธิพลภายใน) ซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องในการดำเนินงานปกครอง และซึ่งมีฐานะดีพอที่จะปลอดพ้นจากคำจูงใจของคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลง มันไม่จำเป็นต้องอาศัยอัจฉริยภาพที่จะสร้างรัฐเช่นว่านี้ คนเรามีใจนิยมสงวนรักษาพอที่จะยอมรับสภาพการณ์ยากแค้นอย่างหนักได้ ก่อนที่จะต้องการให้เปลี่ยนแปลงฐานะที่เป็นอยู่ โดยทั่วไปความพะวงสนใจของรัฐบาลแบบสายกลาง อยู่ที่จำเป็นต้องก่อให้เกิดการสนับสนุนของชนชั้นกลาง บทเรียนยากแก่การเรียนรู้ดังที่ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นเป็นอย่างดี แต่อริสโตเติลเข้าใจดีถึงหลักการ และก็ได้พูดถึงอย่างชัดเจนทีเดียว

การธำรงเสถียรภาพของรัฐธรรมนูญ

ในหนังสือเรื่อง *การเมือง* เล่ม ๕ อริสโตเติลพิจารณาถึงมูลเหตุของการปฏิวัติและทางป้องกันอันพึงปฏิบัติเพื่อประกันเสถียรภาพของรัฐ นี่เป็นเรื่องเกี่ยวโยงกันโดยใกล้ชิด และเป็นผลตามมาจากการศึกษาถึงรัฐที่ดีที่สุดซึ่งปฏิบัติได้ในหนังสือเล่ม ๔ อริสโตเติลกล่าวเป็นหลักเสนอทั่วไปว่า ถ้าเรารู้ว่าจะทำลายรัฐธรรมนูญได้อย่างไร เราก็จะรู้ว่าจะสงวนรักษารัฐธรรมนูญได้อย่างไรด้วย การสืบสวนค้นคว้าและเสนอแนะต่อจากนั้น โดยอาศัยหลักนี้ครอบคลุมขอบข่ายการคิดค้นทางการเมืองอย่างกว้างขวาง และแสดงให้เห็นชัดถึงความรอบรู้ของอริสโตเติล อริสโตเติลไม่คำนึงแต่เพียงในเรื่องการรักษาเสถียรภาพของโพลิตี้ หรือรัฐที่ดีที่สุดซึ่งปฏิบัติได้เท่านั้น อันที่จริงแล้วในแง่หนึ่ง โพลิตี้เป็นทางแก้ในตัวของมันเอง รัฐธรรมนูญใดใกล้เคียงโพลิตี้เพียงใด ความยั่งยืนของรัฐธรรมนูญนั้นก็แน่นอนขึ้นเพียงนั้น นั่นไม่เป็นปัญหา ดังที่อริสโตเติลได้ชี้แจงไว้แล้วว่าในทางปฏิบัติรัฐต่าง ๆ มักจะเอนเอียงไปทางคณาธิปไตย หรือ ประชาธิปไตย รัฐยังอาจเป็นทรราชย์ได้ด้วยเหมือนกัน และเรื่องนี้จะเป็นที่น่าเสียใจอยู่ก็ตาม แต่ก็จะต้องคาดหมายกันไว้ รัฐเช่นนั้นควรได้รับการสอนให้รู้ว่าอาจจะแก้ไขปรับปรุงตนเองโดยปฏิบัติงานให้เป็นไปตามหลักการของโพลิตี้ได้อย่างไร แต่ถ้าไม่ทำเช่นนั้นแล้วจะทำอย่างไรเล่า คนควรละทิ้งรัฐและทำตนเป็นฤาษีกระนั้นหรือไม่ใช่เช่นนั้นแน่นอน รัฐอาจจะเลว แต่ก็ดีกว่าไม่มีอะไร เพราะว่า เฉพาะแต่ภายในกรอบของรัฐเท่านั้นที่ความก้าวหน้าอาจมีได้ หลักธรรมและชีวิตที่ดีอาจบรรลุถึงได้ เพราะเหตุนี้รัฐจึงต้องสงวนรักษาไว้ และเสถียรภาพของรัฐธรรมนูญจะต้องให้มั่นคงแน่นอน

ถ้าไม่เป็นเพราะอริสโตเติลยืนยันถือเอารัฐเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งยวดต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์แล้ว ข้อแนะนำบางอย่างของอริสโตเติลในเรื่องเสถียรภาพของรัฐธรรมนูญก็คงรับฟังไม่ได้อย่างเห็นได้ชัด สำหรับนักประชาธิปไตย อริสโตเติลดูจะทำการคำนวณอย่างเยือกเย็น ในการป้องกันอริสโตเติล เราต้องแถลงอีกครั้งหนึ่งว่า อริสโตเติลเป็นนักปฏิบัติคนหนึ่ง อริสโตเติลแนะจอมทรราชย์ให้เหยียดหยาม และใช้คนในบังคับของตนเป็นทาสให้สร้างความรู้สึกหวาดระแวงในหมู่คน และให้เก็บภาษีอย่างหนัก กล่าวสั้น ๆ ป้องกันมิให้มีทางรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การปฏิวัติ อริสโตเติลแนะว่า บรรดาจอมทรราชย์ยังน่าจะทำให้เกิดความรู้สึกตระหนัก

ถึงภัยในหมู่คนใต้บังคับของตนด้วย เพราะว่าความกลัวในบางสิ่งที่ไม่รู้จักกัน จะทำให้คนต้องการรักษาสิ่งที่ตนมีอยู่ไว้ นักทรราชย์ควรจำกัดคนหนึ่งคนใดโดยรวดเร็ว ซึ่งคิดว่าเป็นภัยคุกคามต่ออำนาจปกครองของตน อริสโตเติลยังให้ข้อแนะนำอื่นอีกหลายอย่างที่น่ากลัวพอ ๆ กัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้สำคัญน้อยกว่าประเด็นของอริสโตเติลที่ว่า มูลเหตุใหญ่ของความขาดเสถียรภาพในคณาธิปไตยและประชาธิปไตยอยู่ที่ว่า ระบอบเหล่านี้รุนแรงมากเกินไปเอง การธำรงรักษาสายกลางที่เหมาะสมเป็นสิ่งพึงปรารถนายิ่ง

"ทั้งคณาธิปไตยและประชาธิปไตยอาจเป็นรูปการปกครองที่อดทนกันได้ แม้จะแตกแยกออกไปจากอุดมการณ์ แต่ถ้าท่านดันให้รูปใดรูปหนึ่งออกไปยิ่งขึ้นในทิศทางที่มันเอนเอียงอยู่แล้ว ท่านจะเริ่มต้นด้วยการทำให้เป็นรัฐธรรมนูญที่เลวลง และท่านอาจจบด้วยการทำให้กลายเป็นสิ่งซึ่งไม่ใช่รัฐธรรมนูญเลย"

(*การเมือง* หน้า ๒๓๒)

หลักการทั่วไปบางอย่างจะต้องปกป้องรักษาไว้ในการปกครองรูปใดรูปหนึ่ง การป้องกันอย่างระแวดระวังไม่ให้เกิดการบ่อนทำลายกฎหมายจะต้องกระทำกัน เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องชนิดปลีกย่อยต่าง ๆ ส่วนประกอบแต่ละส่วนของสังคมการเมืองจะต้องได้รับการคุ้มครองในเรื่องประโยชน์เกียรติและอภิสิทธิ์ซึ่งตนมีสิทธิตามส่วนที่ตนทำประโยชน์ให้แก่ประชาคม

ไม่มีส่วนประกอบของราษฎรส่วนใดควรปล่อยให้อยู่เหนือส่วนอื่น ๆ จนทำให้เกิดเคืองแค้นเป็นอันตรายขึ้น จะต้องรักษาดุลยภาพไว้ ผู้ปกครองในคณาธิปไตยและประชาธิปไตย จะต้องไม่ปล่อยให้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง การหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการทุจริตกินสินบนเป็นเรื่องสำคัญในระบอบคณาธิปไตย ฝูงชนจะขัดเคืองเพราะถูกกีดกันออกนอกตำแหน่งงานสาธารณะ น้อยกว่าที่เพราะรู้ว่าผู้แทนของตนยักยอกเงินหลวง ในระบอบประชาธิปไตย ทรัพย์สินของคนมีจะต้องได้รับการปกป้องอย่างดี ในระบอบคณาธิปไตย ความสุขสมบูรณ์ของคนจนจะต้องได้รับการคุ้มครองในทุกกรณี นักบริหารจะต้องสามารถและปฏิบัติตามกฎหมาย อริสโตเติลพูดไว้อย่างหลักแหลมว่า รัฐไม่อาจดีไปกว่าประชาชนของตนได้ เพราะฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องทำเพื่อสร้างกลุ่มราษฎรที่ฉลาด อดกลั้น และมีหลักธรรม ราษฎรที่สุขุมรอบคอบไม่เพียงแต่จะเคารพกฎหมาย หากยังจะดำเนินชีวิตของตนในลักษณะเพื่อสงวนรักษารัฐธรรมนูญด้วย ข้อแนะนำนี้สำคัญกว่าที่ปรากฏเห็นได้ในชั้นแรก มักจะมีการขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและประ

โยชน์ส่วนรวม แม้กฎหมายอาจจะไม่ห้ามการแสวงประโยชน์ส่วนตัวให้เป็นผลเสียแก่มหาชนทั้งมวลก็ดี แต่ประชาชนที่ใช้เสรีภาพเช่นนั้นอย่างผิด ๆ ในที่สุดแล้วก็จะทำลายรัฐธรรมนูญของตนและตัวเองด้วย

ข้อวิจารณ์เรื่องรัฐสมบูรณ์แบบ

หนังสือสองเล่มแยกอยู่ห่างไกลกันในเรื่อง *การเมือง* ของอริสโตเติล เล่มหนึ่งว่าด้วยข้อวิจารณ์เกี่ยวกับรัฐสมบูรณ์แบบ (ในเล่ม ๒) และอีกเล่มหนึ่งว่าด้วยข้อเสนอเกี่ยวกับรัฐสมบูรณ์แบบของอริสโตเติลเอง (ในเล่ม ๗) อย่างไรก็ดี ทั้งสองเรื่องเกี่ยวข้องกันและจะถือว่าเป็นเช่นนั้น ในที่นี้ข้อวิจารณ์ของอริสโตเติลเกี่ยวกับงานเขียนของฮิปโปดามุสแห่งมิเลตุส (Hippodamus of Miletus) ของฟาเลียส์แห่งชาลเซดอน (Phaleas of Chalcedon) และโดยเฉพาะของเปลโต้ ควรจะศึกษากันในแง่เสริมมากกว่าในแง่ปฏิเสธ เพราะเมื่ออริสโตเติลตำหนิ การตำหนิก็มีข้อเสนอในทางเสริมสร้างซึ่งเป็นส่วนสำคัญของความคิดทางการเมืองของอริสโตเติล ตามที่จริงแล้ว ลำพังข้อวิจารณ์ในตัวเองเฉพาะอย่างยิ่งที่มุ่งต่อ *อุตมรัฐ* ของเปลโต้ มักจะผิวเผินและบางครั้งก็ลักลั่น และมีบ่อยเหลือเกินที่โจมตีส่วนปลีกย่อยและละเลยสาระเนื้อหาของโครงการเปลโต้ไป กระนั้นก็ตาม หนังสือเล่ม ๒ ก็เป็นส่วนสำคัญของ *การเมือง* และไม่ควรมองข้ามกันไป

อริสโตเติลไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อเสนอของเปลโต้เกี่ยวกับระบบคอมมิวนิสต์ในรัฐสมบูรณ์แบบ เปลโต้ยอมรับระบบคอมมิวนิสต์เพื่อให้บรรลุถึงเอกภาพ เพราะในทัศนะของเปลโต้เอกภาพใน*รัฐ*เป็นผลของความดีสูงสุด อริสโตเติลกล่าวหาว่า ข้อนี้เป็นการเข้าใจธรรมชาติของ*รัฐ*ผิดอย่างสิ้นเชิง เอกภาพชนิดที่เปลโต้เสนอใช้ได้สำหรับครอบครัวมากกว่าสำหรับรัฐ และด้วยเหตุนี้ จุดมุ่งหมายที่เปลโต้พยายามแสวงจึงผิดและวิธีการที่ใช้ก็ย่อมผิดด้วยเช่นกัน ระบบคอมมิวนิสต์จะไม่ก่อให้เกิดเอกภาพเช่นที่เปลโต้ให้คุณค่าอย่างสูง ประชาคมร่วมของภริยาและบุตร (ถ้าตั้งขึ้นได้) จะไม่เป็นทางปรับปรุงความผูกพันทางครอบครัวที่เคยเป็นอยู่ให้ดีขึ้น แทนที่คนทั้งหมดจะมีความรู้สึกรับผิดชอบในบรรดาบุตรทั้งหมดภายใต้ระบบเช่นนั้น กลับจะไม่มีใครรู้สึกรับผิดชอบต่อบุตรคนใดเลย

อริสโตเติลยังเห็นข้อผิดพลาดของโครงการเปลโต้ในเรื่องระบบคอมมิวนิสต์ สำหรับทรัพย์สิน เหตุผลถกเถียงที่อริสโตเติลอ้างส่วนใหญ่ก็เป็นที่คุ้นเคยกัน สำหรับเดี๋ยวนี้อริสโตเติลว่า การปฏิเสธไม่ให้คนได้สิทธิเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นขัดกับธรรมชาติมนุษย์ มันเป็นการยากพออยู่แล้วที่คนจะทำงานด้วยกันเกือบในทุกเรื่องที่ต้องอาศัยความเพยายามร่วมกัน แต่จะเป็นการยากยิ่งขึ้นทวีคูณ ถ้าหากมีการร่วมทรัพย์สินเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คนบางคนย่อมผลิตได้มากกว่าคนอื่นแน่นอน และก็จะเรียกร้องต้องการผลตอบแทนที่สาสมกับความอุตสาหะพยายาม เมื่อเป็นเช่นนั้น การแตกแยกฝักฝ่ายก็จะเกิดขึ้นแล้วจะรักษาเอกภาพไว้ได้อย่างไรเล่า การให้มีทรัพย์สินส่วนตัวอยู่เป็นทางให้ปฏิบัติเอื้อเฟื้อกันได้ และส่งเสริมให้มีการแสดงออกได้ดีที่สุดของธรรมชาติมนุษย์ คนยังรู้สึกเกิดความพึงพอใจโดยธรรมชาติที่ได้มีสิ่งของตนเองด้วย เหล่านี้เป็นเหตุผลที่มีน้ำหนัก แต่ก็ไม่ควรทำให้คิดไปว่าอริสโตเติลพะวงกับเรื่องทรัพย์สินเป็นสำคัญ หรือว่าเชื่อในความวิเศษของทรัพย์สินส่วนตัว อริสโตเติลเชื่อว่า ทรัพย์สินเป็นสิทธิได้มาโดยธรรมชาติของคนในแง่ที่ว่า ราษฎรแต่ละคนมีสิทธิที่จะมีได้อย่างเพียงพอเพื่อว่า ความจำเป็นในการแสวงเลี้ยงชีพ จะได้ไม่ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ของเขาเป็นเรื่องเบื่อหน่าย แต่ราษฎรก็ไม่ควรมีทรัพย์สินมากจนถึงว่าการสะสมทรัพย์สินกลายเป็นเรื่องใหญ่เกินไป อริสโตเติลยืนยันว่า เป็นการผิดที่จะถือเอาว่าความยุ่งยากของโลกสืบเนื่องมาจากสถาบันทรัพย์สินส่วนตัว แต่ความยุ่งยากเป็นผลแห่งความชั่วร้ายของธรรมชาติมนุษย์มากกว่า และระบบคอมมิวนิสต์จะไม่แก้ไขสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ทรัพย์สินควรจะถือกันว่าเป็นปัจจัยไม่ใช่จุดหมายปลายทาง ถ้าใช้อย่างถูกต้อง ทรัพย์สินอาจอำนวยเวลาว่างอันจำเป็นยิ่งยวดได้ ซึ่งราษฎรต้องมีถ้าจะดำรงชีวิตที่ดี อริสโตเติลไม่ใช่ทั้งนักสังคมนิยม หรือนายทุนนิยม แม้เมื่อสนับสนุนให้มีทรัพย์สินส่วนตัว อริสโตเติลก็ยืนยันว่า ทรัพย์สินส่วนตัวจะเป็นสิ่งที่ชอบ ก็เพราะมีหน้าที่ทางสังคมและการเมือง เพราะเป็นสิ่งที่อำนวยส่งเสริมให้บรรลุถึงชีวิตที่ดีขึ้น อริสโตเติลประณามอาชีพให้กู้เงินอย่างแยบยล เงินเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจึงไม่ควรผลิตเงินและการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการผิดหลักธรรมอย่างยิ่ง ฟาเลียส์แห่งชาลเซดอน คนสมัยเดียวกันกับเปลโต้อ้างว่า ข้อยุ่งยากสำคัญของสังคม เกิดจากการแบ่งสรรที่ดินไม่เท่าเทียมกัน อริสโตเติลโต้แย้งข้ออ้างนี้ว่าไม่บริบูรณ์ มีหลายอย่างที่เป็นเหตุทำให้เกิดความปั่นป่วนในประชาคม ถ้าเป็นความจริงว่ามวลชนไม่พอใจเพราะทรัพย์สินจัดสรรให้ไม่เท่าเทียมกันแล้ว มันก็เป็นความจริงเหมือนกันว่า คนส่วนน้อยที่สามารถกว่าทำการปฏิวัติก็เพราะตำแหน่งหน้าที่

สาธารณะจัดสรรกันแบบประชาธิปไตยและโดยเท่าเทียมกัน อาชญากรรมไม่ได้เกิดแต่จากการจัดสรรทรัพย์สินไม่เท่ากันนั้น หากยังเกิดจากความโลภด้วย "คนไม่ได้กลายเป็นทรราชย์เพียงเพื่อเลี่ยงไม่ให้กระทบความหนาวเย็นเท่านั้น" (*การเมือง* หน้า ๖๖) อริสโตเติลยกประเด็นซึ่งใช้ได้เหมือนกันสำหรับข้อเสนอของเปลโต้และของฟาเลียส์โดยกล่าวว่า การ"ทำให้ความปรารถนาของคนเท่ากัน" เป็นการฉลาดกว่าที่จะจัดสรรทรัพย์สินให้เท่าเทียมกัน และว่าการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจเช่นนั้น จำต้องอาศัยการปลูกฝังอบรมภายใต้กฎหมายที่ดี (*การเมือง* หน้า ๖๔) เพราะฉะนั้นจึงควรอบรมสอนคนให้ใช้ทรัพย์สินของตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมดีกว่าที่จะพยายามทำให้มีทรัพย์สินเท่าเทียมกัน

อริสโตเติลยังไม่เห็นด้วยกับเปลโต้ที่สนับสนุนอำนาจปกครองของชนชั้นนำและทอดทิ้งอำนาจปกครองของกฎหมาย ระบอบเผด็จการหมายถึงการสูญเสียของราษฎรในเสรีภาพและศักดิ์ศรีของบุคคล ที่ใดกฎหมายเป็นสิ่งสูงสุด คนก็อาจถูกปกครองโดยความยินยอมของตนเองได้ ที่ใดเผด็จการปกครอง คนย่อมสูญเสียความเสมอภาคทางจิตใจและธรรมชาติอันสำคัญยิ่งยวด ซึ่งจะต้องมีอยู่ระหว่างคนกับคนและระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรในรัฐที่ดี การปกครองของกฎหมายยอมให้ประสบการณ์ของยุคสมัยต่าง ๆ และปัญญาของประชาชนได้มีบทบาท คนในหมู่ชนให้ความรู้ที่เหนือกว่าความรู้ของนักบัญญัติกฎหมายแต่ลำพังคนเดียว แม้จะเป็นผู้ที่ทรงภูมิปัญญาที่สุดก็ตาม เปลโต้ละเลยกฎธรรมเนียมอันเป็นส่วนจำเป็นของกฎหมายตามที่อริสโตเติลเข้าใจ อริสโตเติลโต้ว่า

> "เราจำต้องคำนึงอยู่บ้างถึงอดีตอันยาวนานและขวบปีที่ผ่านไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถ้าดีอยู่แล้วจริง ๆ ก็คงจะไม่ผ่านล่วงเลยไปโดยไม่รู้เห็นกัน เกือบทุกสิ่งทุกอย่างได้ค้นพบกันอยู่แล้ว แม้บางอย่างที่ค้นพบจะยังไม่ได้ประสานให้เข้ากัน และบางอย่างถึงจะรู้กันแต่ยังมิได้นำมาใช้ปฏิบัติ (*การเมือง* หน้า ๕๒)

เสถียรภาพและความสามารถที่คาดหมายได้ก็เป็นส่วนประกอบของการปกครองของกฎหมายด้วยเช่นกัน เปลโต้ถือเอาอารมณ์อำเภอใจของราชาปราชญ์แทนอำนาจสูงสุดของกฎหมาย ฮิปโป-ดามุสสนับสนุนการคิดค้นใหม่ในกฎหมาย ทั้งสองนี้อริสโตเติลเห็นว่าไร้สาระ ไม่มีข้อเสนอใดที่จะมีโอกาสได้แก้ไขปรับปรุงทั้งนั้น ข้อขาดตกบกพร่องในกฎหมายและการปกครองย่อมจะพบกันอยู่เสมอ แต่ก็ควรจะปล่อยไว้เช่นนั้นเป็นดีที่สุด ถ้าหากการแก้ไขจะทำให้ต้องยุ่งเกี่ยวจนเกินไป

"ประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงจะน้อยกว่าการสูญเสียซึ่งมีหวังจะเกิดขึ้น ถ้าคนตกอยู่ในนิสสัยกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล" (*การเมือง* หน้า ๗๓)

เปลโต้กับอริสโตเติล ผู้เป็นครูกับศิษย์ ขัดแย้งกันหลายประเด็น แต่ไม่ทั้งหมด ผู้เป็นศิษย์เต็มใจทีเดียวยอมให้ครูยิ่งใหญ่เหนือกว่าในทางความคิดค้นใหม่ ๆ หากโต้แย้งในแง่ขาดความคำนึงถึงผลปฏิบัติ กระนั้นก็ดีปราชญ์ทั้งสองประณามอิทธิพลของนักปลุกปั่นอารมณ์และนักเขียนรับจ้าง ทั้งสองเชื่อว่ารัฐเป็นทางเดียวเท่านั้นที่ชีวิตที่ดีจะมีได้ และทั้งสองถือว่าปัญญาและความรู้เป็นอุปกรณ์อันเหมาะสมสำหรับรัฐบุรุษที่จะใช้ทนบำรุงรัฐ บุคคลทั้งสองแสวงหาความยุติธรรมแม้ต่างคนจะพบในที่ต่าง ๆ กัน นี่เป็นข้อแตกต่างสำคัญระหว่างสองคน เปลโต้พบความยุติธรรมในอำนาจปกครองของคน (ซึ่งสมมติว่าสมบูรณ์) ส่วนอริสโตเติลพบความยุติธรรม (ซึ่งน้อยกว่าแบบสมบูรณ์หากพอบรรลุถึงได้) ในอำนาจปกครองของกฎหมาย

รัฐสมบูรณ์แบบของอริสโตเติล

แนวพิจารณาอริสโตเติลเกี่ยวกับรัฐสมบูรณ์แบบ ต่างจากการศึกษาของเปลโต้ใน *อุตมรัฐ* เพราะเชื่อว่าอุดมการณ์ไม่อาจบรรลุถึงได้ อริสโตเติลจึงดูสนใจกับอุดมการณ์ของรัฐที่ดีมากกว่าที่จะคิดวางแบบโครงสร้างอันสมบูรณ์ ซึ่งนึกฝันเอาแต่ปฏิบัติไม่ได้ เพราะฉะนั้นงานของอริสโตเติลจึงเกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ทั่วไปในขอบเขตที่กว้างใหญ่กว่าของเปลโต้

ความใฝ่ฝันของรัฐควรเป็นไปตามความใฝ่ฝันของราษฎร เพราะฉะนั้นรูปของรัฐธรรมนูญในอุดมคติจะต้องแสดงถึงชีวิตที่ดีของบุคคล ปัจจัยประกอบของชีวิตที่ดีมีอยู่สามอย่าง คือ "สิ่งดีภายนอก สิ่งดีของร่างกาย และสิ่งดีของจิตใจ" บุคคลที่สุขสมบูรณ์และมั่นคงต้องการทั้งสามอย่างนี้ แต่จะต้องคำนึงถึงปัญหาลำดับก่อนหลังและความสำคัญสัมพันธ์ต่อกันให้เหมาะสม ความใส่ใจมากจนเกินไปกับสิ่งดีภายนอกซึ่งอริสโตเติลหมายถึงสิ่งของวัตถุนั้น ทำให้จิตใจผันแปรไป ผลทำนองเดียวกันอาจกล่าวได้สำหรับกรณีของ "สิ่งดีของร่างกาย" หรือความพะวงอยู่กับสภาพร่างกาย "สิ่งดีของจิตใจ" เป็นเรื่องสำคัญอันแท้จริงประกอบเป็นจุดหมายปลายทางของเรื่องมนุษย์ ส่วนสิ่งอื่นทั้งหมดจะเป็นประโยชน์หรือไม่นั้นสุดแต่ว่ามีส่วนส่งเสริมจุดหมายทางนี้หรือไม่ รัฐธรรมนูญทั้งหลายอาจวินิจฉัยโดยอาศัยมาตรฐานนี้ รัฐที่ดีกำหนดวางลำดับก่อนหลัง เพื่อปลูกฝังหลักธรรมใน

หมู่ราษฎรของตนแต่ให้สิ่งของวัตถุอยู่ภายใต้จุดหมายปลายทางนี้ รัฐที่ดีจะไม่ระรานหรือเป็นจักรวรรดินิยมเลย แต่จะสนใจแต่เพียงในเรื่องสันติภาพและการแก้ไขปรับปรุงภายใน แม้ว่าจะคงมีกำลังทหารอย่างเพียงพอเพื่อการป้องกัน แต่รัฐจะไม่ใช้อำนาจทำร้ายเพื่อนบ้านของตน

มีขนาดสูงสุดสำหรับรัฐสมบูรณ์แบบ ความใหญ่ในตัวเองไม่อาจวัดได้กับความดี หากคุณธรรมพึงกำหนดด้วยข้อที่ว่า รัฐปฏิบัติภารกิจของตนและบรรลุถึงจุดหมายอย่างไร รัฐที่ใหญ่เกินไปจะพบว่ายากแก่การใช้บังคับกฎหมาย และรัฐที่ดีจะต้องมีระเบียบอย่างดี ถ้าเล็กเกินไป รัฐจะขาดคุณธรรมในด้านฐานะพอเลี้ยงตัวเองได้ อริสโตเติลคิดโดยเฉพาะในแง่ของรูปนครรัฐ ดังจะเห็นได้จากข้อยืนยันของอริสโตเติลว่าหน้าที่พลเมืองอาจปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมก็ต่อเมื่อราษฎรรู้จักกันเป็นส่วนตัว ในแง่ของดินแดนก็เช่นกัน หลักสายกลางจะต้องมีไว้ รัฐควรมีขนาดใหญ่พอที่จะปล่อยให้ราษฎรหาเลี้ยงชีพจากงานการของตน และได้มีเวลาว่างพอเพียงที่จะคิดอ่านและปฏิบัติหน้าที่ฐานะราษฎร แต่รัฐก็ไม่ควรใหญ่และร่ำรวยไปมากกว่านั้น เวลาว่างในความหมายเพื่อเสริมสร้างตามคติกรีกเป็นจุดหมายไม่ใช่ของฟุ่มเฟือย

ในด้านตำแหน่งที่ตั้ง จะต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบทั้งในทางทหารและการพาณิชย์ รัฐจะต้องตั้งอยู่ในชัยภูมิที่อำนวยต่อการป้องกัน และเพื่อจุดประสงค์ในด้านการเดินเรือและการค้าขายจะต้องมีทางออกสู่ทะเล แต่จำเป็นต้องมีข้อพึงระมัดระวังในเรื่องนี้ เป็นไปได้ที่รัฐจะกลับไปสนใจให้ความสำคัญอยู่กับอำนาจทางเรือและทรัพย์สมบัติที่หลั่งไหลมาจากการพาณิชย์ทางทะเล กำลังทางเรือจะต้องเหมาะสมสำหรับการป้องกัน แต่เจ้าหน้าที่ทางเรือจะต้องอยู่นอกวงสังคมการเมือง หาไม่แล้วจำนวนคนเหล่านี้ (อริสโตเติลหมายถึงคนฝีพายจำนวนมากที่ใช้ประจำเรือสมัยนั้น) จะทำให้สามารถมีอำนาจเหนือกลุ่มราษฎรได้ ในแง่การพาณิชย์ รัฐควรซื้อสิ่งจำเป็นและขายสิ่งเหลือใช้ออกไป แต่ก็ไม่ควรตั้งตนเป็นนายหน้าหรือพ่อค้าเดินเรือให้กับรัฐอื่น ๆ และมุ่งจุดหมายควรเป็นเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ ไม่ใช่เพื่อผลกำไร

มีงานหน้าที่ ๖ อย่างที่จะต้องปฏิบัติในรัฐ คือ เกษตรกรรม ศิลปกรรม และงานฝีมือ การป้องกัน กรรมสิทธิ์ที่ดิน ศาสนา และการปกครอง โดยทั่วไปมีคนสองประเภทอยู่ในรัฐ คือราษฎรที่สมบูรณ์และคนที่มีหน้าที่ปฏิบัติงาน ซึ่งทำให้ราษฎรเป็นอิสระที่จะแสวงและได้ดำรงชีวิตที่ดี ปัญหาจึงเกิดมีว่า งานหน้าที่ดังกล่าวจะแบ่งสรรกันให้เหมาะสมอย่างไร หน้าที่ด้านเกษตรกรรม

ศิลปกรรมและงานช่าง เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและกำลังพยายามมากเกินไปสำหรับราษฎร ซึ่งถ้าต้องปฏิบัติหน้าที่แล้ว ก็ย่อมจะไม่สามารถทุ่มเทเวลาได้เพียงพอให้กับหน้าที่ที่สูงกว่า การทำไร่ งานช่างและการพาณิชย์ จะต้องเป็นงานของชนชั้นสังคมที่แยกต่างหากและต่ำกว่า หน้าที่ ๓ อย่างที่สูงกว่า คือ การป้องกัน ศาสนาและรัฐกิจ จะต้องปฏิบัติโดยราษฎร แต่ไม่ใช่โดยราษฎรพวกเดียวกันทั้ง ๓ หน้าที่ เพราะคนไม่ทั้งหมดที่สามารถทำหน้าที่แต่ละอย่างได้ดี ทางที่ดีที่สุด คือ จัดให้หน้าที่ป้องกันอยู่กับราษฎรในวัยฉกรรจ์กว่า ให้หน้าที่ปกครองอยู่กับราษฎรวัยกลางคน และหน้าที่ศาสนาอยู่กับราษฎรวัยชรา ด้วยวิธีนี้ ราษฎรแต่ละคนจะปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างหมดแต่เฉพาะเพียงชั่วระยะนั้น ๆ ในชีวิตของตน ขณะเมื่อมีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดสำหรับทำหน้าที่ของตนจากการศึกษาอบรมและอารมณ์นึกคิด

งานบริการเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นเรื่องที่ราษฎรทั้งหมดมีส่วนร่วม หากเป็นการจัดระเบียบที่ซับซ้อนขึ้น อริสโตเติลเสนอว่า ที่ดินบางแห่งจะต้องเป็นของกลางเพียงพอที่จะให้ผลผลิตสำหรับให้มีระบบเลี้ยงร่วมกันในหมู่ราษฎร และส่งเสริมสถาบันประกอบศาสนกิจสาธารณะ ระบบนี้จะช่วยสร้างความกลมกลืนและเอกภาพระดับหนึ่งในรัฐ ที่ดินนอกนั้นจะเป็นของส่วนตัว เจ้าของแต่ละคนจะครองที่ดิน ๒ แปลง แปลงหนึ่งใกล้เมืองและอีกแปลงหนึ่งอยู่ในท้องที่ชายแดน จุดประสงค์ของการจัดแบบนี้ก็เพื่อก่อให้เกิดจุดมุ่งหมายร่วมกันในกรณีเกิดสงครามชายแดน ด้วยการจัดให้ราษฎรทั้งหมดเสี่ยงเท่า ๆ กัน อีกอย่างหนึ่งราษฎรถือที่ดิน แต่ทาสหรือบ่าวเป็นผู้ทำงานจริง ๆ

อีกครั้งหนึ่ง รัฐที่ดีที่สุดได้แก่รัฐซึ่งสามารถมากที่สุดที่จะช่วยส่งเสริมให้ราษฎรของตนบรรลุถึงชีวิตที่ดี มีสามทางที่ราษฎรอาจได้มาซึ่งความดีเช่นว่านั้น คือ "สมบัติโดยธรรมชาติ" "อุปนิสัยอันเหมาะสม" และ "หลักการอันอุดมเหตุผล" หรือความสามารถใช้เหตุผล อันแรก คือ สมบัติโดยธรรมชาตินั้น ในส่วนสำคัญแม้จะไม่ทั้งหมดทีเดียวเป็นเรื่องอยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐ คนเกิดมาพร้อมด้วยความสามารถบางอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปรัฐไม่อาจเพิ่มเติมขึ้นได้ แต่ส่วนอีกสองทาง คือ อุปนิสัยอันเหมาะสมและความสามารถใช้เหตุผล อันมีส่วนกระทบและปรับปรุงได้ด้วยการศึกษา หน้าที่สำคัญที่สุดของนักนิติบัญญัติอยู่ที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพเหล่านี้แก่ราษฎร เพื่อส่งเสริมให้แต่ละคนมีทางอันอำนวยได้มากที่สุดที่จะบรรลุถึงชีวิตที่ดีได้ ถึงจุดนี้ ความคิดของอริสโตเติลเกี่ยวกับแผนการรัฐสมบูรณ์แบบก็แปรรูปโฉมเป็นบทเขียนว่าด้วยการศึกษาเป็นสารสำคัญ

รัฐที่ดีย่อมให้การศึกษาเพื่อบรรลุถึงความดี ปัญหาใหญ่จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะของระบบการศึกษาที่ควรจัดตั้งขึ้น อริสโตเติลไม่ได้คิดวางรูปโครงระบบการศึกษาอันเหมาะสมของตนอย่างบริบูรณ์ หากมีลักษณะบางอย่างที่ชวนให้ต้องคิดทีเดียว

ระบบการศึกษาจะต้องร่วมกันสำหรับราษฎรทั้งปวงและจะต้องเป็นของสาธารณะ ไม่ใช่ระบบเอกชน ในรัฐที่ดี ผู้อ่อนวัยจะอยู่ในความปกครองของผู้สูงวัย แต่ผู้อ่อนวัยซึ่งได้รับการศึกษาอบรมให้รู้จักเคารพรัฐบาลที่เสรี ก็จะต้องได้รับการศึกษาอบรมให้ปกครองเช่นกัน ระบบการศึกษาที่ดีมุ่งเพื่อสร้างคนดี ตรงนี้เองจะต้องแยกข้อแตกต่างสองประการ คือ ประการแรก ส่วนที่แตกต่างของจิตใจจะต้องแบ่งแยกกัน คือ ส่วนอันอุดมเหตุผลหรือใช้เหตุผล และส่วนที่เชื่อฟังซึ่งถือแนวทางจากส่วนเหตุผล ประการที่สอง ชีวิตด้านที่แตกต่างกันจะต้องแบ่งแยกกัน คือ ด้านปฏิบัติการซึ่งรวมทั้งปฏิบัติการสงคราม และเวลาว่าง หรือด้านอันสงบและคิดค้น ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้มีอยู่และจำเป็นในชีวิต ระบบการศึกษาที่เหมาะสมจะคำนึงถึงแต่ละปัจจัย แต่จะต้องระวังไม่เน้นอันหนึ่งอันใดจนเกินไป สปาร์ตาแตกก็เพราะมีระบบการศึกษาที่ย้ำแต่เพียงส่วนที่เชื่อฟังของจิตใจและกิจ-กรรมสงครามของชีวิต สิ่งเหล่านี้ควรถือเป็นทางนำ ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ดีเอง

การเชื่อฟังก็เป็นเรื่องต้องสอนกัน จากการปลูกฝังอบรมนี้จะก่อให้เกิดอุปนิสัยที่เหมาะสมตามลำดับขั้นระยะเวลา การปลูกฝังอบรมอุปนิสัยที่ดีต้องมาก่อนและสำหรับเด็กเรื่องนี้จำต้องมาก่อนการปลูกฝังอบรมหลักการใช้เหตุผล เพื่อประโยชน์ในการสร้างสิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับรัฐที่ดี อริสโตเติลพูดถึงโดยย่อเกี่ยวกับเรื่องพันธุ์วิทยา รัฐควรวางระเบียบบังคับบางอย่างเกี่ยวกับการสมรสของราษฎร อายุสมรสที่ดีที่สุดในแง่คุณภาพของเด็กที่จะเกิด คือ ๓๗ ปีสำหรับชาย และ ๑๘ ปีสำหรับหญิง ครอบครัวใหญ่เกินไปจะต้องหลีกเลี่ยงด้วยการกำจัดเด็กไม่สมประกอบ และใช้วิธีทำแท้ง การให้กำเนิดไม่ควรปล่อยให้กระทำก่อนถึงอายุที่กำหนดไว้ข้างต้น และควรยุติก่อนชราภาพ อริสโตเติลยังแนะนำให้บริหารร่างกายระหว่างมีครรภ์ สำหรับผู้ที่กำลังจะเป็นแม่ อริสโตเติลก็ไม่เว้นให้คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงดูเด็ก เขากล่าวว่า ควรให้ทารกดื่มนมมาก ๆ และไวน์เล็กน้อย ควรบังคับให้บริหารร่างกายมาก ๆ และควรให้เคยชินกับความหนาว ควรจำกัดการคบค้าสมาคมกับทาส และจะต้องควบคุมมิให้ใช้ภาษาที่เลวหรือคำลามก ดังนั้น การปลูกฝังอบรมระยะต้น จึงมุ่งในเบื้องแรกไปในทางบำรุงสร้างเสริมร่างกายให้แข็งแรงและอุปนิสัยที่ดี เมื่อสร้าง

สิ่งเหล่านี้ขึ้นแล้ว การปลูกฝังอบรมในเรื่องการใช้เหตุผลก็อาจเริ่มได้ แต่ถึงตอนนี้ การฝึกบริหารทางร่างกายควรหยุด การศึกษาและการฝึกกายบริหารไม่ควรทำในขณะเดียวกัน เพราะสิ่งหนึ่งขัดขวางอีกสิ่งหนึ่ง

แนวหลักสูตรศึกษาที่เหมาะสมภายหลังขั้นต้นของการบำรุงสร้างเสริมทางร่างกายและนิสสัยจะประกอบด้วยการอ่าน เขียน วาดภาพ และดนตรี การศึกษาเหล่านี้บางอย่าง คือ อ่าน เขียน และวาด อาจมีคุณค่าในแง่ของประโยชน์มหาศาล สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง แต่ทำให้ราษฎรสามารถดำเนินกิจกรรมปกติของชีวิตได้ สิ่งเหล่านี้ยังอาจมีจุดหมายที่สูงกว่าในแง่ที่ว่า การศึกษาเรื่องเช่นนี้อาจมีส่วนส่งเสริมความสมบูรณ์พูลสุขทางด้านวัตถุ ดนตรี (รวมทั้งวรรณกรรม และศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง) ต่างจากแขนงวิชาอื่น ๆ ในข้อที่ว่า มีคุณค่าธาตุแท้ยิ่งกว่าเพียงในแง่ของประโยชน์ ดนตรีเป็นสิ่งดีในตัวเองและด้วยตัวของมันเอง โดยนำไปสู่ชีวิตที่สูงกว่าและครอบครองเวลาว่างซึ่งเป็นส่วนที่มีค่าที่สุดของชีวิตคน ๆ หนึ่ง อริสโตเติลขยายความต่อไปในรายละเอียดมากขึ้น แต่เพื่อจุดประสงค์ทางปฏิบัติ อริสโตเติลก็จบหนังสือเรื่อง *การเมือง* ลงแค่นี้ ทั้งโครงการรัฐสมบูรณ์แบบก็ดี และข้อพิจารณาเรื่องระบบการศึกษาก็ดี ยังไม่บริบูรณ์แต่จบลงอย่างฉับพลัน ลักษณะแบบนี้ก็เป็นสำหรับประเด็นอื่น ๆ ในหนังสือ *การเมือง* โดยตลอดเช่นเดียวกัน

สรุป

มีหลายเรื่องทีเดียวใน *การเมือง* ที่ไม่เกี่ยวข้องกับนักศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ ความคิดของอริสโตเติลหลายอย่างไม่ต้องด้วยกาลสมัย จำกัดอยู่เฉพาะกับนครรัฐเกินไปหรือว่าโดยเหตุผลอย่างอื่นไม่ตรงกับเรื่องราว กระนั้นก็ตาม อริสโตเติลให้บทเรียนยิ่งใหญ่ที่สุดบางอย่างแก่เรา บางทีเราควรกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นว่า อริสโตเติลพยายามสอนเรา เพราะเห็นได้ชัด บทเรียนต่าง ๆ ไม่ได้ศึกษากันเป็นอย่างดีเสมอไป อริสโตเติลยืนยันถึงวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ การใช้เหตุผลและมองปัญหาในแง่ผลด้านปฏิบัติ เหล่านี้มีน้ำหนักยิ่งใหญ่ต่อบรรดาปราชญ์สมัยกลาง ซึ่งได้รับแรงดลใจจากงานเขียนของครูผู้ยิ่งใหญ่ คนและสังคมอาจปรับปรุงส่งเสริมให้ดีขึ้น ไม่ใช่ด้วยการคิดฝันถึงว่าอะไรอาจเป็นได้ถ้าหากคนสมบูรณ์เสียได้เท่านั้น หากแต่ด้วยการใช้เครื่องมือที่มีอยู่ นี่เป็นส่วนผลงานของอริสโตเติลซึ่งไม่ใช่จะไม่สำคัญ อริสโตเติลยังเน้นความคิดของเปลโต้เกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้อง

มีรัฐอันเป็นระเบียบองค์การประชาคมระดับสูงสุด ซึ่งคนอาจใช้ในการต่อสู้พันผ่าไปสู่ความสมบูรณ์ทางจิตใจ ข้อนี้ก็เหมือนกัน เป็นหลักคิดอันยั่วยุสำหรับบรรดาปราชญ์ในสมัยต่อมาซึ่งเคยจำเจอยู่กับความคิดว่า โครงสร้างอันทรงอำนาจและไพศาลแห่งองค์การศาสนจักรยุคกลางโดยลำพัง สามารถควบคุมชะตากรรมทางจิตใจของคนเราได้ ปัญญาความคิดซึ่งอริสโตเติลใช้สร้างทฤษฎีว่าด้วยชนชั้นกลาง คงจะได้รับความสนใจเพียงพอในที่นี้ ปัญญาของความคิดอริสโตเติลได้รับการทดสอบด้วยการปฏิบัติของบรรดานักกำกับการทางการเมืองที่ชาญฉลาดเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตย ยิ่งกว่านั้นเสียงเรียกร้องของฝักฝ่ายในรัฐที่แตกแยกกัน ต่างต้องการให้ได้การรับรู้รับฟังมักอาจดูไม่สมเหตุสมผล ถ้าจะถือเพียงลำพังเหตุผลเป็นเกณฑ์ แต่ดังที่อริสโตเติลเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เสถียรภาพย่อมไม่อาจมีได้เว้นเสียแต่ว่าเสียงเรียกร้องเช่นว่านั้นทั้งหมดได้รับพิจารณา เสถียรภาพหาใช่เป็นจุดหมายปลายทางในตัวเองไม่ นี่ทั้งที่อริสโตเติลพะวงใส่ใจอยู่กับปัญหานี้ แต่เสถียรภาพเป็นช่องทางจำเป็นอย่างสูงเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางหนึ่ง กล่าวคือจุดหมายปลายทางแห่งการปรับปรุงส่งเสริมทางจิตใจและชีวิตที่ดีซึ่งอริสโตเติลยึดมั่น คล้าย ๆ กับเจมส์ เมดิสัน (James Madison) หลายศตวรรษต่อมา อริสโตเติลปฏิเสธไม่ยอมรับว่า การทำลายจะเป็นทางแก้ปัญหาการขัดแย้งของฝักฝ่ายต่าง ๆ ฝักฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมเสรี (และจะต้องมีเสรีภาพ) ย่อมจะต้องมีอยู่ การแก้ความชั่วร้ายของมันจะทำได้โดยควบคุมผลที่เกิดขึ้นไม่ใช่โดยทำลายฝักฝ่ายเหล่านั้นเสียเอง สำหรับเปลโต้ ความระคายเคืองและความโน้มเอียงในทางแตกแยกของบรรดาฝักฝ่ายเสรีอาจตัดทอนลงได้แต่ด้วยการให้มีรัฐที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่างเด็ดขาดเท่านั้น ซึ่งยังผลสูญเสียต่อเสรีภาพส่วนบุคคล อริสโตเติลไม่สมัครใจจะยอมให้สูญเสียในราคาค่างวดอันแพงเช่นนั้น เอกภาพเป็นที่พึงปรารถนา แต่เอกภาพอาจกลายความหมายเป็นจุดหมายปลายทางไปได้อย่างง่ายดายเกินไป และเอกภาพอันสมบูรณ์อาจได้มาก็แต่ด้วยการสูญเสียเสรีภาพส่วนบุคคลเท่านั้น

ความเหนียวแน่นและกลมกลืนที่เปลโต้ต้องการก่อให้เกิดเผด็จการอย่างแรง ระบบเผด็จการบางทีก็เมตตาการุณย์ แต่มันก็เป็นเผด็จการอยู่นั่นเอง ระบบเผด็จการเป็นการปกครองอย่างแรงจัดและอริสโตเติลเป็นนักนิยมความพอดี การปกครองที่ดีที่สุดและเป็นไปได้คือ การปกครองที่ได้ดุลย์ใช้การได้ระหว่างเสรีภาพและอำนาจ การปกครองเช่นว่านั้นมักปล่อยให้เกิดกรณีอยุติธรรมได้บ้างเหมือนกัน ไม่มีใครจะพึงพอใจกับการปกครองแบบนี้อย่างสิ้นเชิง มันไม่ได้จัดให้แต่ละบุคคลอยู่

ในตำแหน่งแห่งที่ที่เหมาะสมโดยเฉพาะของตนในสังคมอย่างเช่นในเรื่อง *อุตมรัฐ* ของเปลโต้ แต่อริสโตเติลเชื่อว่า ความยุติธรรมอย่างสมบูรณ์เช่นนั้นไม่มีอยู่ และถึงมีอยู่ การฝืนกำหนดเช่นนั้นก็จะลิดรอน "ความเสมอเท่าเทียมโดยธรรมชาติ" ของคน ซึ่งเป็นปัจจัยประกอบอันจำเป็นของชีวิตที่ดี อริสโตเติลเชื่อว่า ไม่มีคนหรือชนชั้นใดอาจได้รับมอบหมายอำนาจปกครองโดยไม่มีขอบเขตจำกัดได้จริง ๆ จริงอยู่คนเราไม่ควรมีส่วนร่วมโดยเท่าเทียมกันในการปฏิบัติงานทุกด้านของรัฐ สติปัญญา กำเนิด การศึกษาและแม้แต่ทรัพย์สมบัติควรมีน้ำหนักอยู่บ้าง และผู้ที่มีข้อได้เปรียบเหล่านี้ ก็ควรได้รับพิจารณาไปตามควรแก่กรณีในการจัดสรรตำแหน่งหน้าที่ปกครอง แต่ไม่ควรปล่อยให้คนเหล่านี้ปกครองอย่างอำเภอใจ หากจะต้องให้คล้อยตามบัญชาของกฎหมาย ไม่มีใครนอกจากคนโง่หวังที่จะให้กฎหมายสมบูรณ์ แต่กระนั้นก็ยังดีกว่าการปกครองโดยปราศจากกฎหมาย กฎธรรมเนียมและประเพณีควรได้รับปฏิบัติตามกัน โดยเฉพาะในฐานะเป็นข้อระเบียบที่คิดกันขึ้นและในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมาย เพราะถึงนักนิติบัญญัติเองก็มักจะผิดพลาด แต่กฎธรรมเนียมและประเพณีเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งปัญญาของปวงชน อาจโต้แย้งกันได้ว่า นอกจากปัญญาแล้ว กฎธรรมเนียมและประเพณีก็มีข้อผิดพลาดของประชาชนพอกพูนไว้เหมือนกัน และอริสโตเติลก็คงไม่ปฏิเสธข้อเถียงนี้ แต่อริสโตเติลคงโต้อย่างไม่มีปัญหาว่า ในการรักษาดุลย์ระหว่างปัญญาและความผิดพลาดของประเพณี เราจะพบว่าปัญญาเป็นพลังเหนือกว่า อย่างน้อยที่สุด ก็พอคาดหมายกันได้และไม่หวาดไหวอย่างเช่นการปกครองของนักเผด็จการ และมีอะไรมากที่อาจหวังได้จากกฎหมายซึ่งพอคาดหมายได้และสม่ำเสมอ แม้ว่าจะขาดความสมบูรณ์

มรดกยิ่งใหญ่ที่สุดของอริสโตเติลซึ่งมีคุณค่าจริง ๆ ได้แก่ระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญ การปกครองของกฎหมาย ควรปกครองคน ไม่ใช่การปกครองของกำลังอำนาจ รัฐบาลจะต้องให้มีทางบางอย่างที่รับผิดชอบต่อผู้ที่ตนปกครอง เสรีภาพที่แท้จริงในสังคมอาจได้มาก็เพียงเพราะว่าคนมีส่วนร่วมในการทำกฎหมายซึ่งตนจำต้องเชื่อฟัง คนไม่เสมอเท่าเทียมกันในทุกเรื่อง แม้ในหลาย ๆ เรื่องก็เช่นกัน แต่ในสังคมที่ดี เขาพึงต้องมีสิทธิมีฐานะเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย มาตรฐานข้อนี้อาจจะไม่บรรลุถึง แต่การปกครองของกฎหมายต้องการให้ใกล้เคียงกับมาตรฐานนี้ และให้คนคงความพยายามที่จะบรรลุถึงอย่างเต็มที่ สังคมเช่นว่านั้นอาจขาดความมั่นคงของประชาคมแบบที่เปลโต้เสนอ แต่ผู้ที่ต่อสู้เพื่อเสรีภาพจำนวนมากมายจะชอบสังคมเช่นนั้นมากกว่า

๕ คติการเมืองโรมัน

ส่วนสร้างเสริมของกรีกในทางความคิดการเมืองมิได้สิ้นสุดไปกับอริสโตเติล แต่อริสโตเติลเป็นปราชญ์กรีกยิ่งใหญ่คนสุดท้ายที่คิดในรูปของนครรัฐโดยเฉพาะ ดังที่เราได้เห็นมา ชีวิตการเมืองในเอเทนส์สมัยอริสโตเติล เปลโต้และโสกราตีส มีลักษณะเด่นชัดอยู่ที่การมีส่วนร่วมของราษฎรอย่างกว้างขวางในหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาล หลักการนี้อาจคิดทำกันได้ในนครรัฐ แต่ใช้ปฏิบัติไม่ได้สำหรับจักรวรรดิอันกว้างใหญ่และขาดความใกล้ชิดเป็นส่วนตัวซึ่งเกิดขึ้นต่อมา เพราะอะไรอริสโตเติลถึงไม่อาจล่วงรู้ถึงความสำคัญของชัยชนะของฟิลิปและอเลกซานเดอร์ ต่อหลักปรัชญาของตนเองนั้นยากที่จะเข้าใจ นครรัฐเป็นระบบที่ล่วงสมัย ไม่สามารถอำนวยทางแก้ไขปัญหาซึ่งราษฎรของตนเผชิญ บรรดานครรัฐไม่สามารถขยายตัวและรวมกันให้เป็นสหพันธ์ ซึ่งสามารถต้านทานความกดดันจากจักรวรรดินิยมของมาเซดอน ผลก็คือ นครรัฐเหล่านี้ต้องปราชัยและกลายเป็นเมืองขึ้นชั้นเล็กชั้นน้อยของจักรวรรดิไป

หลักการหลาย ๆ อย่างที่เปลโต้และอริสโตเติลคิดขึ้นยังคงเข้ากับปัญหาเรื่องราวอยู่สืบไป แม้ว่าบุคคลทั้งสองคงจะไม่คิดเช่นนั้นเลยก็ตาม เป็นที่ถือกันทั่วไปว่าหลักปรัชญาที่สัมพันธ์อยู่กับรูปนครรัฐอย่างใกล้ชิดเช่นนั้นคงจะไม่มีความสมบูรณ์ใช้ได้สำหรับภายนอกนครรัฐ เมื่อเอเทนส์ตกเป็นของอเลกซานเดอร์ ชาวกรีกไม่แต่สูญเสียเอกราชของตนเท่านั้น หากยังสูญเสียไปเป็นอย่างมากในด้านรูปโครงความเชื่อถือซึ่งให้ความหมายและจุดมุ่งหมายกับชีวิตของตน ความปราชัยเป็นประสบการณ์อันกระทบกระเทือนและมีผลใหญ่หลวงต่อโลกของกรีก

การตระเตรียมในด้านปัญญาความคิดสำหรับหลักความเชื่อของสังคมแบบใหม่ได้เริ่มมีมานานก่อนที่อเลกซานเดอร์รวมเอเทนส์เข้าไว้ในจักรวรรดิมาเซดอน นักคิดที่สามารถบางคนโต้แย้ง

หลักการของนครรัฐอยู่แล้ว ในขณะเดียวกับที่เปลโต้และอริสโตเติลถือเอาว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีเสียงประท้วงต่อรูปนครรัฐแผ่วเบาในตอนต้น แต่เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปนับศตวรรษ ๆ จึงเกิดขยายใหญ่โตขึ้น และในที่สุดกลายเป็นรากฐานของวิถีดำเนินชีวิตใหม่และแตกต่างออกไป แม้ว่าในบั้นปลายสำนักต่าง ๆ เป็นจำนวนมากจะได้ประท้วงโต้แย้งระบบและอุดมการณ์นครรัฐตามเหตุผลต่าง ๆ กันไป แต่โดยส่วนใหญ่ก็เห็นพ้องกันว่ามาตรฐานคุณค่าใหม่ยังจะต้องให้เป็นที่ยอมรับกัน กล่าวคือมาตรฐานที่จะยกย่องความสำคัญของบุคคลและลดหย่อนความสำคัญของประชาคมการเมืองลงไป คติใหม่ได้รับการสนับสนุนในหมู่ผู้ที่ได้รับความผิดหวังและเดือดแค้นจากความล้มเหลวของนครรัฐ แต่แม้ก่อนหน้านั้นคตินี้ก็ดึงดูดใจคนที่ค้านเป็นจำนวนมากเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่พวกเมติคหรือชนชาวต่างแดนที่อาศัยอยู่ คนพวกนี้ถูกกีดกันมานานจากผลประโยชน์ของสถานะราษฎรในนครรัฐ และด้วยเหตุนี้จึงไม่มีเหตุผลจำเป็นอันใดที่จะต้องยกย่องยอมรับสถาบันนครรัฐ เราอาจยกตัวอย่างแนวความคิดโต้แย้งในสมัยนี้โดยศึกษาสำนัก ๒ สำนักซึ่งแสดงความคิดนี้ คือ เอพิคิวเรียน (Epicureans) และซีนิค (Cynics)

เอพิคิวเรียน

สำนักเอพิคิวเรียนตั้งขึ้นที่เอเทนส์เมื่อปี ๓๐๖ ก่อน ค.ศ. โดยเอพิคิวรุส (Epicurus ๓๔๒–๒๗๐ ก่อน ค.ศ.) ผู้สอนลัทธิให้นิยมแสวงความสุขสำราญว่า จุดมุ่งหมายใหญ่ของคน คือการบรรลุถึงความพอใจเฉพาะส่วนของตนเอง เอพิคิวรุสว่าจุดมุ่งหมายนี้อาจบรรลุถึงได้ดีที่สุดด้วยการหลีกเลี่ยงชีวิตในด้านทุกข์กังวลหรือเจ็บปวดเสีย ซึ่งเอพิคิวรุสหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมทุกอย่างในกิจการสาธารณะหรือศาสนา พวกเอพิคิวเรียนไม่เชื่อว่า มีชีวิตภายหลังจากความตาย และถือว่าพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่สนใจในเรื่องราวของมนุษย์ พวกนี้อ้างว่า คนทั้งปวงโดยธรรมชาติเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวนี้เองเป็นกฎธรรมชาติอย่างเดียวเท่านั้นที่มีอยู่ แต่เนื่องจากการแสวงผลประโยชน์เฉพาะส่วนตัวมักก่อให้เกิดการขัดแย้ง เพราะฉะนั้นรัฐบาลและกฎหมายจึงจำเป็นต่อความมั่นคงปลอดภัย และคนตกลงระหว่างกันเองยอมอยู่ภายใต้อำนาจ เพื่อเลี่ยงความกังวลและความเจ็บปวดซึ่งจะต้องเกิดขึ้นกับความขาดระเบียบ

พวกเอพิคิวเรียนโต้แย้งหลักของอริสโตเติลที่ว่า คนเป็นสัตว์การเมือง เช่นเดียวกับที่ค้านความคิดที่ว่า คนเกิดมาเพื่อความยุติธรรม คนค่อย ๆ สร้างสังคมที่อารยะขึ้นก็เพราะประสบการณ์ได้สอนเขาว่า สังคมเช่นว่านั้นเป็นทางนำไปสู่ความสุขสำราญได้ดีกว่ารัฐที่อยู่ในขั้นแรกเริ่มมากกว่า คนเคารพกฎหมายเพราะกลัวผลที่จะเกิดจากการไม่เคารพเชื่อฟัง เขาไม่สนใจกับแบบของรัฐบาล หากสนใจแต่กับความสามารถของรัฐบาลที่จะอำนวยความมั่นคงที่ต้องการแก่เขาเท่านั้น ระบอบราชาธิปไตยอาจดีที่สุดไม่ใช่เพราะว่า ราชาเป็นผู้ได้รับแต่งตั้งอันศักดิ์สิทธิ์ให้ทำการปกครอง หรือเพราะว่าราชาธิปไตยอาจอวดอ้างความเหนือกว่าในทางธรรมอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น หากแต่เป็นเพราะว่า รูปการปกครองเช่นนั้นคงอาจจะบริหารอำนาจในระดับที่จำเป็นได้มากกว่า ถึงอย่างไรก็ตาม คนฉลาดย่อมจะไม่ยุ่งเกี่ยวในเรื่องการเมืองและการปกครอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองรังแต่จะนำความยุ่งยากและกินเวลา ซึ่งอาจจะใช้เพื่อแสวงหาความสุขสำราญ นี่เป็นข้อแตกต่างเด่นชัดระหว่างปรัชญาแบบปลีกตัวของเอพิคิวเรียนกับหลักของอริสโตเติลและเปลโต้ ซึ่งย้ำในเรื่องการเข้ามีส่วนร่วม

บางครั้งก็มีการเข้าใจกันผิด ๆ ว่า พวกเอพิคิวเรียนนิยมลัทธิ "กิน ดื่ม และ สนุก" แต่ความเข้าใจแบบนี้ก็ไม่ยุติธรรมต่อปรัชญาสำนักนี้ ความสุขสำราญซึ่งเอพิคิวรุสแนะให้คนแสวงหานั้น ไม่ใช่เป็นในทางกาย เอพิคิวรุสเองระมัดระวังพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความเข้าใจเช่นนั้น

> "เมื่อเราพูดว่า ความสำราญเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต เรามิได้หมายความถึงบรรดาความสำราญทั้งหลายที่ฝักใฝ่กันในทางกายอย่างที่บางคนอ้าง หากหมายถึง ความเป็นอิสระพ้นจากความเจ็บปวดทางกายและความวุ่นวายทางจิตมากกว่า ชีวิตของความสำราญไม่ได้มาจากการดื่มหรือสนุกรื่นเริง หรือจากความสำราญทางกายอื่น ๆ มันมาจากการคิดอย่างใคร่ครวญ การสืบสวนอย่างมีเหตุผลถึงสิ่งที่จะเลือกและจะหลีกเลี่ยง และจากการสลัดทิ้งความคิดต่าง ๆ ที่ก่อกวนจิตใจ สามัญสำนึกเป็นเครื่องนำที่ดีที่สุดของเรา มันบอกเราว่าเราไม่อาจดำรงชีวิตอย่างผาสุกได้ เว้นเสียแต่เราจะดำรงชีวิตอย่างฉลาดภาคภูมิและยุติธรรมทั้งเราก็ไม่อาจดำรงชีวิตอย่างฉลาดภาคภูมิและยุติธรรมโดยที่ไม่เป็นสุขได้ คุณธรรมทั้งหลายเกี่ยวโยงกับความสำราญอย่างแยกกันไม่ออก"*

แต่คติเอพิคิวเรียนคงเป็นปรัชญาแบบปฏิเสธ คตินี้ยอมถอยแทนที่จะมุ่งไปข้างหน้าในเมื่อเผชิญกับปรปักษ์ มันสอนให้คนหลีกเลี่ยงความยุ่งยากมากกว่าที่จะเผชิญและแก้ไข สมมติฐานของ

---

* Epicurus, Golden Maxims ใน Walter R. Agard, The Greek Mind, D. Van Nostrand Company, Inc., Princeton, N.J., 1957; หน้า ๑๖๑–๑๖๒

คตินี้ที่ว่า คนเห็นแก่ตัวอย่างสิ้นเชิงนั้น นำไปสู่คติอำนาจนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะอำนาจเท่านั้นที่จะสามารถยับยั้งจิตใจโน้มเอียงอันชั่วร้ายซึ่งครอบคลุมหมู่มนุษย์ ลัทธินี้อาจเป็นข้อประโลมใจคนบางคน แต่ไม่ได้ตอบปัญหาหลาย ๆ อย่างซึ่งประจันหน้านครรัฐและราษฎรของนครรัฐ

ซีนิค

เสียงประท้วงรุนแรงขึ้นต่อหลักการของนครรัฐมาจากพวกซีนิค เป็นกลุ่มนักคิดที่ค่อนข้างเรียกกันอย่างหลวม ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีอยู่ในหมู่ชนต่างแดนในเอเทนส์ พวกซีนิคจูงใจพวกคนจนและคนที่ไม่มีสิทธิเสียง ซึ่งมีเหตุผลน้อยที่จะรู้สึกเห็นดีเห็นงามกับคุณประโยชน์ของชีวิตในนครรัฐ อิทธิพลจูงใจของคนกลุ่มนี้เป็นแรงจูงใจของชนชั้น แต่มีลักษณะแปลกอยู่อย่างหนึ่งเพราะไม่ได้สอนให้โค่นล้างรัฐบาล และให้ชนกรรมาชีพขึ้นทำการยึดอำนาจ แต่กลับชักชวนให้คนปลีกตัวและพึ่งตนเอง ถึงขั้นว่าบรรดาความยุ่งยากทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับตนในสังคมอารยะนั้น จะไม่บังเกิดผลแต่อย่างใดอีกต่อไป คติซีนิคเสนอว่า ความแตกต่างระหว่างคนเป็นความแตกต่างระหว่างคนฉลาดและคนโง่ คนฉลาดพึ่งตนเองได้ แต่คนโง่ต้องการสถาบันและกฎธรรมเนียมของสังคมการเมือง

สำนักซีนิคสอนว่า นครรัฐและโครงรูปความคิดสถาบันและกฎธรรมเนียมของนครรัฐนั้นไม่มีคุณค่าเลย และเป็นเครื่องกีดขวางอย่างแก้ไม่ได้ต่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้จะต้องขจัดให้พ้นไปเพื่อส่งเสริมลักษณะทางจิตใจ การส่งเสริมนี้ ไม่อำนวยต่อปัจจัยสะดวกสบายของชีวิตแบบอารยะ ความเป็นอยู่ง่าย ๆ เป็นกุญแจไปสู่ชีวิตที่ดี สิ่งที่สำคัญได้แก่สิ่งที่อาจได้มาสำหรับเฉพาะบุคคลโดยลำพังและอำนวยส่งเสริมต่อการปรับปรุงตนเอง คนหนึ่ง ๆ ไม่ควรมีความสนใจในฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง ทาสมีโอกาสเท่าเทียมกับเสรีชนที่จะดำรงชีวิตที่ดี คนทั้งปวงเสมอกันในเรื่องนี้ พวกซีนิคไม่ได้สนับสนุนให้ยกเลิกทาส หากเพียงถือฐานะของความเป็นทาสไม่สำคัญ เพราะมันไม่ได้ขัดขวางมิให้ทาสสร้างเสริมลักษณะทางจิตใจของตน ไม่ใช่ทุกคนจะสามารถบรรลุถึงจุดหมายนี้ แต่คนฉลาดสามารถทำได้ และเมื่อทำได้แล้วก็จะกลายเป็นราษฎรของประชาคมที่ใหญ่กว่านครรัฐ เขาจะกลายเป็นราษฎรของโลก แยกต่างหากจากและอยู่เหนือกฎข้อปลีกย่อยของกฎหมาย ธรรมเนียมและการปกครองของประชาคมการเมืองที่มีอยู่

คติซีนิคมีลักษณะปฏิเสธเกินไปในแนวความคิด และข้อเสนอแนะก็หยาบจนเกินไปในทางปฏิบัติที่ลัทธินี้จะมีอิทธิพลจูงใจได้ทั่วไป อย่างไรก็ตาม ชาวเอเทนส์ยังมิได้พ้นออกจากความหลงผิดในนครรัฐของตน เปลโต้และอริสโตเติลพูดตามเสียงของคนร่วมประเทศของตนส่วนใหญ่ในการที่ยืนยันถึงความดีเลิศของรูปนครรัฐ เวลายังมาไม่ถึงที่ข้อโจมตีขั้นรากฐานอย่างของพวกซีนิคจะได้รับฟังกันในหมู่คนส่วนใหญ่ บางส่วนของลัทธิซีนิคจะได้เกิดความสำคัญขึ้นภายหลังต่อมา แต่ยังไม่จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานกัน และจนกว่าจะขจัดส่วนหยาบให้ออกไปเสียจากหลักปรัชญานี้ ครั้นแล้วจากคติซีนิคก็เกิดคติสตออิค (Stoicism) อันเป็นความเจริญสำคัญอย่างสูงในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง

สตออิค

เมื่อเซโนมาจากไซติอุม (Citium) ถึงเอเทนส์ราวปี ๓๒๐ ก่อน ค.ศ. ตั้งสำนักสตออิคขึ้นนั้น สภาวการณ์อำนวยส่งเสริมที่จะยอมรับหลักปรัชญาใหม่โดยทั่วไปในตอนนั้น ไม่แต่เพียงบรรดาชนชั้นต่ำทางเศรษฐกิจและคนที่ขาดสิทธิเสียงทางการเมืองเท่านั้น หากยังมีคนจำนวนมากที่เคยเชื่อโดยปริยายในความสมบูรณ์ถาวรของรูปนครรัฐมาก่อน ได้พากันวิพากษ์โจมตีนครรัฐ ราวปี ๓๒๐ ก่อน ค.ศ. เอเทนส์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอเลกซานเดอร์ นครรัฐเป็นที่รู้สึกมากขึ้นว่า พ้นสมัยและความสำนึกในความหลงผิดแพร่กว้างขวางออกไป ชนกรีกพากันค้นหาเหตุผลอ้างอิงใหม่ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าจะต้องออกไปให้พ้นหรือแม้เป็นการปฏิเสธวิถีชีวิตแบบเก่า ปรัชญาใหม่จะต้องสอดคล้องไปกับชีวิตที่เป็นอยู่ก่อนอื่น ปรัชญานั้นจะต้องยอมรับประชาคมแบบใหม่และกว้างใหญ่ขึ้น รวมทั้งแนวทัศนะใหม่เกี่ยวกับบุคคล ซึ่งจะทำให้ชีวิตของเขามีความหมายออกไปจากกรอบของนครรัฐ

มีอยู่มากในคติซีนิคที่สนองความต้องการของปรัชญาใหม่ แต่คตินี้ก็หยาบและขาดความละเอียดอ่อน กับทั้งมุ่งปฏิเสธจนเกินกว่าที่จะมีอิทธิพลจูงใจ เซโนและต่อมาคริสซิปปุซ (Chrysippus) ได้เสริมต่อเติมคติซีนิคแบบผสมผสานซึ่งเรียกกันว่าคติสตออิค อันเป็นคำเรียกมาจากที่เซโนและสาวกของเขาทำการบรรยายสอนจากสตัว (stoa) หรือ มุขปราสาทในเอเทนส์ พวกสตออิคโต้แย้งความคิดที่ว่า ตนคือ *ใคร* มีความสำคัญ แต่ตนคือ *อะไร* ต่างหากเล่าที่สำคัญ ถ้าคนหนึ่ง ๆ ดีก็ไม่แตกต่างอะไรเลยว่า คน ๆ นั้นจะเป็นชาวกรีกหรือชาวป่าเถื่อน จะเป็นทาสหรือเสรี จะรวยหรือจน

คน ๆ หนึ่งจะต้องไม่วัดกันด้วยฐานะที่สัมพันธ์กับคนอื่น ๆ แต่วัดด้วยสิ่งที่เขาเป็นอยู่ในฐานะบุคคลคนหนึ่ง และในข้อนี้คนเป็นเจ้าแห่งชะตากรรมของตนเอง

ปรัชญาสตออิคก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความหมายของความดีในตัวคน คน ๆ หนึ่งจะดีอย่างไร คำตอบคือว่า ความดีเป็นการสอดคล้องกับธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นพลังหนึ่งที่แสวงความสมบูรณ์โดยอาศัยความเจริญงอกงาม มันเป็นกฎซึ่งปฏิบัติและควบคุมสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ธรรมชาติเป็นสิ่งเด็ดขาดและเข้มงวดและให้คุณเสมอ การที่จะต่อต้านขัดขวางจะเป็นผลร้ายเสมอ การที่จะยอมตนด้วยการปฏิบัติตามความต้องการของธรรมชาติเป็นผลดีเสมอ พวกสตออิคแรก ๆ ยอมรับข้อแตกต่างของคติซีนิคระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ พวกนี้ว่าคนฉลาดสามารถเข้าใจกฎข้อนี้ได้ด้วยเหตุผลของตนและด้วยปัญญาของเขา บรรดาคนฉลาดเข้าร่วมกันในสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนร่วมโลก สตออิคอ้างว่าสถานะราษฎรร่วมกัน ไม่ได้รวมคนเข้าไว้ด้วยกันและทั้งไม่ได้เป็นเครื่องวัดความเสมอเท่าเทียมกันเลย แต่สายสัมพันธ์ร่วมกันในหมู่คนฉลาดอยู่ที่ว่าคนเหล่านี้รู้จักถึงสากลภาพของธรรมชาติและความจำเป็นที่จะต้องยอมตนอยู่ภายใต้ธรรมชาติ

ชีวิตสำหรับสตออิคเป็นสิ่งแท้และจริงจัง เขามีภารกิจที่ต้องปฏิบัติ การปฏิบัติหน้าที่ของเขาอาจไม่ก่อให้เกิดความสำราญในแง่ของเอพิคิวเรียน แต่ความสำราญส่วนตัวเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยที่เขาไม่อาจมีได้ บทบาทของเขาเองอาจใหญ่หรือเล็ก แต่นี่ไม่สำคัญเลย ตราบเท่าที่เขาปฏิบัติหน้าที่ของเขา เขาก็ดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและพระผู้เป็นเจ้า เขาอาจถูกเรียกร้องให้ปฏิบัติหน้าที่สาธารณะบางอย่างในการงานอาชีพของตน และถ้าเช่นนั้น สตออิคจะต้องปฏิบัติภารกิจของเขาให้สมบูรณ์เท่าที่จะสามารถทำได้ หน้าที่ในตัวเองมีคุณค่าแต่เฉพาะตราบเท่าที่ส่งเสริมตามแนวความเจริญก้าวหน้าของธรรมชาติ และปรับปรุงลักษณะและความดีของบุคคลผู้ทำหน้าที่เท่านั้น ในแง่นี้คติสตออิคตอนแรกๆ แสดงถึงความเอนเอียงที่จะปลีกตัว ซึ่งปรากฏชัดแจ้งในคติเอพิคิวเรียนและคติซีนิค หน้าที่ของสถานะราษฎรไม่ได้มีน้ำหนักมากสำหรับพวกสตออิคตอนแรก สำหรับคนพวกนี้ประสบการณ์ของเอเทนส์แสดงให้เห็นว่า เกียรติคุณของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นเพียงเรื่องหลงผิดเท่านั้น คนในฐานะเป็นบุคคลคนหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่ในฐานะราษฎรที่จะบรรลุถึงเกียรติภูมิ คนฉลาดยอมรับพันธะที่ตนมีต่อพระผู้เป็นเจ้า ต่อธรรมชาติและตัวเอง แต่เขาไม่มีพันธะอะไรต่อรัฐเลย เขาไม่สนใจใยดีกับสิ่งต่าง ๆ ทางวัตถุ เขาไม่พยายาม "เอาชนะ" สิ่งหนึ่งสิ่งใด

แม้กระทั่งอมตภาพ เพราะทัศนะทางศาสนาของสตออิคไม่รวมความเชื่อเช่นนั้น คนที่ดีดำรงชีวิตและประพฤติเช่นที่ทำอยู่ก็เพราะมันเป็นสิ่ง "ชอบ" ที่จะกระทำเพราะว่ามีกฎอย่างหนึ่งซึ่งจะต้องเคารพ และเพราะว่าจากชีวิตเช่นนั้น คนหนึ่ง ๆ ได้รับความพอใจแม้อาจจะทำให้ขาดความสุขสะดวกก็ตาม

คติสตออิคและความคิดโรมัน

ราวปี ๑๖๗ ก่อน ค.ศ. โรมได้ชัยชนะ ต่อมาเขตดอนเข้าครองอำนาจควบคุมกรีซแทน แม้โรมมีอำนาจเหนือพวกกรีกในทางทหาร แต่โรมเองก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอย่างเต็มที่ของปรัชญากรีก โรมมีส่วนสร้างของใหม่ ๆ ให้เพียงเล็กน้อยในความคิดทางการเมือง ความถนัดจัดเจนของโรมันอยู่ในเรื่องบริหารและกฎหมายเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี นักคิดโรมันได้เพาะพืชอันอุดมสมบูรณ์ของวิทยาการกรีกไว้อย่างเข้มข้น ด้วยการแสวงความรู้และปรัชญา เพื่อส่งเสริมความรักส่วนรวมในหมู่ราษฎรโรมัน และความเอนเอียงทางจักรวรรดินิยมในนโยบายต่างประเทศของโรมัน

คำสอนของเปลโต้และอริสโตเติลเป็นที่รู้จักกันดีสำหรับพวกโรมัน และก็เป็นที่นิยมยกย่องอย่างสูง แต่ส่วนมากของปรัชญากรีกก่อน ๆ นั้น ไม่เข้ากับสถานการณ์ของโรม ข้ออ้างถึงความจำเป็นของรูปนครรัฐไม่ตรงกับสถานการณ์เป็นจริงของจักรวรรดิโรมัน คนโรมันอาจเชื่อว่าคนเป็นสัตว์การเมืองและมีความรับผิดชอบต่อรัฐ แต่ไม่ได้เชื่อว่า รัฐกับสังคมเป็นสิ่งเดียว หรือว่าครอบงำบุคคลโดยสิ้นเชิง

ทั้งปรัชญาเอพิคิวเรียนก็ไม่ได้เสนออะไรมาก การที่คติเอพิคิวเรียนปฏิเสธหน้าที่ส่วนรวมว่าไม่ใช่อุดมการณ์ที่ควรค่านั้น ขัดโดยตรงต่อทั้งความคิดโรมันและต่อความจำเป็นของโรมัน ข้อสมมติฐานของคติเอพิคิวเรียนที่ว่า รัฐอย่างดีที่สุดก็เป็นสิ่งชั่วร้ายที่จำเป็น และคนฉลาดจะพึงแสวงความสำราญของตนเองโดยอาศัยรัฐให้น้อยที่สุดนั้น เป็นข้อที่ไม่อาจยอมรับได้โดยสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้น ที่ขัดกับศาสนาของโรม คือคติเอพิคิวเรียนไม่สนใจกับศาสนา เพราะความเชื่อว่า บรรดาพระผู้เป็นเจ้าไม่สนใจในสวัสดิการของคน

ก็มีแต่ลัทธิของสตออิคซึ่งก่อตั้งขึ้นเป็นอย่างดีและก้าวหน้าอย่างมากเท่านั้นที่พวกโรมันได้พบหลักปรัชญาที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงสำคัญต้องมีอยู่ แต่ลักษณะมูลฐานบางอย่างของคติ

สตออิคปรับเข้ากับความต้องการของโรมันได้อย่างน่าชม ในข้อหนึ่งคติสตออิคอนุญาตให้คนที่เคร่งปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนาของเขา อีกข้อหนึ่ง คตินี้โต้แย้งความคิดที่ว่า การเสวยสุขสำราญเฉพาะส่วนบุคคลนั้น เป็นจุดมุ่งหมายอันถูกต้องของมนุษยชาติ เหนือข้ออื่นใดคนโรมันนิยมหลักการของสตออิคที่ว่า ชีวิตเป็นกิจที่เข้มงวดซึ่งจะต้องอุทิศต่อหน้าที่และดำเนินไปตามธรรมชาติ หน้าที่ต่อโรมอันยิ่งใหญ่ไม่ใช่เรื่องที่จะปฏิบัติอย่างธรรมดาสามัญโดยคนที่ขาดความสำนึกในหน้าที่และจุดมุ่งหมาย การเอาชัยชนะเป็นเรื่องจริงจังและต้องการให้มีการใส่ใจเด็ดเดี่ยวของผู้ที่สามารถบังคับอารมณ์ปรารถนาของตนเองตามความต้องการของรัฐ ลัทธิสตออิคอาจเห็นพ้องกับทัศนะเหล่านี้

คติสตออิคของเซโนและคริสซิปปุซไม่เหมาะสมกับความต้องการของโรมด้วยเหตุผลหลายอย่าง คตินี้ย้ำหลักการพึ่งตนเองมากกว่าหน้าที่ต่อส่วนรวม และแคบเกินไปจำกัดวงเขตใช้เฉพาะสำหรับ "คนฉลาด" เท่านั้น ซึ่งย่อมมีอยู่จำนวนน้อย ทั้งคติสตออิคตอนต้น ๆ ยังขาดความละมุนละไมเกินกว่าที่จะดึงดูดความนิยมอย่างกว้างขวาง ปาเนติอุส (Panaetius) แห่งโรดส์ (Rhodes) ผู้นำของสตออิคตอนปลายศตวรรษที่ ๒ ก่อน ค.ศ. เป็นผู้ปรับหลักปรัชญาสตออิคให้เข้ากับความต้องการของโรมัน ในการนี้ ปาเนติอุสแก้ไขเปลี่ยนลักษณะของลัทธิสตออิค แต่ได้แพร่ขยายอิทธิพลจูงใจและความสำคัญของคตินี้ออกไปอย่างไพศาล ปาเนติอุสผ่อนคลายความแข็งกระด้างของคติสตออิคและทำให้ใช้ได้สำหรับคนทั้งหมดไม่เฉพาะแต่คนฉลาดเท่านั้น ปาเนติอุสถือว่าคนทั้งหมดได้รับความสามารถที่จะเข้าใจธรรมชาติ และปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ ในแง่นี้คนทั้งปวงจึงเสมอเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะมีข้อแตกต่างมากมายระหว่างกันในด้านอื่น ๆ ก็ตาม นอกจากนั้นคนดีจะไม่อุทิศตัวเองให้กับหน้าที่ต่อตนเอง แม้ว่าหน้าที่นั้นจะเป็นการต่อสู้ด้วยจิตใจสูงเพื่อความเจริญทางจิตใจซึ่งพวกสตออิคตอนต้น ๆ ต้องการ* แต่อุดมการณ์ของคนดีควรเป็นหน้าที่ต่อส่วนรวมอันเป็นการเกื้อกูลช่วยเหลือต่อเพื่อนมนุษย์อย่างมุ่งมั่นและแข็งขันโดยผ่านทางสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ อิทธิพลคติสตออิคของปาเนติอุสต่อความคิดโรมันมียิ่งใหญ่ และจะปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้นเมื่อเราพิจารณาถึงซิเซโรและกฎหมายโรมันต่อไป

---

* Sabine : หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๕๒-๑๕๓

โปลิบิอุส

เรื่องราวใด ๆ เกี่ยวกับอิทธิพลของความคิดทางการเมืองของกรีกต่อโรม จะต้องรวมกล่าวขวัญถึงโปลิบิอุส (Polybius ๒๐๔—๑๒๒ ก่อน ค.ศ.) ซึ่งเป็นคนสมัยเดียวกันและเป็นเพื่อนกับปาเนติอุส โปลิบิอุส เป็นราษฎรของอาร์เคเดีย (Arcadia) ซึ่งเป็นสมาชิกสำคัญของสันติบาตเอเคเอียน (Achaean League) โปลิบิอุสเป็นคนชั้นนำคนหนึ่งของชาวเอเคเอียนพันคนที่ถูกจับและนำตัวไปยังโรมในฐานะเชลย เพราะข้อกล่าวหาของกลุ่มพวกหัวรุนแรงของสันนิบาตที่สนับสนุนโรม ชาวเอเคเอียนเหล่านี้ไม่เคยถูกพิจารณาความ แม้ว่าจะถูกกักขังอยู่เป็นเวลาถึง ๑๗ ปี แต่ขวบปีที่ถูกคุมขังผ่านไปอย่างรวดเร็วสำหรับโปลิบิอุสผู้ได้รับการปรนนิบัติเยี่ยงแขกเมืองมากกว่านักโทษ โปลิบิอุสกลายเป็นเพื่อนสนิทของไซปิโอ (Scipio) และมิตรภาพนี้เป็นช่องทางพาไปสู่วงการเมืองชั้นสูงสุดของโรม โปลิบิอุสศึกษาประวัติศาสตร์และสถาบันของโรมอย่างขมักเขม้น จนกลายเป็นผู้นิยมเลื่อมใสรัฐโรมันอย่างแรงกล้าคนหนึ่ง ความเอื้อเฟื้อของไซปิโอช่วยให้โปลิบิอุสสามารถทำการคิดค้นประวัติศาสตร์อย่างยืดยาวและสูงค่า ผลที่ได้เป็นงานเขียนหนังสือ ๔๐ เล่ม ในจำนวนนี้ปรากฏมีอยู่เพียง ๕ เล่มแรกเท่านั้นที่สมบูรณ์ครบถ้วน พร้อมด้วยอีก ๓๕ เล่มที่เป็นเศษ ๆ เหลืออยู่ จุดมุ่งหมายของโปลิบิอุสคือเพื่อค้นหาเหตุผลของความยิ่งใหญ่ของโรม โปลิบิอุสได้พบสิ่งที่ตนถือว่าเป็นคำตอบอธิบายความดีเลิศของรัฐธรรมนูญโรมัน ซึ่งเลี่ยงอันตรายที่มักประสบกับรูปรัฐแบบบริสุทธิ์อยู่เสมอ คือรัฐที่เป็นรูปราชาธิปไตยล้วน ๆ คณาธิปไตยล้วน ๆ หรือประชาธิปไตยล้วนๆ โปลิบิอุสอาศัยใช้ทฤษฎีของอริสโตเติลเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแบบผสม และยืนยันว่า รัฐที่ใช้รูปราชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตย หรือประชาธิปไตยแต่อย่างเดียวนั้น ย่อมจะต้องเสื่อมทรามผันแปรไป คือจากราชาธิปไตยเป็นอำนาจนิยม จากอภิชนาธิปไตยเป็นทรชนาธิปไตย และจากประชาธิปไตยเป็นการปกครองของฝูงชน

โปลิบิอุสถือว่า โรมสามารถหยุดยั้งความเอนเอียงตามธรรมชาติที่จะเสื่อมเสียได้ โดยอาศัยใช้รัฐธรรมนูญแบบผสม ในรัฐธรรมนูญแบบผสม ส่วนต่าง ๆ ของบรรดารูปการปกครองง่าย ๆ จะมีปรากฏอยู่ หากแต่มีพลังเท่าเทียมกัน แต่ละส่วนยับยั้งและป้องกันมิให้ส่วนอื่นเป็นตัวเองมากเกินไป ในสถานการณ์ที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เช่นนี้ ระบอบทรราชย์ไม่อาจใหญ่โตจนถึงกับยั่วยุให้เกิดจลาจล ทรชนาธิปไตยจะไม่มีอำนาจจนเป็นชนวนให้ประชาชนโกรธแค้น และประ-

ชาธิปไตยจะไม่ขาดการยับยั้งควบคุมจนกลายเป็นอนาธิปไตย ระบบเช่นว่านั้นจะปล่อยให้มีการเคลื่อนไหวและก้าวหน้า แต่จะไม่ปล่อยให้เกินเลยไปได้

ความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญผสมไม่ใช่ของใหม่ดังที่เราเห็นมาแล้ว อริสโตเติลเคยคิดในแนวทำนองเดียวกัน แต่อริสโตเติลเสนอว่า ทุกส่วนในสังคมควรรวมเข้าอยู่ในแต่ละสถาบันและหน้าที่ โปลิบิอุสเป็นคนแรกที่ใช้หลักเหล่านี้กับสถาบันปกครอง และคิดสร้างระบบยับยั้งและถ่วงดุลย์ ดังเช่นที่รู้จักกันทุกวันนี้ การวิเคราะห์และข้อสรุปของโปลิบิอุสผิวเผินแบบเดียวกันกับของมองเตสกิเออหลายศตวรรษต่อมา แต่ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกับมองเตสกิเออ ความคิดนี้ปรากฏเป็นผลขึ้นในรัฐธรรมนูญของสหรัฐ อันเป็นเอกสารที่ย้ำใหญ่หลวงในเรื่องการแยกอำนาจและการยับยั้งและถ่วงดุลย์ ผู้วิจารณ์ลัทธินี้อ้างว่าการแยกอำนาจปกครองเป็นผลก่อให้เกิดการชะงักงัน แต่โปลิบิอุสทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ ข้อวิจารณ์ข้อนี้อยู่ เชื่อแน่ว่าเอกภาพจะเกิดขึ้นและเป็นผลปฏิบัติใช้ได้ เมื่อถึงคราวจำเป็นอาจกล่าวได้อย่างเป็นธรรมว่า การยับยั้งและถ่วงดุลย์เป็นทางไปสู่การสงวนรักษาเสรีภาพของบุคคล แต่ในทางตรงกันข้าม ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นคุณไปทั้งหมด และข้อกล่าวหาที่ว่าอาจนำไปสู่การแตกแยกและขัดข้องนั้น ก็ไม่ใช่จะไม่มีมูลความจริงเสียทีเดียว

หฤษฎีกฎหมายของโรม

ส่วนส่งเสริมของโรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและคงทนที่สุดต่อโลกตะวันตก คือในด้านพัฒนาการทางกฎหมาย ระยะของการเจริญงอกงามซึ่งบังเกิดผลเป็นประมวลจุสติเนียน (Justinian) ในคริสศตวรรษที่ ๖ กินเวลากว่าพันปี และเป็นเรื่องซับซ้อน ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาได้ก็แต่เฉพาะลักษณะใหญ่ ๆ เท่านั้น แต่หลักการมูลฐานของกฎหมายและความเป็นมาจะต้องเป็นที่เข้าใจกัน เพราะกฎหมายโรมันมีผลอิทธิพลยิ่งใหญ่ต่อบรรดา "พ่อ" แห่งองค์การคริสต์ศาสนา ต่อรูปโครงส่วนรวมของทฤษฎีการเมืองยุคกลาง และต่อการสถาปนาในขั้นปลายของกฎหมายทั่วทั้งยุโรป

กฎหมายโรมตอนต้นที่สุดโดยสาระได้แก่ กฎธรรมเนียมและประเพณี ไม่มีความรู้สึกกันว่ากฎหมายอาจทำกันขึ้นได้ แต่ถือว่ากฎหมายมีตัวตนอยู่เสมอและจะคงเป็นอยู่เสมอ กฎหมายมาจากพระผู้เป็นเจ้า ไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ดี ทัศนะเกี่ยวกับกฎหมายเช่นว่านี้จะใช้ได้ก็แต่ในภาวะขั้นปฐมที่สุดเท่านั้น และเมื่อประชาคมเจริญเติบโตขึ้น ความต้อง

การระเบียบข้อบังคับใหม่ๆ และให้มีการประมวลรวบรวมไว้บ้าง ทำให้เกิดความคิดว่ากฎหมายโดยส่วนใหญ่มาจากองค์การปกครองของรัฐ หลักความคิดเกี่ยวกับกฎหมายในแง่ที่เป็นการบัญญัติขึ้น และเป็นการรวมหลักการความยินยอมของประชาชนเป็นที่แพร่หลายตั้งแต่สมัยแรกๆของระบบสาธารณรัฐตลอดมาจนถึงกลางศตวรรษที่ ๓ ก่อน ค.ศ.

กฎหมายสมัยต้นนี้ใช้เฉพาะสำหรับราษฎรชาวโรมันเท่านั้น มันเป็น*กฎหมายภายใน*(Jus civile) และในทางทฤษฎี ชาวต่างรัฐไม่มีทางใช้และไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายนั้น ในทางกฎหมาย ชาวต่างรัฐในโรมไม่มีสิทธิซึ่งราษฎรจำต้องยอมรับนับถือ ตัวบุคคลและทรัพย์สินของชาวต่างรัฐขึ้นอยู่กับความกรุณาของราษฎร ความรู้ของเราเกี่ยวกับสมัยนั้นขาดความสมบูรณ์ ซึ่งเราได้แต่เพียงคาดเดาเอาเท่านั้นเกี่ยวกับกรณีลักลั่นที่อาจมีได้ระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อกิจการของโรมทำให้ราษฎรของตนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชนชาติอื่นๆ ของโลก เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อโรมแผ่ขยายอำนาจปกครองและอิทธิพลเหนือชนชาติอื่นๆ ความต้องการด้านพาณิชย์ (ไม่ต้องพูดถึงด้านความยุติธรรม) เป็นผลทำให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ในกระบวนการทางกฎหมาย

การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ตำแหน่งที่เรียกว่า เปรเตอร์ เปเรกรินุส (praetor peregrinus) ซึ่งมีหน้าที่ระงับข้อพิพาททางกฎหมายเกี่ยวกับชนต่างรัฐ ในการกำหนดคำตัดสิน เปรเตอร์ เปเรกรินุส แสวงใช้ปัจจัยประกอบต่าง ๆ ของหลักความยุติธรรมซึ่งถือร่วมกันในหมู่ราษฎรของต่างรัฐ เจ้าหน้าที่ผู้นี้อาศัยเหตุผลเป็นสำคัญ และกฎที่ประกาศใช้เป็นการผสมผสานกันระหว่างกฎหมายโรมันอย่างไม่เป็นทางการแบบหนึ่งกับความคิดต่าง ๆ ของชนอื่น ๆ เฉพาะอย่างยิ่งกรีก* มันกลายเป็นธรรมเนียมสำหรับเปรเตอร์ที่จะตีพิมพ์บรรดากฎที่ตนประกาศใช้ในขณะดำรงตำแหน่ง เมื่อระยะเวลาครองตำแหน่งสิ้นสุดลง ระบบกฎหมายที่สถาปนาขึ้นเช่นนั้นถือเป็นเครื่องแสดงหลักความยุติธรรม ซึ่งมีผลใช้บังคับสากล กฎหมายนี้เป็นที่รู้จักกันว่ากฎหมายทั่วไป (jus gentium) คือกฎหมายร่วมสำหรับชนต่าง ๆ ทั้งหมด *กฎหมายทั่วไป*เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมาย แตกต่างจาก *กฎหมายภายใน* เพราะ *กฎหมายภายใน* มีลักษณะเป็นสิ่งบัญญัติขึ้นใช้เฉพาะสำหรับชาวโรมันเท่านั้น และเป็นเครื่องแสดงถึงหลักเจตจำนง ส่วน*กฎหมายทั่วไป* เป็นกฎหมายที่

* H.F. Jolowicz, Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge University Press, N.Y. 1959. หน้า ๑๐๒

ตุลาการประกาศ (ถึงแม้จะไม่ใช่ตุลาการบัญญัติขึ้น) สำหรับคนทั้งปวง และเป็นเครื่องแสดงถึงหลักของความยุติธรรม

ระยะสำคัญที่สุดของพัฒนาการทางกฎหมาย อยู่ในระหว่างศตวรรษที่ ๒ ก่อน ค.ศ. และครึ่งแรกของคริสตศตวรรษที่ ๓* ระหว่างเวลานั้น จักรพรรดิเป็นแหล่งสำคัญของกฎหมาย พระองค์เป็นผู้อำนวยงานของบรรดานักนิติศาสตร์และผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมาย ในการกำหนดความหมายและจัดแบ่งประเภทหลักการลักลั่นต่าง ๆ จำนวนมหาศาล ซึ่งสะสมกันไว้เป็นแรมปี ทั้งนี้เพื่อสร้างเครื่องมือที่มีแบบแผนสำหรับใช้ควบคุมจักรวรรดิ รัชสมัยของจุสติเนียน (ค.ศ. ๕๒๗–๕๖๕) สร้างประมวลกฎหมายโรมันยิ่งใหญ่ซึ่งเรียกชื่อตามพระนามขององค์จักรพรรดิ และซึ่งมีส่วนอย่างมากที่กำหนดรูปและเนื้อหาของบรรดาระบบกฎหมายของโลกสมัยใหม่

ซิเซโร

หน้าประวัติศาสตร์โรมันเกลื่อนไปด้วยชื่อของนักนิติศาสตร์ยิ่งใหญ่ รัฐบุรุษและผู้นำทางทหาร แต่ไม่ใช่ด้วยชื่อของปราชญ์ยิ่งใหญ่ทางการเมือง ซิเซโร (Cicero ๑๐๖–๔๓ ก่อน ค.ศ.) เป็นนักกฎหมาย และนักกฎหมายที่ดีมากด้วย ซิเซโรเป็นรัฐบุรุษที่ทรงคุณภาพและสามารถยอดเยี่ยม บุคคลผู้นี้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งกงสุลระหว่างชีวิตงานอันสูงเด่นทีเดียว แต่เราพบของใหม่ไม่มากในงานเขียน ซึ่งทำให้ซิเซโรเป็นที่รู้จักกันดีคือ *สาธารณรัฐ* (Republic) และ *กฎหมาย* (Laws) ทั้งแบบแผนและเนื้อหาของงานเขียนเหล่านี้เป็นแบบกรีก ซิเซโรใช้รูปการสนทนาแบบเปลโต้ แต่ด้วยฝีมือด้อยกว่ามาก หลักปรัชญาได้แก่คติสตออิค ซึ่งก็เป็นสิ่งคิดค้นของกรีกอีกนั่นเอง กระนั้นก็ตาม งานเขียนของซิเซโรมีผู้อ่านกว้างขวางและส่วนมากเรารู้เกี่ยวกับคติสตออิคตามที่ปาเนติอุสต่อเสริมขึ้นนั้นเราเรียนรู้มาจากงานของซิเซโร

คำบรรยายของซิเซโรถึงหลักปรัชญาของสตออิคเป็นที่ชัดเจนและเร้าใจ ซิเซโรกล่าวว่ามีกฎธรรมชาติซึ่งเป็นหลักธรรมนูญของโลก และเป็นอย่างเดียวกันสำหรับทุกคนทุกหนทุกแห่ง บรรดาการปกครองของรัฐบาลทั้งหลายและการกระทำของผู้ปกครองทั้งหลาย จะพึงวินิจฉัยวัดกันโดยอาศัยรากฐานของบัญญัติแห่งกฎนี้

---

* Jolowicz หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖

"กฎหมายที่แท้จริง คือเหตุผลอันชอบ สอดคล้องกับธรรมชาติ กฎหมายมีผลใช้ได้สากลไม่เปลี่ยนแปลงและถาวรตลอดกาล กฎหมายเรียกร้องให้ทำหน้าที่ด้วยบัญชาของกฎหมาย และเหนี่ยวรั้งจากการกระทำผิดด้วยคำห้ามของกฎหมาย กฎหมายไม่ได้กำหนดวางคำบัญชาหรือคำห้ามต่อคนที่ดีโดยเปล่าประโยชน์ แม้ว่าจะไม่มีผลอันใดต่อคนเลวก็ตาม มันเป็นบาปที่พยายามแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายนี้ ทั้งจะปล่อยให้พยายามเลิกล้มส่วนใดเสียก็ไม่ได้เหมือนกัน และเป็นไปไม่ได้ที่จะเลิกร้างให้หมดโดยสิ้นเชิง เราไม่อาจได้รับปลดปล่อยพ้นจากพันธะของกฎหมายนี้ได้โดยสภาซีเนตหรือประชาชน และเราไม่จำเป็นต้องมองดูรอบตัวเราในการที่จะหาผู้อธิบายหรือแปลความกฎหมายนี้ และจะไม่มีกฎหมายแตกต่างกันในโรมและในเอเทนส์ หรือแตกต่างกันสำหรับเดี๋ยวนี้และในอนาคต หากจะมีแต่กฎหมายเดียวอันสถาพร และไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ จะใช้ได้สมบูรณ์สำหรับชาติทั้งปวงและทุกเวลาและจะมีเจ้าและผู้ปกครองเดียว คือพระผู้เป็นเจ้าเหนือเราทั้งมวล เพราะว่าพระองค์ทรงเป็นผู้กำหนดกฎหมายนี้ เป็นผู้ประกาศใช้ และเป็นตุลาการบังคับใช้ ผู้ใดก็ตามที่ไม่เคารพเชื่อฟัง เป็นผู้หนีจากตัวเองและปฏิเสธธรรมชาติความเป็นมนุษย์ของตน และด้วยเหตุผลของข้อเท็จจริงนี้นี่เอง ผู้นั้นจะได้รับโทษร้ายแรงที่สุดแม้ว่าจะหลบเลี่ยงจากสิ่งที่ถือโดยทั่วไปว่าเป็นการลงโทษก็ตาม"*

ภายใต้กฎหมายนี้ คนทั้งปวงเสมอเท่าเทียมกัน กฎหมายผูกมัดทุกคนโดยชอบเพราะว่าคนทั้งหมดซึ่งมีความสามารถในการใช้เหตุผล สามารถเข้าใจได้

"เหตุผลซึ่งโดยลำพังยกเราขึ้นสู่เหนือระดับสัตว์เดียรัจฉาน และทำให้เราสามารถค้นคิดหลักความเข้าใจ สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงและไม่จริง สามารถถกเถียงและขบปัญหาและสามารถมาสู่ข้อสรุปได้นั้น เป็นของร่วมสำหรับเราทั้งหมดอย่างแน่นอน และอย่างน้อยที่สุดในความสามารถที่จะเรียนรู้ มันไม่แตกต่างกัน แม้จะแตกต่างในสิ่งที่เรียนรู้" *(กฎหมาย ๓๐)*

คนมีลักษณะร่วมกันทุกหนทุกแห่ง แม้จะมีข้อแตกต่างระหว่างกัน "ก็จะมีชาติใดเล่าที่ไม่รักมรรยาททีดี ความเมตตากรุณา ความรู้คุณ และความระลึกถึงคุณที่ได้รับ จะมีชนใดเล่าที่ไม่เกลียดและชิงชังคนเกกมะเหรก คนเลว คนโหดร้าย และคนไม่รู้คุณ" *(กฎหมาย ๓๒)*

คนอาจเสื่อมเสียเพราะนิสัยเลว ๆ และความยุติธรรมก็ไม่ได้ถือปฏิบัติกันเสมอไป แต่คนได้รับเหตุผลที่ชอบและ *ทั้งหมดเสมอกันภายใต้กฎหมาย* ไม่แต่ราษฎรที่เสมอกัน แต่คนทั้งหมด ซิเซโรถือหลักสากลมากยิ่งกว่าอริสโตเติลผู้คิดถึงความเสมอภาคแต่เฉพาะที่ใช้สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรของนครรัฐเท่านั้น แม้แต่ทาสในทัศนะของซิเซโรเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ ก็มีสิทธิ

---

* The Republic, III, 22 ใน Cicero, De Re Publica, De Legibus (พร้อมด้วยคำแปลภาษาอังกฤษโดย Clinton Walker Keyes) The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1928 ข้อความคัดอ้างอิงต่อไปถึง Republic และ Laws ของซิเซโรมาจากหนังสือนี้

ในความเสมอภาคส่วนหนึ่ง ระบบทาสไม่จำเป็นต้องเลิกล้ม แต่กระนั้นทาสก็เป็นมนุษย์ พร้อมด้วยความสามารถใช้เหตุผลและมีสิทธิซึ่งต้องยอมรับนับถือกัน เจ้าของทาสควรปฏิบัติต่อทาสอย่างที่จะพึงปฏิบัติต่อคนงานรับจ้าง รัฐก็เช่นกัน ต้องถือหลักการเหล่านี้ รัฐมีพันธะอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องปฏิบัติตามหลักการแห่งกฎธรรมชาติ กฎหมายของรัฐจะต้องวินิจฉัยโดยอาศัยรากฐานที่ว่าสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติเพียงไร กฎหมายไม่ได้แสดงถึงความยุติธรรมเพียงเพราะว่ามีประโยชน์ คือ เพราะว่า "ใช้ได้" ทั้งกฎหมายก็ไม่จำเป็นต้องยุติธรรมเพราะว่าได้รับความยินยอมของประชาชนให้อำนาจแก่กฎหมาย กฎหมายอาจ "กระทำ" ความอยุติธรรม และประชาชนอาจอยุติธรรม ซึ่งเป็นเช่นนั้นจริง ๆ ในเวลาที่ประชาชนต้องการการกระทำและกฎหมายที่ผิด ๆ

การที่ซิเซโรดูยอมรับทฤษฎีของสตออิคเกี่ยวกับกฎธรรมชาติอย่างไม่มีข้อแม้เลยนั้น อาจทำให้เข้าใจผิด เราอาจมีเหตุผลที่ถือว่าซิเซโรยอมรับระบบปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ แต่ความเข้าใจเช่นนี้คงจะไม่ถูกทั้งหมด ซิเซโรมีชีวิตในระยะเสื่อมของสาธารณรัฐโรมัน และโครงสร้างระบบสาธารณรัฐซึ่งยกย่องกัน กำลังได้รับการเน้นหนักพยายามที่จะจัดการกับปัญหาจักรวรรดิซึ่งประสบอยู่ มีการเคลื่อนไหวใหญ่ไปสู่ระบบเผด็จการเพื่อเป็นทางออก และซิเซโรเป็นผู้นำของพลังฝ่ายที่ต่อต้านจุดมุ่งหมายเช่นนั้น ซิเซโรเชื่อว่าการยืนหยัดหลักการสาธารณรัฐซึ่งทำให้โรมบรรลุความยิ่งใหญ่นั้น จะเป็นคำตอบปัญหาของโรม ในหนังสือเรื่อง*สาธารณรัฐ* ซิเซโรบรรยายลักษณะเค้าโครงของสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะเป็นรัฐอันสมบูรณ์ และพยายามแสดงให้เห็นว่าโรมได้วิวัฒนามาสู่อุดมการณ์นั้นอย่างไร ความพยายามของซิเซโร โดยเนื้อหาเป็นการนำเอาลัทธิของโปลิบิอุสเกี่ยวกับรัฐผสมมาอธิบายใหม่ และก็เป็นความพยายามที่มีจุดอ่อนและหลงผิดแบบเดียวกับของทฤษฎีนั้นด้วย

ถึงการใช้ทฤษฎีรัฐผสมจะผิด แต่จุดมุ่งหมายของซิเซโรก็ควรแก่การสรรเสริญ ซิเซโรโต้แย้งแข็งแรงต่อระบบอำนาจพลการทุกอย่าง ในทัศนะของซิเซโร ประชาธิปไตยอาจเสื่อมทรามลงไปเป็นการปกครองของฝูงชนได้อย่างง่ายดาย เช่นเดียวกับที่ราชาธิปไตยอาจกลับไปเป็นทรราชย์หรืออภิชนาธิปไตยกลับเป็นทรชนาธิปไตยได้ การสนับสนุนหนักแน่นของซิเซโรในลัทธิกฎธรรมชาติ ไม่เคยทำให้ซิเซโรเสนอแนะรูปการปกครองแบบประชาธิปไตย เฉพาะแต่ระบบปกครองที่ประกอบด้วยทั้ง ๓ ส่วน คือราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยเท่านั้น ที่อาจ

อำนวยเสถียรภาพจำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เกิดระบบอำนาจพลการได้ และถึงแม้ระบบปกครองที่ดีที่สุดจะต้องเป็นชนิดผสมเสมอไปก็ตาม แต่จักรภพเองเป็นกิจการของประชาชน และมีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งความดีส่วนรวมและความยุติธรรม อย่างน้อยที่สุดเมตตาธรรมสากลนี้ก็เป็นเหตุผลอ้างอิงอันชอบอย่างเดียวเท่านั้นในความเป็นอยู่ของรัฐ โดยที่คนทั้งปวงอาจใช้เหตุผลและอาจเข้าใจกฎธรรมชาติ คนจึงมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารอำนาจการเมือง ถึงซิเซโรจะไม่ใช่นักประชาธิปไตย แต่ก็ยังยอมรับหลักการเช่นความเสมอภาคของมนุษย์ กฎธรรมชาติ ความรับผิดชอบของรัฐบาล และการมีส่วนร่วมของมหาชน ตัวซิเซโรเองเป็นอนุรักษ์นิยมและเดินสายกลาง ซึ่งเลือกถอยกลับไปสู่อดีตมากกว่าที่จะเสนอทางแก้แบบก้าวหน้าสำหรับปัญหาของประเทศของตน กระนั้นก็ตาม จะต้องสรรเสริญฐานะท่าทีอันกล้าแข็งของซิเซโรในการต่อต้านระบบเผด็จการ เป็นฐานะท่าทีที่ทำให้ซิเซโรถูกฆาตกรรมด้วยน้ำมือของสมัครพรรคพวกฝ่ายม๊าคแอนโทนี่ (Mark Antony) หนึ่งปีภายหลังจากการลอบสังหารจูลิอุสเซซาร์ (Julius Caesar)

เซเนกา

จากซิเซโร ผู้เป็นตัวแทนความคิดของสตออิคในระยะตอนปลายของระบบสาธารณรัฐ เรามาถึงเซเนกา (Seneca ๔๒ ก่อน ค.ศ.–ค.ศ. ๖๕) ผู้ซึ่งแสดงลัทธิสตออิคในระยะเริ่มต้นของจักรวรรดิโรมัน มีข้อคล้ายคลึงและแตกต่างในความคิดที่บุคคลทั้งสองแสดงออก ทั้งสองเชื่อว่าธรรมชาติกำหนดมาตรฐานซึ่งคนควรยึดถือในการดำรงชีวิต ทั้งสองยอมรับความสมบูรณ์ของหลักความเสมอภาคของมนุษย์ เซเนกาหนักแน่นกว่าซิเซโรในการยืนยันหลักการนี้ เซเนกาพยายามชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างนายกับทาสเป็นแต่เพียงเรื่องของข้อตกลงยินยอมทางกฎหมายเท่านั้น และว่าในฐานะเป็นมนุษย์ ทาสมีกำเนิดเช่นเดียวกับผู้เป็นนาย และย่อมสามารถบรรลุถึงคุณธรรมอย่างเต็มที่เช่นกัน โชคร้ายเท่านั้นที่ทำให้คนเป็นทาส เซเนกาเช่นเดียวกับซิเซโรและพวกสตออิคตอนต้น จึงเท่ากับโต้แย้งโดยตรงต่อหลักสมมติฐานของอริสโตเติลที่ว่า คนโดยธรรมชาติไม่เสมอกัน*

---

*R. W. Carlyle และ A.J. Carlyle, A History of Mediaeval Political Theory in The West, Barnes & Noble, Inc., N.Y. 1953 vol. 1 หน้า ๒๑

หลักสตออิคของเซเนกาดูเศร้า เมื่อเทียบกับของซิเซโร ซิเซโรเห็นในแง่ดีว่าความรุ่งเรืองของโรมอาจกลับฟื้นคืนมาได้ ถ้ายอมให้มีการปฏิรูปเพื่อสร้างอานุภาพและบูรณภาพที่ระบอบสาธารณรัฐเคยมี เซเนกาเชื่อเหมือนกันว่าระบบสาธารณรัฐเหนือกว่าจักรวรรดิ แม้ว่าจะมีความหวังเล็กน้อยที่จะให้จิตใจแบบสมัยก่อน ๆ กลับฟื้นคืนมา ภาวะการณ์อยู่ในลักษณะที่ว่า เฉพาะกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเท่านั้นที่จะสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยได้ ความเสื่อมทรามของฝูงชนส่วนใหญ่ทำให้ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เซเนกาสนใจน้อยกว่าซิเซโรในเรื่องเปรียบเทียบและประเมินคุณค่ารูปการปกครองต่าง ๆ เพราะเซเนกาตระหนักแน่ว่า การปกครองไม่อาจพิจารณากันได้ในแง่ที่ว่าดีและเลว หากแต่ในแง่ของประโยชน์เท่านั้น ความสงบเรียบร้อยเป็นสิ่งที่จะต้องธำรงรักษา และการปกครองใดก็ตามที่สามารถทำการบริหารควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดย่อมเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

ด้วยทัศนะดังกล่าวเกี่ยวกับธรรมชาติและหน้าที่ของการปกครอง จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่เซเนกาย่อมปฏิเสธโต้แย้งทัศนะของซิเซโรบ้างบางส่วนและของพวกสตออิคตอนต้น ๆ โดยทั่วไปที่ว่าคนดีและฉลาดจะพึงเสนอหน้าที่ของตนต่อรัฐ เซเนกาไม่ได้คิดว่าหน้าที่ต่อรัฐเป็นสิ่งที่น่าโต้แย้งเสียทีเดียว แต่ก็ไม่ได้คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญอะไร คนฉลาดอาจปฏิบัติหน้าที่อันมีค่ายิ่งกว่านี้ คนฉลาดอาจและควรรับใช้จักรภพอื่นอันเป็นสังคมที่ใหญ่กว่ารัฐ เป็นสังคมที่รวมมนุษยชาติทั้งมวล* เซเนกายืนยันอีกถึงหลักการร่วมกันสำหรับบรรดานักคิดสมัยก่อน ๆ ซึ่งเป็นผู้คิดมาก่อนสำนักสตออิค ถือว่าพันธะผูกพันของความเป็นมนุษย์ร่วมกันนั้นเป็นสิ่งเหนือกว่าพันธะของความเป็นราษฎร ในการนี้ เซเนกาแตกออกมามากมายจากหลักสตออิคของซิเซโร ผู้ซึ่งถือว่าพันธะใหญ่ทางจิตใจของคนได้แก่การรับใช้ประเทศของตน เซเนกาก็เชื่อเหมือนกันว่าคนมีพันธะทางจิตใจ แต่มันเป็นพันธะต่อสังคมมนุษยชาติที่ใหญ่กว่า ไม่ใช่เฉพาะต่อราษฎรร่วมชาติของตนเท่านั้น เซเนกาเชื่อในคุณค่าของคนที่ไม่ได้รับใช้เพื่อนมนุษย์อย่างแข็งขันในฐานะใด ๆ หากแต่เป็นผู้ที่อุทิศตนเองต่อ

* พวกสตออิคตอนต้นแนะว่าคนเราเป็นสมาชิกของ ๒ ประชาคม คือรัฐการเมือง และประชาคมที่ใหญ่กว่าซึ่งคนสังกัดอยู่โดยอาศัยความสามารถในการใช้เหตุผล สำหรับเซเนกาประชาคมที่ใหญ่กว่าคือสังคมซึ่งมีพันธะผูกพันเป็น "ทางจิตใจ หรือศาสนา" มากกว่า "ทางกฎหมาย และ การเมือง" ดู Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๗๕–๑๗๖

ความคิดคำนึงถึงคุณธรรมชาติและพระผู้เป็นเจ้า* คนเช่นนั้น อย่างน้อยที่สุดก็บริสุทธิ์จากการกระทำผิด และกำลังตระเตรียมตนสำหรับหน้าที่ในอนาคต ข้อสำคัญจะต้องแยกความแตกต่างในคติสตออิคของเซเนกาจากความคิดของเปลโต้และอริสโตเติล (รวมทั้งซิเซโรด้วย) ที่ว่าฐานะความเป็นราษฎรเป็นหน้าที่อันมีค่าที่สุดที่คนอาจปฏิบัติได้ สำหรับเปลโต้และอริสโตเติล รัฐเป็นสิ่งที่ขาดมิได้สำหรับการสร้างคุณธรรมและชีวิตที่ดี สำหรับเซเนกา รัฐเป็นเครื่องแสดงถึงธรรมชาติอันชั่วร้ายของคน ในการอธิบายความข้อนี้เซเนกาได้เกิดมีความคิดเกี่ยวกับ "ยุคทอง" หรือภาวะธรรมชาติ ซึ่งนับแต่นั้นเป็นต้นมามีบทบาทสำคัญอันหนึ่งในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง

ตามทัศนะของเซเนกา คนแต่ก่อนเคยดำรงชีวิตอย่างผาสุกและบริสุทธิ์ แม้จะเขลาอยู่ในสภาวะแรกเริ่ม ทรัพย์สินส่วนตัวยังไม่มี ข้าวของทั้งหมดครอบครองและใช้บริโภคร่วมกัน มีผู้ปกครอง (แม้ในตอนนั้นคำว่า "ผู้นำ" เป็นคำที่ตรงถูกต้องดีกว่า) แต่ไม่มีกฎหมาย ไม่มีองค์กรบังคับใช้ คนภายใต้การนำของผู้ปกครองที่ฉลาดและเป็นธรรมดำเนินตามกฎของธรรมชาติ และเห็นว่าสิ่งอื่นๆทั้งหมดไม่จำเป็นเพราะเหตุที่บัญชาของธรรมชาติย่อมเป็นธรรมเสมอ คนจึงไม่จำเป็นต้องถูกบังคับให้เคารพปฏิบัติตาม คนในสภาวะนี้ไม่สมบูรณ์ในทางจิตใจ หากมีคุณธรรมก็เพราะไม่มีความรู้ในสิ่งชั่ว แต่ภาวะการณ์อันผาสุกเช่นนี้ต้องสลายไปเพราะสถาบันทรัพย์สินส่วนตัว คนไม่พอใจอีกต่อไปที่จะมีส่วนร่วมทรัพย์สินที่ครอบครอง หากแต่ละคนต้องการสิทธิเฉพาะของตนเอง ความโลภกลายเป็นพลังอันทรงอิทธิพลทั้งในหมู่ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ผู้ปกครอง ผู้ปกครองกลายเป็นทรราชย์ และผู้คนพากันต่อสู้ซึ่งกันและกันอย่างละโมภเพื่อให้ได้ทรัพย์สินเพิ่มพูนขึ้น ตอนนี้จึงเกิดความจำเป็นต้องมีกฎหมาย มีรัฐบาลที่มีอำนาจบังคับและมีสถาบันทรัพย์สินส่วนตัว เซเนกาไม่เห็นมีอะไรดีในตัวเองจากสิ่งที่เพิ่มขึ้นมาเหล่านี้ แต่ก็ไม่คิดว่าเป็นสิ่งชั่ว หากเป็นเรื่องจำเป็นขึ้นเพราะความเสื่อมทรามของคนเท่านั้นเอง ถ้าคนมีคุณธรรม การปกครองกฎหมาย และทรัพย์สินส่วนตัวก็คงไม่จำเป็น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงถึงว่าคนได้เสื่อมสูญความบริสุทธิ์ของตนไป

---

* ในที่นี้เซเนกาคิดไว้ก่อนแนวทัศนะเอนเอียงทางศาสนาของปราชญ์สตออิคผู้หนึ่ง คือ จักรพรรดิมาคุส ออเรลิอุส (Marcus Aurelius) ร้อยปีต่อมา ในตอนนั้นคติสตออิคมีเสียงเน้นหนักไปทางศาสนาคล้ายคลึงกับคริสต์ศาสนาในหลาย ๆ แง่

ข้อคล้ายคลึงระหว่างทัศนะของเซเนกากับลัทธิคริสต์ศาสนาเห็นได้ชัด อุทยานแห่งอีเด็นกับ "ยุคทอง" ของเซเนกาทั้งคู่ หมายถึงขั้นของคนที่ดำรงตนอย่างอิสระ ทรัพย์สินส่วนตัวเป็นเสมือนอสรพิษในแง่ของเซเนกา การแปลความเช่นนี้แพร่หลายในหมู่ชาวคริสต์ตอนต้นๆ และบางครั้งก็สรุปผลด้วยการก่อตั้งประชาคมคอมมิวนิสต์แบบปฐม ความเชื่อที่ว่า กฎหมายและการปกครองจำเป็นเพราะทรัพย์สินส่วนตัว และที่ว่าสิ่งเหล่านี้อาจเลิกล้างไปได้ ถ้าหากให้ทรัพย์สินอยู่ในความครอบครองร่วมกันนั้นไม่เคยเสื่อมความนิยมใฝ่ฝันไปจากบรรดานักปฏิรูปทุกยุคสมัย ทั้งชาวคริสต์และคอมมิวนิสต์ใฝ่ละเมอในความเชื่อเช่นนี้ ยุคทองของเสรีภาพและการสูญสิ้นของทรัพย์สินเป็นความหมายประการหนึ่งของ "กฎหมายธรรมชาติ" (jus naturale) ในตัวบทกฎหมายโรมันบางตอนหลักข้อนี้ใช้คำว่า "กฎหมายทั่วไป" (jus gentium) แทน ซึ่งนำการปกครองและระบบทาสเข้ามาความคิดเหล่านี้ และการใช้คำเหล่านี้กลายเป็นของธรรมดาสามัญในยุคกลาง

สรุป

ดังที่เราได้เห็นมา ความคิดทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวงภายหลังอเลกซานเดอร์มีชัยชนะเหนือเอเทนส์ในปี ๒๓๐ ก่อน ค.ศ. และบังเกิดผลทำให้นครรัฐเสื่อมสลายไป ในตอนต้นของระยะนี้ ปรัชญาของการปลีกตนซึ่งแสดงออกโดยกลุ่มเอพิคิวเรียน ซีนิค และสตออิคตอนต้น ๆ เท่ากับเป็นการปฏิเสธลัทธินครรัฐของอริสโตเติลและเปลโต้ เปลโต้และอริสโตเติลถือเสมอว่านครรัฐเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับความเจริญทางจิตใจของคนและชีวิตที่ดี สำนักความคิดต่อมาสอนว่า สมาคมทางการเมืองอาจก่อให้เกิดความมั่นคง แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น ปาเนติอุสและต่อมาซิเซโรเสริมสร้างปรัชญาสตออิค และทำให้เป็นที่ยอมรับสำหรับชาวโรมันซึ่งประทับใจในลักษณะส่วนใหญ่ของปรัชญานี้ และต้องการเพียงแก้ไขปรับให้สอดคล้องเข้ากับหลักอุดมการณ์ของหน้าที่ต่อส่วนรวมเท่านั้น เซเนกาไม่ได้ปฏิเสธหลักความคิดเกี่ยวกับหน้าที่เสียทั้งหมด หากแต่มีข้อแตกต่างมากมายระหว่างคติสตออิคของซิเซโรซึ่งย้ำในคุณค่าของการปกครองที่ดีและข้อเสนอของเซเนกา

ที่ว่า การปกครองเพียงแต่จำเป็นเพราะคนชั่วร้ายเท่านั้น ทัศนะแตกแยกระหว่างเซเนกากับปราชญ์ของนครรัฐคือเปลโต้และอริสโตเติลนั้น ไม่อาจเชื่อมประสานให้เข้ากันได้

ที่สำคัญเท่า ๆ กันก็คือ การแปรรูปในความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับคติความเสมอภาคของมนุษย์ ความเจริญของลัทธิกฎธรรมชาติ มีส่วนส่งเสริมทัศนะที่ใหม่และเป็นประชาธิปไตยอย่างแรง อริสโตเติลเขียนถึงเรื่องความเสมอภาค แต่คงคิดว่าเป็นหลักการอันสมบูรณ์ ก็เพียงตราบเท่าที่ใช้กับสัมพันธภาพระหว่างราษฎรเท่านั้น แต่ตามกฎธรรมชาติในปรัชญาของสตออิคคน*ทั้งปวง*เป็นเพื่อนมนุษย์กัน ความสามารถของคนในการใช้เหตุผล ทำให้คนสามารถเข้าใจกฎอันไม่แปรเปลี่ยนของธรรมชาติและปฏิบัติไปตามนั้น แม้ว่าจะไม่ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องเสมอไปก็ตาม ดังที่แสดงให้เห็นมาแล้ว ถึงแม้การยอมรับโดยทั่วไปสำหรับอุดมการณ์เสมอภาคของมนุษย์และความเป็นเพื่อนร่วมโลก จะไม่เป็นผลนำไปสู่การสร้างระบอบปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทันทีก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุด รากฐานบางอย่างสำหรับประชาธิปไตยก็ได้สร้างขึ้นและในระหว่างที่คนยังคงดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบอบทรราชย์ในรูปต่าง ๆ กันอีกเป็นเวลานับศตวรรษนั้น คนก็ได้เครื่องมือสำหรับช่วยปฏิบัติภารกิจ และก็ประสบผลสำเร็จในการใช้เครื่องมือเหล่านี้อยู่บ้างในบั้นปลาย

๖ ทฤษฎีการเมืองของคริสต์ศาสนาตอนต้น

เยซูและสาวก

อาจดูไม่จำเป็นที่จะกล่าวว่า คริสต์ศาสนาเป็นขบวนการทางศาสนามากกว่าการเมือง แต่กระนั้น เมื่อพิจารณาถึงงานเขียนทางการเมือง ซึ่งคริสต์ศาสนาสร้างสมไว้จำนวนมหาศาล และปัญหาทุ่มเถียงอันซับซ้อนทางการเมือง ซึ่งคริสต์ศาสนาได้เข้ามามีส่วนพัวพันอยู่แล้ว บางครั้งนักศึกษารัฐศาสตร์ก็จำเป็นต้องเตือนตนเอง ให้ตระหนักถึงความกังวลสนใจเดิมของคริสต์ศาสนาในเรื่องความสัมพันธ์ของคนต่อพระผู้เป็นเจ้า เห็นได้ว่าเยซูมีความสนใจน้อยในเรื่องการเมือง ลัทธิของพระองค์มุ่งเพื่อช่วยจิตใจให้รอดพ้น ไม่ใช่เพื่อสร้างรัฐและการปกครอง หรือเพื่อสอนให้รู้ว่าสถาบันทางโลกเหล่านี้ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างไร ถ้อยคำกระจัดกระจายไม่กี่คำของพระองค์เกี่ยวกับเรื่องการเมืองถูกอ้างขึ้นจากสถานการณ์ (เช่นตอนที่ปรากฏพระองค์ต่อปอนติอุส ไพเลท Pontius Pilate) ไม่ใช่จากที่พระองค์ตั้งใจเอง และถ้อยคำเหล่านั้นก็แสดงความสมัครใจที่จะปล่อยให้เรื่องราวทางโลกอยู่ในมือของเจ้าหน้าที่ที่ตั้งขึ้น ดังที่ศาสตราจารย์ดันนิง (Dunning) ได้กล่าวไว้อย่างถูกต้อง มันต้องอาศัยอัจฉริยะอย่างสูงของบรรดานักเขียนในสมัยต่อมา ในการที่ให้ความสำคัญใหญ่หลวงทางการเมืองแก่คำพูดไม่กี่คำที่เยซูเอ่ยถึงเรื่องการปกครอง* เราจะได้พิจารณาในไม่ช้าถึงสภาพแวดล้อมซึ่งทำให้เป็นเช่นนี้ แต่เราอาจกล่าวในตอนนี้ได้ว่า ลัทธิการเมืองของคริสต์ศาสนาในสมัยต่อมา มักดูเหมือนจะทำให้เป็นเรื่องการเมืองมากกว่าที่เยซูเองตั้งใจ ถ้อยคำที่ว่า "ดังนั้น

---

* William Archibold Dunning, A History of Political Theories, Ancient and Medieval, Macmillan, New York, 1905. หน้า ๑๕๓

จงมอบแด่เซซาร์สิ่งที่เป็นของเซซาร์ และแด่พระผู้เป็นเจ้าในสิ่งที่เป็นของพระผู้เป็นเจ้า (Matthew XXII : 21)* และที่ว่า "อาณาจักรของตูข้าไม่ใช่ของโลกนี้" (John XVIII : 36) นั้นไม่ใช่คำของคนที่มีความสนใจมุ่งมั่นในเรื่องของการเมืองเลย

เราพบความสำคัญทางการเมืองจากคำสอนของสาวกเยซูมากกว่าจากคำของพระองค์เองนี่ก็อีกเช่นกัน เราอาจคิดได้ว่า บรรดาสาวกมิได้สนใจกับการคิดค้นทฤษฎีทางการเมือง มากไปกว่าที่จำเป็นจากสภาพแวดล้อม เนื้อแท้ของลัทธิคริสต์ ซึ่งถือฝ่ายทางโลกอยู่ภายใต้ฝ่ายทางธรรมนั้นเอง ทำให้เกิดความพัวพันทางการเมืองบ้างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ องค์คริสต์ได้กล่าวไว้แจ้งชัดว่าโลกหน้าสำคัญยิ่งกว่าโลกนี้มากนัก โลกหน้าคงอยู่ตลอดกาล ชีวิตในโลกนี้เป็นแต่เพียงช่วงชั่วคราวเท่านั้น ที่สำคัญส่วนใหญ่ก็เพราะว่า ความประพฤติของบุคคลคนหนึ่งบนพื้นพิภพเป็นเครื่องชี้กำหนดชะตากรรมของเขาในชีวิตหน้า ชาวคริสต์ยึดมั่นในลัทธิเช่นนั้น ซึ่งถือเรื่องทางโลกรวมทั้งการปกครองสำคัญน้อยกว่าเรื่องทางธรรม และยังวินิจฉัยการกระทำในการปกครองทางโลกโดยอาศัยวัดด้วยหลักคติคริสต์ ชาวคริสต์ตอนต้นหลายคนแปลความลัทธิการปกครองอันศักดิ์สิทธิ์ภายใต้บิตุภาพแห่งพระผู้เป็นเจ้าในความหมายที่ว่า การปกครองทางโลกไม่จำเป็นและทั้งไม่พึงปรารถนาข้อที่ว่ารัฐบาลจักรวรรดิแห่งโรมควรจะได้หวาดระแวงทัศนคติเช่นนั้นและกำจัดพวกชาวคริสต์เสียนั้นอาจไม่เป็นที่เห็นพ้องกัน แต่การกระทำของชาวคริสต์เป็นที่เข้าใจได้ บรรดาสาวกตระหนักแน่นอนในปัญหานี้และถ้อยคำของคนเหล่านี้ในบางโอกาส แสดงให้เห็นว่ามิได้แปลคำสอนของเยซูเพื่อสนับสนุนการบ่อนทำลายระเบียบในหมู่สมาชิกขององค์การศาสนจักร คำสอนที่รัดกุมที่สุดในเรื่องนี้ จะพบได้ในจดหมายของเซนต์ปอล (St. Paul) ถึงชาวโรมัน

> "ขอให้จิตทุกดวงอยู่ภายใต้อำนาจอันเหนือกว่า เพราะไม่มีอำนาจใดนอกจากอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า อำนาจทั้งปวงที่เป็นอยู่ตั้งขึ้นด้วยพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น ใครก็ตามที่ขัดขืนอำนาจเท่ากับขัดขืนบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า และผู้ที่ขัดขืนจะพึงได้รับคำสาปแช่งต่อตัวเอง เพราะผู้ปกครองไม่ใช่สิ่งพรั่นพรึงสำหรับการกระทำที่ดี หากแต่เป็นสำหรับการกระทำที่ชั่ว แล้วสูเจ้าจะไม่เกรงกลัวอำนาจอีกหรือ จงทำสิ่งที่ดี และสูเจ้าจะได้รับการสรรเสริญ ของอำนาจเดียวกันเพราะอำนาจเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าอยู่กับสูเจ้าตลอดกาล แต่ถ้าสูเจ้าทำสิ่งที่ชั่ว จงระวังเพราะอำนาจไม่ได้ถือดาบโดยเปล่าประโยชน์ เพราะอำนาจเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้แก้แค้นที่จะยังความเดือดดาลต่อคนที่[redacted]ชั่ว ดังนั้น สูเจ้าจำ

---

* ข้อความคิดที่อ้างทั้งหมดถือตามต้นฉบับของพระเจ้าเจมส์

ต้องอยู่ภายใต้ไม่แต่เพียงเพราะความโกรธแค้นนี้เท่านั้น หากยังเพื่อมโนธรรมด้วย เพราะเพื่อเหตุนี้จึงให้ความเคารพของสูเจ้าด้วย เพราะอำนาจเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าคอยเฝ้าดูสิ่งนี้อยู่ตลอดไป ดังนั้นจงมอบสิ่งทั้งหมดที่พึงเป็นของตัวแทนพระผู้เป็นเจ้า คือมอบความเคารพแด่ผู้ที่ความเคารพพึงเป็นของเขามอบธรรมเนียมแด่ผู้ที่ธรรมเนียมพึงเป็นของเขา มอบความกลัวแด่ผู้ที่ความกลัวพึงเป็นของเขา มอบเกียรติแด่ผู้ที่เกียรติพึงเป็นของเขา"(Romans XIII : 1–7)

การสนับสนุนหลักเทวสิทธิ์ของรัฐบาลอย่างชนิดปราศจากเคลือบแฝงยิ่งไปกว่านี้เห็นจะหาได้ยาก และบรรดา "พ่อ" ขององค์การคริสต์ศาสนาจักรตอนต้น ๆ ก็เข้าใจเช่นนั้น อย่างน้อยที่สุดจนกระทั่งอำนาจศาสนจักรทำให้สามารถโต้แย้งการกระทำของอำนาจฝ่ายอาณาจักร แต่นอกจากเรื่องนี้แล้ว ปัญหาอื่น ๆ จำเป็นต้องกล่าวถึง ชาวคริสต์ยอมรับอย่างอาจไม่รู้ตัวถึงหลักสอนส่วนหนึ่งของปรัชญาสตออิคเกี่ยวกับกฎธรรมชาติความเสมอภาคของคน บทบาทของรัฐบาลและทรัพย์สินการเปลี่ยนแปลงบางอย่างจำเป็นตามความต้องการของลัทธิ แต่ข้อคล้ายคลึงของความคิดทางสังคมและการเมืองของคติคริสต์กับของสตออิค มีน้ำหนักมากกว่าข้อแตกต่างระหว่างคติทั้งสอง

อีกครั้งหนึ่งที่เซนต์ปอลแสดงให้เราทราบทัศนะของคติคริสต์ตอนต้นเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ "เพราะเมื่อพวกนอกรีต ซึ่งไม่มีกฎหมาย กระทำตามธรรมชาติในสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย คนเหล่านี้เพราะไม่มีกฎหมายจึงเป็นกฎหมายสำหรับตนเอง ซึ่งแสดงผลงานของกฎหมายอันบัญญัติไว้ในจิตใจของตน มโนธรรมของคนเหล่านี้ยังเป็นประจักษ์พยาน และขณะเดียวกันความคิดของเขาก็โต้แย้งหรือไม่ก็อภัยซึ่งกันและกัน" (Romans ii : 14,15)

ในข้อความนี้ ปอลถือว่ามีกฎธรรมชาติซึ่งไม่ใช่กฎหมายที่รัฐบาลบัญญัติขึ้นและทั้งไม่ใช่คำซึ่งพระผู้เป็นเจ้าเปิดเผย หากอาจเข้าใจได้ด้วยเหตุผลของชาวคริสต์และคนนอกรีตเช่นเดียวกัน สี่ร้อยปีต่อมา บรรดา "พ่อ" สมัยต้นรับแนวการแปลความเช่นนี้ซึ่งผ่านมือคนเหล่านี้ไปสู่สมัยกลาง* ถึงแม้การปรับใช้จะเป็นของคริสต์และนักเขียนชาวคริสต์บางคนถือกฎธรรมชาติเป็นกฎของพระผู้เป็นเจ้า แต่แนวความคิดโดยเนื้อหาเป็นของสตออิค และไม่ได้แสดงอะไรในทางปฏิบัติที่ต่างออกไปจากความคิดของซิเซโรเลยในเรื่องเดียวกัน

ยังมีข้อคล้ายคลึงอีกอย่างหนึ่งในทัศนะของสตออิคและคติคริสต์เกี่ยวกับความเสมอภาคของคนตามการแปลความหมายอย่างสามัญ ในคำสอนของคริสต์เห็นจะเป็นว่า คนทั้งปวงโดยที่เป็นลูก

---

* Lawrence C. Wanlass, Gettell's History of Political Thought 2nd. ed., Appleton Century–Crofts, Inc, New York, 1953. หน้า ๙๘

หลานของพระผู้เป็นเจ้า ย่อมเสมอกันในสายตาของพระองค์ ความคิดคล้ายกับของพวกสตออิค ไม่แต่เพียงในเรื่องถือหลักสมมติฐานเกี่ยวกับความเสมอภาคของคนเท่านั้น หากยังคล้ายกันในสากลภาพของการใช้หลักนี้อีกด้วย เซนต์ปอลเสริมลัทธิของครูของตน "ไม่มีทั้งยิวหรือกรีก ไม่มีทั้งชนเสรีหรือถูกจองจำ ไม่มีทั้งชายหรือหญิง เพราะสูเจ้าทั้งปวงเป็นหนึ่งในพระเยซูคริสต์ (Galatians III : 28) และปอลกล่าวแก่ชาวโรมันว่า "เพราะไม่มีข้อแตกต่างระหว่างยิวและกรีก เพราะเจ้าพระองค์เดียวกันเหนือคนทั้งปวงเป็นที่อุดมสมบูรณ์สำหรับคนทั้งปวงที่เข้าเฝ้าพระองค์" (Romans X : 12) ถ้อยคำแสดงความเสมอภาคของมนุษย์เช่นนั้นเป็นของธรรมดาสามัญในความคิดของสตออิค เฉพาะอย่างยิ่งของซิเซโรและของเซเนกา แต่เราต้องระวังอย่าให้ความสำคัญจนเกินไปกับถ้อยคำเหล่านี้ในงานเขียนของชาวคริสต์เช่นเดียวกับของสตออิค เราไม่น่าจะถูก ถ้าจะถือเอาตามถ้อยคำที่คัดอ้างมาข้างต้นว่า ปอลเป็นนักนิยมเลิกทาส ชาวคริสต์ตอนต้นผู้นี้อาจเชื่อกันว่าคนทั้งปวงเสมอกัน แต่คงหมายความว่าคนเสมอกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ปอลไม่ได้เสนอให้มีการเลิกล้างระบบทาสในทางกฎหมาย พระผู้เป็นเจ้าไม่ได้ดูแลน้อยลงไปเลยสำหรับลูกหลานของพระองค์ที่เป็นทาส ระบบทาสเป็นสถาบันของโลกมนุษย์ มันไม่ได้มีอยู่ในสวรรค์ คนดีที่เป็นทาสจะไปสู่สวรรค์เร็วกว่านายที่เลว ดังนั้น ระบบทาสในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งจึงไม่สำคัญในแง่ที่ว่า ไม่มีผลอันใดเลยต่อการช่วยจิตใจให้รอดพ้น ข้อคล้ายคลึงกับคติสตออิคเป็นที่เห็นได้ชัดอีกเช่นกัน อย่างมากที่สุดอาจอ้างได้ว่า คริสต์ศาสนามีอิทธิพลทำให้สถาบันทาสมีค่าขึ้น ปอลสอนว่า ความสัมพันธ์ของนายกับทาสควรจะมีอยู่ด้วยความรู้สึกยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน นายควรจำไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นนายของคนทั้งปวงและทาสควรปฏิบัติหน้าที่ของตน ในเรื่องนี้ ปอลคงรับความเชื่อของสตออิคในความเสมอภาคทางจิตใจ และเช่นเดียวกับสตออิค สนับสนุนให้ผู้เป็นนายปฏิบัติเป็นคุณต่อทาสของตน

ข้ออ้างอิงต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินในพระคัมภีร์ใหม่มีอยู่มากมายทีเดียว แต่ก็ไม่ชัดเจนพอและมีการแปลความหมายกันไปหลาย ๆ อย่าง เยซูมีความห่วงใยแน่นอน เพราะเกรงว่าความพะวงกับการสะสมทรัพย์สมบัติจะกีดขวางกับจุดมุ่งหมายของการช่วยจิตให้รอดพ้น ซึ่งมีค่ายิ่งกว่าเอนกอนันต์ เยซูตรัสต่อหนุ่มเศรษฐีผู้เคยเคารพตามบัญญัติทั้งสิบประการว่า "ถ้าสูเจ้าจะมีความสมบูรณ์ จงกลับไปและขายสิ่งที่สูเจ้ามีอยู่ แล้วบริจาคให้แก่คนยากจนและสูเจ้าจะมีสมบัติในสวรรค์" (Matthew XIX : 21) แต่แบบนี้ราคาค่างวดออกจะมากไป ชายหนุ่มนั้นจึงผละจากไป แล้วเยซูก็ตรัส

กล่าวโดยย่อการประณีประนอมที่คอนเนคติกัต บางทีจะสร้างปัญหายุ่งยากขึ้นมากมายเท่า ๆ กับที่ขจัดออกไป

ความซับซ้อนซึ่งทวียิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เกี่ยวกับสัมพันธภาพขององค์การคริสต์กับรัฐได้รับแรงกระตุ้นจากภาวะการณ์ และก่อให้เกิดผลอันออกจะคล้ายกับที่กล่าวมาข้างต้น จากแง่ของลัทธิ ปัญหาทั้งหมดดูจะเสร็จสิ้นลงไปได้ จากคำบัญชาของเยซูที่ว่า "จงมอบให้แก่เซซาร์" และจากคำสอนของสาวกซึ่งรับรองฐานะรัฐบาลฝ่ายฆราวาส และวางกำหนดบทบาทไว้อย่างน้อยก็บางส่วนนั้น ได้เกิดความคิดขึ้นว่า ทั้งองค์การคริสต์และรัฐจำเป็นต่อชีวิตที่ดี และแต่ละฝ่ายควรมีส่วนส่งเสริมจุดหมายปลายทางนี้ด้วยอาการที่เหมาะสมของตน ระหว่างสองฝ่าย ควรจะมีเจตนารมณ์อันเผื่อแผ่ของการร่วมมืออยู่ ทั้งนี้ก็โดยเหมาเอาว่า วงเขตอำนาจได้กำหนดแบ่งคั่นกันไว้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ดีสภาพการณ์ที่เป็นจริงพิสูจน์ให้เห็นว่าซับซ้อนยุ่งยากกว่าในทางทฤษฎี องค์การที่ใหญ่และทรงอานุภาพอย่างองค์การคริสต์ ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะมีส่วนพัวพันในกิจการอันเป็นเรื่องของฝ่ายฆราวาสอย่างแน่ชัด อาทิเช่น มีปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินขององค์การคริสต์และลัทธิซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันของรัฐที่จะใช้หรือเก็บภาษี ปัญหาทำนองเดียวกันหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้น คำตอบง่าย ๆ ของเยซูต่อข้อซักถามของไพเลท (Pilate) ถึงตรงนี้คงได้แต่ก่อให้เกิดปัญหาสับสนต่อไปอีก ก็แล้วอะไรเล่าที่เป็นของเซซาร์กันแน่ และอะไรเล่าที่เป็นของพระผู้เป็นเจ้า

บรรดา "พ่อ" สมัยต้นขององค์การคริสต์มิได้สร้างทฤษฎีที่คิดขึ้นไว้เป็นอย่างดีซึ่งอาจอาศัยใช้เป็นคำตอบทั้งหลายที่ยกขึ้นมา สภาพแวดล้อมกำหนดฐานะซึ่งเจ้าหน้าที่ขององค์การคริสต์อาจยึดถือเสียเป็นส่วนใหญ่ การที่องค์การคริสต์จะหาญกล้าในเมื่อมีกำลังเข้มแข็งนั้น เป็นเรื่องง่ายยิ่งกว่าตอนเมื่อยังเป็นองค์การเล็ก ๆ ต้องต่อสู้เพื่อให้รอดอยู่ ในตอนนั้น ทางฝ่ายองค์การคริสต์ก็คงอาจรู้สึกด้วยว่า ปัญหาเฉพาะเรื่องหนึ่ง ๆ ไม่สำคัญถึงกับต้องทดสอบและประลองอำนาจกันมาถึงรัชสมัยของเธโอโดซิอุส (Theodosius) และจักรวรรดิยอมรับให้คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาทางราชการนั้น องค์การคริสต์อย่างน้อยที่สุดบางโอกาสอยู่ในฐานะที่จะยืนหยัดขึ้น เซนต์อัมโบร๊ซ (St. Ambrose ค.ศ. ๓๔๐?/๓๙๗) บิช๊อปแห่งมิลานและผู้ป้องกันที่มั่นคงเด็ดเดี่ยวขององค์การคริสต์พยายามให้ทฤษฎีที่แนบเนียนอย่างสมเหตุสมผล วางหลักที่ตนเห็นว่าเป็นบทบาทอันชอบของทั้งองค์การคริสต์และรัฐ และสัมพันธภาพที่ปรารถนาระหว่างทั้งสองฝ่าย

อัมโบร๊ซถือว่า รัฐเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นด้วยอานุภาพพระผู้เป็นเจ้าและผู้ปกครองรัฐจะต้องได้รับความเคารพเชื่อฟัง แม้ว่าอาจทำการปกครองอย่างอยุติธรรมไม่คล้อยตามเจตจำนงพระผู้เป็นเจ้าอย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองรัฐไม่ควรแทรกแซงยุ่งเกี่ยวในเรื่องทางบรรพชิตเลย เพราะเรื่องเหล่านี้อยู่ภายใต้เขตอำนาจขององค์การคริสต์โดยสิ้นเชิงและในกิจการเรื่องของทางจิตใจ ผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสเป็นแต่เพียงสมาชิกคนหนึ่งขององค์การคริสต์เท่านั้น เหมือนกับคนอื่น ๆ ทั้งปวงเป็นผู้อยู่ภายใต้กฎและระเบียบวินัยซึ่งทางองค์การคริสต์กำหนดขึ้น อัมโบร๊ซไม่ลังเลที่จะตักเตือนและกวดขันบังคับจักรพรรดิในเมื่อคิดว่าจำเป็น การที่อัมโบร๊ซปฏิเสธไม่ยอมให้เธโอโดซิอุสเข้าร่วมในงานฉลองของยูคาริสต์ (Eucharist) ฐาน (ตามที่บิช๊อปเจ้าอารมณ์ผู้นี้กล่าวหา) เป็นผู้รับผิดชอบต่อการประหารหมู่นั้น เป็นเรื่องราวที่ชินกันดีในประวัติศาสตร์สมัยต้นขององค์การคริสต์ อัมโบร๊ซกล่าวว่า เป็นหน้าที่ในอำนาจขององค์การคริสต์ที่จะประท้วงโต้แย้งจักรพรรดิในเมื่อเห็นว่าจักรพรรดิก้าวเกินขอบเขตอำนาจของตน แม้ว่ากำลังอำนาจจะเป็นอาวุธของอำนาจฝ่ายฆราวาสแต่ลำพังก็ตาม องค์การคริสต์อาจอาศัยได้แต่เพียงระเบียบวินัยทางจิตใจเท่านั้น*

ผู้ที่มีอิทธิพลที่ในบรรดา "พ่อ" สมัยต้น คือ เซนต์ ออกุสติน (St. Augustine) ซึ่งเป็นนักศึกษาของเซนต์ อัมโบร๊ซ ออกุสตินเกิดที่ตากาสต์ (Tagaste) ในแอฟริกาเหนือ เมื่อปี ค.ศ ๓๕๔ มารดาเป็นชาวคริสต์ บิดาเป็นคนนอกรีต และเมื่อคำนึงถึงชีวิตแบบอีลุ่ยฉุยแฉกซึ่งออกุสตินบอกว่าตนดำเนินมาสมัยหนุ่มแล้ว ก็เห็นว่าอิทธิพลทางมารดามีไม่มากอะไร อย่างน้อยระหว่างขวบปีตอนต้น ๆ ของชีวิตออกุสติน เมื่อเติบใหญ่ขึ้น ออกุสตินเกิดความสนใจทางปรัชญาเขาแสวงร่ำเรียนความคิดของหลายนิกาย และในบั้นปลายกลับใจเข้าถือคริสต์ศาสนาเมื่ออายุได้ ๓๕ ปี ไม่ช้าต่อมาออกุสตินเข้าบวชเป็นพระและได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่ออายุ ๔๒ ปี ได้รับแต่งตั้งเป็นบิช๊อปแห่งฮิปโป (Hippo) ในแอฟริกาและดำรงตำแหน่งนี้จนถึงมรณภาพ ในปี ค.ศ. ๔๓๐

ออกุสตินเป็นนักเขียนงานจำนวนมหาศาล นอกจากเรื่อง *คำสารภาพ* (Confessions) แล้ว ยังเขียนเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางปรัชญา ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับศาสนาอื่นๆ และแก้ต่างศาสนาของตนเองรวมทั้งงานแปลความและอธิบายคำสั่งสอนของคริสต์ศาสนาหลายชิ้นด้วยกัน ทัศนะของออกุสตินไม่

*Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๘๘

ใช่ว่าสอดคล้องต้องกันไปหมด หลักปรัชญาของเขายืมมาจากเปลโต้ คือโดยตรงจากหลักปรัชญาเปลโต้แบบใหม่ของโปลตินุส (Plotinus) แต่ออกุสตินยังได้รับแรงอิทธิพลจากคริสต์ศาสนาวิทยาแบบยิว ในบางแง่สองส่วนนี้ต้องกัน แต่ในปัญหาบางอย่างขัดกัน และงานเขียนของออกุสตินก็แสดงให้เห็นผลความสับสนนี้ งานเขียนที่สำคัญที่สุดคือ *นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* (City of God) ซึ่งใช้เวลาเขียนกว่า ๑๒ ปี และซึ่งมีอิทธิพลมหาศาลในสมัยกลางตอนหลัง ออกุสตินมุ่งให้ *นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* เป็นงานแก้ต่างองค์การคริสต์ต่อคำกล่าวหาของฝ่ายปรปักษ์ที่ว่า คริสต์ศาสนามีส่วนรับผิดชอบในการแตกสลายของโรมต่อพวกอลาริค (Alaric) และพวกวิซิก๊อท (Visigoths) ๑๐ เล่มแรกของ *นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* ทุ่มเทไปในการปฏิเสธคำกล่าวหา แต่ในอีก ๑๒ เล่มออกุสตินถกทั่ว ๆ ไปถึงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับคนและสังคมซึ่งคนมีชีวิตอยู่ เนื้อหาส่วนมากของงานเขียนนี้เข้าแนวโดยตรงกับหลักความคิดของคริสต์ศาสนาซึ่งเป็นหลักฐานอย่างดีอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีส่วนสร้างเสริมที่เด่นและสำคัญอีกหลายอย่าง ซึ่งควรได้รับการพิจารณาอย่างละเอียด

ส่วนเสริมที่เด่นที่สุดของออกุสตินอยู่ที่ความคิดสร้างทฤษฎีว่าด้วยสองประชาคมคือนครแห่งสวรรค์และนครแห่งพิภพ มีลักษณะคล้ายคลึงอย่างหนึ่งระหว่างความคิดของออกุสตินที่ว่า มนุษย์แต่ละคนเป็นราษฎรของประชาคมทั้งสอง กับความคิดของสตออิคที่ว่า แต่ละคนเป็นทั้งสมาชิกของประชาคมฝ่ายทางโลกซึ่งตนมีชีวิตอยู่ และของสังคมแห่งมนุษยชาติที่ใหญ่กว่าซึ่งคนทั้งปวงเป็นญาติพี่น้องกัน เป็นแต่ออกุสตินให้แนวแปลความทัศนะของสตออิคนี้ไปในแง่ทางศาสนา ในแง่ของสตออิค เหตุผลเป็นพันธะร่วมกันซึ่งทำให้คนเราสามารถที่จะเข้าใจกฎธรรมชาติสากลและที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข แต่สำหรับออกุสตินนั้น พลังสำหรับความสัมพันธ์ต่อกันคือความเชื่อและเคารพในพระผู้เป็นเจ้า

ถ้อยคำของออกุสตินอาจแปลความกันผิดได้ง่าย ๆ นครสองนครไม่ใช่สวรรค์และพื้นโลกแล้วก็ไม่ใช่องค์การคริสต์และรัฐด้วย หากเป็นพลังของความดีความชั่วมากกว่าซึ่งพยายามแย่งกันครอบครองจิตของคนมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มันเป็นอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าและของซาตาน ปรัชญาประวัติศาสตร์ของออกุสตินซึ่งมีอิทธิพลอย่างแรงต่อความคิดอ่านในสมัยกลางและต่อมานั้นมองประวัติศาสตร์ในแง่เป็นการต่อสู้ระหว่างพลังของนครแห่งพิภพและของนครแห่งสวรรค์ เป็นการต่อสู้ซึ่งในที่สุดจะจบลงด้วยการสถาปนาคริสต์จักรภพขึ้น นครแห่งพิภพถูกครองด้วยหลักของ

ความรักตนเองถึงขนาดหมิ่นพระผู้เป็นเจ้า ชาวนครแห่งพิภพเป็นคนที่ถือเอาผลประโยชน์ทางวัตถุสำคัญเหนือกว่าทางจิตใจ นครแห่งสวรรค์ถูกครองด้วยหลักของความรักต่อพระผู้เป็นเจ้า ชาวนครนี้เป็นคนที่ถือเรื่องจิตใจเป็นของสูงสุด พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานตัวแทนมาให้ช่วยคนไถ่บาป และบรรลุถึงชีวิตอันสถาพรในนครของพระผู้เป็นเจ้า เหล่านี้คือองค์การคริสต์และรัฐ อันแรกสำคัญกว่า อันที่จริงแล้วรัฐอาจเป็นสิ่งกีดขวางต่อการไถ่บาปของคนได้ ถ้าหากไม่ใช่รัฐคริสต์ องค์การคริสต์เป็นสถาบันยิ่งใหญ่ซึ่งแทนพระผู้เป็นเจ้าบนพื้นโลกตั้งแต่เวลาที่สถาปนาองค์การคริสต์ขึ้นมา พลังของสิ่งดีบนโลกได้รับสิ่งทั้งหมดที่จำเป็นสำหรับเอาชนะซาตาน คนทั้งปวงเกิดมาในบาป แต่ออกุสตินกล่าวว่าคนอาจ "ถูกทำให้เข้าสู่คริสต์ได้โดยการเกิดใหม่" และช่วยให้รอดพ้น และองค์การคริสต์ทำให้การเกิดนี้เป็นไปได้ ลักษณะของหน้าที่องค์การคริสต์นี้เองที่กำหนดให้องค์การคริสต์อยู่ในฐานะสูงกว่ารัฐ เพราะองค์การคริสต์ทำการเพื่อพระผู้เป็นเจ้าบนพื้นโลกในการต่อสู้อันยิ่งใหญ่เพื่อบรรลุชัยชนะขั้นสุดท้าย โดยอาศัยสถาปนานครแห่งผู้เป็นเจ้าซึ่งประกอบด้วยจิตทั้งปวงที่ได้รับการช่วยให้รอดพ้นอยู่รวมกัน

ทั้งที่ให้รัฐอยู่ในฐานะด้อยกว่าอย่างแน่นอน แต่ออกุสตินก็มิได้เสนอให้รัฐกลายเป็นเพียงส่วนผนวกขององค์การคริสต์ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมทางธรรมและจิตใจขององค์การคริสต์ ทัศนะของออกุสตินเกี่ยวกับสัมพันธภาพขององค์การคริสต์กับรัฐคงใกล้เคียงกับคนรุ่นก่อน ๆ แต่ละสถาบันต่างมีหน้าที่อันเหมาะสมของตน และแต่ละสถาบันควรเป็นที่สูงสุดในอาณาเขตของตน ในสมัยของออกุสติน องค์การคริสต์ยังคงต้องพึ่งรัฐเกินกว่าที่จะบั่นทอนคุณค่าของรัฐลงได้มากเกินไป แต่เมื่อยอมให้ว่ารัฐต้องมีอยู่และมีหน้าที่ รัฐก็ต้องทำการในลักษณะที่เหมาะสม ส่วนเสริมสำคัญข้อหนึ่งของออกุสตินอยู่ที่การวางบทจำกัดความอันชัดเจนและมีน้ำหนักเกี่ยวกับจักรภพที่ดี

จักรภพคืออะไร ออกุสตินกล่าวว่าเป็น "แหล่งรวมมนุษย์ผู้ทรงเหตุผลผูกพันต่อกันด้วยการตกลงร่วมกันในสิ่งที่ตนรัก"* อย่างไรก็ดี นี่เป็นคำอธิบายถึงจักรภพทุกแห่ง ส่วนจะดีหรือเลวนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่ประชาชนรัก จักรภพที่ดีต้องนำความยุติธรรมมาสู่ประชาชนของตน และความยุติธรรมจะหาได้ในคำของพระผู้เป็นเจ้า จักรภพที่แท้ต้องเป็นจักรภพชาวคริสต์ ซึ่งอำนวยภาวะจำเป็นทั้ง

---

* St. Augustine, The City of God (ฉบับแปลภาษาอังกฤษโดย Maucus Dods) Hafner Publishing Co. Inc., New York, 1948 XIX. 24 ข้อความคัดอ้างอิงต่อ ๆ ไปเรื่อง *นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* นำมาจากฉบับแปลนี้

ปวงที่รัฐอาจอำนวยเพื่อส่งเสริมอุดมการณ์ของพระผู้เป็นเจ้า เคยมีจักรภพมาแล้วก่อนคริสต์ศาสนา แต่ไม่มีจักรภพใดนำความยุติธรรมมาสู่ประชาชนของตนเลย ซิเซโรถูกต้องที่ขนานนามโรมอันเป็นที่รักของตนว่ารัฐ แต่ผิดที่ถือว่าโรมผูกพันอยู่ด้วย "ข้อตกลงแห่งความยุติธรรม" ความยุติธรรมเป็นไปไม่ได้ก็เพราะประชาชนของโรมไม่ได้รู้จักพระผู้เป็นเจ้าที่แท้จริง และบูชาพระผู้เป็นเจ้าที่ผิด ๆ รัฐทั้งปวงในอดีตอยู่ในฐานะการณ์ทำนองเดียวกัน

> "แต่สิ่งที่ดูข้าพูดถึงประชาชนนี้และถึงรัฐนี้นั้น จะต้องเป็นที่เข้าใจว่าดูข้าคิดและพูดถึงชนเอเทนส์หรือรัฐกรีกหนึ่งใด ถึงชนอียิปต์ ถึงบาบิลอนแห่งอัสซีเรียนตอนต้นและถึงชาติอื่นทุกชาติไม่ว่าใหญ่หรือเล็กซึ่งมีรัฐบาลมหาชน เพราะโดยทั่วไป นครที่ไม่ถือพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งไม่เคารพคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้ามิให้พลีตนให้แก่ผู้ใดเว้นแต่พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น และซึ่งเพราะฉะนั้นจึงไม่อาจให้จิตมีอำนาจบังคับอันเหมาะสมเหนือกาย หรือไม่อาจให้เหตุผลมีอำนาจอันชอบธรรมเหนือสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้นั้น ย่อมเป็นนครที่ขาดความยุติธรรมที่แท้จริง" *(นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า)*

เป็นที่เข้าใจได้ว่าบรรดารัฐในอดีตขาดความยุติธรรม เพราะเหตุที่ไม่มีองค์การและลัทธิคริสต์ ไม่มีข้อแก้ตัวสำหรับรัฐใด ๆ ทั้งสิ้นที่ขาดความยุติธรรมตั้งแต่มีคริสต์ขึ้น สัมพันธภาพอันแน่ชัดซึ่งควรมีอยู่ระหว่างสถาบันฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม อาจโต้เถียงกันได้แต่ไม่อาจมีข้อโต้แย้งได้ในเรื่องความจำเป็นที่สถาบันทั้งสองจะพึงมีส่วนร่วมในอุดมการณ์ของคริสต์ด้วยถ้าจะให้มีความยุติธรรม ทัศนะของออกุสตินกลายเป็นหลักมูลฐานของความคิดตะวันตกและคงเป็นอยู่เช่นนั้นเป็นเวลากว่าพันปี ในสมัยใหม่ แม้เมื่อศาสนาทวีความซับซ้อนขึ้นทำให้ไม่อาจเป็นรากฐานทางกฎหมายสำหรับลัทธินี้ได้ในทางปฏิบัติ (โดยไม่ต้องพูดถึงขั้นบังคับกฎหมาย) หลักการนี้ก็ยังคงเป็นพลังทรงอานุภาพในจิตใจของคนส่วนใหญ่อยู่

ออกุสตินถือว่า หน้าที่เบื้องแรกของรัฐคือธำรงรักษาสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ข้อนี้เป็นความจริงสำหรับรัฐที่ไม่ใช่คริสต์เช่นเดียวกับรัฐของคริสต์ คนของนครแห่งพิภพปรารถนาสันติสุขเพื่อว่าจะได้รับสิ่งที่ตนรักมากขึ้น กล่าวคือ สิ่งของวัตถุอันเป็นของโลกนี้ คนของนครแห่งสวรรค์ปรารถนาสันติสุข เพื่อว่าอาจอุทิศตนบูชาพระผู้เป็นเจ้า และเพื่อว่าชีวิตอันยากแค้นนี้จะเป็นที่ทนทานได้ดีขึ้น สันติสุขซึ่งชาวคริสต์แสวงหาเป็นสันติสุขอย่างเดียวเท่านั้นที่มีคุณค่า

เพราะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นไปได้บนพื้นพิภพ* เราต้องตระหนักในจุดประสงค์เดิมของออกุสตินในการเขียนเรื่อง *นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* ถ้าเราจะเข้าใจข้ออธิบายความส่วนมากเกี่ยวกับรัฐของออกุสติน โดยสาระ ออกุสตินอ้างว่าก่อนที่จะเป็นคริสต์ โรมมิใช่จักรภพที่แท้จริง สันติสุขที่โรมสถาปนาขึ้นมิใช่สันติสุขที่แท้จริง เพราะมิได้มุ่งต่อจุดมุ่งหมายของคริสต์ สงครามโรมันอยุติธรรมเหมือน ๆ กับสันติสุขที่ตนนำมาให้ เพราะมิได้ทำหน้าที่ต่ออุดมการณ์ของพระผู้เป็นเจ้าในสิ่งเหล่านี้

> "ณ บัดนี้ เมื่อชัยชนะอยู่กับฝ่ายที่มีอุดมการณ์อันยุติธรรมกว่า ใครเล่าจะลังเลที่จะยินดีด้วยกับผู้ชนะและเรียกมันว่าเป็นสันติสุขอันพึงปรารถนา ในตอนนั้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีและเป็นพรของพระผู้เป็นเจ้าอย่างไม่ต้องสงสัยเลย แต่หากละเลยสิ่งที่ดีกว่าของนครแห่งสวรรค์ซึ่งได้มาด้วยชัยชนะอันสถาพรและสันติสุขตลอดกาลนาน และดังนั้นจึงหลงตระกรามสิ่งดีในปัจจุบันเหล่านี้เสียจนเชื่อว่าเป็นสิ่งน่าปรารถนาแต่อย่างเดียวเท่านั้น หรือรักสิ่งเหล่านี้ยิ่งไปกว่าสิ่งที่เชื่อแน่ว่าดีกว่า ถ้าหากเป็นเสียเช่นนี้แล้วไซร้ ก็จำเป็นอยู่เองว่า ความยากแค้นย่อมจะตามมาและยิ่งทวีขึ้น" (*นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า XV 4*)

นครแห่งสวรรค์จะต้องสถาปนาขึ้นมา จักรวรรดิชนเถื่อนทั้งปวงจะต้องสูญสิ้นไปในวิถีของประวัติศาสตร์นั้นเป็นเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า สิ่งสำคัญอย่างแท้จริงคือ จะต้องเรียนรู้ว่าจะดำรงชีวิตตามแนวทางที่พระผู้เป็นเจ้ากำหนดไว้โดยอาศัยองค์การสถานของพระองค์ได้อย่างไร เพื่อว่าความเป็นราษฎร*ที่แท้จริง* ซึ่งมีแต่ในนครแห่งพระเป็นเจ้าเท่านั้นอาจบรรลุถึงได้ การดำรงชีวิตเป็นเรื่องลำบาก แต่คนไม่ควรคาดคิดว่าจะเป็นไปอย่างอื่น คนเกิดมาในบาป และชีวิตจึงไม่คิดว่าเป็นของง่าย ทั้งความสมบูรณ์ก็จะไม่มีวันได้พบบนพื้นพิภพ ปัญหาการเมืองซึ่งคนประสบอยู่ไม่มีวันจะแก้ไขให้

---

*ที่ว่าออกุสตินเชื่อหรือไม่เชื่อว่า ความยุติธรรมเป็นส่วนจำกัดของจักรภพนั้น เป็นเรื่องที่โต้เถียงกันอยู่และผู้สนับสนุนของแต่ละฝ่ายต่างก็มีน้ำหนักด้วยกัน ศาสตราจารย์ เอ. เจ. คาไลล์ และ เจ. เอ็น. ฟิกจิส (Figgis) ถือความเห็นว่า ตามจริงออกุสตินตัดเอาความยุติธรรมในฐานะเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับจักรภพหนึ่ง ๆ ออกไปความเห็นฝ่ายนี้ได้รับการสนับสนุนของศาสตราจารย์ ซี. เอช. แมคิลเวน ซึ่งศาสตราจารย์ เซไบน์เห็นด้วยปรากฏตามถ้อยคำของศาสตราจารย์แมคิลเวนดังนี้ "ความยุติธรรมและความยุติธรรมเท่านั้นเป็นพันธะอย่างเดียวที่มีได้ ซึ่งอาจรวมคนในฐานะเป็นประชาชนที่แท้จริงในรัฐ แท้ที่จริงบรรดารัฐยิ่งใหญ่สมัยก่อนหน้าคริสต์ศาสนาเป็นของราชา แต่มิได้เป็นจักรภพที่จริงเพราะไม่มีการยอมรับสิ่งที่เป็นของพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวที่แท้จริงในรัฐเหล่านั้น และถ้าปราศจากการยอมรับเช่นว่านี้ไซร้ก็ย่อมไม่อาจมีความยุติธรรมที่แท้จริง เพราะความยุติธรรมได้แก่การมอบให้*แต่ละ*คนสิ่งซึ่งเป็นของเขา อย่างไรก็ดี รัฐเหล่านั้นเป็นของราชาและส่วนดีอันแน่ชัดหลาย ๆ ทางของรัฐดังกล่าวทำให้มีสิทธิพึงได้รับการยกย่องและนับถืออย่างใหญ่หลวง (McIlwain หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๕๘)

หมดไปได้ เพราะจิตสมองของมนุษย์จำกัด พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่ฉลาดเลิศสมบูรณ์ เราต้องพึ่งพระองค์ถ้าพระองค์ทรงได้รับการเชื่อฟัง ความสมบูรณ์ก็จะบรรลุถึงได้และจะคงอยู่ตลอดกาล*

หลักความคิดเกี่ยวกับความมีบาปของคนเป็นแก่นของความคิดทางการเมือง ส่วนมากของออกุสตินและบรรดา "พ่อ" สมัยต้น เฉพาะออกุสตินให้รัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย แต่ถ้าคนไม่มีบาป คนก็คงไม่วุ่นวาย ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นเพราะความมีบาปของคน พระผู้เป็นเจ้ามิได้ทรงตั้งใจเช่นนั้น เพราะว่าในตอนเริ่มแรกคนจะได้ "ครอบครองเหนือปลาในทะเล เหนือนกในอากาศ และเหนือสิ่งเลื้อยคลานทุกอย่างที่เลื้อยคลานบนพื้นโลก" (I. Timothy v:8) แต่คน ๆ หนึ่งจะไม่ต้องอยู่ใต้อีกคนหนึ่ง อย่างไรก็ดี บาปของคนนำไปสู่ความไม่เสมอเท่าเทียม ซึ่งจะเห็นได้จากระบบทาส การปกครองและทรัพย์สินส่วนตัว สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จะต้องเป็นสถาบันที่เลว พระผู้เป็นเจ้าเองทรงประทานสิ่งเหล่านี้แก่คนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในโลกซึ่งความเสมอเท่าเทียมกันไม่อาจมีได้อีกต่อไปและสันติสุขไม่อาจเป็นปกติได้อีกต่อไป ราษฎรทั้งหลายของรัฐไม่อาจสถาปนาตนเองเป็นตุลาการวินิจฉัยผู้ปกครอง เพราะผู้ปกครองได้รับอำนาจบังคับมาจากพระผู้เป็นเจ้า และลักษณะอาการที่ผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นสิ่งที่ประชาชนจะวิพากษ์วิจารณ์ พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานสิ่งที่ประชาชนควรได้รับ ราชาที่เลวและโหดร้ายถูกนำมาให้อยู่เหนือประชาชนเป็นการลงโทษสำหรับบาปของประชาชนและราชาพึงต้องได้รับการเชื่อฟังเสมือนราชาที่ดีและเมตตา ออกุสตินพูดถึงเนโรซึ่งกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติทั่วไปและต่อชาวคริสต์โดยเฉพาะ นับเป็นประวัติการณ์ แต่ออกุสตินก็ยังถือว่ากษัตริย์เช่นนั้นจะต้องได้รับการเคารพเชื่อฟัง

> "กระนั้นก็ดี อำนาจและการครอบครองจะไม่ประทานให้แก่เหล่าคนเช่นนั้น เว้นแต่ด้วยความใส่ใจของพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด เมื่อพระองค์ทรงวินิจฉัยเห็นว่า ภาวะการณ์ของมนุษย์ควรค่าสำหรับเจ้าครองเช่นนั้น คำตรัสอันศักดิ์สิทธิ์ชัดเจนในเรื่องนี้......" (*นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า* V, 19)

---

* Andrew Hacker, Political Theory : Philosophy, Ideology, Science. The MacMillan Co.,New York, 1961 หน้า ๑๒๑

กล่าวโดยย่อ ออกุสตินมิได้แปลความลัทธิคริสต์ในทางที่เป็นพื้นฐานสำหรับประชาธิปไตยทางการเมือง มันไม่ใช่เป็นเหตุผลอ้างอิงสำหรับปฏิวัติอย่างแน่นอน

ไม่แน่ชัดว่าออกุสตินจะไปไกลแค่ไหนที่สนับสนุนสอนให้องค์การคริสต์เคารพเชื่อฟังโดยดุษณีย์ต่อบัญญัติของจักรพรรดิ อันอาจขัดกับลัทธิขององค์การคริสต์ น่าเสียดายที่ออกุสตินไม่ได้พิจารณาถึงเรื่องนี้โดยละเอียด ดังที่เราได้เห็นมา เซนต์ อัมโบรัซกล่าวถึงไว้ในการป้องกันองค์การคริสต์ต่อสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นการล่วงล้ำของฝ่ายฆราวาส แต่เราไม่จำต้องให้ออกุสตินมีทัศนะคติเห็นทำนองเดียวกัน ตามความจริง ถ้าเรามองต่อไปยังคริสต์ศตวรรษที่ ๖ เราจะพบว่า เกรกอรี (Gregory The Great ค.ศ. ๕๔๐–๖๐๔) ซึ่งอาศัยงานเขียนของออกุสตินอย่างมาก ก็ทรงประกาศอย่างเปิดเผยถึงลัทธิการเคารพเชื่อฟังขององค์การคริสต์ต่อรัฐ ฐานะคิดเห็นของเกรกอรี ค่อนข้างยากที่จะเข้าใจ เมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าเกรกอรีอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าคนรุ่นก่อน ๆ ของตนในการที่จะโต้แย้งการเรียกร้องอ้างสิทธิในอำนาจของฝ่ายรัฐ

ศาสตราจารย์คาร์ไลล์ ให้เหตุผล ๔ ประการเกี่ยวกับทฤษฎีการให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณีย์ในงานเขียนของวงการคริสต์ ประการแรก มีความจำเป็นต้องขจัดความเอนเอียงไปสู่ความบ่อนระเบียบในหมู่ชาวคริสต์สมัยต้น ประการที่สอง บทเขียนพระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) กล่าวไว้ชัดแจ้งถึงหลักการว่าอำนาจทั้งปวงมาจากพระผู้เป็นเจ้า ประการที่สาม พระคัมภีร์เก่า (Old Testament) ถือราชาเป็นผู้ได้รับสิทธิจากพระผู้เป็นเจ้า ประการที่สี่และสุดท้าย องค์การคริสต์ใหม่ร้อนใจอยากจะขจัดความกลัว ซึ่งจักรวรรดิมีอยู่ต่อองค์การคริสต์ว่า เป็นองค์การบ่อนทำลาย*

ข้อแตกต่างอาจจะมีอยู่อย่างไรก็ตามในทัศนะของบรรดา "พ่อ" สมัยต้นเกี่ยวกับวงเขตอำนาจของฝ่ายฆราวาส แต่ทั้งหมดคงเห็นพ้องกันว่า อำนาจมาจากพระผู้เป็นเจ้า กษัตริย์องค์หนึ่งปกครองก็เพราะพระผู้เป็นเจ้าทรงกำหนดมาให้เป็นเช่นนั้น ความรับผิดชอบของผู้ปกครองมีอยู่ต่อพระผู้เป็นเจ้าไม่ใช่ต่อประชาชน ปัญหาเรื่องแหล่งที่มาของอำนาจฝ่ายฆราวาส ว่าจะมาจากประชาชนหรือจากพระผู้เป็นเจ้า เป็นเรื่องถกเถียงเรื้อรังอยู่ตลอดสมัยกลาง ดังที่เราจะได้เห็น ฐานะความเห็นของบรรดาผู้นำองค์การคริสต์เองก็ไม่คงเส้นคงวา

---

* Carlyle หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน เล่ม ๑ หน้า ๑๕๗

สำหรับออกุสติน หน้าที่ของรัฐบาลไม่ใช่การได้มาและสงวนรักษาสิทธิต่าง ๆ หากเป็นการบังคับการให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ระบบทรราชย์ที่มั่นคงดีกว่าประชาธิปไตยที่วุ่นวาย ความเสมอภาค ความยุติธรรมและเสรีภาพ เป็นจุดหมายที่จะบรรลุถึงได้ก็แต่ในนครแห่งสวรรค์เท่านั้น มนุษย์ผู้มีบาป (ซึ่งหมายถึงพวกเราทั้งหมดในโลกนี้) จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจบังคับซึ่งตนไม่มีทางควบคุม คนต้องอยู่ภายใต้คน ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้งระบบทาสด้วย เพื่อประโยชน์แห่งการธำรงรักษาความสงบเรียบร้อย สังคมอาศัยและต้องขึ้นอยู่กับหลักการอำนาจนิยม บางคนต้องปกครองและคนส่วนมากต้องเชื่อฟัง คนพวกหลังต้องยอมรับฐานะเป็นอยู่อันต่ำต้อยของตน คนพวกนี้อาจได้รับข้อปลอบใจจากข้อเท็จจริงที่ว่า ถ้าตนปล่อยตนเองไปตามชะตากรรมของตน ตนก็จะส่งเสริมอุดมการณ์ของสันติสุขและความสงบเรียบร้อย และพรวิเศษเหล่านี้ตนต้องมี ถ้าหากจะอุทิศตนต่อการบูชาพระผู้เป็นเจ้าและบรรลุถึงการไถ่บาป พระผู้เป็นเจ้าด้วยปัญญาของพระองค์ทรงเห็นสมควรประทานระบบทาสมาให้เพื่อเป็นการลงโทษสำหรับบาป ทัศนะของออกุสตินในเรื่องนี้ชัดเจนแน่นอน "สาเหตุเบื้องแรกของระบบทาสก็คือบาปซึ่งนำคนให้มาอยู่ภายใต้การครอบครองของเพื่อนมนุษย์ของตนอันเป็นสิ่งที่ย่อมไม่บังเกิดขึ้น นอกจากด้วยคำวินิจฉัยของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงปราศจากอธรรมและรู้ว่าจะตอบแทนการลงโทษที่เหมาะสมแก่การกระทำผิดชนิดต่าง ๆ กันไปอย่างไร" (*นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า XIX, 15*) ข้อโต้แย้งเหมาะสมข้อหนึ่งต่อทัศนะเช่นนี้ คือว่าเป็นการยากลำบากที่จะแสดงให้เห็นว่า ทาสทั้งหมดเป็นผู้มีบาป ออกุสตินดูจะคาดคิดถึงข้อโต้แย้งนี้เหมือนกัน เขากล่าวว่า เป็นความจริงที่ "พวกนายที่ชั่ว" มักมี "คนถือศาสนา" เป็นทาส ในกรณีเช่นนี้ ทาสโดยแท้จริงมีฐานะดีกว่านายเพราะ "ไม่มีปัญหาอะไรเลย การเป็นทาสของคนย่อมเป็นสุขกว่าเป็นทาสของความละโมภ" (*นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า*) อาจสังเกตได้ว่า นี่เป็นข้อปลอบโยนเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับทาสและที่จริงออกุสตินมิได้เผชิญปัญหาตรง ๆ เลย ถ้าจะพยายามจริงจังเพื่อหาเหตุผลอ้างอิงถือเอาระบบทาสเป็นการลงโทษที่จำเป็นสำหรับ*รายบุคคล*ไป เป็นไปได้มากกว่าว่าความหมายของออกุสติน คือว่า ระบบทาสในฐานะเป็น*สถาบัน* เกิดจำเป็นขึ้นเพราะความมีบาปของคนทั้งปวง ถ้าหากความอยุติธรรมเป็นที่ประจักษ์ในกรณีซึ่งทาสเป็นคนดีกว่านายแล้ว ถึงแม้ฐานะการอยู่ใต้ของทาส อาจเป็นเรื่องเคราะห์ร้าย แต่ทาสก็ต้องปลอบใจตัวเองด้วยความคิดที่ว่าฐานะอันต่ำต้อยในปัจจุบันของตน ไม่ได้เป็นเครื่องกีดขวางต่อการที่ตนจะเข้าสู่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าเลยแต่

อย่างใด ทาสจะต้องทำให้ดีที่สุดในสถานการณ์อันเลวร้าย ทำงานและแสวงหาสิ่งปลอบใจด้วยการคิดคำนึงถึงชีวิตเป็นอยู่ที่ถาวรในโลกหน้าของตน อย่างน้อย นี่ดูจะเป็นแนวคิดแปลอย่างสามัญจากข้อความต่อไปนี้ ซึ่งบรรจุส่วนสำคัญของความคิดของออกุสตินเกี่ยวกับระบบทาส

> "ยิ่งกว่านั้น เมื่อคนเราอยู่ใต้บังคับต่อกันในระเบียบอันสันติ ฐานะอันต่ำยังความดีให้แก่คนรับใช้ได้มากเท่า ๆ กับฐานะอันภาคภูมิยังผลร้ายให้แก่นาย แต่โดยธรรมชาติ ดังที่พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างขึ้นมาแต่เดิม ไม่มีคนใดเป็นทาสทั้งของคนหรือของบาป อย่างไรก็ดี ความเป็นทาสนี้เป็นอาญา และตั้งขึ้นด้วยกฎซึ่งบังคับให้มีการสงวนรักษา และห้ามมิให้ก่อกวนระเบียบธรรมชาติ เพราะถ้าไม่มีสิ่งใดกระทำขึ้นละเมิดฝ่าฝืนกฎนั้น ก็จะไม่มีสิ่งใดที่จะจำกัดควบคุมด้วยอาญาความเป็นทาสและเพราะฉะนั้นสาวกจึงบัญชาทาสทั้งหลายให้อยู่ใต้นายของตน และรับใช้นายของตนด้วยใจจริง และไมตรีจิต เพื่อว่าถ้าหากตนไม่อาจได้รับการปลดปล่อยจากผู้เป็นนาย แต่ก็อาจทำให้ฐานะความเป็นทาสของตนเป็นเสรีได้อย่างหนึ่งโดยรับใช้ ไม่ใช่ด้วยความกลัวอย่างคดโกงหากด้วยความรักอันสัตย์ซื่อ จนกว่าความอยุติธรรมทั้งปวงจะผ่านพ้นไปจากอาณาจักรและอำนาจของมนุษย์ ทุกอย่างจะได้อันตรธานไป และพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นทุกอย่างสำหรับทุก ๆ อย่าง" *(นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า)*

ทัศนะของ "พ่อ" สมัยต้นมีว่าระบบชาติก็เช่นเดียวกันกับการปกครอง เกิดจำเป็นขึ้นเพราะความมีบาปของมนุษย์ ในภาวะของความบริสุทธิ์ทั้งระบบทาสและการปกครองไม่จำเป็นและก็ไม่มีอยู่ หลักการเดียวกันอยู่ในแนวคำสอนเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนตัว อัมโบร๊ซแน่ชัดในเรื่องนี้มากกว่าออกุสติน แต่ดูเหมือนจะไม่มีข้อแตกต่างสำคัญในทัศนะของคนทั้งสอง อัมโบร๊ซกล่าวว่าแต่เดิมพระผู้เป็นเจ้าหมายจะให้ทรัพย์สินทั้งปวงอยู่ในการครอบครองร่วมกัน แต่ว่าความมีบาปในรูปของความละโมภ ทำให้การปฏิบัติให้เป็นผลลุล่วงตามอุดมการณ์เป็นไปไม่ได้ ทรัพย์สินส่วนตัวจึงจำเป็น มันไม่ผิดกฎหมายและไม่เกี่ยวกับความมีบาปของคน หากทรัพย์สินส่วนตัวเป็นสิ่งสอดคล้องที่เกี่ยวกับกฎหมายมนุษย์ และกฎหมายซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงประทานสำหรับควบคุมคนบนพื้นโลก แม้ในภาวะของความบริสุทธิ์และในนครแห่งสวรรค์ ทรัพย์สินส่วนตัวจะไม่จำเป็น แต่ก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ณ ที่นี้ และขณะนี้ ออกุสตินเสริมความคิดข้อนี้ด้วยหลักว่า คน ๆ หนึ่งไม่ได้ทำบาปเพราะครองทรัพย์สิน ตราบเท่าที่ตนไม่ได้ให้คุณค่าความสำคัญแก่ทรัพย์สินให้ยิ่งใหญ่ไปกว่าที่ให้แก่เกียรติ สัจจะ หรือคุณธรรมแท้จริงใด ๆ ของคริสต์ ออกุสตินยังวางหลักการสัมพันธ์ของทรัพย์สินกล่าวคือว่า ไม่มีผู้ใดอาจใช้ทรัพย์สินของตนไปในทางใด ๆ ได้อย่างอำเภอใจ หากแต่ว่า สิทธิ

อ้างอิงของตนถูกจำกัดอยู่ด้วยพันธะที่จะต้องใช้ทรัพย์สินของตนอย่างถูกต้อง คำว่า "ถูกต้อง" ออกุสติน คงหมายถึงเพื่อประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เกรกอรีผู้เป็นนักศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับออกุสติน ชี้ถึงประเด็นข้อนี้อย่างหนักแน่น เกรกอรียืนยันว่าการให้แก่คนจนเป็นสิ่งที่ความยุติธรรมต้องการและไม่อาจถือเป็นเพียงกุศลทานเท่านั้น*

โดยทั่วไป ทัศนะของ "พ่อ" สมัยต้นคล้าย ๆ กันอย่างเด่นชัดกับแนวความคิดแบบสตออิคของเซเนกาในเรื่องระบบทาส ทรัพย์สินและการปกครอง ทั้งเซเนกาและ "พ่อ" สมัยต้นถือสถาบันเหล่านี้ว่าชอบด้วยกฎหมายและจำเป็น แต่กระนั้น ทั้งคู่ก็ปฏิเสธความจำเป็นของสิ่งเหล่านี้ เพราะการยอมรับก็เท่ากับยอมรับธรรมชาติอันชั่วร้ายของคนด้วย โดยสรุป ทั้งคู่กล่าวว่า "เป็นความจริงว่าเราต้องมีสิ่งเหล่านี้ คือ การปกครอง ระบบทาส ทรัพย์สิน แต่ทว่ามันไม่เป็นที่น่าเสียใจหรอกหรือเล่า!" แน่ละ ชาวคริสต์อาจมองไปยังโลกหน้าในที่ซึ่งการปกครองภายใต้พระผู้เป็นเจ้า ย่อมไม่ต้องการใช้กำลังบังคับการเคารพเชื่อฟัง และทั้งระบบทาสและทรัพย์สินส่วนตัวก็ไม่มีอยู่ ทัศนะข้อนี้แตกต่างมากมายจากที่จะถือกันหลายศตวรรษต่อมา คือว่าทรัพย์สินห่างไกลที่จะเป็นประจักษ์พยานของธรรมชาติอันชั่วร้ายของคน หากเป็นสิทธิธรรมชาติซึ่งคนมีติดตัวมากับตน จากสภาวะธรรมชาติเข้ามาสู่สังคมที่มีระเบียบ

ในบรรดา "พ่อ" ยิ่งใหญ่ทั้งสาม คือ อัมโบรัซ ออกุสติน และเกรกอรี่ คนสุดท้ายไปไกลที่สุดในการให้ความคิดเกี่ยวกับลักษณะอันศักดิ์สิทธิ์ของการปกครอง เช่นเดียวกับออกุสติน เกรกอรี่ถือผู้ปกครองที่เลวว่าเป็นวิธีหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้าในการลงโทษบาป และยืนยันว่า ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่เลวมากไปกว่าที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่ดี การต่อต้านผู้ปกครองไม่ว่าชนิดใด เป็นการต่อต้านพระผู้เป็นเจ้า ไม่อาจปล่อยให้ทำได้แม้จะพูดเป็นปฏิปักษ์ต่อการกระทำของผู้ปกครอง ทั้งนี้ไม่ต้องถึงกับจะแข็งข้อกับผู้ปกครอง เกรกอรีเองเป็นนักบริหารที่เข้มแข็ง พยายามขยายอำนาจขององค์การคริสต์ซึ่งตนเป็นประมุข เมื่อจักรพรรดิล่วงล้ำสิ่งที่คิดเห็นว่าเป็นอำนาจอันชอบขององค์การคริสต์แล้ว เกรกอรี่ประท้วง (ทั้งที่แม้การกระทำเช่นนี้ เกรกอรีจะได้ห้ามไว้อย่างชัดแจ้งกับประชาชนก็ตาม) แต่แล้วก็ยอมแพ้

---

* Carlyle หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน เล่ม ๑ หน้า ๑๓๘

เจลาซิอุส ที่ ๑

นครแห่งพระผู้เป็นเจ้า ของออกุสติน มิได้หมายจะให้เป็นบทเขียนว่าด้วยการเมือง แม้ความสำคัญทางการเมืองจะมีมากก็ตาม งานเขียนของอัมโบรัชและเกรกอรีก็เป็นเช่นเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ข้อเท็จจริงมีว่า การขยายตัวของคริสต์ศาสนาก่อให้เกิดปัญหาซึ่งอำนาจฝ่ายต่างๆ คือ องค์การคริสต์และรัฐต้องเข้าเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและตัดสินใจซึ่งเกิดขึ้นจากปัญหาเหล่านี้กลายเป็นกรณีตัวอย่างซึ่งใช้เป็นรากฐานในความพยายามขบปัญหาต่อมา จากทั้งหมดนี้ จึงเริ่มเกิดเป็นรูปของลัทธิอันกำหนดวางไว้ชัดพอใช้ ในเรื่องฐานะสัมพันธ์ขององค์การคริสต์กับรัฐ เป็นลัทธิที่ยอมรับกันทั่วไป สำหรับทั้งอำนาจฝ่ายฆราวาสและฝ่ายธรรมเหมือนกัน อย่างน้อยก็ในหลักการ ถ้าไม่ใช่ในทางปฏิบัติเสมอไป ลัทธินี้ไม่มีที่ใดที่แสดงออกอย่างชัดแน่นอนยิ่งไปกว่าในงานเขียนของสันตปาปา เจลาซิอุสที่ ๑ (Gelasius I) ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๕ เพราะฉะนั้นจากเจลาซิอุสเราจะพบข้อความแสดงทฤษฎีว่าด้วยฐานะสัมพันธ์ระหว่างองค์การคริสต์กับรัฐ ซึ่งในส่วนหนึ่งให้แนวสรุปของลัทธิเช่นที่เข้าใจกันในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ และซึ่งวางรากฐานสำหรับวิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองต่อมาด้วย

แก่นความคิดของเจลาซิอุส เป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมคริสต์ยิ่งใหญ่สังคมหนึ่ง ซึ่งปกครองโดยสองอำนาจ คืออำนาจฝ่ายจิตใจและฝ่ายกาย และทำหน้าที่โดยสองสถาบันคือ องค์การคริสต์และรัฐ จุดมุ่งหมายของทั้งสองมีอยู่เช่นเดียวกัน คือจัดการเรื่องราวบนพื้นโลกในลักษณะที่ทำให้การไถ่บาปของจิตทุกจิตเป็นไปได้ ในการทำให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายนี้ แต่ละอำนาจมีความรับผิดชอบต่างกัน รัฐต้องรักษาสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยทำการปกครองสังคมอย่างเหมาะสม องค์การคริสต์ต้องสอนลัทธิอันแท้จริง และดูแลผลประโยชน์ทางด้านจิตใจของประชาชน แม้ว่าแต่ละอำนาจจะมีภารกิจรับผิดชอบต่างกัน แต่ก็จะต้องอำนวยความช่วยเหลือแก่อีกอำนาจหนึ่งเมื่อจำเป็น ในบางกรณี การแบ่งแยกอำนาจที่เหมาะสมอาจยากลำบากที่จะกำหนด แต่บรรดาผู้นำที่มีความมุ่งมั่นอาจแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ ผู้นำองค์การคริสต์อย่างเช่นเจลาซิอุส ดูเหมือนจะเข้าใจว่าความรับผิดชอบขององค์การคริสต์ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของการไถ่บาปนั้น อาจยิ่งใหญ่กว่าของรัฐ เพราะฉะนั้น ถ้ามีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นว่า เรื่องหนึ่งอยู่ภายในเขตอำนาจของอำนาจฝ่ายจิตใจ หรือของฝ่ายกายแล้ว องค์การคริสต์ควรเป็นผู้ตัดสิน เจลาซิอุสยืนยันต่อไปอีกว่า

เจ้าหน้าที่ฝ่ายศาสนาควรมาอยู่ภายใต้อำนาจของศาลฝ่ายศาสนามากกว่าฝ่ายทางโลก ในคดีใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางจิตใจ* จักรพรรดิแม้จะเป็นผู้ปกครองของรัฐ แต่คงเป็นเพียง *สมาชิก*หน่วยหนึ่งเท่านั้นขององค์การคริสต์ ถึงแม้พระผู้เป็นเจ้าจะทรงประทานให้จักรพรรดิมีอำนาจเด็ดขาดที่จะปกครองรัฐ แต่จักรพรรดิต้องรับแนวทางในเรื่องทางจิตใจจากผู้ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงมอบอำนาจทางจิตใจไว้ให้ ยิ่งกว่านั้น เจลาซิอุสยืนยันให้องค์การคริสต์ มีอำนาจที่จะกวดขันบังคับจักรพรรดิที่ขัดขืนอำนาจภายในเขตอำนาจเฉพาะของตน และเจลาซิอุสเสริมแนวทัศนะของตนโดยยกอ้างกรณีตัวอย่างต่าง ๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายองค์การคริสต์ได้เคยปฏิบัติการกวดขันบังคับต่อจักรพรรดิทั้งหลายมาแล้ว**

การแบ่งแยกอำนาจ หรือ "ลัทธิดาบสองเล่ม" ตามที่มักใช้เรียกกัน เป็นวิธีซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงประสงค์ให้ประชาชนได้รับการปกครอง ตั้งแต่คริสต์มา ไม่มีผู้ปกครองคนใดอาจประสานอำนาจขององค์การคริสต์และของรัฐให้รวมอยู่ในมือของตน สิ่งเย้ายวนชวนให้ใช้อำนาจเช่นนั้นในทางที่ผิดมีอยู่มากเหลือเกิน และจุดอ่อนแอของเนื้อหนังมังสามนุษย์ก็มีอยู่หลายอย่างเหลือเกิน คริสต์ทรงเป็นผู้กำหนดให้มีการแบ่งแยกอำนาจแต่แรก และเป็นหน้าที่ของสาวกของพระองค์ที่จะธำรงระบบนี้ไว้ การจัดระเบียบเช่นนั้นสมบูรณ์เท่าที่จะเป็นได้บนพื้นโลกนี้ สำหรับประชาชนชีวิตจะเป็นสิ่งยากลำบากซึ่งก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะคนเป็นสัตว์ที่มีบาป แต่ชีวิตยังคงอาจจะดีในความหมายที่ว่า ชีวิตอาจดำรงอยู่เพื่อช่วยทำการไถ่บาปของจิต และนั่นเป็นทั้งหมดที่สำคัญโดยแท้จริง

สรุป

ทฤษฎีดาบสองเล่ม อาจถือเป็นแนวสรุปวิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองในสมัยนับตั้งแต่คริสต์และ "พ่อผู้เป็นสาวก" ไปจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๖ เราจะได้เห็นในบทต่อ ๆ ไปว่าทฤษฎีนี้ได้กลายเป็นลัทธิที่ยึดถือกันในตอนต้นสมัยกลาง แม้จักรพรรดิและสันตปาปาองค์ต่าง ๆ จะขัดแย้งกันในเรื่องแปลความหมายของทฤษฎี แต่ก็เป็นที่เห็นพ้องต้องกันว่าลัทธินี้ถูกต้องอยู่ในตัวเอง

* เป็นไปได้ทีเดียวว่า เมื่อพิจารณาถึงเรื่องนี้ เจลาซิอุสอ้างว่า บรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายศาสนาควรได้รับการพิจารณาคดีในศาลฝ่ายศาสนา โดยไม่คำนึงถึงปัญหาที่เกี่ยวข้อง แต่นี่ก็ไม่แน่ชัด

** Carlyle หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน เล่ม ๑ หน้า ๑๘๘–๑๘๙

และการขัดแย้งนั้นเกิดจากความไม่สามารถหรือการที่มนุษย์ไม่ยอมแปลความหมายให้เหมาะสม บรรดาจักรพรรดิและสันตปาปาตลอดจนประชาชนเห็นต้องกันว่า จักรภพควรเป็นคริสต์ และทั้งหมดที่อยู่ในอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นองค์การคริสต์หรือรัฐก็ตาม ควรทำการเพื่อส่งเสริมหลักการทั้งหลายของคริสต์

หลังจากที่ลัทธิดาบสองเล่มได้เกิดขึ้นแล้ว ถ้าหากอำนาจฝ่ายธรรมและฝ่ายฆราวาสสามารถอยู่เสมอที่จะตกลงกันในสิ่งที่ประกอบเป็นความเป็นอยู่ของคริสต์ และถ้าหากเป็นไปได้ที่จะหลีกเลี่ยงกรณีขัดแย้งในเรื่องเขตอำนาจกันได้แล้วไซร้ ชีวิตก็คงจะสงบสุขขึ้นแน่นอน แต่ผลเช่นนี้เป็นไปไม่ได้ ข้อขัดแย้งมีอยู่มากมายและมักรุนแรงและถ้าผลที่ได้บางครั้งไม่ถูกใจสำหรับสันตปาปาหรือจักรพรรดิ แต่มันก็ยังยากลำบากสำหรับคนทั่วไป ซึ่งมีบ่อยครั้งที่ต้องตกอยู่ระหว่างกลางของการปะทะต่อสู้ คริสต์ศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่จัดระเบียบยิ่งใหญ่ ให้สิ่งปลอบใจและความหวังสำหรับผู้ถูกกดขี่ แต่ก็ยังได้เพิ่มอาณาเขตของความทุกข์กังวลอันซับซ้อนของมนุษยชาติ เพราะคริสต์ศาสนานำปัญหาของการเรียกร้องต้องการที่ขัดแย้งกันในเรื่องความภักดีของราษฎร เป็นการดีอยู่หรอกที่จะบอกแก่ราษฎรชาวคริสต์ว่า เขามีพันธะความจงรักอยู่ต่อพระผู้เป็นเจ้าและต่อเซซาร์ และพึงปฏิบัติหน้าที่ของเขาที่มีอยู่ต่อทั้งสอง แต่เขาจะทำอย่างไรดีเล่าถ้าหากความเคารพเชื่อฟังต่ออำนาจหนึ่งหมายถึงเป็นการขัดขืนต่ออีกอำนาจหนึ่ง ถ้าการเลือกเป็นระหว่างโทษจำคุกหรือประหารกับถูกเผาในนรกชั่วกัปชั่วกัลป์แล้ว ฐานะหมิ่นเหม่ซึ่งคนที่ทุกข์ต้องประสบนั้น ย่อมจะล่อแหลมจริงๆ ทางออกชัดแจ้งคือเรียกร้องให้รัฐยอมให้บุคคลมีเสรีภาพปฏิบัติตามพันธะทางศาสนาของตน ตามที่จริงรัฐทำเช่นนั้น แต่การเรียกร้องกับผลสำเร็จห่างไกลกันเป็นศตวรรษ ๆ และระหว่างสองสิ่งนี้ก็เกลื่อนกลาดไปด้วยโขดหินและมวลมหาศาลของขบวนการปฏิรูปทางศาสนา อันเป็นระยะที่ปัญหายุ่งยากทั้งหลายยิ่งเบ่งบานขยายตัวออกไปอย่างใหญ่โต ปัญหาของฐานะสัมพันธ์ที่ถูกต้องขององค์การคริสต์กับรัฐยังไม่เสร็จเด็ดขาด แม้ว่าจะกระเตื้องดีขึ้น โดยค่อย ๆ แบ่งแยกสถาบันทั้งสองออกจากกัน การต่อสู้เพื่อเสรีภาพทางศาสนาเป็นนาฏกรรมยิ่งใหญ่อันหนึ่งในความพยายามของคนที่จะสร้างโลกที่ดีขึ้น และมีผลลึกซึ้งต่อมวลความพยายามของคนที่จะบรรลุถึงเสรีภาพส่วนตัวที่สำคัญอื่น ๆ อีก

๗ ความคิดทางการเมืองสมัยกลาง และเซนต์ โทมัส อไควนัส

ปรัชญาการเมืองของบรรดา "พ่อ" แห่งคริสต์ศาสนาโดยสาระเป็นแบบกรีกและโรมัน คงมีการดัดแปลงที่สำคัญอยู่ ๒ ข้อเท่านั้น คือ ประการแรก รัฐบาลเป็นเครื่องมือซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงประทาน และประการที่สอง องค์การคริสต์และรัฐควรทำการด้วยความร่วมมือกันเพื่อไถ่บาปของจิตใจคน บรรดา "พ่อ" เหล่านี้มิได้จงใจเป็นนักปรัชญาการเมือง แม้ว่าจะถูกบังคับโดยสภาพการณ์แวดล้อมให้ต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาการเมือง (ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว) ถึงจะเป็นผู้ปกป้องความศรัทธาอย่างแข็งกล้า แต่ "พ่อ" เหล่านี้ก็ยังเป็นชนโรมันด้วย เป็นราษฎรของจักรวรรดิ และแสดงความคิดอ่านด้วยภาษาถ้อยคำทางการเมือง ซึ่งจะเป็นที่เข้าใจสำหรับเซเนกาและซิเซโร เมื่อปัญหาการเมืองล่วงล้ำเข้ามาในเรื่องของศรัทธา ก็มักเกิดความโน้มน้าวพยายามปรับให้เข้ากับกรอบของทฤษฎีทางการเมืองซึ่งยึดถือกันมานมนาน* ความต่อเนื่องของภาวะการณ์เช่นนี้ขึ้นอยู่กับการดำรงคงอยู่ของจักรวรรดิ แต่นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๖ ถึงศตวรรษที่ ๙ ยุโรปตะวันตกตกอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของชนเยอรมันผู้รุกรานโดยสิ้นเชิง และจักรวรรดิซึ่งเคยเป็นที่รู้จักกันไม่มีเหลืออยู่อีกต่อไป ชนติวตันเป็นนักรบที่สามารถ แต่ไม่ใช่นักปรัชญา และจึงมีการคิดค้นทางปรัชญาเพียงเล็กน้อย ระหว่างศตวรรษที่ ๖–๑๑ ความระส่ำระสายซึ่งเกิดขึ้นจากการรุกราน ทำให้ยากลำบากแก่การศึกษาอย่างเป็นระเบียบเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และศาสนา แม้สำหรับในที่ซึ่งยังพอทำได้บ้าง ในปี ค.ศ. ๘๐๐ ชาลมาญผู้เชื่อว่าพระองค์เป็นผู้รื้อฟื้นจักรวรรดิ

---

* **R.W. Carlyle and A.J. Carlyle, A History of Mediaeval Political Theory in the West, Barnes & Noble, Inc., New York, 1953.** เล่ม ๑ หน้า ๑๕๕–๑๖๖

โรมันในตะวันตก เป็นผู้ครองมงกุฎจักรพรรดิ และทำให้ความสงบเรียบร้อยกลับคืนขึ้นได้บ้าง แต่รัชสมัยของพระองค์คงเป็นระยะสั้น ผู้สืบต่อจากพระองค์ไม่สามารถรักษาสิ่งที่พระองค์สร้างไว้ด้วยกันได้ และการรุกรานครั้งใหม่ของพวกฮั่น (Huns) และชนเผ่าเหนือ (Norsemen) ในศตวรรษที่ ๑๐ และ ๑๑ ยังความย่อยยับมหาศาลแก่กำลังที่ยังเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยสำหรับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในตะวันตก

สภาพการณ์ที่ความคิดทางการเมืองสมัยโบราณได้เกิดขึ้นมา ประสบการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงภายหลังศตวรรษที่ ๖ แต่กระนั้นบรรดาความคิดเหล่านั้นก็ยังดำรงคงอยู่ คนยังคงคิดในแง่ของธรรมชาติ ความเสมอภาค และลัทธิดาบสองเล่มอยู่ แม้จะเป็นในแนวที่แตกต่างกันบ้างก็ตาม ความคิดของพวกชนป่าเถื่อนไม่ก้าวหน้าอย่างบรรดาปรัชญาของชนที่ตนชนะ แต่พวกชนป่าเถื่อนก็คงมีความคิดและกฎธรรมเนียมซึ่งเมื่อผสมผสานกันของชนโรมันแล้วก็เป็นทั้งอิทธิพลและมีส่วนได้รับอิทธิพลของโรมันด้วย

ความคิดทางการเมืองของชนติวตัน

ชนเยอรมัน (ติวตัน Teuton) ผู้รุกราน นำเอาหลักความคิดเกี่ยวกับกฎหมายที่แตกต่างอย่างยิ่งกับของโรมันติดตัวมาด้วย พวกติวตันไม่มีความเข้าใจในเรื่องกฎหมายแบบบัญญัติ กฎหมายของคนพวกนี้ คือกฎธรรมเนียมของเผ่าซึ่งตนเป็นส่วนหนึ่ง และเผ่านำกฎหมายของตนไปด้วยทุกหนทุกแห่ง มันไม่ใช่กฎหมายประจำท้องที่ และทั้งไม่ใช่กฎหมายลายลักษณ์อักษร ในชั้นแรกแม้ว่าเนื่องจากอิทธิพลของโรมัน จะได้ถูกประมวลรวบรวมเข้าไว้อย่างกว้างขวางระหว่างศตวรรษที่ ๖-๘ แต่ก็ไม่เป็นที่รู้สึกกันว่ากฎหมายนี้ได้มีผู้หนึ่งผู้ใด "ทำ" ขึ้น หากได้มีอยู่ก่อนแล้วแต่กาลนาน และเป็นของชนประจำเผ่าอยู่เสมอและไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้เพราะหลักการของมันไม่อาจแปรเปลี่ยนได้ กฎหมายหนึ่ง ๆ จะไม่ถือว่าดีหรือเลว เพราะประชาชนเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วย สำหรับประชาชนของเผ่าแล้ว ข้อเท็จจริงที่ว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่เคยมีอยู่เสมอมานั้น เป็นข้อพิสูจน์เพียงพอถึงความสมบูรณ์ของมัน ในบางโอกาสที่ยากจะเกิดขึ้น ถ้ากฎหมายไม่อำนวยความยุติธรรมต่อบุคคลในกรณีหนึ่งแล้ว ถึงอย่างไร ๆ ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า เป็นเพราะกฎหมายเป็นที่เข้าใจกันผิด ๆ บรรดาเจ้าหน้าที่จึงอาจปรึกษาหารือกัน และในฐานะคนผู้อุดมด้วยเหตุผลย่อมตกลง

กันในแนวการแปลความที่ถูกต้องและประกาศใช้เพื่อผลประโยชน์ของเผ่า ทัศนะเช่นนี้ถือหลักผลประโยชน์ต่อกันอย่างหนึ่งในกฎหมาย กฎหมายไม่ใช่เป็นเพียงบัญญัติของราชาหรือขององค์การปกครองอื่น ๆ ซึ่งรับผิดชอบต่อประชาชนหรือตรงกันข้าม และทั้งไม่ใช่ว่าผู้ใดจะมีอำนาจจัดทำกฎหมายขึ้น กฎหมายมีอยู่แล้ว และจะต้องได้รับการเคารพเชื่อฟังจากคนทั้งปวง เราจะได้พิจารณาในไม่ช้าถึงฐานะของราชาในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมาย

หลักความคิดเกี่ยวกับกฎหมายเช่นนี้ เหมาะกับความต้องการของบรรดาเผ่าชนพเนจร แต่ยากที่จะปรับใช้กับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป เป็นต้นว่า จะทำอย่างไรถ้าหากมีเผ่าชนสองเผ่าหรือมากกว่านั้นครองดินแดนแห่งเดียวกัน ในสถานการณ์เช่นนั้นความสับสนย่อมต้องเกิดขึ้นเป็นเวลา ๓๐๐ ปีเศษ คือตั้งแต่ศตวรรษที่ ๖ ถึงที่ ๙ หลักว่าด้วย "ลักษณะประจำตัวบุคคลของกฎหมาย" ได้ถูกนำมาใช้ หลักนี้มีอยู่ว่า เผ่าหนึ่ง ๆ คงรักษากฎหมายเผ่าของตนไว้เมื่อดำรงชีวิตร่วมกับเผ่าอื่น ๆ ในแต่ละกรณีไปจะต้องมีการวินิจฉัยกำหนดว่า จะใช้กฎหมายใด (คือของเผ่าใด) กัน แม้จะเกิดความสับสนยุ่งยาก แต่หลักประจำตัวบุคคลของกฎหมายมีความสำคัญอย่างสูงต่อวิวัฒนาการต่อมาของระบบกฎหมายของโลกตะวันตก อาทิเช่น ได้ปล่อยให้พวกโรมันคงรักษารูปโครงกฎหมายอันยิ่งใหญ่ของตนไว้ ท่ามกลางโลกภายใต้อำนาจครอบครองของชนป่าเถื่อนซึ่งมีสถาบันที่ล้าหลังกว่ามากโดยเปรียบเทียบ

> "ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ระยะเลือนลางของหลักประจำตัวบุคคลของกฎหมาย จะต้องพิจารณากันในฐานะเป็นระยะยุ่งยากที่สุดระยะหนึ่งในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง เพราะถ้าหากสายต่อเนื่องของกฎหมายโรมันสิ้นสุดลงในระยะนั้นแล้ว ก็พูดได้ว่า วิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองต่อมาในทางตะวันตกคงจะแตกต่างห่างไกลจากที่ได้เป็นมาทีเดียว และสายต่อเนื่องนั้นอยู่ในอันตรายที่สุดที่จะแตกดับ ความรู้ของเราเกี่ยวกับตัวบทประมวลกฎหมายของจุสติเนียน (Justinian's Digest) แขวนอยู่อย่างหมิ่นเหม่ ต้นฉบับอันล้ำค่าของมันได้มีการเก็บรักษาไว้ที่ฟลอเรนซ์ หากไม่ใช่เพราะผลของหลักประจำตัวบุคคลของกฎหมายนั้นแล้วไซร้ อาจไม่มีไอเนริอุส (Irnerius) บาร์โตลุส (Bartolus) คูจัส (Cujas) โบแดง (Bodin) เกิดขึ้นก็ได้"*

ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๙ ได้เกิดวิวัฒนาการอีกก้าวหนึ่งของกฎหมายในตะวันตก นิสัยเร่ร่อนพเนจรของพวกติวตันเปลี่ยนไป และเมื่อคนพวกนี้ตั้งเป็นหลักแหล่ง ก็เกิดความคิดเป็นว่า

---

* C.H. McIlwain หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๖๘–๑๗๐

กฎหมายเป็นกฎหมายของดินแดนมากกว่าของเผ่า ดังที่ศาสตราจารย์แมคคิลเวนใช้ถ้อยคำว่า "กฎธรรมเนียมของเผ่าได้กลายเป็นกฎธรรมเนียมของท้องถิ่น" นอกจากความเป็นหลักแหล่งมากขึ้นของพวกติวตันแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกที่สนับสนุนหลักดินแดน หลักเช่นนี้เป็นประโยชน์สำหรับราชาและหลักความคิดนี้จะได้รับการเชิดชูขึ้นเพียงใดนั้นขึ้นอยู่เป็นส่วนใหญ่กับความสามารถของผู้ปกครองหนึ่ง ๆ ที่จะขยายอำนาจของตนในดินแดนนั้น ๆ ฝ่ายพวกนักบวชก็เห็นดีเห็นงามกับกฎหมายดินแดน เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับองค์การคริสต์ อย่างเช่น การสมรสจะต้องให้เป็นที่ตกลงกัน เมื่อทัศนะหลักดินแดนฝังรากลง ลักษณะแตกต่างลักลั่นของกฎหมายก็เสื่อมคลายไป และเกิดประชาคมที่มั่นคงเป็นปึกแผ่นกว่าตั้งขึ้น อย่างไรก็ตามตลอดเวลาของวิวัฒนาการอันยาวนาน ความคิดเยอรมันดั้งเดิมที่ว่า กฎหมายเป็นกฎหมายของประชาชนยังคงยึดถือกันอยู่ เราไม่หมายที่จะพูดว่า สัมพันธภาพของประชาชนต่อกฎหมายในสมัยนั้นคล้ายคลึงกับในประชาธิปไตยสมัยใหม่ ราษฎรเดี๋ยวนี้ครองอำนาจทางอ้อมเหนือกฎหมาย เพราะผู้แทนของตนเป็นผู้จัดทำขึ้น ในแง่นี้มันเป็น "กฎหมายของประชาชน" ประชาชนของสมัยกลางมิได้มีกฎหมายในความหมายที่ว่าตนอาจควบคุมได้ แต่โดยแท้จริงประชาชนถูกกฎหมายควบคุม และมันเป็นกฎหมายของประชาชนทำนองเดียวกับที่พระผู้เป็นเจ้าเป็นของประชาชน ถึงอย่างไรก็ตาม กฎหมายไม่ใช่สมบัติที่ผู้ปกครองจะใช้ได้อย่างอำเภอใจ ขัดต่อผลประโยชน์ของประชาชน ความคิดเช่นนี้ยากที่จะเป็นของประชาธิปไตยสมัยศตวรรษที่ ๒๐ แต่กระนั้น เมล็ดพืชของกฎประชาธิปไตยสมัยใหม่ก็ปรากฏมีอยู่ที่นั่นแล้ว

หลักความคิดเกี่ยวกับกฎหมายตามที่บรรยายมานี้ ยังมีผลสำคัญต่อฐานะสัมพันธ์ของราชาต่อคนในบังคับของพระองค์ บรรดาชนเยอรมันไม่มีความรู้สึกว่าราชาของตนจัดทำกฎหมาย และเพราะฉะนั้นจึงจะอยู่เหนือกฎหมาย นักนิติศาสตร์โรมันตอนต้นถือหลักว่าแม้จักรพรรดิได้รับอำนาจของพระองค์จากประชาชน พระองค์ก็ยังเป็นแหล่งที่มาแหล่งเดียวของกฎหมาย แต่ในตอนต้นสมัยกลาง อำนาจราชาถือเป็นสิ่งที่ติดประจำอยู่กับฐานะที่พระองค์ครองอยู่ พระองค์เป็นแต่ประกาศกฎหมาย แต่นี่จะต้องไม่แปลความให้หมายไปถึงว่าราชาและคนในบังคับเสมอเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ราชามีสิทธิและความคุ้มกันมากกว่า และอำนาจยิ่งใหญ่กว่าคนในบังคับของพระองค์ กฎหมายมิได้บังคับต่อคนทั้งปวงโดยเท่าเทียมกัน แต่ในส่วนหนึ่งกฎหมายก็ใช้บังคับแก่คนทั้งปวง

และคนทั้งปวงจำต้องคล้อยตามบัญชาของกฎหมายอย่างถูกต้องเหมาะสม ราวศตวรรษที่ ๙ มันกลายเป็นเรื่องฝืนกับทางปฏิบัติที่จะถือว่ากฎหมายใหม่ ๆ ไม่จำเป็น การเพิ่มพูนขยายดินแดนและสภาพการณ์ ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องจัดทำกฎหมายใหม่ ๆ เพื่อเสริมกฎหมายเก่า ศาสตราจารย์คาร์ไลล์ กล่าวว่า ในเวลานั้นมีรูปของกฎหมายที่ยอมรับกัน ๓ รูป คือกฎธรรมเนียมและประเพณีของเผ่า เศษหลงเหลือของกฎหมายโรมัน และกฎหมายใหม่ซึ่งต้องจัดทำขึ้นตามกาลสมัย* กฎหมายใหม่นี้ราชาอาจประกาศเอง แต่เมื่อกระทำเช่นนั้นแล้วก็ถือว่า เป็นการกระทำที่ได้รับความยินยอมจากคนในบังคับของพระองค์ ความยินยอมอาจเป็นโดยปริยายเสียส่วนใหญ่ แม้ในหลายกรณีราชาก็เห็นจำเป็นต้องเรียกประชุมสภามนตรีของพระองค์เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับกฎหมายที่เสนอ อำนาจแท้จริงของราชาในเรื่องเช่นนั้นขึ้นอยู่กับกำลังของพระองค์เอง เปรียบเทียบกับของคนในบังคับของพระองค์ ประชาชนของพระองค์มักอาจบังคับให้พระองค์จำต้องรับผิดชอบในกฎหมายที่พระองค์ใช้บังคับ ซึ่งหาไม่แล้วพระองค์ก็คงไม่ยอมรับเช่นนั้น

อำนาจของราชาเยอรมันไม่เสมอเท่าเทียมกับอำนาจแต่ก่อนของจักรพรรดิโรมัน หลักอำนาจเด็ดขาดของราชาเป็นของสมัยใหม่ ไม่ใช่ของสมัยกลาง แหล่งที่มาของอำนาจราชาไม่เคยคิดเห็นกันอย่างแจ้งชัด ตามธรรมเนียมมีการอ้างถึงแหล่งที่มา ๓ แหล่งแยกต่างหากจากกัน ทั้งที่เกี่ยวกับผู้ปกครองคนเดียวกัน ราชาปกครองโดยลัทธิสืบต่อในฐานะรัชทายาทอันชอบในราชบัลลังก์ ในขณะเดียวกัน พระองค์ปกครองโดยอาศัยอำนาจเจตจำนงอันศักดิ์สิทธิ์ในพระผู้เป็นเจ้า และในประการสุดท้าย พระองค์ปกครองด้วยความยินยอมจากคนใต้บังคับของพระองค์ ยิ่งกว่านั้น เมื่อราชาครองบัลลังก์ พระองค์ปฏิญาณที่จะทำการปกครองอย่างเป็นธรรม เท่ากับเป็นการรับรู้พันธะที่มีต่อคนใต้บังคับของพระองค์ เป็นพันธะซึ่งบรรดาคนใต้บังคับมักจะเรียกร้องให้ยึดถืออย่างจริงจัง ดังที่ศาสตราจารย์คาร์ไลล์ กล่าวไว้ว่า "มีบางสิ่งบางอย่างเป็นทำนองเครื่องยึดเหนี่ยว" ระหว่างราชากับคนใต้บังคับ หลักยึดเหนี่ยวเช่นว่านั้น คือสิทธิของคนใต้บังคับที่จะโค่นผู้ปกครอง ซึ่งในความเห็นของคนได้ละเมิดฝ่าฝืนข้อตกลง นี่เป็นก้าวหนึ่งที่จะกระทำเฉพาะภายหลังที่มีการพิจารณาอย่างหนัก แต่หลุยส์ผู้ใจบุญ (Louis the Pious) จักรพรรดิของอาณาจักรตะวันตกและราชาแห่งฝรั่งเศส

---

* Carlyle หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑ หน้า ๒๓๕

ผู้ถูกบังคับให้สละบัลลังก์ในปี ค.ศ.๘๓๓ อาจเป็นประจักษ์พยานต่อข้อเท็จจริงได้ว่า สิทธิที่จะดำเนินการเช่นนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงแต่เรื่องสันนิษฐานเอาเท่านั้น*

ในหมู่คนที่เรียกร้องให้ราชาทำการปกครองตามกฎหมาย พวกนักบวชนับว่าแสดงบทบาทอันสำคัญ ในทางทฤษฎีอาจดูเป็นว่า คนเหล่านี้ไม่อาจทำเช่นนั้นได้เพราะผลที่สุดแล้ว มีคำสอนของเกรกอรี ซึ่งสอนว่า โดยที่รัฐบาลเป็นเครื่องมือที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานเพราะเหตุความมีบาปของคน ผู้ปกครองจึงควรปกครองโดยเด็ดขาด และคนในบังคับควรยอมอยู่ภายใต้โดยดุษณี นักเขียนศตวรรษที่๑๙หลายคนถือเอาความคิดเรื่องอำนาจของราชาไปไกลทีเดียว อ้างยืนยันว่าราชามีฐานะแทนพระผู้เป็นเจ้าบนพิภพและประนามอย่างรุนแรงต่อการขัดขืนอำนาจของฝ่ายฆราวาส แต่บรรดานักเขียนเหล่านี้ซึ่งสนับสนุนลัทธิเทวสิทธิของคริสต์ศาสนา ยังเป็นชาวติวตันด้วย และในฐานะเช่นนั้นโดยธรรมเนียมและประเพณี จึงโต้แย้งระบบอำนาจเด็ดขาดและปราศจากความรับผิดชอบ บรรดาชาวองค์การคริสต์ผู้ตระหนักแน่ด้วยเหตุผลสามัญและรัศมีทางศาสนาของงานเขียนของเกรกอรีที่ว่า อำนาจของราชาควรปราศจากการขีดคั่นจำกัดนั้น ก็ยังรังเกียจความคิดเรื่องอำนาจเด็ดขาดอย่างไรก็ดี อาศัยอ้างอิงคำของเกรกอรี คำเตือนของเซนต์ไอซิโดร์แห่ง เซวิลล์ (St. Isidore of Saville ๕๖๐?-๖๓๖) ก็จะต้องเป็นที่สังวรณ์ไว้ด้วย เซนต์ไอซิโดร์ กล่าวว่า จอมทรราชย์มิใช่ราชา นับแต่ศตวรรษที่ ๖ มีเรื่องราวเกิดขึ้นมากมายจนเกินกว่าที่นักเขียนศตวรรษที่ ๙ จะยังคงยึดมั่นอยู่กับหลักของเกรกอรี มีกรณีพิพาทรุนแรงมากมายเหลือเกินระหว่างจักรพรรดิกับบรรดาบิช๊อปแห่งโรม และระหว่างราชาชาวติวตันกับเจ้าหน้าที่ขององค์การคริสต์ ยิ่งกว่านั้นเป็นการยากยิ่งสำหรับนักบวชที่มีการศึกษาจะยกย่องนับถือราชานักรบที่ครึ่งป่าเถื่อน หยาบกระด้างและไม่มีความรู้ว่าเป็นเครื่องมือของพระผู้เป็นเจ้าทรงตั้งขึ้นให้ประชาชนต้องเคารพเชื่อฟังอย่างไม่มีขีดคั่นจำกัดและโดยดุษณี เหตุผลของทฤษฎีของเกรกอรีอาจไม่มีช่องโหว่ แต่ความลักลั่นระหว่างทฤษฎีกับปฏิบัตินั้นแยกห่างไกลกัน

ระบบฟิวดัล

การเสื่อมสูญอำนาจของโรมในตะวันตกก่อให้เกิดสูญญากาศของอำนาจ ซึ่งเร่งให้พลังความคิดแคบ ๆ และความระส่ำระสายเข้ามาแทนที่ ระบบกฎหมายและระเบียบสังคมแบบรวมศูนย์

* Carlyle หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๐–๒๕๑

อำนาจ ซึ่งนักบริหารโรมันได้ธำรงรักษาอยู่นับศตวรรษๆต้องเปิดทางให้แก่อำนาจควบคุมของหัวหน้าเผ่าชนป่าเถื่อนจำนวนมากมาย และแต่ละคนมุ่งแต่รับใช้จุดมุ่งหมายของตนเองและของประชาชนของตน ระบบคมนาคมอันกว้างขวางซับซ้อน และมีประสิทธิภาพซึ่งพวกโรมันได้สร้างขึ้นต้องสลายตัวอย่างรวดเร็ว บริการสื่อสารต้องยุติ และระบบทางหลวงอันน่าชมซึ่งเชื่อมส่วนสำคัญต่าง ๆ ของจักรวรรดิต้องชำรุดทรุดโทรมไป สถาบันการเมืองก็เจริญรอยตามอย่างรวดเร็ว แบบแผนการดำรงชีวิตในยุคมืด (Dark Ages) เป็นแบบชนบทและจำกัดท้องถิ่น ชาวกรีกและโรมันเป็นคนชาวเมือง แต่ชาวเยอรมันและสล๊าฟผู้สืบแทนเป็นชาวไร่และอาศัยอยู่ตามหมู่บ้าน

มีการพยายามที่จะฟื้นความเป็นปึกแผ่นและการรวมศูนย์อำนาจของอดีต ในปี ๗๓๒ ชาลส์ มาร์เตล (Charles Martel ค.ศ. ๖๙๐?–๗๔๑) รบชนะพวกซาราเซน (Saracens) ที่ตูร์ส (Tours) และป้องกันมิให้พวกมะหะหมัดเข้าไปย่ำยียุโรป บุตรของเขาคือ เปแปง แคระ (Pepin the Short ค.ศ. ?–๗๖๘) สามารถรวบรวมตั้งอาณาจักรฟรังค์ขึ้นได้เป็นปึกแผ่น สันตปาปาตั้งเปแปงทำการปกครองในฐานะราชาแห่งฟรังค์ ตั้งแต่ปี ๗๕๒ ถึง ๗๖๘ แต่ผลประโยชน์ยิ่งใหญ่ที่สุดของการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นผลงานของชาลมาญ (Charlemagne ค.ศ. ๗๔๒–๘๑๔) โอรสของเปแปง ราชาผู้กล้าแข็งและใฝ่สูงแห่งฟรังค์พระองค์นี้มีส่วนใหญ่หลวงในการสถาปนาจักรพรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) และได้รับพระราชทานรางวัลสำหรับความพยายามของพระองค์จากสันตปาปาผู้สวมมงกุฎแห่งจักรวรรดิบนเศียรของชาลมาญในปี ๘๐๐ แต่พื้นฐานของจักรวรรดิหาได้เป็นปึกแผ่นมั่นคงอย่างที่ชาลมาญคิดไม่ อำนาจของพระองค์ต้องถูกจำกัดลงอย่างเข้มงวดด้วยอำนาจของบรรดาอภิชนในอาณาจักรของพระองค์ ซึ่งไม่สมัครใจจะช่วยสนับสนุนกำลังเงินและคนที่จำเป็นสำหรับรักษาจักรวรรดิเข้าไว้ด้วยกัน ชาลมาญต้องการเงิน และโดยทั่วไป พระองค์ขาดทรัพยากรอันจำเป็นที่จะธำรงการบริหารที่เข้มแข็ง พระองค์อาจเรียนรู้จากองค์การคริสต์ได้มาก ซึ่งในเวลานั้นมีองค์การบริหารที่เหนือกว่าที่ชาลมาญก่อตั้งขึ้นมากมายนัก*

* Henri Pirenne, A History of Europe, Vol. I, From the End of the Roman World in the West to the Beginnings of the Western States. (translated by Bernard Miall), Anchor Books, Doubleday & Company, Inc., Garden City, N.Y. 1958. หน้า ๘๑–๘๒

สภาพแตกแยกในระบบพิวดัลมีอยู่ใหญ่หลวง จนแม้ชาลมาญก็ไม่อาจเอาชนะได้อย่างสมบูรณ์ ภาวะที่ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยมีอยู่ภายใต้โอรสของพระองค์คือหลุยส์ผู้ใจบุญ (ค.ศ. ๗๘๘–๘๔๐) แต่จุดระเบิดใหญ่สำหรับจักรวรรดิเกิดจากการแบ่งแยกจักรวรรดิออกเป็น ๓ ส่วนในบรรดาโอรสทั้งสามของหลุยส์ ตามสนธิสัญญาแห่งแวร์เดิง (Treaty of Verdun) ในปี ๘๔๓ รูปโครงปะติดปะต่อรวมรักษาอยู่ได้ด้วยความพยายามของสันตปาปาและองค์การคริสต์ เอกภาพขององค์การคริสต์มิได้ถูกบั่นทอนไปเพราะการแบ่งแยกทางการเมืองในจักรวรรดิ ฐานะของสันตปาปามีอิทธิพลมากยิ่งขึ้น และในไม่ช้าอำนาจของพระองค์ก็ขึ้นอยู่เหนืออำนาจของจักรพรรดิ กระนั้นก็ตาม บรรดาสันตปาปาที่ฉลาดรู้ว่า ในระยะยาว อำนาจและเกียรติภูมิของตนต้องอาศัยการธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกภาพของฝ่ายฆราวาสในส่วนหนึ่ง และช่องทางสำหรับสิ่งนี้ก็กำลังเสื่อมทรามลงไปอย่างรวดเร็ว ชาลส์ผู้ไร้เกศา (Charles the Bald ค.ศ. ๘๔๐–๘๗๗) เป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจสำคัญอยู่บ้าง ราวสิ้นศตวรรษที่ ๙ อำนาจของจักรพรรดิเป็นอันสูญสิ้น และอำนาจของสันตปาปาต้องถูกลิดรอนลงไปอย่างมาก*

ความนิยมของบรรดาราชาแห่งฟรังค์ ชอบแบ่งแยกอาณาจักรของตนออกเป็นส่วน ๆ ตามจำนวนโอรสและรัชทายาทซึ่งตนมี ทำให้กระจายอำนาจทางการเมืองและเป็นผลบั่นทอนอำนาจราชา ฐานะของราชาตกต่ำลง แต่ส่วนของบรรดาเจ้าครองแคว้นต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกระเตื้องดีขึ้น ระบบพิวดัลทวีกำลังเข้มแข็งมั่นคงขึ้นในตะวันตก น่าอัศจรรย์ที่ว่า ระบบราชาธิปไตยดำรงคงอยู่มาได้ แต่ก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ ด้วยเหตุผลสำคัญ ๒ ประการ ในประการแรก บรรดาเจ้าครองแคว้นยิ่งใหญ่ผู้รวมกันใช้อำนาจเหนือกว่าราชา มีความจำเป็นอยู่ที่จะต้องอาศัยอำนาจส่วนกลางเพราะสะดวกที่จะมีผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทซึ่งเกิดขึ้นชุก เนื่องจากระบบการเมืองที่แตกแยก ประการที่สอง องค์การคริสต์สนับสนุนราชาอย่างแข็งแรง ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของเอกภาพที่ต้องการแห่งคริสต์ศาสนา ดังนั้น ราชาจึงยังคงอยู่ แต่อำนาจของพระองค์ก็มีอยู่ในทางทฤษฎีเสียเป็นส่วนใหญ่ พระองค์ครองราชย์ แต่มิได้ทำการปกครอง**

---

* หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๐๐

** หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๒๘

นอกจากทำให้เกิดการกระจายอำนาจแล้ว ลักษณะอื่น ๆ ของระบบพิวดัลยังมีผลต่อวิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองต่อมา ในระบบพิวดัล อำนาจการเมืองรวมอยู่ที่เจ้าครองแคว้นผู้เป็นเจ้าของที่ดินในเขตแดนของตน จุดมุ่งหมายของเจ้าของที่ดินใหญ่ ๆ คือต้องการสงวนรักษาที่ดินของตน และเพิ่มให้มากขึ้นถ้าเป็นไปได้ เพื่อจุดหมายข้อนี้จึงเกิดมีการจัดระเบียบองค์การทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจอันซับซ้อนอย่างยิ่ง สามารถปกป้องและธำรงรักษาประชาคมต่อการโจมตีของบรรดาเจ้าครองแคว้นข้างเคียงสมัยพิวดัล เฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ ๑๐ เป็นสมัยของการใช้กำลัง ความละโมภที่ดินแสดงออกด้วยนโยบายเลือด เหล็ก และทรยศ สถานการณ์คล้ายๆ กับที่แพร่หลายในศตวรรษที่ ๑๕ และบางทีจะโหดเหี้ยมยิ่งกว่าเสียอีก การรอดอยู่ของชนชั้นทั้งปวงขึ้นอยู่กับความร่วมมืออย่างใกล้ชิดที่สุด และสิ่งนี้ทำได้ โดยค่อย ๆ สร้างระบบอย่างหนึ่งซึ่งถือหลักการแลกเปลี่ยนบริการตอบแทนกัน ระบบนี้มีการแบ่งระดับชั้นและรวมชนชั้นทั้งหมด ซึ่งต้องอาศัยการปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมของตนเพื่อสงวนรักษาประชาคมตลอดลำดับชั้นต่าง ๆ ผู้ที่ครองฐานะต่ำกว่าให้ความภักดีและบริการแก่ผู้ที่มีฐานะเหนือกว่า แล้วชนชั้นต่ำก็จะได้รับการคุ้มครองทางทหาร ซึ่งชนชั้นเหนือกว่าอำนวยให้เป็นการตอบแทน ฐานะสัมพันธ์แบบพิวดัลปิดฉากลงด้วยงานพิธีซึ่งพวกคนใต้บังคับปฏิญาณตนที่จะเคารพเชื่อฟัง ส่วนเจ้าครองแคว้นก็สัญญาจะให้ความคุ้มครองเป็นการตอบแทนกัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องตั้งข้อสังเกตลักษณะของพันธะตอบแทนซึ่งกันและกันนี้ ความจงรักของคนใต้บังคับมักอาจเป็นเพียงในทฤษฎีเท่านั้น สุดแล้วแต่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าครองแต่หลักของความสัมพันธ์ในเชิงสัญญาระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองอยู่ที่นั่น และหลักนี้ยืนยงอยู่นานกว่าระบบพิวดัลเอง หลักของสัญญาในการปกครองหมายถึงหลักความคิดเรื่องความยินยอม และความยินยอมหมายถึงสิทธิของการถอนข้อตกลง หรือมิฉะนั้นก็บังคับใช้ข้อสัญญาต่อภาคีผู้ละเมิดฝ่าฝืน นี่ก็อีกเหมือนกัน "สิทธิ" ในกรณีส่วนมากเป็นในทางทฤษฎีอย่างไม่ต้องสงสัย และการปฏิบัติให้เป็นผลตามนั้นขึ้นอยู่กับกำลังของผู้เสียหาย กระนั้นก็ดี เรื่องราวของแมกนา คาร์ตา (Magna Charta) แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงว่าราชาไม่อาจละเมิดล่วงล้ำอภิสิทธิ์ของพวกขุนนางได้อย่างปลอดภัย ในทางทฤษฎี ภายใต้ระบบพิวดัล แต่ละชนชั้นต่างมีสิทธิของตน และมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิเหล่านั้น ทางปกป้องสิทธิของชนชั้นในหลักการถึงจะไม่เป็นในทางปฏิบัติคือสิทธิถอนความยินยอมและสนับสนุนจากข้อตกลงสัญญาซึ่งถูกลิดรอน

ศาสตราจารย์ปีแรนน์ (Pirenne) ผู้ล่วงลับ ได้กล่าวว่าหลักความคิดของคติรักชาติสมัยใหม่เกิดขึ้นในแคว้นพิวดัล* "ความสำนึกในหน้าที่ราษฎรของสมัยโบราณได้เกิดมีความรู้สึกใหม่ขึ้นแทนที่ อันเป็นผลเกิดจากภาวะแวดล้อมที่แปลกของประชาคมพิวดัล เจ้าพิวดัลเป็นผู้คุ้มครองประชาชนของตน แต่มอบอำนาจของตนตกทอดมาสู่ทายาทผู้ซึ่งธำรงรักษากฎประเพณีไว้ คำปฏิญาณของพิวดัลเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดพันธะความภักดีและหน้าที่และฐานะสัมพันธ์แบบครอบครัวอย่างหนึ่งแตกต่างออกไปจากที่เคยเป็นมาแต่ก่อน สายทางอันยาวเชื่อมความสำนึกในด้านประชาคมของแคว้นพิวดัลกับความแรงกล้าในความรักชาติของราษฎรแห่งรัฐชาติสมัยใหม่ แต่ทว่า เส้นทางนี้อาจจะสืบสาวร่องรอยเชื่อมโยงกันได้

การโต้แย้งระหว่างองค์การคริสต์กับรัฐ

ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ความเสื่อมสูญของจักรวรรดิในศตวรรษที่ ๙ ควบคู่กันไปกับความตกต่ำของฐานะสันตปาปาตลอด ส่วนใหญ่ของศตวรรษที่ ๑๐ ตำแหน่งสันตปาปาเป็นเบี้ยในมือของฝักฝ่ายทางการเมืองต่าง ๆ ที่แข่งดีกัน ขบวนอันน่ากลัวของพวกคนไร้ความสามารถซึ่งถูกฝ่ายต่างๆใช้เป็นเครื่องมือพากันแห่ไปที่สำนักสันตปาปา วาระการครองตำแหน่งสั้น ๆ เป็นกฎธรรมดา แต่กำหนดวาระครองตำแหน่งมักจะสิ้นสุดลงอย่างฉับพลันด้วยการลอบฆ่าหรือไม่ก็ใช้กำลังบังคับให้ออกกัน บรรดาบิช็อปยังประสบปัญหายุ่งยากกับราชาและพวกเจ้าใหญ่นายโตของแคว้นต่าง ๆ ซึ่งตนเป็นพลเมืองอยู่ ความยุ่งยากส่วนมากมาจากระบบพิวดัลเอง และจากฐานะของบรรดาเจ้าหน้าที่องค์การคริสต์ในระบบปกครองแบบพิวดัล อาทิเช่น มีบิช็อปจำนวนมากมีฐานะเป็นเจ้าพิวดัลและเป็นผู้บริหารเอง ในฐานะเช่นนั้น นอกเหนือไปจากปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ตนยังจำต้องให้สัตย์ปฏิญาณแสดงความจงรัก ต้องส่งกำลังพล และเข้าเฝ้าประจำราชสำนักและสภามนตรีพิวดัลด้วย** ยิ่งกว่านั้น บรรดาผู้มีหน้าที่ฝ่ายฆราวาส จำต้องอาศัยพวกนักบวชอย่างกว้างขวาง ในฐานะเป็นคนกลุ่มเดียวที่รู้หนังสือในสังคมที่เต็มไปด้วยคนไม่รู้หนังสือ เพื่อให้ช่วยทำงานด้านบริหารกิจการของรัฐ เป็นที่เข้าใจได้ ถึงจะไม่เป็นที่น่ายกย่องก็ตามว่าบรรดาราชาควรจะหาตำแหน่งเหล่านี้ให้

---

* หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๓๔

** Marshall W. Baldwin. The Medieva Church, Cornell University Press, Itiaca, N.Y. 1953. หน้า ๑๘

ได้สำหรับสมาชิกของพวกนักบวชที่ให้ความสนับสนุนและภักดีต่อฝ่ายฆราวาส ในระยะที่อำนาจและศักดิ์ศรีขององค์การคริสต์ตกต่ำเรื่องนี้ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะทำไม่ได้ พวกเจ้าหน้าที่ขององค์การคริสต์ในแคว้นพิวดัลต่าง ๆ มักสนใจกับสมบัติและหน้าที่ทางโลกของตน มากกว่าการทำหน้าที่เพื่ออุดมการณ์ของพระผู้เป็นเจ้า มันเป็นอันตรายที่จะปฏิบัติเป็นอย่างอื่นไปจากนี้ บรรดาผู้ที่ยืนยันต้องการส่งเสริมผลประโยชน์ขององค์การคริสต์ และทำการท้าทายอำนาจของเจ้าพิวดัลต้องถูกกำจัดออกไป หรือไม่ก็ถูกลอบสังหารเสีย*

แต่เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วฐานะขององค์การคริสต์ยังคงไม่ถูกบั่นทอนมากนัก องค์การนี้ยังคงดำรงอยู่และหลักลัทธิขององค์การได้รับอิทธิพลแทรกแซงเพียงเล็กน้อย ถ้าหากจะมีบ้างศรัทธาและกุศลจิตทวีขึ้น สันตปาปาในโรมอ่อนแอเกินไปถูกจองจำด้วยพลังการเมืองเกินกว่าที่จะช่วยสมุนของตนที่ถูกบีบบังคับได้ ถ้าจะมีการช่วยก็จะต้องมาจากเบื้องล่าง คือจากสมาชิกสามัญขององค์การคริสต์ และจากบรรดาผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์การคริสต์ แต่ไม่มีส่วนพัวพันอยู่กับกิจการทางโลกเกินไปจนไม่อาจได้รับมอบความไว้เนื้อเชื่อใจให้รับผิดชอบทำการปฏิรูปอย่างจริงจังได้ การปฏิรูปของสำนักคลูนี (Cluny) ได้กลายเป็นสื่อสำหรับขบวนการหนึ่ง ซึ่งจะได้แพร่สะพัดไปทั่วทั้งยุโรปตะวันตก และมีผลสืบเนื่องอันยาวนาน**

สำนักคลูนี (Monastery of Cluny) ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๙๑๐ โดยวิลเลียมผู้ใจบุญ ผู้เป็นเคาน์แห่งโอแวร์ย (William the Pious Count of Auvergne) ภายใต้การอำนวยงานของบรรดา

---

* Pirenne หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน หน้า ๑๔๙

** ณ ที่นี้ควรจะได้พูดถึงที่เรียกกันว่า "บัญญัติปลอม" (False Decretals) ซึ่งควบคู่ไปกับการปฏิรูป สำนักคลูนี มีความสำคัญ ต่อมาช่วยให้องค์การคริสต์เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของฝ่ายฆราวาส "บัญญัติ" เหล่านี้รวมจดหมายปลอมกว่า ๓๐๐ ฉบับ มุ่งให้เป็นเรื่องที่มาจากสันตปาปาและสภาขององค์การคริสต์สมัยต้น ๆ เป็นเครื่องช่วยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายองค์การคริสต์ของศตวรรษที่ ๙ ได้มีเหตุโต้แย้งฝ่ายฆราวาส เจตนาสำคัญของ "บัญญัติ" เหล่านี้คือเพื่อทวีอำนาจของพวกบิช็อป เพื่อลดอำนาจของพวกอ๊าคบิช็อป ซึ่งเห็นกันว่าใกล้ชิดเกินไปกับฝ่ายฆราวาส และในประการสุดท้าย เพื่อเสริมกำลังฐานะของสันตปาปาผู้ซึ่งจะได้มีอำนาจสูงสุดในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับนักบวชทั้งหมด ในการโต้แย้งรุนแรงระหว่างสันตปาปากับจักรพรรดิในศตวรรษที่ ๑๑ "บัญญัติปลอม"ซึ่งในตอนนั้นทุกคนคิดว่าเป็นของจริงนับเป็นคุณค่าใหญ่ยิ่งต่อสันตปาปาและฝ่ายตน (ดู Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๒๘–๒๒๙)

เจ้าอาวาสผู้สามารถและมุ่งมั่นที่สืบ ๆ ต่อกันจำนวนหนึ่ง สำนักคลูนีได้กลายเป็นศูนย์และพลังนำขององค์การยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งภายในองค์การคริสต์ ราวกลางศตวรรษที่ ๑๒ มีวัดที่เข้าสมทบอยู่ในระบบจำนวนกว่า ๓๐๐ แห่ง ราวปี ๙๕๐ เกียรติภูมิของสำนักคลูนีซึ่งอาศัยพื้นฐานของกุศลจิตและธรรมวินัย ทำให้สามารถนำขบวนการปฏิรูปอันจะได้มีผลสำคัญต่อปัญหาสัมพันธ์ขององค์การคริสต์กับรัฐในระบบฟิวดัล อิทธิพลขององค์การคลูนีมุ่งเฉพาะเจาะจงต่อหลักปฏิบัติในการซื้อขายตำแหน่งหน้าที่และการสมรสของพวกพระ แต่สำคัญยิ่งกว่านั้น พวกคลูนีต่อสู้กับสิ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นการรวมหัวที่ทุจริตโดยทั่วไปขององค์การคริสต์และรัฐ เป็นการรวมหัวซึ่งรัฐเป็นผู้นำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง การไถ่บาปของจิตเป็นงานหน้าที่อันแท้จริงแต่อย่างเดียวสำหรับองค์การคริสต์ เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่ขององค์การจึงไม่อาจแบ่งแยกความภักดีหรืองานหน้าที่ของตนได้

ขบวนการปฏิรูปแพร่ขยายออกไป ในบางครั้งได้รับการช่วยเหลือจากการเดินขบวนของประชาชน และได้การส่งเสริมจากความรู้สึกแก่กล้าในศาสนาซึ่งฝังอยู่ในจิตใจของผู้มีอำนาจฝ่ายฆราวาส ผลที่ได้มีความสำคัญยิ่ง เกียรติภูมิขององค์การคริสต์ทวีสูงขึ้นอย่างไม่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ และกำลังขององค์การคริสต์ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐก็ยิ่งใหญ่ขึ้นกว่าเคยเป็นมาก่อน นอกจากนี้และเป็นผลจากการปฏิรูป ทรัพย์สมบัติขององค์การคริสต์เพิ่มพูนขึ้นอย่างมหาศาล ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้หาได้อาศัยการนำจากโรมแต่อย่างใดไม่ สันตปาปาจมอยู่กับการเมืองเรื่องจุก ๆ จิก ๆ ไม่ว่าจะด้วยเต็มใจหรือไม่ก็ตาม จนเกินกว่าที่จะสนใจกับขบวนการปฏิรูปต่าง ๆ ได้ แต่กระนั้นสันตปาปาก็ยังจะได้รวบรางวัลตอบแทน ร่ำรวยจากกระแสคลื่นใหม่ของความรู้สึกกระตือรือร้นในศาสนาซึ่งแพร่สะพัดไปทั่วยุโรป สันตปาปากำลังจะถูกนำไปสู่ฐานะอันสูงส่งใหม่ อันจะทำให้สามารถทำสงครามได้ด้วยฐานะที่ทัดเทียมขึ้นกว่าแต่ก่อนกับอำนาจฝ่ายฆราวาส ซึ่งอยู่เหนือตนมาเป็นเวลาช้านานดังที่ศาสตราจารย์ปีแรนน์กล่าวไว้ว่า

> "ขบวนการทั้งหมดเกิดขึ้นภายนอกโรม และต่างหากจากสำนักสันตปาปา แต่ก็ต้องไปถึงโรมเป็นผลให้ผู้สืบจากเซนต์ปีเตอร์ (ซึ่งตกอับเพราะเล่ห์กลในระบบฟิวดัลและการขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ เป็นผู้ไร้ความสามารถอยู่ใต้คุ้มครองของจักรพรรดิ) ได้อำนาจควบคุมอย่างฉับพลันทันใดเหนือพลังมหาศาลนี้ ซึ่งทำการสนับสนุนตนและรอคอยเวลาที่จะทำตามบัญชาของตน"*

---

* Prienne หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน ๑๕๔–๑๕๕

เหตุการณ์ตอนนี้ถึงขั้นที่จะเกิดการโต้แย้งระหว่างสันตปาปากับจักรพรรดิ ระหว่างองค์การคริสต์กับรัฐ ซึ่งจะเป็นอิทธิพลอย่างสำคัญต่อความคิดทางการเมืองในศตวรรษที่ ๑๑ และ ๑๒ งานเขียนทางการเมืองส่วนมากในระยะนั้นมาจากการถกเถียงในเรื่องนี้ และมีผลงานเขียนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากมาย ข้อขัดแย้งขององค์การคริสต์และรัฐมิได้ลงลอยกันตอนสิ้นศตวรรษที่ ๑๒ แต่ดังที่เราจะได้เห็นต่อไป ภาวะแวดล้อมใหม่ในศตวรรษที่ ๑๓ มีผลแปรเปลี่ยนเนื้อหาของการโต้เถียงอย่างสำคัญ

การถกเถียงเป็นไปอย่างรุนแรง แต่กระนั้นทั้งสองฝ่ายต่างอ้างอาศัยทฤษฎีดาบสองเล่มของเจลาซิอุส ต่างฝ่ายยอมรับความสมบูรณ์ของทฤษฎีนี้ ต่างฝ่ายเชื่อว่ามีสังคมเดียวอยู่ภายใต้พระผู้เป็นเจ้า และพระผู้เป็นเจ้าทรงมีตัวแทนอยู่สอง คือ องค์การคริสต์และรัฐ เพื่อทำการให้เป็นผลลุล่วงตามจุดมุ่งหมายของพระองค์ กล่าวคือ อำนวยสิ่งที่คนต้องการบนพิภพเพื่อช่วยจิตใจของคนให้รอดพ้น นี่เป็นทฤษฎีที่ยึดถือกันอยู่เป็นเวลาหลายร้อยปี และผู้สนับสนุนมองไม่เห็นเหตุผลที่จะขัดแย้งกันในเรื่องหลักการ อย่างไรก็ดี แต่ละฝ่ายต่างก็กล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่า ล่วงล้ำเขตอำนาจอันถูกต้องและยึดถือกันมานาน ทั้งหมดอาจยอมรับรู้ว่าองค์การคริสต์และรัฐทั้งคู่เกี่ยวข้องทำหน้าที่เพื่ออุดมการณ์อันศักดิ์สิทธิ์ แต่ทั้งคู่ต้องการให้แต่ละฝ่ายทำหน้าที่ไปตามทางของตน จำกัดกิจกรรมของตนให้อยู่ภายในวงเขตความรับผิดชอบอันเหมาะสมที่กำหนดไว้ แต่ความยุ่งยากอยู่ที่จะกำหนดในเฉพาะกรณีต่าง ๆ ว่า จะแบ่งแยกความรับผิดชอบและอำนาจที่เกี่ยวข้องให้แน่นอนกันอย่างไร ปัญหาเป็นเรื่องยากลำบากเสมอและระบบพิวดัลทำให้ปัญหายิ่งซับซ้อนขึ้น ด้วยการชักจูงพวกชาวองค์การคริสต์ให้เข้ามีส่วนพัวพันมากขึ้น ๆ ในกิจการทางโลก จนถึงตอนนี้ ผู้มีอำนาจฝ่ายฆราวาสสามารถควบคุมความสัมพันธ์ขององค์การคริสต์และรัฐ ส่วนผู้มีอำนาจฝ่ายองค์การคริสต์รวมทั้งสันตปาปา ก็อ่อนแอจนเกินกว่าที่จะรักษาฐานะอิสระในส่วนสำคัญได้ ทั้งนี้ไม่ต้องพูดถึงฐานะที่จะเหนือกว่า ราวศตวรรษที่ ๑๑ องค์การคริสต์พร้อมที่จะทำการสู้รบในฐานะที่ทัดเทียมขึ้น

ในปี ๑๐๗๓ เกรกอรีที่ ๗ ได้เป็นสันตปาปา และครองตำแหน่งเป็นเวลาถึง ๑๒ ปี เกรกอรีเริ่มทำการประมวลรวบรวมกฎหมายฝ่ายศาสนา ทำการบังคับใช้หลักครองชีวิตโสดต่อพวกนักบวช ทำการอย่างเข้มแข็งเชิดชูความเป็นใหญ่ของสันตปาปาในกิจการฝ่ายองค์การคริสต์ และทำการต่อสู้อย่างทรหด และเป็นผลเพิ่มพูนอำนาจและเกียรติภูมิขององค์การคริสต์ที่มีต่อรัฐ ในปี

๑๐๗๕ เกรกอรี่ออกประกาศห้ามการตั้งบิช๊อปโดยฝ่ายสามัญ คือการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ชั้นสูงขององค์การคริสต์โดยผู้มีอำนาจฝ่ายฆราวาส เนื่องจากการตั้งโดยฝ่ายสามัญเป็นหลักปฏิบัติทั่วไปมานานนับศตวรรษ ๆ แล้ว จึงเกิดมีปฏิกิริยาตอบโต้คำสั่งของเกรกอรี่ทันที ในปี ๑๐๗๖ ราชาเยอรมันวัยหนุ่ม คือ เฮนรี่ที่ ๔ (Henry IV) พยายามจะถอดเกรกอรี่ให้ออกจากตำแหน่งสันตปาปา เกรกอรี่ตอบโต้ด้วยการบัพพาชนียกรรมราชาเสีย และประกาศถอนคนในบังคับของพระองค์ออกจากสัตย์ปฏิญาณ ซึ่งได้ทำไว้เป็นการสนับสนุนต่อพระองค์ และเกรกอรี่ยังยอมไม่จบสิ้น ในปี๑๐๗๘ เกรกอรี่ประกาศว่า การตั้งโดยฝ่ายสามัญทุกกรณีอาจได้รับโทษบัพพาชนียกรรม บัญญัติข้อนี้ตามติดด้วยบัญญัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งกำหนดว่าผู้มีอำนาจฝ่ายฆราวาสควรคืนที่ดินที่องค์การคริสต์เป็นเจ้าของแต่ถูกครอบครองในฐานะอยู่ภายใต้ (fiefs) จากพระหรือเจ้าครองต่าง ๆ ให้แก่องค์การคริสต์เสีย การไม่ปฏิบัติตามก็เช่นเดียวกัน จะได้รับผลบัพพาชนียกรรม แม้เกรกอรี่จะอ้างว่า การกระทำของพระองค์ได้รับอำนาจมาจากพระคัมภีร์และคำสอนของบรรดา "พ่อ" แต่สันตปาปาองค์ก่อน ๆ ก็ไม่เคยไปไกลถึงเพียงนี้ เฮนรี่ตอบโต้ด้วยการสนับสนุนฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสันตปาปา แต่ก็ต้องถูกต่อต้านขัดขวางจากพวกขุนนางผู้ก่อการวุ่นวายของพระองค์เอง และในตอนนั้นไม่สามารถจะรวบรวมกำลังอันจำเป็นเพื่อเอาชนะเกรกอรี่ได้ พวกขุนนางเสนอคนเข้าชิงตำแหน่งราชาคนหนึ่งชื่อ รูด๊อฟแห่งสวาเบีย (Rudolf of Swabia) เกรกอรี่ก็สนับสนุนหลังจากที่รีรออยู่ รูด๊อฟถึงแก่กรรม และก่อนที่จะสามารถรวบรวมกำลังสนับสนุนตัวแทนใหม่ อำนาจของเกรกอรี่เองก็ต้องถูกบั่นทอนลงไป เพราะคาร์ดินัล ๑๓ องค์ของพระองค์ทอดทิ้งไป เฮนรี่ได้สวมมงกุฎเป็นจักรพรรดิจากคู่แข่งของเกรกอรี่ คือเคลเมนต์ที่ ๓ (Clement III) ประวัติศาสตร์รายละเอียดไม่จำเป็นต้องหน่วงเหนี่ยวเราไว้ตรงนี้ เป็นการเพียงพอที่จะตั้งข้อสังเกตว่าปัญหาการตั้งโดยฝ่ายสามัญรวมทั้งหลักหลายอย่างของปัญหานี้ ตามที่เกรกอรี่กำหนดขึ้น ไม่เป็นอันยุติตกลงกันในการต่อสู้ระหว่างเกรกอรี่และเฮนรี่ที่ ๔ ไม่กี่ปีต่อมาภายหลังมรณภาพของเกรกอรี่ได้มีการตกลงออมชอมกันในข้อตกลงแห่งเวิมส์(Concordat of Worms) ในปี ๑๑๒๒ ข้อตกลงนี้ทำนองเดียวกับที่ทำไว้ก่อนในอังกฤษกำหนดให้ยกเลิกการตั้งโดยฝ่ายสามัญ หากแต่อนุญาตให้จักรพรรดิคงมีสิทธิเสียงในเรื่องการเลือกตั้งบิช๊อป เพื่อว่าจะได้สามารถใช้อิทธิพลอยู่* การโต้แย้งคงดำเนินต่อไปอีกตลอดศตวรรษที่ ๑๒

* Baldwin หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๑

สำหรับความคิดทางการเมือง ความสำคัญของการตอบโต้รุนแรงระหว่างเกรกอรี่ที่ ๗ กับเฮนรี่ที่ ๔ อยู่ที่แต่ละฝ่ายได้กำหนดตั้งหลักของตนขึ้นในเรื่องฐานะสัมพันธ์ขององค์การคริสต์และรัฐ ไม่เคยมีมาก่อนเลยที่สันตปาปาจะแข็งข้อถึงเช่นนั้น และไม่เคยเป็นมาก่อนเลยที่พลังทั้งสองคือองค์การคริสต์และรัฐจะทัดเทียมกันเช่นนั้นในอำนาจที่ครองอยู่ สถานการณ์นี้มีส่วนเสริมให้เกิดทฤษฎีส่วนใหญ่ ซึ่งบรรดาผู้คงแก่เรียนที่สนใจได้ให้ความใส่ใจตลอดศตวรรษที่ ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ กุญแจนำไปสู่ความเข้าใจทฤษฎีนี้อยู่ที่การประเมินข้อโต้เถียงที่เกรกอรี่กับเฮนรี่ และผู้สนับสนุนได้หยิบยกขึ้นอ้างอิงกัน

ทัศนะของเกรกอรี่ ถือว่าตนในฐานะสันตปาปาได้สืบอำนาจซึ่งให้ไว้กับปีเตอร์บิช้อปองค์แรกของโรม เพราะฉะนั้น อำนาจของตนจึงขยายไปทั่วสำนัก รวมทั้งสิทธิที่จะแต่งตั้งและปลดเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่จะเรียกประชุมสภา และที่จะบังคับใช้บัญญัติที่ตนประกาศ กล่าวโดยย่อ สันต-ปาปาเป็นกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเด็ดขาดขององค์การคริสต์ รับผิดชอบเฉพาะต่อพระผู้เป็นเจ้าในการกระทำของตน แม้ทัศนะเช่นนี้จะได้เป็นใหญ่ต่อมา แต่ก็ไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในเวลานั้น แม้กระทั่งในหมู่สมาชิกส่วนใหญ่ขององค์การคริสต์ และถูกโต้แย้งอย่างเฉียบขาดจากอำนาจฝ่ายฆราวาส ว่ากันในทางทฤษฎีแล้วหลักการของเกรกอรี่หนักแน่น เกรกอรี่อ้างว่าองค์การคริสต์จะต้องมีอำนาจอยู่เหนือเรื่องทั้งปวงที่เกี่ยวกับศีลธรรม งานธุระสำคัญขององค์การคริสต์อยู่ที่การไถ่บาปของจิตใจ แต่องค์การคริสต์ย่อมไม่อาจทำหน้าที่นี้ได้อย่างเหมาะสม เว้นเสียแต่ว่าจะได้มีอำนาจควบคุมในสถานการณ์ที่ปัญหาทางธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ในแง่ที่เป็นหลักทั่วไป สิ่งที่รัฐชาวคริสต์จะขัดแย้งไม่เห็นด้วยนั้น มีอยู่ไม่มากเลยในเรื่องนี้ แต่ความยุ่งยากมาจากข้อยืนยันของเกรกอรี่ว่า องค์การคริสต์เป็นผู้วินิจฉัยแต่ผู้เดียวว่าอะไรเป็นหรือไม่เป็นปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรม

เกรกอรี่ยังโต้แย้งไกลออกไปอีก บัพพาชนียกรรมเป็นดาบบังคับอยู่เหนือหัวของบรรดาจักรพรรดิและผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสทั้งปวง ในตัวเองข้อนี้เป็นอาวุธบังคับอันทรงอำนาจ แต่ก็เคยมีสันตปาปาเคยใช้กันมาแล้วก่อนหน้าเกรกอรี่ การขู่จะใช้ของเกรกอรี่ไม่ใช่ไม่เคยทำกันมาก่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่น่ากลัวอย่างที่อาจจะเป็น อย่างไรก็ตามก่อนหน้านั้น ราชาที่ถูกบัพพาชนียกรรมยังคงเป็นราชาอยู่ แต่เกรกอรี่ก้าวเกินไปจากจุดนี้อย่างมากมาย ในการที่ประกาศถอนคนในบังคับของราชาที่ถูกบัพพาชนียกรรมให้เป็นอิสระจากสัตย์ปฏิญาณของตน ในสายตาของเฮนรี่ นี่เท่ากับ

เป็นความพยายามทำลายอำนาจของกษัตริย์ เฮนรี่คิดว่า มันเป็นการล่วงล้ำของฝ่ายองค์การคริสต์เข้ามาในเขตอำนาจของรัฐและละเมิดฝ่าฝืนทฤษฎีดาบสองเล่ม เกรกอรี่บิดข้อกล่าวหา มันเป็นหน้าที่ขององค์การคริสต์ที่จะบังคับกวดขันศีลธรรมของสมาชิกของตน ราชาเป็นสมาชิกผู้หนึ่งซึ่งมีความรับผิดชอบพิเศษต่อคนในบังคับของพระองค์ ราชาเองด้วยการกระทำอันนำไปสู่บัพพาชนียกรรมของตน ได้ล่วงละเมิดสัญญาที่ยึดถือคนในบังคับต่อพระองค์ สัตย์ปฏิญาณที่ทำไว้ก่อนจึงเป็นโมฆะโดยนิตินัย สำหรับเกรกอรี่ นี่ไม่ใช่เรื่องการกระทำของฝ่ายฆราวาสและทั้งไม่เป็นการล่วงละเมิดอันไม่เหมาะสมต่ออำนาจของฝ่ายฆราวาส เกรกอรี่ไม่คิดว่าตนกำลังบั่นทอนรากฐานของทฤษฎีดาบสองเล่ม และทั้งในการตั้งฐานะอย่างมั่นคงเช่นนี้ เกรกอรี่ก็ไม่ได้ถือว่าตนกำลังโต้แย้งอ้างอิงยกฐานะอันเหนือของฝ่ายองค์การคริสต์จนถึงขั้นว่า แต่นี้ต่อไป องค์การคริสต์จะได้อ้างว่าอำนาจของตนตั้งอยู่ระหว่างรัฐและพระผู้เป็นเจ้า อย่างไรก็ตาม มันไม่ห่างไกลนักจากหลักอ้างอิงของเกรกอรี่ในสิ่งที่อ้างกันในหมู่นักบวชบางคนในศตวรรษที่ ๒๐ คือที่ว่า อำนาจฝ่ายทางโลกตามที่จริงมาจากองค์การคริสต์ มีอยู่เพียงไม่กี่คนรวมทั้งออนโนริอุส แห่งอ๊อกสเบอร์ก (Honorius of Augsburg) และจอห์นแห่งซัลส์เบอรี่ (John of Salsbury) ที่ถือหลักเช่นนั้น และไม่เป็นที่แจ้งชัดนักว่าคนเหล่านี้ล่วงรู้ถึงความสำคัญของมัน ในศตวรรษที่ ๒๐ เรื่องนี้ไม่มีความสำคัญนักและไม่สู้จะเป็นปัญหาอะไร อย่างไรก็ตาม การแปลความของเกรกอรี่เกี่ยวกับฐานะขององค์การคริสต์ตามทฤษฎีของเจลาซิอุส เท่ากับเป็นการแยกอย่างสำคัญออกไปจากทัศนะซึ่งเคยถือกันทั่วไปจนกระทั่งศตวรรษที่ ๑๑

เหตุผลโต้แย้งของเกรกอรี่มุ่งที่จะเสริมฐานะขององค์การคริสต์ให้แข็งขึ้น เพื่อให้เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของฝ่ายฆราวาสซึ่งตนอยู่ภายใต้มาเป็นเวลาช้านาน ก็คงจะเหมือนกับนักกฎหมาย เกรกอรี่อ้างอิงเหตุผลของตนเกินเลยไปด้วยความหวังว่าแม้ตนจะชนะได้น้อยกว่าที่เรียกร้องแต่ก็คงจะได้มากกว่าที่ตนมีอยู่ จะอย่างไรก็ตามที เฮนรี่และพวกของพระองค์คัดค้านต่อต้านไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้นและพยายามให้คงฐานะที่เคยเป็นอยู่เดิมไว้ นี่เป็นการช่วยเสริมกำลังสำหรับฝ่ายจักรพรรดิ การเปลี่ยนแปลงอาจได้รับการสนับสนุนอย่างง่ายดายด้วยหลักเหตุผลอ้างอิง แต่ทว่าธรรมเนียม ตัวอย่างที่เคยทำมา และประเพณีเป็นพลังที่ทรงอานุภาพขัดขวางการเปลี่ยนแปลง เฮนรี่มีสิ่งเหล่านี้อยู่กับฝ่ายพระองค์ เพราะว่าเกรกอรี่ทั้งที่อ้างอิงอาศัยหลักบัญญัติต่าง ๆ กำลังเรียกร้องให้มีภาวะอย่างใหม่ขึ้นโดยสิ้นเชิง

เฮนรี่ก็อาจโต้แย้งได้ด้วยเหมือนกันและพระองค์ก็ได้โต้แย้ง พระองค์ชี้ว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่ได้ประทานอำนาจแก่ราชาโดยผ่านสันตปาปาในฐานะสื่อกลาง หากทรงมอบให้แก่กษัตริย์โดยตรง และกษัตริย์รับผิดชอบเฉพาะต่อพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นในการใช้อำนาจ หลักประเพณีว่าด้วยดาบสองเล่มถือว่าอำนาจฝ่ายฆราวาสและฝ่ายธรรมไม่อาจใช้ได้โดยคนคนเดียวกัน ในการที่ประกาศถอนคนในบังคับให้เป็นอิสระจากสัตย์ปฏิญาณของตนนั้น เกรกอรีกระทำผิดฐานใช้อำนาจฝ่ายฆราวาส และจึงเป็นการเย้ยหลักประเพณีซึ่งเป็นที่เข้าใจกันมาช้านานว่าห้ามการกระทำเช่นนั้น ฝ่ายของเฮนรี่ยังอ้างไปถึงสิทธิสืบทายาทซึ่งเกี่ยวข้องกันอยู่ พระองค์เป็นทายาทอันชอบในราชบัลลังก์ การโจมตีของเกรกอรีเท่ากับเป็นการแทรกแซงกับสมบัติส่วนพระองค์ของเฮนรี่ เหตุผลอ้างอิงเป็นเรื่องกฎหมายยิ่งกว่าในแง่ศาสนา แต่สำคัญในการแสดงให้เห็นแนวโน้มใหม่อย่างหนึ่ง แล้วยังมีเหตุผลโต้เถียงแง่ศาสนาอื่น ๆ อีก เฮนรี่มีพื้นฐานมั่นคงในการอ้างหลักของการเคารพเชื่อฟังโดยดุษณี ซึ่งเกรกอรีมหาราชประกาศไว้หลายศตวรรษก่อนหน้า และหลักการนี้ยังคงสมบูรณ์อยู่อย่างน้อยก็ในทางทฤษฎี

จอห์น แห่งซัลส์เบอรี่

ถึงตรงนี้จะต้องพูดกันถึงจอห์นแห่งซัลส์เบอรี่ (John of Salsbury ค.ศ. ๑๑๒๐-๑๑๘๐) ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในบรรดานักเขียนงานทางการเมืองที่ขัดแย้งน้อยกว่าและคงแก่เรียนกว่าของปลายยุคกลาง ในหนังสือเรื่อง *โปลิเครติคุส* (Policraticus) ของเขา* ซึ่งเขียนจบในปี ๑๑๕๙ จอห์นพยายามอย่างเป็นแบบแผนที่จะสรุปปรัชญาการเมืองตามที่เข้าใจกันในสมัยของตน ภายในไม่กี่ปี การค้นพบงานเขียนจำนวนมากหลายจากสมัยโบราณ รวมทั้งงานหลายชิ้นของอริสโตเติล จะได้เป็นผลแปรเปลี่ยนอย่างสำคัญต่อแนวความคิดของยุคกลาง *โปลิเครติคุส* เป็นหนังสือสำคัญก็เพราะแสดงให้เห็นหลักประเพณีของยุคกลางตามที่เข้าใจกันก่อนที่จะได้รับผลกระทบจากการศึกษาใหม่ๆ จากงานเขียนยุคคล้าสสิค เฉพาะอย่างยิ่งงานของอริสโตเติล**

---

* ความหมายแน่ชัดของคำนี้ไม่เป็นที่แน่นอน เป็นไปได้ว่า จอห์นเป็นผู้ตั้งใช้ และโดยทั่วไปแปลกันว่า "หนังสือของรัฐบุรุษ" (Statesman's Book)

** The Statesman's Book of John of Salsbury: Being the Fourth, Fifth, and Sixth Books, and Selections from the Seventh and Eighth Books of the Policraitcus (แปลและเขียนบทนำโดย John Dickinson, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1927. หน้า XVII) ข้อความคัดต่อ ๆ ไปทั้งหมดที่อ้างถึงนำมาจากฉบับแปลนี้

งานของจอห์นแห่งซัลส์เบอรี่ มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เป็นแบบพิวดัล เป็นต้นว่าจอห์นมิได้เขียนในแง่ของทฤษฎีสัญญา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งของฐานะสัมพันธ์ทางการเมืองแบบพิวดัล ตรงกันข้าม เขาถือเอาตามแบบอย่างที่ซิเซโรคิดไว้เกี่ยวกับจักรภพหนึ่ง ซึ่งปกครองด้วยอำนาจมหาชนและสอดคล้องตามกฎหมาย* แม้ทัศนะเช่นนี้จะไม่เข้ากับสภาพเป็นจริงสมัยนั้น แต่ก็เป็นทฤษฎีที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การคริสต์ตลอดสมัยพิวดัล ลักษณะหลักแคบ ๆ ของระบบพิวดัลเป็นที่ขัดเคืองขององค์การของฝ่ายนักบวชซึ่งยึดถือหลักความคิดแบบราชาธิปไตย ราชาธิปไตยกลมกลืนเข้ากับคติสากลนิยมของคริสต์ศาสนาได้มากกว่า ทฤษฎีนี้ได้เสื่อมลงไปแล้วในทางปฏิบัติ แต่ความมุ่งมั่นขององค์การคริสต์ที่จะยึดอยู่กับทฤษฎีนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยให้ดำรงความคิดเสริมสร้างจักรภพที่รวมเป็นปึกแผ่น ซึ่งฝืนกับหลักนิยมท้องถิ่นอย่างแรงของสมัยพิวดัล มันเป็นลัทธิของการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียว ซึ่งในบั้นปลายบังเกิดผลในเมื่อระบบราชาธิปไตยชาติต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นรูปการเมืองและสังคมเข้าแทนที่ประชาคมแบบพิวดัล**

ส่วนมากในทฤษฎีของจอห์นในหนังสือเรื่อง *โปลิเครติคุส* ก็คงเป็นแบบฉบับของความคิดที่ถือกันทั่วไปในยุคกลาง แต่เขายังเสริมความคิดต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลในงานเขียนตอนปลายยุคกลาง บางทีจอห์นอาจจะเป็นนักเขียนสมัยกลางคนแรกที่ใช้ "อุปมาอุปมัยขององค์อินทรีย์" (Organic analogy) อธิบายประชาคมการเมือง*** จอห์นมองจักรภพเสมือนเป็นร่างกายที่มีชีวิตของตนเอง มีราชาเป็นศีรษะ มีองค์การคริสต์เป็นจิตใจ และส่วนอื่น ๆ ทั้งหมดขององค์การเมืองปฏิบัติหน้าที่บางอย่างย่อย ๆ ลงไป จักรภพก็เช่นเดียวกับร่างกายมนุษย์ อาจเจริญเติบโตได้เฉพาะเมื่อส่วนทั้งหมดของร่างกายสุขภาพแข็งแรงดี ผู้ปกครองในฐานะอำนาจนำของจักรภพ มีพันธะสูงสุดในเรื่องนี้ เขาจะต้องปกครองอย่างเป็นธรรม กล่าวคือสอดคล้องกับกฎหมาย ถ้าหากจะธำรงรักษาความสมบูรณ์พูลสุขของจักรภพ อำนาจที่จะปกครองมาสู่ราชาจากพระผู้เป็นเจ้า และจากองค์การคริสต์ ซึ่งเป็นองค์การตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนพิภพ ถ้ากฎหมายได้รับการปฏิบัติตาม ราชาจะต้องได้รับการ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๖

** Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า XIX

*** Francis William Coker, Readings is Political Philosophy rev. ed., The Macmillan Campany, New York, 1938. หน้า ๑๘๐

เคารพเชื่อฟังอย่างอดทน และ "ด้วยความชื่นชม" การโจมตีต่อผู้ปกครองที่เป็นธรรมเป็นการโจมตีต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้ประทานตำแหน่งปกครองให้แก่ผู้ปกครอง แต่ราชาที่หมิ่นกฎหมาย และปกครองด้วยกำลังแต่อย่างเดียว เป็นสิ่งที่น่าชิงชังในสายตาพระผู้เป็นเจ้า เมื่อทรราชย์กดขี่คน จักรภพย่อมล้มป่วยเสมือนกับร่างกายล้มป่วยเมื่อสมองเป็นโรคฉะนั้น

ความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองที่เป็นธรรมกับทรราชย์ อยู่ที่ว่าจักรภพถูกปกครองตามกฎหมายหรือไม่

"ระหว่างทรราชย์และราชา มีข้อแตกต่างข้อเดียวที่สำคัญ คือว่า ราชาเคารพกฎหมายและปกครองประชาชนด้วยบัญชาของกฎหมาย โดยถือตนเองเป็นแต่เพียงผู้รับใช้ประชาชน ด้วยเหตุผลของกฎหมาย ราชาอ้างอิงสิทธิได้อย่างสมบูรณ์ในฐานะนำและสูงสุดในการดำเนินกิจการของจักรภพและในการแบกภาระของจักรภพ" *(โปลิเครติคุส, IV,I)*

ประชาคมไม่มีพันธะต้องยอมตนอยู่ใต้อำนาจปกครองของทรราชย์อย่างอดทน และโดยดุษณี มะเร็งควรจะถูกตัดทิ้งไป จอห์นเป็นนักเขียนสมัยกลางคนแรกที่วางหลักสนับสนุนทรราชย์พิฆาต และทำเช่นนั้นด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนและหนักแน่น ทรราชย์ถูกพระผู้เป็นเจ้าลงโทษ มันเป็นเรื่องของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่จะตัดสินใจว่า การกระทำโทษทดแทนจะเป็นด้วยพระองค์เองหรือด้วยน้ำมือมนุษย์

"ดังนั้นความชั่วจึงย่อมถูกพระผู้เป็นเจ้าลงโทษเสมอ แต่บางครั้งก็ด้วยน้ำมือพระองค์เอง และบางครั้งก็ด้วยน้ำมือมนุษย์ ซึ่งพระองค์ทรงใช้เป็นอาวุธทำการลงโทษต่ออธรรม......"
(โปลิเครติคุส, VIII, XXI)

จอห์นแห่งซัลส์เบอรี่ บางทียังอาจเป็นนักเขียนคนแรกที่ระบุไว้ชัดถึงลัทธิอำนาจสูงสุดของฝ่ายบรรพชิตเหนืออำนาจฝ่ายฆราวาส ถ้าหากเราจะแปลถ้อยคำของเขาอย่างตามตัวอักษรแล้วเราจะสรุปได้ว่า สำหรับจอห์น ทั้งคนของฝ่ายโลกและฝ่ายธรรมได้ถูกมอบไว้แก่องค์การคริสต์ ซึ่งมอบอำนาจให้แก่ราชาอีกชั้นหนึ่ง อำนาจทั้งปวงมีกำเนิดมาจากทางศาสนา แต่อำนาจฝ่ายฆราวาสเป็นอำนาจที่ด้อยกว่า แม้จะจำเป็นก็ตาม

"ดาบนี้ ราชาได้รับจากมือขององค์การคริสต์ แม้ว่าองค์การคริสต์เองจะไม่มีดาบแห่งเลือดเลยก็ตาม อย่างไรก็ตาม องค์การคริสต์มีดาบนี้ แต่ใช้ดาบด้วยมือของราชาผู้ซึ่งตนมอบอำนาจบังคับทางกายให้ และคงรักษาไว้กับตัวเอง ซึ่งอำนาจเหนือสิ่งทางจิตใจในองค์ของสันตปาปาทั้งหลาย ดังนั้น ราชาเช่นที่

เป็นมาจึงเป็นตัวแทนอำนาจของพระ และเป็นผู้ซึ่งทำหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ในด้านนั้น อันดูไม่ควรค่าแก่น้ำมือของความเป็นสงฆ์ เพราะหน้าที่ทุกอย่างที่มีอยู่ภายใต้และเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์นั้น โดยแท้จริงเป็นหน้าที่ทางศาสนา แต่หน้าที่ที่ด้อยกว่าในเรื่องการลงโทษอาชญากรรมและเพราะฉะนั้นจึงดูเป็นลักษณะอยู่ในร่างของเพชฌฆาต" *(โปลิเครติคุส, IV, III)*

ข้อความนี้แม้ดูชัดเจนไม่เคลือบแฝง แต่ถ้าพิจารณาในแนวของผลงานทั้งหมดของจอห์นแล้ว ก็เป็นข้อความที่ค่อนข้างคลุมเคลือ ยิ่งกว่านั้น ต้องไม่ถือว่าเป็นข้อความแสดงถึงทัศนะที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสมัยนั้น แม้ความคิดนี้จะแพร่หลายพออย่างไม่ต้องสงสัยที่จะเร้าให้เกิดทัศนะตรงกันข้ามจากฝ่ายสนับสนุนอำนาจฝ่ายฆราวาส

อย่างไรก็ดี ข้อสำคัญที่สุดในทฤษฎีของจอห์นอยู่ที่ข้อยืนยันของเขาว่า ผู้ปกครองมีพันธะต่อคนในบังคับของตน ราชาไม่มีเหตุอ้างอิงในการแสวงจุดมุ่งหมายของตนเอง ราชาเป็นผู้ดูแลกิจการของพระผู้เป็นเจ้าและมีความรับผิดชอบที่จะคอยระวังให้กิจการของประชาคมได้ดำเนินไปในลักษณะที่จิตใจของประชาชนได้รับการช่วยให้รอดพ้น กล่าวโดยย่อ ผู้ปกครองจะต้องสร้างและรักษารัฐคริสต์ มันไม่เพียงพอที่ผู้ปกครองควรจะสงวนรักษาสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่จะต้องสร้างสรรค์ภาวะแวดล้อมของความสมบูรณ์พูลสุขสำหรับประชาชนของตน อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสมบูรณ์ทางจิตใจ เพราะฉะนั้น อำนาจของผู้ปกครองจึงกอร์ปด้วยเงื่อนไข ถ้าปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง ผู้ปกครองจะต้องได้รับการเคารพเชื่อฟัง เพราะปฏิบัติตามกฎหมายและเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ถ้าผู้ปกครองกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายและเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ประชาชนไม่ใช่แต่จะมีสิทธิเท่านั้น หากยังมีหน้าที่ที่จะถอดถอนหรือแม้สังหารผู้ปกครองเสียได้ถ้าจำเป็น

เซนต์โทมัส อไควนัส

เนื้อหาของธรรมศึกษาสมัยกลางเป็นการผสมผสานของลัทธิคริสต์กับปรัชญาของปราชญ์สมัยโบราณ เฉพาะอย่างยิ่งของเปลโต้และสตออิค นอกจากเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับลัทธิแล้ว ข้อขัดแย้งระหว่างสองแหล่งนี้ก็มีอยู่เพียงเล็กน้อย ไม่เป็นการยากที่จะประสานออมชอมความคิดของเปลโต้กับคริสต์ศาสนา อันที่จริงข้อนี้ เซนต์ออกุสตินได้เคยบรรลุผลนานมาแล้ว เปลโต้ไม่เป็นแต่เพียงนักอำนาจนิยม แต่ยังเป็นนักอุดมคติและมีญาณทัศน์ (mysticism) ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นความคิดที่ปรับ

เข้ากับหลักคริสต์ศาสนา ได้ความล่วงรู้ของญาณทัศน์ ช่วยส่งเสริมเป็นพิเศษในตอนต้นของการขยายตัวของคริสต์ศาสนา ซึ่งเป็นมาก่อนที่องค์การคริสต์จะได้มุ่งความสนใจต่อมาในเรื่องเกี่ยวกับสถาบัน การจัดระเบียบองค์การและการเมือง แต่ในตอนหลังของศตวรรษที่ ๑๒ เหตุการณ์ได้เกิดขึ้น ทำให้จำเป็นต้องมีการตรวจสอบกันใหม่ถึงพื้นฐานปรัชญาของคริสต์ศาสนา และมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อแนวปรัชญาการเมืองในอนาคต

ที่สำคัญยิ่งคือการค้นพบอีกวาระหนึ่งเกี่ยวกับผลงานชิ้นใหญ่ ๆ ของอริสโตเติล จนถึงเวลานั้น งานเขียนของอริสโตเติลเป็นที่รู้จักกันไม่กี่ชิ้นในโลกสมัยกลางของตะวันตก งานเหล่านี้มาสู่ยุโรปสมัยคริสต์จากแหล่งอาหรับและยิว พร้อมด้วยคำอธิบายขนาดมหึมา อิทธิพลความสำคัญของมันยากที่จะกล่าวให้เกินความจริงไปได้ ประการหนึ่ง ตัวความรู้อันไพศาลถูกนำมาสู่นักธรรมศึกษาสมัยกลาง อีกประการหนึ่ง เพื่อช่วยความเข้าใจ ได้มีการแบ่งแยกหมวดหมู่มาแล้วอย่างประณีตออกเป็นแขนงความรู้ต่าง ๆ คือชีววิทยา จิตวิทยา ฟิสิคส์ จริยศึกษา การเมือง ปรัชญา และที่สำคัญยิ่งขึ้นคืออริสโตเติลไม่เพียงให้ข้อความรู้ แต่ยังท้าทาย จากทัศนะขององค์การคริสต์ มันเลวร้ายพอที่ "ท่านนักปราชญ์" (อันเป็นคำที่ใช้เรียกกัน) จะได้ถูกนำมาเสนอต่อสังคมคริสต์จากพวกคนนอกรีตในชั้นแรก มันยิ่งดูเลวร้ายหนักลงไปอีกที่อริสโตเติลยังได้ยืนยันเอาด้วยว่า เหตุผลเป็นกุญแจที่จะไขประตูนำไปสู่สัจจะและชีวิตที่ดี ชาวคริสต์สมัยกลาง อาจยอมรับคุณค่าของเหตุผลได้ภายในวงเขตจำกัด แต่เขาก็เชื่อว่าสัจจะอาจค้นพบได้ก็แต่โดยอาศัยศรัทธา และชีวิตที่ดีแท้จริงจะต้องเป็นชีวิตของคริสต์เสมอ ซึ่งปราชญ์ผู้นี้ไม่ได้รู้ถึงเลย

อย่างไรก็ดี พวกช่างสงสัยบางคนเชื่อว่า คำตอบเหล่านี้ผิวเผิน คนเหล่านี้อ้างว่าคนกรีกโบราณซึ่งอาศัยเหตุผลมากกว่าศรัทธาและมีชีวิตอยู่ในสังคมที่ขาดพระผู้เป็นเจ้า (คือไม่เป็นคริสต์) ได้บรรลุผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวง และมีอยู่มากในอารยธรรมกรีกที่ควรค่าแก่การเอาเยี่ยงอย่าง อันตรายของความคิดเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้มีอำนาจขององค์การคริสต์ ปฏิกิริยาในชั้นแรกเพื่อเป็นทางป้องกัน คือสั่งห้ามมิให้มีการศึกษาเกี่ยวกับอริสโตเติล แต่เป็นการยากหรือบางทีจะเป็นไปไม่ได้ที่จะห้ามความคิด อย่างไรก็ตาม คำสั่งห้ามเจาะจงนี้ไม่เป็นผล การศึกษาและแปลงานของอริสโตเติลยังคงทำกันต่อไป และกลวิธีขององค์การคริสต์ก็เปลี่ยนไปตามนั้น ถ้าความคิดของอริสโตเติลยังคงเป็นที่ดึงดูดใจอยู่อย่างนั้น บางทีผลที่สุดแล้วก็คงจะไม่ขัดกันกับลัทธิคริสต์มากมายถึงเช่น

นั้นกระมัง ทางออกไม่ใช่ห้าม แต่ต้องออมชอม คติอริสโตเติลจะถูกเปลี่ยนจากศัตรูให้เป็นหลักค้ำจุนหลักความเชื่อคริสต์ศาสนาฝ่ายคาธอลิค นักศึกษาธรรมผู้สามารถที่สุดของสมัยกลางบางคน คือ โรเบิต กร๊อซเซเตสต์ (Robert Grosseteste) วิลเลี่ยมแห่งโอแวร์ย (William of Auvergne) และอัลเบิตมหาราช (Albert the Great) ลงมือทำงานกัน แต่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาคนเหล่านี้ทั้งหมดได้แก่เซนต์ โทมัส อไควนัส

โทมัส อไควนัส (St. Thomas Aquinas ค.ศ. ๑๒๒๗–๑๒๗๔) เกิดในคาลาเบรีย (Calabria) จากตระกูลขุนนางตระกูลหนึ่ง เมื่ออยู่ในวัยเด็ก ทำการศึกษาอยู่ภายใต้พระสำนักเบเนดิคติน (Benedictine) ตั้งแต่อายุ ๕ ถึง ๑๐ ขวบ เมื่ออายุได้ ๑๐ ขวบ ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งเนเปิ้ลส์ (University of Naples) ต่อมาโทมัสเข้าร่วมในสำนักโดมินิกัน (Dominican) ทั้งที่ถูกคัดค้านอย่างรุนแรงจากครอบครัวของตน โทมัสได้รับการอบรมสั่งสอนจากอัลเบิตมหาราชและร่วมทำงานกับครูของเขา ในงานผสมผสานออมชอมปรัชญาอริสโตเติลกับคริสต์ศาสนา โทมัสเป็นนักเขียนงานจำนวนมหาศาล ในชั่วชีวิตอันสั้น (โทมัสมีชีวิตถึงอายุ ๔๗ ปีเท่านั้น) ได้ปรากฏผลงานอธิบายเกี่ยวกับปัญหาคิดค้นทางศาสนาจำนวนมากมายหลั่งไหลออกมาจากปากกาของเขา ผลงานที่สำคัญที่สุดคือ *ซัมมาเธโอโลยิกา* (Summa Theologica) ซึ่งมุ่งจะให้เป็นการสรุปความรู้ของคนสมัยนั้น โทมัสมิได้มีชีวิตทำโครงการได้จบบริบูรณ์ และเขายังได้ทิ้งงานเขียนทางการเมืองซึ่งเขียนค้างไว้คือเรื่อง *การปกครองของราชา* (Rule of Princes–De Regimine Principum) อันมีความสำคัญยิ่ง แต่งานทั้งสองก็ได้มีนักเขียนอื่นทำจนเสร็จบริบูรณ์ ในบรรดานักการศาสนาด้วยกัน เซนต์ ออกุสตินเท่านั้นที่บางทีจะมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ปาน ๆ เซ็นต์ โทมัส อไควนัสต่อปรัชญาทางศาสนา แม้จะมีการคัดค้านแข็งแรงในวงการองค์การคริสต์ แต่เขาก็ได้รับประกาศตั้งเป็นเซนต์จากสันตปาปาจอห์นที่ ๒๒ (Pope John XXII) ในปี ๑๓๒๓ สันตปาปาเลโอที่ ๑๓ (Pope Leo XIII) ในสาส์นปี ๑๘๗๙ สั่งให้ถือคำสอนของ เซนต์ โทมัสเป็นรากฐานของหลักศาสนาโรมันคาธอลิค

จุดมุ่งหมายของเซนต์ โทมัส ต้องการคิดค้นปรัชญาซึ่งเชื่อมโยงจักรวาลทุก ๆ ด้านกับพระผู้เป็นเจ้า เขาจะต้องหาช่องทางให้สำหรับงานชั้นต่าง ๆ ทั้งหมดของอริสโตเติลซึ่งโดยผิวเผินอาจดูขัดหรืออยู่นอกวงเขตของหลักคริสต์ศาสนา เซนต์โทมัสจะต้องแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏเป็น

ส่วนขัดแย้งกันในคริสต์ศาสนาและปรัชญาอริสโตเติลนั้น เป็นแต่เพียงเรื่องผิวเผินภายนอกเท่านั้น และการเข้าใจและแปลความที่ถูกต้องจะทำให้เห็นว่าตามที่จริงมีปัญญารอบรู้อยู่ในพระผู้เป็นเจ้าและธรรมชาติซึ่งเอกภพอันสมบูรณ์อาจพบได้ถ้าจะแสวงหากันเท่านั้น เซนต์โทมัสกล่าวว่า อาทิเช่น อาจดูเป็นว่าความรู้แบบวิทยาศาสตร์ซึ่งอริสโตเติลได้รับโดยอาศัยใช้เหตุผลแท้ ๆ และโดยปราศจากการช่วยเหลือของศรัทธาแห่งคริสต์นั้น เท่ากับเป็นการปฏิเสธหลักสมมติฐานที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นต้นกำเนิดของความรู้ทั้งปวง แต่ข้อสรุปเช่นนั้นไม่สมเหตุสมผล มีความรู้อย่างหนึ่งซึ่งกำหนดแน่ได้โดยอาศัยเหตุผลของเขา ความรู้ต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวอย่างความรู้ อีกอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องปรัชญาซึ่งโดยอาศัยเหตุผล พยายามคิดค้นหลักการที่ทำให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีความหมายขึ้น แต่ยังมีความรู้อย่างหนึ่งเหนือสิ่งเหล่านี้ แม้จะไม่ขาดเหตุผล แต่ก็อยู่เหนือความสามารถของคนที่จะใช้เหตุผล และเป็นแหล่งกำเนิดของสัจจะอันยิ่งใหญ่กว่าที่อริสโตเติลซึ่งเป็นคนเถื่อน จะสามารถค้นพบได้ ความรู้นี้เป็นหลักคริสต์ศาสนา เป็นที่ปรากฏรู้แก่คนเฉพาะด้วยอาศัยการเผยและดุลพินิจของพระผู้เป็นเจ้า มันเป็นเหตุผลที่สูงกว่า (Higher Reason) และให้ได้ก็แต่เฉพาะกับคนชาวคริสต์เท่านั้น

ปรัชญาการเมืองของเซนต์โทมัส ขึ้นอยู่กับทัศนะของเขาเกี่ยวกับธรรมชาติ หลักการในเรื่องนี้เหมือนกับส่วนมากกับที่ใช้กับทัศนะของเขาในเรื่องความรู้ ธรรมชาติครอบคลุมหมดทุกสิ่งและมีจุดประสงค์ ภาพพจน์ของธรรมชาติเป็นรูปสามเหลี่ยม เป็นโครงสร้างแบ่งลำดับชั้นโดยมีพระผู้เป็นเจ้าอยู่สุดยอดและพวกต่ำสุดอยู่ที่ฐาน ภายในระบบนี้ลำดับชั้นที่สูงกว่าเป็นใหญ่เหนือชั้นที่ต่ำกว่า ความรับผิดชอบ สิทธิและหน้าที่สำหรับแต่ละคนกำหนดขึ้นด้วยฐานะตำแหน่งของคนในโครงแบ่งลำดับชั้นนี้ และแต่ละคนมีจุดประสงค์อย่างหนึ่ง คือการบรรลุผลสมบูรณ์ของชั้นของตน คนมีฐานะตำแหน่งสูงในโครงลำดับชั้นและอยู่ภายใต้เฉพาะพระผู้เป็นเจ้าซึ่งตนมีส่วนเกี่ยวดอง ก็เพราะว่ามีจิตใจและความสามารถใช้เหตุผล* จุดมุ่งหมายบั้นปลายของคนคือการไถ่บาปจิตใจของตน และจะต้องสร้างชีวิตในโลกนี้อย่างที่จะช่วยให้ถึงจุดหมายปลายทางนั้น

ปรัชญาการปกครองและสังคมของเซนต์โทมัส โดยทั่วไปอาศัยพื้นฐานความคิดนี้ การคิดสร้างปรัชญาทำให้โทมัสต้องปฏิเสธทัศนะของคริสต์ศาสนาเกี่ยวกับการปกครองฝ่ายฆราวาสตามที่

* Sabine หนังสือที่อ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๘–๒๔๙

ปรากฏในงานเขียนของเซนต์ ออกุสติน และแพร่หลายอยู่จนกระทั่งมีการค้นพบงานของอริสโตเติล กล่าวคือหลักเสนอที่ว่าการปกครองและอำนาจการเมือง การอยู่ใต้บังคับของคนต่อคน รวมทั้งระบบทาส จำต้องเกิดมีขึ้นเพราะ "การเสื่อมสลาย" ของคน (man' s Fall) และการมีชีวิตอย่างมีบาปของเขา ความคิดที่ว่าคนที่ดีจริง ๆ อาจและควรมีชีวิตโดยปราศจากการปกครองนั้น ห่างไกลจากถ้อยคำของอริสโตเติลในปัญหาเรื่องนี้จนไม่อาจออมชอมกันได้ โทมัสโต้แย้งออกุสตินมากกว่าแย้งอริสโตเติล เขายอมรับทัศนะของอริสโตเติลว่าคนเป็นสัตว์การเมือง ซึ่งธรรมชาติแท้ ๆ นำให้เขามาร่วมสมาคมกับคนอื่น ๆ ชีวิตที่ดีอาจมีได้แต่ในสมาคมเช่นว่านั้น ปัจจัยจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีของคนซึ่งซับซ้อนยิ่งกว่าของบรรดาสัตว์ประเภทต่ำกว่า ย่อมไม่อาจบรรลุผลได้โดยลำพัง ดีแต่ว่าเหตุผลของคนชี้ทางให้เขาเข้ามาร่วมมือช่วยทำให้แก้ปัญหาของเขาได้

> "เป็นไปไม่ได้ที่คน ๆ หนึ่งจะเข้าถึงความรู้ในสิ่งเหล่านี้ได้ทั้งหมดด้วยเหตุผลของเขาโดยลำพัง เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นสำหรับคนที่จะมีชีวิตอยู่ในกลุ่มเหล่า เพื่อว่าแต่ละคนอาจช่วยเพื่อนมนุษย์ของตน และคนต่าง ๆ อาจมุ่งแสวงทำการค้นพบต่าง ๆ กัน ไปด้วยเหตุผลของเขาทั้งหลาย เช่นว่า การค้นพบทางแพทย์ คนหนึ่งค้นพบในเรื่องนี้ และอีกคนหนึ่งในเรื่องนั้น เป็นต้น"*

เซนต์โทมัสยอมรับหลักมูลฐานของความคิดทางการเมืองของอริสโตเติล แต่การที่จะให้เป็นปรัชญาคริสต์นั้น ทำให้เขาต้องก้าวไปไกลกว่าอริสโตเติล และเขาได้ตบแต่งทฤษฎีของอริสโตเติลด้วยสิ่งต่อเติมบางอย่างที่ไม่ใช่ของอริสโตเติลอย่างเด็ดขาด เซนต์โทมัสไม่อาจเห็นพ้องด้วยว่านครรัฐของกรีกโบราณเป็นรูปจัดระเบียบทางการเมืองที่สมบูรณ์ที่สุด เขากล่าวว่า จำเป็นจะต้องมีประชาคมที่กว้างใหญ่กว่าและมีพลเมืองมากกว่ามาก เพื่อสนองความต้องการสำหรับงานชำนาญและผลสำเร็จต่าง ๆ คละกันไป ซึ่งทำให้ชีวิตที่ดีเป็นไปได้ เพื่อจุดประสงค์นี้ อาณาจักรเป็นที่ต้องการมากกว่า ยิ่งกว่านั้น แม้อริสโตเติลจะถูกในข้อที่อ้างว่า หน้าที่ของรัฐคือช่วยพลเมืองของตนให้ดำรงชีวิตที่ดี แต่อริสโตเติลก็ย่อมไม่อาจรู้ได้ในข้อที่ว่า จุดประสงค์สูงสุดของทั้งหมดคือการไถ่บาปของจิตใจกับข้อที่ว่า ชีวิตที่ดีย่อมหมายถึงการดำรงชีวิตในลักษณะที่ช่วยให้การไถ่บาปเป็นไปได้เสมอ คนเราอาจดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องเฉพาะแต่อยู่ในองค์การศาสนาหนึ่ง ซึ่งอาจจัดการในเรื่องของ

---

* St. Thomas Aquinas, De Regimine Principum, i, 6 (The Phelam–Eschmann translation), in Dino Bigogiari (ed), The Political Ideas of St. Thomas Aquinas, Hafner Publishing Company, Inc., New York, 1953 หน้า viii ข้อความคัดต่อ ๆ ไปที่อ้างอิงถึง De Regimine Principum และ Summa Theologica นำมาจากฉบับแปลนี้

จิตใจ อันเป็นคุณค่ายิ่งใหญ่กว่าเรื่องของทางโลกใด ๆ เพื่อรับใช้จุดประสงค์ที่สูงกว่า รัฐที่ดีจะต้องเป็นรัฐคริสต์ จะต้องอยู่ภายใต้การนำขององค์การคริสต์ซึ่งเป็นผู้เดียวที่สามารถชี้ทางไปสู่การไถ่บาปได้

โทมัสโต้ว่า ปรัชญาของอริสโตเติลไม่มีข้อตำหนิเท่าที่ปรากฏ ข้อยุ่งยากคือว่าสำหรับอริสโตเติลนั้น ชีวิตที่ดีของประชาคมเป็นจุดหมายปลายทางในตัวเอง ส่วนชาวคริสต์ไม่ว่าคนใดรู้อยู่ว่า การดำรงชีวิตที่ถูกต้องเป็นเพียงสื่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า แน่นอนมันเป็นสื่อที่สำคัญยิ่ง และเซนต์โทมัสยังไปไกลกว่าบรรดานักการศาสนาสมัยก่อน ๆ โดยอธิบายลักษณะที่จำเป็นสำหรับประชาคมทางโลกที่ดี เขารู้เต็มที่ว่า บุคคลที่จะต้องใช้เวลาทุกขณะตื่นพยายามช่วยตนเองและครอบครัวของตน และจำต้องมีชีวิตอยู่ในความยากจนค่นแค้นนั้น ย่อมจะไม่อุทิศเวลามากนักสำหรับคิดใคร่ครวญถึงสัจจะอันยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้น เซนต์โทมัส จึงเสนอให้มีระบอบรัฐสวัสดิการขึ้น ซึ่งจะยุ่งเกี่ยวโดยตรงกับชีวิตและกิจการงานของราษฎรของตน เพื่อปรับปรุงภาวะแวดล้อมของราษฎร แม้การไถ่บาปของจิตใจจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด แต่ก็ต้องการสภาพแวดล้อมทางวัตถุที่อำนวยเพื่อจุดหมายนี้ เซนต์โทมัส เสนอแนะให้ได้มีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจโดยการควบคุมเงินตราการกำหนดราคา การเลี้ยงดูคนจนและมาตราการอื่นๆ อันอาจจำเป็น* เซนต์โทมัสยืนยันอย่างแน่ชัดว่า บทบาทของรัฐยิ่งใหญ่กว่าและสำคัญกว่าเพียงแต่รักษาสันติภาพเท่านั้น

ถึงแม้คนเป็นสัตว์ที่ทรงเหตุผล แต่คนก็ไม่อาจอาศัยเหตุผลแต่ลำพังเพื่อกำหนดแนวความประพฤติของตนภายในประชาคม บุคคลที่แยกอยู่ตามลำพังอาจควบคุมตนเองได้ด้วยเหตุผล แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคม คนมิได้ประพฤติอย่างมีเหตุผลเสมอไป เขามีผลประโยชน์ซึ่งขัดกับของเพื่อนมนุษย์ของเรา ซึ่งถ้าไม่ควบคุมไว้ ความขัดแย้งจะทำให้สังคมแตกแยกออกเป็นเสี่ยง ๆ เอกภาพอย่างสูงเป็นสิ่งจำเป็นถ้าจะให้เป็นประชาคมที่ดีและนี่หมายความว่า รัฐบาลจำเป็นต้องมี ปัญหามีว่าจะพึงเป็นรัฐบาลอย่างใดกัน เซนต์โทมัสไม่เชื่อว่าจะมีทางเป็นประชาธิปไตย แม้กระทั่งประชาธิปไตยอย่างอ่อนตามที่อริสโตเติลเสนอ เป็นความจริงที่ว่า คนทั้งปวงเสมอกัน และคนทั้งปวงอาจใช้เหตุผล แต่ตามความคิดของเซนต์โทมัส ข้ออ้างอิงทั้งสองนี้แยกต่างหากจากกัน และโดย

* Thomas I. Cook, History of Political Philosophy from Plato to Burke, Prentice-Hall, Inc., Eaglewood Cliffs, N.J., 1936 หน้า ๒๒๔

เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกัน คนทั้งปวงเสมอกันต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า แต่เขาไม่เสมอกันในความสามารถใช้เหตุผลทัศนะแบบแบ่งลำดับชั้นตามธรรมชาติของเซนต์โทมัส ทำให้เขาสนับสนุนราชาธิปไตยในธรรมชาติทั้งปวง หลักอำนาจผู้ปกครองเป็นที่เห็นได้ชัด ธรรมชาติต้องการให้ผู้ที่มีปัญญาและความสามารถเหนือกว่าทำการปกครอง เป็นสิ่งสำคัญที่จะตั้งข้อสังเกตอีกครั้งหนึ่งว่า เซนต์โทมัสปฏิเสธหลักความคิดของคริสต์ศาสนาที่เคยถือกันว่าอำนาจจำเป็นเพราะ "การเสื่อมสลาย" ของคนเป็นแต่เขาเชื่อว่าอำนาจรวมทั้งอำนาจของราชาธิปไตยเป็นธรรมชาติ และมีอยู่เมื่อคนดำรงชีวิตอยู่ในภาวะบริสุทธิ์ อย่างไรก็ดี มีข้อแตกต่างในการใช้อำนาจนั้น เพราะในภาวะบริสุทธิ์ การบังคับย่อมไม่มีความจำเป็น แต่เหตุเพราะ "การเสื่อมสลาย" อำนาจที่ปราศจากการบังคับจึงไม่อาจเป็นไปได้ อำนาจจะต้องเป็นที่ยอมรับกันทั้งในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมาย

อำนาจที่จะปกครองไม่เด็ดขาด แต่ก็มีเงื่อนไข อำนาจนี้ได้รับมอบมาจากพระผู้เป็นเจ้า และอาจใช้ได้โดยชอบเฉพาะแต่เพื่อจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ภาวะแวดล้อมเช่นที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งทำให้ประชาคมที่ดีเป็นไปได้ อำนาจปกครองเป็นการมอบไว้ (trust) และเซนต์โทมัสยอมรับว่า ราชาไม่รับผิดชอบต่อการมอบไว้นี้เสมอไป ปัญหาที่ว่าจะทำอย่างไรกับกษัตริย์ที่แสวงผลประโยชน์ส่วนตัวและละเลยผลประโยชน์ของคนในบังคับนั้น เป็นข้อยุ่งยากอันหนึ่งสำหรับเซนต์โทมัส และทางแก้ของเขาก็ไม่เป็นที่น่าพอใจทั้งหมด สงสัยว่าไม่น่าพอใจแม้กระทั่งสำหรับเซนต์โทมัสเอง เขาเผชิญกับปัญหาหมิ่นเหม่อันยากยิ่ง ซึ่งประสบกับนักทฤษฎีการเมืองไม่ว่าคนใดเอกภาพเป็นของจำเป็นไม่ว่าในประชาคมใด และอำนาจในส่วนหนึ่งจำเป็นต้องมีเพื่อช่วยให้เกิดเอกภาพ แต่อำนาจเมื่อได้มาอาจใช้ในทางที่ผิดได้ เป็นไปได้แน่นอนที่ราคาค่างวดอาจสูงไปสำหรับเอกภาพ เซนต์โทมัส พยายามหลีกเลี่ยงอันตรายพลาดพลั้งของทัศนะเอียงจัด เขาตระหนักว่าผู้ปกครองไม่อาจบรรลุถึงเอกภาพที่ต้องการได้ นอกจากจะได้มีอำนาจใหญ่ยิ่ง แต่ถึงอย่างนั้นก็อาจตั้งข้อป้องกันบางอย่างไว้ได้ ในชั้นแรกควรจะมีการระมัดระวังอย่างยิ่งในการเลือกกษัตริย์ และเพื่อจุดมุ่งหมายนี้ หลักการเลือกตั้งควรนำมาใช้ ไม่ใช่หลักสืบทายาท แล้วอำนาจของผู้ปกครองก็ควรมีการจำกัดหรือ "ควบคุม" เสียด้วย เซนต์โทมัสไม่แน่ชัดว่าการควบคุมจะทำได้อย่างไร แต่เขาแนะว่าจะเป็นการฉลาด ถ้าให้ประชาชนทั้งปวงได้ "มีส่วนร่วมบ้างในการปกครอง"

ทั้งที่มีข้อระมัดระวังเหล่านี้ ราชาก็ยังอาจปกครองอย่างทรราชย์ได้ ปัญหามีว่าแล้วจะทำอย่างไรกัน เซนต์โทมัสโต้แย้งทางแก้ของจอห์นแห่งซัลส์เบอรี่อย่างหนักแน่น ทรราชย์พิฆาตจะเป็นทางก่อให้เกิดปัญหามากกว่าที่จะแก้ คนที่กระทำการเช่นนั้นไม่น่าจะเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจ เพราะเขาอาจจะไม่ได้กระทำการอย่างไม่ใช่เพื่อตัวเองก็ได้ในเรื่องนี้ ยิ่งกว่านั้นยังอาจเป็นตัวอย่างที่เป็นภัยซึ่งเปิดช่องทางให้ทำการฆาตกรรมกษัตริย์ที่ดีได้ ทรราชย์พิฆาตยังจะบั่นทอนเอกภาพซึ่งจำเป็นยิ่งต่อประชาคม วิธีการตามกฎหมายจะต้องนำมาใช้สำหรับถอดถอนทรราชย์ ถ้าพระองค์ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะถอดพระองค์ เพราะกระทำผิดฐานละเมิดฝ่าฝืนสัญญา ตรงกันข้าม ถ้าหากทรราชย์ได้รับแต่งตั้งจากอำนาจบางอย่างที่เหนือกว่า ก็เป็นความรับผิดชอบของอำนาจนั้นที่จะทำการถอดพระองค์ กระนั้นก็ดี เซนต์โทมัส ก็กลัวอย่างเห็นได้ชัดว่า การขัดขืนอำนาจอาจติดเป็นนิสัยอย่างหนึ่งได้ เขาอ้างว่า การทนต่อระบอบทรราชย์ดีกว่าเสี่ยงต่อการแตกแยกในรัฐและการปกครองของทรราชย์อาจจะเป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้ากำหนดมาให้ เป็นการลงโทษความชั่วร้ายของประชาชนก็ได้ ถึงอย่างไร ถ้ามาตรการทางกฎหมายไม่ช่วยบรรเทา ประชาชนควรหันไปหาการสวดอ้อนวอน การสวดอ้อนวอนเป็นวิธีการทั้งปลอดภัยกว่าและฉลาดกว่าที่จะใช้ เพราะว่าถ้าพระผู้เป็นเจ้าทรงประสงค์ พระองค์อาจทรงทำให้ทรราชย์มีใจอ่อนลง หรือไม่ก็อาจทรงถอดทรราชย์ได้ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าไม่ทรงกระทำอย่างใด อาจเป็นเพราะว่าพระองค์ทรงไม่ประสงค์เช่นนั้น เซนต์โทมัสใกล้เคียงกับเบอร์ค (Burke) มากกว่าล๊อค (Locke) ในข้อนี้ เขาต้องการให้ราชาปกครองอย่างเป็นธรรมและตามกฎหมายซึ่งไม่ได้กำหนดขึ้นและทั้งไม่ได้ใช้บังคับอย่างอำเภอใจ และเขาต้องการให้ประชาชนมีช่องทางปฏิบัติบางอย่างต่อการกระทำที่ไม่เป็นธรรมและพลการ แต่กระนั้นการโต้แย้งผู้ปกครองจะเป็นสิ่งที่ชอบ ก็ต่อเมื่ออันตรายจากทรราชย์เป็นที่ชัดแจ้ง ยังมีอยู่และคงมีอยู่ต่อไปอย่างไม่มีปัญหา สิทธิในการปฏิวัติถูกกำหนดวงกรอบล้อมด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดเสียจนมองไม่ได้ชัด

ความพยายามสำคัญของโทมัสมุ่งต่อการคิดค้นทฤษฎีกฎหมาย และสำหรับงานด้านนี้ เขาเป็นที่รู้จักดีที่สุดในทางการเมือง ถึงเขาจะไม่ได้ตอบให้เป็นที่พอใจเกี่ยวกับปัญหาว่า จะทำอย่างไรกับผู้ปกครองทรราชย์ อย่างน้อยเขาก็ได้พูดไว้แน่ชัดว่าผู้ปกครองที่ดีย่อมดำเนินตามกฎหมาย เช่นเดียวกับปัญหาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการประสานปรัชญาอริสโตเติลกับหลักคริสต์ศาสนา ในการคิด

กำหนดทฤษฎีกฎหมาย อไควนัสพยายามแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ปรากฏเป็นความแตกต่างลักลั่นนั้นโดยแท้จริงกลมกลืนกัน เขากล่าวว่ามีกฎหมายอยู่ ๔ ประเภท ประเภทแรกและสูงสุด คือ กฎหมายสถาพร (Eternal Law) ซึ่งโดยสาระเป็นหลักการใหญ่ของปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ และพระผู้เป็นเจ้าทรงใช้ปกครองจักรวาล เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าโดยลำพังสามารถเข้าใจ และแม้จะไม่ขัดกับเหตุผลแต่ก็เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะเข้าใจ กฎหมายชนิดที่สองคือ กฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) อันเป็นส่วนของกฎหมายสถาพร ที่คนในฐานะเป็นสัตว์มีเหตุผลได้มีส่วนร่วมอยู่ด้วย กฎหมายนี้ประกอบด้วยพลังที่ผลักดันมนุษย์ทั้งปวงให้เข้าสู่การประพฤติที่จำเป็นและเหมาะสม ในส่วนที่เกี่ยวกับคน กฎหมายธรรมชาติอำนวยพลังผลักดันแห่งสัญชาตญาณ ซึ่งตนมีอยู่ร่วมกันกับบรรดาสัตว์ที่ต่ำกว่าที่จะกิน ดื่ม หาที่กำบัง และสืบพันธุ์ แต่เพราะคนยังเป็นสัตว์ที่สูงกว่า กฎหมายธรรมชาติยังกระตุ้นให้คนดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ให้แสวงสัจจะปรับปรุงตัวเอง และให้เสริมสร้างสังคมมนุษย์ที่แท้จริง หลักการของกฎหมายธรรมชาติกำหนดแน่ชัดได้ด้วยเหตุผลของคนทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคนเถื่อนหรือชาวคริสต์ และเพราะฉะนั้น ชีวิตที่ดีทางโลก จึงเป็นไปได้ภายนอกคริสต์ศาสนา กฎหมายประเภทที่สาม คือ กฎหมายพระผู้เป็นเจ้า (Divine Law) ซึ่งอาจอธิบายได้เป็นกฎความประพฤติที่พระผู้เป็นเจ้าทรงวางไว้ในพระคัมภีร์เก่าและใหม่สำหรับปกครองประชาชนของพระองค์ กฎเหล่านี้เป็นที่เผยแก่คน และแม้จะไม่ขัดกับเหตุผลแต่คนก็ไม่อาจค้นพบได้เสมอไป เพราะเหตุนั้น กฎหมายประเภทที่สี่และสุดท้าย คือ กฎหมายมนุษย์ (Human Law) กฎหมายนี้ประกอบด้วยส่วนของกฎหมายธรรมชาติที่มีอยู่ในประมวลกฎหมาย หรือในธรรมเนียมนิยม โดยอาศัยเหตุผลของมนุษย์สำหรับใช้กับภาวะการณ์ซึ่งคนเผชิญอยู่บนพื้นพิภพ กฎหมายทั้ง ๔ ประเภท เป็นส่วนของระบบอันสมบูรณ์ซึ่งควบคุมจักรวาลทั้งหมดอย่างกลมกลืนกัน

ข้อน่าสนใจโดยเฉพาะสำหรับนักศึกษาทฤษฎีทางการเมือง คือ หลักความคิดของอไควนัสเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายธรรมชาติกับกฎหมายมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายสถาพรและกฎหมายพระผู้เป็นเจ้า คนทำอะไรไม่ได้มากนอกจากให้ความเคารพตามวิธีการแนะนำของนักการศาสนาผู้มีคุณวุฒิที่จะเข้าใจ ศรัทธาแต่อย่างเดียวเท่านั้นที่อาจชี้ทางไปสู่แนวประพฤติที่เหมาะสม แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตที่ดีทางโลกแล้วกฎหมายมนุษย์และกฎหมายธรรมชาติมีความสำคัญเป็นเบื้องแรก ที่ประกอบอยู่ในกฎหมายธรรมชาติ ได้แก่หลักการควบคุมระเบียบความ

ประพฤติในทางโลกเพื่อให้ชีวิตที่ดีบรรลุถึงได้ หลักการเหล่านี้ค้นพบได้โดยอาศัยใช้เหตุผลมนุษย์ และเมื่อนำมาใช้จะเป็นทางสถาบัน หรือโดยกฎหมาย หรือธรรมเนียมก็ตาม หลักการเหล่านี้ประกอบเป็นกฎหมายมนุษย์ เพื่อที่จะเป็นธรรม กฎหมายมนุษย์ต้องสอดคล้องและไม่ขัดกับกฎหมายธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องปกครองตามหลักการนี้เสมอ ในกรณีแวดล้อมบางอย่างอาจยากที่จะกำหนดว่ากฎหมายมนุษย์เฉพาะเรื่องหนึ่ง ๆ กลมกลืนกับกฎหมายธรรมชาติหรือไม่ แต่อาจใช้วิธีทดสอบบางอย่างได้เพื่อจุดมุ่งหมายนี้ กฎหมายมนุษย์ที่เป็นธรรมต้องสอดคล้องกับเหตุผล ต้องเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ต้องเป็นกฎหมายที่ชอบในความหมายที่มาจากประชาชนหรือจากตัวแทนที่ประชาชนเลือกขึ้นและในที่สุดต้องมีการประกาศใช้

ในการพิจารณาถึงกฎหมายมนุษย์ โทมัสปล่อยให้มีช่องว่างไว้มาก "สำหรับให้ข้อต่อต่าง ๆ ทำงานกัน" สถาบันกฎหมายและธรรมเนียมนิยมเฉพาะของประชาคมหนึ่ง ๆ อาจแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลา และระหว่างประชาคม เฉพาะแต่ปัจจัยจำเป็นตามที่กล่าวถึงในวรรคก่อนเท่านั้นที่จำเป็นต้องมี ดังนั้น ระบบการเมืองและสังคมจึงอาจต่างกันในรัฐหนึ่งกับอีกรัฐหนึ่ง แต่กระนั้นแต่ละรัฐอาจดำเนินตามบัญชาของกฎหมายธรรมชาติในเรื่องนี้ เซนต์โทมัสจำต้องแย้งกับหลักลัทธิบางอย่างของ "พ่อ" สมัยต้น อาทิเช่น บรรดา "พ่อ" เห็นต้องกันว่า ประชาคมรวมของทรัพย์สินเป็นธรรมชาติ แต่ว่าความมีบาปของคนทำให้จำเป็นต้องมีทรัพย์สินส่วนตัว โทมัสให้คำตอบปัญหาที่เกี่ยวโยงกับอีกประเด็นหนึ่ง คือว่า สภาพแวดล้อม ทำให้กรรมสิทธิ์ส่วนตัวหรือว่ากรรมสิทธิ์ร่วมเหมาะสมกับราษฎรของประชาคมนั้น ๆ โดยเฉพาะ กฎธรรมเนียมให้หลักนำเหมาะสมพอใช้สำหรับตัดสินใจ ถ้ากลุ่มชนหนึ่งดำรงชีวิตอยู่กับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมมานาน ระบบนั้นบางทีก็อาจถูกต้องสำหรับคนเหล่านั้น และเป็นไปตามแนวของกฎหมายธรรมชาติ

"ประชาคมรวมของวัตถุสิ่งของเกิดจากกฎหมายธรรมชาติ ไม่ใช่ว่ากฎหมายธรรมชาติบัญญัติว่า สิ่งทั้งปวงควรถูกครอบครองร่วมกัน และว่า ไม่มีสิ่งใดที่ควรถูกครอบครองเป็นของคนหนึ่ง แต่เพราะว่าการแบ่งแยกสมบัติครอบครองนั้น ไม่ใช่เป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติ หากเกิดขึ้นจากข้อตกลงของมนุษย์ซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายที่บัญญัติดังกล่าวข้างต้น ด้วยเหตุนี้กรรมสิทธิ์ในสมบัติครอบครอง จึงไม่ขัดกับกฎหมายธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งเสริมกฎหมายธรรมชาติอันคิดขึ้น จากเหตุผลมนุษย์" (*ซัมมาเธโอโลยิกา*หน้า ๑๓๐)

จะเห็นว่า อไควนัส กล่าวว่า ปัญหาประการเดียวเกี่ยวกับทรัพย์สินอยู่ที่ว่า ทรัพย์สินถูกใช้ไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เท่านั้น เขาอ้างว่า ควรมีการวางระเบียบทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กฎหมายธรรมชาติไม่ได้มอบให้ทรัพย์สินมีฐานะวิเศษเกินอำนาจของรัฐที่จะควบคุมภายใต้กฎหมายของมนุษย์

ผู้ปกครองมีทางเลี่ยงอยู่มากภายในหลักกว้าง ๆ ของกฎหมาย แต่เซนต์โทมัสเห็นว่าอำนาจของราชาขยายใช้เฉพาะในเรื่องทางโลกเท่านั้น ราชาไม่อาจนำคนใต้บังคับในเรื่องเกี่ยวกับการไถ่บาป เพราะนี่เป็นหน้าที่ขององค์การคริสต์ เฉพาะอย่างยิ่งของสันตปาปา อันที่จริง ในเรื่องทั้งหมดที่ผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสกระทำนั้น เป็นของปฏิบัติตามแนวที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายธรรมกำหนดไว้ การไถ่บาปเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตปัจจุบันและเฉพาะองค์การคริสต์เท่านั้นที่รู้ว่าจะบรรลุผลอย่างไร เพราะฉะนั้นราชาจึงเป็นผู้อยู่ใต้องค์การคริสต์ สันตปาปาเป็นผู้ปกครองสูงสุด ถือทั้งดาบทางธรรมและดาบทางโลกในพระหัตถ์ และมอบให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของพระองค์ในองค์การศาสนามีอำนาจควบคุมโดยทางอ้อม แต่สำคัญเหนืออำนาจฝ่ายทางโลก ถ้าองค์การคริสต์กำหนดและควบคุมจุดหมายปลายทาง องค์การคริสต์ก็ต้องควบคุมวิธีการด้วย ดังที่เซนต์โทมัสได้พูดไว้ว่า "อำนาจฝ่ายโลกอยู่ภายใต้อำนาจฝ่ายธรรม เสมือนร่างกายอยู่ภายใต้จิตใจ และเพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นการช่วงชิงอำนาจ ถ้าพระทางธรรมแทรกแซงในสิ่งทางโลกเกี่ยวกับเรื่องที่อำนาจฝ่ายโลกอยู่ภายใต้" (*ซัมมาเธโอโลยิกา* II, II q. 60, art. 6) อย่างไรก็ดี รัฐเป็นอิสระในกิจการของตนเอง และองค์การคริสต์อาจแทรกแซงได้เฉพาะเมื่อผู้ปกครองละเลยบัญชาของกฎหมายธรรมชาติ กระทั่งแม้ผู้ปกครองจะเป็นคนนอกศาสนา แต่ตราบใดที่ปฏิบัติตามกฎหมายธรรมชาติแล้ว เขาก็จะต้องได้รับการเคารพเชื่อฟังทั้งจากคนใต้บังคับที่เป็นชาวคริสต์และคนเถื่อน คำบัญชาที่ให้ "ให้แก่เซซาร์" ยังไม่ลืมกัน "การอยู่นอกศาสนาในตัวเอง ไม่ได้ทำลายความเป็นธรรมของอำนาจ เพราะอำนาจก่อตั้งขึ้นด้วยกฎหมายสากล (Jus gentium) หรือกฎหมายมนุษย์ การแบ่งแยกแตกต่างระหว่างผู้ถือและผู้ไม่ถือศาสนามีอยู่ตามนัยแห่งกฎหมายพระผู้เป็นเจ้า แต่ก็ไม่เป็นการทำลายกฎหมายมนุษย์" (*ซัมมาเธโอโลยิกา* II, II, q. 12 art. 2) แน่นอน ผู้ปกครองนอกรีตจะต้องถือเป็นข้อยกเว้นองค์การคริสต์อาจบัพพาชนียกรรมเขา และเมื่อทำเช่นนั้น คนใต้บังคับของเขาจะพ้นจากพันธะจงรักต่อเขา

สรุป

สำหรับ เซนต์ โทมัส ความเหนือกว่าทางธรรมขององค์การคริสต์ ไม่หมายความว่าเป็นฐานะเหนือกว่าทางกฎหมาย งานขององค์การคริสต์สำคัญถึงขั้นที่โทมัสให้ได้มีอำนาจทั่วไปเหนือรัฐ ตลอดจนมีสิทธิที่จะยับยั้งอำนาจฝ่ายโลกเมื่อล่วงล้ำขอบเขตที่กฎหมายธรรมชาติวางไว้ ถึงโทมัสจะถือว่าปรัชญาของตนอยู่ภายในกรอบประเพณีของเจลาซิอุสทีเดียว แต่ที่จริงแล้วไม่ใช่ สำหรับเจลาซิอุส อำนาจฝ่ายโลกเป็นสิ่งที่ได้รับมา และมอบให้จากพระผู้เป็นเจ้า สำหรับ เซนต์ โทมัส เช่นเดียวกับอริสโตเติล มันเป็นธรรมชาติ ทัศนะของเขาผ่อนปรนไปมากจากบรรดาคนในสมัยเดียวกับเขาหลายคน ซึ่งยืนยันถึงฐานะเป็นใหญ่ทางนิตินัยขององค์การคริสต์เหนือรัฐ โทมัสมีส่วนเสริมอย่างยิ่งใหญ่ทำให้ปรัชญาการเมืองเป็นที่แจ่มกระจ่าง ลักษณะการเช่นนี้ได้เริ่มมีมาก่อนหน้านั้นมาก ในสมัยกลาง คือ นับแต่ตอนเริ่มของปัญหาโต้แย้งระหว่างองค์การคริสต์กับรัฐทีเดียว เหตุผลโต้แย้งฐานะเป็นใหญ่ขององค์การคริสต์ ทำให้ความสนใจในทางทฤษฎีการเมืองกลับคืนมา และเอนเอียงไปในทางที่ทำให้ทฤษฎีหลุดพ้นจากความพัวพันกับทางศาสนา โทมัสซึ่งอาศัยอริสโตเติลอยู่มาก เป็นผู้ทำให้มีความก้าวหน้าในทางนี้เป็นอย่างมาก*

1000

500 ÷ 80
2
500×2 = 80×3

---

* Sheldon S. Wolin, Politics and Vision : Continuity and Innovation in Western Political Thought, Little Brown and Company, Boston, 1960. หน้า ๑๓๕

๘ มาซิลิโอแห่งปาดัว และ วิลเลียมแห่งอ๊อคคัม

ความเสื่อมอำนาจของสันตปาปา

ตลอดสมัยกลาง คนคิดกันไปในแง่ของจักรวรรดิคริสต์สากลภายใต้การควบคุมร่วมกันและโดยร่วมมือกันของสองอำนาจ คือองค์การคริสต์และรัฐ อำนาจทั้งสองนี้รวมกันจะสร้างประชาคมสมบูรณ์แบบที่คนอาจดำรงชีวิตทางธรรมอันจะบังเกิดผลเป็นการไถ่บาปจิตใจของคนได้ ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ทฤษฎีดาบสองเล่มของเจลาซิอุสได้กำหนดวางแนวปฏิบัติทั่วไปในการสถาปนาแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายฆราวาสและฝ่ายบรรพชิต ไม่มีผู้นำที่รับผิดชอบคนใดปฏิเสธความสมบูรณ์ของทฤษฎีนี้ แต่ทั้งหมดพบว่ายากที่จะเห็นพ้องต้องกันในการที่จะนำมาใช้ปฏิบัติ ทฤษฎีการเมืองสมัยกลางโดยส่วนใหญ่มาจากข้อขัดแย้งในปัญหาการแบ่งสรรอำนาจระหว่างองค์การคริสต์และรัฐ ผู้อยู่ในอันดับหน้าของการต่อสู้ ได้แก่สันตปาปาและจักรพรรดิ ในระยะล่วงไปนับศตวรรษ ๆ แต่ละฝ่ายต่างประสบทั้งผลสำเร็จและปราชัย

ในตอนต้นศตวรรษที่ ๑๓ ฐานะของสันตปาปาประสบผลซึ่งดูจะเป็นชัยชนะถาวร จักรวรรดิกำลังลดถอยเสื่อมโทรมลงจนไม่อาจทำการท้าทายฐานะสันตปาปาได้อย่างเป็นผลอีกต่อไป สันตปาปาลงมือสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชัยชนะของตนโดยถือเอาว่าคู่ปรปักษ์เก่าแก่ต้องจำนนไปตลอดกาล อินโนเซนต์ที่ ๓ (Innocent III ค.ศ. ๑๑๖๑–๑๒๑๖) ได้เป็นสันตปาปาในปี ๑๑๙๘ และครองตำแหน่งเป็นเวลา ๑๘ ปีอันระทึกใจ พระองค์ทำให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติเกี่ยวกับหลักอำนาจสูงสุดของสันตปาปา ซึ่งเกรกอรี ที่ ๗ เคยอ้างแต่นำมาใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากจักรวรรดิไม่สามารถปฏิบัติการ องค์การคริสต์อันมีสันตปาปาเป็นประมุขจึงจะต้องให้เอกภาพซึ่งประชาคมสมัยกลาง

ต้องการมาช้านาน เพื่อจุดหมายนี้ สันตปาปาจะต้องครองอำนาจสูงสุดทั้งทางโลกและทางธรรม แม้จะเป็นความรับผิดชอบที่ใหญ่หลวง แต่อินโนเซนต์ที่ ๓ ก็กระหายใคร่จะแบกภาระด้วยความสามารถใหญ่ยิ่ง พระองค์เกือบจะได้สถาปนาระเบียบระหว่างประเทศขึ้นจริง ๆ บนหลักการของกฎหมายโรมัน กฎหมายศาสนาและกฎหมายพิวดัล* แต่การที่จะได้ผลสำเร็จนั้น ในระยะยาวจำเป็นต้องอาศัยเอกภาพของฝ่ายฆราวาสซึ่งจักรวรรดิเท่านั้นอาจทำให้เป็นไปได้ บรรดาสันตปาปาเองมีส่วนอย่างใหญ่หลวงในการบั่นทอนเอกภาพนั้น และเป็นผลทำให้เกิดพลังใหม่อย่างหนึ่งขึ้นซึ่งผลที่สุดจะกำจัดข้ออ้างอิงทั้งหมดของสันตปาปาในด้านอำนาจฝ่ายฆราวาส พลังใหม่นี้คืออำนาจกษัตริย์ของชาติ

สันตปาปาผู้ซึ่งมักอาศัยกำลังสนับสนุนของพวกราชาทั้งหลายในการต่อสู้กับจักรพรรดิ จำต้องให้การสนับสนุนแก่ราชาบ้างเป็นการแลกเปลี่ยน ดูเหมือนจะไม่เคยเป็นที่รู้สึกแก่สันตปาปาเลยว่าอำนาจของเฉพาะราชาองค์หนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นใหญ่กว่าของจักรพรรดิได้ ทั้งสันตปาปาก็มิได้คิดด้วยว่า ประชาชนของจักรวรรดิซึ่งบางทีคงจะเลิกหลงผิดกับระเบียบการเมืองอย่างหนึ่งที่ไม่เคยบรรลุถึงเอกภาพหรือได้สันติภาพเลยนั้น อาจมอบความจงรักให้แก่หน่วยการเมืองที่เล็กกว่าจักรวรรดิได้ แต่แล้วประชาชนก็กระทำเช่นนั้นจริง ๆ และการแปรพักตร์ของประชาชนเป็นสิ่งที่ยังความปราชัยให้แก่สันตปาปาในที่สุด ระบบรัฐสมัยใหม่มิได้ตั้งขึ้นอย่างรวดเร็ว และความรู้สึกของราษฎรต่อชาติของเขาก็ไม่เป็นแบบความรักชาติของสมัยใหม่ แต่ถึงกระนั้น ในศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งแตกต่างอย่างสำคัญ จากศตวรรษที่ ๑๒ ในหลายๆ ด้าน พื้นฐานมั่นคงได้ปูขึ้นไว้สำหรับการเปลี่ยนแปลงต่อมา

มีไม่กี่คนที่สามารถมองเห็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ดังเต (Dante ค.ศ. ๑๒๖๕–๑๓๒๑) ผู้ฉลาดเฉลียวและรอบรู้ยังคงเชื่อว่า ช่องทางเดียวที่จะมีเอกภาพและสันติสุขนั้น อยู่ที่การรื้อฟื้นตั้งจักรวรรดิโรมัน ดังเตตระหนักในภาวะอันยุ่งเหยิงในอิตาลีสมัยของเขา การชิงดีรุนแรงตามท้องถิ่นต่างๆ ทำให้ประเทศปั่นป่วนอยู่ตลอดเวลา และดังเตถือว่า สันตปาปาเป็นผู้รับผิดชอบต่อสถานการณ์เช่นนี้อย่างเต็มที่ ในปี ๑๓๑๑ ดังเตพิมพ์หนังสือเรื่อง *เดมอนาเคีย* (De Monarchia) ของเขาซึ่งดังเตเสนอให้มีการสถาปนาเอกภาพในจักรวรรดิขึ้นอีกโดยอยู่ภายใต้คริสต์ศาสนา ไม่ใช่ภายใต้การควบ*คุมของสันตปาปา ดังเตเถียงว่าสันตปาปาและองค์การคริสต์ควร*จำกัดกิจกรรมของตนอยู่กับงานสวดและใฝ่ทางธรรม และเลิกแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลก ตามที่จริงสันตปาปาและองค์การคริสต์

---

* Marshal W. Baldwin, The Medieval Church, Cornell University Press, Ithaca N.Y., 1953. หน้า ๘๖

ไม่มีสิทธิจะทำอย่างอื่น เพราะพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงมอบอำนาจปกครองเรื่องทางโลกให้แก่จักรพรรดิ โดยตรง ไม่ใช่โดยผ่านทางสันตปาปา ดังเตเห็นด้วยกับเซนต์โทมัสว่า องค์การคริสต์กับรัฐควรทำการด้วยกันให้ไปสู่จุดหมายร่วมกัน แต่ดังเตเชื่อแน่ว่า องค์การคริสต์ได้ล่วงล้ำช่วงชิงอำนาจฝ่ายโลก ซึ่งจำเป็นต่อสันติสุขและเอกภาพของจักรวรรดิ ดังเต้ไม่ใช่นักชาตินิยม อำนาจฝ่ายโลกที่จะใช้ควรให้อยู่กับจักรพรรดิ ซึ่งอาจใช้ทำการระงับข้อขัดแย้งระหว่างเจ้าราชาต่าง ๆ

ข้อที่ว่า ดังเตเป็นชาวอิตาลีนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เป็นต้นว่า ถ้าหากเขาเป็นฝรั่งเศสเขาก็คงจะให้ศรัทธากับความสามารถของราชาที่จะรักษาสันติภาพได้ แต่เมื่อไม่มีแบบอย่างของกษัตริย์ที่ทรงอำนาจให้เห็น ความเอนเอียงของดังเตจึงมุ่งไปที่อดีต คือ ไปที่จักรวรรดิโรมันอันไม่อาจกลับคืนฟื้นมาได้อีก แต่ทว่าดูเป็นที่ดึงดูดใจเมื่อเทียบแตกต่างห่างไกลกับโลกของอิตาลีอันแตกแยกและขัดแย้งดังที่ดังเตรู้เห็นอยู่ แต่กระนั้น แม้เมื่อร้อยปีก่อนความคิดของดังเตก็ยังคงไม่เข้ากับทางปฏิบัติอยู่ดี ในระยะชั่วชีวิตของเขา เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นทำให้ข้อเสนอแนะของเขายิ่งเป็นไปไม่ได้ การปราชัยของสันตปาปาต่ออาณาจักรของฝรั่งเศสและอังกฤษในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๓ และเริ่มต้นศตวรรษที่ ๑๔ แสดงให้เห็นความไร้สามารถของฐานะสันตปาปาที่จะแข่งดีกับกษัตริย์ชาติต่างๆ ในเรื่องทางโลก

ในปี ๑๒๙๔ โบนิเฟซที่ ๘ (Boniface VIII) ได้เป็นสันตปาปา โดยที่เป็นคนใฝ่สูงและทะนงตน โบนิเฟซย่อมไม่พอใจที่จะยอมมีอำนาจน้อยไปกว่าที่อินโนเซนต์ที่ ๓ ผู้ยิ่งใหญ่เคยมี โบนิเฟซอาจสามารถไม่ด้อยไปกว่าผู้ครองตำแหน่งชื่อเด่นคนก่อน แต่ปัญหาของเขาแตกต่างและยุ่งยากกว่ามากนัก ในอังกฤษและฝรั่งเศส กษัตริย์กำลังทำการกำจัดระบบฟิวดัลและสร้างระบบบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ นี่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ต้องใช้จ่ายสิ้นเปลือง และพระเจ้าเอ็ดเวิดที่๑ (Edward I) แห่งอังกฤษ หรือฟิลิปที่ ๔ (Philip IV) แห่งฝรั่งเศส ก็มิได้ยับยั้งความต้องการที่จะเร่งรัดงานนี้ โดยโหมดึงเอาอย่างหนักจากทรัพย์สมบัติซึ่งองค์การคริสต์สะสมเอาไว้ อย่างไรก็ดีโบนิเฟซก็มีความใฝ่สูงของตน และได้ทำการหยุดยั้งมิให้รายได้ฝ่ายศาสนารั่วไหลไปสู่กษัตริย์ของฝ่ายฆราวาส ในปี ๑๒๙๖ โบนิเฟซออกบัญญัติ เคลริซิสไลคอซ (Clericis Laicos) ซึ่งห้ามมิให้มีการเก็บภาษีพวกนักบวชโดยมิได้รับความยินยอมของสันตปาปา ผู้ละเมิดจะถูกบัพพาชนียกรรม กษัตริย์ฝรั่งเศสและอังกฤษแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างฉับพลัน และเป็นที่ฉงนสำหรับโบนิเฟซ เอ็ดเวิดขู่จะปฏิเสธไม่ให้

ความคุ้มครองแก่พวกนักบวชโดยปล่อยให้อยู่ภายนอกระเบียบสันติสุขของกษัตริย์ ฟิลิปตอบโต้ด้วยการแก้เผ็ดทางการเงินเพื่อตัดมิให้เงินหลั่งไหลออกจากฝรั่งเศสไปสู่สำนักสันตปาปา โบนิเฟซยอมจำนนโดยอธิบายอย่างค่อนข้างหมดหวังว่า ตนไม่เคยมีเจตนามุ่งจะแปลความบัญญัติของตนอย่างที่เอ็ดเวิดและฟิลิปเข้าใจเลย

ไม่ช้าต่อมา ในปี ๑๓๐๐ งานฉลองคริสต์ได้มีขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรม มีผู้ศรัทธานับพัน ๆ ไปร่วมและด้วยจิตแรงกล้าในศาสนา ได้พร้อมกันประกาศความมุ่งมั่นผูกพันต่อองค์การคริสต์และสันตปาปา ความมั่นใจของโบนิเฟซได้กลับคืนมา แน่ทีเดียว เหตุการณ์นี้พิสูจน์ถึงความภักดีของสมาชิกองค์การคริสต์ทั้งหลาย โบนิเฟซปรากฏตัวต่อฝูงชน สพายดาบสองเล่มอันเป็นสัญญลักษณ์ของอำนาจทางฆราวาสและทางธรรม แล้วประกาศตนเป็นสันตปาปาและจักรพรรดิแห่งอาณาจักรคริสต์ ในปี ๑๓๐๒ คำประกาศนี้ได้ปรากฏยืนยันอีกในบัญญัติยูนัม แซงค์ตัม (Unam Sanctam) อันมีชื่อเสียง ซึ่งโบนิเฟซประกาศอีกวาระหนึ่งถึงหลักอำนาจฝ่ายฆราวาสขึ้นต่ออำนาจฝ่ายธรรม ประโยคสำคัญในคำประกาศกล่าวว่า "ยิ่งกว่านั้น ดาบเล่มหนึ่งควรอยู่ภายใต้อีกเล่มหนึ่ง และอำนาจฝ่ายฆราวาสควรจะอยู่ภายใต้อำนาจฝ่ายธรรม" ฟิลิปปฏิเสธบัญญัตินี้ ฝ่ายโบนิเฟซก็ทำการบัพพาชนียกรรมฟิลิป และถอนความจงรักของคนใต้บังคับจากฟิลิปเสีย การกระทำของสันตปาปาไม่เกิดผล ฟิลิปเรียกประชุมสภาของตนซึ่งรวมคณะนักบวชชั้นสูงของฝรั่งเศส และสภานี้ได้สนับสนุนฝ่ายกษัตริย์ ฟิลิปและสภาได้จัดทำข้อกล่าวหาสันตปาปา ๒๙ ข้อ รวมทั้งซื้อขายสมบัติของวัด การผิดศีลธรรมและฆาตกรรม และเสนอให้สภาใหญ่ขององค์การคริสต์ถอดโบนิเฟซโดยอ้างเจาะจงคำกล่าวหาดังกล่าว แต่แทนที่จะปฏิบัติการไปตามลำดับการ ฟิลิปตัดสินใจกระทำการเสียเองโดยตรง คนกลุ่มหนึ่งทำการภายใต้ตัวแทนของฟิลิป คือโนกาเรต์ (Nogaret) ได้ลักพาตัวสันตปาปาที่อานาญี (Anagni) ใกล้ ๆ โรม พวกชาวเมืองเข้าขัดขวางและปล่อยตัวโบนิเฟซ แต่สันตปาปาสิ้นพระชนม์ไม่กี่สัปดาห์ต่อมา ผู้สืบต่อโบนิเฟซ คือ เบเนดิค ที่ ๑๑ (Benedict XI) มีชีวิตได้เพียงสองสามเดือนภายหลังเข้ารับตำแหน่ง ผู้สืบตำแหน่งต่อได้แก่เคลเมนต์ที่ ๕ (Clement V) เป็นชาวฝรั่งเศสซึ่งหัวอ่อนกว่าโบนิเฟซมากทีเดียว และได้ย้ายที่ทำการสันตปาปาจากโรมไปสู่อาวิญอง(Avignon)ในฝรั่งเศส จากนั้นจึงเริ่มระยะของ "การกักตัวสันตปาปา" ซึ่งเป็นเวลาราว ๗๕ ปี ที่สำนักสันตปาปาคงอยู่ที่อาวิญอง ภายใต้อำนาจครอบงำของกษัตริย์ฝรั่งเศส

การต่อสู้ระหว่างโบนิเฟซกับพีลิปกระตุ้นให้เกิดข้อโต้เถียงอ้างอิงพรั่งพรูจากแต่ละฝ่าย ทัศนะเหตุผลเก่า ๆ ทั้งหมดนำเอาออกมาโต้กันอีกวาระหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้เสริมอะไรใหม่จริง ๆ เลย เอจิดิอุส โคลอนนา (Egidius Colonna) สนับสนุนฝ่ายสันตปาปาอย่างเต็มที่ในหนังสือของเขาเรื่อง *เด เอคเคลซิอัสติกา โปเตสตาต์* (De eccleasiactica potestate) เขียนขึ้นในราวปี ๑๓๐๒ พร้อมด้วยแนวสรุปเหตุผลอ้างอิงมาจากอริสโตเติสและออกุสติน โคลอนนาเขียนว่า ตามธรรมชาติผู้ที่ต่ำกว่าย่อมรับใช้ผู้ที่สูงกว่า โดยเหตุนี้ฝ่ายฆราวาสจะต้องอยู่ภายใต้ควบคุมของฝ่ายธรรมเสมอ รัฐเดียวที่แท้จริงคือรัฐคริสต์ เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินอันเป็นปัญหาสำคัญในเวลานั้น โคลอนนากล่าวว่า มันเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง นำไปสู่จุดหมายอย่างหนึ่ง จุดหมายนั้นคือการไถ่บาป ถ้าองค์การคริสต์ควบคุมจุดหมายแล้ว (และนี่ยากที่จะเป็นปัญหาสงสัยได้) ก็ย่อมสมควรและเป็นการถูกต้องที่จะถือว่าองค์การคริสต์ย่อมควบคุมเครื่องมือด้วย เหตุผลโต้เถียงอื่น ๆ ได้ถูกนำมาอ้าง แต่ทั้งหมดก็เป็นที่คุ้น ๆ กันอยู่

ที่เป็นคุณค่ายิ่งใหญ่แก่ฝ่ายกษัตริย์ในการแข่งดีครั้งนี้ คือข้อเท็จจริงที่ว่า เป็นครั้งแรกที่กษัตริย์อาศัยกำลังช่วยเหลือและสนับสนุนจากกลุ่มชนสามัญนักวิชาชีพจำนวนหนึ่ง ซึ่งเคยทำการอย่างเข้มแข็งช่วยกษัตริย์ปราบพวกขุนนางที่ก่อความไม่สงบให้จำนนราบคาบมาแล้ว และมาตอนนี้พากันทุ่มเทกำลังมุ่งโจมตีสันตปาปา นักกฎหมายอย่างเช่น ปิแอร์ ดูบัวส์ (Pierre Dubois ค.ศ. ๑๒๕๐–๑๓๑๒ ?) เร่งเร้าให้มีการปฏิรูปองค์การคริสต์ครั้งใหญ่ ซึ่งจะเป็นการจำกัดอำนาจองค์การคริสต์ลงไปอย่างมากตลอดจนปรับปรุงสังคมให้เข้ากับทางโลกสามัญทั่วไป รวมทั้งการควบคุมของรัฐในด้านการศึกษา

คณะนักบวชฝรั่งเศสก็ได้ให้ความสนับสนุนนโยบายของพีลิปด้วย จอห์นแห่งปารีส (John of Paris) ชาวฝรั่งเศสผู้เข้าร่วมในสำนักโดมินิกัน เสนอหลักเหตุผลสนับสนุนรัฐอย่างแข็งแรงอันแสดงให้เห็นอิทธิพลของอริสโตเติลในเนื้อหาทางปรัชญาของหลักของเขา จอห์นเขียนว่า การก่อตั้งรัฐเป็นเรื่องทางธรรมชาติซึ่งไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศาสนา อำนาจฝ่ายฆราวาสมีมาช้านานก่อนที่อำนาจฝ่ายธรรมของคริสต์จะเป็นที่รู้จักกันบนพิภพ และเพราะฉะนั้นจึงพูดไม่ได้ว่า อำนาจฝ่ายฆราวาสจะต้องขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกิดขึ้นทีหลัง เป็นไปได้ทีเดียวที่จะมีและเสวยสุขชีวิตที่ดีทางโลกโดยไม่

ต้องมีองค์การคริสต์ ในเรื่องทรัพย์สิน จอห์นกล่าวว่าเมื่อองค์การคริสต์ต้องอาศัยทรัพย์สินบ้างในการปฏิบัติงานของตน แต่กรรมสิทธิ์อันจำกัดนี้มิได้หมายความว่า องค์การคริสต์มีอำนาจควบคุมเหนือทรัพย์สินทั้งปวง เป็นความจริงว่าสันตปาปาอาจบัพพาชนียกรรมกษัตริย์ แต่การกระทำเช่นนี้ไม่มีผลสำเร็จฝ่ายโลกเลย กล่าวคือว่า โดยนิตินัย การบัพพาชนียกรรมไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกษัตริย์ต่อคนใต้บังคับ ยิ่งกว่านั้น สันตปาปาควรใช้อำนาจให้น้อยลงภายในองค์การ-คริสต์เอง สันตปาปาเป็นประมุขบริหารขององค์การคริสต์ แต่อำนาจทางธรรมของพระองค์ไม่ใหญ่ไปกว่าของบิชอบอื่นใดเลย และสันตปาปารับผิดชอบต่อสภาใหญ่ เช่นเดียวกับที่กษัตริย์รับผิดชอบต่อรัฐสภา*

การถกเถียงคงไม่ได้ทำให้เกิดความแตกต่างสำคัญต่อผลของการโต้แย้งนี้ สิ่งที่นับว่าสำคัญจริง ๆ คือข้อที่ว่า กาลเวลาได้เปลี่ยนไป ระบอบกษัตริย์อันมีระบบบริหารรวมศูนย์อำนาจที่สามารถรักษาสันติสุขในวงเขตที่กว้างขวางและช่วยสร้างเสริมให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างสูง นั้นเป็นระบอบที่นิยมในหมู่ประชาชน ประชาชนสนองตอบด้วยการสนับสนุนกษัตริย์อย่างที่ไม่เคยทำกับจักรพรรดิมาก่อน ความภักดีของประชาชน ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ทำให้ฟิลิปและเอ็ดเวิดสามารถชนะ ดังที่ศาสตราจารย์ปีแรนได้กล่าวไว้ว่า

> "ถ้าฟิลิปและเอ็ดเวิดถูกคนในบังคับของตนทอดทิ้ง เพราะเหตุความสำนึกชั่วดีทางศาสนาก็ดี หรือเพียงแต่ไม่แยแสก็ดี กษัตริย์ทั้งสองพระองค์คงไม่อาจทำอย่างอื่นได้นอกจากต้องยอมจำนนอย่างเจียมตน สิ่งที่ทำให้สามารถเอาชนะได้ อยู่ที่ความสำนึกว่า พระองค์ได้รับการสนับสนุนจากการยินยอมของประชาชนของพระองค์ กล่าวคือว่า กษัตริย์มีกำลังใจอยู่กับฝ่ายพระองค์ อันเป็นสิ่งเดียวที่นำชัยชนะมาสู่พระองค์ในการขัดแย้งแบบนี้"**

มาซิลิโอ แห่งปาดัว

การสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิเฮนรีที่ ๗ (Henry VII) ในปี ๑๓๑๓ เป็นผลให้เกิดการต่อสู้ระหว่างผู้ชิงราชมงกุฎ ๒ คน ผู้ออกเสียงเลือกตั้งจักรพรรดิแบ่งแยกคะแนนเสียงออกระหว่าง

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๘๑-๒๘๓

** Pirenne A History of Europe, vol. 11. from the Thirteenth Century to the Renaissance and Reformation (แปลโดย Bernard Miall), Archor Books, Doubleday & Co., Inc., Garden City, N.Y. 1958 หน้า ๘๓

เฟรเดริค (Frederic) แห่งออสเตรีย และลิวส์ชาวบาวาเรีย (Lewis the Bavarian) และเมื่อการเจรจาไม่อาจทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยอมถอนตัว ก็ได้เกิดสงคราม ๘ ปีขึ้น จบลงด้วยการปราชัยของฝ่ายเฟรเดริค ในกรณีขัดแย้งนี้จอห์นที่ ๒๒ (John XXII) สันตปาปาแห่งอาวิญอง สนับสนุนเฟรเดริคอย่างแข็งขันและยืนยันอำนาจของสันตปาปาที่จะแสดงบทบาทชี้ขาดในการเลือกตั้งจักรพรรดิจึงเกิดเป็นอีกประเด็นหนึ่งของการโต้แย้งรุนแรงระหว่างสันตปาปากับอำนาจฝ่ายฆราวาสสันตปาปา ต้องปราชัยอีกวาระหนึ่งเพราะการประสานของพลังต่าง ๆ คล้ายกับที่เคยมีอยู่เหนือโบนิเฟซแต่กระนั้นก็มีปัจจัยประกอบใหม่อันหนึ่งที่สำคัญ กลุ่มหัวรุนแรงของสำนักฟรานซิสกันซึ่งยืนยันหลักนโยบายความยากจนของนักบวชได้เข้าไปพัวพันขัดแย้งอยู่ด้วยกับสันตปาปาในเรื่องนี้ สันตปาปาออกประกาศบัญญัติว่าด้วยความผิดฐานนอกรีตบังคับต่อนักบวชฝ่ายฟรานซิสกัน ซึ่งได้ทำการตอบโต้อย่างฉับพลันด้วยข้อกล่าวหาเดียวกันต่อสันตปาปาและให้ความสนับสนุนแก่ลิวส์ชาวบาวาเรีย การรวมกำลังระหว่างนักบวชฟรานซิสกันกับผู้สนับสนุนฝ่ายสามัญชนต่อจักรพรรดิ พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นพลังที่กล้าแข็งยิ่งนัก

ในบรรดาผู้ที่ทุ่มเทกำลังของกลุ่มธรรมศึกษาให้กับฝ่ายจักรพรรดินั้น ก็มีสองคนที่สำคัญที่สุด คนหนึ่งเป็นชาวอิตาเลียน มาซิลิโอ แห่งปาดัว (Marsilio of Padua ค.ศ. ๑๒๗๐–๑๓๔๒) และอีกคนหนึ่งชาวอังกฤษ เป็นคนสมัยเดียวกัน คือ วิลเลียมแห่งอ๊อคคัม แต่ละคนนี้ห่วงใยกับเรื่องที่อยู่ในความสนใจของตนเองมากกว่าปัญหาเฉพาะระหว่างจอห์นที่ ๒๒ กับลิวส์ วิลเลียมแห่งอ๊อคคัมเป็นบุคคลที่เด่นในหมู่พวกฟรานซิสกันที่เกี่ยวข้องในกรณีโต้แย้งกับสันตปาปา และจุดสนใจเบื้องแรกของวิลเลียมอยู่ที่การจำกัดขอบเขตอำนาจสันตปาปาภายในองค์การคริสต์เอง มาซิลิโอเป็นผู้รักชาติชาวอิตาลีซึ่งคล้ายดังเต ไม่เห็นด้วยกับการแตกแยกของอิตาลี และเห็นว่าสาเหตุเกิดจากการแทรกแซงของสันตปาปาในกิจการทางโลก สำหรับมาซิลิโอและวิลเลียม กรณีโต้แย้งระหว่างสันตปาปากับจักรพรรดิเป็นโอกาสที่ดีสำหรับแสดงหลักปรัชญาของตน ลิวส์พอใจที่จะให้ความคุ้มครองเป็นการแลกเปลี่ยนกับการสนับสนุนของคนทั้งสอง แม้ว่าต่อมาจะได้ทิ้งมาซิลิโอไปเมื่อชาวอิตาลีผู้นี้ได้สนองตามจุดมุ่งหมายของตนแล้ว

มาซิลิโอเป็นคนเจ้าปัญญาในหลาย ๆ อย่าง เขาได้รับการศึกษาอบรมทางศาสนามา แม้จะได้ปฏิเสธไม่ยอมทำหน้าที่ในองค์การคริสต์ มาซิลิโอศึกษาวิชาแพทย์และเป็นทหาร เขาทำ

หน้าที่เป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยแห่งปารีส และต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นนักบวชประจำสำนักปาดัว (Church of Padua) จากจอห์นที่ ๒๒ อันเป็นสิ่งที่สันตปาปาต้องนึกเสียใจอย่างไม่ต้องสงสัย ทั้งปารีสและปาดัวเป็นศูนย์ของปรัชญา อาแวร์โรอิสต์ (Averroism)* อันเป็นขบวนการซึ่งปฏิเสธการออมชอมระหว่างศรัทธาและเหตุผล ระหว่างทางธรรมกับทางโลก ดังที่ปรากฏในงานรื้อฟื้นปรัชญาอริสโตเติล ของเซนต์ โทมัส อไควนัส พวกอาแวร์โรอิสต์นี้ยอมรับลัทธิคริสต์ว่าเป็นสัจจะ แต่ยืนยันว่า รากฐานอันเดียวของคริสต์ศาสนาอยู่ที่การเปิดเผยของพระผู้เป็นเจ้า และเพราะฉะนั้นจึงไม่อาจสนับสนุนได้ด้วยเหตุผล อ้างกันว่า มีมาตรฐานแห่งสัจจะอยู่ ๒ อย่าง แต่ละมาตรฐานเป็นที่เข้าใจได้ในทางที่ต่างกัน พวกอาแวร์โรอิสต์ยังอ้างเช่นเดียวกับอริสโตเติลว่า รัฐฝ่ายโลกอาจอำนวยทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทางธรรมและชีวิตที่ผาสุข คนเหล่านี้ปฏิเสธความคิดของสมัยกลางที่ว่า รัฐที่ดีรัฐเดียวคือรัฐคริสต์ ฐานะสัมพันธ์ของมาซิลิโอกับขบวนการอาแวร์โรอิสต์ ไม่เป็นที่แน่ชัด แต่เห็นได้แน่ชัดว่า เขาได้รับอิทธิพลจากขบวนการนี้

งานวรรณกรรมสำคัญของมาซิลิโอ คือ*ผู้ปกป้องสันติสุข* (Defensor Pacis หรือ Defender of the Peace) ซึ่งคงจะได้เขียนร่วมกับจอห์นแห่งจางดุง (John of Jandun) ผู้นำของพวกอาแวร์โรอิสต์ในปารีส หนังสือนี้แบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยทฤษฎีรัฐของมาซิลิโอ ส่วนที่สองว่าด้วยองค์การคริสต์ และส่วนที่สามประกอบด้วยข้อสรุปจากสองส่วนแรก จุดประสงค์ของมาซิลิโอ มุ่งจะทำลายความคิดจักรวรรดินิยมของสันตปาปา คืออำนาจสันตปาปาในเรื่องของฆราวาส มาซิลิโออาศัยหลักของอริสโตเติลอย่างเต็มที่ในการอ้างหรือสนับสนุนฐานะอันชอบของรัฐในแง่ฆราวาสแท้ ๆ มาซิลิโออ้างถึงความคิดของอริสโตเติลเกี่ยวกับสาเหตุของการปฏิวัติ และกล่าวว่าอริสโตเติลละเลยไม่ได้พูดถึงสาเหตุหนึ่งซึ่งในสมัยของอริสโตเติลไม่อาจรู้ได้ คือการแทรกแซงจากสันตปาปาอย่างปราศจากเหตุอันควรในเรื่องราวฆราวาส การยุ่งเกี่ยวเช่นนั้นไม่อาจอ้างได้ในแง่ที่ว่า จำเป็นต่อการสร้างรัฐที่ดีทางฆราวาส รัฐเป็นประชาคมที่พึ่งตัวเองได้ทั้งในทางวัตถุและ

---

* บันทึกผู้แปล เป็นคำสอนของ Averroès (ค.ศ. ๑๑๒๖–๑๑๙๘) ซึ่งเป็นแพทย์และปราชญ์มีชื่อเสียงชาวอาหรับ นักวิจารณ์ปรัชญาอริสโตเติล ถือหลักปรัชญาเอนเอียงไปในทางวัตถุนิยมเฉพาะอย่างยิ่งเชื่อว่า จิตเป็นสิ่งที่ดับได้ Averroès ถูกประณามจากมหาวิทยาลัยปารีสและต่อมาจากสำนักสันตปาปา (จากปทานุกรม Nouveau Petit Larousse Illustrè และ Webster's New World Dictionary)

ในทางธรรม เพราะฉะนั้น องค์การคริสต์จึงไม่มีสิทธิที่จะแทรกแซง และสันตปาปาควรยอมรับความไม่ถูกต้องในเหตุผลอ้างอิงของตน หน้าที่ขององค์การคริสต์และของรัฐแตกต่างกันอย่างแจ้งชัด และรากฐานของหน้าที่แต่ละฝ่ายก็เป็นทำนองเดียวกัน ความรับผิดชอบขององค์การคริสต์คือช่วยจิตใจให้รอดพ้นด้วยการสอนสัจจธรรมทางศาสนา อันพระผู้เป็นเจ้าทรงเผยแก่คน ความรับผิดชอบของรัฐคืออำนวยส่งเสริมชีวิตที่ดี คือชีวิตที่คนเรามีเวลาว่างเพียงพอที่จะทำการแสวงหาความรู้และปรับปรุงจิตใจ การสร้างสรรค์รัฐชนิดที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยอันอาศัยเหตุผล ทั้งรัฐและองค์การคริสต์เกี่ยวข้องกับการทำให้ชีวิตที่ดีเป็นไปได้ แต่องค์การคริสต์ควรมุ่งเฉพาะกับชีวิตในโลกหน้าเท่านั้น ความสนใจของรัฐอยู่กับชีวิตบนพิภพ ทั้งสองควรแยกต่างหากจากกัน

มาซิลิโอเดินตามอริสโตเติลในการเปรียบรัฐเป็นเสมือนองค์อินทรีย์อันมีชีวิตประกอบด้วยหลายๆ ส่วน แต่ละส่วนจะต้องทำหน้าที่ให้ดีถ้าหากจะให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์ มาซิลิโอกล่าวว่า ข้อยุ่งยากสำคัญเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า กลุ่มนักบวชซึ่งควรจะได้อุทิศเวลาของตนเฉพาะต่อกิจทางธรรม กลับแทรกแซงในกิจทางฆราวาส เมื่อเผชิญกับปัญหาคล้าย ๆ กัน เซนต์โทมัสหาทางออกซึ่งประสานระหว่างเหตุผลกับศรัทธา ระหว่างองค์การคริสต์กับรัฐ ระหว่างกฎหมายบ้านเมืองกับกฎหมายศาสนา แต่มาซิลิโอแยกสิ่งเหล่านี้ออกจากกันถึงขั้นยืนยันว่า เหตุผลและศรัทธาไม่อาจออมชอมกันได้ และเรียกร้องให้แยกออกจากกันเสีย เขากล่าวว่า เป็นไปได้ที่จะสร้างรัฐที่ดีขึ้นซึ่งคนอาจดำรง ชีวิตที่ดีได้ โดยปราศจากการ แทรกแซงของฝ่ายบรรพชิต ในเรื่องของทางฆราวาส มาซิลิโออธิบายเค้าโครงสร้างของรัฐดังนี้

รากฐานการปกครองที่ดีอยู่ที่อำนาจสูงสุดของประชาชน อำนาจการเมืองขั้นปลายจะต้องอยู่กับประชาชนซึ่งมาซิลิโอเรียกรวม ๆ ว่า "ผู้บัญญัติกฎหมาย" กระบวนการบัญญัติกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ถ้ากฎหมายไม่เข้ากับการเห็นชอบของประชาชนแล้ว การแข่งดีและแตกแยกจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ประชาชนเองไม่ได้*กำหนดรูป*มาตรการทางนิติบัญญัติเรื่องนั้นเรื่องนี้โดยเฉพาะ นี่เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมด้วยความรู้อันเหนือกว่าที่จะกำหนดรูปของกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ "ค้นพบ" กฎหมายจากการศึกษาและพิจารณาอย่างถี่ถ้วน แล้วจึงจัดทำข้อเสนอแนะต่อประชาชนผู้จะทำการตัดสินใจไปตามที่ตนเลือก ประชาชนทั้งมวลสามารถมากกว่าคน ๆ เดียว หรือกลุ่มเดียวที่จะทำการวินิจฉัยเสนอแนะและตัดสินเลือก เพราะ

ว่าคนมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎหมายและได้รับผลจากกฎหมาย ข้อถกเถียงที่เคยนำมาอ้างคัดค้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนทางการเมืองมีอยู่ว่า บุคคลแต่ละคนมีความต้องการที่เห็นแก่ตัวซึ่งมักทำให้เป็นปฏิปักษ์ต่อเพื่อนมนุษย์ของตนและเพราะฉะนั้นจึงเป็นไปไม่ได้ และทั้งเป็นอันตรายที่จะปล่อยให้ฝูงชนได้มีอำนาจ มาซิลิโอไม่ปฏิเสธว่าบุคคลแต่ละคนเห็นแก่ตัว แต่เขาโต้ว่า ประชาชนซึ่งร่วมกันวินิจฉัยนั้นมีความฉลาดและรับผิดชอบ และมีทางที่จะปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้มากกว่าคน ๆ เดียวหรือไม่กี่คน เพราะคนไม่กี่คนก็เป็นมนุษย์ที่มีผลประโยชน์เห็นแก่ตัวเหมือนกัน

> "อาจไม่ปลอดภัยทีเดียว ดังที่เราได้แสดงให้เห็นมาแล้ว ที่จะมอบการจัดทำกฎหมายให้อยู่ในดุลยพินิจของคนไม่กี่คน เพราะคนเหล่านี้คงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวของตนเองในฐานะบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนรวม ด้วยวิธีการเช่นนี้จะเป็นการเปิดช่องทางไปสู่คณาธิปไตย ทำนองเดียวกับที่เมื่อให้อำนาจจัดทำกฎหมายอยู่กับคน ๆ เดียวโดยลำพังแล้ว ก็ย่อมจะเป็นทางนำไปสู่ทรราชย์...."*

ทั้งอำนาจของประชาชนในฐานะผู้บัญญัติกฎหมายก็มิได้ถูกตั้งวงกรอบจำกัดอยู่ด้วยกฎหมายธรรมชาติ ประชาชนทรงอำนาจสูงสุดโดยแท้จริง โดยที่ไม่ใช่ผู้ไม่รู้จักผิดพลาดประชาชนอาจทำการวินิจฉัยที่เลวได้ แต่กฎหมายที่ประชาชนตัดสินบัญญัติขึ้นก็คงมีผลผูกมัดอยู่นั่นเอง มาซิลิโอเชื่อว่า การวินิจฉัยของประชาชนเหนือกว่าของทรราชย์ หรือคณาธิปไตย สิ่งที่เกี่ยวข้องมีอยู่มากกว่าเรื่องประสิทธิภาพและการวินิจฉัยที่ดี มันยังเป็นเรื่องของเสรีภาพด้วย ถึงแม้ว่าคน ๆ เดียวหรือไม่กี่คนอาจแสดงให้เห็นว่า กระทำการอย่างหนึ่งได้ดีกว่า แต่การให้ประชาชนครองอำนาจก็ยังเป็นการดีกว่า เพราะด้วยวิธีนี้เท่านั้นที่ประชาชนอาจเป็นเสรี คนอาจเป็นเสรีในสังคมเฉพาะเมื่อตนเคารพกฎหมายที่ตนมีส่วนช่วยจัดทำขึ้นเท่านั้น**

มาซิลิโอเร้าว่า มันไม่ตรงกับความเป็นจริงที่จะคิดในแง่ของทางเลือกระหว่างการปกครองโดยคนส่วนมากทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่ง การปกครองโดยกษัตริย์ผู้การุณย์หรือกลุ่มอภิชน การปกครองที่ดีโดยคน ๆ เดียวหรือคนยุติธรรมไม่กี่คนเป็นไปไม่ได้ ในระยะยาว มันจะเสื่อมทรามลง

* Defensor Pacis, I, XIII, 5, in Alan Gewirth (ed.) Marsilius of Padua : The Defender of The Peace, vol. II, The Defensor Pacis (translated with an introduction), Columbia University Press, New York, 1956. หน้า ๕๓

** หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๗

เป็นทรราชย์ หรือทรชนาธิปไตยในไม่ช้า* ความไว้วางใจจะต้องให้ไว้กับคนส่วนใหญ่ คนทั้งปวงโดยปกติแล้วจะแสวงชีวิตที่ดีและกฎหมายที่จะก่อให้เกิดชีวิตที่ดี

"อำนาจจัดทำกฎหมายเป็นของประชาชนส่วนรวมโดยเฉพาะ....หรือถ้าไม่เป็นเช่นนั้นก็จะเป็นของคน ๆ เดียวหรือไม่กี่คน แต่อำนาจนี้ไม่อาจเป็นของคน ๆ เดียวโดยลำพัง.... เพราะด้วยความเขลาหรือเจตนาร้ายหรือทั้งสองอย่าง คน ๆ เดียวนี้อาจบัญญัติกฎหมายที่เลวได้ โดยมุ่งต่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ของประชาคมซึ่งทำให้กฎหมายนั้นเป็นทรราชย์ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน อำนาจจัดทำกฎหมายไม่อาจเป็นของคนส่วนน้อย เพราะคนเหล่านี้ก็อาจทำผิดได้ด้วยเหมือนกันในการบัญญัติกฎหมายเพื่อประโยชน์ของคนส่วนน้อยบางคน และไม่ใช่เพื่อส่วนรวม ดังที่อาจเห็นได้ในระบอบทรชนาธิปไตย เพราะฉะนั้น อำนาจจัดทำกฎหมายจึงเป็นของราษฎรทั้งมวล หรือเป็นของคนส่วนที่มีน้ำหนักกว่าด้วยเหตุผลตรงกันข้ามนั่นเอง เพราะเนื่องจากราษฎรทั้งหมดจะต้องใช้กฎหมายเป็นเครื่องวัดตามสัดส่วนที่เหมาะสมและไม่มีผู้ใดจะตั้งใจทำอันตรายหรือมุ่งกระทำอยุติธรรมต่อตัวเอง ผลจึงเป็นว่า คนทั้งหมดหรือคนส่วนมากย่อมต้องการกฎหมายซึ่งส่งเสริมประโยชน์ส่วนรวมของราษฎร" **

การที่มาซิลิโอใช้คำว่า "คนส่วนที่มีน้ำหนักกว่า" ก่อให้เกิดความเห็นแตกต่างกันอย่างมากเกี่ยวกับการแปลความ ฝ่ายสนับสนุนโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ ค่าย กลุ่มหนึ่งอ้างว่า มาซิลิโอเป็นนักประชาธิปไตยแบบอำนาจปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ คำว่า "คนส่วนที่มีน้ำหนักกว่า" เพียงแต่หมายถึงส่วนใหญ่ของประชาชนทั้งหมด และมาซิลิโอคงจะใช้นับจำนวนคะแนนเสียงมากกว่าชั่งน้ำหนัก อีกกลุ่มหนึ่งบอกว่า "ส่วนที่มีน้ำหนักกว่า" ของมาซิลิโอ หมายถึงกลุ่มคนชั้นนำซึ่งแตกต่างเพราะความสามารถหรือฐานะ และคนเหล่านี้ทำการตัดสินในนามของประชาชน กล่าวโดยย่อตามแนวแปลความฝ่ายหลังนี้ มาซิลิโอคงจะชั่งน้ำหนักมากกว่านับจำนวนคะแนนเสียง ในกรณีใดก็ตาม เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องเข้าใจว่า มาซิลิโอมุ่งหมายอะไรกันแน่

เมื่อได้พิจารณาดูก็ทำให้สรุปได้ว่า มาซิลิโออย่างน้อยนิยมประชาธิปไตยมากกว่าอภิชนาธิปไตย น้ำเสียงโดยทั่วไปในงานเขียนของเขาชี้ไปในทางนี้ แต่ข้อนี้อาจทำให้เข้าใจไกลเกินไปได้โดยง่าย ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว มาซิลิโอไม่ได้เชื่อว่า คนทั้งหมดได้รับความสามารถทางการเมืองเท่าเทียมกัน เขาเพียงแต่พูดว่า คนทั้งหมดที่มาชุมนุมกันเพื่อจัดทำกฎหมายนั้น เป็นผู้วินิจฉัย

---

* Alan Gewirth, Marsilius of Padua: The Defender of Peace, vol. I, Marsililus of Padua and Madieval Political Philosophy, Columbia University Press, New York 1951. หน้า ๒๐๖

** Defensor Pacis ในหนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๘–๔๙

นโยบายที่ดีกว่า และมักปฏิบัติการเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าคนๆเดียวหรือคนไม่กี่คน คนที่มีสติปัญญาและเวลาว่างสำหรับศึกษานั้นมีอยู่และแน่นอนควรแสดงบทบาทที่สำคัญกว่ากลุ่มชนส่วนใหญ่ ผู้ซึ่งมีเจตนาดี หากแต่ไม่สามารถเท่า ศาสตราจารย์เกเวิธ (Gewirth) ศึกษาปัญหานี้อย่างละเอียดและได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้ ซึ่งรู้สึกจะมีหลักฐานยืนยันอย่างเพียงพอทีเดียว ในประการแรก เมื่อมาซิลิโอพูดถึง "ประชาชน" นั้น เขาคิดในแง่ของกลุ่มชนหรือชนชั้นของงานหน้าที่ต่างๆยิ่งกว่าในแง่เป็นรายบุคคล ประการที่สอง ไม่มีกลุ่มชนหรือชนชั้นใดที่มีอำนาจเหนือกลุ่มชนหรือชนชั้นอื่นๆ แต่ละกลุ่มหรือชนชั้นจะต้องมีส่วนร่วมและมีสิทธิของตน ประการที่สาม การที่จะกำหนดจำนวนอำนาจที่แต่ละกลุ่มชนหรือชนชั้นจะใช้นั้น ทั้งจำนวนและคุณภาพควรได้รับการพิจารณา เพื่อมิให้ปัจจัยอันใดอันหนึ่งอยู่เหนืออย่างสิ้นเชิง ประการที่สี่ ประชาชนทั้งหมดต้องนับรวมอยู่ในประชาคมการเมือง เพื่อว่าถึงแม้บางคนจะมีน้ำหนักเหนือกว่าคนอื่นๆ แต่รัฐเองเป็น "หน่วยร่วม"* (Corporate whole)

จนถึงบัดนี้เราเพียงแต่ได้พิจารณาถึงขั้นของปฏิบัติการปกครอง ซึ่งเกี่ยวกับการค้นหาและยอมรับกฎหมายเท่านั้น นี่เป็นกระบวนการบัญญัติกฎหมายตามทัศนะจากมาซิลิโอผู้ซึ่งยังคงเป็นคนของยุคกลางพอที่จะไม่คิดถึงในแง่ของ "การจัดทำ" กฎหมายตามความหมายสมัยใหม่ ยังคงมีหน้าที่ทางบริหารและตุลาการอีก มาซิลิโอมิได้แบ่งแยกสองหน้าที่นี้เลย อำนาจทั้งสองกำหนดให้อยู่กับกษัตริย์ซึ่งมีหน้าที่ใช้กฎหมายอันมาจากประชาชนเฉพาะกรณีๆไป หน้าที่ของพระองค์เป็นงานสำคัญ แม้จะไม่สำคัญเท่าหน้าที่ของ "ผู้บัญญัติกฎหมาย" ก็ตาม ผู้ปกครองผูกพันโดยกฎหมายที่จะต้องใช้บังคับ ผู้ปกครองไม่อาจจัดทำกฎหมายและทั้งไม่มีอำนาจที่จะแปลความกฎหมายด้วย เฉพาะผู้บัญญัติกฎหมายเท่านั้นที่มีอำนาจนี้ ผู้ปกครองได้รับเลือกตั้งโดยประชาชน เขารับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนอาจบังคับกวดขันหรือถอดผู้ปกครองได้ตามใจชอบ กษัตริย์ (มาซิลิโอนิยมผู้ปกครองคนเดียว) ไม่จำต้องเป็นภาระกังวลว่าการปฏิบัติของตนจะสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติเพียงใด ภาระสำคัญของผู้ปกครองอยู่ที่ต้องทำการปกครองให้เป็นไปตามกฎหมายของประชาชน เพราะประชาชนเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด ไม่ใช่กฎหมายธรรมชาติ

* Gewirth หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน เล่ม ๑ หน้า ๑๔๙

มาซิลิโอเสนอเค้าโครงรากฐานของระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐ หลักการพื้นฐานของระบบนี้ไม่แตกต่างในเนื้อหาจากที่ถือกันทั่วไปในสาธารณรัฐประชาธิปไตยสมัยใหม่ทั้งหลาย มาซิลิโอถือว่า ถึงแม้คนทั้งหมดไม่เท่าเทียมกันในความสามารถ แต่คนทั้งหมดก็จะต้องได้รับส่วนร่วมเท่าเทียมกันในกระบวนการทางการเมือง การปกครองที่ดีกว่าบางทีจะเป็นผลมาจากประชาธิปไตยนี้ แต่ถึงจะไม่เป็น ประชาชนก็ยังควรได้รับมอบให้มีส่วนร่วมในการปกครองของตน หาไม่แล้ว "รัฐอันทรงคุณสมบัติเหมาะสมแห่งเสรีภาพ" (Competent state of freedom) จะถูกบั่นทอนทำลาย รัฐเช่นว่านี้จะเป็นไปได้เฉพาะต่อเมื่อแม้แต่คนที่ต่ำต้อยที่สุด ก็ยังมีเสียงอยู่บ้างในการกำหนดกฎหมายที่ตนอาศัยอยู่ มาซิลิโอยืนยันด้วยว่า ผู้ปกครองควรได้รับเลือกตั้งโดยประชาชน และรับผิดชอบต่อประชาชน อำนาจของผู้ปกครองจำกัดโดยกฎหมายซึ่งจัดทำโดยผู้ที่เลือกตั้งตน อำนาจของประชาชนเองไม่มีขีดคั่นจำกัด และเพราะความเชื่อในข้อนี้ มาซิลิโอจึงแตกต่างอย่างใหญ่หลวงจากนักทฤษฎี ประชาธิปไตยจำนวนมากทั้งก่อนและหลังสมัยเขา ประการสุดท้าย มาซิลิโอถือว่าการปกครองที่ตั้งขึ้นตามหลักการที่ได้วางไว้นี้เป็นการปกครองชนิดเดียวเท่านั้นที่ชอบ*

มาซิลิโอกับองค์การคริสต์และนักบวช

ความคิดทางการเมืองหลายอย่างของมาซิลิโอ ได้นำมาพูดถึงอีกในเรื่องเกี่ยวกับรูปการจัดระเบียบองค์การคริสต์ที่เหมาะสม อย่างไรก็ดี หลักการทางการเมืองของมาซิลิโอมุ่งใช้กับรัฐเดียวซึ่งอาจเป็นนครรัฐ แต่ประชาคมศาสนาเป็นของสากล มาซิลิโอยังยอมรับว่าการปฏิบัติหน้าที่ขององค์การคริสต์ควรกำหนดวางระเบียบควบคุมจากกฎหมายพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งแตกต่างในข้อสำคัญจากกฎหมายที่ใช้ควบคุมรัฐ แหล่งที่มาของกฎหมายนี้ คือ พระผู้เป็นเจ้าไม่ใช่จากคน และความเข้าใจและการยอมรับกฎหมายนี้อาศัยรากฐานของศรัทธามากกว่าเหตุผล การละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายพระผู้เป็นเจ้าไม่ก่อให้เกิดโทษทัณฑ์ทางโลกจากองค์การคริสต์แต่อย่างใด นี่เป็นเรื่องระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับแต่ละคนโดยลำพัง องค์การคริสต์เองไม่มีอำนาจบังคับ เพื่อผลประโยชน์ของสันติสุขรัฐบางทีอาจต้องการวางโทษไว้สำหรับการละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายพระผู้เป็นเจ้าและรัฐอาจทำเช่นนั้นได้โดยชอบ ในบางโอกาสถ้ารัฐอนุญาตให้องค์การคริสต์ทำโทษการละเมิดฝ่าฝืนเช่นว่านั้น อำนาจ

* Gewirth หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๐

บังคับก็ถือว่ามีกำเนิดมาจากองค์การฝ่ายฆราวาส ไม่ใช่ฝ่ายธรรม หน้าที่ของนักบวชในกรณีเช่นนั้น คือแนะนำและแจ้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายฆราวาส แต่ไม่อาจปฏิบัติการด้วยตนเอง แม้แต่อำนาจบัพพาชนียกรรมก็อยู่ในมือของรัฐบาลฝ่ายพลเรือน

มาซิลิโอกล่าวว่า องค์การคริสต์ตามที่ถูกต้องประกอบด้วย "ปวงชนผู้ศรัทธาทั้งมวล" (Whole body of the faithful) ภายในกลุ่มชนนี้ ทั้งหมดเสมอเท่าเทียมกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า พวกนักบวชไม่ได้มีฐานะเหนือกว่า แม้ว่ามาซิลิโอจะยอมรับว่าพระมีฐานะทางธรรมอย่างหนึ่งอันมิใช่ได้รับมอบมาจากรัฐ และทำให้พระมีความสามารถล่วงรู้พิเศษในสัจจธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ดีตำแหน่งหน้าที่ของนักบวชมีฐานะทางโลกซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น เพราะพระผู้เป็นเจ้าทรงอำนวยให้มีการจัดระเบียบองค์การศาสนาของพระองค์ในโลก มันเป็นเรื่องอยู่ในอำนาจฝ่ายฆราวาสที่จะตั้งหรือเลิกล้มได้ นักบวชต้องอาศัยทรัพย์สินอยู่บ้างเพื่อทำการให้ลุล่วงตามจุดประสงค์ของตน แต่ทรัพย์สินนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน อภิสิทธิ์หรือความคุ้มกันใด ๆ ที่นักบวชมีอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือภาษีนั้น ได้รับมาจากอำนาจฝ่ายฆราวาส ความสัมพันธ์ของสันตปาปาต่ออำนาจฝ่ายพลเรือนไม่ต่างไปจากของนักบวชในระดับต่ำสุด ฐานะสันตปาปาเองเป็นตำแหน่งทางโลกความต้องการในด้านประสิทธิภาพทางบริหารทำให้ตำแหน่งนี้จำเป็น แต่ในทางธรรม สันตปาปาไม่เหนือกว่าพระรูปใด หรือถ้าจะพูดกันแล้วก็ไม่เหนือไปกว่าคนสามัญใด ๆ เลย สันตปาปาไม่ได้เป็นผู้สืบแทนปีเตอร์อย่างแน่นอน มาซิลิโอข้องใจในความแท้จริงของบันทึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งก่อให้เกิดทฤษฎีของปีเตอร์ (Petrine theory) ขึ้น เขากล่าวว่า ตามที่จริงปอล (Paul) มีเหตุผลอ้างอิงดีกว่าปีเตอร์เกี่ยวกับสิทธิในตำแหน่งบิช็อบแห่งโรม เพราะปอลทำการสั่งสอนอยู่ที่โรมถึง ๒ ปี แต่ไม่ปรากฏมีพยานหลักฐานใดพิสูจน์ว่า ปีเตอร์เคยอยู่ที่นั่นเลย*

สาเหตุหนึ่งของการแตกแยกในรัฐ คือความขัดแย้งในความคิดเห็นเรื่องการแปลความพระคัมภีร์ การวินิจฉัยในเรื่องเหล่านี้ ไม่อาจปล่อยให้อยู่กับนักบวชได้โดยปลอดภัยยิ่งไปกว่าที่นโยบายเกี่ยวกับกิจการทางฆราวาสอาจมอบหมายให้อยู่กับกลุ่มชนส่วนน้อย (an oligarchy) ในกิจการทางธรรมเช่นเดียวกับทางฆราวาส ปัญหาความรู้เห็นจะได้มาจากประชาชนทั้งมวลมากกว่า

---

* Ephraim Emerton, The Defensor Pacis of Marsilio Padua, Peter Smith Publisher, Gloucester, Mass. 1951. หน้า ๔๕

คนจำนวนน้อย แล้วยังมีหลักประชาธิปไตยเกี่ยวข้องอยู่ในข้อที่ว่า เมื่อองค์การคริสต์เป็น "ปวงชนผู้ศรัทธาทั้งมวล" แล้ว สมาชิกทั้งหมดก็ย่อมจะมีสิทธิมีเสียง แต่ลักษณะสากลของการจัดระเบียบองค์การคริสต์ทำให้มีส่วนร่วมในกิจการของตน เป็นปัญหายุ่งยากในทางปฏิบัติมากกว่าในเรื่องทางฆราวาส ทางแก้ของมาซิลิโอคือ ตั้งสภาใหญ่ขึ้นสภาหนึ่ง รวมทั้งนักบวชและคนสามัญที่ได้รับเลือกตั้งโดยประชาชนทั้งมวลของชาติและดินแดนต่าง ๆ แห่งอาณาจักรคริสต์ตามส่วนคะแนนเสียง (on proportional basis) ของปัจจัยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ สภาใหญ่ควรประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจากการศึกษาอบรมและความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของตน หน้าที่ของสภารวมถึงการเลือกตั้งสันตปาปาและทำการวินิจฉัยตัดสินเกี่ยวกับการแปลความพระคัมภีร์ มติของสภามีผลผูกมัดต่อคนทั้งหมด แม้ว่าสภาจะไม่มีอำนาจบังคับก็ตาม ในส่วนที่อำนาจฝ่ายฆราวาสเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องบังคับการให้เป็นไปตามมติของสภา ก็จะต้องกระทำโดยอาศัยกฎหมายของฝ่ายฆราวาส

ทฤษฎีของมาซิลิโอ ไม่ได้ให้มีการแยกระหว่างองค์การคริสต์และรัฐ มาซิลิโอทำให้ศาสนาเป็นเรื่องส่วนบุคคลในทางด้านจิตใจแท้ ๆ ฐานะสัมพันธ์ของคนต่อพระผู้เป็นเจ้า เป็นภาระเฉพาะของพระผู้เป็นเจ้าและบุคคลแต่ละคน มาซิลิโอโต้ว่า แม้สันตปาปาก็ไม่อาจอภัยบาปได้ เฉพาะพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นอาจไถ่ได้ รัฐไม่อาจรับรู้ความเชื่อถือและจิตใจความคิดภายในของคน แม้รัฐอาจจะแทรกแซงเมื่อกิจกรรมทางศาสนามีส่วนกระทบถึงการทางฆราวาส ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว นักบวชอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายฆราวาสเช่นเดียวกับราษฎรอื่น ๆ มาซิลิโอรู้สึกไม่ไว้ใจนักบวชมากกว่าที่มีต่อคนกลุ่มอื่นใด และไม่ไว้ใจสันตปาปามากยิ่งกว่าใคร ๆ หมด เพราะรู้สึกว่าความมักใหญ่ความละโมภและยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางฆราวาสของพวกนักบวชนั้นเป็นการบั่นทอนทำลายสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของรัฐ ประเพณีของยุคกลางแข็งแกร่งเกินกว่าที่มาซิลิโอจะเสนอให้มีการแบ่งแยกเพื่อเป็นทางออก การแบ่งแยกยังจะคงปล่อยให้มีเขตอำนาจสองฝ่ายอยู่ และจะเป็นทางบั่นทอนทำลายเอกภาพที่พึงปรารถนา โดยเหตุที่เหตุการณ์ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า นักบวชไม่อาจบรรลุถึงเอกภาพได้ด้วยการใช้อำนาจ จึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกเหนือไปจากมอบอำนาจไว้กับฝ่ายพลเรือน เสรีภาพทางฆราวาสส่วนบุคคลได้รับการคุ้มครองอย่างระมัดระวังด้วยวิธีการที่มาซิลิโอจัดให้รัฐบาลพลเรือนขึ้นอยู่กับอำนาจสูงสุดของประชาชน เสรีภาพทางศาสนา

ดูเหมือนจะไม่ได้รับการปกป้องถึงเช่นนั้น มาซิลิโอสนับสนุนอย่างแข็งแรงสำหรับเสรีภาพของความเชื่อถือทางศาสนาและได้สนับสนุนให้มีขันติธรรม แต่การให้ควบคุมนักบวชโดยรัฐ ซึ่งมาซิลิโอถือว่าเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับสันติภาพนั้น เป็นทางบั่นทอนอย่างใหญ่หลวงต่อความเป็นอิสระอันจำเป็นสำหรับเสรีภาพทางศาสนา

วิลเลียมแห่งอ๊อคคัม

วิลเลียมแห่งอ๊อคคัม (William of Occam ค.ศ. ๑๒๘๐–๑๓๔๙) เป็นนักเขียนงานจำนวนมหาศาลยิ่งกว่ามาซิลิโอ ผู้อ่านสมัยใหม่จะรู้สึกว่า ความคิดของเขายากกว่าที่จะเข้าใจและอธิบายส่วนหนึ่งเพราะขนาดจำนวนมหึมาของงานเขียน และส่วนหนึ่งเป็นเพราะรูปของการเสนอข้อคิดเห็นของเขา แต่ความคิดของวิลเลียมก็ไม่ควรละเลยกัน เพราะมีความสำคัญในสมัยนั้นและมักอ้างอิงถึงกันในหมู่นักเขียนรุ่นหลัง ๆ* วิลเลียมร่วมกับมาซิลิโอสนับสนุนลิวส์ในการต่อสู้กับจอห์นที่ ๒๒ แต่ความสนใจของเขามุ่งในทางฆราวาสน้อยกว่าของมาซิลิโอ ซึ่งก็อาจเป็นที่คาดหมายได้เมื่อคำนึงถึงว่าวิลเลียมเป็นสมาชิกของสำนักฟรานซิสกันฝ่ายที่เคยถูกสันตปาปาบัพพาชนียกรรม เพราะเหตุที่คาดคั้นให้ถือหลักการความยากจนของนักบวช วิลเลียมจึงโต้ป้องกันสิทธิของสมาชิกองค์การคริสต์ต่อสันตปาปานอกรีต ข้อกล่าวหายืนยันของเขาเกี่ยวกับการกระทำนอกรีตของสันตปาปาในส่วนใหญ่อาศัยหลักประเพณีของยุคกลาง ซึ่งโต้แย้งอำนาจตามอารมณ์อำเภอใจและผิดโดยไม่คำนึงถึงแหล่งที่มาของอำนาจ

คำตอบของมาซิลิโอต่อการท้าทายของสันตปาปา และองค์การคริสต์ที่มีอำนาจมากเกินไปคือโอนอำนาจทางองค์การคริสต์ส่วนใหญ่ไปให้แก่รัฐเสีย เฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่อำนาจเช่นว่านั้นมีลักษณะเป็นเรื่องของทางฆราวาส ตรงกันข้าม วิลเลียมไม่เชื่อในอำนาจชนิดใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะครองโดยสันตปาปา หรือจักรพรรดิ หรือราชา หรือประชาชน อำนาจฝ่ายฆราวาสอาจใช้ไปในทางที่ผิดได้ง่าย ๆ เช่นเดียวกับอำนาจฝ่ายธรรม ทั้งองค์การคริสต์และรัฐไม่ควรปล่อยให้อยู่เหนืออีกฝ่ายหนึ่ง แต่ละฝ่ายควรปฏิบัติหน้าที่ที่จำเป็นของตน แต่ละฝ่ายควรเป็นอิสระในเรื่องของตนเองแม้ว่าควรจะช่วยอีกฝ่ายหนึ่งและยับยั้งการกระทำที่ไม่เหมาะสมเมื่อจำเป็น สำหรับวิลเลียมมันไม่สายเกินไปที่จะหวนกลับไปหาทฤษฎีดาบสองเล่ม ในสถานการณ์ปัจจุบัน เขาเชื่อว่าสันตปาปา

---

* ทัศนะทางการเมืองที่สำคัญของอ๊อคคัม ปรากฏอยู่ในหนังสือของเขาเรื่อง Oclo Quaestiones และ Dialogus

ได้ช่วงชิงอำนาจซึ่งตามที่ถูกเป็นของฝ่ายฆราวาส ยิ่งกว่านั้น สันตปาปายังทรยศความไว้เนื้อเชื่อใจของตนด้วยการแทรกแซงอย่างไม่สมควรต่อสิทธิของสมาชิกองค์การคริสต์ในเรื่องเกี่ยวกับความยากจนของนักบวช ในกรณีทั้งสอง การปฏิรูปเป็นสิ่งจำเป็น

โดยทั่วไป วิลเลียมยอมรับทฤษฎีราชาธิปไตยทั้งในองค์การคริสต์และรัฐ เขาคิดว่าการทำโดยคน ๆ เดียวย่อมนำไปสู่เอกภาพและการบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายซึ่งคนมีอยู่บนพิภพ องค์การคริสต์มีอยู่เพื่ออำนวยการจัดระเบียบอันจำเป็นต่อการไถ่บาปของจิตใจ พระคริสต์ทรงประทานอำนาจให้แก่ปีเตอร์และบรรดาผู้สืบแทนเขาเพื่อนำองค์การไปสู่จุดหมายปลายทางอันชอบ แม้วิลเลียมซึ่งต่างกับมาซิลิโอ จะไม่สมัครใจยอมรับความสมบูรณ์ของข้ออ้างเกี่ยวกับที่มาของอำนาจสันตปาปานี้แต่ก็ไม่ได้พาให้เขาไปสู่ข้อสรุปว่า อำนาจสันตปาปาเป็นเด็ดขาด อำนาจย่อมจำกัดอยู่เสมอด้วยจุดมุ่งหมายซึ่งกำหนดให้บรรลุถึง* เพราะฉะนั้น สันตปาปาควรอยู่ให้พ้นจากส่วนพัวพันกับทางฆราวาส เขาไม่อาจอ้างเหตุผลสนับสนุนการแทรกแซงในกิจการทางฆราวาสได้โดยถือตัวอย่างการกระทำของบรรดาสันตปาปาในอดีต ซึ่งเคยใช้อำนาจทางฆราวาส เพราะการกระทำเช่นว่านั้นเองผิดกฎหมายและเป็นการช่วงชิง ในเรื่องทางธรรมก็เหมือนกัน อำนาจสันตปาปามีอยู่จำกัด สันตปาปามีหน้าที่รับผิดชอบในการช่วยจิตใจให้รอดพ้น เขาควรกระทำสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้เป็นผลลุล่วงตามจุดประสงค์นี้ และไม่อาจกำหนดวางข้อขีดคั่นจำกัดอำนาจสันตปาปาไว้ตายตัวล่วงหน้าได้ ในบางโอกาสสภาพแวดล้อมอาจทำให้สันตปาปาต้องผละออกไปจากสิ่งที่ถือกันทั่วไปว่าเป็นหลักปฏิบัติปกติธรรมดา วิลเลียมฉลาดพอที่จะมองเห็นอันตรายของรัฐธรรมนูญที่กระด้างตายตัวและที่จะยอมรับรู้ว่าการถืออำนาจอย่างผิดปกติอาจจำเป็นเพราะอุบัติการณ์ แต่เขาต้องการให้สันตปาปารับผิดชอบในการกระทำของตน กล่าวคือ การกระทำจะต้องมีเหตุผลสนับสนุนเพื่อจุดประสงค์ของมันเสมอ

ปัญหาที่เหลืออยู่ก็คือว่า ความรับผิดชอบนี้จะบังคับใช้กันได้อย่างไรและโดยใครกัน การกระทำนอกรีตของจอห์นที่ ๒๒ ทำให้เป็นที่ชัดแจ้งว่า ปัญหาเป็นเรื่องเกินกว่าทางทฤษฎี และจะต้องอาศัยวิธีการบางอย่างที่อาจจำกัดอำนาจเด็ดขาดของสันตปาปาได้อย่างมีแบบแผน คำตอบของวิลเลียมโดยทั่วไปคงเป็นเช่นเดียวกับที่มาซิลิโอเสนอ เขากล่าวว่า องค์การคริสต์มีฐานะเกินกว่าเป็นองค์การของนักบวช หากประกอบด้วยปวงชนผู้เชื่อถือทั้งมวล ในข้อนี้วิลเลียมไปไกลกว่ามาซิลิโอ

* Ewart Lewis, Medieval Political Ideas, Alfred A Knopf, Inc, New York, 1954. vol. II หน้า ๕๔๗

เพราะเขาเจาะจงรวมเอาสตรีเข้าไว้เป็นสมาชิกของกลุ่ม ในเรื่องศรัทธาคนสามัญเสมอเท่าเทียมกับนักบวชและมีสิทธิที่จะวินิจฉัยและแม้กระทั่งถอดสันตปาปาที่ถูกหาว่ากระทำผิดนอกรีต จริงอยู่ชาวคริสต์ทั้งหมดไม่อาจกระทำการตัดสินได้โดยตรง ในแง่บริหาร การกระทำเช่นนั้นย่อมจะไม่สมควร ยิ่งกว่านั้น มีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นซึ่งต้องอาศัยหลักความรู้สูงกว่าที่คนสามัญทั่วไปจะเข้าใจได้ ความยากลำบากอาจแก้ไขได้ด้วยการก่อตั้งสภาใหญ่ขึ้น มีฐานะเป็นผู้แทนกลุ่มผู้เชื่อถือทั้งมวลและรวมทั้งคนสามัญและนักบวช สภานี้มีอำนาจวินิจฉัย ยับยั้งและถอดสันตปาปา วิลเลียมมุ่งในแง่ปฏิบัติและเต็มไปด้วยความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจในอำนาจจนเกินกว่าที่จะถือว่า สภานี้จะทำการวินิจฉัยอย่างเหมาะสมเสมอไป เขากล่าวว่า ถ้าหากสภาผิดพลาด ก็ควรจะมีการอุทธรณ์ต่อคนขององค์การคริสต์ ถ้าคนเหล่านี้ผิดพลาด สตรีและเด็กควรจะนำเข้ามา ในที่สุดอาจมีการอุทธรณ์ไปยังองค์การคริสต์เป็นส่วนรวม คนที่ตายแล้ว และยังไม่เกิดตลอดจนคนที่ยังมีชีวิตอยู่

ถ้าหากอำนาจของสันตปาปาจะจำกัดอยู่ด้วยจุดประสงค์ที่ตนจะต้องรับใช้ กล่าวคือ การช่วยจิตใจของคนให้รอดพ้นแล้ว อำนาจของจักรพรรดิก็ยังจำกัดด้วยความรับผิดชอบของเขา คือให้มีการปกครองที่ดีและช่วยให้ประชาชนของตนดำรงชีวิตที่ดีขึ้น อำนาจของผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสขึ้นอยู่กับความยินยอมของคนในบังคับซึ่งเลือกตนขึ้นโดยผ่านการกระทำของบรรดาผู้ใหญ่ในอาณาจักร มันไม่ได้มาจากสันตปาปา อำนาจฝ่ายฆราวาสจะต้องไม่ใช้โดยพลการ หากจำกัดอยู่ด้วยหลักการของกฎหมาย กฎหมายมีอยู่ต่างๆ ชนิดกัน แต่ละชนิดกำหนดข้อจำกัดอำนาจของผู้ปกครองอาทิ เช่นว่าเหนือบัญญัติของผู้ปกครอง มีกฎหมายพระผู้เป็นเจ้าซึ่งมีมาโดยการเปิดเผยจากพระผู้เป็นเจ้าแล้วก็มีกฎหมายธรรมชาติซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงประทานให้คนทั้งปวงเข้าใจด้วยการใช้เหตุผลของตน บัญญัติใดของมนุษย์ที่ขัดกับกฎหมายอันหนึ่งอันใดเหล่านี้ ไม่อาจถือว่าเป็นธรรมหรือมีผลผูกมัด*

กฎหมายมนุษย์ที่สูงกว่าก็มีส่วนจำกัดอำนาจฝ่ายฆราวาสด้วยนี้คือ "กฎหมายทั่วไป" (jusgentium) แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายธรรมชาติ แต่ก็แตกต่างในข้อที่ว่าสภาพแวดล้อมอาจทำให้เปลี่ยนแปลงได้ "กฎหมายทั่วไป"สมบูรณ์น้อยกว่ากฎหมายธรรมชาติแท้ ๆ แต่เป็นกฎหมายที่ดี

* Max A. Shepard "William of Occam and the Higher Law" American Political Science Review, vol. 26, December. 1932. หน้า ๑๐๐๘—๑๐๐๙

เท่าที่จะพึงคาดหวังได้จากคนเราซึ่งย่อมไม่สมบูรณ์เต็มที่ จะเป็นการดีกว่าถ้าคนจะดำรงชีวิตและการปกครองทั้งหลายจะดำเนินไปตามกฎหมายธรรมชาติ แต่เนื่องจากทางโลกในทางปฏิบัติไม่อาจมีการจัดระเบียบอย่างในฝันเช่นนี้ กฎหมายซึ่งให้ทางยืดหยุ่นได้มากกว่าจึงจำต้องได้รับการปฏิบัติตาม แต่กระนั้นแม้กฎหมายทั่วไปจะไม่เป็นกฎหมายที่สมบูรณ์ จุดประสงค์ของมันก็ มุ่งให้ได้มีประชาคมที่ดีด้วยวิธีที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ ถ้าแนวทางที่จะบรรลุถึงความสมบูรณ์พูลสุขเปลี่ยนไปตามกาลเวลากฎหมายทั่วไปก็อาจเปลี่ยนไปเช่นนั้นได้ด้วยเหมือนกัน คำ ๆ นี้ โดยสาระ วิลเลียมหมายความถึงกฎธรรมเนียม เขาอ้างถึงก็เพราะต้องการให้แน่ใจว่า ผู้ปกครองจะผูกมัดอยู่ด้วยกฎธรรมเนียมและประเพณี ดังเช่นที่ผูกมัดอยู่ด้วยบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าและบัญชาของกฎหมายธรรมชาติ เพราะเราอาจถือได้ว่ากฎหมายทั้งสองประเภทหลังนี้ สามารถแปลความได้ต่าง ๆ กัน วิลเลียมยอมให้ว่าในบางโอกาสผู้ปกครองอาจออกไปจากกฎหมายทั่วไปได้บ้างเหมือนกัน แต่การกระทำเช่นนั้นจะเป็นสิ่งที่ชอบก็เฉพาะเมื่อเป็นการรับใช้ประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น*

ในทฤษฎีของวิลเลียม แม้ประชาชนจะมีอำนาจสูงสุด แต่ก็จำกัดอยู่ด้วยอำนาจของกฎหมายทั่วไปด้วยเหมือนกัน วิลเลียมต้องการให้ประชาชนเป็นแหล่งสุดท้ายของอำนาจ แต่ก็ยอมรับในข้อที่ว่า ประชาชนอาจใช้อำนาจในทางที่ผิดได้เช่นเดียวกับผู้ปกครองคนเดียว เจตจำนงของประชาชนถึงจะสำคัญแต่ก็อาจเป็นเพียงอารมณ์ชั่วแล่นและหวั่นไหว ความมั่นคงและต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็นในรัฐที่จัดระเบียบไว้เป็นอย่างดีไม่ว่ารัฐใด เมื่อเป็นเช่นนี้คนส่วนใหญ่อาจต้องถูกจำกัดไว้ด้วยกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เมื่อประชาชนได้เลือกผู้ปกครองขึ้นแล้ว ประชาชนก็ควรให้โอกาสแก่เขาที่จะทำการปกครอง พันธะต่อกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองในอันที่จะปฏิบัติการเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมอยู่ในการควบคุมของกฎหมาย คือกฎหมายทั่วไปซึ่งกำหนดสิทธิและหน้าที่ไว้และผูกมัดภาคีทั้งสองฝ่าย ประชาชนไม่จำต้องยอมทนทานต่อผู้ปกครองที่ละเลยข้อกำหนดของกฎหมาย ในทางตรงกันข้าม ผู้ปกครองมีสิทธิได้รับความเคารพและเชื่อฟังจากคนในบังคับของตนตราบเท่าที่ทำการปกครองตามกฎหมาย

---

* Thomas I. Cook, History of Political Philosophy from Plato to Burke, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliff, N.J., 1936 หน้า ๒๔๕

ขบวนการนักบวชปฏิรูป (Conciliar Movement)

การโจมตีของมาซิลิโอและวิลเลียมต่อระบบอำนาจเด็ดขาดของสันตปาปากระทำกันเพียงไม่กี่ปีก่อนหน้าขบวนการซึ่งมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกัน สำนักสันตปาปาได้กลับคืนสู่อิตาลีในที่สุด แต่ปัญหาการแทรกแซงของสันตปาปาในกิจการฆราวาสหาได้หมดสิ้นไปไม่ บรรดาสันตปาปากลายเป็นผู้พัวพันกับการต่อสู้ทางการเมืองของอิตาลี และความมักใหญ่ทำให้คนเหล่านี้แข่งดีกับผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสเพื่อช่วงชิงสมบัติที่ตนต้องการส่งเสริมฝ่ายของตน มีการแข่งอำนาจรุนแรงระหว่างอำนาจทั้งสอง การต่อสู้อย่างไม่น่าดูที่เกิดขึ้น ทำให้ตำแหน่งฐานะของสันตปาปาตกต่ำและเป็นผลกระทบโครงอำนาจของฝ่ายนักบวชทั้งหมด สถานการณ์อันเลวร้ายยิ่งทรุดหนักลง เพราะ "การแตกแยกครั้งใหญ่" (Great Schisun ค.ศ. ๑๓๗๘-๑๔๑๗) โดยบรรดาสันตปาปาคู่ปรับซึ่งชิงอำนาจสูงสุดทางศาสนาและการเมืองกัน มันตกเป็นเบี้ยในมือของกษัตริย์ที่กำลังแข่งอำนาจและใช้ตำแหน่งสูงสุดขององค์การคริสต์เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เกียรติภูมิของสันตปาปาและนักบวชโดยทั่วไปตกต่ำลงอย่างน่ากลัว

เสียงเรียกร้องต้องการให้มีการปฏิรูปย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น มาซิลิโอและวิลเลียมได้วางหลักการที่เป็นคุณค่าอย่างยิ่งแก่บรรดาผู้ที่คล้อยตาม ไวคลิฟ (Wycliffe ค.ศ. ๑๓๒๐-๑๓๘๔) ในอังกฤษและฮุส (Hus ค.ศ. ๑๓๗๓-๑๔๑๕) ในโบฮีเมียนำการรณรงค์เรียกร้องการปฏิรูปออกสู่เวทีมหาชน ดึงดูดความสนใจและเร้าอารมณ์ของชนสามัญนับพัน ๆ ด้วยการพูดถึงเรื่องความเสมอเท่าเทียมกันของคนต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า และถึงสิทธิของปวงชนผู้เชื่อถือชาวคริสต์ที่จะควบคุมกวดขันนักบวชที่ละโมภและไม่อยู่ในร่องรอย ความคิดโดยสาระเป็นความคิดของมาซิลิโอและวิลเลียม แต่มาตอนนี้นับเป็นครั้งแรกที่ความคิดเหล่านี้กลายเป็นเรื่องถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นที่สนใจอย่างยิ่งของชาวคริสต์ในศตวรรษที่ ๑๔ และ ๑๕ ในการโต้เถียงนี้ โดยที่ต้องพึ่งความคุ้มครองของผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสอย่างมาก บรรดานักปฏิรูปจึงจำต้องให้การสนับสนุนผู้ปกครองเหล่านี้เป็นการตอบแทน ทำนองเดียวกับลูเธอร์ (Luther) สมัยต่อมา ไวคลิฟสนับสนุนมิตรสัมพันธ์นี้โดยการประกาศลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine right) ของกษัตริย์และถือว่าอำนาจของกษัตริย์แผ่ขยายออกไปจนถึงขั้นอนุญาตให้พระองค์ทำการปฏิรูปองค์การคริสต์ได้*

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๑๔-๓๑๕

ความคิดของไวคลิฟและฮุส และเฉพาะอย่างยิ่งความเอนเอียงน่ากลัวของพวกหัวรุนแรงที่เสนออุดมการณ์ของตนต่อประชาชนมิได้ดึงดูดเรียกความสนับสนุนของกลุ่มชาวคริสต์ ส่วนใหญ่ซึ่งก็กำลังคิดหาทางและแบบแผนของการปฏิรูปอยู่ด้วยเหมือนกัน คนเหล่านี้คือ พวกพระนักปฏิรูป (Conciliarists) ซึ่งพากันกลัวอย่างเต็มที่ว่า เว้นเสียแต่องค์การคริสต์จะมีการปฏิรูปจากภายในแล้วก็จะต้องมีการปฏิรูปจากภายนอกอันจะบังเกิดผลสูญเสียต่อเกียรติภูมิและอำนาจ และยังความสั่นคลอนแก่อุดมการณ์เก่าแก่ของเอกภาพแห่งชาวคริสต์ยิ่งขึ้น ปัญหาเฉพาะหน้าคือประสานรอยร้าวเสีย แม้จำเป็นอย่างเห็นได้ชัดที่จะต้องทำการแก้ไขการทุจริตเกี่ยวกับการเงินของสันตปาปา และที่จะต้องขจัดกวาดล้างการทุจริตเสื่อมทรามในสำนักสันตปาปาให้หมดสิ้นไปด้วย ยิ่งกว่านั้นยังควรต้องมีการชำระสะสางการจัดระเบียบองค์การคริสต์เสียใหม่ ให้มีองค์การบางอย่างที่สามารถยับยั้งอำนาจของสันตปาปาและคอยระวังระไวต่อพฤติการณ์เป็นไป เพื่อป้องกันมิให้กระทำผิดต่อไปในอนาคตทั้งนี้ด้วยกระบวนการตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดขึ้น สิ่งที่พวกพระนักปฏิรูปเห็นพ้องต้องกันก็คือว่าทางแก้ที่มาซิลิโอและวิลเลียมเสนอ กล่าวคือให้ก่อตั้งสภาใหญ่ขึ้นนั้น เป็นทางเดียวเท่านั้นที่ถูกต้อง ถือกันว่าสภาเช่นว่านี้ควรจะปฏิบัติการในฐานะองค์การบัญญัติกฎหมายอันเป็นการกำหนดนโยบายซึ่งสันตปาปาจะบริหารให้เป็นไปตามนั้นในฐานะกษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญและรับผิดชอบ*

เพื่อเป็นการสนับสนุนข้อเสนอของตน พวกพระนักปฏิรูปดังกล่าวได้เสนอหลักการซึ่งมาซิลิโอและวิลเลียมเคยสาธยายมาก่อน และต่อมาไวคลิฟและฮุสได้นำมาขยายความต่อเติมขึ้น กล่าวคือ หลักการที่ว่าอำนาจขององค์การคริสต์อยู่กับสมาชิกทั้งหมด นักบวชมิได้อยู่เหนือในทางธรรมไปกว่าสมาชิกสามัญทั่วไปเลย ตามที่จริงพวกนักบวชเป็นเพียงผู้รับใช้ของสมาชิกทั้งหลายเท่านั้น และในทำนองเดียวกันสันตปาปาก็จะต้องถือว่าเป็นผู้รับใช้ ไม่ใช่นายของประชาชน กล่าวอย่างสั้น ๆ การปกครององค์การคริสต์ขึ้นอยู่กับความยินยอมของสมาชิกขององค์การ เพื่อจุดประสงค์ในทางปฏิบัติ เนื่องจากกลุ่มสมาชิกทั้งหมดไม่อาจชุมนุมกันเป็นองค์การปกครองได้ จึงควรตั้งสภาขึ้นสภาหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นผู้แทนและเป็นปากเสียงแทนสมาชิกทั้งหลาย ทั้งสภาและสันต-ปาปาไม่ควรถือว่าเป็นเจ้าของอำนาจที่ได้รับมา ทั้งสองต่างได้รับอำนาจมาจากปวงชนผู้ศรัทธา และแต่ละฝ่ายต่างใช้อำนาจที่มอบให้เพื่อยับยั้งพฤติการณ์เอนเอียงตามอำเภอใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

---

* Cook หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๕๖–๒๕๗

ขบวนการนักบวชปฏิรูปไม่สามารถปฏิรูปสำนักสันตปาปาเพื่อให้สันตปาปาเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญได้ การประชุมของสภาได้กระทำกันที่ปีซ่า (Pisa) ปี ๑๔๐๙ ที่คอนสแตนซ์ (Constance) ระหว่างปี ๑๔๑๔–๑๔๑๘ และที่บาเซิล (Basel) ระหว่างปี ๑๔๓๑–๑๔๔๙ เหล่านี้ไม่ได้เกิดเป็นผลเด่นอะไร ผลสำเร็จสำคัญเฉพาะหน้าคือระงับการแตกแยกในสภาแห่งคอนสแตนท์ แต่นี่ในแง่หนึ่ง เป็นผลเสียต่อทางแก้ปัญหาอื่น ๆ ที่ฝังรากลึกซึ้งกว่า เพราะการฟื้นเอกภาพขึ้นในสำนักสันตปาปา ทำให้ดูอย่างน้อยเหมือนกับว่าข้อยุ่งยากที่หนักที่สุดได้รับการแก้ไขลุล่วงไป นอกเหนือไปจากออกคำประกาศให้พึ่งดูประทับอารมณ์แล้ว ก็ไม่อาจทำอะไรกันได้อีกมากนัก ความสำเร็จของสภาต้องอาศัยเอกภาพในขั้นซึ่งมิได้มีหมู่คณะผู้แทนของสภา พลังอิทธิพลของความรู้สึกนิยมเฉพาะชาติ มีอยู่แรงกล้าทั่วไปในหมู่ผู้แทนในที่ประชุมสภาและสันตปาปาก็สามารถใช้ตัวแทนของตนยุยงให้กลุ่มหนึ่งเป็นปฏิปักษ์กับอีกกลุ่มหนึ่งและด้วยเหตุนี้จึงกีดกันมิให้มีการรวมหัวกันเป็นปึกแผ่นอันอาจยังความปราชัยให้แก่ตนได้ ทุกหนทุกแห่ง สมาชิกองค์การคริสต์พากันเสื่อมสิ้นศรัทธาในสภาและความมั่นใจของคนทั่วไปยิ่งเสื่อมถอยหนักลงเมื่อจอห์น ฮุส (John Hus) ผู้ได้รับเชิญโดยมีหลักประกันความปลอดภัยให้ไปเสนอ ข้อคิดเห็นของตนต่อสภาแต่กลับถูกกล่าวหาว่ากระทำนอกรีตและต้องถูกประหาร ปฏิกิริยาที่บังเกิดต่อขบวนการนักบวชปฏิรูปเป็นผลดีแก่สันตปาปาและเพิ่มกำลังเข้มแข็งให้แก่ฐานะของสันตปาปาภายในองค์การคริสต์จนไม่เคยต้องถูกโจมตีได้อย่างเป็นผลอีกเลย ขบวนการซึ่งมุ่งปฏิรูปให้การปกครององค์การคริสต์อยู่ภายใต้กฎธรรมนูญจึงเป็นอันจบสิ้นลง สันตปาปาเป็นกษัตริย์ทรงอำนาจเด็ดขาดในอาณาจักรของพระองค์ แต่ในไม่ช้าอาณาจักรของพระองค์ก็ถูกบั่นทอนลงไป ความล้มเหลวของพวกนักบวชปฏิรูปในการดำเนินงานปฏิรูปชนิดหมดจดปล่อยให้องค์การคริสต์คงเหลืออยู่กับการทุจริตชั่วร้ายต่าง ๆ ส่วนมากที่มาช้านานและพื้นฐานสำหรับขบวนการปฏิรูปทางศาสนา (Reformation) ก็ได้ก่อตัวอย่างมั่นคงยิ่งขึ้น

พวกนักบวชปฏิรูป ไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายของตน แต่โครงการของคนเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญ ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ขบวนการนักบวชปฏิรูปทำให้กำลังสันตปาปาเข้มแข็งขึ้น แต่ก็แผ้วทางให้ไว้สำหรับลูเธอร์และขบวนการปฏิรูปทางศาสนา จากแง่ของทฤษฎีการเมือง ขบวนการนักบวชปฏิรูปนี้ยังได้ขยายเพิ่มเติมหลักสิทธิอำนาจสูงสุดของประชาชนและสิทธิของคนในบังคับต่อ

ผู้ปกครองของตนต่อไปด้วย ในขบวนการนักบวชปฏิรูปซึ่งองค์การคริสต์ให้เวทีสำหรับปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้เผชิญต่อสู้กันนั้น ประชาธิปไตยต้องพ่ายแพ้ แต่เมื่อผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสประกาศอ้างเทวสิทธิเพื่อทำการปกครองอย่างสิทธิ์ขาดนั้น เหตุผลถกเถียงของคนเหล่านี้อาจถูกนำออกจากอาณาจักรฝ่ายธรรมมาสู่อาณาจักรฝ่ายฆราวาสได้โดยไม่ยาก ข้อถกเถียงอ้างอิงที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมอบอำนาจทางธรรมไว้กับปวงชนผู้ศรัทธานั้น เป็นเพียงสิ่งเดียวกันกับหลักสมมติฐานที่ว่า ราษฎรของรัฐมีอำนาจสูงสุดในทางการเมือง ไม่มีชัยชนะอย่างฉับพลันทันใดสำหรับประชาธิปไตยหรือสำหรับประชาชน นี่เป็นเวลาที่อำนาจทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายธรรมรวมอยู่ด้วยกัน การขึ้นสู่ฐานะอำนาจสูงสุดของสันตปาปาภายในองค์การคริสต์คล้ายกันกับการขึ้นสู่อำนาจของกษัตริย์ในราชอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งปฏิเสธหลักความยินยอมของผู้อยู่ใต้ปกครอง อย่างไรก็ดี ความคิดประชาธิปไตยที่มีอยู่ในขบวนการนักบวชปฏิรูปนั้นมีอิทธิพลเกินกว่าที่จะถูกปฏิเสธได้ตลอดไป ในขบวนการปฏิวัติคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ ความคิดเหล่านี้กลับคืนมาอีกวาระหนึ่ง และเข้มแข็งยิ่งขึ้นกว่าก่อนเสียอีก

สรุป

การปราชัยย่อยยับของโบนิเฟซที่ ๘ ในระยะปลายศตวรรษที่ ๑๓ และเริ่มต้นศตวรรษที่ ๑๔ ต่ออำนาจพลังของระบบราชาธิปไตยชาติต่าง ๆ เป็นเครื่องบอกถึงความสิ้นสุดของยุคหนึ่งและเริ่มต้นของอีกยุคหนึ่ง ความมักใหญ่ทนงตนของสำนักสันตปาปาปะทะกับความต้องการของกษัตริย์ชาตินิยมต่าง ๆ ผลขั้นสุดท้ายคือความแตกสลายของเอกภาพแห่งคริสต์ศาสนาภายใต้ทฤษฎีของเจลาซิอุส สันตปาปาตั้งต้นด้วยการยืนยันอ้างอำนาจอันสมบูรณ์ทั้งทางฆราวาสและทางธรรม และจบลงด้วยการสูญเสียไม่แต่เพียงอำนาจทางฆราวาสของตนเกือบทั้งหมดเท่านั้น หากในขบวนการปฏิรูปทางศาสนายังสูญเสียอำนาจทางธรรมของตนที่มีอยู่เหนือส่วนสำคัญของคริสต์จักรอีกด้วย ความพยายามต่าง ๆ ของสันตปาปาที่จะเสริมกำลังของตนโดยอาศัยอ้างอิงผลงานของบรรดา "พ่อ" และกรณีตัวอย่างในอดีตนั้นไม่บังเกิดผล ด้วยผลของทฤษฎีของอริสโตเติลและประสิทธิภาพในการปกครองของกษัตริย์ต่างๆ มันเป็นไปไม่ได้สำหรับสันตปาปาและผู้สนับสนุนฝ่ายตนที่จะอ้างอิงได้เป็นผลสำเร็จว่า รัฐที่ดีเท่านั้นที่อยู่ภายใต้สันตปาปาและนักบวชชาวคริสต์ ในการต่อสู้กับชาตินิยม

สันตปาปาไม่อาจอาศัยแม้กำลังสนับสนุนจากนักบวชของตนซึ่งเป็นจำนวนมากพากันเร้าใจเพราะแรงความรักชาติ พากันโกรธแค้นเพราะการใช้อำนาจเกินขอบเขตของสันตปาปา และพากันแข็งข้อต่อต้านเพราะสภาพเสื่อมทรามของสำนักสันตปาปา ดังนั้นสันตปาปาจึงถูกโจมตีจากทั้งสองด้าน ในด้านหนึ่ง สันตปาปาพยายามป้องกันตนเองจากกษัตริย์ต่าง ๆ อีกด้านหนึ่งต้องต่อสู้กับสมาชิกที่แตกแยกภายในองค์การของตนเอง สันตปาปาชนะศึกอันหลัง แต่พ่ายแพ้ศึกอันแรก

ระยะดังกล่าวนี้เกิดความคิดพรั่งพรูออกมาซึ่งแม้มุ่งต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้า แต่ก็เป็นผลกระทบอย่างสำคัญยิ่งต่อวิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองต่อมา ฝ่ายสนับสนุนหลักอำนาจสูงสุดของสันตปาปามักชอบเพียงแต่อ้างทฤษฎีเก่า ๆ ซึ่งเคยใช้สนับสนุนฐานะอำนาจของตนมาช้านานแล้ว ส่วนฝ่ายปรปักษ์แม้จะอาศัยหลักความคิดของอริสโตเติลอย่างเต็มที่เกี่ยวกับประชาคมฆราวาสที่พึ่งตัวเองได้ แต่ก็ยังมีแนวคิดที่ใหม่กว่า ทั้งที่ปรากฏข้อแตกต่างเห็นได้ชัดในบรรดาทฤษฎีที่วิลเลียมแห่งอ๊อคคัม มาซิลิโอ ไวคลิฟ ฮุส และคนอื่น ๆ เสนอ แต่คนเหล่านี้ก็เห็นต้องกันในหลักมูลฐานบางอย่าง หลักประการหนึ่งที่สำคัญที่สุดได้แก่ข้อที่ว่าอำนาจทั้งทางฆราวาสและทางธรรมโดยถูกต้องแล้วอยู่ที่ประชาชน (หรือพระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงใช้อำนาจโดยผ่านทางประชาชน) อำนาจของประชาชนบังเกิดผลส่วนใหญ่โดยอาศัยทางองค์กรผู้แทนอันมีฐานะอันชอบเพราะเหตุที่ว่าเป็นปากเสียงและรับผิดชอบต่อประชาชน อำนาจบริหารอันจำเป็นมีสันตปาปาเป็นผู้แทนฝ่ายองค์การคริสต์และกษัตริย์ฝ่ายรัฐ แต่อำนาจนี้มีอยู่จำกัดและจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนด้วย เจ้าหน้าที่ของทั้งองค์การคริสต์และรัฐเป็นผู้รับใช้ของประชาชนผู้ทรงอำนาจสูงสุด เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้รับอำนาจมาจากประชาชน

เมื่อนำมาปรับใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ และอาศัยนักทฤษฎีจำนวนมากที่เกี่ยวข้องด้วย ข้อความดังกล่าวดูค่อนข้างจะง่ายธรรมดาเกินไป แน่นอน ศตวรรษที่ ๑๕ ไม่ได้สร้างแบบอย่างของประชาธิปไตยสมัยใหม่ ทั้งในองค์การคริสต์และรัฐ ที่จริงแล้วในองค์การคริสต์ การปฏิรูปประชาธิปไตยล้มเหลวทั้งในเวลานั้นและต่อมา ทั้งกษัตริย์ชาติต่าง ๆ ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นจากระบบพิวดัลในเวลานั้น ก็มิได้นิยมชมชื่นนัก ในทัศนะของกษัตริย์เหล่านี้ กาลเวลาต้องการให้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงมากกว่าหย่อนคลายอำนาจส่วนตัว แต่ทว่า ความคิดอันมีความสำคัญในทางปฏิบัติอย่าง

แข็งกล้าคงเกิดขึ้นมาแล้วขณะนั้น ตราบใดที่ราษฎรส่วนมากรู้สึกว่า ระบบอำนาจเด็ดขาดทางการเมืองรับใช้ตนได้ดีอยู่ ราษฎรก็จะไม่เกิดความขัดเคืองถึงขั้นขัดขืนต่อต้านด้วยกำลัง ครั้นต่อมาเมื่อจอมเผด็จการชาติต่าง ๆ โดยการใช้อำนาจไปในทางที่ผิด ต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาทำนองเดียวกับสันตปาปาผู้ทรงอำนาจเกินขอบเขต บรรดาความคิดของมาซิลิโอ วิลเลียม ไวคลิฟ และฮุส ก็จะได้แสดงบทบาทใหญ่อีกวาระหนึ่ง ในศตวรรษที่ ๑๕ การต่อสู้เพื่อจำกัดอำนาจเด็ดขาดของสันตปาปาต้องพ่ายแพ้ไป การต่อต้านระบบอำนาจเด็ดขาดฝ่ายฆราวาสกำลังมีการเริ่มต้นขึ้นใหม่

๙ เมเคียเวลลี

ยุคฟื้นฟูวิทยาการ (Renaissance) แยกอดีตและเปิดศักราชใหม่และน่าสนใจยิ่งโดยรับแรงดลใจมาจากวัฒนธรรมคล๊าสสิคสมัยก่อนคริสต์ นี่เป็นยุคที่ให้ค่าของคน เป็นศิลปมองในแง่ดี เป็นแบบศาสตร์ ปัจเจกนิยมและนอกศาสนา บรรดาผู้ที่มีส่วนร่วมในการเผชิญโชคครั้งใหญ่นี้ พยายามจะทำลายอิทธิพลครอบงำของระบบยุคกลางที่มีต่อโลก พวกศิลปินทิ้งแบบของโกธ (Gothic style) และบรรดานักคิดปฏิเสธระบบธรรมศึกษา (Scholasticism) ปราชญ์ของยุคฟื้นฟูวิทยาการโต้แย้งทัศนะของคติศาสนายุคกลางที่ว่า คนเป็นสัตว์ที่เสื่อมทราม มีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด และมีเพียงโอกาสพอช่วยให้รอดพ้นไป คนของยุคกลางเคยเป็นผู้เข้มงวดในระเบียบวินัยของชีวิตอย่างสมบูรณ์ หลักธรรมหมายถึงการควบคุมตนเอง ระงับความสุขสำราญทางกาย คนของยุคฟื้นฟูวิทยาการถือทัศนะต่างกันทีเดียว โดยสาระเป็นคนนอกศาสนา เขากลัวปีศาจร้าย (Devil) น้อยกว่าคนรุ่นยุคกลาง ศิลปินของเขาหันกลับไปหาแบบคล๊าสสิค ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนไป ก่อนสิ้นศตวรรษที่ ๑๕ ได้มีการค้นพบโลกใหม่ วิทยาศาสตร์ของยุคฟื้นฟูวิทยาการมีส่วนส่งเสริมใหญ่หลวงต่อเหตุการณ์นี้ แต่โลกใหม่อีกชนิดหนึ่งได้ถูกค้นพบมาราวครึ่งศตวรรษก่อนการเดินทางของโคลัมบัส

การแปรรูปของโลกด้านปัญญาความคิดเกิดขึ้นเคียงคู่ไปกับด้านเศรษฐกิจ ระหว่างยุคกลาง ผลกำไรทางการพาณิชย์ถือกันว่าเป็นบาป พ่อค้ามีสิทธิกำหนดราคาที่เป็นธรรม แต่ความเป็นธรรมอาศัยวัดกันจากจำนวนที่จำเป็นต่อการเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัวในระดับขั้นต่ำ จริงอยู่มีบางคนได้มากกว่านั้น แต่สังคมโดยทั่วไปตั้งข้อรังเกียจต่อการปฏิบัติเช่นนั้น ในศตวรรษที่ ๑๕ ชนชั้นทางเศรษฐกิจใหม่กำลังเกิดขึ้นในอังกฤษ ฝรั่งเศส แฟลนเดอร์ (Flanders) และเยอรมันตอนใต้ บรรดาพ่อค้านักเผชิญโชคเกิดขัดเคืองกับระเบียบควบคุมจำกัดของท้องถิ่น ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบ

พีวดัลจัดตั้งขึ้น และพยายามจะทำลายเลิกสิ่งเหล่านี้เสีย* เป็นเวลานับศตวรรษ ๆ การพาณิชย์ได้รวมอยู่ตามนครต่าง ๆ และอยู่ภายใต้การควบคุมของสมาคมผู้ผลิตอันทรงอิทธิพล สามารถกุมอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือชีวิตเศรษฐกิจของยุคกลาง ความลำบากของการคมนาคมมีส่วนช่วยอย่างใหญ่หลวงให้ข้อจำกัดควบคุมต่าง ๆ คงอยู่เรื่อยมา แต่ครั้นเมื่อการแลกเปลี่ยนความคิดอ่านทำได้สะดวกขึ้น และผู้คนที่สามารถและมักใหญ่พร้อมที่จะฉวยประโยชน์ในทุก ๆ โอกาสที่อำนวย การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่แล้วก็เป็นไปรวดเร็วยิ่งขึ้น ความนิยมเศรษฐกิจรุ่นใหม่ไม่มีข้อตะขิดตะขวงอะไรในเรื่องแสวงผลกำไร ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเหตุจูงใจที่ชอบ ตามที่จริงมันเป็นลักษณะแสดงออกทางเศรษฐกิจของจิตใจแบบปัจเจกนิยมยุคฟื้นฟูวิทยาการ ระบบนายทุนกำลังเกิดขึ้นแล้ว

มันเป็นการคลอดที่ยากลำบาก อิทธิพลต่อต้านระบบนายทุนมีอยู่แข็งแกร่ง ชนชั้นกลางใหม่และแข็งขันต้องต่อสู้ไม่แต่เพียงกับระบบสมาคมอาชีพ (guild system) ในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังต้องต่อสู้กับกลุ่มขุนนางในด้านการเมืองด้วย พวกขุนนางเคยสามารถทำการควบคุมประกอบการเศรษฐกิจภายในแคว้นพีวดัลมาช้านานโดยอาศัยวางระเบียบควบคุมในท้องถิ่นควบคู่ไปกับสมาคมอาชีพต่าง ๆ (guilds) ระบบนายทุนนี้กำลังขยายตัวขึ้น จะดำรงอยู่ได้ก็จะต้องเอาชนะระบบจำกัดภายในท้องถิ่นอันเป็นแก่นสารของระบบพีวดัล ขบวนการนี้ได้กษัตริย์เป็นมิตรที่ทรงอานุภาพ ซึ่งได้ทำการต่อสู้กับศัตรูเช่นเดียวกันมานับศตวรรษแล้ว การผูกมิตรระหว่างกษัตริย์กับชนชั้นกลางเป็นของธรรมดาสามัญ นายทุนต้องการเงิน กษัตริย์ต้องการอำนาจ กษัตริย์ผู้เข้มแข็งของชาติหนึ่ง ๆ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนอย่างมหาศาลจากพวกเจ้าใหญ่นายทุน ย่อมสามารถวางระเบียบควบคุมของตนเองในการค้าแทนที่กลุ่มขุนนางในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเชิดชูอำนาจของตนเองแทนอำนาจของขุนนาง ระเบียบควบคุมเศรษฐกิจของชาติอันเป็นผลทำลายล้างอุปสรรคกีดขวางตามท้องถิ่นขยายวงเขตปฏิบัติงานของพ่อค้า ราคาค่างวดสูงในแง่ของการสนับสนุนทางการเงินต่อกษัตริย์ แต่ผลตอบแทนที่ได้รับนั้นใหญ่ยิ่ง กษัตริย์ก็ชื่นชมกับฐานะต่อรองของตน กษัตริย์ได้พบว่าเป็นการง่ายที่จะได้เงินจากแหล่งใหม่นี้มากกว่าที่จะพยายามรีดเอามาจากรัฐสภาที่อิดเอื้อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้แทนของบรรดากลุ่มพลังที่ตนกำลังพยายามกำจัดออกไป แต่การเข้าหุ้นส่วนระหว่างกษัตริย์กับนายทุนปรากฏผลว่าเป็นเรื่อง

---

* Henri Pirenne, A History of Europe, Anchor Books, Doubleday & Company, Inc., Garden City, N.Y., 1958. vol. II หน้า ๒๓๖–๒๓๘

ชั่วคราว ในตอนสุดท้ายนายทุนย่อมต้องขัดเคืองต่อระเบียบควบคุม อันกำหนดวางขึ้นจากกษัตริย์ซึ่งมีทางอยู่เองที่จะทำให้ระเบียบควบคุมเหล่านี้จำกัดกวดขันจนเกินไป กษัตริย์กำลังช่วยสร้างอำนาจซึ่งจะมาทำลายตนเอง แต่อุบัติการณ์เช่นนี้ยังห่างไกลในอนาคต และไม่อาจคาดหมายล่วงหน้าได้ การประสานร่วมมือของระบบนายทุนและราชาธิปไตยของชาติ จะได้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อแนวทางอนาคตของประวัติศาสตร์

ตอนปลายศตวรรษที่ ๑๕ เป็นระยะก้าวหน้าของหลักการของระบบอำนาจเด็ดขาดทั้งในองค์การคริสต์และรัฐ ในองค์การคริสต์ สันตปาปาแข็งข้อเป็นผลสำเร็จต่อเสียงเรียกร้องให้กระจายอำนาจซึ่งเคยมีมาแล้วในขบวนการนักบวชปฏิรูป แม้อำนาจทางฆราวาสของสันตปาปาจะเสื่อมสูญไปเกือบหมดแล้วก็ตาม แต่อำนาจที่จะปกครององค์การคริสต์ในฐานะอย่างกษัตริย์เทวสิทธิ เป็นที่ยอมรับรู้กันโดยทั่วไปมากขึ้นกว่าก่อนเป็นเวลาร่วมร้อยปี การแผ่ขยายของอำนาจกษัตริย์ยิ่งมโหฬารขึ้นไปอีก กษัตริย์ได้รวมอำนาจซึ่งแต่ก่อนเคยจำต้องใช้ร่วมกับสันตปาปา ขุนนางและรัฐสภา ทั่วทั้งยุโรป กษัตริย์ด้วยความสนับสนุนของชนชั้นกลาง ทวีพลกำลังขึ้น อันจำเป็นในการทำลายล้างศัตรูภายใน การต่อสู้อันยาวนานและกระหายเลือดเป็นชัยชนะสำหรับกษัตริย์ เมื่อการต่อสู้จบลง บรรดาสถาบันยุคกลางทรุดโทรมจนเกินกว่าที่จะกลับฟื้นคืนขึ้นได้ กษัตริย์ทั้งหลายเข้าควบคุมนครและชนะการแข็งข้อของกลุ่มขุนนางพิวดัล กษัตริย์ปลดเปลื้องทรัพย์สมบัติของวัดวาอาราม และใช้เงินสร้างอำนาจของชนชั้นกลางซึ่งสนับสนุนความมักใหญ่ของกษัตริย์ * และกษัตริย์ทำการควบคุมองค์การศาสนาภายในอาณาจักรของตน ให้เป็นเครื่องมืออันหนึ่งทีเดียวสำหรับนโยบายของชาติ

ไม่มีที่ใดในยุโรปที่พลังกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะแข็งขันเท่ากับในอิตาลีเท่าที่เกี่ยวกับเรื่องศาสนา ชาวอิตาลีใกล้ชิดอยู่กับฉากของเหตุการณ์ยิ่งกว่าชาวยุโรปอื่น ๆ และด้วยเหตุนี้จึงรู้สึกชิงชังต่อความประพฤติของบรรดาสันตปาปาเจ้าสำราญ และการปฏิบัติงานอันเสื่อมทรามของสำนักสันตปาปา ปฏิกิริยาจะเห็นได้จากคตินิยมนอกศาสนาใหม่ซึ่งเกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อลักษณะดำเนินชีวิตของอิตาลีหลาย ๆ ด้าน การก่อตั้งสำนักศึกษาต่าง ๆ อันมุ่งในความรู้เรื่องของทางฆราวาสเป็นเครื่องแสดงถึงความสนใจของชาวอิตาลีต่อการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งขัดอย่างแน่นอนกับระบบธรรมศึกษาพร้อมด้วยแนวเน้นในแง่เหตุผลและการสังเกตด้านปฏิบัติเป็นเกณฑ์ ศิลปและงาน

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกันหน้า ๓๓๓

สร้างสรรค์ทางปัญญาความคิดทุกอย่างพากันเจริญงอกงามขึ้นในบรรยากาศใหม่ การแสวงผลประโยชน์ทางการค้าให้ผลอย่างสูงแก่ผู้ที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้อง และทรัพย์สมบัติที่ได้มาทางนี้ก็ใช้อุดหนุนผลงานด้านศิลปกันอย่างไม่เคยมีทัดเทียมมาก่อนในประวัติศาสตร์

ในอิตาลี แม้ว่าจะปรากฏมีภาวะปัจจัยเกือบทุกอย่าง ซึ่งนำไปสู่การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความก้าวหน้าในที่อื่น ๆ ของยุโรป แต่พลังปัจจัยเหล่านี้ต้องถูกยับยั้งด้วยภาวะแวดล้อมและพลังต่อต้านอันซับซ้อนหลายอย่าง แนวโน้มเอียงส่งเสริมการรวมศูนย์อำนาจของระบบอำนาจเด็ดขาดของรัฐบาลต้องติดขัดเพราะการแตกแยกทางการเมืองในแถบคาบสมุทร ในเวลานั้น อิตาลีประกอบด้วย ๕ รัฐใหญ่ๆ มีอำนาจพอ ๆ กัน คือ เนเปิลส์ มิลาน ฟลอเรนซ์ เวนิซ และรัฐสันตะปาปา ถ้าหากอิตาลีจะเจริญรอยตามสายทางใหญ่ในประวัติศาสตร์ไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติแล้ว รัฐทั้งห้าเหล่านี้จะต้องให้เข้ารวมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ จะบังเกิดผลได้ก็โดยอาศัยใช้กำลังเท่านั้น อุปสรรคใหญ่ที่สุดคือ รัฐสันตปาปาซึ่งสันตปาปาปกครองและได้ทำให้หน่วยดินแดนอันปราศจากความสำคัญในทางภูมิศาสตร์นี้เป็นรัฐที่เข้มแข็งและบริหารดีที่สุดในอิตาลี ไม่ต้องสงสัยเลยว่าสันตปาปาย่อมเต็มใจที่จะขยายอำนาจควบคุมของตนออกไปทั่วทั้งอิตาลี ถ้าหากว่าชาวอิตาลีจะไม่ปฏิเสธที่จะขัดขืนการกระทำเช่นนั้น แต่ถึงสันตปาปาไม่เข้มแข็งพอที่จะรวมอิตาลีได้ด้วยกำลัง สันตปาปาก็ยังสามารถป้องกันมิให้ผู้อื่นทำเช่นนั้นได้ ตรงนี้เองที่ติดเป็นปัญหา* การแตกแยกยังความเสื่อมสิ้นหวังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะต่อผู้ที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น และทั้งเสื่อมเสียหายอย่างหนักต่อจิตใจและกำลังขวัญของประชาชนชาวอิตาลี สถาบันเก่าแก่ขององค์การคริสต์และจักรวรรดิไม่สามารถอย่างแต่ก่อนที่จะเรียกฟื้นความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและที่จะกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจในด้านจิตใจทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ในสเปญ อังกฤษ และฝรั่งเศส กษัตริย์สามารถใช้กำลังให้เกิดเอกภาพและบังคับความประพฤติทางด้านจิตใจได้ส่วนหนึ่ง แต่อิตาลีไม่มีกษัตริย์ของชาติ ผลก็คือ ระดับจิตใจได้เสื่อมทรามลงอย่างรวดเร็ว

> "ความโหดเหี้ยมและฆาตกรรมได้กลายเป็นของธรรมดาสามัญของรัฐบาลไป เจตนาอันบริสุทธิ์และสัจจธรรมกลายเป็นเรื่องของความสำนึกชั่วดีของเด็กทารก ซึ่งคนที่รู้แจ้งยากที่จะเอ่ยอ้างให้เป็นกำนัลปากกัน กำลังและเพทุบายใช้กันบ่อยเป็นประจำ จนไม่จำเป็นต้องพูดถึงความเห็นแก่ตัวอย่างล่อนจ้อน

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๓๖–๓๓๗

และปราศจากเคลือบแฝง ต้องการเพียงเพื่อให้สำเร็จผลเท่านั้นเพื่อใช้เป็นเหตุผลสนับสนุน มันเป็นระยะที่เรียกกันอย่างถูกต้องว่าเป็นยุคของ 'นักจอมปลอมและนักเผชิญโชค' อันเป็นสังคมที่ก่อตั้งขึ้นเหมือนกับจะแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง คำกล่าวของอริสโตเติลว่า คน เมื่อแยกออกจากกฎหมายและความยุติธรรมเสียแล้วไซร้ ก็ย่อมเลวที่สุดในกระบวนสัตว์ทั้งปวง''*

เมื่ออิตาลีแยกจากอดีต อิตาลีตกอยู่ภายใต้อำนาจของจอมทรราชย์ในรัฐต่าง ๆ ซึ่งปกครองกันด้วยกำลังและเพทุบายล้วน ๆ จอมเผด็จการเหล่านี้ขาดความสำนึกในพันธะทางจิตใจยิ่งไปเสียกว่าประชาชน จุดมุ่งของคนเหล่านี้คืออำนาจ การสร้างและรักษาอำนาจและต่างอาศัยใช้กลวิธีทุกอย่างเพื่อให้สำเร็จผล ความพยายามของเขามักให้ผลร้ายแก่ตนเอง ผู้ปกครองที่กระเสือกกระสนพยายามรักษาบัลลังก์ของตนหรือนักเผชิญโชคมักใหญ่ที่ดิ้นรนให้ได้บัลลังก์มา บางครั้งก็แสวงขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์ต่างแดน กษัตริย์ต่างแดนเมื่อช่วยกำลังทหารได้พบว่าตนเองอยู่ในฐานะสามารถควบคุมสถานการณ์ได้อย่างสิ้นเชิง ส่วนฝ่ายกษัตริย์อิตาลีกลายเป็นเพียงเบี้ยของมิตรผู้ทรงอำนาจของตนไป หรือว่าอาจมีการใช้พวกทหารรับจ้าง ซึ่งในเวลาคับขันกลับขายตัวเองให้แก่ฝ่ายตรงกันข้ามหรือหนีรบเสีย ซึ่งไม่ว่ากรณีใด ทิ้งให้นายจ้างของตนตกอยู่ในภาวะที่ต้องลำบากใจ

เมเคียเวลลีและผลงาน

นิคโคโล เมเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) เข้าใจแจ่มแจ้งถึงพลังปัจจัยที่ขัดขวางช่องทางโอกาสสำหรับเอกภาพและอำนาจของอิตาลี ไม่มีผู้ใดปรารถนาแรงกล้ายิ่งไปกว่าเขาที่จะแผ้วถางช่องทางหรือเสนอแนะทางที่แน่ชัดเท่าเพื่อแก้ไขปัญหาของอิตาลี จุดประสงค์ของเมเคียเวลลีจะเป็นที่เข้าใจได้อย่างเต็มที่ก็เฉพาะในแง่ของภาวะการณ์ที่เป็นอยู่เท่านั้น สภาพเสื่อมทรามทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวมเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเขาทั้งนั้น เมเคียเวลลีรู้สึกไม่เห็นด้วยในสถานการณ์และหวังที่จะให้เกิดจิตใจเพื่อส่วนรวมอย่างสมบูรณ์ ซึ่งตนรู้ว่าจะมีได้ด้วยการฟื้นฟูปรับปรุงระดับจิตใจส่วนตัวขึ้นในฐานะตัวแทนการทูต เมเคียเวลลีได้เคยเดินทางในต่างแดน ได้สังเกตศึกษาการบริหารงานของรัฐบาลต่าง ๆ และได้รู้เห็นสภาพจิตใจของความเป็นราษฎรในชาติที่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ในฐานะผู้รักชาติชาวอิตาลี เขาเกลียดชังคนต่างชาติเหล่านี้ ซึ่งได้ทำการล่วงล้ำดินแดนชาติของตนบ่อย ๆ ถึงเช่นนั้นในชั่วชีวิตของเขา และซึ่งเป็นส่วนทำให้การเมืองของอิตาลีระส่ำ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๓๗–๓๓๘

ระสาย ในฐานะนักการเมืองที่ฉลาดและเป็นนักปฏิบัติ เขาตระหนักแน่ว่าชาวอิตาลีจำเป็นจะต้องเดินตามชาติเหล่านั้น การแข่งดีในหมู่ขุนนางอิตาลีตระกูลต่าง ๆ และในหมู่พวกทหารรับจ้าง (Condottieri) ทำให้โครงสร้างทางการเมืองอ่อนแอลง จนตกเป็นเหยื่อแผนกลอุบายของกษัตริย์ต่างชาติได้อย่างง่ายดาย ความพยายามของเมเคียเวลลีมุ่งที่จะแก้ไขสภาพเสื่อมทรามข้อนี้ ทางแก้ทางเดียวคือ การรวมอิตาลี ซึ่งจะเป็นผลได้ก็แต่ด้วยการนำของราชาองค์หนึ่ง และความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวต่ออุดมการณ์นี้จะต้องไม่ลดราไป เพราะความคำนึงถึงมนุษยธรรม ศีลธรรม ศาสนา หรือความเห็นแก่ส่วนรวม ความคิดของเมเคียเวลลีจะชัดแจ้งยิ่งขึ้นต่อเมื่อเข้าใจประเด็นสำคัญข้อนี้

เมเคียเวลลีเกิดที่ฟลอเรนซ์ในปี๑๔๖๙ครอบครัวของเขาอ้างว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกับตระกูลขุนนาง หากแต่ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งด้วยเลย ประวัติตอนต้น ๆ และการศึกษาของเมเคียเวลลีเป็นที่รู้กันน้อยมาก เห็นได้ว่าเขาคงเคยศึกษาอ่านงานคล๊าสสิคของอิตาลีและลาตินมาอย่างกว้างขวาง แต่ลักษณะการเขียนแบบตามสบาย เข้มข้นและง่าย ๆ ของเขา ดูเหมือนจะแสดงถึงว่าขาดการศึกษาอบรมทางธรรมศึกษามาอย่างเป็นกิจลักษณะ นครฟลอเรนซ์ที่เมเคียเวลลีรู้จักในวัยหนุ่มอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของตระกูลเมดิชี (Medici) แต่มาในปี ๑๔๙๔ พวกเมดิชีถูกขับออกจากนคร และฟลอเรนซ์ได้กลายเป็นสาธารณรัฐ ในปีเดียวกันนั้นเอง เมเคียเวลลีเริ่มเข้าทำงานในหน้าที่เสมียนศาล ความก้าวหน้าของเขาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความรักในชีวิตงานรัฐบาลอย่างไม่มีปัญหา ในปี ๑๔๙๘ เมเคียเวลลีได้เป็นรองรัฐมนตรีและเลขานุการของคณะมนตรีทั้งสิบ (Council of Ten) อันเป็นองค์กรรับผิดชอบในเรื่องสงครามและกิจการภายใน เขาดำรงตำแหน่งนี้อยู่เป็นเวลา ๑๔ ปี เมเคียเวลลีเป็นคนเข้มแข็งและฉลาด มีหลายครั้งที่เขาได้รับมอบหมายให้ไปทำหน้าที่สังเกตการณ์ทางการทูต ซึ่งนำเมเคียเวลลีไปสู่ราชสำนักของหลุยส์ที่ ๑๒ แห่งฝรั่งเศสของแมกซิมิเลียน (Maximilian) แห่งเยอรมันนีของเซซาร์ บอร์เจีย (Cesare Borgia) ในโรมัญญา (Romagna) และอื่น ๆ อีก เมเคียเวลลีประท้วงอย่างรุนแรงต่อการที่ถูกส่งไปยังค่ายของเซซาร์ บอร์-เจีย แต่ครั้นเมื่อเขายิ่งได้เฝ้าดูการเดินแต้มคูของจอมนักวางแผนเลือดเย็นผู้นี้นาน ๆ เข้า เขาก็รู้สึกประทับใจยิ่งขึ้น ก่อนที่จะกลับไปยังฟลอเรนซ์ เมเคียเวลลีรู้สึกแน่ใจว่าบอร์เจียเท่านั้นหรือใครที่มีสมบัติอย่างเขาอาจสนองความต้องการจำเป็นของอิตาลี โดยเป็นผู้นำซึ่งจะรวมและเสริมกำลังให้

ประเทศเข้มแข็ง สามารถกำจัดกวาดล้างผู้รุกรานต่างชาติได้ เซซาร์ บอร์เจีย กลายเป็นแบบอย่างสำหรับ *เจ้า* (The Prince) อันเป็นงานเขียนของเมเคียเวลลีที่รู้จักกันดีที่สุด

ในปี ๑๕๐๖ เมเคียเวลลีชักจูงให้คณะมนตรีทั้งสิบรับแผนการก่อตั้งกองทัพราษฎรขึ้น การศึกษาถึงประวัติศาสตร์โรมันของเขาประกอบกับข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของบรรดากษัตริย์ชาติต่าง ๆ ของชาวยุโรปตะวันตกทำให้เขาตระหนักแน่ว่าความมั่นคงของสาธารณรัฐขึ้นอยู่กับการดำเนินงานเช่นนั้น เมเคียเวลลีเองรับผิดชอบในการฝึกอบรมทหาร ในปี ๑๕๑๒ เหตุการณ์เปลี่ยนแปลง อันเป็นนิจสินของการเมืองอิตาลี เปิดช่องให้พวกเมดิซีสถาปนาอำนาจขึ้นใหม่ในฟลอเรนซ์ พวกทหารราษฎรซึ่งเมเคียเวลลีประคบประหงมสร้างขึ้น และให้ความไว้เนื้อเชื่อใจอย่างใหญ่หลวง ได้ผละหนีไปอย่างน่าละอายในการปะทะเป็นครั้งแรกกับกำลังทหารฝ่ายเมดิซี สาธารณรัฐได้ถูกโค่นล้างไป ตระกูลเมดิซีขึ้นครองอำนาจ และเมเคียเวลลีไม่มีงานทำ เขานิยมสาธารณรัฐมากกว่าไม่มีปัญหา แต่ความรู้สึกชิงชังที่เขาอาจมีต่อระบบทรราชย์ใหม่จะมีอยู่อย่างไรก็ตามคงพอลบเลือนไปได้ด้วยความปรารถนาในชีวิตงานมหาชน และเมเคียเวลลีก็ได้พยายามทาบทามเจ้านายใหม่ของฟลอเรนซ์ แต่ไร้ผล พวกเมดิซีเนรเทศเขาให้ไปอยู่ที่บ้านนอกเมืองและห้ามมิให้ไปที่ฟลอเรนซ์ไม่ช้าต่อมา เมเคียเวลลีซึ่งต้องถูกกล่าวหาอย่างผิด ๆ ว่ามีส่วนคบคิดในแผนบอสโคลี (Boscoli) โค่นอำนาจเมดิซี ได้ถูกจำคุกและทรมาน ในที่สุดได้รับการปล่อยตัวให้กลับไปยังครอบครัวของเขาและและดำรงชีวิตแบบชนบทซึ่งเขาเกลียดอย่างที่สุด

เวลาว่างเป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับชาวฟลอเรนซ์ผู้มักใหญ่นี้ และถึงอย่างไรสภาพแปรปรวนของการเมืองอิตาลีทำให้ความหวังจะได้งานใหม่ยากที่จะหมดสิ้นไปได้ เมเคียเวลลีผู้ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยเขียนอะไรมากในยามว่าง ได้จับงานเขียนอย่างตั้งอกตั้งใจขึ้น *เขาเริ่มเขียนเรื่องคำบรรยายเกี่ยวกับหนังสือสิบเล่มแรกของ ติตุส ลิวิอุส* (Discourses on the First Ten Books of Titus Livius) แต่แล้วก็ทิ้งไปมาเขียนเรื่อง *เจ้า* (The Prince) ซึ่งจบลงในปี ๑๕๑๓ ก่อนกลับไปเขียนเรื่อง *คำบรรยาย* อีกในปี ๑๕๒๐ เขาผลิตงานเรื่อง *ศิลปของสงคราม* (The Art of War) และ *ชีวิตของคัสตรุซซิโอ* (Life of Castruccio) ในปีเดียวกันเขาเริ่มเขียนประวัติศาสตร์ของ

ฟลอเรนซ์ แต่ไม่ได้มีชีวิตอยู่จนกระทั่งเขียนจบ และคงตีพิมพ์ออกส่วนหนึ่ง งานชิ้นอื่น ๆ ก็มีแปล *แอนเดรีย* (Andria) ละครขวนหัว ๓ เรื่อง ซึ่งมี *มันดราโกลา* (Mandragola) เป็นบทละครที่นิยมที่สุดเรื่องหนึ่งของอิตาลีอยู่ด้วย และ *เบลฟากอร์* (Belfagor) นวนิยายเสียดสีขนาดสั้น อาจเป็นได้ว่าเมเคียเวลลีคงได้ทำงานสองสามอย่างให้กับเมดิชีในตอนหลัง แต่เกือบไม่สำคัญอะไรเลย ชีวิตงานมหาชนของเขาสิ้นสุดลงในปี ๑๕๑๒ แต่เขาก็เป็นที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ในด้านผลงานของเขาระหว่างปีนั้นจนถึงเวลาที่ถึงแก่อนิจกรรมในฟลอเรนซ์ ปี ๑๕๒๗

สำหรับนักศึกษาทางความคิดการเมือง *เจ้าและคำบรรยาย* ของเมเคียเวลลีมีความสำคัญใหญ่ยิ่ง ความเกี่ยวข้องของงานทั้งสองเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ *เจ้า* เป็นงานที่รู้จักกันดียิ่งกว่ามากมันสั้นกว่า *คำบรรยาย* แล้วเหตุผลสนับสนุนอย่างเต็มที่ต่อผู้ปกครองชนิดที่มีอำนาจเด็ดขาดกระทำการอย่างไม่คำนึงถึงข้อพิจารณาทางศีลธรรมใด ๆ เลยนั้น ทำให้ผู้แต่งเรื่องนี้มีชื่อเสียงโด่งดังตลอดมาทุกยุคทุกสมัย หลายคนที่เคยอ่านเรื่อง *เจ้า* หรือแม้แต่ได้ยินชื่อของเมเคียเวลลี ก็ยังเข้าใจคำคุณศัพท์ที่ว่า "แบบเมเคียเวลลี" บางคนที่เคยศึกษาวิเคราะห์เมเคียเวลลีและความคิดทางการเมืองของเขาต่างเตือนระวังมิให้วินิจฉัยตัวเมเคียเวลลีทั้งหมดด้วยเรื่อง *เจ้า* และเสนอว่าเรื่อง *คำบรรยาย* เป็นงานแสดงถึงความคิดจริง ๆ ของเมเคียเวลลีมากกว่า บางคนก็อ้างว่าเรื่อง *เจ้า* มิได้มุ่งให้ตีพิมพ์และอ่านกันทั่วไปแต่อย่างใด หากเขียนให้กับเมดิชี โดยหวังว่า การกระทำเช่นนั้นจะทำให้ช่วยพิจารณาสนับสนุนความต้องการที่ตนได้เข้าทำงานด้วย* ทางเดาที่น่าสนใจอีกข้อหนึ่งก็คือว่าความคิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเรื่อง *เจ้า* นั้น เป็นการแตกต่างอย่างแรงจากน้ำเสียงในงานเขียนอื่น ๆ ของเมเคียเวลลีและจากความกระตือรือร้นที่เขามีอยู่ต่อระบบสาธารณรัฐจนทำให้หนังสือเล่มนี้จะเป็นที่เข้าใจได้ก็ในแง่ของการเสียดสีอันแหลมคมเท่านั้น และว่าตามความจริงแล้วเมเคียเวลลีเชื่อและสนับสนุนสิ่งตรงกันข้ามกับที่ตนเรียกร้องในเรื่อง *เจ้า*** ความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับความหมายและเจตนาของเมเคียเวลลี บางทีคงจะฝังจมอยู่กับอัฐิของเขา แต่ทั้ง ๆ ที่มีข้อคิดเห็นขัดแย้งกันในเรื่องนี้ก็ตาม ข้อสรุปบางอย่างดูเหมือนจะสมเหตุสมผลอยู่

---

* F.J.C. Hearnshawed. The Social and Political Ideas of Some Great Thinhers of the Renaissance and the Reformation, Barnes & Noble, Inc., 1949. หน้า ๑๐๘

** Garrett Mattingly, "Machiavelli's Prince : Political Science or Political Satire " American Scholar, vol. 27 Fall, 1958. หน้า ๔๘๒–๔๙๑

ในประการแรกทั้ง*เจ้า*และ *คำบรรยาย* เป็นผลเกิดจากความกังวลของเมเคียเวลลีเหนือสิ่งอื่นใดเกี่ยวกับการเสริมสร้างและรักษาเอกภาพของอิตาลี ในเรื่อง *เจ้า* เขาถกปัญหาเรื่องนี้จากทัศนะของทางแก้ด้วยอาศัยระบบอำนาจเด็ดขาด ในเรื่อง *คำบรรยาย* เมเคียเวลลีใช้สาธารณรัฐโรมันเป็นแบบอย่างแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าของสาธารณรัฐถ้าหากว่าลักษณะของพลเมืองจะอำนวยต่อรูปการปกครองแบบนั้น อย่างไรก็ดี งานเขียนทั้งสองประกอบเป็นชิ้นเดียวกัน ลักษณะการกำหนดให้วิธีการอยู่ภายใต้จุดมุ่งหมายอันเป็นสัญญลักษณ์ของ "คติแบบเมเคียเวลลี" คงปรากฏอยู่ในงานแต่ละเรื่อง บทตอนต่างๆ อาจเอาออกจากเรื่องหนึ่งไปใส่ไว้ในอีกเรื่องหนึ่งได้ โดยไม่ทำให้เสียเนื้อหาสาระอย่างสังเกตเห็นได้เลย ข้ออ้างที่ว่า, บทเขียนเป็นงานแสดงทัศนะสองอย่างที่ขัดแย้งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั้น ดูเหมือนจะอาศัยแนวการแปลความที่ค่อนข้างแคบ, ในประการที่สองเป็นการยากที่จะพิสูจน์ว่า เมเคียเวลลีจะเขียนเรื่อง *เจ้า* ขึ้นเพียงเพื่อให้เป็นที่โปรดปรานของเมดิซีเท่านั้น และยิ่งเป็นการยากขึ้นที่จะแสดงให้เห็นว่างานเขียนนี้ มุ่งเฉพาะสำหรับเมดิซีอ่านเท่านั้นและเมเคียเวลลีต้องการจะปิดไม่ให้มหาชนรู้, ในเล่ม ๓ บทที่ ๔๒ ของเรื่อง *คำบรรยาย* เมเคียเวลลีถกปัญหาว่า, เจ้าควรจะถือตนเองผูกมัดอยู่กับคำมั่นสัญญาซึ่งบังคับเอาแก่ตนด้วยกำลังหรือไม่, เขากล่าวว่าในทางปฏิบัติ เจ้าไม่ถือตนผูกมัดเช่นนั้น และเมเคียเวลลีสรุปเรื่องด้วยข้อความต่อไปนี้ "การประพฤติเช่นนั้นจะควรแก่การยกย่องหรือไม่ สำหรับเจ้านั้นได้พูดกันมาเต็มที่แล้วในบทเขียนของเราเรื่อง *เจ้า* จนเราจะไม่พูดถึงปัญหาเรื่องนี้อีกในที่นี้"* เป็นการลำบากที่จะอธิบายข้ออ้างอิงถึงเช่นนี้ถ้าเราจะคิดเอาว่าเมเคียเวลลีต้องการให้เรื่อง *คำบรรยาย* ไม่ใช่เรื่อง *เจ้า* ได้ตีพิมพ์ออกอ่านกันทั่วไป, ในประการที่สาม ถ้าหากเรื่อง *เจ้า* เป็นเรื่องเสียดสีแท้ๆ แล้ว ก็นับว่าเขียนแสดงออกได้อย่างแนบเนียนจนกระทั่งความหมายพลาดจากความสังเกตของบรรดาผู้คงแก่เรียนเด่นๆ ไปเป็นส่วนใหญ่ทีเดียว

กล่าวกันว่า เมเคียเวลลีสร้างรัฐศาสตร์ขึ้นใหม่ ทำนองเดียวกับที่กาลิเลโอพบธรรมชาติวิทยาใหม่** ข้อวินิจฉัยเช่นนี้สมบูรณ์ด้วยเหตุผลหลายประการ แนวความคิดของเมเคียเวลลีเป็น

---

* Machiavelli, The Prince (แปลโดย Luigi Ricei และแก้ไขโดย E.R.P. Vincent), Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1935. ข้อความคัดอ้างอิงถึงเรื่อง *เจ้า* เอามาจากงานแปลฉบับนี้

** Ernst Cassirer, The Myth of the State, Doubleday & Company Inc., Garden City, N.Y., 1955. หน้า ๑๖๓

เรื่องเกี่ยวกับทางโลกแท้ ๆ ศาสนากับองค์การคริสต์ได้รับการพิจารณาถึงเฉพาะเท่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเอกภาพในทางโลกเท่านั้น เมเคียเวลลีปฏิเสธพื้นฐานทางศาสนาในการปกครองอันเคยเป็นส่วนประกอบของความคิดยุคกลางมา เขาละเลยกฎหมายธรรมชาติและไม่ใส่ใจกับเรื่องความรับผิดชอบของผู้ปกครองต่อประชาชน เมเคียเวลลีต่างกับบรรดานักธรรมศึกษา คือไม่พยายามพิสูจน์ประเด็นของตนโดยอาศัยอ้างอิงแหล่งที่มาต่าง ๆ ในเรื่อง *คำบรรยาย* ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐโรมันให้ตัวอย่างใช้เป็นเครื่องสนับสนุนเหตุผลโต้เถียงของเขา แต่งานเขียนในด้านนี้อ่อนและไม่ชวนให้เห็นคล้อยตาม เหตุการณ์อื่น ๆ หลายอย่างของประวัติศาสตร์โรมันอาจพบเห็นกันได้ง่ายดายซึ่งจะลบล้างเหตุผลของเมเคียเวลลี ข้อสรุปของเขาอาศัยข้อสังเกตด้านปฏิบัติและสามัญสำนึกยิ่งกว่าพยานหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เขาเพียงแต่อ้างอิงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่สนับสนุนข้อสรุปซึ่งเขาได้มีอยู่ก่อนแล้วจากประสบการณ์ เมเคียเวลลีเป็นนักการเมืองที่มุ่งผลในด้านปฏิบัติและเป็นนักปฏิบัติและเขาก็เขียนอย่างในฐานะเช่นนั้น

เมเคียเวลลีเข้าใจถึงสาเหตุของความยุ่งยากของประเทศตนและยอมสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง ในกรณีอย่างนี้ การวินิจฉัยของประวัติศาสตร์บางครั้งก็หนักข้อเกินไป นักเขียนศตวรรษที่ ๑๗ เห็นเขาเป็นตัวเชิดที่สะดวก อย่างงานวรรณกรรมสมัยเอลิซาเบธก็เต็มไปด้วยตัวละคร (อย่างเช่นไอเอโก Iago ในเรื่องโอเธลโล Othello ของเชคสเปียร์) ซึ่งอาศัยความนึกคิดของผู้แต่งเกี่ยวกับเมเคียเวลลี คำว่า "นิคผู้ชรา" (Old Nick) เองมาจากชื่อต้นของเมเคียเวลลี ในทางตรงกันข้าม เมเคียเวลลีได้รับการยกย่องอย่างสูง ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) สรรเสริญการสังเกตในด้านปฏิบัติของเขาว่า "เราเป็นหนี้อย่างมากต่อเมเคียเวลลีและนักเขียนอื่น ๆ ในระดับเดียวกัน ซึ่งพูดหรือบรรยายอย่างเปิดเผยและแจ่มแจ้งถึงสิ่งที่คนเรากระทำ ไม่ใช่สิ่งที่คนควรจะกระทำ"* ทั้งเฮเกล (Hegel) และฟิชต์ (Fichte) ซึ่งเกิดความรู้สึกขัดแค้นแบบนักชาตินิยมผู้ปราศจากชาติเช่นเดียวกับเมเคียเวลลีต่างยกย่องงานเขียนของชาวอิตาลีอย่างจับใจ แต่ละคนอาจวินิจฉัยกันด้วยตัวเองว่า เมเคียเวลลีเป็นคนรักชาติหรือปีศาจร้าย แต่การพิจารณาด้วยเหตุผลปัญญาจะต้องขึ้นอยู่กับการศึกษางานของเขาที่เกี่ยวข้องและคำนึงถึงสภาพแวดล้อมซึ่งเร้าใจให้เกิดผลงานเหล่านี้

---

* Ernst Cassirer หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๔๘

นักศึกษาทางปรัชญาการเมืองจะพบว่าความคิดของเมเคียเวลลีดู "สมัยใหม่" นี่ส่วนใหญ่เป็นเพราะว่าเมเคียเวลลีนำเอาทฤษฎีการเมืองออกไปจากวงกรอบของศาสนาอันเป็นที่ที่ทฤษฎีการเมืองได้จมติดอยู่เป็นเวลาถึงพันปีเศษ ความเป็นอิสระเช่นนั้นเป็นไปได้ในอิตาลี เพราะว่าปัญญาชนที่นั่นเป็นอิสระจากอิทธิพลทางศาสนายิ่งกว่าที่อื่นในยุโรป องค์การคริสต์ในอิตาลีพัวพันอยู่กับการเมืองของท้องถิ่นเกินกว่าที่จะพยายามควบคุมการคิดอ่านทางปรัชญาหรือแม้จะใส่ใจในเรื่องทางธรรมให้มาก เหล่านี้และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ตามที่เราได้พิจารณามามีส่วนทำให้เมเคียเวลลีเป็นนักเขียนทางการเมืองสมัยใหม่คนแรก* เมเคียเวลลีต่างกับนักเขียนรุ่นก่อน ๆ ที่ไม่พะวงกับการคิดวางแผนผังสำหรับรัฐสมบูรณ์แบบ เขาเรียนรู้สภาพความเป็นจริงเกินกว่าที่จะคิดฝันเอาเช่นนั้น และตามที่จริงแล้วเขาคงยินดีที่จะได้มีรัฐชนิดใดก็ได้ทั้งสิ้น เขายังรู้ถึงสภาพความเป็นจริงเกินกว่าที่จะสนใจในสิ่งที่คนพูด เขารู้ว่าคนไม่ปฏิบัติตามที่ตนพูดว่าจะปฏิบัติเสมอไป และในการเมืองมักเป็นเช่นนั้นเขาเข้าใจถึงแรงความต้องการในอำนาจเพราะเขาได้มีประสบการณ์ ในเรื่องนี้มากับตนเอง และเขาเชื่อว่าคนใฝ่แสวงประโยชน์ของตัวของ แต่เขาก็ตระหนักแน่ว่า สิ่งเหล่านี้ประกอบเป็นพื้นฐานที่รัฐหนึ่ง ๆ อาจและจำต้องอาศัยก่อตั้งขึ้น

"เจ้า" ของเมเคียเวลลี

ในเรื่อง *เจ้า* ๑๑ บทแรกเป็นเรื่องการแบ่งประเภทของเมเคียเวลลีเกี่ยวกับระบบอำนาจเด็ดขาดต่าง ๆ และวิธีการก่อตั้ง เรื่องของระบบราชาธิปไตยแบบสืบทายาท เขาพูดถึงอย่างสังเขปมาก เพราะจุดสนใจสำคัญของเมเคียเวลลีอยู่ที่อิตาลี และเป็นที่ชัดแจ้งแก่เขาว่าไม่มีกษัตริย์ที่สืบทายาทองค์ใดจะสนองความจำเป็นของประเทศชาติที่ต้องมีผู้ปกครองได้ กษัตริย์ที่สืบมรดกอาณาจักรของตนนั้นมีงานที่สะดวกง่ายกว่าผู้ปกครองที่ก่อตั้งขึ้นใหม่มาก กษัตริย์แบบนั้นควรเลี่ยงอย่าให้ขัดกับหลักประเพณีอย่างรุนแรง และควรฉลาดพอที่จะจัดการกับปัญหาของตน แต่ทางดำเนินของกษัตริย์นั้นไม่ยากแก่การปฏิบัติเพราะมีพื้นฐานที่ปูไว้เป็นอย่างดีอยู่แล้วกับตน

มันเป็นการยากลำบากกว่ามากสำหรับกษัตริย์ใหม่ที่จะทำให้อำนาจควบคุมของตนเป็นปึกแผ่นมั่นคง ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาวะเฉพาะในแต่ละประเทศ และขึ้นอยู่กับวิธีการที่ผู้ปกครอง

---

* Sheldon S. Wolin, Politics and Vision, Little Brown and Company, Boston, ๑๙๖๐ หน้า ๑๘๔

ใหม่อาศัยใช้ขึ้นครองอำนาจ อาทิเช่น เจ้าที่ได้ชัยชนะอาจสถาปนาฐานะอำนาจของตนได้ง่ายขึ้นในกรณีเมื่อประชาชนของประเทศที่ตนชนะได้มีส่วนร่วมในภาษาและขนบประเพณีของคนใต้บังคับของตน ในสภาพการณ์เหล่านี้ผู้แพ้ไม่สู้จะรู้สึกถึงการเปลี่ยนอำนาจอธิปไตยนัก จอมเผด็จการที่ออกคำสั่งด้วยภาษาต่างชาติ และแก้ไขเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมแบบอย่างของประเทศถึงขั้นมูลฐาน จะก่อให้เกิดความรู้สึกขัดเคืองอย่างรวดเร็วและจะบั่นทอนฐานะของตน ผู้ชนะย่อมกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเป็นปรปักษ์ไม่ว่าจะปฏิบัติอย่างไรก็ตาม และเขาจะต้องกำจัดกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามที่เกิดขึ้นโดยเร็วพลัน ความรู้สึกไม่พอใจจะต้องขจัดให้สิ้นไปอย่างเฉียบขาด การปฏิบัติครึ่ง ๆ กลาง ๆ เพื่อการนี้ รังแต่จะทวีความขัดเคืองขึ้น และจะไม่ระงับอำนาจของฝ่ายตรงกันข้ามได้อย่างเพียงพอ ผู้ปกครองใหม่ควรแสวงหาและส่งเสริมชนกลุ่มน้อยที่เคยถูกกดขี่ภายใต้ระบอบอำนาจก่อนหน้า เพราะชนกลุ่มน้อยเหล่านี้อาจให้พื้นฐานสนับสนุนได้บ้างในกรณีที่ประชาชนส่วนใหญ่ขัดเคืองต่ออำนาจของระบบทรราชย์ใหม่ อย่างไรก็ดี เจ้าจะต้องระมัดระวังไม่ไปไกลเกินไปในข้อนี้ เพราะเขาไม่อาจไว้เนื้อเชื่อใจใครได้เลย และเป็นกฎสูงสุดว่าจอมเผด็จการจะต้องไม่ยอมเพิ่มอำนาจให้แก่ผู้ใดที่อาจคุกคามฐานะของตนได้ภายหลัง

ผู้ชนะที่ใช้อำนาจปกครองของตนต่อสาธารณรัฐย่อมประสบกับปัญหาเฉพาะและยุ่งยาก บรรดาคนที่เคยชินอยู่กับระบบทรราชย์อาจไม่ชอบทรราชย์ใหม่ แต่เนื่องจากแบบแผนพื้นฐานของชีวิตมิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญ คนพวกนี้จะปรับตนเข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้โดยง่าย แต่ประชาชนของสาธารณรัฐจะขัดเคืองต่อการสูญเสียเสรีภาพของตน คนเหล่านี้จะไม่ยอมล้มเลิกมันง่าย ๆ และจะต่อสู้เพื่อให้ได้เสรีภาพกลับคืนมาเพียงเพราะเหตุยั่วยุเล็กน้อยที่สุด ดังที่เมเคียเวลลีกล่าวว่า "แต่ในสาธารณรัฐมีชีวิตที่ยิ่งใหญ่กว่า มีความชิงชังที่ใหญ่ยิ่งกว่า และความปรารถนาต้องการแก้แค้นแรงกล้ากว่า ประชาชนย่อมไม่และอาจทอดทิ้งความทรงจำในอิสรภาพเก่าแก่ของตนได้......" (*เจ้า* บทที่ ๕) ทางเดียวสำหรับผู้ปกครองคือ ทำลายล้างกฎธรรมเนียมและสถาบันของประชาชนผู้เป็นเสรีให้สิ้นไป เขาจะต้อง "ปล่อยให้ร้าง" เพื่อว่าจะได้เริ่มต้นสร้างประชาคมใหม่ได้โดยปราศจากเชื้อแห่งเสรีภาพ "การปฏิรูป" เป็นงานที่ยุ่งยาก ประชาชนโดยธรรมชาติเป็นคนหัวเก่า ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง ผู้ปกครองที่สำเร็จผลจะต้องทนมุ่งมั่นและจะต้องแข็งในการที่จะเปลี่ยนสังคมใดๆ อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงอาจทำได้ดังที่งานของโมเสส (Moses)

ไซรุส (Cyrus) เทเซอุส (Theseus) และโรมูลุส (Romulus) แสดงให้เห็นเป็นอย่างดี เมื่อผู้ปกครองบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของเขาแล้ว เขาก็จะได้รับเกียรติยกย่องที่ได้กระทำเช่นนั้น

ผู้ปกครองบางคนขึ้นสู่ฐานะอันสูงของตนด้วยการทรยศคดโกงและเหี้ยมโหดแท้ ๆ แต่วิธีการหยาบและคดโกงไม่ก่อให้เกิดพื้นฐานมั่นคงที่จะสร้าง และความสำเร็จในบั้นปลายของเจ้าที่ขึ้นสู่อำนาจในลักษณะเช่นนั้น ขึ้นอยู่กับฝีมือชำชองที่เขาจะแสดงให้ปรากฏต่อไป มีอยู่สิ่งหนึ่งคือว่า ความเหี้ยมโหดแม้อาจจำเป็น แต่ควรใช้อย่างมีความคิด ไม่ใช่อย่างขาดสติ ควรใช้ให้เต็มที่จริง ๆ และอย่างรวบรัด ยุคของความสพึงกลัวที่มีอยู่ต่อเนื่องกันไปจะบั่นทอนจุดมุ่งหมายของผู้ปกครอง

"เพราะฉะนั้น พึงสังเกตได้ว่า ในการเข้าครองรัฐหนึ่ง ๆ ผู้ชนะพึงต้องจัดการกระทำทารุณกรรมทั้งหมดเสียในทันทีทันใด เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องกระทำซ้ำอีกทุกเมื่อเชื่อวัน และเพื่อจะได้สามารถ (โดยไม่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่ ๆ) ทำให้ประชาชนเชื่อใจ และชนะใจประชาชนได้โดยการสร้างประโยชน์ให้ ผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติผิดเป็นอย่างอื่น จะเป็นด้วยความขลาดหรือคำแนะนำเลว ๆ ก็ตาม ย่อมจำต้องยืนถือมีดพร้อมอยู่ในมือเสมอ และไม่อาจอาศัยไว้ใจคนใต้บังคับของตนได้ เพราะคนเหล่านี้ไม่สามารถอาศัยไว้ใจผู้ปกครองได้ เนื่องจากกระทำการร้ายใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ เพราะการกระทำร้ายควรจะกระทำให้หมดสิ้นเสียทีเดียว เพื่อว่าการกระทำเหล่านี้จะได้ก่อให้เกิดความขุ่นเคืองน้อยลง เนื่องจากเป็นที่ชิงชังน้อยกว่า คุณประโยชน์ควรให้ทีละเล็กละน้อย เพื่อว่าจะได้เป็นที่ชื่นชมมากขึ้น และเหนือสิ่งอื่นใด เจ้าหนึ่ง ๆ จะต้องดำรงชีวิตร่วมกันกับคนใต้บังคับของตนในลักษณะที่จะไม่มีอุบัติการณ์ดีหรือร้ายใด ๆ มาทำให้ตนออกนอกลู่นอกทางของตนไปเสีย โดยเหตุที่ความจำเป็นเกิดขึ้นมาในยามร้าย ท่านจะไม่ทันต่อเวลาด้วยการเข้มงวดกวดขัน และสิ่งดีที่ท่านทำจะไม่เกิดผลประโยชน์ เนื่องจากเห็นกันว่าเป็นสิ่งที่บังคับเอากับท่าน และท่านก็จะไม่ได้ประโยชน์อันใดเลยจากการกระทำนั้น" *(เจ้า* บทที่ ๘*)*

เจ้าองค์หนึ่ง ๆ อาจขึ้นสู่อำนาจโดยผลของการขัดแย้งระหว่างชนชั้น ขุนนางอาจกลัวประชาชนและสนับสนุนผู้ปกครองที่ตนหวังจะให้กำหราบปราบปรามชนส่วนใหญ่ ส่วนประชาชนอาจสนับสนุนเจ้าองค์หนึ่งที่คิดว่าจะช่วยเขาให้พ้นจากขุนนางที่กดขี่ ในกรณีแรกผู้ปกครองที่ฉลาดจะพยายามแสวงกำลังสนับสนุนของประชาชน ในกรณีที่สองเขาจะพยายามรักษาการสนับสนุนของประชาชนไว้ เพราะถึงแม้ว่าจอมทรราชย์อาจไม่ต้องอาศัยเสียงเรียกร้องของประชาชนให้ได้อำนาจแต่ก็ต้องรู้ว่า ประชาชนเท่านั้นที่จะเป็นพื้นฐานอันจำเป็นสำหรับเสถียรภาพในการปกครองของตน ประชาชนเป็นที่พึ่งพาได้ดีกว่าพวกขุนนาง ทั้งหมดเท่าที่ประชาชนขอร้องก็คือเสรีภาพจากการกดขี่ ส่วนพวกขุนนางจะแข่งอำนาจกับเจ้าเสียเอง

ท้องที่บางแห่งใช้ปกครองด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายนักบวช อำนาจปกครองเช่นนั้นอาจได้มาด้วยความสามารถหรือโชค แต่ก็อาศัยความพยายามที่จะธำรงรักษาน้อยกว่าแบบการปกครองอื่น ๆ ในรัฐเหล่านี้ เสถียรภาพอันมีอยู่ในตัวขึ้นอยู่กับข้อที่ว่าเป็นรัฐที่รวมอยู่ด้วย "กฎธรรมเนียมทางศาสนาอันเก่าแก่" ถึงแม้บรรดาเจ้าผู้ปกครองจะทุจริตและขาดความสามารถ แต่เขาก็อาจประสบผลสำเร็จเพราะราษฎรของเขาจะปฏิบัติตามบัญชาของศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นปัจจัยยึดเหนี่ยวทางการเมืองอันสำคัญ เป็นการง่ายที่จะสังเกตน้ำเสียงประชดประชันจากถ้อยคำของเมเคียเวลลีที่กล่าวว่า "*เจ้า* (นักบวช) เหล่านี้แต่ลำพังมีรัฐโดยไม่ต้องป้องกัน มีคนใต้บังคับโดยไม่ต้องปกครอง และรัฐของเจ้าเหล่านี้เมื่อไม่ต้องป้องกัน ก็ไม่มีใครจะเอาไปจากเขา คนใต้บังคับของเจ้าเหล่านี้เมื่อไม่ต้องถูกปกครอง ก็จะไม่ขัดเคือง และทั้งจะไม่คิดหรือสามารถแปรพักตร์ไปจากพวกเขา" (*เจ้า* บทที่ ๑๑)

ในบทที่ ๑๒–๑๔ ของเรื่อง *เจ้า* เมเคียเวลลีถกถึงเรื่องการใช้อำนาจทางทหารโดยไม่ต้องคิดถึงวิธีการที่ผู้ปกครองจะใช้เพื่อให้ได้อำนาจ และโดยไม่ต้องนึกแบบการปกครองที่ตั้งขึ้น มีสองสิ่งจำเป็นต่อการธำรงรักษารัฐ คือ กฎหมายที่ดี และกำลังที่จำเป็นในการบังคับใช้กฎหมาย "พื้นฐานสำคัญของรัฐทั้งปวง ไม่ว่าจะใหม่หรือเก่าหรือผสมกัน คือ กฎหมายที่ดีและกำลังอาวุธที่ดี" (*เจ้า* บทที่ ๑๒) อะไรเล่าเป็นรากฐานของกำลังทหารที่สัมฤทธิผล ในข้อนี้ เมเคียเวลลีเสนอแนวความคิดซึ่งเขาหวนไปใช้ครั้งแล้วครั้งเล่าในงานเขียนของเขา เรื่องนี้เป็นที่สนใจแก่เขาเป็นพิเศษ กำลังทหารจะต้องประกอบด้วยทหารราษฎร ทั้งที่มีประสบการณ์ผิดหวังกับทหารเกณฑ์ของฟลอเรนซ์มาแล้ว แต่เมเคียเวลลีก็คงให้ความไว้วางใจอยู่กับกำลังทหารแบบนี้ พวกทหารรับจ้างจะไว้วางใจไม่ได้ คนที่ต่อสู้เพื่อเงินอย่างเดียวเป็นคนไร้เกียรติ เฉพาะผู้ที่ต่อสู้เพื่อป้องกันบ้านเมืองของตน เป็นผู้ป้องกันเกียรติของตน และคุณธรรมของสตรีของตนเท่านั้นที่ตนจะยอมสละชีวิตในสมรภูมิ และทหารที่ไม่ยอมเสี่ยงกับความตายจะปราชัย พวกทหารสำรองก็ไม่ดีไปกว่านัก กองทหารของจอมอธิปัตย์อื่นย่อมให้ความภักดีเป็นเบื้องแรกต่อจอมอธิปัตย์นั้น ถึงหากเจ้าองค์หนึ่งจะชนะการรบโดยอาศัยใช้กำลังทหารของเจ้าองค์อื่น โดยทั่วไปเขาก็จะจบลงด้วยการเป็นเชลยของเจ้าที่ให้กำลังทหารมา หน้าที่ขั้นแรกสุดของผู้ปกครองหนึ่ง ๆ คือ จะต้องสร้างกองทัพที่ทรงสมรรถภาพ ทหารของเขาจะต้องได้รับการฝึกอบรมทั้งด้านปฏิบัติ กล่าวคือด้านทหาร และในด้านจิตวิทยา ยิ่งกว่านั้น พวกทหารจะต้องได้รับการฝึกปรือในยามสันติ ซึ่งจะได้เตรียมคนเหล่านี้สำหรับสงครามเมื่อมาถึง ผู้ปกครองที่รอเหตุคับขันก่อนที่จะเตรียมตัวรับย่อมจะต้องพ่ายแพ้อย่างแน่นอน

ในบทที่ ๑๕—๑๘ เมเคียเวลลีเสนอข้อแนะนำแก่เจ้าทั้งหลาย อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชื่อเสียงของเขาเป็นที่ครหาตลอดมานับศตวรรษ ๆ ผู้ปกครองได้รับการแนะนำให้แสวงอำนาจไม่ว่าด้วยกลวิธีใดก็ตามที่จำเป็น ผู้ปกครองรังแต่จะเสียเวลาและเสี่ยงอันตราย ถ้าขืนมัวพยายามคิดสร้างรัฐและชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติมนุษย์ซึ่งถูกครอบงำด้วยแรงความเห็นแก่ตัวย่อมไม่อำนวยพื้นฐานที่สมจริงสำหรับความพยายามเช่นว่านั้น

> "ณ บัดนี้ จะได้ดูกันต่อไปว่า อะไรพึงเป็นวิธีและการปกครองสำหรับเจ้าองค์หนึ่ง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับคนใต้บังคับและมิตรสหายของเขา โดยที่ข้าพเจ้ารู้ว่ามีหลายคนที่เคยเขียนถึงเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเกรงว่าการเขียนของข้าพเจ้าออกจะดูอาจหาญอยู่ที่ขัดแย้งแตกต่างเฉพาะในเรื่องนี้จากแนวคิดเห็นของคนอื่น ๆ แต่เจตนาของข้าพเจ้าต้องการจะเขียนบางสิ่งบางอย่างที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เข้าใจ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นการเหมาะสมในอันที่จะเข้าไปถึงแก่นของความจริงมากกว่าคิดเดาเอา มีหลายคนที่คิดฝันถึงสาธารณรัฐและท้องถิ่นซึ่งไม่เคยเห็นกันหรือมีอยู่จริง ๆ เพราะว่าเรามีชีวิตกันอย่างไรนั้น ห่างไกลจากเรื่องที่ว่าเราควรมีชีวิตกันอย่างไร ผู้ที่ทิ้งเรื่องที่ว่าอะไรที่กระทำไปหาเรื่องที่ว่าอะไรที่ควรกระทำนั้น มักจะเรียนรู้จักสร้างความหายนะของตนมากกว่าจะรู้จักรักษาตนเอง คนที่ต้องการสร้างความดีงามให้กับทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ย่อมต้องได้รับความทุกข์เข็ญในหมู่คนจำนวนมากซึ่งไม่ใช่คนดี ดังนั้น จึงจำเป็นที่เจ้าองค์หนึ่ง ๆ ผู้ต้องการรักษาตัวเองจะต้องเรียนรู้จักว่าจะเป็นคนไม่ดีได้อย่างไร และที่จะใช้หรือไม่ใช้ความรู้ตามความจำเป็นอันควรแก่กรณี" (*เจ้า* บทที่ ๑๕)

เจ้าที่ฉลาดจะหลีกเลี่ยงไม่เผื่อแผ่สุรุ่ยสุร่ายจนเกินไป ความเอื้อเฟื้อผลที่สุดแล้วให้ประโยชน์น้อยกว่าความเข้มงวดมัธยัสถ์ ผู้ปกครองที่เผื่อแผ่ต่อสมุนโปรดปรานของตนเป็นการโฆษณาข้อเท็จจริง และในไม่ช้าประชาชนจะขัดเคืองต่อนโยบายความฟุ่มเฟือย เพราะเขาจะสำนึกรู้ได้ว่าเขาเองเป็นผู้รับภาระของมัน ผู้ปกครองที่มัธยัสถ์เข้มงวด จะพบว่าแม้ประชาชนอาจไม่พอใจต่อท่าทีของเขาในชั้นแรก แต่เมื่อใคร่ครวญดูก็จะชื่นชมกับข้อเท็จจริงที่ว่า เจ้ากำลังประพฤติระวังรอบคอบต่อทรัพย์สมบัติของประชาชนเอง การมัธยัสถ์นี้จะเป็นที่ชื่นชอบและแล้วความมั่นคงของรัฐก็จะแข็งแกร่งยิ่งขึ้น

ฐานะสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับประชาชนของตนก็เหมือน ๆ กับของบิดาต่อบุตร ถ้าหากบิดาต้องการให้มีเอกภาพในครอบครัว และความเคารพเชื่อฟังคำบัญชาของตนแล้ว เขาจะต้องปกครองอย่างเด็ดขาด เจ้าจะต้องไม่เมตตาปราณีจนเกินไป เพราะความเมตตาปราณีจะเป็นที่เข้าใจไปในแง่เป็นความหย่อนยาน ซึ่งจะบังเกิดผลเป็นความบ่อนระเบียบขึ้น เจ้าจะต้องระลึกอยู่เสมอ

ว่าความรับผิดชอบยิ่งใหญ่ที่สุดของตนคือรักษารัฐให้คงอยู่ ความรับผิดชอบนี้มักอาจทำให้จำเป็นต้องใช้มาตรการซึ่งตามความจริงไม่โหดร้ายอย่างที่เห็นกัน หรืออย่างน้อยก็ยังดีกว่าการกระทำที่โหดร้ายมากกว่า ซึ่งยังความแตกแยกให้แก่รัฐ

"เพราะฉะนั้น เจ้าองค์หนึ่งต้องไม่รังเกียจที่จะกระทำการโหดร้ายเพื่อจุดประสงค์ทำให้คนใต้บังคับของตนรวมกันและสวามิภักดิ์ เพราะจากตัวอย่างซึ่งมีอยู่น้อยมาก เขาจะทำการเมตตาให้มากกว่าผู้ที่ (ด้วยความอ่อนโยนนุ่มนวลจนเกินไป) ปล่อยให้เกิดการระส่ำระสายอันเป็นเหตุให้มีการเลือดตกยางออกและปล้นสดมภ์กัน เพราะสิ่งเหล่านี้โดยปกติยังผลเสียหายแก่ประชาคมส่วนรวม ส่วนการสังหารที่เจ้ากระทำจะยังผลเสียหายเฉพาะแก่บุคคลเป็นคน ๆ ไปเท่านั้น" (*เจ้า* บทที่ ๑๗)

แน่นอน ผู้ปกครองย่อมต้องการทั้งความรักและนับถือจากคนในบังคับของตน ระหว่างสองสิ่งนี้ ความนับถือสำคัญกว่า คนพวกเดียวกันที่ให้คำมั่นจงรักภักดีอย่างไม่เสื่อมคลายแก่เจ้าองค์หนึ่ง ๆ จะทอดทิ้งเขาไปในเมื่อรู้สึกว่าภัยที่จะเกิดขึ้นกับตนอาจเบาบางลงไปด้วยการทอดทิ้ง แต่ถ้าผู้ปกครองเป็นที่ยำเกรงและนับถือแล้ว คนในบังคับจะไม่กล้าทำอย่างอื่นนอกไปจากสนับสนุนเขา แต่กระนั้น เจ้าจะต้องระวังอย่าให้เป็นที่เกลียดชัง เพราะความเกลียดจะบั่นทอนพื้นฐานสนับสนุนซึ่งอำนาจของตนต้องอาศัย เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความเกลียดชัง ผู้ปกครองจะต้องยอมรับนับถือทรัพย์สินและสตรีของคนในบังคับตน เขาอาจต้องประหารประชาชนบางคน และถ้าจะทำเขาควรทำอย่างฉับพลัน "แต่เหนือสิ่งทั้งปวง เขาจะต้องละเว้นจากการฉกชิงทรัพย์สมบัติของคนอื่น เพราะคนลืมความตายของบิดาตนง่ายกว่าการสูญเสียทรัพย์มรดกที่ได้รับมา" (*เจ้า* บทที่ ๑๗)

มีวิธีการสองอย่างในการระงับข้อขัดแย้ง อย่างหนึ่งด้วยกฎหมาย อีกอย่างหนึ่งด้วยกำลัง กฎหมายเป็นทางของคน กำลังเป็นทางของเดียรัจฉาน แต่ว่าความเดียรัจฉานก็มีอยู่มากในตัวคน และผู้ปกครองจะต้องเข้าใจธรรมชาติของคนและปฏิบัติไปตามนั้น เมื่อเจ้าจำต้องปฏิบัติอย่างเดียรัจ-ฉาน เขาควรรวมเอาความฉลาดแกมโกงของสุนัขจิ้งจอกกับพลังของสิงห์โตเข้าไว้ด้วยกัน ผู้ปกครองต้องเรียนรู้จักเล่นบทซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า คู่ปรปักษ์ของเขาจะต้องเล่นด้วย

"เจ้าองค์หนึ่ง ๆ เมื่อจำต้องรู้จักปฏิบัติอย่างเดียรัจฉานเช่นนั้นแล้ว ก็จะต้องเอาสุนัขจิ้งจอกและสิงห์โต เพราะสิงห์โตไม่อาจป้องกันตนเองให้พ้นจากกับดักได้ และสุนัขจิ้งจอกไม่อาจป้องกันตนเองให้พ้นจากสุนัขป่าได้ เพราะฉะนั้น เจ้าจะต้องเป็นสุนัขจิ้งจอกเพื่อให้จำกับดักได้ และเป็นสิงห์โตเพื่อขู่สุนัขป่า คนพวกที่ต้องการจะเป็นแต่สิงห์โต ไม่เข้าใจข้อนี้ เพราะฉะนั้นผู้ปกครองที่รอบคอบจึงไม่ควร

รักษาสัจจะ ในเมื่อการทำเช่นนั้นจะเป็นการขัดกับผลประโยชน์ของตน และในเมื่อเหตุผลที่ทำให้ผูกมัดตนเองไม่มีอยู่อีกต่อไปแล้ว ถ้าหากคนดีทั้งหมด หลักข้อนี้ก็จะไม่เป็นหลักที่ดี แต่โดยที่คนเลวและจะไม่รักษาสัจจะกับท่าน ดังนั้นท่านก็ไม่จำเป็นต้องรักษาสัจจะกับเขา" (*เจ้า* บทที่ ๑๘)

เจ้าที่ฉลาดแกมโกงย่อมหาเหตุแก้ตัวที่ใช้ได้สำหรับละเมิดคำมั่นสัญญาของตนได้เสมอ เมเคียเวลลีกล่าวว่า "ตัวอย่างสมัยใหม่จำนวนนับไม่ถ้วน" อาจนำมาอ้างพิสูจน์ยืนยันข้อนี้ได้ ซึ่งก็ไม่เกินความจริงนัก เจ้าที่ไร้สัจจะจึงไม่ใช่จะเป็นเจ้าที่เลว ถ้าหากว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อธำรงรักษารัฐไว้ แต่กระนั้น เขาก็ไม่บังควรละเมิดคำพูดของเขาอย่างเปิดเผย เขาควรจะเป็น "นักแสร้งและอำพราง" เขาไม่จำเป็นต้องพะวงกับประชาชนนัก เพราะคนเหล่านี้หลอกได้ง่าย เฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้หลอกไม่แสดงท่าทางเป็นอันธพาล

บทที่ ๑๙–๒๕ ว่าด้วยคำแนะนำของเมเคียเวลลี เกี่ยวกับการที่เจ้าจะสร้างอำนาจของตนให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง เมเคียเวลลีมักชอบพูดเรื่องซ้ำบ่อย ๆ ตลอดเรื่อง *เจ้า* และ *คำบรรยาย* และส่วนมากที่พูดในบทเหล่านี้เป็นเพียงแต่ถ่ายทอดเอาส่วนในบทก่อน ๆ มาใส่ไว้นั่นเอง เป็นต้นว่าเจ้าได้รับการเสนอแนะอีกเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินและภริยาของคนในบังคับของตน และเตือนถึงความสำคัญของกำลังทหารของตน นอกจากนี้เจ้าจะต้องสร้างให้เกิดภาพสำนึกด้านที่ดีงามเกี่ยวกับตนเองในจิตใจของประชาชนของตน เขาจะต้องดูเป็นคนมีศีลสัตย์ ความกล้า ความมุ่งมั่น และใจอันแข็งแกร่ง พวกราษฎรจะต้องรู้สึกว่าตนอาจพึ่งพาผู้ปกครองของตนได้ในภาวะคับขัน เมเคียเวลลีย้ำบ่อย ๆ ถึงความจำเป็นยิ่งยวดของการสนับสนุนของประชาชนเพื่อผลประโยชน์ความมั่นคงของรัฐ

ในยามสงครามระหว่างสองชาติเพื่อนบ้าน เจ้าจะต้องเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้าเป็นไปได้เขาควรใช้วิธีถ่วงดุลย์อำนาจโดยสนับสนุนฝ่ายที่อ่อนแอกว่า แต่ถึงอย่างไรก็ควรเลี่ยงการวางตนเป็นกลาง เพราะประเทศทั้งสองจะเกลียดชังเขาถ้าหากตีตนออกห่าง และบางทีจะตกเป็นเหยื่อของผู้ชนะเมื่อสงครามสิ้นสุดลง การขาดความเด็ดเดี่ยวในเรื่องเลือกข้างเช่นเดียวกับในเรื่องอื่นๆจำนวนมาก เป็นทางที่อันตรายที่สุดสำหรับเจ้า สิ่งที่เขากระทำเขาต้องกระทำอย่างรวดเร็ว การฟาดฟันอย่างเหี้ยมหาญอาจชนะการรบได้

ปัญหาหนึ่งที่สำคัญของผู้ปกครองคือการเลือกเจ้าหน้าที่และที่ปรึกษาของเขา เขาต้องระลึกอยู่ว่า คนเหล่านี้จะทำการหาประโยชน์ใส่ตัวเองมากกว่าเพื่อผู้ปกครอง ถ้าหากปล่อยให้ทำเช่นนั้น

เพราะฉะนั้น เจ้าจะต้องจัดการอย่างไม่ปราณีปราสัย เพื่อกวาดล้างเจ้าหน้าที่ที่ไม่รับใช้ตนด้วยดี เขาควรมุ่งมั่นเท่า ๆ กันในการตอบแทนผู้ที่ทำการด้วยดี เจ้าที่คนกลัวเกรงยังจะต้องระวังพวกประจบสอพลอในหมู่คณะเจ้าหน้าที่ของตนด้วย ที่ปรึกษาอาจบอกสิ่งที่คิดว่าเจ้าต้องการได้ยินมากกว่าสิ่งที่ควรจะได้ฟัง โดยรู้อยู่ว่าผู้นำข่าวร้ายไม่ค่อยเป็นที่นิยมนัก กษัตริย์ที่รอบคอบจะต้องแสวงความไว้เนื้อเชื่อใจเหนือคุณธรรมอื่นใดในคณะที่ปรึกษาหนึ่ง ๆ และควรแสดงให้เห็นว่าไม่มีใครจำต้องกลัวที่จะให้คำแนะนำที่ดีไม่ว่าจะไม่น่าฟังเพียงใดก็ตาม

ลักษณะทอดอาลัย (แม้จะไม่เป็นในแง่ร้าย) เป็นที่เห็นได้ในบทที่ ๒๕ ของเรื่อง *เจ้า* เมเคียเวลลีคงรู้จากประสบการณ์ของตนเองว่า แผนการณ์ที่วางไว้ดีที่สุดนั้นมักผิดพลาด แม้แต่เจ้าที่ฉลาดและรอบคอบที่สุดก็ไม่อาจคาดล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่อยู่ในอำนาจควบคุมของพระผู้เป็นเจ้าหรือโชคชะตาได้ แต่กระนั้นเขาก็เตือนไม่ให้ถือว่า จะไม่มีช่องทางสำหรับใช้เจตจำนงอิสระ เขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าคิดว่าอาจเป็นความจริงว่าโชคชะตาเป็นผู้ควบคุมการกระทำของเราครึ่งหนึ่ง แต่ว่าโชคชะตาคงปล่อยให้อีกครึ่งหนึ่งหรือราว ๆ นั้นอยู่ในความควบคุมของเรา" (*เจ้า* บทที่ ๒๕) โชคชะตาเป็นเสมือนแม่น้ำซึ่งบางโอกาสไหลท่วมฝั่งและทำลายงานของคน ผลของมันอาจควบคุมไว้ได้ถ้าคนฉลาดพอที่จะสร้างเขื่อนไว้ ซึ่งอาจเก็บน้ำที่ท่วมล้นหรือสร้างลำคลองที่อาจเบนกระแสน้ำได้ ความเสียหายยังคงอาจเกิดขึ้นได้ แต่มันไม่เป็นอะไรเลยเมื่อเทียบกับที่อาจจะเกิดขึ้น ผู้ปกครองที่เห็นการณ์ไกล จะทำสิ่งที่ตนอาจทำได้เพื่อควบคุมผลของโชคชะตา เพื่อว่าเหตุแวดล้อมหลายอย่างรวมกันขึ้นที่อาจร้ายแรงถึงชีวิต จะได้เพียงแต่ยังผลเสียหายให้เท่านั้น เฉพาะเจ้าชนิดที่เมเคียเวลลีนิยมเท่านั้น ที่อาจสร้างปราการป้องกันการทำลายได้ การที่ขาดคนเช่นว่านี้ในอิตาลี ทำให้ประเทศชาติต้องตกอยู่ในสภาพไร้ความคุ้มครองต่อภัยน้ำท่วม ซึ่งในประเทศอย่างฝรั่งเศส อังกฤษ และสเปญ ได้มีการควบคุมกันอย่างเหมาะสม

บทที่ ๒๖ อันเป็นบทสุดท้ายของเรื่อง *เจ้า* วิงวอนเมดิชิให้ตั้งต้นภารกิจรวมอิตาลีและขับผู้รุกรานต่างชาติให้หมดสิ้นไป บรรดานักวิจารณ์ต่างไม่ลงรอยกันในข้อว่า บทนี้จะมีฐานะอยู่อย่างไรในหนังสือเล่มนี้ บ้างอ้างว่า มันเป็นส่วนประกอบของส่วนรวมทั้งหมด บ้างก็เห็นว่าเป็นบทผนวกซึ่งเมเคียเวลลีมุ่งจะเยินยอตระกูลผู้ปกครองของฟลอเรนซ์ แต่เหตุจูงใจไม่ใช่เรื่องสำคัญ บทสุดท้ายนี้เป็นประโยชน์ช่วยอธิบายให้เข้าใจจุดมุ่งหมายซึ่งเมเคียเวลลีมีอยู่ในใจตลอดทั้งเรื่อง มัน

เป็นการวิงวอนอย่างใจจริงจากผู้รักชาติคนหนึ่ง เพื่อเอกภาพของชาติ อย่างน้อยสำหรับเมเคียเวลลี มันเป็นจุดหมายอันส่งเสริมวิธีการซึ่งน้ำหนักของเรื่อง *เจ้า* มุ่งถึง เรื่อง *เจ้า* อาจอ่านกันในแง่เป็นคู่มือแนะนำจอมทรราชย์ โดยไม่ต้องท้าวความไปถึงสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เขียนเรื่องนี้ขึ้น แต่ว่าถ้ามองเช่นนั้นก็จะไม่เป็นธรรมต่อเมเคียเวลลีไป

"คำบรรยาย"

เรื่อง *คำบรรยายเกี่ยวกับหนังสือสิบเล่มแรกของติตุส ลิวิอุส* ของเมเคียเวลลีเป็นงานเขียนยาวกว่าเรื่อง *เจ้า* แล้วยังวกเวียนออกนอกเรื่องกว่า กระโดดจากเรื่องหนึ่งไปหาอีกเรื่องหนึ่งแล้วกลับไปสู่เรื่องเก่าอีก มันขาดน้ำหนักของหนังสือเล่มที่สั้นกว่า แต่ก็แสดงให้เห็นอีกขั้นหนึ่งอันเป็นส่วนในทฤษฎีทั่วไปของเมเคียเวลลี และมีสาระเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่อง *เจ้า* อย่างใกล้ชิด ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว เรื่อง *เจ้า* พูดถึงปัญหาการก่อตั้งรัฐเป็นสำคัญซึ่งยังไม่มีอยู่ก่อน และการสร้างรากฐานบางอย่างสำหรับการคงอยู่ของรัฐ ในเรื่อง *คำบรรยาย* เมเคียเวลลียืนยันความสมบูรณ์ของหลักอ้างอิงของตนที่ว่า ภารกิจข้อนี้จะต้องกระทำโดยบุคคลคนเดียว เจ้าที่ไม่มีปรานีปราสัยรวมคุณภาพของสิงห์โตและสุนัขจิ้งจอก จะต้องก่อตั้งรัฐขึ้น และปฏิรูปสถาบันของรัฐเพื่อให้สำเร็จผลลุล่วงตามจุดหมายนี้ การกระทำใด ๆ ทุกอย่าง ล้วนเป็นสิ่งที่ชอบทั้งนั้น

> "เป็นการถูกต้องว่า เมื่อการกระทำเป็นเหตุกล่าวหาเขา ผลก็ควรเป็นโอกาสอภัยให้เขา และเมื่อผลที่ได้ดีอย่างในกรณีของโรมูลุส (ซึ่งสังหารพี่ชายของเขา) แล้ว ก็ย่อมจะทำให้เขาพ้นจากข้อประณามว่ากล่าวเสมอ เพราะผู้ที่จะถูกตำหนิได้แก่ผู้ที่กระทำการรุนแรงเพื่อมุ่งทำลายต่างหาก ไม่ใช่ผู้ที่ใช้มันเพื่อจุดมุ่งหมายที่เป็นคุณ"*

ถึงอย่างไร การคงอยู่ของรัฐในระยะยาวย่อมขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของคนจำนวนมากและเพื่อให้ได้การสนับสนุนนี้ ก็จำเป็นต้องมีสาธารณรัฐ เพราะ "แม้คน ๆ เดียวโดยลำพังควรจัดตั้งรัฐบาล แต่มันจะไม่คงทนไปได้นานถ้าการบริหารคงตกเป็นภาระของบุคคลคนเดียว ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่จะมอบการนี้ให้เป็นภาระหน้าที่ของคนจำนวนมาก...." *(คำบรรยาย)* ประเด็นข้อนี้อาจแสดงให้เห็นได้อย่างเป็นที่พอใจของเมเคียเวลลี โดยอ้างอิงถึงประวัติศาสตร์ของสาธารณรัฐโรมัน

---

* Machiavelli, Discourses on the First Ten Books of Titus Livius (แปลโดย C.E. Detmold), ใน The Historical Political, and Diplomatic Writings of Niccolo Machiavelli, J.R. Osgood and Company, Boston, 1882. I, 9. ข้อความอ้างอิงต่อ ๆ ไปถึงเรื่อง *คำบรรยาย* คัดมาจากฉบับแปลนี้

จากประวัติศาสตร์นี้เราอาจได้บทเรียนอันจำเป็นที่จะสอนเราว่าจะขบปัญหาปัจจุบันได้ดีที่สุดอย่างไร ธรรมชาติมนุษย์เดี๋ยวนี้คงเหมือนในครั้งโน้น และสภาพแวดล้อมคงเป็นเช่นเดียวกัน หรือไม่ก็คล้ายคลึงกันจนถืออดีตเป็นแนวทางที่เชื่อถือได้สำหรับปัจจุบัน

ในงานยิ่งใหญ่ของการก่อตั้งและธำรงรักษารัฐนั้น ผู้ปกครองจะต้องเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ ประชาชนประกอบเป็นวัตถุดิบ ซึ่งสถาปนิกการปกครองจะต้องใช้ปฏิบัติงาน ทัศนคติถือความเป็นจริงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดในเรื่องนี้ เพราะการเข้าใจผิดจะบังเกิดผลล่มจมแก่ประชาคม เมเคียเวลลีตั้งข้อสังเกตว่า คนเห็นแก่ตัวและชั่วร้ายโดยธรรมชาติ คนกระทำการจริง ๆ "ด้วยอารมณ์กระตุ้นเท่านั้น"

> "ธรรมชาติได้สร้างคนให้ต้องการของทุกอย่าง แต่ไม่สามารถทำให้บรรลุผลความต้องการซึ่งมีอยู่มากกว่าความสามารถที่จะแสวงให้ได้มาอยู่เสมอ ความไม่พอใจกับสิ่งที่ตนมีอยู่และกับตัวเองเป็นผลมาจากเหตุนี้ นี่เป็นเหตุให้ชะตากรรมของคนเปลี่ยนแปลง เพราะในขณะที่บางคนต้องการมีให้มากขึ้น ส่วนคนอื่น ๆ กลัวว่าจะสูญเสียสิ่งที่ตนมีอยู่นั้น ผลที่เกิดก็คือความเป็นศัตรูและสงคราม และนี่ก่อให้เกิดความพินาศล่มจมของแคว้นหนึ่ง และยกฐานะของอีกแคว้นหนึ่ง" *(คำบรรยาย ๑/๓๗)*

อย่างไรก็ดี ความเห็นแก่ตัวของคนไม่ใช่ว่าจะทำให้เอกภาพเป็นไปไม่ได้ ผู้ปกครองที่มีอำนาจอาจได้เอกภาพด้วยกำลัง ดังเช่นในฝรั่งเศสและเสปญ ซึ่งธรรมชาติมนุษย์ไม่ดีไปกว่าที่เป็นอยู่ในอิตาลีอย่างแน่นอน แต่สังคมที่มั่นคงไม่อาจอาศัยพลเมืองที่เสื่อมทรามไปได้นาน การปฏิรูปเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นไปได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงธรรมชาติมนุษย์ในอันที่จะสร้างสถาบันบางอย่าง ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดความสำนึกเห็นแก่ส่วนรวมและทำให้สาธารณรัฐทั้งเป็นไปได้และจำเป็น ประชาชนอาจเห็นแก่ตัวและละโมภ แต่ก็ยังต้องการความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สมบัติของตนด้วย และประชาชนอาจเรียนรู้จากการปกครองของเจ้าที่ฉลาดว่า ความมั่นคงอาจมีได้เฉพาะเมื่อกฎหมายดี เมื่อกฎหมายเป็นที่เคารพเชื่อฟัง และเมื่อให้การสนับสนุนอันจำเป็นสำหรับเอกภาพแก่ผู้ปกครองเท่านั้น เราต้องเข้าใจว่าเมื่อเมเคียเวลลีใช้คำว่า "สาธารณรัฐ" นั้น เขามิได้หมายถึงประชาคมการเมือง ซึ่งประชาชนแสดงบทบาทสำคัญในการปกครอง สาธารณรัฐสำหรับเมเคียเวลลีเป็นรัฐซึ่งปกครองได้รับการสนับสนุนโดยสมัครใจของประชาชน ยิ่งกว่านั้น "อิสรภาพ" ที่เมเคียเวลลีสนับสนุนให้ประชาชนของสาธารณรัฐได้มีนั้น ควรเป็นที่เข้าใจในแง่ความปลอดภัยในประการแรก และประการที่สองในแง่ความเป็นอิสระจากการกดขี่ ยิ่งกว่าระบบสิทธิที่บุคคลมีอยู่ภายในอำนาจควบคุมของรัฐ

เมื่อการทุจริตเสื่อมทรามได้ถูกขจัดไปและสาธารณรัฐได้ก่อตั้งขึ้นแล้ว ก็จะพบว่าประชาชนอาจได้รับความไว้วางใจให้กระทำสิ่งที่ถูกต้องและทำการวินิจฉัยตัดสินที่ฉลาดได้ ความสามารถของประชาชนในการวินิจฉัยมีอยู่จำกัด เขาไม่ฉลาดพอที่จะกำหนดนโยบายระดับสูง แต่ในปัญหาเหล่านี้ซึ่งเขาสามารถเข้าใจ เขาจะดีกว่าเจ้าทั้งหลาย

> "ข้าพเจ้าเชื่อด้วยว่า เราอาจสรุปได้....ว่าไม่มีคนที่ฉลาดคนใดควรละเลยการวินิจฉัยของประชาชนในเรื่องต่างๆ เป็นต้นว่า การจัดสรรเกียรติและตำแหน่งยศ เพราะในสิ่งเหล่านี้ประชาชนไม่เคยหลอกลวงตัวเอง หรือถ้าเขาจะทำเช่นนั้น มันก็ยังบ่อยน้อยกว่าคนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งเคยเป็นผู้ทำหน้าที่เหล่านี้มาโดยเฉพาะ *(คำบรรยาย ๑/๔๗)*

ประชาชนยังฉลาดกว่าด้วยในสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการสงวนรักษารัฐ และ "ถ้าเจ้าแสดงให้เห็นว่าเหนือกว่าในการจัดทำกฎหมาย ในการจัดตั้งสถาบันการเมืองและกฎข้อบังคับใหม่ ๆ แต่ประชาชนก็เหนือกว่าในการธำรงรักษาสถาบัน กฎหมายและกฎบังคับเหล่านั้น ซึ่งทำให้ประชาชนอยู่ในฐานะทัดเทียมกับผู้ที่จัดทำขึ้นมาอย่างแน่นอน" *(คำบรรยาย ๑/๕๘)* เป็นอันว่าเมเคียเวลลีก็สนับสนุนสาธารณรัฐในลักษณะหนึ่ง ต่อไปเขาพิจารณาถึงสาเหตุของการแตกแยกในสาธารณรัฐต่าง ๆ และเสนอแนะมาตรการป้องกันที่เหมาะสม ในการพูดถึงเรื่องนี้ เมเคียเวลลีเป็น "แบบเมเคียเวลลี" โดยตลอด เช่นในเรื่อง *เจ้า*

สาเหตุใหญ่ของการแตกแยกได้แก่ชนชั้นคนมั่งมีผู้เกียจคร้าน คือ ขุนนาง ผู้อาศัยผลงานของคนอื่นแบบกาฝากและรุ่งเรืองขึ้นบนความอลเวงทางการเมืองซึ่งตนมีส่วนอย่างมากที่ทำให้มีอยู่เรื่อยไปเฉพาะกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเท่านั้นที่อาจควบคุม "สุภาพบุรุษ" เหล่านี้ การที่มีคนพวกนี้อยู่ทำให้สาธารณรัฐเป็นไปไม่ได้ เพราะรากฐานของสาธารณรัฐคือความเสมอภาค ทำนองเช่นที่รากฐานของราชาธิปไตยอยู่ที่ความเหลื่อมล้ำ

> "ถ้าผู้ใดจะต้องการก่อตั้งสาธารณรัฐในประเทศหนึ่ง ๆ ซึ่งมีสุภาพบุรุษจำนวนมาก เขาจะไม่ได้ผลสำเร็จจนกว่าจะได้ทำลายคนเหล่านี้ให้หมดสิ้นไป และใครก็ตามที่ต้องการก่อตั้งอาณาจักรหรือแคว้นซึ่งอิสรภาพและความเสมอภาคเป็นใหญ่ ก็จะประสบความล้มเหลวพอ ๆ กัน เว้นเสียแต่ว่าจะดึงเอาคนที่ใจอาจหาญและมักใหญ่ที่สุดจำนวนหนึ่งออกจากฐานะเสมอภาคทั่วไปเช่นนั้นเสีย แล้วตั้งคนเหล่านั้นให้เป็นสุภาพบุรุษ...ดังนั้น จงให้สาธารณรัฐได้ก่อตั้งขึ้นในที่ที่ความเสมอภาคมีอยู่ และตรงกันข้าม จงให้แคว้นอาณาจักรได้ก่อตั้งขึ้นในที่ที่ความเหลื่อมล้ำเปกคลุมอยู่ทั่วไป หาไม่แล้ว รัฐบาลจะขาดส่วนสัดที่เหมาะสมและมีความคงอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น" *(คำบรรยาย ๑/๕๕)*

ปัจจัยแตกแยกอีกอย่างหนึ่งได้แก่ หรืออาจเป็นศาสนา ศาสนาชนิดที่ถูกต้องอาจเป็นคุณค่าใหญ่ยิ่งในการสร้างเสริมเสถียรภาพในรัฐ ศาสนาให้ผลบังคับซึ่งหาไม่แล้ว คำปฏิญาณอาจไร้ประโยชน์ และศาสนาอาจเพิ่มพูนความภักดีและเอกภาพได้ ทัศนะของเมเคียเวลลีเกี่ยวกับศาสนาเป็นเรื่องของประโยชน์นิยมโดยเฉพาะ เขาไม่พะวงกับ "สัจจะ" และการไถ่บาปของจิตใจ ศาสนา "ดี" ถ้าส่งเสริมรัฐและจุดมุ่งหมายของรัฐ เมเคียเวลลีถือว่าคริสต์ศาสนาในรูปดั้งเดิมอาจเป็นศาสนาที่ดีจริง ๆ ในแง่นี้ แต่มันไม่มีส่วนดีเช่นนี้อีกต่อไปแล้ว เมเคียเวลลียืนยันว่า มันเป็นเรื่องประหลาดอันน่าเศร้าที่ชาวคริสต์ ผู้ซึ่งมาเข้าใกล้ที่สุดกับที่ตั้งรัฐบาลขององค์การคริสต์ (เมเคียเวลลีหมายถึงชาวอิตาลีนั่นเอง) กลับถือศาสนาน้อยที่สุด ความชิงชังของเมเคียเวลลีต่อองค์การคริสต์และสันตปาปามีอยู่อย่างรุนแรง เขาเขียนว่า "เราชาวอิตาลีจึงเป็นหนี้บุญคุณองค์การคริสต์แห่งโรมและพระทั้งหลายในการที่เราได้กลายเป็นคนไร้ศาสนาและเลว แต่เรายังเป็นหนี้บุญคุณที่ใหญ่กว่า อันจะเป็นสาเหตุแห่งความพินาศของเรา กล่าวคือว่าองค์การคริสต์ได้ช่วยและยังคงช่วยทำให้ประเทศชาติของเราแตกแยก" *(คำบรรยาย ๑/๑๒)* ประเทศหนึ่ง ๆ อาจรวมกันและอาจเป็นสุขได้ถ้ามีรัฐบาลเดียวปกครอง แต่องค์การคริสต์ขัดขวางมิให้มีเอกภาพนี้

> "ดังนั้น องค์การฝ่ายศาสนาซึ่งไม่มีกำลังอำนาจพอที่จะสามารถครองอิตาลีได้ และทั้งไม่ยอมให้อำนาจฝ่ายอื่นใดทำเช่นนั้นด้วย จึงเป็นต้นเหตุที่ว่าเพราะเหตุใดอิตาลีจึงได้ไม่มีวันสามารถรวมอยู่ภายใต้ประมุขเดียวกัน แต่คอยอยู่ภายใต้เจ้าและนายจำนวนมากอยู่เสมอ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกหลายด้านและอ่อนแอเสียจนกลายเป็นเหยื่อ ไม่เพียงแต่สำหรับพวกป่าเถื่อนที่มีกำลังอำนาจเท่านั้น หากยังสำหรับใครก็ตามที่คอยจ้องโจมตีทำลายอิตาลี" *(คำบรรยาย)*

ข้อได้เปรียบใหญ่หลวงที่ราษฎรของสาธารณรัฐโรมันมีอยู่คือความดีเลิศของศาสนาของเขา พวกนอกศาสนาให้ความสำคัญใหญ่หลวงแก่เกียรติและทรัพย์สมบัติด้านวัตถุและเขาต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มา คริสต์ศาสนาสอนถึงความเลิศประเสริฐของคุณค่าทางจิตใจและยกย่องความถ่อมตน คริสต์ศาสนายกย่องคนช่างคิดมากกว่านักรบ เมเคียเวลลีแสดงความเสียใจว่า "หลักการเหล่านี้สำหรับข้าพเจ้าดูจะทำให้คนเราอ่อนแอ และเป็นเหตุให้คนกลายเป็นเหยื่ออันโอชะของคนใจชั่วซึ่งสามารถควบคุมเขาเหล่านั้นได้อย่างมั่นคงขึ้น เพราะรู้อยู่ว่าคนส่วนใหญ่เพื่อขอให้ได้ขึ้นสวรรค์มักมีใจต้องการผืนทนการทำร้ายมากกว่าที่จะแก้แค้น" *(คำบรรยาย ๒/๒)*

สาธารณรัฐที่มั่นคงจำเป็นต้องมีกองทหารอันสัมฤทธิผล อีกครั้งหนึ่งเมเคียเวลลีหวนไปพูดถึงเรื่องทหารราษฎรและความได้เปรียบเหนือทหารรับจ้าง ซึ่งเขาได้พิจารณามาอย่างยืดยาวในเรื่อง *เจ้า* เรื่อง *คำบรรยาย* นี้พูดเป็นส่วนมากทีเดียวถึงเรื่องเกี่ยวกับทหารซึ่งส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเราในที่นี้ อย่างไรก็ดี มีบางข้อเกี่ยวกับด้านการเมืองและทหารซึ่งอาจนำมากล่าวโดยย่อ เมเคียเวลลีกล่าวว่าเจ้าพร้อมด้วยกองทัพที่ดีควรทำการสู้รบบนดินแดนของตนเอง สาธารณรัฐจะไม่พ้นจากสงครามได้ดีไปกว่าอาณาจักรของกษัตริย์ อย่างน้อยจะต้องเตรียมพร้อมให้ดีปาน ๆ กัน ผู้ปกครองที่รอบคอบจะไม่มีวันอาศัยการแตกแยกภายในของประเทศศัตรู ที่จะให้เป็นปัจจัยสนับสนุนฝ่ายตนเป็นอันขาด การโจมตีประเทศที่แตกแยกกันจะทำให้รวมประชาชนของประเทศนั้นขึ้นอย่างรวดเร็ว การคุกคามและเหยียดหยามต่อปรปักษ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดเลย มันรังแต่จะเสริมให้เขามีความเด็ดเดี่ยวขึ้นเท่านั้น ผู้ปกครองผู้ชนะไม่ควรบดขยี้ศัตรูของตนจนเกินไปกว่าที่จำเป็น คนแพ้ถ้ายิ่งถูกกดมากเพียงใด ก็จะควบคุมลำบากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี เมื่อประเทศของผู้คนที่เข้มแข็งและเป็นเสรีต้องพ่ายแพ้ ประชาชนจะต้องถูกกวาดล้างทำลายไป หรือไม่ก็ต้องทำให้สงบราบคาบเสีย วิธีปฏิบัติครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นอันตราย เพราะผู้แพ้จะไม่ลืมความรู้สึกเสื่อมเกียรติ หรือสูญเสียเสรีภาพ นักกลยุทธที่ดีจะกำหนดให้กองทหารของตนประจำอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่บังคับให้ต้องต่อสู้ หากแต่ปล่อยให้ศัตรูมีทางเลือกว่าจะสู้หรือถอย กำลังทหารจะต้องอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการคนเดียวเสมอไป การแบ่งแยกความรับผิดชอบในเรื่องนี้อาจเป็นผลหายนะได้ การลวงอาจผิดในเรื่องต่าง ๆ ยกเว้นในการทำสงคราม ในกรณีเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ "ควรแก่การสรรเสริญและมีเกียรติ" ข้อสรุปนี้เพียงพอสำหรับแสดงให้เห็นลักษณะทั่วไปของความคิดของเมเคียเวลลีในเรื่องทหารควรเพียงพอเช่นกันสำหรับจะอธิบายให้เข้าใจถึงความกระตือรือร้นยอมรับของนโปเลียนที่ ๑ ต่องานเขียนของชาวฟลอเรนซ์ผู้ฉลาดแหลม

สรุป

เมเคียเวลลีเป็นนักนิยมการเมืองแบบกำลังอำนาจ ในข้อนี้ เขาไม่แตกต่างไปจากคนในสมัยเดียวกันเลย เขาไม่ใช่คนแรกที่สนับสนุนการใช้กำลังเพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของชาติ เขาเป็นนักศึกษาแบบอย่างที่ดีของเซซาร์ บอร์เจีย เฟอร์ดินานด์ (Ferdinand) แห่งเสปญ เฮนรีที่

๗ ของอังกฤษ หรือผู้ปกครองที่มักใหญ่อื่น ๆ และผู้ปกครองในอนาคตของสมัยนั้น ชื่อเสียงของเขาเกิดจากลักษณะเด่นเฉพาะน้อยกว่าจากข้อที่ว่า เขาได้คิดค้นสำหรับตัวเขาเองและคนรุ่นต่อ ๆ มาถึงกลวิธี ซึ่งเขาและคนเหล่านั้นคิดว่าจำเป็นต่อการสำเร็จผลตามจุดมุ่งหมายของตน

จุดมุ่งหมายนั้น คือการบรรลุถึงเอกภาพแห่งชาติ เมเคียเวลลียอมให้วิธีการทุกอย่างอยู่ภายใต้จุดหมายปลายทางนี้ เหตุผลของรัฐ (Raison d état) เพียงพอใช้ได้สำหรับเมเคียเวลลีเสมอ ไม่มีตอนใดในเรื่อง *เจ้า* หรือว่าเรื่อง *คำบรรยาย* ที่แสดงว่าเขาสนใจกับเรื่องความสมบูรณ์พูลสุขของประชาชน ถ้าจะแย้งว่า เมเคียเวลลีแสวงเอกภาพของชาติเพื่อประชาชนแล้ว ข้อโต้ตอบก็จะต้องเป็นว่าเขาไม่ได้พูดไว้เช่นนั้นและเรามีสิทธิสรุปความได้จากสิ่งที่เขาได้พูดไว้เท่านั้น การพิจารณางานเขียนของเขาอย่างผิวเผิน เฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง *คำบรรยาย* อาจทำให้เข้าใจว่า เมเคียเวลลีเป็นคนมีอารมณ์รู้สึกต่อคนอื่นจริง ๆ เพราะผลที่สุดแล้ว เขาไม่ได้สอนหรอกหรือว่าให้เจ้าในสาธารณรัฐปกป้องทรัพย์สินของคนในบังคับของตน ให้คุ้มครองสตรีของเขาเหล่านั้น ให้เพิ่มพูนทรัพย์สมบัติของคนในบังคับและให้ทำการปกครองอย่างสุภาพและเป็นธรรม ถ้าเป็นไปได้ แล้วก็เขาไม่ได้พูดหรอกหรือว่า สาธารณรัฐดีกว่าแคว้น และประชาชนของสาธารณรัฐโดยที่มีปัญญาความคิดอยู่บ้าง ควรจะได้ให้มีเสียงในเรื่องที่ตนสามารถเข้าใจ เป็นความจริงว่า เมเคียเวลลีพูดถึงสิ่งเหล่านี้และอื่น ๆ อีก แต่จุดมุ่งหมายของเขาอยู่ที่เอกภาพ เมเคียเวลลีไม่ได้แสวงเอกภาพเพราะเชื่อว่ามันจะนำผลดีเหล่านี้มาให้ แต่เขาสนับสนุนส่วนดีต่าง ๆ ของประชาธิปไตยก็เพราะว่าภายใต้ภาวะแวดล้อมบางอย่าง ส่วนดีเหล่านี้จะมีส่วนส่งเสริมเอกภาพ ทัศนะเช่นว่านี้อาจจะถูกโต้แย้งได้ แต่ก็พอที่จะกล่าวได้ว่า ราษฎรของรัฐชาติศตวรรษที่ ๒๐ อย่างน้อยอาจเข้าใจได้ และคนจำนวนมากก็คงจะเห็นด้วย

งานเขียนของเมเคียเวลลีให้ปัญญาความคิดอยู่มากทีเดียว ดังที่เบคอนได้วิจารณ์ไว้ เขาทำให้เรามองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นอยู่มากกว่าตามที่เราต้องการจะให้เป็น และเราต้องไม่แปลบทเรียนข้อนี้เฉพาะแต่ในแง่ที่เมเคียเวลลีสอนให้วิธีการอยู่ภายใต้จุดหมายปลายทางเท่านั้น อาทิเช่นเขาได้แสดงความเฉียบแหลมใหญ่ยิ่งในคำเตือนสำหรับบรรดาผู้ปกครองและสาธารณรัฐทั้งหลายว่าสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปจะทำให้จำเป็นต้องมีการปฏิรูปทางสถาบัน

"ความหายนะของรัฐมีสาเหตุทำนองเดียวกัน ดังที่เราได้แสดงให้เห็นอย่างละเอียดข้างต้นเพราะว่ารัฐเหล่านี้ไม่ได้ดัดแปลงแก้ไขสถาบันของตนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาและในสาธารณรัฐการเปลี่ยนแปลงเช่นว่านั้น ยากลำบากและเชื่องช้ากว่า เพราะสภาพการณ์ๆ จะต้องบังเกิดขึ้น ซึ่งจะกระทบกระเทือนรัฐไปทั้งหมด และในเมื่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางของคนๆ เดียวจะไม่เพียงพอสำหรับสถานการณ์นั้น" *(คำบรรยาย ๓/๙)*

ข้อแนะนำอีกอย่างหนึ่งที่แสดงถึงสายตาอันแหลมคมและตรงเป้าของเมเคียเวลลีสำหรับนักสังเกตการณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ คือ คำเตือนของเขาไม่ให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลหลงเชื่อจนเกินไปเมื่อนำเอาหลักฐานถ้อยคำของพวกลี้ภัยมาใช้ประกอบกำหนดนโยบายหรือแผนยุทธศาสตร์

"เราจึงเห็นได้ว่า ศรัทธาและคำมั่นสัญญาของคนที่ลี้ภัยจากประเทศของตน เป็นสิ่งไร้สาระเพียงไร ในเรื่องศรัทธาของคนเหล่านี้เราจะต้องระลึกถึงว่าเมื่อใดเขาสามารถกลับคืนสู่ประเทศของเขาได้ด้วยวิธีอื่นนอกไปจากด้วยการช่วยเหลือของท่านแล้ว เขาจะทอดทิ้งท่านและมองไปยังความหวังและคำมั่นสัญญาอันว่างเปล่าของเขา ความปรารถนาที่จะกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนของเขารุนแรง จนเขาเกิดความเชื่อขึ้นเองในหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่จริง และเพิ่มเติมอีกหลายสิ่งหลายอย่างเข้าไปอีกอย่างตั้งใจดังนั้นด้วยสิ่งที่เขาเชื่อจริงๆ และสิ่งที่เขาพูดว่าเขาเชื่อ เขาเหล่านั้นจะให้ความหวังแก่ท่านถึงขั้นว่า ถ้าหากท่านพยายามจะปฏิบัติตามนั้นแล้วท่านจะเกิดความสิ้นเปลืองโดยไร้ผล หรือเข้าไปผูกพันกับการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ท่านถึงแก่พินาศล่มจม" *(คำบรรยาย ๒/๓๑)*

เจ้าหน้าที่สืบงานลับและเจ้าหน้าที่ชั้นสูงเป็นจำนวนมากในปัจจุบันนี้ คงจะค้นพบเหตุผลอันเหมาะสมต่างๆ จากประสบการณ์ของตนเอง ที่จะยอมรับหลักความคิดของข้อสังเกตนี้กล่าวโดยย่อ ไม่แต่เพียงจอมเผด็จการที่กำลังครองอำนาจหรือที่เพียงกำลังใฝ่ฝันเท่านั้นที่อาจได้ประโยชน์จากการอ่านงานของเมเคียเวลลี เขามีความเข้าใจเฉียบแหลมในเรื่องการเมือง ในเรื่องสาเหตุของความอ่อนแอ และการแตกแยกในรัฐ และในเรื่องมาตรการอันอาจใช้เพื่อแก้ไขสิ่งเหล่านี้ เมเคียเวลลีบางทีคงเชื่อว่าในเรื่อง *เจ้า* และ *คำบรรยาย* เขาได้เขียนมากกว่าเรื่องราวของสมัยนั้น ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ หลาย ๆ อย่างที่เขาพูดไว้จะขาดความสมบูรณ์สำหรับเดี๋ยวนี้ เพราะภาวะแวดล้อมได้เปลี่ยนไปอย่างมากมาย การวิเคราะห์ของเขาไม่ใช่จะถูกต้องเสมอไปแม้สำหรับสมัยของเขาเองดังที่ศาสตราจารย์เซไบน์ได้ชี้ให้เห็นว่า เมเคียเวลลีให้ความสำคัญมากเกินไปสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่รัฐบุรุษทำขึ้นไม่ว่าจะด้วยความช่ำชองหรือขาดความปรานีปราศรัยเพียงใดก็ตาม ยิ่งกว่านั้น แม้ความคิดทางการเมืองสมัยใหม่จะมีลักษณะเป็นคตินิยมทางฆราวาสอันเป็นแบบฉบับของเมเคียเวลลีก็ตาม แต่การ

ปฏิรูปทางศาสนาของโปรเตสแตนท์คงเริ่มมีขึ้นเพียงไม่กี่ปีภายหลังที่เรื่อง *เจ้า* ได้ตีพิมพ์ออกมา เป็นเวลากว่าสองศตวรรษผ่านไปก่อนที่บรรดาปราชญ์ทางการเมืองจะได้ศึกษาพิจารณาเรื่องราวของตนอีกครั้งหนึ่ง ด้วยใจเป็นกลางอย่างที่เมเคียเวลลีทำในส่วนที่เกี่ยวกับสัจจะทางศาสนา*

เรื่อง *เจ้า* และ *คำบรรยาย* ยังคงทันสมัยอยู่ งานเขียนเหล่านี้จะคงยกปัญหาต่าง ๆ ซึ่งผู้คนในโลกชาตินิยมจะต้องถกเถียงกัน น่าจะยังอีกนานกว่าที่พลเมืองส่วนใหญ่ของโลกจะไม่เห็นด้วยกับเมเคียเวลลีจริง ๆ ที่กล่าวว่า

> "เพราะเมื่อความมั่นคงของประเทศชาติเองขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวแล้ว ก็ไม่มีข้อคำนึงใดๆ เกี่ยวกับว่าจะยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม จะเป็นมนุษยธรรมหรือทารุณโหดร้าย จะเป็นเกียรติคุณหรือน่าละอายก็ตาม ที่ควรจะปล่อยให้เป็นใหญ่ แต่เมื่อนำเอาข้อพิจารณาอื่นๆ ทั้งหมดออกไปแล้ว ปัญหาข้อเดียวควรเป็นว่า แนวทางใดจะช่วยชีวิตและอิสระภาพของประเทศชาติไว้ได้เท่านั้น" *(คำบรรยาย ๓/๔๑)*

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๒

๑๐ ลูเธอร์และคาลวิน

ขบวนการปฏิรูปทางศาสนา

งานเขียนทางการเมืองในศตวรรษที่ ๑๖ ได้รับอิทธิพลอย่างแรงจากความคิดและเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่ไปกับขบวนการปฏิรูปทางศาสนาของโปรแตสแตนท์ ((Protestant Reformation) ขบวนการปฏิรูปทางศาสนามิได้เกิดจากลัทธิของมาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) ที่เดียว หากมีมานานก่อนแล้วเริ่มแต่มาซิลิโอแห่งปาดัว วิลเลียมแห่งอ๊อคคัมและคนในสมัยเดียวกันนั้นกับขบวนการนักบวชปฏิรูป ขบวนการปฏิรูปทางศาสนาในส่วนหนึ่งเป็นงานต่อเนื่องจากขบวนการนักบวชปฏิรูปซึ่งเรียกร้องต้องการให้จำกัดอำนาจสันตปาปา และให้มีระบบผู้แทนในการปกครององค์การคริสต์อันเป็นเครื่องแสดงความรู้สึกชาตินิยม ในคติของลูเธอร์และคาลวินนี้มีข้อคิดหลายอย่างที่ได้เคยรู้จักคุ้นกันมาแล้วจากบรรดานักปฏิรูปสมัยก่อน ๆ ขบวนการปฏิรูปทางศาสนายังเป็นผลเกิดจากความล้มเหลวของความพยายามฝ่ายองค์การคริสต์ที่จะจำกัดวงของการขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นใน ประวัติศาสตร์อันยาวนานของการแยกนิกายต่าง ๆ (sectarianism) ในปี ๑๕๑๗ การขัดแย้งได้ประทุขึ้นจากโครงสร้างขององค์การคริสต์ และเป็นผลแปรเปลี่ยนโครงสร้างนั้นอย่างถาวร

ขบวนการปฏิรูปทางศาสนาแตกต่างจากบรรดาขบวนการปฏิรูปก่อน ๆ ส่วนหนึ่ง เพราะว่าผู้นำของขบวนการนี้ยืนยันต้องการบูรณะทั้งในด้านหลักลัทธิและการจัดระเบียบองค์การด้วย ลูเธอร์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพวกนักบวชปฏิรูปจำนวนมากเลยที่รู้สึกตระหนักในสภาพเสื่อมทรามในสำนักสันตปาปา รู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อการหลั่งไหลของรายได้ของวัดไปสู่โรมและต่อการแทรกแซงขององค์การคริสต์ในเรื่องของฝ่ายฆราวาส ตามที่จริงส่วนมากในลัทธิซึ่งทั้งลูเธอร์และคาลวินแสดงออกนั้น อาจท้าวร่องรอยไปถึงมาซิลิโอและวิลเลียมได้อย่างชัด พวกนักก่อกวนก่อนสมัยปฏิรูปทาง

ศาสนา แม้จะทุ่มเทจิตใจและตระหนักแน่ในความถูกต้องของฐานะของตน แต่ก็เป็นนักปฏิรูป ไม่ใช่นักปฏิวัติและคนเหล่านั้นไม่ได้สนับสนุนต้องการ ให้มีการแยกตัวและแตกพรรค ในเอกภาพแห่งคริสต์ศาสนาเพื่อเป็นทางแก้ปัญหาขององค์การคริสต์แต่อย่างใด ตรงกันข้าม ลูเธอร์และคาลวิลเป็นนักปฏิวัติ ต้องการโค่นทำลายโครงสร้างรวมอำนาจขององค์การคริสต์โรมันเพื่อผลประโยชน์ช่วยสาวกฝ่ายตน

ความล้มเหลวของขบวนการนักบวชปฏิรูป นับเป็นส่วนหนึ่งแห่งความสำเร็จของขบวนการปฏิรูปทางศาสนา เพราะในการพิพาทครั้งนั้น สันตปาปาเป็นผู้ชนะ แต่องค์การคริสต์เป็นผู้สูญเสีย ความเสื่อมศีลธรรมของสำนักสันตปาปาเกาะกินบั่นทอนฐานะอำนาจขององค์การคริสต์ ในส่วนขององค์การคริสต์ก็ต้องสูญเสียความยอมรับนับถือของสมาชิกของตนไป ศาสนากลายเป็น นิสัยเคยชินอย่างหนึ่ง เป็นเพียงพิธีการมากกว่าแบบวิถีการดำรงชีวิต ฐานะภายในระบบแบ่งขั้นอำนาจยิ่งเป็นที่เชิดชูกันเพียงใด สมาชิกก็ยิ่งมีหวังจะดลใจให้เกิดศรัทธาและความมั่นใจน้อยลงไปเพียงนั้น ผู้เชื่อถืออย่างแท้จริงที่ไปเยือนโรมตอนปลายศตวรรษที่ ๑๕ มีหวังต้องได้รับความผิดคาดอย่างหนักเมื่อได้เห็นว่าสันตปาปากับบรรดาพระเจ้าคณะของเขา "ทำการสมรสอย่างออกหน้าออกตากับนางบำเรอของตน ยอมรับบุตรนอกกฎหมายของตน และปรนเปรอพวกคนเหล่านี้ให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่องค์การคริสต์"* เป็นที่เข้าใจได้ว่าทั้งลูเธอร์และคาลวินต่างโต้แย้งหลักความคิดทั้งมวลของระบบองค์การคริสต์ ต่างปฏิเสธคติธรรมศึกษาเพราะเป็นผลเสื่อมทรามของระบบนั้น และต่างเรียกร้องให้หวนกลับไปหาหลักการเบื้องแรกซึ่งอาจกำหนดแน่ชัดได้จากศึกษาพระคัมภีร์ด้วยใจจริง

ลูเธอร์ ชีวิตและงาน

บรรดาพลังปัจจัยทั้งปวงทั้งทางศาสนาและการเมือง อันก่อให้เกิดปฏิกิริยาเป็นปฏิปักษ์ต่อการทุจริตผิดหน้าที่ของสันตปาปาและวงการอำนาจขององค์การคริสต์นั้นมีอยู่แล้วในตอนเริ่มศตวรรษที่ ๑๖ คงรอแต่เพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งเท่านั้นที่จะทำให้ปัจจัยเหล่านี้เคลื่อนไหวขึ้นมา และองค์ประกอบนั้นก็คือ พระเยอรมันหนุ่มรูปหนึ่งผู้มีใจมุ่งมั่นอันแรงกล้าและเด็ดเดี่ยวต่อการปฏิรูป ชื่อ มาร์ติน ลูเธอร์ เขาเกิดในไอสเลเบน (Eisleben) ค.ศ. ๑๔๘๓ เป็นบุตรของชาวนาผู้มีฐานะอิสระและมีครอบครัวที่ศรัทธาแก่กล้าและเคร่งระเบียบจัด ฮันส์ ลูเธอร์ บิดาของมาร์ติน เป็นชาว

* Pirenne, A History of Europe เล่ม ๒ หน้า ๒๗๒

เหมืองแร่ผู้ประสบความมั่นคั่งพอประมาณตอนบั้นปลายในฐานะผู้เช่าโรงถลุงเหล็กจำนวนมากด้วยกัน แต่ครอบครัวลูเธอร์ยากจนมากระหว่างมาร์ตินเริ่มวัยรุ่น และหลังจากเข้าศึกษาในโรงเรียนลาตินในเมืองของตนแล้ว หนุ่มน้อยมาร์ตินก็จำต้องทำงานเลี้ยงตัวเองที่แมกเดเบอร์ก (Magdeburg) อันเป็นที่ที่เขาทำการเล่าเรียน ต่อจากแมกเดเบอร์กมาร์ตินไปยังไอเซนัช (Eisenach) ที่นั่นเขาเป็นที่สนใจของครอบครัวมั่งคั่งครอบครัวหนึ่งเอื้อเฟื้อช่วยสนับสนุนให้เขาได้ทำการศึกษา ในปี ๑๕๐๑ ลูเธอร์เข้ามหาวิทยาลัยแห่งเออร์เฟิ่ต (Erfurt) ซึ่งเป็นสถาบันศึกษาที่มีชื่อเสียงที่สุดของเยอรมันในเวลานั้น เขาเป็นนักศึกษาที่เยี่ยมและเออร์เฟิ่ตก็ให้บรรยากาศกระตุ้นส่งเสริมในทางปัญญาความคิด ที่นี่เองลูเธอร์กลายเป็นศิษย์ของบรรดาครูที่สอนความคิดของวิลเลียมแห่งอ๊อคคัม ลูเธอร์อยู่ที่เออร์เฟิ่ตเป็นเวลา ๔ ปี ในปี ๑๕๐๕ บิดาของเขาซึ่งได้ประสบความสำเร็จจากอุตสาหกรรมถลุงเหล็ก และได้รับแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งในสภาเมือง ได้ชักจูงให้มาร์ตินเข้าศึกษากฎหมาย แต่การศึกษากฎหมายของเขามีระยะสั้นมาก ในชั่วระยะเวลาเพียง ๒ เดือน ลูเธอร์ออกจากโรงเรียนกฎหมายและเข้าวัด ซึ่งเป็นที่ขัดใจของบิดามารดาอย่างยิ่ง เขาได้รับการเรียกตัวและบรรดาสาวกออกุสตินของสำนักเออร์เฟิ่ต ซึ่งลูเธอร์เข้าสมทบด้วยได้ทำการทดสอบอย่างเต็มที่ เป็นเวลาสองปีที่ลูเธอร์ต้องทำงานหนักและจำเจในการศึกษาอบรมอย่างเข้มงวดเพื่อเตรียมเป็นพระ เขาบวชในปี ๑๕๐๗ และได้ถูกส่งตัวไปศึกษาศาสนาอันเป็นสิ่งที่เขาได้เคยแสดงความสามารถใหญ่ยิ่งมาแล้วที่เออร์เฟิ่ต ในปี ๑๕๐๘ เขาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บรรยาย "จริยธรรม" (Ethics) ของอริสโตเติลที่มหาวิทยาลัยวิตเตนเบอร์ก (Wittenburg) อันเป็นตำแหน่งที่เขาครองอยู่จนถึงปี ๑๕๑๑ ในปี ๑๕๑๒ เขาได้รับปริญญาเอกทางปรัชญาและได้เป็นศาสตราจารย์วิชาปรัชญาที่วิตเตนเบอร์ก

ในปี ๑๕๑๐ ลูเธอร์เดินทางไปเยือนโรม ในฐานะเป็นพระและนักแสวงบุญหนุ่มและเคร่ง เขารู้สึกสะเทือนใจอย่างลึกซึ้งจากสิ่งที่ได้รู้เห็น จริงอยู่เขาได้รู้ถึงสภาพเสื่อมทรามของสำนักโรมันมาก่อน และในฐานที่เป็นนักศึกษาความคิดของวิลเลียมแห่งอ๊อคคัม เขาก็ย่อมได้รู้อย่างแน่นอนถึงจุดปฏิรูปตำแหน่งสันตปาปาหลาย ๆ อย่างด้วยกันตามที่ได้เคยมีการเรียกร้องกันมาช้านานแล้ว แต่พยานหลักฐานที่ประจักษ์แก่สายตาเป็นที่ประทับความรู้สึกยิ่งกว่าการถกเถียงแง่วิชาการใดๆ ทั้งสิ้น ลูเธอร์กลับสู่วิตเตนเบอร์กอย่างผิดหวัง แต่ก็มุ่งมั่นต้องการจะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้บังเกิดผลปฏิรูปที่จำเป็น จนกระทั่งฤดูหนาวปี ๑๕๑๒-๑๕๑๓ ลูเธอร์ถึงได้ตัดสินใจที่จะดำเนินการ ก่อนหน้า

นั้นเขาไม่ได้คิดไกลไปกว่าพิจารณาศึกษาข้อเสนอปฏิรูปต่าง ๆ ที่มาจากคนอื่น ๆ และตั้งใจพยายามดำเนินชีวิตบริสุทธิ์ตามแนวระเบียบอันเคร่งของสำนักที่ตนสังกัดอยู่ แต่เขามาตระหนักแน่ว่าการยึดมั่นปฏิบัติตามกฎอย่างเข้มงวดที่สุด รวมทั้งดำเนินชีวิตแบบสละโลกีย์วิสัยอย่างเคร่งครัดที่สุดนั้นไม่อาจทำให้เขาเกิดความรู้สึกแน่ใจจริงๆว่าเขาจะอยู่ในแนวทางสัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้าซึ่งจะช่วยให้ไถ่บาปของเขาได้ นอกจากนั้นมันชวนให้เกิดข้องใจว่า การเชื่อมสายสัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้าโดยอาศัยผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเหนือกว่าเขานั้นจะบังเกิดผลละหรือ ในเมื่อคำนึงถึงสภาพทุจริตเสื่อมทรามแพร่หลายทั่วไปในวงการอำนาจฝ่ายบรรพชิต ข้อข้องใจนี้เป็นแก่นของปัญหาและความผิดหวังของเขา ทำให้ลูเธอร์โต้แย้งกับองค์การศาสนาแห่งโรมในเรื่องของหลักลัทธิยิ่งกว่าเพียงแต่เสนอให้เปลี่ยนแปลงรูปการจัดระเบียบองค์การให้เป็นระบบผู้แทนขึ้น

แต่ลูเธอร์ก็ยังไม่ถึงแตกหักกับองค์การคริสต์ทันที แม้สี่ปีต่อมา คือในปี ๑๕๑๗ เมื่อเขาประกาศ "หลัก ๙๕ ข้อ" (Ninty-five Theses) อันมีชื่อเสียงของเขาเป็นการโจมตีความเสื่อมทรามของการประพฤติมัวเมาต่าง ๆ เขายังเชื่อว่าการปฏิรูปจากภายในอาจเป็นไปได้ แต่เหตุการณ์นี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาโต้เถียงกัน ซึ่งเมื่อล่วงนานเข้าลูเธอร์ก็ยิ่งห่างเหินออกไปยิ่งขึ้นจากแบบแผนความคิดเก่าที่โรมต้องการ ในปี ๑๕๑๙ เขาโต้แย้งหลักเทวสิทธิ์ของสันตปาปา และยืนยันฐานะสูงสุดของพระคัมภีร์ นี่เป็นขั้นสุดท้าย ในปีต่อมา สันตปาปาออกประกาศบัญญัติประนามความคิดของลูเธอร์และให้เวลาลูเธอร์ ๖๐ วันที่จะขอกลับความคิด ลูเธอร์ตอบโต้ด้วยการเผาประกาศบัญญัตินั้น สันตปาปาสั่งให้จักรพรรดิชาร์ลที่ ๕ ดำเนินการให้เป็นไปตามบัญญัติบัพพาชนียกรรม ในสภาแห่งเวิมส์ (Diet of Worms) ซึ่งจักรพรรดิเรียกประชุมในปี ๑๕๒๑ เพื่อทำการสอบสวนเรื่องราวลูเธอร์ปฏิเสธไม่ยอมละความคิดเห็นของตน และได้ถูกประณามต่อมา แต่ในตอนนี้ลูเธอร์ได้รับการสนับสนุนใหญ่หลวงจากทั้งประชาชนและขุนนาง เขาได้รับการช่วยให้พ้นภัยโดยถูกนำตัวไปยังที่ให้ความคุ้มครองของผู้อุปถัมภ์ของเขาคือ เฟรเดริค เจ้าปัญญา (Frederick the Wise) เจ้าแห่งแคว้นแซกโซนี (elector of Saxony) ณ ปราสาทที่ว๊อตบุร์ก (Wartburg) ในสถานที่แวดล้อมเป็นมิตรเช่นนี้ ลูเธอร์จึงทำการโจมตีปรปักษ์ของเขาต่อไป ประกาศบัญญัติแห่งเวิมส์ (Edict of Worms) ของจักรพรรดิประกาศให้ลูเธอร์และพวกพ้องอยู่ภายใต้คำสั่งห้ามของจักรพรรดิ และห้ามมิให้ตีพิมพ์งานของเขา แต่การปฏิบัติเช่นนี้ก็ไม่เป็นผลอะไร ลูเธอร์กลายเป็นที่นิยมใหญ่โตและทรงอิทธิ-

พลในหมู่ประชาชนเยอรมัน ที่สำคัญกว่าก็คือ จักรพรรดิไม่อาจควบคุมบรรดาเจ้าแคว้นต่าง ๆ ของเยอรมันนี ตราบใดที่ลูเธอร์ได้รับการคุ้มครองจากเจ้าเหล่านั้นแล้ว เขาก็ไม่ต้องเกรงภัยต่อชีวิตเขา

ในบรรดาข้อประณามของลูเธอร์ต่อหลักปฏิบัติขององค์การคริสต์แห่งโรมก็มีข้อโจมตีหลักการละเว้นของบรรพชิต เขากล่าวไว้ในเรื่อง *เหตุผลอันชอบของชีวิตสมรส* (Vindication of Married Life) ของเขาว่า การสมรสเป็นสถาบันอันธรรมชาติและศักดิ์สิทธิ์ เขาเองพบว่าเป็นเช่นนั้นหลังจากสมรสกับแคธรีน ฟอน โบรา (Catherine Von Bora) อดีตนางชีผู้ได้สละคำสัญญาของเธอ แคธรีนมีบุตร ๕ คน เป็นหญิง ๒ ชาย ๓ และมีชีวิตอย่างผาสุกกับสามี ระหว่างเวลา ๒๐ ปีของชีวิตที่เขามีเหลืออยู่ มันเป็นระยะเวลา ๒๐ ปีของเหตุการณ์สำคัญ เกียรติภูมิของลูเธอร์ที่มีกับประชาชนเยอรมันสูงส่งในตอนต้นของปี ๑๕๒๐ – ๑๕๓๐ ไม่เคยมีนักปฏิรูปคนใดที่เคยมีคนฟังจำนวนกว้างขวางถึงเช่นนั้น ลูเธอร์ลงมือสร้างเสริมความนิยมของมหาชนอยู่แล้ว เขาเป็นนักพูดที่สามารถและพูดบ่อยกับคนจำนวนมาก ๆ งานเขียนของเขาเข้าถึงคนจำนวนกว้างกว่าเสียอีก เขาเขียนลงหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและใช้ประโยชน์จากพลังปัจจัยใหม่อันใหญ่ยิ่ง คือหนังสือพิมพ์

แต่สายทางของการปฏิรูปและปฏิวัติไม่ราบรื่น และลูเธอร์ก็ประสบกับความยากลำบากต่าง ๆ ตอนปลายปี ๑๕๒๔ ชาวนาเยอรมันซึ่งถูกกระตุ้นจากคติอีแวนเจลิสต์ (Evangelism) ของลูเธอร์และเสริมแนวแปลความลัทธิศาสนาของเขาอย่างที่ลูเธอร์ไม่ได้ตั้งใจไว้เลย เกิดก่อการจลาจลแข็งข้อต่อเจ้าแคว้นต่าง ๆ ลูเธอร์ซึ่งตนเองมาจากกำเนิดชาวนาและคุ้นกับชีวิตอันแร้นแค้นแสนเข็ญของชาวนาดีจึงย่อมเห็นอกเห็นใจ เขาได้เตือนบรรดาเจ้าแคว้นต่าง ๆ ถึงการปฏิบัติผิดพลาดของตน แต่เขาไม่อาจสนับสนุนเห็นด้วยกับการจลาจล และได้เรียกร้องให้บรรดาเจ้าแคว้นปราบปรามลงเสียแม้ถึงนองเลือดถ้าจำเป็น จุดยืนของลูเธอร์ทำให้เสื่อมความนิยมของประชาชนโดยไม่ต้องสงสัย เรื่องยุ่งยากอื่น ๆ เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกขบวนการของเขาในปัญหาการแปลความลัทธิ ลูเธอร์ได้เห็นการแตกแยกขององค์การของเขาอย่างสลดใจ และพยายามให้ฝ่ายฆราวาสเข้าแทรกแซงจัดการในนามของเขา บรรดาเจ้าแคว้นช่วยก็แต่ด้วยผลประโยชน์แลกเปลี่ยนกันเท่านั้น ผลประโยชน์แลกเปลี่ยนนั้น คือให้ฝ่ายฆราวาสมีอำนาจควบคุมเหนือองค์การศาสนาเพิ่มขึ้น ลูเธอร์ใช้เวลาสิบปีสุดท้ายของเขาให้กับงานเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของขบวนการปฏิรูปทางศาสนานี้ เขาถึงแก่อนิจกรรมในปี ๑๕๔๖ ที่ไอสเลเบน อันเป็นที่เกิดของเขา

ความคิดทางศาสนาของลูเธอร์

จุดสนใจเบื้องแรกของเราคือ ความคิดของลูเธอร์ในทางการเมืองมากกว่าทางศาสนา แต่โดยที่ความคิดของเขาในเรื่องปฏิรูปทางการเมืองสืบเนื่องมาจากความเชื่อของเขาในเรื่องอันเป็นแก่นสารทางศาสนา เราจึงต้องศึกษาถึงลัทธิทางศาสนาของลูเธอร์ด้วยถ้าจะให้เข้าใจแจ่มแจ้งเกี่ยวกับทฤษฎีทางการเมืองของเขา แน่นอนทีเดียว ลูเธอร์ถือเรื่องศาสนาเป็นสำคัญเหนือการเมืองอย่างเด็ดขาด และคงอาจจะไม่เคยคิดว่าตนเองเป็นปราชญ์การเมืองเลย เขาไม่ใช่ไม่สนใจเรื่องราวทางการเมือง แต่จะชอบหรือไม่ก็ตามเขาก็จำต้องคิดในทางการเมืองอยู่เอง เพราะสิ่งที่เขาสอนและปฏิบัติมีผลสำคัญในทางการเมือง ซึ่งเขาไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ข้อโต้แย้งสำคัญข้อหนึ่งของลูเธอร์ต่อองค์การคริสต์แห่งโรม คือว่า มันกลายเป็นการเมืองเกินไป ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวทางโลกจนถอนตัวไม่ขึ้น และพยายามอ้างเหตุผลสนับสนุนการกระทำของตน และขยายอิทธิพลทางโลกของตนออกไปโดยการปรับปรุงเปลี่ยนองค์การของตน โดยออกบัญญัติบังคับต่าง ๆ และโดยอาศัยงานเขียนและบทความจำนวนมหาศาลของบรรดานักธรรมศึกษา (Scholasties) ลูเธอร์โต้ว่าอิทธิพลเพิ่มขึ้นทั้งหมดนี้ได้มาโดยเป็นผลเสียในด้านธรรมของคริสต์ศาสนา สิ่งที่ตนต้องการคือหวนกลับไปหาศาสนาที่บริสุทธิ์ธรรมดาและดั้งเดิมกว่า กล่าวคือศาสนาซึ่งคนทั้งปวงสามารถเข้าใจและยึดมั่นโดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎการแปลความลัทธิอย่างบิดเบือนของวงการอำนาจฝ่ายบรรพชิต*

สาระความคิดทางศาสนาของลูเธอร์ คือว่าศรัทธาไม่ใช่งานที่นำไปสู่การปลดเปลื้องบาป ข้อนี้ลูเธอร์หมายความว่า ชาวคริสต์ที่แท้จริง มีฐานะสัมพันธ์เป็นส่วนตัวใกล้ชิดและโดยตรงกับพระผู้เป็นเจ้าผู้ทำให้เขาได้เข้าใจคำของพระผู้เป็นเจ้าด้วยการคิดใคร่ครวญในพระคำภีร์ ลูเธอร์ ถือตามพวกนักบวชปฏิรูปที่ยืนยันว่า องค์การคริสต์ที่แท้จริงคือประชาคมของผู้เชื่อถือทั้งมวล คนทั้งปวงเสมอกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้าและในความสามารถที่จะเข้าใจคำของพระผู้เป็นเจ้า พวกบรรพชิตในฐานะที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับบุคคลนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่จำเป็นเท่านั้นหากยังเป็นที่กีดขวางต่อการสร้างเสริมสัมพันธภาพทางธรรมอันถูกต้องด้วย ระหว่างคนกับพระผู้เป็นเจ้า พวกบรรพชิตได้สร้างองค์การกีดกั้นขึ้นมาอย่างแน่นหนา ได้ทำการแปลลัทธิและกฎศาสนาอย่างผิด ๆ ทั้งหมดนี้จะต้องขจัดให้หมดสิ้นไปก่อนที่บุคคลอาจจะได้เกิดความรู้สึกศรัทธาในจิตใจขึ้นมาอีกวาระ

---

* *Sheldon S. Wolin, Politics and Vision,* หน้า ๑๔๓ และ ๑๔๕

ลูเธอร์ ปัญหาของศาสนาคริสต์

หนึ่ง ซึ่งจำเป็นสำหรับการปลดเปลื้องบาปของตน จริงอยู่คนไม่ได้ถือศาสนาไปทั้งหมดและจำนวนมากจะไม่มีวันถือเลย แต่องค์การคริสต์นั้นห่างไกลที่จะช่วยคนเหล่านี้และกลับขัดขวางมิให้เกิดการตื่นตัวทางศาสนาอย่างแท้จริง องค์การคริสต์หลงลืมภาระหน้าที่ของตนเสียแล้ว แต่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายทางฆราวาสและละเลยทางธรรมไป องค์การคริสต์ไม่ควรร่ำรวย เพราะสมบัติความมั่งคั่งทางวัตถุขัดขวางการยึดมั่นในเรื่องทางธรรม การขายการอภัยโทษต่าง ๆ เป็นตัวอย่างแสดงถึงความมัวเมาขององค์การคริสต์ในทรัพย์สมบัติซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมทรามและตกต่ำ และเป็นผลให้เสื่อมเสียศรัทธาในหมู่สมาชิกของตน

ข้อโจมตีสำคัญอันแรกของลูเธอร์ต่อองค์การคริสต์ มุ่งเจาะจงถึงกรณีทุจริตผิดอำนาจหน้าที่ข้อนี้โดยเฉพาะ แต่เดิมการอภัยโทษมีขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบลงโทษซึ่งมีการสำนึกผิดและสารภาพผิดรวมอยู่ด้วย การอภัยโทษนี้มีการชำระเงินให้แก่พระเพื่อเป็นการลดหย่อนระเบียบวินัยที่ลงโทษบาปของสมาชิก เมื่อเวลาล่วงไป การขายอภัยโทษกลายเป็นแหล่งหารายได้อย่างงามสำหรับพวกพระและเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสันตปาปา หลักปฏิบัติเช่นนี้เป็นที่ขัดเคืองอย่างรุนแรงของบรรดาสมาชิกทั่วไปซึ่งเห็นว่าเป็นการบิดเบือนความยุติธรรมของพระผู้เป็นเจ้า และทั้งยังเป็นการทุจริตต่อสังคมด้วย เพราะผลในทางปฏิบัติเท่ากับยอมให้เฉพาะคนรวยเท่านั้นที่จะซื้อการยกเว้นพ้นจากโทษสำหรับบาปได้ ใน "หลัก ๙๕ ข้อ" ลูเธอร์กล่าวว่าอำนาจสันตปาปาในการยกโทษต่างๆ นั้น ใช้ได้เฉพาะสำหรับโทษที่สันตปาปาเองเป็นผู้กำหนด หรือเป็นโทษที่เกิดจากละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายบรรพชิต (Canon Law) เขากล่าวว่า เฉพาะพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่อาจยก*ความผิดฐานทำบาป*ได้ และนี่เป็นเรื่องของพระผู้เป็นเจ้า โดยเฉพาะ ลูเธอร์ยังมิได้แตกหักกับองค์การคริสต์และไม่ปฏิเสธว่า สันตปาปาและพระมีบทบาทในเรื่องนี้ แต่เขายืนยันว่าหน้าที่ของคนเหล่านี้เป็นแต่เพียงประกาศให้ทราบเท่านั้น

สำหรับลูเธอร์ องค์การคริสต์ที่แท้จริงคือประชาคมของผู้เชื่อถือ ซึ่งมีพระผู้เป็นเจ้าและองค์คริสต์เท่านั้นที่อยู่เหนือ หน้าที่ขององค์การศาสนาคืออธิบายและทำการให้เป็นไปตามคำของพระผู้เป็นเจ้า แต่สมาชิกของบรรพชิตมิได้มีฐานะต่อพระผู้เป็นเจ้าเหนือไปกว่าสมาชิกสามัญทั้งหลายเลย ฐานะของเขาคงเป็นในทางโลกอันหนึ่ง ถ้าเขาจะเป็นผู้เชื่อถือที่แท้จริง (ซึ่งไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป) แล้ว เขาก็เป็นเพียงสมาชิกของประชาคมชาวคริสต์และอาจถูกถอดถอนได้โดยประชาชน

ความหมายในแง่ประชาธิปไตยของหลักลัทธินี้เป็นที่เห็นได้ ลูเธอร์แย้งคติแบบเปลโต้ในหลักความคิดคาธอลิคที่ว่า เฉพาะคนไม่กี่คนที่ได้รับเลือกเท่านั้นที่สามารถเข้าใจในสัจจธรรม และจึงเป็นความรับผิดชอบของคนเหล่านั้นที่จะใช้บังคับแก่คนอื่นๆ ลูเธอร์ยังโต้แย้งหลักสมมติฐานของยุคกลางที่ว่าไม่ว่าสังคมใดย่อมต้องมีประมุขเป็นผู้ให้แนวทางแก่สมาชิก และหลักการแบ่งลำดับฐานะอำนาจซึ่งให้คนฐานะต่ำกว่าอยู่ภายใต้ผู้มีฐานะสูงกว่านั้น เป็นสิ่งจำเป็นจะขาดเสียไม่ได้* ลูเธอร์คงต้องการยึดถือหลักทัศนะของตนตามหลักอ้างอิงเช่นว่ามานี้มากกว่า แต่ปัญหาลำบากใจต่าง ๆ บังคับให้เขาจำต้องแก้ไขปรับเหตุผลอ้างอิงของเขา ด้วยเหตุนี้ ลูเธอร์จึงเข้าไปพัวพันกับทางการเมืองซึ่งยังความยุ่งยากและรบกวนจิตใจของเขาจนตลอดชีวิตที่เหลืออยู่

คติการเมืองของลูเธอร์

ลูเธอร์ยอมรับว่า มีหลายคนที่ไม่ใช่ชาวคริสต์ที่แท้จริง แต่คนเหล่านี้เรียกตัวเองเป็นชาวคริสต์ เข้าร่วมพิธีการศาสนาและประกาศตนเป็นสมาชิกของหลักศรัทธานี้ แต่โดยแท้จริงเป็นผู้ไม่เชื่อถือ การปรากฏตัวของคนเหล่านี้ ก่อให้เกิดปัญหาสำหรับประชาคม ถ้าเขาเป็นผู้เชื่อถือแท้จริงหมดแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีอำนาจไม่ว่าชนิดใด ๆ ชาวคริสต์ที่แท้จริงย่อมจะเคารพเชื่อฟังกฎของพระผู้เป็นเจ้าตามที่วางไว้ในพระคัมภีร์และจะไม่ต้องการมีแม้แต่องค์การคริสต์ แต่การที่มีผู้ไม่เชื่อถืออยู่ทำให้ความฝันเช่นว่านั้นเป็นไปไม่ได้

เพียงแต่พิธีการรับเข้า (baptism) ไม่ได้ทำให้เกิดเป็นคริสต์ศาสนิกขึ้นมาได้ ในหมู่ผู้ที่ผ่านพิธีการรับเข้า มีบางคนใช้ประโยชน์จากชื่อของคริสต์ศาสนิก เพื่อทำลายเพื่อนศาสนิกด้วยกัน ดังนั้น ประชาคมศาสนิกจึงไม่อาจปกครองได้ด้วยคำสอนของพระเยซู (Gospel) แต่อย่างเดียว การปกครองของฝ่ายฆราวาสซึ่งอาศัยกำลังอำนาจเป็นสิ่งจำเป็น บรรดาผู้ที่อ้างว่าการปกครองเช่นว่านั้นไม่จำเป็นต้องมีเพราะประชาคมคริสต์ศาสนิกต้องการแต่เพียงกฎของพระผู้เป็นเจ้าและความเกรงกลัวต่อผลของการละเมิดกฎพระผู้เป็นเจ้านั้นเชื่อถือไม่ได้

ลูเธอร์แบ่งแยกระหว่างองค์การคริสต์ที่ไม่อาจเห็นได้ ซึ่งประกอบด้วยผู้เชื่อถือทั้งมวล และองค์การคริสต์ที่เห็นได้ซึ่งรวมสมาชิกทั้งหมดของประชาคมรวมทั้งผู้ไม่เชื่อถือ ภายหลังที่แตกหักกับ

---

* **Wolin** หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน หน้า ๑๕๓–๑๕๕

องค์การคริสต์คาธอลิคแล้ว ลูเธอร์ยอมรับว่า เพราะเหตุที่มีผู้ไม่เชื่อถืออยู่ อำนาจฝ่ายฆราวาสจึงจำเป็นต้องมี ฝ่ายบรรพชิตไม่อาจใช้อำนาจบังคับใด ๆ ได้อย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้น อำนาจนั้นจึงตกอยู่ในมือของรัฐบาลฝ่ายฆราวาสโดยสิ้นเชิงและมีความรับผิดชอบแต่ผู้เดียวในการรักษาความสงบสุข บรรดาเจ้าแคว้นต่าง ๆ ไม่ลังเลที่จะเข้ารับภาระหน้าที่นี้ การแยกเอาอำนาจฝ่ายบรรพชิตออกไปเป็นการขจัดคู่แข่งสำคัญไปเสียได้ เจ้าแคว้นเหล่านี้สามารถแสวงหาความมั่งคั่งใส่ตัวได้โดยยึดทรัพย์สมบัติของฝ่ายบรรพชิตแล้ว ก็ไม่จำต้องมีความรู้สึกบีบบังคับอยู่ด้วยกฎหมายบรรพชิตอีกต่อไปผลก็คืออำนาจของบรรดาเจ้าแคว้นขยายตัวใหญ่ยิ่งขึ้น

สิ่งที่ทำให้ลูเธอร์สนับสนุนให้อำนาจยิ่งใหญ่อยู่กับอำนาจฝ่ายฆราวาสนั้นเกิดจากความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อความประพฤติยุ่งเกี่ยวของฝ่ายบรรพชิตกับเรื่องทางโลกมากกว่าเป็นเพราะความรู้สึกยกย่องรัฐบาลฆราวาสใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว ลูเธอร์ก็ไม่จนที่จะให้เหตุผลสนับสนุนทำนองเดียวกับเซนต์ ออกุสติน ลูเธอร์ถือว่ารัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการ "ตกต่ำ" (The Fall) และเพราะความมีบาปของคนอันเป็นผล สำหรับลูเธอร์ รัฐบาลฆราวาสไม่ใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นจากเหตุผลของคน และขึ้นอยู่กับความยินยอมของผู้อยู่ใต้ปกครอง หากเป็นเครื่องมือซึ่งพระผู้เป็นเจ้าประทานมาให้ด้วยปัญญาและความดีงามของพระองค์ เพื่อจุดประสงค์ในการธำรงรักษาความสงบสุขและระเบียบเรียบร้อย ซึ่งคนจำเป็นต้องมีถ้าจะดำรงชีวิตให้เป็นไปตามคำของพระผู้เป็นเจ้าในโลกนี้และได้รับการปลดเปลื้องบาปในโลกหน้า คริสต์ศาสนิกเสมอกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า แต่ไม่เสมอกันในความสามารถที่จะทำการปกครอง เพราะฉะนั้น ประชาธิปไตยจึงเป็นไปไม่ได้ และอำนาจต้องรวมอยู่ในมือของเจ้าผู้ครอง บุคคลแต่ละคนมีสิทธิแปลคำของพระผู้เป็นเจ้าตามบัญชาแห่งมโนธรรมของตน ในเรื่อง *ว่าด้วยอำนาจฆราวาสควรได้รับการเคารพเชื่อฟังเพียงใด* (Concerning Secular Authorities : To What Extent It Should Be Obeyed) ของเขา ลูเธอร์ยืนยันว่าคนรับผิดชอบในศรัทธาของตนเอง ไม่มีผู้ใดอาจจะเชื่อถือเพื่อคนอื่น ๆ ได้เช่นเดียวกับที่ไม่มีผู้ใดอาจจะได้รับผลตอบแทนหรือลงโทษเพราะการกระทำของคนอื่นได้ ความเชื่อถือของคนเป็นเรื่องของมโนธรรมโดยเฉพาะ มันไม่อาจบังคับกันได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลฆราวาสจึงไม่ควรมีความรับผิดชอบในสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือ สิ่งที่คนเชื่อถือไม่ทำให้อำนาจฝ่ายฆราวาสเข้มแข็งหรือลดหย่อนลง แต่ศรัทธานี้จะต้องเป็นประสบการณ์ภายในและไม่เกิด

ผลแสดงออกมาภายนอกและขัดต่อความสงบสุข เมื่อลูเธอร์แพร่หลักลัทธิบั่งเจกภาพและเสรีภาพของการปฏิบัติทางศาสนานี้ ในตอนแรก เขาไม่อาจคาดคิดถึงผลความแตกแยกทางความคิดเห็นอันจะเกิดขึ้นได้ เขาสดุ้งสะเทือนต่อคติสังคมนิยมและความบ่อนระเบียบของพวกแอนาแบ๊พติสต์ (Anabaptists) เหมือนกับที่สะดุ้งสะเทือนต่อการจราจลชาวนาปี ๑๕๒๔ แต่กระนั้นในทั้งสองกรณี บาปของพวกหัวรุนแรงเกิดจากความดึงดันของคนเหล่านี้ ในอันที่จะประพฤติไปตามสิ่งที่มโนธรรมของตนบอกว่าเป็นคำของพระผู้เป็นเจ้า

ลูเธอร์กล่าวไว้ใน *จดหมายเปิดผนึกถึงขุนนางชาวคริสต์* (An Open Letter to the Christian Nobility) ว่าความบ่อนระเบียบเป็นผลงานของปีศาจร้าย ความสงบเรียบร้อยจะต้องรักษาไว้ถึงที่สุด หน้าที่ของเจ้าผู้ครองนครคือทำการปกครอง หน้าที่ของคนในบังคับคือเคารพเชื่อฟังคนในบังคับ ไม่มีสิทธิที่จะทำการขัดขืนผู้ปกครอง หากมีหน้าที่ยอมเคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง การที่คิดเป็นอย่างอื่นเท่ากับเชิญชวนความหายนะ บรรดาบรรพชิตคงเป็นคนอยู่ในบังคับเหมือนกับสมาชิกอื่น ๆ ของประชาคม และฐานะของคนเหล่านี้เป็นฐานะสามัญธรรมดาซึ่งไม่ทำให้เกิดสิทธิได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษใด ๆ เลย ลูเธอร์ถามว่า เพราะอะไรเล่า กฎหมายบรรพชิตจึงต้องยุ่งเกี่ยวนักกับชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินของบรรดาบรรพชิต แต่กลับละเลยชีวิตด้านต่าง ๆ เหล่านี้ของคนสามัญไปหมด คนพวกนี้ก็เป็นคริสต์ศาสนิกเหมือนกัน และเป็น "คริสต์ศาสนิกที่ดีเท่า ๆ กัน" กับพวกบรรพชิต ชีวิตของบรรพชิตไม่มีค่าสูงไปกว่าของคนสามัญเลย ถ้าหากว่า คนสามัญนั้นเคารพเชื่อฟังกฎของพระผู้เป็นเจ้า การคุ้มครองเหมือน ๆ กันควรจะให้แก่ทั้งสองคน และกำหนดโทษอย่างเดียวกัน คนทั้งปวงเหมือนกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า

ในเมื่อองค์การศาสนาที่เห็นได้เป็นองค์การฆราวาส และในเมื่อผู้ปกครองควบคุมกิจการทางโลกทั้งหมดเช่นนี้ เจ้าผู้ครองก็ย่อมมีเขตอำนาจเหนือองค์การศาสนาเช่นเดียวกับที่มีอยู่เหนือรัฐ เขาไม่อาจบังคับให้เกิดความเชื่อถือ และเขาไม่อาจบัญชาการใด ๆ ที่ขัดต่อพระผู้เป็นเจ้า ถ้าเขาจะพยายามบังคับอย่างใดอย่างหนึ่ง คนในบังคับของเขาจะต้องปฏิเสธไม่ยอมเชื่อฟังเขา อย่างไรก็ดี คนในบังคับจะต้องไม่ทำการขัดขืนผู้ปกครอง ทางเดียวที่ทำได้คือใช้นโยบายไม่ยอมเชื่อฟัง เจ้าผู้ครองไม่อาจบังคับกำหนดหลักศรัทธาเพราะมันเป็นเรื่องความมุ่งมั่นของแต่ละบุคคล แต่การแทรกแซงของผู้ปกครองที่ชั่วร้ายในเรื่องความเชื่อถือทางศาสนานั้นก็เช่นกัน อาจต่อต้านได้ด้วยการไม่ยอมเชื่อฟังของคนในบังคับเท่านั้น ลูเธอร์แนะว่าในการต่อต้านการล่วงละเมิดเช่นนั้น ประชาชนควรสวดขอความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นผู้เดียวที่สามารถลงโทษผู้ปกครองที่ชั่วร้ายได้

ลูเธอร์ไม่ใช่นักคิดอย่างมีแบบแผน แต่เขาเป็นนักแพร่ความคิดของเขาอย่างแรงกล้า ความรู้สึกร้อนแรงต่อความคิดใด ๆ ที่เขาแสดงออกในเวลานั้นมักทำให้เขายกเหตุผลเรื่องของเขาจนเกินตัว ทำให้บางครั้งลักลั่นและถึงกับขัดกับตัวเองก็มี เขาเป็นคนเชื่อในสิ่งที่เร้นลับ และความตระหนักเชื่ออันฝังแน่นที่สุดของเขาก็มาจากญาณทัศน์ (mysticism) ของเขานั่นเอง แต่ด้วยความจำเป็นในทางปฏิบัติ เขาจำต้องปฏิบัติตรงกันข้ามกับความเชื่อของเขาอยู่บ่อย ๆ* แม้ธรรมชาติของลูเธอร์จะชวนให้เขายอมให้ความยอมรับนับถือแก่อำนาจการเมือง แต่เขาก็ไม่ตั้งใจจะไปไกลถึงกับยอมให้อำนาจแก่มัน เขาเคยแสดงไว้อย่างชัดแจ้งในหลาย ๆ โอกาสถึงความเชื่อถือของเขาที่ว่า ความภักดีและยอมรับนับถือนั้น พึงมีอยู่ต่อตำแหน่งหน้าที่ทางฆราวาส ไม่ใช่ต่อคน ในเรื่อง *ว่าด้วยอำนาจฆราวาส* ของเขา ลูเธอร์ยอมรับว่า เจ้าผู้ครองที่ทรงภูมิปัญญาหรือมีกุศลจิตนั้น มีอยู่ไม่มากในประวัติศาสตร์ของโลก โดยทั่วไป เจ้าผู้ครองเป็นพวก "ตุ่น หรือ "ทรชน" ซึ่งจะหวังอะไรไม่ได้มาก เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องศาสนา แต่กระนั้น พระผู้เป็นเจ้าต้องการให้เขาเหล่านี้ทำการในฐานะเป็น "ผู้คุมและเพชฌฆาต" ของพระองค์ เป็นเครื่องมือของพระองค์สำหรับลงโทษคนชั่ว และเป็นวิธีการที่พระองค์ใช้รักษาความสงบสุขบนพิภพ นี่ไม่ใช่ถ้อยคำของนักบ่อยอ แต่ลูเธอร์ได้ทำกับดักซึ่งตนมาติดเข้าเอง เขาปฏิเสธอำนาจฆราวาสในการจัดระเบียบองค์การศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นสภาพการณ์อย่างเดียวที่อาจชวนให้เขาปฏิเสธไม่ยอมให้เจ้าผู้ครองใช้องค์การศาสนา ก็คือสภาพที่มีความสงบสุขอันสมบูรณ์โดยทั่วไป เห็นได้ว่านี่เป็นสิ่งที่ ไม่อาจบรรลุถึงได้ และอะไรที่แสดงถึงความระส่ำระสายย่อมจะต้องถูกควบคุมด้วยอำนาจฝ่ายฆราวาส ลัทธิศาสนาของลูเธอร์ซึ่งระบุสิทธิของบุคคลในการแปลถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้าอย่างเสรีนั้น ได้ปล่อยพลังปัจจัยที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากระส่ำระสาย และแล้วลูเธอร์ก็ต้องเรียกร้องให้เจ้าผู้ครองเข้าทำการควบคุมสภาพการณ์เหล่านี้ เขาต้องการด้วยใจจริงที่จะให้ฐานะสัมพันธ์ของคนต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นเรื่องของส่วนตัว พ้นจากขอบข่ายอำนาจใด ๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส แต่แล้วเขาก็

---

* J.W. Allen, A History of Political Thought in the Sixteenth Century, Methuen & Co. Ltd., London, 1957, หน้า ๑๕

ต้องตระหนักต่อความรุนแรงของพวกแอนาแบ๊พติสต์และต่อการใช้กำลังของพวกชาวนาในปี ๑๕๒๔ ลูเธอร์รู้สึกในปี ๑๕๒๕ ว่า ขบวนการของตนอยู่ในอันตราย จากแง่นี้ ลูเธอร์จึงยิ่งโน้มเอียงไปในทางสนับสนุนอำนาจฆราวาสมากขึ้นในปี ๑๕๒๓ เขาเคยยืนยันว่า "การออกนอกรีตไม่มีวันจำกัดให้หมดไปได้ด้วยกำลัง" มาตอนนี้ เขาเรียกร้องให้รัฐทำการกำจัดความเชื่อถือที่ไม่ถูกต้อง (Unorthodoxy)* แต่อะไรเล่าที่ไม่ถูกต้อง ลูเธอร์ถือว่ารัฐไม่อาจกำหนดวางหลักศรัทธาอันแท้จริงได้ มันเป็นเรื่องเกินความสามารถของรัฐที่จะกำหนดชี้ว่า อะไรนอกรีตหรืออะไรถูกต้อง แต่ว่าเมื่อลูเธอร์ยอมให้รัฐมีอำนาจ*บังคับ*ใช้หลักความเชื่อถือที่ถูกต้องเพื่อธำรงรักษาความสงบสุขแล้ว ผลในทางปฏิบัติจริง ๆ เท่ากับว่าเขาให้รัฐมีสิทธิที่จะ*กำหนด*ชี้ว่า อะไรเป็นความเชื่อถือที่ถูกต้อง** อำนาจที่จะบังคับใช้ยังเป็นเครื่องกำหนดชี้ด้วย แล้วในที่สุดรัฐไม่เพียงแต่กำหนดวางหลักศรัทธาเท่านั้นหากยังจะบังคับให้เข้าร่วมในองค์การศาสนาที่เห็นได้อีกด้วย เจตนาของลูเธอร์แต่แรกไม่ใช่เพื่อสถาปนาองค์การศาสนาของรัฐ แต่องค์การศาสนาของรัฐก็ได้ก่อตั้งขึ้นมาตามวิถีเหตุผลในความคิดของลูเธอร์เอง

ขบวนการปฏิรูปทางศาสนา: คติคาลวิน

ลูเธอร์จุดเพลิงขบวนการปฏิรูปทางศาสนาขึ้น แต่เขาไม่สามารถทำให้โหมไหม้อยู่ต่อไปได้ สภาพการณ์ทำให้ต้องจำกัดวงขยายของขบวนการไว้ ลูเธอร์เป็นฝักฝ่ายใกล้ชิดและขึ้นอยู่กับบรรดาเจ้าครองแคว้นเยอรมันถึงขั้นที่หลักอุดมการณ์ลูเธอร์เอง ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลสภาพแวดล้อมของเยอรมันไป ผลก็คือ ศาสนากลายเป็นชาตินิยมมากกว่าเป็นเรื่องนานาชาติอย่างแท้จริง หลักอุดมการณ์ลูเธอร์ก่อตั้งขึ้นในประเทศแถบสแกนดิเนเวียและทั่วทั้งเยอรมันนี โดยอาศัยบัญญัติบังคับของผู้ปกครองมากกว่าด้วยการเปลี่ยนตามความสมัครใจ ความเชื่อทางศาสนามีส่วนต่อการแผ่ขยายหลักอุดมการณ์ลูเธอร์น้อยกว่าอำนาจบังคับของผู้ปกครองฆราวาส การเปลี่ยนใจเกิดขึ้น แต่ก็เป็นไปอย่างเชื่องช้าสันติภาพแห่งอ๊อกสบูร์ก (Peace of Augsburg) ปี ๑๕๕๕ ยอมรับรู้สิทธิของบรรดาเจ้าผู้

* William Montgomery McGovern, From Luther to Hitler : The History of Fascist Nazi Political Philosophy, Houghton Mifflin Company, Boston, 1941 หน้า ๓๓

** Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๖๐

ครองที่จะโอบอุ้มหลักอุดมการณ์โปรเตสแตนท์ และที่จะกำหนดวางหลักศาสนาทางราชการของประเทศตนกับทั้งยังกำหนดด้วยว่าคนในบังคับยึดถือหลักศรัทธาเดียวกับของผู้ปกครองของตน

หลักอุดมการณ์คาลวิน ประสบความยุ่งยากเช่นว่านี้น้อย และได้เปรียบกว่าบางอย่าง ในเจนีวาอันเป็นสาธารณรัฐ คาลวินได้รับการปกป้องพ้นจากภาวะการเมือง ซึ่งบังคับให้ลูเธอร์ต้องปรับเปลี่ยนทัศนะของตนอยู่เนือง ๆ และคาลวินจึงอยู่ในฐานะสามารถคงเส้นคงวาในการคิดวางแนวหลักลัทธิของตนได้มากกว่าลูเธอร์ การศึกษาอบรมในทางกฎหมายและลำดับเหตุผลอันต่อเนื่องในการแสดงความคิดของเขายังมีส่วนส่งเสริมในข้อนี้ด้วยความคิดของลูเธอร์ เฉพาะอย่างยิ่งหลักทางการเมืองของเขามีลักษณะเป็นแบบเป็นแผนน้อยกว่ามาก เนื่องจากความพยายามที่จะปรับทฤษฎีให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และที่จะเชื่อมแนวเหตุผลของเขาให้เข้ากับความคิดอันมีลักษณะเคลือบแฝงและอ่อนไหวกว่ามาก หลักศาสนาของลูเธอร์ยังถือหลักสงบจิต (Quietist) ส่วนของคาลวินถือหลักกระทำการ (Activist) ลูเธอร์ย้ำในเรื่องศรัทธาและฐานะสัมพันธ์เฉพาะส่วนตัวของคนต่อพระผู้เป็นเจ้าในฐานที่เป็นเรื่องภายในจิตใจ คาลวินยืนยันว่าทางเดียวที่คนอาจแสดงว่าตนเป็นผู้ได้รับเลือกผู้หนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า คือต้องทำงานอย่างแข็งขันในอุทยานธรรมของพระผู้เป็นเจ้า คาลวินไม่อาจพึ่งบรรดาเจ้าผู้ครองในการที่จะขยายวงสมาชิกของตนออกไปอย่างเต็มที่ คาลวินและสาวกต้องทำการเปลี่ยนใจคน ภารกิจของเขาเหล่านี้ยากลำบากยิ่งกว่าของลูเธอร์ แต่บังเกิดผลมากกว่าในแง่ของการสนับสนุนคล้อยตามอย่างกระตือรือร้น คาลวินยังได้รับการสนับสนุนของชนกฎุมพีที่แข็งขัน และชื่นชมกับหลักศาสนาที่ไม่ได้ประณามการให้กู้ยืมโดยเรียกดอกเบี้ย ความนิยมแบบฟิสิโอแครต (Physiocratic)* ของลูเธอร์ ทำให้เขาโจมตีหลักปฏิบัติเข้มงวดของระบบเศรษฐกิจใหม่แบบเงินตรา แต่ตามผลที่ปรากฏ ชนชั้นนายทุนที่เกิดขึ้นมาพิสูจน์ว่า เป็นมิตรที่มีคุณค่ากว่าบรรดาเจ้าผู้ครองเสียอีก ฐานะของคาลวินเปิดช่องให้แข่งดีกันมากกว่าของลูเธอร์ ของลูเธอร์จู่โจมศัตรูโดยไม่รู้ตัวและสามารถรวบรวมกำลังให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงได้ ก่อนที่เครื่องกลไกอันมหึมาขององค์การคริสต์แห่งโรมจะสามารถตอบโต้ได้อย่างเป็นผล แต่ในตอนสมัยของคาลวิน องค์การ

**บันทึกผู้แปล* เป็นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หนึ่ง ถือว่าที่ดินและผลิตผลจากที่ดินเท่านั้นที่เป็นทรัพย์สมบัติที่แท้จริง เพราะฉะนั้น จึงเป็นแหล่งรายได้อย่างเดียวเท่านั้นสำหรับรัฐ และถือว่าความมั่นคงของทรัพย์สินและเสรีภาพของวิสาหกิจและการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งจำเป็น

คริสต์ไม่แต่จะตอบโต้เท่านั้นหากยังทำการจู่โจมพยายามป้องกันมิให้ถูกช่วงชิงยิ่งขึ้นไปอีก และให้ได้ส่วนที่สูญเสียไปกลับคืนมาด้วย* ข้อที่ว่า หลักอุดมการณ์คาลวินในยามเผชิญกับกำลังตอบโต้เช่นนั้น สามารถก่อตั้งขบวนการที่เข้มแข็ง และขยายเติบโตขึ้นได้อย่างรวดเร็วนั้น เป็นผลไม่ใช่น้อยเลย จากความสามารถและความแข็งกล้ายิ่งใหญ่ของผู้ก่อตั้ง

คาลวิน–ชีวิตและงาน

จอห์น คาลวิน (John Calvin) เป็นบุตรคนที่สองของเจรา์ คาลวิน (Gerard Calvin) และจันน์ เลอ ฟรังค์ (Jeanne le Franc) เกิดที่นัวยอง (Noyon) ในแคว้นปีการ์ดี (Picardy) เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๕๐๙ บิดาของเขาเป็นนักกฎหมายและเจ้าหน้าที่รับรองเอกสารประจำสำนักศาสนาที่นัวยอง ครอบครัวตั้งใจให้จอห์นเป็นพระ การศึกษาตอนแรก ๆ ของเขาก็มุ่งส่งเสริมความใฝ่ฝันนี้ แต่เมื่อเขาอายุได้ ๑๘ ปี บิดาของเขาตัดสินใจว่าสติปัญญาที่บุตรของตนแสดงออกนั้นเหมาะกับงานอาชีพทางด้านกฎหมายมากกว่าด้านศาสนา จอห์นศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยแห่งออร์เลอังส์ (Orléans) และที่มหาวิทยาลัยแห่งบูร์เช (Bourges) ในขณะเดียวกันคาลวินศึกษางานคล๊าสสิคด้วย การผสมผสานการศึกษาทางด้านกฎหมาย และคล๊าสสิคทำให้เขาเกิดข้องใจอย่างจริงจังในความสมบูรณ์ของงานเขียนของกลุ่มธรรมศึกษาของยุคกลาง ในปีต่อมา คาลวินพูดถึง "การกลับใจอย่างฉับพลัน" ของเขาตอนราว ปี ๑๕๓๒ หรือ ๑๕๓๓ ซึ่งเขาอ้างว่าสืบเนื่องมาจากการปรากฏของพระผู้เป็นเจ้า ไม่มีปัญหาเลยว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดอ่านของเขาในเวลานั้น แต่จุดเริ่มต้นที่แท้จริงของความรู้สึกนึกคิดในด้านปฏิรูปประจวบกับตอนที่เขาทำการศึกษาอยู่ที่บูร์เชและออร์เลอังส์ นี่เป็นระยะที่การแข็งข้อของลูเธอร์กำลังเป็นที่รู้สึกกันในฝรั่งเศส และถึงแม้ว่าจะไม่มีการจลาจลวุ่นวายเกิดขึ้นโดยเปิดเผยในประเทศนั้นก็ตาม แต่ก็คงเกิดมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจอยู่มากทีเดียวกับหลักอุดมการณ์ของนักปฏิรูปเยอรมัน สมัครพรรคพวกของคาลวินในเวลานั้นส่วนสำคัญเป็นพวกสำนักมนุษยศึกษา (humanist school) และไม่ต้องสงสัยเลยว่า หนุ่มคาลวินจะต้องได้รับอิทธิพลจากคนเหล่านี้

---

*Pirenne หนังสืออ้างเล่มเดียวกันเล่ม ๒ หน้า ๒๙๗–๓๐๕

ระหว่างอยู่ที่บูร์เชและออร์เลอังส์ คาลวินได้คิดวางหลักมูลฐานของลัทธิของเขา เขามุ่งหนักไปในทางฝ่ายโปรเตสแตนท์มาเป็นเวลานานปีอยู่แล้ว ซึ่งเขาคงจะไม่รู้ตัวถึงข้อนี้ แต่ราวปี ๑๕๓๓ เขาเป็นโปรเตสแตนท์เต็มที่ และโจมตีหลักศาสนศึกษาแบบเก่าอย่างออกหน้าออกตาขึ้น ในปีเดียวกันนั้น คาลวินถูกบังคับให้หนีออกจากออร์เลอังส์ให้พ้นจากการจับกุม แต่ข้อกล่าวหาเขาถูกระงับไป และคาลวินได้เดินทางไปยังอังกูแลม (Angouleme) ในฐานะเป็นแขกของหลุยส์ ดู ติเยต์ (Leuis du Tillet) ณ ห้องสมุดของดูติเยต์ คาลวินเริ่มเขียนเรื่อง *หลักการคริสต์ศาสนา* (Institutes of the Christian Religion) อันมีชื่อของเขา ในปี ๑๕๓๔ เขาแตกหักเป็นทางการกับองค์การคริสต์แห่งโรม เขาถูกจับกุมและจำคุก และแม้จะได้รับการปล่อยตัวไปไม่ช้าต่อมา แต่เขาตัดสินใจว่าเป็นการรอบคอบที่จะออกไปจากประเทศฝรั่งเศสเสีย คาลวินเดินทางไปเมืองบาส์ล (Basel) กับดูติเยต์สหายของเขา ที่นั่นเขาได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น ที่บาส์ล เขาเขียนเรื่อง *หลักการคริสต์ศาสนา* จบลงและตีพิมพ์ออกเป็นภาษาลาติน งานแปลของคาลวินเป็นภาษาฝรั่งเศสตีพิมพ์ ในปี ๑๕๔๐ งานเขียนฉบับแรก ๆ มีขนาดสั้น รวม ๖ บทเท่านั้น โดยที่มุ่งจะให้เป็นเพียงหลักแสดงความศรัทธาของชาวโปรเตสแตนท์ บทเหล่านี้บรรจุสาระเนื้อหาของหลักศาสนาของคาลวิน ซึ่งเขาไม่เคยแยกตัวออกไปเลยในชีวิตของเขา

ในปี ๑๕๓๖ คาลวินไปที่เจนีวาตามคำขอร้องของกีโยม ฟาเรล (Guillaume Farel) นักปฏิรูปผู้หนึ่งซึ่งขอความช่วยเหลือของคาลวินในการก่อตั้งองค์การโปรเตสแตนท์ในเมืองนั้น เวลานั้นคาลวินมีอายุได้ ๒๘ ปี แต่เป็นที่รู้จักดีและมีอิทธิพลมาก เขาเห็นด้วยกับข้อเสนอของฟาเรลและตกลงให้ความช่วยเหลือดำเนินงาน คาลวินทุ่มเทดำเนินงานเพื่อการนี้อย่างเคร่งเครียดเป็นเวลาถึงสามปี เขาทำการขยันขันแข็งเกินไปจริง ๆ สำหรับหลาย ๆ คน ความเข้มงวดและไม่ลดราวาศอกของเขาก่อให้เกิดการแข็งข้อต่อต้าน และคาลวินก็ถูกขจัดออกไป เขารับตำแหน่งศาสตราจารย์สอนศาสนาที่สตราสบูร์ก (Strasbourg) แต่พำนักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาอันสั้น เมื่อขบวนการที่เจนีวาเริ่มเสื่อมลง คาลวินถูกเรียกร้องอย่างแข็งแรงให้กลับไป และในปี ๑๕๔๑ หลังที่จากไปเป็นเวลาสองปี เขาก็ได้กลับสู่เจนีวาอีกครั้งหนึ่ง ฝ่ายค้านไม่หมดไปทีเดียว แต่ที่เหลืออยู่ไม่เป็นปัญหาอะไรในทางปฏิบัติ ราวปี ๑๕๕๕ เขาได้เสริมสร้างฐานะของเขาขึ้นอย่างมั่นคงจนเป็นผู้ครองของเจนีวาไปโดยพฤตินัย จุดประสงค์ของเขาในเจนีวา คือสร้างระบอบเทวรัฐ (Theocratic) ซึ่งอำนาจฝ่ายฆราวาส

และบรรพชิตทั้งหมดมุ่งต่อหน้าที่และเกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้า เจนีวากลายเป็นแบบอย่างสำหรับระบบชีวิตแบบใหม่ จากนครนี้ บรรดานักปฏิรูป พากันออกไปแพร่ลัทธิใหม่ด้วยใจแรงกล้า ทำให้เกิดสาวกเป็นจำนวนมากทั่วทั้งยุโรปตะวันออก

คาลวินสนใจในชีวิตของเจนีวาทุกอย่าง ไม่มีด้านใดที่พ้นจากความรู้สึกแรงกล้าของเขาที่จะวางระเบียบควบคุมการบังคับใช้กฎหมาย การค้า การประดิษฐ์ และการศึกษาเหล่านี้ทั้งหมดอยู่ในความใส่ใจยิ่งยวดสำหรับเขา เขาก่อตั้งมหาวิทยาลัย กระตุ้นการค้าให้นครมั่งคั่งสมบูรณ์ และนำเอาระเบียบสุขาภิบาลมาใช้ ทำให้เจนีวาเป็นที่ใฝ่ฝันของยุโรป ทุก ๆ ขณะที่เขาสามารถปลีกตัวจากหน้าที่บริหารของเขาได้ คาลวินจะทุ่มเทอยู่กับการเขียนงานวิเคราะห์จำนวนมหาศาล รวมทั้งตบแต่งงานเขียนเรื่อง *หลักการคริสต์ศาสนา* ด้วย มันเป็นภาระอันหนักเครียดสำหรับบุคคลซึ่งไม่เคยมีสุขภาพแข็งแรง เมื่อเขาสำนึกว่า กำลังของเขาตก เขาจึงได้วางแผนดำเนินงานอย่างระมัดระวัง งานการของเขาเป็นไปด้วยดีเมื่อเขาถึงแก่อนิจจกรรมเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๑๕๖๔

พื้นฐานทางศาสนาของความคิดทางการเมืองของคาลวิน

ความคิดแก่นสารในหลักศาสนาของคาลวิน คืออำนาจสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้า บรรดาสรรพสิ่งในโลกนี้มีความสำคัญเฉพาะตราบเท่าที่มีส่วนสัมพันธ์กับอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าและการปลดเปลื้องบาปของคน เพราะฉะนั้น รัฐจึงมีความสำคัญเฉพาะในความหมายที่ส่งเสริมจุดมุ่งหมายอันสูงส่งเหล่านี้ การรู้จักพระผู้เป็นเจ้า ควรเป็นจุดประสงค์ยิ่งใหญ่ของคนและมีไม่กี่คนที่สำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์นี้ พระผู้เป็นเจ้าเป็นที่มาของสิ่งที่ดีทั้งปวง ตั้งแต่ครั้งอาดัมประพฤติล่วงละเมิด คนก็มีความชั่วและเสื่อมทราม ถือกำหนดมาในบาป และต้องโทษด้วยคำสาปแช่งต่ออาดัม ทางแก้ของคนมีทางทำให้ด้วยความเสียสละของคริสต์ แต่การปลดเปลื้องบาปของเขาขึ้นอยู่กับการที่จะรวมเข้ากับคริสต์โดยอาศัย "จิตอันศักดิ์สิทธิ์" (Holy Spirit) ซึ่งทำหน้าที่ในตัวผู้ศรัทธาให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในมรณภาพและการกลับฟื้นคืนชีพของคริสต์ ผู้ศรัทธาอาจสำนึกผิด อาจได้รับอภัยบาป และดังนั้นจึงอาจเป็นที่ยอมรับของพระผู้เป็นเจ้า

จนถึงตรงนี้ก็ไม่มีอะไรใหม่เป็นพิเศษสำหรับลัทธิของคาลวิน ความคิดของเขาในแง่ที่ถือปัจจัยกำหนดการกระทำ (deterministic) ทำให้แตกแยกออกจากทฤษฎีที่เคยยึดถือกันมา สำหรับ

คาลวิน ชีวิตเป็นบทละครที่พระผู้เป็นเจ้ากำหนดขึ้น พระผู้เป็นเจ้าได้เขียนบทแสดงสำหรับประชาชนของพระองค์ซึ่งเป็นผู้แสดงบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว แต่เป็นผู้ที่ไม่ได้รู้ล่วงหน้าว่าบทบาทนั้นคืออะไร พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่รู้ เราไม่อาจเข้าใจความหมายที่แท้จริงของบทละครซึ่งเรามีส่วนร่วมอยู่ได้อย่างที่พระผู้เป็นเจ้าเข้าใจ แต่ถ้าเราถูกช่วยให้รอดพ้น เราจะทำการค้นพบอันใหญ่ยิ่งนี้ได้ภายหลังความตาย พระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดให้บางคนได้รับการปลดเปลื้องบาป และให้คนอื่น ๆ ได้รับการสาปแช่งไปตลอดกาล ไม่มีอะไรที่คนอาจแก้ไขเปลี่ยนวิถีชะตากรรมนี้ กิจการงานไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ไม่มีความยุติธรรมใดมีส่วนในการสาปแช่ง เพราะการตัดสินของพระผู้เป็นเจ้านั้นถึงแม้จะไม่อาจเข้าใจได้ แต่ก็ยุติธรรมเสมอ

> "วิถีทางที่กำหนดไว้เราเรียกว่าบัญญัติอันสถาพรของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งพระองค์กำหนดขึ้นเองว่าจะประสงค์ให้บุคคลทุกคนของมนุษยชาติเป็นอย่างไร เพราะมนุษย์มิได้สร้างขึ้นด้วยชะตาชีวิตเหมือนกัน แต่ชีวิตอันสถาพรเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นไว้สำหรับบางคน และโทษสาปตลอดกาลสำหรับคนอื่น ๆ เพราะฉะนั้นคนทุกคนซึ่งสร้างขึ้นสำหรับจุดหมายปลายทางอย่างหนึ่งอย่างใดเหล่านั้น จึงถูกกำหนดวางวิถีทางอยู่แล้วให้ไปสู่ชีวิตหรือไม่ก็ตาย....เพราะฉะนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับลัทธิอันแจ้งชัดของพระคัมภีร์ เรายืนยันว่า โดยคำแนะนำอันสถาพรและไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงกำหนดไว้แน่นอนทีเดียวว่าใครที่พระองค์จะทรงรับปลดเปลื้องบาปให้ และทั้งใครที่พระองค์ทรงสาปโทษให้พินาศไป เรายืนยันว่าคำแนะนำนี้เท่าที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับเลือก (elect) ขึ้นอยู่กับพื้นฐานแห่งเมตตาอันมีขึ้นเองของพระองค์โดยไม่เกี่ยวกับคุณความดีของมนุษย์เลย แต่คำแนะนำต่อพวกที่พระองค์ทรงลงโทษนั้น ประตูแห่งชีวิตได้ถูกปิดด้วยคำวินิจฉัยอันเป็นธรรมหาข้อตำหนิมิได้ แต่ก็ไม่อาจเข้าใจได้"*

อย่างไรก็ตาม ข้อที่ว่าชะตาชีวิตของคนที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้วนั้น ไม่ได้ทำให้คนหลุดพ้นจากพันธะที่ต้องยึดถือตามกฎธรรมของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งอาศัยรากฐานของ "บัญญัติสิบประการ" (Decalogue) บาปจะต้องชำระล้างให้หมดสิ้นไปและประชาคมจะต้องถูกชำระล้างให้บริสุทธิ์สะอาดนี่เป็นหน้าที่ของผู้ได้รับเลือก แต่ใครเล่าเป็นผู้ได้รับเลือก บรรดาผู้ที่พระผู้เป็นเจ้าโปรดปรานจะล่วงรู้ถึงฐานะแห่งพรประเสริฐของตนโดยอาศัยเสียงเรียกร้องในจิตใจที่ตนได้รับ โดยอาศัยความมุ่งมั่นในหน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้า และโดยอาศัยฐานะที่ตนบรรลุถึงในโลกนี้ ถ้าบุคคลคนหนึ่งได้รับผลสำเร็จทางโลกโดยการกระทำอันถูกต้อง ก็คงเป็นได้ว่าพระผู้เป็นเจ้าได้นับรวมเขาอยู่ในกลุ่มผู้ได้รับเลือกด้วยแล้ว

---

* John Calvin, The Institutes of the Christian Religion, 7th Amer. ed. (แปลโดย John Allen), The Presbyterian Board of Christian Education, Philadelphia, 1936, II, iii, 21, หน้า๑๗๖ และ ๑๘๑ ข้อความคัดอ้างอิงถึง Institutes ของคาลวินต่อ ๆ ไปนำมาจากฉบับแปลนี้

เช่นเดียวกับลูเธอร์ คาลวินแบ่งแยกระหว่างองค์การศาสนาที่เห็นได้กับที่เห็นไม่ได้ สำหรับคาลวินเช่นเดียวกับออกุสติน องค์การศาสนาที่แท้จริงคือประชาคมของผู้เชื่อถือที่แท้จริง แยกออกจากกันตามกาลและเทศะ แต่ก็เป็นประชาคมและองค์การศาสนาที่แท้จริงอย่างเดียวกัน องค์การศาสนาที่เห็นได้หรือองค์การศาสนาทางโลก รวมทั้งผู้เชื่อถือและผู้ไม่เชื่อถือ ทั้งหมดต้องเป็นสมาชิกและผู้ได้รับเลือกจะต้องใช้ระเบียบวินัยอันเข้มงวดเหนือตนเองและผู้ไม่เชื่อถือในหมู่ของตน กฎความประพฤติสำหรับทุกด้านของชีวิตบนพิภพกำหนดอยู่ในพระคัมภีร์ การปฏิบัติตามกฎเหล่านี้ในทางปฏิบัติหมายถึงการถือตามข้อบัญญัติที่คาลวินกำหนดขึ้นจากการแปลความของเขาซึ่งโดยส่วนใหญ่อาศัยรากฐานของพระคัมภีร์เก่า (Old Testament) เพื่อช่วยงานอันใหญ่ยิ่งนี้ พระผู้เป็นเจ้าได้ประทานตั้ง องค์การศาสนาขึ้นบนพิภพ ประทานกฎหมายและพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ บรรดาผู้เชื่อถือทั้งปวงเสมอกันต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า แต่บางคนได้รับพรปัญญาพิเศษทำให้สามารถกระทำการในฐานะเป็นผู้สวดและผู้สอน และหน้าที่ของเขาเหล่านี้คือ อธิบายกฎและประกอบพิธีกรรมตามจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้าได้รับการเทอดทูน และเกียรติคุณของตนเองก็จะได้รับการเทอดทูนด้วย

ทฤษฎีการเมืองของคาลวิน

ในชั้นแรก ลูเธอร์มีความคิดว่าเป็นการจำเป็นที่ผู้ศรัทธาจะต้องหนีให้พ้นจากการควบคุมของการบริหารอันหนักยอดและเสื่อมทรามขององค์การคริสต์แห่งโรม เพื่อที่คนจะได้ดำรงชีวิตอย่างถูกต้องและตามเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าในสมาคมอันเสรีและสมัครใจของบรรดาผู้เชื่อถือที่แท้จริงในคริสต์ ลัทธิของเขาทำให้เขาปฏิเสธไม่ยอมให้องค์การศาสนามีอำนาจควบคุมระเบียบวินัยในรูปที่เป็นการบังคับทุกอย่าง เมื่อเขาพบว่า "องค์การศาสนาที่เห็นได้" ซึ่งมีผู้ไม่เชื่อถือปะปนรวมอยู่กับผู้ศรัทธานั้น ต้องการการนำทาง เขาจึงจำต้องยอมมอบอำนาจให้แก่รัฐบาลฝ่ายฆราวาส ครั้นแล้วรัฐบาลนั้นจะเข้าควบคุมทั้งองค์การศาสนาและลัทธิ คาลวินมีใจไปในทางปฏิบัติเกินกว่าที่จะเชื่อว่าสังคมที่ปราศจากการนำจะเป็นไปได้ เขาเห็นว่าคนมีบาปที่ดำรงชีวิตร่วมกันไม่อาจหลีกเลี่ยงความยุ่ง

เทวรัฐ

ยากต่าง ๆ ที่ทำให้จำเป็นต้องมีอำนาจทางการเมือง แต่กระนั้นเขาก็รู้ว่าอำนาจอาจถูกใช้อย่างผิด ๆ ได้ อันตรายอาจแก้ได้ต่อเมื่อองค์การฝ่ายฆราวาสและศาสนาจะถูกรวมเข้าด้วยกันในประชาคมร่วม ซึ่งจะอำนวยให้มีการควบคุมทั้งปวงที่จำเป็น* ในที่ใดที่คาลวินแสดงทัศนะในด้านการจัดระเบียบองค์การระบบคาลวินก็มักเป็นในแบบฉบับของระบบเทวรัฐ ซึ่งคงรักษารูปการแบ่งแยกระหว่างองค์การศาสนากับรัฐไว้ แต่ว่ากิจการฆราวาสอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายบรรพชิต

คาลวินสอนว่า ถ้าจะให้เจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าได้รับการสนองตอบแล้วก็จะต้องมีระเบียบและเอกภาพในสังคมมนุษย์ ระเบียบวินัยทั้งทางฆราวาสและศาสนาจะต้องนำมาใช้ ทั้งสองจะต้องให้มุ่งต่อจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน เป็นแต่ว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติในทางที่ต่างกัน ทั้งสองต่างเป็นสิ่งประทานมาจากพระผู้เป็นเจ้า

> "แต่ดังที่เราได้แนะมาแล้วว่า การปกครองแบบนี้เป็นคนละอย่างกับการปกครองทางธรรมและภายในของคริสต์ ดังนั้นจึงควรเป็นที่รู้กันว่าการปกครองเหล่านี้มิได้ขัดกันในด้านใดเลยเพราะการครองทางธรรมนั้น แม้บนพิภพ ณ บัดนี้ เป็นการเริ่มต้นบางอย่างภายในของเราซึ่งจะนำไปสู่อาณาจักรสวรรค์และในชีวิตอันเป็นอมตะและชั่วคราวนี้ทำให้เราได้ลิ้มรสบางอย่างแห่งพรประเสริฐอันเป็นอมตะและไม่อาจเสื่อมดับได้ แต่การปกครองทางการเมืองนี้ ตราบเท่าที่เรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ มุ่งเพื่อเทอดทูนและส่งเสริมการสักการะทางกายต่อพระผู้เป็นเจ้า เพื่อสงวนรักษาลัทธิศาสนาอันบริสุทธิ์ เพื่อปกป้ององค์ประกอบขององค์การศาสนา เพื่อวางระเบียบควบคุมชีวิตเราในลักษณะที่จำเป็นต่อสังคมของคน เพื่อให้แนวความประพฤติของเราต้องกับความยุติธรรมทางสังคม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสอดคล้องต้องกัน และเพื่อสถาปนาสันติภาพและความสงบสุข ทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าสารภาพว่ามีอยู่เกินจำเป็นเสียอีก ถ้าหากว่าอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าเช่นที่มีอยู่ในเรา ณ บัดนี้ ชีวิตดับปัจจุบัน แต่ถ้าเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าเป็นว่าในขณะที่เรามุ่งมาตรไปสู่ดินแดนอันแท้จริงของเรา เราจะต้องเป็นนักจาริกบุญบนพิภพ และถ้าหากการช่วยเหลือต่าง ๆ เช่นว่านั้นจำเป็นต่อการจาริกบุญของเราแล้วคนที่เอาสิ่งเหล่านี้ไปจากคน ก็เท่ากับพรากธรรมชาติความเป็นคนจากเขาด้วย" (*หลักการคริสต์ศาสนา* ๒/๔/๒๐ หน้า ๗๗๒)

การปกครองฆราวาสไม่ใช่ความชั่วร้ายที่จำเป็น ถ้าหากโลกนี้มีแต่คนผู้ได้รับเลือกแล้วการปกครองก็คงจะไม่จำเป็นต้องมี แต่เมื่อคนถือกำเนิดมาในบาป เขาก็จะต้องถูกจำกัดควบคุม และพระผู้เป็นเจ้าได้ประทานรัฐบาลให้แก่เราเพื่อเป็นเครื่องมือจำกัดควบคุมคน ดังนั้น อำนาจการเมืองจึงเป็นอำนาจที่ได้รับการเทอดทูน เป็นสิ่งช่วยสงวนรักษาชีวิตและที่สำคัญกว่านั้น บังคับใช้กฎต่าง ๆ อันจำเป็นต่อการธำรงรักษาความบริสุทธิ์ของชีวิต

---

* Wolin หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๖๙

เมื่อการปกครองทางโลกเป็นเครื่องมือของพระผู้เป็นเจ้า ผู้ปกครองการเมืองจึงครองตำแหน่งหน้าที่อย่างหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า เขาจะต้องเป็นที่เคารพเชื่อฟังดังเช่นที่พระเป็นเจ้าได้รับการเคารพเชื่อฟัง "หน้าที่แรกของคนในบังคับต่อหน้าที่ที่ปกครองของตนคือให้ความรู้สึกยกย่องอย่างสูงสุดในหน้าที่ของเขา ซึ่งเรารู้ว่าเป็นเขตอำนาจที่มอบหมายแก่เขาจากพระผู้เป็นเจ้า และในฐานะเช่นนั้น จะต้องยกย่องและบูชาเขาในฐานะเป็นผู้รับใช้และผู้แทนของพระผู้เป็นเจ้า" (*หลักการคริสต์ศาสนา* หน้า ๗๙๕) คาลวินไม่พะวงสนใจนักกับเรื่องรูปการปกครอง เขานิยมให้มีคณะเจ้าหน้าที่ปกครองหลายคนมากกว่า แต่ก็ไม่ปฏิเสธว่าเคยมีกษัตริย์ที่น่าสรรเสริญบางองค์เฉพาะอย่างยิ่งในอิสเรลสมัยโบราณ อย่างไรก็ตาม พระผู้เป็นเจ้าได้ประทานแบบการปกครองตามที่พระองค์เห็นดีที่สุดและไม่ใช่สิทธิของคนที่จะมาข้องใจในสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าได้กระทำไป การปกครองไม่ว่ารูปใดที่มีอยู่จะต้องได้เป็นที่ยอมรับนับถือ และผู้ปกครองไม่ว่าชนิดใดก็ตามที่ครองอำนาจจะต้องเป็นที่เคารพเชื่อฟัง อำนาจทั้งปวงมาจากพระผู้เป็นเจ้าและอำนาจจะต้องไม่ถูกขัดขืนต่อต้าน ถ้าประชาชนถูกกดขี่ เขาอาจร้องเรียนต่อผู้ปกครอง แต่เขาก็ยังคงต้องให้ความเคารพเชื่อฟังอยู่นั่นเอง ผู้ปกครองที่เลวมีสิทธิได้รับการเคารพเชื่อฟังเช่นเดียวกับผู้ปกครองที่ดี พระผู้เป็นเจ้าไม่ได้ทำอะไรโดยปราศจากจุดประสงค์ ดังนั้นจึงเป็นที่แจ้งชัดว่าผู้ปกครองที่เลวถูกพระผู้เป็นเจ้านำมาให้อยู่เหนือเราในฐานะเป็นโทษสำหรับบาปของเรา

> "แต่ถ้าหากเราให้ความใส่ใจต่อคำของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็จะนำเราไปไกลยิ่งขึ้น แม้กระทั่งที่จะยอมอยู่ภายใต้การปกครอง ไม่แต่เพียงของบรรดาเจ้าผู้ครองซึ่งปฏิบัติหน้าที่ต่อเราด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้น หากรวมทั้งการปกครองของเหล่าผู้ครองอำนาจสูงสุดทั้งปวง แม้ว่าจะไม่ได้กระทำการในหน้าที่ของตนเลยก็ตาม เพราะถึงแม้พระผู้เป็นเจ้าจะแสดงว่าผู้ปกครองเป็นผู้มีพรสวรรค์อันสูงเด่นในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่จะสงวนรักษาความปลอดภัยของคน และได้กำหนดให้บรรดผู้ปกครองทราบขอบเขตหน้าที่ของตนก็ตามแต่กระนั้นพระองค์ก็ทรงประกาศในเวลาเดียวกันว่า ลักษณะอุปนิสัยของเจ้าหน้าที่ปกครองจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองได้อำนาจปกครองของตนมาจากพระองค์เท่านั้น บรรดผู้ที่ปกครองเพื่อความดีส่วนรวมเป็นตัวอย่างและกระจกสะท้อนถึงความเมตตาการุณย์ของพระองค์อย่างแท้จริง และบรรดาผู้ที่ปกครองอย่างไม่เป็นธรรมและทรราชย์นั้น เป็นผู้ที่พระองค์ทรงยกขึ้นเพื่อลงโทษความไม่เป็นธรรมของประชาชน ผู้ปกครองทั้งหมดนี้คงครองความเป็นใหญ่อันศักดิ์สิทธิ์เท่า ๆ กัน ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงกำหนดให้มีอำนาจบังคับอันชอบ" (*หลักการคริสต์ศาสนา* หน้า ๗๙๘)

เช่นเดียวกับลูเธอร์ คาลวินมีข้อยกเว้นจากหลักการยอมเคารพเชื่อฟังโดยดุษณี (passive obedience) ถ้าหากว่าผู้ปกครองบัญชาสิ่งใดขัดต่อพระผู้เป็นเจ้า เขาก็ไม่ต้องได้รับการเคารพเชื่อฟัง

> "เพราะฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นราชาเหนือราชาทั้งหลาย ซึ่งเมื่อเผยพระโอษฐ์อันศักดิ์สิทธิ์เมื่อใด ย่อมจะเป็นผู้ได้รับฟังแต่ผู้เดียวเหนือคนทั้งปวงสำหรับคนทั้งปวงและต่อคนทั้งปวง ในประการต่อไป เราอยู่ภายใต้บรรดาคนที่อยู่เหนือเรา แต่ไม่มีใครทรงภูมิปัญญานอกจากในพระผู้เป็นเจ้า ถ้าหากคนเหล่านี้บัญชาสิ่งใดขัดต่อพระองค์ ก็ไม่ควรได้รับความใส่ใจเลยแม้แต่น้อย ทั้งในกรณีเช่นนี้เราก็ไม่ควรให้ความยอมรับนับถืออย่างที่เกียรติศักดิ์ศรีพึงมีอยู่ต่อเจ้าหน้าที่ปกครองทั้งหลาย จะไม่มีการกระทำสิ่งใดเสียหายต่อเกียรติศักดิ์ศรีนี้ในเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจอันอยู่เหนือและสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้า" (*หลักการคริสต์ศาสนา* หน้า ๘๐๕)

แต่กระนั้น แม้คำบัญชาของผู้ปกครองที่ขัดต่อพระผู้เป็นเจ้าก็ไม่ใช่เหตุสนับสนุนให้มีการแข็งข้อต่อต้านได้ เราอาจปฏิเสธไม่ยอมเคารพเชื่อฟังคำสั่งที่ขัดต่อเจตนจำนงของพระผู้เป็นเจ้า แต่เราไม่อาจจับอาวุธขึ้นต่อต้านเจ้าผู้ครอง รัฐธรรมนูญบางประเทศบัญญัติว่าเจ้าหน้าที่ปกครองที่ต่ำกว่าอาจต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมได้ คาลวินกล่าวว่า บทบัญญัติเช่นนั้นอาจมีได้ในฝรั่งเศส อันเป็นประเทศที่ชนชั้นฐานันดรทั้งหลายมีสิทธิใช้อำนาจแต่ประชาชนไม่มีสิทธิเช่นว่านั้น คาลวินไม่ใช่นักสนับสนุนสิทธิในการปฏิวัติ

แต่กระนั้น ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าเห็นเหมาะสมที่จะประทานรูปการปกครองอย่างหนึ่งให้แก่ประชาชน โดยให้ประชาชนมีสิทธิเลือกผู้ปกครองตนแล้ว ประชาชนก็ควรหวงแหนสมบัติอันมีค่านี้ของตน เพราะไม่มีปัญหาเลยว่าการปกครองเช่นนั้นย่อมจะดีกว่าแบบทรราชย์

> "เมื่อ....พระผู้เป็นเจ้าทรงให้สิทธิ (เลือกผู้ปกครอง) แก่ชาวยิวนั้น พระองค์ทรงเท่ากับรับรองการยอมรับของพระองค์และเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า พระองค์ได้ทรงเลือกชาวยิวให้เป็นมรดกตกทอดจากพระองค์และทรงประสงค์ให้คนเหล่านี้มีฐานะที่สูงและเลิศกว่าเพื่อนบ้านของเขา ซึ่งมีราชาและเจ้าครอง แต่ไม่มีอิสรภาพ....ถ้าเรามีอิสรภาพที่จะเลือกตุลาการและเจ้าหน้าที่ปกครองแล้วไซร้ โดยที่สิ่งนี้เป็นพรอันประเสริฐ จึงควรเป็นที่สงวนรักษาไว้ และเราจงใช้อิสรภาพนี้ด้วยมโนธรรมอันดี....ถ้าเราจะถกเถียงกันเรื่องการปกครองของมนุษย์ เราก็อาจกล่าวได้ว่าการอยู่ในรัฐที่เสรีนั้นดีกว่าอยู่ภายใต้เจ้าครองมาก การมีผู้ปกครองซึ่งได้รับเลือกตั้ง....และยอมตนอยู่ภายใต้กฎหมายนั้น เป็นสิ่งที่อาจทนทานได้ดีกว่ามีเจ้า

ครอง ซึ่งเอ่ยน้ำเสียงโดยปราศจากเหตุผล ขอให้คนทั้งหลายที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานเสรีภาพและอิสรภาพ (ออกเสียงเลือกตั้ง) จงใช้มัน....ในฐานะเป็นคุณประโยชน์อันประเสริฐ และเป็นสมบัติอันไม่อาจวัดค่าได้อย่างเพียงพอ''*

แบบแผนการปกครองตามที่สร้างขึ้นในเจนีวาภายใต้คาลวิน เผยให้เห็นถึงลักษณะเทวรัฐของสังคมตามอุดมการณ์คาลวิน อย่างน้อยที่สุดในทางหลักการ มีองค์การปกครองแยกกันอยู่ ๒ องค์การ สภาราษฎรสูงสุด (Supreme Civic Council) เป็นองค์การนำของฆราวาส สภาบรรพชิต (Consistory) เป็นองค์การปกครองสำหรับองค์การศาสนาในทางทฤษฎี หน้าที่ของแต่ละองค์การนี้แยกต่างหากจากกัน แต่ในทางปฏิบัติ ร่วมงานกันอย่างใกล้ชิด ตามทฤษฎีของคาลวิน ไม่ควรจะมีการขัดแย้งระหว่างอำนาจฝ่ายฆราวาสกับฝ่ายศาสนา จุดมุ่งหมายของอำนาจทั้งสองมีอยู่เหมือนกัน กล่าวคือ เพื่อปกครองสังคมตามคำของพระผู้เป็นเจ้า อำนาจทั้งสองมุ่งต่อการธำรงรักษาความสงบเรียบร้อย พระผู้เป็นเจ้าประทานอำนาจทั้งสองมาเพื่อจุดประสงค์นี้ และแต่ละฝ่ายจะต้องส่งเสริมอีกฝ่ายหนึ่ง เจ้าหน้าที่ขององค์การศาสนาในเจนีวาก็เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ศาสนมนตรี (ministers) ที่จะเข้ารับตำแหน่งจะได้รับการตรวจสอบและแนะนำจากคณะนักบวช (pastors) "คำแนะนำ" นั้นก็เป็นที่ยอมรับของสภาราษฎรสูงสุดเช่นกันซึ่งเป็นผู้ทำการแต่งตั้งเป็นทางการ หลังจากที่ได้เสนอชื่อผู้สมัครให้ที่ประชุมศาสนา (Congregation) รับรองแล้ว ศาสนมนตรีต้องปฏิญาณตนให้ความจงรักต่อรัฐบาลแห่งเจนีวา สภาบรรพชิตประกอบด้วยบรรดาศาสนมนตรี และผู้อาวุโสฆราวาสกลุ่มค่อนข้างใหญ่กว่า ซึ่งโดยหลักการสภาราษฎรสูงสุดเป็นผู้แต่งตั้งเช่นกัน แต่การแต่งตั้งจริง ๆ กระทำโดยศาสนมนตรี เนื่องจากรัฐบาลจะต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งหมดตามคำของพระผู้เป็นเจ้า และเนื่องจากศาสนมนตรีเป็นผู้ที่ถือกันว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดที่จะวินิจฉัยกำหนดว่าคำของพระผู้เป็นเจ้านั้นคืออะไรกันแน่ สภาบรรพชิตหรือ (ที่ถูกต้องกว่า) ศาสนมนตรีฝ่ายข้างน้อยของสภา ก็คือองค์กรปกครองที่แท้จริงของเจนีวานั่นเอง สภานี้ควบคุมสภาราษฎร ฯ สภาราษฎร ฯ มีสิทธิทางทฤษฎีที่จะแต่งตั้งและถอดถอนศาสนมนตรี แต่ตามที่จริงไม่เคยปฏิเสธการเสนอตั้งของ

* คัดจาก John Calvin on God and Political Duty (edited with an introduction by John I. McNeill), copyright 1956, 1956 by the Liberal Arts Press., Inc., and reprinted by permission of the Liberal Arts Press Division of the Bobbs-Merrill Company, Inc., หน้า XXIII-XXIV.

คณะนักบวชและไม่เคยถอดถอนสมาชิกของคณะศาสนมนตรีเลย นอกจากจะถูกคณะศาสนมนตรีขอให้กระทำเช่นนั้น* ในหลักความเชื่อของคาลวิน ไม่มีตอนใดของชีวิตมนุษย์ที่จะไม่สำคัญจนไม่เป็นที่ใส่ใจของพระผู้เป็นเจ้า ในชีวิตด้านสังคมของประชาคม ผลสืบเนื่องในทางปฏิบัติของหลักข้อนี้ก็คือการวางระเบียบควบคุมและแทรกแซงในเรื่องราวส่วนตัวของประชาชนจากสภาบรรพชิต องค์กรนี้ใช้อำนาจมหาศาลและสอดแทรก มีสิทธิที่จะเข้าไปในบ้านส่วนตัว บังคับให้ไปโบสถ์ ควบคุมการศึกษา วางระเบียบควบคุมการติดต่อธุรกิจค้าขาย ลงโทษการเรียกดอกเบี้ยเกินสมควร ตัดสินคดีสมรส และทำการบัพพาชนียกรรม ผู้ใดที่เคราะห์ร้ายถึงกับถูกขับออกจากองค์การศาสนา ยังถูกถอนจากสถานะราษฎรและจากตำแหน่งฆราวาสใด ๆ ที่อาจครองอยู่ และถูกเนรเทศให้พ้นไป

ความเป็นประชาธิปไตยมีอยู่ไม่มากในทฤษฎีการเมืองของคาลวินหรือในรัฐเจนีวา ดังที่เราจะได้เห็น หลักอุดมการณ์คาลวินต่อมาเป็นแรงกระตุ้นไปสู่ประชาธิปไตยแต่คาลวินไม่ได้ตั้งใจให้เป็นเช่นนั้น หลักการมีส่วนร่วมของที่ประชุมศาสนาได้รับการอ้างอิงกันมากว่าเป็น "เครื่องพิสูจน์" ถึงความเป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่ในหลักศาสนาของคาลวิน ในที่สุดแล้วการเปลี่ยนแปลงข้อนี้มีความสำคัญจริง ๆ แต่ในสมัยของคาลวิน การมีส่วนร่วมของที่ประชุมศาสนามีอยู่จำกัด ที่ประชุมศาสนาในเจนีวามีอำนาจที่จะให้การรับรองหรือปฏิเสธไม่ให้การรับรองผู้สมัครเข้าสภาบรรพชิตตามที่คณะนักบวชได้เสนอตั้งและสภาราษฎร ฯ ยอมรับ แต่ที่ประชุมศาสนาก็ไม่ใช่เป็นผู้เสนอตั้ง เราได้เคยเห็นมาแล้วในคริสต์ศตวรรษที่๒๐ ถึงตัวอย่างมากมายด้วยกันของระบบการเมืองที่ถือหลักแบบคาลวินว่าเป็นวิธีการประชาธิปไตย กล่าวคือว่า ประชาชนมีแต่เพียงความสามารถที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับรายชื่อผู้สมัครที่ตนได้รับเสนอ สำหรับคาลวินผู้ถือทัศนะว่าคนเป็นสัตว์ที่มีบาปและเสื่อมทรามนั้น ไม่อาจไปไกลกว่านี้ได้อีก ลัทธิของเขาเป็นลัทธิของผู้ได้รับเลือก มีสัจจธรรมซึ่งอธิบายได้โดยคนไม่กี่คน และซึ่งปกครองคนทั้งปวง รวมแม้กระทั่งคนที่ถูกกำหนดให้ไปนรก ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติตามสัจจธรรมนั้นหรือไม่ จักรกลการปกครองตั้งขึ้นเพื่อบังคับใช้อำนาจอาชญากรรมต่อองค์การศาสนาถูกลงโทษโดยรัฐซึ่งไม่ยอมให้มีการออกนอกกรอบทางศาสนา การออก

---

* Allen หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๔

นอกรีตก็ดี การบูชารูปก็ดี* การหมิ่นศาสนาก็ดี ตามที่องค์การศาสนากำหนดวางไว้จะต้องถูกรัฐบาลฝ่ายฆราวาสขจัดให้หมดสิ้นไป มันเป็นสังคมที่เข้มงวดและถืออำนาจเด็ดขาด

เศรษฐศาสตร์ของคาลวิน**

คติคาลวินแตกหักจากหลักคริสต์ศาสนาที่เคยเทอดทูนกัน ซึ่งไม่เห็นชอบด้วยกับการค้ากำไร และสอนให้ใช้ความมานะบากบั่นทางเศรษฐกิจแค่เพียงเพื่อเลี้ยงชีวิตเท่านั้น คำสอนของคติคาลวินมุ่งสำหรับชนชั้นพ่อค้าเป็นสำคัญ และบรรดาผู้นำคติคาลวินซึ่งดำเนินการตามเมืองชุมนุมชนถือเอาเศรษฐกิจแบบธุรกิจค้าขายเป็นสิ่งจำเป็นธรรมดา คาลวินกล่าวว่า เขามองไม่เห็นว่า "เพราะอะไรรายได้จากธุรกิจค้าขายจึงไม่ควรมีมากกว่ารายได้จากการมีทรัพย์ที่ดิน"*** คาลวินและสาวกของเขาไม่ใช่นักเศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยมและเขาไม่ได้ถือทรัพย์สมบัติเทียบเท่าคุณธรรม อย่างไรก็ดีทัศนคติของเขาเหล่านี้แตกต่างออกไปมากทีเดียวจากทัศนคติของทั้งกลุ่มคาธอลิคและกลุ่มลูเธอร์

---

* ๑ *บันทึกผู้แปล* Idolatry ได้แก่การสักการะรูปวัตถุที่มนุษย์ทำขึ้นมาเสมือนหนึ่งพระผู้เป็นเจ้า คำๆ นี้ยังอาจหมายถึงการสักการะพวกเทวรูปของชนต่างแดน หรืออาจหมายถึงการยกย่องบูชาสิ่งที่เห็นได้และสัมผัสได้อันเป็นการขัดกันกับจิตธรรมที่เห็นกันไม่ได้ หรือว่าหมายถึงบูชาสิ่งที่มนุษย์สร้างจนเกินขีด แทนที่จะศรัทธาเลื่อมใสในพระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างที่แท้จริงพระองค์เดียว (จาก An Encyclopedia of Religion, ed. by Vergitius Ferm, Philosophical Library, Inc., New York, 1945 หน้า ๓๕๖–๓๕๗

ในเรื่อง Idols นี้ ศาสนาของบาบิโลเนีย และอิยิปต์ นั้นถือเท่ากับพระผู้เป็นเจ้าทีเดียว ทางฮินดูและพุทธศาสนาใช้รูปและภาพกันแพร่หลายสำหรับการสักการะบูชาของคนทั่วไป แม้จะถือว่าไม่มีรูปหรือภาพใดที่จะเป็นตัวแทนองค์แห่งหลักธรรมได้อย่างแท้จริง ศาสนาของอิสราเอลใช้รูปบูชาอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษ แต่แล้วต่อมาก็ปฏิเสธการบูชารูปอย่างเด็ดขาด หลังจากที่ต้องต่อสู้กับพวกลัทธิต่าง ๆ ข้างเคียง คริสต์ศาสนาสร้างรูปและภาพขึ้นมามากมาย แต่ในทางหลักการก็ประณามการบูชารูป ส่วนทางอิสลามนับตั้งแต่มะหะหมัดได้ทำลายพวกรูปบูชาของเมกกะไปแล้ว ก็ห้ามมิให้มีการใช้รูปบูชาอีกเลย (แหล่งอ้างเดียวกัน หน้า ๓๕๗)

** แหล่งอธิบายเรื่องนี้ดีที่สุด คงได้แก่ R.H. Tawney, Religion and the Rise of Capitalism, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1926.

*** R.H. Tawney หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๐๕

"คติคาลวินตอนต้น ๆ ... มีกฎของตนเองและเป็นกฎอันเข้มงวดสำหรับกิจการทางเศรษฐกิจ แต่คาลวินไม่ข้องใจอีกต่อไปในโลกของเหตุจูงใจทางเศรษฐกิจทั้งมวลว่าเป็นเรื่องน่าชิงชังต่อชีวิตด้านจิตใจ ทั้งก็ไม่หวาดระแวงนายทุนในแง่เป็นผู้ที่จะต้องร่ำรวยขึ้นเหนือความยากแค้นของเพื่อนมนุษย์ของตน และไม่ได้ถือว่าความยากจนเป็นของดีในตัวเอง คติคาลวินบางทีจะเป็นหลักคำสอนแรกทางศาสนาที่อาจกล่าวได้ว่ารับรู้และยกย่องคุณธรรมทางเศรษฐกิจ ศัตรูของคติคาลวินไม่ใช่การสะสมทรัพย์สมบัติ หากเป็นการใช้ทรัพย์สมบัติไปในทางที่ผิด เพื่อจุดประสงค์ในทางมัวเมาหรือโอ้อวด อุดมการณ์ของคติคาลวินคือสังคมซึ่งแสวงทรัพย์สมบัติด้วยความชั่งใจรอบคอบของคนที่มีสำนึกทันทีในการควบคุมอุปนิสัยของตนเอง โดยอาศัยการอดทนทำงาน และสำนึกมุ่งปฏิบัติหน้าที่อันเป็นที่ยอมรับของพระผู้เป็นเจ้า*

การประณามของคาลวินต่อการเรียกดอกเบี้ยสูงเป็นลักษณะของทัศนะทางเศรษฐกิจของคติคาลวินตอนต้น เขาถือว่าการให้กู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ยไม่ใช่การกระทำที่ผิดศีลธรรมและขัดต่อศาสนาถ้าหากว่าอยู่ในกรอบจำกัดควบคุมที่คุ้มครองภาคีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในประการแรก ดอกเบี้ยจะต้องไม่เกินอัตราชั้นสูงสุดที่เป็นธรรม และเป็นสิทธิและหน้าที่ของรัฐที่จะวางระเบียบควบคุมอัตราดอกเบี้ยประการที่สอง ดอกเบี้ยไม่ควรคิดเอากับเงินที่ให้กู้แก่คนยากจน ประการที่สาม ผู้กู้จะต้องได้ประโยชน์เท่า ๆ กับผู้ให้กู้ ประการที่สี่ ผู้ให้กู้จะต้องไม่เรียกร้องหลักประกันจนเกินไป ข้อกำหนดต่าง ๆ เช่นว่านี้ยากที่จะมุ่งให้เป็นที่รู้สึกชื่นชมของนักการเงินทั้งหลาย

ในคติคาลวิน จุดมุ่งหมายของคนคือ การเทอดเกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้ามากกว่าปลดเปลื้องบาปในจิตใจของตน เพราะการปลดเปลื้องบาปเป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้ากำหนดไว้ก่อนแล้ว และไม่มีอะไรจะมาเปลี่ยนแผนงานของพระผู้เป็นเจ้าได้ อย่างไรก็ดี นี่ไม่หมายความว่าคนควรจะนั่งเฉยดูดาย และยอมรับชะตาชีวิตของตน คนที่ทำงานเพื่อเทอดเกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ที่จะได้รับการช่วย งานของเขาเป็นเครื่องพิสูจน์การเปลื้องบาปของเขา คติคาลวินสอนว่าการปฏิรูปทางศาสนาและการฟื้นฟูมนุษยชาติอาจบรรลุผลได้ด้วยการปฏิบัติคุณธรรมเหล่านี้ คือ การมัธยัสถ์ความใคร่ครวญรอบคอบ การทำงานหนักอันเป็นรากฐานส่งเสริมให้บรรลุผลสำเร็จทางเศรษฐกิจ ที่ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นหลักคุณธรรมที่จำเป็นโดยแท้ต่อการสะสมเพิ่มพูนเงินทุนเหลือใช้ซึ่งทำให้ระบบนายทุนเป็นไปได้นั้น เป็นข้อบังเอิญ แต่ก็สำคัญ ลัทธินี้ยังมาถึงในเวลาอันประจวบเหมาะด้วย โลกตะวันตกกำลังตระเตรียมเข้าสู่ยุคของความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ หากแต่ขาดหลักปรัชญาที่จะรับรองความสำคัญของคุณค่าทางวัตถุ คติคาลวินสนองความต้องการข้อนี้ สมาชิกของชนชั้นนายทุนในตอนนี้อาจใช้สติปัญญาของตนได้อย่างเป็นอิสระมากขึ้น แม้คาลวินจะไม่ได้ตั้งใจเช่นนั้น

---

*Tawney หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน

แต่ลัทธิของเขาช่วยเป็นข้ออ้างอิงสนับสนุนการปฏิบัติของชนชั้นกลางต่อมา ดังที่ศาสตราจารย์ทอว์นีย์ (Tawney) ได้กล่าวไว้อย่างถูกต้องว่า ในแง่หนึ่ง คาลวินมีความหมายสำหรับชนชั้นกลางแห่งศตวรรษที่ ๑๖ ทำนองเดียวกับที่มาร์กซ์เป็นสำหรับชนกรรมาชีพศตวรรษที่ ๑๙*

แต่ถึงแม้คติคาลวินจะเสนอทัศนะที่อำนวยยิ่งขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์และต่อการครองทรัพย์สมบัติก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ก่อตั้งหรือเสนอให้มีสังคมแบบประกอบการโดยเสรีเลยแต่อย่างใด สภาบรรพชิตอันทรงอำนาจของเจนีวาซึ่งกระทำการตามหลักการที่ว่า ไม่มีกิจกรรมใดของมนุษย์ที่พ้นจากการวางระเบียบควบคุมขององค์การศาสนาเป็นผู้วางระเบียบดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจแน่นอนทีเดียว คำของพระผู้เป็นเจ้าจะต้องเป็นใหญ่ในเรื่องนี้เช่นในเรื่องอื่น ๆ แล้วก็ผู้อื่นใดเล่าที่จะสามารถแปลความและนำเอาถ้อยคำนั้นมาใช้ ตามที่สภาบรรพชิตมองเห็น หน้าที่ของตนคือสถาปนาระเบียบเศรษฐกิจอันควรค่าแก่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้า ความเลิศประเสริฐของอาณาจักรพระผู้เป็นเจ้าหมายถึงหลายสิ่งหลายอย่างนอกเหนือไปจากทรัพย์สมบัติ และถึงแม้คณะศาสน-มนตรีจะยินยอมเห็นด้วยกับการเอากำไรและกับชีวิตอันสะดวกสบายทางวัตถุก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่จะยินยอมโดยไม่มีเงื่อนไข สำหรับผู้ถือคติคาลวิน การประกอบกิจทางเศรษฐกิจทุกอย่างย่อมเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมและอยู่ภายใต้การวางระเบียบควบคุม คนยากจนได้รับการสอนให้ทำงานอย่างหมั่นเพียรและดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรม คนมีได้รับการตักเตือนว่าตนมีพันธะอยู่ต่อคนจนอันอาจปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ก็แต่โดยคล้อยตามระเบียบข้อบังคับ อันมุ่งเพื่อประโยชน์ของมหาชนซึ่งกำหนดไว้สำหรับตนเท่านั้น สมาชิกผู้มั่งคั่งของชนชั้นกลางชื่นชมเห็นด้วยกับคำสอนที่ให้กับคนจนแต่คนเหล่านี้ไม่สู้เห็นด้วยนักกับระเบียบข้อบังคับที่กำหนดขึ้นสำหรับตน ในระยะสิบหรือยี่สิบปีหลังจากมรณกรรมของคาลวิน ไม่มีอะไรที่มีส่วนก่อกวนความสงบสุขภายในยืดเยื้อไปกว่าข้อโต้เถียงที่เกิดขึ้น ในประเด็นเรื่องนี้ระหว่างฝ่ายบรรพชิตซึ่งขัดเคืองอย่างรุนแรงต่อการเอารัดเอาเปรียบและฝ่ายเจ้าหน้าที่ปกครองซึ่งเป็นสมาชิกหรือเป็นตัวแทนของชั้นนายทุน แม้คติคาลวินจะได้มีส่วนโดยทางอ้อมต่อการสร้างพื้นฐานซึ่งระบบนายทุนใช้อาศัยในบั้นปลายก็ตาม แต่เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงต่อมาเช่นนั้น มิได้เป็นไปตามสังคมแบบวางระเบียบควบคุมอย่างเข้มงวดตามที่คาลวินและสาวกศาสนมนตรีของเขาวางเอาไว้เลย

---

* Tawney หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๒๒

สรุป

ในลัทธิศาสนาของลูเธอร์ มีส่วนประกอบของความเป็นประชาธิปไตยอยู่ หลักความเสมอภาคของคนทั้งปวงต่อพระผู้เป็นเจ้า สิทธิที่จะแปลความพระคัมภีร์ตามบัญชาแห่งมโนธรรมของตนเอง และที่จะกำหนดฐานะสัมพันธ์ส่วนตัวของตนกับพระผู้เป็นเจ้าทั้งหมด เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความเอนเอียงของลูเธอร์ในด้านความเป็นอิสระทางศาสนามีอยู่มากกว่าของคาลวิน ในที่สุด เจตนารมณ์เสรีเช่นนี้จะได้มีอิทธิพลต่อคติทางการเมือง ถ้าหากคนเสมอกันต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าแล้ว คนก็ย่อมอ้างได้ตามเหตุผลว่าตนควรจะได้รับการยอมรับนับถือเช่นนั้นด้วยในสายตาของคนด้วยกัน ถ้าหากคนอาจแปลความพระคัมภีร์ตามมโนธรรมของตนและกำหนดฐานะสัมพันธ์ของตนกับพระผู้เป็นเจ้าได้แล้ว อุดมการณ์แห่งเสรีภาพส่วนบุคคลในรัฐก็ย่อมถือใช้ได้ด้วยเช่นกัน อาจถามกันได้ว่าคนควรหรือไม่ที่จะได้รับสถานะทางการเมืองและสิทธิของราษฎรเท่าเทียมกับที่ตนได้รับนับถือว่ามีอยู่ในศาสนาของตน อย่างไรก็ดี ประเด็นเหล่านี้จะเป็นเรื่องของอนาคต ลูเธอร์เองไม่ได้โต้เถียงเรียกร้องเสรีภาพทางการเมือง เขาโต้แย้งระบบอำนาจเด็ดขาดขององค์การคริสต์แห่งโรม และหลักความเสมอภาคและเสรีภาพที่เขาอ้างขึ้นนำมาใช้เฉพาะกับองค์กรนั้นเท่านั้น และสำหรับลูเธอร์แล้วมันไม่มีความหมายในทางฆราวาสเลย ถึงแม้ว่าเหตุผลที่เขาใช้อ้างอิงโต้แย้งองค์การศาสนาเผด็จการจะได้ถูกนำมาใช้อ้างอิงโต้แย้งรัฐทรราชย์ภายหลังต่อมาก็ตาม แต่ลูเธอร์เองไม่เคยถือว่ากรณีเหล่านี้อาจเปรียบเทียบกันได้ ผลในทันทีของลัทธิของลูเธอร์ก็คือการเพิ่มทวีอำนาจของฝ่ายฆราวาส บรรดาเจ้าผู้ครองซึ่งแต่ก่อนเคยร่วมอำนาจกับองค์การฝ่ายศาสนา เกิดได้พบตนเองในทันทีทันใดว่าได้ครองอำนาจทั้งมวลในรัฐ ครั้นแล้วเพราะเหตุที่เชื่อว่าเอกภาพทางฆราวาสจำเป็นต้องอาศัยความสอดคล้องต้องกันทางด้านศาสนา เจ้าผู้ครองเหล่านี้ได้ใช้อำนาจของตนไปในทางที่ปฏิเสธสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลซึ่งเป็นหัวใจของหลักศาสนาของลูเธอร์ ลูเธอร์ก้าวต่อไปโดยอ้างสนับสนุนความผันแปรในขบวนการของเขา (และบางทีเขาคงเชื่อเช่นนั้นด้วย) ว่า ผู้ปกครองฆราวาสอาจ*บังคับใช้*สัจจธรรมได้เท่านั้น แต่ไม่อาจ*กำหนดความหมาย*ของมันได้ แต่สิ่งที่ลูเธอร์ไม่สามารถเข้าใจได้ก็คือว่าในที่ใดที่ไม่มีคู่แข่งในสนามแล้ว สัจจธรรมย่อมเป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้นที่จอมเผด็จการบอกว่าเป็น

ในเจนีวา คาลวินหลีกเลี่ยงหนทางที่ลูเธอร์ดำเนินในเยอรมันนี ความสามารถของเขาที่จะทำเช่นนั้นได้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมอันอำนวยยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด แม้บางทีคาลวินจะเป็นนักปฏิบัติ

มากกว่าและเป็นนักจัดระบบงานและนักบริหารที่ดีกว่าลูเธอร์ คาลวินไม่ได้กระทำผิดพลาดโดยปล่อยให้องค์การศาสนาเสื่อมโทรมจนไม่อาจต่อต้านอำนาจฝ่ายฆราวาส โดยสรุปแล้ว คาลวินรื้อฟื้นทฤษฎีดาบสองเล่มขึ้นมาอีก พลังนำสองฝ่ายจำเป็น แต่ละฝ่ายมีจุดประสงค์สำคัญอย่างเดียวกัน กล่าวคือเพื่อสร้างสังคมที่มุ่งต่อการเทอดเกียรติคุณของพระผู้เป็นเจ้า และความร่วมมือใกล้ชิดระหว่างองค์การศาสนาและรัฐควรมีอยู่เพื่อบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายยิ่งใหญ่นั้น แต่คาลวินดำเนินตามสันตปาปายุคกลางเพื่อผลในทางปฏิบัติโดยให้ดาบทั้งสองอยู่ในมือของผู้นำทางศาสนา ศาสนมนตรีของสภาบรรพชิตเจนีวาทรงอำนาจเด็ดขาดไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเจ้าผู้ครองเยอรมัน ซึ่งลูเธอร์ได้ยอมจำนนให้จากทัศนะของเขาเอง คาลวินสำเร็จผลมากกว่าลูเธอร์ แต่ว่าประชาคมแบบเจนีวาจะเป็นที่นิยมกว่าเยอรมันนีของลูเธอร์หรือไม่นั้นเป็นเรื่องของความเห็น แต่จากแง่มาตรฐานประชาธิปไตยแล้ว ทั้งคู่ไม่เป็นที่พึงปรารถนา

แก่นสาระของทฤษฎีการเมืองของคาลวินคือหลักการเคารพเชื่อฟังโดยดุษณี คนจะต้องเคารพเชื่อฟังอำนาจฆราวาสซึ่งตั้งขึ้นอยู่เหนือตนเสมอ ยกเว้นเมื่อคำบัญชาเป็นการขัดโดยตรงต่อเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า แม้ในสถานการณ์เช่นนี้ ประชาชนคงได้แต่เพียงปฏิเสธอย่างดุษณีเท่านั้นที่จะเคารพเชื่อฟัง ประชาชนไม่มีสิทธิขัดขืนต่อต้านอำนาจนั้น ซึ่งตามพระคัมภีร์เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าเองประทานมาให้ แต่ลักษณะขัดกันภายในของความคิดคาลวิน ก่อให้เกิดการแตกแยกในทัศนคติทางการเมือง เมื่อคติคาลวินได้ก่อตั้งขึ้นภายนอกเจนีวา ลักษณะขัดกันนั้นมาจากข้อที่ว่าองค์การศาสนาได้รับอำนาจให้กำหนดความหมายของลัทธิ และการใช้อำนาจนี้มักจะทำให้เกิดขัดแย้งกันกับรัฐซึ่งได้รับมอบอำนาจฆราวาสสูงสุด และจะต้องไม่ถูกต่อต้านขัดขืน ในเจนีวา การประสานโดยแท้จริงระหว่างองค์การศาสนากับรัฐ ป้องกันไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งใด ๆ ได้ ความจริงมีอยู่เช่นเดียวกันในกรณีของนิคมชาวเพียวริแตน (Puritan) ที่อ่าวแมสเซชูเซทส์ (Massachusetts Bay) ในที่ใดคติชาวคาลวินิสต์มีอำนาจควบคุม องค์การศาสนาและรัฐจะทำการร่วมมือปกครองกันด้วยอำนาจอันเข้มงวดในสังคมแบบเทวรัฐ

ข้อขัดแย้งจะปรากฏเด่นชัดในสังคมที่ชาวคาลวินิสต์อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ปกครองที่ไม่ใช่คาลวินิสต์ สก๊อตแลนด์ในศตวรรษที่ ๑๖ เป็นตัวอย่างของสถานการณ์แบบนี้ จอห์น น๊อกซ์ (John Knox) ผู้นำของชาวสก๊อตที่นิยมคติคาลวิน นำขบวนคัดค้านแมรี (Mary) ราชินีแห่งชาวสก็อตซึ่ง

เป็นคาธอลิค ถ้าหากน๊อกซ์เดินตามหลักศาสนาของคาลวินแล้ว เขาก็ได้แต่เพียงสอนประชาชนของเขามิให้เคารพเชื่อฟังราชินี ในเมื่อบัญชาบางสิ่งบางอย่างที่ขัดต่อสิ่งที่ชาวคาลวินิสต์เชื่อว่าเป็นคำของพระผู้เป็นเจ้า น๊อกซ์ไปไกลกว่านั้นมาก และตามความจริงแล้วได้เปลี่ยนทฤษฎีการเมืองของคาลวินไปอย่างสำคัญ เขากล่าวว่าในกรณีที่ผู้ปกครองฝ่าฝืนศาสนาที่แท้จริงแล้วก็ควรจะได้รับการต่อต้าน น๊อกซ์เรียกร้องให้พวกขุนนางและเจ้าหน้าที่ปกครองแข็งข้อกับราชินีและเร่งเร้าให้ประชาชนเดินตามทางนำของคนเหล่านี้ ซึ่งเป็นการปฏิเสธลัทธิยอมให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณีของคาลวิน น๊อกซ์เผยว่าอำนาจของผู้ปกครองมาจากประชาชนและรับผิดชอบต่อประชาชน แต่ว่าหลักความคิดนี้ค่อนข้างแสดงออกอย่างคลุมเคลือ และยากที่จะจัดให้น๊อกซ์อยู่ในค่ายประชาธิปไตย เพราะหลักอ้างอิงอันเคลือบแฝงของเขาได้ ถ้อยคำที่แสดงหลักการอันแน่ชัดเกิดขึ้นในระหว่างสงครามศาสนาในฝรั่งเศส อันเป็นที่ซึ่งชาวคาลวินิสต์ได้ทำการต่อต้านระบอบราชาธิปไตยคาธอลิคอีกครั้งหนึ่ง* ข้อที่พึงสังเกตในที่นี้คือว่า คติคาลวินอาจจะถูกแปลความไปในแง่สนับสนุนหลักการให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณี หรือในแง่เป็นสิทธิต่อต้านอำนาจก็ได้ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์แวดล้อมซึ่งคาลวินิสต์ประสบในขณะหนึ่งสมัยหนึ่งโดยเฉพาะ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๗๐

๑๑ กลุ่มมอนาร์โคแมค เทวสิทธิ และทฤษฎีของยัง โบแดง

กลุ่มมอนาร์โคแมค*

หลักความเชื่อคาลวินิสต์ได้แพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวางก่อนมรณกรรมของผู้ก่อตั้ง และขบวนการนี้ยิ่งทวีกำลังขึ้นหลังจากนั้น บรรดานักแพร่หลักลัทธินี้มีความแรงกล้าห้าวหาญ และขาดความอดกลั้นยับยั้งป่าน ๆ กับศัตรูฝ่ายคาธอลิคของตนซึ่งพากันเรียงรายตั้งป้อมต่อสู้เพราะสำนึกได้ตอนนั้นว่า คติคาลวิลไม่ใช่เพียงกลุ่มนอกรีตย่อย ๆ อีกพวกหนึ่งที่จะใช้คำประกาศเลิกล้างไปได้ ไม่มีช่องทางที่จะประนีประนอมกัน ถึงหากว่าจะมีเรื่องศาสนาเป็นปัญหาอยู่เรื่องเดียวเท่านั้น ก็ยังสงสัยว่าจะออมชอมกันได้จริงหรือไม่ ในเมื่อคำนึงถึงความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์รุนแรงมาช้านานต่อการประพฤติทุจริตผิดหน้าที่ขององค์การคริสต์แห่งโรม อย่างไรก็ดี ปัญหาทั้งหมดซับซ้อนยิ่งกว่านี้มาก ปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ต่างพัวพันไปกับข้อโต้แย้งด้านศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก การที่ระงับปัญหาด้านหนึ่งด้านใดเหล่านี้ให้เสร็จสิ้นไปได้นั้น จำเป็นต้องปรับเรื่องราวให้หมดทุกด้าน การต่อสู้ดำเนินไปในรูปต่าง ๆ หลายอย่างด้วยกัน ในเยอรมันนี บรรดาเจ้าผู้ครองทั้งหลายต่างสู้ระหว่างกันเอง ในเนเธอร์แลนด์ชาวดัทช์พากันแข็งข้อต่อต้านระบอบทรราชย์ของสเปญคาธอลิค และทำให้ประเทศของตนเป็นแหล่งหลบภัยสำหรับชาวโปรเตสแตนท์ที่ถูกปราบปรามของยุโรปตะวันตก ในสเปญและอังกฤษ ระบอบราชาธิปไตยของชาติเหล่านี้มีกำลังเข้มแข็งพอที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้น ในสก๊อตแลนด์และฝรั่งเศสเกิดสงครามกลางเมือง ฝรั่งเศสเป็นประเทศที่เราจะต้องหันไปศึกษาดูถึงความเป็นมาของทฤษฎีทางการเมืองตอนปลายศตวรรษที่ ๑๖

---

* *บันทึกผู้แปล* Monarchomachs คือกลุ่มนักทฤษฎีการเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ซึ่งสอนให้ต่อต้านหรือแข็งข้อต่อกษัตริย์ที่กระทำการอันถือว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย (จาก Webster's Third International Dictionary)

ในศตวรรษที่ ๑๖ ฝรั่งเศสอยู่ภายใต้ระบอบราชาธิปไตยที่ทรงอำนาจมากที่สุดในยุโรป แต่โครงสร้างของระบอบนี้ไม่มั่นคงอย่างที่กษัตริย์ฝรั่งเศสต้องการจะให้เป็น กลุ่มขุนนางที่ทรงอำนาจและโต้แย้งไม่พอใจอำนาจของกษัตริย์ และพยายามหาทางกำจัดทำลายไปเสีย ผลประโยชน์ ธรรมเนียมและประเพณีของภูมิภาคตอนใต้และตะวันตกทำให้ขุนนางเหล่านี้แตกออกจากชาติและขัดขวางต่อการสถาปนาองค์กรรัฐสภาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นี่เป็นยุคของการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติทุกหนทุกแห่ง กษัตริย์เป็นพลังกระตุ้นไปในแนวทางนี้ อย่างไรก็ดี ในอังกฤษ กษัตริย์มีส่วนร่วมในศูนย์อำนาจกลางร่วมกับรัฐสภา ปัญหาในอังกฤษไม่ใช่อยู่ที่ว่าควรมีชาติหรือไม่ หากอยู่ที่ว่าใครควรจะเป็นผู้นำมากกว่า คือ กษัตริย์หรือรัฐสภา ในฝรั่งเศสการแข่งดีเป็นเรื่องระหว่างฝ่ายกษัตริย์ซึ่งต้องการรวมศูนย์อำนาจกับฝ่ายพลังของบรรดาผู้ครองแคว้นและขุนนาง ซึ่งเป็นพวกนิยมการแบ่งแยก (particularism) แบบฟิวดัล ถึงอย่างไร การต่อสู้ย่อมจะต้องรุนแรงอยู่แล้ว ปัจจัยศาสนาทำให้สงครามกลางเมืองต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ชาวคาลวินิสต์ฝรั่งเศส ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า อูเกอโนต์ (Huguenots) นั้น ถึงแม้จะเป็นชนกลุ่มน้อยในฝรั่งเศส แต่ก็เหี้ยมหาญและเป็นนักต่อสู้ และในหมู่คนเหล่านี้ก็มีขุนนางผู้ทรงอำนาจบางคนรวมอยู่ด้วย แต่ศัตรูของเขามีกำลังอำนาจเหนือกว่า ชาวคาธอลิคเป็นส่วนใหญ่ของประชาชน ที่สำคัญยิ่งกว่านี้ คือ ระบอบกษัตริย์เป็นปฏิปักษ์ต่อคติโปรเตสแตนท์ ในฝรั่งเศสไม่มีการแข่งดีระหว่างกษัตริย์และสันตปาปา อันอาจทำให้มิตรสัมพันธ์ของกษัตริย์กับองค์การศาสนาคาธอลิคแตกแยก ตั้งแต่ข้อตกลงโบโลญา (Concordat of Bologna) ปี ๑๕๑๖ กษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งพระชั้นสูงและควบคุมการเก็บภาษีของสันตปาปาเป็นส่วนใหญ่ ภาวะปัจจัยที่บังคับให้ผู้ปกครองฆราวาสเข้ากับฝ่ายโปรเตสแตนท์ในเยอรมันนีไม่มีอยู่ในฝรั่งเศส ระบอบกษัตริย์ทุ่มกำลังต่อสู้ฝ่ายอูเกอโนต์ ฝ่ายอูเกอโนต์ไม่ยอมจำนน ฉากเวทีได้เปิดขึ้นสำหรับสงครามศาสนาซึ่งจะยังผลเสื่อมโทรมต่อชาติฝรั่งเศสเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี บางทีอาจจะไม่มีสงครามครั้งใดในประวัติศาสตร์ที่ทารุณโหดร้ายไปกว่าสงครามที่ต่อสู้กันในนามของพระผู้เป็นเจ้า และฝรั่งเศสต้องประสบความพินาจในระยะที่สามตอนปลายของศตวรรษที่ ๑๖ ความดุร้ายทารุณเกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาของทั้งสองฝ่าย ที่โด่งดังที่สุดคือ กรณี "สังหารหมู่วันเซนต์บาร์โธโลมิว" (St. Bartholomew's Day Massacre) เมื่อ ปี ๑๕๗๒ ซึ่งเริ่มในปารีสก่อนเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม แล้วระบาดไปยังเมืองอื่น ๆ และไม่ยุติ

ลงจนกระทั่งวันที่ ๑๗ กันยายน จำนวนชาวโปรเตสแตนท์ที่ถูกสังหารประมาณกันตั้งแต่ ๑ หมื่นถึง ๕ หมื่นคน แต่แม้เหตุการณ์เช่นนี้ก็ยังไม่ทำให้ปัญหาหมดสิ้นไป ในปี ๑๕๘๙ ชาวอูเกอโนต์คือ อังรี่ แห่งนาวาร์ (Henry of Navarre) ขึ้นสืบราชบัลลังก์เป็นพระเจ้าอังรี่ที่ ๔ (Henry IV) ภายหลังอังรี่ที่ ๓ ถูกลอบปลงพระชนม์ แต่พระองค์ก็ไม่สามารถทำให้อำนาจปกครองเป็นปึกแผ่นมั่นคงจนกระทั่งยอมสละศาสนาของพระองค์และกลายเป็นคาธอลิค อังรี่ที่ ๔ ขยายเสรีภาพส่วนหนึ่งให้แก่พวกโปรเตสแตนท์ตามบัญญัติแห่งนังต์ (Edict of Nantes) ปี ๑๕๙๘ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการยอมรับเป็นทางการในหลักที่ว่า ศาสนาทั้งสองอาจอยู่ร่วมกันภายในชาติเดียวกันได้ บัญญัตินี้เป็นการประนีประนอมและไม่เป็นที่พอใจในแง่หลักอุดมการณ์สำหรับทั้งสองฝ่าย แต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากชาวฝรั่งเศสเป็นจำนวนมาก ที่รู้สึกสะอิดสะเอียนต่อสงครามกลางเมืองอย่างหนัก

"สังหารหมู่วันเซนต์ บาร์โธโลมิว" บั่นทอนกำลังต่อต้านสำคัญของฝ่ายอูเกอโนต์ แต่ในการพิพาทยังคงมีปะทะกันต่อไปในรูปของสงครามคำพูดระหว่างคู่ปรปักษ์ทั้งสองฝ่ายมีทัศนะขัดแย้งกันสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่ง คือฝ่ายสนับสนุนระบอบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ซึ่งในที่สุดตั้งต้นสนับสนุนทฤษฎีเทวสิทธิ (Divine right) และยืนยันถึงหน้าที่ของคนในบังคับที่จะต้องให้ความเคารพเชื่อฟังต่อกษัตริย์ของตน ซึ่งคนเหล่านี้ถือว่าทรงรับผิดชอบในการกระทำของพระองค์เฉพาะต่อพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ฝ่ายโต้แย้งเป็นพวกที่เรียกว่ามอนาร์โคแมค (Monarchomachs) ซึ่งปฏิเสธทฤษฎีเทวสิทธิและประกาศว่า อำนาจของกษัตริย์มาจากประชาชน ซึ่งพระองค์ให้ความรับผิดชอบ และถือว่าในสถานการณ์บางอย่างกษัตริย์อาจถูกขัดขืนต่อต้านและแม้ถูกประชาชนถอดถอนได้

ในฝรั่งเศส ทฤษฎีเป็นปฏิปักษ์ต่อกษัตริย์ได้รับการเสริมปรับปรุงขึ้นอย่างมากจากกลุ่มอูเกอโนต์ ดังที่เราได้เห็นมาในบทก่อน ทัศนคติเช่นนั้น ขัดต่อลัทธิให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณีตามที่จอห์น คาลวิน สอนไว้ แต่การแข็งข้อของพวกโปรเตสแตนท์ฝรั่งเศสต่อกษัตริย์คาธอลิคแสดงให้เห็นถึงข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว กล่าวคือว่า พวกคาลวินิสต์มักจะให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณีเฉพาะต่อรัฐบาลฆราวาสที่ตนควบคุมอยู่เท่านั้น อย่างไรก็ดี งานเขียนโต้แย้งในระยะนั้นไม่อาจถือได้ตามแนวแบ่งแยกทางศาสนา หลักอ้างอิงที่ใช้โต้เถียงกันเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และก็มีชาวคาธอลิครวมอยู่ในหมู่ผู้ที่สนับสนุนเสริมทฤษฎีต่าง ๆ ที่โจมตีอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ มีคนจำนวนมากในฝรั่งเศสที่เป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายอูเกอโนต์ แต่ก็อาจต้องการให้มีขันติธรรมทางด้านศาสนาต่อคนกลุ่มนี้ หากที่มิได้กระทำเช่นนั้น อาจเป็นด้วยทัศนะศาสนาของชาวคาลวินิสต์เองน้อยกว่าเพราะท่าทีทางการเมืองฝ่ายนี้

โดยที่เป็นมิตรกับฝ่ายขุนนาง กลุ่มอูเกอโนต์จึงตกอยู่ในฐานะอันไม่อำนวยต่อการพยายามที่จะเปลี่ยนแรงกระแสของการรวมศูนย์อำนาจของชาติ กษัตริย์ในฝรั่งเศสเป็นต้นแรงของพลังรวมศูนย์นี้ และกำลังของมันทำให้พระองค์ไม่อาจถูกหยุดยั้งได้ ทางฝ่ายพระองค์มีชนชั้นกลางซึ่งเพิ่มทวีขึ้นอย่างรวดเร็วในด้านจำนวนและฐานะมั่งคั่ง ในศตวรรษที่ ๑๖ ชนนายทุนนี้ประสบกับการประพฤติผิดอำนาจหน้าที่ของกษัตริย์มากมายด้วยกันและคนเหล่านี้มักหวาดกลัวระบอบราชาธิปไตย แต่ว่าพวกเขายังไม่มีทางเลือกจริง ๆ เท่านั้น เวลาจะมาถึงเมื่อคนพวกนี้จะเอาชนะกษัตริย์ และนำเอาระบอบสาธารณรัฐหรือระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญมาใช้แทนที่ระบอบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ แต่ว่ายังไม่ถึงเวลาที่พวกเขาจะทดสอบกำลังของกษัตริย์ และการที่จะไปเข้ากับฝ่ายขุนนางก็เป็นไปไม่ได้ เหล่านี้เป็นสภาพการณ์แวดล้อม ซึ่งบรรดาทฤษฎีสนับสนุนและโต้แย้งกษัตริย์ได้เกิดขึ้น ทฤษฎีฝ่ายโต้แย้งกษัตริย์เกิดมีขึ้นมาก่อนฝ่ายสนับสนุน เพราะกษัตริย์ไม่รู้สึกจำเป็นต้องอาศัยหลักปรัชญาอ้างอิงสนับสนุนฐานะของตนจนกว่าจะถูกจู่โจมก่อน ดังนั้นตามเหตุผลจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงหลักความคิดของกลุ่มมอนาร์โคแมคเสียก่อน

การบรรยายอย่างละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีของผู้ที่ขัดอำนาจของกษัตริย์ทั้งหมดหรือที่สำคัญที่สุดไม่เป็นสิ่งจำเป็นในที่นี้ ข้อถกเถียงโดยทั่วไปแยกออกเป็นสองประเภท คือในแง่ประวัติศาสตร์และปรัชญา ซึ่งนักเขียนคนเดียวกันมักรวมเข้าไว้ด้วยกัน เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องตั้งข้อสังเกตว่าถึงแม้ทฤษฎีต่าง ๆ ที่กลุ่มมอนาร์โคแมคเสนอขึ้น จะฟังดูเป็นประชาธิปไตยอย่างแข็งแรงก็ตามแต่ผู้สนับสนุนทฤษฎีเหล่านี้ก็มิได้ตั้งใจหมายจะให้เป็นประชาธิปไตยเลย กลุ่มมอนาร์โคแมคที่เป็นอูเกอโนต์ก็ได้แก่ขุนนางนั่นเอง หรือไม่ก็เป็นปากเสียงให้ขุนนาง แต่คนเหล่านี้เขียนในนามของประชาชนโดยเชื่อว่าขุนนางและสถาบันซึ่งเป็นตัวแทนชนชั้นนั้น เป็นปากเสียงเพื่อประชาชน พวกคนรุ่นต่อมาอาจปรับใช้ข้ออ้างอิงถกเถียงให้เป็นประชาธิปไตยขึ้นได้อย่างง่ายดาย นักศึกษาที่มีความรู้แม้เล็กน้อยเกี่ยวกับหลักอ้างอิงทางปรัชญาของการปฏิวัติอังกฤษในศตวรรษที่ ๑๗ และการปฏิวัติอเมริกันและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ ๑๘ จะพบว่ามีเป็นส่วนมากที่คุ้นรู้จักกันดีในข้อโจมตีของกลุ่มอูเกอโนต์และเจซูอิต (Jesuit) ต่อระบอบกษัตริย์ทรราชย์

เหตุผลอ้างอิงในแง่ประวัติศาสตร์ได้ถูกยกขึ้นโต้อย่างสามารถ และเป็นแบบฉบับจาก ฟรานซิส โอมัง (Francis Hotman ค.ศ. ๑๕๒๔–๑๕๙๐) เป็นนักเขียนฝ่ายอูเกอโนต์ เรื่องที่เขียนคือ Fnanco—Gallia ออกตีพิมพ์ในปี ๑๕๗๓ แสดงสารสำคัญของทัศนะนี้ ฮ้อทแมนไม่ใช่คนหัวรุนแรง ข้อโต้เถียงของเขาก็คือว่าระบอบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์นั้น ไม่มีรากฐานสนับสนุนจากประวัติศาสตร์ หรือหลักปฏิบัติในอดีต หากเป็นเรื่องสรรค์แต่งที่เป็นภัย โอมังกล่าวว่ากษัตริย์ไม่ได้รับอำนาจของตนมาจากพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้รับเลือกตั้งโดยประชาชน ในแง่ประวัติศาสตร์ประชาชนทรงอำนาจสูงสุดและการที่ประชาชนปล่อยให้อำนาจหลุดมือไป หรือว่าถูกกษัตริย์ที่ขาดสำนึกชั่วดีลิดรอนเอาอำนาจไปนั้น ไม่เป็นเหตุสนับสนุนความมักใหญ่ของกษัตริย์ ประชาชนผู้ทรงอำนาจสูงสุดมีสิทธิที่จะถอดถอนทรราชย์ และประชาชนก็ได้สร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นโดยเฉพาะเพื่อการนี้ สถาบันเหล่านี้ คือ สภามนตรีของกษัตริย์ (King's Council) และฐานันดรสภา (Estates General)* ฐานันดรสภาเป็นองค์กรสำคัญโดยเฉพาะ เพราะเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งมวล และในทางประวัติศาสตร์มีส่วนในอำนาจร่วมกับกษัตริย์และจำกัดอำนาจกษัตริย์ ทัศนะของโอมังที่ว่า ระบบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์เป็นสิ่งที่เพิ่งจะมีขึ้นนั้นถูกต้อง แต่ประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศส ไม่ได้สนับสนุนข้ออ้างของเขาที่ว่าฐานันดรสภาได้เคยมีส่วนร่วมอำนาจของกษัตริย์ ยิ่งกว่านั้น เมื่อพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมแล้ว เป็นไปไม่ได้ที่จะถือเอาฐานันดรสภาอาจทำเช่นนั้นได้ในสมัยนั้น โดยสาระฮ้อทแมนเสนอให้กลับไปหาอดีตของยุคพิวดัลมากกว่าที่จะให้ก้าวไปข้างหน้า และข้อถกเถียงของเขาแม้จะยั่วยุ แต่ไม่ต้องกับสภาพที่เป็นจริง**

เหตุผลอ้างอิงในแง่ปรัชญาปรากฏในงานของธีโอดอร์ เบซา (Theodore Beza ค.ศ. ๑๕๑๙—๑๖๐๕) ผู้เป็นครู เป็นมิตร ศิษย์ และผู้แต่งชีวประวัติของคาลวิน เบซาถูกบังคับเพราะเหตุจากการกวาดล้างพวกคาลวินิสต์ฝรั่งเศส ให้ต้องปฏิเสธลัทธิให้ความเคารพเชื่อฟังโดยดุษณีของคาลวิน และเข้าสนับสนุนการแข็งข้อต่อต้านกษัตริย์ซึ่งบัญชาสิ่งที่ขัดกับกฎพระผู้เป็นเจ้า เบซาโต้ว่าประชาชนได้รับสิทธิธรรมชาติซึ่งได้รับการคุ้มครองจากสัญญาโดยปริยาย แต่ไม่อาจละเมิดฝ่าฝืนได้ระหว่างผู้ปกครองและคนในบังคับ ประชาชนจำต้องเคารพเชื่อฟังกษัตริย์ที่ปกครองอย่างเป็น

* เป็นสภาแห่งชาติซึ่งต่างกับสภามณฑล และเทียบได้หยาบ ๆ กับรัฐสภาของอังกฤษ

** Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๗๖

หลักป้องกันเสรีภาพ

ธรรม และไม่ฝ่าฝืนกฎพระผู้เป็นเจ้า แต่ถ้ากษัตริย์ทำผิดเพราะละเมิดสัญญาแล้ว ประชาชนก็ย่อมมีสิทธิต่อต้านพระองค์เพราะว่ากฎพระผู้เป็นเจ้าตามนัยแห่งมโนธรรมของประชาชนนั้น อยู่เหนืออำนาจทางโลกของผู้ปกครอง อย่างไรก็ดี ความแรงกล้าปฏิวัติของเบซา ขาดตรงที่มิได้สนับสนุนให้ประชาชนก่อการจลาจล เขากล่าวว่า มโนธรรมและการวินิจฉัยของสามัญ ไม่เป็นที่เชื่อถือได้อย่างเพียงพอที่จะเป็นรากฐานสำหรับก่อการวุ่นวาย เจ้าหน้าที่ปกครองจะต้องทำการวินิจฉัยเรื่องเช่นนั้นแล้วประชาชนอาจคล้อยตามเจ้าหน้าที่ปกครอง แต่จะต้องไม่ดำเนินการอันเป็นภัยตามอำเภอใจของตนเอง*

บทความโต้แย้งกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในเวลานั้นและต่อมา ได้แก่เรื่องยิ่งใหญ่ชื่อ *หลักป้องกันเสรีภาพจากทรราชย์* (Vindiciae Contra Tyrannos–A Defense of Liberty against Tyrants) งานเขียนนี้ปรากฏออกมาในปี ๑๕๗๙ ภายใต้นามแฝงว่า สตีเฟน จูนิอุส บรูตัส (Stephen Junius Brutus) หลักฐานผู้แต่งไม่ปรากฏแน่ชัด ตามความเห็นในหมู่ผู้รู้โดยทั่วไปเข้าใจว่าเป็นอูแบร์ ลังเกต์ (Hubert Languet) หรือฟีลิปดูเปลอซิส มอร์เนย์ (Philippe Duplecis –Mornay) แต่ทั้งเบซากับโอมังก็มีผู้สนับสนุนอยู่ ผู้แต่งเข้าไปถึงปัญหาปรัชญาในการอ้างอิงหลักเหตุผลโต้แย้งกษัตริย์อย่างลึกซึ้งกว่าคนชาติเดียวกันอื่นใดทั้งสิ้น เรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* ในส่วนสำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิของคนในบังคับที่จะต่อต้านผู้ปกครองในเรื่องปัญหาขัดแย้งทางศาสนา แต่หลักเหตุผลที่อ้างขึ้นนี้ใช้กับสถานการณ์ที่เป็นเรื่องทางฆราวาสทั้งหมด และนี่เป็นความสำคัญอันยืนยงของงานเขียนนี้

มีปัญหาสี่ประการที่หยิบยกขึ้นพิจารณาในเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* กล่าวคือ (๑) คนในบังคับจำจะต้องเคารพเชื่อฟังเจ้าผู้ครองซึ่งบัญชาสิ่งที่ขัดต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วยหรือไม่ (๒) เป็นการชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ที่จะต่อต้านเจ้าผู้ครองในกรณีเช่นนั้น (๓) เป็นการสมควรหรือไม่ที่จะต่อต้านเจ้าผู้ครองที่กำลังบั่นทอนทำลายรัฐ (๔) บรรดาเจ้าผู้ครองควรหรือไม่ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่คนในบังคับของเจ้าผู้ครองอื่น ๆ ซึ่งโจมตีศาสนาที่แท้จริง หรือเป็นทรราชย์เพราะเหตุอื่น ในการคิดค้นคำตอบปัญหาประการที่สามนี้เองที่ความสำคัญทางการเมืองของเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* เป็นที่ประจักษ์ชัด ความคิดหลาย ๆ อย่างตลอดงานเขียนนี้ มีผลสะท้อนสำคัญต่อความเจริญ

* Thomas I. Cook, History of Political Philosophy from Plato to Burke, หน้า ๓๕๓–๓๕๔

งอกเงยของความคิดทางการเมืองในอนาคต แต่แก่นของเรื่องอยู่ที่ปัญหาการเคารพเชื่อฟัง ฐานะสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับคนในบังคับขึ้นอยู่กับรากฐานอะไรกัน เพราะเหตุใดและภายในภาวะการณ์อะไรที่คนในบังคับเคารพเชื่อฟังเจ้าผู้ครอง พันธะอะไรถ้าจะมีที่ผู้ปกครองพึงมีอยู่ต่อคนในบังคับของตน และเพราะเหตุใดคนในบังคับอาจไม่เพียงแต่ปฏิเสธไม่ยอมเคารพเชื่อฟังเจ้าผู้ครอง หากยังอาจขัดขืนต่อผู้ปกครองได้ด้วยหรือไม่ และถ้าอาจทำเช่นนั้นได้แล้วสภาพการณ์แวดล้อมอย่างไรที่กำหนดให้มีกรณีเช่นว่านั้นได้ ปัญหาเหล่านี้เป็นของเก่าแก่เท่า ๆ กับสังคมการเมือง แต่ก็ใหม่อยู่เสมอสำหรับปัจจุบัน ในการตอบปัญหาเหล่านี้ผู้แต่งเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* เริ่มต้นด้วยการพิจารณาถึงกำเนิดการปกครอง

ในยุคทองของชีวิตคน ประชาคมถูกปกครองโดยคนฉลาดผู้ซึ่ง "ชักจูงและหันเห" ประชาชนตามที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทรัพย์สิ่งของถูกครอบครองร่วมกัน และกำลังบังคับไม่จำเป็นสำหรับการธำรงรักษาความสงบเรียบร้อย* สถาบันทรัพย์สินเอกชนที่มีขึ้นต่อมาทำให้จำเป็นต้องมีกษัตริย์ คำว่า "ของฉัน" และ "ของเจ้า" ทำให้เกิดการขัดแย้งต่าง ๆ ในหมู่ราษฎร และระหว่างหมู่คนของประชาคมข้างเคียงกัน แล้วจึงเกิดความจำเป็นต้องใช้อำนาจบางอย่างทำการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งและรักษาความยุติธรรมไม่ให้คนจนกดขี่จากคนมี**

การจัดระเบียบองค์การสังคมภายหลังยุคทอง ทำให้เกิดมีสัญญาขึ้นสองอย่างอันเป็นรากฐานกำหนดสิทธิและหน้าที่ สัญญาหนึ่งเป็นสัญญาระหว่างพระผู้เป็นเจ้าฝ่ายหนึ่งกับกษัตริย์และประชาชนอีกฝ่ายหนึ่ง จุดประสงค์ของสัญญานี้คือเพื่ออำนวยและธำรงรักษาศาสนาที่แท้จริง สัญญาอีกอย่างหนึ่ง เป็นระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน เป็นการก่อตั้งรัฐบาลฝ่ายทางโลกขึ้น กษัตริย์มีความรับผิดชอบสองอย่าง พระองค์มีพันธะต่อพระผู้เป็นเจ้าที่จะต้องป้องกันรักษาศรัทธา และโดยที่ประชาชนผูกพันอยู่โดยสัญญาต่อพระองค์เพื่อจุดประสงค์ข้อนี้ ประชาชนจึงต้องคอยให้พระองค์ยึดมั่นต่อหน้าที่ของพระองค์ ถ้าหากกษัตริย์บัญชาสิ่งใดที่ขัดต่อพระผู้เป็นเจ้า ประชาชนมีหน้าที่ต้องต่อต้านพระองค์ และนำศรัทธาอันแท้จริงให้กลับคืนมา กษัตริย์ยังรับผิดชอบต่อประชาชนที่จะ

---

* ในที่นี้ ผู้แต่งเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* อาศัยความคิดของเซเนกา เกี่ยวกับ "ยุคทอง" ของคน (ดูบทที่ ๔)

** Vindicitae Contra Tyrannos, Part 3, in Francis William Coker, Readings in Political Philosophy, rev. ed., The Macmillan Company, New York, 1938 หน้า ๓๕๕

ต้องทำการปกครองอย่างเป็นธรรม นั่นเป็นจุดประสงค์ที่พระองค์ได้รับเลือกโดยแท้ พระองค์ไม่ใช่องค์อธิปัตย์ และพระองค์ไม่ใช่ผู้ให้กำเนิดของกฎหมาย พระองค์เป็นแต่เพียงตัวแทนบริหารของประชาชนได้รับเลือกตั้งโดยคะแนนเสียงของประชาชน อำนาจของพระองค์มีเงื่อนไข ไม่ใช่เด็ดขาด ประชาชนจำเป็นต้องเคารพเชื่อฟังพระองค์เฉพาะตราบเท่าที่พระองค์ทำการปกครองตามกฎหมายเท่านั้น ผู้แต่งเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพจากทรราชย์* กล่าวว่า ในสัญญาระหว่างกษัตริย์กับประชาชน ประชาชนปฏิบัติการในฐานะ "ผู้บัญญัติ" และกษัตริย์ปฏิบัติในฐานะ "ผู้ให้สัญญา" ระหว่างสองฐานะนี้ ผู้บัญญัติสำคัญกว่า ประชาชนในฐานะผู้บัญญัติมีสิทธิเรียกร้องให้กษัตริย์ปกครองอย่างเป็นธรรม กษัตริย์ในฐานะผู้ให้สัญญาจะต้องรับรองการปฏิบัติเช่นนั้น คำมั่นสัญญาของกษัตริย์เป็นที่เด็ดขาด คำสัญญาของประชาชนขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ถ้ากษัตริย์ไม่รักษาคำพูด ประชาชนก็ "หลุดพ้นตามกฎหมายจากพันธะของตนที่จะต้องเคารพเชื่อฟัง"*

เพราะฉะนั้น ประชาชนจึงมีสิทธิที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่กระทำผิดฐานละเมิดสัญญาอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งตนผูกพันอยู่ อย่างไรก็ดี สิทธินี้ควรใช้บังคับเฉพาะเมื่อมีสาเหตุและความจำเป็นสำคัญมากเท่านั้น จะต้องจำไว้ว่า เจ้าผู้ครองเป็นเพียงมนุษย์และอ่อนแอจึงไม่ควรคาดหวังอะไรให้มากนักจากผู้ปกครอง และคนในบังคับก็ควร "พยายามทุกวิถีทางก่อนที่จะจับดาบ" แนวทางที่สิทธิต่อต้านอำนาจนำมาใช้ ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของทรราชย์ที่เกี่ยวข้องด้วย ถ้าทรราชย์เป็นนักฉกชิงซึ่งไม่ใช่ภาคีในสัญญา และจึงไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะปกครอง การต่อต้านผู้ปกครองอาจมาจากใครก็ได้ ผู้ปกครองเช่นนั้น อาจถูกถอดและแม้สังหารโดยราษฎรธรรมดาได้ แต่ถ้าทรราชย์นั้นเป็นผู้ที่ขึ้นครองบัลลังก์ตามวิถีทางของกฎหมาย การต่อต้านก็เป็นเรื่องร้ายแรงกว่า และอยู่นอกขอบเขตของราษฎรธรรมดา ในกรณีเช่นนั้น การต่อต้านจะต้องก่อขึ้นโดยบรรดาผู้แทนของประชาชนทั้งมวล คือโดย "ผู้เลือกตั้ง" เจ้าครองแคว้น ชนชั้นสูง เจ้าของที่ดิน ฯลฯ" ถ้าคนเหล่านี้ไม่ปฏิบัติการ ราษฎรที่ถือว่าตนถูกกดขี่อาจหลบหนีไปได้ แต่ก็เพียงแค่นั้นเอง เรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* สรุปคำตอบปัญหาสี่ประการที่ยกขึ้นมาด้วยการยืนยันถึงสิทธิของเจ้าผู้ครองแคว้นข้างเคียงที่จะให้ความช่วยเหลือแก่คนในบังคับของผู้ปกครองทรราชย์ ซึ่งกระทำผิดฐานละเมิดสัญญาอย่างหนึ่งอย่างใดที่ตนเป็นภาคีด้วย

---

* Coker หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๗

ลักษณะประชาธิปไตยของเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* เป็นที่เห็นได้ชัดกล่าวคือให้หลักว่าประชาชนทรงอำนาจสูงสุด ตำแหน่งหน้าที่ของรัฐเป็นความไว้เนื้อเชื่อใจของมหาชนและกษัตริย์เป็นผู้รับใช้ของประชาชน ประชาชนเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายและกษัตริย์อยู่ภายใต้การจำกัดควบคุมของกฎหมาย ไม่ใช่อยู่เหนือกฎหมาย ประชาชนมีสิทธิปฏิวัติต่อต้านผู้ครองซึ่งทรยศต่อความไว้เนื้อเชื่อใจที่มีต่อตน แต่ว่าเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* ก็ยังคงใกล้ไปทางความคิดทางการเมืองของยุคกลางมากกว่าสมัยใหม่ ทฤษฎีการเมืองของยุคกลางยังสนับสนุนหลักที่ว่า รัฐบาลมีความรับผิดชอบต่อประชาคม และอำนาจของผู้ปกครองเป็นอำนาจที่มีเงื่อนไข เรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* ไม่ได้เสนอทฤษฎีสิทธิของประชาชนและของบุคคลอย่างแน่นอน หนังสือเรื่องนี้พูดว่าประชาชนทรงอำนาจสูงสุดแต่ก็ยืนยันว่า ยกเว้นในกรณีที่มีทรราชย์ชิงอำนาจ ประชาชนควรปฏิบัติเป็นหมู่คณะร่วมกัน กล่าวคือ โดยผ่านทางผู้แทนแต่เดิมของตนเรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* รวมเอาสัญญาเข้ากับสิทธิปฏิวัติ และการรวมนี้อำนวยผลอันแรงกล้าต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยระหว่างสองศตวรรษต่อมา แต่เรื่อง *หลักป้องกันเสรีภาพ* โดยสาระเป็นหลักของอภิชน ไม่ใช่ประชาธิปไตย โดยยืนยันถือสิทธิและอภิสิทธิ์ของเมือง แคว้นและฐานันดรต่าง ๆ มากกว่าประชาชนส่วนใหญ่*

ในการโจมตีลัทธิอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ พวกนักเขียนฝ่ายอูเกอโนต์ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากกลุ่มที่ไม่ได้คาดถึง พวกคาธอลิคที่มีสำนึกผิดชอบทุกหนทุกแห่งต่างตระหนักในการที่ฝ่ายตนจำนวนมากมายผละไปเข้ากับฝ่ายโปรเตสแตนท์ด้วยความเข้าใจอย่างถูกต้องที่ว่า สาเหตุของการแตกแยกขององค์การคริสต์สืบเนื่องมาจากการทุจริตผิดอำนาจหน้าที่มาช้านานของสันตปาปาและพวกนักบวช บรรดาผู้ที่รู้สึกพะวงเกี่ยวข้องอยู่อย่างลึกซึ้งลงมือดำเนินโครงการปฏิรูปซึ่งบรรลุผลสำเร็จใหญ่หลวงในระยะตอนปลายศตวรรษที่ ๑๖ และต้นศตวรรษที่ ๑๗ กำลังสำคัญของขบวนการที่เรียกว่า "ขบวนการปฏิรูปต่อต้าน(Counter Reformation) คือสมาคมเยซู (Society of Jesus) อันเป็นสำนักต่อสู้ก่อตั้งขึ้นโดยอิกเนอุติสโลโยลา (Ignatius Loyola) ในปี ๑๕๓๔ เมื่อถูกบีบคั้นจากพวกเยซูอิต (Jesuits) ซึ่งได้กำลังสมทบจากพวกสำนักโดมินิกัน องค์การคริสต์คาธอลิคจึงได้แก้ไขความผิดเลวร้ายต่าง ๆ ที่เป็นชนวนให้เกิดขบวนการปฏิรูปทางศาสนา การแผ่ขยายอุดมการณ์

---

*Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๘๒

โปรแตสเตนท์ถูกชะงักลง และการรวมประชาคมชาวคริสต์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดูจะเป็นไปได้ในชั่วระยะหนึ่ง แม้ทัศนะเช่นนี้จะพิสูจน์ให้เห็นว่าหวังมากเกินไปก็ตาม แต่ขบวนการปฏิรูปต่อต้านก็ได้ฟื้นเกียรติภูมิขององค์การคริสต์แห่งโรมขึ้นมาและยับยั้งมิให้เสื่อมโทรมลงไปอีก

ความสำเร็จส่วนมากของขบวนการปฏิรูปต่อต้าน จะต้องยกให้เป็นผลจากงานเขียนและการดำเนินงานของพวกเยซูอิต ในทัศนะของคนเหล่านี้ การปฏิรูปที่ควรค่าใด ๆ ขึ้นอยู่กับการสถาปนาอำนาจและวินัยของสันตปาปาขึ้นมาใหม่ หาไม่แล้ว กำลังปัจจัยของการแตกแยกภายในขององค์การคริสต์ก็จะคงทำให้แตกแยกอยู่ต่อไป ประมุขคนเดียวของประชาคมชาวคริสต์ ต้องพูดโดยมีอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง มิฉะนั้นแล้ว กำลังอันจำเป็นเพื่อเอาชนะฝ่ายโปรเตสแตนท์ก็จะเสื่อมสูญไปเพราะการแตกแยกภายใน กลุ่มเยซูอิตว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะให้สันต-ปาปากลับมามีอำนาจทั้งในเรื่องทางโลกและทางธรรมอย่างเช่นที่เคยมีมาครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้น คนกลุ่มนี้จึงเต็มใจยอมรับรู้ถึงการแบ่งแยกในชาติ และฐานะอำนาจสูงสุดของกษัตริย์ของชาติในเรื่องทางโลก แต่เพื่อเป็นการตอบแทนก็ขอให้สันตปาปาได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นที่สูงสุดในเรื่องทางธรรม และเป็นผู้มีอำนาจทางโลกโดยทางอ้อมในกรณีที่จะต้องใช้ระเบียบวินัยทางธรรม นับแต่ฐานะสันตปาปาตกต่ำลง โดยส่วนใหญ่กษัตริย์เป็นผู้ใช้ดาบสองเล่มของอำนาจทางโลกและทางธรรม หัวใจของลัทธิไม่นิยมกษัตริย์ของกลุ่มเยซูอิต คือหลักยืนยันว่ากษัตริย์ไม่อาจควบคุมกิจการทางธรรมได้โดยชอบ แม้จุดมุ่งหมายของกลุ่มอูเกอโนต์และเยซูอิตจะแตกต่างกันมาก เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับฐานะของสันตปาปา แต่ทฤษฎีของทั้งสองกลุ่มนี้คล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัดในแง่ที่พยายามจำกัดอำนาจของกษัตริย์ในเรื่องทางธรรม

โรแบต์ เบลลามีน (Robert Bellarmine ค.ศ. ๑๕๔๒—๑๖๒๑) นักเขียนชั้นนำผู้หนึ่งของกลุ่มเยซูอิต ยกให้สันตปาปาเป็นผู้นำองค์การคริสต์สากล เขากล่าวว่าสันตปาปาไม่มีอำนาจทางโลกที่แท้จริง แต่จะต้องได้รับอนุญาตให้ทำการควบคุมโดยทางอ้อมในกิจการทางโลก เพื่อให้เป็นไปตามจุดหมายทางธรรม อำนาจของสันตปาปาได้รับมอบมาจากพระผู้เป็นเจ้า สันตปาปาเป็นผู้ปกครองชาวมนุษย์แต่ผู้เดียวที่จะได้รับมอบเช่นนั้น อำนาจของสันตปาปาเป็นอำนาจที่เหนือกว่าของกษัตริย์ เพราะกิจการทางธรรมย่อมสูงกว่าทางโลกเสมอ ตรงกันข้าม อำนาจของกษัตริย์ไม่ได้มาจากพระผู้เป็นเจ้า หากมาจากประชาคมและควรใช้เฉพาะเพื่อจุดประสงค์ทางโลกเท่านั้น กษัตริย์

ไม่มีสิทธิใช้อำนาจในเรื่องทางธรรมเลย และไม่อาจเป็นประมุขที่อิสระและสูงสุดขององค์การศาสนาของรัฐอย่างแน่นอนโดยแท้จริง สันตปาปามีสิทธิที่จะโค่นกษัตริย์นอกรีต* กษัตริย์มีพันธะจะต้องทำการปกครองอย่างเป็นธรรม และอำนาจของพระองค์จึงย่อมมีเงื่อนไขจำกัด สันตปาปาอาจให้สิทธิแก่คนในบังคับที่จะต่อต้านกษัตริย์ทรราชย์ได้

ทฤษฎีการเมืองของนักเขียนกลุ่มเยซูอิตที่สำคัญอีกผู้หนึ่งคือ ฮวนเด มาเรียนา (Juan de Mariana ค.ศ. ๑๕๓๖–๑๖๒๓) มีลักษณะเป็นเรื่องในทางโลกแท้ ๆ มากกว่าของเบลลามีนมาเรียนาคิดไว้ก่อนรุสโซโดยยืนยันว่า คนดำรงชีวิตในสภาวะธรรมชาติมาก่อนก่อตั้งรัฐบาลการเมือง และอำนาจควบคุมเช่นว่านั้นเกิดเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเกิดมีทรัพย์สินเอกชนขึ้น** รัฐบาลไม่ได้ก่อกำเนิดขึ้นในพระผู้เป็นเจ้า หากในธรรมชาติการก่อตั้งและเป็นมาของรัฐบาลเป็นผลความจำเป็นของมนุษย์ ผู้ปกครองได้รับอำนาจของตนไม่ใช่จากพระผู้เป็นเจ้า หากจากประชาชนซึ่งมีฐานันดรต่าง ๆ (Estates) เป็นผู้แทนกระทำการเพื่อประชาชน กษัตริย์ไม่ได้ปกครองด้วยเทวสิทธิ หากด้วยความยินยอมของประชาคมซึ่งแสดงออกโดยทางผู้แทน กษัตริย์อาจถูกต่อต้านและแม้สังหารได้ถ้าหากว่าการปกครองของตนเป็นการกดขี่ และถ้าปฏิบัติการเช่นนั้นเป็นที่รับรองและนำโดยบรรดาผู้นำขอประชาชน อย่างไรก็ดี มาเรียนาพยายามเตือนว่า การปฏิวัติเป็นสิ่งที่มีอันตรายซึ่งจะต้องไม่นำมาใช้กันง่าย ๆ ยิ่งกว่านั้นแม้จะย้ำถึงความรับผิดชอบของกษัตริย์และสิทธิของประชาชน แต่มาเรียนาก็มิได้สอนให้สนับสนุนประชาธิปไตย เขาเชื่อว่า การปกครองที่ดีที่สุดย่อมจะเป็นราชาธิปไตย ซึ่งอำนาจของกษัตริย์ถูกควบคุมจำกัดอยู่โดยทั้งสันตปาปาและสถาบันฝ่ายฆราวาสเช่นฐานันดรต่าง ๆ

การศึกษาถึงทฤษฎีค้านกษัตริย์ของกลุ่มเยซูอิต จะต้องรวมพูดถึงผู้มีส่วนเสริมทฤษฎีนี้ที่สำคัญผู้หนึ่ง คือ ฟรานซิสโก ซูเอเรซ (Francisco Suarez ค.ศ. ๑๕๔๘–๑๖๑๗) งานเขียนทางการเมืองของเขาประกอบเป็นส่วนหนึ่งในงานของเขาในฐานะนักนิติศาสตร์ ซูเอเรซและคนอื่น ๆ จัดระบบปรัชญากฎหมายของยุคกลาง อันมีหลักเน้นในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสร้างรูปแบบให้กับกฎหมายธรรมชาติดังที่เข้าใจกันในศตวรรษที่ ๑๗ ในการจัดให้เข้าใจแจ่มแจ้งเช่นนี้ ซูเอเรซเป็นผู้เริ่มก่อนโกรติอุส (Grotius) ซึ่งคิดสร้างกฎหมายธรรมชาติให้เป็นพื้น

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๘๗

** หลักความคิดนี้ไม่ใช่ใหม่มาจากมาเรียนา มันเป็นทัศนะทางประวัติศาสตร์ธรรมดาทั่วไปของโลกสมัยโบราณ หลักนี้เข้ามาสู่ความคิดของคริสต์ศาสนา และมาเรียนาเอามาจากนักเขียนสมัยกลาง

ฐานของระบบกฎหมายนานาชาติ เช่นเดียวกับเบลลามีน ซูเอเรซยกให้สันตปาปาเป็นประมุขขององค์การคริสต์สากลและผู้ไกล่เกลี่ยสูงสุดในปัญหาทั้งปวงอันเกี่ยวข้องกับทางธรรม ดังนั้นสันตะปาปาจึงได้รับอำนาจควบคุมโดยทางอ้อมในเรื่องทางโลก รัฐเกิดขึ้นจากความจำเป็นของมนุษย์และจัดระเบียบโดยอาศัยรากฐานของข้อตกลงในหมู่ประมุขครอบครัวต่าง ๆ หน้าที่ของรัฐมีเพื่อวางระเบียบควบคุมกิจการของมนุษย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สังคมมนุษย์มีสิทธิในตัวที่จะปกครองตนเอง นี่ไม่ใช่อำนาจที่มาจากพระผู้เป็นเจ้า อำนาจของรัฐบาล (ไม่จำต้องเป็นแบบกษัตริย์) ขึ้นอยู่กับการยินยอมของประชาชนและมีอยู่เพื่อทำหน้าที่ต่อประชาชน เพราะฉะนั้น ประชาชนจึงอาจเปลี่ยนรัฐบาลของตนได้ตามที่เห็นเหมาะสม ซูเอเรซคงจะสนใจที่จะย้ำหลักอำนาจสูงสุดของสันตะปาปา แต่ทฤษฎีของเขานำไปสู่จุดหมายปลายทางซึ่งตัวเขาและสาวกคงจะโต้แย้งอย่างแข็งแรง กล่าวคือ ความเป็นอิสระและการแยกอำนาจของทางโลกออกจากทางธรรม ทั้งกลุ่มคาธอลิคและคาลวินิสต์ต่างไม่ต้องการแยกระหว่างรัฐกับองค์การศาสนา ทั้งไม่มีฝ่ายใดเชื่อว่า ประชาคมที่มิได้ยอมรับศาสนา "ที่แท้จริง" จะเป็นประชาคมที่ดีงามได้ เพราะฉะนั้น ทั้งสองฝ่ายจึงเรียกร้องให้ผู้ทรงอำนาจฝ่ายทางโลกสร้างเอกภาพทางศาสนา มันเป็นบทเรียนอันยากที่จะเรียนรู้ แต่ในบั้นปลายก็เป็นที่เห็นได้ชัดว่า ค่างวดของความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยวิธีการบังคับเอานั้นมันมากมายเกินไป ถึงจะถือว่าพอจะเสียให้ได้บ้างก็ตาม และการต่อสู้ในปัญหาเรื่องนี้ในศตวรรษที่ ๑๖ ทำให้ผลที่ได้เป็นที่น่าสงสัยอย่างยิ่ง การแบ่งแยกเป็นคำตอบอันเดียวเท่านั้นในทางปฏิบัติ และทฤษฎีของกลุ่มเยซูอิตซึ่งก่อให้เกิดความคิด ถือว่ารัฐเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางโลกแท้ ๆ นั้น ส่งเสริมให้เป็นที่ยอมรับกันยิ่งขึ้น แม้ว่ากลุ่มเยซูอิตจะไม่เคยตั้งใจจะสนับสนุนการแบ่งแยกหรือคาดคิดล่วงหน้าถึงทิศทางที่เหตุผลอ้างอิงของตนจะพาไปเลยก็ตาม

ทฤษฎีเทวสิทธิ

ทฤษฎีเทวสิทธิของกษัตริย์ เช่นเดียวกับของกลุ่มมอนาร์โคแมค เกิดขึ้นจากการต่อสู้ขัดแย้งทางศาสนาของศตวรรษที่ ๑๖ ฝ่ายปรปักษ์ต่ออำนาจกษัตริย์โต้ว่า อำนาจทางโลกติดอยู่ในประชาคม และประชาชนอาจมอบหมายและถอดถอนอำนาจได้ตามที่ตนเห็นเหมาะสมในฐานะอำนาจสูงสุด ข้อโต้แย้งของฝ่ายเทวสิทธิโดยสาระเป็นเครื่องเสริมหลักความเชื่อทางคริสต์ศาสนา

ที่เคยถือกันมาว่าอำนาจทั้งปวงมาจากพระผู้เป็นเจ้า ผู้สนับสนุนทฤษฎีเทวสิทธิแปลงหลักความเชื่อนี้ให้อำนาจทางโลกอยู่ที่กษัตริย์แต่ผู้เดียว ข้ออ้างอิงของฝ่ายนี้มีผลเป็นการยืนยันหลักความเป็นอิสระของอาณาจักรฆราวาส กล่าวคือ ความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์จากการควบคุมขององค์การศาสนา นี่เป็นลักษณะด้านสำคัญของทฤษฎีเทวสิทธิ คำสอนของกลุ่มมอนาร์โคแมคเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนที่จะต่อต้านกษัตริย์ทรราชย์บังเกิดผลเป็นทฤษฎีอันสมบูรณ์แบบสำหรับสนับสนุนทัศนะของตนขึ้น ไม่มีความพยายามใดที่เทียบเคียงได้จากฝ่ายสนับสนุนหลักเทวสิทธิ และก็ไม่อาจมีได้ด้วยเพราะโดยส่วนใหญ่ ขาดส่วนประกอบอันจำเป็นสำหรับการเช่นนี้ แต่กระนั้น ทฤษฎีเทวสิทธิก็สำคัญ ไม่ใช่เพราะว่าต้องตามเหตุผลหรือว่าได้เคยมีการยอมรับกันมา หากเพราะประชาชนส่วนใหญ่ทีเดียวเชื่อและสนับสนุนทฤษฎีนี้ ทฤษฎีไม่จำเป็นจะต้องสมเหตุผลและกลมกลืนดีเพื่อจะได้ผู้สนับสนุน มีปรัชญาการเมืองไม่กี่อย่างที่บรรจุเรื่องเหลวไหลเกินหน้าทฤษฎีฟาสซิสต์นาซีเสียด้วยซ้ำไป แต่ก็ไม่มีผู้ใดจะปฏิเสธความสำคัญของมันในศตวรรษที่ ๒๐ ทฤษฎีหนึ่ง ๆ อาจมีอิทธิพลถ้าให้เหตุผลอ้างอิงสำหรับความคิดเห็นที่ถือกันอยู่แล้วอย่างกว้างขวาง หรือถ้าหากส่งเสริมหลักอุดมการณ์อันหนึ่งที่ประชาชนสนใจ ในฝรั่งเศสการต่อสู้นองเลือดอันยาวนานและไม่รู้จักจบสิ้นเพราะเหตุขัดแย้งในความเชื่อทางศาสนา ทำให้เห็นกันว่า การรวมอำนาจอยู่ที่ผู้ปกครองสูงสุดผู้สามารถเรียกความเคารพเชื่อฟังจากราษฎรทั้งปวงได้ โดยไม่คำนึงถึงแนวความเชื่อทางศาสนานั้นเป็นทางแก้ทางเดียวที่จะกระทำได้ คนจำนวนมากก็เต็มใจและกระหายที่จะยอมรับกษัตริย์ผู้ทรงสิทธิเพียงเพราะเชื่อว่า อำนาจปกครองอันเด็ดขาดของพระองค์จะอำนวยโอกาสดีที่สุดสำหรับสันติภาพ เมื่อใดทัศนะเช่นนี้ได้รับการสนับสนุนของประชาชน คนผู้คงแก่เรียนก็สามารถคิดสร้างปรัชญาเพื่อสนับสนุนขึ้น ในที่นี้เราจะได้พิจารณาถึงความพยายาม ซึ่งโดยสาระเป็นแบบอย่างของชาวฝรั่งเศสทั่วไป คือ <u>ปิแอร์เดอ เบลลัว</u> (Pierre de Belloy)

เบลลัวเกิดในราวปี ๑๕๔๐ งานเขียนสำคัญแสดงทฤษฎีเทวสิทธิของเขา คือเรื่อง *เหตุผลอ้างของคาธอลิก* (Apologie Catholique) และเรื่อง *ว่าด้วยสิทธิอำนาจของกษัตริย์* (De l'autorité du roi) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๕๘๕ และ ๑๕๘๗* ข้ออ้างสำคัญของเขาคือว่า<u>กษัตริย์ได้</u>

* J.W. Allen (ในหนังสือ A History of Political Thought in the Sixteenth Century, Methuen & Co., Ltd., London, 1957. หน้า ๓๘๓) กล่าวว่า เบลลัวเป็นชาวฝรั่งเศสคนแรกที่คิดตั้งทฤษฎีเทวสิทธิของกษัตริย์ "ด้วยความสมบูรณ์อย่างยิ่ง"

รับหน้าที่ของตนมาจากพระผู้เป็นเจ้า และเพราะฉะนั้นจึงไม่อาจถูกถอดถอนได้ โดยชอบด้วยกฎหมาย โดยตัวแทนมนุษย์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือสันตปาปาก็ตาม อำนาจไม่จำเป็นบนพิภพจนกระทั่งวาระตกต่ำของคน แต่นับจากนั้นไปอำนาจเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ เพราะฉะนั้น อำนาจของกษัตริย์จึงไม่มีขอบเขตจำกัด ข้อสุดท้ายนี้ ขัดกับหลักเหตุผลโดยแท้จริงซึ่งเบลลัวยอมให้ปรากฏอยู่โดยมิได้อธิบายอะไรตามหลักเหตุผล ดูไม่มีเหตุผลที่ดีอันใดเลยว่า ถ้าพระผู้เป็นเจ้ามอบอำนาจให้แก่กษัตริย์แล้ว ทำไมพระผู้เป็นเจ้าจึงไม่อาจจะกำหนดข้อจำกัดบางอย่างกับอำนาจนั้นด้วยเล่า แต่ข้อสงวนเช่นนั้นคงจะทำให้บั่นทอนประโยชน์ของทฤษฎีเทวสิทธิในจิตใจของผู้สนับสนุนไป เบลลัวไม่ยอมรับรู้ว่า จะเป็นไปได้เลยทีเดียว จุดประสงค์สำคัญของเขาคือเพื่อเสริมน้ำหนักของหลักการให้ความเคารพเชื่อฟังแก่กษัตริย์โดยดุษณี เบลลัวกล่าวว่า กษัตริย์เป็นผู้ช่วยของพระผู้เป็นเจ้าเป็นภาพแสดงออกของพระผู้เป็นเจ้าโดยแท้ กษัตริย์ปฏิบัติการเพื่อพระผู้เป็นเจ้า และเป็นผู้ปกป้องศรัทธาของพระผู้เป็นเจ้าบนพิภพ การขัดขืนต่อต้านกษัตริย์เท่ากับเป็นการขัดขืนต่อพระผู้เป็นเจ้าและอาจได้รับโทษจากคำสาปแช่งอันไม่รู้จบสิ้น

คนอาจต่อต้านอำนาจใด ๆ ที่ตนก่อตั้งขึ้น ความคิดที่ว่า อำนาจติดอยู่ในประชาคม ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขและบ่อนระเบียบ รัฐบาลที่ใช้อำนาจอันได้มาจากประชาคมขึ้นอยู่กับกำลังอำนาจและจำต้องอาศัยใช้มันอยู่เป็นนิจ มันเป็นลัทธิอันตรายที่บอกประชาชนว่า รัฐบาลเป็น "ของตน" แม้จะเตือนประชาชนระวังมิให้ใช้อำนาจของตนอย่างเสรีจนเกินไปก็ตาม เบลลัวเข้าใจสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างดี เขาเชื่อว่า หลักประกันสันติภาพอันเดียวที่เป็นผล คือการยอมรับรู้หน้าที่ทางศาสนาในการเคารพเชื่อฟังต่อรัฐบาลฆราวาส หลักประกันนี้ได้มอบให้ไว้กับคนถ้ายอมรับกษัตริย์เป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า กษัตริย์ไม่ใช่ไม่รับผิดชอบ กษัตริย์รับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้า และในบั้นปลายจะต้องให้คำอธิบายต่อพระผู้เป็นเจ้า แต่นี่ไม่ใช่ธุระของประชาชน

ทฤษฎีเทวสิทธิในอังกฤษสำคัญน้อยกว่าในฝรั่งเศส เพราะในเวลานั้นชาติอังกฤษเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าในประเทศฝรั่งเศสศตวรรษที่ ๑๖ ทฤษฎีเทวสิทธิได้ก่อตั้งขึ้นเป็นปฏิกิริยาต่อพลังปัจจัยแบ่งแยกของกลุ่มอูเกอโนต์ มันไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ทฤษฎีนี้ในประเทศอังกฤษ แต่ก็ห้ามพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ของอังกฤษมิให้ใช้ไม่ได้ ทฤษฎีของพระเจ้าเจมส์ในส่วนสำคัญถือหลักธรรมชาตินิยม ระเบียบเป็นหน้าที่ของอำนาจบัญชา อำนาจบัญชาเป็นหลักการธรรมชาติอย่างหนึ่ง

ซึ่งปรากฏเป็นอำนาจปกครองของพระผู้เป็นเจ้าเหนือเทพยดา ซาตานเหนือปีศาจร้าย และกษัตริย์เหนือคนทั้งหลาย มันเป็นทางเลือกทางเดียวนอกไปจากความบ่อนระเบียบ พระเจ้าเจมส์ใช้พระคัมภีร์อ้างสนับสนุนเหตุผลของพระองค์เพื่อโจมตีคำอ้างของฝ่ายคาลวินิสต์ก่อนอื่น* ยังเป็นทัศนะของพระเจ้าเจมส์ด้วยว่า อำนาจของกษัตริย์เป็น "สิ่งเร้นลับ" ซึ่ง "ไม่เป็นการชอบด้วยกฎหมายที่จะถูกโต้แย้ง" ไม่มีปัญหาเลยว่า หลักปรัชญาเช่นนั้นย่อมจะต้องกับรสนิยมกันมากกว่า แม้ว่าคนในบังคับของเจมส์บางคน คงจะต้องได้มองเห็นสิ่งเร้นลับที่แท้จริงว่า เป็นเรื่องของคนไร้สติที่พระผู้เป็นเจ้าทรงได้มาเป็นผู้ช่วยของพระองค์ แม้กระทั่งผู้นิยมพระเจ้าเจมส์ก็ยังไม่อาจมองเห็นพระองค์ว่าเป็น "ภาพของพระผู้เป็นเจ้า" ทฤษฎีเทวสิทธิเป็นที่ยอมรับในสถานที่และภายใต้ภาวะการณ์ซึ่งอาจใช้เป็นประโยชน์แก่อุดมการณ์สันติภาพและเอกภาพของชาติ แต่การสนับสนุนทฤษฎีนี้ก็ต้องเสื่อมสูญไปในเมื่อไม่เป็นประโยชน์อีกต่อไปแล้วในแง่นี้

กลุ่มโปลิติคส์

ขณะที่สงครามศาสนายังยืดเยื้ออยู่ ก็มีเสียงเสนอทางออกใหม่เริ่มเป็นที่รับฟังกันขึ้น กลุ่มใหม่ในประเทศฝรั่งเศส เรียกว่า โปลิติคส์ (Politiques) เห็นพ้องต้องกับฝ่ายสนับสนุนเทวสิทธิในหลักความเชื่อว่า สันติภาพจะเป็นผลขึ้นได้ก็แต่โดยการรวมศูนย์อำนาจการเมือง และเสริมกำลังของอำนาจกษัตริย์ขึ้นเท่านั้น ข้อเสริมเฉพาะของกลุ่มโปลิติคส์ คือการเรียกร้องให้มีขันติธรรมทางศาสนา แม้จะเป็นคาธอลิค แต่คนกลุ่มนี้ก็เป็นชาตินิยมมากกว่าเป็นคาธอลิค พวกเขากลัวเหลือเกินว่า สงครามเพราะเหตุขัดแย้งทางศาสนาจะทำลายชาติเสียหมด กลุ่มโปลิติคส์ไม่มีข้อโต้แย้งทางศีลธรรมต่อการกวาดล้างจับกุม หากแต่ร้องว่าประสบการณ์แสดงให้เห็นว่ามันไม่บังเกิดผล เพราะว่ามีพวกฮูเกอโนต์จำนวนมากเกินไปนั่นเอง แม้ถึงว่าจะเป็นไปได้ที่จะสังหารคนพวกนี้ให้หมดไป แต่ฝรั่งเศสก็คงจะล่มจมจากวิธีการเช่นนี้ มีทางออกทางเดียว คือยอมรับรองเป็นทางการแก่หลักเสรีภาพทางศาสนา ผลประโยชน์ทางโลกและทางธรรมจะต้องแยกออกจากกันเสีย เอกภาพของชาติจะต้องช่วยกันให้คงอยู่แม้เอกภาพทางศาสนาจะสูญสิ้นไปตลอดกาลก็ตาม

---

* Francis D. Wormuth, The Royal Prerogative, 1603–1649, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1939. หน้า ๘๓–๘๔

กลุ่มโปลิติคส์เป็นพวกแรกที่ยอมรับว่า ฐานะความเป็นราษฎรร่วมกันเป็นไปได้ทั้ง ๆ ที่มีข้อขัดแย้งทางศาสนา คนกลุ่มนี้อ้างว่า อันที่จริง มีปัญหาขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายคาธอลิคกับโปรเตสแตนท์น้อยกว่าที่ถือกันทั่วไป มีคนจำนวนมากที่โจมตีกลุ่มโปลิติคส์อย่างรุนแรงสำหรับทัศนคติเช่นนี้ สำหรับคนเหล่านี้ มันเป็นเรื่องที่มองไม่เห็นเลยว่า รัฐบาลที่ดีจะไม่ใช้อำนาจทั้งหมดของตนปกป้องศาสนาที่แท้จริงและกวาดล้างพวกนอกรีต ไม่ว่าจะมีอยู่ในที่ใด โดยไม่คำนึงถึงค่างวดในด้านความสมบูรณ์พูลสุขของชาติหรือชีวิตมนุษย์ ชื่อ "โปลิติคส์" เองตั้งขึ้นจากฝ่ายศัตรูของคนที่ถือทัศนะนอกรีตเช่นนั้นกล่าวกันว่า กลุ่มโปลิติคส์สนใจกับความสะดวกสบายของตัวเองมากกว่าการช่วยจิตใจของคนให้รอดพ้น คำตอบของกลุ่มโปลิติคส์คือว่า คริสต์ศาสนาร่วมกันเป็นสิ่งทั้งหมดที่อาจหวังได้ และอย่างน้อยที่สุดก็ยังดีกว่าความล่มจมของชาติ

ในตอนต้น บางทีเป็นเพราะกลุ่มโปลิติคส์ไม่ได้กำหนดกันไว้แน่ชัด จึงไม่สามารถตกลงกันในปัญหาว่า อำนาจอะไรและเพียงใด ควรจะให้อยู่กับกษัตริย์ และกษัตริย์อาจถูกต่อต้านได้หรือไม่ และภายใต้ภาวะการณ์เช่นใด ภายหลัง ค.ศ. ๑๕๘๕ ความรู้สึกนึกคิดต่างเห็นพ้องต้องกันยิ่งขึ้น กลุ่มโปลิติคส์มุ่งไปในแนวหลักอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ ส่วนสำคัญเป็นเพราะว่าคนกลุ่มนี้มองไม่เห็นทางอื่นใดที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสันติภาพและเอกภาพแห่งชาติ เวลาที่มีภัยยุ่งยากย่อมมีส่วนเสริมอำนาจรัฐบาลเสมอ และทฤษฎีของกลุ่มโปลิติคส์สอดคล้องรับกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ข้อนี้

ยัง โบแดง

บุคคลชั้นนำคนหนึ่งในกลุ่มโปลิติคส์ ผู้มีส่วนสำคัญอย่างสูงต่อหลักอุดมการณ์สร้างเสริมอำนาจรัฐบาลกลาง คือ ยัง โบแดง (Jean Bodin ค.ศ. ๑๕๓๐–๑๕๙๖) โบแดงเกิดที่เมืองอังเจร์ (Angers) ศึกษาและสอนกฎหมายที่ตูลูส (Toulouse) แล้วไปประกอบอาชีพทนายความที่กรุงปารีส เขาเป็นคนรูปร่างหน้าตาดีและเป็นนักสนทนาชั้นเลิศ และมาเป็นที่ยกย่องนับถืออย่างสูงของกษัตริย์คือ อังรีที่ ๓ เขายังเป็นสหายกับดุ๊คแห่งอลังซอง (Duc-d' Alençon) ผู้เป็นอนุชาของกษัตริย์และในที่สุดได้รับแต่งตั้งให้เป็นอัยการของกษัตริย์ที่ลาออง (Laon) ในปี ๑๕๗๖ ในหน้าที่นี้และในฐานะผู้แทน ฐานันดรที่สามในสภานิติบัญญัติของบลัว (Blois) โบแดงได้เข้ามีส่วนพัวพันในการเมือง

สมัยของเขา ดังนั้นในฐานะปราชญ์การเมือง เขาจึงสามารถนำเอาประสบการณ์ทางบริหารและนิติบัญญัติมาบรรจุอยู่ในงานของเขา เป็นเครื่องเสริมความรอบรู้กว้างขวางที่ได้รับจากการอ่านและศึกษาของเขา

ความสนใจของโบแดงมีมากกว่าเรื่องการเมือง เรื่อง *คำตอบข้อขัดแย้งของนายมาลสะตรัว* (Réponse aux paradoxes M. Malestroit) ของโบแดง ซึ่งวิเคราะห์ปัญหายุ่งยากทางเศรษฐกิจบางอย่างของยุโรปตะวันตก อธิบายถึงการปฏิวัติของราคาในศตวรรษที่ ๑๖ เสนอให้มีการค้าเสรีและชี้ให้เห็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานกำหนดฐานะสัมพันธ์ในหมู่รัฐทั้งหลายนั้น ได้มีบางคนนำมาอ้างอิงเป็นพื้นฐานการศึกษาเศรษฐกิจการเมือง* โบแดงยังคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์ซึ่งเขาถือว่าจำเป็นสำหรับผู้สนใจในการเสนอให้ปฏิรูปภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ เขากล่าวว่าประวัติศาสตร์ไม่สำคัญในแง่เป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ในอดีต ความสำคัญของอดีตอยู่ที่สอนอนาคต ประวัติศาสตร์แสดงถึงความไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในแนวทางของความก้าวหน้า โบแดงโต้แย้งทฤษฎีที่ว่า คนเคยมีชีวิตอยู่ใน "ยุคทอง" และเสื่อมโทรมลงเรื่อยมาตั้งแต่นั้น สิ่งต่าง ๆ ดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาและยังจะดีขึ้นอีก ส่วนใหญ่ทีเดียวขึ้นอยู่กับความสามารถของคนที่จะแปลความเหตุการณ์ในอดีตในฐานะเป็นเครื่องแสดงหลักทั่วไป ซึ่งเมื่อได้เรียนรู้อาจนำมาใช้ปรับปรุงสภาพการณ์ปัจจุบันของเราได้

อย่างไรก็ดี หลักเหล่านี้ไม่ได้ปรับใช้กับสถานการณ์ทั้งหมดในลักษณะเหมือนกันทีเดียว ปัจจัยต่าง ๆ อย่างเช่นดินฟ้าอากาศและภูมิศาสตร์จะต้องนำมาพิจารณาด้วย เพราะการปรับใช้กฎทั่วไปจะก่อให้เกิดผลแตกต่างกันสุดแล้วแต่สภาพแวดล้อม โบแดงเริ่มจากสมมติฐานนี้ไปสู่การตั้งทฤษฎีว่าด้วยดินฟ้าอากาศ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความคิดทางการเมืองของเขา เขากล่าวว่า มนุษยชาติมีอยู่สามแบบใหญ่ ๆ และลักษณะเฉพาะของแต่ละแบบตรงกับเขตดินฟ้าอากาศใหญ่ ๆ สามเขตด้วยกัน คนในตอนใต้ฉลาด แต่เฉยเมยและเกียจคร้านและมักยอมอยู่ภายใต้การปกครองแบบอัตตาธิปไตย พวกทางเหนือแข็งขันและทะเยอทะยาน แต่ไม่ฉลาดและยึดถือรูปการปกครองแบบประชาธิปไตย คนในภาคกลางรวมทั้งฝรั่งเศส ดีเลิศและนิยมราชาธิปไตย ทฤษฎีนี้เหลวไหลก็จริง แต่ก็ไม่จำต้องใช้สายตาที่ลึกซึ้งอะไรนัก ที่จะเห็นได้ว่า มันเป็นความคิดต้นตอของสิ่งโง่เขลาบางอย่างในยุคสมัยใหม่นี่เอง

---

* Wormuth หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๘๕

ในประการสุดท้าย เราอาจได้ความคิดบางอย่างจากโบแดงซึ่งคิดขึ้นก่อนสำนักนิติศาสตร์สังคมวิทยาสมัยใหม่ สำหรับโบแดง กฎหมายมีจุดประสงค์ทางสังคม มันไม่ได้เป็นที่เคารพยกย่องเพียงเพราะเป็นกฎหมาย หากเพราะสิ่งที่กฎหมายกระทำ โดยที่การเปลี่ยนแปลงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กฎหมายก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นเดียวกัน กฎหมายและแนวอุดมการณ์ดีตราบเท่าที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ดังนั้นโบแดงจึงเชื่อว่า ปัญหาต่าง ๆ จะต้องพิจารณาด้วยใจวิพากษ์วิจารณ์และความเต็มใจที่จะเอาสิ่งที่พ้นสมัยทิ้งไว้เบื้องหลังเรา ถ้าหากความก้าวหน้าต้องการเช่นนั้น แน่นอนความพยายามของเขาที่จะใช้อุดมการณ์ชาตินิยมใหม่แทนรูปการเมืองและศาสนาของอดีตที่พ้นสมัย บังคับให้โบแดงต้องสอนสิ่งที่เขาปฏิบัติอยู่

งานยิ่งใหญ่ที่สุดของโบแดงคือ เรื่อง *หนังสือหกเล่มว่าด้วยรัฐ* (Six Livres de la République) ตีพิมพ์ในปี ๑๕๗๗ และมุ่งให้เป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนอันสมบูรณ์เกี่ยวกับจักรวาล โครงการใหญ่โตนี้ไม่เสร็จสิ้น แต่ในเรื่อง *รัฐ* โบแดงได้วางทฤษฎีว่าด้วยรัฐของเขารวมทั้งหลักอธิบายเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีที่สุด จุดประสงค์ของโบแดงต้องการให้คำตอบแก่ปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ซึ่งประเทศของเขาได้รับอยู่ สงครามศาสนาได้ก่อให้เกิดแนวทัศนะต่าง ๆ อันไม่อาจออมชอมกันได้เกี่ยวกับปัญหามูลฐานพันธะทางการเมือง เรื่องฐานะสัมพันธ์ของผู้ปกครองและคนในบังคับ และเรื่องความรับผิดชอบระหว่างกัน โบแดงยอมรับว่า พลังปัจจัยที่ทำให้เกิดความระส่ำระสายนั้น ไม่อาจขจัดให้หมดสิ้นไปได้ หลักการใหม่บางอย่างจะต้องเป็นที่ยอมรับกันอันอาจนำเอกภาพมาให้ทั้งที่มีภาวะลักลั่นแตกต่างอยู่ โบแดงพบสิ่งที่เขาต้องการหาจากความคิดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย แม้ว่าหลักความคิดของเขาในเรื่องนี้ จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของทฤษฎีการเมืองอันสมบูรณ์มากกว่าโดยเริ่มต้นด้วยการพิจารณาศึกษาถึงกำเนิดของรัฐ

ประชาคมธรรมชาติของมนุษย์เราคือครอบครัว อันได้แก่ชายและภรรยาของเขารวมทั้งบุตรหลานและทรัพย์สินของเขา หน่วยประชาคมนี้เป็นลำดับขั้นของการเจริญเติบโตของมนุษย์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเหตุผลและการดำรงชีวิตร่วมกัน ทรัพย์สินเป็นส่วนของการจัดระเบียบองค์การนี้เท่า ๆ กับมนุษย์เหมือนกัน มันเป็นสิ่งจำเป็นขาดไม่ได้สำหรับชีวิตของครอบครัวและทำหน้าที่เชื่อมโยงครอบครัวเข้าไว้ด้วยกัน การครอบครองทรัพย์สินเป็นสิทธิธรรมชาติของครอบครัว ซึ่งจะต้องเป็นที่ยอมรับรู้และคุ้มครองของรัฐ อำนาจก็เช่นกันมีกำเนิดมาจากครอบครัว หรือมาจากบิดา

หัวหน้าครอบครัว ผู้ซึ่งใช้อำนาจอันเกือบสมบูรณ์ภายในวงครอบครัว บิดามีสิทธิกระทำเช่นนั้น เพราะว่าเหตุผลของเขาเหนือกว่าของสมาชิกอื่น ๆ บุตรหลานยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ และภรรยาก็เป็นเพียงสตรีมีอารมณ์และอ่อนไหวเกินกว่าที่จะได้รับมอบความรับผิดชอบที่แท้จริงใด ๆ ได้ ชายไม่อาจขายหรือสังหารภรรยาของตน แต่เขาอาจบังคับเธอให้มีความเคารพเชื่อฟังได้อย่างเต็มที่ และอาจหย่าขาดได้ถ้าเห็นเหมาะสม อำนาจของบิดาเหนือบุตร รวมถึงสิทธิที่จะเอาชีวิตของบุตรก็ได้ โบแดงเน้นถึงอำนาจเด็ดขาดของบิดาในฐานะเป็นประมุขของครอบครัว ไม่มีรัฐใดจะดีไปกว่าหน่วยครอบครัวที่ประกอบเป็นรัฐ เพราะฉะนั้นการขาดระเบียบวินัยและความสงบเรียบร้อยในระดับครอบครัวย่อมจะบังเกิดผลเป็นรัฐที่บ่อนระเบียบด้วย

เมื่อเวลาล่วงไป ครอบครัวทั้งหลายก็รวมกันเข้าเป็นสังคมการเมืองจำนวนหนึ่งเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความฝักใฝ่ทางศาสนาและความต้องการได้รับความคุ้มครองต่อศัตรู ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้จำเป็นต้องมีความร่วมมือทางสังคมอันไม่อาจกระทำได้ในระดับครอบครัว การรวมกันเป็นสมาคมที่ใหญ่ขึ้นเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจุดประสงค์เหล่านี้ ในบั้นปลายสมาคมเหล่านี้จะรวมกันตั้งเป็นรัฐขึ้น การรวมกันเป็นผลขึ้นด้วยกำลังเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ด้วยสงครามและชัยชนะ โบแดงไม่ได้อธิบายไว้อย่างสมเหตุผลว่า การรวมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร การก่อตั้งครอบครัว และสมาคมที่ใหญ่ขึ้นเป็นไปโดยสัญชาตญาณ แต่รัฐนั้นกลับขึ้นอยู่กับกำลัง แม้ว่าดังที่เราจะได้เห็นต่อไปกำลังจะไม่ใช่เป็นเหตุอ้างอิงสนับสนุนรัฐก็ตาม ถึงอย่างไร รัฐจะมีอยู่ได้ก็ต่อเมื่ออำนาจอธิปไตย กล่าวคือ อำนาจอันสมบูรณ์ในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมายเป็นที่ยอมรับรู้กัน

อำนาจอธิปไตยไม่ใช่จุดหมายปลายทางในตัวของมันเอง มันเป็นเครื่องมือมุ่งเพื่อให้บรรลุและส่งเสริมจุดประสงค์ตามที่รัฐมีอยู่ จุดประสงค์เหล่านี้คืออะไรเล่า อะไรเป็นจุดหมายปลายทางซึ่งรัฐได้ก่อตั้งขึ้นมา มันไม่ใช่เพียงแต่ให้ได้มีความสุขเท่านั้น จุดมุ่งหมายเช่นนั้นย่อมจะไม่ควรค่าแก่การจัดระเบียบองค์การใหญ่ยิ่งเช่นนั้น และคงอาจจะบรรลุผลได้ด้วยองค์การสังคมมนุษย์ในระดับที่ต่ำกว่า มันไม่ใช่เพื่อสร้างเอกภาพ เพราะว่าเอกภาพแม้จะพึงปรารถนา แต่ก็เช่นเดียวกับอำนาจอธิปไตย เป็นมรรคไปสู่ผล ไม่ใช่จุดหมายปลายทางในตัวเอง กล่าวอย่างกว้าง ๆ จุดประสงค์บั้นปลายของรัฐคือ ให้ได้มาซึ่งความดีทั้งจิตใจและร่างกายสำหรับบุคคลทั้งปวง ผลประโยชน์ทาง

กายมาก่อนไม่ใช่เพราะว่าสำคัญกว่า หากเพราะจะต้องได้รับเพื่อการดำรงคงอยู่ ดังนั้นรัฐจึงต้องให้การป้องกัน ให้ได้รับความยุติธรรมและสร้างเสริมความสมบูรณ์พูลสุขทางเศรษฐกิจของประชาชน แต่จุดประสงค์อันสูงกว่าของรัฐ คือ ช่วยให้ประชาชนบรรลุถึงคุณธรรม ทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรม และปรับปรุงส่วนเสริมคุณค่าทางสติปัญญา คน ๆ หนึ่งอาจเป็นอยู่โดยปราศจากคุณธรรม รัฐ ๆ หนึ่งอาจก่อตั้งขึ้นและใช้อำนาจสูงสุดโดยปราศจากการส่งเสริมให้บรรลุถึงคุณธรรม แต่รัฐหนึ่ง ๆ ที่ไม่ได้ส่งเสริมให้ไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น ในถ้อยคำของโบแดงไม่ใช่รัฐที่ "มีระเบียบอันดี"

เพื่อให้ได้บรรลุจุดประสงค์เหล่านี้ อำนาจของรัฐจะต้องกว้างขวาง อำนาจอธิปไตยของรัฐจะต้องเป็นที่รู้สึกกัน และโบแดงจำกัดความหมายอำนาจอธิปไตยว่าเป็น "อำนาจสูงสุดเหนือราษฎรและคนในบังคับ ไม่จำกัดด้วยกฎหมาย" ในรัฐที่ "มีระเบียบอันดี" ของโบแดง ฐานะราษฎรชนิดที่มีส่วนเข้าร่วมอันเป็นลักษณะของนครรัฐกรีกนั้นเป็นไปไม่ได้ รัฐสมัยใหม่ใหญ่โตเกินกว่าที่จะปล่อยให้มีสิ่งอื่นใดได้นอกจากการบริหารและควบคุมแบบรวมศูนย์อำนาจ เสรีภาพได้รับคำจำกัดความหมายเฉพาะเป็นพิเศษ ราษฎรเป็นเสรีในความหมายที่ว่า มีความปลอดภัยและไม่เป็นทาส ราษฎรเคารพกฎหมายซึ่งองค์อธิปัตย์ประทานมาให้ แต่ไม่มีบทบาทในการจัดทำกฎหมายทั้งราษฎรก็ไม่ถือว่าเสมอเท่าเทียมกัน แต่มีตำแหน่งฐานะและอภิสิทธิ์แตกต่างกัน และอำนาจอธิปไตยขึ้นต่อราษฎรตามฐานะของตน โบแดงไม่ได้อธิบายถึงกำเนิดของอำนาจอธิปไตยให้เป็นที่พอใจ มันไม่ได้มาจากพระผู้เป็นเจ้า หากดูเหมือนจะเกิดขึ้นจากธรรมชาติของคน เพราะเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องด้วยภาวะของมนุษย์ อำนาจอธิปไตยติดอยู่ในรัฐและสนองจุดประสงค์ที่รัฐมีขึ้น ถ้าหากรัฐไม่ได้ครองอำนาจอธิปไตย รัฐก็จำต้องยอมรับว่าการมีอยู่ของตนไม่มีเหตุอันชอบ รัฐจะต้องมีอำนาจอันไม่จำกัดเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของตน อำนาจอธิปไตยแสดงออกโดยทางการบัญญัติกฎหมาย กฎหมายทั้งปวงมาจากองค์อธิปัตย์ แม้แต่กฎหมายประเพณีก็ยังได้รับผลบังคับใช้จากองค์อธิปัตย์ และอาจถูกยกเลิกไปโดยบัญญัติขององค์อธิปัตย์ จุดประสงค์ของโบแดงเห็นได้ชัดเขาตระหนักแน่ว่า พลังปัจจัยแบ่งแยกในฝรั่งเศสอาจควบคุมไว้ได้ด้วยการกำหนดอำนาจขึ้นเท่านั้น ฐานะอันชอบของอำนาจนี้จะไม่ถูกวินิจฉัยจากรากฐานของความเอนเอียงทางศาสนา

๑๕ส...

ภายในรัฐมีผู้ที่อาจครองอำนาจอธิปไตยอยู่สามประเภท กล่าวคือ มีรูปการปกครองได้สามแบบอันเป็นลักษณะที่รัฐใช้อำนาจอธิปไตย รูปเหล่านี้ได้แก่ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยไม่อาจแบ่งแยกได้ ไม่อาจมีระบอบอย่างเช่นรัฐผสม ซึ่งอำนาจอธิปไตยใช้ร่วมกันในหมู่สาขาต่าง ๆ ของรัฐบาล หน้าที่รัฐบาลอาจแบ่งแยกและความรับผิดชอบอาจแบ่งส่วนกันได้ แต่จะต้องอยู่ภายใต้การนำอยู่เสมอขององค์อธิปัตย์ ซึ่งยังคงทรงไว้ซึ่งอำนาจขั้นสุดท้าย สำหรับโบแดงแล้ว ไม่อาจมีสถานการณ์ใดที่ส่วนดีของรูปการปกครองทั้งสามอาจบรรลุผลและส่วนเสียอาจลดหย่อนลงได้ด้วยการแบ่งแยกอำนาจ การเฉลี่ยอำนาจสำหรับโบแดงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งของความยุ่งยาก ซึ่งเขาพยายามแก้ไข และเขาตระหนักแน่ว่า การรวมศูนย์อำนาจในองค์การเดียวเท่านั้นอาจบังเกิดผลได้จริงจัง โบแดงนิยมราชาธิปไตยอย่างแรงกล้า อำนาจอธิปไตยอาจครองโดยราษฎรจำนวนส่วนใหญ่หรือโดยขุนนางกลุ่มเล็ก ๆ แต่การที่ให้อำนาจอยู่ในมือของรัฐบาลแบบประชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตยนั้น ย่อมจะบั่นทอนจุดประสงค์อันแท้จริงที่อำนาจอธิปไตยควรถูกใช้ เพราะจุดอ่อนอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของรัฐบาลแบบนั้นทั้งหมด อยู่ที่ความรวนเรในการใช้อำนาจ เฉพาะราชาธิปไตยเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพอันจำเป็น และเฉพาะราชาธิปไตยเท่านั้นที่อาจสถาปนาเอกภาพ อันจำเป็นสำหรับรัฐที่มีระเบียบอันดี

การกำหนดให้อำนาจอธิปไตยอยู่ในมือของกษัตริย์ ทำให้การปกครองที่ดีเป็นไปได้ แต่การบริหารที่ฉลาดเท่านั้นที่อาจช่วยให้มีการปกครองที่ดี ผู้ปกครองที่ดีจะรับรู้ว่าโลกไม่ได้อยู่นิ่งเฉย มันเป็นไปไม่ได้ที่จะรักษาสถานะเดิม และความพยายามใด ๆ ที่จะทำเช่นนั้นจะยั่วยุให้เกิดการปฏิวัติ ผู้ปกครองมีอำนาจสมบูรณ์ในการจัดทำกฎหมายสำหรับประเทศ และจะใช้อำนาจของตนเพื่อค่อย ๆ ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามที่จำเป็นต่อความสมบูรณ์พูลสุขทั่วไปและเพื่อป้องกันการปฏิวัติ ยิ่งกว่านั้นผู้ปกครองที่ฉลาดจะต้องรู้จักประชาชนของตน และคาดหมายการสนองตอบของประชาชนต่อการนำของตน ผู้ปกครองควรรู้ขอบเขตซึ่งตนไม่อาจออกไปโดยไม่เสี่ยงต่อความวุ่นวายร้ายแรง เขาควรเลี่ยงไม่ให้เกิดมีความเหลื่อมล้ำเกินไปในหมู่ประชาชนเพราะมีไม่กี่สิ่งที่ส่วนใหญ่หลวงก่อให้เกิดความเสื่อมเสถียรภาพได้ยิ่งไปกว่าความอยุติธรรมแบบนี้ แต่โบแดงก็ไม่ใช่นักเสมอภาคนิยม เขามีแต่รู้สึกเหยียดโครงการแบ่งเฉลี่ยให้เท่าเทียม (leveling) ของนิกายโปรเตสแตนท์หัวรุนแรงในเวลานั้น และโบแดงเห็นด้วยอย่างเต็มที่กับสังคมแบบแบ่งลำดับชั้นซึ่งชนชั้นและ

อภิสิทธิ์ต่าง ๆ มีฐานะมั่นคงและมีระดับสัมพันธ์กับฐานะความมั่นคั่งทางเศรษฐกิจ แต่เขาก็ฉลาดแหลมพอที่จะรู้ว่า ระดับความเหลื่อมล้ำเกินไประหว่างคนมีกับคนจน จะก่อให้เกิดความวุ่นวายและส่งเสริมการปฏิวัติ อีกอย่างหนึ่ง แม้องค์อธิปัตย์จะเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายและอาจแก้ไขเปลี่ยน-แปลงได้ตามที่เห็นเหมาะสมก็ตาม แต่เขาก็ควรเลี่ยงความเสื่อมเสถียรภาพ กฎหมายจะต้องเปลี่ยน-แปลงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปแต่ราษฎรจะต้องสามารถไว้วางใจกฎหมายได้ การเปลี่ยนมากจนเกินไปจะนำไปสู่ความรู้สึกเดือดดาลและขุ่นเคือง ศาลก็เช่นกัน จะต้องให้ความยุติธรรม ศาลควรปรับใช้กฎหมายให้สอดคล้องต้องกันและอย่างเป็นธรรม ศาลควรอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์อธิปัตย์ซึ่งจะต้องแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ศาลตามคุณความสามารถ ไม่ใช่ด้วยการเสนอขายตำแหน่งเหล่านี้* ที่สำคัญอย่างยิ่งได้แก่ข้อเสนอแนะของโบแดงเรื่องขันติธรรมทางศาสนา ทัศนะของโบแดงนี้ไม่ใช่เกิดจากความไม่นำพาในเรื่องความเชื่อถือเพราะเขาเป็นคนเคร่งศาสนา เขาเชื่อว่าศาสนาจำเป็นยิ่งต่อสันติภาพและความสงบเรียบร้อยของประชาคม หากแต่ว่ารูปของศาสนาไม่สำคัญ คนควรถือศาสนา แต่ก็ไม่จำต้องเป็นสมาชิกของศาสนาหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ ในกรณีใดก็ตามการใช้กำลังเพื่อให้เกิดการยอมรับศาสนานั้นเลวร้ายเสียยิ่งกว่าเปล่าประโยชน์ รัฐไม่ควรละเลยเรื่องความเชื่อทางศาสนาและ แน่นอน ไม่ควรจะส่งเสริมให้เกิดการแตกต่างลักลั่น อันที่จริง ถ้ารัฐสามารถจะกำจัดกลุ่มศาสนาหัวรุนแรงกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ เสียก่อนที่จะเติบโตมีกำลังเพียงพอที่จะก่อเหตุยุ่งยากได้แล้ว ก็ควรจะทำเช่นนั้น ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่าโบแดงไม่ได้เสนอแนะให้มีขันติธรรมทางศาสนาด้วยเหตุผลทางศีลธรรมแต่อย่างใด

ในการเตือนให้องค์อธิปัตย์ตระหนักถึงการใช้อำนาจ โบแดงไม่ได้เสนอข้อแนะนำอะไรใหม่มาก โดยแท้จริง เขาเป็นหนี้ทั้งอริสโตเติลและเมเคียเวลลีสำหรับคำแนะนำหลายอย่างที่ให้กับผู้ปกครอง โบแดงมีส่วนเสริมอันทรงคุณค่าอย่างยิ่งในด้านการคิดค้นทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตย แม้ว่าผู้ปกครองสูงสุด ควรปฏิบัติในวงเขตจำกัดอันเหมาะสมเพื่อผลประโยชน์ของการบริหารที่ฉลาดและเป็นผลก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงก็คงมีอยู่ว่าเขาไม่จำต้องทำเช่นนั้น อำนาจของเขาเป็นอำนาจอันถาวรไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้และไม่มีขีดคั่นจำกัด และเขาไม่ได้ใช้อำนาจนั้นด้วยความยินยอมของผู้ถูก

* ในข้อแนะนำนี้ โบแดงโจมตีการทุจริตอันมีมาช้านานในระบบศาลของฝรั่งเศส แต่ข้อเสนอปฏิรูปของเขาไม่เป็นผล การขายตำแหน่งศาลคงทำกันเรื่อยมาอีกราว ๒๐๐ ปีเศษ

ปกครองแต่ผู้ปกครองสูงสุดของโบแดงก็ไม่ทรงอำนาจใหญ่ยิ่งอย่างที่คิดว่าจะเป็น เพราะดังที่เราได้เห็นมาแล้วแม้โบแดงจะให้คำจำกัดความหมายอำนาจอธิปไตยว่าเป็น "อำนาจสูงสุดเหนือราษฎรและคนในบังคับ ไม่จำกัดด้วยกฎหมาย" ก็ตาม เขาก็วางข้อจำกัดบางอย่างเหนืออำนาจอธิปไตยซึ่งทำให้อำนาจอธิปไตยสมบูรณ์เด็ดขาดน้อยลงไป และโดยแท้จริงเป็นบางสิ่งบางอย่างที่ต่ำกว่าอำนาจสูงสุด

ในประการแรก อำนาจอธิปไตยควรใช้โดยรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมาย กษัตริย์จะต้องเข้าดำรงตำแหน่งของตนด้วยการเลือกตั้ง ด้วยการสืบทายาท หรือโดยผลของสงครามอันชอบด้วยกฎหมาย อำนาจอธิปไตยไม่ได้เพียงแต่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดที่ใช้อำนาจเท่านั้น ผู้ที่ได้ตำแหน่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเป็นทรราชย์ ซึ่งไม่เพียงอาจจะไม่ได้รับการเคารพเชื่อฟังเท่านั้น แต่ยังอาจถูกโค่นหรือแม้สังหารเสียก็ได้ โดยไม่ต้องดำเนินวิธีการเป็นทางการต่อพระองค์ แต่การยอมดังกล่าวนี้ ก็ไม่เชิงเป็นข้อจำกัดอำนาจอธิปไตยทีเดียวเพราะทรราชย์ไม่เคยมีอำนาจอธิปไตยอยู่แล้ว มีบางสิ่งบางอย่างที่ผู้ปกครองผู้ทรงอำนาจที่สุดไม่อาจกระทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ในข้อแรกผู้ปกครองไม่อาจทำให้ครอบครัวต้องสูญเสียทรัพย์สินของตน การกระทำเช่นนั้น ย่อมจะเป็นการลิดรอนสิทธิธรรมชาติอันติดอยู่กับครอบครัว และโดยแท้จริง จะเท่ากับเป็นการทำลายครอบครัวอันเป็นหน่วยรากฐานจำเป็นยิ่งในโครงสร้างของรัฐ แน่นอน รัฐย่อมต้องการเงินทุนและเงินทุนหมายถึงภาษี โบแดงยอมรับถึงความจำเป็นของภาษี แต่ก็ถือว่าภาษีจะกำหนดเก็บได้แต่ด้วยความยินยอมของผู้ที่ถูกเก็บเท่านั้น เว้นเสียแต่ว่าเหตุการณ์ฉุกเฉินร้ายแรงบังคับให้กษัตริย์จำต้องใช้วิธีริบเพื่อกู้ฐานะของรัฐ นี่เป็นประเด็นลักลั่นอย่างแรงในทฤษฎีของโบแดง องค์อธิปัตย์ยากที่จะเรียกได้ว่ามี "อำนาจสูงสุด อันไม่จำกัดด้วยกฎหมาย" ถ้าหากว่าจำเป็นต้องได้รับความยินยอมของราษฎรในการที่จะเก็บภาษีเขา คล้ายกับว่าจะรู้สึกถึงความลักลั่นเช่นนี้ โบแดงจึงพูดเพียงขอไปทีเท่านั้นเกี่ยวกับปัญหาทั้งหมดของทรัพย์สิทธิกับอำนาจอธิปไตย

การแสดงความยินยอมของประชาชนในการเก็บภาษี เป็นข้อจำกัดร้ายแรงที่สุดที่โบแดงกำหนดให้องค์อธิปัตย์ แต่มันไม่ใช่ข้อจำกัดอย่างเดียว เขาถือเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสมัยของเขาว่า กฎหมายแห่งธรรมชาติมีอยู่ซึ่งอาจเผยให้รู้ถึงหลักการของความผิดถูกอันควรใช้ปกครองคนทั้งปวง โบแดงทำให้องค์อธิปัตย์อยู่ภายใต้กฎหมายเช่นนั้น องค์อธิปัตย์ไม่อาจถูกบังคับให้จำต้องปฏิบัติตามพันธะข้อนี้ และประชาชนไม่มีสิทธิปฏิวัติถ้าองค์อธิปัตย์ไม่ทำเช่นนั้น เป็นความจริง

ทำนองเดียวกับในกรณีกษัตริย์ละเมิดกฎหมายของพระผู้เป็นเจ้า หลักการมูลฐานหรือรัฐธรรมนูญบางอย่างยังผูกพันองค์อธิปัตย์ด้วย ในเรื่องนี้โบแดงอ้างอิงกฎหมายเซลิค (Salic Law) ซึ่งห้ามมิให้สตรีขึ้นครองราชบัลลังก์ และกฎหมายห้ามการโอนอาณาจักร ทำนองเดียวกัน องค์อธิปัตย์อยู่ภายใต้จำกัดของสัตย์ปฏิญาณ สัตย์ปฏิญาณเป็นคำมั่นและสัญญา ซึ่งจะต้องไม่ถูกละเมิด ถ้าถูกละเมิดความระส่ำระสายจะเกิดขึ้นและความปลอดภัยของรัฐจะอยู่ในอันตราย ประการสุดท้าย องค์อธิปัตย์ไม่มีอำนาจที่จะโอนราชอาณาจักร หรือที่จะเปลี่ยนแปลงการสืบราชบัลลังก์

สรุป

โบแดงกำหนดภารกิจอันหนักให้แก่ตนเอง เหนือสิ่งใดทั้งหมด เขาต้องการให้รากฐานของเสถียรภาพ และเขาเชื่อว่า ทางเดียวเท่านั้นที่เสถียรภาพอาจมีได้ก็คือ โดยการยกอำนาจสูงสุดอันหนึ่งซึ่งสามารถบังคับเจตจำนงของตน สถาปนาระเบียบและทำให้ความสงบสุขกลับคืนมาได้เฉพาะอำนาจเด็ดขาดเท่านั้นที่อาจใช้อำนาจเช่นว่านั้นและในตอนต้นของเรื่องรัฐ โบแดงดูจะยอมรับและเต็มใจที่จะเผชิญข้อเท็จจริงนี้ เพราะมิฉะนั้นแล้ว เขาคงจะไม่จำกัดความอำนาจอธิปไตยด้วยถ้อยคำอันชัดเจนเช่นนั้น แต่โดยแท้จริงแล้วโบแดงไม่สมัครใจจะยอมให้ค่างวดตามที่คำจำกัดความอำนาจอธิปไตยของเขาต้องการ เขาต้องการให้มีอำนาจ แต่เขาก็ต้องการให้สงวนรักษารัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสรวมทั้งกฎธรรมเนียมและประเพณีของประชาชนด้วย เขาไม่อาจมีได้ทั้งสองอย่าง ในการอธิบายถึงข้อลักลั่นขัดแย้งซึ่งโบแดงถูกกล่าวหา อาจพูดได้ว่า โบแดงกำหนดข้อจำกัดเหนือองค์อธิปัตย์เฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการสงวนรักษารัฐเองเท่านั้น กล่าวคือว่าจุดประสงค์ทั้งหมดของการก่อตั้งอำนาจอธิปไตยจะล้มเหลวลงถ้าไม่กำหนดข้อจำกัดไว้เช่นนั้น ในแง่ของโบแดงเหตุผลอ้างอิงอาจสมบูรณ์ เขาคงเชื่ออย่างจริงใจว่า การริบทรัพย์สิน การละเลยกฎหมายธรรมชาติหรือกฎหมายของพระผู้เป็นเจ้า หรือว่าการละเมิดรัฐธรรมนูญ เหล่านี้จะทำให้รัฐล่มจม มันเป็นเรื่องของความเห็นกระมัง แต่กระนั้นบรรดาระบบทรราชย์ที่กระทำผิดเพราะเย้ยหยันคำตักเตือนของโบแดงในเรื่องเหล่านี้ ก็ยังคงสามารถเอาตัวอยู่ได้เป็นเวลาช้านาน

โบแดงมองเห็นชัดเจนกว่าคนสมัยเดียวกันส่วนมากว่าโลกกำลังเปลี่ยนแปลง เขาถือความเปลี่ยนแปลงเป็นความก้าวหน้าและเชื่ออย่างถูกต้องว่า จะต้องมีการปรับสถาบันให้เป็นไปตามนั้น

พวกขุนนางพี่วดัลต่อสู้ขัดขวางการปฏิรูปอย่างรุนแรง โบแดงเชื่อว่าคนเหล่านี้จะต้องยอมจำนนต่ออำนาจศูนย์กลาง กลุ่มศาสนายืนยันว่า ไม่มีเอกภาพทางฆราวาสใดจะเป็นไปได้โดยปราศจากเอกภาพทางศาสนา โบแดงโต้แย้งทัศนะเช่นนี้ และเสนอให้มีผู้ปกครองสูงสุดเป็นจุดรวมเอกภาพสำหรับนิกายศาสนาต่าง ๆ ทั้งปวง เขาเรียกร้องให้มีขันติธรรมทางศาสนา ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลในแง่ประโยชน์มากกว่าในแง่ศีลธรรม แต่เคราะห์ดีสำหรับโลกที่ว่า ขันติธรรมไม่ต้องรอจนกระทั่งให้เกิดมีความตระหนักแน่ทั่วโลกในความถูกต้องทางศีลธรรมของเสรีภาพทางศาสนา ความสำคัญยิ่งใหญ่ที่สุดของโบแดงสำหรับสมัยของเขาก็คือว่า เขาแยกหลักความคิดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยออกจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า และให้อำนาจอธิปไตยเกิดขึ้นจากความต้องการของคนแทน* ในการนี้เขายกย่องรัฐ แต่เป็นการยุติธรรมที่จะต้องระลึกไว้ว่า นี่ไม่ใช่จุดหมายปลายทางที่เขาแสวงหา ความสนใจสูงสุดของเขาอยู่ที่ความสมบูรณ์พูลสุขของชาติ เขาเชื่อว่า การยอมรับทฤษฎีอำนาจอธิปไตยจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางนี้ และโดยที่เขาก็เกรงด้วยว่า การใช้อำนาจอธิปไตยในทางที่ผิด จะยังความเสียหายแก่ผลประโยชน์ของชาติ เขาจึงได้กำหนดวางข้อจำกัดอำนาจนี้ไว้ การโอนอ่อนเช่นนี้ ทำให้เขาเกิดความลักลั่นขึ้นซึ่งเขาไม่อาจเลี่ยงพ้นได้ ในแง่เหตุผล และเป็นเหตุให้มีช่องโหว่ได้หลาย ๆ อย่างซึ่งเสียหายต่อทฤษฎีของเขา แต่ถึงกระนั้น ทฤษฎีนี้ก็มีความสำคัญในเวลานั้นและภายหลังต่อมาเราจะได้เห็นต่อไปว่าทฤษฎีอำนาจอธิปไตยจะเป็นไปได้อย่างไรในงานเขียนของโธมัส ฮ๊อบส์

* Allen หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๖

๑๒ โธมัส ฮ๊อบส์

อังกฤษสมัยโธมัส ฮ๊อบส์

มรสุมของการโต้แย้งทางศาสนาซึ่งแพร่สะพัดไปทั่วทั้งยุโรปตามหลังขบวนการปฏิรูปทางศาสนา โดยเทียบเคียงกันไม่ทำให้อังกฤษกระทบกระเทือน เชื้อมหาเพลิงทั้งหลายมีอยู่เหมือนกันในอังกฤษตอนศตวรรษที่ ๑๖ แต่ความจัดเจนทางการเมืองของบรรดากษัตริย์ทิวดอร์ (Tudors) ทำให้สามารถป้องกันมิให้ชนวนอันตรายลุกลามขึ้น การสวรรคตของราชินีเอลิซาเบธ (Elizabeth) ในปี ๑๖๐๓ และการขึ้นสืบราชบัลลังก์ของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ผู้ที่พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ แห่งฝรั่งเศส เรียกว่า "เจ้าทึ่ม ปัญญาแหลมที่สุดในอาณาจักรคริสต์" เป็นลางบอกถึงเวลาของเหตุร้ายแรงอันยาวนานและขมขื่นระยะหนึ่ง พระเจ้าเจมส์เองไม่ได้มีชีวิตอยู่ถึงได้รับผลผันผวนของการปฏิวัติที่ตนได้ก่อเชื้อไว้มากมาย แต่โอรสของพระองค์ คือ ชาร์ลที่ ๑ ผู้เจริญรอยตามคำสั่งสอนของพระชนกของพระองค์ต้องได้รับโทษทัณฑ์สูงสุดจากการที่เรียนรู้บทเรียนของพระชนกดีจนเกินไป โดยที่เป็นกษัตริย์ที่สง่างามและมีเสน่ห์ยิ่งกว่าพระชนก พระเจ้าชาร์ลคงยืนยันต้องการรักษาราชอำนาจของพระองค์ไว้ พระองค์ดำเนินการอย่างดื้อดึง ทำให้ประชาชนของพระองค์เอาใจออกห่างและได้ละเมิดสิ่งที่คนชาวอังกฤษจำนวนมากทีเดียวถือว่าเป็นหลักประเพณีที่ยึดถือกันมาช้านาน สาเหตุของความยุ่งยากเป็นทั้งทางศาสนาและเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับพระชนกของพระองค์ พระเจ้าชาร์ลทำการก่อกวนพวกเพียวริแตนและใช้ความพยายามเขลา ๆ ที่จะทำลายนิกายเพรสไบทีเรียน (Presbyterianism) ในสก๊อตแลนด์ พระเจ้าชาร์ลยังหมดความอดทนกับรัฐสภา ซึ่งยิ่งลังเลที่จะสนองความต้องการอันไม่รู้จักอิ่มของพระองค์ในเรื่องเงิน พระองค์หันไปใช้วิธีรีด "เงินกู้" จากพวกคนมั่งมี เป็นเงินกู้ที่พระเจ้าชาร์ลมิได้มีเจตนาแม้แต่น้อยที่จะชำระคืน ประกาศว่าด้วยสิทธิ (Petition of Right) ปี

๑๖๒๘ ซึ่งรัฐสภาใช้ยืนยันอำนาจของตนต่อกษัตริย์ได้รับการลงพระนามจากพระเจ้าชาร์ล แต่ด้วยความรู้สึกไม่เต็มใจ การทุจริตผิดอำนาจหน้าที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป โดยได้รับการอำนวยช่วยเหลืออย่างมากมายต่อกษัตริย์จากเอิลแห่งสแตรฟฟอร์ด (Earl of Strafford) ซึ่งควบคุมอำนาจทางด้านอาณาจักรและสังฆราชล๊อด (Archbishop Laud) ซึ่งควบคุมทางด้านศาสนา มีการเก็บภาษีโดยมิได้รับความยินยอมของรัฐสภา มีการจับกุมคุมขังโดยพลการ การบังคับใช้กฎอัยการศึก และมีการซ่องสุมเลี้ยงดูกองทหารตามบ้านเอกชน เหล่านี้เป็นปัญหาที่ทำให้กษัตริย์กับรัฐสภาขัดกัน ในปี ๑๖๓๘ สก๊อตแลนด์ซึ่งขัดเคืองเพราะพระเจ้าชาร์ลพยายามจะก่อตั้งนิกายแองกลิคาน (Anglicanism) ที่นั่น ได้ออกประกาศกติกาแห่งชาติ (National Covenant) ซึ่งมุ่งเพื่อปกป้องนิกายเพรสไบทีเรียน และได้ส่งกองทหารไปต่อสู้กับกำลังทหารของพระเจ้าชาร์ลในอังกฤษ

พระเจ้าชาร์ลปกครองโดยไม่มีรัฐสภาเป็นเวลาถึง ๑๑ ปี แต่วิธีถือเอาความสะดวกทางการคลังแบบเคลือบคลุมซึ่งช่วยให้การปกครองของพระองค์คงอยู่ได้นั้นไม่พอเพียงในยามวิกฤตสงคราม ในปี ๑๖๔๐ พระเจ้าชาร์ลจำต้องยอมเรียกประชุมรัฐสภา รัฐสภานี้ไม่ได้ประชุมมาเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี "รัฐสภาชุดยาว" (Long Parliament) นี้ต่อสู้อย่างกล้าแข็งเพื่อปฏิรูป สแตรฟฟอร์ดและล๊อดถูกประหาร ศาลแห่งสตาร์เชมเบอร์ (Court of the Star Chamber) ถูกล้มเลิกไป หลักการควบคุมทางนิติบัญญัติในเรื่องการเงินได้กำหนดวางขึ้นไว้ และนับเป็นครั้งแรกในประกาศคำร้องประท้วง (Grand Remonstrance) รัฐสภาวิงวอนขอความสนับสนุนประชาชนข้ามหัวกษัตริย์ กษัตริย์ตอบโต้โดยเรียกร้องขอความช่วยเหลือต่อพระองค์ในการต่อสู้กับสมาชิกรัฐสภาที่ก่อการแข็งข้อ และแล้วก็เกิดการแบ่งฝ่ายทำสงครามกลางเมืองกัน แม้กำลังทหารของพระเจ้าชาร์ลจะได้ชัยชนะในตอนต้นๆ แต่ทว่านโยบายของพระองค์สิ้นหนทางมาตั้งแต่ต้น กำลังปัจจัยต่างๆ ที่เรียงรายเป็นปฏิปักษ์ต่อพระองค์มีจำนวนมาก และทรงอานุภาพจนเหลือเกิน กษัตริย์ได้กระทำการผิดพลาดร้ายแรงมาแล้วโดยทำให้ชนชั้นกลางเอาใจออกห่าง กษัตริย์ราชวงศ์ทิวดอร์สุขุมรอบคอบกว่าที่ใช้อำนาจเด็ดขาดของตนโดยอาศัยชนชั้นกลาง ยิ่งกว่านั้น ในการทำลายกวาดล้างพวกเพียวริแตนและเพรสไบทีเรียน พระเจ้าชาร์ลเท่ากับพยายามหันเหกระแสอุดมการณ์ขบวนการปฏิรูปทางศาสนาเองด้วย กำลังผสมของพระองค์ส่วนใหญ่ประกอบด้วยผู้สนับสนุนชาวชนบท ขุนนางและนักบวชนิกายแองกลิคาน มันไม่ทัดเทียมกับกำลังชนชั้นกลางในเมืองและพวกเพียวริแตนซึ่งสนับสนุนฝ่ายรัฐสภา เฉพาะอย่างยิ่ง

เมื่อรัฐสภาได้รับกำลังช่วยเหลือของพวกชาวสก๊อต ราวปี ๑๖๔๙ กองกำลังฝ่ายรัฐสภาภายใต้โอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) ชนะฝ่ายกษัตริย์นิยม และบั่นพระเศียรของพระเจ้าชาร์ล

๒๒ ในการประหารพระเจ้าชาร์ลที่ ๑ นี้ ชนชั้นกลางเท่ากับได้ปฏิเสธลัทธิเทวสิทธิ ซึ่งเคยมีความหมายและความสำคัญเพราะการสนับสนุนของตนมาแต่ก่อน การเปลี่ยนใจของชนชั้นนี้เป็นเครื่องชี้ทั้งในประเทศยุโรปอื่น ๆ และในอังกฤษว่า ลัทธินี้กำลังจะสูญสิ้นไป จักรภพและระบอบอารักขาของครอมเวลล์ (Cromwellian Protectorate) ซึ่งแท้ที่จริงก็คือระบอบเผด็จการทหารซึ่งบังคับใช้กฎอันเข้มงวดของหลักธรรมเพียวริแตน นำวาระเศร้าสลดมาสู่อังกฤษ ริชาร์ด ครอมเวลล์ (Richard Cromwell) ซึ่งอ่อนแอกว่าบิดาของตนมากไม่สามารถรักษาระบอบอารักขานี้ไว้ได้ เจ้าชายชาร์ลถูกอัญเชิญมาจากที่ลี้ภัย และได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าชาร์ลที่ ๒ ในปี ๑๖๖๐ กษัตริย์องค์ใหม่ไม่ได้มีใจรักรัฐสภาเลย และอาจต้องการฟื้นระบอบราชาธิปไตยแบบเทวสิทธิขึ้นมาอีก อย่างไรก็ดีพระองค์ก็ไม่เร่งร้อนที่จะดำเนิน "ไปตามทางของพระองค์" อีก และฉลาดพอที่จะไม่ทำให้สูญเสียการสนับสนุนของกลุ่มคนที่สามารถทำลายพระองค์ได้ ภายใต้พระเจ้าชาร์ลที่ ๒ จะได้มีระยะสันติอยู่ชั่วเวลาหนึ่งก่อนที่เหตุการณ์ต่าง ๆ จะส่งเสริมให้เกิดระยะที่สองและสุดท้ายของขบวนการปฏิวัติในประเทศอังกฤษในศตวรรษที่ ๑๗.

ยุคของการแตกแยกชิงดีอันเกิดจากการขัดแย้งทางศาสนาและเศรษฐกิจนี้ เป็นโลกที่โธมัส ฮ๊อบส์ (Thomas Hobbes ค.ศ. ๑๕๘๘–๑๖๗๙) รู้จักและรู้สึกสลดใจ จึงเป็นอันว่าหมดสิ้นไปแล้วสำหรับเอกภาพของโลกยุคกลางซึ่งดำรงอยู่ได้เพราะการยอมรับหลักศาสนาสากล แทนที่สิ่งนี้กลายเป็นความอลเวงสับสนและระส่ำระสายทางสังคม ขบวนการปฏิรูปทางศาสนาอันยึดถือลัทธิยกย่องความเป็นพระของผู้เชื่อถือทั้งปวงและสิทธิของมโนธรรมและความเชื่อส่วนบุคคล มีส่วนส่งเสริมให้เกิดภาวะการณ์เช่นนี้ ในประเทศอังกฤษทำนองเดียวกับในฝรั่งเศส ทฤษฎีของฮ๊อบส์ก็ทำนองเดียวกับของโบแดงจะต้องพิจารณากัน ในฐานะเช่นนี้ คนทั้งสองปรารถนาสันติภาพและพยายามให้บรรลุผลด้วยการเสนอหลักแทนที่เอกภาพทางศาสนาของอดีต แต่ละคนต่างสร้างทฤษฎีซึ่งหวังว่าจะอำนวยส่งเสริมเอกภาพท่ามกลางพลังปัจจัยแบ่งแยกต่าง ๆ ซึ่งบั่นทอนโครงสร้างของสังคม จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจเลยที่ฮ๊อบส์จะยกเอาความกลัวขึ้นมาเป็นพลังหัวใจในการคิดค้นทฤษฎีของเขา หรือเช่นเดียวกับโบแดง ที่มองเห็นทางออกด้วยการสถาปนาองค์อธิปัตย์ผู้ทรงอำนาจเด็ดขาดขึ้นมา

ชีวิตและงาน

โธมัส ฮ๊อบส์ เป็นบุตรคนที่สองในจำนวนสามคนของครอบครัว เกิดก่อนกำหนดที่เมือง มาลส์เบอรี (Malmesbury) เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ค.ศ. ๑๕๘๘ การที่เกิดก่อนเวลากล่าวกันว่าเป็นเพราะความตื่นตระหนกของมารดาฮ๊อบส์เมื่อได้ยินรายงานของกองทัพเรืออาร์มาดา (Armada) ของสเปญ ฮ๊อบส์เชื่อว่า ลักษณะนิสัยตื่นของเขาเกิดมาจากเหตุการณ์นี้* บิดาของเขาเป็นนักบวช (ทั้งที่ขาดการศึกษา) ซึ่งเป็นนักดื่มตัวฉกาจด้วย เมื่อโธมัสอายุได้ ๔ ขวบ บิดาของเขาถูกบังคับให้ต้องออกจากมาลส์เบอรีอย่างเร่งด่วนหลังจากเกิดเหตุวิวาทที่เขาได้ทุบตีชายคนหนึ่งบาดเจ็บ ฟรานซิสฮ๊อบส์ พี่ชายผู้ใจเมตตาเอื้อเฟื้อรับผิดชอบดูแลครอบครัวและให้ความใส่ใจแก่โธมัสเป็นพิเศษ ฮ๊อบส์ถูกส่งไปโรงเรียนวัดเมื่ออายุสี่ขวบ ระยะการศึกษาของฮ๊อบส์ในวัยเด็กนี้ต่อด้วยการเรียนที่โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง แล้วเมื่ออายุ ๑๕ คือในปี ๑๖๐๓ เข้าศึกษาที่ม๊อดแลน ฮอล (Mogdalen Hall) แห่งมหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด หลักธรรมศึกษา (Scholasticism) ซึ่งยังคงเป็นพื้นฐานการศึกษาที่อ๊อกซฟอร์ดไม่เป็นที่สนใจสำหรับฮ๊อบส์ และเขาได้ใช้เวลาส่วนมากตามร้านขายหนังสือและเครื่องเขียนอันเป็นที่ซึ่งตามปากคำของเขาบอกว่าเขาจะ "นอนเพ่งแผนที่ต่าง ๆ" ฮ๊อบส์ได้รับปริญญา บี.เอ ในปี ๑๖๐๘ และรับตำแหน่งเป็นครูสอนประจำตระกูลเคเวนดิช (Cavendish) ศิษย์ของเขาคือ วิลเลียม เคเวนดิช (William) เป็นเอิลที่สองแห่งเดวอนเชอร์ (Earl of Devonshire) ซึ่งฮ๊อบส์ได้เดินทางติดตามไปด้วยในยุโรปในปี ๑๖๑๐ ที่นั่นฮ๊อบส์รู้สึกประทับใจในลักษณะการโต้แย้งในทางปัญญาความคิดต่อหลักธรรมศึกษา และเมื่อกลับประเทศอังกฤษ ฮ๊อบส์ก็เริ่มศึกษางานคล๊าสสิค ผลโดยตรงของความสนใจนี้ คืองานแปลอันมีชื่อเสียงของเขาเรื่องธูซิดิดิส (Thucydides) ตีพิมพ์ในปี ๑๖๒๙ ฮ๊อบส์ตระหนักแน่ว่า เหตุยุ่งยากในสมัยของเขามีส่วนคล้ายคลึงกับในประวัติศาสตร์โบราณและบทเรียนอันมีค่าอาจได้มาจากการศึกษาเกี่ยวกับอดีต

วิลเลียม เคเวนดิช เอิลที่สองถึงแก่กรรมในปี ๑๖๒๘ ฮ๊อบส์รับตำแหน่งเป็นครูสอนบุตรของเซอร์ เจอร์เวส คลินตัน (Sir Gervase Clinton) เขาใช้เวลาสอนอยู่ ๑๘ เดือน และคงเป็นในระยะนี้เองฮ๊อบส์เริ่มโดยบังเอิญได้เรียนรู้วิชาเรขาคณิตและรู้สึกทึ่งในวิธีการของวิชานี้อย่างมาก แนวอันมีแบบแผนในการขบปัญหาของศาสตร์แผนใหม่ (สำหรับฮ๊อบส์) นี้ยังความสนใจแก่เขา

* บรรดานักวิจารณ์พากันอ้างอิงถึงลักษณะความขลาดอันมีชื่อนี้ แต่ไม่แน่เลยว่าจะเป็นจริงแบบนั้น

อย่างใหญ่หลวง และมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความพยายามของเขาในการคิดสร้างทฤษฎีการเมืองแบบศาสตร์ (Scientific) ในปี ๑๖๓๑ ฮ็อบส์ กลับไปทำหน้าที่ให้กับตระกูลเคเวนดิช คราวนี้เป็นครูสอนบุตรของอดีตศิษย์ของเขา ซึ่งใช้นามบิดาของเขา คือวิลเลียม เคเวนดิช เป็นเอิลที่สามแห่งเดวอนเชอร์ จากนั้นฮ็อบส์ก็ได้เดินทางครั้งสำคัญในต่างประเทศ เขายังคงเป็นครูและเพื่อนร่วมทาง แต่กลายเป็นที่รู้จักในวงการปัญญาชนยุโรปในฐานะเป็นสหายใกล้ชิดของบรรดาผู้นำฝ่ายเป็นปฏิปักษ์ต่ออุดมการณ์หลักธรรมศึกษา บุคคลเหล่านี้ มีบุคคลชื่อเด่น อย่างเช่น เมอร์แซนน์ (Mersenne) กาลิเลโอ (Galileo) เดกาส์ (Descartes) และกัสเซนดี (Gassendi) รวมอยู่ด้วย

ในปี ๑๖๓๗ ฮ็อบส์กลับจากภาคพื้นทวีปยุโรปสู่ประเทศอังกฤษในขณะที่พระเจ้าชาร์ลที่ ๑ กำลังต่อสู้อยู่กับกลุ่มรวมอันทรงอิทธิพลของขุนนางกลุ่มเพียวริแตนกับคนชั้นสูงส่วนภูมิภาค ซึ่งต่างไม่พอใจนโยบายเกี่ยวกับศาสนาและมาตรการภาษีของกษัตริย์ ฮ็อบส์สนับสนุนกษัตริย์และแสดงทัศนะของเขาในเรื่องนี้ ในงานเขียนเรื่อง *ส่วนประกอบของกฎหมาย ทางธรรมชาติและทางการเมือง* (The Elements of Law, Natural and Politique) ซึ่งออกจำหน่ายจ่ายแจกเป็นส่วนตัว แต่ก็ไม่เป็นส่วนตัวพอที่จะให้ความสงบในจิตใจของฮ็อบส์ ในปี ๑๖๔๐ ฮ็อบส์เห็นสมควรต้องออกจากประเทศอังกฤษกลับไปสู่ภาคพื้นยุโรป อันเป็นที่ที่เขาใช้เวลาลี้ภัยอยู่เป็นเวลา ๑๑ ปี เขาไม่รู้สึกว่าเป็นระยะที่เป็นสุขสำราญนัก จนกระทั่งใกล้จะสิ้นสุดเวลานั้น ฮ็อบส์ได้เข้าสมทบในวงการปัญญาชนซึ่งเขาเห็นว่าเป็นปึกแผ่นมั่นคงดีแล้ว ในตอนนี้เขาปฏิบัติงานอยู่ขณะหนึ่ง คือระหว่างปี ๑๖๔๖ ถึง ๑๖๔๘ ในฐานะเป็นครูสอนคณิตศาสตร์ให้แก่เจ้าชายแห่งเวลส์ (Prince of Wales) ผู้เยาว์วัยซึ่งจะเป็นพระเจ้าชาร์ลที่ ๒ แต่ในขณะนี้ยังลี้ภัยมีฐานะอ่อนแออยู่ ฮ็อบส์ทำให้เดกาส์และคนอื่น ๆ ต้องมีการโต้แย้งทางความคิดอ่านอย่างรุนแรงอยู่ครั้งหนึ่ง ซึ่งลักษณะอารมณ์ร้อนของฮ็อบส์ มักจะทำให้เขาเป็นเช่นนี้เสมอ ที่สำคัญยิ่งก็คือว่า ฮ็อบส์ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเขียน เรื่อง *เดซิเว* (De Cive) และ *รัฐาธิปัตย์* (Leviathan) แต่ละเรื่องเป็นบทเขียนที่เป็นเหตุให้เขาต้องเร่งร้อนออกไปจากประเทศอังกฤษ

ในปี ๑๖๕๑ ฮ็อบส์นำต้นฉบับเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ของเขาเสนอให้แก่หนุ่มชาร์ล งานเขียนนี้มุ่งสนับสนุนหลักการปกครองแบบอำนาจเด็ดขาด ซึ่งฮ็อบส์เชื่อว่าจะเป็นการปกครองชนิดเดียวที่มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับได้ดีที่สุด และฮ็อบส์มุ่งจะให้เป็นเงินส่งเสริมฝ่ายกษัตริย์

นิยม แต่ด้วยเหตุผลซึ่งจะเห็นได้ชัดต่อไป ฝ่ายกษัตริย์นิยมไม่สู้จะนิยมชมชอบผลความพยายามของฮ๊อบส์นัก แม้ว่าชาร์ลเองจะรู้สึกขำมากกว่าขุ่นเคืองอดีตครูผู้ยากแค้นผู้นี้ก็ตาม แต่ฮ๊อบส์ก็ต้องถูกตัดออกไปจากราชสำนัก และถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากผู้เคยเป็นมิตรฝ่ายกษัตริย์นิยมของตนแต่ก่อน แนวความคิดของ *รัฐาธิปัตย์* อันเป็นปฏิปักษ์รุนแรงต่อคาธอลิคยังยั่วยุการโจมตีจากกลุ่มนักบวชชาวฝรั่งเศสด้วย เนื่องจากการที่ถูกฝ่ายกษัตริย์นิยมที่ลี้ภัยตัดออกไปจากราชสำนัก ทำให้ความสุขสำราญของชีวิตในปารีสสูญสิ้นไปอย่างมาก และเนื่องจากฮ๊อบส์ไม่แน่ใจว่า กลุ่มนักบวชฝรั่งเศสจะไม่สามารถชักจูงรัฐบาลฝรั่งเศสให้ดำเนินการเป็นปฏิปักษ์ต่อเขาได้เป็นผลสำเร็จ ฮ๊อบส์จึงเลือกเอาทางที่เป็นภัยน้อยกว่า ในฤดูหนาวปี ๑๖๕๑ เขากลับสู่ประเทศอังกฤษขอสงบศึกกับระบอบจักรภพและถูกสั่งให้ใช้ชีวิตอย่างเงียบ ๆ แต่โดยแท้จริง ฮ๊อบส์ไม่อาจปฏิบัติตามคำสั่งเช่นนั้นได้จริง ๆ แล้วเขายังคงพัวพันอยู่กับการทำสงครามปากอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งในบางครั้งเขาก็พลาดท่าเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทฤษฎีทางคณิตศาสตร์ ซึ่งถึงจะสนใจอย่างเต็มที่ แต่เขาก็รู้น้อยมากทีเดียว

ในปี ๑๖๖๐ ชาร์ลที่ ๒ เสด็จคืนสู่ราชบัลลังก์อังกฤษ พระองค์เคยสำราญกับปัญญาไหวพริบและการสมาคมกับฮ๊อบส์เสมอ และทรงโปรดปรานนำเขากลับคืนสู่ราชสำนักอีก ตอนนี้ฮ๊อบส์เข้าวัยชรา อายุถึง ๗๒ ปี แต่เขายังคงมีชีวิตต่อไปอีก ๑๙ ปี และได้ใช้เวลาเหล่านั้นไปในการอภิปรายโต้เถียงแบบเดียวกับที่เขามีชื่อมาในตอนแรก เมื่ออายุ ๘๐ ภายหลังระยะที่มีการโต้เถียงเผ็ดร้อนกับเจ้าหน้าที่องค์การศาสนานิกายแองกลิคาน ซึ่งตระหนักในสิ่งที่ถือว่าเป็นความไม่เชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้าของเขาแล้ว ฮ๊อบส์ก็ต้องถูกทางการสอบสวนเพื่อวินิจฉัยว่า มีเหตุหรือไม่ที่จะสนับสนุนข้อกล่าวหาว่าเป็นคนนอกรีต ฮ๊อบส์จัดการเผางานเขียนทุกชิ้นที่อาจต้องสงสัย และได้เขียนงานขึ้นบทหนึ่งเพื่อพิสูจน์ว่าข้อกล่าวหาต่อเขาไม่มีมูลความจริง เขารอดพ้นจากการถูกโจมตีแต่ก็ได้ผลเสียตอบแทน ชาร์ลเตือนเขาให้งดเว้นจากการตีพิมพ์เขียนเรื่องโต้แย้งต่าง ๆ เสียที ถ้าหากว่ายังจะหวังได้รับความคุ้มครองของพระองค์อยู่อีก งานของฮ๊อบส์ส่วนมากตั้งแต่นั้นจึงมิได้ตีพิมพ์ออกจนกระทั่งภายหลังมรณกรรมของเขา ในตอนท้าย ๆ ฮ๊อบส์มิได้รับอนุญาตแม้จะตอบโต้คำโจมตีจากศัตรูของเขา แต่เขาก็ได้รับการปลอบประโลมอย่างไม่ต้องสงสัยจากผู้มาเยือนเขาเป็นจำนวนมากจากนอกประเทศ ซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความยิ่งใหญ่ในชื่อเสียงของเขาในยุโรป เขาเป็นคนแข็งขันจนถึงวาระสุดท้าย อันที่จริงเขากำลังเจรจาอยู่กับผู้ตีพิมพ์งานของเขาขณะเขาถึงแก่อนิจกรรมเมื่ออายุ ๙๑ ในวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๗๙

วิธีการของฮ๊อบส์

ปัญหาในสมัยของฮ๊อบส์อยู่ที่ว่าประชาคมที่เป็นปึกแผ่นอาจจะก่อตั้งขึ้นได้หรือไม่ด้วยสติปัญญาของมนุษย์ ฮ๊อบส์คิดว่าได้และพูดถึง "ศิลป" ซึ่งจะใช้สร้างรัฐ ฮ๊อบส์ได้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความหวังว่าสังคมอาจจะจัดระเบียบใหม่ได้ในลักษณะที่สร้างคนขึ้นมาใหม่ และทำให้ชีวิตของคนดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นแต่ก่อน ทั้งนี้โดยอาศัยความรู้แบบศาสตร์ ฮ๊อบส์ตระหนักแน่ว่า ความยุ่งยากของมนุษยชาติโดยส่วนใหญ่เป็นผลเกิดจากลักษณะความไม่จัดเจนและไม่รู้จริงในการที่ประชาคมการเมืองได้ก่อรูปขึ้นในอดีต เขารู้และยอมรับทัศนะของเดกาส์ที่ว่าวิธีการทางคณิตศาสตร์อาจปรับใช้ได้กับการขบปัญหาในศาสตร์อื่น ๆ เขารู้สึกจะมั่นใจมากกว่าเดกาส์ในเรื่องนี้เพราะความหย่อนในความรู้ทางคณิตศาสตร์ของเขาเอง อย่างไรก็ตามฮ๊อบส์เชื่อว่า ศาสตร์เกี่ยวกับสังคมอาจจะคิดค้นขึ้นได้ถ้าหากสามารถนำเอาหลักง่ายๆ ที่สุดมาใช้เป็นรากฐานสำหรับสร้างรูปโครงที่ซับซ้อนขึ้นตามลำดับเป็นขั้น ๆ ไปทำนองเดียวกับในทางคณิตศาสตร์* ฮ๊อบส์ปฏิเสธวิธีการสืบสาวด้วยเหตุผล (inductive) และการอ้างอิงประสบการณ์ (empiricism) เขาคิดว่า บทเรียนของประวัติศาสตร์โดยทั่วไปไม่มีค่า การที่จะสร้างจักรภพจำเป็นต้องอาศัยการกำหนดแน่ชัดของกฎและหลักต่าง ๆ ซึ่งมีความสมบูรณ์แบบศาสตร์และถาวร มันไม่ต้องการเพียงแต่การฝึกซ้อมอย่างเช่น "การเล่นเทนนิส" เท่านั้น เหตุผลเป็นหลักนำที่ไว้ใจได้ดีกว่าประวัติศาสตร์**

ฮ๊อบส์ปรับทัศนะเช่นนี้ให้เข้ากับสิ่งที่เขาถือว่าเป็นศาสตร์ของการเคลื่อนไหว เขาเห็นว่ารูปต่าง ๆ ของวัตถุอาจแยกแยะจากกันได้ ก็แต่ด้วยลักษณะแตกต่างของการเคลื่อนไหวในตัวของมันเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งถ้าหากวัตถุทั้งหมดอยู่กับที่ หรือถ้าทั้งหมดมีการเคลื่อนไหวในอัตราและทิศทางเดียวกันแล้ว ก็จะไม่มีรูปลักษณะแตกต่างอะไรกันเลย เพราะฉะนั้น ลักษณะแตกต่างของการเคลื่อนไหวจึงคงต้องเป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง จากหลักนี้ ฮ๊อบส์มองเห็นและคิดสร้างหลักปรัชญาสามส่วนขึ้น ในส่วนหนึ่งเขาจะได้อธิบายปรากฏการณ์ทางวัตถุ ในอีกส่วนหนึ่งอธิบายความรู้และความรู้สึก และสุดท้ายอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ทั้งหมดนี้อธิบายในแง่ของการเคลื่อนไหว ผลที่สุดงานเขียนก็ได้จบบริบูรณ์เป็นหนังสือสามเล่ม คือ *เด คอร์โปเร* (De Corpore) *เด โฮมิเน*

* Sheldon & Wolin, Politics and Vision หน้า ๒๔๑–๒๔๒

** หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๕๑–๒๕๒

(De Homine) และ *เด ซิเว* (De Cive) แต่งานทั้งสามนี้มิได้เป็นไปในรูปที่ฮ็อบส์ตั้งใจไว้แต่แรก นี่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดจากความไม่สมบูรณ์ของหลักสันนิษฐานและทั้งจากการที่ฮ็อบส์ขาดความรู้ในทางนี้ด้วย

อย่างไรก็ดี การปรับใช้ของฮ็อบส์บางอย่างเข้ากับหลักปรัชญาการเมืองของเขา เขาอ้างว่าความประพฤติของคนกำหนดขึ้นจากการรับของคนต่อความรู้สึก ซึ่งเป็นรูปหนึ่งของการเคลื่อนไหวมนุษย์สนองรับเหมือน ๆ กันต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาและไม่รับต่อสิ่งซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนา ถ้าหากข้อเท็จจริงง่าย ๆ เช่นนี้เป็นที่เข้าใจกัน เราก็อาจไปได้ไกลในการเข้าใจถึงธรรมชาติของคนและลักษณะของประชาคมการเมืองที่จำเป็นต้องมีขึ้นจากธรรมชาตินั้น ๆ

ธรรมชาติของคนและสภาวะธรรมชาติ

ทฤษฎีการเคลื่อนไหวของฮ็อบส์ไม่ใช่เป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์แต่อย่างใดเลย หากแต่อาศัยใช้หลักจิตวิทยา ในการที่เสนอทฤษฎีการเมืองโดยอาศัยพื้นฐานหลักความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์นั้น ฮ็อบส์คงถือตามแนวที่ได้กรุยทางไว้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว นักทฤษฎีการเมืองก่อนหน้าเขารวมทั้งเปลโต้ก็ทำอย่างเดียวกัน แต่กระนั้น ผลงานส่วนของฮ็อบส์ในหลาย ๆ ด้านมีลักษณะเด่นเฉพาะ เขาคิดว่า ปัจจัยควบคุมในชีวิตมนุษย์คือพลังภายในซึ่งผลักดันคนให้แสวงผลประโยชน์ส่วนตนเฉพาะอย่างยิ่งในอันที่จะหลีกเลี่ยงการประทุษร้าย คนเราไม่ได้เป็นเจ้าชะตาชีวิตของตนเองในลักษณะที่ว่าสามารถตกลงยอมรับหลักอุดมการณ์ร่วมกันอย่างหนึ่ง แล้วดำรงชีวิตอย่างสงบสุขและด้วยความร่วมมือกันตามข้อตกลงนั้น ๆ สันติสุขจะเป็นไปได้ก็แต่ด้วยความเข้าใจในพลังปัจจัยต่าง ๆ ที่บังคับธรรมชาติมนุษย์และด้วยการยอมรับรู้ถึงความจำเป็นของการควบคุมพลังปัจจัยเหล่านี้เท่านั้น* ความดีและความชั่วเป็นเพียงคำที่คนใช้บ่งถึงสิ่งที่ตนชอบและไม่ชอบเท่านั้นเอง ไม่ได้มีความหมายหรือความสำคัญอะไรในตัวเองเลย ดังที่ฮ็อบส์กล่าวไว้ว่า "แต่สิ่งใดก็ตามที่เป็นของซึ่งคนอยากได้หรือต้องการ นั่นก็เป็นสิ่งที่เขาเรียกว่า *ดี* สำหรับเขา ส่วนของที่ตนเกลียด ก็ตรงกันข้ามเป็นสิ่ง*ชั่ว*"** พลังผลักดันรากฐานสองอย่างของธรรมชาติมนุษย์คือ อันแรกเป็นความพยายามมุ่งในสิ่งใด

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๖๐

** Thomas Hobbes, Leviathan (introduction by A.D. Lindsay). E.P. Dutton & Co., Inc., New York, 1914 *บท* ๖

ก็ตามที่เห็นว่าพึงปรารถนา และอันที่สองเป็นการหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา การผสมผสานต่างๆ ของพลังทั้งสองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกและการกระทำทั้งปวงของมนุษย์

วัตถุประสงค์ใหญ่ของความต้องการของคนคือ การสงวนรักษาตนเอง และสิ่งที่เขาต้องการหลีกเลี่ยงอย่างที่สุดคือการสูญเสียชีวิต ดังนั้น ความปลอดภัยจึงเป็นสิ่งดียิ่งใหญ่ที่สุด และความไม่ปลอดภัยเป็นสิ่งชั่วใหญ่ยิ่งที่สุด คนต้องการให้แน่ใจในชีวิตและทรัพย์สิ่งของของเขา อย่างไรก็ดี ความปลอดภัยจะบรรลุถึงได้ก็แต่ด้วยการมีอำนาจเท่านั้น ไม่มีคนใดที่จะมีวันได้มีอำนาจอย่างเพียงพอ เพราะเขาจะแสวงอำนาจให้มากขึ้นเสมอเพื่อคุ้มครองสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว ดังนั้น ความปรารถนาอำนาจจึงไม่มีขอบเขตจำกัด แม้ว่าอำนาจจะจำกัด และนี่เองที่เป็นสาเหตุของปัญหาขัดกันในหมู่คน

> "ข้าพเจ้าถือว่า ความเอนเอียงทั่วไปของมนุษยชาติทั้งปวง คือความปรารถนาอำนาจแล้ว อำนาจเล่าร่ำไปไม่อยู่สุข ซึ่งจะยุติลงก็แต่ในความตายเท่านั้น สาเหตุของข้อนี้ไม่ใช่เสมอไปว่าคนหวังจะได้ความชื่นชมให้มากขึ้นกว่าที่เขาได้มีอยู่แล้ว หรือว่าเขาไม่สามารถพอใจอยู่กับอำนาจปานกลาง หากเป็นเพราะว่าเขาไม่อาจแน่ใจในอำนาจและวิธีการที่จะดำรงชีวิตด้วยดีตามที่เขามีอยู่ในปัจจุบันได้ โดยไม่ต้องแสวงหาเพิ่มขึ้นอีก" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๑)

การต่อสู้เพื่ออำนาจในหมู่คนเป็นเรื่องสลับซับซ้อนและเน้นหนักเพราะความเสมอทัดเทียมกันของคน คนเราแสวงจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน และโดยทั่วไปคนมีความสามารถอย่างเดียวกันที่จะสำเร็จผล

> "ธรรมชาติสร้างให้คนเสมอทัดเทียมกันในความสามารถทางกายและใจ ถึงว่าแม้บางครั้งจะมีคนหนึ่งแข็งแรงในทางกาย หรือมีความคิดอ่านที่ปราดเปรื่องกว่าอีกคนหนึ่งก็ตาม แต่กระนั้นเมื่อนับรวมทั้งหมดแล้ว ข้อแตกต่างระหว่างคนกับคนมีอยู่ไม่มากจนถึงกับว่า คนหนึ่งอาจอ้างเรียกร้องผลประโยชน์ใด ๆ สำหรับตนเองซึ่งอีกคนหนึ่งไม่อาจอ้างได้เช่นเดียวกับตน" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓)

ความเสมอทัดเทียมนี้มีอยู่ทั้งในทางกายและจิตใจ ความเสมอทัดเทียมทางกายเป็นที่เห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า คนอ่อนแอที่สุดก็อาจสังหารคนแข็งแรงที่สุดได้ ถ้าไม่ด้วยเล่ห์กลก็ด้วยการสมคบกับคนอื่น ๆ ความเสมอทัดเทียมทางจิตใจยิ่งเห็นได้ชัดขึ้น "ในด้านกำลังทางจิตใจ...ข้าพเจ้ากลับเห็นว่ามีความเสมอทัดเทียมกันในหมู่คนยิ่งขึ้นกว่าทางกำลังกาย เพราะความสุขุมรอบคอบเป็นเพียงประสบการณ์ซึ่งเวลาเท่า ๆ กันย่อมอำนวยให้แก่คนทั้งปวงโดยเท่าเทียมกันในสิ่งต่าง ๆ ที่เขา

ปรับตนเองให้เข้ากับประสบการณ์นั้นโดยเท่าเทียมกัน" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓) คนส่วนมากถือว่าตนฉลาดกว่าคนอื่น ทั้งที่เขาอาจยอมรับว่ามีไม่กี่คนที่ฉลาดกว่าตัวเขาเอง "แต่ข้อนี้คงพิสูจน์ให้เห็นว่าคนเสมอทัดเทียมกันมากกว่าไม่เสมอทัดเทียมกันในเรื่องนั้น เพราะโดยปกติไม่มีอะไรที่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความมีอยู่ทัดเทียมกันดีไปกว่าที่ว่าทุกคนต่างพอใจกับส่วนที่ตนมีอยู่" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓) ยิ่งกว่านั้น สำหรับฮ็อบส์ ความเสมอทัดเทียมกันของคนเป็นแหล่งกำเนิดของความยุ่งยากไม่ใช่ความพอใจ ทำนองเดียวกันกับสำหรับเจฟเฟอร์สันและปราชญ์กลุ่มเสมอภาคนิยมทั้งหลาย ซึ่งความเสมอทัดเทียมกันอำนวยรากฐานสำหรับทฤษฎีการปกครองแบบประชาธิปไตย คนมีความปรารถนาอันไม่จำกัดในอำนาจ และคนโดยทั่วไปเสมอทัดเทียมกันในความสามารถที่จะบรรลุผล "จากความเสมอทัดเทียมกันของความสามารถนี้ ย่อมเกิดความเสมอทัดเทียมกันของความหวังที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางของเรา เพราะฉะนั้น ถ้าหากคนสองคนปรารถนาสิ่งเดียวกัน...เขาก็จะกลายเป็นศัตรูกัน และในสายทางไปสู่จุดหมายปลายทางของเขาทั้งสอง (ซึ่งที่สำคัญได้แก่การพิทักษ์รักษาตนเองและบางครั้งก็เป็นเพียงความชื่นชมพอใจเท่านั้น) ต่างจะพยายามทำลายหรือขนาบให้อีกฝ่ายหนึ่ง" อยู่ใต้อำนาจ (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓) สังคมเป็นแหล่งรวมของบุคคลทั้งหลาย แต่ละคนจะแสวงประโยชน์ของตนเองและกระทำเช่นนั้นอย่างเป็นผลเสียต่อคนอื่น ๆ ในเมื่อเห็นว่าการประพฤติระรานเช่นนั้นเป็นสิ่งจำเป็น และฮ็อบส์เชื่อว่าโดยทั่วไปมันเป็นเช่นนั้น ไม่มีบุคคลใดจะสามารถยอมจำกัดแรงผลักดันของเขาเพื่ออำนาจ คนอื่น ๆ เขาจะไม่ยอมทำเช่นนั้น และก็จะพบตัวเองอยู่ในฐานะเสียเปรียบเป็นอันตราย

นี่แหละที่เป็นธรรมชาติแท้จริงของคน คนเป็นปัจเจกบุคคล แสวงประโยชน์ส่วนตน ขี้กลัวและแข่งดีจนถึงขั้นต่อสู้ ถ้าหากเขาเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ที่จะกระทำตามอำเภอใจของเขาเองแล้ว เขาจะเข้าไปพัวพันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ใน "สงครามแบบของคนทุกคนต่อทุก ๆ คน" ชีวิตในสภาวะธรรมชาติย่อมจะไม่อาจทนทานได้ สำหรับฮ็อบส์ไม่สำคัญที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าคนเคยมีชีวิตอยู่ในสภาวะธรรมชาติมาแล้วจริง ๆ ฮ็อบส์สนใจเพียงแสดงให้เห็นว่าชีวิตจะเป็นอย่างไรในเมื่อไม่มีรัฐบาล ฮ็อบส์กล่าวอย่างโจ่งแจ้งว่า

> "ในสภาวะเช่นนั้น จะไม่มีที่สำหรับวิสาหกิจ เพราะว่าผลที่ได้ไม่แน่นอน และแล้วก็จะไม่มีวัฒนธรรมของโลกไม่มีทั้งการเดินเรือ และการใช้สิ่งอุปโภคบริโภคที่อาจนำเข้าโดยทางทะเล ไม่มีสิ่งก่อสร้างอันให้ความสะดวกสบาย ไม่มีเครื่องมือเคลื่อนย้ายสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยกำลังมาก ๆ ไม่มีวิชาความรู้เกี่ยวกับ

ผืนโลก ไม่มีการนับเวลา ไม่มีศิลป ไม่มีวรรณกรรม ไม่มีสังคม และที่ร้ายที่สุดก็คือ ความกลัวอันไม่หยุดหย่อน และอันตรายของการตายอย่างรุนแรง และชีวิตของคนจะโดดเดี่ยว แร้นแค้น ทุกข์ยาก เหี้ยมโหดและสั้น" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓)

ข้อเท็จจริงที่ว่าคนเป็นเช่นที่เป็นอยู่ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าชีวิตจะเป็นเช่นไรถ้าหากคนจะต้องอยู่ในสภาวะธรรมชาติ ฮ็อบส์สนับสนุนเหตุผลของเขาโดยอ้าง "หลักพิสูจน์" จากข้อเท็จจริงที่ว่า คนพกอาวุธคุ้มครองตนเองในขณะเดินทาง คนลั่นกุญแจประตูป้องกันผู้ล่วงล้ำ และคนจ้างเจ้าหน้าที่รัฐบาลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ประจักษ์พยานยังมีอ้างได้อีกในเมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ระหว่างชาติ

"ในทุกสมัย กษัตริย์และบุคคลผู้ครองอำนาจสูงสุดทั้งหลายเนื่องจากเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน จึงต่างมีความริษยาต่อกันเรื่อยมา และอยู่ในสภาพและฐานะของนักสู้ คอยจ้องอาวุธของตนและจับสายตาของกันและกัน กล่าวคือ ตั้งป้อม ตั้งกองทหาร และปืนในแดนอาณาจักรของตน และคอยแต่สืบงานลับเพื่อนบ้านของตน เหล่านี้ซึ่งเป็นสภาวะของสงคราม" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓)

ถ้าหากคนเรายังเป็นได้เช่นนี้ในเมื่อได้รับประโยชน์ของสังคมที่มีระเบียบแล้ว คนยิ่งจะเลวลงไปอีกสักเพียงใดในสภาพแวดล้อมอันปราศจากขอบเขตจำกัด และขาดระเบียบบังคับในสภาวะแห่งธรรมชาติ!

การก่อตั้งรัฐาธิปัตย์

คนไม่อาจหวังได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติมนุษย์จะนำสันติภาพและความปลอดภัยมาให้ คนเราเห็นแก่ตัวอย่างแก้ไม่ได้ แต่กระนั้นก็ยังมีทางออกซึ่งเป็นทางเดียวเท่านั้นที่ปฏิบัติได้เพราะอาศัยพื้นฐานข้อเท็จจริงอันแน่ชัดจากธรรมชาติ ความเห็นแก่ตัวของตน อารมณ์ที่คนทั้งปวงมีอยู่เพื่อสนองความต้องการอันเห็นแก่ตัว อาจนำมาใช้เพื่อให้บรรลุถึงชีวิตอันปลอดภัยและสงบสุขได้ แม้คนจะถูกผลักดันด้วยความเห็นแก่ตัว แต่เขาก็ยังเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลอยู่ด้วย จุดมุ่งหมายสำคัญของคนคือการสงวนรักษาชีวิต ความกลัวสำคัญของคนคือความกลัวตาย คนเข้าใจได้ว่าตนอาจจะสูญเสียทรัพย์สมบัติและชีวิตของตนเองไปได้ เว้นเสียแต่ว่าจะสมัครใจยอมรับระเบียบบังคับซึ่งผู้ทรงอำนาจเหนือกำหนดให้

"อารมณ์ซึ่งชวนให้คนใฝ่สันติภาพ ได้แก่ความกลัวตาย ความต้องการสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอันสะดวกสบายและความหวังที่จะได้สิ่งเหล่านี้มาด้วยความอุตสาหะของตน เหตุผลสอนให้รู้จักกฎเกณฑ์อันอำนวยต่อสันติภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่คนอาจถูกชักนำให้มาตกลงกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้เรียกอีกนัยหนึ่งว่ากฎธรรมชาติ" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓)

ในธรรมชาติมีทั้งสิทธิและกฎหมาย ในสภาวะธรรมชาติแต่ละบุคคลมีสิทธิที่จะกระทำสิ่งใดที่ตนเห็นว่าจะส่งเสริมความปลอดภัยของตนเองรวมทั้งการใช้ "ร่างกายของคนอื่น" ตราบเท่าที่ภาวะเช่นนี้มีอยู่ ย่อมไม่อาจมีอะไรประกัน "การมีชีวิตยืนนานตามที่ธรรมชาติปล่อยให้คนมีอยู่ได้โดยปกติ" อย่างไรก็ดี เหตุผลทำให้คนสามารถเข้าใจกฎต่าง ๆ ของธรรมชาติ ซึ่งเมื่อปฏิบัติตามแล้วอาจเป็นทางช่วยได้ ในสภาวะธรรมชาติ กฎหนึ่ง ๆ ของธรรมชาติไม่ใช่ "กฎหมาย" ในความหมายที่แท้จริงเลย การบังคับใช้เป็นปัจจัยจำเป็นที่จะทำให้มันมีความหมายเช่นนั้น กฎแห่งธรรมชาติในสภาวะธรรมชาติเป็นแต่ "หลักคติหรือกฎทั่วไปอันค้นพบด้วยเหตุผล ซึ่งห้ามมิให้คนกระทำสิ่งที่จะเป็นผลทำลายชีวิตของตนเอง (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๓) ในบรรดาหลักคติเช่นว่านั้น ก็มีคำสอนให้คน "แสวงสันติภาพและมุ่งต่อสันติภาพ" ให้ป้องกันตนเองด้วยวิธีการใด ๆ ที่มีอยู่ และ "ให้สมัครใจในเมื่อคนอื่น ๆ สมัครใจเช่นนั้นด้วย...ยอมสละสิทธิในสิ่งทั้งปวงนี้เสีย * และพอใจอยู่กับอิสรภาพต่อคนอื่น ๆ เท่าที่ตนจะยอมให้คนอื่น ๆ มีต่อตน" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๔)

ไม่เป็นการเพียงพอที่ว่าคนเข้าใจหลักการซึ่งชีวิตที่ปลอดภัยจะต้องอาศัยใช้เป็นพื้นฐาน หรือว่าคนสัญญาจะปฏิบัติตามหลักการนั้น คนเรายังคงประพฤติด้วยอารมณ์เพื่อสนองผลประโยชน์ส่วนตัวของตน และ "พันธะของคำพูดนั้นอ่อนแอเกินกว่าที่จะควบคุมความทะเยอทะยาน ความละโมภ โกรธ และอารมณ์อื่น ๆ ของคนโดยไม่ต้องทำให้กลัวอำนาจบังคับบางอย่าง ซึ่งไม่อาจหวังให้มีได้ในสภาวะอันเป็นเพียงธรรมชาติที่คนทั้งปวงเสมอกัน และเป็นผู้วินิจฉัยความถูกต้องของความกลัวของตนเอง" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๔) กติกาสัญญาอันหนึ่งจะต้องทำขึ้นในหมู่คนเพื่อรักษาสันติภาพ แต่ก็ต้องประกอบด้วยอำนาจบังคับอันจะทำให้ความกลัวเกรงต่อผลของการละเมิดฝ่าฝืนกติกาสัญญาเกิดเป็นพลังเหนือกว่าความละโมภต้องการที่คนทั้งปวงจะพึงมีอยู่ชักจูงให้ละเมิดกติกาสัญญานั้น อำนาจนี้อาจจะมีกันขึ้นได้ก็แต่ด้วยการก่อตั้งจักรภพขึ้น "พร้อมกับจัดสร้างอำนาจการเมืองให้พอเพียงที่จะบังคับให้คนรักษาคำมั่นสัญญาของเขา" ฮ็อบส์อธิบายด้วยข้อความอันชัดแจ้งในเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ถึงว่าจักรภพจะตั้งขึ้นได้อย่างไร

"หนทางเดียวเท่านั้นที่จะก่อตั้งอำนาจร่วมเช่นว่านั้น อันอาจสามารถป้องกันคนทั้งหลายต่อการรุกรานของต่างประเทศ และป้องกันมิให้ประทุษร้ายต่อกัน ซึ่งเป็นการทำให้คนทั้งหลายอาจบำรุงเลี้ยงตนเองและดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขด้วยกำลังอุตสาหะของตนเอง และด้วยทรัพย์ผลของโลก ก็คือ มอบอำนาจทั้งปวงและกำลังของคนทั้งหลายให้กับคน ๆ หนึ่ง หรือกับกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง เป็นการทอนเจตจำนงทั้งปวงของเขาจากเสียงหลาย ๆ เสียงลงเป็นเจตจำนงเดียว กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือแต่งตั้งคน ๆ หนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งให้เป็นตัวของเขาทั้งหลาย และทุกคนเป็นเจ้าของและรับรู้ตนเองว่าเป็นต้นกำเนิดของสิ่งใดๆที่ผู้ซึ่งเป็นตัวของเขาทั้งหลายจะกระทำหรือเป็นเหตุทำให้เกิดขึ้นในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับสันติภาพและความปลอดภัยร่วมกัน และโดยนัยนี้เป็นการมอบเจตจำนงของคนทั้งหลายทุก ๆ เจตจำนงของผู้นั้น และให้การวินิจฉัยของคนทั้งหลายอยู่ภายใต้การวินิจฉัยของเขา นี่มีความหมายมากกว่าการยินยอมหรือตกลง มันเป็นเอกภาพอันแท้จริงของคนทั้งปวง ในตัวคนๆเดียวกัน อันจัดทำขึ้นด้วยกติกาสัญญาของทุกคนกับทุกคนในลักษณะดุจว่าทุกคนควรจะกล่าวกับทุกคนว่า *ข้าพเจ้ามอบและสละสิทธิของข้าพเจ้าในการปกครองตัวเองให้แก่คน ๆ นี้ หรือกลุ่มนี้ โดยมีเงื่อนไขว่า ท่านต้องสละสิทธิของท่านให้แก่เขา และมอบอำนาจกระทำการทั้งปวงให้แก่เขาเช่นเดียวกัน* เมื่อเช่นนี้แล้ว กลุ่มชนที่รวมกันเข้าเป็นบุคคลหนึ่งเช่นนั้น เรียกว่าจักรภพ (Commonwealth) หรือซิวิตัส (Civitas) ในภาษาลาติน นี่เป็นการก่อให้เกิดรัฐาธิปัตย์ (Leviathan) ผู้ยิ่งใหญ่หรือเป็น (ถ้าจะพูดอย่างยกย่องขึ้น) *พระเจ้าผู้เป็นอมตะ* ซึ่งเราเป็นหนี้สันติภาพและการคุ้มครองภายใต้ *พระเจ้าผู้เป็นอมตะ*" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๗)

ในการอธิบายถึงกำเนิดของรัฐนี้ ฮ๊อบส์ปฏิเสธทฤษฎีเทวสิทธิ เขาคงจะได้สำนึกอยู่ว่าทฤษฎีนี้กำลังจะสูญสิ้นไป และนอกจากนั้น ความคิดอ่านของฮ๊อบส์ก็เอนเอียงไปในทางปฏิบัติเกินกว่าที่จะยอมรับมนต์ขลังของความเชื่อเร้นลับอันแฝงอยู่ในความคิดนี้ ฮ๊อบส์กลับใช้ทฤษฎีสัญญาสังคมแทน หากใช้ในลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับล๊อค์และนักทฤษฎีที่เป็นประชาธิปไตยมากกว่าในเวลาต่อมา ฮ๊อบส์ไม่มีจินตนภาพเกี่ยวกับหลักบัญญัติของกฎธรรมชาติซึ่งผู้ทรงอำนาจสูงสุดมีพันธะต้องปฏิบัติตามและปกป้องรักษา ทั้งสัญญาที่ฮ๊อบส์พูดถึงก็มิใช่สัญญาระหว่างองค์อธิปัตย์กับคนในบังคับ ฮ๊อบส์ตระหนักถึงความหมายในแง่ปฏิวัติของทฤษฎีทั้งสองเหล่านี้ ถ้าผู้ปกครองสัญญาจะคุ้มครองอิสรภาพธรรมชาติของคนในบังคับของตนแล้ว คนในบังคับเหล่านี้ย่อมมีสิทธิอันชัดแจ้งที่จะถอดถอนผู้ปกครองได้ ถ้าหากผู้ปกครองล้มเหลวในภาระหน้าที่นี้ ถ้ามีสัญญาระหว่างผู้ปกครองกับคนในบังคับแล้ว ภาคีฝ่ายหนึ่งย่อมอาจปฏิเสธสัญญาได้ เพราะเหตุที่สัญญาหนึ่ง ๆ ย่อมบ่งความหมายถึงฐานะเสมอภาคของภาคีคู่สัญญา สำหรับฮ๊อบส์ ภาคีฝ่ายที่ยุ่งยากจะเป็นฝ่ายประชาชนเสมอ เพราะฉะนั้น สัญญาของฮ๊อบส์จึงมุ่งหลีกเลี่ยงเหตุอ้างอิงใด ๆ ที่จะส่งเสริมการปฏิวัติ และถือเป็น

รูปข้อตกลง "ของทุกคนกับทุกคน" ที่จะยกสิทธิทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในสภาวะธรรมชาติตลอดจนอำนาจที่จำเป็นในการคุ้มครองสิทธิเหล่านั้นให้แก่อำนาจอธิปัตย์

องค์อธิปัตย์ตามอุดมการณ์ของฮ็อบส์

ฮ็อบส์บอกว่าจักรภพมีอยู่สองชนิด จักรภพด้วย "การก่อตั้ง" เกิดมาจากการตกลงของประชาชนยอมเข้าอยู่ภายใต้องค์อธิปัตย์โดยสมัครใจ จักรภพด้วย "การได้มา" ตั้งขึ้นโดยองค์อธิปัตย์เข้าครองอำนาจด้วยกำลัง คนในบังคับมีทางเลือกเอาระหว่างความตายหรือยอมตายและยอมจำนนโดยสมัครใจ ไม่มีความแตกต่างสำคัญระหว่างสองจักรภพนี้ ทั้งสองเกิดมาจากความกลัว จักรภพก่อตั้งขึ้นด้วยคนเพราะคนต่างกลัวซึ่งกันและกัน หรือไม่ก็ได้มาด้วยผู้ชนะเพราะคนในบังคับกลัวเขา อำนาจขององค์อธิปัตย์เหนือคนในบังคับของเขาใหญ่ยิ่งในจักรภพชนิดหนึ่งเช่นเดียวกับในอีกชนิดหนึ่ง ไม่มีจักรภพชนิดใดยอมรับข้อจำกัดและเงื่อนไขที่จะเพลาน้ำหนักของทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของโบแดงลงไป องค์อธิปัตย์ของฮ็อบส์มีอำนาจสมบูรณ์มากกว่าของโบแดงนัก สิทธิอย่างเดียวที่คนใต้บังคับบัญชายังมีอยู่ในรัฐของฮ็อบส์คือสิทธิป้องกันตนเอง คนอยู่ภายใต้อำนาจอธิปัตย์เชื่อว่าเขาอาจได้รับความปลอดภัย ถ้าหากองค์อธิปัตย์ไม่อาจอำนวยความปลอดภัยให้ได้ คนใต้บังคับก็ไม่จำต้องให้ความเคารพเชื่อฟัง โดยแท้จริง องค์อธิปัตย์ที่ไม่อาจคุ้มครองคนใต้บังคับของเขานั้น ไม่ใช่องค์อธิปัตย์เลย ไม่มีเทวสิทธิของกษัตริย์ และไม่มีเทวกิจของการเคารพเชื่อฟัง

> "พันธะของคนใต้บังคับต่อองค์อธิปัตย์เป็นที่เข้าใจว่ามีอยู่นาน และไม่นานไปกว่าตราบเท่าที่อำนาจยังคงมีอยู่ทำให้องค์อธิปัตย์สามารถคุ้มครองคนใต้บังคับ เพราะสิทธิซึ่งคนมีอยู่โดยธรรมชาติที่จะคุ้มครองตนเองในเมื่อไม่มีคนอื่นใดสามารถคุ้มครองเขานั้น ไม่อาจสูญไปเพราะกติกาสัญญาใด ๆ ได้...จุดมุ่งหมายของการเคารพเชื่อฟังคือการคุ้มครอง ซึ่งถ้าคน ๆ หนึ่งเห็นอยู่ในที่ใดไม่ว่าจะเป็นในดาบของตนเองหรือของผู้อื่นก็ตาม ธรรมชาติกำหนดให้การเคารพเชื่อฟังของเขามีต่อคนนั้นและให้เขาพยายามธำรงรักษาไว้"
>
> (*รัฐาธิปัตย์* บท ๒๑)

กล่าวโดยย่อ การปกครองเป็นเรื่องของการสงวนรักษาตนเอง คนอาจต่อต้านองค์อธิปัตย์ได้ ถ้าหากชีวิตของเขาอยู่ในอันตราย อย่างไรก็ดี คนควรใช้ความระมัดระวังให้รอบคอบอย่างยิ่ง เพราะการต่อต้านเป็นการปฏิวัติ เป็นผลทำลายอำนาจอธิปัตย์และหวนกลับไปสู่สภาวะธรรมชาติซึ่งเลวร้ายยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในรัฐสังคมยกเว้นความตาย ดังนั้น ทั้งที่ยอมรับ "สิทธิของการปฏิวัติ" อย่างจำกัด

มหาปฏิวัติ

แต่ฮ๊อบส์ ก็ไม่ได้พูดถึงอะไรมาก เขาเป็นคนของสมัยของเขา เป็นคนที่คิดรอบคอบและรู้สึกเอือมต่อเหตุการณ์ร้ายแรงซึ่งเกิดจากการปฏิวัติเกินกว่าที่จะรู้สึกยอมให้ทำได้ จุดประสงค์ของฮ๊อบส์มีเพื่อสนับสนุนระบบอำนาจเด็ดขาดซึ่งเขาเชื่อว่าจะธำรงรักษาความสงบสุขภายใน ไม่ใช่เพื่อสนับสนุนการจลาจลต่อต้านอำนาจ

คนต้องเคารพกฎหมายถ้าจะให้มีสันติภาพในจักรภพและสำหรับฮ๊อบส์ กฎหมายเป็นบัญชาขององค์อธิปัตย์ผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียวที่จะบังคับใช้กฎหมาย องค์อธิปัตย์ไม่ได้อยู่ใต้กฎหมายเลยแต่อย่างใด เพราะ "ผู้ที่อาจผูกมัด" ย่อมอาจปล่อยไปได้ และเพราะฉะนั้นผู้ที่ผูกมัดอยู่กับเฉพาะตัวเอง ย่อมไม่ถูกผูกมัด" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๒๖) ฮ๊อบส์รู้ถึงสถานการณ์ในอดีตซึ่งอำนาจของกษัตริย์ถูกท้าทายด้วยข้ออ้างที่ว่าการกระทำของกษัตริย์ขัดกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายบางอย่าง กฎหมายธรรมชาติ กฎหมายสามัญ (Common Law) กฎหมายบัญญัติ และกฎของธรรมเนียมและประเพณีทั้งหมดได้ถูกนำมาใช้เช่นนั้น ฮ๊อบส์โต้ว่า การอ้างอิงเหตุผลเช่นนั้นใช้ไม่ได้ และเรื่องนี้จะแก้ไขได้ก็ต่อเมื่อคนเข้าใจกฎหมายเช่นที่เป็นอยู่เท่านั้น กล่าวคือ เป็นสิ่งที่มาจากเจตจำนงสูงสุดดังที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น ฮ๊อบส์ โต้แย้งหลักความคิดที่เคยยึดถือกันเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติในธรรมชาติมีคุณลักษณะบางอย่างที่จูงใจคนให้มุ่งต่อสันติภาพและต่อการเคารพเชื่อฟัง แต่ไม่มีกฎหมายอันแท้จริงอยู่ภายนอกจักรภพ และ "คุณลักษณะ" เหล่านี้จะกลายเป็นกฎหมายก็ต่อเมื่อองค์อธิปัตย์บังคับบัญชาขึ้นมาเท่านั้น ฮ๊อบส์กล่าวว่า ตุลาการยกย่องคุณธรรมของกฎหมายสามัญโดยอ้างว่า ขึ้นอยู่กับเหตุผล คนเหล่านี้ถูกต้อง แต่ปัญหาที่แท้จริงมีว่าเหตุผลของใครกัน คำตอบก็คือเหตุผลขององค์อธิปัตย์ผู้มีฐานะสามารถเหนือตุลาการรอง ๆ ของอาณาจักร ถ้าหากตุลาการจะอ้างอย่างเช่นโค๊ค (Coke) ว่าตนมีคุณสมบัติเหมาะสมกว่าที่จะประกาศกฎหมาย เพราะตนได้เปรียบจากการศึกษาแล้ว "ก็เป็นไปได้ว่าการศึกษานานๆ อาจจะทวีและเสริมประโยคต่างๆ ที่ผิดๆ พลาดๆ และในที่ใดคนสร้างอะไรโดยอาศัยพื้นฐานที่ผิดแล้ว ยิ่งสร้างมากขึ้นเท่าใด ความหายนะก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น..." (*รัฐาธิปัตย์* บท ๒๖) ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎบัญญัติ ธรรมเนียมและประเพณี นี่ก็เช่นกัน เฉพาะการบังคับขององค์อธิปัตย์เท่านั้นที่ให้ความสมบูรณ์แก่กฎเหล่านี้

ไม่มีอำนาจใดในโลกที่เหนือองค์อธิปัตย์ในการจัดทำกฎหมาย แน่นอน ผู้ปกครองควรปฏิบัติตามกฎของพระผู้เป็นเจ้าและของธรรมชาติ แต่ในเรื่องเช่นนี้ ผู้ปกครองรับผิดชอบเฉพาะ

ต่อพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น" ผู้ปกครองยังควรปฏิบัติตามแนวธรรมเนียมและประเพณีและรับรู้ถึงสิทธิตามกฎบัญญัติ ฮ็อบส์หวังอีกด้วยว่าผู้ปกครองคงจะรู้จักอดกลั้น และกฎหมายที่ผู้ปกครองบังคับใช้คงจะเป็นธรรมและฉลาด ไม่ว่าในกรณีใด คนในบังคับไม่มีสิทธิจะพูดว่าอะไรทั้งสิ้น ระบบ "*รัฐาธิปัตย์*" ไม่ใช่การปกครองด้วยความยินยอมและสิทธิของราษฎรมีเพียงเพื่อป้องกันตนเองเท่านั้น ไม่ใช่เข้าไปมีส่วนในกระบวนการจัดทำกฎหมาย กฎแห่งธรรมชาติต้องการให้มีการปฏิบัติตามกันในหมู่คน และเป็นหน้าที่ขององค์อธิปัตย์ที่จะบังคับใช้กฎหมายนี้เช่นเดียวกับที่บังคับใช้กฎหมายอื่น ๆ ผู้ที่ไม่อาจทำให้ปฏิบัติตามได้จะต้องถูกขจัดออกไปจากประชาคม

"ในความโน้มเอียงของคนต่อสังคม มีลักษณะแตกต่างลักลั่นของธรรมชาติอันเกิดจากลักษณะแตกต่างลักลั่นของอารมณ์รู้สึกต่างๆ ไม่ต่างกับที่เราเห็นในหมู่หินศิลาที่นำมารวมกันใช้สร้างปราการขึ้น เพราะเช่นเดียวกับหินศิลาที่ความแข็งกระด้างและขรุขระทำให้กินเนื้อที่ของก้อนอื่น ๆ มากกว่าที่ตนเองจะเสริมให้เต็มได้ และเพราะความแข็งกระด้าง ไม่อาจทำให้ราบเรียบได้ง่าย ๆ และทำให้เกะกะการก่อสร้าง หินศิลานั้นย่อมจะถูกช่างก่อสร้างทิ้งไป เพราะไร้ประโยชน์และยุ่งยาก ฉันใดก็ฉันนั้น คนที่เพราะเหตุว่าธรรมชาติอันแข็งกระด้างจะพยายามรักษาสิ่งต่าง ๆ ที่เกินความจำเป็นสำหรับตนเอง หากจำเป็นสำหรับคนอื่น ๆ และเพราะอารมณ์ดื้อดันของเขาไม่อาจแก้ไขได้ ก็ย่อมจะต้องถูกปล่อยหรือเอาออกจากสังคมเสียเพราะหนักสังคม" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๕)

เมื่อใดประชาชนเข้าทำสัญญากันแล้ว ก็มีผลผูกมัดถาวร เมื่อกติกาสัญญาได้ทำกันขึ้นมาไม่มีคนใต้บังคับคนใดอาจร้องเรียนถึงความเสียหายที่องค์อธิปัตย์เป็นผู้ก่อขึ้นได้ ในประการแรกองค์อธิปัตย์ไม่ใช่ภาคีในสัญญาและไม่ต้องผูกมัดตามสัญญานั้น ในประการที่สอง ประชาชนเองเป็นผู้ก่อตั้งอำนาจอธิปัตย์นั้นและด้วยเหตุนี้จึงเป็นผู้รับผิดชอบในสิ่งใด ๆ ที่กระทำไป "เป็นความจริงว่าผู้ที่มีอำนาจอธิปัตย์อาจกระทำการอันไม่เป็นธรรมได้ แต่ไม่ใช่ความอยุติธรรมหรือเสียหายในความหมายที่ถูกต้อง" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๘) การพิฆาตทรราชย์เป็นสิ่งต้องห้าม ไม่ใช่เพราะถือว่าเป็นกบฏ (Lèse majesté) หากเพราะว่าการกระทำเช่นนั้นจะเท่ากับเป็นการลงโทษองค์อธิปัตย์สำหรับอาชญากรรมที่ประชาชนมอบอำนาจให้กระทำได้ ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือคนจะหวนตกไปอยู่ในสภาวะธรรมชาติกันอีก

อำนาจขององค์อธิปัตย์มีอยู่สมบูรณ์ในหน้าที่ทั้งปวงของรัฐบาล นอกจากอำนาจในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมาย กล่าวคือในการใช้อำนาจนิติบัญญัติและบริหารแล้วองค์อธิปัตย์เป็นเจ้า

หน้าที่ตุลาการสูงสุด (เป็นผู้พิจารณาและตัดสินกรณีพิพาททั้งปวง และทำการวินิจฉัยทั้งข้อเท็จจริงและกฎหมาย) องค์อธิปัตย์ควบคุมกำลังทหารและเก็บภาษีอันจำเป็นสำหรับการนี้ เขาเลือกรัฐมนตรีและที่ปรึกษาของเขาเองซึ่งเป็นเพียงตัวแทนของเขาและรับผิดชอบเฉพาะต่อเขาเท่านั้น องค์อธิปัตย์มีอำนาจลงโทษและตอบแทนความชอบแก่คนในบังคับของตน อำนาจทั้งหมดนี้จะต้องเป็นขององค์อธิปัตย์ เพราะถ้าหากเขาจะมีความรับผิดชอบในการปกครองและรักษาความสงบอันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของรัฐแล้ว เขาก็จะต้องควบคุมวิธีการที่ใช้สำหรับจุดมุ่งหมายนั้นด้วย ความรับผิดชอบนี้ยังต้องการให้องค์อธิปัตย์ควบคุมความคิดเห็นของมหาชนด้วย เพราะการกระทำมาจากความคิดเห็นและการกระทำใดที่ขัดต่อการธำรงรักษาสันติภาพไม่อาจปล่อยให้มีได้ องค์อธิปัตย์ไม่ควรกำจัดความจริง แต่ปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้นตราบใดที่การกำจัดมุ่งต่อสันติภาพ เพราะไม่มีความคิดเห็นใดที่เป็นภัยต่อสันติภาพจะเป็นความคิดเห็นที่แท้จริงได้ "เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องของผู้ทรงอำนาจอธิปัตย์ที่จะเป็นตุลาการหรือตั้งตุลาการวินิจฉัยข้อคิดเห็นและลัทธิต่าง ๆ ในฐานะเป็นสิ่งจำเป็นต่อสันติภาพ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดการแตกแยกและสงครามกลางเมือง" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๘)

อำนาจขององค์อธิปัตย์ไม่อาจแบ่งแยกได้ รัฐแบบผสมไม่อาจมีอยู่ได้ "อาณาจักรที่แบ่งแยกอยู่ในตัวเองไม่อาจดำรงอยู่ได้" ฮ็อบส์เชื่อว่าความคิดเห็นที่ผิดตามที่ถือกันในอังกฤษที่ว่าอำนาจอธิปไตยอาจร่วมกันได้ระหว่างกษัตริย์ สภาขุนนางและสภาสามัญนั้นเป็นเหตุก่อให้เกิดสงครามกลางเมือง รูปการปกครองสำหรับจักรภพอาจมีได้สามแบบด้วยกัน คือ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย นักเขียนสมัยโบราณบางคนพูดถึงรูปอย่างอื่นเป็นต้นว่า ทรราชย์ ทรชนาธิปไตย และอนาธิปไตย แต่รูปเหล่านี้เพียงแต่มีชื่อเรียกแตกต่างออกไปสำหรับรูปที่กล่าวถึงข้างต้นเท่านั้นเอง และใช้เรียกในหมู่ ผู้ที่ไม่นิยมรูปหนึ่งรูปใดเหล่านี้ ผู้ที่รังเกียจราชาธิปไตยเรียกรูปนี้ว่า ทรราชย์ รูปอภิชนาธิปไตยที่คนไม่นิยมได้ชื่อว่า ทรชนาธิปไตย เช่นนี้เป็นต้น ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าการปกครองจะเป็นโดยคน ๆ เดียว โดยคนไม่กี่คน หรือโดยคนจำนวนมากอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ไม่อาจเป็นรูปผสมหรือรวมหมดทั้งสามอย่างได้ "เพราะจะเท่ากับเป็นการก่อตั้งสององค์อธิปัตย์ และทุก ๆ คนต่างจะมีตัวแสดงแทนถึงสอง โดยการตั้งขึ้นให้ต้านซึ่งกันและกัน ย่อมจำเป็นต้องแบ่งแยกอำนาจนั้น ซึ่ง (ถ้าหากคนจะมีชีวิตในสันติภาพ) ไม่อาจแบ่งแยกได้ และจึงเท่ากับเป็นการลดฐานะมวลชนให้ตกอยู่ในภาวะของสงคราม......" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๙)

ผลดีและผลเสียของรูปหนึ่งรูปใดของสามรูปเหล่านี้ จะต้องวัดกันด้วยความสามารถที่จะรักษาสันติภาพเท่านั้น จะใช้ข้อพิจารณาในแง่จริยธรรมใด ๆ ไม่ได้เลย "ความแตกต่างระหว่างรูปจักรภพทั้งสามเหล่านี้ไม่ได้อยู่ที่ความแตกต่างของอำนาจ หากอยู่ที่ความแตกต่างของความสะดวกเหมาะสมหรือความโน้มน้าวที่จะก่อให้เกิดสันติภาพและความปลอดภัยของประชาชนอันเป็นจุดมุ่งหมายที่รูปการปกครองเหล่านี้ตั้งขึ้นมา" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๑๙) การปกครองที่ผลประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตัวร่วมกันอย่างใกล้ชิดมีทางอย่างยิ่งที่จะสามารถรักษาสันติภาพ ในแง่นี้ราชาธิปไตยมีข้อได้เปรียบหลายอย่าง กษัตริย์รู้ว่าโชคชะตาของตนเองจะรุ่งเรืองถ้าโชคชะตาของคนใต้บังคับตนรุ่งเรืองด้วยเช่นกัน และด้วยเหตุนี้จึงมีแรงกระตุ้นเข้มแข็งที่จะธำรงรักษาสันติภาพและสร้างความเจริญรุ่งเรือง ในระบบราชาธิปไตยอาจจะมีข้อขัดข้องอยู่บ้าง แต่ในระบบอื่น ๆ ก็มีมากกว่า เป็นต้นว่า องค์กรผู้แทนมีลักษณะอืดอาดและเป็นทางให้เกิดความลักลั่นและขัดแย้งในหมู่สมาชิกกลุ่มคนเช่นนั้นใช้เวลาตัดสินใจนานเกินไป และอาจเลิกร้างสิ่งที่กระทำวันนี้เสียในวันพรุ่งนี้ก็ได้ ตรงกันข้ามกษัตริย์ไม่อาจขัดแย้งกับตนเองได้ และราชาธิปไตยโดยปกติมีประสิทธิภาพดีกว่ารูปการปกครองอื่น ๆ

ความเอนเอียงของฮ็อบส์ที่มีต่อระบบราชาธิปไตยเป็นที่เห็นได้ตลอดในเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* แต่กระนั้น ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว เรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ก่อให้เกิดความโกรธเคืองในหมู่กษัตริย์นิยมที่อ่านหนังสือเล่มนี้ เหตุผลสำหรับปฏิกิริยาเช่นนี้ ซึ่งคงต้องยังความประหลาดใจให้แก่ฮ็อบส์ ไม่ยากที่จะค้นพบ ในทฤษฎีของฮ็อบส์ การกระทำของกษัตริย์เองเป็นปัจจัยที่ทำให้เป็นองค์อธิปัตย์ได้ ไม่ใช่เพราะข้ออ้างสิทธิอันชอบธรรมใด ๆ เขาเป็นองค์อธิปัตย์ผู้มีอำนาจที่จะพิทักษ์รักษาตนเองต่อผู้ที่พยายามโค่นเขา เขาจะรอดตัวอยู่ได้ถ้าเขาเข้มแข็งและถ้าเขาปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพจนไม่มีทางจะเกิดฝ่ายค้านได้ ฮ็อบส์ผู้ไม่มีความเชื่อถือ ผู้เป็น "บิดาของคนไม่มีพระผู้เป็นเจ้า" (ดังที่ถูกบริภาษเอาจากเหล่าบริพารของชาร์ลที่ ๒) ประณามหยามหลักอ้างของราชาธิปไตยที่เคยถือกันว่ากษัตริย์เป็นผู้แทนของพระผู้เป็นเจ้า หรือเป็นทายาทในบัลลังก์ตามสิทธิของการสืบทอด สำหรับฮ็อบส์แล้วประโยชน์เท่านั้นที่สำคัญ กษัตริย์ที่ไม่อาจครองฐานะของตนย่อมไม่คู่ควรแก่ฐานะนั้น การที่ฮ็อบส์ปฏิเสธไม่ยอมแบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองโดยนิตินัยกับโดยพฤตินัย ทำให้มีการกล่าวหาว่าเขาเขียนเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ขึ้นเพื่อแสวงความโปรดปรานจากครอมเวลล์ ข้อกล่าวหาไม่มีมูลอะไร แต่ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า ฮ็อบส์เองได้ปูพื้นฐานเช่นนั้นไว้ในหลักปรัชญาของเขา

ทั้งที่ฮ็อบส์เสนอให้อำนาจใหญ่ยิ่งอยู่ในมือขององค์อธิปัตย์ แต่เขาก็มิได้สนับสนุนให้มีรัฐแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ แม้เขาจะยืนยัน "สิทธิ" ขององค์อธิปัตย์ที่จะปกครองอย่างไรก็ได้ตามใจชอบ โดยมีเงื่อนไขแต่เพียงว่าไม่ทำลายชีวิตของคนในบังคับ แต่เขาก็เชื่อว่าจะไม่เป็นการฉลาดและไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเลยที่ผู้ปกครองจะแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับเรื่องรายละเอียดปลีกย่อยของชีวิตประชาชนของตนซึ่งไม่มีอะไรที่เกี่ยวกับสันติภาพและเอกภาพของจักรภพ คนในบังคับควรได้มีเสรีภาพส่วนหนึ่ง นี่ไม่ใช่เป็นเรื่องของสิทธิ เพราะสิทธิดังเช่นที่เป็นอยู่ได้ถูกประชาชนทอดทิ้งไปในการก่อตั้งองค์อธิปัตย์ หากเป็นแต่เพียงว่าผู้ปกครองที่สอดแทรกและละโมภอาจทำลายจุดหมายปลายทางของตนเองได้ ความขุ่นเคืองต่อระบบอำนาจพลการ (despotism) อาจก่อให้เกิดปฏิวัติได้ สำหรับฮ็อบส์อิสรภาพมีคุณค่าทางปฏิบัติมากกว่าในแง่ศีลธรรม แต่ก็เป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อองค์อธิปัตย์บัญชา คำบัญชาเป็นสิ่งอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ถ้าอำนาจควบคุมของอธิปัตย์อ้างขึ้นเหนือท้องที่หนึ่งซึ่งแต่ก่อนคนในบังคับเคยมีเสรีภาพในการกระทำแล้ว เสรีภาพนั้นก็เป็นอันสูญสิ้นไป คำสั่งจะต้องไม่ถูกโต้แย้ง ตรงกันข้าม คนในบังคับมีอิสระที่จะกระทำสิ่งใด ๆ ที่องค์อธิปัตย์ไม่ได้ห้ามไว้ ฮ็อบส์อ้างว่า ทัศนะเกี่ยวกับกฎหมายเช่นนี้ ปล่อยให้คนในบังคับมีเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างกว้างขวาง รวมทั้ง "อิสระที่จะซื้อและขายและทำสัญญาอย่างอื่นระหว่างกัน ที่จะเลือกถิ่นที่อยู่ อาหาร อาชีพ และสร้างลูกหลานของตนตามที่เห็นเหมาะสมและอื่น ๆ ทำนองเดียวกัน" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๒๑) ยิ่งกว่านั้นองค์อธิปัตย์ที่ฉลาดจะปกครองอย่างเที่ยงธรรมโดยรู้อยู่ว่า ถ้าไม่สามารถทำเช่นนั้นแล้วก็จะหันเหคนในบังคับของคนไปสู่ภาวะธรรมชาติ การปกครองด้วยกฎหมาย (Rule of Law) เป็นความจำเป็นทางปฏิบัติมากกว่าเป็นพันธะทางศีลธรรมของฝ่ายองค์อธิปัตย์ การปกครองแบบพลการจะก่อกวนพื้นฐานของรัฐเอง

> "จากเขาหรือเขาทั้งหลายที่มีอำนาจอธิปัตย์ ความปลอดภัยของประชาชนต้องการต่อไปด้วยว่า ความยุติธรรมพึงได้รับการอำนวยให้โดยเท่าเทียมกันต่อประชาชนทุกระดับ กล่าวคือ ทั้งคนมีและทรงอำนาจกับคนจนและต่ำต้อยอาจได้รับความเที่ยงธรรมในกรณีเสียหายที่กระทำต่อตน เพื่อว่าคนใหญ่โตไม่อาจมีความหวังที่จะพ้นผิดในเมื่อกระทำการรุนแรง หรือหยามเกียรติ หรือการเสียหายใดๆ ต่อคนที่ด้อยกว่าได้มากไปกว่าที่คนหนึ่งกระทำทำนองเดียวกันต่อคนหนึ่งในหมู่เขาเหล่านั้น เพราะความเที่ยงธรรมมีอยู่ในที่นี้ ซึ่งโดยที่เป็นหลักคติของกฎแห่งธรรมชาติ องค์อธิปัตย์ย่อมอยู่ภายใต้เท่า ๆ กับคนที่ต่ำต้อยที่สุดของประชาชนของตน" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๓๐)

แต่ฮ๊อบส์พะวงสนใจกับเรื่องความปลอดภัยมากกว่าเสรีภาพ การสงวนรักษาจักรภพและอำนาจอธิปัตย์เป็นจุดสนใจของเขา ถ้าจักรภพล้มเหลว ซึ่งจะเป็นเช่นนั้นแน่นอนถ้าองค์อธิปัตย์ล้มเหลว คนก็จะถูกส่งไปสู่ชะตาชีวิตที่น่ากลัวที่สุด คือชีวิตในสภาวะแห่งธรรมชาติ ในลักษณะที่ทำให้นึกถึงเมเคียเวลลี่ ฮ๊อบส์วางลำดับข้อสมมติผิด ๆ ซึ่งถ้าไม่แก้ไขแล้วก็จะทำให้จักรภพอ่อนแอลงหรือแตกสลายไป ประการแรกเป็นข้อสมมติที่ว่าองค์อธิปัตย์ควรเพลาการควบคุมที่ตนเคยทำและซึ่งตนมีสิทธิกระทำ ข้อนี้อาจก่อให้เกิดผลดีชั่วขณะหนึ่ง แต่ก็มีอันตรายใหญ่หลวงในการลดหย่อนนั้น เพราะประชาชนจะเชื่อว่า สิทธิในการควบคุมเองได้ถูกสลัดทิ้งไปแล้ว เพราะฉะนั้นประชาชนจะขัดเคืองใหญ่โตที่องค์อธิปัตย์จะนำเอาอำนาจกลับมาใช้อีก เฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากประชาชนจะเกิดความเคยชินกับความเป็นอิสระ ซึ่งเป็นผลของความหย่อนยานในการบริหาร ประการต่อไปเป็นลัทธิก่อกวน "ที่ว่าเอกชนทุกคนเป็นผู้วินิจฉัยการกระทำที่ดีและชั่วทั้งหลาย" สภาพเช่นนี้ครอบคลุมอยู่ในสภาวะธรรมชาติ และไม่มีอะไรที่จะมีส่วนส่งเสริมให้หวนกลับไปสู่สภาวะเช่นนั้นได้ดีไปกว่าการยอมรับหลักการที่เป็นภัยข้อนี้ โรคอีกอย่างหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องชำระล้างให้หมดสิ้นไป คือความเชื่อที่ว่าคนไม่ควรกระทำอะไรที่ขัดต่อมโนธรรม มโนธรรมเป็นเพียงการวินิจฉัยและอาจผิดได้ คำตอบปัญหานี้คือจะต้องเคารพกฎหมาย "เพราะว่ากฎหมายเป็นมโนธรรมของส่วนรวม" และกฎหมายไม่ใช่สิ่งที่คนเชื่อว่าเป็นกฎหมาย หากเป็นเจตจำนงขององค์อธิปัตย์ อันตรายอีกอย่างหนึ่งต่อจักรภพเกิดจากข้ออ้างที่ว่า คนมีพันธะต่อความเชื่อถือทางศาสนายิ่งใหญ่กว่าต่ออำนาจการเมือง ก็ใครเล่าที่อาจบอกได้ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงบัญชาสิ่งใด แน่นอนองค์อธิปัตย์เป็นแหล่งของคำของพระผู้เป็นเจ้าที่เชื่อถือได้ดีกว่า "นักการศาสนาที่ไม่มีความรู้" ซึ่งสนใจแต่ที่จะเผยแพร่ทัศนะก่อกวนเช่นนั้นซึ่งเป็นเรื่องเห็นแก่ตัวเสียเป็นส่วนใหญ่ ยังเป็นการผิดด้วยเหมือนกันที่จะอ้างว่าองค์อธิปัตย์อยู่ภายใต้กฎหมายภายใน ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วก็จะต้องมีใครคนหนึ่งเป็นตุลาการวินิจฉัย ในเมื่อองค์อธิปัตย์ถูกกล่าวหาว่าฝ่าฝืน แต่แล้วตุลาการนั้นก็จะอยู่เหนือองค์อธิปัตย์ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ความสับสนเช่นนั้นจะบังเกิดผลทำให้จักรภพต้องสลายไป

ถึงแม้ฮ๊อบส์จะสนับสนุนให้คนในบังคับของจักรภพมีเสรีภาพทางเศรษฐกิจอย่างมากมายก็ตาม แต่เขาบ่งไว้แน่ชัดว่าเสรีภาพเช่นว่านั้นขึ้นอยู่กับเจตจำนงขององค์อธิปัตย์ ไม่มีสิทธิธรรมชาติในทรัพย์สิน ถ้าเราเพียงแต่รู้ว่าทรัพย์สินขาดความปลอดภัยเพียงใดในสภาวะธรรมชาติเท่านั้นก็จะ

ทำให้เข้าใจถึงความจริงข้อนี้ได้ การคุ้มครองทรัพย์สินเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อตั้งอำนาจอธิปัตย์ และเพราะฉะนั้นจึงขึ้นอยู่กับอำนาจนั้น องค์อธิปัตย์มีอำนาจเก็บภาษี เพราะรายได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อความปลอดภัยของรัฐ องค์อธิปัตย์ยังควรแทรกแซงเพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สมบัติรวมอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยมากเกินไป เพราะจะเป็นทางนำไปสู่ความรู้สึกไม่พอใจและการปฏิวัติ

ฮ๊อบส์ยังพิจารณาถึง "โรคร้ายของจักรภพ" อื่น ๆ อีก ซึ่งมีอยู่ข้อหนึ่งเท่านั้นที่จำเป็นต้องพูดถึงในที่นี้ ในทุกประชาคมมีสมาคมต่าง ๆ เกิดขึ้นพยายามแข่งอำนาจกับองค์อธิปัตย์ แต่ดังที่ฮ๊อบส์ได้กล่าวไว้เมื่อพูดถึงรูปการปกครองต่าง ๆ ที่จักรภพจะมีได้ องค์อธิปัตย์อาจมีอยู่ได้เพียงหนึ่งเท่านั้น คนไม่อาจรับใช้นายสองคนได้ หลักการเช่นเดียวกันปรับใช้ได้สำหรับสมาคมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รัฐบาลในประชาคม สมาคมเหล่านี้จะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์อธิปัตย์ และไม่อาจปล่อยให้มีส่วนร่วมในอำนาจอธิปัตย์ ฮ๊อบส์โต้แย้งทฤษฎีหลายอำนาจ (Pluralism) ซึ่งอ้างว่าความภักดีของคนในบังคับอาจและควรได้รับส่วนร่วมกันในหมู่องค์การต่าง ๆ ของประชาคมยิ่งกว่าที่จะมุ่งต่อรัฐโดยสิ้นเชิง ทัศนะเช่นว่านั้นส่งเสริมให้เกิดการแตกแยกฝักฝ่าย ทำให้บั่นทอนเอกภาพของจักรภพและหมุนให้ประชาคมหวนกลับไปหาสภาวะธรรมชาติ

เมื่อพูดถึงอันตรายของการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย ฮ๊อบส์พิจารณาถึงภัยคุกคามที่มาจากบรรดาบุคคลผู้เป็นที่นิยมอย่างสูง ภัยที่มาจากเมืองต่าง ๆ ที่เกิดมีกำลังเข้มแข็งพอที่จะแข็งอำนาจต่อส่วนกลาง และภัยที่มาจากแหล่งอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ความสนใจสำคัญของเขามุ่งอยู่ที่องค์การศาสนาเพราะว่าในบรรดาองค์การทั้งหลายที่อาจแข่งอำนาจกับรัฐ องค์การศาสนาเป็นตัวการใหญ่สำหรับฮ๊อบส์ ศาสนามีความสำคัญทางการเมืองเป็นเบื้องแรก ฮ๊อบส์ไม่ใช่คนเคร่งศาสนา เพราะฉะนั้นการศึกษาถึงความสำคัญทางการเมืองของสัมพันธภาพขององค์การศาสนากับรัฐจึงไม่ถูกหันเหไปเพราะแนวความเชื่อถือส่วนตัว และเขาอาจมององค์การศาสนาในฐานะเป็นเพียงหนึ่ง (แม้จะสำคัญที่สุด) ในบรรดาองค์การทั้งหลาย ซึ่งทั้งหมดเป็นภัยคุกคามอำนาจควบคุมรัฐขององค์อธิปัตย์เช่นเดียวกับองค์การอื่น ๆ องค์การศาสนาจะอยู่ในการควบคุมและอยู่ภายใต้เจตจำนงขององค์อธิปัตย์ ถ้าศาสนาต้องการให้คนในบังคับกระทำการอันขัดต่อบัญชาขององค์อธิปัตย์แล้ว คนในบังคับที่ฉลาดจะเคารพปฏิบัติตามองค์อธิปัตย์ ทางการองค์การศาสนาอาจบอกเขาว่า คำของพระผู้เป็นเจ้าไม่อาจเข้าใจได้เสมอไปด้วยเหตุผลมนุษย์และการเคารพเชื่อฟังไม่อาจขึ้นอยู่กับความเข้าใจ

แต่อย่างเดียว อย่างไรก็ดี เป็นไปได้ว่าคำแนะนำเช่นนี้เป็นเพียงกลวิธีเพื่อให้สำเร็จลุล่วงตามจุดมุ่งหมายของนักบวชที่ไม่มีสำนึกชั่วดี และเพื่อบ่อนทำลายอำนาจของรัฐเท่านั้น ไม่มีปัญหาเลยที่ว่าความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าบางด้านอยู่เหนือเหตุผลมนุษย์ แต่เหตุผลเป็นเครื่องมือที่ดีเกินกว่าที่นักบวชนั้นจะยอมรับ

> "อย่างไรก็ตาม เราจะต้องไม่ปฏิเสธความรู้สึกและประสบการณ์ รวมทั้ง (ซึ่งเป็นคำอันชัดแจ้งของพระผู้เป็นเจ้า) เหตุผลธรรมชาติของเรา เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัญญาความสามารถที่พระองค์ประทานให้แก่เราสำหรับดำเนินชีวิตจนกระทั่งการกลับมาขององค์ผู้ไถ่บาปผู้ศักดิ์สิทธิ์ของเรา และเพราะฉะนั้น จึงต้องไม่เก็บงำอยู่ในผ้าเช็ดมือของความศรัทธาชนิดผูกขาด หากจะต้องนำมาใช้เพื่อแสวงความยุติธรรม สันติภาพและศาสนาอันแท้จริง เพราะถึงแม้จะมีหลายสิ่งหลายอย่างในคำของพระผู้เป็นเจ้าที่อยู่เหนือเหตุผล กล่าวคือว่า ไม่อาจจะแสดงให้เห็นหรือลบล้างได้ด้วยเหตุผลธรรมชาติ แต่กระนั้น ก็ไม่มีอะไรที่ขัด แต่ถ้าเมื่อดูจะเป็นเช่นนั้นแล้ว ความผิดเป็นเพราะว่าเราแปลความไม่ดี หรือไม่ก็เป็นเพราะการใช้เหตุผลอย่างผิด ๆ ของเรา" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๓๒)

ฮ็อบส์เชื่ออย่างชัดแจ้งว่า สัจจะที่แท้จะยืนหยัดการถูกทดสอบด้วยจิตใจที่ใช้เหตุผล และไม่มีในที่ใด ที่ฮ็อบส์แสดงการแดกดันอย่างเห็นได้ชัดเท่ากับเมื่อเขาวิจารณ์ถึงความเอนเอียงของนักบวชที่ชอบเตือนให้ระวังความคิดนอกรีตเช่นนั้น ฮ็อบส์วิจารณ์ว่า "เพราะด้วยสิ่งเร้นลับของศาสนาเราก็ทำนองเดียวกันกับมีเม็ดยาชวนรับประทานสำหรับคนป่วย ซึ่งเมื่อกล้ำกลืนเข้าไปทั้งหมด ก็มีส่วนดีสำหรับรักษา แต่ถ้าใช้เคี้ยวแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะถูกนำมาใคร่ครวญกันอีกโดยไม่บังเกิดผล" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๓๒) ในกรณีใดก็ตาม เราจะรู้ได้อย่างไรเล่าว่า คำบัญชานั้น ๆ มาจากพระผู้เป็นเจ้าหรือไม่ใช่ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าตรัสกับคนโดยตรง คนไม่อาจเข้าใจความถูกต้องของคำบัญชา แต่บุคคลหนึ่งจำต้องยอมรับคำของอีกบุคคลหนึ่งเพียงใดที่ว่าเขาพูดแทนพระผู้เป็นเจ้า ไม่แต่คนชั่วเท่านั้น หากแม้แต่คนที่เจตนาดีด้วย บรรดาผู้ที่เข้าใจผิดบางครั้งก็ยกข้ออ้างอิงผิด ๆ เกี่ยวกับฐานะสัมพันธ์ของตนต่อพระผู้เป็นเจ้า

> "เมื่อพระผู้เป็นเจ้าตรัสแก่คน ก็จะต้องเป็นโดยตรง หรือไม่ก็โดยสื่อของคนอีกคนหนึ่ง ซึ่งพระองค์เคยตรัสต่อด้วยพระองค์เองโดยตรง ที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าตรัสกับคน ๆ หนึ่งอย่างไรนั้น อาจเป็นที่เข้าใจดีพอสำหรับบรรดาผู้ที่พระองค์ตรัสต่อ แต่ปัญหาข้อเดียวกันควรจะเป็นที่เข้าใจสำหรับคนอื่นได้อย่างไรนั้นเป็นการยาก ถ้าไม่ถึงกับเป็นไปไม่ได้ที่จะรู้ได้ เพราะถ้ามีคน ๆ หนึ่งมาอ้างกับข้าพเจ้าว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ตรัสแก่เขาอย่างเหนือธรรมดาและโดยตรงแล้ว และข้าพเจ้าตั้งข้อสงสัยในข้อนั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นได้ง่าย ๆ ว่า คนผู้นั้นจะอ้างเหตุผลอะไรที่จะมาทำให้ข้าพเจ้าเชื่อ" (*รัฐาธิปัตย์* บท ๓๒)

ในการบัญชา ถ้าองค์อธิปัตย์บอกว่าตนพูดแทนพระผู้เป็นเจ้าแล้ว คนในบังคับจะเห็นว่าเป็นการฉลาดกว่าที่จะยอมเชื่อฟัง กระทั่งแม้อาจจะฝืนต่อเหตุผลก็ตาม องค์อธิปัตย์ไม่อยู่ใต้พันธะแบบเดียวกับที่จะคล้อยตามคำสั่งของผู้อื่นใด ฮ๊อบส์โยนเศษขนมปังให้กับราษฎรผู้โชคร้าย ซึ่งต้องถูกแบ่งแยกระหว่างความต้องการขององค์การศาสนาและของรัฐ ถ้าคน ๆ หนึ่งตระหนักแน่ว่าการยอมเชื่อฟังตามเจตจำนงอธิปัตย์จะบังเกิดผลเป็นการต้องโทษทัณฑ์ตลอดกาล เพราะปฏิเสธความศรัทธาของตนแล้ว เขาก็อาจตัดสินใจปฏิเสธไม่ยอมเชื่อฟังอำนาจฝ่ายฆราวาสแล้วยอมรับผลกรรมต่าง ๆ ได้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าฮ๊อบส์คงจะเห็นว่าการตัดสินใจเช่นนั้นเป็นการเขลา แต่แนวเหตุผลในทฤษฎีของเขาทำให้จำเป็นต้องมีทางเลือกให้

ฮ๊อบส์สงวนข้อโจมตีรุนแรงที่สุดเรื่ององค์การศาสนาเอาไว้สำหรับองค์การคาธอลิคแห่งโรม บทท้าย ๆ ของเรื่อง ***รัฐาธิปัตย์*** มุ่งประณามโจมตีลัทธิและสำนักขององค์การคาธอลิค แต่กระนั้นข้อทุ่มเถียงของฮ๊อบส์เป็นเรื่องทางการเมืองมากกว่าลัทธิ เขาอ้างว่าองค์การศาสนาแห่งโรมเป็นภัยเพราะถือเอาสิทธิอ้างอิงของตนในความภักดีของบุคคลอยู่เหนือสิทธิอ้างอิงของรัฐ คำสอนเช่นนี้เท่ากับเป็นการบ่อนทำลายและเป็นปัจจัยควบคู่ไปกับการแตกแยกเป็นผักฝ่ายซึ่งฮ๊อบส์โต้แย้ง แผนการดินระเบิด (Gunpowder Plot) ในปี ๑๖๐๕ ซึ่งกลุ่มคาธอลิคสมคบกันพยายามทำลายกษัตริย์และรัฐสภาและการลอบสังหารเฮนรี่ที่ ๔ แห่งฝรั่งเศสด้วยน้ำมือของ ฟรังซัวส์ ราเวยัค (Francois Ravaillac) ซึ่งเป็นคาธอลิคหัวรุนแรงคนหนึ่ง เหล่านี้ เป็นเหตุการณ์ฝังใจฮ๊อบส์อย่างลึกซึ้ง และทำให้ตระหนักแน่ว่าองค์การคาธอลิคแห่งโรมไม่มีอะไรยิ่งหย่อนไปกว่าเป็นเครื่องแสดงถึง "อาณาจักรแห่งความมืด" ในโลก* ทัศนคติของฮ๊อบส์ต่อกลุ่มเพียวริแตนและเพรสไบเทเรียนของอังกฤษไม่แตกต่างอะไรนักจากที่มีต่อคาธอลิค คนเหล่านี้มีความผิดฐานปฏิเสธเขตอำนาจขององค์อธิปัตย์เป็นผู้ส่งเสริมความเชื่อถือส่วนบุคคลและเร่งเร้าให้คนคล้อยตามเสียงมโนธรรมยิ่งกว่าคำบัญชาของรัฐ ในการกระทำเช่นนั้นเขาเหล่านี้เท่ากับส่งเสริมให้เกิดการแตกแยกและสงครามกลางเมือง

ฮ๊อบส์ยอมรับว่าโดยส่วนตัว ราษฎรมีสิทธิที่จะเชื่อในสิ่งที่ตนต้องการ นี่ไม่ใช่ปัญหาทางศีลธรรม เขาเชื่อว่าการควบคุมความเชื่อถือส่วนตัวเป็นเรื่องเกินขอบเขตที่จะปฏิบัติได้ และเป็นการเปล่าประโยชน์ที่จะพยายามทำเช่นนั้น ความเชื่อถือส่วนบุคคลของคน ๆ หนึ่งในพระผู้เป็นเจ้าและ

---

* William Ebenstein, Great Political Thinkers, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1951. หน้า ๓๔๐

ในฐานะสัมพันธ์ของเขาต่อองค์อธิปัตย์ไม่ใช่ปัญหาที่องค์อธิปัตย์ควรพะวงใส่ใจ* แต่อย่างไรก็ดี เมื่อศรัทธาเกิดเป็นองค์การขึ้น ปัญหาที่เกิดก็ย่อมต่างกันออกไปทีเดียว องค์การทั้งหลายเป็นเรื่องของทางวัตถุ สิ่งที่องค์การเหล่านี้กระทำย่อมบังเกิดผลสืบเนื่องทางวัตถุ และนี่เองที่สิทธิขององค์อธิปัตย์ที่จะควบคุมจึงไม่อาจมีการท้าทายได้ ยิ่งกว่านั้น สิทธิควบคุมนี้ยังเป็นอำนาจบังคับบัญชา ฮ็อบส์เชื่อว่ามีทางเดียวเท่านั้น คือต้องสถาปนาองค์การศาสนาของรัฐ ในองค์การศาสนาของรัฐนี้ องค์อธิปัตย์ยังเป็นประมุขของประชาคมทางศาสนา ปัญหาขัดแย้งย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างคำบัญชาของรัฐและของเจ้าหน้าที่ฝ่ายศาสนา เพราะทั้งสองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ราษฎรจะไม่ต้องตกอยู่ในฐานะยุ่งยากซึ่งบังคับให้เขาต้องเลือกเอาระหว่างองค์อธิปัตย์และพระผู้เป็นเจ้า ยิ่งกว่านั้น การนำขององค์อธิปัตย์ในเรื่องทางศาสนาบางทีจะสอดคล้องกับคำของพระผู้เป็นเจ้าได้ดีเท่า ๆ กับการนำของเหล่านักบวช ถ้าหากเขาเหล่านี้มีความรับผิดชอบในการแปลความหมายและถ่ายทอดคำนั้น ๆ

สรุป

โครงการของฮ็อบส์ที่จะสร้างรูปโครงสังคมด้วยความแน่นอนแม่นยำแบบเรขาคณิตได้บรรลุผลขึ้นจริง ๆ ปรัชญาของเขาเป็นงานชิ้นสมบูรณ์อันหนึ่งของตรรกวิทยา ซึ่งแต่ละลำดับขั้นในโครงสร้างทางทฤษฎีอาศัยพื้นฐานของลำดับขั้นที่มาก่อนหน้า ผู้อ่านเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* อาจไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาส่วนมาก แต่เขาไม่อาจปฏิเสธความสามารถของฮ็อบส์ในการแสดงเหตุผลตลอดจนจบ ถ้าจะมีจุดอ่อนอยู่อย่างหนึ่งในเรื่องนี้แล้ว ก็อยู่ที่พื้นฐานของโครงสร้าง คืออยู่ที่ข้อสมมติฐานของทฤษฎี ถ้าหากมั่นคง โครงสร้างก็จะต้องอยู่ได้ แต่ถ้ามีช่องโหว่อยู่ในรากฐาน โครงสร้างก็จะอ่อนแอลง แม้ว่าจะไม่ถึงกับต้องทะลายลงไป ความอ่อนแอของโครงสร้างยังอาจเกิดจากวิธีการที่ฮ็อบส์ใช้สร้างขึ้นด้วย วิธีการนั้นเป็นวิธีการของตรรกวิทยามากกว่าอาศัยทดสอบผลทางปฏิบัติ (empiricism) และการสังเกต และก็มีเหตุผลอันหนักแน่นที่จะโต้แย้งวิธีการแบบอาศัยใช้ตรรกวิทยาล้วน ๆ ในการศึกษาหาความเข้าใจเรื่องราวของมนุษย์

ในบรรดาข้อสมมติฐานของฮ็อบส์ มีอยู่ว่าคนเราพะวงอยู่กับเรื่องความปลอดภัยจนเกินไป ความกลัว (เฉพาะอย่างยิ่งความกลัวตาย) เป็นปัจจัยชักจูงสูงสุดในหมู่คนเราและคนไม่รู้จักอิ่มในการ

* โดยปกติคิดกันว่า ฮ็อบส์มีเหตุจูงใจส่วนตัวอยู่ในการที่ยืนยันถึงความละเมิดมิได้ของความคิดเห็นในฐานะที่เป็นคนไม่เชื่อพระผู้เป็นเจ้า ฮ็อบส์จึงอยู่ในข่ายอาจถูกโจมตีได้ในแง่นี้

พยายามแสวงประโยชน์เฉพาะตน และในความพยายามที่จะให้ได้อำนาจอันจำเป็นเพื่อจุดมุ่งหมายนี้ ฮ๊อบส์วาดภาพคนเสียมืดมนจริง ๆ ปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่ว่าข้อเท็จจริงสนับสนุนทัศนะแง่ร้ายของเขาหรือไม่ เขาไม่ใช่คนแรกที่มองธรรมชาติมนุษย์ในแนวเช่นนั้น คนจำนวนมากยอมรับทั้งหลักอ้างอิงและข้อสรุปของฮ๊อบส์ซึ่งจะยังคงเป็นที่นิยมชมชอบของคนจำนวนมากอยู่อีกต่อไป ทั้งที่มีเหตุผลโต้-แย้งอยู่ แต่กระนั้นการพิจารณาถึงก็อาจมีประโยชน์เป็นเครื่องกระตุ้นความคิดในเรื่องนี้

ข้อกล่าวหาสามัญที่สุดที่มีต่อฮ๊อบส์มีอยู่ว่า เขายึดมั่นอยู่กับข้อสมมติฐานของเขามากไป ข้อกล่าวหานี้เป็นธรรม คนแม้จะสนใจในความสงบและความปลอดภัยของเขาเป็นธรรมดา แต่ก็ไม่พะวงถึงเช่นที่ฮ๊อบส์เชื่อว่าจะเป็น เขารู้ว่าการยอมสละอิสรภาพอาจเป็นการสูญเสียมากเกินไปสำหรับแลกเปลี่ยนกับประโยชน์เหล่านี้ ฮ๊อบส์ยังเชื่อด้วยว่าจุดประสงค์อย่างเดียวของรัฐคือให้ความปลอดภัย และนักคิดปัจเจกนิยมจำนวนมากภายหลังเขาก็ได้แสดงความรู้สึกข้อนี้ การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินเป็นหน้าที่อันมีค่าโดยไม่มีปัญหา แต่ดังที่อริสโตเติลและคนหัวก้าวหน้าสมัยใหม่ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า เป็นความสำคัญเท่า ๆ กันที่รัฐควรจะส่งเสริมศีลธรรมและชีวิตที่ดีด้วย สำหรับความกลัวตายที่มีอยู่โดยทั่วไปซึ่งในทัศนะของฮ๊อบส์เป็นความรู้สึกรุนแรงในหมู่คนนั้น ฮ๊อบส์พูดเสียจนเกินเลยไป เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความตายเป็นสิ่งน่ากลัว และคนย่อมพยายามหลีกเลี่ยงเท่าที่จะสามารถทำได้ แต่ที่จะบอกว่าไม่ว่าอะไรก็ตามย่อมดีกว่าความตาย สำหรับคนทั้งปวงนั้นไม่จริง คนเราได้เคยพลีตนเองให้กับความเชื่อมาแล้ว และเรื่องราวของคนที่ได้เสี่ยงชีวิตของตนเพื่อเอาชนะการกดขี่นั้นมีอยู่ดาษดื่นในประวัติศาสตร์ ขนาดของความกลัวตายของคนเราย่อมต้องแตกต่างกันไป และบางทีฮ๊อบส์จะใช้วินิจฉัยคนอื่น ๆ ทั้งหมดโดยอาศัยเอาความรู้สึกของตัวเองเป็นเกณฑ์

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ทำนองเดียวกันอาจใช้โจมตีหลักความเชื่อของฮ๊อบส์ที่ว่าคนเราเห็นแก่ตัวไปเสียหมดและแสวงแต่ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของตนเอง และอำนาจ (และในเรื่องนี้ความต้องการของคนไม่มีขีดคั่นจำกัด) เพื่อปกป้องสิ่งที่ตนมีอยู่ ถึงจะยอมให้ว่าคนเรามีแรงบังคับให้กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง แต่ก็ยังอาจพูดได้เหมือนกันว่า อย่างน้อยมีหลายต่อหลายครั้งที่คนได้รับแรงจูงใจจากความเห็นแก่ผู้อื่น อุปนิสัยของคนมีใจสูงและจิตใจของความเสียสละเป็นที่เห็นได้ชัดบ่อย ๆ เกินกว่าที่จะบอกปัดเอาว่าเป็นเพียงกรณีผิดแปลกออกไป เป็นที่น่าสงสัยว่าเด็กทารกจะมีวันบรรลุถึงวัยผู้ใหญ่ได้ ถ้าหากพ่อแม่เห็นแก่ตัวอย่างเหลือเกินดังที่ฮ๊อบส์เชื่อว่าคนเป็นเช่นนั้นโดยแท้จริง

สถาบันมนุษย์ทั้งปวงซึ่งอาศัยจิตใจอันอุดมเหตุผลต้องการความร่วมมือร่วมใจกัน ก็คงจะต้องสูญสลายไป ถ้าหากคนจะอาศัยแต่เพียงอำนาจของององค์อธิปัตย์ที่จะเหนี่ยวรั้งเข้าไว้ด้วยกัน ยิ่งกว่านั้นถ้าคนเราเห็นแก่ตัวอย่างที่ฮ๊อบส์พูดว่าเป็นแล้ว กฎหมายเองย่อมไม่อาจมีผลบังคับ ดังที่ศาสตราจารย์ลินด์เซย์ (Lindsay) ได้กล่าวไว้ ความสัมฤทธิ์ผลของกฎหมายต่อการลักขโมยนั้น เป็นผลจากข้อเท็จจริงที่ว่าคนส่วนมากไม่ต้องการลักขโมย*

ทั้งที่ฮ๊อบส์ยอมรับข้อจำกัดซึ่งองค์อธิปัตย์อาจกำหนดไว้สำหรับบุคคล แต่ทฤษฎีของเขาก็ยังมีลักษณะเป็นปัจเจกนิยมอย่างหนักแน่น หน้าที่ประการเดียวของรัฐและขององค์อธิปัตย์ คือให้ความปลอดภัยแก่บุคคล สิ่งเหล่านี้มีอยู่เพื่อจุดประสงค์ของบุคคล เขาไม่ได้มีอยู่เพียงเพื่อเชื่อฟังองค์อธิปัตย์หรือเพื่อส่งเสริมอุดมการณ์ของรัฐ องค์อธิปัตย์ไม่ได้กำหนดระดับศีลธรรมหรือว่าบังคับให้บุคคลดำรง "ชีวิตที่ดี" ไม่ว่าอาจจะกำหนดความหมายไว้อย่างไรก็ตาม ฮ๊อบส์ถือว่าบุคคลอาจใช้เสรีภาพภายในขอบข่ายอันกว้าง และบุคคลเป็นอิสระที่จะกระทำสิ่งใด ๆ ที่องค์อภิปัตย์ไม่ได้ห้ามไว้เพื่อความปลอดภัย รัฐบาลของฮ๊อบส์มีอยู่ *เพื่อ* แต่ไม่ใช่ *โดย* ประชาชน ปัจเจกนิยมของฮ๊อบส์เป็นสัญญลักษณ์ของการแปรเปลี่ยนจากสมัยกลางมาสู่สมัยใหม่ และเป็นขั้นเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในระหว่างสองศตวรรษต่อมา ในบั้นปลาย คติปัจเจกนิยมถูกนำมาใช้อ้างอิงสนับสนุนหลักเศรษฐกิจแบบช่วงชิง ซึ่งบ่อยครั้งกระเดียดใกล้ไปทางหลักความคิดของฮ๊อบส์เรื่องสภาวะธรรมชาติมากกว่ารัฐการเมืองที่เขาคิดตั้งขึ้น แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีคุณค่าที่ช่วยให้บุคคลเป็นอิสระจากความผูกพันของประชาคมซึ่งบุคคลถูกเกาะกุมอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษถึงเช่นนั้น

ทฤษฎีของฮ๊อบส์ไม่มีอิทธิพลในทันทีต่อสังคมซึ่งเขามีชีวิตอยู่ นอกจากการโต้เถียงอันร้อนแรงเป็นส่วนตัวซึ่งงานเขียนของเขาก่อให้เกิดขึ้น ผลในระยะยาวไม่เป็นที่เห็นกันจนกระทั่งส่วนประกอบสำคัญของปรัชญาของเขาได้ถูกนำเข้าไปรวมอยู่ในปรัชญาของเบนแธม (Bentham) และกลุ่มประโยชน์นิยม (utilitarians) ตอนปลายศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ แม้ถึงตอนนั้น ทฤษฎีก็มุ่งต่อจุดมุ่งหมายซึ่งฮ๊อบส์ยากที่จะเห็นด้วย** กลุ่มประโยชน์นิยมยอมรับหลักอ้างอิงของฮ๊อบส์ที่ว่า คน

* บทนำเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ของฮ๊อบส์

** Sabine หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน หน้า ๔๕๖

เราถูกผลักดันด้วยความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด และที่จะให้ได้ความพอใจ ลัทธิประโยชน์เฉพาะตัวของฮ๊อบส์กลายเป็นหลักสมมติฐานของคติประโยชน์นิยม แม้เบนแธมจะเชื่อว่าผลประโยชน์ของบุคคลจะเป็นในรูปที่รู้ดีรู้ชั่วมากกว่า และไม่จำเป็นต้องเป็นปฏิปักษ์ต่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเช่นนั้น กลุ่มประโยชน์นิยมวัดคุณค่าสถาบันด้วยความสามารถที่สถาบันนั้น ๆ ปฏิบัติหน้าที่ที่กำหนดของตน และคนกลุ่มนี้ไม่ได้ยอมรับนับถือไปมากกว่าฮ๊อบส์ ในสิ่งที่คนเหล่านี้ (และฮ๊อบส์) ถือว่าเป็นคำโอ้อวดเกี่ยวกับระบบสิทธิธรรมชาติ

ไม่ต้องอ่าน

๑๓ จอห์น ล๊อค

ทฤษฎีเรดิกัลและริพับลิกันของอังกฤษศตวรรษที่ ๑๗

คติปัจเจกนิยมในทฤษฎีของฮ๊อบส์สนับสนุนข้อเสนอแนะรูปการปกครองอำนาจเด็ดขาดของเขา ในข้อนี้ฮ๊อบส์ออกนอกแนวของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตต่อมาซึ่งจะได้เห็นการใช้ลัทธิปัจเจกนิยมในลักษณะที่แตกต่างกันทีเดียว ปรัชญาการเมืองส่วนมากในศตวรรษที่ ๑๗ อ้างว่า ผลประโยชน์ของบุคคลจะได้รับการส่งเสริมได้ดีที่สุด ด้วยการจำกัดอำนาจรัฐบาลและด้วยการขยายเสรีภาพส่วนบุคคลอันเป็นผล เพื่อจุดมุ่งหมายนี้ บรรดานักทฤษฎีการเมืองพากันเสนอหลักการว่าด้วยกฎและสิทธิธรรมชาติ การปกครองด้วยความยินยอม รัฐบาลที่อำนาจจำกัดและรับผิดชอบสิทธิปฏิวัติรวมทั้งกลไกอำนวยต่าง ๆ อันจำเป็นด้วย ความคิดเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการคิดค้นทางการเมืองอยู่เป็นเวลาสองร้อยปี สงครามกลางเมืองในระยะปี ๑๖๔๙ ในอังกฤษมีส่วนอย่างมากที่กระตุ้นให้เกิดการถกเถียงอย่างเปิดเผยในเรื่องการเมืองและการปกครอง / เมื่อกษัตริย์ได้ถูกโค่นและบั่นเศียรไปแล้ว อะไร (หรือใคร) เล่าจะแทนที่พระองค์ การปฏิวัติซึ่งโดยสาระเป็นการกระทำมุ่งทำลายล้างจะต้องต่อตามด้วยการปฏิบัติที่มุ่งเสริมสร้างเพื่อหลีกเลี่ยงอนาธิปไตย แต่ทว่าจะปฏิบัติการอะไรเล่า ก่อนสิ้นศตวรรษชนอังกฤษได้สถาปนาระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งแม้จะถูกปฏิรูปเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่มาแต่บัดนั้น แต่คณะผักฝ่ายต่าง ๆ แม้กระทั่งในระยะทศวรรษ ๑๖๔๐ พากันสนับสนุนวิธีแก้ที่รุนแรงกว่าที่ยอมรับกันในที่สุดด้วยการกระทำเช่นนั้น กลุ่มคนเหล่านี้เท่ากับได้คาดคิดอย่างค่อนข้างแม่นยำไว้ก่อนลัทธิเสรีนิยมและปัจเจกนิยมของศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙*

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๔๗๗–๔๗๘

กลุ่มคนเหล่านี้ กลุ่มหนึ่งเรียกว่าเลเวลเลอร์ (Levellers) โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นกลางระดับต่ำในกองทัพของครอมเวลล์ คำว่า "เลเวลเลอร์" มาจากฝ่ายศัตรู ซึ่งหาว่าจุดมุ่งหมายที่กลุ่มนี้แสวงก็คือการขจัดความแตกต่างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมให้หมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิง แต่คำกล่าวหานี้ก็ไม่เป็นธรรมนัก กลุ่มเลเวลเลอร์ต้องการรัฐบาลที่รับผิดชอบซึ่งตนอาจควบคุมได้ คนเหล่านี้เสนอเอกสารฉบับหนึ่งต่อนายทหารของครอมเวลล์ กำหนดข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของตนในเมื่อเห็นแน่ชัดว่ากลุ่มผู้นำกำลังผลัดผ่อนไม่ยอมก่อตั้งรัฐบาลที่เหมาะสมโดยไม่มีเหตุผลอันชอบภายหลังการพ่ายแพ้ของกำลังทหารฝ่ายพระเจ้าชาร์ล เอกสารของเลเวลเลอร์ คือ "ข้อตกลงของประชาชน" (An Agreement of the People) เรียกร้องให้มีระบบผู้แทนที่เป็นธรรมขึ้นในรัฐสภาโดยการกำหนดแบ่งเขตเลือกตั้งสภานิติบัญญัติขึ้นใหม่ เอกสารนี้ยืนยันถึงสิทธิของประชาชนที่จะเลือกตั้งสภานิติบัญญัติใหม่ทุก ๆ สองปี เรียกร้องให้ตั้งหลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของประชาชนและอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (เหนือองค์กรส่วนอื่น ๆ ของรัฐบาล) และเสนอว่ารัฐสภาไม่ควรแทรกแซงกับเสรีภาพทางศาสนา ไม่ควรเกณฑ์คนเป็นทหารหรือลิดรอนฐานะเสมอภาคภายใต้กฎหมายของบุคคลใด ๆ ไม่ว่าจะอยู่ฐานะชีวิตเช่นไร จอห์น ลิลเบอร์น (John Lilburne ค.ศ. ๑๖๑๔–๑๖๕๗) ผู้นำหัวรุนแรงของกลุ่มเลเวลเลอร์ กล่าวถึงความผูกพันอันแน่ชัดของเขาที่ยึดมั่นต่อหลักความยินยอมในเรื่อง*เทอดทูนเสรีภาพของเสรีชน*(The Free Man's Freedom Vindicated) ของเขา เขากล่าวว่าเป็นการ "ขัดกับธรรมชาติ" และผิดอย่างสิ้นเชิงสำหรับบุคคลใด ๆ ที่จะปกครองคนอื่น ๆ โดยอาศัยอ้างรากฐานของอำนาจไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือศาสนาก็ตาม เว้นเสียแต่ว่าคนอื่น ๆ เหล่านั้นจะให้ความยินยอมของเขาโดยเสรีและสมัครใจต่อการปกครองของบุคคลนั้น กลุ่มเลเวลเลอร์พยายามแสวงหาความเสมอภาคทางการเมืองและยกสิทธิเรียกร้องของตนขึ้น โดยอาศัยกฎแห่งธรรมชาติซึ่งคนเหล่านี้อ้างว่าเป็นเหตุผลสนับสนุนสิทธิของตน

ขบวนการอีกกระแสหนึ่งในสมัยเดียวกันนั้นยกข้อเรียกร้อง อันส่งผลสะท้อนไปไกลด้วยการใช้อ้างอิงกฎเช่นนั้น ขบวนการนี้คือ กลุ่มดิ๊กเกอร์ (Diggers) อันเป็นกลุ่มเศรษฐกิจและศาสนา สมาชิกกลุ่มนี้โต้ว่าการปฏิวัติควรสร้างความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ กลุ่มดิ๊กเกอร์ยึดถือความคิดอันยกย่องกันของคริสต์ศาสนาที่ว่า รัฐร่วม (communal) เป็นรัฐสมบูรณ์ ส่วนกรรมสิทธิ์เอกชนเป็นประจักษ์พยานของความเสื่อมของคน อย่างไรก็ดีหลักข้อนี้ถูกเปลี่ยนแปลงไปในความคิดของกลุ่มดิ๊กเกอร์ ในทฤษฎีคริสต์ศาสนา ความมีบาปของคนก่อให้เกิดทรัพย์สินส่วนตัว กลุ่ม

ดิ๊กเกอร์ถือว่า ทรัพย์สินส่วนตัวเป็น *เหตุ* แห่งบาป แห่งความเลื่อมล้ำและความเสื่อมของมนุษยชาติ* การแปลความเช่นนี้คล้ายกันมากทีเดียวกับทัศนะของกลุ่มสังคมนิยมของศตวรรษที่ ๑๙ ลักษณะคล้ายคลึงอีกอย่างหนึ่งจะเห็นได้จากข้ออ้างของกลุ่มดิ๊กเกอร์ที่ว่า ทรัพย์สมบัติเป็นผลความพยายามของประชาคมและหลักความยุติธรรมต้องการให้มีการพิจารณาถึงประชาคมในการจัดสรรทรัพย์สมบัตินี้นี่เป็นทัศนะที่ใช้อ้างอย่างแข็งแรงโดยเจอร์ราด วินสแตนเลย์ (Gerrard Winstanley ค.ศ. ๑๖๐๙–?) ผู้นำกลุ่มดิ๊กเกอร์ ในเรื่อง *กฎแห่งเสรีภาพในโครงการหนึ่ง* (The Law of Freedom in a Platform) ของเขา กลุ่มดิ๊กเกอร์เป็นกลุ่มเล็กมากและทัศนะของคนเหล่านี้ไม่ได้เป็นที่เห็นพ้องกันอย่างกว้างขวาง และทั้งไม่เป็นที่ยอมรับกันดี กลุ่มคนพวกนี้ไม่ได้สนใจที่จะคิดสร้างหลักปรัชญาและก่อตั้งขบวนการทางสังคม เท่ากับที่สนใจที่จะบรรลุผลและแสดงความชอบธรรมของจุดมุ่งหมายอันใกล้ กล่าวคือผลิตพืชผลในที่ดินสาธารณะที่ไม่ได้ปิดกั้น แม้ข้อเขียนบางตอนของวินสแตนเลย์จะมีส่วนความคิดที่บ่งถึงทฤษฎีชนกรรมาชีพของศตวรรษที่ ๑๙ แต่กลุ่มดิ๊กเกอร์ก็เป็นนักสันตินิยมมากกว่านักปฏิวัติ และคงจะรู้สึกชิงชังอย่างไม่ต้องสงสัยต่อการสอนให้ใช้กำลัง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของความคิดคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นต่อมา

เราจะต้องพูดถึงด้วยเหมือนกันเกี่ยวกับทฤษฎีรีพับลิกัน (republicanism) ซึ่งเจมส์ แฮริงตัน (James Harrington ค.ศ. ๑๖๑๑—๑๖๗๗) เป็นผู้เสนอขึ้น แฮริงตันแยกออกจากหลักอ้างอิงทางกฎหมายและหลักศีลธรรมซึ่งใช้สนับสนุนคติรีพับลิกันโดยทั่วไป แต่อาศัยหลักปัจจัยกำหนดทางเศรษฐกิจ (economic determinism) เป็นเครื่องอธิบายทฤษฎีของตน โดยจิตใจเขาเป็นนักรีพับลิกันนิยม เขายังเป็นสหายของชาร์ลที่ ๑ ด้วย และจนกระทั่งถึงตอนประหารพระองค์ เขาหลีกเลี่ยงไม่เข้าไปมีส่วนพัวพันกันในการต่อสู้ระหว่างกษัตริย์กับรัฐสภา ภายหลังการก่อตั้งจักรภพแฮริงตันคิดวางกฎสำหรับการปกครองที่มีเสถียรภาพซึ่งเขาเสนอแนะไว้ ในเรื่อง *โอเชียนา* (Oceana) ของเขา อันเป็นนวนิยายการเมืองออกตีพิมพ์ในปี ๑๖๕๖ ความคิดรากฐานในทฤษฎีของแฮริงตัน มีอยู่ว่า เสถียรภาพของประชาคมการเมืองขึ้นอยู่กับฐานะเกี่ยวพันอันเหมาะสมระหว่างรูปรัฐบาลกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน อำนาจรัฐบาลมาจากกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน ถ้าทรัพย์สินส่วนใหญ่

---

* Sabine หน้า ๔๖๒

เป็นของคนจำนวนน้อยแล้ว รูปคณาธิปไตยก็เหมาะสม ถ้ากรรมสิทธิ์ทรัพย์สินขยายออกกว้างขวาง ประชาธิปไตยก็เป็นรูปที่ถูกต้อง รูปผสมผสานต่าง ๆ อาจมีได้ภายใต้การปกครองแบบนี้

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติหน้าที่อันเหมาะสมของสังคมการเมืองไม่ได้บรรลุผลสำเร็จในตัวเอง ด้วยการมีฐานะการเกี่ยวพันอันถูกต้องของอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจ ในการนี้ความเป็นรัฐบุรุษเป็นสิ่งจำเป็น และความเป็นรัฐบุรุษใช้ปฏิบัติในจักรภพได้อย่างสามารถดีกว่าในรูปการปกครองอื่นๆ แฮริงตันกล่าวว่า ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในจักรภพ กฎหมายปกครองมากกว่าคนปกครอง และเพราะจักรภพยอมให้ผลประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมประสานกันได้มากกว่า ในประเทศอังกฤษ การเปลี่ยนฐานอำนาจทางเศรษฐกิจจากขุนนางมาเป็นชนชั้นกลาง ทำให้จักรภพเป็นรูปการปกครองที่เหมาะสม ปัญหาตามที่แฮริงตันมองเห็นอยู่ที่จะต้องสร้างสถานการณ์อันจะทำให้อำนาจควบคุมของชนชั้นกลางเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้น กฎหมายควรจะบัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สินตกอยู่ในมือของคนไม่กี่คน ซึ่งจะทำให้จักรภพไม่อาจดำรงอยู่ต่อไปได้ เพื่อจุดมุ่งหมายอันนี้ แฮริงตันแนะวิธีการที่จะให้มีการแบ่งที่ดินเพื่อป้องกันมิให้เจ้าของที่ดินคนใดมีรายได้เกินกว่า ๒ พันปอนด์ต่อปี* โครงสร้างและวิธีการปกครองที่ใช้สำหรับคัดเลือกและให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลมีความรับผิดชอบ ควรให้มุ่งเพื่อธำรงรักษาจักรภพไว้ด้วย นักนิติบัญญัติควรได้รับเงินเดือน และควรมีกำหนดคุณสมบัติเกี่ยวกับฐานะทรัพย์สินขั้นต่ำไว้สำหรับการดำรงตำแหน่งฝ่ายนิติบัญญัติ ข้อนี้จะเป็นการประกันมิให้องค์-กรนิติบัญญัตินั้นเต็มไปด้วยแต่คนมั่งคั่งใหญ่โตเท่านั้น แฮริงตันเสนอให้วาระดำรงตำแหน่งสั้นและมีการผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งรวมทั้งให้มีการเลือกตั้งเสรีและให้ราษฎรใช้วิธีลงคะแนนลับ แต่เขาเสนอว่าสถานะราษฎรจะมีเฉพาะสำหรับผู้ที่มีฐานะดำรงชีพอย่างอิสระเท่านั้น แฮริงตันยังแนะให้มีการแยกอำนาจในการปกครองระหว่างสภาซีเนตมีสมาชิก ๓๐๐ คน กับสภาผู้แทนมีสมาชิก ๑,๐๕๐ คน สภาแรกจะทำหน้าที่อภิปรายและกำหนดนโยบาย สภาหลังจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นองค์กรรับรองให้ความเห็นชอบเท่านั้น นอกจากนั้น เรื่อง *โอเชียนา* ยังเสนอให้มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร ให้มีโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่เก็บเงิน และให้มีเสรีภาพทางศาสนาอย่างกว้างขวาง

---

* แฮริงตันถือเอาที่ดินเป็นทรัพย์สมบัติที่สำคัญแต่อย่างเดียว แม้เขาจะรับว่าในประเทศค้าขายเล็ก ๆ อย่างเช่นฟลอเรนซ์ ทุนอาจเป็นรากฐานของทรัพย์สมบัติได้ก็ตาม แต่เขาไม่เชื่อว่าทุนจะมีความสำคัญถึงเช่นนั้นในประเทศอังกฤษ

ทฤษฎีของแฮริงตันมีอิทธิพลในอเมริกามากกว่าในอังกฤษ ชาวอเมริกันรู้จักและรู้สึกประทับใจในงานเขียนของแฮริงตัน กฎหมายรัฐธรรมนูญแมสซาชูเซท (Massachusette Constitutional Convention) ปี ๑๗๙๙ คิดที่จะใช้ชื่อโอเชียนาแทนแมสซาชูเซท ให้เป็นชื่อของจักรภพ ไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ข้อเสนอของแฮริงตันเกี่ยวกับจักรภพในอุดมคติได้เข้าไปมีความหมายสำคัญในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นและฉบับอื่นๆอีกจำนวนมากในสหรัฐ หลักความคิดอเมริกันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร หลักการเลือกตั้ง การแยกอำนาจ กำหนดวาระดำรงตำแหน่งสั้น เสรีภาพทางศาสนาและอื่น ๆ ทั้งหมดเหล่านี้มีส่วนมาจากแฮริงตันทั้งนั้น

แฮริงตันไม่ใช่นักประชาธิปไตย หลักการของเขาเป็นรีพับลิกันนิยมมากกว่าประชาธิปไตย ทั้งเขาก็ไม่ใช่นักสังคมนิยม ข้อเสนอแนะของเขาให้มีการแบ่งสรรที่ดินนั้นมีจุดประสงค์ทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านั้น เขาตระหนักแน่ว่าเจ้าของที่ดินจำนวน ๕ พันคน คงพอเพียงที่จะทำให้จักรภพดำรงอยู่ต่อไปได้ ความคิดแบบนี้ยากที่จะถือว่าเป็นข้อเสนอให้มีการจัดสรรทรัพย์สมบัติอย่างเป็นธรรม แต่กระนั้นความคิดของแฮริงตันเป็นเครื่องแสดงถึงความเติบโตของประชาธิปไตย และทฤษฎีของเขาที่ว่าอำนาจเศรษฐกิจเป็นรากฐานอำนาจการเมืองนั้น ทำให้เขาเป็นคนต้นคิดของนักสังคมนิยมของศตวรรษที่ ๑๙

จอห์น ล๊อค: ชีวิตและงาน

สงครามกลางเมืองในศตวรรษ ๑๖๔๐ ในอังกฤษได้ก่อให้เกิดการคิดอ่านทางการเมืองกันเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่ฝ่ายสนับสนุนคติอำนาจเด็ดขาดในเรื่อง*รัฐาธิปัตย์*ของฮ๊อบส์ คติรีพับลิกันของแฮริงตันและจอห์น มิลตัน (John Milton) ไปจนถึงอุดมการณ์เสรีนิยมและเรดิกัล (radicalism) ของกลุ่มเลเวลเลอร์และดิ๊กเกอร์ สงครามตามมาด้วยระบบจักรภพภายใต้คลอมเวลล์ รัฐบาลนั้นเป็นที่เสื่อมความนิยมจนทฤษฎีรีพับลิกันก็ต้องเสื่อมลงไป และคนอังกฤษโดยทั่วไปพากันยินดีปรีดาในการกลับคืนมาของระบบกษัตริย์ (Restoration) แต่กระนั้น การยอมรับชาร์ลที่ ๒ ไม่ได้หมายถึงความเต็มใจของประชาชนที่จะยอมอยู่ภายใต้บัญชาของกษัตริย์ที่ทรงอำนาจเด็ดขาด รัฐสภาจะได้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งขึ้น แต่จะสำคัญอย่างไรแน่นอนนั้นยังไม่เป็นที่ตกลงกำหนดกัน รัชสมัยของชาร์ลที่ ๒ กินเวลา ๒๕ ปี (ค.ศ. ๑๖๖๐–๑๖๘๕) เป็นระยะของความสงบภายใน กษัตริย์ซึ่งชะตากรรม

ของพระชนกของพระองค์ ทำให้ต้องระมัดระวังพระองค์มิให้ก่อความระคายเคืองความรู้สึกของประชาชนของพระองค์ และประชาชนซึ่งเหนื่อยล้าจากการขับเคี่ยวกลางเมืองกันมา ก็สงบอยู่ชั่วขณะหนึ่ง การขีดขั้นกำหนดอำนาจของกษัตริย์และรัฐสภาที่แน่ชัดขึ้น เกิดจากการปฏิวัติ "อันเรืองเกียรติ" หรือ "ปราศจากการนองเลือด" ("Glorious" or "Bloodless Revolution") ในปี ๑๖๘๘ การปฏิวัติเป็นผลเกิดจากความพยายามของเจมส์ที่ ๒ ผู้สืบราชบัลลังก์ต่อจากชาร์ลที่ ๒ ที่จะส่งเสริมอุดมการณ์คาธอลิคในประเทศอังกฤษ ศัตรูของพระองค์ฉวยโอกาสจากความรู้สึกนิยมโปรเตสแตนท์ในประเทศทำการถอดเจมส์ออกจากบัลลังก์ ข้อตกลงทางรัฐธรรมนูญต่อมาให้การรับรองฐานะอำนาจสูงสุดของรัฐสภา หลักการต่าง ๆ ของข้อตกลงนี้ได้มีการคาดคิดมาก่อนแล้วในงานเขียนของปราชญ์กลุ่มหนึ่งในเวลานั้น ในบรรดาปราชญ์เหล่านี้จอห์น ล๊อค (John Locke) เป็นคนเด่นที่สุด

ล๊อคเกิดเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๑๖๓๒ ที่ริงตัน (Wrington) โซเมอร์เซทเชอร์ (Somersetshire)* บิดาของเขาชื่อ จอห์นเหมือนกัน ชื่อตัวของมารดาคือ แอ๊กเนส คีน (Agnes Keene) ปู่ของเขาเป็นพ่อค้าผ้าที่มีฐานะดี จ้างคนงานจำนวนมากทำงานปั่นเส้นด้ายและทอผ้า บิดาของล๊อคเป็นนักกฎหมาย และผู้พิพากษาประจำตำบล (Justices of the peace) มีฐานะร่ำรวยน้อยกว่าบิดาพ่อค้าของเขา แต่ก็ได้เป็นเจ้าของที่ดินด้วยตัวเองและไม่ได้ยากจนอะไร ตระกูลของล๊อคเป็นเพียวริแตนอย่างแรงกล้าและเข้ากับฝ่ายกำลังทหารของรัฐสภาในสงครามกลางเมือง บิดาของล๊อคเป็นร้อยเอกในกองทัพของครอมเวลล์ เป็นคนเข้มงวดแบบเพียวริแตน แต่ความสัมพันธ์กับบุตรของเขาดีเลิศ มรณกรรมของเขาเป็นที่เศร้าสลดอย่างสุดซึ้งต่อหนุ่มล๊อค

โดยอาศัยอิทธิพลของตระกูล ล๊อคได้รับเข้าโรงเรียนเวสต์มินสเตอร์ (Westminster) เมื่ออายุครบ ๑๕ ปี ครูใหญ่ของโรงเรียนในเวลานั้นคือริชาร์ด บัสบี้ (Richard Busby) ซึ่งมีหัวกษัตริย์นิยมรุนแรง อิทธิพลที่มีต่อล๊อคจึงขัดกับพื้นฐานทางครอบครัวของล๊อค อย่างไรก็ดี บัสบี้ไม่ใช่คนถือแต่อำนาจ หากใส่ใจที่จะสร้างเสริมปัญญาความสามารถวิพากษ์วิจารณ์ของศิษย์มากกว่าที่จะโน้มน้าวปลูกฝังลัทธิให้กับศิษย์ ผลที่ได้โดยทั่วไปเป็นที่ยกย่องกัน และล๊อคเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยเฉพาะ ล๊อคได้รับการอบรมช่วยให้คิดสร้างแนวการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุผล และพื้นฐานของอุดมการณ์เสรีนิยมของเขาต่อมานั้นได้รับการปลูกฝังขึ้นที่โรงเรียนเวสต์มินสเตอร์นี่เอง ในปี ๑๖๕๒ เมื่ออายุ ๑๙ ปี ล๊อคได้รับเลือกให้ได้ทุนศึกษาที่ไครัซเชิ้ช (Christ Church) มหาวิทยาลัย

---

* คำบรรยายชีวประวัติส่วนใหญ่ อาศัยงานเขียนของ Maurice Cranston, John Locke : A Biography, The Macmillan Company, New York, 1957.

อ๊อกซฟอร์ดเขารู้สึกไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรศึกษาเช่นเดียวกับที่ฮ๊อบส์เคยรู้สึก แต่นักศึกษาที่นั่นบางคน เฉพาะอย่างยิ่งในคณะแพทย์กำลังนิยมใช้แนววิธีการทดสอบผลทางประสบการณ์ (empirical) คนเหล่านี้มีอิทธิพลใหญ่หลวงต่อล๊อคและความสนใจของตลอดชีวิตในวิชาแพทย์และวิทยาศาสตร์ โดยทั่วไปรวมทั้งความเอนเอียงของเขาต่อระบบทดสอบผลทางประสบการณ์ก็ได้ฟักตัวขึ้นในระยะนี้

บิดาของล๊อคถึงแก่กรรมในปี ๑๖๖๐ ทิ้งทรัพย์สมบัติที่ดินและบ้านไว้ให้บุตรของเขาบ้างจำนวนหนึ่ง ล๊อคเป็นเจ้าของที่ดินที่เข้มงวด ตลอดชีวิตของเขาเป็นคนค่อนข้างกระเบียดกระเสียน เขามอบให้ลุงผู้หนึ่งเป็นผู้จัดการทรัพย์สมบัติของเขา และตัวเองคงอยู่ที่อ๊อกซฟอร์ด เขาได้รับเลือกให้เป็นครูที่ไคร๊ซเช๊ช เป็นผู้บรรยายวิชากรีก ล๊อคประสบความยุ่งยากขณะนั้นในการเลือกงานอาชีพเขาคิดอย่างจริงจังที่จะบวช แต่ความสนใจสำคัญของเขาอยู่ที่วิทยาศาสตร์เขาคงศึกษาวิชาแพทย์ต่อ และยังได้ศึกษาอยู่กับ โรเบิ๊ต บอยล์ (Robert Boyle) ผู้ยิ่งใหญ่ ในปี ๑๖๖๕ เขาออกจากอ๊อกซฟอร์ดชั่วขณะหนึ่งไปเป็นเลขานุการคณะทูตของเซอร์วอลเตอร์ เวน (Sir Walter Vene) ณ แบรนเดนเบอร์ก (Brandenburg) การเดินทางมีความสำคัญส่วนใหญ่ในข้อที่ว่าล๊อคได้สังเกตและชื่นชมในขันติธรรมทางศาสนาอย่างกว้างขวางที่มีอยู่ในแบรนเดนเบอร์ก "อาชีพ" ทางการทูตของล๊อคได้สิ้นสุดลงพร้อมด้วยความล้มเหลวของคณะทูต เขากลับไปสู่อ๊อกซฟอร์ดและงานศึกษาทางแพทย์

ในตอนนี้เองที่ล๊อคได้พบกับแอนโทนี่ แอชเลย์ คูเปอร์ (Anthony Ashley Cooper) ซึ่งต่อมาเป็นเอิลที่หนึ่งแห่งชาฟสเบอรี่ (Earl of Shaftesbury) และจะได้มีบทบาทสำคัญในงานชีวิตของล๊อค คนทั้งสองเกิดความนิยมชมชอบต่อกันทันที และในปี๑๖๖๗ ล๊อครับคำเชิญของชาฟสเบอรี่ให้ไปอยู่ที่บ้านของเขาในกรุงลอนดอนในฐานะเป็นแพทย์ประจำตัวขุนนางผู้นี้ ชาฟสเบอรี่ได้ดำเนินงานเพื่อให้ระบอบกษัตริย์กลับคืนมาและได้รับรางวัลสมนาคุณจากกษัตริย์สำหรับงานด้านนี้ เขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นลอร์ดและดำรงตำแหน่งองคมนตรี (Privy Councilor) ต่อมาเขาตั้งพรรควิก (Whig) และพรรคทอรี่ (Tory) ก็ได้เกิดขึ้นมาเป็นฝ่ายค้าน ชาฟสเบอรี่เป็นผู้สนับสนุนให้มีขันติธรรมทางศาสนา ส่วนใหญ่เพราะความเชื่อถือของเขาที่ว่าความขาดขันติธรรมก่อให้เกิดการแบ่งแยกในสังคม และเป็นผลเสียหายต่อการค้าและพาณิชย์ อย่างไรก็ดี เขาเป็นปฏิปักษ์ต่อคาธอลิค

และเร่งเร้าให้ผ่านกฎหมายห้าม (Exclusion Act) ซึ่งมุ่งจะให้ถอดผู้ถือคาธอลิคออกไปจากสายลำดับสืบราชบัลลังก์ และให้รับรองดุ๊กแห่งมอนมัธ (Duke of Monmouth) โอรสนอกกฎหมายของชาร์ลที่ ๒ และให้มีสิทธิเป็นกษัตริย์ได้ เรื่องนี้และเรื่องอื่น ๆ ก่อให้เกิดการขัดกันระหว่างชาฟสเบอรีกับกษัตริย์ ผู้เคยให้จับกุมอดีตองคมนตรีของพระองค์ และส่งไปกักขังที่หอคอย (Tower) มาหลายครั้งแล้ว ในที่สุด ชาฟสเบอรีหนีไปประเทศฮอลแลนด์ และถึงแก่อนิจกรรมที่นั่นในเดือนมกราคม ๑๖๘๓

เป็นไปได้ว่า การขัดแย้งของชาฟสเบอรีหรือชาร์ลส่งเสริมล๊อคให้เขียนเรื่อง *"หนังสือสองเล่มว่าด้วยการปกครอง"* (Two Treatises of Government) อันมีชื่อของเขา จังหวะเวลาก็อำนวยสำหรับการคิดตั้งทฤษฎีที่จะรับรองความชอบธรรมของการปฏิวัติ และวางรากฐานสำหรับรูปการปกครองที่ทั้งล๊อคและชาฟสเบอรีเชื่อว่าควรจะได้สถาปนาขึ้น จนถึงเมื่อไม่นานมานี้เอง เป็นที่ถือกันทั่วไปว่า *"หนังสือสองเล่ม"* นี้ล๊อคเขียนขึ้นในปี ๑๖๘๙ เพื่อรับรองความชอบธรรมของ "การปฏิวัติอันเรืองเกียรติ" ปี ๑๖๘๘ อย่างไรก็ดี ผู้รู้สมัยนี้ปฏิเสธทฤษฎีนี้ไปแล้ว และระบุเวลาเขียนงานนี้ว่าเป็นใน ปี ๑๖๘๑ หรือก่อนหน้า* จะอย่างไรก็ตาม มิตรภาพอันใกล้ชิดของล๊อคกับชาฟสเบอรีทำให้ล๊อคตกอยู่ในข่ายต้องสงสัย และเขาก็ได้ไปยังฮอลแลนด์ด้วยในฤดูใบไม้ร่วง ปี ๑๖๘๓ หลังจากที่ได้ทำลายเอกสารงานเขียนของเขาเป็นจำนวนมาก

ระหว่างที่ล๊อคอยู่ในประเทศฮอลแลนด์ เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ซึ่งจะทำให้ศักราชของการปฏิวัติสิ้นสุดลง จะทำให้กษัตริย์ออกจากราชบัลลังก์และนำล๊อคกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน ชาร์ลสิ้นพระชนม์ในปี ๑๖๘๕ และพระอนุชาคือดุ๊กแห่งยอร์ค (Duke of York) ได้ครองราชบัลลังก์ทรงพระนามว่า เจมส์ที่ ๒ นี่เป็นผลที่ชาฟสเบอรีได้โต้แย้งไว้อย่างแข็งแรงและหลังจากนั้นก็เห็นได้ชัดว่าความรู้สึกของเขาเป็นที่เห็นด้วยในหมู่คนร่วมประเทศของเขาเป็นจำนวนมาก กษัตริย์คาธอลิคไม่อาจเป็นที่ยอมรับกันอย่างเห็นได้ชัด ความพยายามอันโจ่งแจ้งของ

---

* Craston (หนังสืออ้างเล่มเดียวกันหน้า ๒๐๗) เชื่อว่า *"หนังสือสองเล่ม"* เขียนในปี ๑๖๘๑ Laslett เห็นว่าเขียนก่อนหน้านั้น คือในปี ๑๖๗๙ หรือ ๑๖๘๐ ในแต่ละกรณี เวลาเขียนก่อนหน้าทำให้ได้ความขึ้น เพราะเป็นเวลาตรงกับระยะที่ชาฟสเบอรีเกิดมีปัญหายุ่งยากมากที่สุดกับชาร์ลที่ ๒ ดู Peter Laslett, John Locke : Two Treatises of Government. (a Critical Edition with an Introduction and Apparatus Criticus), Cambridge University Press, New York, 1960. หน้า ๔๕–๕๙.

เจมส์ที่จะตั้งพวกคาธอลิคให้ดำรงตำแหน่งที่ทรงอำนาจหลาย ๆ ตำแหน่งยิ่งไม่อาจเป็นที่ทนทานกันได้มากขึ้น ชายาของเจมส์คือเจ้าหญิงมอเดนา (Modena) ซึ่งเป็นคาธอลิค ก็ยังไม่มีโอรส คนอังกฤษเป็นจำนวนมากหวังกันว่าธิดาโปรเตสแตนท์ของพระองค์ ซึ่งเกิดจากการอภิเษกสมรสคราวก่อนคือเมรี่แห่งออเรนจ์ (Mary of Orange) คงจะเป็นผู้สืบราชบังลังก์ต่อจากเจมส์ แต่ในเดือน มิถุนายน ๑๖๘๘ ความหวังเหล่านี้ต้องทะลายลงชั่วขณะหนึ่งเมื่อราชินีให้กำเนิดโอรสองค์หนึ่ง กลุ่มค้านอันมีอิทธิพลเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนักได้เกิดขึ้น และพยายามขอความช่วยเหลือของวิลเลียมแห่งออเรนจ์ (William of Orange) สวามีของเมรี่ วิลเลียมผู้กำลังจับตาดูสถานการณ์ในอังกฤษอยู่มาช้านานตกลงใจรับ กองทัพเรือจากฮอลแลนด์ได้ทำการจู่โจมในเดือนตุลาคม กำลังทหารของวิลเลียมได้รับการต่อต้านเพียงเล็กน้อย และแล้วการปฏิวัติอันปราศจากการนองเลือดก็สิ้นสุดลงในเวลาอันรวดเร็ว

ล๊อคหน่วงเหนี่ยวการเดินทางออกจากฮอลแลนด์จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ ต่อมาเมื่อไปถึงอังกฤษ เขาได้พบว่าเขาเป็นที่โปรดปรานของทางราชสำนักอย่างมาก เขาได้รับเสนอตำแหน่งเอกอัครราชฑูตหลายแห่ง แต่เขาปฏิเสธโดยอ้างว่าเขาไม่เชื่อความสามารถของเขาที่จะทนทานแรงการดื่มในงานทางการทูตได้ ล๊อครับตำแหน่งที่ต่ำต้อยกว่าแทนคือข้าหลวงอุทธรณ์ (Commissioner of Appeals) ซึ่งแม้จะให้รายได้เล็กน้อย แต่ไม่ต้องเปลืองเวลาของเขามาก ในปี ๑๖๘๙ ล๊อคตีพิมพ์เรื่อง *หนังสือสองเล่มว่าด้วยการปกครอง* ของเขาโดยไม่เผยชื่อจริง เรื่อง *จดหมายว่าด้วยขันติธรรม* (Letter on Toleration) ของเขาซึ่งตีพิมพ์โดยไม่เผยชื่อจริงอีกเรื่องหนึ่ง ได้ออกมาแล้วในตอนนั้น *บทเรียงความเกี่ยวกับความเข้าใจของมนุษย์* (The Essay Concerning Human Understanding) ออกตีพิมพ์โดยมีลายเซ็นชื่อของเขา แต่ก็เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเขาเป็นผู้แต่ง *หนังสือสองเล่ม* และ *จดหมาย* ราวปี ๑๖๙๒ ชื่อเสียงของล๊อคในฐานะเป็นนักเขียนเป็นที่ยอมรับกันอย่างดี

ดินฟ้าอากาศในลอนดอนเป็นอันตรายแก่สุขภาพของล๊อค เขาจึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในชนบทที่โอ๊ตส์ (Oates) กับเพื่อน ๆ คือ เซอร์ฟรานซิส (Sir Francis) และ เลดี้เมแชม (Lady Masham) แต่ก็ยังเป็นเวลาธุระงานสำหรับล๊อค เขารับตำแหน่งข้าหลวงการค้า (Commissioner of Trade) อันเป็นตำแหน่งที่มีรายได้งามและภาระหนัก เขาทุ่มเทกำลังเป็นอันมากใช้ในการตอบโต้

ข้อโจมตีตัวเขา โดยหาว่า *บทเรียงความ* ของเขา เป็นเครื่องแสดงอคติของเขาเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา* เขายังคงความสัมพันธ์กับเพื่อนบางคน รวมทั้งเซอร์ไอซัค นิวตัน (Sir Isaac Newton) อย่างไรก็ดี ร่างกายของล๊อคไม่อาจทนทานต่อความเคร่งเครียดที่ได้รับ เขาลาออกจากตำแหน่งข้าหลวงการค้าในฤดูใบไม้ผลิ ปี ๑๗๐๐ นั่นเป็นตำแหน่งรัฐบาลสุดท้ายของเขา ระหว่างตอนท้ายไม่กี่ปี เขาศึกษาคัมภีร์เฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของเซนต์ปอล และได้เขียนเรื่อง *อธิบายความและบันทึกว่าด้วยคำสอนของเซ็นต์ปอล ฯลฯ* (A Paraphrase and Notes on the Epistles of St. Paul, etc.,) ซึ่งออกตีพิมพ์ภายหลังที่เขาถึงแก่กรรม เขาถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบที่โอ๊ตส์ เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๑๗๐๔

"หนังสือเล่มหนึ่ง"

ล๊อคไขความเข้าใจจุดประสงค์ของเขาด้วยการตั้งชื่อเต็มสำหรับ *หนังสือสองเล่ม* นี้ ชื่อนั้นก็คือ*หนังสือสองเล่มว่าด้วยการปกครอง ในเล่มแรก หลักการและพื้นฐานจอมปลอมของเซอร์โรเบิต ฟิลเมอร์* (Sir Robert Filmer) *และสาวกของเขาถูกค้นพบและล้มล้างไป เล่มหลังเป็นบทความเกี่ยวกับกำเนิดอันแท้จริง วงเขตและจุดมุ่งหมายของรัฐบาลการเมือง*** ดังนั้นหนังสือเล่มที่หนึ่งจึงเขียนเจาะจงเพื่อโต้แย้งทฤษฎี ที่ฟิลเมอร์เสนอไว้ในหนังสือเรื่อง *ปาตริอาร์คา* (Patriarcha) ฟิลเมอร์ผู้ถืออุดมการณ์อำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์อย่างแรงกล้าถึงแก่กรรมในปี ๑๖๕๓ แต่เรื่อง *ปาตริอาร์คา* ของเขาไม่ได้ออกตีพิมพ์จนกระทั่งปี ๑๖๘๐ เมื่อฝ่ายของชาร์ลที่ ๒ นำมาใช้อ้างสนับสนุนอภิสิทธิ์ของกษัตริย์โต้กับฝ่ายตรงกันข้าม ซึ่งมีล๊อคและชาฟส เบอรี่รวมอยู่ด้วย หนังสือเล่มที่สองเป็นงานที่มุ่งสร้างมากกว่า ซึ่งล็อคต้องการใช้อธิบายถึงกำหนดของอำนาจและจุดประสงค์ของรัฐบาลการเมือง ล๊อคอาจจะเริ่มลงมือเขียนเล่มที่สองก่อนเล่มที่หนึ่ง แต่ต้องเปลี่ยนความตั้งใจ เนื่องจากการตีพิมพ์และอิทธิพลของหนังสือเรื่อง*ปาตริอาร์คา*จึงได้เขียนเล่มที่

* ข้อกล่าวหาไม่มีมูลความจริงเลย ล๊อคเป็นผู้มีขันติและใจเสรีนิยมในเรื่องศาสนา แต่เขาก็เป็นคนเคร่งศาสนา

** "Two Treatises of Government : In the Former, the False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer, and His Followers, Are Detected and Overthrown. The Latter Is an Essay Concerning the True Original, Extent, and End of Civil Government".

ข้อความอ้างอิงถึงทั้งหมด ถือตามฉบับที่ตีพิมพ์ในหนังสือของ Peter Laslett ที่อ้างถึงมาแล้ว

หนึ่งขึ้นเพื่อลบล้างพื้นฐานของฝ่ายตรงกันข้ามเสียก่อนที่จะเสนอทฤษฎีที่แน่ชัดขึ้นของตนเอง* ถ้าหากหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นในเวลานั้น แต่เพราะเหตุใดจึงไม่ออกตีพิมพ์จนกระทั่งภายหลังการปฏิวัติปี ๑๖๘๘ เล่า คำตอบอาจเป็นได้ว่า การตีพิมพ์ในเวลาเช่นนั้นคงจะเป็นอันตราย ทัศนะที่เบากว่าของล๊อคยังทำให้แอลเกอนอน ซิดนีย์ (Algernon Sydney) ได้รับผลถึงชีวิตในปี ๑๖๘๓ ล๊อคเป็นคนสุขุมดังที่จะเห็นได้ว่า แม้เมื่อหนังสือนี้ออกตีพิมพ์แล้ว แต่ล๊อคก็ยังไม่ยอมรับว่าเป็นผู้เขียน

ทฤษฎีของฟิลเมอร์มุ่งให้เป็นการอธิบายในแง่สังคมวิทยาเกี่ยวกับภาวะของระเบียบสังคมซึ่งเขาเรียกว่าโครงลำดับอำนาจและการบังคับบัญชา หลักของฟิลเมอร์คือว่า คนเกิดอยู่ในสังคมเสมอ ไม่เกิดอยู่ในสภาวะธรรมชาติ และสังคมก่อตั้งขึ้นด้วยอำนาจบังคับบัญชาเหมือน ๆ กัน ทฤษฎีนี้มุ่งสนับสนุนหลักอภิสิทธิ์ของกษัตริย์ เป็นทฤษฎีที่มีช่องโหว่ในส่วนที่ฟิลเมอร์ใช้คัมภีร์เป็นหลักฐานทางมานุษยวิทยาอ้างอิงสนับสนุนทฤษฎีของตน และล๊อคโจมตีหลักฐานอ้างอิงอันอ่อนนี้โดยใช้วิธีแปลความคัมภีร์ตามหลักเหตุผลและสามัญสำนึกโต้แย้งเป็นข้อ ๆไป การปฏิบัติของล๊อคต่อฟิลเมอร์มีลักษณะทั้งผิวเผินและไม่เป็นธรรม เขายกให้เป็นหลักอ้างของฟิลเมอร์ทั้งที่ฟิลเมอร์มิได้ถือเช่นนั้น ตัวอย่างเช่น เขากล่าวหาว่าฟิลเมอร์เสนอทฤษฎีการประทานดั้งเดิมและการสืบอำนาจต่อมาจากพระผู้เป็นเจ้าไปยังอาดัม ซึ่งที่จริงฟิลเมอร์ไม่ได้ทำเช่นนั้นเลย ล๊อคประสบผลในการชี้ให้เห็นจุดอ่อนของหลักฐานทางคัมภีร์ของฟิลเมอร์** แต่ไม่แน่ว่าเขาประสบผลในการเผชิญกับปัญหาที่แท้จริง คือคติปิตุราชเอง ดังที่ลาสเลตต์ (Laslett) ได้กล่าวไว้ ล๊อคไม่รู้ถึงน้ำหนักของความคิดนั้น และเหตุผลโต้เถียงของเขาก็ไม่ได้เข้ากับปัญหาที่แท้จริงเสมอไป ยิ่งกว่านั้น ถ้าจะว่า "ข้อพิสูจน์" ของฟิลเมอร์มักจะเพ้อเจ้อแล้ว คำกล่าวหาเช่นเดียวกันนี้ก็อาจใช้กับล๊อคได้มากทีเดียว เพราะเขาคงจะลำบากยิ่งที่จะแสดงให้เห็นความถูกต้องแท้จริงทางประวัติศาสตร์ของสภาวะธรรมชาติ ของกติกาสัญญาสังคมและด้านอื่นๆ ในทฤษฎีของเขา*** แต่ก่อนเคยคิดกันทั่วไปว่าฮ๊อบส์เป็นปรปักษ์ที่แท้จริงของล๊อคมากกว่าฟิลเมอร์ ผู้รู้สมัยนี้ส่วนใหญ่แย้งในข้อนี้ และถือเอาคำของล๊อคเป็นสำคัญ ล๊อคอ้างฟิลเมอร์เป็นศัตรู และก็ไม่มีเหตุผลหนักแน่นอันใดที่จะสงสัยเขาในข้อนี้ แน่นอน เรื่อง *ปาตริอาร์คา* ของฟิลเมอร์เป็นเรื่องที่อยู่ในความกังวลสนใจของฝ่ายปฏิปักษ์ต่อหลักอำนาจเด็ดขาดใน

* Laslett หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๘

** F.D. Wormuth, The Royal Prerogative บทที่ ๖ ตอน ๑ และ ๓

*** Laslett หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๘

เวลานั้นยิ่งกว่าเรื่อง *รัฐาธิปัตย์* ของฮ๊อบส์ อย่างไรก็ตาม ในแง่หนึ่ง ปัญหานี้ไม่สำคัญ ในการที่โต้แย้งหลักอำนาจเด็ดขาด ล๊อคเป็นปฏิปักษ์ต่อทั้งฟิลเมอร์และต่อ "เจ้าปัญญาแห่งมาลสเบอรี" (Malmesbury) แม้ฮ๊อบส์ก็คงจะมองดู "หลักฐาน" ของฟิลเมอร์ด้วยความรู้สึกดูหมิ่นยิ่งไปกว่าล๊อคเสียอีก ในหนังสือเล่มที่หนึ่ง ล๊อคแสดงหลักเหตุผลซึ่งเขาคงยืนยันไว้ใน *เล่มสอง* และทำให้เขาเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับทั้งฟิลเมอร์และฮ็อบส์ เขาพูดว่า ไม่เป็นการเพียงพอที่จะยืนยันว่าคนทั้งหมดมีหน้าที่เคารพเชื่อฟังรัฐบาล เพียงแต่พูดเช่นนั้น "ไม่ให้ความหมายอะไรเลย" หากจำเป็นจะต้องรู้อีกด้วยว่าอำนาจที่วางไว้เหนือคนนั้น ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือว่า ผู้ที่ได้รับการเคารพเชื่อฟังนั้นเป็นผู้มีสิทธิในการเคารพเชื่อฟัง

"หนังสือเล่มสอง"

ธรรมชาติของคนและสภาวะธรรมชาติ

หัวใจของทฤษฎีการเมืองของล๊อคอยู่ใน *หนังสือเล่มสอง* ในเล่มนี้เขาพิจารณาถึงกำเนิดและการใช้อำนาจการเมืองอย่างถูกต้อง เขาให้ความหมายอำนาจการเมืองว่าเป็น "สิทธิในการจัดทำกฎหมายพร้อมด้วยบทลงโทษถึงชีวิตและโทษที่เบาบางลงไปทั้งหมด....สำหรับวางระเบียบควบคุมและสงวนรักษาทรัพย์สิน และสิทธิในการใช้พลังของประชาคมเพื่อบริหารการให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น ๆ เพื่อปกป้องจักรภพให้พ้นจากการประทุษร้ายของภายนอก และทั้งหมดนี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น" (*หนังสือสองเล่ม ๒/๓*)

เช่นเดียวกับฮ๊อบส์ ล๊อคเริ่มต้นด้วยการถกถึงเรื่องธรรมชาติของคนและสภาวะธรรมชาติ สภาวะธรรมชาติมีลักษณะเฉพาะสองอย่าง ประการแรกหมายถึง "สภาวะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์โดยคนกระทำตามที่ตนเลือกภายในขอบเขตที่กฎแห่งธรรมชาติวางไว้ ประการที่สอง หมายถึงสภาวะแห่งความเสมอภาคสำหรับคนของสภาวะนั้น ไม่มีผู้ใดมีสิทธิ มีอำนาจหรือเขตอำนาจมากกว่าผู้ใด คนเกิดมาเสมอกันในแง่นี้ ไม่ใช่เสมอกันในความสามารถ หากในสิทธิต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ ล๊อคกับฮ๊อบส์เห็นตรงกันในข้อนี้ แต่ความแตกต่างก็เริ่มเกิดขึ้นในทันที สำหรับฮ๊อบส์ ความเสมอภาคและเสรีภาพของคนในสภาวะธรรมชาตินำไปสู่สภาวะสงครามในหมู่คนโดยตรง แต่สำหรับล๊อคไม่เป็นเช่นนั้น สภาวะธรรมชาติของล๊อคไม่ใช่ความฝัน และทั้งก็ไม่ใช่สภาวะสงคราม ลักษณะส่วนที่ช่วยไม่ให้เกิดสภาวะสงครามก็อยู่ที่ว่ามีกฎแห่งธรรมชาติอยู่

"*สภาวะธรรมชาติมีกฎแห่งธรรมชาติควบคุมอยู่ ซึ่งผูกมัดทุก ๆ คน และเหตุผลอันเป็นกฎนั้นสอนมนุษยชาติทั้งปวงซึ่งย่อมจะต้องใฝ่หาว่า โดยที่เสมอกันและเป็นอิสระกันทั้งหมด จึงไม่มีผู้ใดควรทำอันตรายผู้อื่นในด้านชีวิต สุขภาพ อิสรภาพ และทรัพย์สมบัติ*" (*หนังสือสองเล่ม*๒/๖)

ดังนั้น คนในสภาวะธรรมชาติจึงถูกควบคุมอยู่ด้วยกฎธรรมชาติ กฎนี้สามารถเป็นที่เข้าใจสำหรับคนผู้ทรงเหตุผล อย่างไรก็ตาม แม้จะทรงเหตุผลแต่คนก็ไม่สมบูรณ์ และอาจเป็นที่คาดหมายกันได้ว่า ข้อแตกต่างในการแปลความย่อมจะเกิดขึ้น คนเราทั้งหมดเห็นแก่ตัวบ้างเล็กน้อย บางคนก็เกินกว่าเล็กน้อย ยิ่งกว่านั้น ในสภาวะธรรมชาติ แต่ละบุคคลมีความรับผิดชอบที่จะบังคับใช้กฎธรรมชาติ ไม่มีกฎหมายที่แท้จริงอันใดอาจมีอยู่ได้โดยไม่มีการบังคับใช้ และในสภาวะธรรมชาติอำนาจอยู่ในมือของทุก ๆ คน ถึงแม้ว่าสภาวะอันไม่สมบูรณ์เหล่านี้จะก่อให้เกิดความไม่สะดวกนานาประการ แต่ก็ไม่นำไปสู่สภาวะสงคราม สงครามเกิดเฉพาะจากการบังคับใช้อำนาจปกครองแบบพลการด้วยกำลังเท่านั้น คนส่วนมากมีเหตุผลพอที่จะเข้าใจได้ว่า การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติเป็นการจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

ยังเป็นไปได้ที่คนจะแก้ไขปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตน เฉพาะอย่างยิ่ง ข้อบกพร่องสามประการของสภาวะธรรมชาติ บังคับให้คนพิจารณาสถานการณ์หาทางแก้ไข ประการแรก ไม่มี "กฎหมายที่ตกลงยอมรับและเป็นที่รู้กัน" อยู่ ถ้าคนทั้งปวงเสมอกันในความสามารถของตนที่จะเข้าใจกฎธรรมชาติแล้ว ข้อบกพร่องนี้ก็คงไม่สำคัญ แต่คนอาจตกอยู่ใต้อิทธิพลของผลประโยชน์ส่วนตัว หรือว่าอาจไม่ได้ศึกษากฎแห่งธรรมชาติก็ได้ ประการที่สอง สภาวะธรรมชาติขาด "ตุลาการที่รู้กันแน่นอนและเที่ยงธรรม" ที่จะระงับข้อพิพาทอันเกิดขึ้นภายใต้กฎแห่งธรรมชาติ เนื่องจากแต่ละคนเป็นผู้วินิจฉัย แต่ละคนมักจะเห็นส่วนดีของฝ่ายตนมากเกินไป และใส่ใจกับความยุติธรรมสำหรับคนอื่นน้อยเกินไป ประการที่สาม ในสภาวะธรรมชาติ ไม่มีอำนาจบริหารที่จะบังคับการให้เป็นไปตามคำตัดสินต่าง ๆ อำนาจนี้ตกอยู่ในมือของแต่ละคนเช่นเดียวกัน และต่างคนย่อมไม่เสมอกันในความสามารถที่จะทำการให้เป็นไปตามกฎหมาย "ดังนั้นมนุษยชาติ ทั้งที่มีอภิสิทธิ์ทั้งปวงของสภาวะธรรมชาติอยู่ แต่โดยที่ตกอยู่ในสภาวะอันเลวร้ายในขณะที่ยังคงอยู่ในสภาวะเช่นนั้น พวกเขาจึงย่อมจะถูกผลักดันให้เข้าสู่สังคมโดยเร็ว" (*หนังสือสองเล่ม* ๒/๑๒๗)

ควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า เรื่องความสัมพันธ์ของคนต่อกฎแห่งธรรมชาตินี้ เป็นปัญหาที่ข้องใจล็อคมานาน เขาแน่ใจว่าการที่จะมีสังคมที่ดีจำเป็นจะต้องมาสู่หลักเห็นพ้องต้องกันอันหนึ่งเกี่ยวกับ

ความเชื่อทางศีลธรรม เขาเชื่อว่าคนไม่ได้มีชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างสันติ เว้นเสียแต่ว่าจะตกลงกันโดยสาระในปัญหาว่าอะไรเป็นและไม่เป็นความประพฤติที่ต้องด้วยศีลธรรม ในงานเขียนแรก ๆ ของเขา เฉพาะอย่างยิ่งใน *บทเรียงความว่าด้วยกฎแห่งธรรมชาติ* (Essays on the Law of Nature) ซึ่งเขียนจบในปี ๑๖๖๔ ล๊อคถือว่า หลักความประพฤติอันชอบด้วยศีลธรรมมีรวมอยู่ในกฎธรรมชาติในฐานะเป็นบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า อย่างไรก็ดี ข้อสมมติฐานนี้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นว่า หลักการของกฎและหลักนั้นอาจเป็นที่เข้าใจกันได้อย่างไร และด้วยใครกัน ประเพณีกฎธรรมชาตินิยมสอนไว้ว่า มโนธรรมและหลักเหตุผลของแต่ละคนใช้ได้เหมาะสมเพื่อจุดประสงค์นี้ แต่ล๊อคมีความรู้สึกข้องใจในข้อนี้ขึ้นเรื่อย ๆ เขารู้สึกว่ามวลชนไม่สามารถใช้ความพยายามทางปัญญาความคิดอันจำเป็นเพื่อความเข้าใจอย่างมีเหตุผลในกฎธรรมชาติได้ เขายังตั้งข้อสงวนหนักแน่นเกี่ยวกับสัมฤทธิผลของมโนธรรมส่วนบุคคล ข้อสงสัยเหล่านี้เห็นได้ชัดใน *หนังสือเล่มสอง*

ในปี ๑๖๙๕ ด้วยการพิมพ์บทเรียงความชื่อ *ความสมเหตุสมผลของคริสต์ศาสนา* (The Reasonableness of Christianity) ล๊อคเสนอคำตอบปัญหาของเขา เขากล่าวว่าจริยธรรมคริสต์ศาสนาเสนอกฎอันจำเป็นเกี่ยวกับความประพฤติที่ชอบด้วยศีลธรรม ซึ่งแสดงออกในรูปที่มวลชนอาจเข้าใจได้ ยิ่งกว่านั้น กฎนี้ยังประกอบด้วยหลักความคิดเกี่ยวกับอำนาจอันจำเป็นที่จะบังคับใช้ พระผู้เป็นเจ้าสมนาคุณแก่ผู้ที่เชื่อฟังและลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อฟัง หลักการของความประพฤติอันชอบด้วยศีลธรรมซึ่งมีขึ้นในฐานะเป็นบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า อาจเป็นที่ยอมรับกันแม้โดยปราศจากความเข้าใจด้วยปัญญาความคิดซึ่งไปด้วยกันกับการศึกษาและคิดใคร่ครวญทางปรัชญา ดังนั้น จึงอยู่ที่จริยธรรมของคริสต์ศาสนาอันบังคับใช้ด้วยคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้าเองมากกว่าที่จะเป็นกฎธรรมชาติอันเข้าใจกันด้วยมโนธรรมส่วนบุคคลที่จะวางกฎแห่งความประพฤติทางศีลธรรมอันจำเป็นต่อชีวิตสังคมที่ดีแก่มนุษยชาติ ดังที่ล๊อคเสนอแนะไว้ใน *หนังสือเล่มสอง* มโนธรรมแสดงถึงความผิดพลาดของการวินิจฉัยส่วนบุคคลและด้วยเหตุนี้จึงเชื่อถือไม่ได้ในสังคมการเมือง มโนธรรมจะต้องหลีกทางให้แก่การวินิจฉัยร่วมซึ่งสภานิติบัญญัติเป็นผู้กระทำ* อย่างไรก็ดีดังที่ได้ชี้ให้เห็นข้างต้นการเปลี่ยนแก้ไขทฤษฎีกฎธรรมชาตินี้ ล๊อคไม่ได้กระทำจนกระทั่งปี ๑๖๙๕ อันเป็นระยะหนึ่งหลังจากเขียน *หนังสือเล่มสอง*

---

* Sheldon Wolin Politics and Vision, หน้า ๓๓๔–๓๓๘ ดู Leo Strauss, "Locke's Doctrine of Natural Law", American Political Science Review, Vol. 52, no. 2, June, 1958 หน้า ๔๙๐–๕๐๑

การก่อตั้งสังคมและรัฐบาล

เป็นข้อสำคัญที่จะกล่าวว่า สำหรับล็อคแล้ว ความไม่สะดวกขัดข้องต่าง ๆ ในสภาวะธรรมชาติไม่ทำให้เป็นภาวะที่ไม่อาจทนทานได้ สภาวะธรรมชาติแม้จะลำบากยากแค้น แต่ชีวิตในสังคมที่จัดระเบียบภายใต้ทรราชย์ยังเลวร้ายกว่านัก ข้อสรุปนี้แสดงความแตกต่างสำคัญระหว่างทฤษฎีของล็อคกับฮ็อบส์ อันเป็นข้อเท็จจริงที่ล็อครู้ดีอยู่ เขายากที่คิดเห็นเป็นอย่างอื่นได้ พิจารณาตามถ้อยคำดังต่อไปนี้

> "และนี่เองเราได้ *ข้อแตกต่างชัดแจ้งระหว่างสภาวะธรรมชาติ และสภาวะสงคราม* ซึ่งถึงบางคนจะได้สับสนปะปนกันอย่างไรก็ตาม แต่คงห่างไกลกันเช่นเดียวกับระหว่างสภาวะแห่งสันติสุขไมตรีจิต การช่วยเหลือและการพิทักษ์รักษาซึ่งกันและกันกับสภาวะแห่งความเป็นศตรู มุ่งร้ายรุนแรงและทำลายซึ่งกันและกัน"

(หนังสือสองเล่ม ๒/๑๙)

คนเราเข้าใจกันได้ว่า การแก้ไขปรับปรุงสภาวะธรรมชาติอาจเป็นผลได้จากการจัดระเบียบสังคมการเมืองและสร้างเครื่องมือที่จะแก้ไขข้อขาดตกบกพร่องดังกล่าว การจัดระเบียบแบบแผนกิจการของคนนี้บรรลุผลด้วยการทำความตกลงในหมู่คนที่เป็นอิสระและเสมอกัน ยอมสระเสรีภาพธรรมชาติที่จะแปลความ ที่จะวินิจฉัยและบังคับใช้กฎแห่งธรรมชาติและ "รวมเข้าเป็นประชาคม เพื่อการดำรงชีวิตอันสะดวกสบาย ปลอดภัย และสงบสุขระหว่างกัน ในการใช้ทรัพย์สินของตนอย่างปลอดภัย และมีความปลอดภัยยิ่งขึ้นจากผู้ที่ไม่อยู่ในประชาคม" *(หนังสือสองเล่ม ๒/๙๕)* ความตกลงนี้ทำขึ้นด้วยความยินยอมเป็นเอกฉันท์ของบรรดาผู้ที่เข้ามาร่วมทำกัน ไม่มีผู้ใดถูกบังคับให้เป็นภาคีความตกลงนั้น ผู้ที่ไม่ปรารถนาจะก่อตั้งประชาคมก็เพียงอยู่ในสภาวะธรรมชาติต่อไปเท่านั้น อย่างไรก็ดี ผู้ที่เข้าทำการตกลงยินยอมตั้งแต่บัดนั้นไปจะถูกปกครองด้วยมติเสียงข้างมาก การปกครองด้วยเสียงข้างมากจำเป็นเพราะเหตุสองประการ ประการแรก คนตกลงกันก่อตั้งประชาคมซึ่งอาจปฏิบัติการในฐานะเป็นร่างกายเดียว และร่างกายจะต้อง "เคลื่อนไหวไปในทางที่น้ำหนักข้างมากจะพาไป กล่าวคือ *ความยินยอมของฝ่ายข้างมาก*" *(หนังสือสองเล่ม ๒/๙๖)* ประการที่สองทางเลือก กล่าวคือ ที่จะให้ได้ความยินยอมของบุคคลแต่ละคนสำหรับข้อเสนอทุกอย่างนั้น

เป็นไปไม่ได้* หลักที่ล๊อคใช้อ้างสนับสนุนสิทธิของฝ่ายข้างมากที่จะทำการตัดสินไม่หนักแน่นเช่นที่เราอาจต้องการ อาจเป็นได้ว่าเขาเพียงถือว่าสิทธิเป็นสิ่งอันประจักษ์อยู่ในตัวเอง และคิดว่าไม่จำเป็นจะต้องให้ความใส่ใจมากขึ้นอีกในเรื่องนี้

ล๊อครับรู้และตอบข้อโต้แย้งสำคัญสองประการต่อข้ออ้างของเขาที่ว่า สังคมการเมืองถูกและควรถูกก่อตั้งขึ้นด้วยความยินยอมของสมาชิกสังคม ประการแรก คือว่า มีประจักษ์หลักฐานยืนยันทฤษฎีหรือไม่ ล๊อคบอกว่ามี และเขาก็ยกตัวอย่างต่าง ๆ รวมทั้งการก่อตั้งโรมและเวนิช เพื่อสนับสนุนหลักอ้างของเขา แต่ล๊อคก็รับว่า ตามข้อเท็จจริงในกรณีส่วนมากขาดประจักษ์หลักฐานเช่นนั้นอยู่ การปกครองมีขึ้นก่อนการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คนเรามีใจเอนเอียงอย่างแข็งแรงที่จะก่อตั้งสังคมการเมืองจนถึงว่าคนเราย่อมจะทำเช่นนั้นในเมื่อมีคนจำนวนหนึ่งเข้ามารวมกัน มีปัญหาอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวโยงกันถ้าหากสังคมการเมืองก่อตั้งขึ้นด้วยความยินยอม และถ้าสังคมเช่นว่านั้นจะด้อยลงในเมื่อถูกผู้ปกครองด้วยผู้ปกครองคนเดียวและอำนาจพลการแล้ว เพราะเหตุใดเล่าสังคมต่าง ๆ ส่วนมากในอดีตจึงได้ก่อตั้งขึ้นภายใต้ผู้ปกครองผู้ทรงอำนาจเด็ดขาดดังที่ประวัติศาสตร์พิสูจน์ให้เห็นมาแล้ว ความเห็นของล๊อคก็คือว่าผู้ปกครองคนเดียวเหมาะสมสำหรับสังคมตอนแรกเริ่มสุดและแบบพื้น ๆ ที่สุดคนเราเคยชินอยู่กับการเชื่อฟังต่อบิดา การเชื่อฟังต่อกษัตริย์จึงเป็นขั้นต่อไปตามลำดับ ยิ่งกว่านั้น หน้าที่ของสังคมตอนแรก ๆ เป็นเรื่องเบื้องต้นจำกัดอยู่กับการปกป้องคุ้มครองสมาชิกของตนเป็นสำคัญ ไม่มีความจำเป็นต้องมีการปกครองที่ซับซ้อนกว่า และ "กฎหมายประเภทต่าง ๆ" อันจำเป็นสำหรับสังคมสมัยใหม่และซับซ้อน นี่เท่ากับเป็นการจำนนอย่างจำใจ

* ข้อวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีเสียงข้างมากของล๊อคปรากฏมีอยู่จำนวนมากด้วยกัน ส่วนมากที่เดียวสมเหตุสมผลแต่เห็นได้ว่า บางแห่งอาศัยอ้างการแปลความของล็อคกันผิด ๆ ตัวอย่างเช่น มีผู้โต้แย้งว่าข้ออ้างของล๊อคที่ว่าความตกลงและประชาคมจะถูกทำลายลงถ้าฝ่ายข้างมากไม่ปกครองนั้น ผิด เพราะว่าฝ่ายข้างน้อยอาจและจะทำการปกครองถ้าหากฝ่ายข้างมากไม่ทำ ข้าพเจ้าเชื่อว่ารากฐานของข้อโต้แย้งเช่นนี้ และอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากจะสูญสิ้นไปถ้าจะระลึกกันว่า ล็อคหมายความแต่เพียงว่า การปกครองโดยฝ่ายข้างน้อยจะทำลายประชาคมที่ดีไปเท่านั้น ล๊อคไม่เขลาในสภาพอันเป็นจริงต่าง ๆ ของชีวิตการเมือง เขารู้อย่างแน่นอนว่า ฝ่ายข้างน้อยเคยได้ทำการปกครองกันมาแล้ว เป็นแต่ว่าเขาคัดค้านการปกครองแบบนี้เท่านั้น ผู้อ่านที่ต้องการศึกษาทฤษฎีของล๊อคเกี่ยวกับการปกครองของฝ่ายข้างมากอย่างละเอียดจริง ๆ น่าจะศึกษางานของ **Willmoore Kendall, John Locke and the Doctrine of Majority Rule, in Illinois Studies in the Social Sciences, vol. 26, no 2, University of Illinois Press, Urbana, III., 1941.**

ต่อพีลเมอร์แต่ก็ช่วยไม่ได้ ถึงกระนั้นล๊อคเสริมว่า การปกครองเหล่านี้ก็ยังคงเป็นการปกครองด้วยความยินยอมอยู่นั่นเอง เฉพาะต่อเมื่อผู้ปกครองระเมิดความไว้เนื้อเชื่อใจของคนทั้งหลายเท่านั้น ที่คนเริ่มคิดถึงหลักการกันใหม่เกี่ยวกับการก่อตั้งสังคม

ล๊อคต้องพบกับข้อโต้แย้งที่ตรงจุดกว่า กล่าวคือถึงจะยอมให้ว่ากลุ่มชนแรกเริ่มบางกลุ่มให้ความยินยอมในการก่อตั้งสังคมการเมือง แต่เราก็อาจสงสัยได้ว่าทฤษฎีสัญญานี้จะใช้กับคนที่มาภายหลังอย่างไรกัน กล่าวคือ กับคนที่*เกิดอยู่*ในสังคมการเมือง คน ๆ หนึ่งจะเกิดมาเป็นเสรีแต่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของสังคมได้หรือในเวลาเดียวกัน ล๊อคตอบว่า ในประการแรกความยินยอมของเด็กที่เกิดใหม่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะเกิดมาในความดูแลของพ่อแม่ไม่ใช่คนในบังคับ เด็กให้ความยินยอมต่อเมื่อบรรลุวัยผู้ใหญ่เท่านั้น แล้วโดยทั่วไปจึงให้ความยินยอมโดยปริยายมากกว่าโดยแจ้งชัด ความยินยอมถือว่าให้เมื่อบุคคลยังคงอยู่ในสังคม ถือประโยชน์จากการคุ้มครองและบริการที่สังคมอำนวยให้แก่เขาและเคารพปฏิบัติตามกฎหมายของประชาคม อย่างไรก็ดีความยินยอมไม่บังคับต่อสมาชิกคนใดของสมาคม บุคคลที่ให้เพียงความยินยอมโดยปริยายอาจถอนตนกลับไปสู่สภาวะธรรมชาติหรือตั้งประชาคมของตนเองขึ้นได้ ผู้ใดที่ให้ความยินยอมโดยแจ้งชัดย่อมผูกมัดกับความยินยอมนั้นและไม่อาจถอนตนออกจากประชาคม เว้นเสียแต่ว่า รัฐบาลถูกยุบไป หรือตนเองถูกออกจากสมาคมด้วย "การกระทำบางอย่างของมหาชน" ล๊อคมีความยุ่งยากอยู่บ้างกับปัญหานี้ การอ้างอิงความยินยอมเป็นของยากเมื่อพิจารณาโดยอาศัยรากฐานอันเป็นนามธรรม การที่จะแสดงให้เห็นความสมบูรณ์ของหลักอ้างอิงนี้ในแง่ปฏิบัติและประวัติศาสตร์นั้นเป็นภาระที่ยากยิ่งขึ้นเอนกอนันต์ดังที่ เจ. ดับเบิลยู โก (J.W. Gough) ได้กล่าวไว้ ความพยายามของล๊อคในแนวนี้มีความสำคัญเป็นส่วนใหญ่ที่แสดงให้เห็นความยุ่งยากของการพิสูจน์ประเด็นปัญหา*

เมื่อสังคมได้จัดตั้งขึ้นแล้ว คนจะหันไปสนใจกับการสร้างเครื่องมืออันอาจใช้แก้ปัญหาที่ประสบกับในสภาวะธรรมชาติ กล่าวโดยย่อ คนสร้างรัฐบาลขึ้นในตอนนี้และลักษณะวิธีการที่รัฐบาลถูกก่อตั้งขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งล๊อคและฮ๊อบส์ไม่ได้คิดถึงว่าสัญญาจะใช้เพื่อจุดประสงค์นี้ หากคน

* John Locke, The Second Treaties of Government (an Essay Concerning the True Original. Extent and End of Civil Government) and a Letter Concerning Toleration (edited with an introduction by J.W. Gough) The Macmillan Company, New York, 1956 หน้า xxii.

ทั้งสองต่างโต้แย้งหลักอ้างอิงข้อนี้ด้วยเหตุผลที่คล้ายกัน (แต่ก็ยังต่างกัน) อย่างน่าประหลาด สัญญาระหว่างภาคีสองฝ่ายหมายถึงฐานะเสมอกันของภาคีทั้งสองและกำหนดสิทธิและพันธะต่าง ๆ ของแต่ละฝ่าย ฮ็อบส์ปฏิเสธไม่ถือให้เป็นสัญญาระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เพราะเขาไม่ต้องการให้มีความหมายถึงว่าประชาชนมีฐานะเสมอกับรัฐบาล หรือว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต่อประชาชน เหตุผลของล๊อคตรงกันข้าม รัฐบาลไม่มีฐานะเสมอกับประชาชน ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลมีหน้าที่ต่อประชาชน รัฐบาลจะต้องเป็นตัวแทนของประชาชน ไม่ใช่คู่สัญญา

ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว รัฐบาลถูกก่อตั้งขึ้นมาอย่างไรเล่า คำตอบก็คือว่า โดยอาศัยการจัดระเบียบในรูปทรัสต์ (trust) ฐานะสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับราษฎรมีอยู่ทำนองเดียวกัน ระหว่างคู่ภาคีในทรัสต์ดี รัฐบาลเป็นทรัสต์ ซึ่งทำหน้าที่แทนและรับผิดชอบต่อประชาชนผู้ก่อตั้งทรัสต์ ดังนั้น ทรัสต์หรือรัฐบาลจึงไม่มีสิทธิเสมอเท่าเทียมกับประชาชนมีอยู่ หากมีแต่พันธะต่อผู้ที่ตนปฏิบัติในฐานะเป็นตัวแทนให้เท่านั้น ล๊อคไม่ได้วางรูปโครงจัดระเบียบเรื่องนี้ไว้ชัดแจ้งดังที่แสดง ณ ที่นี้ แต่หลักความคิดเรื่องทรัสต์ปรากฏอยู่โดยตลอดในเรื่อง *หนังสือสองเล่ม* และนี่เป็นความคิดที่เขาต้องการจะให้หมายถึงอย่างแน่นอน

ในตอนนี้ ล๊อคพิจารณาถึง*ประเภท*ของรัฐบาลที่จะได้จัดตั้งขึ้นในรูปทรัสต์และสรุปว่าเป็นเรื่องที่กำหนดขึ้นจากข้อขาดตกบกพร่องในสภาวะธรรมชาติ เนื่องจากไม่มี "กฎหมายที่ตกลงยอมรับและเป็นที่รู้กัน" จึงต้องมีองค์กรจัดทำกฎหมาย นี่เป็น "องค์กรนิติบัญญัติ" และเป็น "อำนาจสูงสุดในทุกจักรภพ" *(หนังสือสองเล่ม๒/๑๓๕)* ฝ่ายเสียงข้างมากอาจจัดให้อำนาจนิติบัญญัติอยู่ในกลุ่มพวกเขาเองเป็นการก่อตั้งระบอบประชาธิปไตย รูปของรัฐบาลกำหนดขึ้นจากลักษณะวิธีการของการใช้อำนาจนิติบัญญัติ ล๊อคบอกว่ารัฐบาลประเภทที่ดีที่สุดได้แก่ประเภทที่ "อำนาจนิติบัญญัติมอบให้อยู่ในมือของบุคคลต่างๆ กัน ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมจะมีอำนาจจัดทำกฎหมายด้วยตัวเขาเอง หรือโดยร่วมกับคนอื่นๆ" *(หนังสือสองเล่ม๒/๑๔๓)* แน่นอน ล๊อคยืนยันสนับสนุนความเหมาะสมของสภาผู้แทนที่จะมีฐานะเป็นองค์กรนิติบัญญัติ

ถึงแม้ล๊อคจะอ้างถึงองค์กรนิติบัญญัติว่าเป็น "อำนาจสูงสุด" ในจักรภพ แต่เขาก็ไม่มีเจตนาจะให้ถือว่ามีอำนาจเด็ดขาด มีข้อจำกัดอำนาจนั้นระบุไว้โดยเฉพาะสี่ประการ ข้อแรก อำนาจนั้นไม่อาจใช้โดยอำเภอใจ ข้อสอง จะต้องมุ่งเพื่อประโยชน์ของสังคม ข้อสาม ไม่อาจลิดรอน

ทรัพย์สินของบุคคลใดโดยปราศจากความยินยอมของเขา ข้อสี่ ไม่อาจยอมสละอำนาจจัดทำกฎหมายของตนให้แก่องค์กรหรือบุคคลอื่นใดได้ เพราะว่าเฉพาะประชาชนเท่านั้นที่มีสิทธิมอบหมายอำนาจนิติบัญญัติ ยิ่งกว่านั้น อำนาจนิติบัญญัติเป็นอำนาจสูงสุดก็เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอื่นๆ ของรัฐบาลเท่านั้น แต่ไม่เหนือกว่าอำนาจของประชาชนซึ่งก่อตั้งอำนาจนิติบัญญัติขึ้นมา

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของสภาวะธรรมชาติคือว่า ขาดตุลาการที่เที่ยงธรรม เพราะฉะนั้นจึงต้องมี "ตุลาการผู้ได้รับมอบอำนาจอันเป็นที่รู้จักกัน"* ในประการสุดท้ายสภาวะธรรมชาติขาดอำนาจที่จะบริหารการตามคำวินิจฉัย ดังนั้น องค์กรบริหารจึงจะต้องจัดตั้งขึ้น องค์กรบริหารมีอำนาจอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ และที่จริงแล้วเป็นตัวแทนขององค์กรนิติบัญญัติ ล็อคบอกว่าอำนาจทั้งสองคือนิติบัญญัติและบริหารจะต้องไม่รวมอยู่ในมือเดียวกัน เพราะจะทำให้มีอันตรายเกินไปโดยอำนาจจะถูกใช้ไปในทางที่ผิดได้ นอกจากนั้น ถึงองค์กรนิติบัญญัติจะสูงสุด แต่ก็ไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ส่วนองค์กรบริหารจะต้องทำเช่นนั้น ล็อคพูดถึงอำนาจรัฐบาลประการสุดท้าย คือ "สหพันธ์" (federative) นี่เป็นอำนาจดำเนินนโยบายภายนอกและรวมถึงการควบคุมความสัมพันธ์กับต่างประเทศและการทหาร ไม่มีองค์กรพิเศษสำหรับใช้อำนาจนี้ หากให้อยู่กับองค์กรบริหาร

ความต้องการของล็อคที่ให้อำนาจนิติบัญญัติและบริหารมีองค์กรต่างกันเป็นผู้ใช้นั้น ทำให้เกิดการแยกอำนาจ แต่ก็ไม่ใช่การแยกที่องค์กรหรือสาขาต่างๆของรัฐบาลมีฐานะเสมอกัน ตรงกันข้าม ล็อคเสนอหลักอำนาจสูงสุดขององค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหารไม่มีอำนาจใดที่เป็นอิสระจากการควบคุมของฝ่ายนิติบัญญัติ แต่ล็อคยอมรับว่ามีปัญหาในเรื่องนี้ ระหว่างนอกสมัยประชุมของสภานิติบัญญัติ อาจมีปัญหายุ่งยากเกิดขึ้นซึ่งสภานิติบัญญัติมิได้คาดหมาย และจึงไม่ได้มีกฎหมายครอบคลุมไว้ หรือว่าอาจมีกฎหมายที่ตราไว้ซึ่งไม่เหมาะสมกับกรณีฉุกเฉิน ล็อคบอกว่าในกรณีเช่นนั้นองค์กรบริหารต้องใช้ "อภิสิทธิ์" ของตนปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เห็นว่าจำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แม้ว่าการล่วงล้ำหน้าที่อาจก่อให้เกิดการขัดกับกฎหมายโดยตรงก็ตาม

* ล็อคสนับสนุนให้มีอำนาจตุลาการแยกต่างหาก แต่ไม่ใช่อิสระ ในหลักปฏิบัติสมัยของล็อค การตัดสินถือกันว่าเป็นหน้าที่ทางบริหารอย่างหนึ่ง และตุลาการถือกันเป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหาร โดยอาศัยอำนาจของกษัตริย์ในการแต่งตั้งตุลาการ ดู Francis D. Wormuth, The Origins of Modern Constituionalism, Harper & Row, Publishers, Incorporated, New York, 1949. บท ๒๐

สิทธิปฏิวัติ

สิทธิของการปฏิวัติรวมอยู่ในความหมายของการจัดระเบียบทรัสต์ ถ้ารัฐบาลละเมิดทรัสต์โดยการละเลยจุดประสงค์ของทรัสต์หรือโดยใช้อำนาจที่ได้รับมอบหมายมา เพื่อจุดประสงค์อันเห็นแก่ส่วนตัวแล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิถอดถอนรัฐบาลได้ อาจด้วยใช้กำลังถ้าจำเป็น ล๊อคไม่ได้พูดไว้ชัดว่า อาจให้ใช้กำลังได้ แต่ดูเหมือนจะหมายความเช่นนั้นแน่ ๆ ในทฤษฎีของเขาและตามเหตุผลก็เป็นส่วนหนึ่งในรูปโครงความคิดของเขา ซึ่งหากไม่อ้างถึงแล้วก็จะนับเป็นข้อผิดพลาดอันหนึ่ง อย่างไรก็ดีประชาชนไม่มีสิทธิแข็งข้อต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ได้ละเมิดทรัสต์ของตน* ปัญหามีว่า ใครจะเป็นผู้กำหนดว่าทรัสต์ได้ถูกละเมิดหรือไม่ คำตอบคือ ประชาชน ควรเป็นที่สังเกตด้วยว่ารัฐบาลที่ละเมิดฝ่าฝืนทรัสต์นั้นเองเป็นฝ่ายปฏิวัติ เพราะเป็นการทำให้ตนเองอยู่ในสภาวะสงครามกับประชาชน ล๊อคบอกว่า ในอดีต บุคคลบางคน ตั้งตนเป็นฝักฝ่ายและก่อเรื่องยุ่ง แต่ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าการจลาจลส่วนมากมีสาเหตุมาจากการละเมิดฝ่าฝืนทรัสต์ คนเรามีนิสัยหัวเก่าและจะยอมรับการทุจริตผิดอำนาจหน้าที่ได้เป็นอันมากก่อนที่จะยอมทนกับความแกว่งไกวระส่ำระสายของการปฏิวัติ ประชาชนควรรอบครอบในการใช้สิทธิของตน แม้เมื่อรัฐบาลหนึ่งตั้งขึ้นมาด้วยกำลัง ความพยายามที่จะโค่นรัฐบาลนั้นก็ควรรอดูให้แน่ก่อนว่ารัฐนั้นปฏิบัติหน้าที่ของตนดีเพียงไร อย่างไรก็ตาม ประเด็นอยู่ที่ว่าการใช้กำลังไม่ใช่เป็นเหตุผลสนับสนุนในตัวเอง แล้วยังจะต้องเข้าใจต่อไปด้วยว่าการโค่นรัฐบาลไม่ใช่เป็นการทำลายสังคม องค์การสังคมยังคงมีอยู่ที่อาจลงมือในทันทีทำการตั้งตัวแทนใหม่ที่จะมุ่งมั่นทำการตามหน้าที่ของตนมากกว่า**

สิทธิของสมาชิกสังคมที่จะเลือกและถอดถอนตัวแทนของตน ถือหลักว่าอำนาจอธิปไตยอยู่กับประชาชน เนื่องจากอำนาจอธิปไตยมีความสำคัญในทฤษฎีของโบแดงและฮ๊อบส์ เป็นที่น่าเสียดายว่า ล๊อคมิได้พูดถึงปัญหาเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ แต่ถึงอย่างไร สำหรับล๊อคผู้โต้แย้งหลักอำนาจเด็ดขาดและมีความเอนเอียงที่จะใช้เหตุผลและสามัญสำนึกในการพิจารณาปัญหา ย่อมเป็นการยากที่จะขบคิดเรื่องนี้ให้ลุล่วงไปได้ ถ้าอำนาจอธิปไตยจะเข้าใจกันตามคำของโบแดงที่ว่าเป็น "อำนาจสูงสุดเหนือราษฎรและคนในบังคับอันไม่จำกัดโดยกฎหมาย" แล้ว อำนาจอธิปไตยก็ไม่มีอยู่ใน

---

* ข้อนี้ดูจะลักลั่นขัดแย้งกัน ถ้ามีทรัสต์อันหนึ่ง ผู้ก่อตั้งทรัสต์นั้นย่อมมีสิทธิที่จะเลิกล้างได้ตามใจชอบ แต่ถึงกระนั้น ล๊อคคงปฏิเสธสิทธินี้ นอกจากจะมีการละเมิดทรัสต์ขึ้น

** Wolin หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๐๘

ทฤษฎีของล๊อคเพราะคำจำกัดความเช่นนั้นโดยส่วนใหญ่จะเหมาะเข้ากับรูปรัฐบาลที่มีกษัตริย์ทรงอำนาจเด็ดขาดเป็นประมุข ถ้าอำนาจอธิปไตยจะถือกันว่าหมายถึงอำนาจเด็ดขาดในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมายดังที่โบแดงคิดแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจมอบให้แก่ประชาชนโดยทั่วไปได้ แต่ถ้าอำนาจอธิปไตยหมายความถึงอำนาจขั้นปลายที่จะจัดตั้งและถอดถอนรัฐบาลแล้ว ในทฤษฎีของล๊อคอำนาจอธิปไตยก็มีอยู่และอยู่ที่ประชาชน อย่างไรก็ดี ข้อความดังกล่าวนี้เป็นเรื่องอนุมานเอาเท่านั้น ล๊อคไม่ได้ใช้ถ้อยคำหรือว่าพูดถึงอย่างเจาะจง เขาต้องการมากกว่าที่จะให้ประชาชนคงมีอำนาจสุดท้ายอยู่ แต่ว่าประชาชนจะใช้อำนาจนั้นเป็นครั้งคราวเท่านั้นตามกระบวนการเลือกตั้งหรือถ้าจำเป็นจริง ๆ แล้ว ก็โดยการปฏิวัติ การดำเนินงานประจำวันของรัฐบาลควรอยู่ในมือของคณะบุคคลซึ่งมีความสามารถเหนือกว่า หากแต่เป็นผู้แทนของประชาชน องค์กรนิติบัญญัติสวมครุยอำนาจอธิปไตย (ดังเช่นองค์กรบริหารเป็นในขั้นหนึ่ง) แต่ไม่ใช่อำนาจอธิปไตยจริง ๆ

สิทธิของคน—ทรัพย์สิทธิ์

ตามหลักของล๊อค คนในสภาวะธรรมชาติมีสิทธิบางอย่างที่รวมอยู่ในกฎแห่งธรรมชาติ ข้อเท็จจริงที่ว่าสิทธิเหล่านี้มิได้กำหนดและได้รับความคุ้มครองอย่างเหมาะสมในสภาวะธรรมชาติจึงเป็นการบังคับให้คนเข้าทำสัญญาระหว่างกันเพื่อก่อตั้งสมาคมการเมืองและตั้งรัฐบาลขึ้น หลักสืบเนื่องเป็นที่เห็นได้ชัด สิทธิมีอยู่ก่อนรัฐบาลแล้ว และรัฐบาลมีอยู่เพื่อคุ้มครองสิทธิเหล่านั้น รัฐบาลและกฎหมายไม่ได้เพิ่มอะไรให้กับสิทธิอันมีอยู่สมบูรณ์ในสภาวะธรรมชาติ กฎหมายไม่ได้สร้างหลักธรรม หากในตัวเองเป็นสิ่งที่วินิจฉัยด้วยหลักธรรมที่กฎหมายพิสูจน์ให้เห็น และนี่เป็นเรื่องที่กำหนดกันโดยอาศัยเทียบเคียงตามเหตุผลกับกฎธรรมชาติ หลักของการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutionalism) เป็นที่เห็นได้ชัดในรัฐการเมือง กฎหมายที่รัฐบาลบัญญัติเกี่ยวกับคนจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อไม่ขัดกับกฎหมายที่สูงกว่า สิทธิธรรมชาติกลายเป็นสิทธิทางกฎหมายซึ่งรัฐบาลจำต้องบังคับใช้ รัฐบาลที่ดีกระทำเช่นนี้ รัฐบาลที่เลวทำเพื่อจุดมุ่งหมายของตัวเองมากกว่าของส่วนรวม

อะไรเป็นสิทธิธรรมชาติซึ่งคนมีอยู่และซึ่งรัฐบาลผูกพันที่จะต้องคุ้มครอง ล๊อคระบุ "ชีวิต อิสรภาพ และทรัพย์" ซึ่งเขาเรียกรวม ๆ ว่า "ทรัพย์สิน" (*หนังสือสองเล่ม ๒/๑๒๓*) การที่

ใช้คำว่า "ทรัพย์สิน" อธิบายความหมายของเสรีภาพอื่น ๆ นั้น ทำให้สับสนเพราะเราไม่อาจกำหนดได้ว่าล๊อคแน่นอนเพียงใดในการใช้คำนี้ มีหลายตอนในเรื่อง *หนังสือสองเล่ม* ที่เขายืนยันเจตนาที่จะใช้ให้ความหมายโดยทั่ว ๆไป แต่ในตอนอื่น ๆ คำว่า "ทรัพย์สิน" มีความหมายตามที่ถือกันในแง่ของสมบัติวัตถุมากกว่า บางทีล๊อคอาจรวมถึงทั้งสองความหมาย และเราอาจแปลความหมายของล๊อคได้ดีที่สุดโดยยอมรับทั้งสองแง่และใช้แปลความในแง่ที่ดูตรงกับประเด็นเรื่องราว ทรัพย์สินตามที่เข้าใจอย่างสามัญเป็นสิทธิอย่างเดียวที่ล๊อคพิจารณาถึงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพราะฉะนั้นเราจึงต้องสนใจกับความหมายนี้และถือเอาว่าล๊อคคิดถึงสิทธิธรรมชาติอื่น ๆ อย่างเดียวกัน อย่างไรก็ดีการอธิบายของล๊อคโดยลำพังมีความสำคัญในฐานะเป็นบทเขียนเกี่ยวกับทรัพย์สิน ในความหมายที่เคยเข้าใจกัน

ล๊อคอ้างว่า ทั้งความรู้ที่ค้นพบและเหตุผลธรรมชาติ (กฎแห่งธรรมชาติ) บอกเราว่าในสภาวะธรรมชาติ ทรัพย์สินถูกครอบครองร่วมกัน แต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ประทานสิ่งต่าง ๆ บนโลกให้แก่คน ยังให้เหตุผลแก่คนด้วยเพื่อว่าคนจะได้ใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ที่สุด ก่อนที่ทรัพย์สิ่งของซึ่งครอบครองร่วมกันจะถูกนำมาใช้ได้ ก็จะต้องมีบุคคลมายึดถือเอากลายเป็น "ส่วนหนึ่งของเขา" ไป กล่าวสั้น ๆ ล๊อคบอกว่า สิ่งของที่เป็นเจ้าของร่วมกัน จะต้องเป็นทรัพย์สินส่วนตัวเสียก่อนที่จะนำมาใช้ได้ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ในประการแรก จะต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า คนทุกคนเป็นเสรี เขามีสิทธิในร่างกายของเขาเองและแรงงานของร่างกายของเขา เมื่อเขาใช้แรงงานของเขากับสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งธรรมชาติอำนวยให้มา สิ่งของเหล่านั้นย่อมกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวเขาเอง คือกลายเป็นของส่วนตัวโดยผลจากแรงงานของเขา นี่เป็นทฤษฎีแรงงานของล๊อคเกี่ยวกับกำเนิดของทรัพย์สินส่วนตัว ซึ่งขยายออกไปเป็นทฤษฎีค่าจากแรงงาน ล๊อคกล่าวว่า แรงงานเป็นปัจจัยกำหนดค่าของสิ่งของต่าง ๆ จำนวนแรงงานที่ใช้ไปในวัตถุดิบ ยิ่งมีมากเท่าใดสิ่งของก็ยิ่งมีค่ามากขึ้นเพียงนั้น ทั้งอาดัมสมิธ (Adam Smith) และ ริคาร์โด (Ricardo) เดินตามความคิดของล๊อคในการใช้ทฤษฎีค่าจากแรงงาน และม๊ากซ์ (Marx) นำมาคิดสร้างทฤษฎีค่าส่วนเกิน (surplus value) ซึ่งใช้โจมตีรากฐานของระบบนายทุน แต่การใช้แบบม๊ากซ์ ไม่เคยอยู่ในความตั้งใจของล๊อคเลย

ดังนั้น ทรัพย์สินส่วนตัวจึงเป็นสิทธิธรรมชาติอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่สิทธิที่ปราศจากขอบเขตจำกัด ไม่มีผู้ใดมีสิทธิแม้ด้วยแรงงานของตนที่จะมีสิ่งของที่จะครองร่วมกันได้เกินกว่าที่ตนและครอบครัวของตนอาจใช้ได้ "ก่อนที่จะเสื่อมเสียไป" อะไรก็ตามที่เกินไปจากนี้เป็นของคนอื่น ๆ

ภายใต้กฎธรรมชาติ คนไม่อาจสะสมทรัพย์สิน "ให้เป็นผลเสียหายแก่ผู้อื่น" สำหรับทรัพย์สินในที่ดิน คนจะมีสิทธิก็เฉพาะเท่าจำนวนที่ตนอาจใช้เพาะปลูกและอาจใช้ผลผลิตจากที่ดินนั้นเท่านั้น ด้วยที่ดินและด้วย "ผลงอกเงยของพื้นโลก" แรงงานให้ความชอบธรรมแก่กรรมสิทธิ์ส่วนตัว และก่อให้เกิดค่าขึ้น

เท่าที่ล๊อคได้พูดถึงทรัพยสิทธิและข้อจำกัดต่าง ๆ มาจนถึงบัดนี้ ใช้สำหรับคนในสภาวะธรรมชาติ แล้วก็ทรัพยสิทธิ ในรัฐการเมืองเล่า? เรื่องนี้เราต้องระลึกถึงอยู่ว่าคนเข้าสังคมและก่อตั้งรัฐบาลขึ้น เพื่อจะได้คุ้มครองทรัพย์สิน (ตามความหมายอย่างกว้าง) ของตนให้ดีขึ้น อำนาจการเมืองซึ่งก่อตั้งขึ้นด้วยความยินยอมใช้ "วางระเบียบควบคุมและพิทักษ์รักษาทรัพย์สิน" รัฐบาลปกป้องทรัพย์สินที่สะสมขึ้นโดยชอบ (ภายใต้กฎธรรมชาติ) รัฐบาลอาจปฏิบัติการเพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สินถูกใช้โดยขัดต่อประโยชน์ส่วนรวมได้ ล๊อคให้ความเห็นอกเห็นใจอย่างไม่ต้องสงสัยกับสิทธิเรียกร้องของชนชั้นหนึ่งซึ่งโต้แย้งการเก็บภาษีโดยไม่มีสิทธิเลือกผู้แทน (taxation without representation) และกวรล่วงละเมิดอื่น ๆ ต่อทรัพย์สินส่วนตัว อย่างไรก็ดี ทฤษฎีทรัพย์สินของเขาไม่อาจนำมาใช้อ้างอิงสนับสนุนระบบเศรษฐกิจปล่อยเสรี (laissez faire) อันไม่มีขอบเขตจำกัดได้ การที่รัฐวางระเบียบควบคุมทรัพย์สินไม่ขัดต่อกฎธรรมชาติ ถ้าหากว่าประชาชนให้ความยินยอม

แต่ล๊อคก็ไม่ได้ผูกพันอยู่กับหลักเสมอภาคนิยม (equalitarianism) เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน คนบางคนอุตสาหะกว่าคนอื่น ๆ และสามารถสะสมทรัพย์สินได้เป็นจำนวนมากกว่า ในธรรมชาติ มีข้อจำกัดเข้มงวดต่อสิทธิของคนที่จะทำเช่นนั้น คนไม่อาจเพิ่มพูนทรัพย์สิ่งของซึ่งตนไม่อาจใช้ได้ อย่างไรก็ดี คนที่หลักแหลมมีทางเลี่ยงข้อจำกัดนี้โดยตกลงยินยอมกันประดิษฐ์เงินตราขึ้นใช้ วิธีการนี้ ทำให้คนสามารถสะสมเพิ่มพูนทรัพย์สิ่งของขึ้นได้โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการเสื่อมเสีย และวิธีนี้ยอมให้ได้มีระดับความเลื่อมล้ำยิ่งขึ้นในการครอบครองทรัพย์สมบัติ ทั้งนี้โดยไม่ขัดต่อกฎแห่งธรรมชาติ

ล๊อคอาจมีเจตนาในทฤษฎีทรัพย์สินของเขาอยู่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของทฤษฎีนี้สนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบปัจเจกนิยมและการแสวงกอบโกย เป็นการสะดวกที่จะเข้าใจล๊อคในแง่ความคิดที่ว่าทรัพย์สินเป็นสิทธิธรรมชาติและไม่อาจโอนได้ และรัฐบาลได้ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อคุ้มครองทรัพย์สิน

แต่ไม่อาจแทรกแซงยุ่งเกี่ยวด้วย แต่นี่เห็นได้ชัดว่าเป็นการแปลความหมายของล็อคที่ไม่ถูกต้อง ในทัศนะของเขา ทรัพย์สิทธิมีขอบเขตจำกัดในธรรมชาติ และเพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีขอบเขตจำกัดในสังคม การสรุปเป็นอย่างอื่นย่อมจะขัดกับแนวทฤษฎีของเขา การใช้สมญาล๊อคว่าเป็นกระบอกเสียงสำหรับคติ "วิก" (Whiggism) ซึ่งใช้หลักเทวสิทธิของทรัพย์สินแทนหลักเทวสิทธิของกษัตริย์นั้น ผิดอย่างแน่ ๆ

จดหมายว่าด้วยขันติธรรม

ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว การที่ล๊อคพำนักอยู่ในแบรนเดนเบอร์กระยะหนึ่งและการสมาคมกับลอร์ดชาฟสเบอรี ทั้งสองประการนี้ทำให้เขาได้ทัศนคติที่มีขันติยิ่งขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อถือทางศาสนา ในแบรนเดนเบอร์ก เขาได้เห็นประชาคมซึ่งมีลักษณะแตกต่างลักลั่นทางศาสนาแต่ก็มิได้บั่นทอนทำลายสภาพความกลมกลืนของประชาคม ชาฟสเบอรี่ได้เคยบอกแก่เขาถึงอันตรายที่จะมีต่อการพาณิชย์และเอกภาพของชาติ เพราะนโยบายสร้างความคล้อยตามกันทางศาสนาโดยวิธีบังคับ ในเรื่องจดหมาย *ว่าด้วยขันติธรรม* ของเขา ล๊อคขยายความประเด็นเรื่องนี้ออกไปโดยแสดงความสมเหตุสมผลและใช้หลักอ้างอิงด้วยสามัญสำนึกอันเป็นแบบฉบับของเรื่อง *หนังสือสองเล่ม* ความคิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเรื่อง *จดหมาย* โดยแท้จริงไม่ใช่ว่าจะไม่มีส่วนเกี่ยวโยงกับทฤษฎีการเมืองของเรื่อง *หนังสือสองเล่ม*

ล๊อคกล่าวว่า หน้าที่และอำนาจต่าง ๆ รองรัฐบาลมีอยู่จำกัด รัฐบาลมีอยู่เพื่อคุ้มครองชีวิตอิสรภาพและทรัพย์สิน สังคมการเมืองมีหน้าที่ *ทางการเมือง* อย่างหนึ่ง ไม่ได้มีอยู่เพื่อบังคับให้คนเชื่อถือลัทธิศาสนานั้นศาสนานี้โดยเฉพาะ หรือว่าให้เข้าร่วมกลุ่มศาสนาต่าง ๆ องค์การศาสนาเป็นองค์การที่อาศัยความสมัครใจและควรมุ่งต่อการปลดเปลื้องบาปแห่งจิตใจ แต่ไม่มีสิทธิที่จะได้รับความสนับสนุนจากรัฐในการสร้างสมาชิกภาพ หรือในการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของตน การใช้กำลังเพื่อให้เกิดการคล้อยตาม (และเป็นได้ก็แต่การคล้อยตามภายนอกเท่านั้น) นั้นใช้ไม่ได้ และทั้งขัดต่อหลักธรรมของคริสต์ศาสนา สิทธิของคนที่จะเชื่อถือตามที่ต้องการเป็นสิทธิที่คนไม่อาจสละได้ เจ้าหน้าที่การเมืองอาจใช้ได้ก็แต่ "กำลังภายนอก" เท่านั้นเพราะศาสนาเป็นเรื่องของ "ความจูงใจภายใน" เกินกว่าอำนาจอันชอบของเจ้าหน้าที่ ตรงกันข้าม

อำนาจขององค์การศาสนาเป็นเรื่องของโลกหน้าแท้ ๆ บทลงโทษที่ใช้จะต้องมีลักษณะต่าง ๆ กันไปเช่นนั้น องค์การศาสนาอาจใช้วิธี "เรียกร้อง ตักเตือนและแนะนำ" แต่ไม่อาจแทรกแซงกับสิทธิการเมืองหรือลิดรอนทรัพย์สมบัติทางโลกของบุคคล

การลงโทษหนักที่สุดที่องค์การศาสนาอาจทำได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ บัพพาชนียกรรม แต่การทำให้พ้นจากสมาชิกภาพขององค์การศาสนาไม่อาจก่อให้เกิดผลสืบเนื่องทางการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งการที่เจ้าหน้าที่การเมืองสังกัดอยู่กับองค์การศาสนาก็ไม่ทำให้อำนาจขององค์การศาสนาสูงส่งขึ้น ภายในองค์การศาสนา เจ้าหน้าที่นั้นคงเป็นเพียงสมาชิกอีกคนหนึ่งเท่านั้น และไม่ได้นำเอาอำนาจทางการเมืองของเขาเข้าไปในองค์การศาสนาด้วย

ล๊อคบอกว่า เป็นการไร้ผลที่จะดำเนินตามหลักการอย่างอื่นใด บุคคลไม่อาจถูกบังคับให้ดูแลรักษาจิตใจของตนเอง และถึงแม้เขาจะอาจถูกบังคับเช่นนั้น แต่ก็จะทำอย่างไรได้เล่า ใครกันที่จะมีคุณสมบัติเหมาะสมในการกำหนดบังคับเช่นนั้น และถึงหากบุคคลเช่นว่านั้นจะมีอยู่ เขาจะชักจูงให้คนอื่นรับฟังและเชื่อตาม คือ เชื่อตามอย่างแท้จริงได้อย่างไร เจ้าหน้าที่มีอำนาจอันอาจกระทบถึงศาสนาโดยบังเอิญ กฎในเรื่องนี้มีว่า เขาอาจห้ามการกระทำบางอย่างที่เป็นหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งมีการห้ามกันโดยปกติ "ในแนวทางดำเนินปกติธรรมดาของชีวิต" กล่าวอีกนัยหนึ่งศาสนาไม่อาจถูกใช้เป็นเครื่องกำบังการกระทำต่าง ๆ ซึ่งรัฐอาจห้ามไว้เพราะเหตุอื่น แต่หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการกำหนดห้ามเช่นนั้น เป็นเรื่องทางการเมือง ไม่ใช่ศาสนา นอกจากนี้ ทางการองค์การศาสนาก็ไม่อาจห้ามการกระทำบางอย่างที่ชอบด้วยกฎหมายสำหรับชีวิตทางการเมือง กล่าวโดยย่อศรัทธาในจิตใจของราษฎรไม่และไม่ควรจะทำให้เสียหายแก่เพื่อนมนุษย์ของเขาในฐานะบุคคลหรือแก่ประชาคมในฐานะกลุ่มชน

ทั้งรัฐและองค์การศาสนาเกี่ยวข้องกับหลักการและชีวิตที่ดี เป็นไปได้ที่แต่ละฝ่ายจะมีทัศนะแตกต่างกันในบางด้าน และมีจุดประสงค์ตรงกันในด้านอื่น ๆ ในกรณีเช่นนี้บุคคลผู้เป็นทั้งราษฎรและสมาชิกองค์การศาสนา จะตกอยู่ในฐานะลำบาก เขาจะทำอย่างไรเล่า เขาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของรัฐและเสี่ยงต่อการถูกทำโทษทางศาสนา หรือว่าเขาจะต้องเชื่อฟังองค์การศาสนาของเขาและได้รับโทษทัณฑ์ของทางฝ่ายฆราวาส ล๊อคบอกว่า ในรัฐที่บริหารอย่างเป็นธรรม การขัดแย้งในหน้าที่เช่นนี้จะไม่เกิดมีขึ้น แต่ถ้าเกิดมีขึ้น บุคคลควรจะงดเว้นจากการกระทำสิ่งใดที่ตน "วินิจฉัย

เห็นว่าผิดกฎหมาย" และยอมรับโทษ "ซึ่งไม่เป็นการผิดกฎหมายสำหรับเขาที่จะได้รับ" ถ้าเจ้าหน้าที่รัฐเชื่อสิ่งหนึ่งโดยใจจริง และประชาชนเชื่ออีกสิ่งหนึ่งแล้ว พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่จะวินิจฉัยตัดสินได้ระหว่างสองฝ่าย และแต่ละฝ่ายก็ควรปฏิบัติตามบัญชาแห่งมโนธรรมของตนเอง แต่เจ้าหน้าที่รัฐควรระลึกถึงคุณค่าทางปฏิบัติของนโยบายขันติธรรม ความพยายามของเขาที่จะให้มีความคล้อยตามกันโดยใช้กำลังนั้นจะไม่ก่อให้เกิดความเชื่อถือที่แท้จริงอันจำเป็นต่อเอกภาพเลย ถ้าเขาจะขับพวกขัดขืนออกจากประเทศไป คนเหล่านั้นจะทำให้ประเทศที่เขาไปอยู่เข้มแข็งขึ้น และปัญญาความคิดของคนเหล่านี้จะสูญเสียไปสำหรับบ้านเกิดเมืองนอนของเขา และในประการสุดท้ายถ้าพวกขัดขืนถูกกวาดล้าง พวกเขาก็จะลงสู่ใต้ดินก่อการคบคิดและเป็นอันตรายใหญ่หลวงขึ้นกว่าที่จะเกิดจากเสรีภาพ

คำวิงวอนของล๊อคในเรื่องขันติธรรมคงจะเป็นที่จูงใจยิ่งขึ้น ถ้าจบลงที่ตรงนี้ แต่น่าเสียดายที่ไม่เป็นเช่นนั้น ล๊อคเชื่อในเสรีภาพทางศาสนามากกว่าที่เชื่อกันทั่วไปในเวลานั้น แต่ก็เป็นขันติ-ธรรมที่มีเงื่อนไข เขาอ้างว่าคนบางกลุ่มควรถูกขจัดออกไป องค์การศาสนาที่สนับสนุนการปฏิบัติอันขัดกับกฎทางศีลธรรมที่มีอยู่ในประชาคม จะปล่อยไว้ไม่ได้ หลักเดียวกันใช้กับกลุ่มใดก็ตามที่อาศัยโล่ห์ของศาสนา ถืออภิสิทธิ์หรืออำนาจที่ยกตนให้อยู่เหนือหรือเป็นปฏิปักษ์กับส่วนที่เหลือของประ-ชาคม ในข้อนี้ ล๊อคหมายรวมถึงองค์การศาสนาใดที่เรียกร้องขันติธรรมสำหรับตนเอง แต่ปฏิเสธไม่ยอมให้กับผู้อื่นทั้งหมด ไม่มีองค์การศาสนาใดที่ควรได้รับอนุญาตให้มีอยู่ ถ้าสมาชิกของตนถูกกำหนดให้มอบความภักดีแก่เจ้าต่างแดน ล๊อคอ้างยกเอาพวกมหะหมัดเป็นตัวอย่างในข้อนี้ แต่ความหมายที่แท้จริงของเขาคงจะหมายถึงโรมันคาธอลิค ประการสุดท้าย ขันติธรรมไม่จำเป็นต้องมีไปถึงพวกที่ไม่เชื่อพระผู้เป็นเจ้า ราษฎรต้องถือสัตย์ปฏิญาณ และให้คำมั่นสัญญาและทำความตกลงใน-นามของพระผู้เป็นเจ้า และโดยที่พวกไม่เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าไม่ได้มีส่วนในข้อตกลงเช่นว่านั้น คนเหล่านี้จึงไม่พึงได้รับผลประโยชน์อันใดในการนี้เลย

ข้อยกเว้นดังกล่าวนี้ เป็นที่น่าเสียดาย แต่กระนั้น ทัศนะของล๊อคก็คงเป็นเสรีนิยมอยู่ในเวลานั้น และในการประเมินความคิด เราต้องระวังพยายามพิจารณาประกอบไปกับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยต่าง ๆ ซึ่งความคิดได้เกิดขึ้นมากกว่าที่พิจารณาจากแง่ของสภาพแวดล้อมปัจจุบัน เราต้องยอมรับว่า ทัศนะของล๊อคเกี่ยวกับขันติธรรมรุดหน้าสำหรับสมัยของเขา และก็มีลักษณะเป็นเสรีนิยม

ยิ่งกว่าที่คนจำนวนมากถือกันในปัจจุบันนัก และเราควรสังเกตว่า ล๊อคไม่เคยสนับสนุนให้ยกเลิกขันติธรรมเพื่อจุดประสงค์ทางศาสนาเลย เพราะว่าเขาโต้แย้งทัศนะทางศาสนาของบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องในทัศนะของเขา เหตุอ้างอิงที่ชอบประการเดียวซึ่งรัฐอาจใช้อ้างยกเลิกหรือถอนขันติธรรม ได้แก่ความมั่นคงทางการเมือง ถ้าหากสิ่งนี้เป็นอันตรายแล้ว รัฐก็อาจปฏิบัติการได้โดยเหมาะสม*

สรุป

แหล่งที่มาแน่นอนของทฤษฎีของล๊อคยากที่จะกำหนดได้ ความคิดของเขาเกิดขึ้นภายหลังการศึกษาและคิดค้นเป็นเวลานาน และไม่เหมือนกับคนในสมัยเดียวกันเป็นจำนวนมาก เขาไม่ได้พยายามสนับสนุนหลักของเขาด้วยการรวบรวมยกข้อความอ้างอิงจาก "ผู้รู้ทั้งหลาย" อย่างไรก็ตามผลงานของล๊อคไม่ได้มาจากความคิดอันใหม่เอี่ยมของเขา และรู้สึกว่าเขาจะเป็นผู้คิดอะไรที่เป็นของใหม่น้อยกว่าที่เขาเชื่อเสียอีก ความสำคัญของทฤษฎีของเขาอยู่ที่ว่าเป็นงานสรุปรวมผลงานตอนต้น ๆ** เป็นงานที่อ่านง่ายและนำออกเผยแพร่ตรงเวลาอันเหมาะสมจริง ๆ

ที่ว่าเป็นงาน*สำคัญ*นั้นไม่มีปัญหา อิทธิพลของล็อค เฉพาะอย่างยิ่งต่อการปฏิวัติในศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ นั้นมีอยู่ใหญ่หลวง ล๊อคมักจะถูก (อย่างสมเหตุสมผล) กล่าวขวัญถึงในฐานะ "ปราชญ์อเมริกัน" ทั้งในด้านให้ความชอบธรรมแก่การปฏิวัติอเมริกัน และในด้านวางหลักมูลฐานสำหรับการก่อตั้งรูปโครงรัฐบาลในสหรัฐ ทฤษฎีของล๊อคมีบทบาทสำคัญ เราเพียงแต่เทียบเคียงประกาศอิสรภาพ (Declaration of Independence) กับข้อความตอนต่าง ๆ ของ *หนังสือสองเล่ม* เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเอกสารทั้งสองนี้ หลักส่วนมากของระบบรัฐธรรมนูญของสหรัฐยังท้าวต้นกำเนิดไปถึงล๊อคได้ หลักความคิดของล๊อคเกี่ยวกับกฎหมายที่สูงกว่าและหลักยืนยันของเขาที่ว่ากฎหมายของคนมาจากและไม่ขัดต่อกฎหมายที่สูงกว่านั้นเป็นสาระสำคัญของการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ข้ออ้างของล๊อคที่ว่า คนโดยธรรมชาติมีสิทธิบางอย่างซึ่งไม่อยู่ในขอบข่ายแห่งอำนาจของรัฐบาล รวมอยู่ในบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๕ และ ๑๔ (Fifth and Fourteenth Amendments) ซึ่งห้ามมิให้รัฐบาลของชาติและของมลรัฐลิดรอนทำให้บุคคลใด "สูญเสียชีวิต อิสรภาพ หรือทรัพย์สิน โดยที่ไม่ปฏิบัติตามกระบวนการอันถูกต้องแห่งกฎหมาย" หลักการนี้ได้ถูก

---

* Gough หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า XXXVIII

** Gough หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า XII

นำไปขยายความในบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญอื่น ๆ ซึ่งระบุถึงสิทธิเพิ่มเติมและบัญญัติไว้ว่ายังมีสิทธิอื่น ๆ อีกที่ไม่ได้ระบุถึง หลักการอื่น ๆ ที่เข้าอยู่ในระบบอเมริกัน (และหลายหลักการด้วยกันในระบบการปกครองแบบเสรีอื่น ๆ) ได้แก่การปกครองโดยเสียงข้างมาก อำนาจสูงสุดของฝ่ายนิติบัญญัติสิทธิปฏิวัติ รัฐบาลแบบอำนาจจำกัด ความเสมอภาคทางการเมือง และทัศนะที่ถือว่ารัฐบาลเป็นตัวแทนและเครื่องมือของประชาชน

ทฤษฎีของล๊อคชวนให้ดูง่ายธรรมดา* และความที่ดูง่ายเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดความสนใจในหมู่คนส่วนใหญ่และเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวาง ตามความจริงทฤษฎีนี้ซับซ้อนอย่างยิ่ง ล๊อคพยายามให้คำตอบแก่ปัญหาการเมืองจำนวนมหาศาลในสมัยของเขา และการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า คำตอบสำหรับปัญหาหนึ่งมักจะเอามาจากน้ำหนักของคำตอบสำหรับอีกปัญหาหนึ่ง ข้อขัดแย้งมากมายเกิดขึ้นเกี่ยวกับความหมายแท้ ๆ ของล๊อคในเฉพาะกรณีต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น มีการถกเถียงเกี่ยวกับว่าล๊อคเป็นนักปัจเจกนิยมหรือนักประชาธิปไตยแบบถือหลักเสียงข้างมากหรือไม่ หลักสนับสนุนของเขาเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลอาจทำให้สรุปได้อย่างหนึ่ง และหลักสนับสนุนของเขาเกี่ยวกับสิทธิของฝ่ายข้างมากที่จะกำหนดควบคุมฝ่ายข้างน้อยอาจทำให้สรุปได้เป็นอีกอย่างหนึ่ง จุดเน้นในเรื่องทรัพย์สินยังดูคลุมเครือ หลักอ้างอิงต่าง ๆ (จากการอ่านที่ถี่ถ้วนขึ้น) ถึงการอนุญาตให้วางระเบียบควบคุมทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในตอนหนึ่ง ข้อเสนอของล๊อคเกี่ยวกับอภิสิทธิ์ของฝ่ายบริหาร ดูขัดกับหลักยืนยันของเขาในเรื่องอำนาจสูงสุดของฝ่ายนิติบัญญัติ และแม้ล๊อคมักจะถูกกล่าวขวัญถึงในฐานะเป็นปราชญ์และนักส่งเสริมการปฏิวัติก็ตาม แต่การแปลความเช่นนั้นก็ได้แต่อนุมานเอาจากหลักปรัชญาของเขาเท่านั้น เพราะล๊อคซึ่งตนเองเป็นคนสายกลางและสุขุม มีความรู้สึกชิงชังที่จะยุ่งด้วยการใช้ถ้อยคำปลุกปั่นอารมณ์และเขาเองก็มิได้ทำเช่นนั้น

ล๊อคไม่ควรจะถูกตำหนิมากเกินไปที่ล้มเหลวขาดความแน่นอนอย่างสมบูรณ์และไม่ให้คำตอบปัญหาได้ทั้งหมด คำตอบและทางแก้ที่แน่นอนเด็ดขาดนั้น โดยทั่วไปดูเหมือนจะใช้ไม่ได้ หรือไม่ก็เป็นการส่งเสริมการปกครองแบบอำนาจเด็ดขาดไป ความแน่นอนเป็นเรื่องง่ายกว่าสำหรับฮ๊อบส์ผู้ขบปัญหาจำนวนมากด้วยการล้มเลิกสิทธิของบุคคลและรวมอำนาจให้อยู่ในมือขององค์อธิปัตย์ ล๊อคไม่สมัครใจจะสูญเสียค่างวดถึงเพียงนั้น เขายอมรับถึงความจำเป็นที่จะต้องมีทั้งเสรีภาพและอำนาจ

*Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๓๗–๕๓๘

และพยายามคิดสร้างระบบที่จะให้มีดุลย์อันเหมาะสมระหว่างสองอย่างนี้ได้ ส่วนสำหรับปัญหาขัดแย้งระหว่างหลักปกครองด้วยเสียงข้างมาก และหลักสิทธิของบุคคลนั้น คำตอบสำหรับล๊อคดูเหมือนจะเป็นว่าเขาต้องการทั้งสองอย่าง นี่ไม่ต่างอะไรจากสถานการณ์ยุ่งยากซึ่งระบอบประชาธิปไตยต้องประสบอยู่เสมอ ประชาธิปไตยเป็นระบบซึ่งฝ่ายเสียงข้างมากปกครองอย่างเด็ดขาด หรือว่าเป็นระบบซึ่งสิทธิของบุคคลเป็นที่สูงสุดกันแน่ แต่แล้วมันก็ไม่เป็นทั้งสองอย่าง สิทธิของแต่ละคนจะต้องเป็นที่ยอมรับกัน และในสภาพการณ์ปกติอาจเป็นเช่นนั้นได้ คงมีไม่กี่คนที่จะเถียงว่า ระบบประชาธิปไตยจะถึงกับแตกสลายเมื่อกฎหมายฉบับหนึ่งผ่านด้วยมติเสียงข้างมากในสภาคองเกรส หรือว่า เมื่อศาลสูงสุด (Supreme Court) ยืนยันรักษาเสรีภาพของบุคคลหนึ่งๆ ที่จะแสดงความคิดเห็นอันไม่เป็นที่นิยมของฝ่ายเสียงข้างมาก คนที่มีเหตุผลจะยอมรับว่า หลักการแต่ละอย่างจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างเที่ยงธรรม และล๊อคระมัดระวังที่จะกล่าวว่า เหตุผลในตัวคนเป็นปัจจัยจำเป็นของระบบที่เขาเสนอแน่นอน เหตุการณ์มักเกิดขึ้นเสมอที่ทั้งฝ่ายเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย เห็นว่าผลประโยชน์ที่พัวพันอยู่สูงเกินกว่าที่จะยอมปล่อยให้ใช้วิธีแก้อย่างสันติและมีเหตุผลได้ ในสภาพ-การณ์เช่นนั้น ก็จะอาศัยใช้กำลังกัน แล้วใครเล่าที่จะบอกว่าฝ่ายใดเป็นตัวแทนของหลักการประชาธิปไตย กล่าวอย่างเป็นธรรมเราไม่อาจตำหนิล๊อคที่ไม่ได้คิดค้นทางแก้ที่ดีกว่าที่เราสามารถจะหาได้

นี่ไม่หมายความว่าไม่มีข้อบกพร่องและจุดอ่อนในทฤษฎีของล๊อค ลักษณะสมมติของระบบของเขาซึ่งอาศัยหลักอ้างอิงที่ว่าคนเป็นบุคคลต่างหากจากกัน แต่มาเข้ารวมกัน โดยกติกาสัญญาเพื่อจุดประสงค์ในการคุ้มครองชีวิต อิสรภาพและทรัพย์สินของตนนั้น ไม่ตรงกับสภาพเป็นจริงสมมติฐานนี้ไม่ได้คำนึงถึงสายสัมพันธ์หลายอย่าง รวมทั้งเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และอื่นๆ ซึ่งยึดเหนี่ยวประชาคมเข้าไว้ด้วยกัน* ยิ่งกว่านั้น เพื่อประโยชน์ของความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ เราจะต้องเลิกล้มความคิดเกี่ยวกับสัญญาสังคมเสีย เพราะไม่เคยมีสัญญาเช่นว่านั้นเลยอย่างน้อยก็ในความหมายที่ล๊อคตั้งใจ อย่างไรก็ดีดังที่เซอร์เออร์เนสต์ บาร์เกอร์ (Sir Ernest Barker) ได้กล่าวไว้อย่างหลักแหลมยิ่งกว่า สิ่งสำคัญไม่อยู่ที่ว่าคนได้เคยเข้าทำสัญญากันจริงหรือไม่ ข้อที่สำคัญมีเพียงว่าคนได้ปฏิบัติ "เสมือนหนึ่ง" ว่าได้ทำเช่นนั้น**

---

* R.I. Aaron, John Locke, Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1937 หน้า ๒๘๗

** Social Contract: Essays by Locke, Hume, and Rousseau (with an introduction by Sir Ernest Barker), Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1984 หน้า vii

ลักษณะที่เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งในทฤษฎีของล๊อค คือ หลักสมมติของเขาที่ว่า "องค์กรนิติบัญญัติ" เป็นฝ่ายที่จะแทนฝ่ายเสียงข้างมากได้มากกว่าองค์กรบริหาร ข้อนี้จริงอย่างไม่ต้องสงสัยในสมัยของล๊อค แต่ก็เสี่ยงที่จะถือเอาข้อสมมติเช่นนี้ว่าเป็นจริงตลอดไป ลักษณะแตกต่างมีอยู่มากมายระหว่างฐานะของกษัตริย์ (ต่อมหาชน) ในศตวรรษที่ ๑๗ (และนี่เป็นองค์กรบริหารชนิดเดียวที่ล๊อคคำนึงถึง) กับฐานะขององค์กรบริหารที่ได้รับเลือกตั้งโดยประชาชนอย่างเช่นประธานาธิบดีแห่งสหรัฐ ในเวลาที่สภาคองเกรสตกอยู่ภายใต้ความกดดันของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างน้อยที่สุดก็เป็นที่โต้แย้งกันได้ว่า องค์กรนั้นสามารถหรือไม่ที่จะทำการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างเช่นประธานาธิบดีผู้ซึ่งโดยลักษณะวิธีการที่ได้รับเลือกตั้ง จำเป็นต้องถือเอาเจตจำนงของเสียงข้างมากเป็นข้อพิจารณาอย่างรอบคอบ แต่ในแง่หนึ่งนี่ก็เป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์แบบเล่นสำนวนกับล๊อคมากกว่า ปัญหานี้ไม่ใช่ประเด็นที่แท้จริงในการพิจารณาของเขา เขาสนใจในเรื่องความรับผิดชอบของรัฐบาล และหลักสนับสนุนของเขาเกี่ยวกับอำนาจสูงสุดของฝ่ายนิติบัญญัติเป็นเพียงส่วนประกอบตามแนวเหตุผล (อันปรับใช้ได้ในสมัยของเขา) ของหลักการนั้น โดยทั่วไปล๊อคจะต้องได้รับการชมเชยที่ไม่จาระไนรายละเอียดถึงวิธีการที่หลักการของเขาจะใช้ปฏิบัติ เพราะประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า ความสมบูรณ์เหมาะสมของวิธีการเป็นสิ่งชั่วคราว กล่าวคือว่า วิธีการที่เหมาะสมทีเดียว สำหรับเวลาหนึ่งอาจเกิดไม่เหมาะสมเลยสำหรับอีกสมัยหนึ่งก็ได้

ผู้ที่ชอบมองปัญหาต่าง ๆ แบบขาวกับดำและหาคำตอบที่แน่ชัดแล้ว ก็มักจะเห็นว่าความเอนเอียงชอบวางเงื่อนไขของล๊อคเป็นที่น่ารำคาญ บุคคลมีสิทธิแต่เสียงข้างมากควรปกครอง และกลับกัน ทรัพย์สินเป็นสิทธิธรรมชาติ แต่อาจถูกจำกัดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม องค์กรนิติบัญญัติเป็น "อำนาจสูงสุดในทุกจักรภพ" แต่อยู่ในความควบคุมของประชาชน และแม้องค์กรบริหารก็มี "อภิสิทธิ์" ของตน ประชาชนเป็นที่สูงสุด แต่ในทางปฏิบัติ การใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนจำกัดอยู่เฉพาะการจัดตั้งและถอดถอนรัฐบาล ควรจะมีเสรีภาพแห่งศาสนา แต่พวกคาธอลิคและพวกไม่เชื่อพระผู้เป็นเจ้าไม่ควรให้มีอยู่ เงื่อนไขทำนองนี้ดูเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุด แต่กระนั้นผู้ใดก็ตามที่เข้าใจถึงความซับซ้อนมหาศาลของปัญหาการเมือง ย่อมรู้ถึงอันตรายของการเสนอคำตอบที่แน่นอนเด็ดขาดสำหรับปัญหาเหล่านี้ ความสำนึกถึงข้อเท็จจริงเช่นนี้ก็จะทำให้ตระหนักในคุณค่าของล๊อคมากขึ้น

ยังมีข้อสรุปข้อหนึ่งที่จะต้องพูดถึง ล๊อคมักจะถูกมองในแง่เป็นเทพผู้คุ้มครองความคิดเห็นที่ว่ารัฐบาลและกฎหมายเป็นสิ่งขัดต่อเสรีภาพและความสมบูรณ์ของบุคคล ตามความคิดนี้ รัฐบาลเป็นภาระทางการเงินและอื่น ๆ ต่อคน รัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นเพียงเพื่อบังคับระเบียบวินัยกับคนไม่กี่คนที่ไม่ปกติ เพราะฉะนั้น หน้าที่ของรัฐบาลจึงควรเป็นเรื่องของการจำกัดควบคุมโดยเฉพาะ และอย่างดีที่สุด รัฐบาลและกฎหมายจำกัดสิ่งชั่วแต่ไม่สามารถมีส่วนส่งเสริมต่อชีวิตที่ดี กล่าวโดยย่อตามทัศนะนี้ เสรีภาพและกฎหมาย (และรัฐบาลด้วย) เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ความคลาดเคลื่อนของการแปลความเช่นนี้ อาจแสดงให้เห็นได้ดีที่สุด โดยดูเอาจากคำพูดของล๊อคเอง

"ถ้าหาก . . . . (คน) อาจเป็นสุขขึ้นได้ โดยไม่ต้องมีกฎหมายแล้ว กฎหมายในฐานที่เป็นสิ่งไร้ประโยชน์ก็ย่อมจะสูญสิ้นไปเอง และสิ่งยุ่งยากนั้นสมควรได้ชื่อว่าเป็นเครื่องจำกัดเขตซึ่งเพียงแต่สกัดกั้นเราให้พ้นจากตมและหน้าผาเท่านั้น ดังนั้นถึงจะผิดอย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของกฎหมายก็ไม่ใช่เพื่อยกเลิกหรือจำกัด หากเพื่อสงวนรักษาและขยายเสรีภาพ เพราะในรัฐทั้งปวงของมนุษย์ที่สามารถมีกฎหมายแล้ว ที่ใดไม่มีกฎหมายก็ย่อมไม่มีเสรีภาพ เพราะอิสรภาพต้องเป็นเสรีจากการจำกัดและการรุนแรง ซึ่งย่อมไม่อาจเป็นได้ในที่ที่ไม่มีกฎหมาย แต่ดังที่เราได้รับการบอกเล่า เสรีภาพไม่ใช่อิสรภาพสำหรับทุกคนที่จะกระทำสิ่งที่ตนต้องการ (เพราะว่าใครจะเป็นเสรี ได้เล่าในเมื่ออารมณ์ของคนอื่นอยู่เหนือเขา) หากเป็นอิสระที่จะใช้และจัดระเบียบตามที่ตนต้องการสำหรับตัวเอง การกระทำ ทรัพย์สมบัติ และทรัพย์สินทั้งมวลของเขา ภายในขอบเขตอนุญาตของกฎหมายซึ่งตนอยู่ภายใต้ และไม่ใช่อยู่ใต้บังคับของเจตจำนงโดยพลการของผู้อื่น หากเป็นไปตามเจตจำนงของตนอย่างเสรี"
(หนังสือสองเล่ม ๒/๕๗)

๑๔ มองเตสกิเออ

ตอนเริ่มต้นคริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๘ ประเทศอังกฤษเปลี้ยมาจากวิกฤตปั่นป่วนภายในและมุ่งพะวงที่จะรักษาสิ่งที่ได้มาให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงมากกว่าที่จะพยายามทำการปฏิรูปขั้นต่อไป ไม่ใช่เพราะว่าการปฏิรูปขั้นต่อไปจะไม่เป็นสิ่งพึงปรารถนา โดยมาตรฐานของสมัยใหม่ รัฐบาลอังกฤษยังคงใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบและไม่เป็นระบอบผู้แทน แต่เมื่อเทียบกับรัฐบาลแห่งอื่น ๆ ของยุโรปแล้ว ก็นับว่าเป็นรัฐบาลที่รู้ผิดรู้ชอบ คนอังกฤษโดยทั่วไปมีความพอใจ และเพราะว่าทฤษฎีการเมืองเกิดขึ้นจากภาวะขัดแย้ง ไม่ใช่เกิดขึ้นมาลอย ๆ ดังนั้นจึงไม่ปรากฏอะไรสำคัญในความคิดอ่านทางการเมืองในประเทศอังกฤษจนกระทั่งถึงตอนท้าย ๆ ของศตวรรษ*

ในเวลานั้น ประเทศฝรั่งเศสเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์มากกว่าในด้านความเจริญงอกงามทางทฤษฎีการเมือง เพราะคนฝรั่งเศสไม่มีความพอใจกับสถานการณ์ของตนเหมือนกับสหายที่อยู่อีกฟากหนึ่งของช่องแคบ ประเทศฝรั่งเศสอยู่ภายใต้การปกครองของหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งทรงอำนาจควบคุมเหนืออาณาจักรของพระองค์อย่างเด็ดขาดตามแต่จะทรงกระทำได้ รากฐานสำหรับระบบอำนาจเด็ดขาดได้วางไว้แล้วเมื่อศตวรรษก่อนหน้าในรัชสมัยของเฮนรี่ที่ ๔ (ค.ศ. ๑๕๕๓–๑๖๑๐) ซึ่งปกครองประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๘๙ จนถึง ๑๖๑๐ เพราะเหตุที่เป็นกษัตริย์ผู้ปรีชาญาณและเห็นแก่ส่วนรวม เฮนรี่ที่ ๔ สร้างสันติสุขและความรุ่งเรืองกลับคืนมาสู่ประเทศของพระองค์ซึ่งต้องเกิดแตกแยกเพราะสงครามศาสนาอันขื่นขมของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ (ดูบท ๑๑) พระองค์ทรงประกาศราชบัญญัติแห่งนังต์ ในปี ค.ศ. ๑๕๙๘ ซึ่งบัญญัติหลักขันติธรรมต่อเหล่าโปรเตสแตนท์ แต่นี่เป็นเพียงก้าวแรกเท่านั้นที่จะเปิดช่องทางพยายามขั้นต่อไปเพื่อบรรลุถึงเอกภาพและความสงบสุข

---

* Georga H. Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๔๒

ของชาติ เฮนรี่ที่ ๔ ประจักษ์ว่า ทางที่จะแก้ปัญหาซึ่งเกาะกินประเทศของพระองค์อยู่นั้น จะไม่อาจทำได้นอกจากจะได้มีรัฐบาลกลางที่เข้มแข็งอย่างกว้างขวาง เพื่อจุดหมายปลายทางเช่นว่านี้และด้วยความช่วยเหลือของบรรดาที่ปรึกษาผู้สามารถ พระองค์ขึ้นภาษี จำกัดขอบเขตอำนาจของเมืองและชนชั้นสูง ลิดรอนอำนาจของฐานันดรสภา (Etats generaux) และขณะที่อำนาจของพระองค์ทวียิ่งขึ้น ได้ทำการปฏิรูปการเงิน ล้มเลิกตำแหน่งที่ไม่มีประโยชน์และชำระหนี้สินของชาติ การพาณิชย์และเกษตรได้รับการปรับปรุงขึ้น และทางกองทัพก็ได้มีการชำระสะสางใหม่ให้แข็งแกร่งขึ้น

เฮนรี่ที่ ๔ ทำการปกครองตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๘๙ จวบจนถูกลอบปลงพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๖๑๐ รัชทายาทได้แก่โอรสของพระองค์ คือ หลุยส์ที่ ๑๓ ซึ่งครองราชมงกุฎเป็นกษัตริย์ของประเทศฝรั่งเศสในขณะพระชนมายุ ๙ ชันษา พระชนนีของหลุยส์ครองอำนาจในฐานะผู้สำเร็จราชการและมีอำนาจเหนือโอรสและประเทศฝรั่งเศสจนกระทั่ง ค.ศ. ๑๖๒๔ เมื่อริเชอลิเออ (Richelieu) สังฆราชและรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศสมารับช่วงหน้าที่ นี้ไป ริเชอลิเออเป็นผู้นิยมเมเคียเวลลีอย่างแรงกล้าถ้าบุคคลทั้งสองเป็นคนสมัยเดียวกัน ความรู้สึกนึกคิดก็คงเสนอสนองกันได้ดีทีเดียว ริเชอลิเออเป็นแบบเมเคียเวลลีทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและวิธีการ จุดมุ่งหมายของเขาต้องการสร้างความยิ่งใหญ่ของประเทศฝรั่งเศส และเชื่ออย่างเดียวกับเฮนรี่ที่ ๔ ว่า ภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในต่อจุดมุ่งหมายนี้จะขจัดให้หมดสิ้นไปได้ก็แต่โดยสร้างเสริมอำนาจรัฐบาลกลางให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นเท่านั้น เขาชักจูงหลุยส์ผู้อ่อนวัยให้เชื่อว่า พวกฮูเกอโนต์เป็นภัยและให้จัดการทำลายอำนาจทางการเมืองและทหารซึ่งรับรองไว้ให้กับพวกฮูเกอโนต์ตามนัยแห่งราชบัญญัติแห่งนังต์ เขาทำการได้ผลน้อยกว่าในด้านนโยบายจำกัดอำนาจของชนชั้นสูงและเป็นผลช่วยให้หลุยส์ที่ ๑๔ ดำเนินงานต่อไปให้ลุล่วงไปได้ เขายังริเริ่มระบบผู้ตรวจราชการอันเป็นผู้แทนของชนชั้นกลาง ซึ่งค่อย ๆ เข้าแทนที่ชนชั้นสูงในตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารระดับภูมิภาค ฐานันดรสภาถูกละเลยและอุดมการณ์รวมอำนาจในศูนย์กลางได้รับการส่งเสริมขึ้น

ริเชอลิเออถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. ๑๖๔๒ และ "นาย" ของเขา หลุยส์ที่ ๑๓ สิ้นพระชนม์ในปีต่อมา รัชทายาทสืบราชบัลลังก์ได้แก่หลุยส์ที่ ๑๔ พระชนมายุ ๕ ชันษา และพระชนนี คือ แอนน์แห่งออสเตรีย ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการ อย่างไรก็ดีอำนาจอันแท้จริงระหว่างที่หลุยส์ทรง

เยาว์วัย อยู่ที่มาซาแรง (Mazarin) สังฆราชชาวอิตาเลียนผู้สามารถ ซึ่งได้รับการปลูกฝังอบรมมาจากริเชอลิเออ ภายใต้มาซาแรง งานกำจัดอำนาจชนชั้นสูงคงดำเนินต่อไป แต่ไม่ใช่ง่าย ทั้งชนชั้นนายทุนซึ่งขัดเคืองนโยบายการเงินของมาซาแรง และชนชั้นสูงต่างคัดค้านรัฐบาล ผลก็คือเกิดการจลาจลที่เรียกกันว่า ฟรองด์ (Fronde) อย่างไรก็ดี ชนชั้นกลางตัดสินใจว่า ตนมีเหตุที่จะต้องกลัวจากศัตรูคู่อาฆาตมาช้านานของตน คือชนชั้นสูงยิ่งกว่าจากพระเจ้าแผ่นดิน เพราะฉะนั้นจึงทุ่มเทกำลังสนับสนุนของตนให้กับพระองค์ เมื่อมาซาแรงถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. ๑๖๖๑ หลุยส์ที่ ๑๔ ประกาศว่าพระองค์จะทำหน้าที่ของรัฐมนตรีคนหนึ่งเอง ดำรัสของพระองค์หาใช่เป็นแต่เพียงคุยเขื่องเท่านั้นไม่ กษัตริย์ผู้อ่อนวัยทรงสติปัญญาเพียงธรรมดาสามัญ แต่พระองค์ทรงพระปรีชาแหลมคมและใฝ่สูง และพระองค์เคยสังเกตมาอย่างถี่ถ้วนถึงวิธีการของมาซาแรงและความเป็นไปทางการเมือง ยิ่งกว่านั้นพระองค์มีความสง่างามแบบกษัตริย์และทุ่มเทพระองค์สำหรับโครงการที่จะสร้างเสริมรวมศูนย์อำนาจการเมือง ซึ่งเริ่มกระทำกันมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระอัยกาของพระองค์ คือ เฮนรี่ที่ ๔

ภายใต้หลุยส์ที่ ๑๔ อำนาจรวมอยู่ ที่กษัตริย์อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความพยายามอย่างสูง การตัดสินนโยบายสำคัญ ๆ ทำกันในคณะมนตรี ๔ คณะทั้งหมดมีหลุยส์เป็นสมาชิกและหลุยส์ควบคุมไว้ทั้งหมดอำนาจของผู้ตรวจราชการทวีขึ้น อำนาจการเมืองและตุลาการขององค์กรปาร์เลอมังต์ (Parlements) คือ ศาลยุติธรรมสูงสุดของภูมิภาคถูกจำกัดลง ฐานันดรสภาเปิดประชุมเป็นครั้งสุดท้ายในปี ค.ศ. ๑๖๑๔ หลุยส์ที่ ๑๔ ไม่เคยเรียกประชุมเลย พระองค์บั่นทอนอำนาจของชนชั้นสูงโดยเพิ่มจำนวนชนชั้นสูง พระองค์ลิดรอนอำนาจในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น และเบนความสนใจของชนเหล่านี้ด้วยงานราชพิธี ณ แวร์ซายส์ อันเป็นราชสำนักใหม่หรูหราซึ่งหลุยส์สร้างขึ้นใกล้กรุงปารีส คนชั้นสูงพากันหันมาพะวงอยู่กับสถานะของตนมากขึ้น ๆ เป็นความจริง คนเหล่านี้ยอมรับอย่างง่ายดายทีเดียว เพราะแม้จะสูญเสียอำนาจไป แต่ตนก็ยังรักษาอภิสิทธิ์ของตนไว้ได้และไม่ต้องเสียภาษี

คอลแบร์ (Colbert) รัฐมนตรีคลังของหลุยส์ คุมการสร้างระบบพาณิชย์ของฝรั่งเศส ซึ่งมุ่งที่จะให้อาณาจักรมีฐานะเลี้ยงตัวเองได้โดยส่งเสริมสินค้าออก บั่นทอนสินค้าเข้า ตั้งอาณานิคมและสะสมโลหะทองและเงินที่เหลือใช้ นโยบายนี้ทำให้มีการกำหนดระเบียบควบคุมการค้าอย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยรัฐบาลกลาง ความรุ่งเรืองทั่วไปบางทีอาจจะได้ผลยิ่งขึ้นอีกมากมายทีเดียว ถ้าหากได้

ส่งเสริมเสรีภาพให้มาก ๆ สำหรับชนชั้นนายทุนผู้นิยมเสี่ยงโชค ยิ่งกว่านั้นคอลแบร์และระบบของเขาก็คงจะทำหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จมากขึ้นอีก ถ้าหากหลุยส์ไม่ตั้งหน้าตั้งตาพยายามขยายดินแดนของฝรั่งเศสและใช้อำนาจควบคุมเหนือยุโรปทั้งหมดอย่างหนักมือขึ้น กำลังทหารได้รับการขยายเพิ่มพูนขึ้น และหลุยส์เริ่มการเสี่ยงโชคทางทหารซึ่งครอบงำความสนใจส่วนใหญ่ของพระองค์ตลอดเวลา ๓๐ ปี สุดท้ายในรัชสมัยของพระองค์ ผลสำเร็จตอนแรกๆ ทำให้พระองค์เกิดความฮึกเหิมและเป็นที่นิยมชมชอบยิ่งขึ้นภายในประเทศ แต่ศัตรูภายนอกรวมหัวกันต่อต้านซึ่งป้องกันมิให้พระองค์สามารถได้อะไรที่สำคัญและจริงจังมาเลย อังกฤษแสดงฝีมือของตนในการเล่นกีฬาสร้างดุลย์แห่งอำนาจ ซึ่งแม้จะช่วยไม่ให้หลุยส์ต้องสูญเสียอย่างหนักในบั้นปลาย แต่ก็ทำให้พระองค์ต้องผิดหวังที่จะตั้งตนเป็นหัวหน้าจัดการเรื่องราวของยุโรป

ภาระภาษีอันหนักซึ่งชนสามัญของฝรั่งเศสต้องถูกบังคับให้จำทนก็ดี ข้อเรียกร้องของบรรดานายพลของหลุยส์ต้องการทหารเพิ่มขึ้นก็ดี คนฟุ่มเฟือยกันอย่างโจ่งแจ้งและเกินขอบเขตของราชสำนักแวร์ซายก็ดี ทั้งหมดทำให้มติมหาชนแปรเปลี่ยนไปเกี่ยวกับหลุยส์และผลดีของระบบซึ่งบริหารโดยกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจใหญ่ยิ่ง นโยบายของพระองค์ต้องการให้ได้ชัยชนะมาก ๆ เพื่อเบนความสนใจของประชาชนให้ออกไปจากฐานะยากแค้นภายใน แต่แล้วก็กลับต้องประสบความปราชัยเสียเป็นส่วนมาก การไม่ผ่อนปรนในด้านศาสนายังเป็นเหตุก่อให้เกิดความระส่ำระสายภายในด้วยเพราะแรงกดดันของเหล่านักบวชคาธอลิคด้วย หลุยส์จึงถือเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะบูรณะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางด้านศาสนาของฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. ๑๖๘๕ พระองค์เลิกล้มราชบัญญัติแห่งนังต์และเริ่มทำการกำจัดกวาดล้างพวกอูเกอโนต์อย่างรุนแรงและป่าเถื่อน ประมาณกันว่ามีพวกอูเกอโนต์จำนวนราวสองแสนหนีไปประเทศอื่น ๆ หลุยส์และประเทศฝรั่งเศสไม่อยู่ในฐานะพอที่จะสูญเสียคนเหล่านี้เลย เพราะชนกลุ่มนี้ของฝรั่งเศส* ประกอบด้วยราษฎรที่ใฝ่สูงก้าวหน้าและเป็นผู้ผลิตรวมอยู่ด้วยมากมาย หลุยส์ยังเร้าให้เกิดความรู้สึกแค้นเคืองยิ่งขึ้น ด้วยการก่อกวนพวกนิกายแจนเซน (Jansenists) ซึ่งเป็นกลุ่มนักปฏิรูปคาธอลิคที่เคร่ง และข้อวิพากษ์วิจารณ์ของคนกลุ่มนี้เกี่ยวกับชีวิตส่วนพระองค์ของหลุยส์รู้สึกเป็นที่ระคายเคืองของ "กษัตริย์อาทิตย์อุทัย" ยิ่งกว่าความยึดถือของคนเหล่านี้ที่มีต่อลัทธิแบบดั้งเดิมของ เซนต์ ออกุสติน เสียอีก

---

* มีประมาณ ๑๘ ล้านคนในประเทศฝรั่งเศสสมัยนั้น

ความเสื่อมโทรมในระยะ ๓๐ ปีหลังของรัชสมัยหลุยส์ที่ ๑๔ หมุนความคิดอ่านของฝรั่งเศสไปในทางการเมือง ข้อสมมติฐานที่ว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะป้องกันความแตกแยกระส่ำระสาย เป็นที่ข้องใจยิ่งขึ้นทุกที ในขั้นแรกกลุ่มค้านระบอบอำนาจเด็ดขาดเพียงแต่คิดพยายามให้กลับคืนไปสู่ระบบสังคม ซึ่งอำนาจของกษัตริย์ถูกจำกัดโดยอำนาจของนักบวช ชนชั้นสูง สภาปาร์เลอมัง และรัฐบาลท้องถิ่นและภูมิภาค แต่ระบบเก่าได้ถูกทำลายไปจนเกินกว่าที่จะทำได้เช่นนั้น เฮนรี่ที่ ๔ ริเชอลิเออ มาซาแรง และหลุยส์ที่ ๑๔ ทำการได้ผลดียิ่ง บรรดาสถาบันซึ่งแต่ก่อนเคยมีส่วนร่วมอำนาจกับกษัตริย์ ไม่อาจสถาปนาอำนาจของตนขึ้นมาได้อีก ว่าตามความจริงแล้ว ระบบปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญไม่มีเหลืออยู่เลยในฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้จึงพอเข้าใจได้ว่าทำไมคนฝรั่งเศสจึงต้องรับทฤษฎีของคนอังกฤษ ซึ่งเคยทำการแข็งข้อต่อกษัตริย์ที่ทรงอำนาจเกินไปมาแล้ว ทฤษฎีของนิวตันและล๊อคเกิดมีความสำคัญขึ้นมาในทฤษฎีสังคมการเมืองของฝรั่งเศส ในการอธิบายถึงสภาพเป็นไปของกฎธรรมชาติสำหรับโลกวัตถุ นิวตันได้ส่งเสริมให้เกิดความเชื่อว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์อาจเป็นที่เข้าใจได้ทำนองเดียวกัน จุดเน้นของล๊อคในเรื่องเหตุผลและสามัญสำนึกในฐานะเป็นวิธีการซึ่งช่วยสร้างและเข้าใจถึงกฎความจริงเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ ก็มีอิทธิพลเท่า ๆ กัน และหลักทฤษฎีของล๊อคว่าด้วยกำเนิดธรรมชาติและหน้าที่ของรัฐบาล อำนาจอธิปไตยของประชาชน สิทธิในชีวิต อิสรภาพและทรัพย์สิน เหล่านี้เป็นหลักที่พร้อมจะใช้กับสถานการณ์ของฝรั่งเศสทีเดียว

ดังที่ ศาสตราจารย์ เซไบน์ได้ชี้ให้เห็น* การหว่านเมล็ดพันธุ์ปรัชญาการเมืองของล๊อคในเนื้อที่ดินของฝรั่งเศสบังเกิดผลเป็นพืชชนิดใหม่ขึ้นมา ในอังกฤษ แม้สิทธิของบุคคลมักจะเคยถูกละเลยบ่อย ๆ จากกษัตริย์ที่ไม่เชื่อถือและทรงอำนาจ แต่คติในเรื่องนี้ก็หาได้หมดความหมายไปไม่ ระบบอำนาจเด็ดขาดในอังกฤษไม่เคยเลยเถิดไปถึงขั้นที่ยึดถือกันมาช้านานในฝรั่งเศส ในอังกฤษประเพณีระบอบปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ประเพณีจำกัดพระราชอำนาจ ไม่ได้ถูกลบล้างไปเหมือนอย่างที่ทำกันภายใต้บรรดากษัตริย์ในราชวงศ์บูร์บอง การปฏิวัติของอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ในบางแง่เป็นอนุรักษ์นิยม ส่วนหนึ่งของการปฏิวัติกระทำกันเพื่อสงวนรักษาประเพณีมากกว่าที่จะสร้างของใหม่ ในทางตรงกันข้ามในประเทศฝรั่งเศส ทฤษฎีของล๊อคกลาย

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๔๒–๕๕๑

เป็นการปฏิวัติอย่างแท้จริง เพราะว่าเป็นหลักโต้แย้งระบบอำนาจเด็ดขาดซึ่งมีมาช้านาน และทั้งเพราะว่าสังคมฝรั่งเศสเองต่างกับอังกฤษอย่างยิ่ง อภิสิทธิ์และสิทธิยกเว้นของบรรดาชนชั้นสูงและนักบวชในฝรั่งเศสมีอยู่มากกว่า ความผ่อนปรนทางศาสนามีน้อยกว่า ชนชั้นกลางถูกควบคุมมากกว่า กล่าวโดยย่อ ปัญหาแตกแยกทางสังคมก่อให้เกิดความรู้สึกขมขื่นในหมู่ชนชั้นต่าง ๆ ของฝรั่งเศสซึ่งเทียบกันไม่ได้กับในอังกฤษและซึ่งเห็นได้จากลักษณะเร้ารึงอารมณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นในความคิดอ่านทางการเมืองของฝรั่งเศส ความคิดทางการเมืองในฝรั่งเศสโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นกลาง ๆ ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ แต่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อกาลเวลาผ่านไป ในบทนี้เราจะพิจารณากันถึงสภาพความเป็นไปในระยะต้น ๆ

มองเตสกิเออ : ชีวิตและงาน

ข้อโจมตีส่วนสำคัญต่อระบบอัตตาธิปไตยฝรั่งเศสในระยะต้น ๆ ที่ปรากฏในงานเขียนการเมือง จะเห็นได้จากงานของชาร์ล หลุยส์ เดอ เซกองดาต์ บารอง เดอ ลาแบร๊ด เอ เดอ มองเตสกิเออ (Charles Louis de Secondat, Baron de la Brede et de Montesquieu) เกิดที่ปราสาทแห่งลาแบร๊ด ใกล้เมืองบอร์โด เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๙ มารดาของท่านผู้นี้ชื่อมารี ฟรังซัวส์ เดอ เปอเนล (Marie Francoise de Penel) ซึ่งเป็นผู้นำเอาปราสาทลาแบร๊ดอันเป็นสินส่วนตัวของเธอมาให้แก่สามี ผู้เป็นบิดาของมองเตสกิเออ ช๊าคส์ เดอ เซกองดาต์ (Jacques de Secondat) ชื่อตำแหน่งมองเตสกิเออมาจากชื่อผู้เป็นลุง ชัง บัพติสต์ เดอ เซกองดาต์ บารอง เดอ มองเตสกิเออ (Jean Baptiste de Secondat Baron de Montesquieu) ซึ่งเป็นประธานขององค์กรปาร์เลอมังต์แห่งเมืองบอร์โด การตัดสินใจของมองเตสกิเออที่จะยึดอาชีพทางกฎหมาย คงจะเป็นเพราะอิทธิพลของลุงอยู่ด้วยเหมือนกัน มองเตสกิเออเริ่มเข้าโรงเรียนออราโตรีอังแห่งจุยยี (Oratorian School of Juilly) ใกล้เมืองโมซ์ (Meaux) ตั้งแต่อายุ ๑๑ ขวบ และศึกษาอยู่เป็นเวลา ๕ ปี ได้รับการปลูกฝังอบรมด้านคล้าสสิคอันเป็นธรรมเนียมของที่นั่น จากนั้น มองเตสกิเออเข้าศึกษากฎหมาย ณ มหาวิทยาลัยที่บอร์โด ในปี ค.ศ. ๑๗๐๘ ได้รับเข้าฝึกอาชีพกฎหมายและในเวลาเดียวกันได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของปาร์เลอมังต์แห่งบอร์โด ในปี ค.ศ. ๑๗๑๕ สมรสกับ ชานน์ เดล ลาตริค (Jeanne de Latrique) ซึ่งกล่าวกันว่า นำเอาทรัพย์สมบัติมาสู่ชีวิตสมรสมากกว่าความงามและสติปัญญา แม้กระนั้นชีวิตสมรสก็ดูจะเป็นความสำเร็จดี

ในปี ค.ศ. ๑๗๑๖ ลุงผู้อุปถัมภ์มองเตสกิเออถึงแก่กรรม ทิ้งทั้งที่ดิน สมบัติชื่อและตำแหน่งประธานปาร์เลอมังต์แห่งบอร์โด*ไว้ให้แก่ผู้เป็นหลาน มองเตสกิเออดำรงตำแหน่งเป็นเวลา ๑๒ ปี ความสนใจแรงกล้าในเรื่องวิทยาศาสตร์ทำให้เขาเข้าร่วมในบัณฑิตสถาน ทางวิทยาศาสตร์ที่บอร์โด ซึ่งมองเตสกิเออได้มีส่วนเสนอเอกสารบทความเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์หลายชิ้น ในปี ค.ศ. ๑๗๒๑ ตีพิมพ์ *จดหมายเปอร์เซีย* (Lettres persanes) งานเขียนนี้เผยแพร่โดยไม่เปิดเผยนามจริง เนื่องจากค่อนข้างแอบแฝงทำนองเสียดสีสังคมฝรั่งเศส *จดหมายเปอร์เซีย* เขียนขึ้นด้วยไหวพริบและความช่ำชองอย่างสูง ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นหนังสือเล่มแรกของการโจมตีจากกลุ่มเมธีต่อระเบียบสังคมเก่า** *จดหมายเปอร์เซีย* ได้รับความสำเร็จทันที และเมื่อมองเตสกิเออถูกเปิดเผยชื่อว่าเป็นผู้แต่ง ชื่อเสียงของเขาก็เป็นที่นิยมยกย่อง แม้ว่าชื่อเสียงในตอนนั้นจะขึ้นอยู่ที่ความสามารถของมองเตสกิเออในเรื่องไหวพริบและเสียดสีมากกว่าในฐานะปราชญ์การเมือง

ในปี ค.ศ. ๑๗๒๕ มองเตสกิเออได้รับเลือกเข้าบัณฑิตสถานของฝรั่งเศส แต่ผลเลือกตั้งถูกลบล้างโดยมีการอ้างกฎซึ่งกำหนดไว้ว่า สมาชิกทุกคนต้องเป็นผู้มีถิ่นอยู่ในกรุงปารีส ในปีต่อมามองเตสกิเออจัดการขายตำแหน่งของเขาในปาร์เลอมังต์ แล้วย้ายไปอยู่กรุงปารีส ซึ่งระหว่างสองสามปีต่อมา เขาใช้เวลาราวครึ่งหนึ่งของเขาที่นั่น ส่วนเวลานอกนั้นไปอยู่ที่ลาแบร๊ด ในปีค.ศ.๑๗๒๘ มองเตสกิเออได้รับเลือกเข้าบัณฑิตสถานอีกวาระหนึ่ง และคราวนี้เป็นที่ยอมรับ ในไม่ช้าหลังจากนั้น เขาเริ่มเดินทางท่องเที่ยวยุโรปเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ มองเตสกิเออต้องการศึกษาคน สิ่งแวดล้อมและสถาบันปกครองของคน เขาเดินทางไปยังออสเตรีย ฮังการี อิตาลี และอังกฤษ มองเตสกิเออใช้เวลาปีครึ่งอยู่ในอังกฤษ ซึ่งเป็นระยะสำคัญใหญ่หลวงสำหรับเขา ในประเทศอังกฤษมองเตสกิเออทำความรู้จักมักคุ้นกับนักการเมืองที่มีอิทธิพลหลายคน และได้ทำการศึกษาสถาบันการเมืองของอังกฤษ อันเป็นที่ประทับใจมองเตสกิเออออย่างยิ่ง เราจะได้พูดภายหลังถึงลักษณะซึ่งโครงสร้างรัฐธรรมนูญอังกฤษซึ่งใช้ถือเป็นแบบอย่างในทฤษฎีการเมืองของมองเตสกิเออ

* ตำแหน่งผู้พิพากษาสมัยนั้น ขึ้นอยู่กับฐานะทรัพย์สินส่วนตัว

** คำว่า กลุ่มเมธี (Philosophe) หมายถึงกลุ่มนักปรัชญาฝรั่งเศส ซึ่งได้รับผลสำเร็จอย่างสูงสุด ในการโค่นทำลายฐานะศักดิ์ศรีของสถาบันกดขี่ของฝรั่งเศสสมัยราชวงศ์บูร์บอง และในการนำมติมหาชนไปสู่ขั้นแตกหักกับระบอบเก่า

เมื่อกลับฝรั่งเศส เขาตั้งหลักแหล่งถาวรที่ลาแบร๊ด และที่นั่นเอง เขาอุทิศเวลาส่วนใหญ่ของเขาอยู่กับงานศึกษาและเขียนหนังสือ ในปี ค.ศ. ๑๗๓๔ มองเตสกิเออตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่และเสื่อมโทรมของโรม* (Considèrations de la grandeur et du declin du Rome) สำหรับผู้ที่คาดคิดจะได้อ่านเรื่องแบบทำนองเรียบเรียงและอารมณ์ขันที่ปรากฏใน*จดหมายเปอร์เซีย* แล้วก็จะต้องผิดหวัง งานชิ้นนี้บางครั้งมีคนพูดถึงว่าเป็นความตกต่ำของมองเตสกิเออ แต่นักคิดที่จริงจังประทับใจกับงานเขียนนี้มากกว่า เพราะทั้ง ๆ ที่มีข้อผิดพลาด (เพราะมองเตสกิเออมักยอมรับเอาบันทึกเรื่องราวของนักประวัติศาสตร์โรมันโดยไม่มีเงื่อนไข) *ข้อพิจารณา ฯลฯ* นับเป็นความพยายามสำคัญครั้งแรกที่จะคิดค้นปรัชญาประวัติศาสตร์ หนังสือนี้ยังมีความสำคัญในข้อที่ว่าเป็นการแผ้วทางไปสู่งานเขียนที่มีคุณค่าเหนือกว่ามาก และเป็นที่รู้จักกันดีกว่าคือ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* (L' Esprit des lois)

มองเตสกิเออใช้เวลาศึกษาและเขียนหนังสือเล่มนี้กว่า ๒๐ ปี ก่อนออกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๗๔๘ เพื่อนฝูงกลุ่มหนึ่งซึ่งมองเตสกิเออขอให้วิจารณ์หนังสือก่อนตีพิมพ์แนะไม่ให้นำออกเผยแพร่ ท่านหนึ่ง คือ เฮลเวติอุส (Helvetius) ค้านในข้อที่ว่า แนวความคิดของมองเตสกิเออเบานุ่มนวลเกินไปในปัญหาการเมืองและศาสนา ดีแต่ว่าคำแนะนำทำนองนี้ถูกปฏิเสธ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* ประสบผลสำเร็จอย่างสูง ทั้งลักษณะการแต่งและเนื้อหาเป็นที่นิยมยกย่องอย่างยิ่ง และตามคำบอกเล่าของมองเตสกิเออ หนังสือนี้ตีพิมพ์ออกถึง ๒๒ ครั้ง อย่างไรก็ดี มีเสียงวิพากษ์แรง ๆ จากทุกฝ่ายในเวทีการเมือง ชื่อหนังสือถูกขึ้นบัญชีและถูกประณามจากทางการศาสนาคาธอลิค มีหลายคนไม่พอใจมองเตสกิเออที่ยกย่องระบบการเมืองซึ่งให้ชนชั้นสูงมีบทบาทเหนือเด่น อย่างไรก็ตาม โดยส่วนรวมแล้ว งานเขียนนี้ประสบการต้อนรับเป็นอย่างดี แต่มองเตสกิเออไม่ใยดีเท่าไรต่อเสียงสรรเสริญของผู้นิยมในปารีส เขาใช้เวลาส่วนใหญ่ในต่างจังหวัดที่ลาแบร๊ด และถึงแก่อนิจกรรมที่นั่น เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๕๕

"จดหมายเปอร์เซีย" ของมองเตสกิเออ

หลักวิธีการเขียน *จดหมายเปอร์เซีย* ของมองเตสกิเออ ฉลาดปราดเปรื่องและให้ความประทับใจ หนังสือนี้ประกอบด้วยจดหมายชุดสมมติแต่งขึ้นให้เป็นเรื่องโต้ตอบระหว่างคนเปอร์เซีย

มีชื่อเสียงสองคน ซึ่งเดินทางในยุโรปเป็นครั้งแรก ข้อวิจารณ์ของคนทั้งสองเกี่ยวกับอารยธรรมยุโรป เฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศส มีรวมคำวิพากษ์โจมตีของมองเตสกิเออเอง และคนอื่น ๆ ที่คิดแบบเดียวกับตนในเรื่องสังคมซึ่งตนอยู่ แม้ว่าส่วนใหญ่ของหนังสือจะไม่ตรงกับเรื่องราวสมัยนี้แล้วก็ตาม แต่ลักษณะการแต่งยังทันสมัยและคงน่าอ่านอยู่ แม้จะมีคุณค่าในแง่วิพากษ์โจมตีสังคมด้วยลักษณะวิธีพิเศษซึ่งใช้ได้ดีสำหรับระยะสำคัญตอนหนึ่งของประวัติศาสตร์ แต่ *จดหมาย* ไม่ให้อะไรมากในแง่หนังสือการเมืองเมื่อเทียบกับ *กฎหมาย* น่าประหลาดที่ว่ามองเตสกิเออสามารถรอดตัวจากการเปิดเผยชื่อผู้แต่งของเขาได้ เมื่อเทียบกันระหว่างระบอบอำนาจเด็ดขาดของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ กับของศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว ระบบของสมัยก่อนจึงนับว่ายังบังคับกดขี่น้อยกว่ามากนัก

ใน *จดหมาย* มองเตสกิเออถากถางสังคมของเขาหลาย ๆ แง่ด้วยกัน เราจะพูดถึงเพียงสองสามประเด็นในที่นี้ มองเตสกิเออเล่านิยายเรื่องพวกโทรโกลไดต์ (Troglodytes) หมู่หนึ่งซึ่งรอดพ้นได้อย่างหวุดหวิดจากการทำลายล้างตนเอง เพราะเหตุที่ยอมจำนนต่อความเห็นแก่ผลประโยชน์ตนเองโดยสิ้นเชิง มีสองครอบครัวที่รอดชีวิตได้เรียนรู้ต่อมาในไม่ช้าว่าการให้บุคคลยอมจำนนต่อผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นแก่นของคุณธรรมและเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตที่ดีคนเหล่านี้จึงนำเอามาใช้สั่งสอนกับลูกหลานของตนต่อ ๆ กันมา

> "เขาให้พวกลูกหลานได้เห็นว่า ผลประโยชน์ของบุคคลผูกพันอยู่กับประชาคม การแยกตัวเองออกต่างหากเป็นทางนำมาซึ่งความหายนะ ค่างวดของคุณธรรมไม่พึงมาคิดคำนวณกัน และการปฏิบัติตามคุณธรรมก็ไม่พึงถือเป็นเรื่องยุ่งยาก และว่าในการปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยชอบ เท่ากับเราสร้างมงคลให้กับตัวเราเอง"*

ความหมายเป็นที่แจ้งชัด คุณธรรมให้ผลตอบแทนในตัวเอง เพราะในการทำดีต่อผู้อื่น เราเท่ากับทำเพื่อประโยชน์ของเราเอง กลุ่มชนที่ดีไม่จำต้องมีอำนาจบังคับเหนือตนอย่างเป็นกิจลักษณะ เมื่อพวกโทรโกลไดต์พยายามมอบมงกุฎให้กับคนที่เห็นว่าเป็นธรรมที่สุดในหมู่ตน คน ๆ นั้นเองจะกลับว่ากล่าวแก่พวกเขาเหล่านั้น บอกว่า พวกตนควรจะรู้ว่าอำนาจบัญชาไม่อาจบังคับให้พวกตนปฏิบัติได้ประเสริฐไปกว่าที่ถูกจำกัดอยู่แล้วด้วยความจำเป็นต้องกระทำ การใช้อำนาจบังคับรังแต่จะทำให้ความสำนึกลดน้อยลงไปในข้อที่ว่าคุณธรรมเป็นเรื่องของความจำเป็น และผลที่จะบังเกิดก็คือความเสื่อมทราม

---

* Montesquieu : Persian Letters (แปลและเขียนบทนำโดย John Davidson) ใน Persian and Chinese Letters (รวมทั้ง The Citizen of the World โดย Oliver Goldsmith พร้อมด้วยบทนำพิเศษของ Oliver H.G. Leigh) (M. Walter Dunne, Pubisher, Washington, 1901) จดหมายฉบับ ๑๒ ข้อความต่อ ๆ ไปที่คัดจากและอ้างถึง *จดหมายเปอร์เซีย*เอามาจากหนังสือนี้

ข้อโจมตีของมองเตสกิเออเกี่ยวกับกษัตริย์ฝรั่งเศส ไม่เชิงแอบแฝง แต่จดหมายที่พูดถึงเรื่องเหล่านี้ลงวันที่ให้หมายถึงสมัยหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อ ๖ ปี ก่อนหน้าที่ *จดหมาย* จะตีพิมพ์กระนั้นก็ตาม ไม่ใช่มองเตสกิเออจะเชื่อว่าเหตุผลโจมตีระบอบกษัตริย์จะพลอยสูญสิ้นตามสวรรคตของหลุยส์ที่ ๑๔ ไปด้วย แม้กษัตริย์พระองค์นั้นจะเป็นเป้าการเสียดสีของมองเตสกิเออโดยตรง แต่สิ่งที่มองเตสกิเออโต้แย้งก็คือ สถาบันและการประพฤติปฏิบัติผิดอำนาจหน้าที่ของราชสำนักโดยทั่วไปเขากล่าวว่า กษัตริย์ฝรั่งเศสเรียกเงินจากการขายยศตำแหน่งได้มากกว่าที่กษัตริย์ของเสปญได้มาจากเหมืองทองเสียอีก แน่ละ มองเตสกิเออหมายถึงวิธีการซึ่งหลุยส์ที่ ๑๔ ใช้ในการบั่นทอนฐานะอำนาจของชนชั้นสูงด้วยการเพิ่มจำนวนชนชั้นสูง และยกฐานะการคลังของพระองค์ไปด้วยในเวลาเดียวกันเป็นการถูกต้องที่จะกล่าวว่า มองเตสกิเออผู้ซึ่งเห็นว่าชนชั้นสูงที่เข้มแข็งเป็นเครื่องต้านอำนาจกษัตริย์ที่จำเป็น จะต้องโต้แย้งการปฏิบัติของกษัตริย์ในเรื่องนี้อย่างรุนแรงกว่าใคร ๆ เขายังตำหนิกษัตริย์ในเรื่องจัดการกับระบบเงินตราของชาติซึ่งยังความเสียหายใหญ่หลวงแก่ทรัพย์สมบัติของราษฎร

> "กษัตริย์ทรงเป็นมายากรยิ่งใหญ่ เพราะอาณาจักรของพระองค์แผ่เข้าไปถึงจิตใจคนใต้บังคับของพระองค์ พระองค์ทรงทำให้เขาเหล่านั้นคิดในสิ่งที่พระองค์ทรงพระประสงค์ ถ้าพระองค์ทรงมีเงินอยู่ในท้องพระคลังเพียง ๑ ล้านคราวน์ และทรงเกิดต้องการเงินถึง ๒ ล้านคราวน์ พระองค์ก็ทรงเพียงแต่ชักจูงให้เขาเชื่อกันว่า ๑ คราวน์มีค่าเท่ากับ ๒ คราวน์ แล้วคนก็จะเชื่อเช่นนั้น ถ้าพระองค์กำลังทรงทำสงครามราคาแพงและขาดเงิน พระองค์จะทรงเพียงเสนอกับคนใต้บังคับของพระองค์ว่า กระดาษชิ้นหนึ่งก็คือเงินเหรียญของราชอาณาจักร แล้วคนก็จะเชื่อเช่นนั้นทันที" (*จดหมาย* ฉบับที่ ๒๔)

ข้อเสียดสีร้ายที่สุดของ *จดหมาย* สงวนไว้ให้กับสันตปาปาและนักบวชคาธอลิค ถึงกษัตริย์จะเป็นมายากร แต่ก็ยังมีมายากรที่ยิ่งใหญ่กว่าเสียอีก ชื่อว่าสันตปาปา สันตปาปาควบคุมความนึกคิดกษัตริย์ เช่นที่กษัตริย์ควบคุมความนึกคิดของคนใต้บังคับ สันตปาปามีอำนาจทำให้ "กษัตริย์เชื่อว่า สามไม่มากไปกว่าหนึ่ง (หมายถึงตรีเอกานุภาพ) ทำให้เชื่อว่าขนมปังที่เสวยไม่ใช่ขนมปัง เหล้าไวน์ที่เสวยไม่ใช่ไวน์ และอีกร้อยแปดพันเก้าประการ ทำนองเดียวกัน" (*จดหมาย* ฉบับ ๒๔) มองเตสกิเออให้นักท่องเที่ยวชาวเปอร์เซียของตนแสดงความประหลาดใจในพวกอลัชชี ซึ่งมีจำนวนมากมาย อันเป็นคำหมายถึงพวกนักบวชสาธารณชนสงเคราะห์อยู่

"พวกอลัชชีเหล่านี้ถือศีลสามประการ คือ เคารพเชื่อฟังประการหนึ่ง ความยากจนประการหนึ่ง และถือพรหมจรรย์อีกประการหนึ่ง เขาบอกว่า ศีลข้อแรกได้รับการยึดถือปฏิบัติที่ดีที่สุดในกระบวนศีลทั้งสาม สำหรับศีลข้อสอง ไม่ยึดถือปฏิบัติกันเลย ท่านคิดเอาเองก็แล้วกัน ในเรื่องศีลข้อที่สาม' (*จดหมาย* ฉบับที่ ๕๗)

ประเทศโปรเตสแตนท์รุ่งเรืองและเสรีกว่า นักบวชในประเทศคาธอลิคสะสมสมบัติ บีบคั้นการค้าและกีดกันมิให้ใช้ทุนเพื่อประโยชน์ทั่วไป

"พวกอลัชชี รวมสมบัติความมั่งคั่งเกือบทั้งหมดของรัฐไว้ในมือ พวกนี้เป็นเหล่าคนละโมภ เอาแต่จะได้เสมอและไม่เคยให้ใคร เอาแต่สะสมรายได้เพื่อเป็นทุนอยู่เรื่อย ๆ สมบัติเหล่านี้กลายเป็นอัมพาต ไม่หมุนเวียน ไม่ใช้สอยในกิจการค้า วิสาหกิจหรือประดิษฐกรรม "ไม่มีเจ้าโปรเตสแตนท์องค์ใดที่ไม่รีดภาษีกับประชาชนของตน และรีดหนักยิ่งไปกว่าที่สันตปาปาดึงเอามาจากคนใต้บังคับของตนเสียอีก แต่กระนั้นก็ตาม คนใต้บังคับของสันตปาปายากจน ส่วนคนของเจ้าโปรเตสแตนท์ดำรงชีวิตสมบูรณ์พูลสุข การพาณิชย์นำชีวิตชีวามาสู่ชนโปรเตสแตนท์ทุกชั้น แต่กฎถือพรหมจรรย์นำเอาเงื่อน-มรณะมาสู่ผลประโยชน์ทั้งปวงในหมู่คาธอลิค" (*จดหมาย* ฉบับที่ ๑๑๘)

เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย

มองเตสกิเออในหนังสือ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* เป็นอัจฉริยะที่สุขุมกว่าผู้แต่งเรื่อง *จดหมายเปอร์เซีย* มาก งานชิ้นแรกคมคาย แดกดันและเบาแม้ว่าอุดมด้วยปัญญา เกินกว่าที่ให้การยกย่องกันในสมัยนั้น เหนือสิ่งอื่นใด มันเป็นงานที่มีผลทำลายล้างในแง่วิพากษ์โจมตีสังคมฝรั่ง-เศส *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* ต่างกันในทุกด้าน ลักษณะการแต่งดีทั้ง ๆ ที่มักจะวกวน มุ่งเอาจริงเอาจัง และมีผลทางเสริมสร้างในแง่พยายามคิดค้นกฎทั้งหลายที่กำหนดการประพฤติปฏิบัติทางสังคมเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อให้ทราบว่าอุดมการณ์เสรีภาพจะมีทางส่งเสริมอย่างไรด้วยการสร้างภาวะเงื่อนไขทางรัฐธรรมนูญอย่างหนึ่งขึ้น ข้อที่ว่ามองเตสกิเออไม่ประสบผลสำเร็จในเรื่องเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่นั้น สำคัญน้อยกว่าข้อที่ว่าเขาได้พยายามทำ เพราะความจริงเขาก็ได้มีส่วนทำในเรื่องเหล่านี้อยู่ มองเตสกิเออฉลาดในด้านความยืดหยุ่นของเขา คือยอมรับว่า บรรดาปัญหาสังคมทั้งปวงของคนเราไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการใช้กฎแห่งพันธะทางการเมืองแต่อย่างหนึ่งอย่างใด เขาไม่ต้องการยอมรับหลักที่นึกคิดเอาเองหากต้องการศึกษาข้อเท็จจริงตามที่ตนมองเห็น การตั้งปรัชญากฎหมายของเขา

ซึ่งรวมทัศนะเหล่านี้ ทำให้นักวิเคราะห์ผู้หนึ่งกล่าวว่า การศึกษานิติศาสตร์ในแง่ประวัติศาสตร์เริ่มต้นจาก*เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย** มองเตสกิเออเปิดฉากหนังสือด้วยคำจำกัดความของกฎหมายว่า

> "กฎหมาย ในความหมายอย่างทั่วไปที่สุด คือสัมพันธ์อันจำเป็นเกิดจากธรรมชาติของสรรพสิ่งต่างๆในแง่นี้ สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงย่อมมีกฎของตน คือกฎของพระเป็นเจ้า กฎของโลกวัตถุ กฎของสติปัญญาซึ่งเหนือคน กฎของสัตว์เดียรัจฉาน กฎของคน"**

นี่เป็นคำจำกัดความที่ประหลาดและมักถูกโต้แย้งบ่อยๆ*** เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่จะได้กล่าวต่อไป เราอาจสรุปได้ว่า มองเตสกิเออถือว่ามีกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งควบคุมสิ่งทั้งปวงรวมทั้งคนเรา เท่าที่เกี่ยวกับคน กฎธรรมชาติกำหนดมาตรฐานความยุติธรรมซึ่ง "มาก่อนหน้ากฎหมายบัญญัติ" กล่าวคือว่า คนผู้ไม่สมบูรณ์ย่อมไม่สามารถเสมอไปที่จะดำรงชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ คนจะต้องได้รับกฎข้อบังคับซึ่งอาศัยรากฐานของกฎธรรมชาติ และกำหนดขึ้นในลักษณะเพื่อแก้ไขข้อไม่สมบูรณ์บางอย่างของเขาเท่าที่จะเป็นไปได้ คนมักจะ "ลืมผู้สร้างของเขา" และพระผู้เป็นเจ้าทรงประทานกฎเกี่ยวกับหน้าที่ทางศาสนาของเขา คนอาจ "ลืมตนเอง" และเพราะเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีกฎข้อบังคับทางศีลธรรมซึ่งประกาศโดยปราชญ์ คนยังอาจ "ลืมเพื่อนมนุษย์ของตน" ได้ด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น นักนิติบัญญัติจึงสร้างกฎหมายการเมืองและเอกชนเพื่อเตือนและควบคุมเขาไว้

มองเตสกิเออกล่าวว่า การที่จะเข้าใจกฎธรรมชาติ เราต้องทราบว่าชีวิตของคนเป็นเช่นไรในสภาวะธรรมชาติที่ซึ่งมีแต่กฎหมายธรรมชาติควบคุม ประการแรกคนธรรมชาติหวาดกลัวและ

* Kingsley Martin, The Rise of French Liberal Thought : A Study of Political Ideas From Bayle to Condorcet (edited by J.P. Mayer), 2. nd rev. ed., New York University Press, New York, 1954 หน้า ๑๕๒

** Baron de Montesquieu : The Spirit of Laws (แปลโดย Thomas Nugent บทนำโดย Franz Newmann), Hafner Publishing Company, Inc., New York 1949 บทที่ ๑ ข้อ ๑ ข้อความอ้างอิงถึง *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* คัดมาจากหนังสือนี้

*** ที่ประหลาดไม่น้อยสำหรับคำจำกัดความนี้ก็คือ ข้ออ้างอิงของมองเตสกิเออถึง "สติปัญญาเหนือคน" สำหรับเรื่องนี้และส่วนอื่นของทฤษฎีของมองเตสกิเออดูบทความของ David Lowenthal เรื่อง Book I of Montesquieu's The Spirit of Laws ใน American Political Science Review Vol. 53 no. 2 June, 1959 หน้า ๔๔๕–๔๕๘

ขลาด เขารู้สึกว่า "ไม่มีอะไรในตัวเขานอกจากความไร้สามารถและอ่อนแอ" แต่ละคนเห็นตนเองด้อยกว่าคนอื่นทุกคน และจะไม่มีวันกล้าโจมตีใคร มองเตสกิเออกล่าวว่า ฮ๊อบส์ผิดที่คิดว่า สภาวะธรรมชาติเป็นสภาวะของสงคราม เพราะสภาวะของสงครามเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อมีสังคมเท่านั้น กล่าวคือเมื่อคนมีเครื่องมือที่จะใช้กำลัง ดังนั้น กฎธรรมชาติข้อแรก ก็คือสันติภาพ นอกจากนั้น ในสภาวะธรรมชาติ คนยังมีความต้องการ และกฎธรรมชาติข้อสองก็คือ ความโน้มน้าวของคนที่จะ "แสวงอาหาร" คือ พยายามสนองความต้องการของตน ประการที่สาม แม้ว่าคนจะหวาดกลัวและขลาด แต่คนโดยธรรมชาติก็นิยมสังคม เขารู้สึกพอใจที่จะคบหาสมาคมกับพวกของเขา และสัญชาตญาณของการสมาคมนี้เป็นกฎธรรมชาติข้อสาม กฎธรรมชาติข้อสี่ สืบเนื่องมาจากสติปัญญาของคนและความรู้สึกประจักษ์ว่า ชีวิตสังคมที่จัดระเบียบขึ้นเป็นสิ่งพึงปรารถนา กฎข้อนี้ก็คือความปรารถนาของเขาที่จะดำรงชีวิตในสังคมที่จัดตั้งขึ้น ยังมีหลักการอื่น ๆ ของกฎธรรมชาติ เท่าที่เราพิจารณามานี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งสังคมของหมู่คน

จากข้อวิเคราะห์ถึงสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นธรรมชาติของคนและชีวิตของเขาในสภาวะธรรมชาติ ฮ๊อบส์และล๊อคใช้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสัญญาสังคม และพิจารณาคิดค้นวิธีการก่อตั้งรัฐบาล มองเตสกิเออไม่เดินตามแนวทางคิดเช่นนี้ เพราะสำหรับมองเตสกิเออสังคมเป็นธรรมชาติ มันเกิดขึ้นมาเอง* แต่ครั้นเมื่อคนเข้าสู่สังคม คนจะสูญความเสมอภาคซึ่งคนทั้งปวงมีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ และคนยังสูญ "ความรู้สึกอ่อนแอ" ไปด้วย สังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นและเริ่มช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างกัน ผู้คนแข่งดีชิงผลประโยชน์ซึ่งสังคมของตนอำนวยให้ สภาวะสงครามจะเริ่มขึ้น เป็นภาวะซึ่งก่อให้เกิดกฎหมายบัญญัติ เกิดข้อบังคับและระเบียบจำเป็นเพื่อรักษาสันติภาพอันเป็นกฎธรรมชาติข้อแรกความต้องการกฎหมายมีอยู่สามชนิด คือ กฎหมายระหว่างประเทศ ควบคุมสัมพันธ์ระหว่างนานาชาติ กฎหมายการเมือง กำหนดสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง กฎหมายเอกชนควบคุมสัมพันธ์ในหมู่ราษฎร

ในการบัญญัติกฎหมายการเมืองและเอกชนภายในสังคมหนึ่ง ๆ รัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็น ปัญหามีว่าควรเป็นรัฐบาลชนิดใด มองเตสกิเออว่า บางคนพูดกันว่า รูปรัฐบาลที่ดีที่สุด (คือเป็น

---

* Thomas I. Cook : History of Political Philosophy from Plato to Burke, Prentice—Hall Inc., Englewood Cliffs. NJ., 1936 หน้า ๕๘๑

ธรรมชาติที่สุด) คือรัฐบาลที่ทรงอำนาจแต่ผู้เดียว เพราะรัฐบาลรูปนี้อาศัยหลักการปกครองแบบพ่อบ้าน* แต่ข้อสรุปเช่นนี้หาถูกต้องไม่ รัฐบาลที่ดีที่สุดและซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่รัฐบาล "ซึ่งเข้าได้ดีที่สุดกับอารมณ์และจิตใจของคนซึ่งรัฐบาลนั้นตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริม" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑/๓)* ภายใต้การปกครองรูปอื่น เป็นไปไม่ได้ที่จะให้บรรลุถึง "ความเชื่อมโยงของเจตจำนง" ในหมู่คน ซึ่งช่วยทำให้เอกภาพมีขึ้นได้ ความสอดคล้องของรัฐบาลหนึ่งกับธรรมชาติวัดได้จากกฎหมายที่รัฐบาลบัญญัติขึ้น กฎหมายเหล่านั้นจะต้องเข้ากับมาตรฐานบางประการ

กฎหมายบัญญัติพึงอาศัยพื้นฐานของกฎธรรมชาติ เช่นที่ใช้กับคนและเหตุผลของเขา ข้อนี้ไม่หมายความว่า กฎหมายทั้งปวงของคนจะพึงเหมือนกันหมดทุกแห่งทุกกาลเวลา ตรงกันข้าม ภาวะการณ์ของคนในสังคมต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างยิ่ง และ "น่าจะเป็นคราวบังเอิญอย่างเหลือเกิน" ที่กฎหมายของสังคมหนึ่งจะเกิดเหมาะสมกับอีกสังคมหนึ่งได้ กฎหมายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติจะต้องสัมพันธ์กับภาวะการณ์ซึ่งมีอยู่ต่าง ๆ มากหลายด้วยกัน "ธรรมชาติและหลัก" ของการปกครองจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา และอื่น ๆ มากมาย ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้มีผลสัมพันธ์ต่อกฎหมายทั้งสิ้น กฎหมาย

> "...ควรจะสัมพันธ์กับดินฟ้าอากาศของแต่ละประเทศ กับลักษณะเนื้อที่ดิน กับตำแหน่งที่ตั้งและขนาด กับอาชีพหลักของชาวเมือง จะเป็นชาวไร่ พรานหรือเลี้ยงแกะ กฎหมายควรมีส่วนสัมพันธ์กับขนาดของอิสรภาพซึ่งรัฐธรรมนูญจะยอมรับ กับศาสนา กับจิตใจนิยม ทรัพย์สมบัติ จำนวน การพาณิชย์ กิริยาท่าทาง และประเพณีของพลเมือง กล่าวโดยสรุป ทั้งหมดมีส่วนสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และทั้งยังสัมพันธ์กับกำเนิด กับเจตนาของนักนิติบัญญัติ และกับระเบียบของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ตั้งอยู่ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งหมดดังกล่าวที่ควรจะได้พิจารณาถึง" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑/๓)*

การพิจารณาถึงปัจจัยเหล่านี้และความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นงานของมองเตสกิเออ จุดมุ่งหมายของเขาก็เพื่อคิดค้นถึงเจตนารมณ์มากกว่าเนื้อหาของกฎหมาย กฎหมายของสังคมหนึ่ง ๆ จะเหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ ได้ และกฎหมายกับรัฐบาลซึ่งบัญญัติและใช้กฎหมายบังคับจะสอดคล้องกับธรรมชาติได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์อย่างถูกต้อง ความดีของกฎหมายหรือรัฐบาลหนึ่ง ๆ ไม่อาจวินิจฉัยได้เป็นอย่างอื่น นอกจากในแง่นี้เท่านั้น

---

* มองเตสกิเออไม่ได้พูดเช่นนั้น แต่อาจเป็นได้ว่าที่อ้างอิงในที่นี้ หมายถึงฟิลเมอร์ (Filmer) ซึ่งมองเตสกิเออต้องคุ้นกับความคิดอ่านอย่างแน่นอน จะเป็นจากเคยอ่านโดยตรงหรือไม่ก็จากงานเขียนของล๊อค

"ข้าพเจ้าไม่ต้องการจะเกี่ยวข้องกับกฎหมาย แต่ว่าจะพูดถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายและโดยที่เจตนารมณ์นี้ประกอบอยู่ในความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายมีอยู่ต่อวัตถุต่าง ๆ กัน ความสนใจของข้าพเจ้าจึงไม่เชิงเป็นเรื่องเกี่ยวกับระเบียบธรรมชาติของกฎหมายนัก หากเกี่ยวกับระเบียบธรรมชาติของความสัมพันธ์และวัตถุเหล่านี้มากกว่า" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑/๓)*

นี่เป็นงานที่หนักยิ่ง และอันที่จริงแล้วมองเตสกิเออก็ไม่ทัดเทียมกับงานนี้ ความรู้ของเขาในเรื่องประวัติศาสตร์และภาวะการณ์ปัจจุบันไม่เหมาะสมเลย ตามความจริงไม่มีผู้ใดจะสามารถรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งจำเป็นต้องใช้อย่างมหาศาลทีเดียวในอันที่จะได้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล แต่กระนั้นก็ดี มีสมมติฐานสามประการที่รู้สึกว่าสมเหตุสมผล ประการแรก หลักอ้างอิงของมองเตสกิเออมีความถูกต้องสมบูรณ์อยู่มาก ประสบการณ์แสดงให้เห็นอย่างเพียงพอว่า ระบบรัฐบาลและประมวลกฎหมายไม่อาจนำมาใช้กับชนพวกหนึ่งได้อย่างเป็นผล ถ้าหากสภาพการณ์ของชนกลุ่มนั้นไม่อำนวย รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยชนิดที่รู้แจ้งเห็นจริงที่สุด จะบังเกิดผลร้ายต่อชนกลุ่มหนึ่งๆที่ขาดการศึกษา ขาดความเข้าใจในกิจการสาธารณะ และขาดประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในประเทศของเราเอง เราได้เห็นการแปรเปลี่ยนในการปกครองและกฎหมายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบชนบทและเกษตรเป็นหลักไปเป็นสังคมแบบชุมชนและอุตสาหกรรมเป็นหลัก ประการที่สอง ถ้าหลักอ้างอิงถูกต้องสมบูรณ์ เราก็อาจศึกษาปัญหาได้ การศึกษาเช่นว่านี้ก็กำลังกระทำอยู่แล้ว มันเป็นด้านจำเป็นและสำคัญของรัฐศาสตร์ นักวิชาการสมัยใหม่สำนึกมากกว่าถึงความสลับซับซ้อนของโครงการศึกษา ซึ่งมองเตสกิเออเห็นแนวแต่เพียงเลือนลาง นักวิชาการสมัยใหม่มีข้อมูลกว้างขวางมากกว่าที่จะวิเคราะห์ และมีคนจำนวนมากกว่าที่จะอุทิศตนต่องานศึกษาค้นคว้านี้ ประการที่สาม ข้อสรุปบางอย่างของมองเตสกิเออ มีอิทธิพลในการก่อตั้งและวิธีดำเนินงานของรัฐบาล เราจะพูดถึงประเด็นสุดท้ายโดยเฉพาะ เนื่องจากเกี่ยวโยงกับทฤษฎีแยกอำนาจและการต้านและถ่วงดุลย์อำนาจของมองเตสกิเออ แต่ในขั้นแรก เราจะต้องพิจารณาข้ออธิบายของมองเตสกิเออ ถึงความสัมพันธ์ของกฎหมายต่อธรรมชาติและหลักการของรัฐบาลเสียก่อน

ธรรมชาติและหลักการของรัฐบาล

"ธรรมชาติ" ของรัฐบาล มองเตสกิเออหมายความถึงรูปของการปกครองในสังคมกลุ่มชนหนึ่ง "หลักการ" หมายถึง พลังรากฐานที่เป็นแรงกระตุ้นสังคมนั้น ๆ

"ข้อแตกต่างระหว่างธรรมชาติและหลักการของรัฐบาลก็คือ อันแรกเป็นสิ่งซึ่งประกอบเป็นรัฐบาล อันหลังเป็นสิ่งซึ่งทำให้รัฐบาลกระทำการ อันหนึ่งเป็นโครงสร้างเฉพาะของรัฐบาล อีกอันหนึ่งเป็นอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ซึ่งทำให้รัฐบาลกระทำการ" (*เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๓/๑*)

กฎหมายบางอย่างเหมาะสมกับทั้งธรรมชาติและหลักการ และมองเตสกิเออให้ความสนใจกับปัญหานี้เป็นอันมาก

รูปรัฐบาลมีได้สามแบบด้วยกันคือ แบบสาธารณรัฐ แบบกษัตริย์ และแบบทรราชย์ ในสาธารณรัฐ คนทั้งหมดหรือบางคนปกครอง ถ้าทั้งหมดปกครอง ก็เป็นสาธารณรัฐแบบประชาธิปไตย ถ้าคนไม่กี่คนปกครอง ก็เป็นสาธารณรัฐแบบอภิชนาธิปไตย ในระบอบกษัตริย์ คนๆ เดียวทำการปกครองตาม "กฎหมายที่กำหนดไว้แน่นอน" ในระบอบทรราชย์ คนๆ เดียวทำการปกครองอย่างอำเภอใจและพลการ กฎหมายว่าด้วยสิทธิออกเสียงเป็นเครื่องกำหนดประเภทของสาธารณรัฐ เรื่องที่ว่าใครจะเป็นผู้ปกครอง จะเป็นคนทั้งหมดหรือไม่กี่คนนั้น ควรให้เป็นที่ตกลงกันและรักษาไว้ถ้าจะให้มีเสถียรภาพ การละเลยในเรื่องนี้เป็นเหตุใหญ่อันหนึ่งของการแตกสลายของโรม ประชาชนของสาธารณรัฐควรมีความสามารถเลือกเจ้าหน้าที่การเมืองของตน เขาไม่จำเป็นและก็ไม่มีความสามารถที่จะทำการปกครองได้โดยตรง ระบอบอภิชนาธิปไตยไม่ควรให้มีความเหลื่อมล้ำห่างไกลเกินไประหว่างชนชั้นนำและประชาชน ระบอบอภิชนนี้ควรมุ่งไปทางหลักการของประชาธิปไตยมากกว่าของระบอบกษัตริย์

ระบอบกษัตริย์เป็นรูปรัฐบาลซึ่งอำนาจกษัตริย์แผ่ไปทั่วและจำกัดไว้โดย "อำนาจทั้งหลายระดับกลางที่อยู่ภายใต้และขึ้นอยู่ต่อ" อื่นๆ เฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นขุนนาง ถ้าหาก "อภิสิทธิ์ของขุนนาง นักบวชและเมือง" ถูกยกเลิกไป ผลจะเป็นรัฐบาลแบบทรราชย์หรือไม่ก็แบบประชาธิปไตย เป็นเรื่องสำคัญไม่ว่าสำหรับรัฐบาลใดๆ ที่จะต้องมีกฎหมายบางอย่างที่รักษารูปแบบเอาไว้ มองเตสกิเออกล่าวว่าตน "ห่างไกล...จากมีอคตินิยมชมชอบกับอภิสิทธิ์ของพวกนักบวช" อย่างไรก็ดี ถ้ารูปของรัฐบาลที่เกิดขึ้นสามารถแบกภาระอภิสิทธิ์เช่นนั้นได้ อภิสิทธิ์เหล่านั้นก็จะไม่อาจถูกจำกัดวงเขตได้โดยปราศจากอันตราย ทั้งยังเป็นการจำเป็นที่ระบอบกษัตริย์จะต้องมี "ผู้รับมอบกฎหมาย" (depositary of the laws) ไว้ด้วย อำนาจนี้ควรให้อยู่กับ "ตุลาการของศาลยุติธรรมสูงสุด ผู้ซึ่งประกาศใช้กฎหมายใหม่ และรื้อฟื้นกฎหมายที่พ้นสมัย" ในที่นี้ มองเตสกิเออป้องกันสิทธิขององค์กรปาร์เลอมังต์ซึ่งเสื่อมโทรมลงไปภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศส

ดังที่ได้เห็นมาแล้ว รัฐบาลแบบทรราชย์ปกครองโดยผู้ปกครองคนเดียวซึ่งไม่ถูกจำกัดโดยกฎหมาย มองเตสกิเออกล่าวว่า ในทางปฏิบัติ จอมทรราชย์ซึ่ง "โดยธรรมชาติเกียจคร้าน เจ้าสำราญและโง่" มอบการดำเนินงานปกครองให้แก่ "วิเซียร์" (vizier) ผู้หนึ่งซึ่งได้รับมอบอำนาจเต็มของจอมทรราชย์ คำว่า "วิเซียร์" ชวนให้เข้าใจผิด เพราะเป็นคำหมายถึงตำแหน่งในระบอบทรราชย์ของตะวันออก แต่เป็นไปได้แน่นอนว่า มองเตสกิเออจงใจใช้คำนี้ ออกจะเป็นการขาดความรอบคอบสำหรับมองเตสกิเออที่จะหมายเจาะจงว่าฝรั่งเศสเป็นระบอบทรราชย์ และถือว่าริเชอลิเออกับมาซาแรงเป็น "วิเซียร์" แม้เขาจะเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นก็ตาม จะอย่างไรก็ตาม มองเตสกิเออต้องการจะทิ้งให้เกิดความเข้าใจว่า ไม่มีรัฐรูปหนึ่งรูปใดที่ดีที่สุด รัฐบาลจะดีถ้ารูปของรัฐบาลเหมาะสมเข้ากับภาวะการณ์ จะเลวถ้าหากไม่เป็นเช่นนั้น มองเตสกิเออต้องการพิจารณาให้ถูกต้องจริง ๆ ว่ามิให้เป็นไปตามอารมณ์เอนเอียงเข้ากับรัฐบาลรูปหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ แต่ทว่า เขาก็ประสบผลสำเร็จน้อยมาก ความชิงชังของเขาต่อระบอบทรราชย์เห็นได้ชัด ทั้ง ๆ ที่มองเตสกิเอออธิบายว่าสภาพแวดล้อมอาจทำให้ระบอบนี้เป็นรูปธรรมชาติที่เหมาะสมแต่รูปเดียวเท่านั้นก็ได้ ความรู้สึกผูกพันของเขาต่อรัฐบาลแบบกษัตริย์ก็เห็นได้ชัดเช่นกัน มองเตสกิเออไม่คิดว่าสาธารณรัฐจะเป็นไปได้ เพราะว่าหลักการอัน เป็นพื้นฐานของระบอบเช่นนี้ ได้เสื่อมสูญไปนมนานแล้วในหมู่คน

หลักการอะไรเล่าที่ส่งเสริมรูปรัฐบาลต่าง ๆ เหล่านี้ ในระบอบสาธารณรัฐ หลักการใหญ่ก็คือคุณธรรมของประชาชน คุณธรรมหมายความหลายอย่างคือ ความรักประเทศ ความเสมอภาค ความเต็มใจยอมให้ผลประโยชน์ส่วนตัวอยู่ภายใต้ส่วนรวม ประชาชนใช้อำนาจในระบอบสาธารณรัฐ คุณธรรมของเขาจะต้องทำให้เขารับการควบคุมตนเอง ซึ่งป้องกันมิให้ตนใช้อำนาจในทางที่ผิดหลักการรากฐานของระบอบสาธารณรัฐแบบอภิชนาธิปไตย ก็คือคุณธรรมเช่นนั้น แต่เนื่องจากคนเพียงไม่กี่คนเป็นผู้ปกครอง ในระบอบนี้คุณธรรมจึงไม่จำต้องขยายกว้างขวางในหมู่ประชาชนอย่างในระบอบประชาธิปไตย อภิชนผู้ปกครองบัญญัติกฎหมายเพื่อควบคุมประชาชนนี่ไม่ใช่เป็นเรื่องยากอะไร ปัญหาที่แท้จริงในระบอบอภิชนาธิปไตยอยู่ที่บรรดาชนชั้นสูงจะต้องควบคุมตนเอง

หลักการของรัฐบาลกษัตริย์ คือ เกียรติ กฎหมายเข้ามาแทนที่คุณธรรม และกฎหมายบัญญัติขึ้นโดยบรรดา "ผู้สูงศักดิ์" ซึ่งครองอำนาจในระบอบกษัตริย์ ชนชั้นปกครองรวมทั้งกษัตริย์เป็นคนมักใหญ่ คนเหล่านี้แสวงผลประโยชน์ส่วนตัวโดยเทอดทูนเกียรติของตน แต่ในการทำเช่นนั้นเขารับใช้ผลประโยชน์ส่วนรวม ผลดีอาจมีได้เพราะมีหลายกรณีที่การแสวงประโยชน์ส่วนตัวนำไปสู่

ความสำเร็จ "ของการกระทำที่เรืองเกียรติ" และเพราะว่าความมักใหญ่ของคนหนึ่งหรือชนชั้นหนึ่งจะถูกต้านจากความมักใหญ่ของคนอื่น ๆ

"ในรัฐบาลแบบนี้ เช่นเดียวกับในระบบจักรวาล ประกอบด้วยอำนาจที่ผลักดันให้หน่วยต่าง ๆ ทั้งหมดออกไปจากศูนย์กลาง และอำนาจดึงดูดที่ชักจูงให้เข้ามา เกียรติทำให้ทุกส่วนขององค์การเมืองเคลื่อนไหว และเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ด้วยการกระทำของมันเอง ดังนั้นแต่ละคนจึงส่งเสริมประโยชน์สาธารณะในขณะที่ตนคิดถึงแต่ส่งเสริมผลประโยชน์ของตนเอง เท่านั้น" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๓/๗)*

มองเตสกิเออยอมรับว่า นี่เป็น "เกียรติจอมปลอม" แต่มันก็ใช้ได้

หลักการของรัฐบาลแบบทรราชย์มีอยู่อย่างเดียว คือความกลัว คนเชื่อฟังเพราะไม่กล้าประพฤติเป็นอย่างอื่น ทั้งเกียรติและคุณธรรมไม่อาจมีอยู่ได้ภายใต้จอมทรราชย์ เฉพาะแต่การยอมอยู่ภายใต้เท่านั้นที่จะมีอยู่ได้ กฎหมายถูกแทนที่โดยเจตจำนงของจอมทรราชย์ บรรดารัฐบาลที่ผ่อนปรนอาจหย่อนการควบคุมได้ และก็มั่นคงเพราะรู้อยู่ว่าจะไม่ถูกโค่นล้างทันทีเพราะการปฏิบัติเช่นนั้น ส่วนจอมทรราชย์ไม่อาจฟุ่มเฟือยอย่างนั้นได้เลย เพราะ "ถ้าจ้าวทรราชย์หยุดชูแขนของตนเพียงชั่วขณะหนึ่ง......ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเป็นอันสูญสิ้น" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๓/๙)*

กฎหมายและความสัมพันธ์กับธรรมชาติ
และหลักการของการปกครอง

เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย เล่ม ๔–๗ พิจารณาถึงกฎหมายชนิดต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่กฎหมายเหล่านี้มีต่อรูปและหลักการของการปกครองแต่ละอย่าง ถ้าหากกฎหมายเหมาะสม ถ้าหาก "เจตนารมณ์" ที่ถูกต้องเป็นที่ยึดถือกันในการบัญญัติและใช้บังคับกฎหมาย เสถียรภาพของสังคมก็จะสงวนรักษากันไว้ได้ กฎข้อนี้ ถ้าหากขาดการยึดถือเพียงใดรัฐบาลก็จะขาดความสมบูรณ์และอยู่ในอันตรายที่จะถูกโค่นล้มไปได้เพียงนั้น ไม่มีภารกิจใดที่เผชิญหน้านักนิติศาสตร์จะหนักหน้ายิ่งไปกว่าการพัฒนาให้มีกฎหมายที่สอดคล้องและส่งเสริมกับรัฐบาลซึ่งตนเป็นส่วนหนึ่ง มองเตสกิเออกล่าวว่ากฎหมายว่าด้วยการศึกษาสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องนี้ ทั้งที่จริง ๆ แล้ว มองเตสกิเอเน้นให้โครงการศึกษามีเนื้อหาเพื่อเป็นการเผยแพร่ชักชวนเป็นสำคัญ ในระบอบประชาธิปไตย

การศึกษาจะต้องสอนให้รักประเทศ เพราะถ้าประชาชนจะเป็นผู้ปกครอง(แม้จะเป็นทางอ้อมโดยเลือกคนที่ปกครองตน) แล้วเขาจำต้องถือสวัสดิการของประเทศของเขามาก่อนผลประโยชน์ส่วนตัว ในระบอบกษัตริย์ การศึกษาควรสอนให้ถือผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สูงสุด แต่ก็ควรให้เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวแบบรู้ผิดรู้ชอบอันนำไปสู่เกียรติและประโยชน์ส่วนรวมด้วย ในระบอบทรราชย์ควรสอนความเป็นทาส ในแต่ละกรณีกฎหมายจะแสดงให้เห็นเจตนารมณ์ที่ถูกต้อง ถ้าเป็นการส่งเสริมหลักการอันเป็นรากฐานของระบบการปกครองนั้น ๆ

กฎหมายของระบอบประชาธิปไตย ควรดำรงความเสมอภาคของประชาชนไว้ เฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สมบัติมั่งคั่งทางวัตถุย่อมไม่มีอยู่พอเพียงสำหรับอำนวยความสมบูรณ์พูลสุขได้อย่างทั่วถึง ถ้าบางคนร่ำรวย อีกหลายคนจะต้องยากจน สภาพการณ์เช่นนั้นจะบั่นทอนทำลายความรู้สึกเสมอภาคอันเป็นเครื่องหมายของสังคมประชาธิปไตย และประชาธิปไตยก็จะถึงจุดจบ การจัดสรรทรัพย์อย่างเท่าเทียมกันจริง ๆ ไม่จำเป็น แต่ความไม่เสมอภาคก็ควรมีขอบเขตแน่ชัดกำหนดและควบคุมอยู่โดยกฎหมาย ในระบอบอภิชนาธิปไตย การผ่อนปรนเป็นกุญแจนำไปสู่เสถียรภาพ ถ้าความเสมอภาคไปไกลเกินไป พวกชนชั้นสูงก็จะเสื่อมลง ชนชั้นสูงควรถูกบังคับให้เสียภาษีและเอื้อเฟื้อต่อสามัญชน ควรจะมีการห้ามมิให้ชนชั้นสูงทำการค้า และกฎหมายสืบทายาทควรยกเลิกเสียเพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สมบัติรวมอยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คน กฎหมายของระบอบกษัตริย์ควรส่งเสริมหลักการของเกียรติ ชนชั้นสูงโดยสืบทายาทควรมีไว้รวมทั้งอภิสิทธิ์ของชนชั้น กฎหมายภาษีไม่ควรให้เป็นภาระหนักเกินไป และหน้าที่การงานไม่ควรให้ตกหนักอยู่กับชนชั้นสูงจนเกิดเหนื่อยล้าไม่สามารถทำ "การที่เรืองเกียรติ" ซึ่งส่งเสริมประโยชน์ส่วนรวม ในระบอบทรราชย์จำเป็นต้องมีกองทัพใหญ่โตเพราะกำลังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับรักษาสันติภาพ กองทัพหนึ่ง ๆ จะเป็นภาวะหนักต่อประชาชน แต่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มองเตสกิเออพูดถึงเรื่องนี้อย่างละเอียดละออดูราวกับต้องการพิจารณาถึงกฎหมายที่จำเป็นสำหรับระบอบทรราชย์ แต่ตอนนี้เป็นการโจมตีระบอบทรราชย์เสียมากกว่าที่จะเป็นการคิดค้นในปัญหาเรื่องนี้

ต่อไป มองเตสกิเออพิจารณาถึงกฎหมายแพ่งและอาญา คำพิพากษาและโทษในรูปการปกครองต่าง ๆ กล่าวโดยย่อ ประเด็นของมองเตสกิเอออยู่ที่ว่า บรรดาระบอบทรราชย์ต้องการเพียงเล็กน้อยในเรื่องของกฎหมาย ระบอบเช่นว่านี้ดำเนินงานด้วยระบบง่าย ๆ เพราะการปกครองอยู่ที่

เจตจำนงขององค์อธิปัตย์มากกว่ากฎหมาย ตรงกันข้ามระบอบกษัตริย์และระบอบสาธารณรัฐจำเป็นต้องมีประมวลกฎหมายและระบบตุลาการอย่างละเอียดถี่ถ้วน

> "ในระบบสาธารณรัฐ เห็นได้ง่ายว่าระเบียบแบบแผนมากมาย อย่างน้อยที่สุดจำเป็นเท่า ๆ กับในระบอบกษัตริย์ ในระบอบทั้งสอง ระเบียบแบบแผนย่อมเพิ่มทวีขึ้นตามระดับคุณค่าซึ่งให้กับเกียรติ ทรัพย์สมบัติอิสรภาพและชีวิตของคนได้บังคับ *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๖/๒)*

นี่เป็นข้อสังเกตที่ถูกต้องอย่างยิ่ง ข้อตำหนิธรรมดาในสังคมประชาธิปไตยคือว่า การมีระบบสลับซับซ้อนและกว้างขวางเกี่ยวกับกฎหมาย กฎระเบียบบังคับและวิธีการพิจารณาทางศาลนั้น อย่างดีที่สุดก็เป็นที่น่ารำคาญและหย่อนประสิทธิภาพ อย่างเลวที่สุด มันเป็นการบั่นทอนทำลายอิสรภาพ วิธีการง่าย ๆ และตรงไปตรงมามากกว่าของรัฐในระบอบอำนาจเด็ดขาดมักดูเป็นที่น่าอิจฉากัน แต่อย่างไรก็ดี ควรเป็นที่เข้าใจว่าการปกครองของกฎหมาย กล่าวคือรัฐบาลที่อาศัยการปกครองของกฎหมาย ย่อม *จำเป็นต้อง* มีกฎหมายและกฎหมายจะเพิ่มจำนวนและความซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป บรรดาข้อรำคาญและเดือดดาลและแม้กระทั่งความล้มเหลวเป็นเรื่องที่จะต้องยอมเสียสละกันสำหรับระบบแบบนี้ ระบอบทรราชย์หลีกเลี่ยงความสลับซับซ้อน แต่ก็ด้วยการสูญเสียในด้านเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลเพราะว่า ความเป็นกลางและเที่ยงธรรมของกฎทั่วไปต้องถูกทอดทิ้งไปเพื่อทำการตัดสินแบบจำเพาะเจาะจงกันเป็นส่วนตัว

หนังสือ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* เล่ม ๘ และ ๙ พูดถึงทัศนะของมองเตสกิเออเกี่ยวกับการทุจริตของรัฐบาลต่าง ๆ และเกี่ยวกับทางที่ดีที่สุดสำหรับรัฐบาลทั้งหลายจะป้องกันตนเองจากกำลังภายในและภายนอก ความคิดที่แสดงจะได้มีอิทธิพลเหนือผู้ที่ทำการร่างรัฐธรรมนูญแห่งชาติและมลรัฐของสหรัฐ และยังจะได้ฝากรอยประทับอันไม่อาจลบเลือนได้ในจิตใจของชนอเมริกัน

มองเตสกิเออกล่าวว่า ความเสื่อมทรามของรัฐบาลหนึ่ง ๆ "เริ่มต้นด้วยการเสื่อมทรามในหลักการของตน" โครงสร้างของรัฐบาลขึ้นอยู่กับรากฐานซึ่งตั้งอยู่โดยหลักการอันถูกต้อง เมื่อใดรากฐานเปลี่ยนไป โครงสร้างส่วนบนย่อมต้องเปลี่ยนตามไปด้วย ในระบอบสาธารณรัฐแบบประชาธิปไตย ลักษณะแน่นอนอันหนึ่งของคุณธรรม คือความเสมอภาคแต่เป็นความเสมอภาคแบบหนึ่งโดยเฉพาะประชาธิปไตยที่ปล่อยให้ความเสมอภาคเกินขอบเขตไป จะเท่ากับส่งเสริมให้มีแต่การละเมิดฝ่าฝืน ส่วนระบอบที่ไม่อำนวยความเสมอภาคอย่างเพียงพอ จะกลายเป็นอัตตาธิปไตยไปไม่ว่าใน

กรณีหนึ่งกรณีใดจะเป็นการบั่นทอนทำลายสาธารณรัฐ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องให้มีความเสมอภาคที่เหมาะสมในระบอบสาธารณรัฐแบบประชาธิปไตย มันไม่อาจเป็นความเสมอภาคแบบที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ และเสื่อมสูญไปในสังคมกลุ่มชน แต่ทว่า "เจตนารมณ์ของความเสมอภาค" จะต้องเป็นใหญ่ คือเป็นระบบซึ่งความแตกต่างในความสามารถจะต้องเป็นที่ยอมรับรู้กัน เป็นระบบที่ผู้มีความสามารถเหนือกว่าทำการปกครอง แต่ปกครองตามกฎหมายซึ่งตนอยู่ภายใต้เสมอเท่าเทียมกับเพื่อนร่วมสังคมอื่น ๆ ทัศนะของมองเตสกิเออใกล้เคียงกับของอเลกซานเดอร์ แฮมิลตันและจอห์น แอดัม มากคือ ในข้อที่ว่า แม้รากฐานของสาธารณรัฐหนึ่ง ๆ จะต้องอยู่ที่ประชาชนแต่ "อภิชนโดยธรรมชาติ" ประกอบด้วยสุภาพบุรุษผู้มีความสามารถเด่น ควรแสดงบทบาทนำในการปกครอง ในขณะเดียวกันทั้งผู้นำและประชาชนควรเสมอเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย

คุณธรรมก็เป็นหลักการในระบอบอภิชนาธิปไตยเช่นกัน และการเสื่อมทรามเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นสูงปกครองแบบพลการมากกว่าอิงกฎหมายที่มีอยู่ หลักการของเกียรติอันจำเป็นต่อระบอบกษัตริย์ต้องการให้มีการร่วมกันในอำนาจในหมู่ชนชั้นสูง นักบวช ราชสำนัก เมือง และกษัตริย์กล่าวคือในหมู่คนมีศักดิ์ตำแหน่งอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ของสังคม การเสื่อมทรามเกิดเนื่องจากกษัตริย์ "ลิดรอนอย่างสิ้นคิด" ทำให้กลุ่มชนเหล่านี้หมดอำนาจที่เคยมีมาแต่ก่อน มองเตสกิเออเชื่อว่านี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศส แม้เขาจะรอบคอบเกินกว่าที่จะพูดถึงอย่างเจาะจงเช่นนั้น สำหรับระบอบทรราชย์ในแง่หนึ่ง การเสื่อมทรามไม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นระบอบที่เสื่อมทรามอยู่แล้วปัญหามีอยู่อย่างเดียวสำหรับระบอบนี้ก็คือรักษาสถานการณ์ซึ่งสภาพแวดล้อมอำนวย ถ้าหากภาวะ "อันเกิดจากดินฟ้าอากาศ ศาสนา สถานการณ์หรืออัจฉริยะของประชาชน" อยู่คงที่ ระบอบทรราชย์จะมั่นคง แต่ถ้าเปลี่ยนไป รูปรัฐบาลก็จะต้องเปลี่ยนไปด้วย

ขนาดเนื้อที่ของดินแดนซึ่งสมาชิกสังคมกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ครอบครองมีความสัมพันธ์สำคัญยิ่งต่อรูปรัฐบาลที่อาจนำมาใช้กัน ระบอบสาธารณรัฐต้องการดินแดนขนาดเล็ก ต้องการให้มวลราษฎรมีความเห็นพ้องต้องกันในผลประโยชน์ร่วมกัน และความร่วมมือนี้ไม่อาจมีได้ในท้องที่ใหญ่ ๆ ซึ่งมีผลประโยชน์จำนวนมากและแตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วประชาชนจะรับใช้ผลประโยชน์เฉพาะของตนเองมากกว่าของส่วนรวม ข้อดียิ่งใหญ่ของสาธารณรัฐคือว่า ยอมและต้องการให้ผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวมพ้องต้องกัน ดินแดนขนาดใหญ่ไม่อาจก่อให้เกิดเอกภาพ

ของจิตใจเช่นนั้นก็จริง แต่ถ้าสาธารณรัฐขนาดเล็กเกินไปก็อาจถูกศัตรูภายนอกเอาชนะได้ กล่าวโดยย่อ สาธารณรัฐใหญ่ ๆ มีอันตรายจากกลุ่มแตกแยกภายใน ส่วนสาธารณรัฐเล็ก ๆ มีทางถูกรุกรานได้ จะมีทางเลี่ยงสถานการณ์เช่นนี้บ้างหรือไม่ คำตอบของมองเตสกิเออคือ สถาปนาระบบสมาพันธ์ (confederation) ซึ่งเขาได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

> "รูปรัฐบาลแบบนี้ เป็นสัญญาซึ่งรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐตกลงเข้าเป็นสมาชิกของรัฐที่ใหญ่กว่า ซึ่งตนประสงค์จะก่อตั้งขึ้น มันเป็นแบบหน่วยรวมของสังคมต่าง ๆ ซึ่งประกอบเป็นสังคมใหม่สามารถเพิ่มพูนขึ้นโดยการเข้าร่วมสมาคมกันต่อ ๆ ไป จนในที่สุดบรรลุถึงอำนาจในระดับที่สามารถรักษาความมั่นคงของทั้งหมดได้"
> *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๙/๑)*

หลักการและส่วนดีของระบบสมาพันธ์คือว่า ยอมให้รัฐบาลสมาชิกแต่ละหน่วยจัดการปัญหาภายในของตนเองโดยไม่ต้องถูกแทรกแซงจากหน่วยอื่น ๆ ความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมดังกล่าวซึ่งจำเป็นสำหรับสาธารณรัฐจึงจะเป็นไปได้ ในขณะเดียวกัน หน่วยสมาชิกทั้งหลายอาจรวมกันเป็นแนวร่วมในเรื่องนโยบายทางทหารและการต่างประเทศ

ทฤษฎีดังกล่าวนับว่าหลักแหลม และมองเตสกิเออขยายหลักการนี้ไปถึงรูปรัฐบาลแบบอื่น ๆ ด้วย เขาว่า ระบอบกษัตริย์ต้องการดินแดนขนาดปานกลาง ระบอบกษัตริย์ที่เล็กเกินไปจะกลายเป็นสาธารณรัฐ แต่ในท้องที่ที่ใหญ่เกินไป ก็จะไม่สามารถควบคุมชนชั้นสูงได้ ไม่ว่าในกรณีใดรูปรัฐบาลแบบกษัตริย์จะถูกบั่นทอนทำลาย เว้นเสียแต่ว่าจะปกครองกันตามหลักการสาธารณรัฐและสมาพันธ์ ดินแดนใหญ่ ๆ จะกลายเป็นระบอบทรราชย์เพราะคนใต้บังคับต้องถูกทำให้กลัวเกรงอำนาจส่วนกลางอย่างหนักจนไม่กล้าขัดขืนต่อต้าน ความคิดของมองเตสกิเออในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างขนาดดินแดนและรูปรัฐบาลเป็นที่รู้จักกันดี และมีอิทธิพลอย่างสูงต่อบรรดาผู้ที่ทำการร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐ* แนวความคิดเหล่านี้ประกอบเป็นส่วนสำคัญในทฤษฎีสหพันธ์ตามที่ปรากฏในชุดบทความเรียง ชื่อ *หลักสหพันธ์* (The Federalist) เขียนโดยแมดิสัน แฮมิลตันและเจย์ เราจะพิจารณากันภายหลังถึงเหตุผลความสมบูรณ์ของหลักสหพันธ์ เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่นำมาใช้กับสาธารณรัฐสมัยใหม่

---

*สำหรับผู้อ่านที่สนใจ ขอให้ศึกษาจาก Paul Merrill Spurlin, Montesquieu in America, 1760–1801, Louisiana State University Press, Caton Rouge, La., 1940

อิสรภาพและการแยกอำนาจ

ส่วนหนึ่งของทฤษฎีของมองเตสกิเออ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีที่สุด และมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ที่สุดต่อชนอเมริกัน ได้แก่ทฤษฎีว่าด้วยการแยกอำนาจ ปรากฏใน *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* เล่ม ๑๑ ชื่อเรื่องของเล่ม คือ *ว่าด้วยกฎหมายซึ่งสถาปนาอิสรภาพทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ* เป็นชื่อที่อธิบายเนื้อหาของเรื่องเป็นอย่างดี จุดสนใจของมองเตสกิเอออยู่ที่การจัดระเบียบรัฐธรรมนูญอันจำเป็นในการปกครองอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้มีอิสระภาพที่เหมาะสมสำหรับบุคคล และในขณะเดียวกันให้เป็นที่เชื่อแน่ว่า รัฐบาลมีสิทธิอำนาจที่จำเป็น หนังสือเล่ม ๑๑ เขียนขึ้นภายหลังมองเตส-กิเออกลับจากประเทศอังกฤษและแสดงถึงความประทับใจที่รัฐธรรมนูญอังกฤษมีต่อมองเตสกิเออ ตามที่เราจะได้เห็นมองเตสกิเออผิดพลาดอย่างร้ายแรงในการวิเคราะห์ถึงลักษณะดำเนินงานของบรรดาสถาบันที่มีส่วนส่งเสริมความสำเร็จของระบบอังกฤษ แต่หลักความคิดของมองเตสกิเออเรื่องการแยกอำนาจแสดงให้เห็นแน่ชัดว่า ทฤษฎีหนึ่ง ๆ อาจส่งผลอิทธิพลได้ทั้ง ๆ ที่มีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อน

การอธิบายเริ่มจากพิจารณาโดยย่อถึงเรื่องอิสรภาพซึ่งมองเตสกิเออแยกแยะออกอย่างระมัดระวังจากอิสรภาพแบบผิดๆ (license) เสรีภาพที่จะกระทำสิ่งใดๆ ซึ่งตนไม่รับผิดชอบไม่ใช่อิสรภาพที่แท้จริง อิสรภาพเดียวที่ทรงคุณค่า คืออิสรภาพที่เราได้รับภายใต้กฎหมาย ประกอบด้วยการได้รับอนุญาตให้กระทำสิ่งที่ควรกระทำและห้ามมิให้กระทำสิ่งที่ไม่บังควร กล่าวอีกนัยหนึ่ง "อิสรภาพคือสิทธิกระทำสิ่งที่กฎหมายอนุญาต และถ้าราษฎรอาจกระทำสิ่งที่กฎหมายห้ามไว้ เขาย่อมจะไม่มีอิสรภาพอยู่อีกต่อไป เพราะเพื่อนราษฎรของเขาทั้งหมดย่อมจะมีอำนาจแบบเดียวกัน" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๑/๓)* อิสรภาพไม่ใช่อนาธิปไตย กฎหมายจำต้องมีอยู่ กฎหมายก็อาจลิดรอนอิสรภาพของประชาชนได้เหมือนกัน กฎหมายจะต้องเป็นกฎหมายที่ถูกต้อง ห้ามเฉพาะการกระทำที่ควรห้ามเท่านั้นและให้บุคคลมีเสรีภาพในขอบข่ายที่กว้างขวาง รัฐบาลแบบสายกลางเท่านั้นที่จะบัญญัติกฎหมายแบบนี้และการเดินสายกลางของรัฐบาลเป็นคุณสมบัติที่หายาก มองเตสกิเออเองกล่าวไว้ก่อนภาษิตมีชื่อของลอร์ด แอ๊คตัน (Lord Acton) ว่า "ประสบการณ์เท่าที่เป็นมาแสดงให้เห็นว่าคนทุกคนที่มีอำนาจมักจะใช้มันไปในทางที่ผิดและยกอำนาจให้ถึงที่สุดเท่าที่จะทำได้" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๑/๔)* เพื่อที่จะสถาปนาและธำรงรัฐบาลแบบสายกลาง อำนาจจะต้องถูกต้านด้วยอำนาจ รัฐบาลหนึ่งที่ถืออิสรภาพทางการเมืองเป็น "จุดหมายปลายทางแน่ชัด" ของตนประสบผล

สำเร็จในเรื่องนี้คือรัฐบาลของประเทศอังกฤษ และจากการอธิบายถึงรัฐบาลอังกฤษ มองเตสกิเออสร้างทฤษฎีว่าด้วยการแยกอำนาจขึ้น

ในรัฐบาลทั้งปวง มีอำนาจอยู่สามชนิด คือ อำนาจนิติบัญญัติซึ่งออกกฎหมาย อำนาจบริหารซึ่งควบคุมนโยบายภายนอก (การทูตและการทหาร) และนโยบายภายในหรือการคุ้มครองความมั่นคงส่วนรวม และสุดท้าย อำนาจบริหาร ซึ่งทำการลงโทษอาชญากรและตกลงออมชอมข้อพิพาทระหว่างบุคคล อำนาจสุดท้ายนี้เป็นอำนาจตุลาการซึ่งแม้มองเตสกิเออจะจัดให้อยู่ในประเภทอำนาจบริหาร แต่ก็เป็นอำนาจที่ใช้โดยองค์กรต่างหากจากองค์กรควบคุมเรื่องอื่น ๆ ในเขตอำนาจบริหาร แต่ละอำนาจควรจะให้องค์กรหรือบุคคลต่างกันครอง การรวมอำนาจทั้งหมดอยู่ที่องค์กรเดียวกัน จะทำให้ขาดความพอดีในการปกครอง ซึ่งจำเป็นในการบัญญัติและใช้บังคับกฎหมายเพื่อส่งเสริมอิสรภาพทางการเมือง

> "เมื่อใดอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารรวมอยู่ที่คน ๆ เดียวกัน หรือองค์กรเจ้าหน้าที่เดียวกัน อิสรภาพย่อมไม่อาจมีได้ เพราะจะเกิดความหวาดกลัว เนื่องจากกษัตริย์หรือสภาเดียวกันอาจบัญญัติกฎหมายแบบทรราชย์
>
> "เช่นเดียวกัน อิสรภาพจะไม่มีอยู่ ถ้าอำนาจตุลาการไม่แยกออกจากอำนาจนิติบัญญัติและบริหาร ถ้าหากรวมอยู่กับนิติบัญญัติ ชีวิตและอิสรภาพของคนในบังคับจะอยู่ภายใต้การควบคุมแบบพลการ เพราะตุลาการอาจประพฤติด้วยวิธีการรุนแรงและกดขี่
>
> "ทุกสิ่งทุกอย่างจะถึงซึ่งอวสาน ถ้าหากคนหรือองค์กรเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูง หรือประชาชนจะใช้อำนาจทั้งสามเหล่านี้ คืออำนาจบัญญัติกฎหมาย อำนาจบริหารนโยบายสาธารณะ และอำนาจพิจารณาคดีของบุคคล" (เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๑/๖)

แนวพิจารณาของมองเตสกิเออบางอย่างเกี่ยวกับอำนาจตุลาการดูสับสน และยากที่จะเข้าใจความหมายแน่ชัดของเขาได้ อย่างไรก็ดี ข้อสรุปบางข้อดูสมเหตุสมผล เมื่อเปรียบเทียบกับอำนาจบริหารและนิติบัญญัติแล้ว อำนาจตุลาการ "ในแง่หนึ่งไม่มีอะไร" ความหมายของถ้อยคำนี้ รู้สึกจะเป็นว่า อำนาจของตุลาการในข้อพิพาททางกฎหมายสำคัญน้อยกว่าอำนาจบัญญัติและใช้กฎหมายบังคับ แต่กระนั้น อำนาจตุลาการก็สำคัญพอที่ชอบจะให้แยกจากองค์กรอื่น ๆ ของรัฐบาลเสีย ได้กล่าวมาแล้วว่า ความคิดของมองเตสกิเออที่แยกอำนาจตุลาการจากอำนาจบริหารคงเป็นไปตามคติของอังกฤษสมัยนั้น ซึ่งโต้แย้งอำนาจควบคุมของกษัตริย์เหนือฝ่ายตุลาการผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการ

วินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างพระองค์กับรัฐสภา* มองเตสกิเออมองเห็นอันตรายที่มีอยู่ในลักษณะพิเศษจากอำนาจตุลาการ เพราะว่าอำนาจนี้เป็นอำนาจเดียวในบรรดาองค์กรรัฐบาลที่ปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับบุคคลโดยตรง ส่วนอีกสองอำนาจคือ นิติบัญญัติและบริหารนั้น อำนาจแรก "ไม่มีอะไรมากไปกว่าเป็นเจตจำนงทั่วไปของรัฐ และอีกอำนาจหนึ่งเป็นการบริหารตามเจตจำนงนั้น" เมื่อเป็นเช่นนั้น ส่วนประกอบของอำนาจตุลาการจึงควรต่างจากขององค์กรอื่น ๆ มันไม่ควรเป็นองค์กรประจำ หากควรประกอบด้วย "บุคคลที่มาจากกลุ่มประชาชน" มันควรมีลักษณะชั่วคราว ประชุมเฉพาะในเวลาที่ระบุ และตามระเบียบวิธีที่กฎหมายกำหนด รูปองค์กรแบบนี้จะผ่อนคลายความหวาดกลัวของประชาชน ประชาชนจะ "กลัวตำแหน่ง ไม่ใช่ตัวตุลาการ"

มองเตสกิเออเสนอให้มีข้อยกเว้นสามประการจากกฎที่ว่า อำนาจตุลาการไม่ควรให้มีองค์กรสาขาแยกต่างหากของรัฐบาลเป็นผู้ใช้ ข้อยกเว้นประการแรกเกิดจากความเชื่อของมองเตส-กิเออว่า ศาลธรรมดาที่มาจากประชาชนจะไม่อำนวยความยุติธรรมแก่สมาชิกของชนชั้นสูงในกรณีพิพาททางกฎหมาย เพราะฉะนั้น ชนชั้นสูงจึงควรได้รับการพิจารณาแต่โดยชนชั้นเดียวกับตนที่ประจำเป็นผู้แทนของตนในสาขานิติบัญญัติเท่านั้น องค์กรเดียวกันยังควรทำหน้าที่เป็นศาลยุติธรรมสูงสุดเพื่อแก้ไขคำพิพากษาของศาลธรรมดาซึ่งใช้กฎหมายอย่างผิด ๆ ด้วย ประการสุดท้าย ฝ่ายชนชั้นสูงของอำนาจนิติบัญญัติ ควรทำหน้าที่เป็นศาล ๆ หนึ่งทำการพิพากษาคดีเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำผิดซึ่งสภาล่างเป็นผู้ทำการพิจารณา

อย่างไรก็ตาม ทั้งที่ได้พิจารณาศึกษาอย่างกว้างขวางถึงอำนาจตุลาการ แต่มองเตสกิเออก็ยังคงสนใจน้อยกว่าเรื่องเกี่ยวกับอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ "ควรอยู่ที่กลุ่มประชาชนทั้งมวล" แต่เนื่องจากหลักข้อนี้ไม่อาจปฏิบัติได้ในรัฐใหญ่ ๆ และก็ไม่สะดวกในรัฐเล็ก ๆ จึงต้องมีการใช้ผู้แทนกัน บรรดาผู้แทนควรได้รับเลือกตั้งโดยประชาชนในท้องที่นั้น ๆ เพราะเหตุว่าประชาชนของท้องที่คุ้นเคยกับปัญหาของตนได้ดีกว่าคนต่างถิ่น เมื่อผู้แทนได้รับเลือกตั้งขึ้นแล้วก็ควรปล่อยให้เป็นอิสระที่จะโต้เถียงและตัดสินใจโดยไม่ต้องถูกแทรกแซงจากผู้เลือกตั้งในเขตท้องที่ของตน ทุกคนควรได้รับอนุญาตให้ออกเสียงเลือกตั้ง "เว้นแต่คนที่อยู่ในฐานะต่ำต้อย

*Francis D. Wormuth, The Origins of Modern Coenstitutionalism, Harper & Row, Publishers, Incorporated, New York, 1949 หน้า ๑๘๖–๑๘๗

ขนาดที่เห็นว่าขาดเจตจำนงของตนเอง"* ประชาชนโดยทั่วไปขาดความสามารถที่จะแสดงบทบาทแข็งขันในการปกครอง แต่ก็สามารถเป็นอย่างดีในการเลือกคนสำหรับทำหน้าที่นี้ "เพราะแม้จะมีไม่กี่คนที่อาจบอกขนาดความสามารถของคนได้แน่นอน แต่ทุกคนย่อมสามารถรู้ได้ทั่ว ๆ ไปว่า คนที่ตนเลือกเป็นผู้มีคุณสมบัติดีกว่าเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ของตนหรือไม่" (*เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* ๑๑/๖)

หลักการเลือกตั้งใช้เฉพาะกับส่วนหนึ่งขององค์กรนิติบัญญัติ คือสภาผู้แทนของชนสามัญเท่านั้น ในรัฐทั้งหมด บางกลุ่มชนโดยเหตุผลของ "กำเนิด ทรัพย์สมบัติ หรือเกียรติของเขา" มีสิทธิได้รับการรับรู้สูงกว่าที่ให้กับชนชั้นที่ต่ำกว่า ยิ่งกว่านั้น ชนสามัญจะบัญญัติกฎหมายเป็นการเสียหายต่อผลประโยชน์ของชนชั้นที่สูงกว่า เพราะฉะนั้น ชนชั้นสูงจะต้องมีผู้แทนแยกต่างหากในองค์กรนิติบัญญัติของตนเอง อันเป็นองค์กรซึ่ง "มีสิทธิที่จะยับยั้งการผ่าผืนในหมู่ประชาชนเช่นเดียวกับที่ประชาชนย่อมมีสิทธิโต้แย้งการล่วงละเมิดของชนชั้นสูง" ชนชั้นสูงควรมีการสืบทายาท หลักการนี้ไม่แต่จะ "เป็นธรรมชาติ" เท่านั้น หากยังจำเป็นจริง ๆ สำหรับชนชั้นนี้ในอันที่จะ "สงวนรักษาอภิสิทธิ์" ซึ่งประชาชนริษยาและชิงชัง อย่างไรก็ตาม ชนชั้นสูงอาจแสวงความสุขของตนเป็นผลเสียหายต่อประชาชน เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดเช่นนี้ อำนาจของชนชั้นสูงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตนควรจะจำกัดเพียงในการคัดค้านกฎหมายที่สภาล่างเสนอขึ้นมาเท่านั้น

สาขานิติบัญญัติและบริหารแต่ละฝ่ายจะต้องสามารถยับยั้งอีกฝ่ายหนึ่ง กษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด การให้อำนาจนี้อยู่ในมือของสภานิติบัญญัติฝืนต่อกฎแยกอำนาจและบั่นทอนทำลายความพอดีของรัฐบาล และเป็นเหตุให้เสรีภาพเสื่อมสูญ สภานิติบัญญัติควรเปิดและปิดประชุมโดยฝ่ายบริหาร ถ้าสภานิติบัญญัติจะวินิจฉัยระยะและกำหนดเวลาสมัยประชุมเองก็อาจจะประชุมกันในเวลาที่ไม่อำนวยและประชุมกันนานเกินไป มองเตสกิเออรู้ว่าองค์กรนิติบัญญัติอาจเป็นทรราชย์ได้เหมือนกับฝ่ายบริหาร มองเตสกิเออไม่ต้องการให้มี "สภาที่มีวาระนาน" แต่ควรให้มีการเลือกตั้งสม่ำเสมอบ่อย ๆ สำหรับสมาชิกสภาล่าง มิฉะนั้นแล้วตำแหน่งว่างอาจจะใช้วิธีแต่งตั้งกันแทน และจะเป็นการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งจากประชาชนไป ฝ่ายนิติบัญญัติไม่ควรมีอำนาจฟ้องร้องและถอดถอนฝ่ายบริหารเพราะอำนาจเช่นนั้นจะเกินอำนาจยับยั้งและเป็นการยกฐานะฝ่ายนิติบัญญัติให้อยู่เหนือและเป็นผู้ควบคุมฝ่ายบริหารไป อย่างไรก็ตาม ฝ่ายนิติบัญญัติอาจ

---

*มองเตสกิเออสนับสนุนคุณสมบัติทรัพย์สินพอประมาณในการออกเสียงเลือกตั้ง

ตรวจสอบลักษณะวิธีการบริหารกฎหมายและอาจลงโทษรัฐมนตรีของกษัตริย์ที่ใช้กฎหมายบังคับไม่ถูกต้อง สุดท้ายฝ่ายบริหารควรมีอำนาจยับยั้งข้อเสนอของฝ่ายนิติบัญญัติแม้จะไม่เข้าร่วมใน "การอภิปรายของสภา" และทั้งไม่มีอำนาจเสนอมาตรการเพื่อให้ฝ่ายนิติบัญญัติพิจารณา

"ข้อนี้จึงเป็นรัฐธรรมนูญมูลฐานของการปกครองซึ่งเรากำลังศึกษากัน องค์กรนิติบัญญัติประกอบด้วยสองส่วน ซึ่งจะยับยั้งซึ่งกันและกันด้วยอภิสิทธิ์ที่จะโต้แย้งต่อกัน ทั้งสองจะถูกจำกัดโดยอำนาจบริหาร เช่นที่อำนาจบริหารถูกจำกัดอยู่โดยอำนาจนิติบัญญัติ *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๑/๖)*

รัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติไว้ด้วยกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นตัวอย่างของระบบที่เสนอมานี้กระนั้นก็ดี แปลกตรงที่มองเตสกิเออบอกว่า เขาไม่ยืนยันว่า คนอังกฤษมีอิสรภาพทางการเมือง เขาว่าเป็นการเพียงพอที่จะกล่าวว่า กฎหมายอังกฤษมีบัญญัติเรื่องอิสรภาพไว้

อิสรภาพทางการเมืองและบุคคล

มองเตสกิเออเข้าใจดีว่า รัฐธรรมนูญเป็นเพียงหนึ่งในปัจจัยมากหลายที่มีอิทธิพลต่อชีวิตต่อสถานะและเสรีภาพของราษฎร รัฐธรรมนูญอาจมีส่วนส่งเสริมใหญ่ยิ่งต่อการสถาปนาและคุ้มครองอิสรภาพการเมืองของบุคคลโดยกำหนดโครงสร้างรัฐบาลที่ถูกต้องเหมาะสม และกฎหมายมูลฐานอื่น ๆ ซึ่งสนับสนุนอิสรภาพ แม้แต่ภายใต้รัฐธรรมนูญเช่นว่านั้น ประชาชนอาจไม่เป็นเสรีก็ได้ทำนองเดียวกันกับที่ประชาชนอาจมีเสรีภาพได้ภายใต้รัฐธรรมนูญที่มุ่งจำกัดอิสรภาพ นี่เป็นความหมายของข้อสังเกตสรุปของมองเตสกิเออเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญอังกฤษ รัฐธรรมนูญอังกฤษกำหนดทุกสิ่งในทางโครงสร้างรัฐบาลที่จำเป็นต่ออิสรภาพการเมือง แต่อิสรภาพก็ยังไม่เป็นที่แน่นอน เหตุผลคือว่าหลายต่อหลายสิ่งทีเดียวที่มีอิทธิพลต่อเรื่องนี้ เป็นต้นว่า "กิริยาท่าที ธรรมเนียม หรือแบบอย่างที่รับรู้กัน" ตลอดจนบรรดากฎหมายแพ่ง รัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์อาจไร้คุณค่าเพราะการต่อต้านจากพลังเหล่านี้ตรงกันข้าม เสรีภาพอาจได้มาเพราะการสนับสนุนจากพลังดังกล่าวทั้ง ๆ ที่มีรัฐธรรมนูญโน้มเอียงไปในทางทรราชย์ มองเตสกิเออพูดถึงปัจจัยเหล่านี้อย่างยืดยาว เราจะพิจารณาแต่เฉพาะประเด็นที่สำคัญๆ สองสามข้อเท่านั้น

กฎหมายอาญาของประเทศหนึ่ง ๆ มีผลกระทบโดยตรงต่ออิสรภาพส่วนบุคคล ถ้ากฎหมายไม่ดี อิสรภาพก็จะเสื่อมสูญ ประมวลกฎหมายอาญาที่ยอมรับกันจะกำหนดไว้ว่าโทษประหารจะต้องไม่ประเมินจากหลักฐานของพยานเพียงคนเดียว กฎหมายจะกำหนดโทษต่าง ๆ ให้รับกับลักษณะ

ของอาชญากรรมและจะวางโทษอย่างเป็นธรรมไม่ใช่อย่างพลการ ในคดีซึ่งบุคคลถูกหาว่ากระทำผิดต่อศาสนา ไม่ควรจะมีบทลงโทษในทางโลกเว้นแต่ว่ามีคนอื่นๆได้รับบาดเจ็บเสียหายจากการกระทำของผู้ถูกกล่าวหา หาไม่แล้วก็จะต้องถือเป็นเรื่องของระหว่างผู้กระทำผิดกับพระผู้เป็นเจ้าไป ข้อระมัดระวังพิเศษควรจะมีการกำหนดขึ้นไว้เพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีเกี่ยวกับหมอผีและนอกรีต ประชาชนเขลาและมักจะถูกครอบงำของอารมณ์วู่วามในเรื่องเช่นนี้ คดีกบฏก็ควรแก่การใส่ใจเป็นพิเศษด้วยเช่นกัน ความผิดฐานกบฏควรจำกัดความหมายอย่างถี่ถ้วนรอบคอบและแคบๆ มิฉะนั้นรัฐบาลจะใช้ข้อกล่าวหากบฏเพื่อปราบปรามและกำจัดผู้ที่เพียงแต่วิพากษ์ติเตียนหรืออย่างมากที่สุดผิดฐานอื่นซึ่งห่างไกลจากการเป็นกบฏทีเดียว กฎหมายอาญาไม่ควรมุ่งให้ควบคุมเสรีภาพทางความคิดหรือในการพูด เฉพาะถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลซึ่งก่อให้เกิดและนำไปสู่การกระทำเปิดเผยในทันทีทันใด ควรได้รับการประณามลงโทษ

กฎหมายภาษีของประเทศหนึ่ง ๆ ก็เกี่ยวโยงถึงอิสรภาพการเมืองของบุคคลด้วย กฎหมายภาษีที่ดีพึงคำนึงถึงทั้ง "ความจำเป็นของรัฐ" และ "ความต้องการแท้จริงของประชาชน" รัฐมักจะมี "ความต้องการแบบเพ้อฝัน" อันเนื่องมาจากความเห่อเหิมความมักใหญ่และอารมณ์ปรารถนาของบรรดาผู้ปกครองในความฟุ่มเฟือย และสิ่งเหล่านี้ไม่ควรได้รับการสนองตอบ มองเตสกิเออเข้าใจดีถึงความรู้สึกอ่อนไหวของประชาชนในเรื่องภาษี และถึงความยากลำบากในการบัญญัติกฎหมายภาษีที่จะสนองความต้องการของรัฐและเป็นธรรมต่อคนทั้งหมด "ไม่มีอะไรที่ต้องการปัญญาและความสุขุมรอบคอบไปยิ่งกว่าการวางระเบียบ ในเรื่องส่วนทรัพย์สินที่จะลิดรอนจากคนใต้บังคับ และส่วนที่ยอมให้เขาเก็บไว้" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๓/๑)* อย่างไรก็ดี หลักการเก็บภาษีบางอย่างที่มองเตสกิเออเสนอคงจะถูกโต้แย้งจากนักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ตัวอย่างเช่นมองเตสกิเออกล่าวว่าภาษีไม่ควรประเมินจากเกณฑ์ความสามารถเสียภาษี เขาเสนอแนะให้เก็บภาษีโภคภัณฑ์เพราะเมื่อภาษีถูกรวมเข้ากับราคาสินค้า ค่าภาษีจะเป็นภาระแอบแฝงและผู้ซื้อไม่รู้ว่าตัวกำลังเสียภาษีมองเตสกิเออว่า ประชาชนมีเสรีภาพมากเพียงใด ภาษีก็อาจสูงขึ้นเพียงนั้นเพราะอิสรภาพเป็นค่าตอบแทนของประชาชน อย่างไรก็ตาม ภาษีอาจเพิ่มไปถึงอัตราที่ทำให้ลดฐานะของคนลงเป็นทาสและเมื่อนั้นรายได้ของรัฐก็จะตกต่ำลง ข้อวิพากษ์โจมตีของมองเตสกิเออ อีกด้านหนึ่งในเรื่องภาษีมีแนวสมัยใหม่อยู่

"โรคร้ายใหม่อย่างหนึ่งระบาดไปทั่วยุโรป ติดไปถึงเจ้าปกครองทั้งหลายของเราและเป็นเหตุให้คงกำลังทัพจำนวนมหึมาไว้ มันเกิดผลเพิ่มทวีคูณใหญ่โตและเลยกลายเป็นเชื้อแพร่ติดกันอย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะครั้นเมื่อเจ้าปกครององค์หนึ่งเพิ่มกำลังทัพของตน เจ้าที่เหลือทั้งหมดก็ย่อมจะกระทำอย่างเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่ได้อะไรขึ้นมานอกจากความหายนะของส่วนรวม กษัตริย์แต่ละองค์พยายามมีกองทหารราบมากมายดุจว่าประชาชนของตนกำลังจะถูกย่ำยีทำลาย และกษัตริย์ทั้งหลายต่างอ้างขนานนามสันติภาพ สำหรับมวลความพยายามเช่นนี้ของคนทั้งหมดเพื่อเป็นปฏิปักษ์ต่อคนทั้งหมด" (*เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๓/๑๗*)

ทุกสังคมมีกฎหมายมากมายหลายอย่าง คือกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายพระผู้เป็นเจ้า กฎหมายศาสนา กฎหมายนานาชาติ กฎหมายการเมืองทั่วไป (ว่าด้วยกำเนิดของสังคมทั้งปวง) และกฎหมายการเมืองเฉพาะถิ่น (เกี่ยวกับสังคมหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ) กฎหมายว่าด้วยชัยชนะ และกฎหมายแพ่ง กฎหมายแต่ละอย่างควรใช้แก่คนใต้บังคับซึ่งกฎหมายเกี่ยวข้องด้วยอย่างถูกต้อง ตราบเท่าที่อุดมการณ์นี้ไม่เป็นที่รับรู้กัน สังคมจะเสียหาย ตัวอย่างเช่น บัญญัติของศาสนาจักรหรือกฎหมายศาสนา ไม่ควรควบคุมเรื่องต่าง ๆ ซึ่งตามที่ถูกแล้วอยู่ภายใต้ขอบข่ายของกฎหมายพลเรือนและกลับกัน

มองเตสกิเออยังเตือนเกี่ยวกับกฎหมายซึ่งล่วงละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน เขากล่าวว่า "ประชาคมธรรมชาติของทรัพย์สิ่งของ" หนึ่ง ๆ ต้องถูกคนทอดทิ้งไปเมื่อคนเข้ามาอยู่ในสังคมของกลุ่มชน กฎหมายแพ่งบัญญัติขึ้นมาในส่วนหนึ่งก็เพื่อคุ้มครองทรัพย์สิน เป็นการผิดที่ประชาชนจะสนับสนุนกฎหมายที่จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลโดยเหตุผลที่ว่า การจำกัดเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาคม มองเตสกิเออถกว่า ผลประโยชน์ของประชาคมไม่มีวันจะได้รับการส่งเสริมด้วยการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล มองเตสกิเออต่างกับล๊อคและคนอื่น ๆ ตรงที่ถือทรัพย์สินเป็นเรื่องของกฎหมายแพ่งมากกว่ากฎธรรมชาติ แต่ทั้งมองเตสกิเออและท่านเหล่านี้ก็คงเห็นพ้องต้องกันที่ยืนยันหลักให้รัฐบาลยอมรับนับถืออย่างสูงต่อสิทธิในทรัพย์สิน

กฎหมายที่เกี่ยวกับอิสรภาพการเมือง จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมมากมายหลายอย่าง ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงราษฎรและคนใต้บังคับของสังคมต่าง ๆ อาทิ ดินฟ้าอากาศ เศรษฐกิจ ศาสนา ธรรมเนียมประเพณี จะต้องอยู่ในข่ายพิจารณา สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อสรีรวิทยาและจิตวิทยาของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ถือเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะอุปนิสัยใจคอ ซึ่งเป็นผลกำหนดลักษณะ

กฎหมายและสถาบันที่เหมาะสมกับคน มองเตสกิเออกล่าวว่า ประชาชนในที่อากาศร้อนจะกระเดียดเป็นแบบผู้หญิงมากกว่า อ่อนแอกว่า กล้าหาญน้อยกว่า ใจเป็นทาสมากกว่า พะวงกับความสุขสำราญมากกว่าคนในที่อากาศหนาว ด้วยเหตุนี้คนในที่อากาศร้อนจึงสูญเสียอิสรภาพให้กับรัฐบาลทรราชย์ ส่วนคนทางเหนือคงธำรงไว้ซึ่งเสรีภาพของตน ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินก็ก่อให้เกิดระบอบทรราชย์ เพราะในที่ใดมีความมั่งคั่งร่ำรวยกันมาก ๆ คนจะพะวงอยู่กับการแสวงหาความร่ำรวยมั่งคั่งมหาศาล มากกว่าความสนใจในกิจการสาธารณะ ที่ใดที่ดินไม่อำนวยผลิตผลนัก คนจะสร้างคุณธรรมยิ่งใหญ่กว่าและมีทางมากกว่าที่จะได้อิสรภาพ

> "ความกันดารของพื้นโลกทำให้คนวิสาหะ ชินกับความยากลำบาก กล้าหาญและเข้มแข็งสำหรับสงคราม คนเหล่านี้จำต้องแสวงด้วยแรงงานสิ่งซึ่งผืนโลกปฏิเสธไม่ยอมให้โดยธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของเนื้อที่ดินประเทศหนึ่ง ๆ อำนวยความสะดวกสบาย ความอ่อนละมุนละไมและความนิยมชมชอบบางอย่าง เพื่อการสงวนรักษาชีวิต" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๓/๔)*

ระบอบสาธารณรัฐมักเกิดขึ้นในประเทศกันดารมากกว่า ในทำนองเดียวกันระบอบกษัตริย์ก็เกิดใน "ประเทศอุดมผลิตผล" มากกว่า มองเตสกิเออเชื่อมโยงศาสนากับรูปการเมือง ศาสนามะหะหมัดเข้ากับระบอบทรราชย์ ศาสนาคาธอลิคเข้ากับระบอบกษัตริย์ ศาสนาโปรเตสแตนท์กับระบอบสาธารณรัฐ ในด้านเศรษฐกิจ มองเตสกิเออกล่าวว่า สาธารณรัฐเป็นรูปรัฐบาลที่เหมาะสำหรับประเทศที่ทำการค้าเป็นส่วนใหญ่

แม้เราจะได้เห็นแง่เหลวไหลจากตัวอย่างที่มองเตสกิเออยกมาเพื่อสนับสนุนทฤษฎีการเมืองว่าด้วยสภาพแวดล้อมและสังคมวิทยา แต่ทฤษฎีเองไม่ใช่เรื่องเหลวไหล ศาสนามีผลกระทบถึงทฤษฎีและสถาบันการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการเมืองจำต้องมีอยู่ คุณภาพที่ดินก่อให้เกิดการอาชีพซึ่งมีอิทธิพลต่อลักษณะโครงสร้างรัฐบาล ต่อระบบวิธีเลือกตั้งผู้แทนและกฎหมาย ภาวะทางดินฟ้าอากาศเกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจ อาชีพ ธรรมเนียม ประเพณี และดังนั้น จึงเกี่ยวข้องโดยทางอ้อมต่อรัฐธรรมนูญ จะเป็นการผิดพลาดร้ายแรงที่จะวินิจฉัยสาระความคิดของมองเตสกิเออจากตัวอย่างที่เขายกอ้างอิงสนับสนุน แน่ละความคิดทำนองนี้ มองเตสกิเออไม่ใช่จะเพิ่ง

เริ่มคิดขึ้น ทั้งอริสโตเติลและโบแดงเคยคาดคิดมาก่อนในเรื่องนี้ แต่การศึกษาคิดค้นของมองเตสกิเออมีขอบเขตกว้างขวางกว่า

โดยสรุป มองเตสกิเออกล่าวว่า ปัจจัยทั้งปวงที่พิจารณากันมา มีอิทธิพลเหนือคนและหลอมให้เกิด "เจตนารมณ์ทั่วไป" อย่างหนึ่งภายในชาติหนึ่ง ๆ ซึ่งนักนิติบัญญัติและผู้นำจะต้องคำนึงถึง รัฐธรรมนูญและกฎหมายจะบังเกิดผลก็ต่อเมื่ออาศัยเจตนารมณ์เช่นว่านั้นเป็นรากฐาน ตราบเท่าที่ไม่เป็นเช่นนั้น กฎหมายจะล้มเหลว ไม่มีอะไรมากที่อาจแก้ไขเจตนารมณ์ทั่วไปได้ และควรจะระมัดระวังให้รอบคอบอย่างหนัก ถ้าพยายามจะแก้ไขกัน โดยทั่วไป หน้าที่ของนักนิติบัญญัติคือค้นหาและเข้าใจเจตนารมณ์นั้น ๆ ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงมัน ถ้าจะเปลี่ยนแปลงก็จะต้องกระทำกันให้ถูกต้องเหมาะสม กฎหมายควรปฏิรูปด้วยกฎหมาย กฎธรรมเนียมควรเปลี่ยนด้วยการนำเอากฎธรรมเนียมใหม่มาใช้ "เพราะมันเป็นนโยบายที่เลวที่จะใช้กฎหมายเปลี่ยนสิ่งซึ่งควรจะทำด้วยกฎธรรมเนียม" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๙/๑๔)* ตามหลักแล้วไม่เป็นการฉลาดที่จะยุ่งเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยการบัญญัติกฎหมาย

> "ถ้าหากประเทศหนึ่งเกิดเป็นประเทศซึ่งพลเมืองมีอารมณ์นิยมสังคม จิตใจเปิดเผยร่าเริง มีรสนิยมและความคล่องแคล่วในการถ่ายทอดความคิดอ่านของตน เป็นคนที่แจ่มใสและน่ารักบางครั้งก็ขาดความสุขุมรอบคอบ มักขาดวิจารณญาณ และนอกจากนี้ เป็นคนมีความกล้า เอื้อเฟื้อ เปิดเผย และถือเกียรติ ก็ไม่ควรที่ใครจะพยายามจำกัดกิริยาท่าทีของคนเหล่านี้ด้วยกฎหมาย เว้นเสียแต่ว่า ใครผู้นั้นจะกำหนดวางกรอบลักษณะคุณธรรมของประชาชนไว้ ถ้าโดยทั่วไป อุปนิสสัยใจคอดีแล้ว จุดอ่อนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีอยู่ก็เป็นเรื่องสำคัญน้อยมาก" *(เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๙/๕)*

สรุป

มองเตสกิเออยึดมั่นอย่างจริงจังในหลักอิสรภาพทางการเมือง และเพราะลักษณะเด็ดเดี่ยวมั่นคงในงานเขียนของเขานี่เองที่ดึงดูดความนิยมที่มีต่อ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* อย่างไรก็ดี เนื่องจากเป็นนักเขียนแบบจารีตนิยมอย่างลึกซึ้ง มองเตสกิเออจึงเร้าให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ในหมู่นักเสรีนิยมอย่างเช่นเฮลาเวติอุส มองเตสกิเออไม่ใช่นักปฏิรูปที่ต้องการให้มีการกวาดล้างเลิกล้มชนิดหมดจดและสร้างสถาบันขึ้นมาใหม่ให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชน มองเตสกิเออโต้แย้งสิ่งที่ถือว่าเป็นของใหม่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คำตอบของเขาต้องการให้กลับไปหา

/หัว๑

ระบบเก่าของระบอบกษัตริย์แบบผสม หรือสายกลางซึ่งสงวนรักษาบรรดาอภิสิทธิ์และสิทธิเก่าแก่ทั้งปวงของชนชั้นต่าง ๆ รัฐธรรมนูญอังกฤษดึงดูดความสนใจของมองเตสกิเออ ก็เพราะอำนวยส่วนดีซึ่งประเทศของตนได้เสื่อมสูญไป แต่มองเตสกิเออหลงผิดในสิ่งที่ปรากฏผิวเผินภายนอก เพราะแม้ระบบปกครองอังกฤษอันประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ คือ กษัตริย์ สภาขุนนาง สภาสามัญ และศาลจะดูคล้ายกับส่งเสริมทฤษฎีแยกอำนาจ และยับยั้งถ่วงดุลย์ซึ่งมองเตสกิเออเชื่อว่าจะทำให้อิสรภาพการเมืองมีอยู่ได้ก็ตาม แต่โดยแท้จริง หลักอำนาจสูงสุดของรัฐสภาได้ก่อตัวเป็นปึกแผ่นขึ้นแล้ว บรรดารัฐมนตรีรับผิดชอบต่อสภาสามัญมากกว่าต่อกษัตริย์ กล่าวอย่างสั้น ๆ อำนาจการเมืองมีการแบ่งแยกและอยู่ภายใต้การยับยั้งน้อยกว่าที่มองเตสกิเออเข้าใจ เป็นที่พอเข้าใจได้ว่า ทำไมมองเตสกิเออจึงหลงผิดในสถานการณ์ซึ่งคนอังกฤษเองไม่กี่คนเข้าใจ แต่มองเตสกิเออผิดพลาดที่ยืนยันว่าอิสรภาพการเมืองจะเสื่อมสูญถ้า "อำนาจนิติบัญญัติและบริหารรวมอยู่ที่คน ๆ เดียวกัน หรือที่คณะตุลาการเดียวกัน" ข้อดีของระบบแยกอำนาจและยับยั้งถ่วงดุลย์จะมีอยู่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงประวัติศาสตร์และฐานะของอิสรภาพการเมืองในประเทศอังกฤษแล้ว ก็ไม่อาจเถียงได้อย่างสมเหตุสมผลว่า ระบบนี้จำเป็นต่อการสงวนรักษาอิสรภาพเช่นว่านั้น แต่เพื่อความเป็นธรรมแก่มองเตสกิเออก็จำต้องกล่าวไว้ด้วยว่าเหตุผลประการหนึ่งของการแยกอำนาจบริหารจากนิติบัญญัติก็คือว่า อำนาจบริหารถือว่าอยู่ที่กษัตริย์ และด้วยเหตุนี้ มองเตสกิเออจึงคิดว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการสงวนรักษาอิสรภาพ แต่เมื่ออำนาจบริหารเปลี่ยนมือไปอยู่กับสภาสามัญ เหตุผลข้อนี้ก็ตกไป แต่มองเตสกิเออก็ไม่ได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางด้านสถาบัน

มองเตสกิเออคิดถึงสังคมในสมัยของตนในแง่ที่เป็นแหล่งรวมผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของชนชั้นและตำแหน่งยศและหน้าที่อันทรงอภิสิทธิ์ ตราบเท่าที่แต่ละฝ่ายเหล่านี้มีปากเสียงในการดำเนินกิจการและมีอำนาจอย่างน้อยที่สุดบังคับให้ฝ่ายอื่นจำต้องคำนึงถึงเหตุผลสภาพการณ์ของตนแล้ว รัฐบาลก็อาจจะบริหารงานได้ด้วยความผ่อนปรนซึ่งมองเตสกิเออให้การยกย่องอย่างยิ่งยวด ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว มองเตสกิเออนิยมเลื่อมใสระบอบสาธารณรัฐอย่างสูง เพราะในระบอบนี้ ผลประโยชน์เฉพาะตัวและส่วนรวมประสานออมชอมกัน แต่เนื่องจากคุณธรรมของประชาชน ซึ่งส่งเสริมให้มีสาธารณรัฐที่ดีได้ ได้เสื่อมสูญไปเสีย ระบบรัฐบาลที่จะมีได้ในทางปฏิบัติจึงจำต้องรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันว่ามีอยู่และจะต้องควบคุมผลประโยชน์เหล่านี้โดยไม่ลิดรอนอิสรภาพจน

เกินไป ข้อโต้แย้งของมองเตสกิเออต่อระบอบทรราชย์อยู่ที่ว่า ในระบบนี้ ความสงบเรียบร้อยสร้างขึ้นมาด้วยการเสื่อมสูญของอิสรภาพ และข้อนิยมของมองเตสกิเออที่มีต่อรัฐธรรมนูญอังกฤษ ก็เพราะเชื่อว่าสร้างความสงบเรียบร้อยได้โดยไม่ต้องสูญเสียค่างวดเช่นนั้น ทั้งนี้ โดยให้ผลประโยชน์ใหญ่ ๆ ทั้งสามคือ กษัตริย์ ขุนนาง และชนสามัญ ได้มีส่วนร่วมในอำนาจและช่องทางที่แต่ละฝ่ายสามารถยับยั้งฝ่ายอื่น ๆ ได้ การปฏิบัติเกือบทุกอย่างจึงต้องอาศัยการประสานผลประโยชน์ซึ่งจะทำได้ก็เฉพาะเมื่อการนั้น ๆ เป็นที่พอใจแก่ผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย มองเตสกิเออมองเห็นได้ชัดแจ้งพอว่า ระบบเช่นว่านั้นอาจก่อให้เกิดการชะงักงันไป แต่ข้อนี้เขาไม่สนใจ มองเตสกิเออถือว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ จำเป็นต้องกระทำ สิ่งเหล่านั้นก็จะได้กระทำกันไปเอง "อำนาจทั้งสามเหล่านี้ ควรประกอบโดยธรรมชาติเป็นสภาวะสงบหรือหยุดนิ่ง แต่โดยที่มีความจำเป็นต้องเคลื่อนไหวในกิจการของมนุษย์ อำนาจเหล่านี้ ก็จะถูกบังคับให้ต้องเคลื่อนไหว แต่ก็ยังประสานร่วมกัน" (*เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ๑๑/๖*)

เมื่อคิดถึงว่าระบบแยกอำนาจคิดขึ้นโดยมองเตสกิเออ มุ่งเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมอันมีประโยชน์ขัดแย้งกัน และมองเตสกิเออเชื่อว่า ในระบอบสาธารณรัฐไม่มีการขัดแย้งเช่นว่านั้น เราอาจเห็นว่า น่าสังเกตที่มองเตสกิเออเสนอว่าระบอบสาธารณรัฐก็อาจได้ผลจากการแยกอำนาจและยับยั้งถ่วงดุลย์ด้วยเช่นกัน* อย่างไรก็ตามเขาก็คิดเช่นนั้น และทฤษฎีของมองเตสกิเออก็ได้มีอิทธิพลใหญ่หลวงที่สุดในสาธารณรัฐอเมริกัน มีข้อคล้ายคลึงกันหลายๆ อย่างระหว่างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญสหรัฐและ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* ซึ่งเราจะพิจารณาแต่เพียงสองสามประการในที่นี้

ผู้ร่างรัฐธรรมนูญอเมริกัน เช่นเดียวกับมองเตสกิเออ คิดค้นระบบรัฐบาล ซึ่งอาจประสานผลประโยชน์ที่ขัดกัน โดยไม่ให้เป็นการจำกัดเสรีภาพเกินควร จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ท่านเหล่านี้จะได้พิจารณาปัญหาในแง่ของมองเตสกิเออ เพราะ *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย* เป็นที่

* แง่อธิบายที่น่าเป็นได้ คือว่า มองเตสกิเออแยกแยะระหว่างสาธารณรัฐประเภทหนึ่ง ซึ่งปรากฏมีหลักคุณธรรมที่จำเป็นและซึ่งตามเหตุผล การแยกอำนาจจึงไม่จำเป็น กับอีกประเภทหนึ่งเป็นสาธารณรัฐที่เสื่อมทรามขาดคุณธรรม ซึ่งอาจได้ประโยชน์จากการแยกอำนาจ ข้อเท็จจริงที่ว่า มองเตสกิเออกล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า สาธารณรัฐไม่อาจมีได้เพราะขาดคุณธรรม และในตอนอื่น ๆ พูดถึงสาธารณรัฐที่มีอยู่นั้น บางทีน่าจะทำให้การเดานี้สมเหตุสมผลขึ้น

รู้จักกันดีในอเมริกา อันตรายของ "กลุ่มแบ่งแยก" เป็นปัญหาที่ได้รับความใส่ใจกันอย่างยิ่งในบทความเรียงเรื่อง *หลักสหพันธ์* และหลักวิธีการของมองเตสกิเออในเรื่องการแยกอำนาจ การยับยั้งถ่วงดุลย์และระบบสหพันธ์ได้ถูกนำมาใช้เป็นส่วนใหญ่เพื่อแก้ปัญหา ในอเมริกานี่เองที่ทฤษฎีของมองเตสกิเออได้ใช้ทดลองกันจริงจัง ทฤษฎีเหล่านี้ ประสบผลสำเร็จเพียงไร เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมานาน บางคนอ้างว่า การแยกอำนาจช่วยให้ชาติพ้นจากระบอบทรราชย์ คนอื่น ๆ ก็ว่าไม่เป็นเช่นนั้น หากแต่มีปัจจัยอื่น ๆ เกี่ยวข้องอยู่ด้วย และว่าการแยกอำนาจมีส่วนเพียงนิดหน่อยเท่านั้นถ้าจะมีอยู่บ้างในเรื่องนี้ ยิ่งกว่านั้น กล่าวกันว่า การแยกอำนาจมีผลจำกัดความสามารถของรัฐบาลที่จะปฏิบัติการ จนเป็นไปได้ที่อาจจะเกิดระบอบทรราชย์ขึ้นภายหลังที่ระบบนี้โค่นล้มไป เพราะแก้ปัญหาไม่ได้โดยไม่ต้องพูดถึงข้อดีของเหตุผลถกเถียงของฝ่ายใด เราอาจยอมรับกันได้ว่าการแยกอำนาจหากใช้ปฏิบัติเพียงใด รัฐบาลจะปฏิบัติงานไม่ได้เพียงนั้น ลักษณะเด่นชัดที่สุดอย่างหนึ่งของระบบการเมืองสหรัฐ คือการต่อสู้ขับเคี่ยวอยู่เนืองๆ เพื่อเอาชนะอุปสรรคขัดขวางทางดำเนินงานของรัฐบาล ซึ่งเกิดจากระบบแยกอำนาจ วิธีการอันมีค่าที่สุดเท่าที่คิดขึ้นใช้เพื่อบรรลุจุดประสงค์ข้อนี้ได้แก่พรรคการเมือง ทางแก้นี้ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐส่วนใหญ่คงจะคัดค้านกัน เพราะในที่สุดแล้วพรรคก็คือ "กลุ่มแบ่งแยก" นั่นเอง และผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการจะจำกัดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายต่างๆ

แนวความคิดของมองเตสกิเออเรื่องระบบสมาพันธ์ก็ได้นำมาใส่ไว้ใน *หลักสหพันธ์* (โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความฉบับที่ ๑๐) คงจะจำกันได้ถึงเหตุผลถกเถียงของมองเตสกิเออที่ว่าความเห็นพ้องต้องกันไม่อาจมีได้เว้นแต่ในหน่วยการเมืองขนาดย่อย ๆ และหน่วยการเมืองแบบนั้นไม่สามารถป้องกันตนเองในทางทหารได้ ปัญหาอาจแก้ได้ด้วยการก่อตั้งระบบสมาพันธ์รัฐซึ่งยอมให้มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องกิจการภายในของรัฐสมาชิกแต่ละรัฐ หากอำนวยให้มีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวของบรรดาสมาชิกทั้งหมดในเรื่องการป้องกันร่วมกัน ระบบอเมริกันสลับซับซ้อนกว่า และให้ส่วนกลางมีอำนาจมากกว่าข้อเสนอแนะย่อ ๆ ง่าย ๆ ที่มองเตสกิเออคิดไว้ แต่ทว่า หลักความคิดพื้นฐานก็คงเป็นเช่นเดียวกัน ส่วนในเรื่องแยกอำนาจ ได้มีเสียงขัดแย้งกันมากกว่า การรวมเป็นสหพันธ์จะพึงมีอยู่ขนาดใดจึงจะเป็นผล อำนาจของรัฐบาลกลางมีอยู่เหนืออำนาจของบรรดารัฐ "อธิปไตย" อยู่มาก ประธานศาลสูงสุด จอห์น มาแชลล์ (John Marshall) พูดอย่างคาดการณ์เอาไว้ว่าปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตอันเหมาะสมของอำนาจระดับชาติ "จะเกิดขึ้นเนือง ๆ และจะคงเกิดขึ้นต่อไปตราบ

เท่าที่ระบบของเรายังคงอยู่" (คดีระหว่าง Mc Culloch กับ Maryland, 4 Wheaton 316, 1819) เป็นความจริง ระบบนี้ตลอดรอดฝั่งมาได้อย่างหวุดหวิดจากการต่อสู้ขับเคี่ยวกันในเรื่องระบบสหพันธ์ในสงครามกลางเมือง และทุกวันนี้มีเรื่องขัดแย้งทางการเมืองไม่กี่เรื่องที่จะเร้าให้เกิดอารมณ์รุนแรงมากไปยิ่งกว่าเรื่องเกี่ยวกับรัฐบาลระดับชาติช่วงชิงอำนาจซึ่งทางที่ถูกเป็นของบรรดามลรัฐต่าง ๆ หลักสหพันธ์มีความหมายอยู่อย่างหนึ่งในบรรดาข้ออื่น ๆ คือว่าผลประโยชน์อาจกำหนดกันได้อย่างกว้าง ๆ ตามลักษณะภูมิศาสตร์ รัฐบาลท้องถิ่นอาจแก้ปัญหาของตนเองได้ดีกว่ารัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นสนองตอบและรับผิดชอบต่อคนในเขตท้องที่ของตนได้ดีกว่า และอิสรภาพส่วนบุคคลจะได้รับการคุ้มครองป้องกันในระดับท้องถิ่นเหมาะสมกว่า หลักความคิดเหล่านี้ ไม่มีข้อใดที่ไม่ถูกท้าทาย ระบบสหพันธ์ของสหรัฐได้มีการเปลี่ยนแปลงใหญ่ ๆ มาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๘๙ อาจเป็นได้ว่ามองเตสกิเออผู้ถือหลักสัมพันธ์ว่ารูปรัฐบาลเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกาลและสภาพแวดล้อม ก็คงจะยอมรับความจำเป็นของการแปรเปลี่ยนด้วยเป็นแน่

๑๕ รุสโซ

หลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสสวรรคตในปี ๑๗๑๕ และนัดดาของพระองค์เป็นผู้สืบราชบัลลังก์ หลุยส์ที่ ๑๕ (ค.ศ. ๑๗๑๐–๑๗๗๔) ขึ้นครองราชบัลลังก์เมื่อพระชนมายุ ๕ ชันษา กิจการบ้านเมืองอยู่ภายใต้การดำเนินงานของผู้สำเร็จราชการ คือดุ๊คแห่งออเลอังส์ (Duke of Orleans) ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อไม่มี "กษัตริย์อาทิตย์อุทัย" ผู้แข็งแกร่งเป็นผู้นำกลุ่มขุนนางซึ่งวุ่นง่านมาเป็นเวลาช้านาน ก็เริ่มสร้างอำนาจควบคุมขึ้นมาใหม่ พวกขุนนางเข้าครองตำแหน่งตรวจราชการต่าง ๆ และสภาปาร์เลอมังต์ (Parlement) ของปารีสถือสิทธิในการตรวจและบังคับใช้กฎหมาย แต่นี่ก็ไม่ได้ช่วยแก้ไขสถานการณ์ในฝรั่งเศสให้ดีขึ้นแต่อย่างใด ชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำเกลียดชังชนชั้นขุนนางยิ่งไปกว่ากษัตริย์เสียอีก และพวกขุนนางยิ่งทำให้ความขุ่นเคืองทวีขึ้นโดยทั่วไปด้วยการปกครองอย่างเห็นแก่ตัวและขาดความรับผิดชอบ

การที่หลุยส์แต่งตั้งคาร์ดินัล เฟลอรี (Cardinal Fleury) ผู้สามารถ ให้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี ๑๗๒๖ ช่วยยับยั้งความเสื่อมโทรมของรัฐบาลได้ชั่วเวลาหนึ่ง เฟลอรีสามารถทำให้เงินตรามีเสถียรภาพ กระตุ้นส่งเสริมการค้า กระชับระบบภาษี (แม้จะไม่ได้มีการปฏิรูปจริงจังก็ตาม) และสร้างสันติภาพในระยะเวลาอันสั้น เหล่านี้เป็นเพียงยับยั้งสถานการณ์ไว้เท่านั้น ในปี ๑๗๔๓ เฟลอรีถึงแก่กรรม หลุยส์ที่ ๑๕ ประกาศว่าพระองค์จะทำหน้าที่ในฐานะนายกรัฐมนตรีด้วยพระองค์เองต่อไปตามแบบกษัตริย์ผู้เรืองนามองค์ก่อนคือหลุยส์ที่ ๑๔ แต่ทว่าหลุยส์ที่ ๑๕ ขาดทั้งความสนใจและความสามารถของพระอัยกาผู้ยิ่งใหญ่ของพระองค์ พระองค์ยุ่งอยู่กับบรรดาชายาลับจนเกินไป (มาดาม ดู บาร์รี du barry และ มาดามเดอปอมปาดูร์-de Pompadour เป็นที่รู้จักกันดีที่สุด) ซึ่งมีแผนเล่ห์กลต่าง ๆ อันเป็นผลเสียหายแก่ผลประโยชน์ของชาติ สถานการณ์เศรษฐกิจเสื่อมทรามลง และประเทศ

ฝรั่งเศสทรุดโทรมลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งการปฏิวัติปี ๑๗๘๙ คำดำรัสของหลุยส์ที่ ๑๕ ที่ว่า "ภายหลังข้าพเจ้า คือ ความพินาศ" นั้น เป็นคำทำนายที่แม่นยำจริง ๆ

ความระส่ำระสายอันทวีขึ้นของประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งของชนชั้นกลาง จะเห็นได้จากความตื่นตัวทางปัญญาความคิดในเวลานั้น นี่เป็นสมัยของความรู้แจ้ง (Enlightenment) อันเป็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่รวมบรรดานักคิดที่สามารถที่สุดในแขนงต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก คนเหล่านี้เกือบทั้งหมดมุ่งมั่นในเรื่องการปฏิรูปสถาบันของฝรั่งเศส ผู้นำได้แก่นักวิจารณ์เบล (Bayle)* ปราชญ์ล็อค และนักวิทยาศาสตร์นิวตัน การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ในศตวรรษที่ ๑๗ ทำให้เกิดความเชื่อว่าจักรวาลอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎอันเป็นระเบียบและค้นพบได้ และคนสามารถเข้าใจกฎเหล่านี้และแก้ไขปรับปรุงโลกของตนได้ด้วยการใช้เหตุผล ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ทัศนะเช่นนี้เข้ามาสู่วงเขตของปัญหาเรื่องสัมพันธภาพในสังคม และทำให้เน้นความสำคัญของความคิดอันเทอดทูนกันเกี่ยวกับกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งกำหนดมาตรฐานสำหรับความประพฤติทางศีลธรรม ศตวรรษที่ ๑๗ ยังทำให้มีการฟื้นฟูคติประสบการณ์นิยม (empiricism) คือทฤษฎีที่ว่าความรู้มาจากประสบการณ์ทางปฏิบัติ หลักทั้งสอง คือเหตุผลนิยม (rationalism) และประสบการณ์นิยมเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและทั้งคู่จะได้มีบทบาทสำคัญในยุครู้แจ้งศตวรรษที่ ๑๘

ความคิดทางการเมืองในศตวรรษที่ ๑๘ ไม่ใช่ของแปลกใหม่อย่างในศตวรรษที่ ๑๗ อันที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่ปรับมาจากความคิดของศตวรรษก่อน ๆ แต่ในประเทศฝรั่งเศสสมัยหลุยส์ที่ ๑๕ และเพราะคุณภาพของนักวิจารณ์สมัยนั้นด้วย ความคิดเหล่านี้จึงได้เป็นแรงกระตุ้นมากขึ้น บรรดาผู้นำของยุครู้แจ้งเป็นพวกคนอารมณ์โกรธแค้น ฉลาด รอบรู้ และเขียนเก่ง จุดเรียกร้องของคนเหล่านี้ โดยส่วนสำคัญได้แก่ชนกฎุมพี (bourgeoisie) และเพราะเหตุที่กษัตริย์กับนักบวชต่อต้านเสียงวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเก่าอย่างรุนแรง งานเขียนต่าง ๆ จึงมักมีลักษณะอ้อมค้อมและเสียดสี แต่เกือบจะไม่มีผู้ใดที่พลาดเป้าหมาย

---

* Pierre Bayle (ค.ศ. ๑๖๔๗–๑๗๐๖) ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียนของปลายศตวรรษที่ ๑๗ เป็นผู้เปลี่ยนไปถือนิกายคาธอลิคได้ล้มเลิกความเชื่อถือของตน และใช้ชีวิตไปในทางโจมตีไสยศาสตร์และความไร้ขันติธรรมทางศาสนา เขาอ้างหนักแน่นว่า ศรัทธาและเหตุผลไม่อาจเข้ากันได้

ในหมู่พวกเมธี (Philosophes) ซึ่งเป็นตัวแทนของยุครู้แจ้งด้วยกัน ผู้ที่มีอิทธิพลที่สุด คือ วอลแตร์ (Voltaire) วอลแตร์ไม่ใช่นักประชาธิปไตย เขามีแต่ความรู้สึกเหยียดมวลชน แต่เขาก็มีเหตุผลลึกซึ้ง มีเมตตาจิต รักเสรีภาพ และปัญญาแหลมคม เมื่อไปเยือนประเทศอังกฤษ (ค.ศ. ๑๗๒๖—๑๗๒๙) เขาศึกษางานของล๊อคและนิวตัน เมื่อกลับฝรั่งเศส เขาวิเคราะห์แยก–แยะระบอบเก่าด้วยปากกาของเขาโดยใช้ความคิดของคนอังกฤษผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสองเป็นรากฐานสนับสนุนการโจมตีของเขา ข้อโจมตีรุนแรงที่สุดของเขาสงวนไว้สำหรับองค์การศาสนา และเขาถือหลักของเบลและล๊อคในการเรียกร้องให้มีขันติธรรมทางศาสนา แม้เขาจะถูกจำคุกชั่วระยะสั้นตอนหนึ่งเพราะความคิดเห็นของเขา แต่ไหวพริบและความช่ำชองในการเขียนเรื่องเสียดสี ช่วยให้เขาเป็นอิสระในระหว่างเวลาที่เหลือในชีวิตของเขา วอลแตร์ดึงดูดความนิยมใหญ่หลวงในฝรั่งเศสและทั่วทั้งยุโรปและ (ซึ่งเป็นของใหม่สำหรับปัญญาชนหัวรุนแรงสมัยนั้น) ทำเงินได้มากมาย

ยังมีคนอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เฮลวิติอุส (Hellvetius) คิดค้นหาทางใหม่ในการพิเคราะห์จริยธรรมและผ่านหลักความคิดต่อไปยังเบนแธม (Bentham) ผู้สร้างทฤษฎีสำคัญว่าด้วยประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ฮอลบัค (Holbach) ผู้ไม่เชื่อพระผู้เป็นเจ้าและเป็นนักวัตถุนิยมกล่าวว่า ปรากฏการณ์ทั้งปวงอาจอธิบายได้ในแง่ของกฎธรรมชาติ และบอกว่า รัฐบาลทั้งหลายมีอยู่เพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ดังนั้นจึงเท่ากับคิดไว้ก่อนหลักปรัชญาคล้าย ๆ กันต่อมาของคาร์ล ม๊ากซ์ (Karl Marx) ดิเดอโร (Diderot) บรรณาธิการหนังสือชุดเอนไซโคลปีเดีย (Ency–clopedia) เป็นผู้อำนวยงานรวบรวมชิ้นเอกนี้ โดยมุ่งให้เป็นการหลอมความคิดเห็นมากกว่าให้ข้อความรู้ พวกฟีโลซอฟ ส่วนมากเขียนให้กับเอนไซโคลปีเดีย เกสเนย์ (Quesnay) และกลุ่มของเขาคือ "ฟิซิโอแครต" (physiocrats) ในสมัย ๑๘ ปีก่อนการตีพิมพ์เรื่อง *ความมั่นคงของนานาชาติ* (Wealth of Nations) ของอาดัม สมิธ กำลังทำการเรียกร้องสนับสนุนให้มีประกอบการเสรีในชีวิตเศรษฐกิจ

คนเหล่านี้ทั้งหมดเป็นแรงกระตุ้นส่งเสริม (หรือว่าเป็นที่ระคายเคืองแก่ผู้สนับสนุนระบอบเก่า) แต่ไม่มีผู้ใดเป็นนักประชาธิปไตยเลย บางคนต้องการเพียงระบบที่เป็นเผด็จการน้อยลงบ้าง หรืออย่างดีที่สุดก็ต้องการจอมเผด็จการชนิดรู้ผิดรู้ชอบ ซึ่งอาจปกครองตามกฎแห่งธรรมชาติเช่นที่เข้าใจกันในหมู่ฟีโลซอฟ คนอื่น ๆ อย่างเช่นมองเตสกิเออต้องการให้มีระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐ-

---

* ผู้ที่เขียนเป็นที่รู้จักกันว่า "เอนไซโคลปีดิสต์" (Encyclopedists)

ธรรมนูญคนเหล่านี้มีความเชื่อต้องกันว่า รัฐบาลควรปรับปรุงแก้ไขภาวะของประชาชนและมีความคิดเห็นพ้องเท่าๆ กันว่า อนาธิปไตยจะเป็นผลเกิดจากระบบใดก็ตามที่ประชาชนเองทำการปกครอง แต่ก็ยังมีผู้หนึ่งที่เกลียดสังคมซึ่งตนมีชีวิตอยู่ยิ่งกว่าคนอื่นๆ ทั้งหมดแล้วก็ยังเป็นผู้ที่โต้แย้งยุครู้แจ้งและบรรดาปากเสียงทั้งหมดของยุคนี้ เขาผู้นี้คือ ชัง ช๊าคส์ รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) ในความเปลี่ยนแปลงต่อมาของทฤษฎีทางการเมือง เขาเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งกว่าคนใดในสมัยเดียวกัน

ชีวิตและงานของรุสโซ

ทัศนะของคนทั้งหลายเป็นไปตามประสบการณ์ของตน รุสโซเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงกฎอันพูดกันถึงบ่อยๆ ข้อนี้ ความสัมพันธ์ของชีวิตกับความคิดของเขาเป็นที่เห็นได้ชัดแจ้งและหนักแน่นและได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดจากบรรดานักศึกษาปรัชญาของเขา โชคดีที่รุสโซเองได้ให้เรื่องราวชีวประวัติไว้มากมายในเรื่อง *คำสารภาพ* (Confessions) ของเขา ซึ่งเขียนขึ้นอย่างละเอียดละออชีวิตที่เขาบรรยายไม่ใช่ชีวิตที่เป็นสุข ทั้งบุคลิกภาพที่ผลุดขึ้นจากหน้าหนังสือเรื่อง *คำสารภาพ* ก็ไม่น่าพิศมัยอะไรนัก อย่างน้อย มันเป็นชีวิตที่ผิดปกติธรรมดา อย่างไรก็ดี เราต้องพยายามฝืนความรู้สึกที่อยากจะวินิจฉัยปรัชญาของรุสโซด้วยลักษณะอุปนิสัยของเขา

รุสโซเกิดที่เจนีวา ปี ๑๗๑๒ และอยู่ที่นั่นจนถึงปี ๑๗๒๘ นี่เป็นข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญทีเดียว เจนีวาเป็นนครรัฐที่ปกครองตัวเอง และพลเมืองมีความภาคภูมิในความเป็นเอกราชของเจนีวา เจนีวายังเป็นที่มั่นกำลังสำคัญของนิกายคาลวิน รุสโซไม่เคยสิ้นความนิยมชมชื่นในรูปการปกครองของเจนีวา และทั้งที่มีชีวิตอย่างอิสระเสรีต่อมา เขาก็ยังคงพกเอานิสัยอันเข้มงวดแบบเพียวริแตนซึ่งคงจะได้มาจากกฎศีลธรรมอันเคร่งครัดตามที่ยึดถือกันทั่วไปในนครบ้านเกิดของเขา คำสั่งสอนเรื่องศีลธรรมที่รุสโซผู้เยาว์วัยได้รับล้วนมาจากสังคมทั้งนั้น ไม่ใช่จากบ้านของเขา มารดาของเขาถึงแก่กรรมเมื่อรุสโซเกิด บิดาของเขาคือ อิสซัค รุสโซ (Issac Rousseau) ไม่ได้มีความเหมาะสมเอาเลยสำหรับภาระอบรมเลี้ยงดูบุตร เขาเป็นช่างทำนาฬิกา แต่สมัครที่จะเป็นครูสอนเต้นรำมากกว่า อันเป็นอาชีพที่บรรดาผู้เป็นพ่อแม่ทั้งหลายในนครอันเคร่งแห่งเจนีวาไม่เห็นดีเห็นงามด้วยเลย ผู้เป็นบิดาอ่านหนังสือให้บุตรของตนฟังตามโอกาสซึ่งก็เป็นการฆ่าเวลาที่น่าสรรเสริญอยู่ หากแต่ว่าบทวรรณกรรมที่อ่านนั้นโดยทั่วไปเป็นเรื่องรักๆ ใคร่ ๆ มากกว่าให้ความรู้ อิสซัคแทบจะไม่ได้สำนึกผิดอะไรเมื่อเขายอมเนรเทศตัวเองออกจากเจนีวา มากกว่าที่จะเสี่ยงถูกจำคุกหลังจากที่เกิดทะเลาะวิวาทกับ "ใครคน...หนึ่ง" รุสโซได้รับการดูแลจากลุง ซึ่งส่งเขาไปโรงเรียน

ที่บอซซี (Bossey) อันเป็นเวลาที่ไม่เกิดผลอะไรอยู่สองปี ในปี ๑๗๒๕ เขาได้รับเข้าฝึกงานกับช่างแกะสลักผู้หนึ่งซึ่งเป็นคนหยาบช้าและดุร้าย ชื่อว่า อาเบล ดูกองเมิง (Abel Ducommun) ระหว่างทำงานรับจ้างอยู่กับคนผู้นี้ รุสโซเรียนรู้จักลักเล็กขโมยน้อยและโกหกเสียเป็นส่วนใหญ่

รุสโซผละจากดูกองเมิงและจากเจนีวาในปี ๑๗๒๘ และเริ่มใช้ชีวิตตั้งแต่อายุ ๑๖ แบบกึ่งพเนจรอยู่เป็นเวลา ๑๔ ปี ระหว่างนั้น เขาอาศัยพึ่งพาคนจำนวนหนึ่งเป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน ที่สำคัญที่สุดคือ มาดาม เดอ วารังส์ (Madame de Warens) ซึ่งรุสโซพักพิงอยู่ด้วยหลายครั้ง และได้ใช้ห้องสมุดและการสังสรร ทำให้เขาได้เจนจัดกับโลกขึ้นและร่ำเรียนต่อได้บ้าง ณ ที่นั่น รุสโซอ่าน *อุตมรัฐ* ของเปลโต้ อันเป็นงานที่มีอิทธิพลแรงกล้าต่องานเขียนทางการเมืองต่อมาของเขา รุสโซยังได้แสดงให้เห็นสติปัญญาธรรมชาติในทางดนตรีซึ่ง มาดาม เดอ วารังส์ ส่งเสริม และความสามารถธรรมชาติของเขาช่วยให้เขาได้การต้อนรับเข้าสู่วงการศิลปินในปารีส

รุสโซไปถึงปารีสในปี ๑๗๔๒ หลังจากที่ทะเลาะกับผู้อุปถัมภ์ของตน คือ มาดาม เดอ วารังส์ ซึ่งเขารู้สึกริษยาอย่างออกนอกหน้าเขาเป็นคนขยันขันแข็ง และบุคลิกภาพอันกล้าแข็งของเขาเป็นที่ดึงดูดใจแก่คนที่รู้จักจำนวนมากทีเดียว ซึ่งรู้สึกทั้งนิยมชมชื่นและชิงชังในตัวเขา ตอนนี้รุสโซมีอายุ ๓๐ ปี และเชื่อในแง่ดีว่า ระบบใหม่เกี่ยวกับตัวเครื่องหมายดนตรีที่เขาคิดสร้างขึ้นคงจะทำให้เขามีชื่อเด่นขึ้นทันที การปฏิเสธระบบของเขาเป็นครั้งแรกของความผิดหวังหลาย ๆ ครั้งที่เขาต้องได้รับในปารีสภายหลังระยะเวลาหนึ่งรุสโซทำงานในตำแหน่งเล็ก ๆ ตำแหน่งหนึ่งในสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำเวนิซ หนึ่งปีต่อมาเขาลาออก และกลับไปปารีส กล่าวคำผรุสวาทรุนแรงถึงเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสทำให้ระคายความรู้สึกของคนหลายคนซึ่งมิฉะนั้นแล้วก็คงจะช่วยเหลือเขา เป็นเวลาหลายปีต่อมา รุสโซพยายามหาช่องทางเข้าสู่สังคมฝรั่งเศส เขาเคยหวังไว้ว่า ปัญญาความสามารถทางดนตรีของเขาคงทำให้เขาเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ว่าเขาไม่ดีพอ เขาเขียนบทละครโอเปร่า แต่ผมล้มเหลว งานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เขาพอจะหาได้ก็คืองานเสมียนซ้ำ ๆ ซาก ๆ ซึ่งรุสโซเกลียด เมื่อถูกปฏิเสธจากสังคมอันเจนจัด รุสโซก็หันไปทางตรงกันข้ามเพื่อหาสิ่งประโลมใจ เขาคบเพื่อนในหมู่คนชั้นต่ำ ๆ ที่สุด นี่เองที่เขาได้พบกับเตแรซ เลอวาซเซอร์ (Therése Levasseur) เธอเป็นคนไม่รู้หนังสือและหยาบช้า แต่รุสโซหลงใหลเธอในยามเปล่าเปลี่ยว และนี่เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ซึ่งยืนยาวตลอดชีวิตของรุสโซ ทั้งสองกินอยู่กันมี

บุตร ๕ คนซึ่งรุสโซส่งไปอยู่สถานเด็กกำพร้าหมดทุกคน คนที่รู้จักเขาต่างรู้สึกสลดใจที่เขาคบหาสมาคมกับเตแรซ รุสโซเกลียดชังมารดาของเธอผู้มีอารมณ์ร้ายน่ากลัว แต่กระนั้นเขาก็มีความสุขกับเตแรซอยู่บ้าง เมื่อใกล้จะจบชีวิตของเขา เขาสมรสกับเธอแม้ว่าจะมีปัญหาน่าสงสัยเกี่ยวกับความถูกต้องตามกฎหมายของพิธีสมรสอยู่บ้างก็ตาม

จุดเปลี่ยนแปลงในงานชีวิตของรุสโซเกิดขึ้นในเดือนตุลาคม ๑๗๔๙ เมื่อเขาได้เห็นประกาศประกวดบทเรียงความ ซึ่งบัณฑิตสถานแห่งดีชอง (Academy of Dijon) เป็นผู้จัดขึ้น เป็นการเรียงความที่ต้องการคำตอบปัญหาว่า "ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และศิลปมีส่วนทำให้ศีลธรรมเสื่อมลงหรือบริสุทธิ์ขึ้น" ปัญหานี้ ซึ่งตั้งขึ้นด้วยเจตนารมณ์ของยุครู้แจ้งมุ่งอย่างชัดแจ้งที่จะให้ได้คำตอบอันเป็นการเทอดทูนความรุดหน้าของวิทยาศาสตร์ แต่รุสโซมองปัญหาในแนวที่ต่างออกไปเพราะเขาฉลาดแหลมพอที่จะรู้ว่าคำตอบในแง่ปฏิเสธจะเป็นเด่นในการประกวด และเพราะว่า ทัศนะเช่นนั้นจะให้โอกาสแก่เขาระบายความเคืองแค้นต่อสังคมซึ่งปฏิเสธเขามา ความสำเร็จของรุสโซโด่งดัง เขาไม่แต่เพียงชนะประกวดเท่านั้น แต่ยังได้มีชื่อเสียงยิ่งใหญ่เกือบในชั่ววันเดียวบทความเรียงของเขาซึ่งชื่อ *บทความว่าด้วยผลทางศีลธรรมของศิลปและวิทยาศาสตร์* (A Discourse on the Moral Effects of the Arts and Sciences) อ้างว่าศีลธรรมได้เสื่อมโทรมลงในขณะที่ศิลปและวิทยาศาสตร์ชักจูงคนให้ออกไปจากสภาวะแห่งความดีตามธรรมชาติของตน ข้ออ้างอิงของรุสโซเป็นเรื่องอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล และเขายึดถือทัศนะที่พึ่งไม่ขึ้นเสียเป็นส่วนใหญ่ เขารู้สึกประหลาดใจในเสียงนิยมชมชื่นเพราะบทความของเขา และในคุณภาพของทัศนะฝ่ายตรงกันข้าม แต่เมื่อได้แสดงออกไปแล้ว ทัศนะของเขาเองจะต้องได้รับการป้องกัน และรุสโซก็ป้องกันได้อย่างปราดเปรื่องเสียด้วย เขาสร้างแบบทำนองของเขาในฐานะเป็นนักเขียนและทวีปัญญาสามารถในฐานะเป็นนักโต้คารม ยิ่งกว่านั้นเขารับเอาท่วงทีกิริยาง่าย ๆ และแนวการดำรงชีวิตให้เข้ากันกับทัศนะที่เขายึดถือในบทความเรียงของเขา สังคมซึ่งเคยบอกปัดเขาเมื่อเขาต้องการมาบัดนี้ต้องการเขาในยามที่เขาปฏิเสธสังคม

ในปี ๑๗๕๔ รุสโซเขียนบทเรียงความอีกเรื่องหนึ่งในการประกวดของบัณฑิตสถานแห่งดีชองอีกเช่นเดียวกัน บทความเรื่องที่สองของรุสโซ คือ *กำเนิดแห่งความไม่เสมอภาค* (The Origin of Inequality) ซึ่งดีกว่าเรื่องแรกแม้ว่าคราวนี้จะไม่ได้รางวัลก็ตาม ในบทความเรื่องนี้เขา

ยกย่องสภาวะแห่งความบริสุทธิ์ของคน และโจมตีสังคมอันเสื่อมทรามซึ่งเขากล่าวว่าเป็นผลเกิดจากสถาบันทรัพย์สินส่วนตัว ในปีต่อมารุสโซเขียนบทความเรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* (Political Economy) ให้แก่หนังสือชุดเอนไซโครปีเดีย ในบทความเรื่องนี้เขาถือทัศนะที่ต่างออกไป เขายอมรับสังคมและทรัพย์สินส่วนตัวและพยายามพิจารณาปัญหาการเมืองในแนวที่มุ่งเสริมสร้างขึ้น บทความนี้มีความสำคัญในเบื้องแรกเพราะว่ารวมทัศนะต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้นำมาขยายไว้ในงานเขียนยิ่งใหญ่ทางการเมืองของเขาเรื่อง *สัญญาสังคม* (Social Countract)

ในปี ๑๗๕๖ เพื่อนฝูงให้บ้านหลังหนึ่งในชนบทแก่รุสโซ ณ ที่นั้นเขาดำรงชีวิตและเขียนอยู่อย่างค่อนข้างเก็บตัวเป็นเวลา ๖ ปี เท่าที่เขามีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นจะเป็นทางส่วนตัวหรือโดยจดหมายก็ตาม รุสโซทำให้คนเหล่านั้นเกลียดชังไปเสียหมด เขาทะเลาะกับมาดามปีเนย์ (d' Epinay) ผู้เคยช่วยเหลือให้เขาตั้งตัวมีถิ่นฐานในชนบท เขาทะเลาะกับดิเดอโรและกับวอลแตร์ น่าประหลาดที่ว่าทั้งที่เป็นโรคชอบวู่วามหลงผิด แต่รุสโซก็ไม่เคยขาดผู้อุปถัมภ์คอยให้ความช่วยเหลือแม้พวกคนที่ช่วยเองจะไม่สะดวกใจอย่างยิ่งก็ตาม ทั้งที่มีเรื่องยุ่งยากอยู่เสมอ แต่รุสโซก็มีเวลาเขียนงานเขียนสำคัญที่สุดของเขา ๓ เรื่อง คือ *ลา นูแวลล์ เอลัวซ์* (la Nouvelle Héloise ค.ศ. ๑๗๖๑) *สัญญาสังคม* (Le Contract Social ค.ศ. ๑๗๖๒) และ *เอมิล* (Emile ค.ศ.๑๗๖๒) ทั้งหมดเขียนขึ้นตอนใกล้ระยะนี้ เรื่องแรกเป็นนวนิยายสะเทือนอารมณ์ ซึ่งสร้างความตื่นเต้นในชั่ววันเดียวในยามที่ความไม่เชื่อถือและความเจนโลกมีอิทธิพลต่อแนวการเขียน เรื่อง *เอมิล* ส่วนหนึ่งเป็นนวนิยายส่วนหนึ่งเป็นบทเขียนโจมตีระบบการศึกษาแบบเก่า ซึ่งในเวลานั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์การศาสนา และรุสโซเสนอให้ใช้วิธีแบบธรรมชาติ

เรื่อง *เอมิล* ยั่วยุให้เกิดการตอบโต้รุนแรงจากทั้งองค์การศาสนาและรัฐเช่นเดียวกัน รุสโซได้รับการแนะนำจากเพื่อนฝูงให้หนี และเขาก็ปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น เมื่อถูกปฏิเสธไม่ยอมให้พักพิงลี้ภัยในเจนีวา อันเป็นที่ที่บรรดาผู้ปกครองพากันเดือดดาล ทำนองเดียวกับพวกนักบวชคาธอลิคเพราะความขาดศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของรุสโซ และแนวความคิดอันผิดประหลาดของเขาในเรื่องการศึกษา รุสโซได้ที่พักพิงชั่วคราวในเนอชาเตล (Neuchâtel) ภายใต้ความคุ้มครองของเฟรเดริคที่ ๒ แห่งปรัสเซียในปี ๑๗๖๒ ในเดือนมกราคม ๑๗๖๖ เขาไปยังประเทศอังกฤษและอยู่ที่นั่นเป็น

เวลากว่าปีเล็กน้อย ในเดือนพฤษภาคม ๑๗๖๗ เขากลับประเทศฝรั่งเศสและใช้ชีวิตที่เหลือทั้งหมดส่วนใหญ่ในปารีส รุสโซยังเขียนอยู่ต่อไป ทั้งที่ในตอนนั้นจิตใจเขาไม่สมประกอบ และบางครั้งถึงกลับเสียสติจริง ๆ เรื่อง *คำสารภาพ* และ *บทสนทนา* (Dialoques) ของเขาทั้งสองเรื่องเขียนขึ้นในตอนนั้น และเขาเริ่มเขียนเรื่อง *ฝันถึงนักท่องเที่ยวผู้เปล่าเปลี่ยว* (Réveries d' un Promeneur Solitaire) อันเป็นงานที่มุ่งแสดงถึงประวัติของเขาให้จบบริบูรณ์ นอกจากนี้เขายังออกแบบรัฐธรรมนูญสำหรับโปแลนด์และคอร์ซิกา ในเดือนพฤษภาคม ๑๗๗๘ รุสโซรับคำเชิญจากนักการเงินมั่งคั่งผู้หนึ่ง คือ นาย เดอ ชิราร์แดง (M. de Girardin) ให้ไปใช้ที่พักชนบทที่เอร์เมอนองวิลล์ (Ermenonville) เขาถึงแก่อนิจกรรมที่นั่นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๑๗๗๘

แบบแผนและจุดประสงค์ของทฤษฎีรุสโซ

ปรัชญาการเมืองของรุสโซมีทางแปลความกันได้เกือบเท่า ๆ กับจำนวนผู้แปลทฤษฎีนี้ ปรัชญาของเขาซับซ้อนผิดธรรมดาคล้ายๆ กับตัวรุสโซเอง งานเขียนของเขามักจะเป็นแบบนามธรรมและไม่ชัดแจ้งเสมอไป และข้อสุดท้าย ความคิดของเขาไม่สอดคล้องรับกันไปหมด แม้ว่าจากการพิจารณางานเขียนของเขาในที่สุด จะแสดงให้เห็นความกลมกลืนมากกว่าที่ปรากฏในชั้นแรก อย่างน้อยแบบแผนอันต้องด้วยหลักเกณฑ์ ซึ่งอาจติดตามและเข้าใจได้จากความรู้ถึงประสบการณ์ของรุสโซ เขาเกลียดสังคมที่เขามีชีวิตอยู่ เพราะความผิดซึ่งจะจริงหรือคิดเอาก็ตามที่สังคมได้ก่อไว้กับเขา และความผิดหวังทำให้เขายกย่องส่วนดีของคนธรรมชาติและสังคมขั้นปฐม ซึ่งเขาคิดเอาว่าอาจเคยมีอยู่ก่อนที่คนจะเสื่อมลงเพราะอารยธรรม แต่ถึงจะเกลียดสังคม เขาก็คงต้องการสังคมอยู่นั่นเอง และเพื่อจุดประสงค์เช่นนี้ เขาได้สร้างแผนผังซึ่งเขาเชื่อว่าจะเป็นผลให้เกิดประชาคมขึ้น และทำให้มนุษยชาติสามารถมีความผาสุกโดยไม่ต้องได้รับผลร้ายที่กำลังเป็นอยู่ การเข้าใจถึงประสบการณ์อันขัดแย้งกันเหล่านี้ จะช่วยให้เข้าใจได้มากถึงลักษณะความคลุมเครือที่เห็นกันในทฤษฎีของรุสโซ*

เฮินชอร์ (Hearnshaw) ใช้ลักษณะเทียบเคียงในพระคัมภีร์แสดงลำดับขั้นต่าง ๆ ของการขยายเติบโตในทฤษฎีของรุสโซ คริสต์ศาสนาเริ่มต้นด้วยสภาวะแห่งความบริสุทธิ์ของคน แล้วก็ตาม

* Rousseau, Political Writings (แปลและเรียบเรียงโดย Frederick Watkins), Thomas Nelson & Sons, N.Y. 1953. หน้า xiii

มาด้วยความตกต่ำของคน เข้าสู่ภาวะอันเลวร้ายซึ่งเป็นผล ด้วยแผนผังสำหรับช่วยปลดเปลื้องบาปของคน และในที่สุดด้วยความหวังในสภาวะอันสมบูรณ์สำหรับผู้ที่ได้รับการช่วยปลดเปลื้องบาป* ในบทความสองเรื่องแรก (และเขาพูดถึงเรื่องเดียวกันใน*เอมิล*และ*ลา นูแวล เอลัวซ์*) รุสโซก็เชื่อด้วยเหมือนกันว่าคนได้สูญเสียความบริสุทธิ์แต่เดิมของตนและตกอยู่ในภาวะอันเสื่อมทราม บทความเรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* และ *สัญญาสังคม* เป็นแผนผังของเขาสำหรับช่วยปลดเปลื้องบาปรวมทั้งสำหรับประชาคมอันสมบูรณ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นหากแผนผังของเขาเป็นที่ยอมรับกัน ลักษณะการมองปัญหาแบบเบ็ดเสร็จ หรือหาจุดแก้ขั้นถึงรากถึงโคนนี้เองที่ทำให้รุสโซแตกออกไปจากนักวิพากษ์สังคมฝรั่งเศสคนอื่น ๆ คนเหล่านี้ถือว่าคนมีเหตุผล แต่เห็นแก่ตัวและไม่สามารถปกครองตัวเองและพยายามหาทางปฏิรูปสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนรุสโซพยายามหาทางปั้นธรรมชาติของคนขึ้นใหม่ และสร้างสังคมชนิดที่ต่างออกไปโดยสิ้นเชิง บรรดาฟิโลซอฟโดยทั่วไปอาศัยพื้นฐานของหลักปัจเจกนิยม และผลประโยชน์ส่วนตัว คนเหล่านี้เชื่อว่าคนที่ทรงเหตุผลควรจะเป็นเสรีในการแสวงหาประโยชน์ของตน และสถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อปิดหนทางของตนควรจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเสียเพื่อให้คนมีอิสรภาพมากขึ้น รุสโซสนับสนุนเสรีภาพสำหรับบุคคล แต่เขาเกรงว่าการแสวงประโยชน์ส่วนตัวจะทำให้ประชาคมแตกแยกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ทำให้คนหนึ่งอยู่ใต้อำนาจอีกคนหนึ่ง และบั่นทอนทำลายสังคมซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่เป็นทางให้คนดำรงชีวิตอันอุดมด้วยศีลธรรมได้ ในการพิจารณาปัญหาของอิสรภาพและสิทธิอำนาจ ปราชญ์ทางการเมืองส่วนมากถือหลักให้เกิดดุลย์ระหว่างสองอย่างนี้ คนเหล่านี้มองเห็นอิสรภาพและสิทธิอำนาจเป็นพลังที่ต้านกัน แต่ละอย่างก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตที่ดีด้วยกัน ดังนั้นปัญหาจึงอยู่ที่จะกำหนดเสรีภาพที่พึงปรารถนาขึ้นแล้วชี้ให้เห็นขอบเขตของเสรีภาพเหล่านี้ และสร้างสถาบันขึ้นเพื่อธำรงรักษาโครงสร้างที่เกิดขึ้น ตรงกันข้ามรุสโซพยายามเชื่อมเสรีภาพและสิทธิอำนาจเข้าด้วยกัน เขายืนยันว่า ถ้าหากได้สังคมชนิดที่ถูกต้องแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นหลักการที่ส่งเสริมมากกว่าที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

"บทความ" เรื่องแรกและเรื่องที่สอง

รุสโซเองถือว่า*บทความ*เรื่องแรกเป็นงานเขียนที่เลวที่สุดของเขา บทความนี้มีลักษณะโต้คารมกรุ่นไปด้วยอารมณ์ และดูจะเขียนอย่างรีบ ๆ เป็นการโจมตีหลักการต่าง ๆ อันเป็นแก่นของ

* F.J.C. Hearnshaw, The Social and Political Ideas of Some Great French Thinkers of the Age of Reason, Barnes and Nobles, Inc., New York, 1950 หน้า ๑๘๖–๑๘๗

ยุครู้แจ้ง คือหลักการที่ว่า คนได้ใช้เหตุผลของตนเพื่อค้นหากฎแห่งธรรมชาติซึ่งช่วยให้ชีวิตมนุษย์ได้อาศัยใช้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างมากและอาจแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นอีก ที่ว่าความก้าวหน้าจะเกิดขึ้นแน่นอนถ้าหากได้นำเอาเหตุผลและปัญญามาใช้แก้ปัญหา และที่ว่าความเจริญรุดหน้าที่มีอยู่แล้วในทางวิทยาศาสตร์และศิลปะเป็นแต่เพียงเริ่มต้นเท่านั้น อาจจะยังมีมากยิ่งกว่านี้นัก

รุสโซถือทัศนะตรงกันข้าม เขาบอกว่า ศิลปะและวิทยาศาสตร์ได้ทำให้คนเสื่อมเสียและทำให้สังคมอ่อนแอลง สิ่งเหล่านี้ให้ "ความสะดวก" และสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ และสร้างทัศนะวัตถุนิยมซึ่งบั่นทอนคุณธรรมและศีลธรรม

> "ในขณะที่ความสะดวกสบายต่าง ๆ ของชีวิตทวีขึ้น ในขณะที่ศิลปะเข้าสู่ขั้นสมบูรณ์และความฟุ่มเฟือยแพร่ออกไปนั้น กำลังจิตที่แท้จริงเสื่อมคลายลง คุณธรรมก็เสื่อมสูญไป และทั้งหมดนี้เป็นผลของวิทยาศาสตร์ และของศิลปะซึ่งใช้ปฏิบัติเฉพาะส่วนตัวภายในบ้านของคน"*

สัจจะไม่ได้ค้นพบด้วยเหตุผลและสติปัญญา บทบาทของวิทยาศาสตร์มีอยู่จำกัด วิทยาศาสตร์อาจอธิบายลักษณะภายนอกของสิ่งต่าง ๆ แต่ "สัจจะ" จะต้องค้นหาด้วยวิธีอื่น ด้วยวิธีอะไรเล่า ก็โดยอาศัยสัญชาตญาณ ความรู้สึก ศรัทธา และอารมณ์ เราควรละคำสอนของปราชญ์และอาศัยใช้มโนธรรมของเราเอง

> "เพราะเหตุใดเราจึงควรจะสร้างความสุขของเราบนความคิดเห็นของผู้อื่น ในเมื่อเราสามารถหาได้ในหัวใจของเราเอง ขอให้เราปล่อยภาระให้คนอื่นทำการสั่งสอนมนุษย์ตามหน้าที่ของเขาไป และจำกัดตัวเราอยู่กับการทำหน้าที่ของเราเอง เราไม่มีโอกาสที่จะได้ความรู้อันใหญ่ยิ่งไปกว่านี้
>
> "คุณธรรม! ความรู้อันสูงส่งในเรื่องของจิตใจธรรมดาสามัญทั้งหลาย ความอุตสาหะและตระเตรียมถึงเช่นนั้น จำเป็นด้วยหรือที่เราจะต้องรู้จักท่าน หลักการของท่านไม่ได้สลักอยู่ในหัวใจทุก ๆ ดวงดอกหรือ เราจำเป็นด้วยหรือที่จะต้องทำอะไรเพื่อเรียนรู้กฎของท่านให้มากไปกว่าตรวจสอบตัวเราเอง และฟังเสียงแห่งมโนธรรม ในยามเมื่ออารมณ์สงบเงียบ" (*บทความ ฯ*)

รุสโซกล่าวว่า มาตรฐานที่ถูกต้องคือมาตรฐานของคนธรรมชาติซึ่งไม่ถูกทำให้เสื่อมเสียไปด้วยสิ่งชั่วและสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตแบบอารยะ เสียงเรียกร้องใน*บทความ*เรื่องแรกไม่ต่างไปจากเสียงวิงวอนสมัยใหม่ให้หวลกลับไปหา "ศรัทธาของพ่อของเรา" ให้ระมัดระวังต่อความ

---

* J.J. Rousseau, A Discourse on the Moral Effects of the Arts and Sciences, in the Social Contract and Discourses by Jean Jacques Rousseau (แปลและบทนำโดย G.D.H. Cole), E.P. Dutton & Co., Inc., New York, 1931. ข้อความอ้างอิงจากเรื่อง *บทความ* ต่อ ๆ ไปนำมาจากงานแปลฉบับนี้

กังวลจนเกินไปกับคุณค่าทางวัตถุ และให้ยืนหยัดคุณค่าของศรัทธา ความรักชาติ และความเป็นราษฎรที่ดี ข้อความของรุสโซหลายตอนทำนองนี้ มีเสียงสะท้อนของสมัยใหม่

> "เรามีนักฟิสิกส์ นักเรขาคณิต นักเคมี นักดาราศาสตร์ กวี นักดนตรี และนักเขียนเป็นจำนวนมากมายแต่เราไม่มีราษฎรอีกเลยสักคนเดียวในหมู่เรา หรือถ้าจะมีบ้างก็เพียงไม่กี่คน กระจัดกระจายอยู่ตามชนบทอันร้าง คนเหล่านี้ถูกปล่อยให้ล้มหายตายจากไปเองโดยไม่มีใครรู้" *(บทความ ฯ)*

ใน *บทความ* เรื่องที่สอง รุสโซพยายามให้คำอธิบายถึงกำเนิดของความไม่เสมอภาคในหมู่คน เป็นบทเรียงความว่าด้วยกำเนิดของสังคมการเมืองเหมือนกัน และอาจเป็นที่เข้าใจได้ดีขึ้นในแง่นี้ เช่นเดียวกับล็อคและฮ๊อบส์ รุสโซเริ่มต้นด้วยการพิจารณาถึงชีวิตของคนในสภาวะธรรมชาติ เขาบอกว่าการที่จะเข้าใจเหตุผลที่ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคของคนในสังคมการเมืองนั้น เราจะต้องรู้เสียก่อนว่า สถานการณ์ของคนเป็นเช่นไรก่อนมีสังคมการเมือง รุสโซยอมรับว่านี่เป็นเพียงการสันนิษฐานเท่านั้นเอง เพราะสภาวะธรรมชาติ "ไม่มีอยู่อีกต่อไปแล้ว บางทีคงจะไม่เคยมีอยู่เลยและก็คงจะไม่มีวันได้มีด้วย" *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)* คนแรก ๆ ถูกปกครองด้วยกฎของพระผู้เป็นเจ้า และไม่มีหลักฐานแสดงว่า คนเคยหวนกลับไปหาสภาวะธรรมชาติอีก เช่นเดียวกับฮ๊อบส์ รุสโซถือว่าสภาวะธรรมชาติเป็นเกณฑ์ที่อาจใช้วินิจฉัยธรรมชาติของคนได้ คนโดยธรรมชาติเป็นสิ่งที่เขาย่อมจะเป็นถ้าไม่มีสังคมการเมือง

ความไม่เสมอภาคในหมู่คนมีอยู่สองอย่าง อย่างแรกเป็นความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นอย่างเดียวเท่านั้นที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ และประกอบด้วยข้อแตกต่าง "เกี่ยวกับอายุ สุขภาพ กำลังกาย และคุณภาพของความคิดอ่าน หรือของจิตใจ" อีกอย่างหนึ่งคือ "ความไม่เสมอภาคทางจิตใจหรือทางการเมือง" ซึ่งเกิดขึ้นเพราะคนในสังคมประกอบด้วยอภิสิทธิ์ต่าง ๆ อย่างเช่น "ร่ำรวยกว่า มีเกียรติกว่า มีอำนาจมากกว่า" หรือว่า "อยู่ในฐานะที่จะบังคับให้เชื่อฟังได้" ในสภาวะธรรมชาติคน ๆ เดียวอาจแข็งแรงกว่าอีกคนหนึ่ง และใช้เขาในทางที่ผิด แต่นี่ก็ไม่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของนายกับทาส นี่เป็นข้อแตกต่างที่มีอยู่แต่ในสังคมการเมืองเท่านั้น ในสภาวะธรรมชาติผู้ที่ถูกใช้ในทางที่ผิดเพียงแต่หนีไปเสียก็ได้ ไม่มีกฎหมายหรือองค์การใดที่จะมาจำกัดเขาไว้ รุสโซบอกว่า ข้อผิดพลาดสำคัญของฮ๊อบส์อยู่ที่ถือเอาว่าความไม่เสมอภาคของสังคมการเมืองเป็นสิ่งที่ได้รับต่อมาจากสภาวะธรรมชาติ และถือว่าถ้าปราศจากอำนาจของรัฐการเมืองแล้ว ก็จะมีสงครามของคน

ทั้งหมดต่อคนทั้งหมด รุสโซอ้างว่า ข้อเท็จจริงมีว่าสภาวะสงครามเป็นสิ่งควบคู่ไปกับสังคมการเมือง ไม่ใช่สังคมธรรมชาติ เราเห็นรอบ ๆ ตัวเราถึงความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย ระหว่างคนแข็งแรงกับคนอ่อนแอพร้อมด้วยความทุกข์ยากอันเกิดตามมาของคนเหล่านี้ และเรามักจะเห็นว่าปรากฏการณ์ทั่วไปเช่นนั้นเป็นพื้นฐานที่แท้ของธรรมชาติมนุษย์ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงพื้นทรายซึ่งเคลือบคลุมพื้นฐานที่แท้จริง สิ่งเหล่านี้จะต้องถูกขจัดออกไปเสียก่อนที่เราจะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดแจ้งว่าอะไรเป็นสาระของธรรมชาติมนุษย์อย่างแท้จริง

เพราะเหตุที่คนในสภาวะธรรมชาติต่างคนต่างอยู่ และดังนั้น จึงไม่มี "ความสัมพันธ์ทางจิตใจหรือ พันธะอันแน่ชัดต่อกัน" คนย่อมไม่มีดีและเลว ตัวอย่าง เช่น "ศีลธรรม" ก็ดี "คุณธรรม" ก็ดี "ดี" และ "เลว" ก็ดี จะมีความหมายก็เฉพาะตราบเท่าที่นำมาใช้กับความสัมพันธ์ของมนุษย์ คนธรรมชาติไม่ใช่สัตว์ป่าระรานตามที่ฮ๊อบส์วาดให้เห็นเป็นเช่นนั้น คนเราค่อนข้างขลาดและกลัว และมักจะพยายามเลี่ยงการสู้รบมากกว่าที่จะต้องการแสวงหา คนต้องการสงวนรักษาตนเอง แต่ในธรรมชาติ คนไม่พยายามประทุษร้ายซึ่งกันและกันเพื่อการนี้ รุสโซว่าคนธรรมชาติมีเหตุจูงใจสองอย่าง ได้แก่ ความรักตนเอง หรือสัญชาตญาณของการสงวนรักษาตนเอง และความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุจูงใจประการหลัง ช่วยแก้พลังของประการแรก และทำให้สังคมมีอยู่ได้ "ฉะนั้น จึงแน่นอนว่า ความเห็นอกเห็นใจเป็นความรู้สึกธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งมีส่วนส่งเสริมการสงวนรักษามนุษยชาติทั้งมวลด้วยการผ่อนคลายความรุนแรงของความรักตนเองในแต่ละบุคคล" *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)*

อย่างไรก็ดี ความสมบูรณ์ไม่ใช่สันติภาพที่เป็นความปรารถนาสำคัญของมนุษยชาติและนี่ไม่อาจบรรลุผลได้ในสภาวะธรรมชาติ การเข้าสมาคมเป็นความจำเป็น ไม่ใช่แยกต่างคนต่างอยู่ ถ้าหากคนจะก้าวไปจากการดำรงชีวิตอย่างสัตว์ซุกซ่อนและหวาดกลัวไปสู่ความเป็นอยู่ที่มีศีลธรรม คนอาจทำให้สมบูรณ์ขึ้นได้ แต่ความสามารถที่จะทำให้สมบูรณ์ของคนเราเป็นความสามารถอันซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยประชาคมเพื่อให้บังเกิดผล ปัญหามีว่า คนธรรมชาติที่แยกต่างคนต่างอยู่นั้น สร้างสมาคมขึ้นมาอย่างไร สมาคมก่อให้เกิดการเปรียบเทียบและแล้วก็เกิดการแข่งดีและความเหลื่อมล้ำ

"ใครก็ตามที่ร้องเพลงและเต้นรำได้ดีที่สุด ใครก็ตามที่งามที่สุด แข็งแรงที่สุด ช่ำชองที่สุด หรือวาทะคมคายที่สุด ย่อมได้รับการพิจารณาสนใจมากที่สุด และนี่เป็นก้าวแรกไปสู่ความไม่เสมอภาค และในขณะเดียวกันไปสู่ความชั่วร้าย จากข้อแตกต่างขั้นแรกเหล่านี้ ก็จะเกิดเป็นความเห่อเหิมและเหยียดหยามของฝ่ายหนึ่ง และความละอายและริษยาของอีกฝ่ายหนึ่ง และความเดือดพล่านเพราะเหตุปัจจัยก่อกวนใหม่ ๆ เหล่านี้ จะจบลงด้วยการทำให้เกิดปัจจัยผสมผสานกันเป็นผลหายนะต่อความบริสุทธิ์และความสุข" *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)*

ดังนั้น สังคมขั้นเริ่มแรกจึงเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นระหว่าง "ความเฉยเมยของสภาวะเริ่มแรกและความแข็งขันอันน่ารำคาญของความอวดตัวของเรา" ผลเสียมีอยู่ เพราะสังคมเช่นว่านั้นนำความชั่วร้ายและโทษมาให้ แต่ผลดีมีน้ำหนักกว่าผลร้าย ส่วนใหญ่เพราะว่าหลักธรรมเป็นสิ่งที่อาจมีได้และคนอาจขึ้นอยู่เหนือการดำรงชีวิตแบบสัตว์เดียรัจฉานในสภาวะธรรมชาติ ในบรรดาสภาวะทั้งหมดนี่เป็นภาวะที่ดีที่สุดสำหรับคน เขาสูญเสียความบริสุทธิ์ของเขา แต่ก็มีโอกาสที่จะได้มีความสมบูรณ์ทางจิตใจ

โอกาสเช่นนี้สูญหายไปไหนเสียเล่า สังคมแรกเริ่มแต่ให้ผลดีนี้ได้กลับกลายเป็นสังคมการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งความเห็นแก่ตัวและละโมภ ทำให้คนคอยจ้องเล่นงานซึ่งกันและกัน ซึ่งความไม่เสมอทัดเทียมก่อให้เกิดความเกลียดและริษยา และทำลายมากกว่าที่จะส่งเสริมหลักธรรม เหล่านี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไรกัน นี่เป็นผลของความเปลี่ยนแปลงอีกสองอย่างเกี่ยวโยงกันซึ่งที่สำคัญที่สุด ได้แก่สถาบันทรัพย์สินส่วนตัว

"คนๆ แรกที่ได้ปิดกั้นเขตที่ดินแล้วคิดถึงตัวเองที่จะพูดว่า *นี่เป็นของฉัน* แล้วก็มีคนพื้น ๆ พอที่จะเชื่อเขา นั่นแหละเป็นผู้ก่อตั้งที่แท้จริงของสังคมการเมือง จะมีอาชญากรรม สงคราม และฆาตกรรมจำนวนเท่าใด จะมีเหตุสยดสยองและความทุกข์ยากลำบากจำนวนเท่าใด ที่คนหนึ่งคนใดจะไม่อาจได้ช่วยมนุษยชาติให้รอดพ้นโดยช่วยถอนหลักปักเขต หรือถมแนวคันคูเสีย แล้วร้องบอกกับเพื่อนมนุษย์ของตนว่า จงระวังที่จะฟังเสียงผู้รับสมอ้างผู้นี้ ท่านจะถูกทำลาย ถ้าท่านลืมไปเมื่อใดว่าพืชผลของแผ่นดินเป็นของเราทั้งหมด และแผ่นดินเองไม่ได้เป็นของผู้ใด" *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)*

พร้อม ๆ กับการก่อตั้งทรัพย์สินส่วนตัว ก็มีการใช้เหล็ก และเกิดเกษตรกรรมขึ้น จากนั้นไปสังคมซึ่งคนมีสัมพันธ์ "ซึ่งกันและกัน" แต่ "เป็นอิสระ" ก็เป็นอันว่าไม่อาจมีได้อีกต่อไป สังคมแบบพึ่งพาอาศัยกัน จะต้องขึ้นแทนที่ คือเป็นสังคมซึ่งคนหนึ่ง ๆ ต้องอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น ในตอนนี้เองที่ "ความเสมอภาคสูญสิ้นไป ทรัพย์สินถูกนำมาใช้ งานกลายเป็นสิ่งจำเป็นขาดไม่ได้และป่าอันกว้างไพศาลทั้งหลายกลายเป็นทุ่งนาอันแจ่มใส ซึ่งคนต้องให้น้ำด้วยหยาดเหงื่อท่วมหน้า

และซึ่งในไม่ช้าก็จะได้เห็นความเป็นทาส และความแร้นแค้นผลุดขึ้น และเติบโตขึ้นพร้อมกันไปกับพืชผลต่าง ๆ *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)*

ส่วนที่เห็นแก่ตัวของธรรมชาติของคนจะเรียกร้องขึ้นมาเอง ความเอนเอียงธรรมชาติของเขาต่อความเห็นอกเห็นใจและหลักความยุติธรรมที่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งเคยเป็นลักษณะของสังคมตอนเริ่มแรก ก็จะยอมจำนนต่อ "ความละโมภ ความใฝ่สูง และความชั่ว" สภาวะของสังคมก่อให้เกิดสงครามขึ้น ความไม่เสมอกันในการปกครองทรัพย์สินเป็นสาเหตุพื้นฐาน คนรวยรู้สึกว่าตัวเขาเป็นหนี้ในสิ่งที่ตนมีอยู่ต่อการใช้กำลังและการช่วงชิง เขายังรู้ด้วยว่าเขาอาจจะสูญเสียทรัพย์สมบัติของเขาไปได้อย่างง่ายดายในลักษณะเดียวกัน และเขาจึงต้องพยายามหาทางคุ้มครองตนเอง ทางแก้ที่คนเหล่านี้พบคือการก่อตั้งสังคมการเมืองอันมีกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินส่วนตัวและมีกำลังอันจำเป็นเพื่อการนี้ รุสโซบอกว่า ลักษณะวิธีการที่ทำให้วิธีนี้บรรลุผลนั้น หลักแหลมยิ่ง คนรวยมองเห็นวิธีที่ตนอาจ "ใช้พลังของผู้ที่โจมตีตนให้เป็นประโยชน์แก่ตน" คนรวยชักจูงคนจนให้เข้าร่วมในการก่อตั้งอำนาจซึ่งจะคุ้มครองแต่ละคนในสิ่งที่ตนมีอยู่ และจึงได้พื้นสันติภาพขึ้น แล้วคนจนก็ยอมตามอย่างยินดีปรีดา

> "ทั้งหมดพากันพรั่งพรูไปสู่โซ่จองจำของตนด้วยความหวังที่จะได้รับอิสรภาพของตน เพราะเขามีเพียงไหวพริบเฉพาะเท่าที่จะเห็นประโยชน์ของสถาบันการเมืองโดยไม่ได้มีประสบการณ์พอที่จะทำให้สามารถเล็งเห็นล่วงหน้าถึงอันตรายต่าง ๆ ได้
>
> "ทั้งนี้เป็นหรืออาจเป็นกำเนิดของสังคม และกฎหมาย ซึ่งสวมเครื่องจองจำใหม่ให้กับคนจน และให้อำนาจใหม่แก่คนมี ซึ่งเป็นเครื่องทำลายอิสรภาพธรรมชาติอย่างแก้ไม่ได้ เป็นเครื่องกำหนดกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินและความเหลื่อมล้ำไว้ตลอดกาล เป็นเครื่องแปรฐานะการช่วงชิงอันชาญฉลาดให้กลับเป็นสิทธิอันไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ และเพื่อประโยชน์ของบุคคลมักใหญ่ไม่กี่คน เป็นเครื่องกดให้มนุษยชาติทั้งปวงลงเป็นเครื่องใช้งาน เป็นทาสและต่ำต้อยตลอดกาล" *(บทความว่าด้วยความไม่เสมอภาค)*

จะทำอย่างไรเพื่อแก้ไขสถานการณ์เช่นนี้ เราจะหวนกลับไปหาสภาวะธรรมชาติได้หรือไม่ แต่นี่คงไม่เป็นผลดีอะไร เพราะคนจะเสียโอกาสที่จะได้มีความสมบูรณ์ทางจิตใจ เขาจะกลับไปหาประชาคมตอนเริ่มแรกได้หรือไม่ นี่จะเป็นสิ่งน่าปรารถนาอย่างยิ่ง หากแต่ปฏิบัติไม่ได้ คำตอบอย่างเดียวคือก่อตั้งสังคมใหม่ขึ้น ซึ่งจะสงวนผลดีไว้ แต่ขจัดผลร้ายของรัฐอันเสื่อมเสียที่เป็นอยู่ นี่เป็นปัญหาซึ่งรุสโซพยายามขบคิดในงานเขียนทางการเมืองต่อมาของเขา

สัญญาสังคม

เรื่อง *สัญญาสังคม* เป็นงานที่มุ่งจะให้เป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนที่ใหญ่โตกว่ามาก ซึ่งไม่จบบริบูรณ์และซึ่งรุสโซก็ยอมรับว่าเกินกำลังสามารถของเขา ความคิดสำคัญที่สุดหลายๆอย่างในเรื่อง *สัญญาสังคม* จะพบปรากฏอย่างคร่าว ๆ ในเรื่อง *บทความว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง* (Discourse on Political Economy) ของเขา ซึ่งเขียนให้ "เอนไซโคลปีเดีย" ของดีเดอโร เรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญในทัศนะบางอย่างของรุสโซ ซึ่งมีลักษณะเสริมสร้างมากกว่าทำลาย รุสโซไม่ได้ยืนยันอ้างอีกต่อไปว่า "คนที่มีความคิดเป็นสัตว์ที่เสื่อมทราม" ตอนนี้เขาบอกว่าความรู้เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตที่ดี หากจะต้องเป็นความรู้ชนิดที่ถูกต้องและนี่หมายความถึงการอบรมปลูกฝังความเป็นราษฎร ความเป็นราษฎรที่ดีต้องการให้บุคคลมอบเจตจำนงของตนเองให้อยู่ภายใต้เจตจำนงของประชาคม ในบั้นปลายการกระทำเช่นนี้จะเป็นประโยชน์แก่เขา แต่สติปัญญาและการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้เข้าใจในข้อนี้ได้ โครงการศึกษาที่ถูกต้องจะสอนให้รักประเทศชาติ แต่ประชาชนไม่อาจรักประเทศชาติของตนได้ เว้นเสียแต่ว่าจะมีความเคารพต่อ "กฎประเพณีมูลฐาน" หรือกฎธรรมเนียม และเว้นเสียแต่ว่าจะมีความมั่นคงสำหรับคนทั้งหมด จะต้องมีสังคมซึ่งทำให้บังเกิดผลดีเหล่านี้ และรัฐจะต้องรับผิดชอบในการศึกษาของประชาชน เพราะไม่มีอะไรอาจทำได้ ถ้าหากขาดองค์ประกอบของราษฎรที่รับผิดชอบและรู้ดีรู้ชั่ว รุสโซกล่าวว่า "รากเง่าของเรื่อง" คืออย่างนี้

> "ความรักชาติไม่อาจมีได้โดยปราศจากอิสรภาพ ไม่อาจมีอิสรภาพโดยปราศจากคุณธรรม ไม่มีคุณธรรมโดยปราศจากราษฎร จงสร้างราษฎรขึ้นแล้วท่านจะมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านต้องการ ถ้าปราศจากราษฎรท่านจะไม่มีอะไรเลยนอกจากทาสอันต่ำต้อย ตั้งแต่ชั้นผู้ปกครองของรัฐลงไปทีเดียว"

(บทความว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง)

ในเรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* นี่เองที่รุสโซวางพื้นฐานสำหรับรัฐ องค์อินทรีย์ (Organic) ซึ่งใช้สร้างทฤษฎีการเมืองของเขาในเรื่อง *สัญญาสังคม* ทฤษฎีองค์อินทรีย์ปฏิเสธหลักปัจเจกนิยมของล๊อคและฮ๊อบส์ ซึ่งเป็นรากเง่าความคิดทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจของบรรดาฟิโลซอฟ รุสโซไม่ได้มองประชาคมในแง่เป็นเพียงที่รวมบุคคลต่าง ๆ โดยแต่ละคนมีผลประโยชน์เฉพาะตัวเป็นเครื่องจูงใจ หากถือเป็น "องค์ที่มีชีวิต" เป็น "บุคคลส่วนรวม" เป็น "ชีวิตทางธรรม" และ

อยู่ในความควบคุมของ "เจตจำนงทั่วไป" ไม่ใช่ของ "เจตจำนงเฉพาะตัวทั้งหลาย" บุคคลจะสามารถมีหลักธรรมก็เฉพาะในฐานะเป็นสมาชิกขององค์การนี้เท่านั้น อยู่ภายนอก เขาเป็นสิ่งไร้ความหมาย เขาเป็นหนี้คุณสมบัติอันควรค่าทุกอย่างต่อรัฐ ไม่มีชีวิตที่ดีอยู่ภายนอกรัฐ สิทธิบุคคลไม่ใช่มีขึ้นโดยธรรมชาติ หากเป็นทางสังคม เพราะก่อนสังคมเขาไม่มีสิทธิอะไรเลย ความสุขสมบูรณ์ของเขาผูกพันแนบแน่นอยู่กับความสมบูรณ์ของหมู่คณะ ดังนั้น หมู่คณะจึงเป็นสิ่งสำคัญไม่ใช่บุคคล ทัศนะของรุสโซเกี่ยวกับประชาคมจะต้องอยู่ในความใส่ใจเพื่อที่จะเข้าใจทฤษฎีการเมืองของ *สัญญาสังคม* อย่างถูกต้อง

ชื่อสร้อยของเรื่อง *สัญญาสังคม* คือ *หลักว่าด้วยสิทธิทางการเมือง* ซึ่งเป็นคำอธิบายเนื้อหาของบทความเรื่องนี้ได้ดีกว่าชื่อหัวเรื่อง ในถ้อยคำเริ่มต้น รุสโซตั้งปัญหาซึ่งเขาพยายามหาคำตอบ

> "คนเกิดมาเป็นเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งคนตกอยู่ภายใต้พันธนาการ คนจำนวนมากเชื่อว่าตนเองเป็นนายของคนอื่น ๆ และซึ่งก็เป็นทาสไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคนอื่น ๆ เหล่านน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไรข้าพเจ้าไม่ทราบ อะไรเล่าที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ชอบ (legitimate) ต่อปัญหานี้ข้าพเจ้าหวังว่าจะสามารถให้คำตอบได้"*

น่าประหลาดใจที่รุสโซประกาศตัวเองว่าไม่รู้ถึงสาเหตุของการอยู่ภายใต้อำนาจการเมือง เขาได้เคยอธิบายเรื่องนี้อย่างละเอียดละออใน *บทความ* เรื่องที่สองของเขา มาตอนนี้เขาบอกว่าการอยู่ภายใต้อำนาจการเมืองมีอยู่ และปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่ต้องค้นหาว่าสภาพการณ์เช่นนี้ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ชอบขึ้นมาได้อย่างไร กล่าวสั้น ๆ ประชาคมการเมืองอย่างใดที่ดี หรือเป็นที่ยอมรับได้อย่างเป็นธรรม สิ่งหนึ่งที่แน่นอนก็คือ กำลังไม่ใช่เป็นรากฐานสำหรับความชอบธรรม อำนาจไม่ใช่สิทธิ เพราะอำนาจขึ้นอยู่กับหลักการของกำลัง ไม่ใช่หลักธรรม ถ้าหากอำนาจเป็นสิทธิแล้วไซร้ "เมื่อใดเราอาจขัดขืนได้โดยไม่มีโทษแล้ว การขัดขืนก็ย่อมกลายเป็นสิ่งที่ชอบธรรมไป" *(สัญญาสังคม ๑/๓)* อีกทั้งคนก็ไม่ได้ขายตัวเองลงเป็นทาสภายใต้จอมเผด็จการเพื่อจะได้มีความสงบสุขทางการเมือง ถ้าหากความปลอดภัยเป็นสิ่งเดียวที่สำคัญแล้ว เราก็อาจแก้ปัญหาของเราได้โดยเข้าไปอยู่ในคุกตะราง

---

* Jean Jacques Rousseau, The Social Contract, ใน Sir Ernest Barker (ed.), Social Contract : Essays by Locke, Hume and Rousseau, Oxford University Press, Fair Lawn, N.J., 1948 I.I. ข้อความคัดอ้างอิงเรื่อง *สัญญาสังคม* ของรุสโซ นำมาจากหนังสือเรียบเรียงฉบับนี้

เสียเท่านั้นเอง "เราอาจมีชีวิตได้อย่างสงบพอในคุก แต่ความสงบเช่นนั้นในตัวเองยากที่จะทำให้เรามีความสุขได้" *(สัญญาสังคม ๑/๔)* ถึงแม้จะยอมรับกันว่าคนทั้งหมดในเวลาหนึ่งจะโง่เง่าพอที่จะทำความตกลงอันหายนะเช่นนั้นก็ตาม แต่ลูกหลานของเขาก็ไม่ผูกพันอยู่กับความตกลงนั้น

เพราะฉะนั้น ฐานะอันชอบธรรมทางการเมืองจึงไม่อาจขึ้นอยู่ที่กำลังหรือที่สัญญาแลกเปลี่ยนเสรีภาพกับความปลอดภัย ในการที่จะค้นหาพื้นฐานที่แท้จริงของความชอบธรรมนั้น จำเป็นจะต้องเริ่มต้นด้วยการสมาคมขั้นแรกของคน แล้วจึงค้นหาจุดประสงค์ของการกระทำในขั้นนั้น รุสโซถือเอา "เพื่อประโยชน์สำหรับอ้างอิง" ว่า คนในสภาวะธรรมชาติประสบกับอุปสรรคยุ่งยากเกินไป สำหรับคนในสภาวะต่างคนต่างอยู่ที่จะเอาชนะได้ ในสภาวะธรรมชาติ คนมีเสรีภาพแต่ถูกบังคับให้อาศัยใช้กำลังเฉพาะของตนเป็นเครื่องคุ้มครอง เสรีภาพเป็นสิ่งน่าปรารถนาอย่างยิ่ง แต่ก็อาจถูกใช้ไปในทางที่ผิดได้ด้วยเหมือนกัน ในที่ใด แต่ละคนแสวงผลประโยชน์ส่วนตัว บางคนย่อมจะต้องได้รับผลเสีย แต่การที่จะยอมสละเสรีภาพของตนแลกเปลี่ยนกับความปลอดภัยนั้น ก็ยังคงเป็นการตกลงต่อรองที่ต่ำต้อยและไม่จำเป็นอยู่นั่นเอง ทั้งสองอย่างเป็นสิ่งพึงปรารถนา ปัญหาอยู่ที่จะต้องให้ได้สองสิ่งนี้โดยอาศัยสมาคมซึ่งผสานเสรีภาพและความปลอดภัย

> "สมาคมบางรูปจะต้องคิดตั้งกันขึ้นมา ซึ่งจะเป็นผลให้ได้ระดมกำลังทั้งมวลของประชาคมเพื่อคุ้มครองตัวและทรัพย์สินของสมาชิกแต่ละคน ในลักษณะที่ว่า แต่ละคนเมื่อเข้ารวมกับเพื่อนมนุษย์ของตน จะให้การเคารพเชื่อฟังต่อเจตจำนงของตนเอง และยังคงเป็นเสรีอย่างเช่นแต่ก่อน" *(สัญญาสังคม-๑/๖)*

รุสโซบอกว่าเสรีภาพภายใต้อำนาจที่อาจคุ้มครองความปลอดภัยของบุคคลนั้น อาจบรรลุผลได้ในเมื่อคนเราเคารพเฉพาะกฎหมายที่ตนเองเป็นผู้จัดทำขึ้นเท่านั้น

วิธีสำหรับตั้งสมาคมในรูปเช่นนี้ คือ สัญญาสังคม แต่แตกต่างกับรูปสัญญาที่ฮ๊อบส์และล๊อคคิดถึง ในสัญญาแบบของฮ๊อบส์ สิทธิทั้งปวงถูกสละให้แก่อำนาจซึ่งมีหน้าที่อำนวยความปลอดภัย ซึ่งเป็นหลักความคิดทางสัญญาที่รุสโซโต้แย้งโดยเฉพาะเจาะจง ในสัญญาแบบของล๊อค ประชาชนตกลงกันตั้งสังคมขึ้น และแล้วมอบความปลอดภัยของตนไว้ให้กับรัฐบาลอันเป็นแบบผู้แทนและรับผิดชอบต่อประชาชน และมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิ ซึ่งบุคคลนำเข้ามาในรัฐการเมืองกับเขาด้วย ดังที่เราจะได้เห็น รุสโซโต้แย้งความคิดที่ว่า อำนาจนิติบัญญัติอาจมีผู้แทนได้โดยไม่ต้องสละเสรีภาพ ยิ่งกว่านั้น ในสัญญาแบบของรุสโซ โดยที่สิทธิเป็นเรื่องทางสังคมมากกว่าโดยธรรมชาติ จึงย่อมไม่

อาจมีการสงวนสิทธิเหล่านั้นสำหรับเฉพาะบุคคลตามที่ทฤษฎีของล๊อคต้องการ สัญญาแบบรุสโซต้องการให้สมาชิกแต่ละคนสละสิทธิทั้งหมดของตนให้แก่ประชาคม การสละสิทธิจะต้องเบ็ดเสร็จและไม่มีเงื่อนไข เพราะในประชาคมการเมืองอันชอบนั้น ประชาชนในฐานะเป็นกลุ่มชนย่อยย่อมทรงอำนาจสูงสุด ถ้ามีสิทธิใด ๆ สงวนไว้ให้แก่บุคคลแล้วก็ย่อมจะไม่มีอำนาจร่วม และเหนือกว่าที่จะตัดสินว่าเป็นสิทธิอะไรกันบ้าง หรือว่าจะใช้สิทธิเหล่านั้นได้เพียงใด แต่ละบุคคลก็จะเป็นผู้วินิจฉัยของตนเอง ความปั่นป่วนก็จะเกิดขึ้น และคนก็จะหวนกลับไปอยู่ในสภาวะธรรมชาติอีก

ไม่มีอะไรที่มีค่าต้องสูญเสียไป แต่ผลที่ได้จากสัญญาสังคมมีมหาศาล คนสูญเสรีภาพที่จะทำตามแรงกระตุ้นอันขัดต่อสังคม แต่อิสรภาพเช่นนี้เป็นเพียงเสรีภาพเกินขอบเขตคือเป็นเสรีภาพที่จะได้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนสามารถจะได้ และเป็นสิทธิที่จะรักษาสิ่งที่กำลังของตนอำนวยให้ แต่นี่ไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริงเลย คนได้รับเสรีภาพทางการเมืองและสิทธิทางกฎหมายในสิ่งที่เป็นของตนโดยชอบเป็นการตอบแทน และสิ่งเหล่านี้ได้รับหลักประกันและคุ้มครองจากประชาคมทั้งมวล สัญญาจะแก้ข้อเสียที่ผู้อ่อนแอได้รับในสภาวะธรรมชาติ ในสภาวะเช่นนั้น ความไม่เสมอทัดเทียมของเขาหมายถึงความหวาดกลัว ความต่ำต้อยและการสูญเสียทรัพย์สินอยู่ร่ำไป ในสังคมการเมืองเขาเสมอกันภายใต้กฎหมาย ภายใต้ข้อกำหนดของสัญญา แต่ละบุคคลให้สิทธิทั้งหมดของเขาแก่ทุก ๆ คนเช่นเดียวกับที่คนอื่น ๆ ทั้งหมดให้สิทธิของตนแก่เขาผู้นั้น นี่หมายความว่า โดยผลแล้วไม่มีผู้ใดสูญเสียอะไรเลย และทุก ๆ คนได้รับความปลอดภัย ซึ่งอำนาจของประชาคมเป็นหลักประกันให้

> "กล่าวโดยย่อ ใครก็ตามมอบตัวเองให้กับคนทั้งหมดเท่ากับไม่ได้มอบตัวเองให้กับผู้ใดเลย และเมื่อไม่มีสมาชิกคนใดในกลุ่มสังคมที่เราจะไม่ได้มีสิทธิอยู่เหนือเขาอย่างเดียวกับสิทธิอยู่เหนือเราซึ่งเราได้สละให้แก่เขา เพราะฉะนั้น เราจึงเท่ากับได้ของแทนอย่างเดียวกันกับที่เราเสียไป รวมทั้งอำนาจที่เพิ่มขึ้นมาในการสงวนรักษาสิ่งที่เรามีอยู่แล้วด้วย" *(สัญญาสังคม ๑/๖)*

นี่ก็ไม่เชิงเป็นสัญญานัก เท่า ๆ กับที่เป็นการหลีกเลี่ยงสัญญา มันเป็นการให้ของบุคคลทั้งหลายต่อประชาคมซึ่งตนก่อตั้งขึ้น ไม่มีสิทธิธรรมชาติใดก่อตั้งข้อกำหนดของสัญญา เพราะ "ระเบียบสังคม" เองเป็น "รากฐานของสิทธิอื่น ๆ ทั้งหมด" สัญญาไม่ได้กำหนดอำนาจทั้งหลายของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน เพราะรัฐบาลเป็นเพียงเครื่องมือของประชาชน และไม่ได้ครองอำนาจโดยอิสระ* รุสโซ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๕๘๗

อาจจะสร้างทฤษฎีของเขาโดยไม่ต้องนำเอาความคิดเกี่ยวกับสัญญาเข้ามาด้วยเลยก็ได้ อย่างไรก็ตาม สมาคมที่สามารถอำนวยความปลอดภัยโดยไม่สูญเสียเสรีภาพก็ได้ก่อตั้งขึ้นแล้ว ยังคงเหลือแต่ที่จะค้นหาว่าสมาคมเช่นว่านั้นจะทำหน้าที่ให้สำเร็จผลได้อย่างไร

รุสโซบอกว่า ณ บัดนี้ เกิดมี "บุคคลส่วนรวม" ซึ่งใน "บทบาทที่อยู่ภายใต้" (passive role) เรียกว่า รัฐ และในบทบาทที่อยู่เหนือ (active role) เรียกว่า องค์อธิปัตย์ ประชาชนหรือส่วนประกอบบุคคลขององค์คณะนี้ก็มีสองบทบาทด้วยเหมือนกัน เมื่อประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยของเขาโดยการกำหนดนโยบายของรัฐนั้น เขาเป็นราษฎร เมื่อเขาเชื่อฟังปฏิบัติตาม เขาก็เป็นคนใต้บังคับ แต่ละบุคคลปฏิบัติการในสองฐานะและผลสำเร็จหรือความชอบธรรม (legitimacy) ของประชาคมขึ้นอยู่กับว่าแต่ละหน้าที่ได้มีการปฏิบัติดีเพียงใด เป็นไปได้ที่บุคคลหนึ่ง ๆ จะแสวงประโยชน์ส่วนตัวของตน และละเลยผลประโยชน์ส่วนรวม กล่าวคือว่า เขาอาจ "ได้รับสิทธิของเขาในฐานะเป็นราษฎร โดยมิได้ปฏิบัติหน้าที่ของเขาให้เป็นผลลุล่วงในฐานะเป็นคนใต้บังคับด้วยในขณะเดียวกัน" เพื่อหลีกเลี่ยงความเห็นแต่เฉพาะบุคคลเช่นนั้น ซึ่งอาจทำลายประชาคมได้ รัฐจึงจำเป็นต้องปฏิบัติการโดยอาศัยรากฐานของ "เจตจำนงทั่วไป" นี่เป็นแก่นของรุสโซ และเราจะต้องเข้าใจความหมายของมัน

ใน *บทความว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง* รุสโซกล่าวว่า

> "รัฐ...ยังเป็นบุคคลที่มีจิตใจมีเจตจำนงอย่างหนึ่ง และมีเจตจำนงทั่วไปนี้ ซึ่งมุ่งต่อการพิทักษ์รักษาและความสุขสมบูรณ์ของส่วนรวมและของทุก ๆ ส่วนเสมอ และเป็นแหล่งที่มาของกฎหมาย เป็นเครื่องวางกฎกำหนดว่าอะไรชอบและไม่ชอบสำหรับสมาชิกทั้งปวงของรัฐ และความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิก" *(บทความว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง)*

เจตจำนงทั่วไปเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งจิตใจส่วนรวม เป็นสิ่งที่มาจากทั้งหมด (ไม่ว่าทั้งหมดจะรู้หรือไม่ก็ตามที) และมุ่งต่อคนทั้งหลาย ยิ่งกว่านั้นมันเป็นสิ่งดีเหมือน ๆ กันสำหรับสมาชิกทุกคนของประชาคม (ไม่ว่าข้อนี้จะเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปหรือไม่ก็ตาม) รุสโซบอกว่าในวงอันสับสนปะปนกันของผลประโยชน์เฉพาะตัวภายในประชาคมนี้ มีผลประโยชน์ส่วนรวมซึ่งจะต้องค้นหาให้พบ ผลประโยชน์ส่วนรวมนี้จะต้องประกอบเป็นรากฐานของกฎหมายทั้งปวง

เจตจำนงทั่วไปกำหนดขึ้นจากประชาคมปฏิบัติการในฐานะองค์อธิปัตย์และจะต้องแยกแยะความแตกต่างจาก "เจตจำนงของทั้งหมด" เป็นไปได้ที่ประชาชนจะแสดงข้อคิดเห็นอย่างหนึ่งหรือจัดทำกฎหมายซึ่งมิได้อาศัยรากฐานของเจตจำนงทั่วไป กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นถ้าหากข้อคิดเห็นที่แสดงออกหรือนโยบายที่ตกลงรับกันมุ่งหมายเพื่อประโยชน์เฉพาะแก่ส่วนหนึ่งของประชาคม ไม่ว่าส่วนนั้น ๆ จะประกอบเป็นฝ่ายข้างน้อยหรือฝ่ายข้างมากก็ตาม "เจตจำนงของทั้งหมด" เป็นเครื่องแสดงออกของผลประโยชน์เฉพาะตัว แม้กระทั่งจะมีมติเอกฉันท์ก็ไม่มีอะไรเป็นหลักประกันว่าจะเป็นเครื่องแสดงออกของเจตจำนงทั่วไป และมติเอกฉันท์ก็ไม่จำเป็นในการที่จะกำหนดให้รู้ถึงเจตจำนงทั่วไป รุสโซตระหนักว่า มติเอกฉันท์ไม่ใช่รากฐานในทางปฏิบัติที่จะทำการตัดสิน เขาบอกว่าสิ่งที่เราจะต้องทำคือ "นำเอาผลบวกและผลลบมาจากการแสดงออกของเจตจำนงเฉพาะตัวต่างหากจากกันเหล่านี้มา แล้วผลบวกผลลบเหล่านี้จะตัดทอนกันออกไป คงเหลือผลลัพธ์ และนั่นก็คือเจตจำนงทั่วไป" *(สัญญาสังคม ๒/๓)* อย่างไรก็ดีวิธีปฏิบัติเช่นนี้จะไม่อาจเป็นที่เชื่อถือได้เว้นเสียแต่ว่าประชาชนต่างคนต่างใช้เจตจำนงเฉพาะตัวของตนในฐานะเป็น *ราษฎร* แต่ถ้าหากเขาแสดงข้อคิดเห็นของเขาในฐานะเป็นสมาชิกของ "กลุ่มอิทธิพลลับ และสมาคมอันเอนเอียงต่างๆ" แล้วผลก็จะเป็น "เจตจำนงของทั้งหมด" ไปไม่ใช่เจตจำนงทั่วไป แต่ละคนจะต้องประชุมออกความคิดเห็นกันในฐานะราษฎร ไม่ใช่ในฐานะสมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์หนึ่ง ๆ อันที่จริงแล้วกลุ่มเช่นว่านั้นจะต้องถูกขจัดให้หมดสิ้นไป

> "ดังนั้น ถ้าจะให้เจตจำนงได้แสดงออกอย่างแท้จริงแล้ว ก็จำเป็นอย่างยิ่งว่าจะต้องไม่มีกลุ่มย่อยต่าง ๆ ภายในรัฐ และราษฎรแต่ละคนต่างแสดงความคิดเห็นของตนไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกจากความคิดเห็นของตนเท่านั้น" *(สัญญาสังคม ๒/๓)*

ข้อที่ว่า "ผลบวกและผลลบ" ควรหักกลบลบระหว่างกัน และผลลัพธ์เป็นเครื่องกำหนดเจตจำนงทั่วไปนั้น เป็นอีกทางหนึ่งที่จะพูดว่าฝ่ายข้างมากเป็นเสียงแสดงเจตจำนงทั่วไปนั่นเอง รุสโซบอกว่า ตามสัญญาซึ่งก่อตั้งสังคมการเมืองและรัฐ "คะแนนเสียงฝ่ายข้างมากผูกมัดคนทั้งหมด" ข้อนี้ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากสำหรับทฤษฎีของรุสโซ เป็นต้นว่า ถ้าหากว่าฝ่ายข้างมากทำการตัดสินและใช้เจตจำนงของตนบังคับเอากับฝ่ายข้างน้อยในรูปของกฎหมายแล้ว จะพูดได้อย่างไรว่าฝ่ายข้างน้อยเป็นเสรี ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว เสรีภาพหมายความสำหรับรุสโซว่า คนเชื่อฟังปฏิบัติตาม

เฉพาะกฎหมายที่ตนเป็นผู้จัดทำเท่านั้น แต่รุสโซบอกว่า "คำถามเช่นนี้ผิดประเด็น" โดยแท้จริงแล้วฝ่ายข้างน้อยยินยอม ปัญหาไม่อยู่ที่ว่าได้ให้ความยินยอมสำหรับเรื่องนั้นเรื่องนี้โดยเฉพาะหรือไม่ หากอยู่ที่ว่าเรื่องนั้น ๆ สอดคล้องกับเจตจำนงทั่วไปหรือไม่ และเจตจำนงทั่วไปภายใต้สภาพแวดล้อมที่อำนวยอาจกำหนดบอกได้ด้วยการนับคะแนนเสียง ประชาชนอาจวินิจฉัยอะไรผิดๆ ได้ เขาอาจถูกชักจูงให้หลงผิดเพราะผลประโยชน์ของตนเอง และตระหนักเชื่อจริง ๆ แต่ผิด ๆ ว่าผลประโยชน์ของตนตรงกับผลประโยชน์ส่วนรวม

> "เพราะฉะนั้น เมื่อทัศนะหนึ่งซึ่งขัดกับของฉันเป็นฝ่ายชนะ นั่นเป็นข้อพิสูจน์แต่เพียงว่าฉันเป็นฝ่ายหลงผิด และสิ่งที่ฉันทึกทักเอาว่าเป็นเจตจำนงทั่วไปนั้น ความจริงไม่ใช่เช่นนั้นเลย ถ้าความคิดเห็นของฉันเกิดชนะขึ้นมา ฉันก็คงจะได้กระทำบางสิ่งบางอย่างไป อันไม่ใช่สิ่งที่ฉันต้องการจะทำเลยทีเดียว และในกรณีอย่างนั้น ฉันก็ไม่ควรจะได้เป็นเสรี" *(สัญญาสังคม ๔/๒)*

ข้อความนี้มีลักษณะสำคัญและบ่งไปในทางไม่สู้ดี เป็นที่ถือกันโดยทั่วไปว่าในสังคมการเมืองหนึ่ง ๆ ที่ดำเนินไปโดยอาศัยหลักการปกครองของเสียงฝ่ายข้างมาก ฝ่ายข้างน้อยจะต้องยอมตามก็เพราะว่าเป็นฝ่ายข้างน้อยนั่นเอง ในที่ใดมีผลประโยชน์กระทบกระทั่งกัน ผลประโยชน์ที่เล็กกว่าจะต้องยอมให้ผลประโยชน์ที่ใหญ่กว่า บางครั้งอาจยอมรับกันได้ว่าในที่สุดแล้ว ฝ่ายข้างน้อยเป็นฝ่ายผิดในผลประโยชน์อันแท้จริงของตน และโดยแท้จริงฝ่ายข้างน้อยจะได้ประโยชน์ถ้าหากเชื่อฟังปฏิบัติตามฝ่ายข้างมาก อย่างไรก็ดี นี่เป็นกรณียกเว้นจากกฎที่ว่า ฐานะของฝ่ายข้างน้อยอาจเลวร้ายลงเพราะมติของฝ่ายข้างมาก แต่ถึงกระนั้น ฝ่ายข้างน้อยจะต้องยอมจำนนต่อเจตจำนงของฝ่ายข้างมาก หรือไม่ก็ต้องเสี่ยงต่อการแตกสลายของประชาคม ดังนั้น จึงเป็นปัญหายุ่งยากและเรื้อรังในรัฐเสรีที่จะกำหนดในกรณีเฉพาะเรื่องเฉพาะรายว่า "สิทธิ" ของฝ่ายข้างน้อยจำเป็นต้องได้รับการยอมรับนับถือสักเพียงใดในส่วนที่ขัดต่อเจตจำนงของฝ่ายข้างมาก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เสรีภาพของฝ่ายข้างน้อยจะมีสิทธิเพียงใดในส่วนที่ขัดต่อสิทธิอำนาจของฝ่ายข้างมาก

รุสโซยืนยันว่าไม่มีการขัดแย้งที่แท้จริงอยู่ ฝ่ายข้างน้อยเป็นฝ่ายผิด ผลประโยชน์ของฝ่ายข้างน้อยเป็นเช่นเดียวกับของฝ่ายข้างมาก*เสมอ* ถ้าหากฝ่ายข้างน้อยกระทำไปตามทางของตนเองแล้วก็จะเป็นการเสียหายแก่ตัวเองเท่า ๆ กับแก่ฝ่ายข้างมาก นี่ไม่อาจปล่อยให้ทำได้ ฝ่ายข้างน้อยจะต้องถูกบังคับให้เข้าร่องเข้ารอยเพื่อความสมบูรณ์พูลสุขของตนเอง ฝ่ายข้างน้อยจะต้องถูกบังคับให้เข้าอยู่ในเสรีภาพ

"ใครก็ตามที่ปฏิเสธไม่ยอมเชื่อฟังปฏิบัติตามเจตจำนงทั่วไป จะต้องถูกกลุ่มเพื่อนราษฎรทั้งมวลของเขาจำกัดควบคุมให้กระทำเช่นนั้น ซึ่งไม่ต่างไปจากที่จะพูดว่าอาจจำเป็นต้องบังคับคนๆ หนึ่งให้เป็นเสรี...."

(สัญญาสังคม ๑/๗)

อาจอ้างกันได้ว่า เครื่องปลอบใจสำหรับความคิดเช่นนี้อยู่ที่ว่า การยอมตนเช่นว่านั้นในที่สุดแล้วเป็นการยอมอยู่ภายใต้ตนของตนเองโดยแท้จริง หรืออย่างเลวที่สุดก็อยู่ภายใต้ฝ่ายข้างมากผู้ทรงอำนาจสูงสุด อย่างไรก็ดี แต่เมื่อจอมเผด็จการหรือพรรคที่ผูกขาดอำนาจแต่ผู้เดียวอ้างตนเป็นผู้แทนของเจตจำนงทั่วไปแล้ว ความคิดนี้ก็เกิดความหมายที่ต่างออกไปและเป็นอันตราย

รุสโซเองก็ตระหนักในความหมายของข้อเสนอของเขา และได้พยายามวางเงื่อนไขไว้ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จนัก รุสโซคิดวางเงื่อนไขโดยบอกว่า ในที่สุดแล้ว "เป็นที่ตกลงกันว่าโดยผลของการรวมเข้าเป็นสังคม สิ่งที่แต่ละคนโอนไปจากอำนาจ ทรัพย์สินและอิสรภาพนั้น เป็นไปเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความสมบูรณ์พูลสุขของประชาคมเท่านั้น" *(สัญญาสังคม ๒/๔)* มาถึงตอนนี้ปรากฏว่าคนไม่ได้สละ "สิทธิของตนทั้งหมด" เมื่อเข้าประชาคมดังที่รุสโซได้เคยพูดไว้อย่างแน่ชัดในตอนแรก แต่ถึงจะยอมรับเงื่อนไขดังกล่าวก็ตาม ก็ไม่ทำให้เป็นผลส่งเสริมอิสรภาพส่วนบุคคลนัก เพราะปัญหาเกิดขึ้นทันทีว่าบุคคลมีสิทธิที่จะสงวนสิทธิอะไรไว้บ้าง คำตอบของรุสโซคือว่า นี่เป็นเรื่องที่องค์อธิปัตย์หรือฝ่ายข้างมากจะเป็นผู้กำหนด ดังนั้น เราจึงกลับมาอยู่ที่ที่เราตั้งต้นกันใหม่อีก มีเงื่อนไขอีกข้อหนึ่งที่พยายามวางไว้ แต่ก็คงมีผลเช่นเดียวกัน รุสโซบอกว่าเจตจำนงทั่วไปเกี่ยวข้องก็เฉพาะเรื่องที่ปรับใช้ได้ทั่วไปเท่านั้น มติของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรองลงไปจากนี้ไม่ใช่เป็นการแสดงออกของเจตจำนงทั่วไป คือหมายความว่า จะมีวงเขตที่สงวนไว้ให้บุคคลเป็นเสรีที่จะทำการวินิจฉัยได้โดยอิสระ อย่างไรก็ดีในเรื่องนี้ก็อีกเช่นกัน เฉพาะฝ่ายข้างมากผู้ทรงอำนาจอธิปัตย์เท่านั้นอาจตัดสินว่ามีหน้าที่หรือเสรีภาพอะไรบ้างที่เกี่ยวข้อง ในประการสุดท้าย รุสโซกล่าวว่าขนาดของฝ่ายข้างมากซึ่งแสดงเจตจำนงทั่วไปควรจะเพิ่มขึ้นตามสัดส่วนความสำคัญของนโยบายที่พิจารณากัน อาจถือได้ว่าในเรื่องใดที่มีความสำคัญรองลงไปแล้ว เสียงข้างมากธรรมดาก็อาจแสดงเจตจำนงทั่วไปได้ ส่วนปัญหาที่สำคัญกว่าเสียงข้างมากจะต้องมีขนาดใหญ่ขึ้น

เงื่อนไขของรุสโซไม่สมเหตุสมผล และทั้งพึ่งไม่ขึ้นด้วย ความหมายแท้จริงของทฤษฎีเจตจำนงทั่วไปของรุสโซมีอยู่ว่า เสียงข้างมากที่ประกอบขึ้นอย่างถูกต้อง และทำหน้าที่อยู่ไม่อาจ

กระทำผิดพลาดได้ และสิ่งที่เสียงข้างมากตัดสินไปย่อมเป็นคุณแก่ทุก ๆ คน และกำลังอำนาจเป็นสิ่งที่ชอบธรรมถ้าใช้บังคับบุคคลให้กระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นผลดีสำหรับเขา และซึ่งคนเหล่านี้ก็ย่อมจะเต็มใจกระทำ ถ้าหากไม่อยู่ในอิทธิพลของผลประโยชน์ส่วนตัวเสีย ในหลักเช่นนี้ไม่มีที่สำหรับสิทธิส่วนบุคคลและรุสโซก็น่าจะปฏิเสธสิทธินี้อยู่เองตามลักษณะเหตุผล เป็นไปได้ว่า ในสภาพแวดล้อมทางความคิดของศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเน้นความสำคัญของหลักปัจเจกนิยม รุสโซรู้สึกว่าไม่อาจทำเช่นนั้นได้ แต่ด้วยการพยายามสอดแทรกเชื้อของหลักปัจเจกนิยมเข้าไว้ในทฤษฎีองค์อินทรีย์ของเขานั้น รุสโซคงได้แต่บั่นทอนหลักเหตุผลของเขาเองโดยที่ไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์อันแท้จริงอะไรสำหรับสิทธิของบุคคลขึ้นมาเลย

ตอนนี้ เราอาจหันไปหาเรื่องการจัดระเบียบสถาบันซึ่งรุสโซคิดขึ้นสำหรับแสดงเจตจำนงทั่วไปและปฏิบัติการให้เป็นผลลุล่วงตามเจตจำนงนี้ รุสโซอ้างว่าจำเป็นต้องอาศัยพลังสองอย่างที่จะทำให้เกิดการกระทำ กล่าวคือ เจตจำนงและกำลังที่จะปฏิบัติการให้เป็นไปตามนั้น องค์กรนิติบัญญัติเป็นปัจจัยที่อำนวยสิ่งแรก และในประชาคมการเมืองที่ชอบ องค์กรนี้ประกอบด้วยประชาชนทั้งหมด องค์กรนิติบัญญัติจะต้องสร้างรัฐธรรมนูญและสถาปนารูปของกฎหมายต่างๆ องค์กรนี้จะต้องก่อตั้งรัฐบาลและคิดวิธีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องประชุมกันเป็นประจำบ่อย ๆ และในลักษณะวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ เงื่อนไขประการหลังทำให้เกิดปัญหาลำบากขึ้นอีกข้อหนึ่งสำหรับรุสโซ ถ้าองค์กรนิติบัญญัติประกอบด้วยกลุ่มราษฎรทั้งหมดแล้ว กลุ่มเช่นว่านั้นจะประชุมและหารือกันได้อย่างไร อำนาจอธิปไตยของประชาชนทั้งมวลจะแบ่งแยกออกเป็นส่วนต่าง ๆ ของพลเมืองและเจตจำนงทั่วไปจะถือกำหนดเอาจากแต่ละส่วนได้หรือไม่ ข้อนี้เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าอำนาจอธิปไตยไม่อาจแบ่งแยกได้ การแบ่งแยกเท่ากับเป็นการทำลายอำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตยจะมอบให้แก่นครหนึ่งซึ่งอาจแสดงเจตจำนงทั่วไปแทนทั้งหมดได้หรือไม่ แต่นี่ก็ไม่อาจกระทำได้อีกเช่นกัน เพราะนอกเสียจากว่าทั้งหมดจะมีส่วนร่วมด้วยเท่านั้น บางคนจะตกอยู่ภายใต้คนอื่น ๆ ไป ความเสมอภาคจะเสื่อมสูญไป และฐานะอันชอบของประชาคมการเมืองจะสูญสิ้นไปด้วย ทั้งระบบผู้แทนก็จะไม่ขบปัญหานี้ อำนาจอธิปไตยจะมีผู้แทนไม่ได้ รุสโซโต้แย้งทางออกซึ่งผู้นิยมระบบอังกฤษเสมอ รุสโซบอกว่า คนอังกฤษเป็นเสรีก็เฉพาะเวลาเมื่อตนกำลังเลือกตั้งผู้แทนเท่านั้น ส่วนในเวลาอื่น ๆ จากนั้น คนอังกฤษก็คือทาสนั่นเอง

รุสโซแนะทางแก้ปัญหาสองทาง ทางหนึ่งโดยส่วนใหญ่ทำให้อีกทางหนึ่งต้องตกไป ประการแรกถ้าหากเป็นไปไม่ได้ที่จะรักษาขนาดของรัฐให้คงอยู่ในระดับหนึ่งที่จะอำนวยให้ราษฎรทั้งหมดชุมนุมและหารือกัน ณ ศูนย์กลางแล้ว ก็เป็นการจำเป็นที่จะต้องย้าย "กลไกรัฐบาล" จากนครหนึ่งไปยังอีกนครหนึ่ง และ "ทำการประชุมต่อ ๆ กันไปตามลำดับในหมู่ชนชั้นต่าง ๆ ของอาณาจักรในแต่ละนคร" กล่าวคือว่า ที่ตั้งของรัฐบาลจะต้องย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อว่าเจตจำนงทั่วไปอาจจะกำหนดขึ้นได้ในแต่ละแห่ง รุสโซรับว่าเรื่องนี้ทำได้ยากอย่างยิ่ง แต่เขาก็ยืนยันว่าควรค่าแก่การพยายาม "ในที่สุดแล้ว ในที่ใดมีสิทธิและอิสรภาพเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ความไม่สะดวกก็เป็นเรื่องเล็ก" *(สัญญาสังคม ๓/๑๕)* แต่ครั้นเมื่อใคร่ครวญต่อไปอีก รุสโซก็เปลี่ยนใจ ทางออกทางเดียวคือยอมรับเอารูประบบนครรัฐดังเช่นที่มีอยู่ในกรีซยุคโบราณ และซึ่งก็มีอยู่ในเจนีวานั้นด้วย

> "เมื่อได้พิจารณาถึงปัญหาทั้งหมดอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ข้าพเจ้ามองไม่เห็นว่า จากนี้ไปจะเป็นไปได้ที่องค์อธิปัตย์จะคงรักษาการใช้สิทธิของตนไว้ได้ในหมู่พวกเรา เว้นเสียแต่ว่า นครจะเป็นนครที่เล็กมาก"
>
> *(สัญญาสังคม ๓/๑๕)*

แต่รัฐเช่นนั้นจะไม่ง่ายต่อการถูกโจมตีดังที่มองเตสกิเออแนะไว้หรอกหรือ รุสโซยอมรับว่าข้อนี้อาจเป็นไปได้ แต่บอกว่าเขาจะแสดงให้เห็นว่าวิธีการรวมรัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกันอาจนำมาใช้เพื่อผ่อนคลายภัยเช่นว่านั้นได้ ในเรื่องนี้รุสโซได้รับอิทธิพลอย่างไม่มีปัญหาจากเรื่อง *เจตนารมณ์ของกฎหมาย* เช่นเดียวกับในเรื่องอื่น ๆ แต่รุสโซไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญา ปัญหาเรื่องวิธีการรวมรัฐจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานศึกษาที่ใหญ่กว่าเกี่ยวกับสถาบันการเมืองซึ่งรุสโซก็มิได้ทำให้จบสิ้น

ตัวแทนที่ปฏิบัติการตามมติของเจตจำนงทั่วไปคือองค์กรบริหาร ลักษณะประหลาดในความคิดของรุสโซในเรื่องนี้น่าเป็นที่สังเกต ในแผนการของรุสโซ องค์กรบริหารคือรัฐบาล องค์กรนิติบัญญัติได้แก่ประชาชนผู้ทรงอำนาจสูงสุด และไม่ใช่ส่วนของรัฐบาล ทั้งองค์กรบริหารก็มิได้มีส่วนร่วมในอำนาจอธิปัตย์ด้วย องค์กรนิติบัญญัติตั้งรัฐบาล รัฐบาลเป็นตัวแทนขององค์กรนิติบัญญัติและรับผิดชอบอย่างเต็มที่ต่อองค์กรนิติบัญญัติ รัฐบาลตั้งขึ้นด้วยกฎหมาย ไม่ใช่ด้วยสัญญา รัฐบาลมีแต่หน้าที่ปฏิบัติการและไม่มีสิทธิหรืออำนาจอิสระของตนเอง ประชาชนผู้เป็นอธิปัตย์หรือองค์กรนิติบัญญัติอาจล้มเลิกกฎหมายที่ตั้งรัฐบาลและดังนั้นจึงอาจถอนรัฐบาลนั้นได้ตามใจชอบ

รูปของรัฐบาลอาจและควรมีต่าง ๆ กันไป ถ้าอำนาจบริหาร (รัฐบาล) มีส่วนร่วมกันในหมู่ประชาชน รัฐบาลนั้นก็เป็นประชาธิปไตย ถ้าอำนาจอยู่ในความครอบครองของคนไม่กี่คน รัฐบาลก็เป็นอภิชนาธิปไตย และจะเป็นราชาธิปไตยถ้าคน ๆ เดียวเป็นผู้ครองอำนาจ ไม่มีรูปหนึ่งรูปใดดีกว่ารูปอื่นใดโดยธรรมชาติ มีสภาพแวดล้อมหลาย ๆ อย่าง คือ พลเมือง ขนาดของประเทศ และอื่น ๆ ที่จะต้องคำนึงถึงในการเลือกใช้รูปหนึ่งรูปใดโดยเฉพาะ อีกครั้งหนึ่งที่รุสโซแสดงให้เห็นอิทธิพลที่มองเตสกิเออมีต่อเขาในการคิดค้นทฤษฎีการเมืองของเขา รุสโซบอกว่า ในทางปฏิบัติประชาธิปไตยไม่อาจเป็นไปได้ ประชาชนทั้งหมดไม่อาจเกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางบริหารได้ ยิ่งกว่านั้นประชาชนไม่มีคุณธรรมพอที่จะประสานและใช้ทั้งอำนาจนิติบัญญัติและบริหารได้โดยเหมาะสม ประชาธิปไตยจะเป็นไปได้ก็เฉพาะใน "ชาติของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย" เท่านั้น ระบบอภิชนาธิปไตยที่เลือกตั้งขึ้น ซึ่งรุสโซหมายความถึงระบบที่ประชาชนเป็นผู้เลือกเจ้าหน้าที่บริหาร โดยทั่วไปเป็นรูปรัฐบาลที่ดีที่สุด ระบบอภิชนาธิปไตยที่สืบทอดกันหรืออำนาจบริหารที่ขุนนางเป็นผู้ใช้เป็นรูปที่เลวที่สุด กษัตริย์อำนวยความกล้าแข็งในการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และอาจเป็นรัฐบาลที่พึงปรารถนาที่สุด แต่โดยลักษณะอุปนิสัยของกษัตริย์ส่วนมากและข้อเท็จจริงที่ว่าระบบสืบทายาทยากที่จะทำให้ได้กษัตริย์ที่ดีได้ ระบบราชาธิปไตยนี้จึงไม่มีทางเป็นไปได้ เราจะเห็นได้ในเรื่องนี้ว่า การพิจารณาของรุสโซเกี่ยวกับรัฐบาลประชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และราชาธิปไตย นั้นใช้เฉพาะสำหรับองค์กรบริหารเท่านั้น และองค์กรบริหารไม่ว่ารูปใดอาจไปได้ทั้งนั้นกับประชาคมการเมืองที่ชอบ แต่ไม่เป็นเช่นนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับองค์กรนิติบัญญัติ ฐานะอันชอบธรรม (legitimacy) ในที่นี้ไม่อาจแยกออกได้จากประชาธิปไตย อำนาจนิติบัญญัติจะต้องใช้โดยกลุ่มราษฎรผู้เป็นอธิปัตย์ทั้งหมดเสมอ หาไม่แล้ว จุดประสงค์ทั้งมวลที่คนทำการก่อตั้งสมาคมการเมืองก็จะผันแปรไป

มีจุดมุ่งหมายสองอย่างที่ความพยายามทางนิติบัญญัติควรมุ่งถึง คืออิสรภาพและความเสมอภาค สิ่งแรกไม่อาจเป็นไปได้โดยปราศจากสิ่งหลัง ควรจะมีรัฐที่ถือหลักเสมอภาคนิยมอันเป็นรัฐที่สถาปนาและจัดให้ได้มีความเสมอภาคทางศีลธรรมและกฎหมายของราษฎรในการที่จะบรรลุผลข้อนี้จะต้องให้มีความเสมอภาคในทรัพย์สมบัติ คือให้มีการแบ่งสรรเป็นธรรมพอที่จะไม่ให้คนหนึ่งมีมากพอจนซื้ออีกคนหนึ่งได้ และไม่ให้อีกคนหนึ่งนั้นจำเป็นต้องขายตัวเอง ในทางปฏิบัติความ

โน้มเอียงที่จะเกิดความไม่เสมอภาคในการครอบครองทรัพย์สินนั้น มีอยู่มากจนยากลำบากแก่การวางระเบียบควบคุม อย่างไรก็ดี นี่เป็นเพียงเหตุผลเพื่อสนับสนุนให้มีการวางระเบียบควบคุมเท่านั้น "การวางระเบียบควบคุมเป็นธรรม เพราะความกดดันของเหตุการณ์มักจะโน้มเอียงไปในทางทำลายความเสมอภาคอยู่เสมอ จึงควรให้น้ำหนักของการบัญญัติกฎหมายมุ่งต่อการธำรงรักษาความเสมอภาคอยู่เสมอ" *(สัญญาสังคม ๒/๑๑)* ข้อโต้แย้งของรุสโซต่อความไม่เสมอภาคในทรัพย์สินคือว่าถ้าหากมีอยู่มากจนเกินไปแล้ว ความเสมอภาคทางศีลธรรมย่อมไม่อาจเป็นไปได้ รุสโซไม่สนใจเฉพาะแต่ในเรื่องการปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพของชนชั้นที่ถูกกดขี่ แต่การที่คนชั้นนี้ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของคนร่ำรวยเป็นสิ่งที่เขาโต้แย้ง กล่าวสั้นๆ เขามิได้โต้แย้งต่อการเป็นอยู่อย่างขัดสน หากต่อการอยู่ภายใต้

ในตอนนี้ รุสโซพิจารณาถึงจุดประสงค์ของการก่อตั้งประชาคมการเมือง ถึงข้อตกลงที่จัดตั้งสมาคม ถึงลักษณะของประชาคมที่ชอบธรรม และการจัดระเบียบสถาบันที่เหมาะสมที่สุดต่อประชาคม รัฐธรรมนูญและวิธีการปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญได้สร้างขึ้นในแง่ทฤษฎี แต่ปัญหาด้านปฏิบัติก็ยังคงเล็ดลอดเข้าไปอยู่ในรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดทางทฤษฎี รุสโซได้คาดคิดและพยายามจัดการกับปัญหาเหล่านี้บางอย่าง ประการแรกมีปัญหาเกี่ยวกับความสามารถของประชาชนที่จะเข้าใจลักษณะซับซ้อนของประชาคมที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและเป็นอารยะ และที่จะวางรูปบัญญัติกฎหมายแก้ไขส่วนไม่ดีของสังคม ถ้าประชาชนเข้าใจในมติตัดสินของเขาประชาชนจะแสดงเจตจำนงทั่วไปเสมอ ในการช่วยให้มีความเข้าใจของประชาชน "นักนิติบัญญัติ" เป็นสิ่งจำเป็น นักนิติบัญญัติควรมี "สติปัญญาที่เหนือกว่า" ซึ่งจะทำให้เขาสามารถวางรูปบัญญัติกฎหมายซึ่งเมื่อประชาชนผู้ทรงอำนาจอธิปัตย์รับรองเห็นชอบด้วยแล้วก็จะแสดงเจตจำนงทั่วไป เขาจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญและนักจูงใจ เขาจะต้องใช้การจูงใจเพราะเขาไม่มีอำนาจบังคับบัญชาประชาชนผู้เป็นอธิปัตย์เอง และนักนิติบัญญัติเช่นเดียวกับผู้บริหารรับผิดชอบต่อประชาชนผู้ทรงอำนาจอธิปัตย์

ประการที่สอง อาจมีความจำเป็นต้องตั้ง "ทริบูนาต์" (Tribunat) อันเป็นองค์กรที่อยู่ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และให้ความคุ้มครองแก่ทั้งสองฝ่าย องค์กรนี้ไม่มีอำนาจริเริ่มการปฏิบัติแต่อาจคอยป้องกันมิให้มีการปฏิบัติที่ผลีผลามได้ ในองค์กร "ทริบูนาต์" นี้มีอันตรายอยู่เพราะมักจะอยู่ในฐานะอ่อนแอ เพราะฉะนั้น จึงจะต้องคอยเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด และต้องให้ความรับผิดชอบต่อประชาชนอยู่ ถ้าทำได้อย่างนี้แล้ว "ทริบูนาต์" ก็อาจทำหน้าที่เป็นประโยชน์

ได้ ประการที่สาม "กฎหมายไม่ยืดหยุ่น" และมักเป็นการยากที่จะปรับกฎหมายให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ โครงสร้างทางธรรมนูญของรัฐจึงอาจเกิดไม่เหมาะสมในภาวะฉุกเฉิน ในเหตุการณ์เช่นนั้นและเมื่อมีอันตรายร้ายแรง อำนาจบริหารอาจทวีขึ้นชั่วคราว หรือในระยะที่มีภัยผิดปกติ กฎหมายอาจถูกยับยั้งและอำนาจของรัฐอาจมอบให้อยู่ในมือของจอมเผด็จการคนหนึ่งดังเช่นที่เคยทำในสมัยโบราณ นี่เป็นเรื่องที่เสี่ยงและจะต้องไม่กระทำกันง่าย ๆ หรือโดยไม่ได้มีวิธีป้องกันทุก ๆ อย่างไว้ กระนั้นก็ดี ความปลอดภัยของประชาคมอาจจำเป็นบังคับให้ต้องทำเช่นนั้นก็ได้ ประการที่สี่ องค์กรตรวจควบคุมควรตั้งขึ้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมโทรมในลักษณะความประพฤติและศีลธรรมในสังคม องค์กรนี้มีความมุ่งหมายเพื่อช่วยปั้นความคิดเห็นที่เหมาะสม "โดยทำการสอดแทรกเพื่อให้ความคิดเห็นต่าง ๆ อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง" รุสโซไม่ได้อธิบายว่า จะทำอย่างไรและทั้งก็ไม่ได้พูดละเอียดถึงลักษณะอำนาจที่เกี่ยวข้องในการสอดแทรกยุ่งเกี่ยวซึ่งเขาเสนอ อาจเป็นไปได้ว่า การจูงใจจะเป็นวิธีที่องค์กรตรวจควบคุมนี้อาศัยใช้

ประการสุดท้าย และนี่เป็นข้อที่รุสโซถูกตำหนิเสมอในสายตาของผู้วิจารณ์รุสโซ รุสโซเสนอให้ตั้ง "ศาสนาการเมือง" (civil religion) ขึ้น ในทัศนะของเขา นี่ไม่ใช่ปัญหาของหลักลัทธิ หลักลัทธิไม่ควรเป็นเรื่องของรัฐ เหตุผลรากฐานของข้อเสนอแนะของรุสโซมีว่า ศาสนาอาจเรียกร้องกะเกณฑ์สิ่งต่าง ๆ ต่อบุคคล ซึ่งจะคลายความผูกพันและความใส่ใจของบุคคลที่มีต่อประชาคมการเมืองให้ลดน้อยลงไป ศาสนาจะต้องได้รับการพิจารณาในแนวเดียวกับเรื่องของสมาคมอื่นใดที่ "บั่นทอนพันธะทางสังคมของความเป็นอันหนึ่งอันเดียว" รุสโซไม่ใช่ผู้นิยมสังคมแบบหลายกลุ่มชน เขาพูดอย่างเด็ดเดี่ยวว่า "สถาบันทั้งปวงซึ่งทำให้คนอยู่ในฐานะขัดกับตัวเอง (ในฐานะส่วนหนึ่งของรัฐ) นั้น ไม่มีค่าแต่อย่างใด" *(สัญญาสังคม ๔/๘)* รุสโซบอกว่าศาสนาและเฉพาะอย่างยิ่งคริสต์ศาสนาเป็นปัจจัยแบ่งแยกในประชาคม หนทางเดียวที่จะหลีกเลี่ยงการแบ่งแยกได้ก็โดยการก่อตั้งศาสนาของรัฐขึ้น อันมีหลักการตามที่องค์อธิปัตย์กำหนดไว้ซึ่งจะป้องกันมิให้ใช้อิทธิพลทางสังคมไปในทางแบ่งแยก ไม่มีผู้ใดถูกบังคับให้เชื่อถือในหลักการเหล่านี้ตราบเท่าที่เขาประพฤติเสมือนหนึ่งว่าเชื่อถือ รัฐจะต้องมีอำนาจเนรเทศผู้ที่แสดงการปฏิเสธไม่ยอมเข้าถือศาสนานี้ และถ้าหากราษฎรแสดงความยึดถือแต่แล้วประพฤติในลักษณะที่ขัดต่อหลักการของศาสนานี้ เขาก็อาจถูกประหาร โทษที่ลงในกรณีเช่นนั้นเป็นทางการเมืองไม่ใช่ศาสนา รุสโซไม่โต้แย้งการแยกเรื่องศาสนากับรัฐในจิตใจของคน แต่เขายืนยันว่าจะต้องไม่มีการแสดงออกมาภายนอกเช่นนั้น

สรุป

ทฤษฎีของรุสโซเป็นถุงคลุมบรรจุบางสิ่งที่สนับสนุนเกือบทุก ๆ ทฤษฎีเกี่ยวกับประชาคม "ฝ่ายขวา" จะฉวยเอาหลักองค์อินทรีย์ (organic) ของรุสโซยกเป็นเครื่องยืนยันข้ออ้างของตนว่าบุคคลจะต้องอยู่ภายใต้รัฐ เขาอาจมองเห็น "นักนิติบัญญัติ" ผู้ทรงความรู้ ความเห็นการณ์ไกลและความสามารถในการนำ เป็นภาพบรรพบุรุษของ "ฟูเรอร์" (Fuehrer) สำหรับความคิดของรุสโซเกี่ยวกับองค์กรตรวจควบคุมและ "ศาสนาการเมือง" เขาอาจมองเป็นเครื่องสัญญาณของสังคม ซึ่งถือความเป็นกลุ่มเป็นก้อนและระเบียบวินัยเป็นค่านิยมสำคัญ และคติของรุสโซที่ว่าคน ๆ หนึ่งอาจถูก "บังคับให้เป็นเสรีได้" นั้น ได้เกิดเป็นผลน่ากลัวขึ้นแล้วในหลักอุดมการณ์ฟาสซิสต์ของศตวรรษที่ ๒๐ แต่กระนั้น การใช้แต่ละแง่เหล่านี้เป็นการบิดเบือนความหมายของรุสโซอย่างไร้สาระเมื่อคำนึงถึงลักษณะทฤษฎีของเขาทั้งหมด

"ฝ่ายซ้าย" ก็เหมือนกันได้นำเอาความช่วยเหลือและสนับสนุนจากแง่ต่าง ๆ ของงานเขียนของรุสโซไปใช้ นี่เองที่ปัญหาเรื่องทรัพย์สินมีความสำคัญอย่างสูง คำกล่าวของรุสโซใน *บทความ* เรื่องที่สองที่ว่า ความไม่เสมอภาคในหมู่คนเกิดจากสถาบันทรัพย์สินเอกชนและรัฐบาลการเมืองเป็นเพียงวิธีชั่วร้าย ซึ่งให้ฐานะอันชอบด้วยกฎหมายที่จอมปลอมแก่สถาบันนั้น กลายเป็นส่วนสำคัญยิ่งในทฤษฎีมาร์กซิสต์และแนวความคิดที่เบาบางลงในเรื่อง*สัญญาสังคม* ที่ว่าทรัพย์สินเป็นสิทธิทางสังคมไม่ใช่ธรรมชาติ และเพราะฉะนั้น จึงอยู่ภายใต้การวางระเบียบควบคุมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และที่ว่าความเสมอภาคทางศีลธรรมจำเป็นต้องให้ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจในส่วนหนึ่งด้วยนั้นได้เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ผู้สนับสนุนรัฐสวัสดิการสมัยใหม่มานานแล้ว แนวการแปลความของพวกหลังนี้ดูจะเป็นการใช้ทฤษฎีของรุสโซที่สมเหตุสมผล ส่วนของพวกแรกแข็งกร้าวมากทีเดียว รุสโซไม่ได้เสนอให้ล้มเลิกทรัพย์สินเอกชนแม้ใน *บทความ* เรื่องที่สอง และทัศนะของเขาในเรื่อง*สัญญาสังคม* ก็ยิ่งผ่อนปรนลงไปอีก

ยังมีบางอย่างด้วยเหมือนกันสำหรับนักประชาธิปไตย ตามความจริงมีอยู่มากเสียด้วย โดยสรุปแล้ว รุสโซเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าอย่างอื่นใดในแง่นี้ เราเพียงแต่ระลึกถึงข้อเสนอของเขาเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของประชาชน (และไม่มีผู้ใดไปไกลเท่ารุสโซในการสนับสนุนหลักการนี้) ถึงหลักยืนยันของเขาที่ว่าราษฎรทั้งหมดประกอบเป็นองค์กรนิติบัญญัติ และทัศนะของเขาเกี่ยวกับ

รัฐบาลในฐานะเป็นเครื่องมือของประชาชนซึ่งรัฐบาลรับผิดชอบต่อ รุสโซเป็นนักประชาธิปไตยจริง ๆ ปัญหาในที่นี้อยู่ที่ว่าเขาไปไกลเกินไปหรือไม่ ในหลักประชาธิปไตยของเขา เพราะหลักของเขาโดยสาระเป็นประชาธิปไตยแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (totalitarian) เป็นปฏิปักษ์ต่อเสรีนิยม และไม่มีการสงวนสิทธิอันใดสำหรับบุคคลเลย

ไม่ต้องสงสัยเลยในเจตนาดีของรุสโซ เขาเชื่อและต้องการเสรีภาพสำหรับบุคคลแต่เขาหวาดกลัวจนเกินไปถึงผลสืบเนื่องของเสรีภาพนั้น อำนาจจะต้องนำมาใช้เพื่อจำกัดควบคุมเสรีภาพแต่กระนั้น อำนาจก็อาจเป็นเครื่องทำลายได้เช่นกัน คำตอบอยู่ที่หลักการผสาน ซึ่งมองอย่างฉลาดแหลมโดยให้ปัญหาขัดแย้งทั้งปวงระหว่างเสรีภาพและสิทธิ อำนาจได้มีการออมชอมกัน ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ข้อนี้อาจบรรลุผลได้ โดยอาศัยการจัดระเบียบให้มีการกำหนดและบังคับใช้เจตจำนงทั่วไปขึ้นเป็นผลให้แต่ละบุคคลเคารพปฏิบัติตามเฉพาะกฎหมายที่ตนเองเป็นผู้จัดทำขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ถ้าหาก (และเป็นเงื่อนไข "ถ้าหาก" ที่สำคัญทีเดียว) ว่าบุคคลนั้นปฏิบัติโดยถูกต้อง ซึ่งรุสโซหมายความถึงการปฏิบัติไปตามบัญชาของผลประโยชน์ส่วนตัวที่รู้ผิดรู้ชอบ คือ ผลประโยชน์ที่จะเป็นคุณแก่ตนเองเช่นที่เป็นคุณแก่หมู่คณะ และจะไม่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของหมู่คณะเลย

ได้พูดมาพอแล้วถึงความยากลำบากในการที่จะนำทฤษฎีนี้มาปฏิบัติ ปัญหาสำคัญดูเหมือนจะไม่ได้อยู่ที่ว่า ทฤษฎีนี้สามารถใช้ปฏิบัติให้บังเกิดผลได้หรือไม่ หากอยู่ที่ว่าจะควรใช้ปฏิบัติให้บังเกิดผลหรือไม่ ถ้าหากเป็นไปได้ที่จะทำเช่นนั้น ถ้าหากว่าโดยวิธีเล่นแร่แปรธาตุทางการเมือง เราสามารถค้นพบเจตจำนงทั่วไปได้แล้ว เราควรจะใช้เจตจำนงทั่วไปนั้นบังคับเอากับบุคคลทั้งหมดเพียงเพราะว่าจะเป็นการช่วยเขาเหล่านั้น และโดยไม่คำนึงถึงว่าเขาจะเข้าใจหรือไม่ก็ตามอย่างนั้นหรือ บุคคลคนหนึ่งจะถูกบังคับโดยแท้จริงให้เข้าอยู่ในเสรีภาพหรือ ในเมื่อเขาจะต้องถูกแก้ไขปรับปรุงโดยฝืนกับเจตจำนงของเขา แม้ว่าเจตจำนงของเขาจะเห็นแก่ตัวและผิดก็ตาม ทัศนะเช่นนั้นถือหลักความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพกับความสมบูรณ์พูลสุขซึ่งถ้าจะพูดไปแล้วก็เป็นเรื่องผิดธรรมดา ทั้งเราก็ไม่จำต้องถือเรื่องนี้ว่าเป็นปัญหาแบบสันนิษฐานเอาเท่านั้น เพราะความหมายเป็นเรื่องของทางปฏิบัติโดยชัดแจ้ง บทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐฉบับที่ ๑๘ ที่โชคร้ายเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งสำหรับปัญหานี้ นี่เป็นกรณีที่การใช้บังคับกฎหมายมีจุดมุ่งหมายอันไม่อาจปฏิเสธได้ที่จะปรับปรุงสุขภาพและศีลธรรมของราษฎร ข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญที่ว่าบทแก้ไขเพิ่มเติมจะต้องมี

การริเริ่มเสนอและรับรองให้ความเห็นชอบด้วยจากเสียงข้างมากส่วนใหญ่นั้น คงจะพอเข้ากับความต้องการของรุสโซอยู่บ้าง ในเรื่องการแสดงเจตจำนงทั่วไปในกรณีสำคัญ ๆ โดยอาศัยเสียงสนับสนุนมากกว่าเสียงข้างมากธรรมดา แต่กระนั้น กฎหมายที่ห้ามดื่มเหล้า ในไม่ช้าก็เป็นที่เห็นกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นการจำกัดเสรีภาพอย่างไม่อาจทนทานได้แม้ในหมู่คนเป็นจำนวนมากที่ไม่ใช่นักดื่ม ก็มันไม่เป็นเช่นนั้นจริง ๆ หรอกหรือ ทั้งนี้โดยไม่พูดถึงผลต่อสุขภาพและศีลธรรมของบุคคล กล่าวสั้น ๆ สังคมเสรีได้แก่สังคมซึ่งบุคคลย่อมมีสิทธิกระทำบางสิ่งบางอย่างที่เลวสำหรับตนเองได้เหมือนกัน

ยังมีวงเขตอีกมากสำหรับเสรีภาพในสังคมที่ย้ำความสำคัญของสิทธิของบุคคล ทฤษฎีที่สนับสนุนสิทธิของบุคคลไม่ได้สร้างขึ้นอย่างรัดกุมหมดจด ดังเช่นทฤษฎีของรุสโซหากแต่มีช่องโหว่หละหลวมอยู่มาก และในทางปฏิบัติ ราษฎรของประชาคมเสรีต้องเข้าไปมีส่วนในการโต้เถียงอยู่เป็นนิจถึงขอบเขตของสิทธิที่ตนมีอยู่ นี่เป็นความเลื่อนลอยซึ่งรุสโซไม่เห็นด้วย ซึ่งก็เป็นที่เข้าใจได้เป็นของง่ายทีเดียวที่จะพูดว่า บุคคลคนหนึ่งไม่อาจใช้สิทธิถึงขนาดที่เป็นผลเสียหายหรือก่อให้เกิดความไม่สะดวกร้ายแรงต่อคนอื่น ๆ แต่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะกำหนดกันว่า หลักการนี้มีความหมายอย่างไรในทางปฏิบัติ ถึงกระนั้นคนที่มีเหตุผลและไมตรีจิตย่อมจะหาหนทางได้ คงไม่มีผู้ใดที่จะพออกพอใจโดยสิ้นเชิงกับทางแก้ ในบางโอกาสอาจจะต้องมีการใช้กำลัง และนี่เป็นที่น่าเสียใจเสมอ แต่ระบบเช่นว่านั้นก็คงเป็นทางดีที่สุดที่คิดอ่านกันมาเพื่อถ่วงดุลย์ของหลักอันขัดแย้งกันระหว่างเสรีภาพและสิทธิอำนาจ เราไม่มีเจตนาจะหมายความไปถึงว่ารุสโซไม่มีอะไรให้แก่สังคมเสรีเลย หลักประชาธิปไตยของเขาหลาย ๆ อย่างมีความถูกต้องสมบูรณ์ถ้าไม่ถือกันไปไกลเกินไป บางทีส่วนส่งเสริมใหญ่ยิ่งของเขาได้แก่หลักอ้างที่ว่ารัฐมิใช่ศัตรูโดยธรรมชาติของประชาชน และถ้าหากรัฐมีความรับผิดชอบและเป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็อาจเข้มแข็งและทำหน้าที่อันมีค่าได้โดยไม่ต้องเป็นทรราชย์ด้วยในขณะเดียวกัน ในแนวความคิดเห็นข้อนี้ รุสโซก้าวหน้าไปกว่าคนในสมัยเดียวกันมาก

หลักความคิดของรุสโซเกี่ยวกับเจตจำนงทั่วไปเป็นของใหม่และเร้าความรู้สึกนึกคิดอย่างยิ่ง สังคมเสรีทุกสังคมพยายามลดความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์เฉพาะตัวกับผลประโยชน์ทั่วไป

ในสหรัฐระบบรัฐบาลได้ก่อตั้งขึ้นส่วนหนึ่งโดยอาศัยหลักสมมติฐานที่ว่า จากการปะทะขัดกันระหว่างผลประโยชน์เฉพาะตัวทั้งหลายจะเกิดผลประโยชน์ทั่วไปขึ้นมา ทัศนะเช่นนี้ปรากฏอยู่ทั้งในระบบสหพันธ์และระบบต้านและถ่วงดุลย์ (checks and balances) ข้อขัดแย้งแตกต่างมีอยู่มากมายด้วยกันในปัญหาว่าระบบนี้แก้ไขปัญหาได้ดีเพียงไร และย่อมไม่มีบุคคลที่มีความคิดคนใดอาจอ้างได้ว่าระบบนี้ปฏิบัติได้เป็นผลสมบูรณ์ ในเวลาปกติทั่วๆไป ประสิทธิภาพและความกลมกลืนอันสมบูรณ์ไม่ใช่ว่าจะขาดเสียมิได้ การขัดแย้งภายในจำนวนมากอาจยอมให้มีอยู่ และผลร้ายของการขัดแย้งอาจยอมยกให้เป็นค่างวดตอบแทนของเสรีภาพได้ แต่ว่าในระยะที่มีภัย ปัญหาก็กลายเป็นเรื่องร้ายแรงขึ้น การแตกแยกภายในอาจทำให้โครงสร้างของประชาคมอ่อนแอลง และเป็นภัยต่อการดำรงคงอยู่ของรัฐเอง แต่กระนั้น การซื้อเอกภาพด้วยการเสียสละอิสรภาพก็เป็นการให้ราคาค่างวดที่น่ากลัวอย่างยิ่ง ในสภาพการณ์เช่นว่านั้น เราจึงต้องหันกลับมาหารุสโซอีกครั้งหนึ่งโดยหวังที่จะได้พบหนทางออกไปให้พ้นจากปัญหาอันล่อแหลมของเรา รุสโซอาจจะไม่ให้คำตอบแก่เรา แต่ก็จะได้อะไรมากทีเดียวจากการคิดพิจารณาในสิ่งที่เขาพูดไว้

๑๖ ฮูม และ เบอร์ค

การปลดปล่อยจิตใจของคนให้เป็นอิสระจากการจำกัดทางปัญญาความคิดของสมัยกลางรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วในด้านวิทยาศาสตร์ยิ่งกว่าในด้านสังคมศาสตร์ ในด้านวิทยาศาสตร์ หลักอิงประสบการณ์ (empiricism) กล่าวคือ วิธีสังเกต ทดสอบและพิสูจน์ ในตอนนี้เป็นที่ยอมรับกันได้ ในด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์ หลักความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติยังคงเป็นที่นิยมกันอยู่ หลักความคิดเก่าเกี่ยวกับกฎธรรมชาติได้ถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปมากเพราะฮ๊อบส์และล๊อค มันเป็นการยืนยันสิทธิอันไม่อาจลิดรอนได้ของบุคคล ซึ่งสังคมถูกห้ามมิให้แทรกแซงมากกว่าจะเป็นหลักการที่ใช้อ้างเพื่อแสวงประโยชน์ของสังคม กล่าวโดยย่อ หลักความคิดนี้เน้นบุคคลมากกว่าสังคม และเน้นสิทธิมากกว่ากฎหมาย ในประเทศอังกฤษศตวรรษที่ ๑๗ และฝรั่งเศสกับอเมริกา ศตวรรษที่ ๑๘ ทฤษฎีสิทธิธรรมชาติทรงอิทธิพลครอบคลุมอยู่โดยทั่วไป ทฤษฎีนี้ถูกใช้เป็นรากฐานของการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปและในบั้นปลายใช้อ้างสนับสนุนการปฏิวัติ

หลักประกอบของสิทธิธรรมชาติ คือเหตุผลนิยม (rationalism) ผู้ที่มีหัวรุนแรงในศตวรรษที่ ๑๘ (รุสโซเป็นกรณียกเว้น) มีศรัทธาอย่างสูงต่อสัมฤทธิผลของเหตุผล อย่างไรก็ดี เหตุผลนิยมก็ถูกโจมตีมากขึ้น รุสโซโต้ว่า ความรู้สึก อารมณ์ และความกระตือรือร้น มีส่วนมากกว่าการคิดคำนวณตามเหตุผลในการก่อให้เกิดสมาคมและการกระทำของมนุษย์ ยิ่งกว่านั้นเขามองเห็นและไม่พอใจกับปัจเจกนิยมซึ่งแฝงอยู่ในทฤษฎีสิทธิธรรมชาติ และก็ได้ยกทฤษฎีเกี่ยวกับประชาคมขึ้นมาลบล้าง ทฤษฎีของรุสโซไม่ใช่เป็นแบบศาสตร์แต่อย่างใด หากเร้าด้วยอารมณ์อย่างสูง ถึงแม้ว่าข้อนี้จะไม่ทำให้น้ำหนักอิทธิพลของทฤษฎีนี้ลดน้อยลงไปก็ตาม (ซึ่งตามที่จริงแล้วยิ่งทำให้เพิ่มมากขึ้นอีก) แต่การโจมตีทางความคิดที่มีต่อทฤษฎีสิทธิธรรมชาติก็กำลังเกิดขึ้นเหมือนกัน ความร้อนแรงของการปฏิวัติในฝรั่งเศสศตวรรษที่ ๑๘ ช่วยให้ทฤษฎีนี้คงอยู่ได้ในประเทศนั้น ในประเทศ

อังกฤษ อารมณ์ความรู้สึกของประชาชนเป็นแบบหัวเก่ามากกว่า ประชาชนไม่รู้สึกในความจำเป็นสำคัญของทฤษฎีที่มีความหมายในทางปฏิบัติ ปรัชญาอังกฤษเกิดขึ้นในแนวของประสบการณ์และหลักอาศัยแนวประสบการณ์ก็นำมาใช้กันในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ ในความเป็นไปทางด้านนี้ เดวิด ฮูม เป็นผู้ที่มีความสำคัญคนหนึ่ง

ฮูม : ประวัติและงาน

เดวิด ฮูม (David Hume) เกิดที่เอดินเบอเรอ (Edinburgh) เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๑๗๑๑ บิดาของเขาเป็นคนชั้นสูงเจ้าของที่ดิน แต่มีฐานะปานกลาง หนุ่มเดวิดรักการเรียนอย่างยิ่ง และไม่พอใจกับบรรดาโรงเรียนในสก๊อตแลนด์ ในปี ๑๗๒๓ เขาเข้ามหาวิทยาลัยเอดินเบอเรอ (University of Edinburgh) ครอบครัวของเขาสนับสนุนให้เรียนกฎหมาย แต่หลังจากใช้เวลาเรียนกฎหมายอยู่ชั่วระยะสั้น ๆ เขาก็เลิกล้ม งานการในเมืองบริสตอล (Bristol) ก็เป็นที่เบื่อหน่าย ในปี ๑๗๓๔ ฮูมจึงเดินทางไปฝรั่งเศสและพักอยู่ที่นั่นถึง ๓ ปีเขาตั้งใจจะจับงานทางวรรณกรรม ก่อนออกจากประเทศฝรั่งเศสเขาได้เขียนงานยิ่งใหญ่ที่สุดของเขาจบลงคือ *บทเขียนว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์* (Treatise of Human Nature) เมื่ออายุได้ ๒๖ ปี ฮูมบรรยายด้วยทำนองเสแสร้งถึงความผิดหวังจากการต้อนรับที่ผลงานของเขาได้รับ เขากล่าวว่า "งานชิ้นนี้ได้แต่ความเงียบสงัดจากเสียงหนังสือพิมพ์ โดยมิอาจเรียกความสนใจถึงขั้น แม้กระทั่งจะเร้าเสียงกระซิบในหมู่ผู้มีใจรักอันแรงกล้าเลย" แต่นี่เป็นคำกล่าวเกินความจริง บรรดาผู้ที่สามารถเข้าใจ *บทเขียน* นี้จะรู้สึกประทับใจ แต่มันไม่ใช่งานเขียนประเภทดึงดูดความนิยมชมชอบของมหาชน เมื่อตระหนักถึงลักษณะจำกัดวงของงานเขียนเล่มนี้ ฮูมจึงวางเข็มงานเขียนต่อ ๆ มาให้เป็นที่ดึงดูดสำหรับผู้อ่านในวงกว้างขึ้น แต่ไม่มีงานชิ้นใดเลยที่พอจะถึงขั้นมาตรฐานของเรื่อง *บทเขียนว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์*

ฮูมกลับสก๊อตแลนด์และเริ่มเขียนงานเรื่อง *บทเรียงความว่าด้วยเรื่องศีลธรรมและการเมือง* (Essays on Moral and Political Subjects) เล่มหนึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๗๔๑ และเล่มสองในปีต่อมา ในปี ๑๗๔๕ ฮูมสมัครเข้าเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยเอดินเบอเรอแต่ไม่ได้ จากนั้นเขาได้เป็นเลขานุการและต่อมาเป็นผู้ตรวจการศาลทหาร (Judge-advocate) ของนายพลเซนต์ แคลร์ (General St. Clair) ซึ่งเขาติดตามไปยังแคนาดาและอิตาลี หนังสือเรื่อง*การคิดค้นเกี่ยวกับความ*

เข้าใจของมนุษย์ (Inquiry concerning Human Understanding) ของฮูมตีพิมพ์ในปี ๑๗๔๘ และตามด้วยเรื่อง*การคิดค้นเกี่ยวกับหลักการแห่งศีลธรรม* (Inquiry concerning the Principles of Morals) ในปี ๑๗๕๑ เรื่อง*บทเขียนทางการเมือง* (Political Discourses) จบลงในปี ๑๗๕๒ และได้รับความนิยมใหญ่หลวงของมหาชนในอังกฤษในปีเดียวกัน หลังจากที่ถูกปฏิเสธตำแหน่งอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยเอดินเบอเรอ ฮูมได้เป็นบรรณารักษ์ของห้องสมุดกฎหมาย (Advocates' Library) ในเอดินเบอเรอ ตำแหน่งนี้มีรายได้เพียงเล็กน้อย แต่ฮูมใช้ประโยชน์จากห้องสมุดเขียนเรื่อง*ประวัติศาสตร์อังกฤษ* (History of England) ซึ่งจบลงในปี ๑๗๖๒ เรื่อง*ประวัติศาสตร์*โดยทั่วไปถือว่าเป็นงานเขียนที่ด้อยที่สุดของเขา ฮูมมักจะขาดความระมัดระวังในเรื่องหลักฐานอ้างอิง ลักษณะความผักไผ่ฝ่ายทอรี (Toryism*) และความชิงชังอังกฤษของฮูมเป็นที่เห็นได้ชัด แต่ถึงอย่างนั้นเรื่อง*ประวัติศาสตร์*ก็ขายดีทำให้ฮูมได้มีฐานะดีขึ้น ชื่อเสียงของเขาก็เฟื่องขึ้น และเมื่อเขาไปประเทศฝรั่งเศสในปี ๑๗๖๓ เขาก็เป็นข่าวเกรียวกราว ฮูมคงอยู่ในฝรั่งเศสในฐานะเลขานุการสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษเป็นเวลาสองปีก่อนกลับอังกฤษ ในปี ๑๗๖๙ ฮูมกลับคืนสู่เอดินเบอเรอ และรับงานเขียนเรื่อง*บทสนทนาว่าด้วยศาสนาธรรมชาติ* (Dialogues on Natural Religion) เขาเริ่มป่วยลงในฤดูใบไม้ผลิ ปี ๑๗๗๕ และถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๑๗๗๖

รากฐานทฤษฎีการเมืองของฮูม

ข้ออ้างอิงที่ฮูมใช้โจมตีกฎธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติมาจากหลักปรัชญาที่ฮูมได้บรรยายไว้ในหนังสือเรื่อง*บทเขียนว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์* ในหนังสือเล่มนี้ เขาท้าทายความสมบูรณ์ของหลักความคิดเกี่ยวกับเหตุผลตามที่บรรดานักทฤษฎีสิทธิธรรมชาติและกฎธรรมชาติใช้อ้างอิง เขาเห็นว่าหลักความคิดนี้เป็นผลทำให้ถือเอาอย่างผิด ๆ ว่าลักษณะของความไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้และความเป็นธรรมชาติเกิดมาจากความคิดบางอย่าง บรรดานักทฤษฎีกฎธรรมชาติถือว่าหลักมาตรฐานของการกระทำทางศีลธรรมมีอยู่ตามที่คิดขึ้นมา ถือว่าหลักมาตรฐานเหล่านี้อาจค้นพบกันได้ด้วยเหตุผล

* *บันทึกผู้แปล* Tory เป็นกลุ่มการเมืองฝ่ายค้านไม่ยอมให้ตัดดุ๊กแห่งยอร์ค (Duke of York ต่อมาได้เป็นพระเจ้าเจมส์ที่ ๒) ออกจากสายสืบราชบัลลังก์ ภายหลังปี ๑๖๘๙ ยังคงผักใฝ่อยู่กับฝ่ายราชวงศ์สจ๊วต สนับสนุนพระเจ้ายอร์ชที่ ๓ คัดค้านกฎหมายปฏิรูป (Reform Bill) ปี ๑๘๓๒ และต่อมาเชื่อว่าพรรคคอนเซอร์เวตีฟ (จาก The Concise Oxford Dictionary)

และถือว่าอารมณ์ของคนซึ่งจะเบนให้คนออกไปจากหลักมาตรฐานเหล่านี้ จะต้องอยู่ภายใต้เหตุผล ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่จะชี้ทางไปสู่การประพฤติอันเหมาะสม ทัศนะของฮูมเห็นว่า นี่เป็นความเข้าใจผิดในเรื่องของเหตุผล เขากล่าวว่าการใช้เหตุผลถูกจำกัดมากกว่านั้นนัก กล่าวคือว่าเหตุผลอาจถูกใช้เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางตรรกวิทยา แต่ไม่อาจแสดงให้เห็นสิ่งที่เป็นตัวตนอยู่ (ข้อเท็จจริง) หรือคุณค่า (หลักของกฎธรรมชาติ) คุณค่าของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้นด้วย "อารมณ์" หรือความรู้สึก เหตุผลอาจช่วยนำการกระทำให้ไปสู่การบรรลุผลแห่งคุณค่า แต่บทบาทของเหตุผลเป็นรอง มันเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ตามถ้อยคำของฮูม เหตุผลเป็น "ทาสของอารมณ์"

อารมณ์ที่กระตุ้นคนเป็นทั้งสัญชาตญาณ และปัจจัย "รอง" สัญชาตญาณมีอยู่กับคนเราตั้งแต่กำเนิดและมีมาก่อนประสบการณ์ ประสบการณ์เท่านั้นจะแสดงให้เห็นว่าคนจะได้รับความพอใจได้อย่างไร อารมณ์ "รอง" อย่างเช่น "ความปรารถนา" ขึ้นอยู่กับประสบการณ์บางอย่างเกี่ยวกับ "ความเจ็บปวดและความพอใจ" อย่างเช่นถ้าประสบการณ์อย่างหนึ่งก่อให้เกิดความพอใจ ความนิยมชมชอบอย่างหนึ่งก็จะมีขึ้นในประสบการณ์นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ไม่มีความจริงใด ๆ เกิดขึ้นจากการคิดขึ้น คนเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนถึงสิ่งทั้งหลายที่สนองความปรารถนาของตนแล้วเรียกสิ่งนั้นว่า "ถูก" สิ่งทั้งหลายที่คนถือว่าเป็นภัยถูกเรียกกันว่า "ผิด" ทฤษฎีนี้เสนอว่านักสังคมศาสตร์ควรศึกษาความประพฤติของมนุษย์ยิ่งกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งถือว่าไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ข้อสรุปเช่นนี้ไม่หมายความว่าฮูมไม่สนใจในเรื่องของคุณค่า โดยแท้จริงเขาเชื่อว่ามีหลักมาตรฐานสากลเกี่ยวกับความประพฤติทางสังคม แต่เขายืนยันว่า หลักมาตรฐานเหล่านี้เกิดขึ้นและค้นพบได้ด้วยประสบการณ์ไม่ใช่ด้วยเหตุผลนามธรรม ฮูมถือเอาว่าลักษณะของความเป็นสากลมาจากหลักมาตรฐานเหล่านี้ เพราะเขาถือลักษณะกระบวนความคิดเป็นเช่นเดียวกันสำหรับคนทั้งปวงและเชื่อว่าประสบการณ์ของคนคล้ายคลึงกัน แต่โดยที่ประสบการณ์ไม่เหมือนกันสถาบันจึงอาจตกต่างในที่หนึ่งจากอีกที่หนึ่ง ทั้งที่มาตรฐานของความประพฤติโดยทั่วไปคงเป็นเช่นเดียวกันทุกหนทุกแห่ง

ตามที่ฮูมเห็น ข้อเท็จจริงที่ว่าเหตุผลเป็นเครื่องมือของอารมณ์นั้น ไม่หมายความว่าอารมณ์จะถูกนำอย่างฉลาดถูกต้องเสมอไป คนเราไม่ทัดเทียมกันในความสามารถใช้เหตุผลในลักษณะที่จะนำการประพฤติของตนให้บรรลุผลเป็นที่พอใจ แต่ละคนแสวงผลประโยชน์ของตนเอง อารมณ์ของ

คนนำตนไปสู่จุดหมายนี้ เสียแต่ว่าคนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจว่า สวัสดิการของตนจะได้รับการสนองดีขึ้นด้วยการตั้งกฎความประพฤติอันอาจกำหนดให้ผลัดผ่อนการสนองความต้องการเฉพาะหน้าออกไปเพื่อประโยชน์ของความพอใจที่เหนือกว่า แต่ในระยะยาวกว่า ฮูมแยกอารมณ์ "สงบ" จากอารมณ์ "รุนแรง" อารมณ์สงบนำด้วยเหตุผลอันสามารถเข้าใจผลประโยชน์ส่วนตนอย่างรู้ผิดรู้ชอบ อารมณ์รุนแรงต้องการการสนองตอบในทันที ความสำคัญทางการเมืองในทางปฏิบัติของความแตกต่างนี้คือว่าประชาคมพึงต้องถูกนำด้วยบุคคลส่วนน้อยซึ่งมีเหตุผลอันปรับปรุงขึ้นด้วยการศึกษาและเป็นผู้ซึ่งมีทรัพย์สมบัติเพียงพอที่จะไม่ถูกเย้ายวนใจให้จำนนต่อความต้องการเพื่อสนองผลประโยชน์อันเห็นแก่ตัวและในระยะสั้น* ความยุติธรรมจะบรรลุถึงประชาคมปฏิบัติตามแนวทางแห่งผลประโยชน์ส่วนตนอย่างรู้ผิดรู้ถูก ความรู้สึกเห็นชอบจะได้รับจากปวงชนที่ได้มาเห็นว่าระบบเช่นนั้นสนองผลประโยชน์ดีที่สุดของตน ประชาชนมักเชื่อว่า ตนยอมนิ่งเพราะระบบต้องด้วยศีลธรรมแต่ที่แท้จริงแล้วเขายอมนิ่งก็เพราะระบบ*ทำงานได้ผล* เพราะว่าระบบนั้น ๆ มีประโยชน์ "หลักศีลธรรม" เกิดขึ้นจากประโยชน์และขึ้นอยู่กับประโยชน์ หลักการอย่างเช่นความยุติธรรม "เสรีภาพและหลักศีลธรรม" ไม่ได้มีความสมบูรณ์จากการคิดเห็นขึ้นมา สิ่งเหล่านี้สมบูรณ์ตามส่วนเท่าที่อำนวยประโยชน์ให้ ความคิดเหล่านี้ประกอบเป็นรากฐานซึ่งฮูมอาศัยสร้างทฤษฎีการเมืองของเขา

ทฤษฎีการเมืองของฮูม

ฮูมกล่าวว่า กำเนิดของสังคม คือ "ความจำเป็น" ความโน้มเอียงธรรมชาติ และ "นิสัย"

> "คนซึ่งเกิดในครอบครัวจำต้องธำรงรักษาสังคมจากความจำเป็น จากความโน้มเอียงธรรมชาติและจากนิสัย สัตว์โลกอย่างเดียวกัน ในความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ผูกพันที่จะสถาปนาสังคมการเมืองเพื่อบริหารความยุติธรรม ซึ่งหากไม่มีเสียแล้วไซร้ย่อมไม่อาจมีสันติภาพระหว่างกันทั้งไม่อาจมีความปลอดภัย และความสัมพันธ์ต่อกัน" **

---

* Hume : Theory of Politics (เรียบเรียงโดย Frederick Watkins), University of Texas Press, Austin, Tex., 1953 หน้า XVI–XIX

** David Hume : Of the Origin of Government, in Hume' s Moral and Political Philosophy (เรียบเรียงและบทนำโดย Henry D. Aiken), Hafner Publishing Company. Inc., New York, 1948. ข้อความอ้างอิงถึงงานเขียนฮูมต่อ ๆ ไปนำมาจากแหล่งอ้างนี้

อีกนัยหนึ่ง สังคมการเมืองจำเป็นต่อความยุติธรรม ฮูมกล่าวว่า คนทั้งปวงรู้ว่าสันติภาพและความสงบเรียบร้อยเป็นสิ่งจำเป็น ถ้าจะธำรงรักษาสังคมให้มีอยู่ แต่กระนั้นคนเราก็ร้ายจนยากที่จะรักษาสังคมให้คงอยู่ได้ ปัญหาสำคัญคือว่า แต่ละคนต่างแสวงผลประโยชน์ของตนเอง คนรู้อยู่ว่าทางประพฤติเช่นนี้ยังอันตรายต่อสังคมและต่อตนเอง เพราะเหตุนี้ แต่คนก็ยังเสี่ยงเอาว่าประโยชน์เฉพาะหน้าที่ตนได้รับจะคุ้มค่าเหนือกว่าผลเสียใด ๆ ภายหลัง ฮูมกล่าวว่า ความโน้มเอียงเช่นนี้ "ไม่อาจแก้ได้ในธรรมชาติมนุษย์" ทางออกทางเดียวให้พ้นจากความยุ่งยากก็คือ แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้บังคับให้คนเคารพกฎหมาย คนเราจะต้องถูกบังคับให้มองถึงผลประโยชน์ของตนในระยะยาวซึ่งเป็นผลประโยชน์อันแท้จริง การเคารพเชื่อฟังพึงต้องส่งเสริมความยุติธรรม นี่เป็นกำเนิดของการปกครอง

แต่อะไรเล่าที่ทำให้การปกครองสัมฤทธิผล จะเป็นเพราะความกลัวการลงโทษกระนั้นหรือหลักการเดียวกันที่เป็นพื้นฐานการก่อตั้งการปกครองจะส่งเสริมความต่อเนื่องของการปกครองหรือไม่ ฮูมกล่าวว่า คำตอบคือ "ไม่ใช่" ถ้าคนเราเคารพเชื่อฟังเพียงเพราะกลัวผลที่จะได้รับจากการฝ่าฝืนแล้วไซร้ ก็ย่อมไม่มีเสถียรภาพในสังคมการเมือง แน่ละคนจะฝ่าฝืนในเมื่อรู้สึกว่าตนอาจทำเช่นนั้นได้โดยไม่ต้องถูกจับกุม อย่างไรก็ตาม คนมิได้ประพฤติแบบนี้ในสังคมการเมือง ส่วนใหญ่ทีเดียวคนเป็นราษฎรที่ดี ซึ่งเคารพกฎหมายและมิได้คิดฝ่าฝืน ไม่ต้องสงสัยว่า ผู้ปกครองสมัยแรก ๆ ของคนต้องขู่ที่จะใช้กำลังอยู่เสมอ แต่ผู้ปกครองปัจจุบันไม่จำต้องทำเช่นนั้น เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงนี้คือว่าคนเรามาเคารพเชื่อฟังโดยอาศัยนิสัยเป็นปัจจัย

> "ในไม่ช้า นิสัยส่งเสริมสิ่งที่ปัจจัยอื่น ๆ ของธรรมชาติมนุษย์ได้สร้างขึ้นไว้อย่างไม่สมบูรณ์และครั้นเมื่อชินต่อการเคารพเชื่อฟังเสียแล้ว คนก็จะไม่มีวันละไปจากแนวทางนั้นซึ่งตนและบรรพบุรุษของตนเคยดำเนินมา และยึดถืออยู่เพราะเหตุจูงใจเฉพาะหน้าและเห็นกันได้หลาย ๆ อย่าง"*

ฮูมเสนอการวิเคราะห์อย่างละเอียดถึงกำเนิดของรัฐบาลไว้ในบทความเรียงของเขาเรื่อง *ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม* (Of the Original Contract) ฮูมกล่าวว่าพรรคใหญ่ ๆ ทั้งสองในสมัยของเขาแต่ละพรรครู้สึกจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนฐานะของตนด้วยการสร้าง ระบบคิดค้นเกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ" พรรคหนึ่งอ้างอำนาจของรัฐบาลโดยทั่วไปถึงพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นการทำให้รัฐบาลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนถึงว่า การต่อต้านใด ๆ ต่อรัฐบาลถือเป็นการล่วงเกินต่อความศักดิ์สิทธิ์ อีก

---

* Hume : Of the Origin of Government

พรรคหนึ่งโต้ว่า รัฐบาลขึ้นอยู่กับความยินยอมของประชาชนซึ่งแสดงออกโดยทางสัญญา แต่ละทัศนะเหล่านี้มีบางอย่างที่น่าฟัง แม้ผลสืบเนื่องจะไม่สมเหตุสมผลในเมื่อถือกันอย่างเต็มที่ตามที่ผู้สนับสนุนแต่ละระบบต้องการ ผลบังคับอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับรัฐบาลมีอยู่ในความหมายที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าคงต้องทรงกำหนดให้ไว้เพราะว่าความมั่นคงไม่อาจเป็นไปได้โดยปราศจากผลบังคับนี้ อย่างไรก็ดีเนื่องจากการกระทำของพระผู้เป็นเจ้าไม่อาจบรรลุผลด้วย "การแทรกแซงโดยเฉพาะหรือมหัศจรรย์ใดๆ" กษัตริย์จึงย่อมไม่มีเหตุอันควรที่จะอ้างหลักความสนับสนุนของพระผู้เป็นเจ้ายิ่งไปกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจกล่าวสั้น ๆ เป็นเจตนาของพระผู้เป็นเจ้าที่ว่าจะต้องมีรัฐบาล แต่พระองค์มิได้กำหนดรูปแบบไว้อย่างใดโดยเฉพาะ และทั้งมิได้แนะให้ด้วยว่าอำนาจรัฐบาลจะต้องอยู่ในมือของผู้ใด

การวิเคราะห์ถึงข้ออ้างที่ว่า รัฐบาลเกิดมาจากสัญญาเป็นเรื่องซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก ไม่มีข้อสงสัยเลยว่า กำเนิดของสังคมการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับความตกลงบางอย่าง

> "เมื่อเราพิจารณาถึงว่า คนเราซึ่งเกือบเสมอเท่าเทียมกัน ในด้านกำลังร่างกาย และแม้ในด้านกำลังความสามารถทางสมองของตน ตลอดจนได้รับการปลูกฝังด้วยการศึกษาแล้ว เราก็จำเป็นต้องยอมรับว่า ในชั้นแรกย่อมจะไม่มีสิ่งใดนอกจากความยินยอมของตนเองเท่านั้นที่รวมคนเข้าด้วยกันและทำให้คนอยู่ภายใต้สิทธิอำนาจใด ๆ ได้ ถ้าเราจะท้าวความเรื่องการปกครองไปถึงกำเนิดตอนแรกในป่าดงและทะเลทรายแล้วประชาชนก็เป็นแหล่งที่มาของอำนาจและเขตอำนาจทั้งปวง และเพื่อสันติภาพและความสงบเรียบร้อย พวกเขาได้สละอิสรภาพธรรมชาติของตนโดยสมัครใจ และยอมรับกฎหมายจากผู้ที่เสมอเท่าเทียมและเป็นพวกของตน" *(ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม)*

เงื่อนไขที่ความตกลงนี้ได้ทำขึ้น อาจกำหนดไว้เฉพาะเจาะจงหรือไม่ก็ "แจ่มแจ้งและแน่ชัดเสียจนอาจถือว่าไม่จำเป็นจะต้องแสดงไว้" ฮูมกล่าวว่า ถ้านี่เป็นสิ่งที่บรรดาผู้สนับสนุนทฤษฎีสัญญาหมายถึงในเมื่อพูดถึงเรื่องของตนแล้ว คนเหล่านี้ก็สมเหตุสมผล ทั้งไม่มีความจำเป็นที่จะต้องแสดงหลักฐานพิสูจน์เป็นลายลักษณ์อักษรด้วย เพราะสัญญามีมาก่อนการขีดเขียน เรารู้ว่าเป็นความจริงเพียงเพราะว่าเราอาจ "ท้าวเรื่องราวได้อย่างง่าย ๆ ในธรรมชาติของคน" ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะอธิบายถึงกำเนิดของการปกครอง ข้อผิดพลาดอยู่ที่การยืนยันว่า ถ้าหากสัญญาและความยินยอมเป็นรากฐานสำหรับการปกครองดั้งเดิมแล้วก็หมายความว่าหลักการเดียวกันคงเป็นจริงในปัจจุบัน ความตกลงตอนแรกกระทำกันหยาบ ๆ ผู้ปกครองคนแรกจำต้องอาศัยการจูงใจมากกว่าการบังคับบัญชา เป็นเวลานานทีเดียว ฐานะของเขาต้องอาศัยอ้างอิง "เหตุจำเป็นรีบด่วน" กันอยู่ทุกเมื่อ

เชื่อวัน เพราะในสมัยอันดึกดำบรรพ์เช่นนั้น คนยังไม่ก้าวหน้าไปไกลพอที่จะสามารถตั้งกติกาสัญญาขึ้นเพื่อให้มีการ "ยอมอยู่ภายใต้โดยทั่วไป" ครั้นเมื่อเวลาล่วงเลยไป คนเริ่มมองเห็นประโยชน์ของระบบการเคารพเชื่อฟังและการบังคับบัญชา แล้วระบบเช่นนั้นก็กลายเป็นของเคยชิน ผู้นำไม่จำเป็นอ้างเหตุสนับสนุนการใช้อำนาจแต่ละครั้งอีกต่อไป ระเบียบทางการเมืองอันมั่นคงจึงเริ่มเกิดมีขึ้น

ฮูมกล่าวว่า ข้อสมมติที่ว่า บรรดาการปกครองปัจจุบันขึ้นอยู่กับความยินยอมนั้นเป็นการหลอกกับข้อเท็จจริง ถ้าเราจะมองดูโลกรอบ ๆ ตัวเรา เราจะเห็นมีกษัตริย์ทุกหนทุกแห่งที่อ้างอิงอำนาจอันขึ้นอยู่กับ "ชัยชนะ" หรือ "การสืบทอด" มองให้ไกลออกไปอีก เราจะเห็นเหล่าคนใต้บังคับพากันเคารพเชื่อฟังและยอมรับฐานะของกษัตริย์เหล่านี้ ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ประชาชนเคารพเชื่อฟังโดยนิสัยเคยชิน และยากที่คนเหล่านี้จะตั้งข้อสงสัยในฐานะของตนเองหรือของผู้ปกครองของตน

> "การเชื่อฟังหรือการอยู่ใต้บังคับกลายเป็นสิ่งที่ชินกันเสียจนคนส่วนมากไม่เคยคิดตั้งคำถามถึงเรื่องกำเนิด และสาเหตุของมันมากยิ่งไปกว่าเรื่องหลักความถ่วง การต้านทานหรือกฎสากลที่สุดของธรรมชาติ ...ถ้าหากท่านจะเที่ยวออกเทศนาตามส่วนต่าง ๆ ส่วนมากของโลกว่า ความเกี่ยวดองทางการเมือง ขึ้นอยู่กับความยินยอมโดยสมัครใจหรือสัญญาต่อกันทั้งนั้นแล้วไซร้ ในไม่ช้าตระลาการก็จะจำคุกท่านฐานก่อกวน เพราะเหตุที่ทำให้สายผูกพันของความเชื่อฟังหย่อนคลายลง ถ้าหากมิตรของท่านไม่ปิดปากของท่านเสียก่อนฐานวิกลจริตที่พูดเรื่องเหลวไหลเช่นนั้น" *(ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม)*

สัญญาดั้งเดิมไม่ได้ใช้บังคับอีกต่อไป หากแต่ "ถูกลบล้างด้วยการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและเจ้าผู้ครองนับพัน ๆ มาแล้ว" ตั้งแต่สัญญาดั้งเดิมมา ไม่เคยมีสัญญาใด ๆ อีกเลย ทฤษฎีสัญญาให้ความเข้าใจว่า ความตกลงที่ทำไว้เป็นศตวรรษ ๆ มาแล้ว ยังคงผูกพันคนรุ่นปัจจุบันอยู่ แต่ฮูมบอกว่า "บรรดานักเขียนสาธารณรัฐนิยม" ไม่ยอมรับข้อนี้ ทั้งก็ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์สนับสนุนข้ออ้างนี้ด้วย บรรดารัฐบาลสมัยใหม่และทั้งหมดที่เรารู้ประวัติมาได้ก่อตั้งขึ้นด้วย "ชัยชนะ" หรือ "การช่วงชิง" โดยไม่ได้มีร่องรอยของความยินยอมเลยแม้แต่น้อย

✓ ฮูมปฏิเสธความยินยอมที่อาจแสดงออกโดยการเลือกตั้ง การเลือกตั้งเกี่ยวข้องกับ "การรวมเข้ากันของคนผู้ยิ่งใหญ่ไม่กี่คน" ซึ่งทำการตัดสินสำหรับประชาชนทั้งปวงหรือไม่ก็เป็นเรื่องของ "ความบ้าคลั่งของฝูงชนซึ่งตามหัวหน้านักก่อกวน" ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม การตัดสินมิได้กระทำโดยกลุ่มประชาชน และวิธีที่เลวร้ายที่สุดในการก่อตั้งรัฐบาล คือการปฏิวัติ เพราะ "ไม่มีเหตุการณ์ใดที่ร้ายแรงยิ่งไปกว่าการยุบเลิกรัฐบาลโดยสิ้นเชิง ซึ่งให้อิสรภาพแก่ฝูงชน และทำให้การ

กำหนด หรือการเลือกรัฐบาลใหม่ขึ้นอยู่กับจำนวนคนซึ่งเกือบเท่า ๆ กับจำนวนฝูงชนทั้งหมด" *(ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม)* และคนอังกฤษไม่ควรคิดว่า การปฏิบัติของตน (ค.ศ. ๑๖๘๘) เป็นเครื่องสนับสนุนทฤษฎีชนิดเหวี่ยงแหของความยินยอม การเปลี่ยนแปลงในการปกครองอย่างเดียวที่เกิดจากการปฏิวัติในครั้งนั้นเป็นเพียงเปลี่ยนการสืบบัลลังก์ และนั่นก็กระทำโดย "ส่วนใหญ่ของคน ๗๐๐ คน ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงให้กับคนตั้งเกือบ ๑๐ ล้าน" ข้อเท็จจริงที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ยอมนิ่งต่อสิ่งที่กระทำขึ้นเช่นนั้นก็มิได้หมายความว่า ความยินยอมของเขาได้รับการร้องขอหรือบรรลุผลแต่ประการใด

ฮูมยอมรับว่า การขาดความยินยอมในอดีตไม่ได้แสดงว่า ความยินยอมเป็นรากฐานอันไม่พึงปรารถนาสำหรับก่อตั้งรัฐบาล จริง ๆ แล้ว มันเป็นหลักการที่น่าชม อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความยินยอมรับเอาง่าย ๆ ในความสมบูรณ์ระดับหนึ่งในธรรมชาติมนุษย์ซึ่งไม่มีอยู่และยืนยันโดยปราศจากเหตุผลถึง "ความคำนึงต่อความยุติธรรม" และความสามารถที่จะรู้ผลประโยชน์อันแท้จริงของคนหนึ่ง ๆ ในทางปฏิบัติ ความยินยอมไม่มีบทบาทในการก่อตั้งรัฐบาลเลย ที่ใดมี "รัฐธรรมนูญที่ตกลงกันแน่นอน" ความต้องการของประชาชนมักได้รับการพิจารณา แต่เมื่อรัฐบาลถูกสร้างขึ้นมามันก็ไม่ใช่ความยินยอม หากเป็น "กำลังทหารหรือความสามารถทางการเมือง" ต่างหากที่กำหนดสิ่งที่ต้องกระทำ ทั้งนี้เพราะว่าการจัดตั้งรัฐบาลโดยทั่วไปเกิดขึ้นจากผลของชัยชนะ จากการปฏิวัติหรือกำลังบางอย่าง ด้วยเหตุนี้ ผู้ปกครองใหม่จึงถูกมองด้วยความระแวงในตอนแรก ประชาชนคอยระวังระไวและผู้ปกครองจะต้องระมัดระวังและอาศัยกำลังมากกว่าที่จะต้องทำในเวลาต่อมา การล่วงเลยของเวลานำเสถียรภาพมาให้ ประชาชนรู้ว่าตนไม่เคยให้ความยินยอมต่อผู้ปกครองใหม่ แต่มาเดี๋ยวนี้ตนยินยอม "เพราะคิดว่า จากการครอบครองมาเป็นเวลานาน ผู้ปกครองได้รับสิทธิอันหนึ่งซึ่งเป็นอิสระจากการเลือกหรือความยินยอมของประชาชน" นี่ไม่ใช่เรื่องของคนใต้บังคับให้ "ความยินยอมโดยปริยาย" ต่อรัฐบาลในความหมายที่ว่า ตนมิได้ออกไปให้พ้นจากเขตอำนาจของผู้ปกครองทั้ง ๆ ที่อาจทำเช่นนั้นได้ เพราะฉะนั้นจึงเท่ากับยอมรับอำนาจปกครองของตนโดยปริยาย ฮูมกล่าวว่าคนเหล่านี้ไม่มีทางเลือกจริง ๆ นอกไปจากจำต้องเป็นสมาชิกในรัฐ ถ้าเราจะเถียงเป็นอย่างอื่น "เราก็อาจยืนยันได้ทีเดียวว่าคน ๆ หนึ่งด้วยการคงอยู่ในเรือลำหนึ่งได้ ให้ความยินยอมโดยเสรีต่ออำนาจของนาย ทั้ง ๆ ที่ถูกนำตัวมาขึ้นเรือในขณะหลับ และจะต้องกระโจนลงไปในมหาสมุทรและตาย

ในทันทีที่ตน พ้นจากเรือ" *(ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม)* เป็นอันว่าฮูมปฏิเสธทฤษฎีความยินยอมโดยปริยายของล๊อคอย่างรวบรัด

ดังนั้น ทฤษฎีความยินยอมจึงมิได้รับการสนับสนุนไม่ว่าจากประวัติศาสตร์หรือจากสามัญสำนึก ทั้งเหตุผลทางปรัชญาก็ไม่ได้น่าเชื่อถือขึ้น ฮูมกล่าวว่า "หน้าที่ทางศีลธรรม" มีอยู่สองอย่าง หน้าที่อย่างแรกเกี่ยวกับสัญชาตญาณ ทน้าที่เหล่านี้มีอยู่แยกต่างหากโดยสิ้นเชิงจากสัมพันธภาพทางการเมือง ตัวอย่างเช่น "ความรักของเด็ก ๆ" "ความรู้คุณต่อผู้ให้ประโยชน์" และ "ความสงสารผู้เคราะห์ร้าย" เรารับว่าความรู้สึกเช่นนั้นเป็นคุณต่อสังคม แต่เราก็ประทับใจกับสิ่งเหล่านี้โดยมิได้คำนึงถึงในแง่นั้น หน้าที่ทางศีลธรรมอย่างที่สองเกี่ยวกับสังคมซึ่งปฏิบัติไปเพราะจำเป็นต่อการธำรงรักษาสังคม ในบรรดาหน้าที่พวกนี้มี "ความยุติธรรม" ซึ่งฮูมอธิบายว่าเป็น "การเคารพต่อทรัพย์สินของผู้อื่น" และ "ความซื่อสัตย์" หรือการรักษาสัญญา อีกประการหนึ่งเป็นหน้าที่ทางการเมืองของ"ความภักดี" หน้าที่ทางศีลธรรมอันเกี่ยวกับสังคมเป็นผลของการใคร่ครวญและประสบการณ์ประสบการณ์สอนให้คนรู้ในไม่ช้าว่า ถ้าหากเขายอมตนเองให้อยู่ภายใต้ "สัญชาตญาณเบื้องแรก" ของตนซึ่งมักชวนให้เขาแสวงผลประโยชน์ของเขาเองโดยเป็นผลเสียแก่ผู้อื่นแล้วไซร้ ความสับสนและวุ่นวายก็จะบังเกิดขึ้น และผลประโยชน์อันแท้จริงของเขาจะเสียไป คนเห็นได้ว่าตนจะต้องเคารพทรัพย์สิ่งของของผู้อื่นและต้องรักษาคำพูดของตน อย่างไรก็ดี คนก็รู้ว่าสิ่งเหล่านี้จะทำไม่ได้นอกจากว่าตนจะยอมมอบอำนาจและความภักดีให้แก่ผู้รักษากฎหมาย

ความภักดีและความซื่อสัตย์อาศัยเหตุผลเดียวกัน แต่ละสิ่งเป็นหลักการในทางปฏิบัติ ซึ่งจะต้องทำเพื่อประโยชน์ของความมั่นคง แต่ละสิ่งเกิดจำเป็นขึ้นด้วยสภาพและข้อบกพร่องอย่างเดียวกันของธรรมชาติมนุษย์ ไม่มีเหตุผลที่จะใช้อ้างยืนยันว่า หลักความภักดีเกิดขึ้นจากความซื่อสัตย์อีกนัยหนึ่ง เราไม่ได้เคารพเชื่อฟังองค์อธิปัตย์เพราะเราเคยสัญญาว่าจะทำเช่นนั้น ก็แล้วทำไมเราจึงควรรักษาสัญญาของเราเล่า คำตอบที่ถูกคือว่าเราเห็นด้วยกับหลักการทั้งสอง คือความภักดีและความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งหลัก "ความยุติธรรม" ด้วย เพราะว่าหลักการเหล่านี้จำเป็นต่อความเป็นอยู่ทางสังคมของเรา "ถ้าหากจะถูกถามถึงเหตุผลของการเคารพเชื่อฟังซึ่งเราจำต้องให้กับรัฐบาล ข้าพเจ้าตอบได้ทันทีว่าเพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นแล้ว *สังคมก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้* และคำตอบนี้แจ่มแจ้งและเป็นที่เข้าใจได้สำหรับมนุษยชาติทั้งปวง" *(ว่าด้วยสัญญาดั้งเดิม)*

ยังมีคำถามสุดท้ายที่จะต้องตอบ ความภักดีพึงมีต่อใคร และใครเล่าเป็นองค์อธิปัตย์ที่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือว่า ถ้าหากเรายอมรับถึงความจำเป็นของความภักดีอันเกิดจากประโยชน์ของมันแล้ว เราก็ยังไม่ได้กำหนดลงไปว่า ความภักดีนั้นพึงให้แก่ใครกัน ฮูมรับว่าคำถามนี้ "ยากที่สุดในบรรดาคำถามใด ๆ" เขากล่าวว่า คงจะเป็นโชคถ้าเราสามารถกำหนดไปที่บรรดาผู้ปกครองที่มีอยู่ว่าสืบ "เชื้อสายตรงมาจากบรรพบุรุษที่เคยปกครองเรามาเป็นเวลาหลายยุคหลายสมัยแล้ว" กระนั้นก็ตาม ถึงแม้ข้อพิสูจน์เช่นนี้อาจทำได้ เราคงจะพบว่ามีบางแห่งในสายนั้นเองที่สิทธิอำนาจนั้นได้ก่อตั้งขึ้นมาด้วยชัยชนะหรือวิธีรุนแรง ฮูมยอมรับว่านิยม "รัฐบาลแบบเสรี" ซึ่งเขาให้ความหมายว่าเป็นรัฐบาลที่อำนาจถูกแบ่งแยกในหมู่หลาย ๆ องค์กร ซึ่งมีสิทธิอำนาจรวม ๆ กันแล้วยิ่งใหญ่เท่า ๆ หรือมากกว่าอำนาจของกษัตริย์และซึ่งปฏิบัติงานโดยอาศัย "กฎหมายทั่วไปและเท่าเทียมกันอันเป็นที่รู้แก่มวลสมาชิกและคนใต้บังคับทั้งปวงอยู่ก่อน" *(ว่าด้วยกำเนิดของรัฐบาล)* อย่างไรก็ดีฮูมมิได้อ้างว่าเฉพาะรัฐบาลเสรีเท่านั้นที่มีสิทธิในความภักดี ทั้งเขาก็ไม่ได้พูดว่าประชาชนจำต้องเชื่อฟังรัฐบาลไม่ว่าในสภาพการณ์ใดทั้งสิ้น ในกรณีพิเศษ การต่อต้านอาจชอบด้วยเหตุผล แม้ว่า "ข้าพเจ้าจะเอนเอียงเข้าข้างเสมอกับฝ่ายที่ยึดเหนี่ยวพันธะของความภักดีไว้อย่างแน่นแฟ้น" ก็ตาม การต่อต้านหมายถึงสงครามกลางเมือง อันตรายของมันโดยปกติมีเกินกว่าผลเสียของการใช้สิทธิอำนาจไปในทางที่ผิด อันที่จริง ฮูมถกปัญหาพันธะของความภักดีโดยมิได้บรรลุถึงคำตอบ เขาเชื่อว่า ไม่มีรากฐานอันใดสำหรับกำหนดฐานะอันชอบธรรม (Legitimacy) ปัจจัยอย่างเช่นความยินยอม การสืบทอดและการครอบครองต่างก็มีส่วนเกี่ยวทั้งนั้น แต่ฐานะอันชอบธรรมเป็นเรื่องของสามัญสำนึก ถ้าประชาชนยอมรับรัฐบาลและถ้ารัฐบาลทำงานของตนดีตามสมควร ก็อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลนั้นมีฐานะอันชอบธรรม การแยกพื้นฐานต่าง ๆ ของฐานะอันชอบธรรมออกไป เป็นการก่อรากฐานของการต่อต้านซึ่งฮูมคัดค้านอย่างแข็งแรง

ส่วนหนึ่งนี่เป็นเหตุที่ทำให้ฮูมคัดค้าน "เหตุผล" และหลักการอันคิดเอาเองในฐานะเป็นรากฐานของรัฐบาลและหันมาสนับสนุน "ประโยชน์และการปฏิบัติ" แทน เหตุผลเป็นสิ่งที่ไม่อาจเชื่อถือได้เหลือเกิน และไม่ว่าใครก็อาจสมมติหลักการอะไรก็ได้ที่ตนเลือกรวมเข้ากันแล้วสองสิ่งนี้ประกอบเป็นพื้นฐานอันไม่น่าพอใจสำหรับสังคมการเมือง สิ่งเหล่านี้เพียงแต่ให้ข้ออ้างซึ่งแฝงการแสวงผลประโยชน์อันเห็นแก่ตัวเท่านั้น

"กฎอย่างเดียวของรัฐบาล.....คือประโยชน์และการปฏิบัติ เหตุผลเป็นหลักนำที่ไม่แน่นอนเสียจนจะเป็นที่สงสัยและโต้แย้งอยู่ได้เสมอ หากเหตุผลจะมีอิทธิพลอยู่เหนือประชาชนบ้าง คนก็ยึดเหตุผลไว้เป็นกฎความประพฤติเฉพาะของตนเสมอ คนจะยังคงอยู่ในสภาวะธรรมชาติแรกเริ่มไม่สมประกอบโดยไม่ขึ้นต่อรัฐบาลการเมือง ซึ่งรากฐานไม่ใช่อยู่ที่เหตุผลแท้ ๆ หากเป็นอำนาจและเหตุการณ์ที่มีมาก่อน หากยุบเลิกพันธะเหล่านี้ไซร้ ท่านจะทำลายเครื่องผูกพันทั้งปวงของสังคมการเมือง และปล่อยให้ทุก ๆ คนเป็นอิสระเสรีที่จะคิดถึงผลประโยชน์เฉพาะตนของเขาด้วยแผนวิธี ซึ่งความอยากได้ของเขาอันแฝงอยู่ภายใต้ภาพของเหตุผล จะบงการให้แก่เขา" (*ว่าด้วยการรวมพรรค* Of the Coalition of Parties) ความไม่สามารถของเหตุผลที่จะมองเห็นระเบียบธรรมชาติ ทำให้เหตุผลเป็นอิสระที่จะก่อระเบียบของมันขึ้นมาเอง และที่อาจขึ้นอยู่กับผลประโยชน์อันเห็นแก่ตัวก็ได้

ฮูมไม่ถึงกับหัวเก่าอย่างเบอร์คหรือเฮเกล เขาอาจเป็นเช่นนั้นถ้าหากมีชีวิตอยู่อีกสักยี่สิบปีและได้เห็นอย่างที่เบอร์คเห็นสิ่งซึ่งคนอังกฤษเป็นจำนวนมากถือว่าเป็นภัยต่อรัฐธรรมนูญของตน คือการปฏิวัติฝรั่งเศส บรรดาบุคคลแบบนั้นเอนเอียงที่จะยกเอาความจำเป็นของอำนาจการเมืองจนเกินไปและบอกว่าการสงวนรักษาคุณค่าทั้งปวงขึ้นอยู่กับการธำรงรักษารัฐอันทรงอำนาจแบบเก่า*

ภาวะเปลี่ยนแปลง

ถึงตรงนี้เป็นการเหมาะสมที่จะทบทวนโดยย่อถึงการเปลี่ยนแปลงใหญ่ ๆ ในโลกตะวันตกตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งให้ความหมายแก่ทฤษฎีการเมืองที่เรากำลังพิจารณาอยู่ ระยะนั้นแสดงถึงการเกิดขึ้นของประชาคมสมัยใหม่ การเจริญเติบโตแตกต่างลักลั่นกันไปในแต่ละประเทศ แม้ในที่ที่พลังฝ่ายสงวนรกษาจะสามารถขัดขวางการเปลี่ยนแปลงได้ชั่วเวลาหนึ่งก็ตามแต่การเปลี่ยนแปลงก็พ้นผ่าเกิดขึ้นมา ชนชั้นกลางกำลังขจัดขุนนางเจ้าของที่ดินในฐานะอำนาจเป็นใหญ่ทางการเมือง ในขณะที่การพาณิชย์กำลังเข้าแทนที่เกษตรกรรมในฐานะเป็นพลังสำคัญทางเศรษฐกิจ อำนาจของกษัตริย์ถูกแข็งข้อจากฝ่ายสนับสนุนอำนาจสูงสุดของรัฐสภา ในด้านศาสนา เกิดมีขันติธรรมต่อความคิดและหลักปฏิบัติใหม่ ๆ มากขึ้น และอำนาจของรัฐเหนือองค์การศาสนาลดน้อยลงไปเกือบทุกหนทุกแห่ง มีการเรียกร้องให้มีระบบการปกครองที่รับผิดชอบต่อชนผู้เลือกตั้งในวงกว้างขึ้น เรียกร้องให้มีเสรีภาพมากขึ้นและให้มีหลักความยุติธรรมอันเท่าเทียมกันสำหรับคนทั้งปวง ดังที่เราได้เห็นในงานเขียนของกลุ่มฟิโลซอฟ (philosophes) การก่อกวนให้มีการปฏิรูปมิได้เป็นการเรียกร้องเพื่อประชาธิปไตย ทั้งที่มีส่วนของ

---

* Frederick Watkins (ed). หนังสืออ้างอิงเล่มเดียวกัน หน้า XXI

ความเป็นประชาธิปไตยในความคิดที่เผยแพร่ กระนั้นก็ดี การเปลี่ยนแปลงใหญ่เป็นที่ต้องการและก็ดังเช่นเคย ผู้ที่จะสูญเสียเพราะการเปลี่ยนแปลงพากันต่อต้านอย่างแข็งแรง

การแปรเปลี่ยนของสังคมเช่นนั้นจะไม่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ ในหลายกรณี การปฏิวัติรุนแรงจำเป็นเพื่อบรรลุผล ดังที่จะเห็นได้จากการปฏิวัติในประเทศอังกฤษ อเมริกา และฝรั่งเศส คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ เราได้พูดถึงการปฏิวัติในอังกฤษมาพอแล้ว และจะได้พูดให้มากขึ้นถึงการปฏิวัติในประเทศหลัง ๆ มีความจำเป็นต้องอธิบายเกี่ยวกับการปฏิวัติอเมริกัน ดังที่นักศึกษาประวัติศาสตร์เข้าใจกัน การปฏิวัตินี้มีความหมายมากกว่าเป็นการจลาจลของชาวอาณานิคมต่อประเทศแม่ของตนนัก มันเป็นการปฏิวัติซึ่งชนอเมริกันเรียกร้องให้ตนได้มีส่วนในประโยชน์ของการปฏิรูปซึ่งเป็นผลของการปฏิวัติอังกฤษปี ค.ศ. ๑๖๔๐ ภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและศาสนาซึ่งทำให้ชนอเมริกันเรียกร้องเอกราชของตนคล้าย ๆ กับภาวะเมื่อกว่าศตวรรษมาแล้ว ซึ่งเร้าบรรพบุรุษชาวอังกฤษของตนและซึ่งยังจะได้ทำให้เกิดการจลาจลอีกวาระหนึ่งในประเทศฝรั่งเศสในระยะเวลาสิบปีเศษ ผลสำเร็จของชนอเมริกันเห็นได้ชัดกว่าของชนอังกฤษ เพราะตามแบบแผนธรรมเนียมของคนอังกฤษพอใจที่จะสงวนรูปโครงสร้างชนชั้นและการปกครองที่เคยมีมาช้านานในขณะที่เปลี่ยนเนื้อหาในสารสำคัญ ส่วนชนอเมริกันสร้างสังคมขึ้นโดยไม่มีกษัตริย์หรือขุนนาง บทเรียนมิได้สูญไปสำหรับคนในฝรั่งเศส ซึ่งกำลังเฝ้าดูเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่

ความง่ายดายซึ่งระบอบเก่าในฝรั่งเศสถูกโค่นลง และการสลายอย่างหมดสิ้นแห่งสถาบันเก่าของฝรั่งเศสในการปฏิวัติ ปี ค.ศ. ๑๗๘๙ แสดงให้เห็นว่าเป็นการไร้ผลและเป็นอันตรายเพียงไรที่จะพยายามป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงเลย การที่ระบอบเก่าปฏิเสธไม่ยอมอ่อนข้อเสียบ้างนั้น ทำให้แน่นอนว่าจะต้องมีการโค่นล้างระบอบอย่างสิ้นเชิงและปรับสังคมอย่างทั่วถึง เหตุการณ์นี้ประสบการต้อนรับด้วยความยินดีปรีดาจากพวกเสรีนิยมในประเทศอื่น ๆ อย่างน้อยที่สุดก็ในตอนต้นแต่ได้รับความไม่เห็นด้วยจากพวกหัวเก่า การเมืองในอเมริกาและอังกฤษได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจากเหตุการณ์ในฝรั่งเศส ในอเมริกา เจฟเฟอร์สันกับพวก และในอังกฤษ กลุ่มพวกวิก (Whigs) เป็นส่วนใหญ่ในตอนแรกสรรเสริญพวกปฏิวัติฝรั่งเศสว่าเป็นผู้เรียนรู้ที่ดีจากการปฏิวัติของตน กลุ่มเฟเดรัลลิสต์ (Federalists) อเมริกันและกลุ่มทอรี (Tories) ของอังกฤษโดยทั่วไปคัดค้านการปฏิวัตินี้ สำหรับคนเหล่านี้ การเรียกร้องของ "ฝูงชน" ฝรั่งเศสเพื่อ "อิสรภาพ ความ

เสมอภาคและภราดรภาพ'' มีน้ำเสียงกังวานแบบถอนรากถอนโคน การปฏิวัตินี้กระตุ้นให้เกิดงานเขียนโต้แย้งเป็นจำนวนมากมายด้วยกัน ในบรรดางานอันควรค่าที่สุดได้แก่เรื่อง *จินตนาการเกี่ยวกับปฏิวัติในฝรั่งเศส* (Reflections on the Revolution in France) ของเอ๊ดมันด์เบอร์ค (Edmund Burke) ซึ่งแสดงถึงความพยายามที่จะพิจารณาการปฏิวัติฝรั่งเศสและขบวนการปฏิวัติทั้งปวงโดยอาศัยรากฐานทางปรัชญา ความพยายามนี้ยังความงงงันให้แก่เพื่อนร่วมกลุ่มวิกของเบอร์คเป็นจำนวนมาก และเป็นกำลังใจให้แก่ปรปักษ์ฝ่ายทอรีของเขา เนื่องจากเบอร์คในฐานะสมาชิกรัฐสภาได้เคยเป็นปากเสียงให้แก่พวกปฏิวัติอเมริกันมาเมื่อไม่กี่ปีก่อนหน้านี้เอง การโจมตีอย่างรุนแรงของเขาต่อพวกจาโคแบง (Jacobins) จึงเป็นที่น่าประหลาด แต่กระนั้น เบอร์คอ้างอย่างสมเหตุสมผลอยู่บ้างว่าฐานะทัศนะของเขาก็คงอาศัยหลักการซึ่งเขาเคยยึดถือเสมอมานั่นเอง

เอ๊ดมันด์ เบอร์ค : ชีวิตและงาน

เอ๊ดมันด์ เบอร์ค ทำชื่อเสียงอันยิ่งยงในฐานะรัฐบุรุษอังกฤษ เกิดที่เมืองดับบลิน ไอร์แลนด์เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ค.ศ. ๑๗๒๙ บิดาของเบอร์คเป็นนักกฎหมายและเป็นโปรแตสแตนท์ของไอร์แลนด์ มารดาของเขาเป็นคาธอลิค แม้เบอร์คเองจะเป็นโปรแตสแตนท์ แต่เขารู้ถึงการกดขี่พวกคาธอลิคจากพวกโปรแตสแตนท์อังกฤษ และได้อุทิศเวลาและกำลังกายใหญ่หลวงในตอนหลัง ๆ เพื่อจะพยายามแก้ไขการปฏิบัติกดขี่เหล่านี้ ในปี ๑๗๔๓ เบอร์คเข้าศึกษาที่ทรินิตี้ คอลเลจ (Trinity College) ที่ดับบลินและต้องร่ำเรียนอยู่กับหลักสูตรแบบเก่า ทำนองเดียวกับคนหนุ่มนักคิดและสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากสมัยนั้น การสอนดูน่าเบื่อไม่มีอะไรท้าทายสำหรับเขา เบอร์คออกจากทรินิตี้พร้อมด้วยปริญญาใน ปี ๑๗๔๘ และในปี ๑๗๕๐ ไปศึกษากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ กฎหมายก็ไม่เป็นที่สนใจสำหรับเขาอีก แม้จะมีความรู้สึกเคารพกฎหมายอยู่อย่างสูงก็ตาม แต่เบอร์คก็คล้ายกับฮูมที่เห็นว่าวรรณกรรมน่าสนใจมากกว่า บิดาของเขาผิดหวังที่บุตรของตนปฏิเสธไม่ดำเนินวิชาชีพซึ่งมีความหมายอย่างยิ่งต่อตน และไม่เห็นด้วยอย่างเต็มที่ที่บุตรของตนตั้งใจหันเข้าหาวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้เขาจึงตัดเงินเบี้ยเลี้ยงของเบอร์คเสีย มีความจริงตามถ้อยคำต่อมาของเบอร์คว่าเขามิได้รับ "การประคับประคองพา" เข้าสู่อาชีพอันประสบผลสำเร็จ

ในปี ค.ศ. ๑๗๕๖ เบอร์คตั้งตัวขึ้นเป็นนักเขียนบทความด้วยการตีพิมพ์ผลงานของเขาเรื่อง *สดุดีสังคมธรรมชาติ* (A Vindication of Natural Society) ซึ่งเบอร์คพูดถึงความแตกต่างระหว่างสังคมอารยะกับสภาวะธรรมชาติ โดยให้ผลสรุปเช่นเดียวกันกับของรุสโซ ในบทความแรกว่าด้วยเรื่องนี้ ต่อมาเบอร์คกล่าวว่าเขาเจตนาจะให้งานเขียนนี้เป็นการเสียดสี มีเหตุผลอยู่น้อยที่จะสงสัยคำพูดของเขาเมื่อพิจารณาถึงความยกย่องใหญ่หลวงที่เขาให้ต่อสถาบันสังคมอยู่เสมอ ในปีเดียวกันเขาตีพิมพ์เรื่อง *การคิดค้นทางปรัชญาเกี่ยวกับกำเนิดความคิดของเราว่าด้วยสิ่งที่เลิศเลอและสวยงาม* (Philosophical Inquiry into the Origin of Our Ideas on the Sublime and Beautiful) อันเป็นบทเขียนว่าด้วยสุนทรียศิลป์ ในปี ๑๗๕๖ นั้นเอง เบอร์คก็ได้สมรสกับบุตรีของแพทย์ซึ่งเคยรักษาเขามาขณะป่วยอยู่คราวหนึ่ง นี่เป็นระยะของงานการทางวรรณกรรมยิ่งใหญ่สำหรับเบอร์ค เขาเริ่มเขียนเรื่อง *ย่อประวัติศาสตร์อังกฤษ* (Abridgement of the History of England) และในปี ๑๗๕๘ เริ่มเรียบเรียง *บันทึกประจำปี* (Annual Register) ซึ่งวิจารณ์ประวัติศาสตร์วรรณกรรมและการเมืองสมัยนั้น เบอร์คดำเนินงานนี้อยู่จนกระทั่งปี ๑๗๙๑

ในปี ๑๗๕๘ เบอร์คเป็นเลขานุการของวิลเลียม เจอรัลด์ แฮมิลตัน (William Gerald Hamilton) นักการเมืองอังกฤษผู้หนึ่งซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการไอร์แลนด์ เบอร์คติดตามแฮมิลตันไปยังไอร์แลนด์ ที่นั่นเบอร์คประสบอีกวาระหนึ่งกับสภาพทุกข์ยากของเพื่อนร่วมชาติผู้ถูกกดขี่ของเขา และได้ตีพิมพ์เรื่อง *บทเขียนว่าด้วยกฎหมายระบบสันตปาปา* (Tracts on the Popery Laws) ซึ่งโจมตีการกีดกันชาวคาธอริคแห่งไอร์แลนด์ ในปี ๑๗๖๕ เบอร์คแยกกับแฮมิลตันและมาเป็นเลขานุการของลอร์ด ร๊อคกิ้งแฮม (Lord Rockingham) เขายังได้เป็นสมาชิกรัฐสภาอีกด้วย เบอร์คคัดค้านความพยายามของพระเจ้ายอร์ชที่ ๓ และพรรคพวกที่จะลบล้างผลชัยชนะที่ได้จาก "การปฏิวัติอันเรืองเกียรติ" (Glorious Revolution) กษัตริย์พยายามคว่ำหลักการที่สถาปนาขึ้นในปี ๑๖๘๘ ด้วยการรวมอำนาจให้อยู่ในมือของพระองค์เองและด้วยการบีบบังคับให้บรรดารัฐมนตรีรับผิดชอบเป็นส่วนตัวต่อพระองค์ ภายในไม่ช้าความเลื่อมใสบูชาของเบอร์คที่มีต่อรัฐธรรมนูญและความสามารถของเขาในการเป็นปากเสียงให้แก่รัฐธรรมนูญ ทำให้เขาเป็นคนเด่นใหญ่ในหมู่ผู้ที่ต่อต้านนโยบายของกษัตริย์ แม้ว่าเบอร์คจะไม่เคยขึ้นถึงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่เขาก็เป็นสมาชิกผู้ทรงอิทธิพลคนหนึ่งของพรรควิกเป็นเวลาถึงหนึ่งในสี่ของศตวรรษ

ความสนใจสำคัญของเบอร์คทางรัฐสภา คือการสงวนรักษารัฐธรรมนูญต่อแผนการช่วงชิงของกษัตริย์ การป้องกันชาวไอริช ชาวอเมริกัน และชาวอินเดียนต่ออำนาจทรราชย์ของระบบอังกฤษ และในประการสุดท้ายโจมตีหลักการปฏิวัติซึ่งเกิดขึ้นจากที่เบอร์คโต้แย้งการปฏิวัติฝรั่งเศส เหตุการณ์หลังกระตุ้นให้เบอร์คเขียนเรื่อง *จินตนาการเกี่ยวกับปฏิวัติในฝรั่งเศส* ขึ้นในปี ๑๗๙๐ และเรื่อง *จดหมายแด่สมาชิกสภาแห่งชาติ* (A Letter to a Member of the National Assembly) เรื่อง *ข้อคิดว่าด้วยกิจการของฝรั่งเศส* (Thoughts on French Affairs) และ *คำวิงวอนจากชาววิกเก่าแด่ชาววิกใหม่* (An Appeal from the Old to the New Whigs) ทั้งหมดเขียนขึ้นในปี ๑๗๙๑ งานเขียนเหล่านี้มีผลใหญ่หลวงต่อความเป็นมาแห่งความคิดเห็นของคนอังกฤษเกี่ยวกับการปฏิวัติในฝรั่งเศส ด้วยงานเขียนเหล่านี้ เบอร์คบังคับให้คู่ปรปักษ์ทั้งสองฝ่ายหันมาพิจารณาถึง *หลักการ* ของการปฏิวัติและปฏิรูปยิ่งกว่าพิจารณาเพียงแต่เหตุการณ์การปฏิวัติเองเท่านั้น ในการกระทำเช่นนั้น เบอร์คได้วางแนวสำคัญๆ ของความคิดทางการเมืองของเขาเองขึ้น

เบอร์คพยายามให้มีการรวมกำลังในยุโรปเพื่อทำลายอุดมการณ์จาโคแบง (Jacobinism) การโต้แย้งอย่างไม่ลดละของเขาต่อพวกปฏิวัติฝรั่งเศสยังความไม่พอใจแก่บรรดาผู้นำสำคัญๆ ส่วนมากของพรรควิก รวมทั้งชาร์ล ฟ้อกซ์ (Charles Fox) ผู้ยิ่งใหญ่ผู้เป็นมิตรสนิทที่สุดคนหนึ่งของเขา เบอร์คชนะในที่สุด กำลังพรรควิกค่อย ๆ หันมาให้ความสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการทำสงครามกับฝรั่งเศส เมื่อรู้สึกว่างานชิ้นสำคัญของเขาได้บรรลุผลแล้ว เบอร์คก็ลาออกจากรัฐสภาในปี ๑๗๙๔ เมื่อลาออกแล้ว เขายังคงเฝ้าดูเหตุการณ์อย่างเอาใจใส่ เมื่อปรากฏว่าอังกฤษอาจเจรจาสันติภาพเป็นผลแก่ฝรั่งเศสจนเกินไป เพราะเหตุภาระหมดเปลืองทางการเงินจากสงคราม เบอร์คก็คัดค้านการปฏิบัติเช่นนั้นทันที ในงานเขียนเรื่อง *จดหมายเหตุว่าด้วยสันติภาพแบบราชาพิฆาต* (Letters on a Regicide Peace) ของเขา *จดหมายเหตุ ฯ* ทำให้การตัดสินใจของประชาชนเด็ดเดี่ยวขึ้นอย่างใหญ่หลวง และเป็นเหตุให้รัฐบาลภายใต้วิลเลียม พิตต (William Pitt) ต้องเปลี่ยนแผนการของตน เรื่อง *จดหมายเหตุ ฯ* เป็นความพยายามยิ่งใหญ่สุดท้ายของเบอร์คเพื่อประโยชน์ของมหาชน เขาถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๑๗๙๗ ก่อนหน้าตีพิมพ์ *จดหมายเหตุ*ฯ ฉบับสุดท้าย เขาสั่งห้ามมิให้ทำพิธีศพเอิกเกริก เขาถูกฝังอย่างเงียบ ๆ ด้วยพิธีกรรมธรรมดาที่เบคอนสฟีลด์ (Beaconsfield)

หลักอ้างอิงของทฤษฎีการเมืองของเบอร์ค

หลักการอันเป็นพื้นฐานของทฤษฎีการเมืองของเบอร์ค คือหลักการของ "ระเบียบ" เขาเชื่อว่าจักรวาลมีระเบียบเป็นที่เข้าใจได้ และปฏิบัติงานตามกฎศีลธรรมซึ่งพระผู้เป็นเจ้ากำหนดขึ้น สังคมควรอยู่ภายใต้กฎนี้ บรรดาหลักการทั่วไปของกฎศีลธรรมเป็นหลักสากลแต่อาจแสดงออกในสังคมในลักษณะต่าง ๆ กันออกไป โครงสร้างรัฐบาลและกฎหมายบัญญัติอาจแตกต่างตามกาลและเทศะ แต่กระนั้นก็เป็นไปตามกฎศีลธรรม หลักการแห่งกฎศีลธรรมเป็นหลักการที่มีอยู่ในสังคมการเมือง หลักการเหล่านี้เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เป็นหลักการที่ "ถูก" ในแง่นามธรรมหากเป็นหลักการที่ดีเพราะทำหน้าที่เป็นเครื่องนำ เหตุผลทางการเมืองทำให้คนยอมรับในการดำเนินกิจการของมนุษย์ เช่นเดียวกันกับฮูม เบอร์ค โต้แย้งเหตุผลที่คิดค้นขึ้นของพวกฟิโลซอฟ เขาเชื่อว่า เหตุผลที่คิดค้นกันใช้ไม่ได้ทางปฏิบัติ ไม่อาจคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของภาวะและความซับซ้อนของธรรมชาติมนุษย์ มันเป็นสิ่งรุนแรงและขาดความรอบรู้

การปรับใช้กฎศีลธรรมกับชีวิตสังคมโดยอาศัยเหตุผลทางการเมือง ไม่อาจทำได้ด้วยระยะสั้น เหตุผลทางการเมืองเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ และเป็นที่ประจักษ์ในบรรดาสถาบันซึ่งคนก่อตั้งขึ้น และในธรรมเนียมและประเพณีซึ่งยึดถือใช้กันในสังคม สถาบันและประเพณีเหล่านี้คงจะไม่ตั้งกันขึ้นแต่แรก ถ้าหากว่าคนไม่ได้ประโยชน์ เบอร์คว่าอันตรายของเหตุผลนิยม (rationalism) ของพวกฟิโลซอฟอยู่ที่ว่า คนพวกนี้วินิจฉัยสถาบันสังคมโดยอาศัยหลักการที่คิดกันขึ้นมาเองโดยมิได้คำนึงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและปลูกฝังอยู่ในสถาบันเหล่านั้นมาเป็นเวลาช้านาน จากประสบการณ์ของคนทำให้เกิดโครงสร้างสังคมอันซับซ้อนอย่างยิ่ง หากแต่สวยงาม การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้างสังคม อันที่จริงการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบธรรมชาติ แต่ก็เป็นไปอย่างเชื่องช้า เป็นระเบียบทีละเล็กละน้อยและคงความต่อเนื่องกับอดีต การเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะต้องกระทำโดยอาศัยรากฐานเดียวกัน โครงการปฏิรูปอย่างหมดเปลือกทีเดียว หรือยิ่งซ้ำร้ายการปฏิวัติซึ่งเป็นผลจากการรับหลักการที่คิดเอาเองและการใช้เหตุผลที่คิดค้นกันขึ้นเองนั้น อาจทำลายดุลยภาพอันหมิ่นเหม่ของโครงสร้างนี้และทำให้พินาศเสื่อมสูญลงไปได้ แม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงที่เล็กที่สุดก็ไม่ควรพยายามทำกันโดยมิได้ศึกษากันอย่างถี่ถ้วน*

* Francis P. Canavan: The Political Reason of Edmund Burke, The Duke University Press, Durham, N.C., 1960. part I

ทฤษฎีการเมืองของเบอร์ค

ตามทัศนะของเบอร์ค กฎศีลธรรมไม่ได้มีผลต่อคนโดยตรง หลักคำสอนของกฎจะบรรลุผลก็แต่ด้วยอาศัยสถาบันของสังคมการเมือง สังคมนี้เหนือกว่าสภาวะแรกเริ่มหรือก่อนมีสังคมอย่างเอนกอนันต์

"สภาวะของสังคมการเมือง...คือสภาวะของธรรมชาติ และเป็นเช่นนั้นโดยแท้จริงมากกว่าการดำรงชีวิตแบบป่าเถื่อนและไม่มั่นคงแน่นอน เพราะว่าคนโดยธรรมชาติมีเหตุผลและไม่เคยอยู่ในสภาวะธรรมชาติของตนอย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อคนตกอยู่ในที่ที่เหตุผลอาจได้รับการปลูกฝังขึ้นอย่างดีที่สุดจะเป็นใหญ่มากที่สุด ศิลปเป็นธรรมชาติของคน อย่างน้อยที่สุด เราอยู่ในสภาวะของธรรมชาติในวัยเติบใหญ่เท่า ๆ กับในวัยทารก ซึ่งไม่สมบูรณ์และช่วยตัวเองไม่ได้"

ควรสังเกตในที่นี้ว่า เบอร์คมิได้สรรเสริญธรรมชาติหรือคนธรรมชาติเหมือนกับที่รุสโซเขียนไว้ใน *บทความ* เรื่องแรกของเขา อันที่จริงแล้ว ทัศนะของเบอร์คกลับกันทีเดียว สังคมการเมืองดีกว่าสภาวะของธรรมชาติมาก เบอร์คกล่าวว่าสังคมการเมืองมีจุดประสงค์เพื่อทำให้คนสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น จึงมีความหมายมากกว่าเป็นตัวแทนมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิของบุคคลตามที่นักทฤษฎีสิทธิธรรมชาติอ้าง โดยแท้จริง สิทธิที่คนเรามีอยู่ในสังคมการเมืองมิใช่เป็นธรรมชาติเลย หากเป็นเรื่องของความสะดวกมากกว่า สิทธิเหล่านี้มิใช่สิ่งที่คิดขึ้นเอง หากเกิดมาจากสังคม และมีความหมายและวงเขตตามส่วนสัมพันธ์กับสถานการณ์ภายในสังคม ความสุขสมบูรณ์ส่วนบุคคลของคนขึ้นอยู่กับของสังคม ความต้องการเฉพาะหน้าของคนต้องหลีกทางให้แก่ความต้องการของส่วนรวม อิสรภาพเป็นสิ่งวิเศษ แต่คนต้องจำไว้ว่าอิสรภาพทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นและไม่อาจมีได้โดยเป็นผลเสียต่อระเบียบ ระเบียบต้องการการจำกัดควบคุม ถ้าคนมีความสามารถที่จะจำกัดควบคุมตนเองได้ก็ยิ่งเป็นการดี แต่ถ้าไม่สามารถ สังคมก็ต้องจำกัดควบคุมคนโดยอาศัยรัฐบาล "อารมณ์ของคนสร้างเครื่องจองจำของตนขึ้น"

"สภาพการณ์" ไม่ใช่หลักการ จะต้องกำหนดวงเขตซึ่งอิสรภาพอาจใช้ได้

"ข้าพเจ้าไม่อาจยืนขึ้นแล้วให้การสรรเสริญ หรือตำหนิต่อสิ่งใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์และความพะวงสนใจของมนุษย์ตามทัศนะง่าย ๆ ต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างชนิดที่ตัดขาดความสัมพันธ์ทุก ๆ

---

* Edmund Burke, An Appeal from The Old to the New Whigs, in The Works of the Right Honourable Edmund Burke, G. Bell & Sons Ltd., London, 1891, vol. III., หน้า ๘๖ ข้อความคัดอ้างอิงถึงงานเขียนเรื่องต่าง ๆ ของเบอร์คต่อ ๆ ไปนำมาจาก "รวมงาน" ฉบับนี้

อย่างอยู่ในความเปล่าเปลือยและอ้างว้างแห่งหลักนามธรรมทางทฤษฎี สภาพการณ์ (ซึ่งสุภาพบุรุษบางท่านพากันมองข้ามไปเฉยๆ) ตามความเป็นจริงแล้วให้สีสันชัดเจนและผลอันลักลั่นแตกต่างแก่หลักการทางการเมืองทุกอย่าง สภาพการณ์เป็นสิ่งที่อำนวยแบบแผนทางสังคมและการเมือง อันเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่มนุษยชาติ...... จะเป็นเพราะว่าอิสรภาพในทางนามธรรมอาจจัดให้อยู่ในบรรดาสิ่งประเสริฐของมนุษยชาตินี่เองที่ข้าพเจ้าจะต้องยินดีปรีดาอย่างจริงจังให้กับคนเสียจริตคนหนึ่ง (ซึ่งได้หนีไปจากการจำกัดควบคุมเพื่อคุ้มครอง และจากความมืดมนที่ให้คุณในที่จำขังของเขา) เมื่อถูกนำกลับมาสู่การชื่นชมกับแสงสว่างและอิสรภาพกระนั้นหรือ ข้าพเจ้าจะต้องแสดงความยินดีต่อโจรทางหลวงและฆาตกร (ซึ่งได้แหกคุกไป) เมื่อได้รับสิทธิธรรมชาติคืนมาเช่นนั้นหรือ" *(จินตนาการเกี่ยวกับปฏิวัติฝรั่งเศส* หน้า ๒๘๒*)*

เบอร์คพูดอย่างดูแคลนถึง "พวกอั้งยี่ทางวรรณกรรม" "พวกปราชญ์เจ้าเล่ห์" "พวกศาสดาทางการเมือง" และ "พวกนักการเมืองเจ้าศาสนา" ซึ่งก่อกวนให้เกิดความยุ่งยากมากมายเช่นนั้นด้วยปรัชญาและหลักการนามธรรมว่าด้วยอิสรภาพของตน เบอร์คกล่าวว่า "ผลของอิสรภาพต่อบุคคลทั้งหลายคือว่า เขาอาจกระทำสิ่งที่เขาพอใจ" เขาเสริมว่า แต่ "เราควรจะได้เห็นสิ่งที่ทำให้เขาพอใจต้องการจะกระทำเสียก่อน ที่เราจะเสี่ยงแสดงความยินดีซึ่งอาจกลับกลายเป็นคำร้องทุกข์ไปได้ในไม่ช้า" *(จินตนาการฯ* หน้า ๒๘๒*)* ทั้งอิสรภาพก็ไม่ควรได้รับอย่างเท่าเทียมกันสำหรับคนทั้งปวง คนแต่ละคนมีสิทธิในอิสรภาพและสิทธิอันสัมพันธ์กับฐานะในชีวิตของเขา ข้ออ้างเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องประเภทของรัฐบาล และระเบียบสังคมอันจะเหมาะสมที่สุดที่จะบรรลุผลถึงจุดมุ่งหมายของสังคม

เบอร์คค้านความคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนมีสิทธิที่จะปกครองตนเอง หลักความคิดเช่นนี้เป็นความหลงผิดอย่างหนึ่งอันสืบเนื่องมาจากลัทธิสิทธิธรรมชาติ สิทธิการปกครองตนเองอาจเคยมีอยู่ในสภาวะแรกเริ่ม แต่ไม่ใช่สิทธิทางสังคม เช่นเดียวกับสิทธินามธรรมอื่น ๆ ทำนองนั้น สิทธินี้ถูกละทิ้งไปเมื่อคนเข้าสู่สังคมการเมือง การปกครองด้วยความยินยอมมีอยู่ในความหมายที่ว่า รัฐบาลเป็นการมอบฝาก (trust) อย่างหนึ่ง แย่ความยินยอมนี้มิได้หมายความถึงความเสมอภาคของคนทั้งปวงที่ให้ความยินยอม ความยินยอมให้มาโดยประชาคมทั้งมวลในส่วนที่กำหนดขึ้นของประชาคม กล่าวคือ ชั้นและตำแหน่งของคนมีบทบาทสำคัญในการให้ความยินยอม เบอร์คกล่าวว่า เป็นเรื่องเหลวไหลที่จะถือเอาว่าความยินยอมของคนงานโง่ ๆ คนหนึ่งมีน้ำหนักเท่ากับของสุภาพบุรุษผู้รู้และมีทรัพย์ สัญญาสังคมก็มีด้วยเหมือนกัน แต่ไม่ใช่แบบที่พวกนักทฤษฎีสิทธิธรรมชาติคิดกัน

"สังคม อันที่จริงเป็นสัญญาอันหนึ่ง สัญญารอง ๆ ลงไปสำหรับสิ่งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ชั่วครั้งชั่วคราว อาจถูกยุบเลิกไปได้ตามความพอใจ แต่รัฐไม่ควรถูกถือเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรดีไปกว่าข้อตกลงหุ้นส่วนในการค้าพริกไทยและกาแฟ ผ้าฝ้ายหรือยาสูบ หรือของต่ำ ๆ อย่างอื่นทำนองนั้น ซึ่งจะทำขึ้นเพื่อผลประโยชน์ชั่วคราวเล็กน้อย แล้วจะเลิกล้มไปตามใจชอบของคู่ภาคี รัฐจะต้องถือกันด้วยความเทอดทูนอย่างอื่น เพราะรัฐมิใช่หุ้นส่วนในสิ่งที่เป็นเพียงประโยชน์ต่อความเป็นอยู่แท้ ๆ ของสัตว์แบบชั่วประเดี๋ยวประด๋าว แล้วก็สูญสิ้นไปได้ แต่รัฐเป็นหุ้นส่วนในศาสตร์ทั้งปวง เป็นหุ้นส่วนในศิลปทั้งปวง เป็นหุ้นส่วนในคุณธรรมทั้งปวง และในความสมบูรณ์ทั้งปวง โดยที่จุดหมายของหุ้นส่วนเช่นว่านั้น ไม่อาจบรรลุถึงได้ในหลาย ๆ ชั่วคนจึงกลายเป็นหุ้นส่วนไม่แต่เพียงระหว่างผู้ที่กำลังมีชีวิตอยู่เท่านั้น หากยังเป็นในระหว่างผู้ที่กำลังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่ตายไปแล้ว และผู้ที่กำลังจะเกิดใหม่ด้วย" (*จินตนาการฯ* หน้า ๓๖๘)

ข้อความนี้แสดงอย่างเด่นชัดถึงความยกย่องอย่างใหญ่หลวงของเบอร์คที่มีต่อรัฐ ถึงความเทิดทูนของเขาที่มีต่อกฎประเพณีของรัฐ และความชิงชังของเขาต่อลัทธิซึ่งสนับสนุนสิทธิแข็งข้อต่อรัฐ ดังเช่นลัทธิสัญญาสังคมของล๊อค

อะไรเล่าเป็นรูปการปกครองที่ดีที่สุด เบอร์คกล่าวว่า เรื่องนี้ไม่อาจกำหนดลงไปได้นอกจากจะพิจารณาในแง่สัมพันธ์กับสภาพการณ์ เขาพูดว่า "ข้าพเจ้าไม่ตำหนิรูปการปกครองใด ๆ เพียงด้วยหลักการนามธรรม" เบอร์คยอมรับว่า เป็นไปได้ว่า ภาวะการณ์อาจเหมาะสมกับรูปประชาธิปไตย ทั้งที่เห็นได้ชัดว่าเขาเชื่อว่าสถานการณ์เช่นนั้นไม่น่าจะมี ยิ่งกว่านั้น เขาเตือนว่าในระบอบประชาธิปไตย การกดขี่ฝ่ายข้างน้อยโดยฝ่ายข้างมากจะยิ่งร้ายไปกว่าระบอบทรราชย์ใดๆ ซึ่งอาจ "เป็นที่ยำเกรงจากอำนาจครอบครองของคธาเดียวกัน" เบอร์คต้องการในส่วนสำคัญที่จะแสดงว่าประสบการณ์เป็นเครื่องนำที่ดีที่สุดในเรื่องการสร้างและปฏิรูปรัฐบาล เขากล่าวว่า "ศาสตร์ของการสร้างจักรภพหรือแก้ไข หรือปฏิรูป ก็เหมือนกับศาสตร์การทดลองทุกอย่าง จะต้องไม่สอนกันด้วยอาศัยคิดขึ้นมาเอง" (*จินตนาการฯ* หน้า ๓๓๓) มันเป็นศาสตร์ที่อาจเรียนรู้ได้แต่ด้วยอาศัยประสบการณ์อันยาวนาน นานเกินกว่าที่จะบรรลุผลได้ในชั่วคนเดียว ด้วยเหตุนี้เองประสบการณ์และปัญหาของยุคสมัยต่าง ๆ จะต้องได้รับการคำนึงถึงในแผนใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปฏิบัติงาน หรือหลักประเพณีของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงไม่ควรจะทำกันด้วยเหตุผลอันเบาและชั่วครู่ชั่วยาม การปฏิวัติซึ่งทำลายรากฐานที่สร้างมานับศตวรรษ ๆ ควรจะเป็นทางออกสุดท้าย เฉพาะเมื่อรัฐบาลที่ "เสื่อมเสียและระส่ำระสาย" ทำให้ประจักษ์ว่า "หนทางของอนาคต"

มีดมนเท่า ๆ "กับประสบการณ์ของอดีต" เท่านั้นที่การปฏิวัติจึงจะสมเหตุสมผล แล้วการแก้ไขก็ไม่ควรทำด้วยฝูงชนสามัญ หากด้วยสมาชิกของสังคมที่เหมาะกับภาระกิจ ด้วยหลักเหตุผลนี้ เบอร์คสนับสนุนการปฏิวัติอังกฤษปี ๑๖๘๘ เขากล่าวว่าการปฏิวัตินั้นกระทำขึ้นเพื่อสงวนรักษารัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ทำลาย นอกจากนั้น การปฏิวัติก็ทำด้วยส่วนของประชาคมที่มีความรู้ที่ต้องการ

เบอร์คมีความยกย่องน้อยสำหรับปัญญาและความสามารถทางการเมืองของคนสามัญ แต่ทัศนะของเขาไม่ใช่จะไม่เป็นประชาธิปไตยไปเสียหมด เพราะเขาเชื่อว่าสังคมการเมืองเป็นผลมาจากการตกลงดั้งเดิมบางอย่างในหมู่ประชาชน แต่เมื่อเบอร์คพูดถึงเสียงของประชาชน เขาหมายอย่างชัดแจ้งถึงบางสิ่งที่น้อยกว่าเสียงส่วนใหญ่มากนัก "มหาชน" ของเขามีจำนวนราว ๔๐๐,๐๐๐ และรวมผู้ที่มีฐานะและการศึกษาพอที่จะทำให้ตนสามารถมีสายตาไกล เกี่ยวกับผลประโยชน์ทั่วไป และเลือกผู้แทนไปตามนั้น

> "อาชีพช่างแต่งผม หรือช่างทำเทียนไม่อาจเป็นเกียรติแก่บุคคลใดเลย ทั้งนี้โดยไม่ต้องพูดถึงงานอาชีพต่ำต้อยอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก คนประเภทเช่นนั้นไม่บังควรได้รับการกดขี่จากรัฐแต่รัฐจะถูกกดขี่ถ้าคนเช่นนั้นเป็นรายคนหรือรวมกัน ถูกปล่อยให้ทำการปกครอง" *(จินตนาการ ฯ* หน้า ๓๒๒*)*

การปกครองควรเป็นธุระของชนชั้นปกครองผู้ได้รับเลือกตามความสามารถ ทรัพย์และกำเนิด อันแรกเป็นสิ่งสำคัญขาดไม่ได้ แต่ความสามารถ "เป็นหลักการที่หนักแน่นและแข็งขัน" ถ้าหากไม่ถ่วงดุลย์ด้วยปัจจัยด้านทรัพย์ให้มากยิ่งขึ้นแล้ว คนสามารถแต่ไม่มีทรัพย์ก็จะระรานและทำลายทรัพย์สิทธิเสีย เป็นธรรมดาที่ทรัพย์ย่อมไม่เท่าเทียมกันและหลักการนี้ควรได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ฝูงชนริษยาการมีทรัพย์ของคนรวยและจะยึดทรัพย์เสียด้วยกำลัง เว้นเสียแต่ว่าจะถูกจำกัดควบคุมไว้แน่นอน เรื่องเช่นนี้จะต้องป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น ถึงแม้ถ้าจะมีการแบ่งปันทรัพย์ให้เท่าเทียมกันก็คงจะไม่เป็นประโยชน์แก่ฝูงชนแต่อย่างใด "การปล้นคนไม่กี่คน โดยแท้จริงย่อมให้ส่วนแบ่งเพียงเล็กน้อยเหลือเกินในการแบ่งปันให้แก่คนจำนวนมาก" *(จินตนาการ ฯ* หน้า ๓๒๔*)* ระบบผู้แทนควรคำนึงความแตกต่างที่เป็นมรดกตกทอดมาด้วยเหมือนกัน เบอร์คฉลาดเกินกว่าที่จะอ้างว่า ความสามารถจะพบได้เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น กระนั้นก็ตาม ตระกูลชั้นสูงมีส่วนเสริมเสถียรภาพของสังคม และเสถียรภาพเป็นสิ่งพึงปรารถนาอย่างสูง ยิ่งกว่านั้น ถ้าหากเป็นจริงที่ว่าชนชั้นสูงได้รับการยกย่องใหญ่โตจนเกินควร "จากพวกประจบสอพลอ" แล้ว มันก็เป็นจริงด้วยเหมือนกันที่ว่าความสามารถในชนชั้นนี้มักถูกมองข้ามเกินไปจาก "พวกปราชญ์อวดฉลาดที่สายตาสั้น"

เมื่อผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งเข้าดำรงตำแหน่ง คนเหล่านี้ควรจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนอย่างรอบคอบ เขาควรพิจารณากระทั่งความคิดเห็นของประชาชน แต่ก็ไม่ควรถูกครอบงำด้วยความคิดเห็นนั้น ๆ ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องมีระบบผู้แทนโดยตรงซึ่งผู้แทนได้รับเลือกตั้งจากท้องที่ต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนเท่า ๆ กัน ผู้แทน "ต้องมีความสัมพันธ์บางอย่างกับท้องที่เลือกตั้ง" แต่ระบบผู้แทน "โดยพฤติการณ์" (virtual) หรือ โดยทางอ้อมเป็นรูปที่เหมาะสมและดีกว่ารูปโดยตรง

> "ระบบผู้แทนโดยพฤติการณ์ คือระบบซึ่งมีความร่วมกันของผลประโยชน์ มีความเห็นอกเห็นใจในความรู้สึกและความต้องการระหว่างผู้ที่ปฏิบัติการในนามของประชาชนไม่ว่าประเภทใด ๆ และประชาชนซึ่งผู้แทนทำการแทน แม้ว่าผู้ได้รับมอบหน้าที่จะไม่ได้รับเลือกโดยประชาชนจริง ๆ ก็ตาม นี่เป็นระบบผู้แทนโดยพฤติการณ์ ระบบผู้แทนเช่นนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าในหลาย ๆ กรณีดีกว่าระบบผู้แทนโดยแท้จริง (actual) ระบบนี้มีส่วนดีอยู่เป็นส่วนมาก และปลอดจากข้อไม่สะดวกยุ่งยากหลายอย่าง เป็นระบบที่แก้ไขความลุ่ม ๆ ดอน ๆ ที่มีอยู่ในระบบผู้แทนแบบเถรตรง ในยามที่กระแสร์กิจการของมนุษย์อันแปรปรวนหรือการทำหน้าที่แทนสาธารณประโยชน์นำระบบเช่นนั้นเฉไฉออกไปจากแนวดำเนินการอันสำคัญสูงสุดเสีย"
>
> (จาก *A Letter to Sir Hercules Langrishe, M.P.*)

ระบบผู้แทนไม่ควรคำนึงถึงแต่เพียงจำนวนคนเท่านั้น รัฐบาลไม่ใช่ "ปัญหาเรื่องคณิตศาสตร์" ความคิดของเบอร์คเกี่ยวกับระบบผู้แทนมีลักษณะเป็นแบบสมัยกลางมากกว่าสมัยใหม่ สำหรับเบอร์ค คนมีความสำคัญในฐานะสมาชิกของชนชั้นซึ่งตนเป็นส่วนหนึ่ง ระบบผู้แทนควรยึดหลัก ข้อนี้

เบอร์คกล่าวว่า หน้าที่สำคัญของชนชั้นปกครอง คือธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคมซึ่งตนทำการปกครองอยู่ นอกไปจากอำนาจของรัฐบาลที่ใช้เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนี้แล้ว ยังควรใช้รูปการควบคุมทางสังคมอีกสามรูปด้วยคือ ทรัพย์สิน ศาสนาและฉันทาคติ* ความเหลื่อมล้ำในการครองทรัพย์สินทำให้ผู้มีทรัพย์สินน้อยกว่าพึ่งพาอาศัยผู้ที่มีมากกว่า คนพวกแรกยอมให้กับคนพวกหลัง การพึ่งพาอาศัยนี้กลายเป็นนิสัยขึ้นและนิสัยเป็นอิทธิพลที่สม่ำเสมอมั่นคง เพราะฉะนั้น หลักการนี้จึงควรรักษาเอาไว้ ศาสนาก็เป็นพลังทำให้มั่นคงถาวรเช่นกัน ศาสนาให้คำตอบแก่ปัญหาต่าง ๆ ในเมื่อเหตุผลไม่เหมาะสม ศาสนาช่วยปลดเปลื้องความไม่แน่ใจ ช่วยส่งเสริมระเบียบที่เป็นอยู่และให้ความหวังสำหรับผู้ที่หาไม่แล้วคงจะไม่มีความหวังในสังคมชนชั้น และในแง่นี้จึงช่วยผ่อนคลายทางที่อาจจะเกิดก่อการวุ่นวายได้

---

* Andrew Hacker, Political Theory : Philosophy, Ideology, Science, The Mac-millan Company, New York, 1961. หน้า ๓๖๘–๓๗๗

เบอร์คเสนอให้คงไว้และปลูกฝัง "ฉันทาคติ" เพื่อประโยชน์ของระเบียบสังคม คำว่า "ฉันทาคติ" เบอร์คหมายความถึงความคิดเห็นที่ยึดถือกันทั่วไป ไม่ใช่สนับสนุนด้วยเหตุผลที่คิดเดากันขึ้นมาเอง เบ์อร์คกล่าวว่า มีความคิดเห็นและความรู้สึกเช่นว่านั้นอยู่เป็นจำนวนมากที่มีอยู่มาช้านาน และช่วยนำเอกภาพและเสถียรภาพมาให้แก่ประชาคม สิ่งเหล่านี้อาจไม่สามารถได้รับการสนับสนุนด้วยเหตุผล แต่ก็ยังอาจรวมปัญญาอย่างหนึ่งที่เป็นส่วนของเหตุผลที่สูงกว่าอันนำไปสู่การสงวนรักษาสถาบันที่มีอยู่เสมอ

> "แทนที่จะสลัดทิ้งฉันทาคติเก่า ๆ ทั้งหมดของเรา เรายึดถือสิ่งเหล่านี้กันอย่างมาก และเพื่อเก็บความอับอายให้มากขึ้นไว้กับตัวเราเอง เรายึดถือของเหล่านี้เพราะว่าเป็นฉันทาคติ ของเช่นนี้ยิ่งมีมายืนยาวเพียงไร และยิ่งแพร่หลายขึ้นเพียงไร เราก็ยิ่งยึดถือให้มากขึ้นเพียงนั้น เรากลัวที่จะให้คนดำรงชีวิตและทำการเอาแต่ละคนจากพลังเหตุผลเฉพาะตัวของเขา เพราะเราสงสัยว่าพลังนี้จะมีอยู่เพียงเล็กน้อยในแต่ละคน และบุคคลทั้งหลายจะทำได้ดีขึ้น ถ้าจะใช้ประโยชน์จากแหล่งรวมและต้นทุนส่วนรวมของชาติ และของยุคสมัยต่าง ๆ บรรดาคนที่ใช้ความคิดค้นของเราเป็นจำนวนมาก แทนที่จะทำลายล้างฉันทาคติส่วนรวม แต่กลับใช้ความเฉลียวฉลาดของเขาเพื่อค้นหาปัญญา ซึ่งมีแอบแฝงอยู่ทั่วฉันทาคติเหล่านี้ ถ้าหากพวกเขาพบสิ่งที่เขาเสาะแสวง (แล้วคนเหล่านี้ก็ไม่ค่อยจะพลาดเสียด้วย) เขาก็คิดว่าเป็นการฉลาดที่จะคงฉันทาคติต่อไป (พร้อมกับเหตุผลในเรื่องนั้น) ยิ่งกว่าที่จะสลัดทิ้งเครื่องปกคลุมแห่งฉันทาคติ แล้วไม่ปล่อยสิ่งใดให้เหลือไว้ นอกจากเหตุผลอันเปล่าเปลือย เพราะว่าฉันทาคติพร้อมด้วยเหตุผลของมันมีมูลจูงใจให้เกิดการกระทำต่อเหตุผลนั้น และมีความใคร่ที่จะให้เกิดความมั่นคงถาวรแก่มัน ฉันทาคติพร้อมที่จะใช้ในภาวะฉุกเฉิน สิ่งนี้เดิมทำให้จิตใจมั่นอยู่กับแนวอันแน่วแน่ของปัญญาและคุณธรรม และไม่ปล่อยให้คนลังเลในยามที่ต้องตัดสินใจไม่ปล่อยให้หมดความเชื่อสับสนและขาดความเด็ดเดี่ยว ฉันทาคติให้นิสัยกับคุณธรรมของคน ไม่ใช่การกระทำอันขาดความเกี่ยวเนื่องต่อกัน โดยอาศัยฉันทาคติอันชอบ หน้าที่ของคนกลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งธรรมชาติของเขา"

(จินตนาการฯ หน้า ๓๕๙)

สิทธิของหลักธรรมเนียมเก่าแก่ (Prescription)

ทำนองเนื้อหาทฤษฎีของเบอร์คคือ การยกย่องสถาบันทั้งหลายที่มีมาช้านาน และการเสาะแสวงหาข้ออ้างอิงสนับสนุนและธำรงสถาบันเช่นว่านั้น ดังที่เราได้เห็นมาแล้วข้ออ้างอิงประการหนึ่งอาศัยหลักประโยชน์มาเป็นเวลานับศตวรรษจึงได้เกิดโครงสร้างรัฐบาล มีประมวลกฎหมาย มีชนชั้นต่าง ๆ ของสังคม อำนาจ อภิสิทธิ์ ธรรมเนียมและประเพณีเหล่านี้ย่อมจะไม่เกิดมีมาถ้าหากประสบการณ์มิได้แสดงให้เห็นประโยชน์ของดังกล่าว ทฤษฎีของเบอร์คยังมีลักษณะทางศาสนา

โดยที่เป็นคนเคร่ง เบอร์คตระหนักแน่ว่าประวัติศาสตร์เป็นผลของเจตจำนงพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่เกิดขึ้นรวมทั้งการเจริญเติบโตของสถาบันทั้งหลายของสังคม เกิดจากการดูแลของพระผู้เป็นเจ้า ในกรณีใดก็ตาม รัฐไม่ใช่เป็นเพียงกลไกที่คนคิดขึ้นในเวลาหนึ่งเพื่อจุดประสงค์อย่างหนึ่งเท่านั้น หากมีหลักฐานของประสบการณ์หลาย ๆ ชั่วคน และมีเดชบารมีของพระผู้เป็นเจ้าหนุนหลังอยู่ เพราะฉะนั้นโดยทั่วไปจึงควรปล่อยให้อยู่โดยลำพัง ถ้าหากจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงก็ควรค่อยๆ ทำและด้วยความเคารพตามสมควรต่ออดีต

อีกแง่หนึ่งของเหตุผลอ้างอิงทำนองนี้จะเห็นได้จากความคิดของเบอร์คในเรื่อง "รัฐธรรมนูญเก่าแก่" ในทางกฎหมายสามัญ หลักธรรมเนียมเก่าแก่หมายถึงข้ออ้างอิงสิทธิในสิ่งๆ หนึ่งโดยอาศัยการใช้และทำประโยชน์กันมานาน เบอร์คใช้ทฤษฎีนี้กับรัฐธรรมนูญอังกฤษเพื่อสนับสนุนสิทธิในตำแหน่ง ยศและอภิสิทธิ์ โดยอาศัยการครอบครองมาช้านาน เขาโต้แย้งหลักสิทธิธรรมชาติอันเป็นนามธรรมซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจ ความระส่ำระสายและวุ่นวาย โดยอ้างหลักสิทธิอันเป็นธรรมเนียมเก่าแก่ ซึ่งก่อให้เกิดความต่อเนื่องและเสถียรภาพ และช่วยให้คนรุ่นปัจจุบันสามารถใช้ประโยชน์จากปัญญาของคนรุ่นก่อนตนได้

> "รัฐธรรมนูญของเราเป็นรัฐธรรมนูญธรรมเนียมเก่าแก่ (prescriptive) เป็นรัฐธรรมนูญอันมีหลักฐานประการเดียวที่ว่าได้มีอยู่มาชั่วกาลนาน......กษัตริย์ของท่าน ขุนนางของท่าน ตุลาการของท่าน ลูกขุนของท่านทั้งใหญ่และเล็ก ทั้งหมดล้วนเป็นธรรมเนียมเก่าแก่......หลักธรรมเนียมเก่าแก่เป็นปึกแผ่นที่สุดในบรรดาสิทธิทั้งปวง ไม่แต่เพียงในเรื่องทรัพย์สินเท่านั้น หากยังเป็นในเรื่องรัฐบาลด้วย ซึ่งมีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น ๆ หลักธรรมเนียมเหล่านี้สมานกลมกลืนซึ่งกันและกัน และส่งเสริมต่อกัน รัฐธรรมนูญนี้ประกอบด้วยเหตุผลของหลักฐานอีกประการหนึ่งในสภาพของจิตใจมนุษย์ คือการอนุมานเอา เป็นการอนุมานที่โต้แย้งโครงการใด ๆ ที่ยังไม่เคยลองใช้และเป็นการสนับสนุนโครงการปกครองใด ๆ ที่จัดตั้งกันมา ซึ่งทำให้ชาติหนึ่ง ๆ ได้ดำรงและเจริญรุ่งเรืองมาช้านานแล้ว มันเป็นการอนุมานที่ดีกว่า แม้กระทั่ง*การเลือก*ของชาติหนึ่ง ๆ ดียิ่งกว่าการจัดระเบียบที่ฉับพลันและชั่วครู่ชั่วยามด้วยการเลือกตั้งที่แท้จริงเป็นไหน ๆ เพราะว่าชาติหนึ่ง ๆ มิใช่ความคิดแต่เพียงของเขตท้องที่และแหล่งรวมการเงินของบุคคลเท่านั้น หากเป็นความคิดของความต่อเนื่องซึ่งขยายออกทั้งในด้านเวลา ในด้านจำนวนและเนื้อที่ และนี่เป็นการเลือกไม่ใช่ของชั่ววันเดียวหรือของคนกลุ่มเดียว ไม่ใช่เป็นการเลือกที่วุ่นวายและเวียนวก หากเป็นการเลือกอันจงใจของยุคสมัยและคนรุ่นต่าง ๆ มันเป็นรัฐธรรมนูญอันสร้างขึ้นด้วยสิ่งที่ดียิ่งกว่าการเลือกหลายพันเท่า สร้างขึ้นด้วยสภาพการณ์ ด้วยโอกาส ด้วยอารมณ์ ด้วยความนิยมเอนเอียง และด้วยความเคยชินทางจิตใจทางการเมืองและสังคมเฉพาะของประชาชน

ซึ่งเผยตนเองให้เห็นกันก็แต่ในระยะเวลาอันยาวนาน มันเป็นเครื่องแต่งกายซึ่งจัดให้เหมาะเข้ากับร่าง ทั้งหลักธรรมเนียมของการปกครองก็มิได้ตั้งขึ้น โดยอาศัยฉันทาคติอันมืดมนและไร้ความหมาย เพราะคนเป็นผู้ที่โง่ที่สุดและฉลาดที่สุด บุคคลโง่เขลา ฝูงชนโง่เขลาในชั่วขณะเมื่อกระทำการโดยปราศจากความใคร่ครวญ แต่มนุษยพันธุ์ฉลาดและเมื่อให้เวลา ในฐานะมนุษยพันธุ์ ก็จะกระทำการอย่างถูกต้องเสมอ'' จาก *Reform of Representation in The House of Commans*)

เบอร์คกล่าวว่า หลักการสืบทอดมีคุณค่าเพราะสอดคล้องกับความคิดเรื่องหลักธรรมเนียมเก่าแก่เป็นหลักที่ผูกมัดปัจจุบันกับอดีตและอนาคต และเป็นทางให้ใช้ประโยชน์ได้จากปัญญาที่สะสมไว้ของคนสมัยก่อนๆ หลักการนี้ไม่กีดกันการเปลี่ยนแปลง หากทำให้ยากต่อสิ่งใดๆ ที่ใหม่ถอดด้าม ประชาชนที่รอบคอบจะไม่ก้าวไปข้างหน้าโดยไม่มีเครื่องมือของบรรพบุรุษของตนติดตัวไปด้วย เบอร์คว่าความผิดพลาดของพวกนักปฏิวัติฝรั่งเศสอยู่ที่คนเหล่านี้ตัดสินใจทำลายและกวาดล้างระบบของตนทั้งหมดเพราะเหตุที่เกิดสิ่งบกพร่องในบางส่วนของระบบ แต่ถึงโครงสร้างจะชำรุดทรุดโทรมไปก็ไม่เกินที่จะแก้ไข รากฐานยังคงอยู่รวมทั้งกำแพงบางส่วน สิ่งเหล่านี้ควรจะได้ใช้ในการปลูกสร้างจักรภพซึ่งยังคงส่วนอันสมบูรณ์ของสังคมเก่าอยู่ คนอังกฤษมิได้ทำผิดเช่นนั้น "การต่อต้านของใหม่อย่างดึงดัน" และ "ความเฉื่อยชาเยือกเย็น" ของคนอังกฤษ ทำให้สามารถต้านทานเสียงร่ำร้องโหยหวนใหม่ ๆ ของรุสโซ วอลแตร์ และเฮลเวติอุส และสามารถคง "ความเอื้อเฟื้อและศักดิ์ศรีของความคิดศตวรรษที่ ๑๔" ไว้ได้ เบอร์คคุยว่า คนอังกฤษเข้าใจว่าไม่มีการค้นพบใดที่จะทำได้ในเรื่องศีลธรรม และว่า "หลักการยิ่งใหญ่ของการปกครอง" และของอิสรภาพได้มีขึ้นแล้วก่อนที่คนรุ่นปัจจุบันจะเกิด เพราะฉะนั้น คนจึงควรมุ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่มุ่งทดลองกับความคิดใหม่ ๆ คนเป็นเพียง "ผู้ครอบครองชั่วคราว" เท่านั้นในเรื่องอำนาจและครองฐานะของตนจากการฝากฝังของคนสมัยก่อน ๆ เพื่อประโยชน์ของคนในอนาคต การเปลี่ยนใหม่เป็นการตัดขาดความต่อเนื่องและคนก็จะ "กลับไม่ดีไปกว่าฝูงแมลงวันฤดูร้อนเท่าไรนัก"

สรุป

ทฤษฎีของเบอร์คและของฮูมมีข้อคล้ายคลึงกันหลาย ๆ อย่าง คนทั้งสองไม่เชื่ออย่างรุนแรงในหลักการที่คิดกันขึ้นเองและการใช้เหตุผลแบบนามธรรมหรือคิดค้นขึ้น และอ้างว่าประสบการณ์ กล่าวคือประสบการณ์ของยุคสมัยต่าง ๆ เป็นหลักนำที่เหมาะสมของการกระทำทางสังคมและคนพะวงอย่างยิ่งยวดกับเสถียรภาพของสังคม ความพะวงสนใจนี้ทำให้คนทั้งสองคัดค้านการ

ปฏิวัติและการเปลี่ยนใหม่ และทำให้ระมัดระวังอย่างเหลือเกินต่อการปฏิรูปไม่ว่าชนิดใด โดยที่พลังของนิสัยมีส่วนส่งเสริมเสถียรภาพ จึงเน้นให้ความสำคัญใหญ่หลวงกับสิ่งนี้ โดยไม่คำนึงถึงว่าความสมบูรณ์พูลสุขส่วนรวมจะได้รับการส่งเสริมจากเสถียรภาพหรือไม่ การวินิจฉัยเช่นนั้นอาจจะไม่เป็นธรรมทีเดียวนัก หากจะเป็นการถูกต้องมากกว่าที่จะพูดว่า ทั้งฮูมและเบอร์คถือว่าเสถียรภาพและความสุขส่วนรวมเป็นสิ่งควบคู่กัน คนทั้งสองยังเห็นพ้องกันด้วยว่า คนทั่วไปไม่สามารถปกครองตนเองได้ คนส่วนน้อยจะต้องทำการปกครอง และกฎเกณฑ์ทรัพย์สินและการศึกษาควรจะนำมาใช้เพื่อกำหนดวัดคนส่วนน้อยนั้น ๆ เบอร์คเสริมและเน้นถึงกฎเกณฑ์เรื่องกำเนิดในตระกูลสูง ทั้งฮูมและเบอร์คถือหลักธรรมเนียมเก่าแก่เป็นพื้นฐานอันชอบของอำนาจการเมืองยิ่งกว่าความยินยอมโดยตรง

ในบรรดาข้อแตกต่างระหว่างความคิดของฮูมและเบอร์คบางข้อ ก็เนื่องมาจากว่านักเขียนทั้งสองเป็นคนมีบุคลิกต่างกัน ข้ออื่น ๆ เกิดจากความสนใจของเบอร์คในเรื่องการเมืองมีมากกว่าและยิ่งมากขึ้นจากอิทธิพลของการปฏิวัติฝรั่งเศสที่มีต่อเบอร์ค งานเขียนของเบอร์คแสดงให้เห็นความรู้สึกมีส่วนพัวพันกับเรื่องราวของเขามากกว่างานเขียนของฮูม เมื่อทฤษฎีของคนทั้งสองพัฒนาออกไป ทั้งสองต่างอ้างว่า "นี่เป็นทางที่สิ่งต่าง ๆ *เป็นอยู่*" สำหรับกับเบอร์คแล้ว เรารู้สึกเหมือนกับเขากำลังพูดว่า "นี่เป็นทางที่สิ่งต่าง ๆ *ควรจะเป็น*" ฮูมดูจะวางใจเป็นกลางและอาศัยข้อเท็จจริงมากกว่าในการวิเคราะห์ของเขา เบอร์คเป็นตัวตั้งตัวตีในการต่อสู้ คนทั้งสองเป็นอนุรักษ์นิยมแต่ขณะที่ฮูมพูดอย่างสงบถึงปัญหาที่พวกอนุรักษ์นิยมเผชิญอยู่นั้น เบอร์คเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง *จินตนาการฯ* ระดมกำลังทัพเข้าสู่สนามรบทีเดียว ฮูมเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์และประเมิน เบอร์ควางรูปปรัชญา ตัวอย่างในแง่หลังนี้จะเห็นได้จากการปฏิบัติที่แต่ละคนมีต่อเรื่องของเหตุผลและอารมณ์ ฮูมแยกสองสิ่งออกจากกันโดยทำให้เหตุผลเป็นเครื่องมือของอารมณ์ วิธีการเช่นนั้นไม่เพียงพอสำหรับจุดประสงค์ของเบอร์ค ปรัชญาที่สัมฤทธิผลขึ้นอาจสร้างขึ้นได้ โดยอาศัยการผสมผสานเหตุผลกับอารมณ์เพื่อก่อให้เกิดเหตุผลที่สูงขึ้น นี่เป็นวิธีการของเบอร์ค

จะเป็นเพราะว่าเบอร์คมีบทบาทแข็งขันกว่าฮูมในทางการเมือง หรือไม่ก็เพราะเขาเขียนได้ยอดเยี่ยม หรือทั้งสองอย่าง เบอร์คเป็นที่รู้จักกันดีกว่า เรื่อง *จินตนาการฯ* ของเขามักถูกเรียกกันว่าเป็น "คัมภีร์ของลัทธิอนุรักษ์นิยม" ทั้งที่จุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้เป็นการโต้เถียงมากกว่า

เป็นทางปรัชญา หลักต่าง ๆ ของทฤษฎีอนุรักษ์นิยมของเบอร์คกระจัดกระจายไปทั่วในงานเขียนของเขาไม่จำกัดอยู่แต่ในเรื่อง *จินตนาการ ฯ* เท่านั้น เราจะต้องพินิจและวิเคราะห์หลักบางประการเหล่านี้ในแง่ที่ตั้งบทบาทของเบอร์คให้เป็นปราชญ์ของอนุรักษ์นิยม

คำว่า "อนุรักษ์นิยม" (Conservatism) เช่นเดียวกับ "เสรีนิยม" ยากที่จะจำกัดความ ส่วนหนึ่งนี้ก็เป็นเพราะเรามักจะใช้คำทั้งสองเพื่อกำหนดความหมายของทัศนคติต่อนโยบายต่าง ๆ โดยเฉพาะ "นักเสรีนิยม" ทุกวันนี้มักอธิบายกันในแง่เป็นผู้ที่เรียกร้องให้มีการควบคุมของรัฐบาลอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทรัพย์สินเอกชน ส่วน "นักอนุรักษ์นิยม" เป็นผู้ที่คัดค้านการควบคุมเช่นนั้นและยึดหลัก "ประกอบการเสรี" อย่างไรก็ดี เมื่อไม่กี่สิบปีก่อนนี้ ทัศนะเหล่านี้กลับกัน เรามักมองอเลกซานเดอร์แฮมิลตันในแง่เป็นผู้นำ "อนุรักษ์นิยม" ทั้งที่เขายึดหลักให้มีรัฐบาลระดับชาติที่เข้มแข็งและมีอำนาจกว้างขวางเหนือทรัพย์สินเอกชน ตรงกันข้าม โธมัส เจฟเฟอร์สันผู้เป็นเทพย์อุปถัมภ์ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่งของ "นักเสรีนิยม" สมัยปัจจุบันเป็น "ผู้สนับสนุนสิทธิของมลรัฐ" (States righter) และเป็นปรปักษ์อย่างแรงกล้าผู้หนึ่งต่อการรวมอำนาจการเมืองในศูนย์กลาง (อันเป็นหลักการซึ่งทุกวันนี้ได้รับการโอบอุ้มอย่างอบอุ่นจาก "นักอนุรักษ์นิยม") คำว่า "นักเสรีนิยม" หมายถึงความใส่ใจใน *อิสรภาพ* แต่นักอนุรักษ์นิยมเดี๋ยวนี้บอกว่าตนก็พะวงกับอิสรภาพ และว่าพวกเสรีนิยมสละอิสรภาพเพื่อให้ได้มีความมั่นคง นักเสรีนิยมโต้ด้วยข้อกล่าวหาว่า อิสรภาพที่พวกอนุรักษ์นิยมใส่ใจนั้นคือ อิสรภาพในการกอบโกยและรักษาทรัพย์สิน เกินส่วนและบอกว่าอิสรภาพที่แท้จริงสำหรับ บุคคลย่อมไร้ความหมายนอกจากบุคคลนั้นจะมีความมั่นคงขั้นมาตรฐาน ด้วยเหตุนี้ การถกเถียงเรื่องความหมายของคำเหล่านี้จึงมักผันแปรเป็นความสับสนเล่นคำกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

เห็นได้ว่า เราจำต้องทำอย่างดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ในการวิเคราะห์ทฤษฎีของเบอร์ค (ซึ่งในที่สุดแล้วเป็นที่ยอมรับกันเกือบทั่วไปว่าเป็นอนุรักษ์นิยม) และเข้าสู่ปัญหาโดยอาศัยวางเป็นหลักทั่วไปด้วยการใช้เงื่อนไขต่าง ๆ ในเมื่อเห็นว่าจำเป็น ดังนี้แล้วเราก็อาจหวังให้ใกล้เคียงได้กับความถูกต้องยิ่งขึ้น และบางทีอาจทำให้เข้าใจได้ดีขึ้นบ้างว่า "อนุรักษ์นิยม" และโดยนัยนี้ "เสรีนิยม" หมายความว่าอะไรกัน

อนุรักษ์นิยมหมายถึงความพึงปรารถนาของการสงวนรักษา นี่เป็นเนื้อหาสำคัญในความคิดของเบอร์ค เขามีความเคารพอย่างจริงจังต่อรัฐบาล กฎหมาย ศาสนา ชนชั้น ธรรมเนียมและประ-

เพณีที่มีอยู่ สิ่งเหล่านี้ประกอบเป็นปัญญาของอดีต และไม่พึงถือกันเพียงอย่างขอไปทีเท่านั้น ข้อคัดค้านที่เห็นได้ต่อทัศนะนี้มีว่า สถาบันทั้งหลายที่มีอยู่อาจประกอบไปด้วยความเขลาเบาปัญญา และแม้กระทั่งความโหดร้ายทารุณรวมทั้งปัญญาของอดีตก็ได้ สิ่งชั่วร้ายเหล่านี้อาจพอกพูนขึ้นเมื่อเวลาผ่านพ้นไป และบรรดาผู้ที่ได้ประโยชน์จากสถานการณ์เช่นนั้น อาจสามารถป้องกันมิให้มีการปฏิรูปที่สมควรได้ ด้วยเหตุนี้ การปฏิวัติจึงอาจเป็นหนทางเดียวที่จะหนีให้พ้นจากภาวะที่ไม่อาจทนทานได้ โดยแท้จริงแล้ว นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศส เราอาจไม่เห็นด้วยกับเหตุการณ์รุนแรงซึ่งการปฏิวัติในประเทศนั้นก่อขึ้น แต่เราคงเห็นว่าเป็นการยากที่จะสนับสนุนข้อเถียงที่ว่า การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีอื่นใด เบอร์คมิได้ลดความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงไปเสียสิ้นเชิง เหตุผลทำให้เขาต้องยอมให้เช่นนั้น อย่างไรก็ดี น้ำหนักข้ออ้างของเขาโต้แย้งการเปลี่ยนแปลงอย่างเต็มที่ ในทฤษฎีของเบอร์ค แม้หนทางที่จะปฏิรูปก็ยังล้อมรอบไปด้วยข้อจำกัดเสียจนดูห่างไกลที่จะเป็นเรื่องปฏิบัติได้ ถ้าไม่ถึงกับเป็นไปไม่ได้

หลักอีกประการหนึ่งในคติอนุรักษ์นิยมของเบอร์ค คือ ความไม่เชื่อถือในเหตุผลนามธรรม เขาค้านความคิดที่ว่า คนผู้ทรงเหตุผลสามารถพิจารณาสถานการณ์ของตน สามารถวิเคราะห์สาเหตุแห่งความยุ่งยากของตน และโดยอาศัยสติปัญญาของตนจะสามารถจัดระเบียบสถาบันและปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนได้ นี่เป็นความคิดที่อันตรายและหลงผิดอันนำไปสู่การเปลี่ยนใหม่ ไปสู่การปฏิวัติและทำลายสถาบันที่มีอยู่ เบอร์คเป็นนักการเมืองด้านปฏิบัติเกินกว่าที่จะมีศรัทธาในวิธีขบปัญหาแบบรุนแรงเช่นนี้ สำหรับเบอร์ค ประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญ เป็นเวลาแรมปีประชาชนพัฒนาสถาบันและวิธีการอำนวยความสมบูรณ์พูนสุขของตนขึ้นมา ซึ่งอาจไม่ต้องด้วยเหตุผลนามธรรม แต่กระนั้นก็ยังใช้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สถาบันต่าง ๆ จึงไม่ใช่จะไม่ต้องด้วยเหตุผล เบอร์คเชื่อว่าเป็นการถูกต้องมากกว่าที่จะพูดว่า สถาบันเหล่านี้เป็นผลเกิดจากเหตุผลที่สูงกว่า อันอาจเป็นที่เข้าใจโดยอาศัยความรู้สึกหรือสัญชาตญาณได้ดีกว่ากระบวนการของเหตุผลนามธรรม ทัศนะของเบอร์คในเรื่องนี้เกิดขึ้นพร้อมด้วยความคิดของเขาเกี่ยวกับคุณค่าของสถาบันที่มีมาในประวัติศาสตร์ สถาบันเหล่านั้นเติบโตขึ้นด้วยเหตุผลที่สูงกว่าและพึงได้รับเทอดทูน คน ๆ เดียว คนกลุ่มหนึ่ง คนสมัยหนึ่ง ๆ ไม่สามารถเข้าใจถึงความรู้ อันสะสมมาเป็นยุค ๆ และรวมเข้ากับสังคมซึ่งเราได้สืบทอดมา

ผลของประเด็นข้อนี้ จะเห็นได้จากการที่เบอร์คขาดความเชื่อถือในปัญญาของฝูงชน ถ้าหากจะมีการปฏิรูปเขาก็ถือว่า ชนชั้นปกครองอันเป็นส่วนน้อยมีฐานะขึ้นอยู่กับความสามารถ ทรัพย์สิน และกำเนิด ควรจะเป็นผู้ตัดสินว่าอะไรที่จะต้องทำ ผลประโยชน์ของส่วนรวมควรได้รับการส่งเสริม แต่อาจได้รับการส่งเสริมอย่างดีที่สุดด้วยระบบผู้แทนที่ทัศนะของคนส่วนใหญ่ถูกละเลยเป็นส่วนใหญ่ ธรรมดาผู้แทนควรมีความคำนึงถึงอย่างรอบคอบเกี่ยวกับความสมบูรณ์พูนสุขของคนในท้องที่ของตน แต่ก็ไม่ควรรับคำสั่งจากคนเหล่านั้น หากต้องอาศัยการวินิจฉัยของตนเอง เพราะคนเราส่วนมากทีเดียวไม่สามารถที่จะรู้ว่า จะให้บรรลุถึงผลประโยชน์อันแท้จริงของตนอย่างไร เบอร์คเป็นผู้สนับสนุนรัฐบาลตามหลัก*เพื่อ*ไม่ใช่ *โดย*ประชาชน ระบบผู้แทนโดยพฤติการณ์เป็นสิ่งเพียงพอที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ของประชาชน ด้วยหลักข้อนี้ เบอร์คจึงคัดค้านความพยายามที่จะปฏิรูประบบเขตเลือกตั้งที่จอมปลอมและที่ถูกซื้อเสียง (rotten and pocket boroughs) ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในอังกฤษสมัยของเขา

ตลอดประวัติศาสตร์ พลังสนับสนุนความเป็นปึกแผ่นและการสงวนรักษาปะทะกับพลังฝ่ายการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยหลายอย่างอาจมีอิทธิพลต่อทัศนะที่เรายึดมั่น ในการขัดแย้งอันยืดเยื้อนี้ มีบ่อยครั้งที่การต่อสู้เป็นในระหว่าง "คนมี" ผู้ต้องการรักษาฐานะทางเศรษฐกิจของตนในสังคม กับ "คนไม่มี" ผู้รู้สึกว่าตนเป็นผู้ได้ผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การขัดแย้งอาจเป็นไประหว่างผู้ที่ครองกับผู้ที่ไม่ได้ครองอำนาจการเมือง ระหว่างผู้ที่มีกับผู้ที่ไม่มีเสรีภาพทางศาสนา ระหว่างผู้ที่ครองฐานะในสังคมที่เหนือกว่าเพราะกำเนิดกับผู้ที่ถูกจัดให้อยู่ในฐานะอันต่ำต้อยตั้งแต่กำเนิด ระหว่างชาวอาณานิคมกับนักจักรวรรดินิยม ระหว่างนายกับบ่าว ระหว่างนายกับทาส จะอย่างไรก็ตามในทฤษฎีของเบอร์คมีส่วนอยู่มากที่สนับสนุนฐานะของผู้ที่ต้องการรักษาสิ่งต่าง ๆ ไว้ตามที่เป็นอยู่ ทฤษฎีของเขาเป็นส่วนส่งเสริมอย่างสำคัญอันไม่อาจละเลยได้ ในการประเมินความคิดของเบอร์ค ส่วนมากทีเดียวขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ล้อมรอบผู้ที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของเขา มีหลายคนคงจะแย้งว่าความเคารพต่ออดีตและการเน้นในเรื่องการสงวนรักษาของเบอร์คออกจะพูดกันเกินเลยไป คนอื่น ๆ คงจะหาว่าพวกเสรีนิยมเอนเอียงมากเกินไปที่จะเหมาเอาว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งปวงเป็นความก้าวหน้า บางทีคงจะมีที่ที่เหมาะสมสำหรับทัศนะทั้งสองเหล่านี้อยู่บ้างกระมังในเรื่องของคนเรา

๑๗ เฮเกล

ความคิดของคติเหตุผลนิยมและปัจเจกนิยมซึ่งรุ่งเรืองในอังกฤษและฝรั่งเศส ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ ให้รากฐานทางปรัชญาแก่การปฏิวัติฝรั่งเศส พวกเหตุผลนิยมโดยทั่วไป คิดถึงอดีตในแง่ที่การใช้เหตุผลอย่างเสรีถูกขัดขวาง เมื่อใดอุปสรรคขัดขวางเหล่านี้ถูกขจัดออกไป คนก็จะสามารถใช้เหตุผลของตนเพื่อขบปัญหาของตนและสร้างสภาพแวดล้อมใหม่ให้ดีขึ้น เป็นสภาพที่ชีวิตสำหรับแต่ละบุคคลจะดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นอย่างมหาศาล ประวัติศาสตร์เป็นบันทึกอันมืดมนของการกดขี่ ความสนใจควรเป็นสำหรับอนาคตไม่ใช่อดีต คนเรามีความสามารถสร้างโลกของตนเอง สังคมเก่าซึ่งบีบคั้นทั้งเหตุผลและความใฝ่สูงควรจะสลัดทิ้งไปเพื่อให้บุคคลเป็นอิสระที่จะแสวงจุดมุ่งหมายของตนเอง ลัทธิสิทธิธรรมชาติบอกว่าบุคคลมีสิทธิที่จะทำเช่นนั้น

ผลในชั้นแรกของการปฏิวัติเป็นการเชิดชูเกียรติภูมิของบรรดาหลักปรัชญาที่สนับสนุนการปฏิวัติ กองทัพของนโปเลียนซึ่งถือแผ่นป้ายอิสรภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพไปด้วย ยังความเสียหายยับเยินแก่บรรดาสถาบันแบบฟิวดัลอันล้าสมัยของยุโรปตะวันตก และสำหรับคนจำนวนมากที่เคยถูกกดขี่มา กองทัพเหล่านี้ก็ดูเป็นกองทัพของการปลดแอกมากกว่ากองทหารของผู้ชนะ แต่แล้วความคิดเช่นนี้ก็ไม่ยืนยาว แผนการของนโปเลียนทลายลงด้วยความมักใหญ่ของตนเองและการต้านทานของอังกฤษ สงครามยืดเยื้อไม่รู้จบสิ้น บดขยี้กำลังคนของหลายต่อหลายชาติที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความปั่นป่วนใหญ่หลวงทางเศรษฐกิจ และในที่สุดยังความเสื่อมเสียให้แก่การปฏิวัติเองกับหลักการอันเป็นรากฐานของการปฏิวัติ โดยเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่และหนทางสำหรับอนาคตแล้ว อดีตยังจะมีสีสันน่าชื่นชมกว่าเสียอีก อย่างน้อยที่สุดสำหรับคนจำนวนมาก ทัศนะทางปรัชญาใหม่ที่สามารถคำนึงถึงภาวะเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็เริ่มเกิดขึ้นมา

งานเขียนของรุสโซและของเอ็ดมันด์ เบอร์ค เฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง *จินตนาการ ฯ* ปูพื้นฐานสำหรับแนวปรัชญาใหม่ คนทั้งสองเน้นความสำคัญของสังคมยิ่งกว่าบุคคล การโต้แย้งของรุสโซต่อคติเหตุผลนิยมได้รับการสนับสนุนจากเบอร์คและฮูม และจากขบวนการโรแมนติค (romantic movement) ในทางศิลป ดนตรีและวรรณกรรม คติโรแมนติค (Romanticism) มีความหมายหลาย ๆ อย่างสำหรับคนหลายคน และมีผลกระตุ้นต่อคติเสรีนิยมมากเท่า ๆ กับต่อคติอนุรักษ์นิยม แต่โต้แย้งกับความเชื่อของยุครู้แจ้ง (Enlightenment) ในเหตุผล และกลับแย้งว่าความรู้สึก อารมณ์และศรัทธาเป็นสิ่งเชื่อถือได้มากกว่าการใช้เหตุผลในการสร้างโลกที่ดีขึ้น เบอร์คยืนยันในความเคารพต่ออดีตและสถาบันที่มีอยู่ เขาเตือนว่าการปฏิรูปที่มิได้นำประสบการณ์ที่สะสมมาของคนรุ่นก่อน ๆ ติดไปด้วยย่อมจะล้มเหลวเอง และเบอร์คหมายถึงว่าคนเราไม่ใช่เป็นผู้ควบคุมชะตากรรมของตนเองโดยสมบูรณ์อย่างที่พวกฟิโลซอฟเชื่อกัน

ความคิดของเบอร์คมิได้เสนอในรูปงานเขียนทางปรัชญาอย่างเป็นแบบแผน เขาเขียนเป็นการตอบโต้กับสิ่งท้าทายในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เขาประสบ และเขาคงจะถือตัวเองเป็นรัฐบุรุษมากกว่านักปรัชญาแน่นอน อย่างไรก็ดี ความคิดของเบอร์คหลาย ๆ อย่างปรากฏในงานเขียนของคนสมัยเดียวกันที่พยายามประกอบความคิดเหล่านี้ให้เป็นทางปรัชญามากขึ้น ในเยอรมันนีอิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant ค.ศ. ๑๗๒๔–๑๘๐๔) แม้จะอาศัยความคิดทางการเมืองของมองเตสกิเออและรุสโซเป็นสำคัญ แต่คงอ้างอย่างที่เบอร์คอ้างว่า รัฐเป็นผลของความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และยืนยันว่าไม่มีสิทธิของการปฏิวัติอยู่ และโจฮานน์ ฟิชต์ (Johann Fichte ค.ศ. ๑๗๖๒–๑๘๑๔) ซึ่งงานเขียนตอนแรก ๆ มีลักษณะไปทางเสรีนิยม แต่ต้องมาพัวพันอยู่กับการต่อต้านนโปเลียนและการปฏิวัติ กระตุ้นความรักชาติในหมู่เพื่อนร่วมชาติเยอรมัน สนับสนุนให้มีเอกภาพของชาติและเทอดทูนคติอำนาจของรัฐ อย่างไรก็ดี เฮเกลเป็นผู้แสดงความคิดเหล่านี้ในรูปปรัชญาที่สมบูรณ์ที่สุดและทรงอิทธิพลที่สุด

เฮเกล : ชีวิตและงาน

ยอร์จ วิลเฮลม์ ไฟรดริค เฮเกล (Geore Wilhelm Friedrich Hegel) เกิดที่เมืองสตูทกาท (Stuttgart) เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๗๐ บิดาของเขาเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย

ในอาณาจักรแห่งวูร์เตมเบิก (Württemberg) หนุ่มเฮเกลเรียนหนังสือที่โรงเรียนมัธยมในเมืองสตูทกาทจนถึงอายุ ๑๘ ปี ในปี ๑๗๘๘ เขาเข้าไปเป็นนักศึกษาทางศาสนาที่มหาวิทยาลัยแห่งทูบิงเกน (Tübingen) ซึ่งเขาได้รับปริญญาเอกทางปรัชญาในปี ๑๗๙๐ และประกาศนียบัตรทางศาสนาในปี ๑๗๙๓ ทั้งที่สนใจทางด้านศาสนาอยู่เสมอ แต่เฮเกลก็ใช้เวลาของเขาส่วนมากที่โรงเรียนไปในการศึกษาเกี่ยวกับคล๊าสสิค เขาเกิดความชื่นชมใหญ่หลวงกับระบบนครรัฐกรีกและส่วนสร้างเสริมให้กับอารยธรรมตะวันตก การแตกแยกทางการเมืองของเยอรมันนีคงจะทำให้เฮเกลเกิดความเลื่อมใสในความเป็นปึกแผ่นของระบบนครรัฐสมัยโบราณ และสภาพการณ์เช่นนั้นมีส่วนสัมพันธ์อย่างแท้จริงต่อการขยายตัวมาของทฤษฎีการเมืองของเฮเกล

จากทูบิงเกน เฮเกลไปที่เบิน (Bern) ทำงานเป็นครูจนถึงปี ๑๗๙๗ การศึกษาและงานเขียนของเขาตอนนี้อยู่ในทางศาสนา เฮเกลพยายามค้นหาความหมายอันแท้จริงขององค์คริสต์ในบันทึกเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา และเขาได้เขียนเรื่องชีวิตผู้กู้โลก (Saviour) ในปี ๑๗๙๗ เฮเกลออกจากเบินไปเมืองแฟรงค์เฟิ่ต (Frankfurt) และทำงานเป็นครูต่อไปอีก ในตอนนี้เองที่เฮเกลเกิดความสนใจในเรื่องการปกครองและเศรษฐกิจ แต่เขายังไม่ทิ้งการคิดค้นทางด้านศาสนา มาถึงขั้นนี้เฮเกลตระหนักแน่ว่าสิ่งที่เป็นอนันตภาพ (infinite) จะเป็นที่เข้าใจได้ก็โดยอาศัยศาสนาเท่านั้นและปรัชญาควรจำกัดตนเองอยู่แต่ในเรื่องที่ไม่เป็นอนันตภาพ (finite) ต่อมาไม่ช้าเขาก็เปลี่ยนทัศนะนี้มาสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าปรัชญาให้วิธีการที่ดีกว่าศาสนาสำหรับเข้าใจสิ่งที่เป็นอนันตภาพ

ในปี ๑๗๙๙ บิดาของเฮเกลถึงแก่กรรม ทิ้งมรดกไว้ให้บุตรชายเล็กน้อย เฮเกลออกจากงานสอน และไปเมืองเจนา (Jena) เพื่อศึกษาและเตรียมตัวสำหรับงานศาสตราจารย์ เขาได้รับแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัยเจนาในปี ๑๘๐๕ ก่อนหน้านั้น เขาได้เป็นผู้สอนและบรรยายวิชาปรัชญาและคณิตศาสตร์อยู่แล้ว ที่เจนาในปี ๑๘๐๖ เฮเกลได้เห็นนโปเลียนผู้ซึ่งเขาเรียกว่าเป็น "จิตโลก" (world soul) ทรงม้าตามท้องถนนต่าง ๆ ก่อนหน้าการรบแห่งเจนาซึ่งฝ่ายปรัสเซียปราชัยต่อฝรั่งเศส เฮเกลมิได้ตื่นตระหนกกับผลการสู้รบ เขาอ้างเหตุผลของการปราชัยว่าเกิดจากความเสื่อมทรามในวงราชการปรัสเซีย เมื่อวัยหนุ่ม เฮเกลเคยมีความเห็นอกเห็นใจต่อพวกปฏิวัติฝรั่งเศส และต่อมาเขาแสดงความยกย่องอย่างสูงต่ออัจฉริยภาพและการนำของนโปเลียน เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เป็น

จำนวนมาก เฮเกลเกิดผิดหวังในหลักการของการปฏิวัติ อุดมการณ์อิสรภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพขัดแย้งกับหลักความคิดต่อมาของเขาเกี่ยวกับการจัดลำดับอำนาจและชนชั้น และคติเหตุผลนิยมซึ่งส่งเสริมหลักการปฏิวัติก็ห่างไกลกับความคิดของเฮเกลเกี่ยวกับเหตุผลที่สูงกว่า

ในปี ๑๘๐๘ เฮเกลรับตำแหน่งศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยนูแรมเบิก (Nuremberg) ซึ่งเขาครองอยู่จนถึงปี ๑๘๑๖ ในปี ๑๘๑๑ เขาสมรสกับมารี ฟอน ตูเชอร์ (Marilvon Tucher) สตรีสาววัยอ่อนกว่าเขา ๒๒ ปี เกิดบุตรชายสองคน ในปี ๑๘๑๖ เฮเกลย้ายไปอยู่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิก (Heidelberg) และทำการสอนอยู่ ๒ ปี จนกระทั่งเขารับตำแหน่งศาสตราจารย์ปรัชญาซึ่งว่างลงเพราะมรณกรรมของฟิชต์ (Fichte) ที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน เขาอยู่ที่นั่นจนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมในปี ๑๘๓๑

เฮเกลตีพิมพ์งานสำคัญชิ้นแรกของเขาเรื่อง *ปรากฏการณ์วิทยาว่าด้วยจิต* (The Phenomenology of the Spirit) ในปี ๑๘๐๗ เรื่อง *ศาสตร์ว่าด้วยตรรกวิทยา* (The Science of Logic) ตีพิมพ์ออกมาเป็น ๓ เล่ม ระหว่างปี ๑๘๑๒–๑๘๑๖ ในปี ๑๘๑๗ เฮเกลเขียนตำราบรรยายของเขาออกมาเรื่อง *เอนไซโคลปีเดียว่าด้วยศาสตร์ทางปรัชญา* (Encyclopedia of the Philosophical Sciences) เฮเกลเป็นที่รู้จักกันดีเมื่อไปเบอร์ลินในปี ๑๘๑๘ ชื่อเสียงและอิทธิพลของเขาแพร่อย่างรวดเร็วตั้งแต่นั้น เรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยสิทธิและกฎหมาย* (The Philosophy of Right and Law) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ๑๘๒๑ ยิ่งส่งเสริมชื่อเสียงอันยิ่งใหญ่อยู่แล้ว พลังงานส่วนใหญ่ของเฮเกลทุ่มเทไปในการเตรียมคำบรรยายต่าง ๆ ซึ่งเขาเสริมแต่งและขัดเกลาขึ้นเป็นแรมปี การบรรยายของเขาทั้งที่บรรยายไม่ดีและบางครั้งก็ไม่ได้ยิน แต่มีผู้คนไปฟังจากทุก ๆ รัฐเยอรมัน ในปี ๑๘๓๐ เฮเกลได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีแห่งมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ในปีต่อมา เขาได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์จากกษัตริย์แห่งปรัสเซีย เฮเกลถึงแก่อนิจกรรมหลังจากล้มป่วยในเวลาอันสั้นด้วยโรคอหิวาต์เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๑๘๓๑ หนังสือเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์* (The Philosophy of History) ซึ่งประกอบด้วยคำบรรยายตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ปี ๑๘๒๒–๑๘๓๑ ได้ตีพิมพ์ออกหลังมรณกรรมในปี ๑๘๓๘ งานพิมพ์หลังมรณกรรมอื่น ๆ ก็มีเรื่อง *คำบรรยายเรื่องปรัชญาว่าด้วยศาสนา* (Lectures on the Philosophy of Religion) และเรื่อง *คำบรรยายเรื่องสุนทรียศาสตร์* (Lectures on Aesthetics)

แบบแผนของประวัติศาสตร์

ส่วนเสริมอันเด่นของเฮเกลต่อความคิดทางการเมืองโดยส่วนใหญ่เป็นไปทางปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์ของเขา เขาใช้ทฤษฎีนี้โต้แย้งทัศนะของฝ่ายเหตุผลนิยมในเรื่องประวัติศาสตร์ เสรีภาพ ปัจเจกนิยม และเหตุผล รวมทั้งหลักเหตุผลนิยมที่ยืนยันว่าคนเรามีความสามารถควบคุมชะตากรรมของตนเองได้ ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว พวกเหตุผลนิยมถือว่าประวัติศาสตร์ในอดีตโดยส่วนใหญ่เป็นโชคร้ายในความหมายที่เป็นเรื่องราวของการขัดขวางต่อการใช้เหตุผลที่เสรี ซึ่งถ้าหากไม่มีอุปสรรคขัดขวางแล้วก็อาจใช้เพื่อสร้างโลกที่ดีขึ้นได้ เป็นที่เข้าใจกันว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ให้อะไรมากนอกจากบทเรียนในเชิงปฏิเสธที่ว่าสิ่งซึ่งเคยเป็นอยู่ไม่ควรจะเป็นอยู่อีกต่อไป ว่าสถาบันต่างๆ ของอดีตควรจะถูกรื้อถอนทิ้งไป และสถาบันใหม่ๆ ควรจะก่อตั้งขึ้นบนรากฐานของหลักความจริงที่คิดขึ้นของกฎธรรมชาติตามที่คนผู้ทรงเหตุผลเข้าใจ เสรีภาพหมายถึงอิสรภาพของคนที่จะดำเนินงานของตนให้ภารกิจเหล่านี้ลุล่วงไปโดยอาศัยการแทรกแซงอย่างน้อยที่สุดของรัฐ ซึ่งในอดีตเคยพยายามจำกัดเสรีภาพของบุคคลมามากเกินไป เฮเกลแย้งทัศนะเหล่านี้โดยสิ้นเชิง

เฮเกลกล่าวว่า ประวัติศาสตร์ไม่ใช่ตอนต่าง ๆ ของเหตุการณ์ตามกาลที่บังเอิญเกิดขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกัน หากเป็นแบบแผน (ซึ่งเฮเกลเรียกว่า "ความคิด" Idea) มีจุดมุ่งหมายและเป็นที่เข้าใจได้ โลกมีชะตากรรมซึ่งตนมุ่งเคลื่อนไปหาอยู่เสมอ ชะตากรรมนี้ได้ถูกกำหนดขึ้นก่อนหน้าแล้ว โดยผู้สร้าง "ความคิด" คือ พระผู้เป็นเจ้า เจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้านี่เองที่ทำให้โลกก้าวหน้าไปสู่จุดหมายแห่งชะตากรรมของตน "ความคิด" คือเหตุผล หากเป็นเหตุผลที่สูงกว่าที่พวกเหตุผลนิยมพากันเชื่อ มันเป็นเหตุผลของพระผู้เป็นเจ้าและไม่อาจค้นพบหรือเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์จนกว่าขั้นสุดท้ายของประวัติศาสตร์จะได้บรรลุถึงแล้ว จนกว่าจะถึงขั้นนั้น คงมีเฉพาะส่วนนั้น ๆ ของเหตุผลเท่านั้นที่อาจเข้าใจได้เท่าที่ประวัติศาสตร์ในอดีตได้เปิดเผยขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์เพียงพอเฉพาะเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเช่นว่านั้นเท่านั้น จุดประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าและแผนงานของพระองค์ ในอันที่จะให้สำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์ ไม่อาจเป็นที่ล่วงรู้ได้ จนแม้กระทั่งปราชญ์ทางประวัติศาสตร์ที่เจ้าปัญญาที่สุด ก็ไม่อาจทำนายอนาคตโดยอาศัยหลักของสิ่งที่เคยเรียนรู้เกี่ยวกับอดีตได้

"เมื่อปรัชญาฉาบความรอบรู้ของตนด้วยสีเทา ก็จะปรากฏรูปของชีวิตอันล่วงวัยขึ้น ปรัชญาย่อมไม่อาจกลับฟื้นคืนวัยขึ้นด้วยความรอบรู้ของปรัชญาในสีเทา หากอาจเป็นที่เข้าใจได้เท่านั้น วิหคราตรีแห่งมิเนอร์วา* ขยายปีกของมันออกก็ตอนเมื่อยามพลบเท่านั้น"**

เหตุผลคือประวัติศาสตร์ของคนซึ่งค่อย ๆ เผยออกในตอนต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ แต่ละตอนเป็นขั้นที่สูงขึ้นกว่าตอนก่อน ๆ ในความเจริญก้าวหน้าของเหตุผล แต่ละขั้นเป็นที่เข้าใจในลักษณะของสถาบัน วิทยาศาสตร์ ศิลป ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งขยายตัวขึ้นภายในขั้นนั้น ๆ การเคลื่อนตัวไม่รู้จักหยุดหย่อน ไม่อาจถูกหน่วงเหนี่ยวหรือควบคุมได้ด้วยคนเรา เท่าที่คนเราจะทำได้อย่างมากที่สุดก็คือให้เข้าใจสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ให้รู้ว่า "ความคิด" หรือแบบแผนอย่างหนึ่งมีอยู่แล้วให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งนั้นเสีย คนจะเป็นเสรีเท่าที่ตนกระทำเช่นนั้นได้สำเร็จ เสรีภาพไม่ได้มีอยู่ด้วยการปลีกตนออกจาก "ความคิด" หากมีอยู่ด้วยการอยู่ภายใต้ "ความคิด" นั้น เสรีภาพสมบูรณ์เป็นเป้าหมายของคนซึ่งจะบรรลุได้เมื่อคนทั้งปวงเข้าใจและดำรงชีวิตให้คล้อยตาม "ความคิด" และเมื่อชีวิตของคนสอดคล้องกับเหตุผลด้วยเหตุนั้น ตลอดทุกยุคทุกสมัยคนได้เคลื่อนไปสู่ขั้นนี้ การเสียสละ ความยากแค้น และขัดแย้งต่าง ๆ ที่ได้รับกันมามิใช่ไม่มีความหมาย หากเป็นสิ่งที่เกิดมากับความเจริญก้าวหน้าของประวัติศาสตร์

ความคิดของเฮเกลในข้อนี้ไม่ใช่ของใหม่ทีเดียว เลซซิง (Gotthold Ephraim Lessing ค.ศ. ๑๗๒๙–๑๗๘๑) นักแต่งบทละครและนักวิจารณ์ยิ่งใหญ่ของเยอรมันได้เคยยืนยันไว้ว่าแต่ละศาสนาที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์มีส่วนเสริมในสมัยของตนต่อความเจริญก้าวหน้าทางจิตใจของมนุษยชาติ*** อย่างไรก็ดี สำหรับเฮเกล ทฤษฎีประวัติศาสตร์มิใช่เป็นเพียงแบบฝึกหัดในทางนามธรรมเท่านั้น งานของเขาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับอดีต และเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์* เต็มไปด้วยรายละเอียดอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ ใช้สำหรับสนับสนุนความคิดของเขา เฮเกลระมัดระวังที่จะชี้ให้เห็นว่าแนววิเคราะห์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ใด ๆ โดยลำพังไม่เหมาะสมที่จะทำให้นักศึกษาสามารถแยกแยะ "ของจริง" จาก "ของที่เห็นได้"

* บันทึกผู้แปล Minerve หมายถึงพระเจ้าแห่งปัญญาในคติโรมัน (จาก The Concise Oxford Dictionary)

** Hegel's Philosophy of Right (tnanslated with notes by T.M. Knox,) Oxford University Press, Fair Lawn, N.J. 1942, preface. ข้อความอ้างอิงจากเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* ต่อ ๆ ไปคัดมาจากฉบับแปลนี้

*** George H. Sabine, A History of political Theory หน้า ๖๒๙–๖๓๐

เฮเกลกล่าวว่าการวิเคราะห์มีการแยกประชาคมออกเป็นส่วนประกอบต่าง ๆ แล้วนักวิเคราะห์ก็จะเห็นเพียงส่วนต่าง ๆ และรายปลีกย่อยต่าง ๆ ยิ่งกว่าชีวิตรวมทั้งหมด ซึ่งเป็นสาระที่แท้จริงของประชาคม แนววิเคราะห์เช่นนั้นนำไปสู่ปัจเจกนิยมและความเชื่อที่ว่าคนเราสามารถหลอมสถาบันของตนได้ตามที่เห็นเหมาะสม ปัจเจกนิยมและอัตนิยมก่อให้เกิดความไม่มั่นคง ความไม่เคารพในอดีตและในที่สุดการปฏิวัติ เฮเกลเชื่อว่า นั่นเป็นข้อผิดพลาดของพวกเหตุผลนิยม ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความหมายของ "ความ" จะบรรลุถึงได้ก็ด้วยอาศัยความเข้าใจในกฎประติการ (dialectic) เท่านั้น หลักประติการประสานวิธีการวิเคราะห์และการสรุปรวมในการศึกษาประวัติศาสตร์ และทำให้ความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เป็นไปได้*

Dialectic

กฎประติการในประวัติศาสตร์

เฮเกลกล่าวว่า การแผ่ออกของ "ความคิด" ของเหตุผล ของ "จิตโลก" ในประวัติศาสตร์เป็นผลเกิดจากการกระทำของกฎประติการ พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้แต่ง "ความคิด" และยังให้พลังซึ่งผลักดัน "ความคิด" ในประวัติศาสตร์อีกด้วย พลังนี้คือกฎประติการ พลังนี้เช่นเดียวกับความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์ ไม่อาจหยุดหย่อนได้ คนไม่ได้และไม่อาจควบคุมมันได้ แต่คนเป็นฝ่ายถูกพลังดังกล่าวควบคุม พลังของกฎประติการเป็นการก้าวหน้าตลอดไป ในประวัติศาสตร์พลังนี้นำคนไปสู่การบรรลุเสรีภาพในบั้นปลายเสมอ อย่างไรก็ตาม วิธีของความก้าวหน้าไม่สม่ำเสมอเท่ากัน มันเป็นการเคลื่อนจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า และการก้าวหน้าไปเป็นผลของการขัดกัน

ณ เวลาหนึ่งที่กำหนดให้ในประวัติศาสตร์โลก "ความคิด" แสดงออกโดยทาง "ความคิด" หรือ "ภาวะเป็นอยู่" (Thesis) หนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกโดยไม่สมบูรณ์ของภาวะเบ็ดเสร็จของความจริงบั้นปลายที่ "จิตโลก" กำลังเคลื่อนไปหา ในเวลาหนึ่งภาวะนั้นจะยังให้เกิดความคิดแย้งกันอีกความคิดหนึ่ง หรือ "ภาวะแย้ง" (antithesis) ภาวะทั้งสองอาจคงอยู่ด้วยกันชั่วระยะหนึ่ง แต่เพราะเหตุที่ภาวะเหล่านี้มีความสัมพันธ์ขัดแย้งต่อกัน ความตึงเครียดก็จะเกิดขึ้นนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างภาวะทั้งสอง ในการขัดแย้งกันนี้ ทั้งภาวะที่เป็นอยู่และภาวะแย้งจะไม่ถูกทำลายไปทั้งหมด

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๒๖–๖๒๗

แต่ต่างก็จะไม่ดำรงคงอยู่โดยไม่บุบสลาย ผลของการปะทะของความคิดที่ขัดแย้งกันจะเป็นการผสานของส่วนอันสมบูรณ์ที่สูงกว่าของภาวะทั้งสอง และทำลายส่วนที่ไม่สมบูรณ์ออกไป การรวมตัวของส่วนที่สูงกว่าของรูปภาวะที่เป็นอยู่และภาวะแย้งจะก่อให้เกิดภาวะผสาน (synthesis) ของทั้งสองซึ่งเป็นภาวะที่ดีขึ้นกว่าภาวะเหล่านี้ ตอนนี้ ภาวะผสานจะเป็นภาวะที่เป็นอยู่ใหม่ซึ่งในไม่ช้าจะเกิดภาวะแย้งใหม่มาปะทะ แล้ววงจรก็จะเริ่มใหม่ต่อไปอีก แต่ละวงจรจะก่อให้เกิดขั้นที่สูงขึ้นในความก้าวหน้าทางประวัติศาสตร์ของเหตุผล แต่ละภาวะผสานเป็นชัยชนะสำหรับ "จิตโลก" เป็นการเคลื่อนของเหตุผลไปสู่จุดหมายในประวัติศาสตร์บั้นปลาย

แต่ละความคิดหรือภาวะที่เป็นอยู่ภายในตัวเอง มีเชื้อของการแปรเปลี่ยนของตัวเอง ในแง่ทางปฏิบัติ โดยที่ "ความคิด" แสดงออกโดยทางวัฒนธรรมหรืออารยธรรมของชนกลุ่มหนึ่ง นี้หมายความว่า ไม่มีวัฒนธรรมใดที่จะปลอดจากพลังของการเปลี่ยนแปลงได้ ความก้าวหน้าควบคู่อยู่กับประวัติศาสตร์ คนเราอาจต้องการป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงเหนือสิ่งทั้งปวง และการกระทำของคนในความคิดของตนอาจมุ่งต่อจุดหมายนี้ กระนั้นก็ตาม เหตุผลของคนไม่เหมาะสมที่จะทำให้คนสามารถเข้าใจผลสืบเนื่องของการกระทำของตน เมื่อใดคนกระทำการเพื่อคงสถานะเดิมคนก็จะผลักดันพลังที่โจมตีและทำลายสถานะเดิมนั้น ความก้าวหน้าเกิดขึ้นไม่ว่าจะจงใจเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม และจะเกิดขึ้นทั้งที่เผชิญกับการขัดขวาง อาจมีระยะสงบสำหรับคนกลุ่มหนึ่ง แม้แต่กระทั่งในเวลาเช่นนั้นความตึงเครียดขัดแย้งต่าง ๆ จะก่อให้เกิดพลังสำหรับการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งย่อมจะเกิดขึ้น และเมื่อเกิดขึ้น "จิตโลก" ก็จะก้าวหน้าไปอีกครั้งหนึ่ง สำหรับเฮเกล ความขัดแย้งเป็นกุญแจไปสู่ความก้าวหน้า มันไม่จำเป็นต้องรุนแรง (แม้มักจะเป็นเช่นนั้นก็ตาม) แต่จะรุนแรงหรือไม่ก็ตาม มันเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ในการเปลี่ยนแปลงที่หนีไม่พ้นนี้ ไม่มีการแตกหักเด็ดขาดจากอดีต ไม่มีเส้นแบ่งแยกแน่ชัดระหว่างสิ่งที่เคยเป็น สิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่จะเป็นไป แต่ละภาวะผสานที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่สมบูรณ์ของภาวะที่เป็นอยู่ และภาวะแย้งนำสาระความจริงของอดีตติดไปด้วย แต่ละขั้นใหม่ของประวัติศาสตร์จึงประกอบรวมคุณธรรมทั้งหมดและปัญญาทั้งหมดของขั้นต่าง ๆ ในอดีตไว้ ความก้าวหน้าที่แท้จริงประกอบด้วยภาวะผสานนี้ยิ่งกว่าการลบล้างอดีตสถาบันทั้งหลายแล้วก็สร้างสถาบันขึ้นมาใหม่ ประวัติศาสตร์มิใช่ "ความคิด" หลายๆ ความคิดที่แยกต่างหากและไม่

สัมพันธ์กัน แต่มีเพียง "ความคิด" เดียวเท่านั้น และประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของการแผ่ออกหรือการขยายตัวของ "ความคิด" นี้ในขั้นต่าง ๆ แต่ละขั้นแสดงถึงขั้นก้าวหน้ากว่าขั้นก่อน ๆ ในขณะที่ยังคงสาระความจริงทั้งหมดของขั้นนั้น ๆ และของขั้นอื่น ๆ ก่อนหน้าทั้งหมด ประวัติศาสตร์โลกโดยส่วนรวมเป็นการแสดงออกของความก้าวหน้าแห่ง "ความคิด" การศึกษาปัจจุบันเผยให้เห็นความจริงของอดีต เพราะส่วนที่สมบูรณ์ของอดีตถูกนำควบมาด้วย ไม่มีความจริงใดที่สูญไปเลย ความจริงของปัจจุบันซึ่งปรัชญาเกี่ยวข้องประกอบรวมสาระความจริงทั้งปวงของอดีต ความจริงเหล่านี้ถูกเผยออกเป็นขั้น ๆ ไปในสายทางเดินแห่งประวัติศาสตร์*

ชาติในประวัติศาสตร์

มาถึงตอนนี้ เราได้เห็นมาแล้วว่า ในทฤษฎีของเฮเกล ความก้าวหน้าเป็นผลมาจากความขัดแย้งของความคิด เฮเกลเป็นนักจิตวิสัยนิยม สำหรับเขาแล้ว ความคิดสำคัญยิ่งกว่าวัตถุนัก เขาเชื่อว่าความคิดผลักดันโลกทางวัตถุ ความคิดมีความเป็นอยู่อิสระ กล่าวคืออิสระจากการนึกคิดของคน ความคิดไม่ใช่เพียงประดิษฐ์ขึ้นด้วยคนเพื่อจุดประสงค์ของคน วัตถุสิ่งต่าง ๆ (กำลัง สถาบัน วัฒนธรรม) เป็นเพียงเครื่องสะท้อนของความคิด หรือถ้าจะให้ถูกต้องยิ่งขึ้นเป็นเครื่องสะท้อนของ "ความคิด" ณ เวลาหนึ่งที่กำหนดให้ แต่ "ความคิด" ต้องมียานที่จะขับขี่ไป การขัดแย้งระหว่างความคิดต่าง ๆ ระหว่างภาวะที่เป็นอยู่กับภาวะแย้งจะต้องมีการแสดงออกเป็นตัวตน ถ้าจะให้ความก้าวหน้าเป็นที่เห็นกันได้ในลักษณะที่สำคัญต่อคน

เฮเกลกล่าวว่า ความก้าวหน้าของ "ความคิด" โดยทางประวัติศาสตร์ ถูกรัฐเป็นผู้นำพาไป รัฐเป็นเครื่องแสดงออกทางวัตถุของความคิดต่าง ๆ เป็นประจักษ์พยานทางโลกของความก้าวหน้าแห่งจิตโลกโดยทางประวัติศาสตร์ รัฐเป็นเครื่องประดิษฐ์ที่พระผู้เป็นเจ้าใช้เพื่อบรรลุถึงความสำเร็จลุล่วงทีละน้อย ๆ ของ "ความคิด"

---

* Hegel's Philosophy of History (แปลโดย Robert S. Hartman, Paul W. Friedrich, and Carl J. Friedrich), ใน The Philosophy of Hegel (เรียบเรียงและบทนำโดย Carl J. Friedrich) Modern Tibrary, Inc., New York, 1953. หน้า ๔๒–๔๓ ข้อความคัดอ้างอิงจากเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์* นำมาจากฉบับแปลนี้

"สายทางเดินของพระผู้เป็นเจ้าในโลก นั่นก็คือสิ่งที่รัฐเป็นอยู่ รากฐานของรัฐคือ อำนาจของเหตุผลซึ่งสำเร็จผลตนเองในฐานะเป็นเจตจำนง ในการพิจารณาถึง "ความคิด" ของรัฐ เราจะต้องไม่นึกถึงรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะหรือว่าสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะ หากเราจะต้องพิจารณา "ความคิด" อันเป็นพระผู้เป็นเจ้าแท้ ๆ ในตัวของ "ความคิด" นี้เอง *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๕๘)

แต่ละรัฐ (หรือชาติ) ในประวัติศาสตร์นำพา "ความคิด" ในเวลาหนึ่ง การสืบทอดแต่ละขั้นของรัฐต่าง ๆ ได้มีส่วนเสริมสร้างต่อการขยายตัวและการก้าวหน้าของ "ความคิด" ระยะสำคัญของประวัติศาสตร์แสดงออกโดยชาติที่เป็นใหญ่ซึ่งในเวลานั้นรับภาระผิดชอบนี้ ในวัฒนธรรมและสถาบันของชาตินั้น จะได้เห็นขั้นของความก้าวหน้าซึ่ง "ความคิด" บรรลุถึง ณ จุดนั้น แต่ละขั้นแตกต่างในหลักการจากขั้นก่อนหน้านั้น แต่ละขั้นเป็นการก้าวหน้าของ "จิต" เป็นการขยายตัวของ "ความคิด" ลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละชาติที่เป็นใหญ่ในประวัติศาสตร์แสดงถึงส่วนสร้างเสริมของชาตินั้น ๆ ต่อการก้าวหน้าของ "จิต" มีหลายสิ่งหลายอย่างเกี่ยวข้องกันในที่นี้ มีกฎหมายและศีลธรรม รัฐธรรมนูญ รูปรัฐบาล ศิลป วิทยาศาสตร์ ประยุกต์วิทยา องค์การสังคมและอื่น ๆ อีกมาก ทั้งหมดเหล่านี้ก็เช่นกัน จะต้องเข้าใจตาม "หลักการพิเศษ" ของประชาชนชาตินั้น ๆ *(ปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์* หน้า ๒๖)

เฮเกลกล่าวว่า ชาติอยู่ในฐานะทำได้ดีที่สุดเมื่อเข้าทำสงครามหรือการปฏิวัติ ข้อความนี้ไม่ควรจะเป็นที่เข้าใจกันในแง่แสดงถึงธรรมชาติกระหายเลือดของเฮเกล ทัศนะนี้เกิดจากแนวความเชื่อของเฮเกลที่ว่าความก้าวหน้าเป็นผลจากการขัดกัน สงครามและการปฏิวัติเป็นรูปประจักษ์พยานของการปะทะของความคิดต่าง ๆ ของการโต้แย้งของภาวะที่เป็นอยู่กับภาวะแย้ง สงครามเป็นขั้นในประวัติศาสตร์ของชาติเมื่อเกิดมีภาวะผสาน (คือภาวะที่เป็นอยู่ใหม่) ที่ใหม่และสูงกว่าขึ้นมา เมื่อกระบวนการจบลง ชาตินับว่าได้มีส่วนเสริมต่อความก้าวหน้าของ "ความคิด" ในประวัติศาสตร์แล้ว แม้ว่าชาติจะมีส่วนได้เสริมต่อไปเล็กน้อย แต่ทุกสิ่งทุกอย่างหลังจากจุดนี้ในประวัติศาสตร์ของชาติจะเสื่อมลงต่อจากการขัดกัน ระยะของความเงียบ แม้กระทั่งเป็นการหยุดนิ่งจะตามมา ภาวะแย้งใหม่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งจะโจมตีภาวะที่เป็นอยู่แล้ว ชาติใหม่จะขึ้นแทนที่ชาติเก่าในฐานะเป็นผู้นำ "ความคิด" ไป แล้ววงจรก็จะเวียนซ้ำ* ชาติเก่าอาจต้องทุกข์ยาก แต่ความทุกข์ยากนี้เป็นราคาค่า

* Andrew Hacker, Political Theory, Philosophy, Idealogy, Science. The Macmillan Company, New York, 1961. หน้า ๔๔๒–๔๔๓

งวดของความก้าวหน้า โลกทั้งมวลจะได้รับผลดี โลกเป็นหนี้ต่อชาติเก่า ๆ ที่เสื่อมตกไป ชาติเหล่านี้ได้กระทำหน้าที่ของตนไปแล้ว และส่วนที่สมบูรณ์ของอารยธรรมของตนก็ได้รวมเข้าอยู่ในชาติใหม่ซึ่ง ณ บัดนี้นำ "ความคิด" ต่อ ๆ ไป

ทัศนะนี้ให้ความหมายแก่ถ้อยคำที่มีชื่อเสียงที่สุดอันหนึ่งของเฮเกลซึ่งปรากฏในคำนำหนังสือเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยสิทธิและกฎหมาย* ของเขา "สิ่งอันทรงเหตุผลเป็นสิ่งแท้จริง และสิ่งแท้จริงเป็นสิ่งทรงเหตุผล" (The rational is actual : and the actual is rational) บางครั้งหากันว่า ตามภาษิตนี้ เฮเกลตั้งใจจะเทอดทูนรักษาสถานะเดิมและขัดขวางการเปลี่ยนแปลงทั้งปวง แต่การแปลความเช่นนี้เป็นการปฏิเสธโครงสร้างทั้งหมดของปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์ของเฮเกล เฮเกลเทอดทูนสิ่งที่เป็นอยู่*ตราบเท่าที่สอดคล้องกับ "ความคิด"* "ความคิด" เป็นสิ่งทรงเหตุผลโดยแน่แท้ มันเป็นแผนของเหตุผลเอง อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน ถ้อยคำของเฮเกลอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสนับสนุนสถานการณ์อันหนึ่งที่เป็นอยู่เฉพาะในขณะที่ภาวะใหม่ก่อตัวขึ้น และก่อนที่ภาวะแย้งจะได้เกิดขึ้น แต่การที่ภาวะแย้งก่อตัวขึ้นเป็นการแสดงในตัวเองว่าภาวะที่เป็นอยู่นั้นไม่อาจรักษาไว้ได้ต่อไปอีกแล้ว และการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดจำเป็นขึ้น กล่าวสั้น ๆ ก็คือว่าเฮเกลสนับสนุนทั้งการเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่เป็นอยู่ด้วยหลักเหตุผลอันเดียวกัน สิ่งที่เป็นอยู่เป็นสิ่งทรงเหตุผลก็เพราะรวมส่วนต่าง ๆ ของ "ความคิด" อันขยายตัวขึ้นโดยอาศัยกระบวนการโต้แย้งกันในประวัติศาสตร์ เฮเกลซึ่งประเทศของตนตั้งอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบน้อยกว่าประเทศอังกฤษของเบอร์คมิได้นิยมชมชื่นกับสถานะเดิมถึงขนาดเบอร์ค แม้เขาต้องการให้ปัญญาของอดีตเป็นส่วนหนึ่งของการขยายตัวของเยอรมันในอนาคต แต่ในจิตใจของเฮเกลนั้นไม่มีปัญหาเลยว่า การเปลี่ยนแปลงย่อมจะต้องเกิดขึ้นในประเทศเยอรมันก่อนที่ประเทศนี้จะสามารถรับความรับผิดชอบของตนได้เต็มที่ในฐานะเป็นผู้นำ "ความคิด" ต่อไปเขาตระหนักแน่ว่าประเทศเยอรมันจะต้องบรรลุถึงรูปความเป็นชาติอันเป็นปึกแผ่นและอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งได้บรรลุถึงแล้วในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและเสปญ

บุคคลและรัฐ

ความคิดทางปรัชญาของเฮเกลเกี่ยวข้องอย่างไรกับบุคคลและความสัมพันธ์ของบุคคลกับรัฐ ในที่สุดแล้ว ทฤษฎีหนึ่ง ๆ จะมีความสำคัญก็เฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องและมีผลต่อมนุษย์โดยเฉพาะ ดัง

ที่เราได้เห็นมาในทฤษฎีต่าง ๆ ของบรรดาปราชญ์ทางการเมืองทั้งหมด ฐานะของบุคคลในรัฐ ขอบข่ายที่บุคคลมีอิทธิพลต่อและอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐ เหล่านี้เป็นเรื่องแก่นสำคัญ ทั้งที่งานเขียนของเฮเกลเต็มไปด้วยข้ออ้างอิงถึง "ความคิด" จิตโลก กฎประติการ และหลักนามธรรมอื่นๆ ความสำคัญแท้จริงของสิ่งเหล่านี้อยู่ที่ทัศนะเกี่ยวกับคนและรัฐ

ก็อีกเช่นกัน ทัศนะแบบเฮเกลอาจเป็นที่เข้าใจได้ดีที่สุด โดยเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับความคิดของบรรดานักเหตุผลนิยมซึ่งเฮเกลโต้แย้ง พวกนักเหตุผลนิยมถือว่า จุดหมายอันชอบที่พึงแสวงหาคือ ความสุขของมนุษยชาติ คนเหล่านี้เชื่อว่า เหตุผลของส่วนบุคคลชี้ทางไปสู่ความสุข และอุปสรรคกีดขวางที่มีอยู่ต่อการใช้เหตุผลควรจะขจัดออกไปเสีย ยิ่งกว่านั้น คนเราสามารถสร้างสถาบันซึ่งอาจบรรลุถึงจุดหมายแห่งความสุขสากล รัฐบาลเป็นสถาบันเช่นว่านั้นและควรจะใช้ประโยชน์กันเช่นนั้น อย่างไรก็ดี ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลต่าง ๆ ก็มักจะขัดขวางคนในการแสวงความผาสุกด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น รัฐบาลโดยทั่วไป จึงควรถูกจำกัดหน้าที่ของตนอยู่แต่ในเรื่องการคุ้มครองชีวิต อิสรภาพ และทรัพย์สิน แล้วปล่อยให้บุคคลมีเสรีภาพในวงเขตที่กว้างขวางเพื่อแสวงความสุขหรือความพอใจของตนเอง

เฮเกลกล่าวว่า จุดหมายและจุดประสงค์ของคนคือการบรรลุถึงแห่งเสรีภาพ การศึกษาประวัติศาสตร์เผยให้เห็นว่าแผนการที่จะบรรลุถึงจุดหมายนี้มีอยู่ และก้าวหน้ามาโดยอาศัยผลปฏิบัติการของกฎประติการ (dialectic) การปฏิบัติงานอันเป็นคุณของกฎประติการเป็นที่ประจักษ์ได้จากฐานะอันเหนือขึ้นเรื่อย ๆ ของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา และจากการปรับปรุงทีละเล็กทีละน้อยของสถาบันของชาติที่เป็นใหญ่ต่อ ๆ กันมา ซึ่งนำ "ความคิด" ให้ก้าวไปข้างหน้า ดังนั้น บุคคลหนึ่งอาจรู้ว่าอะไรได้เกิดขึ้นแล้วและอะไรกำลังจะเกิดขึ้นในเมื่อคนเราเข้าใจว่ามี "ความคิด" อยู่ และรัฐกับสถาบันของรัฐเป็นรูปแสดงออกชั่วคราวของ "ความคิด" และในเมื่อคนเรายอมรับและยอมตนอยู่ภายใต้รัฐและสถาบันของรัฐแล้วคนก็จะเป็นเสรี นี่เป็นคำจำกัดความเสรีภาพของเฮเกล มันไม่ใช่เสรีภาพจากรัฐ หากเป็นเรื่องของการเข้าใจและยอมรับ "ความคิด" ซึ่งในแง่ทางปฏิบัติแล้วหมายความถึงการอยู่ภายใต้รัฐ เสรีภาพไม่ใช่การพ้นจากรัฐ แต่เป็นการขึ้นต่อรัฐ นี่เป็นการบรรลุถึงเสรีภาพในขั้นปลาย ไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเข้าใจสิ่งที่แย้งกันนี้ แต่ความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า มีคนมากขึ้น ๆ กำลังขึ้นสู่ถึงความสามารถเช่นว่านั้น โลกได้ผ่าน

พ้นยุคยิ่งใหญ่สามยุคของประวัติศาสตร์ คือ ยุคตะวันออก ยุคกรีก และยุคโรมัน ปัจจุบันกำลังเป็นยุคเยอรมัน (เป็นคำที่เฮเกลใช้หมายถึงชาติต่าง ๆ ของตะวันตก) แต่ละยุคเหล่านี้ได้เห็นประจักษ์ความก้าวหน้าในการขยายตัวของเสรีภาพ ขณะที่แต่ละยุคสืบต่อจากยุคก่อนตน ก็จะมีคนจำนวนมากขึ้น ๆ ที่บรรลุถึงความสามารถที่จะเข้าใจและด้วยเหตุนี้จึงเป็นเสรี ในยุคสมัยใหม่ (เยอรมัน) เป็นครั้งแรกที่เป็นไปได้ที่คนทั้งหมดจะเป็นเสรี คนทั้งหมดยังไม่ได้เป็นเสรี แต่ความก้าวหน้าอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของ "ความคิด" จะนำเสรีภาพสากลมาให้ ความก้าวหน้าของคนไปสู่การบรรลุแห่งเสรีภาพเคยเป็นไปด้วยค่างวดสูงมาแล้วและยังจะคงเป็นเช่นนั้นต่อไป สงครามและการขัดแย้งต่าง ๆ ทั้งหมดโดยที่เป็นสาระของกระบวนประติการ ก่อให้เกิดความทุกข์เข็ญแก่มนุษยชาติ แต่ก็อีกเช่นกัน ความผาสุกมิใช่เป้าหมายของคน เป้าหมายคือเสรีภาพ และนี่อาจเป็นผลลุล่วงได้ก็แต่โดยอาศัยการเข้าใจกระบวนการดังกล่าว และอาศัยการอยู่ภายใต้รัฐอันเป็นสื่อทางวัตถุที่ "ความคิด" ใช้ก้าวหน้า เมื่อรัฐจำเป็นต่อสายทางเดินของ "จิตโลก" และเป็นสื่อนำไปสู่จุดหมายนั้นแล้ว ดังนั้นบุคคลจึงเป็นสื่ออันหนึ่งเพื่อจุดหมายของรัฐซึ่งรับใช้จุดประสงค์นั้นๆ

คนทั้งปวงเป็นเครื่องมือ แต่บางคนแข็งขันและมีคุณค่ามากกว่าคนอื่น ๆ คนส่วนใหญ่ทีเดียวเกียจคร้าน คนเหล่านี้ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น และไม่ได้ใช้ความพยายามที่จะเปลี่ยนวิถีทางของสิ่งต่าง ๆ เลย คนอื่น ๆ เป็นนักทำ คนพวกนี้อาจมุ่งมั่นต่อสถานะที่เป็นอยู่ (คือภาวะที่เป็นอยู่) หรือต่อการปฏิรูปหรือปฏิวัติ (ภาวะแย้ง) ในทั้งสองกรณี คนพวกนี้เป็นตัวแทนของกระบวนประติการ เขาเป็น "ตัวเอก" ของประวัติศาสตร์ เป็นคนที่ยึดมั่นเด็ดเดี่ยว และเข้มแข็งซึ่งถ้าหากปราศจากคนเหล่านี้แล้วไซร้ ความก้าวหน้าจะไม่เกิดขึ้น คนพวกนี้ไม่ใช่ปราชญ์ เขาอาจไม่ได้เข้าใจความหมายของ "ความคิด" ดีไปกว่าคนสามัญเลย แล้วเขาก็ไม่ได้สนใจที่จะส่งเสริม "ความคิด" แต่อย่างใด คนพวกนี้สนใจโดยสาระที่จะรับใช้ผลประโยชน์ของตนเอง ในส่วนที่คนเหล่านี้เป็นเครื่องมือของ "ความคิด" เขาเป็นเครื่องมือที่ไม่ได้ตั้งใจจะเป็นเช่นนั้น คนที่พยายามเปลี่ยนแปลงมิได้ถือเอาความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงเป็นแผนยิ่งใหญ่บางอย่างของประวัติศาสตร์ เขารู้แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น รู้ว่าระบบหนึ่ง ๆ และสถาบันของระบบนั้นหมดสิ้นประโยชน์ไปแล้วและกลายเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ ความยิ่งใหญ่ของคนเหล่านี้ไม่แต่จะเกิดจากความสามารถทำให้บรรลุผลของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น หากยังเกิดจากความรู้โดยสัญ-

ชาตญาณด้วยว่าเวลาสำหรับการเปลี่ยนแปลงได้มาถึงแล้ว ในความรู้สึกตามแบบฉบับเมเคียเวลลี เฮเกล ยกเว้นพวกตัวเอกของประวัติศาสตร์ออกจากการวินิจฉัยใด ๆ ด้านศีลธรรมตามที่มีต่อคนธรรมดาสามัญ กฎของศีลธรรมเป็นผลของวัฒนธรรมที่เป็นอยู่อันหนึ่ง และกฎเหล่านี้จะต้องถูกข้ามให้พ้นไปถ้าหากวัฒนธรรมนั้น ๆ จะเปิดทางให้แก่วัฒนธรรมใหม่ การที่จะวินิจฉัยผู้ยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์โลกด้วยมาตรฐานหลักศีลธรรมที่ใช้ ๆ กันนั้นย่อม "ไม่ตรงกับเรื่องและไม่เหมาะสม" คนเหล่านี้อยู่นอกเหนือไปจากมาตรฐานเช่นนั้น สิ่งต่าง ๆ อย่างเช่น ความถ่อมตน กุศลธรรม และความรักซึ่งถือกันว่าเป็นคุณธรรมในหมู่คนสามัญนั้น ไม่เกี่ยวกับ "ตัวเอกทั้งหลาย" การประเมินประวัติศาสตร์โลกที่ฉลาดและตรงต่อความเป็นจริงจะไม่เกี่ยวกับบุคคลเลย เฉพาะการกระทำของ "จิตของบรรดาประชาชาติ" เท่านั้นที่สำคัญ เฉพาะประวัติศาสตร์ใน "ความหมายแคบ" เท่านั้นที่ให้ความใส่ใจต่อบุคคล เฮเกลบอกว่า ประวัติศาสตร์ในความหมายที่ยิ่งใหญ่ไม่ใยดีต่อข้อตำหนิวิพากษ์เล็ก ๆ น้อย ๆ ของหลักศีลธรรมส่วนบุคคล (*ปรัชญาว่าด้วยประวัติศาสตร์* หน้า ๒๙– ๓๐) โดยแท้จริงไม่ได้ใยดีต่อบุคคลเลย ความสนใจของประวัติศาสตร์มีอยู่กับประชาชาติต่าง ๆ ไม่ใช่กับบุคคล เพราะอารยธรรมของประชาชาติทั้งมวล ณ เวลาหนึ่งเวลาใดในประวัติศาสตร์ แสดงออกซึ่งความหมายของ "ความคิด" ในขั้นนั้น ๆ ของประวัติศาสตร์

ทำนองเดียวกัน บุคคลมีความสำคัญก็แต่ในฐานะราษฎรเท่านั้น เฉพาะแต่ในความสัมพันธ์ของบุคคลต่อรัฐเท่านั้นที่ความเป็นอยู่ของเขามีความหมาย รัฐเป็นเครื่องมือของพระผู้เป็นเจ้าสำหรับให้เป็นผลลุล่วงตามจุดประสงค์ของพระองค์ ผลก็คือว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติตามจุดประสงค์นั้น ๆ ดังนั้น ความเป็นตัวตนทั้งหมดของบุคคลจึงผูกพันอยู่กับรัฐอย่างดิ้นไม่หลุด ผลสำเร็จใดก็ตามที่เขาบรรลุจะเป็นไปเพื่อรัฐ คนไม่อาจใช้รัฐ ตรงกันข้ามรัฐใช้คน เช่นเดียวกัน เสรีภาพของคนไม่ได้อยู่ที่สลัดการจำกัดจากอำนาจของรัฐ หากอยู่ที่ยอมตนอยู่ภายใต้อำนาจนั้นโดยเข้าใจและเต็มใจ เมื่อใดบุคคลทำตามคำบัญชาของเจตจำนงส่วนตัวและเห็นแก่ตัว เขาก็เท่ากับกำลังปฏิบัติฝืนกับความต้องการที่ "ความคิด" กำหนด เขาไม่เป็นเสรีในเมื่อกระทำการในลักษณะเช่นนั้น หากแต่เป็นทาสของการกระทำเห็นแก่ตัวขัดต่อ "ความคิด" และจึงเป็นการขัดต่อเจตจำนงที่แท้จริงของบุคคลผู้นั้นเอง บุคคลเสรีย่อมปฏิบัติตาม "ความคิด" อันแสดงออกโดยรัฐเสมอ เวลาจะมาถึงเมื่อเขาจะมีระดับความเข้าใจ อันจะทำให้เขาสามารถกระทำเช่นนี้ได้โดยสมัครใจ

แล้วเขาก็จะประสบกับการบรรลุผลแห่งเสรีภาพเต็มที่ แต่จนกว่าจะถึงเวลานั้น ย่อมจะเป็นการจำเป็นต้องบังคับให้เขาเป็นเสรี ข้อคล้ายคลึงในด้านนี้ระหว่างทฤษฎีของเฮเกลกับทัศนะของรุสโซเกี่ยวกับเจตจำนงทั่วไปเป็นที่เห็นได้ชัด

แม้โดยความคิดแบบนามธรรมทางปรัชญาจะทำให้ดูคลุมเคลือไปบ้างแต่จุดประสงค์เฉพาะหน้าของเฮเกลก็อาจเป็นที่เห็นกันได้ จุดประสงค์นั้นโดยเนื้อหาเป็นเรื่องชาตินิยม เฮเกลรู้สึกสลดในความคิดอันคับแคบซึ่งยังความยุ่งยากให้แก่ประเทศของเขา และทำให้ไม่สามารถได้มีฐานะเป็นชาติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนกับมหาอำนาจอื่น ๆ ในตะวันตก พลังแตกแยกภายในทำให้เยอรมันเป็นเหยื่อของประเทศข้างเคียง แต่กระนั้น พลังเหล่านั้นก็ยังอ้างเหตุสนับสนุนในนามของเสรีภาพ เฮเกลโต้ว่า เสรีภาพที่ขัดขวางเอกภาพของชาติเป็นเสรีภาพจอมปลอมและล้าสมัย และบอกว่าเสรีภาพแบบนี้จะต้องเปิดทางให้แก่เสรีภาพที่แท้จริงซึ่งอาจพบได้แต่ในกฎวินัยอันรัฐชาติบังคับใช้เท่านั้น เฮเกลค้านหลักความคิดว่าด้วยเสรีภาพแบบปัจเจกนิยม และให้เสรีภาพเป็นคุณสมบัติของสมาชิกภาพในรัฐ ถ้าหากหลักความคิดเช่นว่านั้นได้ก่อรูปจริงจังขึ้นมาได้ ชาติหนึ่ง ๆ ก็อาจสร้างขึ้นมาได้ด้วยกำลังที่จะใช้เจตจำนงของตนบังคับภายในและในส่วนที่เกี่ยวกับชาติอื่น ๆ* ข้อนี้ไม่มีวันสำเร็จผลได้ด้วยการแสวงความยินยอมของคนทั้งปวงที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในความเห็นของเฮเกล ลัทธิความยินยอมของประชาธิปไตยเป็นบางสิ่งบางอย่างที่จะมีความสมบูรณ์ก็แต่ในอนาคตอันไกลเมื่อคนทั้งหมดเป็นเสรี สำหรับขณะนี้ ผู้นำที่เข้มแข็ง (ซึ่งเต็มใจใช้กำลังและไม่จำกัดตนด้วยมาตรฐานของหลักศีลธรรมที่ถือกัน) เป็นสิ่งจำเป็น

เฮเกลโต้แย้งอย่างเด็ดขาดต่อหลักปัจเจกนิยมซึ่งเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ แต่ว่าการโต้แย้งของเฮเกลมักเป็นที่เข้าใจผิดกัน ทฤษฎีของเฮเกลถูกนำมาใช้ผิด ๆ เมื่อใช้เพื่อสนับสนุนระบบอำนาจเบ็ดเสร็จซึ่งบุคคลอยู่ภายใต้อำนาจอันไม่จำกัดของรัฐบาลในความควบคุมของจอมเผด็จการหรือพรรคหนึ่งๆ อุดมการณ์ของเฮเกลคือเอกภาพแบบนครรัฐสมัยโบราณ หรือสิ่งที่เขาเชื่อว่าเคยเป็น ไม่ใช่รัฐทรงอำนาจเบ็ดเสร็จแบบที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เฮเกลเชื่อว่าการมองบุคคลในแง่เป็นตัวตนต่างหากและมีคุณค่าในตัวเองและของตัวเองนั้น เป็นการมองเห็นภาพจอม

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๓๓

ปลอม คนเป็นสิ่งที่ตนเป็นอยู่ก็เพราะสังคมซึ่งตนมีชีวิตอยู่ และไม่อาจมองแยกต่างหากไปจากสังคมได้ไม่ว่าในแบบอันชอบใด ๆ เพราะฉะนั้นเสรีภาพจึงไม่ควรคิดกันในแง่ของการบำบัดความปรารถนาอันเห็นแก่ตัวส่วนบุคคล พันธะและการพึ่งพาอาศัยของบุคคลต่อสังคมมีมากเกินกว่าที่จะถือตนเองเช่นนั้น เสรีภาพอันแท้จริงสามารถปฏิบัติภารกิจบางอย่างที่เป็นประโยชน์และยอมรับกันทางสังคม สิทธิเสรีภาพเป็นทางสังคม ไม่ใช่ส่วนบุคคล และสิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กับฐานะที่บุคคลคนหนึ่งดำรงอยู่ในสังคม ทัศนะของเฮเกลอาจเทียบลักษณะแตกต่างกับหลักปัจเจกนิยมของฮ๊อบส์และล๊อคทฤษฎีของคนเหล่านี้เกี่ยวกับสภาวะของธรรมชาติและสัญญาสังคม มุ่งเพื่อกำหนดฐานะบุคคลไว้ต่างหากจากสังคมและกำหนดสิทธิแก่บุคคลต่อสังคม สำหรับเฮเกลสิทธิทั้งหลายที่ทรงคุณค่ามีแต่ทางสังคมเท่านั้น คือบรรดาสิทธิที่บุคคลใช้อยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นี่ไม่ได้หมายความว่าเฮเกลเชื่อว่าอำนาจเป็นรากฐานของสังคม หรือว่าสังคมไม่ควรอาศัยกฎหมาย

> "เพราะสิ่งที่ยากเย็นที่สุดซึ่งคนอาจประสบตราบจนบัดนี้ ก็คืออยู่ที่จะต้องถูกแยกออกจากความคิดและเหตุผล ออกจากการเคารพต่อกฎหมาย และจากการรู้ว่าเป็นความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งเพียงใดที่หน้าที่ทั้งหลายของรัฐ และสิทธิทั้งหลายของราษฎรตลอดจนสิทธิของรัฐและหน้าที่ของราษฎร เหล่านี้ควรกำหนดไว้โดยกฎหมาย" (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๕๘)

ทั้งเฮเกลก็ไม่เชื่อว่ารัฐควรกลืนความภักดีของบุคคลเสียหมดทุกอย่าง เฮเกลเสนอให้ท้องที่ก็ดี ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ดี และหน่วยองค์กรอื่น ๆ ทำนองนั้นจัดตั้งขึ้นให้เป็นเครื่องคั่นกลางระหว่างบุคคลและรัฐ และเท่ากับทำหน้าที่ผ่อนคลายน้ำหนักอำนาจของรัฐเหนือราษฎร ทัศนะของเฮเกลเกี่ยวกับองค์กรศาสนาและรัฐไม่ใช่แบบอำนาจเบ็ดเสร็จ เขากล่าวว่ารัฐควรกำหนดให้ราษฎรทั้งปวงยึดถือศาสนาบางอย่าง แต่ไม่ใช่ธุระของรัฐที่จะกำหนดลงไปว่าจะต้องเป็นศาสนาอะไร รัฐอาจแม้กระทั่งบังคับองค์การต่าง ๆ ที่ปฏิเสธสิทธิของสมาชิกที่จะกระทำหน้าที่ในฐานะราษฎรได้* องค์การศาสนาเองอยู่ภายใต้เขตอำนาจของรัฐในส่วนที่มีหน้าที่ทางโลก เป็นต้นว่าถือกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน อย่างไรก็ตาม รัฐไม่ควรแทรกแซงในเรื่องจิตใจใด ๆ เฮเกลสนับสนุนให้มีการแบ่งแยกระหว่างองค์การศาสนาและรัฐให้มาก แต่ข้อนี้เฮเกลมิได้อ้างในแง่ที่ว่า รัฐเกี่ยวข้องแต่เฉพาะกับทางวัตถุเท่านั้น และองค์การศาสนาเกี่ยวข้องกับทางจิตใจ รัฐในฐานะเครื่องมือของพระผู้เป็นเจ้ามีหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องปฏิบัติ

---

* ในที่นี้ เฮเกลมุ่งถึงนิกายศาสนาหนึ่งที่ห้ามมิให้ปฏิญาณตน

เฮเกลแบ่งแยกระหว่างรัฐซึ่งเป็นอาณาของคุณค่าทางสังคม กับสังคมการเมืองซึ่งเป็นอาณาของผลประโยชน์เฉพาะส่วนตัว คนในสังคมการเมืองจัดระเบียบเพื่อส่งเสริม "ผลประโยชน์*เฉพาะตัวร่วมกัน*" ของตน ถ้าการทำเช่นนั้นมิได้กระทบเป็นผลเสียต่อผลประโยชน์ทั่วไปแล้ว รัฐก็ไม่ควรแทรกแซงกับการกระทำเหล่านี้ กระนั้นก็ดี สังคมการเมืองและสถาบันองค์การทั้งหลายต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐในเรื่องใด ๆ ที่กระทบต่อคุณค่าทางสังคมหรือผลประโยชน์ทั่วไป เฮเกลหวั่นเกรงถึงอันตรายของการรวมศูนย์อำนาจรัฐบาลไว้มากเกินไป เฮเกลบอกว่านี่ก็เป็นผลเสียอย่างหนึ่งของการปฏิวัติในฝรั่งเศส เขาเสนอให้มีเสรีภาพบ้างในสังคมการเมือง แต่ก็ยอมรับเหมือนกันถึงอันตรายของคตินิยมเฉพาะตัว (particularism) และให้รัฐคงดำรงฐานะที่เหนือกว่าเพื่อป้องกันอันตรายข้อนี้

รัฐและคติรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism)

ต่างกับพวกเหตุผลนิยม เฮเกลค้านแนวความคิดที่ว่าคนผู้ทรงเหตุผลควรสร้างรัฐธรรมนูญชนิดที่จะรับใช้จุดประสงค์ของตนได้เหมาะสมที่สุดและประกันสิทธิของตนได้ดีที่สุด เขาว่ารัฐธรรมนูญพัฒนาขึ้นมาในระยะเวลาหนึ่ง ไม่อาจสร้างขึ้นได้เหมือนสร้างบ้าน หรือถ้าจะให้ถูกต้องขึ้น ถ้าหากจะพยายามประดิษฐ์รัฐธรรมนูญขึ้นมาแล้ว ผลก็จะกลายเป็นการออกแบบอย่างน่าขัน ในเรื่อง *ปรัชญาว่าด้วยสิทธิและกฎหมาย* เฮเกลชี้ให้เห็นว่า สถาบันต่าง ๆ ของรัฐไม่อาจอำนวยเสรีภาพให้แก่ราษฎรได้มากไปกว่าที่ระดับความสำนึกของ "ความคิด" จะให้มีได้ สถาบันรัฐบาลจะคล้อยตามความจำเป็นนั้นเสมอ เฮเกลกล่าวว่า "ทุกชาติมีรัฐธรรมนูญอันคู่ควรกับตน และเหมาะสำหรับตน" (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๗๔) ถ้าหากเกิดมีระบอบทรราชย์ นั่นก็เป็นเพราะว่า ระบอบทรราชย์เป็นระบบเดียวเท่านั้นที่จะใช้ได้ในเวลานั้น

กระนั้นก็ดี เฮเกลไม่ยอมรับว่า สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในเยอรมัน "ต้องด้วยเหตุผล" (rational) ความต้องด้วยเหตุผลมีอยู่ก็แต่ในข้อเท็จจริงที่แสดงออกซึ่ง "ความคิด" เฮเกลกล่าวว่ารูปรัฐบาลรูปเดียวที่ "ต้องด้วยเหตุผล" สำหรับขั้นปัจจุบันในพัฒนาการของประวัติศาสตร์คือรูปกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) ชนเยอรมันถ้าหากจะเดินตามบัญชาของเหตุผลแล้วจะต้องสร้างเสริมระบบชนิดที่กำลังเป็นอยู่ในชาติอื่นๆ บางชาติของยุโรปตะวันตก จากนั้นเฮเกลพิจารณาต่อไปถึงลักษณะสำคัญของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญที่เหมาะสม กล่าวโดยทั่วไป

ประเทศอังกฤษเป็นแบบอย่างสำหรับระบบรัฐธรรมนูญของเฮเกล เขากล่าวว่า กษัตริย์ในระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญ ก่อนอื่นควรเป็นสัญญลักษณ์มากกว่าเป็นผู้ครองอำนาจ พระองค์เป็นผู้แทนของอำนาจอธิปไตยซึ่งมีอยู่ในหน่วยรวมของประชาชน แต่ด้วยเหตุผลทางปฏิบัติ ประชาชนไม่อาจใช้อำนาจนี้ได้ กษัตริย์ไม่จำเป็นต้องมีสติปัญญาสูงหรือมีความสามารถยิ่งใหญ่ทางบริหาร หน้าที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาลอยู่ในมือขององค์การตัวแทนอื่น ๆ แล้วโดยปลอยภัย อำนาจของกษัตริย์ไม่ควรเป็นแบบพลการ รัฐที่มีระเบียบอันดีงามขึ้นอยู่กับกฎหมาย และกฎหมายเป็นสิ่งสูงสุด "ในระบอบกษัตริย์ที่จัดระเบียบอย่างดีนั้น สำหรับด้านที่เป็นตัวถูกกระทำเป็นเรื่องของกฎหมายโดยเฉพาะ ส่วนฐานะของกษัตริย์เป็นเพียงระบุตัวผู้กระทำว่า 'ข้าประสงค์' ให้แก่กฎหมายเท่านั้น" *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๐๘*)* ถ้าเฮเกลจะค้านระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแม้กระทั่งระบบอำนาจสูงสุดของกษัตริย์แล้ว เขาก็ยังโต้แย้งระบบแยกอำนาจอีกด้วย เฮเกลมองเห็นความหมายแง่ปฏิเสธของหลักการนี้อย่างแจ้งชัด กล่าวคือ ว่าเป็นหลักการที่มุ่งป้องกันมิให้ใช้อำนาจของรัฐมากกว่าที่จะส่งเสริม เขากล่าวว่า*บรรดาหน้าที่*ควรและต้องแยกออกจากกันเพื่อผลในด้านประสิทธิภาพอย่างไรก็ดี แต่ละองค์กรควร "รวมด้านต่าง ๆ ขององค์กรอื่น ๆ" การที่จะแยกและทำให้ *อำนาจต่าง ๆ* ของรัฐบาลเป็นอิสระจากกันนั้นเป็นทางหายนะ ความเป็นอิสระของอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารจะนำไปสู่ความพินาศของรัฐ *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๗๒*)*

นอกจากหน้าที่ของกษัตริย์แล้ว ยังมีหน้าที่อื่นอีกสองอย่างที่จะต้องปฏิบัติในรัฐการเมือง คือ นิติบัญญัติ และปกครอง อำนาจนิติบัญญัติควรมีอำนาจจัดทำกฎทั่วไป *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๗๓*)* อำนาจปกครองหรือ "บริหาร" เป็นการ "รวมบรรดากรณีต่าง ๆ และวงเขตของเฉพาะเรื่องเฉพาะรายให้อยู่ภายใต้อำนาจทั่วไป คือบริหาร" *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๗๓*)* อีกนัยหนึ่ง อำนาจนิติบัญญัติวางกฎต่าง ๆ และอำนาจบริหาร (รวมทั้งตุลาการ) เป็นผู้ใช้กฎเหล่านี้ปฏิบัติ ผู้บริหารควรได้รับการคัดเลือกโดยอาศัยเกณฑ์ความสามารถของตน ไม่ใช่อาศัยกำเนิด และวิชาชีพนี้ควรเปิดสำหรับคนทั้งปวง *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๒๙๑*)* ผู้บริหารควรได้รับเลือกโดย (และเห็นได้ชัดควรรับผิดชอบต่อ) กษัตริย์ผู้เป็น "อำนาจอธิปไตยเด็ดขาด" ผู้บริหารไม่ควรถือตนเองเป็นคนรับใช้ หากความพอใจส่วนตัวของคนเหล่านี้ควรมาจากการกระทำหน้าที่ของตน ถ้าหากผู้บริหารไม่ทำเช่นนั้น และพยายามใช้อำนาจหน้าที่ของตนเพื่อจุดมุ่งหมายอันเห็นแก่ตัวแล้ว องค์อธิปัตย์ก็จะต้องปกป้องสาธารณชน

มีสามส่วนสำหรับอำนาจนิติบัญญัติของเฮเกล เขาบอกว่า อำนาจนี้ควรประกอบด้วยอำนาจกษัตริย์และอำนาจของรัฐบาล รวมทั้งฐานันดรต่าง ๆ (estates) หรือองค์กรนิติบัญญัติเอง อำนาจกษัตริย์ควรมีอยู่เพราะมีอำนาจหน้าที่ที่จะทำการ "ตัดสินขั้นสุดท้าย" อำนาจของรัฐบาลควรเป็นส่วนหนึ่งของนิติบัญญัติก็เพราะมีความรู้เกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ มากกว่า และเพราะความจำเป็นแท้ ๆ ของรัฐ เฮเกลเสนอให้มีการผสมผสานอำนาจและองค์กรต่าง ๆ นี้เพื่อหลีกเลี่ยงการแบ่งแยก (negativism) ซึ่งมีควบคู่ไปกับระบบการแยกอำนาจ เขายกย่องระบบอังกฤษซึ่งกำหนดให้รัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกของรัฐสภา เขาเห็นต่อไปว่า ที่ใดที่มี "ความเป็นอิสระ" ในบรรดาสาขาต่าง ๆ ของรัฐบาลแล้ว เอกภาพของรัฐก็จะเป็นอันเสื่อมสูญไป

สภานิติบัญญัติควรประกอบด้วยผู้แทนฐานันดรต่าง ๆ ของประชาชน ไม่ใช่หน้าที่ของสภานี้ที่จะจัดทำกฎหมาย ทั้งผู้แทนและประชาชนซึ่งตนทำหน้าที่แทนไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำหน้าที่นี้ เฮเกลยืนยันว่า หลักความคิดของพวกเสรีนิยมที่ว่าประชาชนในฐานะเช่นนั้นรู้ว่าอะไรที่ดีที่สุดสำหรับตนเองนั้น ไม่จริงเลย ประชาชนเป็นผู้เหมาะสมน้อยที่สุดในบรรดาส่วนต่าง ๆ ของรัฐที่จะทำการตัดสินเช่นนั้น บรรดาผู้แทนทำหน้าที่ตามจุดประสงค์ที่มีคุณค่าส่วนหนึ่ง แต่การจัดทำกฎหมายไม่รวมอยู่ด้วย ผู้แทนใกล้ชิดกับการบริหารกิจการต่าง ๆ ในระดับที่ต่ำกว่า คนเหล่านี้อาจทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์และวิจารณ์งานบริหารต่าง ๆ และทั้งอาจส่งเสริมผู้บริหารให้ปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้อยู่เสมอ ผู้แทนยังทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐบาลกับประชาชน คนพวกนี้เองเป็นตัวแทนผลประโยชน์เฉพาะต่าง ๆ แต่ก็ยังเข้าใจถึงการที่ต้องอาศัยรัฐบาลและรัฐด้วยในแง่ที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในอีกฐานะหนึ่ง พวกผู้แทนปฏิบัติการด้วยอำนาจของรัฐบาลที่จะป้องกันมิให้อำนาจกษัตริย์แยกออกจากประชาชน เหนือสิ่งอื่นใดทั้งปวง ฐานันดรต่าง ๆ ทำหน้าที่สร้างเสริมเอกภาพอันมีชีวิต (organic) ของสังคม ประชาชนจะต้องได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักถึงความเป็นส่วนรวมอันจำเป็นของประชาคม ประชาชนจะต้องถือตนเองเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยรวมอันมีชีวิตร่วมกับองค์กรทั้งหลายของการจัดระเบียบองค์การทางการเมือง โดยอาศัยผู้แทนของตน ประชาชนอาจได้รับการส่งเสริมให้เกิดสำนึกในส่วนอันสำคัญยิ่งของตนในรัฐส่วนรวมและเมื่อเป็นเช่นนั้น ประชาชนก็จะปฏิเสธความคิดอันเป็นภัยที่ว่ารัฐบาลเป็นศัตรูที่อาจเป็นไปได้เสมอหรือบางครั้งก็เป็นจริง ๆ ฐานันดรต่าง ๆ ปฏิบัติหน้าที่อันมีคุณค่าอย่างหนึ่งโดยอำนวยวิธีการซึ่งรัฐใช้อาศัยเข้าสู่ "จิตสำนึก" ของราษฎร (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๓๐๑)

เฮเกลกล่าวว่า คุณค่ายิ่งใหญ่ของรัฐธรรมนูญโดยทั่วไปคือทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยออมชอม ในระบอบอำนาจเด็ดขาด ไม่มีอะไรคั่นกลางระหว่างผู้ปกครองคนเดียวกับคนใต้บังคับของตน ความสัมพันธ์มีอยู่โดยตรงเกินไป ประชาชนไม่มีบทบาทและด้วยเหตุนี้จึงไม่มีความรับผิดชอบ จอมเผด็จการ โดยปกติจำต้องเอาใจคนใต้บังคับของตนและบริภาษพวกพ้องใกล้ชิดของตน เขาจะต้องเก็บภาษีคนจำนวนน้อยให้หนัก ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ทำให้ฝูงชนส่วนใหญ่เป็นปฏิปักษ์ เพราะผู้ปกครองกลัวอำนาจรวมของฝูงชนเหล่านี้ ถ้าหากขาดรัฐธรรมนูญและพลังออมชอมที่จะมีได้ในระบบรัฐ-ธรรมนูญแล้ว ประชาชนก็มักกระทำการแบบฝูงชนวุ่นวายเพื่อให้บังเกิดผลตามเจตจำนงของตน ระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญเปิดช่องให้ผลประโยชน์ของประชาชนได้รับการสนองตอบ "ในลักษณะอันชอบด้วยกฎหมายและเป็นระเบียบ" และกำหนดความรับผิดชอบให้กับประชาชน

ประชาชนในระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญต้องมีผู้แทน ประชาชนไม่อาจทำการปกครองได้โดยตรง นอกจากนั้น เป็นการผิดพลาดที่จะถือเอาว่า บรรดาผู้แทนควรทำการแทนประชาชนโดยตรงในฐานะส่วนบุคคลของตน ฐานันดรต่าง ๆ ควรอาศัยหลักระบบผู้แทนตามหน้าที่มากกว่าตามเขตภูมิศาสตร์และประชากร รัฐมิได้ประกอบด้วยมวลรวมของบรรดาบุคคลเป็นรายคนไป หากประกอบด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ที่รวมกันจำนวนหนึ่ง โดยอาศัยฐานะที่เป็นสมาชิกในกลุ่มชนเหล่านี้เองที่แต่ละบุคคลจะมีความหมาย ที่บุคคลจะมีฐานะเป็นสมาชิกของรัฐหนึ่ง ๆ และที่จะมีสิทธิมีเสียงในกิจการส่วนรวม เฮเกลบอกว่า "รัฐจริง ๆ เป็นหน่วยรวม ซึ่งเชื่อมโยงอยู่ในบรรดากลุ่มเฉพาะต่าง ๆ สมาชิกของรัฐหนึ่ง ๆ เป็นสมาชิกของกลุ่มเช่นว่านั้น กล่าวคือ ของชนชั้นหนึ่งของสังคมและด้วยลักษณะเฉพาะเช่นนี้เท่านั้นที่คนเข้ามาอยู่ในข่ายพิจารณาเมื่อเราพูดถึงเกี่ยวกับรัฐ" *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ วรรค ๓๐๘)* เฮเกลแสดงความดูแคลนเต็มที่ต่อทัศนะฝ่ายปัจเจกนิยมที่ว่าบุคคลเป็นรายตัว เข้าใจถึงสิ่งที่ควรกระทำ และมีความสามารถกระทำสิ่งนั้นได้

> "การที่จะถือว่าบุคคลแต่ละคนควรมีส่วนในการพิจารณาหารือและตัดสินในเรื่องทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกันโดยทั่วไป โดยอ้างว่าบุคคลทั้งหมดเป็นสมาชิกของรัฐ และว่าเรื่องของรัฐเป็นเรื่องของของคนทั้งหมด และเป็นสิทธิของคนเหล่านี้ที่ว่าสิ่งที่กระทำควรได้กระทำโดยให้เขารู้และเต็มใจนั้น เท่ากับเป็นการเสนอให้นำส่วนประชาธิปไตยที่ปราศจากรูปแบบซึ่งทรงเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้นเข้ามาไว้ในหน่วยชีวิต (Organism) ของรัฐ ทั้งที่รัฐจะเป็นหน่วยชีวิตอยู่ได้ก็แต่ด้วยอาศัยความที่ได้มีรูปแบบเช่นว่านั้นเท่านั้น" *(ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ วรรค ๓๐๘)*

บรรดาผู้แทนไม่รับผิดชอบในการทำการแทนประชาชน*ทั้งหมด* หากแทนเฉพาะบรรดาคนในกลุ่มรวมต่าง ๆ ผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ และผลประโยชน์ เฮเกลว่าการเลือกตั้งเป็นสิ่ง "ไม่จำเป็น" ภายในกลุ่มต่าง ๆ จะเกิดมีบุคคลบางคนที่ควรได้รับเลือก (ในลักษณะวิธีการบางอย่างซึ่งเฮเกลมิได้ระบุไว้) จากบรรดาสมาชิกของกลุ่มเนื่องจากความสามารถอันสูงโดยแจ้งชัดของคนเหล่านี้ บุคคลเหล่านี้ในฐานะผู้แทนควรทำการแทนผลประโยชน์ยิ่งกว่าแทนบุคคลต่าง ๆ ของกลุ่มของตน เพราะเหตุที่ผู้แทนรู้ดีกว่าผู้เลือกถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์อันแท้จริงซึ่งกลุ่มต้องการ ผู้แทนจึงไม่จำต้องหารือกับผู้เลือก การที่จะรับการนำจากผู้เลือกเป็นการใช้เจตจำนงที่ผิด การที่ละเลยข้อเรียกร้องเช่นนั้น ในเมื่อฝืนกับแนววินิจฉัยที่ดีที่สุดของผู้แทนนั้นเป็นการปฏิบัติตามเจตจำนงที่แท้จริงของกลุ่ม ลักษณะคล้ายคลึงกับทัศนะของเบอร์คเกี่ยวกับระบบผู้แทนเป็นที่เห็นได้ชัด

เป็นหน้าที่ของบรรดาผู้แทนที่จะต้องสอนให้ผู้เลือกรู้ในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ที่แท้จริงของตน ในการอภิปรายของสภา ในการประกาศเปิดเผยซึ่งควบคู่ไปกับการแสวงหานโยบายอันเหมาะสมนั้น มหาชนอาจได้รับแจ้งให้ทราบ ความเห็นของมหาชนควรทั้งเป็นที่ "เคารพ" และ "ชิงชัง" ทั้งสองอย่าง มหาชนไม่มีวันสามารถจะวางนโยบายจริง ๆ ได้ แต่ "รากฐานสาระ" ของความเห็น มหาชนอาจมีส่วนประกอบของความสมบูรณ์อยู่ก็ได้ ถ้าผู้แทนไม่นำพาต่อสิ่งที่ตนรู้ว่าเป็นเครื่องแสดงถึงความนิยมแคบ ๆ เห็นแก่ตัวในข้อเรียกร้องของความเห็นมหาชนแล้ว ผู้แทนก็จะพบว่าในที่สุดมหาชนจะยอมรับสิ่งที่ได้กระทำไปโดยอาศัยรากฐานของการวินิจฉัยโดยอิสระของผู้แทน และ "ถือว่าความนิยมนั้น ๆ เป็นอคติอย่างหนึ่งของความคิดเห็นมหาชน" บรรดาผู้นำยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์เป็นผู้ที่พบและดำเนินตามความจริง ทั้งที่เผชิญกับการโต้แย้งของมหาชน เฮเกลบอกว่าผู้ที่ไม่รู้จักว่าจะละเลยความคิดเห็นของมหาชนอย่างไรนั้น จะไม่มีวันบรรลุถึงความยิ่งใหญ่ได้เลย (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๓๑๘)

ที่เฮเกลพูดถึงความคิดเห็นมหาชนอยู่บ้างนั้น เป็นข้อสำคัญ โดยที่ไม่อาจมีความคิดเห็นมหาชนได้โดยไม่มีเสรีภาพบางอย่างในการแสดงความเห็น เฮเกลจึงพิจารณาถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิด

ขึ้นจากเสรีภาพในการพูดและของหนังสือพิมพ์ เฮเกลเข้าใจว่า นี่เป็นเรื่องซับซ้อนอย่างยิ่ง ซึ่งไม่อาจขบให้ลุล่วงได้ง่าย ๆ และโดยแน่ชัด ข้อคิดเห็นของบุคคลเป็นสมบัติของเขา และด้วยเหตุนั้นจึงมีสิทธิที่จะได้รับการเคารพ ตรงกันข้าม การแสดงความเห็นใดที่ยังความเสียหายแก่บุคคลอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางสาธารณะหรือส่วนตัวหรือซึ่งมุ่งเป็นการบ่อนทำลายรัฐบาลแล้วจะต้องถูกจำกัดด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ดี จะต้องใช้ความรอบคอบถี่ถ้วนในการวางข้อจำกัดและกฎควรจะเป็นว่า อันตรายจริง ๆ จะต้องเกิดคุกคามขึ้นก่อนที่จะสมควรใช้ข้อจำกัด ยิ่งกว่านั้น การเรียนรู้และความคงแก่เรียนไม่ใช่ลักษณะของความคิดเห็นมหาชน หว่าสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสัจจะ และมาตรฐานการวินิจฉัยที่ใช้กับความคิดเห็นมหาชนไม่ควรใช้กับสิ่งเหล่านี้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาติและกฎหมายระหว่างชาติ

คนที่ยืนยันว่าการขัดกันเป็นสิ่งจำเป็นต่อความก้าวหน้านั้นยากที่จะหวังให้เป็นนักสันติ-นิยมได้ ทัศนะของเฮเกลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาติสอดคล้องกันกับปรัชญาว่าด้วยประวัติ-ศาสตร์ของเขา สันติภาพไม่ว่าภายในหรือภายนอกไม่ควรเป็นจุดหมายของรัฐ บรรดาคนที่ยืนยันว่าจุดประสงค์ของรัฐได้แก่การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของราษฎรนั้นผิดอย่างร้ายแรง หน้าที่ของรัฐคือนำ "ความคิด" ให้ก้าวหน้าไปในประวัติศาสตร์ และกระบวนการนี้ไม่อาจดำเนินไปได้โดยสงบราบรื่น ในสันติภาพเป็นความหยุดนิ่ง ในเวลาสันติ คนเสื่อมลง และมักจะถูกครอบงำมากขึ้น ๆ ด้วยความใส่ใจแต่ในผลประโยชน์เฉพาะตัว อย่างไรก็ดี หน่วยการเมืองต้องการเอกภาพและคติประโยชน์เฉพาะตัว (particularism) เป็นเครื่องทำลายเอกภาพ (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๓๒๔) ความหมายของทัศนะเช่นนี้ต่อฐานะของราษฎรเป็นรายบุคคลเห็นได้ชัด คนเราควรยอมตนอยู่ภายใต้จุดประสงค์ของรัฐบาล เสรีภาพอยู่ที่การกระทำเช่นนั้นเท่านั้น การทำหน้าที่ต่อรัฐในฐานะใด ๆ เป็นสิ่งพึงปรารถนาอย่างสูงการทำหน้าที่อันมีส่วนเสียสละชีวิตของตนเพื่อผลประโยชน์ของรัฐเป็นสิ่งมีคุณค่าที่สุด แทนที่จะประณามความจำเป็นของกองทัพประจำการ เฮเกลยืนยันถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบทหารอาชีพมี "ลักษณะของความกล้าหาญ" และเมื่อความปลอดภัยของรัฐต้องการเช่นนั้น ราษฎรทั้งปวงก็มีหน้าที่รวมกำลังกันทำการป้องกันรัฐ ประการสุดท้าย แนวทางของการดำเนินกิจการทางทหารและทั่วไปของรัฐในความสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ ควรอยู่ในมือของกษัตริย์

เฮเกลแย้งหลักที่ว่า สัมพันธภาพในหมู่รัฐอาจอาศัยรากฐานของระบบกฎหมายระหว่าง-ชาติได้ เขาบอกว่าไม่อาจมีกฎหมายโดยปราศจากองค์กรบังคับใช้ได้

> "รัฐไม่ใช่บุคคลเอกชน แต่เป็นหน่วยรวมอิสระโดยสมบูรณ์ในตัวเอง......โดยที่ไม่มีอำนาจใดอยู่ ที่จะทำการตัดสินให้กับรัฐในสิ่งที่ถูกโดยหลักการและทำการให้สำเร็จผลตามมติตัดสินนี้ ผลก็คือว่าตราบเท่าที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาติแล้ว เราย่อมไม่อาจไปเกินกว่าหลัก "ควรไม่ควร" ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเป็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยอิสระต่าง ๆ ซึ่งจัดทำบทบัญญัติขึ้นบังคับต่อกัน แต่ซึ่งในขณะเดียวกันเป็นหน่วยที่อยู่เหนือบทบัญญัติเหล่านี้" (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๓๓๐)

เราจะต้องไม่สรุปเอาว่าเฮเกลโต้แย้งความสัมพันธ์อันดีในหมู่ชาติทั้งหลายหรือว่าเฮเกลเชื่อว่าความสัมพันธ์เช่นว่านั้น ไม่อาจรักษาไว้ได้ รัฐ*ควร*รักษาคำสัญญาของตน แต่เนื่องจากไม่มีอำนาจอธิปไตยใดที่สูงกว่ารัฐ จึงไม่มีอำนาจอันชอบใดที่อาจบังคับให้รัฐทำเช่นนั้นได้ เฮเกลว่า ข้อเสนอของคานต์ที่ว่าสันติภาพพึงธำรงรักษาไว้โดยการรวมเป็นสหพันธ์ของรัฐต่างๆ นั้น ถือหลักการตกลงระหว่างรัฐโดยอาศัยเหตุผลทางศีลธรรมและศาสนาหรือข้อพิจารณาทำนองเดียวกัน และเนื่องจากการพิจารณาเช่นว่านั้น ขึ้นอยู่โดยสิ้นเชิงกับเจตจำนงของององค์อธิปัตย์ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นข้อพิจารณาเหล่านี้จึงย่อม "เต็มไปด้วยเหตุบังเอิญ" (*ปรัชญาว่าด้วยสิทธิ* วรรค ๓๓๓) ข้อตกลงจะต้องขึ้นอยู่กับไมตรีจิตของรัฐที่เกี่ยวข้อง ในที่ใดข้อนี้ล้มเหลว สงครามก็เป็นทางเดียวเท่านั้นที่ต้องใช้ นอกจากนั้นสงครามควรเป็นที่เข้าใจในแง่ที่เป็นอยู่ กล่าวคือเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่จำเป็น สงครามเป็นเครื่องสะท้อนทางวัตถุของการทำงานของกฎประติการ คือของการปะทะแห่งความคิดต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ ไม่มีอะไรเป็นเรื่องของส่วนตัวในสงคราม และก็ไม่ควรจะก่อให้เกิดความชิงชังเป็นส่วนตัวระหว่างประชาชาติต่าง ๆ การสู้รบควรจำกัดอยู่เฉพาะในวงผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ทางทหารโดยตรง สงครามเองควรถือเป็นระยะชั่วคราว และควรกระทำอย่างเมตตาเท่าที่จะสามารถทำได้ พวกทูตซึ่งเป็นตำแหน่งหน้าที่ที่อาจทำให้สันติภาพกลับคืนมา ควรได้รับการเคารพ และสงครามไม่ควรกระทำต่อบุคคล ต่อครอบครัวและชีวิตของเอกชน กล่าวสั้น ๆ เฮเกลกำลังบอกว่า แม้จะไม่มีกฎหมายระหว่างชาติที่แท้จริงได้ แต่กฎธรรมเนียมบางอย่างก็มีคุณค่าและควรได้รับการปฏิบัติตาม

สรุป

เป็นการยากยิ่งที่จะวิเคราะห์และจัดประเภทความคิดทางการเมืองของเฮเกล ดังที่ได้ชี้ให้เห็นในตอนต้นของบทนี้ ความคิดของเฮเกลได้ถูกนำไปอ้างใช้สนับสนุนทฤษฎีของทั้งคอมมิวนิสต์และฟาสซิสต์ ซึ่งแตกต่างกันอย่างยิ่ง ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า เฮเกลมิได้เป็นของค่ายใดเหล่านี้เลย ทฤษฎีของเฮเกลทั้งที่เขาเองได้ปฏิเสธอย่างแข็งแรงเป็นผลแห่งกาลสมัยและสภาพแวดล้อมของเขาถ้าหากเปลื้องเอาหลักนามธรรมออกไปและมองผ่านข้อความยาก ๆ เป็นจำนวนมากซึ่งเป็นลักษณะงานเขียนของเขาแล้ว ทฤษฎีของเฮเกลโดยสาระเป็นการวิงวอนให้ชาวเยอรมันรวมกัน และรับระบบรัฐธรรมนูญตามที่ประชาชาติอังกฤษได้สร้างขึ้น แน่ละมันไม่ใช่ของง่ายเช่นนั้นทีเดียวนัก มีประเด็นที่เสริมแต่งซึ่งในตัวเองกลายเป็นข้อสำคัญขึ้นมา ยิ่งกว่านั้น เฮเกลมีความสนใจมุ่งมั่นอยู่ในเรื่องศาสนา และความสนใจนี้เห็นได้จากแนวโน้มด้านศาสนาในทฤษฎีทางการเมืองของเขา ลักษณะเฉพาะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของทฤษฎีเฮเกล คือว่าประกอบด้วยหลาย ๆ ด้านเสียจนเป็นธรรมดาที่นักทฤษฎีการเมืองต่อ ๆ มาพากันมองไปในแง่เป็นทฤษฎีที่ผสมผสานกัน (eclectice) จากแง่พิจารณาเกือบทุกแง่ ก็มีอยู่มากที่จะวิพากษ์และประณามกันได้ในตัวเฮเกล และโอกาสเช่นนี้ก็จะไม่ละเลยกันในที่นี้ ตรงกันข้าม มีข้อตำหนิที่ไร้เหตุผลและไม่สมควรอยู่ก็มาก นี่ก็จะได้พิจารณาถึงด้วยเช่นกัน

เฮเกลมักจะถูกตัดสินว่าเป็นโฆษกของคติชาตินิยมอย่างแรง และเขาก็เป็นจริง ๆ แต่กระนั้นก็ดี กาลเวลาที่เขามีชีวิตอยู่และสถานการณ์อันแปลกและยุ่งยากของเยอรมันจะต้องเป็นที่คำนึงถึงกันด้วยเพื่อประกอบความเข้าใจฐานะการณ์ของเฮเกล ลักษณะคล้ายคลึงระหว่างเยอรมันของเฮเกลกับอิตาลีของเมเคียเวลลีควรเป็นที่สังเกต และในส่วนเท่าที่ชาตินิยมเป็นสิ่งก่อความทุกเข็ญอย่างหนึ่งแล้วอย่างน้อยที่สุด ราษฎรสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นี้เองก็ประสบกันเป็นส่วนมาก เราต้องเข้าใจด้วยว่าทฤษฎีของเฮเกลไม่ใช่คติอำนาจเบ็ดเสร็จนิยมอย่างที่นักเขียนจำนวนมากเข้าใจกัน เฮเกลสนับสนุนคติอำนาจนิยม (authoritarianism) อย่างชัดแจ้ง แต่ไม่ใช่อำนาจเบ็ดเสร็จนิยม ความเข้าใจผิดส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ไม่ยอมรับคำจำกัดความของเฮเกลเกี่ยวกับรัฐ เมื่อเฮเกลพูดถึงรัฐและความสัมพันธ์ของราษฎรกับรัฐนั้น ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว เฮเกลหมายถึงบางสิ่งบางอย่างทำนองประชาคมแบบที่เขาเข้าใจว่ามีอยู่ในกรีซสมัยโบราณ เฮเกลมิได้คาดถึงหรือสนับสนุนไรช์ที่สาม (Third Reich) เขามีทัศนะว่าประชาคมเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสมบูรณ์พูลสุขของบุคคล ว่าสิทธิเป็น

เรื่องของทางสังคมและเกี่ยวพันกับหน้าที่ต่อกัน และว่ารัฐเองมีสิทธิที่จะเรียกร้องและบังคับการกระทำของบุคคลให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั่วไป เฮเกลยืนยันที่จะเสริมแต่งแนวความคิดนี้ด้วยเครื่องประดับของศาสนา แต่เจตนาของเขารู้สึกจะชัดเจน รัฐตามที่เขาเห็น ไม่ได้กลืนบุคคลหรือตั้งตนเป็นศูนย์รวมผลประโยชน์และความภักดีทั้งปวง ความต้องการที่จะให้มีการแยกระหว่างองค์การศาสนากับรัฐ ให้มีการพูดที่เสรีและหนังสือพิมพ์ที่เสรี ให้มีสิทธิของรัฐท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งหมดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความชิงชังของเฮเกลต่อรัฐบาลแบบทรงอำนาจเบ็ดเสร็จ การตำหนิพวกฝรั่งเศสในการที่รวมอำนาจในศูนย์กลางเกินไปก็ดี การยกย่องระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญและการปกครองด้วยหลักกฎหมาย (rule of law) ก็ดี ก็เป็นเช่นเดียวกัน แต่กระนั้น เฮเกลก็ห่างไกลจากความเป็นนักประชาธิปไตยหรือเป็นผู้ป้องกันปัจเจกนิยม ฐานะความคิดเห็นต่าง ๆ อาจนำมาใช้เป็นแนวยึดถือได้ในการขัดแย้งยืดเยื้อระหว่างฝ่ายสนับสนุนคติปัจเจกนิยมและฝ่ายป้องกันอำนาจ แม้ว่าจะเป็นที่นิยมกันอยู่ที่จะมองสิ่งต่าง ๆ แบบขาวกับดำแล้วเรียกชื่อไปตามนั้นก็ตาม แต่ก็เป็นความจริงว่ามีช่องว่างอยู่มากทีเดียวระหว่างคติอนาธิปไตยกับคติอำนาจเบ็ดเสร็จนิยม หรือถ้าจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ข้อเท็จจริงที่ว่าคน ๆ หนึ่งไม่ใช่ฟาสซีสต์นั้น ไม่ได้ทำให้คนผู้นั้นเป็นคอมมิวนิสต์ไปโดยอัตโนมัติ

แต่ถ้าบุคคลของเฮเกลมิได้ถูกครอบงำจากรัฐบาลโดยสิ้นเชิง เขาก็หาได้มีความเป็นอยู่อย่างประชาธิปไตยภายใต้รัฐบาลไม่ เฮเกลคิดในแง่ของโครงแบ่งลำดับอำนาจที่มีอยู่ ซึ่งฝูงชนส่วนใหญ่ถูกครอบงำอยู่ด้วยชนชั้นสูงกว่า และประชาชนมิได้มีอำนาจควบคุมอย่างแท้จริง เฮเกลเหนียวแน่นเหมือนเบอร์คในการที่ยืนยันว่า รัฐบาลควรอยู่ในมือของผู้ที่รู้ และว่าทั้งที่ผู้แทนฝ่ายรัฐบาลควรมีความคิดรอบคอบเพื่อความสุขสมบูรณ์ของบรรดาผู้เลือกของตน แต่ผู้เลือกเหล่านี้ก็ไม่ควรได้รับอนุญาตให้ทำการบงการว่าผลประโยชน์ของตนควรจะได้รับการสนองอย่างไร มีที่อยู่ไม่มากสำหรับคติปัจเจกนิยมในทฤษฎีอย่างเช่นของเฮเกล ซึ่งอ้างว่าคุณค่าทั้งปวงเป็นคุณค่าของรัฐหรือประชาคมรัฐที่ถูกมองในแง่เป็นรูปแสดงออกของเจตจำนงพระผู้เป็นเจ้าบนพิภพนั้น ไม่ชวนส่งเสริมให้มีหลาย ๆ อำนาจ (pluralism) ได้เลย

การที่ให้บุคคลอยู่ภายใต้อำนาจรัฐบาลนี้ เป็นด้านหนึ่งของปรัชญาเฮเกลซึ่งมีส่วนเสริมต่อการเกิดขึ้นต่อมาของทฤษฎีฟาสซิสต์ อีกด้านหนึ่งเฮเกลเทียบอำนาจเท่ากับหลักศีลธรรม ถ้าหากรัฐเป็นผู้แทนของเจตจำนงพระผู้เป็นเจ้าแล้ว การบังคับตามเจตจำนงนั้นก็ย่อมถูกต้องด้วยศีลธรรม

อย่างแน่นอน คนๆ หนึ่งย่อมไม่มีสิทธิโต้แย้งได้มากไปกว่าที่จะโต้แย้งการกระทำของพระผู้เป็นเจ้าเอง อำนาจ คือธรรม ยังมีเชื้อของลัทธิฟาสซิสต์อยู่ในข้อสมมติฐานของเฮเกลที่ว่าไม่มีและไม่อาจมีอำนาจใดที่สูงกว่ารัฐชาติ เฮเกลเป็นนักอนาธิปไตยระหว่างชาติ เขาปฏิเสธไม่ยอมให้มีกฎหมายระหว่างชาติ หรือองค์การระหว่างชาติอันมีเขตอำนาจเหนือรัฐชาติทั้งหลายเลย เรายอมรับสามัญสำนึกส่วนหนึ่งในข้อยืนยันของเฮเกลที่ว่าไม่อาจมีกฎหมายระหว่างชาติได้โดยไม่มีอำนาจบังคับใช้ แต่ทฤษฎีของเฮเกลปิดหนทางที่จะไปสู่พัฒนาการเช่นว่านั้น ข้อนี้นำไปสู่คำประกาศของเฮเกลเกี่ยวกับเรื่องกฎการขัดกันของเขาว่า ทางแก้ปัญหาโดยสันติไม่อาจเป็นไปได้และทั้งไม่พึงปรารถนาด้วยสงครามจึงเป็นที่เชิดชูมากกว่าที่จะบั่นทอนกัน เราจะได้เห็นเมื่อพิจารณาถึงคาร์ลมาักซ์ว่า ทฤษฎีการขัดกันแบบประติการของเฮเกลได้กลายเป็นหลักความคิดหัวใจของลัทธิคอมมิวนิสต์สมัยใหม่อย่างไร

เฮเกลให้หลักปรัญญาสำหรับทัศนะแบบอนุรักษ์นิยมของเบอร์ค แต่เฮเกลเป็นอนุรักษ์นิยมน้อยกว่าเบอร์ค เฮเกลเหมือนกับเบอร์คที่ว่าเขาเห็นปัญญาของอดีตอยู่ในสถาบันของปัจจุบัน ปรัชญาประวัติศาสตร์ของเขาทำให้เป็นไปอย่างอื่นไม่ได้ แต่เฮเกลมิได้ผูกมัดอยู่กับอดีตอย่างเช่นเบอร์ค เสียงของเบอร์คมีน้ำหนักสนับสนุนสถานะเดิม แต่เฮเกลยืนยันว่า สถานะเดิมไม่อาจรักษาไว้ได้ และเมื่อคนกระทำการเพื่อสงวนรักษาไว้นั้น โดยแท้จริงแล้วคนกำลังมีส่วนในการทำลาย ในข้อนี้ เฮเกลหลักแหลมกว่าเบอร์ค เพราะบทเรียนอันหนึ่งที่ประวัติศาสตร์สอนไว้ครั้งแล้วครั้งเล่าก็คือว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นข้อเท็จจริงที่หนีไม่พ้น และรัฐบาลและประชาชาติต่าง ๆ ทำผิดพลาดในเมื่อไม่สามารถรับรู้ถึงข้อนี้แล้วปรับสถาบันของตนไปตามนั้น เป็นที่เข้าใจได้ว่าประชาชาติหนึ่ง ๆ ย่อมจะรู้สึกว่า สิ่งที่ตนได้สร้างขึ้นนั้นดีที่สุดเท่าที่เคยมีมาและควรธำรงรักษาไว้ เฮเกลคงจะเห็นด้วยว่าสิ่งที่*เป็นอยู่*ดีกว่าสิ่งที่เคยมีมาก่อน แต่ "จิตโลก" ก็คงก้าวหน้าต่อไปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น การรับรู้ถึงกระบวนการเช่นนี้และความแน่แท้ของมันนั้น เฮเกลถือเป็นสิ่งจำเป็นเด็ดขาดสำหรับเสรีภาพของคน

สุดท้าย เราจะต้องพิจารณาความคิดของเฮเกลที่เกี่ยวกับเสรีภาพ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วเฮเกลให้ความหมายของเสรีภาพในแง่เป็นการรับรู้และยอมอยู่ภายใต้ "ความคิด" แต่คำจำกัดความนี้จะหมายความว่าอย่างไรเล่าในทางปฏิบัติโดยที่รัฐก็คือ "ความคิด" การอยู่ภายใต้ "ความคิด" ก็คือ

อยู่ภายใต้รัฐนั่นเอง ปัญหามีว่าเพื่อจุดประสงค์อันใดกันแน่ ในทางหนึ่งเฮเกลเชื่อว่า ทัศนคติเช่นว่านั้นจำเป็นต่อรูปการพัฒนาของชาติซึ่งเฮเกลประสงค์สำหรับเยอรมัน อีกทางหนึ่ง สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับบุคคลนี้ธำรงระเบียบวินัยอันจำเป็นต่อเอกภาพ เป็นสัมพันธภาพที่ปฏิเสธหลักปัจเจกนิยมซึ่งมองแต่ละบุคคลเป็นหน่วยอิสระกระทำการตามอำเภอใจตนเองและแสวงหาประโยชน์ของตนเองโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม เช่นเดียวกับนักทฤษฎีการเมืองอื่น ๆ เฮเกลสนใจอย่างยิ่งยวดกับปัญหาของการประสานออมชอมผลประโยชน์เฉพาะตัวกับส่วนรวม เป็นหน้าที่ของรัฐและรัฐบาลที่จะทำให้เกิดการประสานออมชอมนี้

สำหรับประชาชาติหนึ่งที่ผูกพันกับความคิดที่ว่า เสรีภาพเป็นเรื่องของส่วนบุคคลซึ่งจะต้องเข้าใจในแง่เป็นอิสระ *จาก* ระเบียบควบคุมของรัฐนั้น ทัศนะของเฮเกลอาจเป็นที่น่ารังเกียจ แต่กระนั้นก็ต้องเป็นที่ยอมรับว่า ปัญหาที่ยกขึ้นมานี้เป็นเรื่องสำคัญ หลักปัจเจกนิยมเป็นคุณค่ายิ่งใหญ่ แต่ถ้าหากไปไกลเกินไปแล้วก็อาจเป็นผลเสียหายได้ การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอาจทำให้ประชาคมล่มจมได้ และประชาคมโดยส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตที่ดีของบุคคลเป็นไปได้ เราได้พิจารณาถึงประเด็นข้อนี้มาแล้ว แต่อาจเป็นประโยชน์ที่จะย้ำถึงอีก ปัญหาแก่นอันหนึ่ง หรืออาจเป็นปัญหาแก่นอันเดียวในชีวิตการเมืองคือปัญหาของการกำหนดดุลย์อันเหมาะสมของผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับของประชาคม เป็นปัญหาของการตั้งวงเขตที่ยอมรับกันสำหรับเสรีภาพส่วนบุคคล และข้อจำกัดอำนาจในการวางระเบียบควบคุมประชาคม ในปัญหาถกเถียงกันนี้ เฮเกลถือหางฝ่ายประชาคมโดยชัดแจ้ง ข้อผ่อนผันต่อเสรีภาพส่วนบุคคลมีอยู่เล็กน้อย นักปัจเจกนิยมซึ่งย่อมจะไม่ชอบทัศนะของเฮเกล ควรตระหนักไว้ว่าทัศนะของตนเองในเรื่องนี้ก็อาจรุนแรงเกินไปด้วยเหมือนกัน เสรีภาพเป็นสิ่งพึงปรารถนาอย่างสูง แต่เสรีภาพที่ปราศจากขอบเขตก็เท่ากับความระส่ำระสายนั่นเอง

๑๘ เบนแธมและมิลล์

ในบรรดาปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่มีส่วนกำหนดรูปและการปฏิบัติงานของสถาบันการเมือง ไม่มีปัจจัยใดแสดงบทบาทสำคัญยิ่งไปกว่าเศรษฐกิจ มาร์กซ์ผิดที่ถือเศรษฐกิจเป็นปัจจัยเดียวในเรื่องราวของมนุษย์ แต่ทัศนะของเขาในเรื่องนี้ก็มีส่วนถูกต้องอยู่ มูลเหตุทางเศรษฐกิจมีความสำคัญในการพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นมาของความคิดทางการเมืองและมูลเหตุเหล่านี้ใช้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเวลาและสถานที่ คืออังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๗๕ ถึง ๑๘๗๕ ซึ่งเราจะพิจารณาในบทนี้ ระยะนั้นเป็นสมัยของการเปลี่ยนแปลงคึกคัก ประเทศอังกฤษกำลังกลายเป็นชาติอุตสาหกรรม และชนชั้นกลางอันเป็นพลังอันอยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงนี้ กำลังเรียกร้องต้องการบทบาททางการเมืองอันคู่ควรกับส่วนสำคัญของตน

อย่างไรก็ดี ลู่ทางที่ชนชั้นนั้นจะขึ้นสู่ฐานะทางการเมืองที่ดีขึ้นได้ถูกขัดขวางจากพวกชนชั้นเจ้าของที่ดิน ประเทศอังกฤษถือว่ามีระบบสภาผู้แทน แต่สิทธิออกเสียงอันจำกัด และจำนวนท้องที่เลือกตั้งจอมปลอม (rotten borroughs) ที่ฉาวโฉ่ทำให้พวกเจ้าของที่ดินกลุ่มน้อยดำรงการผูกขาดอำนาจรัฐบาลไว้ได้ไม่เฉพาะแต่ในสภาขุนนางซึ่งมีฐานะอันชอบด้วยกฎหมายสำหรับระบบผู้แทนที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างโจ่งแจ้งเท่านั้น หากยังเป็นในสภาสามัญซึ่งทำทีว่าเป็นตัวแทนของทั่วทั้งประเทศอีกด้วย สถานการณ์ทำให้ประเทศอังกฤษเกือบต้องเกิดปฏิวัติในระยะ ค.ศ. ๑๘๓๐—๑๘๔๐ แม้จะเต็มไปด้วยอันตรายจากแนวปฏิบัติของตน ชนชั้นเจ้าของที่ดินก็ยังคงต่อต้านอย่างดื้อดึงต่อความพยายามที่จะแก้ไข การปฏิวัติ ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ และการปฏิรูปรัฐธรรมนูญต่อมากระตุ้นความหวังของชนชั้นพ่อค้าในระบบการเมืองหนึ่งที่ปรับให้เข้ากับความต้องการของตน อย่างไรก็ดี ระยะของการต่อต้านก็ยังเกิดตามมาอีก ซึ่งทำให้อำนาจหวนกลับไปอยู่ในมือของเจ้าของที่ดินฝ่ายปรปักษ์ของตนชนชั้นพ่อค้าขาดความสามารถและจำนวนที่จะทำอะไรได้มากไปกว่าประท้วง

อย่างอ่อนแอ ชนชั้นเหล่านี้ถูกบังคับให้จำต้องยอมรับเศษผลประโยชน์ที่หลงเหลือตกมาถึงมือตนบ้างเท่านั้น

แต่ชนชั้นอุตสาหกรรมที่กำลังเกิดขึ้นแข็งกร้าวมากกว่า ในขณะที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนขยายกว้างขวางขึ้น ชนชั้นเหล่านี้ก็เรียกร้องต้องการมีส่วนร่วมในอำนาจการเมืองพอเพียงที่จะปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน คนพวกนี้มีเงินและกำลัง หากแต่ยังขาดทฤษฎีที่แน่นแฟ้นและจูงใจและขาดปากเสียงที่จะใช้ให้เป็นผล เพราะอะไรเล่าจึงไม่ใช้ทฤษฎีสิทธิธรรมชาติพร้อมด้วยหลักการต่าง ๆ ซึ่งล็อคได้ให้ไว้เกี่ยวกับสัญญา ทรัพย์สินและรัฐบาลแบบผู้แทนอำนาจจำกัด ในฐานะเป็นทฤษฎี ทฤษฎีนี้ทำท่าว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นได้ แต่ตามที่จริงแล้วมีเหตุผลลึกซึ้งที่ว่าเพราะอะไรทฤษฎีนี้จึงไม่สามารถอำนวยหลักสนับสนุนที่จำเป็นได้ ทั้งที่ทฤษฎีเองจะดูเหมาะกับไม่ว่าข้อเรียกร้องใด ๆ ที่ชนชั้นอุตสาหกรรมต้องการ ลัทธิสิทธิธรรมชาติพร้อมด้วยน้ำเสียงเน้นของการปฏิวัติได้เสื่อมถอยความนิยมลง เพราะความรุนแรงของการปฏิวัติฝรั่งเศส นอกจากนั้น ทฤษฎีที่ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้เช่นนั้น ก็ไม่เป็นที่พอใจกัน ถ้าหากทฤษฎีนี้จะเป็นที่ยอมรับกันแล้ว ก็คงจะต้องได้รับการเห็นชอบด้วยเหตุผลที่ว่าหลักการของทฤษฎีที่เป็น "ประจักษ์แจ้งในตัวเอง" อย่างที่เจฟเฟอร์สันว่าไว้ ไม่มีทางที่จะพิสูจน์ว่า คนหนึ่งมี "สิทธิ" ในชีวิตอิสรภาพ และทรัพย์สินสิทธิเป็นเพียงการสมมติเอาเท่านั้น และอาจถือเอาได้ง่ายๆ เหมือนกันว่าหลักการอื่นๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ก็ประจักษ์แจ้งในตัวเองเท่า ๆ กัน นอกจากนี้ บรรดานักคิดสมัยนั้นเอนเอียงไปในทางที่จะนิยมแนวการพิจารณาปัญหาอย่างแบบวิทยาศาสตร์กัน และนี่หมายความว่านักคิดเหล่านี้นิยมหลักทดสอบจากประสบการณ์ (empiricism) มากกว่าหลักคิดค้นจากเหตุผล (rationalism) อันใช้กับหลักสิทธิธรรมชาติ ในประการสุดท้าย ทั้งที่ผูกพันอย่างแข็งแรงอยู่กับหลักการทางการเมืองซึ่งสืบเนื่องมาจากทฤษฎีสิทธิธรรมชาติ แต่บรรดานักธุรกิจหัวแข็งคงสนใจกับสถาบันมากกว่าทฤษฎี และพยายามหาพื้นฐานทางทฤษฎีที่ใช้พิสูจน์ได้ และอาศัยประสบการณ์ซึ่งตนสามารถแสวงเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของตนได้*

พื้นฐานนั้นก่อตั้งขึ้นด้วยลัทธิประโยชน์ (utility) ซึ่งเสนอว่ามาตรฐานที่การกระทำต่างๆ ทั้งในส่วนรวมและส่วนตัวควรใช้วินิจฉัยกันนั้น คือความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของประชาชนจำนวน

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๗๐–๖๗๑

มากที่สุด ในหมู่คนที่แพร่หลักการนี้ก็มีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับการใช้หลักการ แต่คงมีส่วนที่เห็นต้องกันอยู่อย่างกว้างขวาง คนเหล่านี้เห็นร่วมกันในทัศนะที่ว่า ความพอใจเป็นจุดหมายอันชอบของคนทั้งปวง และการกระทำต่าง ๆ ควรถือว่าดีตราบเท่าที่อำนวยความผาสุกสำหรับคนจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ คนเหล่านี้เห็นต้องกันว่าในการคำนวณผลข้อนี้ คนทั้งหมดควรถือว่าเท่าเทียมกัน ความผาสุกของคนหนึ่งสำคัญเท่า ๆ กับความผาสุกของอีกคนหนึ่ง ยังเป็นที่เห็นพ้องกันด้วยว่าการกำหนดฐานะอันชอบธรรม (legitimacy) ของรัฐบาลมิได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสัญญาระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง หากขึ้นอยู่กับประโยชน์เท่านั้น คือความสามารถของรัฐบาลที่จะอำนวยความผาสุกอันใหญ่ยิ่งที่สุดเท่าที่จะทำได้แก่ราษฎรของตน*

การขยายความหลักประโยชน์เป็นผลงานของกลุ่มปรัชญาเรดิกัล(Philosophical Radicals) เฉพาะอย่างยิ่งของผู้นำที่ยอมรับกันของสำนักปรัชญานี้ คือ เจเรไม เบนแธม (Jeremy Bentham) อย่างไรก็ดี กลุ่มคนเหล่านี้มิได้ให้กำเนิดหลักการนี้ หลักมูลฐานของเรื่องประโยชน์เช่นว่านี้ ฮ๊อบส์ได้เคยกล่าวถึงไว้ และฮูมเป็นผู้ขยายต่อเติมขึ้น ตามที่จริงแล้วเบนแธมก็ได้ยกย่องฮูมไว้ที่ช่วยให้ตนได้ตั้งต้นในทิศทางที่ถูกต้อง พวกกลุ่มปรัชญาเรดิกัลคงไม่อยากยกย่องในเรื่องส่วนช่วยเหลือจากฮ๊อบส์นัก เพราะชื่อเสียงของ "เจ้าปัญญาแห่งมาลส์เบอรี่" (Sage of Malmesbury) ยังคงมืดมัวอยู่ในประเทศอังกฤษบ้านเกิดเมืองนอนของเขา กระนั้นก็ตาม ฮ๊อบส์มีส่วนอยู่มากต่อการขยายตัวของหลักการว่าด้วยประโยชน์นิยม (utilitarian) ฮ๊อบส์ได้โต้แย้งทฤษฎีศีลธรรมใหญ่ ๆ ทั้งสองซึ่งแพร่หลายในยุโรปสมัยของเขา ทฤษฎีแรกมีว่า วัตถุประสงค์สำคัญของความเป็นอยู่ของมนุษย์ ได้แก่การทำให้สำเร็จลุล่วงตามความสามารถที่ตนมีอยู่ ทฤษฎีที่สองมีว่าคุณธรรมประกอบด้วยการกระทำตามกฎแห่งความประพฤติซึ่งค้นพบได้ด้วยเหตุผล ฮ๊อบส์เหยียดหลักความคิดที่ว่าคนสามารถมีและแสวงการปรับปรุงทางจิตใจ คนสนใจแต่การมีชีวิตรอดอยู่ ฮ๊อบส์บอกว่ายิ่งกว่านั้นไม่มีกฎเหตุผลใดที่ผูกมัดคนเพียงเพราะว่ามนุษย์เป็นผู้ทรงเหตุผลและร่วมเข้าด้วยกันในสังคมกับผู้อื่นในพวกเดียวกัน ถ้าคนจะปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อคนอื่น นั่นไม่ใช่เพราะความกระตุ้นทางจิตใจภายใน หรือว่าเพราะการประพฤติเช่นนั้นถูกบงการด้วยกฎแห่งเหตุผล หากแต่เพราะคนรู้ว่ามันจะทำให้ตนปลอดภัยกว่ารัฐมีอยู่เพื่อจุดประสงค์ในการบังคับให้ประพฤติเช่นนี้**

---

* John Plamenatz, The English Utilitarians, Basil Blackwell & Mott, Ltd. Oxford, 1949. หน้า ๒

** Plamenatz หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๑

พวกสำนักประโยชน์นิยม (ยกเว้นจอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งเราจะได้พิจารณาต่อไปในบทนี้) สนใจกับความผาสุกยิ่งกว่ากับการพัฒนาทางจิตใจส่วนบุคคล พวกเขาค้านความคิดที่ว่าคุณ-ธรรมเป็นจุดหมายปลายทางในตัวเอง คุณธรรมไม่ใช่ว่าไม่พึงปรารถนา แต่คุณค่าของมันมาจากข้อเท็จจริงว่าเป็นทางไปสู่ความผาสุก รัฐมีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งความผาสุกของคน ไม่ใช่เพื่อคุ้มครองสิทธิธรรมชาติของคน พวกสำนักประโยชน์นิยมเชื่ออย่างเช่นที่ฮ๊อบส์เชื่อว่า คนเราเชื่อฟังผู้ปกครองไม่ใช่เพราะพันธะผูกพันทางกฎหมายหรือทางศีลธรรม หากเพียงเพราะว่าเป็นผลประโยชน์ของตนที่จะทำเช่นนั้น ข้อแตกต่างสำคัญทางการเมืองระหว่างฮ๊อบส์กับพวกสำนักประโยชน์นิยมมีอยู่ว่า ฮ๊อบส์ยืนยันว่าผลประโยชน์ส่วนตัวจะได้รับการส่งเสริมอย่างดีที่สุดจากองค์อธิปัตย์ผู้ทรงอำนาจและไม่จำกัด ส่วนเบนแธมและพวกของเขาคิดว่ารัฐบาลอันมีอำนาจจำกัดจะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้ได้ดีที่สุด ฮ๊อบส์ผู้กลัวความระส่ำระสายที่สุด เชื่อว่าความปลอดภัยเกือบจะเป็นสิ่งเดียวที่คนเราพอจะอาจหวังได้ พวกสำนักประโยชน์นิยมมองในแง่ดีกว่ามาก มีหลายสิ่งหลายอย่างที่อาจนำความผาสุกมาให้ได้ และเป็นการสำคัญที่จะต้องปล่อยให้มีเสรีภาพส่วนบุคคลมากเท่าที่จะทำได้ในการแสวงหาสิ่งเหล่านี้*

แต่ฮูมเป็นผู้ก่อตั้งที่แท้จริงของหลักประโยชน์นิยม เขาเป็นคนแรกที่แสดงหลักประโยชน์อย่างชัดแจ้ง และวางรากฐานซึ่งเบนแธมกับพวกของตนใช้สร้างแนวความคิดขึ้น ในเรื่อง *บทเขียนว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์* และเรื่อง *การคิดค้นเกี่ยวกับหลักการแห่งศีลธรรม* ฮูมพยายามด้วยการทดสอบสังเกตที่จะสรุปหา "กฎทั่วไป" เกี่ยวกับหลักการทางศีลธรรม "จากการเปรียบเทียบกรณีต่าง" ๆ** ฮูมสรุปว่าอารมณ์ไม่ใช่เหตุผลกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งคนเราแสวงหา คนแสวงหาความสำราญและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด หลักการนี้ใช้กับคนทั้งหมด ไม่ใช่ว่าคนทั้งหมดประสบความสำราญและความเจ็บปวดมาเท่า ๆ กัน หากแต่ว่าความรู้สึกเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนเรามีส่วนร่วมกันโดยทั่วไป ประสบการณ์สอนให้คนกำหนดได้ว่าสิ่งใดจะนำความเจ็บปวดหรือความสำราญมาให้ ฮูมไม่เป็นอัตตนิยมถึงอย่างฮ๊อบส์ คนเรามีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ของตน และความเห็นอกเห็นใจก่อให้เกิดความเมตตาคือความปรารถนาที่จะนำความผาสุกมาสู่คนอื่น ๆ ฮูมบอกว่า จริงอยู่ ความเห็น

* Plamenatz หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๒–๑๖

** David Hume, Enquiry concerning the Principles of Morals, I, 5 ในหนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๔

อกเห็นใจมิใช่ความรู้สึกที่เข้มแข็งที่สุด นอกเสียจากว่าผู้ที่ได้รับความเห็นอกเห็นใจจะเป็นคนใกล้ชิดกับเราในความสัมพันธ์ทางครอบครัวหรือมิตรสหาย กระนั้นก็ตาม ความรู้สึกนี้มีอยู่และสำคัญ ทฤษฎีการเมืองของฮูมโต้แย้งสิทธิธรรมชาติ กฎธรรมชาติ และทฤษฎีรัฐบาลแบบสัญญา เขาถือเช่นเดียวกับฮ็อบส์ว่า คนโดยสาระเห็นแก่ตัวและไม่ฉลาด ถ้าหากปล่อยให้ใช้วิธีการของตนเองแล้ว คนก็จะแสวงผลประโยชน์ของตนเอง แต่ว่าไม่ฉลาดพอที่จะรู้ว่าอะไรคือผลประโยชน์นั้นโดยแท้จริง คนจะแสวงประโยชน์ระยะสั้น ๆ เหมือน ๆ กัน ซึ่งขัดกับผลประโยชน์ระยะยาว จุดประสงค์ของรัฐบาลคือบังคับให้คนดำเนินตามวิถีทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นประโยชน์ในระยะยาว เหตุผลสนับสนุนของรัฐบาลขึ้นอยู่กับว่า รัฐบาลทำให้คนเข้าอยู่ในวิถีทางเช่นว่านั้นได้ดีเพียงไร อีกนัยหนึ่ง เหตุผลสนับสนุนวัดกันด้วยประโยชน์ของรัฐบาล* หลังจากที่ได้อ่านข้ออธิบายของฮูมในเรื่อง *บทเขียนว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์* นี่เอง เบนแธมผู้ซึ่งกำลังค้นหาหลักเกณฑ์สำหรับใช้ในแผนการปฏิรูประบบกฎหมายของอังกฤษอยู่ กล่าวว่า เขารู้สึกเหมือนกับว่าผงได้หลุดออกไปจากตาของเขาทีเดียว เบนแธมเสริมหลักการของฮูมด้วยความคิดเกี่ยวกับ "ความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด" เบนแธมเคยเห็นข้อความนี้เป็นครั้งแรกในข้อเขียนเรื่อง *บทความว่าด้วยรัฐบาล* ของโจเซฟ พริสลี่ (Joseph Priestley) และรู้สึกประทับใจ เหล่านี้ได้นำมาประกอบรวมกันเป็นพื้นฐานของปรัชญาซึ่งเป็นหลักนำตลอดชีวิตอันอุดมผลและยาวนานของเบนแธม

เจเรไม เบนแธม: ชีวิตและงาน

เจเรไม เบนแธม (Jeremy Bentham) เกิดในลอนดอน เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๔๘ บิดาเป็นทนายความมั่งคั่ง ผู้มีความเอื้อเฟื้อเมตตาทำให้บุตรของเขาสามารถใช้ชีวิตไปในทางศึกษาและคิดค้น หนุ่มเจเรไมเป็นเด็กสติปัญญาอัจฉริยะเกินวัย กล่าวกันว่าเขาอ่านงานภาษาลาตินและประวัติศาสตร์ภาษาอังกฤษเมื่ออายุ ๓ ขวบ เขาเขียนภาษาลาตินและอ่านวอลแตร์เมื่ออายุ ๖ ขวบในปี ค.ศ. ๑๗๕๕ เขาเริ่มเข้าโรงเรียนเวสมินสเตอร์ (Westminster) และที่นั่นได้ชื่อเสียงในการเขียนร้อยกรองภาษาลาติน เจเรไมรู้สึกว่าการศึกษาของเขาซ้ำซากและน่าเบื่อ และก็พอใจขึ้นไม่มากนักกับหลักสูตรสอนที่ควีนสคอลเลจ มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด (Queen's College, Oxford) อันเป็นที่

---

* David Hume หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๙–๔๐

ที่เขาจบชั้นเตรียมอุดมเมื่ออายุ ๑๓ แต่เขาคงทนเรียนต่อไปและได้ปริญญาเมื่ออายุ ๑๕ ในปี ๑๗๖๓ เป็นความปรารถนาอันใฝ่ฝันยิ่งของบิดาของเขาว่า เจเรไมจะเจริญรอยวิชาชีพกฎหมายอย่างตน หนุ่มเบนแธมเริ่มการศึกษากฎหมายอย่างปราศจากความกระตือรือร้นที่สำนักลินคอล์น (Lincoln's Inn) เขาได้ฟังแบ๊ลคสโตน (Blackstone) บรรยายสอนที่อ๊อกซ์ฟอร์ด และเกิดรู้สึกชิงชังต่อทัศนะซึ่งนักนิติศาสตร์ชื่อเด่นผู้นั้นแสดงออกมา

เบนแธมเกลียดการปฏิบัติงานทางกฎหมาย และหลังจากได้ประสบการณ์อันสั้นและไม่เป็นที่น่าพอใจกับงานด้านนี้แล้วก็ออกไปใช้ชีวิตศึกษาและเขียนหนังสือ ซึ่งยังความผิดหวังให้แก่บิดาของเขาเป็นอันมากในปี ๑๗๗๖ เบนแธมตีพิมพ์เรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* (Fragment on Government) งานเขียนนี้เป็นการวิเคราะห์และโจมตีอย่างเอียดละออถึงหลักอนุรักษ์นิยมของแบ๊ลคสโตน เรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* ตีพิมพ์ออกมาโดยใช้นามแฝงและก่อให้เกิดการตื่นตัวใหญ่โตในวงการกฎหมาย งานเขียนนี้ถูกเข้าใจว่ามาจากบุคคลเด่น ๆ ทางกฎหมายอย่างเช่น แคมเดน (Camden) แมนสฟีลด์ (Mansfield) และแอชเบอตัน (Ashburton) เบนแธมผู้บิดาซึ่งรู้ความลับเรื่องนามของผู้แต่งไม่สามารถกลั้นความภาคภูมิไว้ได้ และเผยว่าบุตรของตนเป็นผู้เขียนเรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* ด้วยเหตุนี้ความสนใจในหนังสือเล่มนี้จึงลดถอยลงอย่างฉับพลันทันใด เบนแธมได้ชื่อเสียงพอประมาณและดึงดูดความสนใจของขุนนางบางท่านที่สำคัญที่สุด คือ ลอร์ด เชลเบอร์น (Lord Shelburne) ผู้กลายเป็นสหายชั่วชีวิตของเบนแธม

ในปี ๑๗๘๕ เบนแธมไปเยี่ยมพี่ชายของเขาซึ่งเป็นวิศวกรทหารเรือ ซึ่งเวลานั้นทำงานให้กับรัฐบาลรัสเซีย เขาพักอยู่ประเทศรัสเซียราวสองปีครึ่ง ที่นั่นเขาเขียนเรื่อง *ข้อสนับสนุนการให้กู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ยสูง* (Defence of Usury) สนับสนุนการให้กู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ยในอัตราซึ่งเบนแธมเห็นว่าเป็นหลักการที่น่าเชื่อถือของสมิธ อันที่จริงแนวเหตุผลของเบนแธมทำให้เขาออกจะไปไกลกว่าแอดัม สมิธ งานเขียนนี้เด่นสำหรับทัศนะเสรีนิยมอย่างแรง (ซึ่งต่อมาแปลงไปบ้างในเรื่อง *คู่มือเศรษฐกิจการเมือง* (Manual of Political Economy) เบนแธมกลับประเทศอังกฤษในปี ๑๗๘๘ ในปีต่อมา เขาตีพิมพ์งานอันรู้จักกันดีที่สุดเรื่อง *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ* (Introduction to the Principles of Morals and Legislation) งานชิ้นนี้เพิ่มชื่อเสียงของเบนแธมอย่างใหญ่หลวง ซึ่งในไม่ช้าก็ขจรขจายไปในภาคพื้นยุโรปและอเมริกา

เช่นกันกับในอังกฤษ เขาสนใจยิ่งยวดกับปัญหาด้านปฏิบัติของการปฏิรูป ยิ่งกว่านั้น เขาไม่ชอบลดความสำคัญในความสามารถของเขาที่จะเสนอแนวการปฏิรูป หรือวิธีการที่อาจทำให้การปฏิรูปสำเร็จผล แม้จะขาดประสบการณ์อย่างที่ได้จากการมีส่วนร่วมในชีวิตจริง ๆ เบนแธมให้คำแนะนำอย่างอิสระเต็มที่แก่รัฐบาลของเขาเองและรัฐบาลอื่น ๆ เกี่ยวกับหน้าที่ต่าง ๆ ภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศส เบนแธมเขียนไปแนะรัฐบาลฝรั่งเศสถึงวิธีการเกี่ยวกับระบบผู้แทนซึ่งควรจะนำไปใช้ และได้เสนอให้ขยายสิทธิออกเสียงและใช้ระบบลงคะแนนลับ พวกฝรั่งเศสไม่นำพาต่อคำแนะนำ แต่ก็ตั้งให้เบนแธมเป็นราษฎรของประเทศฝรั่งเศสอันเป็นเกียรติที่เขารับในฐานะเป็นสิ่งที่พึงจะได้ แต่ก็มิได้แสดงความตื่นเต้นออกนอกหน้าแต่อย่างใด

ในเรื่องของประเทศของเขาเอง เบนแธมเป็นประหนึ่งตัวไร เขาให้ความสนใจกับมาตรฐานการปฏิรูปมากมาย และอ้างเหตุผลสนับสนุนยืดยาว หลักสมมติฐานของเขาในตอนแรกมีว่าเป็นเรื่องจำเป็นแน่ ๆ ที่จะแนะต่อชนชั้นปกครองของอังกฤษถึงสิ่งที่ควรกระทำ แล้วชนเหล่านี้ก็คงจะจัดการออกมาตรการอันเหมาะสมต่อไป แต่เมื่อขวบปีล่วงไปและผู้ปกครองของอังกฤษก็ไม่ได้แสดงความกระตือรือร้นจะปฏิรูปเท่าไรนัก เบนแธมจึงต้องผิดหวังไปในตอนท้าย ในที่สุด เบนแธมก็ถูกเพื่อนและศิษย์ของเขา คือ เจมส์ มิลล์ (James Mill) ชักจูงให้เชื่อว่า การปฏิรูปทางการเมืองจะต้องมาก่อนการปฏิรูปทางกฎหมาย เบนแธมผู้เป็นอนุรักษ์นิยม (Tory) กลายเป็นเบนแธมผู้เป็นนักปฏิรูปเสรีนิยม คือปรัชญาเรดิกัล (Philosophical radical) ในปี ๑๘๒๓ เบนแธมก่อตั้งเวสต์มินสเตอร์รีวิว (Westminster Review) อันเป็นวารสารซึ่งเบนแธมกับพวกใช้เผยแพร่ความคิดของตน ถึงแม้เบนแธมจะไม่ได้มีชีวิตอยู่ดูผลสำเร็จของข้อเสนอของเขาหลาย ๆ อย่าง แต่เขาก็อยู่จนใกล้กับความหวังเช่นนั้นยิ่งกว่านักทฤษฎีการเมืองส่วนมาก มาตรการจำนวนหนึ่งที่เขาแนะนำได้เป็นที่ยอมรับรวมเข้าอยู่ในพระราชบัญญัติปฏิรูป (Reform Act) ปี ๑๘๓๒ ซึ่งมีผลใช้เป็นกฎหมายไม่นานหลังจากมรณภาพของเบนแธม มาตรการอื่น ๆ ยังเป็นผลตามมาอีกเมื่อเวลาล่วงไป ความคิดของเบนแธมและสาวกของเขามีอิทธิพล ต่อพัฒนาการของระบบการเมืองอังกฤษอย่างใหญ่หลวง เบนแธมถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๓๒ เมื่ออายุได้ ๘๕ คำขอร้องของเขาได้รับการปฏิบัติตาม คือขอให้มีการผ่าวิเคราะห์ร่างของเขา แล้วเก็บโครงกระดูกของเขาไว้ในลอนดอนที่ยูนิเวอซิตี้ คอลเลจ (University College) ซึ่งเขาเป็นผู้มีส่วนในการก่อตั้งขึ้น

"เรื่อง ว่าด้วยรัฐบาล"

ในการพิจารณาความคิดของเบนแธม เราจะเกี่ยวข้องกับงานเขียนของเขาสองเรื่องเป็นสำคัญ คือ เรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* และ *หลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ* เรื่องแรกโดยสาระมีลักษณะเป็นแง่วิพากษ์วิจารณ์ แต่ว่าสำคัญเพราะเป็นการเปิดทางและสร้างพื้นฐานไว้ สำหรับเรื่องที่สอง เรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* มีความสำคัญมากกว่าเป็นแต่เพียงการโจมตีเฉพาะแบ๊ลคสโตน หากเป็นการโจมตีระบบกฎหมายอังกฤษโดยทั่วไป ระบบนั้นถูกจู่โจมโดยตลอดด้วยข้อที่ว่าพ้นสมัย อยุติธรรม และสับสน เป็นระบบที่ไม่ได้คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตอังกฤษ เป็นระบบที่จำต้องปฏิรูป และปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ทั่วไป เบนแธมคิดว่าความผิดพลาดของแบ๊ลคสโตนอยู่ที่ความชินชา คือความที่เชื่อว่าระบบการปกครองและกฎหมายของอังกฤษเหมาะสมไปเสียหมดทั้งนั้น ต่อจุดประสงค์ที่มุ่งหมายไว้ และบอกว่าความจำเป็นใหญ่ยิ่งอยู่แต่เพียงที่จะทำความเข้าใจและสงวนรักษาระบบเอาไว้เท่านั้น

เบนแธมโต้แย้งการยอมรับเอาอย่างง่าย ๆ เช่นนี้ว่า ระบบกฎหมายไม่เหมาะสมและเป็นหน้าที่ของคนที่จะวิพากษ์วิจารณ์ เบนแธมบอกว่า "นี่เป็นของแน่ทีเดียวว่า ระบบใดที่ไม่เคยถูกติย่อมจะไม่มีวันได้ปรับปรุงขึ้น ถ้าหากไม่เคยมีอะไรที่พบกันว่าผิดแล้ว ก็จะไม่มีอะไรได้แก้ไขกัน" (*ว่าด้วยรัฐบาล* คำนำ) ยุคที่เรามีชีวิตอยู่นี้เอง "ยุคที่ยุ่ง" เป็นยุคที่ "ความรู้กำลังก้าวหน้าอย่างรวดเร็วไปสู่ความสมบูรณ์" (*ว่าด้วยรัฐบาล* คำนำ) เช่นเดียวกับที่มี "การค้นพบ" และ "การปรับปรุง" ในโลกธรรมชาติ (สำเร็จผลด้วยธรรมชาติวิทยาต่าง ๆ) ก็ย่อมต้องมี "การปฏิรูปในโลกธรรม" เราต้องยุติความนิยมของเราที่จะมองสิ่งต่าง ๆ ด้วย "ความเอนเอียงต้องการจะเห็นทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ควรเป็น" การต่อต้านของใหม่คงจะลดน้อยลงไปถ้าหากเราจะเข้าใจว่า "อะไรก็ตามที่มีอยู่ *เดี๋ยวนี้* นั้น *ครั้งหนึ่ง* ก็คือของใหม่" (*ว่าด้วยรัฐบาล* คำนำ) ข้อวิพากษ์วิจารณ์นี้มุ่งต่อความเป็นอนุรักษ์นิยมของแบ๊ลคสโตน แต่เบนแธมยังให้ข้อตอบโต้ที่หนักแน่นต่อข้ออ้างต่อมาที่เบอร์คยกขึ้นในเรื่อง *วิจารณญาณฯ* อีกด้วยโดยไม่รู้ตัว

เบนแธมบอกว่า ในการประเมินผลกฎหมาย เราไม่ควรให้การวินิจฉัยของเราขึ้นอยู่กับข้อที่ว่า กฎหมายได้มีมาช้านานเท่าใด หรือว่าต้องตามหลักการที่คิดกันขึ้นไว้เพียงใด การปฏิบัติเช่นนั้นไม่แต่จะทำให้เกิดความเฉื่อยชาและเสื่อมโทรมของกฎหมาย หากยังทำให้กฎหมายเป็น

เครื่องมือของตุลาการและนักวิชาชีพกฎหมายอีกด้วย ความมืดมนอันเกิดจากประสบการณ์เช่นนี้ทำให้ตุลาการสามารถช่วงชิงอำนาจหน้าที่ด้านนิติบัญญัติและขัดขวางมิให้ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้เบนแธมสนับสนุนอย่างแข็งแรงให้มีการประมวลกฎหมาย เพื่อประโยชน์แก่ความแจ่มกระจ่าง นอกจากนั้น กฎหมายจะต้องได้รับการปรับปรุงขึ้น และนี่จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้มีมาตรฐานใหม่และยอมรับกันขึ้นสำหรับใช้วินิจฉัยวัดกฎหมายเท่านั้น มาตรฐานนี้ ในกฎหมายเช่นเดียวกับในการกระทำทั้งปวงของมนุษย์ ได้แก่ประโยชน์

> "ที่นี้ ในด้านการกระทำทั่ว ๆ ไป ไม่มีสมบัติในการกระทำทั้งหลายที่คำนวณกันเอาไว้อย่างพรักพร้อมที่จะดึงดูดและที่จะจับความสนใจไว้ ได้อย่างมั่นคงจากนักสังเกตเหมือนอย่างกับ *ความโน้มเอียง* ซึ่งการกระทำอาจมีอยู่ต่อ*หรือความหันเห* (ถ้าหากเราอาจจะพูดเช่นนั้นได้) *ออกไปจาก*สิ่งซึ่งอาจเรียกกันว่าจุดมุ่งหมายร่วมกันของการกระทำทั้งปวง จุดมุ่งหมายที่ข้าพเจ้าหมายถึงคือ *ความผาสุก ความโน้มเอียง*นี้ในการกระทำใด ๆ คือสิ่งที่เราเรียกกันว่าประโยชน์ (utility) ส่วนความหันเหนี้คือสิ่งที่เราให้ชื่อว่า*ความเบนผลเสีย*" (*ว่าด้วยรัฐบาล* คำนำ ตัวเอนตามต้นฉบับเดิม)

เบนแธมบอกว่า ด้วยมาตรฐานเช่นว่านี้ เราอาจวินิจฉัยได้โดยง่ายถึงความดีหรือความเลวของกฎหมายหนึ่ง ๆ สิ่งสำคัญอยู่ที่ผลสืบเนื่องของกฎหมาย เราต้องกำหนดวัดสิ่งที่ผลสืบเนื่องเหล่านั้นนำมาให้ในแง่ของความพอใจ หรือความเจ็บปวดที่ก่อให้เกิดขึ้น แล้วก็ประเมินคุณค่าของกฎหมายไปตามนั้น นอกเหนือไปจากนี้แล้ว คนจะไม่จำเป็นต้องปรึกษานักกฎหมายเพื่อทำการตัดสินในเรื่องนี้ นี่เป็นสิ่งที่คนทั้งปวงอาจเข้าใจกันได้

เบนแธมเห็นด้วยกับฮูมว่า ทฤษฎีสัญญาเกี่ยวกับรัฐบาลเป็นเรื่องไร้ประโยชน์ นอกจากจะใช้เป็นวิธีสำหรับพิจารณาเรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับพันธะทางการเมือง การอ้างใช้ทฤษฎีสัญญาของแบล็คสโตนถูกโต้แย้งอย่างแดกดัน สัญญาเป็นเพียงเรื่องสรรแต่งกันขึ้นมาเท่านั้นและ "ฤดูกาลของเรื่องแต่งตอนนี้ก็จบสิ้นลงไปแล้ว" เรื่องแต่งครั้งหนึ่งเคยมีประโยชน์ (นี่เป็นการยอมให้กับล็อค) แต่ก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป เรื่องแต่งอย่างเช่น "สัญญาดั้งเดิม" ก็ดี "กฎธรรมชาติ" ก็ดี และ "เหตุผลที่ชอบ" ก็ดี เหล่านี้เป็นเรื่องจอมปลอมซึ่งได้ "ถูกนายฮูมโค่นล้างไปอย่างเด็ดขาดแล้ว" (*ว่าด้วยรัฐบาล* ๑/๓๖) เบนแธมบอกว่าข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า คนเคารพรัฐบาล ในเมื่อและถ้าเป็นผลประโยชน์แก่ตนที่จะกระทำเช่นนั้น ประโยชน์ไม่ใช่สัญญาที่เป็นรากฐานของพันธะทางการเมือง ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองอาจแต่งพิธีการก่อตั้งพันธะทางสัญญาขึ้นมา แต่ใน

ที่สุดแล้วคนจะ "เคารพ...*ตราบเท่าที่ผลร้ายอันจะพึงมีจากการเคารพมีอยู่น้อยกว่าผลร้ายอันจะพึงมีขึ้นจากการขัดขืน*" (*ว่าด้วยรัฐบาล* ๑/๔๓ ตัวเอนตามต้นฉบับเดิม)

เบนแธมยังเยาะแบล๊คสโตนที่ยอมรับอย่างราบคาบ ในการวิเคราะห์ของมองเตสกิเออถึงความดีของรัฐธรรมนูญอังกฤษ แบล๊คสโตนเดินตามแนวการอธิบายแบบเก่า ๆ เกี่ยวกับรูปแบบของรัฐบาลโดยไม่มีเงื่อนไขเลย คือ รูปราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตยและประชาธิปไตย แล้วก็ยกให้ส่วนดีที่สุดของแต่ละรูปรวมอยู่ในระบบอังกฤษว่า ส่วนเสียต่าง ๆ เป็นอันสูญสิ้นไป เพราะคำของอำนาจบัญชา (หรือแม้โดยไม่ต้องมีก็ได้) บอกว่าไม่เหมาะสมกับจุดประสงค์" (*ว่าด้วยรัฐบาล* ๒/๒๘) เบนแธมชี้ให้เห็นว่า แบล๊คสโตนยอมรับว่าสิ่งที่เสื่อมของรูปในอุดมคติเหล่านี้มีอยู่ คือ ทรราชย์ทรชนาธิปไตย และอำนาจก่อกวนของฝูงชน (ochlocracy คือ "รัฐบาลชนิดที่เหมาะสำหรับเราะพั่นคน") แต่แบล๊คสโตนมองข้ามไปเสียว่ารัฐธรรมนูญอังกฤษก็อาจมีสิ่งเหล่านี้รวมอยู่ด้วยได้เหมือนกัน เบนแธมว่าความผิดพลาดเกิดจากความสับสนของแบล๊คสโตนระหว่างอุดมการณ์กับของจริง ตัวอย่างเช่น แบล๊คสโตนถือหลักความเป็นอิสระของแต่ละส่วนของอำนาจนิติบัญญัติคือกษัตริย์ สภาขุนนางและสภาสามัญ แล้วมองข้ามอำนาจของกษัตริย์เหนือสภาสามัญ คืออำนาจที่จะยุบสภาและใช้อิทธิพลเหนือสภาโดยการให้และถอนตำแหน่งและผลประโยชน์ต่าง ๆ เบนแธมวิจารณ์อย่างเผ็ดร้อนถึงหลักสมมติฐานของแบล็คสโตนที่ว่าสภาขุนนางเป็นตัวแทนความสามารถเพราะยศศักดิ์ที่ติดอยู่กับสมาชิกของสภา "เมื่อเห็นว่า บางคนเป็นบิช็อบ เขาก็รู้ว่าคนเหล่านั้นใจบุญ เมื่อเห็นว่าบางคนเป็นขุนนาง เขาก็รู้ว่าคนเหล่านั้นฉลาด ร่ำรวยและกล้าหาญ" (*ว่าด้วยรัฐบาล* ๓/๗)

การวินิจฉัยความเหมาะสมของรัฐบาลด้วยหลักเหตุผลเช่นว่านั้น เป็นเรื่องเขลา รัฐบาลไม่ใช่จะดีหรือเลวที่ให้มีการแบ่งสาขางานจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ตามลักษณะที่กำหนดไว้ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นเรื่องสำคัญก็จริง แต่ก็เป็นเพียงวิธีการเพื่อนำไปสู่จุดหมายเท่านั้น และไม่ควรถือเป็นจุดหมายในตัวเอง หลักประการเดียวที่อาจใช้วินิจฉัยรัฐบาลได้คือ หลักของประโยชน์ รัฐบาลใดที่มิได้บัญญัติกฎหมายอันส่งเสริมความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด ย่อมจะก่อให้เกิดความขุ่นเคืองและอาจยั่วยุให้เกิดการปฏิวัติได้ไม่ว่ารัฐบาลนั้นจะตั้งขึ้นมาอย่างไรก็ตาม การใช้หลัก

ประโยชน์เป็นเครื่องนำ เป็นการตัดสินตามรากฐานของข้อเท็จจริงยิ่งกว่าคิดเดาเอาตามอารมณ์ หรือความคิด ถึงหากจะเกิดข้อขัดแย้งตามมา ซึ่งจะต้องมีแน่ ๆ แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะได้มีหลักเหตุผลร่วมซึ่งคู่กรณีอาจตกลงกันได้

"หลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ"

ในเรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* เบนแธมรื้อถอนพื้นฐานของหลักการที่ใช้คิดกันขึ้นเอง เบนแธมยังได้ก่อตั้งสิ่งที่เขาถือว่าเป็นพื้นฐานอันเชื่อถือได้เพื่อใช้สร้างทฤษฎีการเมืองแบบศาสตร์ สำหรับเรื่อง *หลักว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ* ด้วย เบนแธมนำเอาหลักมาจากฮ๊อบส์ในการใช้จิตวิทยาเป็นรากฐานของทฤษฎีนั้น ตามความจริงแล้ว จิตวิทยาของเบนแธมโดยสาระก็คือของฮ๊อบส์นั่นเอง หลักสมมติฐานของคนทั้งสองมีว่าทฤษฎีการเมืองที่ตรงกับสภาพอันแท้จริงต้องคำนึงถึงธรรมชาติมนุษย์ประกอบ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว พื้นฐานจะแตกแยกและโครงสร้างส่วนบนก็จะทลายลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อะไรเล่าที่เป็นแหล่งที่มาของการกระทำของมนุษย์ ถ้าหากสิ่งนี้กำหนดกันและใช้เป็นพื้นฐานได้แล้ว โครงสร้างที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานนี้ก็จะมั่นคงตามไปด้วย เบนแธมเริ่มเรื่อง *หลักการ ฯ* ของเขาด้วยคำตอบปัญหานี้ มูลจูงใจของความเจ็บปวดและความพอใจ ชักนำให้คนกระทำการเช่นที่ตนกระทำไป

> "ธรรมชาติได้กำหนดให้มนุษยชาติอยู่ภายใต้การควบคุมของสองเจ้านายสูงสุด คือ *ความเจ็บปวด* (pain) และ*ความพอใจ* (pleasure) สองสิ่งนี้เท่านั้นที่จะบอกว่าอะไรเราควรทำตลอดจนกำหนดสิ่งที่เราจะกระทำ ในด้านหนึ่ง มาตรฐานของความถูกและผิด ในอีกด้านหนึ่ง สายโยงแห่งเหตุและผลยึดติดอยู่กับบัลลังก์ของสองสิ่งนี้ สองสิ่งนี้ควบคุมเราในสิ่งที่เราทำทั้งหมด ในสิ่งที่เราพูดทั้งหมด ในสิ่งที่เราคิดทั้งหมด ความพยายามทุกอย่างที่เราอาจทำเพื่อปลดเปลื้องฐานะอยู่ภายใต้ของเรา มีแต่จะช่วยแสดงและยืนยันถึงกฎข้อนี้ ด้วยคำพูด คน ๆ หนึ่งอาจทำประหนึ่งปฏิเสธอาณาจักรของสิ่งเหล่านี้ แต่โดยแท้จริง คงอยู่ภายใต้อยู่ตลอดเวลา *หลักการว่าด้วยประโยชน์* ยอมรับรู้ฐานะอยู่ภายใต้นี้ และถือเป็นพื้นฐานของระบบนั้น อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมอุ้มชูโครงสร้างแห่งความผาสุกด้วยน้ำมือของเหตุผล และกฎหมาย ระบบทั้งหลายที่พยายามโต้แย้งหลักนี้คงปฏิบัติอยู่ในน้ำเสียงแทนความสำนึกผิดถูก อยู่ในอารมณ์รวนเรแทนเหตุผล อยู่ในความมืดแทนแสงสว่าง" *(ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ ๑/๑)*

เบนแธมพูดถึงความหมายของ "หลักการว่าด้วยประโยชน์" ต่อไปว่า "หลักการว่าด้วยประโยชน์ หมายความถึงหลักการซึ่งเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในการกระทำทุกอย่างไม่ว่าอะไรทั้งสิ้น ตามลักษณะโน้มเอียงของมันที่จะพึงเพิ่มหรือลดความผาสุกของฝ่ายที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องหรือในความหมายอย่างเดียวกันหากใช้คำพูดต่างกันคือ ที่จะพึงส่งเสริมหรือขัดต่อความผาสุกนั้น ข้าพเจ้าพูดว่าการกระทำทุกอย่างไม่ว่าอะไรทั้งสิ้น และเพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่แต่เฉพาะการกระทำทุกอย่างของบุคคลแต่ละคนเท่านั้น หากรวมถึงมาตรการทุกอย่างของรัฐบาลด้วย" *(หลักการว่าด้วยธรรม และนิติบัญญัติ ๑/๒)*

หลักการว่าด้วยประโยชน์เป็นหัวใจของทฤษฎีของเบนแธม หลักอื่นทั้งหมดเป็นเรื่องขยายความ เป็นเรื่องอธิบายความและใช้ปฏิบัติ เบนแธมบอกว่า การกระทำของมนุษย์ทุกอย่างถูกกระตุ้นขึ้นจากความปรารถนาที่จะให้ได้รับความพอใจ และหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดให้มากเท่าที่จะทำได้ หลักธรรมวินิจฉัยกันด้วยไม้วัดเหล่านี้ อะไรที่นำความพอใจมาให้คือสิ่งดี อะไรที่ก่อความเจ็บปวดเป็นสิ่งเลว ระบบใดๆ ที่มุ่งวินิจฉัยหลักธรรมตามรากฐานอื่นใดนั้นขาด "ความสำนึก" และ "เหตุผล" หลักประโยชน์รับรู้ข้อเท็จจริงนี้และวัดการกระทำของทั้งบุคคลเอกชนและรัฐบาลไปตามนั้น

ประโยชน์เป็นเรื่องที่นักนิติบัญญัติต้องเข้าใจ ในการร่างกฎหมาย นักนิติบัญญัติต้องพิจารณาแต่ผลอันอาจเกิดขึ้นในแง่ของความเจ็บปวดและความพอใจต่อประชาคมจากมาตรการทางกฎหมายที่เสนอขึ้น มาตรการที่ดีที่สุดได้แก่มาตรการที่นำความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดและความเจ็บปวดน้อยที่สุดมาให้แก่คนจำนวนมากที่สุด ควรเป็นที่เข้าใจว่าทฤษฎีของเบนแธมในเรื่องนี้เป็นแบบปัจเจกนิยมมากกว่าประชาคมนิยม ถึงเบนแธมจะพูดถึงความผาสุกของคนจำนวนมากที่สุดและสนใจอย่างเห็นได้ชัดกับความสมบูรณ์พูลสุขของประชาคม แต่เขาก็ชี้ให้เห็นอย่างระมัดระวังว่าไม่มีประชาคมในฐานะเช่นนั้น หากมีแต่บุคคลทั้งหลายเท่านั้น ในการคำนวณความผาสุกของประชาคม ความผาสุกของสมาชิกแต่ละบุคคลจะต้องได้รับการคำนึงถึง ตามที่เบนแธมกล่าวไว้ "ประชาคมเป็น *องค์* สมมติแต่งขึ้น ประกอบด้วยบุคคลเป็นรายๆ ไป ซึ่งถือว่าเป็น *สมาชิก* ของประชาคม แต่ว่าผลประโยชน์ของประชาคมคืออะไรเล่า ก็คือผลลัพธ์ของผลประโยชน์ของสมาชิกทั้งหลาย ซึ่งประกอบเป็นประชาคมนั่นเอง" *(หลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ ๑/๔)* ทฤษฎีนี้ยังเป็นแบบเสมอภาคนิยม (equalitarian) ในการคำนวณผลของความเจ็บปวดและความพอใจสำหรับประชาคม สมาชิกแต่ละคนนับเป็นหนึ่ง และหนึ่งเดียวเท่านั้น นักนิติบัญญัติต้องไม่พิจารณาให้ความผาสุกของกลุ่มหนึ่งสำคัญกว่ากลุ่มอื่นใดทั้งสิ้น

เบนแธมรู้ข้อเท็จจริงดีว่า การนำหลักประโยชน์มาใช้นั้นไม่ง่ายอย่างที่อาจปรากฏจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ตามที่มองเห็น ก็มีเหตุผลหลายอย่างที่จะโต้แย้งความคิดที่ว่าความเจ็บปวดและความพอใจเป็นพลังกระตุ้นแต่อย่างเดียวในหมู่คนเรา ตัวอย่างเช่น เบนแธมยอมรับว่าบุคคลบางคนปรากฏว่าถูกกระตุ้นจากความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงความพอใจและแสวงหาความเจ็บปวด เบนแธมเรียกกรณีเช่นนี้ว่า หลักความเข้มงวด (asceticism) เขาเถียงว่า คนเช่นนั้นเพียงแต่ใช้หลักประโยชน์ผิด ๆ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธหลักนี้ สำหรับคนเหล่านี้ ความเจ็บปวดเป็นความผาสุกและความพอใจเป็นความเจ็บปวด เคราะห์ดีที่มีคนจิตใจหลงผิดเช่นนั้นเพียงไม่กี่คน ถ้ามีคนเพียง "หนึ่งในสิบ" ปฏิบัติตามหลักการแบบนี้แล้ว คนพวกนี้คงจะกลับโลกทั้งหมดให้ "เป็นนรก" ไปเท่านั้น (*หลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ ๒/๑๐*) บางคนยังอ้างด้วยว่าหลักการทางศาสนาเหนือกว่าหลักการว่าด้วยประโยชน์ มาตรฐานของความดีและเลวเป็นสิ่งกำหนดขึ้นโดยอ้างตามเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าเบนแธมบอกว่า อย่างไรก็ดี วิธีการนี้ไม่ได้ให้หลักฐานแน่ชัดพอเพียงที่จะใช้สำหรับการบัญญัติกฎหมาย

นักนิติบัญญัติที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการคำนวณผลสืบเนื่องของกฎหมายฉบับหนึ่ง ๆ ต่อประชาคม ยังจะต้องรู้ถึงความยุ่งยากอันเกิดจากการที่มีความเจ็บปวดและความพอใจอยู่หลาย ๆ อย่างด้วยกัน และจะต้องรู้ว่าจะวัดอย่างไร โชคดีสำหรับนักนิติบัญญัติที่เบนแธมให้ความช่วยเหลือไว้ในเรื่องนี้ เบนแธมบอกว่าความพอใจธรรมดามีอยู่ ๑๔ อย่างคือ ความรู้สึก ทรัพย์สมบัติ ฝีมือ ความเป็นมิตร ชื่อเสียงดี อำนาจ กุศลจิต ความเมตตา ความมุ่งร้าย ความจำ มโนภาพ ความคาดหวัง การสมาคม และความผ่อนคลาย ความเจ็บปวดธรรมดามี ๑๒ อย่าง คือ ความขาดแคลน ความรู้สึก ความรุ่มร่าม ความเป็นศัตรู ชื่อเสียงไม่ดี กุศลจิต ความเมตตา ความมุ่งร้าย ความจำ มโนภาพ ความคาดหวัง และการสมาคม ความรู้สึกอันหนึ่งอาจก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือความพอใจ ขึ้นอยู่กับลักษณะการที่ประสบกับความรู้สึกนั้น ด้วยเหตุนี้เบนแธมจึงจัดเอาความรู้สึกไว้ทั้งสองประเภท การแบ่งซอยประเภทและผสมผสานต่าง ๆ ของความรู้สึกเหล่านี้อาจเป็นไปได้และเบนแธมได้พิจารณาถึงทางที่จะเป็นไปได้เหล่านี้อย่างละเอียดยิ่ง สุดท้าย จะต้องมีมาตรฐานวัดสำหรับความเจ็บปวดและความพอใจต่าง ๆ มีปัจจัย ๗ อย่างที่จะต้องพิจารณาถึง คือ ความเข้มข้น ความคงทน ความแน่นอน หรือไม่แน่นอน ความใกล้ชิดหรือความห่างไกล ความอุดมผล ความบริสุทธิ์และขนาด ความหมายเป็นที่แจ้งชัดยกเว้นสองปัจจัย ในการคำนวณผลของความเจ็บปวด

หรือความพอใจใด ๆ นอกเหนือจากสิ่งอื่น ๆ แล้วนักนิติบัญญัติยังต้องพิจารณาถึงเรื่องอย่างเช่นว่าเข้มข้นเพียงใด คงทนเพียงใด และกระทบกระเทือนคนกี่คน ปัจจัยความอุดมผลและความบริสุทธิ์ต้องการคำอธิบายเพราะเบนแธมตามนิสัยเคยชินของเขาให้ความหมายพิเศษแก่คำเหล่านี้ เขาบอกว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นสมบัติของความเจ็บปวดและความพอใจ หากเป็นเครื่องแสดงถึงความเอนเอียงของการกระทำหนึ่งที่จะก่อให้เกิดผลสืบเนื่องในแง่ของความเจ็บปวดหรือความพอใจ ความอุดมผลจึงหมายถึงทางที่การกระทำหนึ่ง ๆ "ที่มีความรู้สึกต่าง ๆ ชนิด*เดียวกัน*เกิดขึ้นตามมา" ความบริสุทธิ์หมายถึงทางที่การกระทำหนึ่ง "ซึ่งไม่มีความรู้สึกต่าง ๆ ชนิด *ตรงกันข้าม*เกิดตามมา"

"นี่เองที่เป็น "ระบบวัดความผาสุก" ของเบนแธม เราจะพูดอะไรได้เล่าในการประมาณค่าของระบบแบบนี้ เห็นได้ว่า ระบบนี้เต็มไปด้วยสิ่งเหลวไหลหลายอย่างเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดแบ่งประเภทความเจ็บปวดและความพอใจ และในการวางวิธีวัดสิ่งเหล่านี้ ความเจ็บปวดและความพอใจมีต่าง ๆ ชนิด และผสมผสานกันเกินกว่าที่เบนแธมรู้ ปัญหาเป็นเรื่องที่ซับซ้อนอย่างยิ่ง และเบนแธมก็ไม่มีความรู้ที่จะขบปัญหาด้วย ทั้งสังคมศาสตร์และธรรมชาติวิทยาสนใจกับปัญหานี้ในปัจจุบัน แต่ทั้ง ๆ เท่าที่ได้กระทำกันมาทั้งหมด ความรู้พื้นผิวก็แทบไม่ได้ขุดคุ้ยกันขึ้นมาได้ กระนั้นก็ตาม ความคิดคะเนของเบนแธมก็ไม่ใช่ว่าจะไร้ประโยชน์เสียทีเดียว ทัศนะของเขาซึ่งแสดงไว้ชัดเจนที่ว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะปฏิบัติการในลักษณะที่เพิ่มพูนความพอใจให้เต็มที่และลดความเจ็บปวดลงให้น้อยที่สุดสำหรับประชาชนจำนวนมากที่สุดนั้น ยากที่จะอาจปฏิเสธได้ว่าไม่ว่าในระบบประชาธิปไตยใด ๆ แม้แต่หลาย ๆ คนที่ค้านทฤษฎีของเบนแธมในเรื่องอื่น ๆ ก็ยังต้องยอมรับในข้อนี้ ข้อโต้แย้งสำคัญเป็นเรื่องของการเลือกมาตรฐานซึ่งจุดหมายเช่นว่านั้นจะบรรลุถึง สำนักสิทธิธรรมชาติซึ่งเบนแธมต้องการจะโต้แย้งอ้างว่ามาตรฐานที่นักนิติบัญญัติต้องใช้นั้นจะพบได้โดยอาศัยเหตุผลในหลักของกฎธรรมชาติที่คิดกันขึ้นเอง เบนแธมเรียกทัศนะเช่นนี้ว่าใช้ไม่ได้ในทางปฏิบัติหากเป็นเพียงเรื่องปรัชญาเหลวไหลเท่านั้น เราจะรู้ได้อย่างไรเล่าว่า หลักการเหล่านั้นคืออะไรและความเหมาะสมของเหตุผลอาจจะกำหนดวัดกันได้อย่างไร เบนแธมบอกว่า ความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาตินำไปสู่ความหยุดคงที่ ความเสื่อมโทรมและการปฏิวัติ ผู้ปกครองจะเป็นผู้ทำการกำหนดความหมายของหลักการเสียเองแล้วใช้อ้างเหตุผลอันจำเป็นเพื่อทำให้บังเกิดผลขึ้นมาในทางปฏิบัติ ผลจะเป็นการบิดเบือนหลักประโยชน์นิยม ความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนน้อยที่สุดได้มาโดยเป็นผลเสียหายต่อจำนวนมากที่สุด

ความเจ็บปวดและความพอใจเป็นสิ่งที่ทุกคนอาจเข้าใจได้ ถ้าเรายอมรับว่าสองสิ่งนี้ควรตั้งเป็นมาตรฐานวัดการกระทำของรัฐบาล และถ้าเรายอมรับต่อไปว่า ความผาสุกหรือความพอใจอันใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด (บุคคลแต่ละคนจะต้องนับให้เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ) ควรเป็นที่แสวงหากันแล้ว ประชาคมก็จะทำหน้าที่ให้เป็นผลประโยชน์ดีที่สุดสำหรับคนทั้งปวงได้ เบนแธมบอกว่าจริงอยู่ การคำนวณที่จะให้บรรลุผลที่ต้องการนั้นเป็นของยาก แต่กระนั้นการคำนวณมีทางที่ให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายได้มากกว่าที่จะอาศัยหลักการที่คิดกันขึ้นเอง อย่างน้อยที่สุด การคำนวณก็เป็นรากฐานแบบศาสตร์ที่จะใช้ดำเนินการ เบนแธมคงจะมั่นใจได้มากขึ้นกว่าที่เป็นในขณะนั้นเกี่ยวกับลู่ทางที่จะใช้ระบบของเขา ถ้าหากเขาสามารถคาดเห็นได้ล่วงหน้าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยใหม่อย่างเช่นการสำรวจมติมหาชน ระบบคณะกรรมการนิติบัญญัติ และอื่น ๆ อีกที่มุ่งเพื่อกำหนดไม่แต่เพียงสิ่งที่ประชาชนต้องการเท่านั้นหากเพื่อให้รู้ถึงสิ่งที่ดีสำหรับประชาชนด้วย

โดยส่วนใหญ่ เบนแธมนิยมชมชอบหลักการว่าด้วยประโยชน์ ก็เพราะความเป็นปฏิปักษ์ของเขาต่อทฤษฎีสิทธิธรรมชาติ พร้อมด้วยหลักสมมติอันคิดขึ้นเอง ซึ่งเบนแธมถือว่าขาดเหตุผลสนับสนุน แต่กระนั้น ทฤษฎีของเบนแธมเองก็ไม่พ้นไปจากหลักสมมติเช่นว่านั้นโดยสิ้นเชิง เบนแธมอ้างว่า นโยบายหรือการกระทำหนึ่ง ๆ สมเหตุสมผลถ้าหากก่อให้เกิดความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด นี่ควรเป็นรากฐานของการตัดสินใจมากกว่าเป็นเพียงการยืนยันถึง "สิทธิ" ซึ่งโดยทั่วไปอ้างถึงกันเพียงเพื่ออำพรางการแสวงผลประโยชน์ที่เห็นแก่ตัวเท่านั้น ประการแรก ทัศนะเช่นนี้อาจเป็นที่ยอมรับกันโดยแยกต่างหากจากเรื่องซับซ้อนทั้งหมดของ "ระบบวัดความผาสุก" อย่างไรก็ดี ที่สำคัญกว่าก็คือข้อเท็จจริงที่ว่า ในการแสดงทัศนะนี้ เบนแธมถือเอาว่าหลักความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุดเป็นหลักการที่สมบูรณ์ใช้ได้ เขาไม่ได้ใช้ความพยายามที่จะพิสูจน์ประเด็นนี้เลย ที่จริงแล้วเขารับว่าไม่จำเป็นและไม่อาจพิสูจน์ได้ "เพราะสิ่งที่ใช้พิสูจน์สิ่งอื่น ๆ ย่อมไม่อาจถูกพิสูจน์เองได้" *(หลักการที่ว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ ๑๔)* นี่เองดูเหมือนจะเป็นความจริงอันประจักษ์ในตัวเองซึ่งเบนแธมเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจเหลือเกินในทฤษฎีสิทธิธรรมชาติ ข้อพิสูจน์เดียวกันอาจนำมาใช้กับหลักยืนยันของเบนแธมที่ว่าในการใช้หลักประโยชน์นั้น บุคคลทั้งหมดควรนับว่าเสมอเท่าเทียมกัน มีข้อพิสูจน์อะไรที่จะแสดงได้เล่าว่า

ความผาสุกของคนหนึ่งมีค่าและสำคัญเท่ากับความผาสุกของอีกคนหนึ่ง นี่เป็นเรื่องของความเชื่อแน่ ๆ มันอาจเป็นทัศนะที่น่าชมอย่างยิ่ง แต่เบนแธมก็ไม่ได้พิสูจน์และคงเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้จริงๆ

ทฤษฎีการเมืองของเบนแธม

ความจริงมีว่าหลักประโยชน์เข้ากับธรรมชาติของเบนแธมเองโดยตรง เขาเป็นคนใจเมตตา บางโอกาสเขาโจมตีบรรดาผู้ที่ขัดแย้งกับทัศนะของเขาอย่างรุนแรง แต่ความรู้สึกทางมนุษยธรรมของเบนแธมเป็นที่ชัดแจ้ง เขาสนใจอย่างลึกซึ้งกับความสมบูรณ์พูลสุขของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และแม้ของสัตว์ยากไร้ทั้งหลาย เขาเป็นปรปักษ์อย่างแรงกับกีฬาไล่เนื้อและชนไก่ ความสนใจอันแน่นแฟ้นและมุ่งมั่นของเขาในการปฏิรูปคุกและการปฏิรูปกฎหมายอาญายังเป็นเครื่องแสดงถึงเมตตาจิตของเบนแธม แต่ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของเขามิได้หมายความว่าเบนแธมเป็นนักประชาธิปไตย คน ๆ หนึ่งอาจรักและสนใจในความสมบูรณ์พูลสุขของเพื่อนมนุษย์โดยมิได้ถือว่าเขาเหล่านั้นสามารถปกครองตนเอง นี่เป็นทัศนะของเบนแธม เฉพาะอย่างยิ่งในตอนแรก ๆ ของชีวิตของเขาเบนแธมยังคงเป็นอนุรักษ์นิยมขณะเมื่อเขียนเรื่อง *หลักการว่าด้วยธรรมและนิติบัญญัติ* และลักษณะเชิดชูชนชั้นนำ (elitist) อย่างอ่อนของความคิดเบนแธมในเวลานั้นเห็นได้ชัดในงานเขียนนี้ เขาบอกว่านักนิติบัญญัติควรสร้างระบบให้คุณและลงโทษเพื่อกระตุ้นคนให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสมโดยอาศัยใช้ "ระบบคำนวณความผาสุก" นี่เป็นหลักการของการชักจูงและบังคับโดยมีรัฐบาลถือท้ายและไม่ได้มีอะไรในงานเขียนตอนต้น ๆ เหล่านี้ที่แสดงว่ารัฐบาลควรตั้งขึ้นใหม่ในแบบประชาธิปไตยแต่อย่างใด เช่นเดียวกับแอดัม สมิธ และนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิค เบนแธมสนับสนุนให้มีเสรีภาพกว้างขวางในเรื่องทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับสมิธเขาคิดว่าผลประโยชน์ส่วนรวมคงจะได้รับการสนองอย่างดีที่สุด ถ้าหากคนมีอิสระที่จะแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน โดยมีการจำกัดควบคุมของรัฐบาลแต่เล็กน้อย แต่เมื่อมาถึงเรื่องของความประพฤติทางศีลธรรม เบนแธมไม่ได้มองในแง่ดีเช่นนั้นถึงผลดีอันเกิดมาจากอิสรภาพส่วนบุคคล ในเรื่องนี้ระบบให้คุณและลงโทษจะต้องก่อตั้งขึ้นและนำมาใช้โดยรัฐบาล

ในการสนับสนุนทัศนะข้อนี้ เบนแธมไม่ได้เสนอแนะให้มีข้อจำกัดเข้มงวดต่อเสรีภาพของบุคคล หลักการว่าด้วยประโยชน์เองหมายถึงข้อจำกัดสำหรับอำนาจของรัฐบาล รัฐบาลมีอำนาจที่

จะปฏิบัติการเพื่อก่อให้เกิดความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด รัฐบาลไม่อาจปฏิบัติเป็นอย่างอื่นได้โดยชอบ ยิ่งกว่านั้นในหลาย ๆ กรณี การกระทำของบุคคลอาจมุ่งต่อจุดมุ่งหมายนี้ด้วยความสมัครใจ และนี่รัฐบาลเป็นสิ่งที่ไม่ควรแทรกแซง เบนแธมพูดไว้ในเรื่อง *ว่าด้วยรัฐบาล* ว่าคนยังควรได้รับแจ้งจากรัฐบาลเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ และเพราะอะไรด้วย คนมีสิทธิที่จะรู้และมีสิทธิที่จะท้วงติงและคัดค้าน นอกจากนั้น รัฐบาลควรรับผิดชอบ และหนทางเดียวเท่านั้นที่จะดูว่ารัฐบาลปฏิบัติอย่างรับผิดชอบก็คือ ให้มีระบบที่อำนวยให้เกิดการผลัดเปลี่ยนฐานะระหว่างผู้ปกครองและถูกปกครองให้ "บ่อย ๆ และโดยง่าย" เบนแธมต้องการให้มีกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่มีสติปัญญาและผ่านการฝึกอบรมมาอย่างสูง และเขาต้องการให้คนเหล่านี้รับผิดชอบต่อผู้เลือกตั้ง เบนแธมต้องการให้คนพวกนี้ทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม และเขาแน่ใจทีเดียวว่า บางโอ-กาสคนเหล่านี้จะต้องละเลยการกดดันของมติมหาชน เพราะมหาชนไม่สามารถรู้ถึงผลประโยชน์ของตนเองได้เสมอไป ที่จริง เบนแธมดูค่อนข้างสับสนในปัญหาส่วนรวม เป็นการยากที่จะเห็นว่าหลักความรับผิดชอบต่อประชาชนจะเข้าได้อย่างไรกับหลักการที่ว่ารัฐบาลจะต้องละเลยเสียงของมติ - มหาชนในบางโอกาส นักนิติบัญญัติในระบบประชาธิปไตย มักประสบกับทางเลือกน่ากลัวระหว่างการปฏิบัติตามเจตจำนงของผู้เลือกตั้งตน (แม้ในกรณีที่ตนตระหนักแน่ว่าเจตจำนงของผู้เลือกตั้งผิดอย่างเป็นอันตราย) ทั้งนี้เพื่อจะให้ได้คะแนนเสียง หรือว่าจะละเลยเจตจำนงของผู้เลือกตั้งโดยเป็นผลเสียต่อฐานะของตนแน่นอน เบนแธมคงจะเลือกทางปฏิบัติประการหลังมากกว่า

ทัศนะของเบนแธมในตอนต้นอาจสรุปได้ดังนี้ เขาสนับสนุนทั้งเสรีภาพและรัฐบาลที่ดี แต่ถ้าสมมติว่ามีการขัดกันระหว่างสองสิ่งในปัญหาหนึ่งซึ่งโดยทั่วไปต่างมีน้ำหนักเท่า ๆ กันแล้ว เบนแธมก็คงจะให้คะแนนทางด้านรัฐบาลที่ดี ทางเลือกของเขาเช่นนี้เป็นธรรมดาที่ถือเอาว่า รัฐบาลที่ดีย่อมทำหน้าที่เพื่อให้บังเกิดประโยชน์ใหญ่ยิ่งที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด งานเขียนตอนต้นของเบนแธมดูเหมือนจะยอมให้ว่ารัฐบาลที่เป็นอยู่คงจะปฏิบัติตามหลักการข้อนี้ เมื่อเป็นที่เข้าใจกันและเมื่อการปฏิบัติงานของรัฐบาลได้รับการอำนวยส่งเสริมขึ้นด้วยระบบวิธีการที่เหมาะสม นี่เองเป็นผลทำให้เบนแธมคิด "ระบบคำนวณความผาสุก" ขึ้น อย่างไรก็ดี เมื่อเวลาผ่านพ้นไป และโดยที่รัฐบาลอังกฤษไม่ได้ใส่ใจข้อเสนอแนะบางอย่างเกี่ยวกับมาตรการปฏิรูปอันเป็นที่ยกย่องอย่างสูงของเบนแธมเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการปฏิรูปคุก เบนแธมก็เกิดตระหนักขึ้นว่ารัฐบาลนั้นสนใจแต่กับการ

แสวงความผาสุกของตนเองมากกว่าของคนจำนวนมากที่สุด ถึงตอนนี้เองเบนแธมก็เบนความสนใจกับข้ออ้างอิงของเจมส์ มิลล์ สหายของเขาผู้ซึ่งอ้างมานานแล้วว่า การที่จะเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ ถ้าหากไม่สร้างรากฐานสำหรับการปฏิรูปเสียก่อนด้วยการปฏิรูปกลไกทางการเมือง

ตามที่เบนแธมมองเห็น ปัญหาอยู่ที่จะคิดสร้างระบบรัฐบาล ซึ่งความผาสุกของผู้ปกครองตรงกับความผาสุกของผู้ถูกปกครอง* ทางออกที่ดีที่สุดในเรื่องนี้ คือการปกครองระบบผู้แทน ถ้าหากประชาชนปกครองตนเอง ถ้าหากประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองแล้ว ก็จะไม่มีเรื่องผลประโยชน์ขัดกัน อย่างไรก็ดี การปกครองตนเองเช่นนั้นเป็นไปไม่ได้ และเบนแธมก็ไม่ได้ทุ่มเทเวลาอย่างที่รุสโซให้กับการคิดค้นหลักความคิดอย่างเช่นเจตจำนงทั่วไปเพื่อทำให้ความคิดข้อนี้เป็นที่ยอมรับกันได้ ระบบผู้แทนเป็นคำตอบอันเดียวเท่านั้นที่ปฏิบัติกันได้ หน้าที่ของนักทฤษฎีการเมืองคือทำให้ระบบเป็นผู้แทนเท่าที่จะเป็นไปได้ ให้ผู้เลือกตั้งฉลาดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้การบริหารมีประสิทธิภาพเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อจุดมุ่งหมายข้อนี้ ในงานเขียนต่อมา เบนแธมเสนอให้มีระบบสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป (universal suffrage) การลงคะแนนลับ การเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาทุกปี การแพร่ขยายการศึกษา (แต่ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล) และระบบสอบแข่งขันสำหรับตำแหน่งที่แต่งตั้งทางบริหาร

เบนแธมเชื่อว่า ถ้าหากหลักการเหล่านี้ได้รับการปฏิบัติตามได้เพียงใด การขัดแย้งระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจก็จะลดน้อยลงเพียงนั้น นี่เป็นเพราะว่ารัฐบาลถ้าเป็นผู้แทนและรับผิดชอบมากขึ้นเพียงใด รัฐบาลนั้นก็ใกล้เคียงกับการปกครองตนเองมากขึ้นเพียงนั้น และในการปกครองตนเอง การขัดแย้งระหว่างเสรีภาพกับสิทธิอำนาจไม่มีอยู่ ที่ใดตั้งระบบเช่นว่านั้นขึ้นได้ก็จะไม่มีความจำเป็นต้องใช้ระบบป้องกันอย่างเช่น การแยกอำนาจ การถ่วงดุลย์อำนาจ (checks and balances) บัญญัติว่าด้วยสิทธิ (bills of rights) และเครื่องประกอบอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวกับระบบการปกครองจำกัดอำนาจ เบนแธมกับพวกสำนักปรัชญาเรดิกัลโดยทั่วไปโต้แย้งทัศนะซึ่งสืบมาจากทฤษฎีของล็อคที่ว่า ลักษณะเฉพาะสามัญที่สุดของรัฐบาลก็คือความโน้มเอียงที่จะใช้อำนาจในทางที่ผิด และอำนาจของรัฐบาลจะต้องถูกจำกัดโดยอาศัยใช้ระบบป้องกันต่าง ๆ ทางรัฐธรรมนูญกลุ่มนิยม เบนแธมเต็มใจจะให้รัฐบาลมีอำนาจมากๆ ถ้าหากว่ารัฐบาลถือตามหลักการประโยชน์นิยม และรับผิดชอบต่อเสียงส่วนใหญ่ที่รู้ผิดรู้ชอบ

---

* Plamenatz หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๘๒

เบนแธมไม่ได้มีชีวิตอยู่ทันเห็นการยอมรับการปฏิรูปในประเทศอังกฤษหลาย ๆ อย่าง ซึ่งตนได้เร่งเร้าอย่างแข็งแรง แต่สาวกของเขาเป็นจำนวนมากทีเดียวได้เห็นกันในปี ๑๘๓๒ กฎหมายปฏิรูป (Reform Act) ได้เปิดให้มีผู้แทนเป็นครั้งแรกสำหรับเมืองอุตสาหกรรมใหม่ ๆ อย่างเช่น ลีดส์ แมนเชสเตอร์ และเบอร์มิงแฮมและเป็นผลเพิ่มจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งขึ้นร้อยละ ๕๐ นี่ไม่ได้ทำให้ระบบการเมืองของอังกฤษเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ ท้องที่เลือกตั้งจอมปลอมยังคงมีอยู่ และการขยายสิทธิเลือกตั้งหมายความแต่เพียงว่าราษฎรหนึ่งคนในจำนวน ๓๐ คนเท่านั้นที่อาจออกเสียงได้คนงานอุตสาหกรรมมิได้รับสิทธิเลือกตั้ง แต่กระนั้นกฎหมายฉบับนี้ก็เป็นการเริ่มต้นสำคัญ และตามมาด้วยกฎหมายเลิกทาส ในจักรวรรดิปีต่อมา กฎหมายช่วยคนยากจน (Poor Law) ฉบับใหม่บัญญัติขึ้นในปี ๑๘๓๔ ในปี ๑๘๓๕ กฎหมายเทศบาล (Municipal Corporations Act) เป็นผลปรับปรุงการปกครองนครอย่างใหญ่หลวง ในปีเดียวกันการปฏิรูประบบศาลทำให้คงเหลือการกระทำเพียง ๓ อย่างเท่านั้นที่ต้องโทษประหารคือฆาตกรรม กบฏ และโจรสลัด ในปี ๑๘๔๖ การยกเลิกกฎหมายเมล็ดพืช (Corn Laws) ทำให้เลิกเก็บภาษีเมล็ดพืชและเป็นผลทำให้ราคาอาหารลดลงเป็นอันมากซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เรียกหากันมาช้านานสำหรับคนยากจน เมื่อขวบปีผ่านไปก็มีการปฏิรูปอื่น ๆ อีกมากมาย และเป็นการยุติธรรมที่จะกล่าวว่าในทุกกรณีที่การปฏิรูปกระทบถึงก็เรียกว่าได้ว่าเป็นเรื่องที่ถือตามหลักนำตามเจตนารมณ์ของเบนแธม "ระบบคำนวณความผาสุก" ของเขาอาจมีข้อไร้สาระและลักลั่นต่างๆ แต่หลักประโยชน์ซึ่งให้พื้นฐานและความรู้สึกด้านมนุษยธรรมซึ่งแฝงอยู่ ทำให้ข้อเสนอต่าง ๆ มีน้ำหนักและเป็นแนวทางสำคัญ

จอห์น สจ๊วต มิลล์ : ชีวิตและงาน

จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) เกิดในปี ค.ศ. ๑๘๐๖ ไม่มีบันทึกว่าการเกิดของเขายังเป็นความปีติยินดีให้แก่บิดาของเขาหรือไม่ แต่หลักฐานบ่งว่าไม่เป็นเช่นนั้น เจมส์ มิลล์ ชาวสก๊อตผู้เข้มงวดสนใจในเรื่องครอบครัวของตนน้อยกว่าในการร่วมงานกับเบนแธมในการคิดค้นหลักการของสำนักปรัชญาเรดิกัล ครอบครัวมิลล์เป็นเหมือนศูนย์สำหรับวิจัยทางสังคมมากกว่าจะเป็นวงครอบครัว การเกิดของบุตรคนแรกของเขาสำคัญต่อ เจมส์ มิลล์ ส่วนใหญ่เพราะให้โอกาสที่เขาจะดำเนินการทดลองอย่างถี่ถ้วนเพื่อให้รู้ว่าสมองมนุษย์สามารถรับข้อความรู้ได้เพียงใด ใน

ระยะเติบโตตอนต้นที่สุด เขาใช้โอกาสเช่นนั้นอย่างเต็มที่ทีเดียว และผลที่ได้รับถึงจะเป็นที่ประทับใจ แต่ก็ทรุดโทรมในขณะเดียวกัน

วัตถุที่เจมส์มิลล์ใช้ปฏิบัติงานฉลาดเหนือกว่าตนอย่างไม่มีปัญหา ไม่มีสิ่งอื่นใดที่อาจอธิบายผลสำเร็จดีเด่นของเด็กผู้นั้น จอห์น สจ๊วต มิลล์ เริ่มอ่านงานวรรณกรรมกรีกคล้าสสิคเมื่ออายุ ๓ ขวบ พออายุได้ ๘ ขวบ เขาก็ได้เรียนรู้ขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ได้เริ่มเรียนลาตินและทำหน้าที่สอนน้องสาวของเขา เขายังเริ่มศึกษาพีชคณิต ปรัชญา เคมี และเศรษฐศาสตร์ ในบางแขนงวิชาเหล่านี้ภายในไม่ช้าเขาก็รุดหน้าไปจนเกินกว่าขั้นที่บิดาของเขาจะสามารถช่วยได้ แล้วเขาจึงจำต้องอาศัยอัจฉริยภาพและสติปัญญาของตนเองเพื่อทำการศึกษาต่อไป ความสนใจสำคัญของมิลล์คือประวัติศาสตร์อันเป็นแขนงที่เขาศึกษาอย่างไม่รู้จักอิ่ม เมื่ออายุ ๑๑ เขาช่วยบิดาของเขาแต่งเรื่อง *ประวัติศาสตร์บริทิชอินเดีย* (History of British India) เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี เขาจบการศึกษาแล้วเขาก็ไปทำงานกับบิดาของเขาในบริษัทอีสต์ อินเดีย (East India Company) โดยเริ่มงานเป็นเสมียนในปี ๑๘๒๓ และราวปี ๑๘๕๖ เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นหัวหน้าสำนักงานอันเป็นตำแหน่งที่ได้เงินเดือนสูงมาก สองปีต่อมาเขาลาออกเมื่ออายุ ๕๒ เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการควบคุมอินเดียของอังกฤษ

ชีวิตของมิลล์ในการพาณิชย์กินเวลาเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และเป็นเรื่องที่เขาสนใจน้อย เมื่ออายุ ๑๖ ปี เขาได้ก่อตั้งกลุ่มปัญญาชนหนุ่ม และให้ชื่อคนเหล่านี้ว่า "นักประโยชน์นิยม" (utilitarians) ก่อน นอกจากบริษัทอีสต์อินเดีย มิลล์ได้เขียนและตีพิมพ์งานสำคัญที่สุดของเขาสองชิ้น คือ *ตรรกวิทยา* (Logic) และ *หลักการเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมือง* (Principles of Political Economy) อย่างไรก็ดี ทั้งหมดนี้รวมกันเข้าทำให้เกิดเป็นชีวิตที่ขาดสมดุลย์อย่างหนัก การดำรงชีวิตแบบหลอดทดลองในวัยหนุ่มประกอบกับความเพะวงสนใจอย่างแรงกล้ากับปัญหาใช้ความคิดยาก ๆ เป็นผลทำให้อารมณ์เสื่อมโทรม ซึ่งกระทบกระเทือนต่อสุขภาพทั้งทางกายและสมอง เขากลายเป็นคนเฉื่อยชา ปัญหาใหญ่ ๆ ทางสังคมซึ่งแต่ก่อนเขาเคยคิดว่าสำคัญยิ่ง มาตอนนี้ดูไม่มีความสำคัญ ที่ร้ายที่สุดก็คือ เขาเกิดตระหนักแน่ว่าเขาได้สูญเสียความสามารถที่จะมีอารมณ์ใด ๆ ได้ทั้งสิ้น เขาหันไปหาวรรณกรรมพวกโรแมนติค เวิดสเวอธ (Wordswarth) เป็นที่ประโลมจิตใจ

และให้ความพอใจแก่เขาในด้านอาหารอารมณ์ส่วนหนึ่ง แต่การช่วยทางจิตใจบังเกิดผลเมื่อขณะอายุ ๒๓ เขาได้พบและเกิดความรักกับภริยาของชายอีกคนหนึ่ง

นางแฮเรียต เทย์เลอร์ (Herriot Taylor) เป็นสตรีที่เก่ง เช่นเดียวกับมิลล์ เธออยู่ในวัยสาว และตอนนั้นสมรสไปกับชายซึ่งอุปนิสัยใจคอน่ายกย่องอย่างไม่ต้องสงสัย หากแต่เป็นคนขาดความสนใจทางปัญญาความคิด ภริยาของเขาไม่เป็นเช่นนั้น เธอเกิดนิยมชมชอบมิลล์ทันที และมิตรภาพจึงเริ่มขึ้น ซึ่งคงอยู่ตลอดเวลาถึง ๒๐ ปีจนกระทั่งมรณกรรมของเทย์เลอร์ ทำให้ภริยาหม้ายของเขาสมรสกับจอห์น สจ๊วต มิลล์ได้ อิทธิพลของแฮเรียต เทย์เลอร์ต่อมิลล์มีอยู่ใหญ่หลวง เธอกระตุ้นให้เกิดแนวทัศนะมนุษยธรรมและจินตนาการในตัวเขา และความรู้สึกแรงกล้าของเธอต่อคนต่ำต้อยในสังคมทำให้มิลล์ยึดถือหลักอุดมการณ์อย่างเช่นความเสมอภาคของสตรี และโครงการสวัสดิการสังคม ซึ่งใกล้กับคติสังคมนิยมอยู่มากทีเดียว นอกไปจากผลงานชุดแก้ไขเปลี่ยนแปลงเรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* ของเขา ซึ่งแต่ละชิ้นพาให้เขาออกห่างไปจากหลักปล่อยเสรี (laissez-faire) ของพวกสำนักเบนแธมแล้ว มิลล์ยังเขียนและตีพิมพ์งานอีกจำนวนหนึ่ง ที่สำคัญที่สุดสำหรับจุดประสงค์ของเขาได้แก่ *คติประโยชน์นิยม* (Utilitarianism) *อัตตชีวประวัติ* (Autobiography) *ว่าด้วยเสรีภาพ* (On Liberty) และ *รัฐบาลผู้แทน* (Representative Government) งานเขียนแต่ละเรื่องเป็นแบบฉบับความสนใจของมิลล์ตามลักษณะของมัน และแต่ละเรื่องแสดงให้เห็นอิทธิพลของแฮเรียต เทย์เลอร์ มิลล์ หลังจากแต่งงานได้เพียง ๗ ปี ภริยาของมิลล์ก็ถึงแก่กรรมด้วยวัณโรค เขารับเลี้ยงดูบุตรีของเธอคือ เฮเลน เทย์เลอร์ (Helen Taylor) ซึ่งทำหน้าที่ดูแลมิลล์ในวัยเสื่อมถอยและให้ความรักสนิทสนมแก่เขาอย่างที่ธรรมชาติของเขาต้องการ มิลล์ถึงแก่อนิจกรรมในปี ๑๘๗๓

จอห์น สจ๊วต มิลล์ และคติเสรีนิยมใหม่

งานเขียนของจอห์น สจ๊วต มิลล์ สะท้อนให้เห็นปัญหาอันเกิดจากระบบอุตสาหกรรมและประชาธิปไตยของอังกฤษ ซึ่งกำลังขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ปัญหาเหล่านี้ยังมิได้เป็นที่เห็นชัดกันสำหรับเบนแธมและกลุ่มสำนักปรัชญาเรดิกัล คนพวกนี้ฝากความหวังในการแก้ไขปรับปรุงให้กับระบบประชาธิปไตยทางการเมือง ซึ่งเน้นแข็งแรงถึงการควบคุมของชนชั้นกลาง และให้กับระบบเศรษฐกิจแบบปล่อยเสรี ความหวังเหล่านี้บรรลุผลเป็นส่วนใหญ่ แม้

จะไม่เป็นในชั่วชีวิตของพวกนักเสรีนิยมตอนต้น ถ้าหากคนพวกนี้สามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ตนพยายามอย่างจริงจังที่จะให้เกิดผลแล้ว เขาก็คงได้ประสบความผิดหวังเป็นอันมาก ในข้อหนึ่งเป็นที่เห็นได้ชัดว่า ผลงานอันเร้นลับของปัจจัยที่ไม่เห็นกันของการแข่งขันมิได้เกิดผลที่เป็นคุณเสมอไปอย่างที่แอดัมสมิธได้คาดทำนายเอาไว้ สภาพอันน่าสังเวชของชนชั้นคนงานอุตสาหกรรมเป็นประจักษ์พยานอันโจ่งแจ้งต่อข้อเท็จจริงที่ว่า นโยบายการจำกัดควบคุมของรัฐบาลในด้านการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจ ขาดความเหมาะสมโดยสิ้นเชิง ความคิดเสรีนิยมเบนเห็นได้อย่างชัดและฉับพลันออกไปจากหลักปัจเจกนิยมมาสู่หลักส่วนรวมนิยม (collectivism) ทั้งยังเป็นที่ชัดแจ้งด้วยว่าการขยายสิทธิเลือกตั้งไม่ใช่เป็นทางแก้ทั้งหมดสำหรับบรรดาความยุ่งยากซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ระบบการเมืองหนึ่ง ๆ สิทธิเลือกตั้งที่ขยายออกไปช่วยปลดเปลื้องการกดขี่อันมีอยู่ควบคู่ไปกับการควบคุมของชนหมู่น้อยพวกเจ้าของที่ดิน แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ซึ่งร้ายแรงเกือบปาน ๆ กัน แม้กระทั่งภายใต้ระบบสิทธิเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตย บุคคลก็อาจได้รับความเดือดร้อนใหญ่หลวงพอ ๆ กับที่อยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของจ้าวเผด็จการแต่ผู้เดียว*

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นลักษณะซับซ้อนอย่างไม่น่าเชื่อของปัญหาการปกครองสังคมอุตสาหกรรม โดยรากฐาน มันเป็นปัญหาการเมืองเก่าแก่แบบเดียวกัน คือ ปัญหาเสรีภาพกับสิทธิอำนาจซึ่งบรรดานักคิดได้ฟาดฟันกันมาตั้งแต่โบราณกาล แต่มาตอนนี้ ปัญหายิ่งเป็นเรื่องสลับซับซ้อนขึ้นเนื่องจากสภาวการณ์ใหม่อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเกิดขึ้นมากับการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม ความสับสนเห็นได้ชัดจากข้อเท็จจริงที่ว่า พวกหัวเสรีนิยมซึ่งมีความรู้สึกด้านมนุษยธรรมอย่างลึกซึ้งกำลังโต้เถียงสนับสนุนให้ถือหลักส่วนรวมนิยมมากขึ้นฝ่ายหนึ่ง และอีกฝ่ายหนึ่งให้ถือหลักปัจเจกนิยมมากขึ้น ในขณะเดียวกัน สถานการณ์เช่นนั้นอาจดูขัดกันในทางทฤษฎี แต่ในแง่ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องขัดกันแต่อย่างใดเป็นต้นว่าเป็นเรื่องสมเหตุสมผลทีเดียวที่จะเรียกร้องให้มีการแทรกแซงของรัฐบาลให้มากขึ้นเพื่ออำนวยสวัสดิการสังคม และในเวลาเดียวกันก็เรียกร้องให้มีเสรีภาพในการพูดมากขึ้นสำหรับบุคคล แม้ว่านี่ออกจะทำให้ปัญหาที่นักเสรีนิยมประสบกันในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ดูง่ายเกินไป แต่ก็เป็นการแสดงถึงปัญหาสองแพร่งที่คนเหล่านั้นเผชิญ และซึ่งระบบประชาธิปไตยสมัยใหม่ทั้งหลายยังคงประสบกันอยู่

---

* มิลล์เข้าใจถึงอำนาจทรราชย์ของชนฝ่ายข้างมากตามที่หมายถึงในหลักเกณฑ์ของเบนแธมและได้พยายามแก้ไขในข้อนี้ ดังที่เราจะได้เห็นต่อไป

การเข้าใจในสถานการณ์เช่นนี้ เป็นสิ่งจำเป็นต่อความเข้าใจถึงผลงานของจอห์น สจ๊วต มิลล์ มิลล์ไม่อาจจัดให้เข้าอยู่ในประเภทฝ่ายส่วนรวมนิยมหรือว่าปัจเจกนิยมได้เด็ดขาด เพราะเขาเป็นทั้งนักปัจเจกนิยมและนักส่วนรวมนิยม บรรดาความคิดที่เขาสนับสนุนหลักความเชื่อทั้งสองอย่างนี้ขึ้นอยู่กับเรื่องราวที่ความคิดเช่นว่านั้นถูกนำมาใช้ ความเอนเอียงที่เขามีอยู่ต่อหลักส่วนรวมนิยมดังที่เราได้เห็นมาแล้วนั้น เห็นได้ชัดจากการที่ให้มีกรณียกเว้นมากขึ้น ๆ จากหลักการเสรีนิยมในฉบับแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่อ ๆ มาของงานเขียนเรื่อง *เศรษฐกิจการเมือง* กระนั้นก็ตาม น้ำหนักความสนใจส่วนใหญ่ของเขาอยู่ในเรื่องของบุคคล ข้อที่ว่ามิลล์มองในแง่ดีน้อยกว่าเบนแธมและสาวกในเรื่องเกี่ยวกับผลดีของหลักการประชาธิปไตยนั้น จะเห็นได้ชัดจากทัศนะที่เขาแสดงไว้ในเรื่อง *รัฐบาลผู้แทน* ในเรื่องนี้เขารับความคิดประชาธิปไตย หากแต่ล้อม ๆ เอาไว้ด้วยข้อจำกัดเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ความหวาดเกรงที่สุดของเขาอยู่ที่ว่า นอกไปจากรัฐบาลแล้วสังคมเองจะเป็นผู้ทำลายหลักปัจเจกนิยม นี่เป็นประเด็นที่เขายกขึ้นในเรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ* ซึ่งโดยทั่วไปถือว่าเป็นงานเขียนยิ่งใหญ่ที่สุดของเขา ตลอดงานเขียนเหล่านี้และงานชิ้นอื่น ๆ มิลล์ยืนยันว่าเขายังคงยึดมั่นอยู่กับหลักความเชื่อในประโยชน์นิยม เขาจะเป็นเช่นนั้นหรือไม่ ก็เป็นที่ถกเถียงกันอยู่มาก อย่างไรก็ตามเราอาจกล่าวได้ว่า หลักประโยชน์นิยมแตกต่างออกไปเป็นอย่างมากทีเดียว เมื่อมิลล์จบลงกับหลักการนี้

"รัฐบาลผู้แทน" ของมิลล์

ในหนังสือเรื่อง *รัฐบาลผู้แทน* มิลล์เทอดทูนคุณธรรมของประชาธิปไตยและเตือนถึงอันตรายของมัน ในส่วนที่ทำให้ได้มาซึ่งเสรีภาพของบุคคล ประชาธิปไตยเป็นหลักความคิดที่มีคุณค่าอย่างสูง และในฐานะเป็นรูปรัฐบาลหนึ่ง ประชาธิปไตยเป็นรูปที่ดีที่สุดเท่าที่เคยเห็นมา ประชาธิปไตยมีส่วนส่งเสริมคนยิ่งกว่าระบบอื่นใดทั้งสิ้น ณ ที่นี้เราควรสังเกตว่าในการพิจารณาถึง *การส่งเสริม* คน มิลล์กำลังแตกออกไปจากหลักการของประโยชน์นิยมตามที่เบนแธมได้แสดงไว้ พวกสำนักปรัชญาเรดิกัลสนใจกับความผาสุกของคน ไม่ใช่การส่งเสริมคน คนเหล่านี้สนับสนุนประชาธิปไตยเพราะคิดว่าประชาธิปไตยส่งเสริมจุดมุ่งหมายนี้มากกว่าระบบอื่นใด ตรงกันข้าม

มิลล์นิยมประชาธิปไตยเพราะเขาคิดว่าคนจะ *ดีขึ้น* ภายใต้ระบบนั้น แม้ว่าจะไม่เป็นสุขขึ้นด้วย ความรู้สึกเช่นนี้มิลล์บอกว่าระบบอำนาจเด็ดขาดที่เลวยังจะดีกว่าระบบอำนาจเด็ดขาดที่ดี เพราะระบบอำนาจเด็ดขาดย่อมทำให้ต่ำต้อยเสมอ และถ้าหากระบบนี้มีเมตตาธรรมแล้ว ประชาชนก็มักที่จะยอมรับเอาความต่ำต้อยของตนเข้าไว้ ข้อเปลี่ยนแปลงหลักการประโยชน์นิยมนี้ไม่ใช่กรณีเดียวที่มิลล์แยกออกจากแนวที่เบนแธมวางไว้ เป็นต้นว่า ในหนังสือเรื่อง *คติประโยชน์นิยม* มิลล์เริ่มต้นด้วยการยอมรับหลักอ้างอิงเกี่ยวกับ "ความผาสุกใหญ่ที่สุด" แล้วจึงถกว่าหลักนี้จะต้องวัดด้วยวิธีการทั้งแง่ปริมาณและคุณภาพ กล่าวโดยย่อ มิลล์แยกแยะความผาสุกชนิดต่าง ๆ โดยกล่าวว่ามีชนิดที่สูงกว่าและต่ำกว่า นี่เป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้สำหรับเบนแธมผู้ซึ่งถือว่า "การละเล่นก็ดีเท่า ๆ กับกวีนิพนธ์" สำหรับมิลล์ สิ่งที่คนเรา *เป็นอยู่* สำคัญเท่า ๆ กับสิ่งที่คน *กระทำ* ข้อนี้เขาเน้นไว้ในเรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ*

มิลล์เห็นว่า อันตรายของประชาธิปไตยเกิดขึ้นจากประโยชน์ที่ประชาธิปไตยยื่นให้นั่นเอง ในระบอบประชาธิปไตย คนเป็นอิสระที่จะแสวงผลประโยชน์ของตนเอง ถ้าคนฉลาด คนก็จะเข้าใจว่าผลประโยชน์อันเห็นแก่ตัวของตนไม่อาจแยกได้จากของส่วนรวม และความเข้าใจอันนี้จะทำให้คนปฏิบัติเพื่อให้ได้เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลโดยอาศัยประโยชน์ด้านสังคม โชคร้ายที่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถแสดงความเห็นการณ์ไกลเช่นนี้ คนส่วนใหญ่จะต้องถูกบีบบังคับให้อยู่ในแนวทางของผลประโยชน์ที่แท้จริงของตน แต่ความจำเป็นอันนี้ไม่ใช่เป็นเหตุอ้างสนับสนุนอำนาจปกครองของชนชั้นนำ คนเราจะต้องปล่อยให้มีส่วนร่วมระดับหนึ่ง หาไม่แล้วการสูญเสียเสรีภาพของเขาจะใหญ่ยิ่งกว่าประโยชน์ทางวัตถุใด ๆ ที่อาจได้มาด้วยระบบอำนาจเด็ดขาด ไม่ว่าจะมีเมตตาธรรมสักเพียงใดก็ตาม คำตอบคือระบบผู้แทน แต่เป็นระบบที่ค่อนข้างซับซ้อนกว่าที่เบนแธมคิดเอาไว้

ระบบผู้แทนของมิลล์ประกอบด้วยสามระดับ คือ ประชาชน ผู้แทนที่เลือกตั้งของประชาชน และองค์กรกำหนดนโยบาย หน้าที่ของเหล่าราษฎร คือ เลือกตัวแทนนิติบัญญัติของตน ราษฎรสามารถทำการเลือก และกรรมวิธีเลือกตั้งยังรวมถึงการอภิปราย การหารือการวิพากษ์วิจารณ์และการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับนี้เป็นฐานของระบบผู้แทนที่ดี บรรดาผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้น ถือว่าจะมีความรู้และการวินิจฉัยที่เหนือกว่าของผู้เลือกตั้ง อย่างไรก็ดี ผู้แทนจะไม่มีความสามารถทำการบัญญัติกฎหมายอันสลับซับซ้อนซึ่งจำเป็น

สำหรับสังคมอุตสาหกรรมอันสับสน สำหรับองค์กรที่สามารถเหนือกว่านี้จะต้องมีองค์กรที่ประกอบด้วยผู้ชำนาญการที่ผ่านการฝึกอบรมในแขนงงานวิชาชีพของตน และอยู่ห่างออกไปขั้นหนึ่งจากการรับผิดชอบโดยตรงต่อมหาชน องค์กรเช่นว่านั้นไม่ควรปล่อยให้ทำการบัญญัติกฎหมายด้วยอำนาจของตนเอง หากความสามารถที่เหนือกว่าจะทำให้องค์กรนี้สามารถเข้าใจได้ดีกว่าทั้งประชาชนหรือผู้แทนว่า นโยบายอะไรมุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม หน้าที่ของผู้ชำนาญการเหล่านี้ คือ เสนอบทบัญญัติต่อผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้ง ทางฝ่ายผู้แทนหรือนักนิติบัญญัติก็จะทำการอภิปรายตั้งข้อถามสมาชิกขององค์กรวางนโยบาย อธิบายมาตรการต่อผู้เลือกตั้งของตนซึ่งเท่ากับให้การศึกษาแก่เขาเหล่านั้น และในที่สุดจะรับหรือไม่ก็ปฏิเสธนโยบายที่เสนอมาให้ตนพิจารณา บรรดาผู้แทนยังมีอำนาจถอดถอนสมาชิกขององค์กรวางนโยบาย เช่นเดียวกับที่ตนเองก็อาจถูกผู้เลือกตั้งของตนถอดถอนได้ จริงอยู่อำนาจถอดถอนอาจถูกประชาชนหรือผู้แทนของตนใช้ไปในทางที่ผิดได้ แต่ก็จำเป็นเพื่อรักษาส่วนของความรับผิดชอบไว้ หาไม่แล้ว หลักการประชาธิปไตยจะถูกทำลายไป

ระบบผู้แทนลักษณะนี้ จะลดหย่อนอันตรายอันเกิดจากการใช้หลักการประชาธิปไตยโดยไม่มีขอบเขตจำกัดจนเกินไปได้อย่างมากทีเดียว อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีข้อระมัดระวังอีกสองประการ แม้จะมีบทบัญญัติป้องกันไว้ แต่เสียงส่วนใหญ่ก็อาจใช้อำนาจควบคุมในระดับที่เป็นภัยต่อฝ่ายเสียงส่วนน้อยได้ อีกนัยหนึ่ง ไม่มีอะไรจำกัดขอบเขตการก่อตั้งพรรคฝ่ายเสียงส่วนใหญ่ มิลล์เชื่อว่า กลุ่มชนผู้ปกครองใด ๆ รวมทั้งชนส่วนใหญ่มักเอนเอียงที่จะใช้อำนาจของตนเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ทางที่ดีที่สุดที่จะยับยั้งความมุ่งหวังเช่นนี้ก็ โดยจัดการป้องกันมิให้มีการก่อตั้งพรรคฝ่ายเสียงส่วนใหญ่เสีย นี่อาจทำได้โดยตั้งพรรคที่สามซึ่งจะถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างสองพรรคที่ใหญ่กว่าและแข่งกัน เป็นไปได้ที่จะจัดระเบียบแบ่งสรรผู้แทนซึ่งจะส่งเสริมให้มีการก่อตั้งพลังที่สามเช่นว่านั้น และในขณะเดียวกันป้องกันมิให้พรรคใหญ่พรรคหนึ่งใดได้จำนวนที่นั่งส่วนใหญ่ในสภานิติบัญญัติ ข้อป้องกันอีกอย่างหนึ่งที่มิลล์เสนอ คือ ให้เปิดทางอยู่เสมอสำหรับกลุ่มชนฝ่ายข้างน้อยที่จะเป็นฝ่ายข้างมากได้ กลุ่มผู้ปกครอง (ถือเอาว่าและควรให้เป็นกลุ่มผสม) จะต้องไม่ปฏิบัติการใด ๆ ที่จะขัดขวางกลุ่มฝ่ายค้านที่จะขึ้นมาแทนที่ตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายและสันติ โดยสาระข้อป้องกันเช่นว่านี้ก็ได้แก่ หลักประกันสิทธิวิพากษ์วิจารณ์ หลักประกันเสรีภาพของการพูด หนังสือพิมพ์และการประชุมซึ่งทำให้สิทธิมีความหมายขึ้น

"ว่าด้วยเสรีภาพ" ของมิลล์

เรื่อง *รัฐบาลผู้แทน* เป็นทางแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลกับรัฐบาล ใน เรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ* มิลล์เกี่ยวข้องกับปัญหาซึ่งยิ่งเข้ากับเรื่องราวของสมัยใหม่ขึ้น คือปัญหาเสรีภาพของบุคคลในสังคมเอง ความกลัวของมิลล์มีว่า สังคมอันกว้างใหญ่และรวมศูนย์ (monolithic) ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในภาวะแวดล้อมของระบบอุตสาหกรรมนั้น เป็นภัยคุกคามต่อฐานะบุคคลยิ่งกว่ารัฐบาลเป็นการยุติธรรมที่จะกล่าวว่า ทัศนะของมิลล์ในเรื่องนี้สมควรได้รับการพิจารณาใช้ความคิดกันของคนในปัจจุบันยิ่งกว่างานเขียนอื่น ๆ ของเขา ความรู้สึกจริงใจจนเป็นความแรงกล้าของถ้อยคำของมิลล์ในเรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ* แสดงให้เห็นว่า ตัวเขาเองก็มีความสนใจในงานเรื่องนี้ยิ่งกว่าเรื่องอื่นใด

มิลล์บอกว่า เรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ* เป็นเรื่องเกี่ยวกับ "ธรรมชาติและข้อจำกัดของอำนาจซึ่งสังคมอาจใช้ได้โดยชอบต่อบุคคล"* ในอดีต การขัดแย้งระหว่างอิสรภาพกับสิทธิอำนาจเป็นการแข่งดีระหว่างประชาชนกับรัฐบาล อิสรภาพหมายความถึงเป็นอิสระ *จาก* รัฐบาล ปัญหานี้ลดความสำคัญลงเมื่อความคิดประชาธิปไตยและระบบผู้แทนเจริญเติบโตขึ้น อำนาจของรัฐบาลอาจถูกจำกัดด้วยบทป้องกันต่าง ๆ ทางรัฐธรรมนูญ แต่ว่าสังคมก็อาจเป็นทรราชย์ได้เหมือนกัน และไม่จำเป็นต้องอาศัยตัวแทนรัฐบาลในการกระทำเช่นนั้น สังคมมีวิธีการสัมฤทธิผลอย่างสูงของตนเอง

> "สังคมอาจและทำการปฏิบัติตามอาณัติของตนเอง ถ้าสังคมออกอาณัติที่ผิดแทนที่จะเป็นอาณัติที่ถูกหรืออาณัติใด ๆ ก็ตามในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนไม่ควรยุ่งเกี่ยวด้วยแล้ว ก็เป็นการที่สังคมกระทำการใช้อำนาจทรราชย์ทางสังคมอันน่ากลัวยิ่งกว่าการกดขี่ทางการเมืองหลาย ๆ อย่างเสียอีก เพราะแม้จะมิได้อาศัยวิธีลงโทษรุนแรงเช่นนั้น แต่สังคมเปิดให้มีช่องทางหลีกเลี่ยงได้น้อยกว่า โดยสอดแทรกเข้าไปในเรื่องรายละเอียดของชีวิตอย่างลึกซึ้งยิ่งกว่านัก และโดยบังคับจิตใจลงเป็นทาส เพราะฉะนั้นการคุ้มครองให้พ้นจากอำนาจทรราชย์ของเจ้าหน้าที่รัฐจึงไม่พอ แต่ยังจำเป็นต้องมีการคุ้มครองต่ออำนาจทรราชย์ของความคิดเห็นและความรู้สึกที่ครอบงำ ต้องมีการคุ้มครองต่อความเอนเอียงของสังคมที่จะอาศัยวิธีการอื่นนอกเหนือไปจากการลงโทษทางการเมืองเพื่อบังคับครอบความคิด และการปฏิบัติของตนเองให้เป็นกฎความประพฤติเหนือบรรดาผู้ที่คิดเห็นแตกต่างกับตน ต่อความเอนเอียงที่จะกดความเจริญขยายตัวและถ้าเป็นไปได้ ที่จะขัดขวางมิให้มีการสร้างปัจเจกภาพอันไม่กลมกลืนกับแนวทางของตนและยังบังคับให้อุปนิสัยจิตใจทั้งหมดเจริญรอยตามแบบของตนเองด้วย" (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๒๕๘)

* John Stuart Mill, On Liberty, in Essential Works of John Stuart Mill (เรียบเรียงและบทนำโดย Max Lerner), Bantham Books, Inc., New York, 1961. หน้า ๒๕๕

เป็นการยากที่จะอธิบายเหตุผลของมิลล์ได้ชัดเจนกว่าตัวของเขาเองจากถ้อยคำเหล่านี้ สังคมรวมทั้งรัฐบาลออกกฎข้อบังคับ และสังคมแม้จะมิได้กำหนดโทษของการฝ่าฝืนทำนองเดียวกับรัฐบาลกระทำ แต่ก็ลงโทษการฝ่าฝืนอย่างหนัก สังคมทำเช่นนั้นได้แนบเนียนและดื้อดันยิ่งกว่า ทำให้มี "ช่องทางหลีกเลี่ยงได้น้อยกว่า" จากเขตอำนาจของสังคม อันเป็นเขตอำนาจที่ครอบคลุมไปทั่วยิ่งกว่าที่รัฐบาลมีอยู่ ถ้าหากคนส่วนใหญ่ของสังคมเห็นพ้องกันในมาตรฐานความประพฤตินั้น ๆ แล้ว สังคมก็มักถือเอาหลักธรรมเป็นอย่างเดียวกับอคติของตนเอง แล้วลงโทษผู้ที่ไม่ดำเนินชีวิตตามมาตรฐานเหล่านั้นอย่างทารุณ

มิลล์บอกว่า ทุนคนเข้าใจได้ว่าเสรีภาพเด็ดขาดสำหรับบุคคลในสังคมเป็นไปไม่ได้ ปัญหาอยู่ที่ว่าควรขีดเส้นแบ่งที่ตรงไหนระหว่างสิ่งที่บุคคลหนึ่งมีสิทธิกระทำ และสิ่งที่สังคมมีสิทธิห้ามมิให้เขากระทำ จะต้องวางหลักเกณฑ์วัดการขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์เหล่านี้ มิลล์ให้มาตรฐานวัดเช่นว่านี้

> จุดมุ่งหมายประการเดียวที่มนุษยชาติสมควรทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมเข้าแทรกแซงกับเสรีภาพกระทำการของสมาชิกคนใดของตน คือ การคุ้มครองตนเอง ข้อที่ว่า จุดประสงค์ประการเดียวเพื่อให้อำนาจถูกใช้โดยชอบธรรมต่อสมาชิกคนใดของประชาคมที่เจริญ อันขัดต่อเจตจำนงของเขา คือ เพื่อป้องกันมิให้เป็นภัยแก่ผู้อื่น ลำพังประโยชน์ของสมาชิกผู้นั้นเองไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือใจไม่ใช่เหตุอ้างที่เพียงพอ" (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๒๖๓)

ในที่นี้ มิลล์ยอมรับหลักการ "อันตรายที่ชัดแจ้งและรีบด่วน" สังคมมีเหตุผลอันชอบที่จะจำกัดการกระทำของบุคคล ถ้าหากการจำกัดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคุ้มครองสังคม ไม่มีเหตุสมควรที่จะจำกัดเพียงเพื่อให้ได้มีการปฏิบัติตามหรือเพื่อให้ได้ประโยชน์ต่อผู้กระทำเองเท่านั้น มิลล์บอกว่าเป็นการเหมาะสมโดยสมบูรณ์ที่จะพยายามชักจูงโดยอาศัยเหตุผลอ้างอิงมิให้บุคคลกระทำการในลักษณะที่คนฝ่ายข้างมากเห็นว่าผิด แต่ไม่ควรใช้ข้อจำกัดบังคับเอานอกจากว่าคนฝ่ายข้างมากในบางแง่จะได้รับอันตรายจริง ๆ

มิลล์บอกว่า แม้การกระทำส่วนบุคคลบางอย่างเป็นภัยอย่างเห็นได้ชัดและจะต้องถูกห้าม แต่ก็มีเรื่องของมนุษย์บางด้านที่ไม่ควรถูกจำกัดเลย

> "ประการแรก ข้อนี้ประกอบด้วยอาณาภายในของจิตสำนึก ความต้องการอิสรภาพของมโนธรรมในความหมายอันสมบูรณ์ที่สุด อิสรภาพของความคิดและความรู้สึก เสรีภาพเด็ดขาดของความคิดเห็น

> และความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นในด้านปฏิบัติหรือคิดค้นในด้านวิทยาศาสตร์ จิตใจหรือศาสนา.. ประการที่สองหลักการนี้ต้องการให้มีอิสรภาพของรสนิยมและการแสวงหา อิสรภาพของการวางแผนชีวิตของเราให้เหมาะสมกับนิสัยใจคอของเรา อิสรภาพของการกระทำตามที่เราชอบโดยอยู่ภายใต้ผลสืบเนื่องอันอาจบังเกิดขึ้น ทั้งนี้โดยปราศจากการขัดขวางเพื่อนมนุษย์ของเราตราบเท่าที่สิ่งที่เราทำมิได้เป็นภัยแก่เขาเหล่านั้น แม้ว่าเขาจะคิดว่าการประพฤติของเราโง่เขลา บิดเบือน หรือผิด ประการที่สาม จากอิสรภาพของแต่ละบุคคลนี้ ก็ตามมาด้วยอิสรภาพภายในข้อจำกัดเดียวกันของการรวมกันในหมู่บุคคลทั้งหลาย คือ เสรีภาพที่จะเข้ารวมกันเพื่อจุดประสงค์ใด ๆ อันไม่เป็นภัยต่อผู้อื่น"
> (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๒๖๕)

เสรีภาพของมโนธรรม ของความคิด ของการพูดและความคิดเห็น ของชีวิตส่วนตัว และเสรีภาพของการสมาคม (นอกจากจะมุ่งเป็นภัยต่อผู้อื่น) เหล่านี้เป็นเสรีภาพจำเป็นซึ่งสังคมไม่ควรแทรกแซงด้วยเลย เราไม่ควรถือเอาว่าคนทั้งหมดเห็นด้วยกับหลักการนี้ คนทั้งหมดอาจบอกว่าเห็นด้วยแต่ตามที่จริงเขาไม่เห็นด้วย บ่อยเหลือเกินที่เสรีภาพได้รับแต่กำนัลปาก ในขณะเดียวกันที่มีการบีบคั้นให้ปฏิบัติตามอันเป็นการบั่นทอนลำลายหลักการนี้เอง

เมื่อเสรีภาพเป็นเรื่องเสรีภาพของความคิดเห็นแล้ว ก็จะต้องเป็นเสรีภาพที่เด็ดขาด ในคำกล่าวที่มักนำมาอ้างถึงบ่อยที่สุดตอนหนึ่ง มิลล์บอกว่า "ถ้าหากมนุษยชาติทั้งหมด หักออกหนึ่งมีความคิดเห็นอย่างหนึ่ง และมีเพียงคนเดียวที่มีความคิดเห็นตรงกันข้าม มนุษย์เหล่านั้นก็ไม่มีเหตุผลสมควรที่จะปิดปากคน ๆ เดียวนั้นมากไปกว่าที่เขาคนเดียวจะมีเหตุสมควรจะปิดปากมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น ถ้าหากเขาผู้นั้นมีอำนาจ" (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๒๖๙) ทำไมจึงเป็นเช่นนี้เล่า ในประการแรกการที่จะปิดปากความคิดเห็นหนึ่งเท่ากับเป็นการปล้นมนุษยชาติ ถ้าหากความคิดเห็นที่ถูกปิดปากถูกต้อง การสูญเสียย่อมเห็นได้ชัด แต่ถ้าหากผิด คนเราก็เสียโอกาสที่จะได้มองเห็นได้อย่างชัดเจนขึ้นและเกิดรอยประทับของความจริงที่มีชีวิตชีวาขึ้น ซึ่งเป็นผลเกิดจากการขัดแย้งกันระหว่างถูกกับผิด ในประการที่สอง ความจริงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง ความจริงเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ ถึงแม้ว่าเราจะรู้ความจริงในวันนี้ แต่เราต้องยอมรับรู้ว่ามันอาจจะไม่สู้เป็นจริงนักในวันพรุ่งนี้ การที่จะธำรงรักษาความสมบูรณ์ของความจริงนั้น เสรีภาพในการพูดเป็นสิ่งจำเป็น ประการที่สามเราไม่อาจถือได้อย่างที่บางคนอ้างกันว่า ไม่มีอะไรจริง ๆ ที่ต้องกังวล เพราะแม้จะมีการบังคับปราบปรามกัน แต่ความจริงก็จะมีชัยเสมอในที่สุด มิลล์บอกว่า ข้อเท็จจริงมีว่าประวัติ

ศาสตร์เต็มไปด้วยตัวอย่าง "ของความจริงที่ถูกกำจัดด้วยการรังควานทำลาย" ประการที่สี่ การปิดปากความคิดเห็นเป็น "การถือหลักความไม่รู้จักผิด" ของฝ่ายผู้ที่ทำการปิดปาก แต่ไม่มีผู้ใดที่ไม่รู้จักผิด และไม่มีผู้ใดสามารถรู้ความจริงไปทั้งหมด ประการสุดท้ายความจริงจำเป็นต้องถูกโจมตีอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรักษาความแข็งกล้าของความจริงเอาไว้

แทนที่จะจำกัดควบคุมการไม่คล้อยตาม สังคมกลับควรให้การส่งเสริม ความก้าวหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะด้วยบรรดาบุคคลที่คิดอย่างเสรีและมีจินตนาการ บุคคลจะต้องออกไปจากวงกรอบอ้างอิงซึ่งประกอบเป็นสถานะเดิม การจำกัดควบคุมเป็นการขัดขวางการริเริ่มและความก้าวหน้า แม้นักคิดที่รุนแรงที่สุดก็ไม่ควรถูกบั่นทอนจากการแสดงความคิดเห็นของตน คนพวกนี้อาจมีทัศนะผิดอย่างสิ้นเชิง แต่ถ้าเขาถูกขัดขวางมิให้ออกความคิดเห็นแล้ว บรรดาคนที่รุนแรงน้อยกว่า และมีเหตุผลกว่าอาจกลัวที่จะออกความคิดเห็นของตนเองก็ได้

> "ในยุคนี้ เพียงแต่ตัวอย่างของการไม่คล้อยตาม เพียงแต่การปฏิเสธไม่ยอมคุกเข่าให้แก่กฎธรรมเนียมในตัวเองเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง เพราะเหตุว่าอำนาจทรราชย์ของความคิดเห็นทำให้ความผิดปกติเป็นของน่าอับอายนี่เอง จึงเป็นที่พึงปรารถนาว่าประชาชนควรผิดปกติเพื่อออกไปให้พ้นจากอำนาจทรราชย์นั้น ความผิดปกติมีอยู่จำนวนมากเสมอเมื่อและในที่ที่ความเข้มแข็งของนิสัยใจคอมีอยู่จำนวนมากและจำนวนของความผิดปกติในสังคมหนึ่งโดยทั่วไปมีส่วนสัดตามจำนวนของอัจฉริยภาพของความกล้าแข็งทางสมองและกำลังจิตซึ่งสังคมนั้นมีอยู่ ที่ว่าคนจำนวนน้อยเหลือเกินกล้าเป็นคนผิดปกตินั้น เป็นเครื่องวัดอันตรายสำคัญของยุคสมัยนั้น ๆ" (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๓๑๕)

สรุป

เหตุผลอ้างอิงของมิลล์สนับสนุนเสรีภาพเป็นหลักประโยชน์นิยมจริงหรือ ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามิลล์ถือเช่นนั้น เขาบอกว่าเหตุผลที่อ้างไม่ได้อาศัยรากฐานเรื่องสิทธินามธรรม คนควรมีเสรีภาพแสดงความคิดเห็นของตน ไม่ใช่เพราะว่าคนมีสิทธิธรรมชาติที่จะทำเช่นนั้น หากเพราะความผาสุกใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุดจะเป็นผลขึ้นได้ด้วยวิธีนี้ บรรดาประโยชน์ที่มีต่อสังคมจากการยึดถือหลักการเสรีภาพในการพูดถูกยกมาอ้างตลอดงานเขียนของมิลล์ และเราไม่มีเหตุผลที่จะกังขาในความจริงใจของเขาในเรื่องนี้ ตรงกันข้าม เป็นที่แน่นอนเท่า ๆ กันว่า มิลล์ถือเสรีภาพไม่เพียงแต่ในฐานะเป็นทางไปสู่ความผาสุกเท่านั้น หากในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายในตัวเองด้วย ในข้อนี้มิลล์

แตกต่างจากบรรดาผู้สนับสนุนหลักประโยชน์ในตอนต้น ๆ พวกสำนักเบนแธมแสวงหาประชาคมที่ผาสุก แต่มิลล์ต้องการประชาคมที่เป็นธรรม พวกสำนักเบนแธมย้ำถึงประโยชน์ซึ่งคนจำนวนมากกว่ามีสิทธิที่จะได้รับ มิลล์เห็นด้วย แต่ความสนใจของเขากับบุคคลเห็นได้ชัดแจ้งเกินกว่าที่จะยอมให้ความใส่ใจอย่างหมดสิ้นกับ "คนจำนวนมากที่สุด" สำหรับมิลล์แล้ว เสรีภาพเป็นคุณค่าทั้งของบุคคลและสังคม และในเรื่อง *ว่าด้วยเสรีภาพ* เขาเน้นเรื่องบุคคลอย่างใหญ่หลวงเสียจนยากที่เราจะหลีกเลี่ยงข้อสรุปได้ว่า คุณค่าส่วนบุคคลสำหรับมิลล์สำคัญยิ่งกว่าคุณค่าส่วนสังคม มิลล์ยังแตกต่างจากคนสมัยก่อนเขาในการที่ปฏิเสธไม่ยอมคำณวนคุณค่าทางศีลธรรมเพียงในแง่ของความเจ็บปวดและความพอใจแต่อย่างเดียว * หรืออย่างน้อยที่สุด ความเจ็บปวดและความพอใจตามที่พวกสำนักเบนแธมเข้าใจ สำหรับมิลล์ ประชาคมที่มีศีลธรรมเป็นประชาคมที่ศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้รับการเคารพยกย่อง ไม่ใช่ประชาคมที่ทุกคนสุขสำราญกันอย่างเหลือเฟือ กล่าวโดยย่อ ประชาคมที่ดีมีศีลธรรมประกอบด้วยบุคคลทั้งหลายที่เป็นเสรีและมีศีลธรรม เสรีภาพและหลักธรรมควบคู่ไปด้วยกันสิ่งหนึ่งไม่อาจมีได้โดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่ง เราอาจสรุปโดยให้มิลล์ชี้แจงเหตุผลจากถ้อยคำของเขาเอง

> "คุณค่าของรัฐหนึ่งในที่สุดแล้ว ก็คือคุณค่าของเหล่าบุคคลที่ประกอบเป็นรัฐนั้น และรัฐหนึ่งที่ยอมปล่อยให้ผลประโยชน์ของการขยายและปรับปรุงทางความคิดอ่าน *ของเขาเหล่านั้น* ลงไปอยู่ในฐานะแต่เพียงความชำนาญทางบริหารในรายละเอียดของกิจการงาน หรือสิ่งทำนองนั้นซึ่งได้มาจากการปฏิบัติ รัฐหนึ่งที่บั่นทอนผู้คนของตนเอง เพื่อว่าคนเหล่านั้นจะได้เป็นเครื่องมือที่ว่านอนสอนง่ายอยู่ในอุ้งมือตน แม้เพื่อจุดประสงค์ที่เป็นคุณก็ตาม จะพบว่า ด้วยคนต่ำต้อย ย่อมไม่มีสิ่งยิ่งใหญ่อาจบรรลุผลได้อย่างแท้จริงและจะพบว่า การที่ทำให้เครื่องกลไกสมบูรณ์ โดยเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างไปนั้น ผลที่สุดแล้ว จะไม่ให้อะไรแก่รัฐนั้นเลย เพราะเหตุที่ขาดกำลังสำคัญยิ่งยวด ซึ่งตนต้องการขจัดให้พ้นไปมากกว่า เพื่อว่าเครื่องกลไกนั้นจะได้ทำงานราบรื่นขึ้น" (*ว่าด้วยเสรีภาพ* หน้า ๓๖๐)

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๗๑๔

๑๙ ม๊ากซ์

ระบบนายทุนอุตสาหกรรมรุดหน้าไปไกลในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ในยุโรปตะวันตก เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ นี่เป็นสมัยที่ความกังวลทวีขึ้นสำหรับบรรดาผู้ที่เคยเห็นในแง่ดีต่อความเชื่อของตนที่ว่า นโยบายปล่อยเสรีในทางเศรษฐกิจจะสามารถขบปัญหาจำนวนมากมายซึ่งเกิดขึ้นกับการเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม สมาชิกสำนักคล๊าสสิค ซึ่งถือหลักของแอดัม สมิธ ไม่มีทางจะหลุดพ้นออกไปจากหลักการของปราชญ์ชาวสก๊อตเกี่ยวกับ "มือที่มองไม่เห็น" แต่คนเหล่านี้ก็ไม่ถึงกับมั่นใจในผลของการปฏิบัติตามหลักการนี้ โรเบิต มัลธัส (Robert Malthus ค.ศ. ๑๗๖๖-๑๘๓๔) นักบวชอารมณ์เศร้า ทำนายอนาคตอันน่ากลัวสำหรับเชื้อชาติมนุษย์ โดยอ้างว่าจำนวนของคนจะใหญ่โตเกินไปเสมอสำหรับวัตถุสิ่งของที่จะอำนวยให้ได้ เพราะว่าประชากรเพิ่มจำนวนขึ้นทวีคูณแบบอัตราเรขาคณิต และเครื่องยังชีพเพิ่มขึ้นตามอัตราเลขคณิต เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo ค.ศ. ๑๗๗๒-๑๘๒๓) แสดงทฤษฎีว่าด้วยค่าเช่าทางเศรษฐกิจของตนซึ่งถือว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรธรรมชาติไป และด้วยเหตุนี้จึงบังคับให้ราคาสูงขึ้นเป็นผลเสียหายต่อคนงานและนายทุน ซึ่งอาศัยทรัพยากรเหล่านี้ นอกจากนั้น ริคาร์โดยังได้คิดทฤษฎีว่าด้วยค่าแรงงานยังชีพ "กฎเหล็กของค่าแรงงาน" ซึ่งถือว่าคนงานไม่เคยได้รับค่าจ้างมากไปกว่าที่พอให้ได้มีอุปทานของแรงงาน และอัตราค่าจ้างนี้ มักจะไม่มากไปกว่าที่พอให้คนงานและครอบครัวของเขาดำรงชีพอยู่ได้

เหล่านี้ถ้าจะเป็นทัศนะในแง่ร้าย แต่ก็ดูจะอาศัยอิงข้อเท็จจริงอยู่ ระบบนายทุนอุตสาหกรรมมีส่วนส่งเสริมให้เกิดชนชั้นใหม่ชั้นหนึ่งในสังคม ชนชั้นนี้คือคนงานอุตสาหกรรมหรือชนกรรมาชีพ (proletariat) ผู้ไม่อยู่ในฐานะที่จะมีเครื่องมือผลิตในระบบใหม่ซึ่งใช้เครื่องจักรใหญ่ ๆ

และแพง และเป็นผู้ถูกบังคับให้ต้องอาศัยผู้ ที่สามารถเป็นเจ้าของเครื่องมือผลิตด้วยการสะสมทุน การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วมีส่วนทำให้ฐานะของชนกรรมาชีพเลวร้ายลง ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๑๕ ถึง ๑๙๑๔ ประชากรของยุโรปเพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว นี่เป็นระยะที่ไม่มีสงครามใหญ่ ๆ มาลดจำนวนคนวัยฉกรรจ์ ทั้งยังเป็นเวลาที่มีการแพร่ความรู้ทางแพทย์ มีการปรับปรุงทางสุขาภิบาลและเพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงอันเป็นประโยชน์อย่างสูงทั้งหมดเหล่านี้ก่อให้เกิดผลร้ายบางอย่างด้วยเหมือนกัน ในประการหนึ่ง มีคนจำนวนมากเกินไปสำหรับงานที่ระบบโรงงานที่กำลังเติบโตขึ้นจะอำนวยให้ได้ แล้วคนพวกที่แสวงหางานก็พรั่งพรูเข้าไปยังเมืองต่าง ๆ ซึ่งไม่พร้อมอย่างน่ากลัวที่จะรับคนเหล่านั้น และทำให้เกิดการขาดแคลนที่อยู่อาศัยอย่างร้ายแรง

ในสมัยที่ไม่มีกฎหมายที่มุ่งขบปัญหารีบด่วนที่สุดเหล่านี้ พวกนายจ้างก็เรียกร้องให้ทำงานมาก ๆ แลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทนที่ต่ำอย่างน่าสงสาร จำนวนชั่วโมงทำงานมีตั้งแต่ ๑๒ ถึง ๑๖ ชั่วโมงต่อวัน และเพราะเหตุที่ผู้หญิงและเด็กอาจจ้างได้ถูกกว่าผู้ชาย คนเหล่านี้จึงทวีจำนวนยิ่ง ๆ ขึ้นตามเหมืองแร่และโรงงานต่าง ๆ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทำให้สามารถใช้เครื่องจักรแทนคนได้ ซึ่งยิ่งทำให้ปัญหาตกงานเลวร้ายลงไปและยั่วยุให้เกิดการกระทำเพื่อพยายามตอบโต้อันไร้ผลอย่างเช่น การจราจลลัดไดท์ (Luddite) ในอังกฤษ โดยพวกคนงานพากันโจมตีเครื่องจักรซึ่งทำให้คนต้องออกจากงาน ปฏิกิริยาเช่นนั้นไม่ใช่จะบังเกิดผลในบั้นปลาย การสืบสวนของรัฐสภาทำให้ความสนใจของมหาชนมุ่งไปที่สถานการณ์ซึ่งดูเหมือนกับเกิดขึ้นมาในเกือบชั่วคืนเดียว

บรรดานักปฏิรูปเริ่มศึกษาสาเหตุของปัญหาซึ่งเกาะกินสังคมอยู่ และก่อกวนเรียกร้องให้ดำเนินมาตรการแก้ไขภาวะที่น่าสลดที่สุดบางอย่าง ในประเทศอังกฤษ การเริ่มต้นของการปฏิรูปกระทำกันด้วยออกบทกฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ตั้งแต่ในปี ค.ศ. ๑๘๐๒ ช่วยผ่อนคลายปัญหาลงบ้าง โดยการวางระเบียบควบคุมจำนวนชั่วโมงและภาวะการทำงานเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิงกับเด็ก อย่างไรก็ดี แนวทางเช่นนี้ได้แต่แก้ที่ปลายเหตุเท่านั้น ชนชั้นกลางผู้นิยมคติปล่อยเสรีไม่ยินดียินร้ายอะไรกับมาตรการเช่นว่านั้น และในหลาย ๆ กรณีแสดงตนเป็นปฏิปักษ์อย่างโจ่งแจ้ง พวกนายจ้างพยายามขัดขวางมิให้มีการปฏิรูปอย่างทั่วถึงทางด้านกระบวนการนิติบัญญัติ และก็ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างมากเสียด้วย พวกประชาชนคนงานเริ่มรวมตัวกันพยายามยกฐานะต่อรองของตนขึ้น ในขั้นแรก รัฐสภาซึ่งไร้ความเห็นอกเห็นใจ ห้ามมิให้รวมตัวกันของพวกคนงาน ด้วย

พระราชบัญญัติว่าด้วยการรวมกลุ่ม (Combination Acts) ปี ค.ศ. ๑๗๙๙ และ ๑๘๐๐ พระราชบัญญัติเหล่านี้ก็ถูกยกเลิกไปราว ๒๕ ปีต่อมา แต่การควบคุมจำกัดสิทธินัดหยุดงานยังคงมีอยู่ ภาวะการณ์คล้าย ๆ กันก็ได้เกิดขึ้นในภาคพื้นยุโรป แต่บรรดานักปฏิรูปที่นั่นยังประสบผลสำเร็จน้อยยิ่งกว่านักปฏิรูปในอังกฤษเสียอีก ที่จะให้ได้โครงการแก้ไขทางด้านนิติบัญญัติ สถานการณ์ในประเทศอังกฤษต่างกันส่วนสำคัญ เพราะว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมก้าวหน้ากว่า

เมื่อสภาพการณ์ของชนกรรมาชีพทวีความร้ายแรงหนักขึ้น บรรดานักปฏิรูปก็มักผละออกจากความพยายามที่จะแก้ไขปรับปรุงระบบปล่อยเสรี หันมาตั้งข้อกังขาในความถูกต้องของระบบนี้เอง บางคนเช่น จอห์น สจ๊วต มิลล์ เริ่มเปลี่ยนทัศนะแรก ๆ ของตนโดยวางข้อยกเว้นมากขึ้น ๆ จากหลักการเสรีภาพทางเศรษฐกิจต่อการจำกัดควบคุมของรัฐบาล จนกระทั่งมาใกล้กับหลักสังคมนิยมคนอื่น ๆ ละเอียดกว่าในแนวมองปัญหาของตน คนเหล่านี้โจมตีพื้นฐานของระบบและประกาศว่า การร่วมมือต้องเข้าแทนที่การแข่งขันในฐานะเป็นแรงกระตุ้นของการปฏิบัติทางเศรษฐกิจ* ในแง่หนึ่งระบบนายทุนเองหรืออย่างน้อยที่สุดทฤษฎีที่สนับสนุนระบบนี้ให้หลักอ้างอิง ซึ่งเดี๋ยวนี้นำมาใช้โจมตีระบบนายทุนกัน ในการต่อสู้แสวงอำนาจ หลายต่อหลายครั้งที่ชนชั้นนายทุนยกคติพจน์อิสรภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ คติพจน์ประโยชน์ใหญ่ยิ่งที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด และความก้าวหน้า และยังได้แพร่อุดมการณ์ของการปฏิวัติออกไปด้วย ชนชั้นนายทุนไม่เคยอ้างว่าสิ่งที่ตนต้องการเป็นสิ่งดีเฉพาะสำหรับตนเองเท่านั้น ตรงกันข้าม สังคมทั้งหมดถือว่าจะได้ประโยชน์มาถึงตอนนี้ สมาชิกสังคมบางคนเรียกร้องให้มีการคิดบัญชีกัน คนเหล่านี้จะไม่ถูกเหนี่ยวรั้งได้ง่าย ๆ และพวกเขาเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะเหตุที่เขาไม่ต้องการแม้แต่จะยอมรับความจริงของหลักการอ้างอิงของระบบที่ตนโจมตี เราจะพิจารณาโดยสังเขปถึงนักวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้บางคน และสาระความคิดของเขา

นักเขียนชาวอังกฤษหลายคนก่อนคาร์ล ม๊ากซ์ ตำหนิถึงความอยุติธรรมในสังคมเศรษฐกิจ วิลเลียม ทอมป์สัน (Willam Thompson) จอห์น เกรย์ (John Gray) โธมัส ฮ๊อดสคิน (Thomas Hodgskin) จอห์น ฟรานซิส เบรย์ (John Francis Bray) และอื่น ๆ อ้างว่า ประชาชนคนงานสร้างสมบัติความมั่งคั่งซึ่งถูกพวกนายทุนละโมภแย่งเอาไปจากเขาในอังกฤษและฝรั่งเศส "กลุ่มสังคม

---

* Eric Roll, A History of Economic Thought, 3rd ed., Prentice–Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1959, หน้า ๒๓๒–๒๓๓

นิยมนักฝัน" (Utopian Socialists) ที่เด่นที่สุดได้แก่ อังรี เดอ แซงต์ซิมมอง (Henri de Saint–Simon) ชาร์ล ฟูริเอร์ (Charles Fourier) หลุยส์ บลังค์ (Louis Blanc) ทั้งหมดในฝรั่งเศส และ โรเบิต โอเวน (Robert Owen) ในอังกฤษบอกว่าทรัพย์สินส่วนเอกชนเป็นสาเหตุของความยากจน คนเหล่านี้แพร่ลัทธิความร่วมมือและคิดโครงการสร้างประชาคมในอุดมคติขึ้น โดยที่เป็นคนรักสันติ คนเหล่านี้ปฏิเสธการปฏิวัติที่จะเป็นทางไปสู่จุดหมายที่ตนแสวงหาและเรียกร้อง (โดยไร้ผลสำเร็จอย่างแจ้งชัด) ต่อกุศลจิตที่มีในตัวคน คำวิงวอนของคนเหล่านี้ได้รับการร่วมมือร่วมใจจาก "กลุ่มสังคมนิยมคริสต์" (Christian Socialists) ซึ่งมีเฟลิซิเต โรเบิร์ต เดอ ลามังแนส์ (Félicité Robert de Lamennais) ในฝรั่งเศส และชาร์ล คิงสลีย์ (Charles Kingsley) เฟรเดริค เดนิสัน มัวริซ (Frederick Denison Maurice) และ เจ.เอ็ม. ลัดโลว์ (J.M. Ludlow) ในอังกฤษรวมอยู่ด้วย เป็นความเชื่อของคนกลุ่มนี้ว่าการแข่งขันเป็นการขัดต่อหลักคริสต์ศาสนา ซึ่งส่งเสริมหลักความร่วมมือกันและปฏิเสธหลักความคิดที่ว่า สมบัติวัตถุเป็นเครื่องวัดผลสำเร็จที่ยอมรับกัน นอกจากคำตักเตือนแล้ว พวกสังคมนิยมคริสต์ยังสอนคนงานอุตสาหกรรมถึงหลักการของระบบสหกรณ์ และพยายามช่วยเหลือในการก่อตั้งสมาคมสหกรณ์ผู้ผลิตด้วย ขบวนการเหล่านี้มีความสำคัญแก่การขยายตัวของทฤษฎีสังคมนิยมต่อมา แต่ความสำคัญก็มีเช่นเดียวกันสำหรับระบบ "สังคมนิยมแบบศาสตร์" (Scientific socialism) ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยชาวยิวเยอรมันผู้คงแก่เรียนและไม่รู้จักท้อแท้ ชื่อ คาร์ล ม๊ากซ์ (Karl Marx)

ชีวิตและงาน

คาร์ล ม๊ากซ์ เกิดเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๑๘ ที่เมืองทริฟส์ (Treves) ในแถบลุ่มน้ำไรน์ของปรัซเซีย บิดาของเขาเป็นนักกฎหมายฐานะร่ำรวย ทั้งบิดามารดาเป็นยิว ครอบครัวนี้เช่นเดียวกับครอบครัวยิวอื่น ๆ ได้รับประโยชน์จากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายนโปเลียนในปรัซเซียซึ่งเป็นผลขจัดการเลือกปฏิบัติแตกต่างต่อคนยิว อย่างไรก็ตาม ปฏิกิริยาภายใต้นโปเลียนและต่อมาภายใต้รัฐบาลปรัซเซีย ยังความขมขื่นอย่างมากในจิตใจของม๊ากซ์ผู้บิดา และอาจก่อให้เกิดความรู้สึกในด้านปฏิวัติในจิตใจของบุตรของเขาได้ทีเดียว เมื่อคาร์ล ม๊ากซ์ อายุได้ ๖ ขวบ ครอบครัวม๊ากซ์ทั้งหมดได้เปลี่ยนเข้าถือคริสต์ศาสนา ลักษณะความสะดวกง่ายของการเปลี่ยนศาสนานี้เห็นได้ชัด และเหตุการณ์นี้อาจสร้างรอยประทับในความรู้สึกของชายหนุ่มผู้ปราชญ์เปรื่องและสมองไว

ม๊ากซ์เข้าโรงเรียนมัธยมที่เมืองทริฟส์ เขาเริ่มการศึกษาขั้นมหาวิทยาลัยที่มหาวิทยาลัยแห่งบอนน์(University of Bonn) ในปี ๑๘๓๕ ต่อมาเขาย้ายไปที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (University of Berlin) ที่นั่น ม๊ากซ์เข้ามาอยู่ภายใต้อิทธิพลของหลักปรัชญาเฮเกล ในที่สุดเขาเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยเจนา (University of Jena) และได้รับปริญญาเอกทางปรัชญาที่นั่นในปี ๑๘๔๑ เมื่ออายุ ๒๓ ปี ม๊ากซ์ต้องการเป็นครู แต่ทัศนะของเขาเป็นที่เห็นกันในวงการเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยว่ารุนแรงเกินไป ม๊ากซ์จึงกลายเป็นนักหนังสือพิมพ์ด้วยความจำเป็นเสียมากกว่าสมัครใจ งานตำแหน่งแรกของเขาอยู่กับหนังสือพิมพ์ไรนิชไซตุง (Rheinische Zeitung) อันเป็นหน่วยงานของชนชั้นกลางพวกเสรีนิยม ในปี ค.ศ. ๑๘๔๒ เขาได้รับแต่งตั้งเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ แต่ในปีต่อมาหนังสือนั้นถูกทางการรัฐบาลปิด อันเป็นการกระทำซึ่งส่วนใหญ่เนื่องมาจากงานเขียนรุนแรงของม๊ากซ์ ในปีเดียวกันนั้นเอง ม๊ากซ์แต่งงานกับเจนนี ฟอน เวสต์ฟาเลน (Jenny von Westphalen) บุตรีของข้าราชการชั้นสูง และเป็นสมาชิกตระกูลขุนนางผู้น้อยผู้หนึ่ง แม้เธอจะเคยชินกับการดำรงชีวิตสูง ๆ ในชั้นของเธอมา แต่ภริยาของม๊ากซ์ก็ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชีวิตของเขาโดยไม่ปริปาก รวมทั้งต้องเกือบถึงกับต้องอดอยากเป็นเวลานาน ๆ

หลังจากหนังสือพิมพ์ไรนิชไซตุงถูกปิด ม๊ากซ์ก็เริ่มชีวิตลี้ภัยของเขาเป็นครั้งแรก ในขั้นแรกเขาไปปารีสได้ศึกษาเศรษฐศาสตร์ ทำงานให้กับนิตยสารฉบับหนึ่ง และที่สำคัญที่สุดได้พบกับไฟรดริค เอนเกลส์ (Friedrich Engels) เอนเกลส์เป็นบุตรของนักอุตสาหกรรมผู้มั่งคั่งชาวเยอรมัน แต่เขารู้สึกหวั่นไหวในความทุกข์ยากของชนชั้นคนงานอุตสาหกรรม และใช้เวลาและกำลังส่วนมากของเขาไปในการโจมตีระบบซึ่งสร้างสมบัติให้กับครอบครัวของเขาเอง ในเวลาที่เขาพบกับม๊ากซ์ เอนเกลส์ได้ทำการศึกษาอย่างละเอียดถึงภาวะของชนชั้นคนงานในประเทศอังกฤษมาแล้ว เขารู้สึกประทับใจในทัศนะของม๊ากซ์และมอบข้อมูลความรู้ของเขาให้กับสหายของเขา นั่นจึงเริ่มเกิดมิตรภาพและการร่วมงานกันจนกระทั่งม๊ากซ์ถึงแก่กรรม เอนเกลส์ไม่เพียงแต่เป็นมิตร เป็นศิษย์และเพื่อนร่วมงานของม๊ากซ์เท่านั้น เขายังเป็นผู้อุปการะม๊ากซ์ด้วย ม๊ากซ์กับครอบครัวสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในยามที่ยากไร้อย่างแสนสาหัสที่สุด ส่วนใหญ่ก็ด้วยความเมตตาเอื้อเฟื้อของเอนเกลส์

ในปี ๑๘๔๗ ม๊ากซ์ กับเอนเกลส์ร่วมกันเขียน *คำประกาศคอมมิวนิสต์* (Communist Manifesto) ซึ่งออกตีพิมพ์ในปี ๑๘๔๘ เอกสารที่ทำนายเหตุการณ์ยิ่งกว่านี้มีไม่กี่ชิ้นที่เคยออกตีพิมพ์ คนทั้งสองเข้มแข็งในขบวนการปฏิวัติในฝรั่งเศสเวลานั้น และเมื่อการปฏิวัติระเบิดขึ้นในฝรั่งเศส ม๊ากซ์เดินทางกลับประเทศเยอรมันเพื่อแพร่อุดมการณ์ที่นั่น ที่เมืองโคลอญ (Cologne) เขาได้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์อีกครั้งหนึ่ง คือ นิวไรนิชไซตุง (Neue Rheinische Zeitung) อันเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดหมายปฏิวัติอย่างเต็มที่ เขาถูกจับและนำตัวขึ้นศาล แต่คณะลูกขุนเห็นอกเห็นใจปล่อยตัวและผู้พิพากษาให้การรับรู้อย่างเคร่งครัดด้วยความขอบใจต่อสุนทรพจน์ยืดยาวของม๊ากซ์ซึ่งแถลงสาระสำคัญบางอย่างของปรัชญาปฏิวัติของเขา อย่างไรก็ตาม ม๊ากซ์หมดหนทางในเยอรมันในเดือนพฤษภาคม ๑๘๔๙ เขาถูกทางการรัฐบาลขับออกนอกประเทศ ม๊ากซ์ได้รับอนุญาตให้พำนักในฝรั่งเศส แต่โดยภายใต้เงื่อนไขซึ่งเขาไม่ยอมรับแล้วม๊ากซ์จึงพาครอบครัวของเขาไปที่ประเทศอังกฤษ และอาศัยอยู่ที่นั่นจนตลอดชีวิต ยกเว้นตอนเดินทางไปยังภาคพื้นยุโรประยะสั้น ๆ บางคราวทั้งที่มีชื่อเสียงโด่งดังในภาคพื้นยุโรป แต่ม๊ากซ์เกือบไม่เป็นที่รู้จักกันเลยในอังกฤษ เขาได้รับว่าจ้างให้เป็นผู้สื่อข่าวอยู่ระยะหนึ่งให้แก่หนังสือพิมพ์นิวยอร์คทริบูน (New York Tribune) ในเวลานั้นเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีแนวโน้มเอียงไปทางสังคมนิยม อย่างไรก็ดี กำลังพยายามส่วนสำคัญของม๊ากซ์มุ่งให้กับงานเขียนเรื่อง *ทุน* (Capital) อันเป็นงานที่เขาเป็นที่รู้จักดีที่สุดนอกจาก *คำประกาศคอมมิวนิสต์* ในปี ๑๘๖๔ ม๊ากซ์ได้เข้ามีส่วนพัวพันในการก่อตั้งสมาคมคนงานนานาชาติ (International Workingmen's Association) ในลอนดอน เขาเป็นสมาชิกในคณะมนตรีทั่วไป (General Council) และเป็นผู้นำคนหนึ่งขององค์การสำคัญนี้ ปัญหาส่วนตัวของม๊ากซ์พอกพูนขึ้นตามอายุขัยของเขา ม๊ากซ์ไม่ต้องการใช้เวลาศึกษาค้นคว้าและงานทางด้านองค์การของเขาเพื่อหาเงิน ผลก็คือครอบครัวของเขาต้องอดหยากและรอดชีวิตอยู่ด้วยการช่วยเหลือของเอนเกลส์เป็นส่วนใหญ่ ม๊ากซ์เองต้องทุกข์ทรมานเพราะสุขภาพทรุดโทรม เขามีชีวิตอยู่เขียนเรื่อง*ทุน*จบได้เพียงเล่มหนึ่ง ม๊ากซ์ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๑๘๘๓ และถูกฝังที่สุสานไฮเกต (Highgate Cemetery) ในลอนดอน เอนเกลส์เขียนเรื่อง *ทุน* จบอีก ๒ เล่ม จากบันทึกและเอกสารที่ม๊ากซ์ทิ้งเอาไว้ แม้เรื่อง *คำประกาศคอมมิวนิสต์* และ *ทุน* จะเป็นงานเขียนที่รู้จักกันดีที่สุดของม๊ากซ์ (และเอนเกลส์)

แต่งานชิ้นอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากทั้งสำคัญและทรงอิทธิพล งานเหล่านี้บางชิ้นได้แก่ *นิพนธ์ ๑๑ ตอนว่าด้วยฟาวร์บัค* (Eleven Theses on Feuerbach– ค.ศ. ๑๘๔๕) *อุดมการณ์เยอรมัน* (The German Ideology– เขียนกับเอนเกลส์ ปี ๑๘๔๖) *ความแร้นแค้นของปรัชญา* (Poverty of Philosophy– ปี ๑๘๔๗) *การต่อสู้ของชนชั้นในฝรั่งเศส* (The Class Struggles in France– ปี ๑๘๕๐) และ *ส่วนเสริมข้อวิพากย์วิจารณ์ว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง* (A Contribution to the Critique of Political Economy ปี ๑๘๕๙)

วัตถุวิสัยนิยมตามกฎประติการ (Dialectical materialism)

คติสังคมนิยมของมาร์กซ์สืบเนื่องมาจากเหตุจูงใจซึ่งไม่แตกต่างไปจากที่กระตุ้นให้นักสังคมนิยมอื่น ๆ ในสมัยของเขาทำการคิดสร้างทฤษฎีของตนขึ้น เช่นเดียวกับคนเหล่านั้น มาร์กซ์ถูกกระตุ้นให้เกิดความขัดเคืองด้วยความทุกข์ยากของคนงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ความรู้สึกเวทนาและโกรธจะเห็นได้จากข้อความในหนังสือเรื่อง *ทุน* เรื่อง*คำประกาศคอมมิวนิสต์* และงานเขียนอื่น ๆ ข้อโต้เถียงของเขากับนักสังคมนิยมอื่น ๆ ไม่ใช่เรื่องของจุดหมายที่ต้องการ (แม้ว่าจะมีข้อขัดแย้งกันอยู่บ้างในเรื่องนี้) เท่ากับเรื่องของวิธีการที่คนเหล่านั้นเสนอเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายเช่นนั้น มาร์กซ์อ้างว่าวิธีการของตนเป็น "ศาสตร์" ไม่ใช่สังคมนิยมแบบ "เพ้อฝัน" หรือ "คริสต์" เขาตระหนักแน่ว่าโครงการใดๆ ที่จะสำเร็จผลอย่างถาวรจะต้องอาศัยหลักการที่สมบูรณ์ในแง่ศาสตร์มาร์กซ์คิดว่าเป็นการไร้ประโยชน์ที่จะสอนลัทธิความร่วมมือและวิงวอนต่อความมีเมตตาธรรมของชนชั้นนายทุน ซึ่ง (ด้วยเหตุผลที่จะได้พิจารณาในไม่ช้า) ไม่สามารถสำนึกเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบที่ตนได้รับประโยชน์ได้ มาร์กซ์เชื่อว่านักปฏิรูปจำเป็นต้องขุดค้นให้ลึกลงไปถึงสาเหตุของสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ต้องสืบสวนถึงพลังต่าง ๆ ที่ผลักดันประวัติศาสตร์เอง ด้วยการสืบสวนค้นคว้าแบบศาสตร์เช่นว่านี้เท่านั้น ที่จะทำให้สามารถเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นและสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้แนวทางอื่นใดย่อมไร้ประโยชน์ไม่ว่าจะมีมูลจูงใจที่เห็นแก่ผู้อื่นสักเพียงใดก็ตาม

เช่นเดียวกับเฮเกล มาร์กซ์สร้างหลักปรัชญาประวัติศาสตร์ขึ้น เราได้เห็นมาแล้วว่ามาร์กซ์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลความคิดของเฮเกลที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน อย่างไรก็ตามเขาไม่ได้รับความคิด

เหล่านั้นมาเฉย ๆ หากแต่เดินตาม ลุดวิค ฟาวร์บัค (Ludving Feuerbach) ผู้ซึ่งได้โต้แย้งหลักจิตวิสัยนิยมของเฮเกล และได้วางรากฐานการแปลกฎประดิการ (Dialectic) ในแง่ของวัตถุวิสัยนิยม คงจะจำได้ว่า เฮเกลคิดค้นหลักปรัชญาประวัติศาสตร์ ซึ่งมองความก้าวหน้าในแง่ขึ้นอยู่กับการปะทะขัดกันของความคิดในลำดับขั้นของภาวะที่เป็นอยู่ (thesis) ภาวะปฏิเสธ (antithesis) และภาวะผสาน (synthesis) เฮเกลยืนยันว่าการแสดงออกในทางวัตถุของการขัดกันของความคิดนี้อยู่ในชาติต่าง ๆ แต่ชาติเหล่านี้ก็เป็นเพียงภาพสะท้อนของความคิดคือพลังที่ไม่ใช่วัตถุ ความก้าวหน้าของ "ความคิด" โดยอาศัยการลำดับต่อเนื่องของยุคต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ขึ้นอยู่กับการขัดกัน ผู้ที่เข้าใจในข้อนี้และทำตนเองให้เข้ากับแนวโน้มเช่นนี้ด้วยการยอมตนอยู่ภายใต้พลังของการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นเสรี ไม่มีผู้ใดสามารถหยุดชะงักทางเดินของความก้าวหน้าซึ่งเป็นแผนของพระผู้เป็นเจ้าสำหรับโลกได้

มาร์กซ์นำเอาวิธีการไดอาเลคติคจากเฮเกลมาใช้ คือทัศนะข้อที่ว่าความก้าวหน้าเป็นผลเกิดจากการขัดกันของพลังที่โต้แย้งกัน อย่างไรก็ดี เขากลับทัศนะของเฮเกลที่ว่าการขัดกันอยู่ในอาณาเขตของความคิดและพลังทางวัตถุเป็นเพียงภาพสะท้อนเท่านั้น มาร์กซ์บอกว่าการปะทะกันเป็นพลังทางวัตถุอย่างหนึ่ง และความคิดเป็นเพียงผลของภาวะแวดล้อมทางวัตถุซึ่งคนดำรงชีวิตอยู่ มาร์กซ์บอกว่า ทฤษฎีของเฮเกล "ยืนบนหัวต่างเท้า" ทั้งที่เขายกย่องเฮเกลที่มีความเข้าใจถึงลักษณะทั่วไปที่กฎไดอาเลคติคทำหน้าที่อยู่ มาร์กซ์แนะว่าการแปลความในแง่วัตถุนิยมทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมแบบศาสตร์เป็นไปได้เพราะเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ คือสิ่งที่เห็นและเข้าใจกันได้ตรงกันข้าม หลักจิตวิสัยนิยมของเฮเกลประกอบด้วยหลักนามธรรมทางปรัชญา ซึ่งมีความหมายหลายอย่างสำหรับคนหลายคน

เมื่อตระหนักถึงการที่มาร์กซ์ปรับใช้วิธีการไดอาเลคติคของเฮเกลแล้ว ตอนนี้เราอาจพิจารณากันต่อไปถึงการขยายความทฤษฎีของมาร์กซ์ว่าด้วย "วัตถุวิสัยนิยมตามกฎประดิการ" ในการนี้ เราจะพบว่าเป็นประโยชน์ที่จะพิจารณาภาพเคร่า ๆ ของทฤษฎีนั้นซึ่งมาร์กซ์ให้ไว้กับเราในบทนำหนังสือเรื่อง *ส่วนส่งเสริมข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง* ของเขา แนวความคิดที่แสดงไว้ ณ ที่นี้เป็นรากฐานและจะต้องเป็นที่เข้าใจกัน

"ข้อสรุปทั่วไปที่ข้าพเจ้าได้และซึ่งเมื่อใดที่ได้แล้ว ยังคงทำหน้าที่เป็นสายใยนำในการศึกษาของข้าพเจ้านั้น อาจสรุปได้โดยสังเขปดังต่อไปนี้คือ ในการผลิตทางสังคมซึ่งคนดำเนินอยู่ คนได้เข้ามามีความสัมพันธ์ที่แน่ชัดอันจะขาดเสียมิได้และเป็นอิสระจากเจตจำนงของคน ความสัมพันธ์ของการผลิตเหล่านี้เป็นไปสัมพันธ์ตามขั้นที่แน่ชัดหนึ่งๆ ของพัฒนาการแห่งกำลังทางวัตถุของการผลิต ผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ของการผลิตเหล่านี้ประกอบเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคม คือเป็นพื้นฐานแท้จริงซึ่งก่อให้เกิดโครงสร้างส่วนบนทางกฎหมายและการเมือง และซึ่งกำหนดรูปของจิตสำนึกทางสังคมที่แน่ชัด แบบวิธีของการผลิตในชีวิตทางวัตถุเป็นเครื่องกำหนดลักษณะทั่วไป ของกระบวนเป็นไปแห่งชีวิตในทางสังคม การเมืองและจิตใจ มันไม่ใช่จิตสำนึกของคนที่กำหนดความเป็นอยู่ของเขา แต่ตรงกันข้าม ความเป็นอยู่ทางสังคมของคนกำหนดจิตสำนึกของเขา ในบางขั้นของพัฒนาการของคน พลังทางวัตถุของการผลิตในสังคมเกิดขัดกับความสัมพันธ์ของการผลิตที่เป็นอยู่หรือว่า (ซึ่งเป็นเพียงเครื่องแสดงออกทางกฎหมายของสิ่ง ๆ เดียวกัน) ขัดกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินภายในกรอบซึ่งบรรดาพลังทางวัตถุเคยทำมาก่อน จากรูปพัฒนาการของพลังการผลิต ความสัมพันธ์เหล่านี้หวนกลับสู่เครื่องจองจำของตน จากนั้นก็เป็นระยะของการปฏิวัติทางสังคม ด้วยการเปลี่ยนแปลงของพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โครงสร้างส่วนบนอันใหญ่ไพศาลทั้งหมดจะถูกแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วไม่มากก็น้อย......ไม่มีระเบียบสังคมใดที่จะสูญไปก่อนที่พลังผลิตทั้งหมดซึ่งมีอยู่ในระเบียบสังคมนั้นจะได้ขยายตัวออก และความสัมพันธ์ของการผลิตแบบใหม่และสูงกว่าจะไม่ปรากฏขึ้นก่อนที่ภาวะทางวัตถุของการเป็นอยู่ของความสัมพันธ์เหล่านี้จะได้สุกงอมในครรภ์ของสังคมเก่า...พูดอย่างกว้าง ๆ เราอาจตั้งให้วิธีการผลิตแบบเอเซีย แบบโบราณ แบบพีวดัลและแบบกฎุมพีสมัยใหม่ เป็นยุคต่าง ๆ หลายยุคด้วยกันในความก้าวหน้าของการก่อตั้งทางเศรษฐกิจของสังคม ความสัมพันธ์ของการผลิตแบบกฎุมพีเป็นรูปขัดแย้งกันรูปสุดท้ายของกระบวนการทางสังคมของการผลิต ไม่ใช่ขัดแย้งกันในความหมายของการขัดแย้งส่วนบุคคล หากเป็นการขัดแย้งอันเกิดจากภาวะแวดล้อมของชีวิตของบุคคลทั้งหลายในสังคม ในเวลาเดียวกัน พลังผลิตอันขยายเติบโตขึ้นในครรภ์ของสังคมกฎุมพีจะก่อให้เกิดภาวะทางวัตถุสำหรับเป็นทางออกของการขัดแย้งกันนั้น เพราะฉะนั้น การก่อตั้งทางสังคมนี้จึงประกอบเป็นบทปิดฉากของขั้นก่อนประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์"*

เป็นไปได้ที่จะเสนอเรื่องราวของความสัมพันธ์ของพลังทางวัตถุและผลทางสังคมของพลังเหล่านี้ในรูปตาราง (ดูหน้าต่อไป) ในรูปเช่นว่านี้อาจให้จุดสำหรับอ้างอิงซึ่งผู้อ่านอาจใช้เป็นเครื่องมือช่วยความเข้าใจในการพิจารณาขั้นต่อไป

มาร์กซ์บอกว่า ในทุกสังคม ปัจจัยกำหนดมูลฐานของพัฒนาการอื่น ๆ ทั้งปวงคือพลังของการผลิต พลังของการผลิตประกอบด้วยวัตถุดิบหรือทรัพยากรธรรมชาติและเทคนิคต่าง ๆ (ประยุกต์

* Karl Marx, A Contribution to the Critique of Political Economy 2d. German ed. (แปลโดย N.I. Stone), Charles H. Kerr and Company, Chicago 1904 หน้า ๑๑–๑๒

วิทยา) ซึ่งใช้แปรวัตถุดิบเหล่านั้นให้เป็นสินค้าที่อุปโภคบริโภคได้ พลังของการผลิตก่อให้เกิด "ความสัมพันธ์ของการผลิต" เฉพาะอย่างขึ้น เหล่านี้เป็นสัมพันธภาพทางสังคม รูปอันเป็นแบบฉบับและสำคัญที่สุดของสัมพันธภาพนี้คือ โครงสร้างชนชั้น สัมพันธภาพดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นด้วยปัจจัยทางทรัพย์สินเสมอ ดังนั้นจึงมีผู้ที่เป็นเจ้าของและผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของแต่ทำงานใช้เครื่องมือผลิต สัมพันธภาพนี้ยังเป็นเรื่องของการบังคับบัญชาและการปฏิบัติตามด้วยเช่นเดียวกัน คือ ผู้ที่เป็นเจ้าของบังคับบัญชาผู้ที่ทำงานใช้เครื่องมือผลิต นี่กระทำไปเพื่อประโยชน์ในเบื้องแรกของชนชั้นบังคับบัญชา (คือเป็นเจ้าของ) เสมอ รูปของความสัมพันธ์ทางการผลิต (คือโครงสร้างชนชั้น) ขึ้นอยู่กับและถูกควบคุมด้วยพลังผลิตแบบที่เป็นอยู่ในสมัยหนึ่ง ๆ เสมอ การเปลี่ยนพลังผลิตต้องการการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางการผลิต ดังที่เราจะได้เห็นต่อไป ความล้มเหลวของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นว่านั้น เป็นผลให้เกิดภาวะตึงเครียดขึ้นระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิต

โครงสร้างส่วนบน	กฎหมาย รูปและหลักการปกครอง ทฤษฎีการเมือง	ปรัชญา กฎศีลธรรม ศาสนา ศิลป ด้านอื่น ๆ ของวัฒนธรรมสังคม
พื้นฐานทางเศรษฐกิจ (วัตถุ)	ความสัมพันธ์ของการผลิต ↑ ก่อให้เกิด พลังของการผลิต	สัมพันธภาพทางสังคม โครงสร้างชนชั้น (การบังคับบัญชาและการปฏิบัติตาม) (เจ้าของและคนงาน) ทรัพยากร ประยุกต์วิทยา

พลังของการผลิตและความสัมพันธ์ของการผลิตรวมกันก่อตั้งพื้นฐานทางเศรษฐกิจของทุกสังคม โดยที่สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทางวัตถุ รากฐานของสังคมเองจึงเป็นวัตถุ บนพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

นี้โครงสร้างส่วนบนได้ถูกก่อตั้งขึ้น ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่ไม่ใช่ทางวัตถุของสังคม คือรวมสิ่งต่าง ๆ อย่างเช่น กฎหมาย กฎศีลธรรม ศาสนา ศิลป รูปรัฐบาล และทฤษฎีและหลักปรัชญาต่าง ๆ ที่มุ่งเพื่อส่งเสริมสิ่งเหล่านี้และวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของสังคมหนึ่ง ๆ โครงสร้างส่วนบนทำหน้าที่เพื่อจุดประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก ช่วยให้ชนชั้นบังคับบัญชาของสังคมได้มีเหตุผลอ้างอิงและสนับสนุนฐานะของตน ส่วนประกอบทั้งหมดของโครงสร้างส่วนบนสนับสนุนฐานะเช่นนั้น ม๊ากซ์บอกว่านี่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะ ชนชั้นบังคับบัญชาจะยืนยันฐานะของตนให้ครอบคลุมทั่วไปเสมอ กฎหมายที่ตนบัญญัติ กฎความประพฤติทางศีลธรรมที่ตนสนับสนุน ศาสนาที่ตนยึดถือ ทั้งหมดเหล่านี้ถือเป็น "ความถูกต้อง" ในฐานะของตนในสังคมประการที่สอง ส่วนประกอบของโครงสร้างส่วนบนถูกใช้เป็นอาวุธของชนชั้นบังคับบัญชาเพื่อธำรงรักษาสถานะอันเหนือกว่าของตน และสถานะอันด้อยกว่าของชนชั้นปฏิบัติตาม กฎหมายถูกบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินและอำนาจของตน รัฐบาลถูกกำหนดเพื่อให้ชนชั้นบังคับบัญชาสามารถใช้บังคับตามเจตจำนงของตน แม้ว่าในขั้นต่าง ๆ ของความเป็นไปในประวัติศาสตร์ยกเว้นขั้นสุดท้าย (ซึ่งเราจะได้พิจารณาถึงในไม่ช้า) ชนชั้นบังคับบัญชาจะประกอบเป็นชนส่วนน้อยของประชากรต่อชนส่วนใหญ่ของชนชั้นปฏิบัติตาม

ส่วนประกอบทั้งหมดของโครงสร้างส่วนบนหนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานนั้นซึ่งก่อให้เกิดชนชั้นปกครองใหม่จะเป็นผลให้มีการแปรเปลี่ยนโครงสร้างส่วนบนอย่างรวดเร็วเสมอ "ไม่มากก็น้อย" เพราะชนชั้นบังคับบัญชาใหม่จำเป็นต้องมีโครงสร้างส่วนบนที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นเหตุผลอ้างอิงและป้องกันฐานะของตน ที่ม๊ากซ์กำลังบอกก็คือว่าความสมบูรณ์ของหลักการของโครงสร้างส่วนบน (กฎหมายหลักศีลธรรม ปรัชญา ฯลฯ) ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นแนวอุดมการณ์ของสังคมนั้น เป็นเรื่องของส่วนสัมพันธ์ หลักการเช่นว่านั้นจะต้องไม่ถูกเข้าใจว่า เป็น "จริง" หรือ "ไม่จริง" ในความหมายธรรมดา หลักการเหล่านี้เป็นแต่เพียงเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมขึ้นอยู่กับว่าทำหน้าที่ให้กับชนชั้นปกครองเหมาะสมเพียงใด ในเรื่องของรูปการปกครอง หลักการก็คงเป็นเช่นเดียวกัน ไม่มีรูปการปกครอง "ที่ดีที่สุด" รูปเดียว มีแต่เพียงรูปต่าง ๆ ซึ่งต้องหรือไม่ต้องตามจุดประสงค์ของชนชั้นซึ่งตนสนองผลประโยชน์ให้เท่านั้น

คนไม่ได้จงใจสร้างภาวะแวดล้อมทางสังคมซึ่งตนมีชีวิตอยู่ แต่คนเป็นผลของภาวะแวดล้อมนั้นซึ่งเกิดขึ้นมาเอง และเป็นการสนองตอบความต้องการของชนชั้นบังคับบัญชา "ไม่ใช่จิตสำนึกของคนที่กำหนดความเป็นอยู่ของเขา แต่ตรงกันข้าม ความเป็นอยู่ทางสังคมของคนกำหนดจิตสำนึกของเขา" วัฒนธรรมรวมทั้งแนวอุดมการณ์ของสังคมหนึ่ง ๆ ก่อให้เกิดวงกรอบซึ่งสมาชิกของสังคมคิดและปฏิบัติอยู่ภายในนั้น คนโดยทั่วไปไม่สามารถมีความคิดที่นอกเหนือไปจากวงกรอบนี้ สมาชิกของชนชั้นทั้งสองคิดในแง่เดียวกัน สมาชิกของชนกรรมาชีพในสังคมที่นายทุนเป็นใหญ่และมุ่งเพื่อนายทุนเป็นผลของสังคมนั้น และถูกครอบด้วยความคิดของสังคมนั้นเสียจนเป็นไปไม่ได้โดยปกติที่เขาจะเสนอหรือเข้าใจหลักความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการอันฝังรากลึกซึ่งของระบบนั้น เราได้กล่าวไว้ว่านี่เป็นจริง "โดยทั่วไป" หรือ "โดยปกติ" แน่นอน ม๊ากซ์ต้องปล่อยให้มีช่องว่างไว้ในทฤษฎีของตนสำหรับบุคคลอย่างเช่นตนเอง เอนเกลส์ และคนอื่นอีกไม่กี่คนผู้ซึ่ง*สามารถ*คิดในแง่ที่อยู่นอกกรอบอ้างอิงของระบบนายทุนซึ่งตนเป็นอยู่ได้ เช่นเดียวกับในหลาย ๆ ตอนของทฤษฎีของเขา ม๊ากซ์ในเรื่องนี้ใช้วางหลักทั่วไปครอบคลุมกว้างขวาง แต่กระนั้นเขาก็แสดงให้เห็นถึงมูลความจริงอันหนึ่งมากกว่าที่ม๊ากซ์เชื่อนัก คนเราสามารถมีความคิดอยู่นอกและโต้แย้งแนวอุดมการณ์ที่ครอบงำอยู่ได้แต่ก็เป็นความจริงอีกเหมือนกันว่า คนเป็นผลของภาวะแวดล้อมอย่างมากทีเดียว และคนเป็นจำนวนมากยอมรับเอาความสมบูรณ์ของความเชื่อที่เป็นเฉพาะของสังคมของตนตามที่จริง ดังที่เราได้วิจารณ์มาแล้วหลายครั้ง ความโน้มเอียงที่จะยึดมั่นอยู่กับหลักการที่ล้าสมัยเป็นสาเหตุใหญ่อันหนึ่งของการวุ่นวายทางสังคม และในบางครั้งถึงขั้นการปฏิวัติ

ในข้อความที่อ้างจากเรื่อง *ข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง*ของเขา ม๊ากซ์ยืนยันชัดเจนว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจกำหนดลักษณะด้านต่าง ๆ ของโครงสร้างส่วนบนของสังคม ตามหลักนี้ ม๊ากซ์กำลังบอกว่า เราไม่อาจบรรลุถึงการปฏิรูปสังคมที่แท้จริงหรือว่าการแก้ไขปรับปรุงภาวะของประชาชนที่แท้จริง เพียงด้วยการแก้ไขที่โครงสร้างส่วนบนเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นการไร้ประโยชน์ที่จะเปลี่ยนแปลงกฎหมาย หรือที่จะจัดระเบียบการปกครองใหม่เพื่อจุดมุ่งหมายเช่นว่านั้น การแก้ไขเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่ทำกันจะเป็นเพียงพื้นผิว และจะไม่มีน้ำหนักจริงจังใด ๆ ต่อสังคมเลย เฉพาะเมื่อภาวะในพื้นฐานเปลี่ยนเท่านั้นที่การแปรเปลี่ยนสำคัญใด ๆ ของสังคมจะบังเกิดผลขึ้นได้ ในชีวิตตอนปลายของเขา ม๊ากซ์เชื่ออย่างเห็นได้ชัดว่า เขาได้ไปไกลเกินไป และ

ยอมรับว่าอิทธิพลของเศรษฐกิจไม่เด็ดขาดอย่างสมบูรณ์ดังที่ตนเคยหมายถึงแต่ก่อน ทั้งม๊ากซ์และเอนเกลส์เมื่อถึงจุดหนึ่ง รู้สึกจะพูดแต่เพียงว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัย *สำคัญที่สุด* ในการกำหนดรูปและหน้าที่ของสังคม พึงเป็นที่สังเกตว่านี่เป็นประเด็นห่างไกลจากที่พูดว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัยกำหนด *แต่อย่างเดียว* เอนเกลส์และชาวม๊ากซิสต์ต่อมา ซึ่งมีสตาลินด้วยผู้หนึ่งยังชี้ให้เห็นด้วยว่าความเชื่อของตนที่ว่าปัจจัยต่าง ๆ ในโครงสร้างส่วนบนก็สามารถมีอิทธิพลต่อพื้นฐานทางเศรษฐกิจได้*

การต่อสู้ของชนชั้น

มีข้อสับสนบางประการในทัศนะของม๊ากซ์เกี่ยวกับกฎประติการ การขัดแย้งแบบประติการจะเป็นในระหว่างวิธีการผลิตด้านหนึ่งกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินอีกด้านหนึ่งหรืออย่างไรหรือว่ากฎประติการจะหมายถึงเพียงการปะทะของชนชั้นหนึ่งกับอีกชนชั้นหนึ่งเท่านั้น ในการวิเคราะห์งานเขียนของม๊ากซ์ เราจะต้องใช้การแปลความทั้งสองอย่าง ม๊ากซ์จะเจตนาอย่างไรก็ตามไม่มีปัญหาเลยว่าการต่อสู้ของชนชั้นเป็นวิธีที่กฎประติการก้าวหน้าออกไป ไม่ว่าการต่อสู้นั้นจะประกอบเป็นสาระของกฎประติการเอง หรือว่าเป็นเพียงภาพสะท้อนของพลังเศรษฐกิจอื่น ๆ ในพื้นฐานก็ตาม หลักความคิดเกี่ยวกับการต่อสู้ของชนชั้นมีความสำคัญอย่างสูงในทฤษฎีของม๊ากซ์ เราจะต้องพิจารณาทั้งสาเหตุและผลของการต่อสู้นี้

เราได้เห็นมาแล้วว่า ในทฤษฎีของม๊ากซ์ โครงสร้างชนชั้นขึ้นอยู่กับพลังการผลิตของสังคม และวัฒนธรรมของสังคมหนึ่ง ๆ (ส่วนประกอบของโครงสร้างส่วนบน) ถูกชนชั้นที่มีอำนาจใช้ประโยชน์เพื่อให้อีกชนชั้นหนึ่งอยู่ภายใต้ เราอาจถือเอาว่า ในขั้นแรกเริ่มทีเดียวของประวัติศาสตร์ของสังคมหนึ่ง ทั้งโครงสร้างชนชั้นและในด้านต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมเหมาะสมอย่างสมบูรณ์ต่อพลังของการผลิตที่ครอบคลุมอยู่ทั่วไป ในตอนนี้ พื้นฐานมั่นคงและเหมาะสมเต็มที่ที่จะส่งเสริมโครงสร้างส่วนบน แล้วก็ไม่มีภาวะตึงเครียดหรือขัดกันระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ด้วย ชนชั้นหนึ่งบังคับบัญชา และอีกชนชั้นหนึ่งปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อแม้เลย แล้วอะไรเกิดขึ้นเล่าที่มาก่อกวนดุลยภาพนี้เข้า คำตอบก็คือ ประยุกต์วิทยาที่เปลี่ยนแปลงไปในวิธีการผลิตนั่นเอง เจ้าของเครื่องมือผลิตแก้ไข

---

* H.B. Mayo, Democracy and Marxism, Oxford University Press, Fair Lawn, N.J. 1955 หน้า ๕๒–๕๔ หนังสือของศาสตราจารย์เมโย ให้ข้ออธิบายอย่างดีเลิศเกี่ยวกับลักษณะลักลั่น เงื่อนไขจำกัดและลักษณะขัดแย้งในทฤษฎีม๊ากซิสต์ ผู้อ่านที่สนใจควรหาเรื่องแหล่งที่อ้างนี้

และปรับปรุงเทคนิคการผลิตของตนเพื่อหาทางให้ได้ประโยชน์เต็มที่ ในการกระทำเช่นนี้คนเหล่านั้นเริ่มทำลายพื้นฐานซึ่งระบบของตนอาศัยอยู่โดยไม่รู้ว่าตนกำลังทำเช่นนั้นอยู่ "พลังของการผลิต... เกิดขัดกันกับ...ความสัมพันธ์ของการผลิตขึ้น" เพื่อให้มีเสถียรภาพจึงมีความจำเป็นต้องแก้ไขความสัมพันธ์ของการผลิต ต้องปรับโครงสร้างชนชั้น แต่ว่าชนชั้นที่มีอำนาจจะไม่ทำและ (ตามลักษณะการทำงานของระบบแล้ว) ไม่อาจกระทำเช่นนี้ได้ ชนชั้นที่มีอำนาจจะพยายามด้วยความสิ้นหวังยิ่ง ๆ ขึ้นที่จะรักษาสถานะเดิม ชนชั้นนี้ใช้ปัจจัยในโครงสร้างส่วนบนเพื่อให้ชนชั้นในบังคับอยู่ภายใต้ ความพยายามเช่นนี้ไม่บังเกิดผล ความตึงเครียดและความขัดแย้งกันในระบบจะขยายใหญ่โตจนเกินไป ไม่มีอะไรสามารถขัดขวางทางดำเนินอันไม่หยุดยั้งของกฎประติการ จุด ๆ หนึ่งจะบรรลุถึงในที่สุด ซึ่งพลังของการผลิตขัดโดยสิ้นเชิงกับโครงสร้างชนชั้นและโครงสร้างสังคม นี่เป็น "ระยะของการปฏิวัติทางสังคม" ซึ่งจะเกิดมีการจัดแนวรวมชนชั้นกันใหม่ และโครงสร้างส่วนบนใหม่จะถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสถานการณ์ใหม่ กระบวนประติการนี้เป็นทั้งปฏิวัติและก้าวหน้า ม๊ากซ์บอกว่า ปัจจุบันดีกว่าอดีตเสมอ และไม่ดีเท่าที่อนาคตจะเป็น คนไม่อาจเร่งรัดกระบวนการดังกล่าว เป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างสัมพันธภาพของชนชั้นและโครงสร้างส่วนบนซึ่งไม่ได้รับการสนับสนุนด้วยพลังของการผลิตที่เป็นอยู่ ทุกสังคมต้องใช้ประโยชน์จากพลังทั้งหมดที่เป็นอยู่ภายในสังคมและ "ความสัมพันธ์ของการผลิตที่สูงขึ้นจะไม่มีวันปรากฏขึ้นก่อนหน้าที่ภาวะทางวัตถุของความเป็นอยู่ของความสัมพันธ์เหล่านี้จะได้สุกงอมในครรภ์ของสังคมเก่าแล้ว"

ม๊ากซ์บอกว่า ปรากฏการณ์นี้ได้เกิดขึ้นหลายครั้งแล้วในประวัติศาสตร์ สังคม "เอเชียโบราณ พิวดัล" และนายทุนได้สืบทอดต่อกันมาเมื่อพลังของการผลิตในแต่ละสังคมค่อย ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ทางชนชั้นและโครงสร้างส่วนบนของสังคมที่มาก่อนล้าสมัยไป ม๊ากซ์ว่าปัจจุบันเราอยู่ในท่ามกลางของการแปรเปลี่ยนตามแนวของกฎประติการที่กำลังจะเกิดขึ้นอีก เป็นการแปรเปลี่ยนที่จะเป็นผลให้ชนกรรมาชีพเข้าควบคุมพลังของการผลิตแน่นอน นี่เป็นช่วงของประวัติศาสตร์ที่ม๊ากซ์สนใจอย่างยิ่ง และเป็นช่วงเดียวที่เขาพิจารณาโดยละเอียด ตามจริงแล้ว ม๊ากซ์คงจะยากลำบากในการที่จะเสนอการวิเคราะห์ "แบบศาสตร์" เกี่ยวกับเหตุการณ์ของอดีตซึ่งตนอ้างถึง เพราะข้อเท็จจริงไม่ได้สนับสนุนทฤษฎีของม๊ากซ์เสมอไป ดังที่ศาสตราจารย์เมโย (Mayo) ได้กล่าวไว้ เป็นการไร้สาระที่จะถือว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของการต่อสู้ของชนชั้น เพราะนี่หมายความว่า การขัด

กันและสงครามสำคัญ ๆ ทั้งหมดเป็นผลเกิดจากการเป็นปฏิปักษ์กันของชนชั้น แต่โดยแท้จริงของการต่อสู้ในลักษณะเช่นนี้ ประกอบเป็นส่วนเล็กน้อยของบรรดาการขัดกันในประวัติศาสตร์ โดยที่ข้อนี้เป็นความจริง พวกชาวมาร์กซิสต์จึงป้องกันทัศนะของตนโดยอ้างว่า เฉพาะสงครามชนชั้นเท่านั้นที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ ข้ออ้างนี้เป็นเรื่องไร้สาระ ทัศนะที่ว่าสงครามอาจเกิดจากสาเหตุทางเศรษฐกิจได้นั้น แก้ได้ง่ายกว่าแต่ก็ไม่สมบูรณ์เกือบเท่า ๆ กัน เห็นได้ชัดเกินไปว่าสาเหตุที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย* เรายังพบข้อผิดพลาดร้ายแรงบางอย่างในเรื่องราวที่สมบูรณ์ขึ้นของมาร์กซ์เกี่ยวกับการปะทะที่ขยายตัวขึ้นระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นคนงาน กระนั้นก็ตามเราจะต้องพิจารณาคำอธิบายของเขา เพราะเป็นสิ่งที่จูงใจอย่างสูงต่อคนจำนวนมาก และได้มีอิทธิพลมหาศาล นี่เป็นข้อเท็จจริงที่ยากจะโต้แย้งได้จากพวกศัตรูที่แน่วแน่ของลัทธิมาร์กซิสต์

การขัดแย้งทางเศรษฐกิจในระบบนายทุน

ความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชนกรรมาชีพและชนชั้นนายทุนเป็นผลเกิดจากการขัดแย้งที่ได้เกิดขึ้นในพื้นฐานทางเศรษฐกิจของระบบนายทุน ในการที่จะเข้าใจถึงสาเหตุของการขัดแย้งที่ก่อความตึงเครียดเหล่านี้ เราจะต้องรู้บางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของมาร์กซ์ มาร์กซ์ตั้งต้นด้วยหลักที่ไม่ใช่ของใหม่ คือ ทฤษฎีค่าของแรงงาน เขาบอกว่า "ค่าแลกเปลี่ยน" หรือราคาของสินค้าหนึ่ง ๆ กำหนดขึ้นด้วยจำนวนของแรงงานที่ "เป็นประโยชน์ในแง่สังคม" (Socially useful) ซึ่งใช้ในการผลิต ในการประมาณสิ่งที่เป็นประโยชน์ในแง่สังคม มาร์กซ์แยกเอากำลังพยายามใด ๆ ในทางประกอบการหรือกรรมสิทธิ์ออกจากการกำหนดค่าของสิ่งหนึ่ง ๆ เขาบอกว่าแรงงานเป็นเครื่องวัดที่สมบูรณ์แต่อย่างเดียวของค่า เพราะว่าเป็นสมบัติอย่างเดียวที่สิ่งต่าง ๆ มีอยู่ร่วมกันและเป็นปัจจัยผลิตที่แท้จริงแต่อย่างเดียวในการสร้างทรัพย์ความมั่งคั่ง กับทฤษฎีค่าของแรงงานนี้ มาร์กซ์ยังใช้สมทบด้วยทฤษฎีค่าจ้างระดับยังชีพ (Subsistence wage) ซึ่งริคาร์โดคิดขึ้นดังที่เราได้เห็นมาแล้ว และมาร์กซ์ก็ได้มาถึงหลักความคิดของตนเองตามที่แสดงไว้ในทฤษฎีว่าด้วยค่าส่วนเกิน (Surplus value)

---

* หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๖๘–๗๑

ทฤษฎีค่าเกินส่วนเองก็ไม่ใช่ของใหม่มาจากม๊ากซ์ พวกสำนักฟิซิโอแครต(Physiocrats) ริคาร์โด ปรูดอง และอื่น ๆ ทั้งหมดได้เคยแนะมาแล้วว่า คนงานผลิตค่าเกินกว่าที่ตนได้รับในรูปของค่าจ้าง และผลต่างนี้ประกอบเป็นกำไรของผู้มีกรรมสิทธิ์ในอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ม๊ากซ์ใช้คำว่า "ค่าส่วนเกิน" กับผลต่างระหว่างสิ่งที่คนงานผลิตและสิ่งที่ตนได้รับ ม๊ากซ์บอกว่าคนงานได้รับค่าจ้างแค่ระดับยังชีพเสมอ ไม่ใช่เพราะการกดดันของจำนวนประชากรดังที่มัลธัสอ้าง หากเพราะว่าการปฏิบัติเช่นนั้น จำเป็นยิ่งต่อการทำงานของระบบนายทุน คนงานไม่อาจทำอะไรได้ที่จะหลีกเลี่ยงการผลิตผลงานของตน นายจ้างของเขาเป็นเจ้าของเครื่องมือผลิต คนงานไม่อยู่ในฐานะเป็นเช่นนั้นได้ เขาเองเป็นเพียงสินค้าที่อยู่ในความปราณีของการดำเนินงานของตลาดเนื่องจากแรงงานในฐานะเป็นสินค้ามีมากเกินความต้องการเสมอ คนงานจึงต้องขายแรงงานของตนแลกเปลี่ยนกับอะไรก็ตามที่ผู้ซื้อเสนอให้และนี่ก็เป็นเพียงแค่ค่าจ้างระดับยังชีพเสมอ

นายทุนก็เป็นเหยื่อของระบบเช่นกัน เขาถูกบังคับให้จำต้องฉวยเอาค่าส่วนเกินนี้ให้มากเท่าที่จะทำได้ การปรับปรุงวิทยาการผลิตทำให้การผลิตแบบขนานใหญ่ยิ่ง ๆ ขึ้นเป็นไปได้ เพื่อที่จะได้ประโยชน์จากโอกาสของเขา นายทุนต้องการทุนจำนวนมากขึ้น ๆ ความโน้มเอียงในระบบนายทุนจึงมุ่งไปในทางหน่วยผลิตที่ขนาดใหญ่ขึ้น ๆ และจำนวนน้อย ๆ ลง และยังเกิดผลเป็นการรวมอำนาจควบคุมเข้าด้วยกัน ความโน้มเอียงเช่นนี้ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะหน่วยผลิตที่ลดจำนวนลงพร้อมด้วยเทคนิคการผลิตที่ก้าวหน้า ย่อมสามารถผลิตสินค้าออกได้มากกว่ามาก ผลจะเป็นการขยายจำนวนชนกรรมาชีพ และลดจำนวนชนชั้นนายทุนลง เมื่อระบบนายทุนขึ้นมาแทนที่ระบบฟิวดัลในตอนแรกนั้น มีลักษณะเฉพาะอยู่ที่มีผู้มีกรรมสิทธิ์นายทุนเป็นจำนวนมากมาย หน่วยผลิตมีขนาดเล็ก เพราะเทคนิคการผลิตที่ค่อนข้างแบบเก่าไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น นายทุนในขั้นพัฒนาการนี้อาจจ้างคนงานคนเดียวหรือไม่กี่คน ความสัมพันธ์ของเขากับคนงาน (ความสัมพันธ์ทางการผลิต) เหมาะสมกับเทคนิค (พลังของการผลิต) ที่ใช้อยู่ อย่างไรก็ดี การรวมกรรมสิทธิ์เข้าด้วยกันอันเป็นผลเกิดจากการแข่งขันรุนแรงในหมู่นายทุนเพื่อชิงค่าส่วนเกินที่มีอยู่ซึ่งอาจถูกเปลี่ยนไปเป็นทุนได้นั้น ได้ก่อให้เกิดสังคมที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง เป็นสังคมหนึ่งที่สังเกตได้ด้วย "เศรษฐีอุตสาหกรรม" จำนวนหยิบมือหนึ่ง ซึ่งเอารัดเอาเปรียบชนส่วนใหญ่มหาศาลคือชนกรรมาชีพ

ขั้นก้าวหน้าของระบบนายทุนยังสังเกตได้ด้วยอัตรากำไรที่ตกต่ำลง การตกต่ำเกิดขึ้นก็เพราะว่า ในขณะที่ระบบนายทุนก้าวหน้าไปนั้น มีการสะสมทุนเพิ่มยิ่ง ๆ ขึ้น และเนื่องจากค่าของ

สิ่งหนึ่ง ๆ ย่อมลดลงตรงกันข้ามกับอัตราส่วนของอุปทาน ค่าของทุนในแง่ของสิ่งที่อาจใช้ทำประโยชน์ได้ด้วยการลงทุนก็ลดลงด้วย ม๊ากซ์บอกว่า ผลจึงเป็นว่ามีการแข่งขันกันอย่างเร่งรัดในหมู่นายทุนเพื่อการลงทุนที่ได้ผลกำไร แต่การแข่งขันนี้จะเพียงแต่ช่วยเร่งแนวโน้มให้กระชั้นรวดเร็วขึ้นเท่านั้น พวกนายทุนจะอาศัยใช้วิธีบางอย่างเพื่อพยายามเลี่ยงความล่มจม เครื่องจักรทุ่นแรงงานจะถูกติดตั้งขึ้นเพื่อพยายามเพิ่มพูนผลกำไร (ค่าส่วนเกิน) แต่การกระทำเช่นนี้เพียงแต่จะเป็นผลเกิดการตกงานขึ้นและลดความต้องการสินค้าลง ความพยายามต่อไปที่จะเพิ่มค่าส่วนเกินให้เต็มที่จะกระทำด้วยการเพิ่มจำนวนชั่วโมงทำงานของคนงานและลดกำลังแรงงาน นี่ก็เช่นกันจะทำให้เกิดการตกงานและลดการอุปโภคบริโภคลง

ม๊ากซ์บอกว่า แต่ละระบบมีเชื้อทำลายล้างตนเองอยู่ ระบบนายทุนก็ไม่เป็นกรณียกเว้นระบบนี้ จะต้องเป็นไปตามเส้นทางธรรมชาติของตน คือต้องสะสมทุน รีดค่าส่วนเกิน และผลิตสินค้า ระบบนายทุนต้องอาศัยใช้กลวิธีทุกอย่างที่มีอยู่ และใช้เทคนิคที่ปรับปรุงขึ้นทุกอย่างที่จะทำให้สำเร็จผลตามจุดประสงค์ของตน นายทุนเป็นเชลยของระบบมากเท่า ๆ กับสมาชิกของชนกรรมาชีพ นายทุนผู้หนึ่งอาจอยู่ในอิทธิพลของความรู้สึกด้านมนุษยธรรมที่จะพยายามปลดเปลื้องความทุกข์เข็ญของคนงานของตนด้วยการลดจำนวนชั่วโมงทำงานและเพิ่มค่าจ้างให้ แต่นายทุนผู้นั้นจะพ่ายแพ้ต่อบรรดาคู่แข่งของเขาถ้าหากทำเช่นนั้น และเขาเองจะสมทบเข้าอยู่ในพวกชนกรรมาชีพในที่สุดแล้ว ลูกจ้างของเขาจะไม่ได้ประโยชน์จากการกระทำของเขาเลย แต่เท่าที่เป็นอยู่ การดำเนินงานของระบบนายทุนกำลังบั่นทอนพื้นฐานของระบบนั้นอยู่ และแผ้วทางสำหรับระบบใหม่อย่างหนึ่งสำหรับขั้นใหม่อันหนึ่งของประวัติศาสตร์

จำนวนของชนกรรมาชีพจะขยายออก แต่ของนายทุนจะหดลง การรวมการผลิตเข้าด้วยกัน และรวมศูนย์อำนาจควบคุมจะนำพวกสมาชิกของชนกรรมาชีพเข้ามาใกล้ชิดกันในศูนย์เมืองใหญ่ ๆ การไร้งาน ค่าจ้างต่ำและสภาพการทำงานที่เลวจะทวีความยากแค้นของคนงาน แต่ในเวลาเดียวกัน ความสำนึกในชนชั้นของคนพวกนี้จะทวีขึ้น วิกฤตการณ์ครั้งแล้วครั้งเล่าจะแผ่ระบาดไปทั่วระบบนายทุน แต่ละคราวจะนำระบบนายทุนเข้าไปใกล้จุดล่มจมยิ่งขึ้นทุกที การขยายระบบนายทุนไปยังดินแดนด้อยพัฒนาเพื่อพยายามแสวงตลาดใหม่ ๆ และลู่ทางลงทุนจะช่วยผ่อนคลายได้ชั่วคราว แต่ในที่สุดแล้ว จะเป็นการขยายขนาดจำนวนชนกรรมาชีพ ขยายวงเขตการ

ต่อสู้ออกไปทั่วโลก ในขณะเดียวกันชนกรรมาชีพก็เรียนรู้ว่าจะใช้เครื่องมือผลิตและจัดสรรอย่างไร เป็นการตระเตรียมสำหรับเวลาที่ตนเข้าทำการควบคุม วิธี (พลัง) ของการผลิตโดยแท้จริงได้กลายเป็นของสังคมไป โครงสร้างชนชั้น (ความสัมพันธ์ทางการผลิต) ยังคงเป็นโครงสร้างที่เหมาะสมกับระบบนายทุนดังที่เราได้เห็นมาแล้ว ทฤษฎีของมาร์กซ์ยืนยันว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตถูกกำหนดขึ้นด้วยพลังของการผลิต ถ้าระบบนายทุนถึงจุดที่สองสิ่งนี้ไม่สอดคล้องกันต่อไปเมื่อใด การปฏิวัติก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การปฏิวัติและเผด็จการชนกรรมาชีพ

มาร์กซ์บอกว่าการปฏิวัติที่ชนกรรมาชีพขจัดชนชั้นนายทุนออกไปนี้ แตกต่างในบางด้านจากบรรดาการปฏิวัติก่อน ๆ ในประวัติศาสตร์ การปฏิวัติอื่น ๆ เกี่ยวข้องหลาย ๆ ชนชั้นรวมทั้งคนงานแต่ในการปฏิวัติของชนกรรมาชีพ สองชนชั้นเท่านั้นที่มีอยู่ พัฒนาการของระบบนายทุนทำให้เกิดการแบ่งผลประโยชน์ของชนชั้นออกเป็นสองฝ่ายเช่นนี้ นอกจากนั้นการปฏิวัติของชนกรรมาชีพเป็นการปฏิวัติครั้งแรกที่ชนฝ่ายข้างมากได้อำนาจควบคุม และชนฝ่ายข้างน้อยกลายเป็นชนชั้นที่ถูกกดขี่ การปฏิวัติมิได้ล้มล้างการกดขี่ในทันที เศษหลงเหลือของชนชั้นนายทุนยังคงมีอยู่ และจะต้องถูกขจัดทำลายไป ถึงกระนั้นจุดประสงค์ของการปฏิวัติคือเพื่อสร้างภาวะการณ์ที่เลิกล้างการกดขี่ให้หมดสิ้นไป

ในทัศนะของมาร์กซ์ นี่เป็นปัญหาที่ว่า การปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพจำเป็นต้องเป็นการปฏิวัติรุนแรงหรือไม่ การพิจารณาถึงกระบวนประดิการไม่ช่วยเท่าไรในเรื่องนี้ เพราะอาจแปลความไปในแง่สนับสนุนได้ทั้งวิธีรุนแรงหรือวิวัฒนาการอย่างสันติได้ทั้งสองอย่าง ทั้งที่อ้างว่าเป็นศาสตร์ มาร์กซ์เองก็ไม่แจ่มแจ้งนักในเรื่องนี้ และความไม่แน่ชัดของเขาทำให้เกิดความสับสนมากทีเดียวในหมู่สาวกของมาร์กซ์ เลนินและพวกบอลเชวิคในรัสเซียยืนยันแปลความรับรองให้ใช้วิธีการปฏิวัติรุนแรง คนอื่น ๆ ในเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ โต้ว่าการแปรเปลี่ยนจากอำนาจควบคุมของนายทุนไปเป็นการควบคุมของชนกรรมาชีพอาจบังเกิดผลได้โดยสันติ แต่ก็เป็นไปตามแนวที่มาร์กซ์บอกไว้ในเรื่องนี้ ก่อนราวปี ๑๘๖๐ มาร์กซ์มีความเอนเอียงไปในทางที่จะ

ย้ำลักษณะรุนแรงของความก้าวหน้าตามกฎประดิการ แน่ละนี่เป็นความรู้สึกหนักแน่นที่เราได้รับจากการอ่าน*คำประกาศคอมมิวนิสต์* ซึ่งเป็นเอกสารปฏิวัติชัด ๆ พร้อมด้วยคำเรียกร้องให้คนงานลุกขึ้นและสลัดโซ่จองจำของความเป็นทาสเสีย ในเรื่อง *ส่วนเสริมข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าด้วยเศรษฐกิจการเมือง*ตีพิมพ์ในปี ๑๘๕๙ ม๊ากซ์บอกว่า โครงสร้างส่วนบนของสังคมซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของพลังผลิตจะถูก "แปรรูปไปอย่างรวดเร็วไม่มากก็น้อย" อันคงเป็นข้อชี้ให้เห็นว่า สภาพการณ์ต่าง ๆ อาจกำหนดได้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะรุนแรงหรือไม่รุนแรง ต่อมาม๊ากซ์ยังแนะว่าในประเทศอย่างเช่นสหรัฐและอังกฤษ ซึ่งหลักการปกครองด้วยเสียงข้างมากเป็นปัจจัยทางการเมืองสำคัญ การแปรเปลี่ยนโดยสันติจากระบบนายทุนไปสู่ระบบสังคมนิยมอาจทำได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความรู้สึกของม๊ากซ์ในเรื่องนี้ และเห็นได้ชัดว่าความรู้สึกเขาเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ม๊ากซ์ไม่เคยคัดค้านวิธีรุนแรง ถ้าเขาคิดว่าจำเป็นเพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการปฏิวัติ กล่าวคือว่าเขาอาจสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่สันติในเมื่อเป็นไปได้ แต่ม๊ากซ์คงจะพูดว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องมีแน่ ไม่ว่าจะสำเร็จผลด้วยวิธีใดก็ตาม

รูปของการปฏิวัติจะเป็นอะไรก็ตาม ไม่ว่าจะสันติหรือรุนแรง การเปลี่ยนแปลงทันทีจากสังคมนายทุนไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ไม่อาจทำได้ ระยะของการแปรเปลี่ยนจะต้องเกิดขึ้นเสียก่อน ซึ่งจะมีการตระเตรียมสำหรับประชาคมที่สมบูรณ์ ส่วนหลงเหลือเล็กน้อยของระบบนายทุนจะต้องถูกกวาดล้างไป จิตใจของคนจะต้องถูกซักฟอกให้หมดไปจากเศษตกค้างของความคิดอ่านแบบนายทุนซึ่งคนยังติดอยู่ ชนชั้นนายทุนซึ่งตอนนี้เป็นชนชั้นเล็ก ๆ จะต้องถูกขจัดไป การตระเตรียมทั้งหมดเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยใช้กำลัง ซึ่งหมายความว่า กลไกของรัฐหรือรัฐบาลจะต้องนำมาใช้ รัฐบาลจะต้องเป็น "เผด็จการของชนกรรมาชีพ"

ม๊ากซ์บอกว่า ชนกรรมาชีพซึ่งยึดอำนาจควบคุมของสังคมจะถูกบังคับให้จำต้องใช้เครื่องมือกดขี่ที่ใช้ ๆ กันในโครงสร้างส่วนบน ซึ่งเคยถูกชนชั้นที่รีดนาทาเร้นใช้มาแล้วในอดีต โครงสร้างส่วนบนจะถูกก่อตั้งขึ้น ซึ่งจะใช้ประโยชน์ในส่วนประกอบที่เหมาะสมของกฎหมาย กฎศีลธรรม และของหลักปรัชญา รูปรัฐบาลจะเป็นเผด็จการของชนกรรมาชีพ รูปนี้ไม่ต่างไปจากรูปก่อน ๆ ในด้านความเป็นเผด็จการ ม๊ากซ์โต้ว่ารัฐบาลทั้งหมดเป็นเผด็จการ เผด็จการของชนกรรมาชีพแตกต่างจากเผด็จการก่อน ๆ ในข้อที่ว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เผด็จการชน

กรรมาชีพให้อำนาจควบคุมของชนฝ่ายข้างมาก มาร์กซ์บอกว่า นี่เป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าที่รัฐบาลอื่น ๆ เคยเป็นมามากมายทีเดียว รวมทั้งประชาธิปไตยแบบกฎุมพีของระบบนายทุน และแม้ชนกรรมาชีพจะปฏิบัติการในฐานะชนชั้นรีดนาทาเร้นอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง แต่จุดประสงค์ของชนชั้นนี้ไม่ใช่เพื่อดำรงอำนาจของตนเองให้ยืดเยื้อ หากแต่เพื่อขจัดการกดขี่ให้หมดสิ้นเด็ดขาดไป

หลังจากก่อตั้งรัฐบาลเพื่อให้พลังอันจำเป็นสำหรับบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของตนแล้ว ชนกรรมาชีพจะต้องเริ่มโครงการซึ่งจะนำสังคมไปสู่สังคมที่สมบูรณ์ (คอมมิวนิสต์) โครงการนี้อาจต่างกันไปในประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่ง แต่ควรมุ่งจู่โจมอย่างหนักหน่วงทันทีต่อสถาบันทรัพย์สินเอกชนเพื่อเลิกล้างให้หมดสิ้นไปในที่สุด ใน*คำประกาศคอมมิวนิสต์* มาร์กซ์และเอนเกลส์วางเค้าโครงขั้นดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งชี้ให้เห็นกว้าง ๆ ว่าควรทำอะไร

๑. ทรัพย์สินในที่ดินควรถูกเลิกร้าง และค่าเช่าควรนำมาใช้เพื่อจุดประสงค์ส่วนรวม

๒. ควรให้มีระบบภาษีก้าวหน้าขึ้น

๓. ควรเลิกล้มสิทธิรับมรดก

๔. ควรยึดทรัพย์สินของ "ผู้อพยพออกนอกประเทศและพวกจลาจล"

๕. ควรให้มีการควบคุมของรัฐ การรวมอำนาจในศูนย์กลางและการผูกขาดเครดิต

๖. รัฐต้องควบคุมและรวมการขนส่งและคมนาคมไว้ในศูนย์กลาง

๗. ควรมีการขยายอำนาจควบคุมของรัฐในทางผลิตกรรมและการปรับปรุงของรัฐในทางเกษตรกรรม

๘. ควรมีการบังคับให้คนทั้งปวงต้องทำงาน และตั้ง "กองทัพอุตสาหกรรม" ขึ้นเพื่อใช้ทำงานเฉพาะอย่างยิ่งในเกษตรกรรม

๙. อุตสาหกรรม เกษตร และประดิษฐกรรมควรรวมเข้าด้วยกัน รวมทั้งการตั้งหลักแหล่งของประชากรด้วย ทั้งนี้เพื่อกำจัดการแบ่งแยกระหว่างชุมชนกับชนบท

๑๐. แรงงานเด็กจะต้องล้มเลิก และก่อตั้งระบบการศึกษาของรัฐโดยไม่คิดมูลค่า ข้อที่ทำให้นึกถึงทันทีเมื่อดูโครงการปฏิบัติที่แนะไว้นี้ ก็คือว่า ลักษณะหลายอย่างของโครงการเป็นเรื่องที่ยอมรับกันมาช้านานแล้ว มากบ้างน้อยบ้างในประเทศที่ระบบเศรษฐกิจ โดยสาระเป็นระบบนายทุน ยิ่งกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงก็ได้กระทำไปโดยอาศัยกระบวนการประชาธิปไตย "แบบกฎุมพี" อันเป็นพัฒนาการที่มาร์กซ์คงเชื่อว่าเป็นไปไม่ได้

ในขั้นแปรเปลี่ยนของเผด็จการชนกรรมาชีพนี้ เนื่องจากสังคมใหม่เกิดขึ้นมาจากความล่มจมของระบบนายทุน ค่าตอบแทนแรงงานจึงจะไม่เท่ากันสำหรับคนทั้งหมด ความไม่เสมอเท่าเทียมกันนี้เป็นที่น่าเสียใจ แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าสังคมใหม่มีลักษณะแสดงความคิดของสังคมเก่าอยู่ ในช่วงของพัฒนาการนี้ แรงงานยังคงเป็นเพียง "เครื่องมือยังชีพ" เท่านั้น แรงงานยังคงเป็นบางสิ่งบางอย่างที่คนจะต้องทำเพื่อดำรงชีวิตอยู่มากกว่าจะเป็นกิจกรรมที่ทำกันเพราะนิยมชมชอบในงานนั้น ในสังคมนายทุนการแบ่งงานได้ขยายตัวขึ้นเป็นเทคนิคของการผลิต เพื่อประโยชน์ในทางประสิทธิภาพ คนได้กลายเป็นเครื่องจักรกล โดยแต่ละคนปฏิบัติงานอย่างเดียวซ้ำซาก และการสูญเสียบุคลิกภาพส่วนบุคคลนี้เป็นเรื่องเสื่อมทรามที่สุดด้านหนึ่งของระบบนายทุน คนงานไม่มีความภาคภูมิในผลสำเร็จ ไม่มีความรู้สึกพอใจที่เห็นผลแรงงานของตน ผลก็คือ "ความขัดกันระหว่างแรงงานทางสมองกับแรงงานทางร่างกาย" ซึ่งทวีขึ้น กล่าวโดยย่อคนเกลียดสิ่งที่ตนกระทำเมื่อชีวิตงานทั้งหมดของตนจมอยู่กับงานอย่างเดียวและไร้ความหมาย เป้าหมายอันหนึ่งของขั้นแปรเปลี่ยนระหว่างระบบนายทุนและระบบคอมมิวนิสต์ คือการก่อตั้งระบบการผลิตที่จะขจัดการแบ่งงาน และด้วยเหตุนี้ จะได้ส่งเสริมให้ได้บุคคลที่รู้รอบตัว ซึ่งจะเกิดความพอใจในแรงงานของตนแล้ว คนก็จะทำงานเพราะตนต้องการเช่นนั้น ไม่ใช่เพราะว่าตนจำต้องทำ จากนั้น ก็จะเป็นไปได้ที่จะทำให้ค่าตอบแทนเท่าเทียมกัน เพราะเหตุจูงใจจะไม่จำเป็นต่อไปแล้ว ในขั้นสุดท้ายของพัฒนาการคอมมิวนิสต์ แต่ละคนจะมีส่วนให้ "ตามความสามารถของตน" และได้รับ "ตามความจำเป็นของตน"

การใช้วิธีบังคับอย่างเข้มงวดที่สุดจำเป็นจะต้องมีในขั้นต้น ๆ ของเผด็จการชนกรรมาชีพตอนนี้ กำลังของส่วนที่เหลือของชนชั้นนายทุนมีมากที่สุดในแง่ทั้งจำนวนและอิทธิพลของอุดมการณ์ของชนชั้นนี้ มาร์กซ์บอกว่า อำนาจของเผด็จการชนกรรมาชีพจะต้องใช้เพื่อทำลายล้างชนชั้นนายทุนและอิทธิพลที่ใช้อยู่ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ชนชั้นหนึ่งไม่ต้องให้มีอยู่เพื่อการรีดนาทาเร้น ชนกรรมาชีพถึงขั้นนี้เป็นเจ้าของและเป็นผู้ทำงานใช้เครื่องมือผลิต เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ของการผลิตจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นต้องรีดนาทาเร้น ตามที่มาร์กซ์กล่าวไว้ "ความสัมพันธ์แบบกฎุมพีของการผลิตเป็นรูปขัดกันรูปสุดท้ายของกระบวนการทางสังคมของการผลิต" เมื่อชนชั้นนายทุนและส่วนของโครงสร้างส่วนบนที่เหลือของชนชั้นนี้ถูกถอนรากถอนโคนไปหมดสิ้นแล้ว

ความจำเป็นในการใช้กำลังก็ลดลงไป เผด็จการชนกรรมาชีพกำลังสร้างสังคมหนึ่งประกอบด้วยชนชั้นเดียว เนื่องจากรัฐและอำนาจของรัฐถูกใช้ให้เป็นแต่เครื่องมือของชนชั้นหนึ่งเหนืออีกชนชั้นหนึ่งเสมอ ความจำเป็นของสิ่งเหล่านี้จึงย่อมลดลงในเมื่อระบบนายทุนเสื่อมลงและชนกรรมาชีพทวีขึ้น มาคซ์บอกว่า ในที่สุดแล้วจะมีเพียงชนชั้นเดียวเท่านั้น คือชนกรรมาชีพดำรงชีวิตตามอุดมการณ์ของตน และเนื่องจากการมีชนชั้นเดียวก็เท่ากับไม่มีชนชั้นเลย สังคมที่ปราศจากชนชั้นก็จะบรรลุถึงในตอนนั้น รัฐซึ่งอยู่ในกระบวนการสลายตัวไปนับแต่เวลาที่การปฏิวัติจบสิ้นลงก็จะสูญสิ้นไปโดยสิ้นเชิง แล้วมนุษยชาติก็อาจจะตั้งต้นสังคมคอมมิวนิสต์ที่ใหม่และสมบูรณ์อันเป็นจุดหมายที่พลังประดิการในประวัติศาสตร์ได้นำมนุษย์มา

สังคมคอมมิวนิสต์

ขอให้เราพิจารณาโดยย่อถึงสิ่งที่มาคซ์ถือว่าเป็นส่วนประกอบของ "โลกใหม่อันสวยสด" นี้ ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว นี่เป็นสังคมปราศจากชนชั้น ความเสมอภาคจะมีขึ้นในหมู่คนยิ่งขึ้นกว่าที่เคยมีมาแต่ก่อน แม้ว่าความแตกต่างในความสามารถจะเป็นที่รับรู้กันในโครงสร้างบริหารของประชาคมแต่คนจะเป็นที่ถือกันในฐานะเป็นจุดหมายในตัวเอง ไม่ใช่เครื่องมือสำหรับจุดหมายของผู้อื่นในสังคมที่ถืออำนาจ มันเป็นสังคมที่ปราศจากรัฐ เพราะว่ารัฐเป็นการแสดงออกอันก่อตั้งขึ้นของวิธีการรุนแรงของชนชั้น และจะไม่มีชนชั้นต่อไปอีก ปัญหาการเมืองซึ่งเกาะกินคนมาตลอดทั้งประวัติศาสตร์จะไม่มีอยู่ในสังคมใหม่ ปัญหายุ่งยากอย่างเช่นระบบผู้แทนและสิทธิจะสูญสิ้นไป สิ่งเหล่านี้มีความหมายก็เฉพาะในแง่ของผลประโยชน์ของชนชั้น และเห็นได้ชัดว่าจะไม่เกิดขึ้นในสังคมที่ปราศจากชนชั้น จะไม่มีทรัพย์สินเอกชน เพราะทรัพย์สินเอกชนเป็นลักษณะหนึ่งของระบบการผลิตซึ่งชนชั้นหนึ่งรีดนาทาเร้นอีกชนชั้นหนึ่ง ที่จะสูญสิ้นไปเช่นเดียวกันก็คือความพะวงใหญ่โตกับการครอบครองและสะสมสินค้าอุปโภค บริโภค ("ลัทธิบูชาวัตถุสิ่งของ") ซึ่งเป็นแบบฉบับของสังคมนายทุนและฉวยโอกาส สินค้าอุปโภคบริโภคจะมีความสำคัญก็แต่ในแง่ของการใช้เท่านั้น เพียงแต่การครอบครองจะไม่มีคุณค่าอะไรเลย

สังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นสังคมอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ ระบบนายทุนเก่าได้มีส่วนสร้างเสริมต่อพัฒนาการในประวัติศาสตร์ด้วยการสร้างวิธีการผลิตซึ่งทำให้สังคมคอมมิวนิสต์เป็นไปได้ อย่างไร

ก็ดี เฉพาะสังคมคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่รู้ว่าจะใช้ระบบเช่นว่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหมดได้อย่างไร ระบบอัตโนมัติ กล่าวคือ การใช้เครื่องจักรแทนคนซึ่งก่อให้เกิดการยุ่งยากแก่ระบบนายทุนและได้มีส่วนทำให้ระบบนี้ล่มจมไปนั้น จะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ สังคมซึ่งจัดสรรสินค้าอุปโภคบริโภคที่ผลิตขึ้นอย่างเหมาะสม และไม่พะวงกับค่าส่วนเกินนั้น จะไม่ต้องยุ่งกับปัญหาอย่างเช่น การผลิตเกิน การบริโภคต่ำ การไร้งาน และเศรษฐกิจตกต่ำ สังคมใหม่จะคงคิดค้นปรับปรุงเทคนิคการผลิตอยู่ต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้น คนเราก็จะสามารถทำงานกันน้อยชั่วโมงลง และใช้เวลาไปในทางเพิ่มพูนวัฒนธรรมแทน คนจะเกิดความสนใจต่าง ๆ กันออกไป และด้วยเหตุนี้จะสร้างบุคลิกภาพมนุษย์ที่แท้จริงซึ่งเป็นไปไม่ได้ภายใต้ระบบนายทุน เมื่อเป็นเช่นนั้น ชีวิตที่เป็นอารยะแท้ ๆ ก็จะกลายเป็นความจริงขึ้นมา สุดท้าย สังคมใหม่จะขึ้นอยู่กับหลักของการร่วมมือ ไม่ใช่แข่งดีกัน ประชาคมที่แท้จริงจะได้ก่อตั้งขึ้น ซึ่งเสรีภาพเป็นไปได้สำหรับคนทั้งหมด

นี่เป็นขั้นการขัดกันซึ่งม๊ากซ์สนใจ การบรรลุถึงขั้นนี้เข้ามาใกล้พอที่ม๊ากซ์จะเชื่อว่าเขาสามารถมองเห็นเค้าโครงของมันได้อย่างชัดเจน และเขาตระหนักแน่ว่า เป็นขั้นที่ดีขึ้นมากทีเดียวจากที่ได้ผ่านพ้นไป แต่กฎประติการ สำหรับม๊ากซ์ เช่นเดียวกันสำหรับเฮเกลเป็นกระบวนการที่ไม่จบสิ้น แม้กระทั่งเมื่อภาวะที่เป็นอยู่ (thesis) ซึ่งแสดงออกด้วยสังคมคอมมิวนิสต์ กำลังก่อรูปขึ้นมา ภาวะขัดแย้งใหม่ (antithesis) ก็กำลังเตรียมการโจมตีภาวะที่เป็นอยู่เสียแล้ว แต่การขัดแย้งในอนาคตไม่ใช่ปัญหาของม๊ากซ์ เช่นเดียวกับเฮเกล ม๊ากซ์ไม่ได้อวดอ้างแต่อย่างใดว่า สามารถมองเห็นได้เกินกว่าช่วงของประวัติศาสตร์ตรงจุดที่เขายืนอยู่

สรุป

การพิจารณาอย่างรอบคอบและพินิจพิเคราะห์ในการศึกษาทฤษฎีของม๊ากซ์เผยให้เห็นถึงลักษณะการวางหลักชนิดเหวี่ยงแห ถึงความลักลั่นและขัดแย้งจำนวนมากมายทีเดียว อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่าเป็นเช่นเดียวกันสำหรับทฤษฎีใด ๆ ที่มุ่งแบบม๊ากซ์ในอันที่จะเสนอทางแก้ปัญหายุ่งยากนับไม่ถ้วนที่ครอบงำสังคมอยู่ ช่องโหว่ในทฤษฎีของม๊ากซ์ไม่ทำให้ทฤษฎีนี้หมดความสมบูรณ์เฉพาะอย่างยิ่งถ้าเราพิจารณาถึงน้ำหนักที่ทฤษฎีมีต่อโลก ถ้าหากจะถือข้อนี้เป็นเกณฑ์วินิจฉัยแล้ว เราก็ต้อง

ยอมรับรู้ความสำคัญของมัน ทฤษฎีม๊ากซิสต์ทุกวันนี้เป็นหลักอุดมการณ์ของคนนับล้าน ๆ จริงอยู่ทฤษฎีนี้ถูกนำไปใช้บังคับเอาด้วยกำลังแก่คนเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีจำนวนมากที่ยึดถือโดยปราศจากการบังคับ เพราะเขาตระหนักแน่ในสาระความถูกต้องของทฤษฎี ปัจจุบันเป็นเรื่องที่ทุ่มเถียงกันว่าจริงหรือไม่หรือเพียงใดที่ทฤษฎีม๊ากซิสต์เองเป็นภัยคุกคามต่อเสรีชน หรือว่านโยบายชาตินิยมของชาติต่าง ๆ ที่แพร่ลัทธินั้น ๆ เป็นอันตรายที่แท้จริง อันตรายอาจจะเป็นอะไรก็ตามเราควรอย่างยิ่ง ที่จะรู้เกี่ยวกับทฤษฎีนี้บ้าง นี่หมายถึงไม่เพียงแต่ความเข้าใจในหลักคำสอนรากฐานของทฤษฎีเท่านั้น หากยังเป็นการสำนึกในกำลัง ในเหตุจูงใจ และรู้ถึงจุดอ่อนของทฤษฎีด้วยกล่าวสั้น ๆ เราควรพยายามเป็น "ศาสตร์" หรือมุ่งต่อความเป็นจริงในทัศนคติของเรา ในการพยายามเช่นนี้เราอาจหวังที่จะสำเร็จผลได้มากกว่าม๊ากซ์ผู้ซึ่งได้สรุปผลตัดสินชี้ขาดไว้ล่วงหน้าก่อนพิจารณาคดีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ชาวม๊ากซิสต์ที่แน่วแน่ยกย่อง "สัจจะ" ของลัทธิของตนด้วยความแรงกล้าทำนองเดียวกับที่มีอยู่ในหมู่นักประกาศศาสนาที่มุ่งมั่น และลัทธิม๊ากซิสต์ในหลาย ๆ แง่ก็เหมือนศาสนาทีเดียวจริงอยู่ ไม่มีชาวม๊ากซิสต์ที่แท้คนใดอาจเคร่งศาสนาในความหมายที่เข้าใจกันตามธรรมดา ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบนของสังคมนายทุน และถูกนำมาใช้เพียงเพื่อสนับสนุนฐานะของชนชั้นปกครองและให้ชนชั้นใต้บังคับอยู่ในที่ของตนเท่านั้น พวกม๊ากซิสต์บอกว่า ด้วยการวาดภาพของชีวิตอันจูงใจในโลกหน้า นายทุนสามารถชักจูงให้ชนกรรมาชีพยอมรับภาวะอันยากแค้นในโลกนี้ ในถ้อยคำของม๊ากซ์ ศาสนาเป็น "ยาเสพย์ติด" ของคนจน แต่กระนั้น ทฤษฎีม๊ากซิสต์เองก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับศาสนา และนี่ในส่วนหนึ่งก็เป็นลักษณะจูงใจของทฤษฎีนี้ โลกพระศรีอารย์คอมมิวนิสต์ซึ่งต่อจากเผด็จการชนกรรมาชีพเป็นสวรรค์คอมมิวนิสต์ โลกนายทุนเป็นเรื่องของโลกนี้ซึ่งเปิดทางให้แก่การชำระล้างของเผด็จการชนกรรมาชีพ คนที่รอดพ้นได้แก่ผู้ที่เดินตามคำสอนของครู และสวรรค์อาจบรรลุถึงได้ในโลกนี้ (ซึ่งในความคิดของม๊ากซ์อย่างน้อยที่สุดก็เหนือกว่าลัทธิคริสต์มากทีเดียว) ในสังคมที่สมบูรณ์ ความดีที่แท้ของคนจะปล่อยให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากอำนาจ ไม่ต้องสงสัยเลย ข้อคล้ายคลึงอื่น ๆ กับศาสนาอาจนำมาเปรียบเทียบให้เห็นได้อีกเป็นจำนวนมาก

ทฤษฎีม๊ากซิสต์ยังอาจเป็นที่ดึงดูดใจสำหรับนักประชาธิปไตยด้วยเหมือนกัน ทฤษฎีนี้ใช้คำขวัญหลาย ๆ อย่างที่เคยเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยมาช้านาน เราจะได้อิสรภาพที่ไหนให้มากขึ้นกว่าที่สัญญาไว้ในสังคมคอมมิวนิสต์ในบั้นปลายเล่า ที่ใดเล่าที่จะมีความเสมอภาคมากไปกว่าในสังคมอันปราศจากชนชั้น ที่ใดเล่าที่ภราดรภาพจะมีมากไปกว่าในโลกคอมมิวนิสต์ ซึ่งคนออกแรงงานแต่น้อยและสามารถทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตของตนไปในการส่งเสริมทางวัฒนธรรม* แม้แต่เผด็จการชนกรรมาชีพก็เป็นแบบอย่างของการปกครองโดยฝ่ายเสียงข้างมาก และทฤษฎีม๊ากซิสต์ยังเพิ่มคำมั่นสัญญาให้ความมั่นคงนอกเหนือไปจากประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้อีก ในการให้คำมั่นสัญญาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทฤษฎีนี้อยู่ในแนวเดียวกับขบวนการสังคมนิยมสมัยนั้น และกับหลักปรัชญาการเมืองเสรีนิยมและประชาธิปไตยต่อมา ดังที่เราได้เห็นในตอนต้นของบทนี้ เป็นที่เห็นกันได้ชัดว่าลำพังประชาธิปไตยทางการเมือง เฉพาะอย่างยิ่งตามที่เสริมด้วยนโยบายปล่อยเสรีทางเศรษฐกิจนั้น ไม่อาจขบปัญหาของสังคมในยุคอุตสาหกรรมได้ สิทธิที่จะออกเสียงเลือกตั้ง ที่จะมีผู้แทน ที่จะสักการะและที่จะพูดอย่างเสรี ทั้งหมดนี้เป็นคุณค่าใหญ่หลวง แต่อาจมีความหมายเล็กน้อยหรือไม่มีเลยสำหรับบุคคลที่ไร้งานและอดอยาก พวกนักปฏิรูปสังคมและเสรีนิยมในสมัยม๊ากซ์และต่อมา อ้างว่าประชาธิปไตยทางการเมืองจะมีคุณค่าเล็กน้อย เว้นเสียแต่ว่าจะเสริมด้วยระบบเศรษฐกิจซึ่งอำนวยความมั่นคงในระดับที่เพียงพอแก่คนทั้งหมด นี่เองเป็นแนวที่ดำเนินกัน ข้อเท็จจริงที่ว่าพวกม๊ากซิสต์อยู่ในแนวหน้าของผู้แพร่ลัทธิเช่นว่านี้ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่อธิบายผลความสำเร็จของพวกเขาก็ได้และแม้ทุกวันนี้ ทฤษฎีม๊ากซิสต์ยังคงเป็นที่จูงใจของบรรดาคนที่ถูกกดขี่ทางเศรษฐกิจ อิทธิพลโน้มน้าวของทฤษฎีนี้ไม่อาจถือกันเป็นเรื่องเล็กน้อยได้จากฝ่ายตรงข้ามของลัทธิคอมมิวนิสต์ และไม่อาจตอบโต้กันได้เพียงด้วยการพ่นคำขวัญใส่กันเท่านั้น นี่เป็นข้อเท็จจริงที่เข้าใจกันในหมู่ผู้สนับสนุนนโยบายอย่างเช่นการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ดินแดนด้อยพัฒนา

* ศรัทธาของม๊ากซ์ที่ว่าคนเราเมื่อเป็นอิสระพ้นจากงานหนักส่วนมากแล้ว จะใช้ประโยชน์จากเวลาอิสระของตนในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมนั้นเป็นความฝันของนักคิดฝันมาช้านานแล้ว อย่างไรก็ดี เมื่อเราย่างเข้าสู่เครื่องจักรอัตโนมัติอาจเป็นการยากที่จะแสดงให้เห็น ว่าเวลาว่างที่เพิ่มขึ้นจะเป็นผลให้เกิดมีการพัฒนาทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ความหลงผิดจากสมมติฐานที่ว่าคนทั้งหมดหรืออย่างน้อยคนส่วนมากเพียงแต่ถูกจำกัดมิให้เพิ่มพูนขยายความรู้ของตนเพราะระยะเวลาอันยาวนานที่ตนต้องทำงานในแต่ละวัน เห็นได้ชัดว่าปัญหามีอยู่มากกว่าเรื่องการกำหนดเวลาทำงาน ๖ หรือ ๔ ชั่วโมงต่อวัน

ยังมีน้ำหนักจูงใจทางจิตวิทยาในความคิดม๊ากซิสต์ด้วยเหมือนกัน ทฤษฎีนี้ให้คำตอบแก่ปัญหาของคนเรา เป็นทฤษฎีที่บอกกับคนที่ถูกกดขี่ว่าตนเองไม่ใช่ผู้ต้องรับผิดชอบในสถานะอันต่ำต้อยของตน พวกตนเป็นเหยื่อของระบบและเพียงแต่จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบเสียเท่านั้น เพื่อจะได้สามารถดำรงชีวิตให้เสมอเท่าเทียมกับคนทั้งปวง ข้อที่ค่อนข้างเกี่ยวข้องกันคือน้ำหนักจูงใจในแง่ "ศาสตร์" ของทฤษฎีม๊ากซิสต์ ม๊ากซ์ต้องการให้ทฤษฎีของตนเป็นศาสตร์ และทฤษฎีของเขาก็ให้ท่าทางว่ามุ่งต่อสภาพความเป็นจริงแบบศาสตร์ ข้อสรุปของม๊ากซ์ได้รับการเสริมด้วยสถิติและ "ข้อเท็จจริง" ทางประวัติศาสตร์อย่างมากมายด้วยกัน สำหรับผู้ที่ขาดความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่ม๊ากซ์จัดการด้วยการแสดงหลักฐานเช่นนั้น อาจเกิดตระหนักเชื่อเอาได้ บรรดาผู้ที่ถูกดึงดูดกับเป้าหมายของทฤษฎีม๊ากซิสต์ถือเอาความพอใจในการที่รู้ว่าอุดมการณ์ของตนได้รับการ "พิสูจน์" อย่างศาสตร์

ทั้งที่มีกำลังหรือถ้าจะพูดให้ดีขึ้น คุณสมบัติจูงใจของลัทธิม๊ากซิสต์ แต่ก็มีจุดอ่อนเป็นจำนวนมากทีเดียว แนวทางเปลี่ยนแปลงของระบบนายทุน ไม่ได้เป็นเช่นที่ม๊ากซ์ทำนายไว้เลยที่ถือเอาว่าระบบนายทุนในสมัยของตนกำลังจวนเจียนจะล่มจมอยู่แล้ว ซึ่งก็ไม่ถูกต้องตามที่ได้เป็นไปจริง ๆ จริงอยู่ระบบนายทุนที่คงอยู่มาแตกต่างไปอย่างใหญ่หลวงจากระบบที่ม๊ากซ์รู้จัก แต่การแปรเปลี่ยนจากระบบนายทุนที่รีดนาทาเร้นสมัยต้นและกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ มาสู่ระบบนายทุนที่เดินสายกลางสมัยกลางศตวรรษที่ ๒๐ ได้บังเกิดขึ้นจากผลของการปฏิบัติซึ่งม๊ากซ์เห็นว่าเป็นไปไม่ได้การวางระเบียบข้อบังคับเรื่องจำนวนชั่วโมงทำงาน ค่าจ้างและภาวะการทำงาน การห้ามมิให้ใช้แรงงานเด็ก การก่อตั้งระบบประกันการตกงาน และใช้ค่าชดเชยแก่คนงาน และการเปลี่ยนแปลงอีกมากหลายเป็นผลเกิดจากการบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ และก่อให้เกิดสถานการณ์ที่ต่างออกไปโดยสิ้นเชิงสำหรับประชาชนคนงาน แต่กระนั้น ม๊ากซ์ยังคงเจาะจงปฏิเสธไม่ยอมรับว่า ปัจจัยหนึ่งในโครงสร้างส่วนบนซึ่งในกรณีนี้คือกฎหมาย อาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในทางปรับปรุงฐานะของชนกรรมาชีพก็ได้

ม๊ากซ์ยังทำนายการขยายตัวของชนกรรมาชีพและการหดตัวของชนชั้นนายทุน คนที่จะแสดงให้เห็นเช่นนี้ในปัจจุบันนี้ คงจะยากลำบากทีเดียว ในประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญ (สหรัฐ

เป็นตัวอย่างที่ดีอย่างแน่นอน) ได้มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางของจำนวนคนที่เป็นเจ้าของเครื่องมือผลิตโดยอาศัยการขายและซื้อหุ้นบริษัท เป็นความจริงที่ว่าคนส่วนใหญ่ทีเดียวของเจ้าของเหล่านี้ไม่ได้แสดงบทบาทในการจัดงานการของบริษัท แต่กระนั้นก็ตาม นี่เป็นการพัฒนาการซึ่งม๊ากซ์ไม่ได้คาดไว้ แล้วยังการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชนชั้น "คนทำงานใช้สมอง" (White collar) นักวิชาชีพ เสมียน พนักงาน ผู้ที่ทำบริการอย่างใดอย่างหนึ่ง คนงานที่มีฝีมือดีและอื่น ๆ เหล่านี้เป็นลักษณะเด่นชัดทางสังคมระบบอุตสาหกรรมที่กำลังพัฒนา ผลก็คือการลดจำนวนชนกรรมาชีพลงและทำให้ความสำนึกชนชั้นอ่อนลงไปอย่างมาก ไม่ใช่จะเข้มข้นขึ้นตามที่ม๊ากซ์คาดเอาไว้ ในชาติหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ถือตนเอง (ซึ่งก็ถูกต้อง) ว่าเป็นสมาชิกของชนชั้นกลางนั้น เป็นการยากที่จะมีการสนับสนุนทฤษฎีของม๊ากซ์ว่าด้วยการขัดกันระหว่างชนชั้น

การขึ้นสู่อำนาจการเมืองของคนงานที่รวมกลุ่มกัน ยังขัดตรงกันข้ามกับทฤษฎีของม๊ากซ์ ไม่ใช่ว่าม๊ากซ์เชื่อว่าคนงานจะไม่รวมหรือไม่สามารถรวมกันได้ ตามจริงแล้วเขาคิดว่าองค์การของคนงานจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระยะก่อนหน้าการปฏิวัติชนกรรมาชีพทีเดียว แต่ข้อที่ว่าพลังเช่นว่านั้นจะสามารถแสดงบทบาททางการเมือง จะสามารถเรียกร้องและได้รับประโยชน์ด้านนิติบัญญัติที่มีความสำคัญใหญ่หลวงนั้นเป็น เป็นการตรงกันข้ามกับคำสอน รากฐานของทฤษฎีของม๊ากซ์ ม๊ากซ์โต้ว่าโครงสร้างส่วนบนรวมทั้งรัฐบาลและกฎหมายเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้ โดยชนชั้นที่เป็นเจ้าของเครื่องมือผลิตเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของตนเอง และเพื่อคงให้ชนชั้นคนงานอยู่ใต้อำนาจ คนผู้ที่ได้ประจักษ์เห็นอิทธิพลใหญ่ยิ่งขององค์การกรรมกรที่มีต่อรัฐบาลในสหรัฐตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๓๒ ถึง ๑๙๕๒ แล้วก็ยากที่จะให้ความเชื่อกับหลักมูลฐานด้านนี้ของทฤษฎีม๊ากซ์ การยกฐานะของพรรคแรงงานในอังกฤษก็อาจพูดได้ทำนองเดียวกัน และอาจอ้างตัวอย่างอื่น ๆ ได้อีกมากมาย กล่าวโดยย่อข้อเท็จจริงไม่ใช่ว่าเจ้าของเครื่องมือผลิตจะผูกขาดรัฐบาลและกระบวนนิติบัญญัติอยู่ได้เสมอไป

ประการสุดท้าย ม๊ากซ์เชื่อว่า ไม่มีสังคมหนึ่งจะแทนที่อีกสังคมหนึ่งได้ จนกว่าสังคมอื่นนั้นจะได้ขยายขุมกำลังทั้งหมดที่มีอยู่ในตัวอย่างเต็มที่ ระบบนายทุนยังเป็นไปไม่ได้จนกว่าระบบ

พี่วดัลจะได้จบสิ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว และม๊ากซ์คิดว่าระบบนายทุนนี้ก็อยู่ภายใต้แนววิวัฒนาการเช่นเดียวกัน "ไม่มีระเบียบสังคมใดจะสูญสิ้นไปก่อนพลังผลิตทั้งหมดที่มีอยู่ในระเบียบนั้น จะได้ขยายเติบโตขึ้นแล้ว" ข้ออ้างดูแน่ชัดและเด็ดขาด แต่กระนั้น ถ้าเราดูประเทศต่าง ๆ ที่เป็นคอมมิวนิสต์ โดยมีรัสเซียและจีนเป็นตัวอย่างสำคัญแล้ว ก็จะเห็นว่าไม่มีประเทศใดที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่าง สมบูรณ์เลย ตามความจริง ทั้งสองประเทศเป็นประเทศเกษตรในส่วนสำคัญ และเกือบเป็นพี่วดัล ก่อนที่จะโดดก้าวเข้ามาสู่ระบบสังคมนิยม การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังที่ได้ยกมากล่าวแล้ว หมายความว่าบรรดาผู้สืบเชื้อสายของม๊ากซ์จำต้องพยายามปรับและแปลความทฤษฎีของม๊ากซ์ เพื่อรักษาให้ดำรงคงอยู่ต่อไป ภารกิจอันหนักนี้ได้กระทำอย่างสามารถยิ่งโดย นิโคไล เลนิน

๒๐ เลนิน

แหล่งพำนักของทฤษฎีสังคมนิยมมีอยู่กว้างขวาง แต่ค่อนข้างจะชวนทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เสมอ ม๊ากซ์เองทุ่มเทเวลาและกำลังมากมายไปในการป้องกัน "ทฤษฎีสังคมนิยมแบบศาสตร์" ของตน และโจมตีบรรดาสหายนักสังคมนิยมที่ไม่เห็นด้วยกับตน ใน ปี ค.ศ. ๑๘๗๒ ภายหลังการโต้แย้งในเชิงลัทธิอันยาวนานและร้อนแรง ระหว่างม๊ากซ์กับนักอนาธิปไตยนิยม (anarchist) คือ ไมเกล บาคูนิน (Michael Bakunin ค.ศ. ๑๘๑๔-๑๘๗๖) สมาคมคนงานระหว่างประเทศ (International Association of Workingmen) ซึ่งม๊ากซ์ได้ช่วยก่อตั้งขึ้นในปี ๑๘๖๔ ต้องสลายตัวไป ม๊ากซ์กับบาคูนินเห็นพ้องต้องกันหลายข้อ แต่พวกอนาธิปไตยนิยมคัดค้านโครงการปฏิบัติการทางการเมืองและข้ออ้างของม๊ากซ์ที่ว่าเผด็จการของชนกรรมาชีพจะต้องมาก่อนประชาคมอนาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ ทัศนะของบาคูนินมีว่า คนได้ตระเตรียมอยู่แล้วจากวิวัฒนาการอันยาวนานและยากลำบาก ในอันที่จะดำรงชีวิตเป็นอิสระจากอำนาจรัฐบาล และว่าเป็นการจำเป็นจริง ๆ ที่จะทำการปฏิวัติซึ่งจะทำลายรัฐที่เป็นอยู่เพื่อให้บรรลุถึงชีวิตความเป็นอยู่อันสวยสดงดงาม ม๊ากซ์ถือว่าทัศนะเช่นนี้ไร้สาระอย่างยิ่งของพวกหัวรุนแรงและเพ้อฝันซึ่งบั่นทอนอุดมการณ์สังคมนิยมมาช้านานแล้ว ม๊ากซ์คิดว่ามันห่างไกลเหลือเกินจากข้อเสนอของตนเอง ซึ่งเป็นศาสตร์มุ่งในด้านปฏิบัติและแน่วแน่

ความโน้มเอียงไปในทางแตกแยกของทฤษฎีสังคมนิยม ยิ่งเห็นได้ชัดขึ้นภายหลังมรณกรรมของเอนเกลส์ในปี ๑๘๙๕ เกียรติภูมิของม๊ากซ์ซึ่งมีอยู่ใหญ่หลวงในวงการสังคมนิยมระหว่างที่เขายังมีชีวิตอยู่ยิ่งเพิ่มพูนขึ้นภายหลังที่เขาถึงแก่อนิจกรรมแล้ว เอนเกลส์มิตรและผู้ร่วมงานใกล้ชิดที่สุดของม๊ากซ์ เป็นที่ถือกันโดยทั่วไปว่าเป็นผู้สืบสายในฐานะผู้นำทางลัทธิของขบวนการสังคมนิยมและสามารถธำรงรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวไว้ได้ส่วนหนึ่ง แต่ความแน่นแฟ้นในขั้นปลายขึ้น

อยู่กับความสามารถของบรรดานักสังคมนิยม ที่จะทำความตกลงกันในเรื่องการแปลความหมายทฤษฎีของม๊ากซ์และขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ในประเทศต่าง ๆ ที่มีขบวนการสังคมนิยม องค์การสังคมนิยมเกือบทั้งหมดอ้างว่า ลัทธิและโครงการของตนยึดถือตามหลักคำสอนของม๊ากซ์ แต่ก็เห็นขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในข้อที่ว่า หลักคำสอนนั้นหมายความอย่างไรกันแน่ ยิ่งกว่านั้น ภาวะการเมือง สังคม และเศรษฐกิจยังแตกต่างกันมากมายจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง จนเป็นไปไม่ได้ที่จะให้มีความเห็นพ้องต้องกันในยุทธวิธีที่จะใช้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสังคมนิยม ทฤษฎีของม๊ากซ์คลุมเครือแหเกินไป และบางครั้งก็เลื่อนลอยและขัดกันเสียจนเปิดช่องให้มีการแปลความที่แตกต่างกันได้มากมาย กลุ่มสังคมนิยมในยุโรปตะวันตกและในอังกฤษ คลุมรวมเอาแนวทางการเมืองตั้งแต่ประชาธิปไตยไปจนถึงอนาธิปไตยนิยม ทั้งหมดเหล่านี้ต่างอ้างที่มาของทฤษฎีม๊ากซิสต์สำหรับโครงการของตนด้วยกันทั้งนั้น

แม้จะมีปัญหาทางลัทธิหลายอย่างที่แบ่งแยกพวกสังคมนิยม แต่ปัญหาแบ่งแยกที่ยืนยงที่สุดได้แก่ปัญหาระหว่างฝ่ายปฏิวัติกับฝ่ายวิวัฒนาการ หรือฝ่ายสังคมนิยมที่มุ่งแก้ไขปรับปรุง (revisionist) ฝ่ายปฏิวัติยืนยันว่า การปฏิวัติรุนแรงเมื่อถึงขั้นหนึ่งและในระดับหนึ่งจะเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อขจัดรัฐกฎุมพี และจัดตั้งอำนาจควบคุมของตนเองขึ้นแทนที่ ฝ่ายแก้ไขปรับปรุงย้ำถึงลักษณะวิวัฒนาการในงานเขียนของม๊ากซ์ ฝ่ายนี้ได้ว่าประวัติศาสตร์เป็นฝ่ายของพวกคนงาน และระบบนายทุนจะสลายไปในขั้นปลายโดยไม่ต้องมีการปฏิวัติ ฝ่ายแก้ไขปรับปรุงซึ่งมี เอ็ดเวอร์ด เบินสไตน์ (Edward Bernstein ค.ศ. ๑๘๕๐-๑๙๓๒) ผู้เป็นที่รู้จักกันดีที่สุดยังโต้แย้งหลักคำสอนรากฐานหลายอย่างของทฤษฎีม๊ากซิสต์ ในแง่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เป็นมาได้พิสูจน์ให้เห็นว่าหลักการเหล่านี้ไม่สมบูรณ์ เบินสไตน์อ้างว่าระบบนายทุนห่างไกลจากการที่จะสลายไปอย่างที่ม๊ากซ์เคยเชื่อ สำหรับคนไข้ที่คิดกันว่ากำลังนอนรอความตายแล้ว ระบบนายทุนกลับแสดงให้เห็นกำลังความเข้มแข็งอย่างเด่นชัด เขาบอกว่ายิ่งกว่านั้น ปรากฏว่าระบบนายทุนยังมีการขยายตัวของชนชั้นกลาง ไม่ใช่ลดลง การผูกขาดของนายทุนไม่ได้เป็นไปตามแนวทางที่ม๊ากซ์ทำนายไว้ หน่วยประกอบการกลับมีมากขึ้นไม่ใช่น้อยลงกว่าแต่ก่อน ประชาธิปไตยการเมืองถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมไม่ใช่บั่นทอนฐานะของชนชั้นคนงาน ปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยลำพังไม่ได้กำหนดลักษณะด้านที่ไม่ใช่ทางวัตถุของสังคม แม้ว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญก็ตาม ระบบสังคมนิยมอาจบรรลุถึงได้โดยไม่ต้องใช้วิธีปฏิวัติรุนแรงเลยก็ได้

การปฏิเสธส่วนมูลฐานเช่นว่านั้นของทฤษฎีม๊ากซิสต์ ไม่ได้เป็นการแตกออกไปจากทฤษฎีโดยสิ้นเชิงอย่างที่อาจเห็นกัน ฝ่ายแก้ไขปรับปรุงอ้างถึงความผูกพันอันบอบบางกับม๊ากซ์ในการโจมตีการรีดนาทาเร้นคนงาน ในการกล่าวหาว่า ระบบนายทุนทำให้เกิดการบริโภคต่ำและวิกฤตซ้ำซาก และยืนยันว่า ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนขัดขวางมิให้ได้บรรลุถึงความเสมอภาคทางเศรษฐกิจในระดับที่พึงปรารถนา อย่างไรก็ดีควรเป็นที่สังเกตว่า แม้ข้อเหล่านี้จะเป็นหลักการของทฤษฎีสังคมนิยมโดยไม่ต้องสงสัย แต่ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นหลักคำสอนของทฤษฎีสังคมนิยมแบบม๊ากซิสต์ ข้อที่ว่าการปฏิเสธม๊ากซ์โดยปริยายนี้ ในที่สุดแล้วก็เป็นที่รับรู้กันในหมู่ฝ่ายนิยมแก้ไขปรับปรุงนั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดจากข้อเท็จจริงที่ว่า เบินสไตน์และคนอื่น ๆ ของสำนักนี้มักจะมุ่งไปทางทัศนะที่เป็นอิสระในงานเขียนตอนหลัง ๆ ของตน ในที่สุด เบินสไตน์ก็ปฏิเสธกฎประติการ อย่างสิ้นเชิงและอาศัยใช้หลักวิธีของประสบการณ์ (empirical) จัง โจแรส์ (Jean Jaures ค.ศ. ๑๘๕๙-๑๙๑๔) ผู้นิยมแนวแก้ไขปรับปรุงชาวฝรั่งเศสโต้แย้งม๊ากซ์ยิ่งไปกว่าเบินสไตน์เสียอีก โดยที่เป็นนักประชาธิปไตยอย่างแน่วแน่โจแรส์โต้แย้งหลักความคิดเกี่ยวกับสงครามชนชั้น เกี่ยวกับปัจจัยกำหนดโดยอาศัยเศรษฐกิจ (economic determinism) และเกี่ยวกับการปฏิวัติและได้สนับสนุนการศึกษาการปฏิรูปและกระบวนการประชาธิปไตยว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมในอันที่จะบรรลุถึงสังคมแบบสังคมนิยม

พวกสังคมนิยมโดยทั่วไปยึดหลักการปฏิวัติ ในเมื่อตระหนักแน่ว่า การปฏิวัติเป็นโอกาสเดียวที่จะสำเร็จ ในที่ใด กระบวนการประชาธิปไตยถูกนำมาใช้สำหรับให้บรรลุผลปฏิรูปบางอย่างและปรับปรุงฐานะของคนงานอุตสาหกรรมแล้ว วิธีการของพวกสังคมนิยมในส่วนสำคัญก็คือเรียกร้องสิ่งเดียวกันให้มากยิ่งขึ้น เหตุการณ์ในอังกฤษเป็นตัวอย่างดีที่สุดของวิวัฒนาการเช่นนี้ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ สมาคมเฟเบียน (Fabian Society) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มปัญญาชนที่อยู่ใต้อิทธิพลงานเขียนของม๊ากซ์ และจอหน์ สจ๊วต มิลล์ เริ่มทำการรณรงค์เรียกร้องให้มีการปฏิรูปสังคม พวกเฟเบียนเป็นนักสังคมนิยม คนพวกนี้เสนอให้ล้มเลิกทรัพย์สินเอกชนในบั้นปลาย และสนับสนุนกรรมสิทธิ์ของประชาคมในที่ดินและทุนอุตสาหกรรม เขาบอกว่า ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของสังคม มาสู่ระบบสังคมนิยมทางเศรษฐกิจและประชาธิปไตยทางการเมือง ต่างกับม๊ากซ์ พวกเฟเบียนถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นหลักการส่งเสริมต่อกัน เขาเห็นด้วยกับม๊ากซ์ว่า คนงานก่อ

ให้เกิดค่าซึ่งถูกเจ้าของกรรมสิทธิ์เอาไปจากคนงานโดยไม่ชอบธรรม อย่างไรก็ดี พวกเฟเบียนไม่ยอมเชื่อว่า สงครามชนชั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในฐานะเป็นวิธีการแก้ไขสิ่งเลวร้ายของสังคม ตรงกันข้าม พวกเฟเบียนพยายามโดยอาศัยการบรรยายและใบปลิวที่จะสอนชนชั้นกลางที่จะขยายสิทธิเลือกตั้งและที่จะทำให้กระบวนการประชาธิปไตยบังเกิดผลยิ่งขึ้น ไม่ใช่ด้วยการปฏิวัติ หากการบัญญัติกฎหมายจะเป็นกุญแจไปสู่การก่อตั้งสังคมสหกรณ์และสังคมนิยม อิทธิพลของเฟเบียนมีใหญ่หลวง อันเป็นข้อเท็จจริงที่คงจะสืบเนื่องมาจากคุณสมบัติของพวกสมาชิกมากเท่า ๆ กับแรงจูงใจของโครงการ สมาคมเฟเบียนในตอนต้นรวมบุคคลเด่น ๆ อย่างเช่น เอช. จี เวลส์ (H.G. Wells) ซิดนีย์ เวบบ์ (Sydney Webb) เจ. แรมเซย์ แมคโดนัลด์ (J. Ramsey Macdonald) เคียร์ ฮาดี้ (Keir Hardy) จี. ดี. เอช. โคล (G.D.H. Cole) และจอร์ช เบอ-นาร์ด ชอว์ (George Bernard Shaw)

นักสังคมนิยมชาวอังกฤษอื่น ๆ ที่เชื่อว่าพวกเฟเบียนให้การเน้นหนักเกินไปในด้านวิธีแก้ทางการเมืองโดยไม่เข้าใจถึงปัญหายุ่งยากรากฐานอันเกิดจากระบบอุตสาหกรรม ได้ก่อตั้งขบวนการสังคมนิยมแบบกิลด์ขึ้น (Guild Socialists) ฝ่ายสังคมนิยมแบบกิลด์เช่นเดียวกับม๊ากซ์คัดค้านงานที่ทำให้มนุษย์เสื่อมทราม ซึ่งเกิดขึ้นในระบบผลิตขนาดใหญ่อันใช้วิธีการแบ่งงาน คนพวกนี้ยอมรับทฤษฎีว่าด้วยค่าของแรงงานและทฤษฎีค่าส่วนเกิน แม้จะเป็นในรูปที่เพี้ยนไป และยืนยันว่าทรัพย์-สินจะเป็นสิ่งชอบธรรมก็ต่อเมื่อทำประโยชน์ต่อสังคม พวกสังคมนิยมแบบกิลด์ไม่คัดค้านประชาธิป-ไตยทางการเมือง แต่เถียงว่า รัฐบาลด้วยผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งตามเขตท้องที่นั้น ไม่สามารถเข้าใจและขบปัญหายุ่งยากซับซ้อนของสังคมอุตสาหกรรมได้ พวกสังคมนิยมแบบกิลด์ยืนยันว่าระบบผู้แทนตามแขนงงานอาชีพ (functional representation) โดยอาศัยสหภาพอุตสาหกรรมต่าง ๆ จะเหมาะสมที่สุดกับประชาคมสมัยใหม่ คนพวกนี้สนับสนุนให้คงมีรัฐอยู่ แต่คิดว่าหน้าที่ของรัฐบาลถูกจำกัดลงได้อย่างมาก เมื่อสหภาพหรือกิลด์มีความรับผิดชอบทำการควบคุมในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ข้อคิดเห็นขัดแย้งมีอยู่เป็นจำนวนมากในหมู่สมาชิกในเรื่องเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการ แต่กลุ่มสังคมนิยมแบบกิลด์คัดค้านการปฏิวัติเช่นเดียวกับพวกเฟเบียน

ในประเทศอย่างเช่นฝรั่งเศสและรัสเซีย ซึ่งการขัดขวางของฝ่ายรัฐบาลทำให้ไม่เหมาะแก่คนงานที่จะอาศัยใช้กระบวนการประชาธิปไตย ทฤษฎีสังคมนิยมก็เกิดเน้นหนักไปในทางปฏิวัติ

ในประเทศฝรั่งเศส สภาพการณ์เช่นนี้ยังให้เกิดขบวนการซินดิกัลลิสต์ (Syndicalist) ขึ้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันระหว่างทฤษฎีซินดิกัลลิสต์กับทฤษฎีสังคมนิยมแบบกิลด์ โดยแท้จริงแล้ว ทฤษฎีสังคมนิยมแบบกิลด์ ได้แรงดลใจตอนแรกมาจากทฤษฎีซินดิกัลลิสต์ ทฤษฎีซินดิกัลลิสต์คัดค้านวิธีแก้ทางการเมืองและความคิดของม๊าภซ์ที่ว่า คนงานอาจใช้รัฐเพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของตน เช่นเดียวกับกลุ่มสังคมนิยมแบบกิลด์ คนพวกนี้เสนอให้ตั้งสังคมแบ่งออกเป็นสหภาพ หรือแซงดิกาต์ (Syndicats) ต่าง ๆ เขาเสนอแนะว่า ปัญหาส่วนมากอาจขบแก้ไขได้โดยหน่วยแซงดิกาต์ในท้องที่และบอกว่า ระบบการเข้ารวมสมทบของแซงดิกาต์ในระดับชาติสามารถบริหารกิจการอันอยู่เหนือระดับท้องที่ได้ คนกลุ่มนี้นำเอามาจากม๊ากซ์ เกี่ยวกับหลักความคิดการต่อสู้ของชนชั้นและทัศนะที่ว่า รัฐเป็นเครื่องมือของการกดขี่และควรล้มเลิกไปเสีย เพื่อจุดมุ่งหมายข้อนี้ พวกเขาสนับสนุนโครงการปฏิบัติการโดยตรง (direct action) รวมทั้งการใช้วิธีบอยค๊อต ติดเครื่องหมายสหภาพนัดหยุดงาน บ่อนทำลายนัดหยุดงานทั่วไป การนัดหยุดงานทั่วไปซึ่งหมายถึงการประสานนัดหยุดงานในเวลาเดียวกันของพวกคนงานทั้งชาติ ไม่เคยถูกนำมาใช้โดยกลุ่มซินดิกัลลิสต์เลย และปัญหาความเหมาะสมของการใช้วิธีนี้ก็เป็นเรื่องขัดแย้งกันในหมู่คนกลุ่มนี้ สำหรับจอร์ช ซอเรล (Georges Sorel ค.ศ. ๑๘๔๗—๑๙๒๒) ผู้นำคนหนึ่งของกลุ่มซินดิกัลลิสต์ คุณค่าอันเร้นลับของการนัดหยุดงานทั่วไปเป็นคุณค่าสูงสุด เป็นสัญญลักษณ์อำนาจของชนชั้นคนงานของอำนาจเท่าที่สังคมขึ้นอยู่กับชนชั้นนี้ การนัดหยุดงานทั่วไปยังมีคุณค่าเป็นการขู่ด้วยสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นถ้าหากข้อเรียกร้องของคนงานไม่ประสบผล ทฤษฎีซินดิกัลลิสต์เกิดมีทั้งฝ่ายปฏิวัติและฝ่ายไม่ใช่ปฏิวัติ แต่ทฤษฎีซินดิกัลลิสต์แบบปฏิวัติเป็นขบวนการเข้มแข็ง และสำคัญที่สุด

กล่าวโดยส่วนรวม ขบวนการทางการเมืองที่สำคัญที่สุดอันเกิดจากทฤษฎีม๊ากซิสต์นับแต่มรณกรรมของม๊ากซ์จนกระทั่งการปฏิวัติรัสเซีย คือสังคมประชาธิปไตย (Social Democracy) ราวสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ กลุ่มสังคมประชาธิปัตย์ (Social democrats) เป็นพลังการเมืองที่กล้าแข็งในประเทศเยอรมัน และเป็นกำลังที่ปรากฏชัดในฝรั่งเศสและอังกฤษ รากฐานทางปรัชญาของสังคมประชาธิปไตยเป็นไปตามแนวการแปลความหมายทฤษฎีของม๊ากซ์ที่เรียกกันว่า หลักม๊ากซิสต์แบบ "ออโธด๊อกซ์" (orthodox Marxism) ผู้วางหลักและสนับสนุนสำคัญภายหลังเอนเกลส์ (ซึ่งถ้อยแถลงตอนหลังให้การสนับสนุนแก่ทัศนะฝ่ายออโธด๊อกซ์) ได้แก่ชาวเยอรมัน ชื่อคาร์ลคอซกี้

(Karl Kautsky ค.ศ. ๑๘๕๔—๑๙๓๙) คอซกี้และกลุ่มสังคมนิยมออโธด๊อกซ์ป้องกันลัทธิม๊ากซิสต์ต่อการโจมตีของกลุ่มนิยมแก้ไขปรับปรุง (revisionists) คนพวกนี้ยอมรับว่า ทฤษฎีม๊ากซิสต์มีข้อบกพร่องปลีกย่อยอยู่บ้าง แต่ถือว่าหลักการต่าง ๆ โดยมูลฐานถูกต้อง และเหตุการณ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความแม่นยำของคำทำนายของม๊ากซ์

ข้อแตกต่างสำคัญที่สุดระหว่างทฤษฎีสังคมนิยม ฝ่ายออโธด๊อกซ์กับฝ่ายแก้ไขปรับปรุงอยู่ที่ข้อโต้เถียงของฝ่ายออโธด๊อกซ์ที่ว่า ในขั้นหนึ่งและในรูปหนึ่ง การปฏิวัติจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการก่อตั้งสังคมแบบสังคมนิยม อย่างไรก็ดี ภายหลังระยะหนึ่งที่สนับสนุนโครงการสู้รบของการต่อสู้ของชนชั้นและการปฏิวัติแล้ว คอซกี้ก็เริ่มลดความสำคัญของบทบาทของวิธีการรุนแรงลงไป เขาเชื่อว่าโครงการที่เห็นการณ์ถูกต้องจะลดความจำเป็นสำหรับการปฏิวัติรุนแรง เพื่อจุดมุ่งหมายในข้อนี้คอซกี้สนับสนุนให้มีการก่อกวนเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งทั่วไป (universal suffrage) และให้ออกกฎหมายส่งเสริมสวัสดิการสังคม ให้มีการจัดตั้งสหกรณ์และใช้สหภาพแรงงาน ทั้งหมดเหล่านี้ เขาเชื่อว่าไม่แต่จะช่วยปรับปรุงฐานะของคนงานเท่านั้น แต่ยังจะทำให้การแปรเปลี่ยนจากระบบนายทุนไปสู่ระบบสังคมนิยมเป็นไปอย่างรุนแรงน้อยลงด้วย คอซกี้โต้แย้งรุนแรงต่อข้ออ้างของเลนินกับพวกบอลเชวิคที่ว่า ชนกรรมาชีพจะต้องถูกนำด้วยองค์การพรรคของชนชั้นนำและกล่าวหาว่าลักษณะอันไม่เป็นประชาธิปไตยของรัฐบาลโซเวียตและพรรคคอมมิวนิสต์ภายหลังการปฏิวัติในรัสเซียเป็นการขัดต่อหลักการของม๊ากซ์ แม้จะดูนุ่มนวลแต่เสียงกรรโชกในเชิงอุดมการณ์ของลัทธิสังคมนิยมออโธด๊อกซ์ ก็ยังรุนแรงเด็ดขาดกว่าความหนักแน่นในด้านโครงการปฏิบัติ ในทางปฏิบัติแล้วคอซกี้กับสาวกของเขาไม่ใช่เป็นนักปฏิวัติเท่า ๆ กับกลุ่มนิยมแก้ไขปรับปรุงกลุ่มเฟเบียน และกลุ่มสังคมนิยมแบบกิลด์

เมื่อย่างขึ้นศตวรรษที่ ๒๐ ปรากฏว่า ทฤษฎีม๊ากซิสต์ซึ่งเข้าสู่ฉากประวัติศาสตร์ด้วยแรงปฏิวัติรุนแรงจากงานเขียน "คำประกาศคอมมิวนิสต์" และอื่น ๆ ในตอนต้นนั้นกำลังวิวัฒนาการมาเป็นเพียงหลักการผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยทางการเมืองและสวัสดิการสังคม โดยแท้จริงแล้วนี่เป็นแนววิวัฒนาการของสังคมนิยมในประเทศอังกฤษและยุโรปตะวันตกส่วนมาก อันเป็นการพิสูจน์ให้เห็นกฎที่ว่าทฤษฎีหนึ่ง ๆ ถึงอย่างไรก็จำเป็นจะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับภาวะแวดล้อมของตนถ้าจะให้บังเกิดผล คนงานในประเทศเหล่านี้ค้นพบว่าความก้าวหน้าอาจจะมีขึ้นได้ โดยไม่ต้องอาศัยการปฏิวัติ

แม้ว่าความก้าวหน้าจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า ซึ่งโดยแท้จริงก็เป็นเช่นนั้นในหลาย ๆ กรณี แต่ก็ยังดีกว่าการปะทะนองเลือดซึ่งไม่อาจคาดทำนายผลกันได้ ตราบเท่าที่รัฐบาลสนองตอบตามสมควรต่อความเรียกร้องต้องการของชนชั้นคนงานแล้ว รัฐบาลเหล่านั้นก็ไม่มีเหตุผลอันต้องหวั่นวิตก รัฐบาลของประเทศใหญ่ประเทศหนึ่งปฏิเสธดื้อดึงไม่ยอมผ่อนปรนเสียเลยแม้แต่น้อย ความตึงดันของระบอบซาร์ในประเทศรัสเซียทำให้ลักษณะความเป็นปฏิวัติของทฤษฎีมาร์กซิสต์กลับยืนหยัดขึ้นมาอีกวาระหนึ่งและเป็นผลให้เปลี่ยนเส้นทางของประวัติศาสตร์โลกไป

รัสเซีย: สภาพการณ์และการปฏิวัติ

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ถ้าหากเป็นไปได้ที่คนกลุ่มหนึ่งหรือผู้นำคนหนึ่งจะรวมแนวนิยมปฏิวัติต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายให้เข้ากันได้แล้ว การปฏิวัติก็คงจะได้เกิดขึ้นก่อนที่เกิดขึ้นจริง ๆ มานานแล้ว อย่างไรก็ดี ความกว้างใหญ่ของประเทศ ความไม่รู้หนังสือกันโดยทั่วไป และการคมนาคมที่ไม่สะดวกทำให้ผู้ปกครองสามารถผนึกกำลังของตนปราบปรามกลุ่มปฏิวัติกลุ่มหนึ่งในขณะหนึ่ง และจึงป้องกันมิให้การจราจลบังเกิดผลสำเร็จได้ก่อนหน้าฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. ๑๙๑๗ ทั้งที่ระบอบของตนจวนเจียนจะถูกคว่ำในปี ๑๙๐๕ เหตุผลสนับสนุนการก่อการจลาจลมีอยู่มาช้านานแล้ว รากฐานของประชาชนพลเมืองคือชนชั้นชาวนาจำนวนมหาศาล ซึ่งพ้นจากฐานะความเป็นข้าทาสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น พวกคนที่ต้องอาศัยอยู่บนรากฐานนี้ก็คือ ชนชั้นเจ้าของที่ดิน ขุนนาง และกลุ่มราชวงศ์ปกครองระบอบซาร์ ทั้งหมดเหล่านี้รีดนาทาเร้นพวกชาวนาอย่างไร้ปราณีปราสัย ในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ได้มีการผ่อนปรนลงบ้างภายใต้การนำของอเล็กซานเดอร์ที่ ๒ ผู้ปกครองตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๕ ถึง ๑๘๘๑ ระบบนารวมของท้องที่ (Communal farms) แบบหนึ่งได้ก่อตั้งขึ้นมา และชาวนาแต่ละคนได้รับที่ดินแปลงเล็ก ๆ สำหรับทำประโยชน์ส่วนตัว ระบบศาลได้ถูกปฏิรูป การศึกษาได้รับการปรับปรุง และหนังสือพิมพ์ได้รับเสรีภาพมากขึ้น ระบบสภาผู้แทนคือเซมสตวอซ (Zemstvos) ได้ก่อตั้งขึ้น แม้พวกผู้แทนจะมิได้รับเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยและถึงอย่างไรก็มีอำนาจอยู่เพียงเล็กน้อย * ประโยชน์ที่ได้จากการปฏิรูปของอเล็กซานเดอร์เป็นแต่ในนาม

* Francis W. Coker, Recent Political Thought, Appleton-Century-Crofts, Inc., New York, 1934 หน้า ๑๔๖-๑๔๘

เป็นที่ปรากฏชัดแก่พวกหัวเสรีนิยมว่า ผลที่ได้ไม่มีความสำคัญนักตราบเท่าที่โครงสร้างรากฐานของสังคมยังคงอยู่เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ตอนย่างขึ้นศตวรรษใหม่ ได้เกิดมีขบวนการปฏิรูปที่พอแบ่งแยกได้ ๓ กลุ่มด้วยกัน พวกชนชั้นกลางพยายามจะให้มีระบบรัฐธรรมนูญทำนองเดียวกันกับในประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าของยุโรปตะวันตก นี่เป็นกลุ่มแนวรัฐธรรมนูญประชาธิปัตย์ (Constitutional Democrats) มีขบวนการสังคมนิยมเกษตรเอนเอียงหนักไปทางปฏิวัติ ซึ่งใน ค.ศ. ๑๙๐๑ ได้กลายเป็นพรรคปฏิวัติสังคมนิยม (Socialist Revolutionary Party) สุดท้าย ก็มีกลุ่มม๊ากซิสต์โดยสาระประกอบด้วยชนชั้นคนงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีจำนวนน้อยแต่กำลังทวีขึ้นอย่างรวดเร็วและถูกลัทธิม๊ากซิสต์จูงใจเป็นพิเศษ หนังสือเรื่อง *ทุน* ของม๊ากซ์ได้ถูกแปลเป็นภาษารัสเซียในปี ๑๘๗๒ และเป็นที่นิยมชมชอบอย่างเต็มที่ในหมู่ผู้ที่จะเป็นนักปฏิวัติของรัสเซียต่อไป ซึ่งตระหนักแน่ใจว่าพวกชาวนาขาดกำลังปฏิวัติ ตรงกันข้ามพวกคนงานอุตสาหกรรมรวมกันอยู่ในท้องที่เล็ก ๆ และสภาพการทำงานของคนเหล่านี้ก็คล้ายกับที่มีอยู่ทั่วไปในตะวันตกเมื่อศตวรรษก่อนคือ อยู่ในสภาพที่ทำให้คนงานรับฟังคำตอบของม๊ากซ์ด้วยความเห็นดีเห็นงาม

รัชสมัยของอเล็กซานเดอร์ที่ ๓ และนิโคล๊าสที่ ๒ ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้สถานการณ์ที่เป็นอันตรายอยู่แล้ว ยิ่งเลวร้ายหนักลงไปอีก สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น (ค.ศ. ๑๙๐๔—๑๙๐๕) ทำให้ระบอบซาร์อ่อนแอลง และเผยให้เห็นสภาพเสื่อมทรามของระบบบริหารอย่างโจ่งแจ้ง ภายหลังสงคราม เหตุการณ์นัดหยุดงาน จลาจลและก่อการวุ่นวายต่าง ๆ บีบบังคับให้รัฐบาลยอมรับทำการปฏิรูปบ้าง ซาร์รับจะจัดตั้งสภาผู้แทนแห่งชาติ (ดูมา Duma) และคุ้มครองสิทธิของราษฎร อย่างไรก็ดี พอฝ่ายรัฐบาลสามารถรวมกำลังของตนขึ้นได้ รัฐบาลก็กลับไปใช้นโยบายใช้กำลังบังคับแบบเก่าอีก สภาดูมาได้ตั้งขึ้นแต่ไม่ได้ใช้อำนาจที่แท้จริงเลย อิสรภาพของราษฎรก็มิได้รับการคุ้มครองตามที่สัญญาไว้

ภาวะการณ์อันเกิดขึ้นจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้การปฏิวัติปะทุขึ้นในรัสเซียในที่สุด เช่นเดียวกับในสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น จุดอ่อนทั้งหมดของระบอบซาร์ได้ถูกเผยออกเพราะภาวะบีบคั้นต่าง ๆ ที่โครงสร้างของรัฐบาลได้รับ กองทัพประสบกับการพ่ายแพ้ยับเยินหลายต่อหลายครั้งเพราะขาดกำลังอาวุธและยุทโธปกรณ์ เกิดการขาดแคลนอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ สำหรับ

ประชาชนพลเมือง การปฏิวัติซึ่งเริ่มต้นเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๙๑๗ ได้เกิดขึ้นเองจากความระส่ำระสายในหมู่คนที่เข้าแถวรอคอยอาหารในเมืองเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก เหตุการณ์เหล่านี้ตามมาด้วยการนัดหยุดงานของพวกคนงาน และการกบฏแข็งข้อในกองทหารของเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก ซึ่งไปสมทบเข้ากับฝ่ายพวกนัดหยุดงาน ภายในระยะห้าวัน พวกปฏิวัติได้ควบคุมเมืองเซ็นต์ปีเตอร์-สเบอร์ก และการปฏิวัติได้แผ่ขยายออกไปทั่วทั้งประเทศ ในวันที่ ๒ มีนาคม ซาร์ นิโคลาส สละราชบัลลังก์ให้แก่พระอนุชาของพระองค์ คือแกรนด์ ดุ๊ค ไมเกล (Grand Duke Michael) แต่แกรนด์ ดุ๊คไมเกลปฏิเสธไม่ยอมรับโดยอ้างว่า สายเกินไปที่จะรักษาระบอบกษัตริย์ไว้ได้

รัฐบาลชั่วคราวชุดหนึ่ง ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อทำการบริหารกิจการจนกว่ารัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมายจะได้ตั้งขึ้นภายหลังการเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ แต่ในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ โซเวียต (สภา) แห่งผู้แทนคนงานและทหารได้ก่อตั้งขึ้นในเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก โซเวียตอื่น ๆ ก็ได้ก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ โซเวียตเหล่านี้แข่งอำนาจกับรัฐบาลชั่วคราว โซเวียตต่าง ๆ อยู่ภายใต้กลุ่มเมนเชวิค (Menshevik) หรือสายกลางของพรรคสังคมประชาธิปไตย จนกระทั่งเดือนกันยายนอันเป็นเวลาที่กลุ่มบอลเชวิค (Bolshevik) หัวรุนแรงสามารถเข้าทำการควบ-คุมไว้ได้* รัฐบาลชั่วคราวและบรรดาโซเวียตแข่งกันชิงความสนับสนุนของประชาชน ในเดือนตุลาคมรัฐบาลชั่วคราวภายใต้อเล็กซานเดอร์ เคเรนสกี้ (Kelensky) ถูกโค่นลง และโซเวียตภายใต้กลุ่มบอลเชวิคได้กลายเป็นรัฐบาลทางการของรัสเซียไป

เลนิน : ชีวิตและงาน

ในการกระทำปฏิวัติจนได้ก่อตั้งรัฐบาลทางการขึ้นนี้ ไม่มีผู้ใดแสดงบทบาทสำคัญยิ่งไปกว่า นิโคไล เลนิน (Nicolai Lenin) ผู้นำของกลุ่มบอลเชวิค เลนินรีบเดินทางจากสวิตเซอร์แลนด์อันเป็นที่ที่เขาลี้ภัยอยู่ไปยังรัสเซียโดยด่วน เมื่อข่าวการจลาจลในเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กไปถึงเขา เมื่อมาถึง เลนินก็เข้าควบคุมกลุ่มบอลเชวิคและต่อสู้กับรัฐบาลชั่วคราวและกลุ่มเมนเชวิคในเวลาเดียวกัน เลนินคิดกลยุทธซึ่งนำชัยชนะมาสู่ฝ่ายบอลเชวิค เขาเข้าใจได้ดีถึงความรู้สึกในจิตใจของชาวรัสเซีย

* คำว่า "บอลเชวิค" หมายความว่า ฝ่ายข้างมาก "เมนเชวิค" หมายความว่า ฝ่ายข้างน้อย การแตกแยกในพรรคสังคมประชาธิปไตย ซึ่งทำให้เกิดการใช้คำเหล่านี้ขึ้น ซึ่งจะได้พิจารณาถึงในไม่ช้า

ในขณะนั้น รัฐบาลชั่วคราวถือว่า ความขัดเคืองของประชาชนมุ่งอยู่ต่อการทำสงครามอย่างไร้ประสิทธิภาพ และได้สัญญาจะทำการปรับปรุงและปฏิรูปเพื่อเป็นทางแก้ไข ในขณะเดียวกันที่สัญญาจะรักษาข้อผูกพันของตนที่มีต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เลนินรู้ว่า ประชาชนเบื่อสงคราม ไม่ว่าจะกระทำอย่างชั่วช้าสักเพียงใดก็ตาม และให้สัญญาว่าจะยุติการสู้รบทันที รัฐบาลชั่วคราวแถลงว่าตนสนับสนุนการปฏิรูปที่ดิน แต่ขอให้พวกชาวนาทนรอจนกระทั่งเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งจะได้จัดตั้งรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมายเพื่อจัดการเรื่องนี้ เลนินกล่าวหาว่ารัฐบาลชั่วคราวหลอกลวงพวกชาวนา และบอกว่าสัญญาเช่นนั้นจะพิสูจน์ว่าเป็นการลวงเช่นเดียวกับบรรดาสัญญาของซาร์ในอดีต และเลนินก็เสนอให้มีการแบ่งที่ดินในหมู่ชาวนาโดยไม่ชักช้า ในด้านคนงานอุตสาหกรรมเลนินสัญญาจะเลิกล้างทรัพย์สินเอกชน และโอนอำนาจให้แก่ชนกรรมาชีพ กลยุทธของเลนินเป็นกลยุทธที่รู้จักกันดีโดยสัญญาให้บางสิ่งบางอย่างแก่ทุก ๆ คน และแม้สัญญาเหล่านั้น ในที่สุดพิสูจน์ว่าเป็นเท็จเสียเป็นส่วนมาก แต่ก็บังเกิดผลอย่างสูงในเวลานั้น แน่ละ มีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่มีส่วนในการขึ้นสู่อำนาจของกลุ่มบอลเชวิคนอกเหนือไปจากคำขวัญและสัญญาชักจูงใจต่าง ๆ ดังกล่าว

ในประการหนึ่ง สภาพการณ์แวดล้อมอำนวย ประเทศกำลังสุกงอมสำหรับการปฏิวัติและพวกบอลเชวิคอยู่ในเหตุการณ์ในโอกาสที่เหมาะและด้วยกลยุทธที่ถูกต้อง ยิ่งกว่านั้น บรรดาคู่แข่งของบอลเชวิคก็อยู่ภายใต้การนำที่สามารถด้อยกว่า และไม่สามารถรวมกำลังต้านพวกบอลเชวิคซึ่งตนหมิ่นอย่างน่าเศร้าในความสามารถ ความมุ่งมั่นและความเฉียบขาด กระนั้นก็ดี สภาพการณ์แวดล้อมอันอำนวยก็ไม่ใช่ว่าจะลดความสำคัญในผลสำเร็จใหญ่หลวงยิ่งของเลนิน ส่วนเสริมของเลนินต่ออุดมการณ์ม๊ากซิสต์ จนกระทั่งถึงปฏิวัติโดยสาระเป็นในด้านถกเถียง แต่ในฐานะนักยุทธศาสตร์ปฏิวัติ ในฐานะนักการเมืองและรัฐบุรุษ เลนินได้แสดงให้เห็นคุณสมบัติของความยิ่งใหญ่ แม้ว่าจะมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ในด้านจุดมุ่งหมายที่ความสามารถของเขาได้ถูกนำมาใช้ให้บังเกิดผล ปัญหาอาจเป็นที่ถกเถียงกันนาน ในแง่ที่ว่าสหภาพโซเวียตได้เดินตามแนวทางที่เลนินน่าจะเห็นชอบด้วยหรือไม่ แต่เลนินนี่เองที่เป็นผู้สร้างฐานให้สำหรับสหภาพโซเวียตปฏิบัติงานมากยิ่งกว่าผู้อื่นใดทั้งสิ้น ถ้าหากถือว่าทฤษฎีม๊ากซิสต์เป็นพื้นฐานทางอุดมการณ์ของนโยบายโซเวียต (ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ถกเถียงกัน) แล้ว นั่นก็คือทฤษฎีม๊ากซิสต์ที่ก่อรูปขึ้นด้วยการแปลความหมายของเลนินนั่นเอง

ชื่อเลนินเป็นนามแฝงที่ใช้ระหว่างลี้ภัยอยู่ที่ไซบีเรีย นิโคไล เลนิน เกิดมาชื่อวลาดิมีร์ อิลยิช ยูเลียนอฟ (Vladimir Ilyich Ulyanov) เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ค.ศ. ๑๘๗๐ ที่เมืองซิมเบิสค์ (Simbirsk) ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียก ยูเลียนอฟสค์ (Ulyanovsk) ในรัสเซีย บิดามารดาของเขาเป็นครู เป็นชนชั้นกลางและเป็นที่เคารพยกย่องกัน ทั้งสองเลี้ยงดูบุตร ๕ คน ซึ่งเป็นนักปฏิวัติทั้งหมด พี่ชายของเลนินคืออเล็กซานเดอร์ถูกประหารชีวิตเมื่ออายุ ๑๙ ฐานมีส่วนวางแผนลอบปลงพระชนม์อเล็กซานเดอร์ที่ ๓ เหตุการณ์นี้กระตุ้นความชิงชังที่เลนินมีอยู่แล้วต่อระบอบซาร์ เมื่อเป็นเด็ก เลนินเข้าโรงเรียนที่ซิมเบิสค์ และสำเร็จการศึกษาขั้นเกียรตินิยมใน ปี ค.ศ. ๑๘๘๗ จากนั้นก็ไปเข้าศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยคาซาน (Kazan) เขาถูกไล่ออกครั้งหนึ่งเพราะบทบาททางการเมือง แต่ต่อมาได้รับอนุญาตให้เข้าศึกษาอีก ทั้งที่เขาให้ความใส่ใจกับงานเขียนของม๊ากซ์ยิ่งกว่าศึกษากฎหมาย ต่อมาเขาไปเข้ามหาวิทยาลัยแห่งเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก และผ่านการสอบไล่กฎหมายได้ปริญญาในปี ๑๘๙๑

เลนินประกอบอาชีพกฎหมายชั่วระยะหนึ่งที่เมืองซามารา (Samara) แต่เขาไม่มีความสนใจในวิชาชีพที่ได้รับการศึกษาอบรมมาเลย ในปี ๑๘๙๔ เขากลับไปยังเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กและเริ่มเขียนใบปลิวปฏิวัติและโจมตีคนที่เขาเห็นว่ากำลังบิดเบือนลัทธิของม๊ากซ์ด้วยการหย่อนคลายหลักการปฏิวัติของลัทธินี้ ในปีต่อมา ค.ศ. ๑๘๙๕ เลนินเดินทางไปต่างประเทศพบกับจอร์จี เปลคานอฟ (Ceorgi Plekhanov ค.ศ. ๑๘๕๖–๑๙๑๘) ผู้ก่อตั้งพรรคสังคมประชาธิปไตยรัสเซียและนักปฏิวัติอื่น ๆ ที่ลี้ภัยจากบ้านเกิดเมืองนอนรัสเซีย เมื่อเลนินกลับมาก็ได้รวมกลุ่มปฏิวัติ เรียกว่า "สหภาพเพื่อการปลดปล่อยชนชั้นคนงาน" (Union for the Liberation of the Working Class) ในเดือนธันวาคม ๑๘๙๕ เลนินถูกตำรวจรัฐบาลซาร์จับ ถูกศาลพิจารณาตัดสินว่ากระทำผิดฐานก่อการปฏิวัติ และถูกพิพากษาจำคุกเป็นเวลา ๑ ปี จากนั้น เขาถูกส่งเนรเทศไปไซบีเรียอีก ๓ ปี ที่นั่นเองในปี ๑๘๙๘ เขาได้แต่งงานกับนาเดชดา ครูปสกายา (Nadezhda Krupskaya) ซึ่งเป็นนักปฏิวัติถูกเนรเทศเช่นเดียวกัน และเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมด้วยความจงรักภักดีในเหตุการณ์ผันผวนตลอดชีวิตของเลนิน ในขณะถูกเนรเทศอยู่ที่ไซบีเรีย เลนินได้เขียนงานทางเศรษฐกิจสำคัญที่สุดของเขา คือ *ความเป็นมาของระบบนายทุนในรัสเซีย* (The Development of Capitalism in-Russia)

หลังจากได้รับการปล่อยตัว เลนินเดินทางไปสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อจัดการพิมพ์หนังสือปฏิวัติชื่อ *ประกายเพลิง* (Iskra หรือ The Spark) และตั้งพรรคปฏิวัติใต้ดินสำหรับนำชนกรรมาชีพต่อสู้กับรัฐบาลรัสเซีย ไม่นานเขาก็ก้าวขึ้นสู่ฐานะผู้นำในหมู่สังคมประชาธิปัตย์ (Social Democrats) แม้แนววิธีขบปัญหาแบบรุนแรงของเขาจะทำให้กลุ่มหัวอ่อนกว่าในพรรคตีตนออกห่างไปเป็นจำนวนมากก็ดี ในปี ๑๙๐๓ เลนินเป็นผู้นำพรรคพวกของตนในการขับเคี่ยวภายในพรรค ซึ่งเป็นผลทำให้มีการก่อตั้งฝ่ายบอลเชวิคและฝ่ายแมนเชวิคของพรรคขึ้น ปัญหาที่ทำให้เกิดการแตกแยกเกี่ยวกับทั้งเรื่องการจัดองค์การและยุทธวิธีของพรรค ฝ่ายเมนเชวิคต้องการให้มีการจัดองค์การพรรคหลวม ๆ และกว้างขวางแบบตะวันตกและเสนอให้เดินนโยบายฉวยโอกาสโดยร่วมมือกับกลุ่มเสรีนิยมในหมู่พวกกฎุมพี เลนินกับพวกบอลเชวิคยืนยันต้องการให้เป็นพรรคเล็ก ๆ เป็นปึกแผ่น เป็นนักต่อสู้และมีระเบียบวินัยเคร่งครัดโดยร่วมกับกลุ่มนักปฏิวัติของพวกชาวนา คนเหล่านี้คัดค้านกลยุทธที่ลดหย่อนความสำคัญของเป้าหมายปฏิวัติของพรรค การแตกแยกไม่เคยสมานกันได้เลยและเกาะกินพรรคสังคมประชาธิปไตยอยู่จนกระทั่งปัญหาขัดแย้งได้หมดสิ้นไปในที่สุดเพราะการยุบเลิกกลุ่มเมนเชวิคหลังจากที่กลุ่มบอลเชวิคขึ้นครองอำนาจในปี ๑๙๑๗

ในปี ๑๙๐๕ เลนินมีส่วนร่วมในการก่อจลาจลอันล้มเหลวต่อรัฐบาลรัสเซีย ซึ่งเป็นผลของการปราชัยในสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น ๑๙๐๗ เขาออกจากรัสเซียอีกครั้งหนึ่ง และไม่ได้กลับมาจนกระทั่งปี ๑๙๑๗ ระยะสิบปีนี้ใช้ไปในการศึกษาเขียนหนังสือดำเนินงานก่อตั้งพรรคและขับเคี่ยวอย่างรุนแรงกับกลุ่มเมนเชวิคและพวกอื่น ๆ ที่ขัดแย้งกับความคิดของเขาในเรื่องการจัดองค์การและยุทธวิธีของพรรค เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ เริ่มต้นขึ้น เลนินโจมตีลักษณะความเป็นจักรวรรดินิยมของสงคราม และกล่าวหาบรรดาผู้นำสังคมประชาธิปัตย์ที่สนับสนุนรัฐบาลของตนว่าทรยศต่อหลักการม๊ากซิสต์และขบวนการชนชั้นคนงาน เมื่อการปฏิวัติรัสเซียเริ่มเกิดขึ้นในปี๑๙๑๗ เลนินเดินทางกลับรัสเซียและเข้ารับเป็นผู้นำกลุ่มบอลเชวิค ในเดือนตุลาคม พวกโซเวียตโค่นรัฐบาลชั่วคราว และเลนินขึ้นเป็นหัวหน้ารัฐบาลใหม่ เขาจัดการทำสัญญาสันติภาพกับฝ่ายเยอรมัน (แม้จะสูญเสียดินแดนรัฐเซียไปมากมายก็ตาม) จัดการปราบปรามการปฏิวัติต่อต้าน ทำการขัดขวางความพยายามเข้าแทรกแซงของฝ่ายสัมพันธมิตร และใช้นโยบายเศรษฐกิจแผนใหม่ (New Economic Policy) อันเป็นการผ่อนปรนชั่วคราวให้แก่การประกอบการเอกชน ซึ่งให้เวลาแก่เขาที่จะสร้าง

เสริมฐานะรัฐบาลของเขาให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้น เลนินแสดงให้เห็นความสามารถในฐานะรัฐ-บุรุษและนักบริหารในการก่อตั้งและวางแนวทางชั้นแรกของรัฐบาลปฏิวัติขึ้น มีการพยายามลอบสังหารเขาในฤดูร้อนปี ค.ศ. ๑๙๑๘ แต่ทั้งที่บาดเจ็บสาหัส เขาก็ยังสามารถกลับเข้าปฏิบัติงานได้ในฤดูใบไม้ร่วงปีเดียวกันนั้นเอง อย่างไรก็ตามความเหนื่อยล้าบรรลุผลที่กระสุนปืนของผู้ลอบสังหารไม่สามารถกระทำได้ เลนินล้มป่วยหนักในต้นปี ๑๙๒๒ เขาคงมีชีวิตอยู่อย่างกระเสาะกระแสะเป็นเวลาเกือบสองปี และได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๑๙๒๔ ตำแหน่งของเขาตกทอดไปยังโจเซฟสตาลิน ผู้กำลังเตรียมปูพื้นฐานอยู่อย่างวิริยะเพื่อขึ้นครองตำแหน่งก่อนเลนินถึงแก่กรรมมาช้านานแล้ว

เลนินเป็นนักเขียนงานจำนวนมากมาย หนังสือ บทความ และจดหมายของเขารวมกันเป็นจำนวนหลายต่อหลายเล่มด้วยกัน ในที่นี้เราจะเกี่ยวข้องโดยสาระกับทัศนะของเขาตามที่แสดงไว้ในเรื่อง *อะไรที่พึงต้องกระทำ* (What is to be Done?) ค.ศ. ๑๙๐๒ เรื่อง *ยุทธวิธีสองประการของสังคมประชาธิปไตยในการปฏิวัติประชาธิปไตย* (Two Tactics of the Social Democracy in the Democratic Revolution) ค.ศ. ๑๙๐๕ เรื่อง *วัตถุนิยมและข้อวิจารณ์ด้านประสบการณ์* (Materialism and Empirio-Criticism) ค.ศ. ๑๙๐๙ เรื่อง *จักรวรรดินิยม-ขั้นสุดท้ายของระบบนายทุน* (Imperialism, the Final Stage of Capitalism) ค.ศ. ๑๙๑๖ เรื่อง *รัฐและการปฏิวัติ* (State and the Revolotion) ค.ศ. ๑๙๑๗

การตั้งองค์การชนชั้นกรรมาชีพ

ทฤษฎีเลนินิสต์ในแง่ที่เป็นทฤษฎีหนึ่งเป็นหลักแก้ไขไปจากทฤษฎีม๊ากซิสต์สำหรับภาวะเปลี่ยนแปลงซึ่งม๊ากซ์มิได้คาดเห็นล่วงหน้า หรือว่าไม่ได้คาดไว้อย่างแม่นยำและเป็นหลักปรับทฤษฎีม๊ากซิสต์ให้เข้ากับภาวะจำเป็นของการปฏิวัติรัสเซีย ๑๙๑๗ และระยะภายหลังต่อมา เหล่านี้เป็นภารกิจอันยากลำบากสำหรับเลนิน ม๊ากซ์ได้คิดค้นลัทธิที่ใช้กับสังคมอุตสาหกรรมซึ่งผ่านพ้นระยะพัฒนาการของระบบนายทุนไปแล้วอย่างเต็มที่ เลนินต้องนำเอาลัทธินี้มาปรับใช้กับประเทศหนึ่งคือรัสเซีย ซึ่งโดยเนื้อหาเป็นประเทศเกษตรและเพิ่งจะเข้าสู่ขั้นระบบนายทุนอุตสาหกรรมเท่านั้น ในการนี้เลนินเสนอแนะยุทธวิธีซึ่งต่อมาได้นำมาใช้กันในดินแดนด้อยพัฒนาของโลกอันเป็น

แหล่งที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์ หรืออย่างน้อยหลักที่ใช้ปรับของเลนินกับสตาลินบังเกิดผลสำเร็จมากที่สุด เลนินในส่วนสำคัญเป็นนักปฏิบัติทางการเมือง สนใจเสมอในผลสำเร็จจริงจังมากกว่าการคิดค้นหลักทฤษฎี สำหรับเลนิน ทฤษฎีเป็นเครื่องมือ คือเป็นเครื่องสนับสนุนการกระทำเสมอ แม้จะยอมรับลักษณะในด้าน "เป็นศาสตร์" ของทฤษฎีมาร์กซิสต์ แต่เลนินก็เชื่อว่ายังเป็นประโยชน์ในแง่เป็นหลักความเชื่ออย่างหนึ่ง คือในแง่เป็นบางสิ่งบางอย่างที่คนอาจเชื่อถือได้ซึ่งมีกำลังอำนาจที่จะรวมขบวนการหนึ่งไว้ให้คงอยู่ได้ ทฤษฎียังเป็น "เครื่องนำการปฏิบัติ" มากกว่าที่จะเป็นหลักลัทธิตายตัว* ในแง่นี้ ทฤษฎีเลนินิสต์จึงมีลักษณะเฉพาะอยู่ที่ความกว้างขวาง อยู่ที่ความเลื่อนลอย และแม้กระทั่งลักษณะขัดกันเอง สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปทำให้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนในด้านลัทธิ และแม้จะด้วยความสามารถของเลนินในการปรับหลักอุดมการณ์ให้เข้ากับเหตุการณ์รีบด่วนเฉพาะหน้าของกาลเวลา แต่การปรับเปลี่ยนเหล่านี้ก็เป็นที่เห็นได้ชัดอยู่แล้วสำหรับผู้ที่แนวคิดเห็นมิได้ถูกบดบังด้วยฉันทาคติเป็นฝักเป็นฝ่ายใดโดยเฉพาะ

ความจำเป็นที่จะต้องปรับทฤษฎีของมาร์กซ์ให้เข้ากับโครงการปฏิบัติเกิดขึ้นในตอนต้นงานชีวิตของเลนินในฐานะเป็นนักปฏิวัติ มาร์กซ์ได้บอกไว้ว่า แนวทางพัฒนาการของประวัติศาสตร์เฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากที่สัมพันธ์กับวิธีการผลิต ย่อมจะก่อให้เกิดภาวะที่ทำให้การปฏิวัติไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การแข่งขันจะลดจำนวนนายทุนลงและทวีจำนวนชนกรรมาชีพขึ้น ฐานะพวกคนงานจะเลวร้ายยิ่ง ๆ ขึ้น ในขณะเดียวกัน คนงานจะรวมตัวกันอยู่ตามท้องที่ชุมชน เรียนรู้จักเดินเครื่องมือผลิตและเกิดมีความสำนึกในชนชั้น ซึ่งในที่สุดจะพาให้คนงานจลาจล ทำลายล้างรัฐกฎุมพี และก่อตั้งรัฐของตนเองขึ้น คือเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพภายใต้อำนาจปกครองของชนส่วนใหญ่ท่วมท้น มาร์กซ์เชื่อว่า นี่เป็นกระบวนการซึ่งถึงแม้จะไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ก็ไม่อาจเร่งรัดเอาได้ไม่มีระบบใดที่จะเปิดทางให้แก่อีกระบบหนึ่ง จนกว่ากำลังทั้งหมดที่มีอยู่สำหรับการขยายตัวภายในระบบนั้นจะสิ้นสุดลงแล้ว กระนั้นก็ตาม ระบบนายทุนอยู่ในยามอับแสงของชีวิตและเวลาสำหรับการปฏิวัติของพวกคนงานได้ใกล้เข้ามาแล้ว

สภาพการณ์ที่ได้เกิดขึ้นในประเทศตะวันตกหลายประเทศนับตั้งแต่มาร์กซ์แสดงทัศนะเช่นนี้ออกมาไม่ได้เป็นเครื่องสนับสนุนทฤษฎีของเขาเท่าไรนัก มาตรฐานการครองชีพขยับสูงขึ้นสำหรับ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๘๐๖–๘๐๗

ชนชั้นคนงาน แล้วก็ตรงกันข้ามกับที่ม๊ากซ์ตั้งสมมติฐานเอาไว้ พวกคนงานประสบความสำเร็จมีอิทธิพลต่อกระบวนการนิติบัญญัติขึ้นบ้าง พวกชนกรรมาชีพก็ปรากฏว่าเอนเอียงนิยมการปฏิวัติรุนแรงน้อยลงกว่าแต่ก่อน ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว กลุ่มนักสังคมนิยมส่วนใหญ่มุ่งที่จะแปลความหมายความคิดของม๊ากซ์กันใหม่ ซึ่งจะสามารถอธิบายความขัดแย้งในความคิดเหล่านี้ และทั้งให้เป็นเครื่องสนับสนุนที่มีน้ำหนักขึ้นต่อการนำลัทธินี้ไปใช้ในแบบประชาธิปไตย หลายคนอ้างว่าม๊ากซ์ให้ความสำคัญของประชาธิปไตยทางการเมืองน้อยไป และบอกว่าระบบนี้สามารถลด (ถึงจะไม่ขจัดให้หมดไป) ความจำเป็นของพวกสังคมนิยมที่จะต้องเดินนโยบายปฏิวัติรุนแรง เลนินเหยียดแนวอธิบายเช่นนี้และเสนอแนวของตนเองซึ่งเราจะได้พิจารณาถึงในไม่ช้า เลนินสนใจอยู่กับการคงไว้หรือรื้อฟื้นลักษณะทางปฏิวัติของทฤษฎีม๊ากซิสต์เป็นสำคัญ ทัศนะของเขาพอเป็นที่เข้าใจกันได้กลุ่มสังคมนิยมของอังกฤษเยอรมัน ฝรั่งเศส และประเทศอื่น ๆ มีเหตุผลบางอย่างที่จะมองในแง่ดีเกี่ยวกับโอกาสที่ประชาธิปไตยจะอำนวยให้ ประสบการณ์ของเลนินมีอยู่กับระบอบซาร์ซึ่งใช้กำลังกดขี่และเขาไม่มีเหตุผลอะไรนักที่จะเชื่อว่าประชาธิปไตยจะสามารถทำอะไรได้มากที่จะลดหย่อนความรุนแรงหยาบช้าของระบอบการนั้นในอนาคตที่เห็นได้ ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดของเลนินในทางทฤษฎีเกี่ยวกับการตั้งพรรคและเกี่ยวกับสถานะและบทบาทใหม่ และต่างออกไปของชนกรรมาชีพ อันทำให้เขาแยกออกไปจากบรรดาสำนักความคิดสังคมนิยมที่หัวอ่อนกว่า ข้อนี้ยังทำให้เขาได้รับเกียรติภูมิและมีฐานะเป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งของกลุ่มที่มีหัวปฏิวัติรุนแรงในหมู่ม๊ากซิสต์

เลนินบอกว่า ม๊ากซ์ผิดที่ถือเอาว่าชนกรรมาชีพจะเกิดความสำนึกของชนชั้นไปในทางปฏิวัติอันจะทำให้เกิดขัดแย้งกับพวกนายทุนโดยไม่ต้องมีผู้นำ ไม่ต้องมีการช่วยเหลือหรือแรงกระตุ้นจากแหล่งภายนอกเลย เทคนิคของพวกนายทุนลึกซึ้งและลวงตากว่าที่ม๊ากซ์คิด ยิ่งกว่านั้น เศษเลยที่พวกรัฐบาลประชาธิปไตยซึ่งอยู่ใต้อำนาจของพวกนายทุน โยนมาให้พวกชนกรรมาชีพ ชวนให้คนเหล่านี้เชื่ออย่างผิด ๆ ว่า เป้าหมายทั้งหมดของอุดมการณ์สังคมนิยมอาจบรรลุผลได้ด้วยวิธีเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พวกชนกรรมาชีพจึงได้กลายเป็นเชลยของสภาพแวดล้อมของตนเอง สิ่งจำกัดความสำนึกในชนชั้นของพวกชนกรรมาชีพในสังคมแบบกฎุมพีไม่อาจพ้นออกไปจากระบบสหภาพแรงงานได้ถ้าปราศจากการช่วยเหลือ ในสหภาพแรงงานต่าง ๆ พวกคนงานได้พยายาม (ด้วยผล

สำเร็จอันจำกัดที่ได้รับ) ให้มีการปรับปรุงค่าแรงงาน จำนวนชั่วโมง และสภาพการทำงาน แต่การตั้งองค์การแบบนั้นมิได้ส่งเสริมจิตใจปฏิวัติซึ่งจะต้องเป็นใหญ่ถ้าหากคนงานจะไปให้ถึงเป้าหมายขั้นปลายของตน สหภาพแรงงานไม่ได้สอนคนงานรู้ถึงมูลเหตุของฐานะการณ์ของตน และไม่ได้สอนให้คนงานรู้ว่าระบบนายทุนเองจะต้องถูกทำลายให้สูญสิ้นไป

ความสำนึกของชนชั้นในทางปฏิวัติ จะต้องได้รับการปลูกฝังลงในจิตใจของพวกชนกรรมาชีพจากบรรดาปัญญาชนนักปฏิวัติของชนกฎุมพีที่รู้แจ้งเห็นจริง กลุ่มคนพวกนี้เท่านั้นที่สามารถขึ้นสู่เหนือข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม ซึ่งชนชั้นนายทุนได้ก่อให้เกิดขึ้น พวกคนงานเองมีส่วนพัวพันอยู่เกินไปกับปัญหาประจำวันในการดำรงชีพ จึงเป็นการยากเกินไปที่จะหวังให้คนเหล่านี้เกิดความเข้าใจถึงความซับซ้อนของทฤษฎีวัตถุนิยมในประวัติศาสตร์ในอันที่จะรู้พลังต่าง ๆ ที่มีผลต่อตนและที่จะจัดตั้งองค์การซึ่งจะทำให้ตนสามารถก่อตั้งสังคมของตนเองได้ พวกนักปฏิวัติอาชีพผู้สามารถและเต็มใจอุทิศชีวิตของตนต่อภารกิจเหล่านี้เท่านั้น ที่จะสามารถบรรลุผลสำเร็จเช่นว่านั้นได้ ผู้นำเหล่านี้จะต้องสอนและชักชวนพวกคนงานเพื่อเป็นการสร้างจิตใจปฏิวัติอันเป็นลักษณะความสำนึกของชนชั้นกรรมาชีพในระดับที่เหมาะสม ความแรงกล้าในทางปฏิวัติของมวลชนอาจถูกกระตุ้นขึ้นด้วยวิธีนี้ แต่แม้จิตใจปฏิวัติแบบนี้ก็ยังไม่ทำให้ชนกรรมาชีพเกิดความสำนึกแบบสังคมนิยมในระดับสูงเพียงพอที่จะให้มีการแปรเปลี่ยนจากสังคมนายทุนไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ได้ สิ่งนี้จะสำเร็จผลลุล่วงได้ก็แต่ในระหว่างระยะเผด็จการของชนกรรมาชีพเท่านั้น นี่เองที่ส่วนประกอบสุดท้ายของความนึกคิดแบบกฎุมพีจะถูกขจัดให้หมดสิ้นไปภายใต้หลักนำและควบคุมของบรรดาผู้นำปัญญาชนของชนกรรมาชีพ

เพื่อเตรียมจิตใจของชนกรรมาชีพสำหรับการปฏิวัติ เพื่อนำทางการปฏิวัตินั้นและเพื่อนำพวกคนงานให้ไปสู่ขั้นสังคมนิยม ในทัศนะของเลนิน จำเป็นต้องอาศัยพลังอย่างหนึ่งซึ่งแตกต่างอย่างยิ่งจากที่ม๊ากซ์ได้เคยคิดไว้ การเกิดความสำนึกของชนชั้น การกระทำปฏิวัติ และการสถาปนาและนำทางของรัฐชนกรรมาชีพทั้งหมดนี้ เป็นพัฒนาการซึ่งในทฤษฎีของม๊ากซ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกรรมาชีพทั้งหมด เลนินตรงกันข้ามเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะบังเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเป็นที่คาดหมายและถูกนำโดยกลุ่มนักปฏิวัติอาชีพในวงแคบ ๆ และมีระเบียบวินัยเข้มงวดอย่างสูง กล่าวโดยสรุป ชนกรรมาชีพจะต้องถูกนำโดยพรรคซึ่งประกอบเป็น "แนวหน้าของชนกรรมาชีพ" พรรค

เช่นว่านั้นจะต้องสามารถปฏิบัติได้อย่างลับ ๆ แน่นอน เลนินคิดถึงเฉพาะกรณีของรัสเซียอันเป็นประเทศที่โอกาสที่จะตั้งพรรคของมวลชนจำนวนมากเพื่อทำการควบคุมรัฐบาลโดยอาศัยการออกเสียงไม่มีอยู่ในทางปฏิบัติ จุดมุ่งหมายของเลนินที่ต้องการให้มีพรรคอันประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นผู้นำ ซึ่งมีหน้าที่นำมวลชนได้ถูกนำมาใช้ในการดำเนินงานของรัฐบาลภายหลังการปฏิวัติในรัสเซีย และได้กลายเป็นแบบอย่างสำหรับพรรคของระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จทุกประเภทในคริสต์ศตวรรษที่๒๐

ทฤษฎีของเลนินมีลักษณะเป็นชนชั้นนำนิยม (Elitist) มากกว่า และเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าของมาร์กซ์ มาร์กซ์ก็เช่นกันเชื่อว่า ปัญญาชนไม่กี่คนสามารถจับความคิดอันเกิดขึ้นนอกกรอบระบบนายทุนได้ แต่ในเรื่องชนชั้นนำเขามิได้ไปไกลถึงขั้นที่จะถือเอาความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำยั่วยุและทำการปฏิวัติรวมทั้งเผด็จการชนกรรมาชีพซึ่งจะมีตามมา สำหรับเลนินประชาธิปไตยหมายความว่าผู้นำควรจะใกล้ชิดกับมวลชน คือไม่ล้าหลังและทั้งไม่เกินหน้ามวลชนจนเกินไป นี่ไม่ได้หมายความถึงว่าจะต้องหยั่งให้แน่ว่าประชาชนต้องการให้ทำอะไรแล้วก็ทำไปเช่นนั้น เพราะการวินิจฉัยของมวลประชาชนผิดบกพร่องอย่างร้ายแรง* ภายในพรรคเองควรมีการพยายามประสานหลักวิธีของประชาธิปไตย กับหลักวิธีของระเบียบวินัยโดยอาศัยวางรูปหลักการของ "ประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์" (Democratic Centralism) หลักการนี้กำหนดว่าสมาชิกพรรคเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของตนเองในทุกระดับและให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้รับผิดชอบต่อผู้ที่เลือกตั้งตนขึ้นมา อย่างไรก็ดี หลักการนี้จำเป็นต้องให้มีระเบียบวินัยเข้มงวดของพรรค และยืนยันให้ฝ่ายข้างน้อยอยู่ภายใต้ฝ่ายข้างมากโดยเด็ดขาด ในเมื่อการตัดสินได้กระทำกันขึ้นแล้ว รวมทั้งผลผูกมัดของมติขององค์การพรรคระดับสูงต่อระดับต่ำกว่าด้วย ในทางปฏิบัติ ลักษณะด้านรวมศูนย์ของหลักประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์เป็นที่เห็นกันได้ชัดกว่าลักษณะด้านประชาธิปไตย

เลนินว่าด้วยเรื่องการปฏิวัติและรัฐปฏิวัติ

ไม่มีส่วนใดในทฤษฎีของมาร์กซ์ที่ปรากฏหนักแน่นมั่นคงไปยิ่งกว่าคำกล่าวของเขาที่ว่าพัฒนาการของประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่ง ๆ ไม่อาจสืบต่อจากอีกช่วงหนึ่งได้จนกว่าอีกช่วงหนึ่งนั้นจะได้ใช้หนทางสำหรับพัฒนาการทั้งหมดที่มีอยู่ในตัวเองอย่างเต็มที่เสียก่อน ดังนั้นการสืบทอดของขั้นต่าง ๆ จะต้องเป็นไปตามลำดับ คือ จากขั้นพีวดัลไปสู่ขั้นนายทุน ไปสู่ขั้นสังคมนิยม เป็นไปไม่ได้ที่จะขจัดขั้นหนึ่งขั้นใดออกไป เพราะแต่ละขั้นต่างแผ้วทางไว้สำหรับขั้นที่ต่อไปจากของตน ด้วยเหตุนี้

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๘๑๖–๘๑๗

ขั้นสังคมนิยมจึงไม่อาจสืบต่อจากขั้นนายทุนจนกว่าขั้นนายทุนจะได้ทำให้การสืบขั้นเป็นไปได้ ทั้งนี้โดยอาศัยพัฒนาการอุตสาหกรรมและการขยายตัวของชนกรรมาชีพ ตลอดจนการเกิดความสำนึกของชนชั้นกรรมาชีพขึ้น

ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว เลนินโต้แย้งความคิดที่ว่า การดำเนินงานของระบบนายทุนเองจะบังเกิดผลทำให้เกิดความสำนึกอันจำเป็นของชนชั้นปฏิวัติในหมู่ชนกรรมาชีพ เขาบอกว่าเป็นการจำเป็นต้องมีพรรค คือชนชั้นผู้นำเพื่อสร้างความรู้สึกปฏิวัติและนำชนกรรมาชีพในการต่อสู้ทำลายล้างรัฐกฎุมพีและสถาปนารัฐของตนเองขึ้น ทัศนะเช่นนี้เป็นการแก้ไขทฤษฎีของมาร์กซ์ที่ค่อนข้างเห็นได้ชัด และการแก้ไขไม่เคยเป็นเรื่องที่ยอมกันง่าย ๆ ในหมู่ผู้ยึดถือทฤษฎีของมาร์กซ์ แต่การต่อเติมแก้ไขความคิดของมาร์กซ์ในข้อที่ว่าประวัติศาสตร์พัฒนาการมาเป็นขั้น ๆ ยิ่งเป็นเรื่องแปลกทีเดียว เพราะเป็นแก่นหัวใจในทฤษฎีของมาร์กซ์ว่าด้วยวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ พวกเมนเชวิคปฏิเสธดื้อ ๆ ไม่ยอมพิจารณาแนวความคิดใด ๆ ที่จะเป็นการดัดแปลงทางทฤษฎีในด้านนี้เท่าที่เกี่ยวกับรัสเซีย รัสเซียเป็นประเทศแบบฟิวดัล การปฏิวัติล่วงพ้นกำหนดมานาน แต่ก็ยังจะต้องเป็นการปฏิวัติแบบกฎุมพีไม่ใช่แบบสังคมนิยม คนพวกนี้ถือว่าหน้าที่ของสาวกที่ดีทั้งหมดของมาร์กซ์ คือสนับสนุนชนชั้นกลางในการปฏิวัติขับเคี่ยวของตน กล่าวคือโค่นระบบฟิวดัลและช่วยในการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจนายทุนอุตสาหกรรม โดยอาศัยรากฐานซึ่งระบบสังคมนิยมจะต้องใช้สร้างขึ้นในวันหนึ่ง ในตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ ไม่มีเมนเชวิคคนใดถือว่าตนจะมีชีวิตอยู่ได้เห็นการปฏิวัติของชนกรรมาชีพ

ลักษณะพื้น ๆ และความกระจ่างชัดของทฤษฎีวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากแก่เลนิน เช่นเดียวกันกับสาวกของมาร์กซ์คนอื่น ๆ เลนินรู้สึกชื่นชมกับทฤษฎีนี้ แต่ในทางตรงกันข้าม การแปลความและใช้ทฤษฎีโดยเคร่งครัด กลับเป็นการยากลำบากยิ่ง ๆ ขึ้น และในที่สุดแล้วเป็นไปไม่ได้ ในฐานะนักปฏิวัติรัสเซีย เลนินลังเลที่จะเห็นด้วยกับแผนการใด ๆ ที่จะต้องให้มีระยะอันยาวนานของระบบนายทุนและอำนาจควบคุมของชนกฎุมพีก่อนหน้าการปฏิวัติและเผด็จการโดยชนกรรมาชีพ เขาพยายามคิดค้นแนวแปลทฤษฎีของมาร์กซ์ให้สมเหตุสมผล ที่จะยอมให้มีการเข้าครองอำนาจของพวกคนงานเร็วขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน จะต้องไม่ผืนกับหลักการวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ ทางแก้ปัญหาของเขาปรากฏเค้าโครงในงานเขียนเรื่อง *ยุทธวิธีสองประการ*

ของสังคมประชาธิปไตยในการปฏิวัติประชาธิปไตย ในบทความนี้ เลนินยอมรับว่าขั้นของพัฒนาการทางเศรษฐกิจในรัสเซีย ไม่สนับสนุนอะไรเลย นอกจากการปฏิวัติของชนกฎุมพี และบอกว่า ระบบสังคมนิยมอาจบรรลุถึงได้ก็แต่โดยผ่านขั้นของระบบนายทุนและประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้น เขาเสริมว่า แต่กระนั้นก็ตาม สภาพแวดล้อมผิดธรรมดาในรัสเซียทำให้จำเป็นต้องมีพัฒนาการพิเศษอย่างหนึ่งในประวัติศาสตร์ขั้นนี้ เขาบอกว่า ชนกฎุมพีของรัฐเซียมีฐานะคลอนแคลนและถูกระบบซาร์ครอบงำเสียจนไม่สามารถเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจให้ทำการปฏิวัติของตนเอง และใช้อำนาจควบคุมในขั้นต่อไปได้ อันตรายใหญ่ยิ่งมีอยู่ที่ว่าชนกฎุมพีจะคืนอำนาจให้แก่ผู้เคยเป็นนายของตนด้วยความกลัวต่อปฏิปักษ์ฝ่ายซ้าย เพื่อป้องกันมิให้เกิดเป็นเช่นนั้น คนงานและชาวนาจะต้องรวมกันทำการยึดอำนาจควบคุมการปฏิวัติของชนกฎุมพีและปกครองรัฐกฎุมพีในขั้นต่อไป เป็นการยากที่จะคิดถึงการบิดเบือนหักหาญทฤษฎีของมาร์กซ์ยิ่งไปกว่านี้ มาร์กซ์ยืนยันไว้ว่าโครงสร้างชนชั้นและสัมพันธภาพทางการบังคับบัญชาซึ่งมีอยู่ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ย่อมถูกกำหนดขึ้นด้วยพลังของการผลิตในพื้นฐานทางเศรษฐกิจเสมอ ข้อที่ว่าคนงานอาจควบคุมพลังผลิตในขั้นต้นของพัฒนาการในระบบนายทุนนั้น เลนินคงจะถือว่าไม่อาจเป็นไปได้ แต่กระนั้นเลนินก็ยังบรรลุถึงสิ่งที่เขามุ่งกระทำ เขาให้การสนับสนุนแก่การเข้าครองอำนาจก่อนถึงเวลาโดยชนกรรมาชีพ และคงรักษาหลักความคิดในเรื่องการสืบทอดตามลำดับขั้นของพัฒนาการต่าง ๆ ไว้

การแปลความหมายทฤษฎีวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์แบบบังคับเอาของเลนิน ถูกวิพากษ์เอาจากเลออง ทร๊อสกี้ (Leon Trotsky ค.ศ. ๑๘๗๙–๑๙๔๐) นักปฏิวัติดุเดือดต้องโทษเนรเทศของรัสเซีย ซึ่งได้เคยโต้แย้งกับทฤษฎีของเลนินในเรื่องการตั้งพรรคมาด้วยเหมือนกัน ในทัศนะของทร๊อสกี้ความจำเป็นของการปฏิวัติไม่อาจปรับให้เข้ากับหลักวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ได้ และเพราะฉะนั้นจึงต้องมีความสำคัญเหนือกว่า ทร๊อสกี้บอกคือ ๆ ว่า กำลังทางการเมืองของชนชั้นหนึ่งมิได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพลังผลิตของประเทศหนึ่ง ๆ เลย เขาบอกว่าข้อพิสูจน์ในเรื่องนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดทีเดียว แม้ชนกรรมาชีพของรัสเซียจะน้อยกว่าของสหรัฐมากมาย แต่ก็แข็งขันและทรงอิทธิพลกว่านัก ชนเหล่านี้เป็นชนชั้นปฏิวัติยิ่งกว่าชนกฎุมพี ทั้งที่ขั้นของพัฒนาการอุตสาหกรรมล้าหลังกว่าที่บรรลุถึงในสหรัฐเป็นไหน ๆ ทร๊อสกี้ว่า อาจสรุปได้เพียงว่าเผด็จการของชนกรรมาชีพไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับของความเติบโตทางอุตสาหกรรม ในประเทศล้าหลัง พวกคนงานมักจะมีหัว

ปฏิวัติมากกว่าในประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า เพราะฉะนั้น ยุทธวิธีที่ถูกต้องก็คือพวกคนงานเองจะต้องทำลายล้างระบบพิวดัลแล้วก็ดำเนินการโจมตีระบบนายทุนทันที จากนั้นพวกคนงานควรสถาปนาอำนาจของตนเองขึ้นและดำเนินการมุ่งไปสู่พัฒนาการสังคมนิยม ทร๊อสกี้ยอมรับว่าพวกคนงานจะขาดกำลังอำนาจที่จะบรรลุผลข้อนี้ด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้น คนงานจะต้องรวมเข้ากับชาวนาพวกปฏิวัติ แต่ไม่อาจอาศัยกำลังสนับสนุนของพวกชาวนาได้ในระยะยาว ยิ่งกว่านั้นการปฏิวัตินี้จะยั่วยุให้เกิดการปฏิวัติต่อต้านจากพวกรัฐบาลนายทุนของยุโรปตะวันตกขึ้น เพื่อที่จะเอาชนะการโจมตีของฝ่ายนายทุนและเสริมสร้างกำลังฐานะของตนเองหลังจากการตีตนออกไปของพวกชาวนา คนงานรัสเซียจะต้องกระตุ้นให้เกิดการปฏิวัติของชนกรรมาชีพขึ้นในบรรดาประเทศนายทุน ประเทศเหล่านั้นพร้อมที่จะแปรเปลี่ยนไปสู่อำนาจควบคุมของชนกรรมาชีพ และเมื่อข้อนี้สำเร็จลุล่วงแล้วบรรดาชนกรรมาชีพของตะวันตกก็จะสามารถให้การช่วยเหลือแก่สหายของตนในรัสเซียได้ ลัทธิของทร๊อสกี้เกี่ยวกับ "การปฏิวัติถาวร" มีส่วนสำคัญในความคลี่คลายของเหตุการณ์ในรัสเซีย ในปี ๑๙๑๗ ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิวัติรัสเซียและบรรดาการปฏิวัติของชนกรรมาชีพในตะวันตกตามที่ทร๊อสกี้อธิบายเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางในหมู่ชาวม๊ากซิสต์ของรัสเซีย ในปี ๑๙๑๗ พวกบอลเชวิคตระหนักกันโดยทั่วไปว่าความพยายามปฏิวัติของตนเองคงจะไร้ผล นอกเสียจากว่าจะได้เกิดการปฏิวัติของชนกรรมาชีพขึ้นอย่างน้อยก็ในประเทศเยอรมัน*

เลนินยังคงยึดมั่นอยู่กับทัศนะของตนอยู่ในเรื่องขั้นพัฒนาการต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์จนกระทั่งเริ่มเกิดการปฏิวัติรัสเซีย ในเวลานั้น เขายอมรับทฤษฎีการปฏิวัติถาวรของทร๊อสกี้อย่างสมบูรณ์ แม้ว่าจะไม่ได้ให้การรับรู้ในข้อนี้ก็ตาม เมื่อโอกาสที่จะเข้าทำการควบคุมรัฐรัสเซียในตอนนี้มีทางเป็นไปได้ เลนินก็ปฏิเสธ (โดยมิได้รับว่าทำเช่นนั้น)ข้ออ้างอิงก่อน ๆ ของเขาที่ว่าประชาธิปไตยเป็นขั้นจำเป็นก่อนหน้าเผด็จการของชนกรรมาชีพ เขาบอกว่าการปฏิวัตินี้จะนำตรงไปสู่เผด็จการเช่นว่านั้น ซึ่งจากนั้นจะสามารถดำเนินการสร้างระบบสังคมนิยมได้ ประชาธิปไตยอาจให้ประโยชน์ก็เฉพาะสำหรับพวกนายทุน แต่ไม่มีอะไรที่จะให้แก่ชนกรรมาชีพเลย เขาโต้ว่าทฤษฎีม๊ากซิสต์เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งซึ่งจะต้องไม่ถูกผูกมัดอยู่กับกรอบบังคับของทฤษฎี พลังปฏิวัติของเหล่าคนงานและชาวนาควรเข้ายึดอำนาจและขยายการปฏิวัติออกไปยังประเทศต่าง ๆ ของ

---

* Sabine หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๘๓๑

ตะวันตก ทร๊อสกี้เห็นด้วยกับยุทธวิธีปรับทฤษฎีแบบใหม่สุดของเลนินและเข้ารวมกำลังกับเลนินเพื่อส่งเสริมอุดมการณ์บอลเชวิค ในการกระทำเช่นนั้นก็เป็นการจำเป็นที่ทร๊อสกี้จะต้องดัดแปลงทัศนะที่เคยมีมาก่อนเช่นกัน ในอดีต เขาเคยถากถางเลนินในเรื่องทัศนะเกี่ยวกับการตั้งองค์การพรรค ทร๊อสกี้เองได้สนับสนุนทัศนะของกลุ่มเมนเชวิคมานาน คือต้องการให้ตั้งเป็นพรรคใหญ่ตามแบบตะวันตก แต่เขาก็ฉลาดพอที่จะเห็นได้ในปี ๑๙๑๗ ว่า สถานการณ์จำเป็นต้องให้มีองค์การดังเช่นที่เลนินได้วางเค้าโครงไว้ในงานเขียนเรื่อง *อะไรที่พึงต้องกระทำ*

ในระยะการขับเคี่ยวระหว่างบรรดาโซเวียตกับรัฐบาลชั่วคราว ส่วนใหญ่ทีเดียวเลนินหลบซ่อนตัวอยู่ ชั่วระยะหนึ่งเขาได้ออกจากรัสเซียและเดินทางไปฟินแลนด์ ที่นั่นเขาเขียนเรื่อง ***รัฐและการปฏิวัติ*** อันเป็นงานที่รู้จักกันดีที่สุดชิ้นหนึ่งของเขา ในบทความเรื่องนี้ เลนินมุ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงให้เห็นว่า รัฐชนิดใดจะเกิดขึ้นจากการยึดอำนาจของชนกรรมาชีพ เขาพิจารณาความคิดของม๊ากซ์และเอนเกลส์เกี่ยวกับเรื่องรัฐ วิจารณ์บรรดาผู้ที่ในความเห็นของเขาได้บิดเบือนความคิดเหล่านั้น และพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อการปฏิวัติรัสเซีย เอนเกลส์ได้กล่าวไว้ว่า รัฐเป็นผลเกิดจากผลประโยชน์ขัดกันของชนชั้นต่าง ๆ ผลประโยชน์ของชนชั้นนั้นไม่อาจออมชอมกันได้ และรัฐถูกชนชั้นหนึ่งใช้รักษาความสงบในขณะที่ตนแสวงผลประโยชน์ของตนเอง เอนเกลส์ปฏิเสธไม่ยอมพิจารณาลู่ทางที่อาจเป็นไปได้ว่า รัฐอาจถูกใช้เพื่อออมชอมผลประโยชน์ของชนชั้น และเขาก็ไม่เคยพยายามอธิบายเลยว่า ความสงบจะเป็นไปได้อย่างไรในบรรยากาศของผลประโยชน์ของชนชั้นซึ่งไม่อาจออมชอมกันได้*

เลนินยอมรับหลักสมมติฐานเหล่านี้โดยปราศจากข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น ข้อโจมตีรุนแรงที่สุดของเขามุ่งต่อค๊อตกี้ (Kautsky) และ "นักบิดเบือน" ทฤษฎีม๊ากซิสต์คนอื่น ๆ ซึ่งกัดกร่อนกำลังปฏิวัติของทฤษฎีนี้โดยอ้างว่า รัฐอาจถูกใช้เพื่อออมชอมข้อขัดแย้งระหว่างชนชั้นได้ เลนินบอกว่ารัฐเป็นองค์กรของชนชั้นปกครองและถูกใช้เพื่อแสวงผลประโยชน์ของตนเองเสมอ ผลประโยชน์ของชนชั้นไม่มีวันที่จะออมชอมกันได้เลย ชนชั้นที่ถูกกดขี่จะไม่มีวันได้เป็นเสรีจนกว่าจะได้ทำลายล้างผู้ที่กดขี่ตนออกไป นี่หมายถึงการปฏิวัติ พวกที่บิดเบือนลัทธิของม๊ากซ์ผิดที่พูดถึง "การ

* **John Plamenatz, German Marxism and Russian Communism, David Mckay Companys, Inc., New York, ๑๙๕๔ หน้า ๒๔๑–๒๔๒**

สลายตัวของรัฐ" ในแง่เป็นคำทำนายที่ใช้ได้กับรัฐกฎุมพี เฉพาะแต่รัฐเดียวเท่านั้น คือรัฐเผด็จการของชนกรรมาชีพที่จะสลายตัวไป รัฐกฎุมพีจะต้องถูกทำลายล้างไปด้วยการปฏิวัติรุนแรง อย่างไรก็ดี รัฐชนกรรมาชีพก็เช่นเดียวกับรัฐอื่น ๆ คงเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองนั่นเอง ชนกรรมาชีพอาศัยเครื่องมือนั้นทำลายล้างส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่ของวัฒนธรรมและความนึกคิดแบบกฎุมพี ที่จำเป็นต้องอาศัยกำลังในรัฐชนกรรมาชีพเช่นเดียวกับรัฐอื่น ๆ เหมือนกัน แต่จุดมุ่งหมายที่รัฐชนกรรมาชีพต้องการคือ สังคมอันปราศจากชนชั้น ไม่ใช่การรีดนาทาเร้นชนชั้นหนึ่งเพื่อประโยชน์ของชนอีกชั้นหนึ่ง เมื่อชนกฎุมพีและเศษหลงเหลือของส่วนประกอบโครงสร้างส่วนบนของชนชั้นนี้ถูกถอนรากถอนโคนและทำลายล้างไปสิ้นแล้ว รัฐก็จะเสื่อมกำลังลง รัฐจะ "สลายตัวไป"

รัฐชนกรรมาชีพไม่แตกต่างไปจากรัฐอื่น ๆ ในแง่ที่เป็นเผด็จการ รัฐทั้งหมดเป็นเผด็จการ ประชาธิปไตยของชนกฎุมพีเป็นเผด็จการของชนชั้นกฎุมพี ประชาธิปไตยเช่นว่านั้นมีอยู่เพื่อคนรวยไม่กี่คนซึ่งบังคับและควบคุมคนจำนวนมาก เผด็จการของชนกรรมาชีพเป็นการปกครองของคนจำนวนมากเหนือคนจำนวนน้อย ถึงกระนั้นก็เป็นเผด็จการอยู่ดี อย่างไรก็ตาม เผด็จการนี้เป็นประชาธิปไตยมากกว่าประชาธิปไตยของชนกฎุมพี เมื่อสังคมปราศจากชนชั้นได้ถูกสถาปนาขึ้นอย่างเต็มที่แล้ว และทุกส่วนของสังคมกฎุมพีได้ถูกกวาดล้างไปหมดสิ้นแล้ว แม้กระทั่งประชาธิปไตยก็จะสูญสิ้นไป เพราะประชาธิปไตยเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งพลังอันจำเป็นต้องเกิดขึ้นจากการขัดกันระหว่างชนชั้น

> **"และถึงตอนนั้นเท่านั้นที่ประชาธิปไตยเองจะเริ่ม*สลายตัวไป* เนื่องจากข้อเท็จจริงธรรมดาสามัญว่า เมื่อเป็นอิสระจากระบบทาสของนายทุน จากความน่าสพึงกลัว ความป่าเถื่อน ความไร้สาระและความน่าอับอาย อันเหลือจะบรรยายของการรีดนาทาเร้นของนายทุนแล้ว ประชาชนก็จะค่อย ๆ *เกิดชินชา* กับการประพฤติปฏิบัติตามกฎพื้น ๆ ของชีวิตสังคม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันมานับศตวรรษ ๆ และทวนซ้ำซากกันมานับพันๆ ปีในหนังสือเรียนทั้งหมด ประชาชนจะเกิดชินชาต่อการปฏิบัติตามสิ่งเหล่านี้โดยไม่ต้องใช้กำลัง ไม่ต้องมีการบังคับ ไม่ต้องอยู่ภายใต้ โดยไม่ต้องมี*เครื่องมือพิเศษ* สำหรับบังคับซึ่งเรียกว่ารัฐ"***

รัฐจะสูญสิ้นไปเพราะว่าจะไม่จำเป็นต้องมีการใช้กำลังบังคับปราบปรามในแง่ที่ว่าชนชั้นหนึ่งบังคับปราบปรามและกดขี่อีกชนชั้นหนึ่ง จริงอยู่ บุคคลเป็นรายคนยังอาจจำเป็นต้องถูกบังคับปราบปราม

---

* **V.I. Lenin, State and Revolution, Little Lenin Library, International Publishers Company Inc., N.Y. 1932, Vol. 14 หน้า ๗๓—๗๔**

อยู่ คนเราจะไม่สมบูรณ์ในสังคมใหม่ และบางคนจะต้องถูกจำกัดควบคุม แต่รัฐไม่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์นี้ ประชาชนจะสนองตอบ "โดยพร้อมเพรียงกันเหมือนกับที่กลุ่มอารยชนใด ๆ แม้ในสังคมสมัยใหม่จะแยกคู่ต่อสู้หรือว่าไม่ยอมให้สตรีเพศถูกล่วงละเมิด" (เลนิน : *รัฐและการปฏิวัติ หน้า ๗๕*) เลนินบอกว่าจะมีสังคมคอมมิวนิสต์สองขั้นด้วยกัน ขั้นแรกเป็นช่วงของระบบสังคมนิยม ในช่วงนี้ เครื่องมือผลิตเป็นของสาธารณะ ชนชั้นต่าง ๆ ยังคงมีอยู่ แต่อยู่ในระหว่างที่กำลังเสื่อมสูญไป รัฐก็เป็นเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน ความเสมอภาคอย่างหนึ่งมีอยู่ในความหมายที่ว่า ในช่วงของพัฒนาการนี้ แต่ละคนมีส่วนให้ "ตามความสามารถของตน" และได้รับ "ตามผลงานของตน" กล่าวคือ ตามส่วนผลผลิตของตน ในขั้นที่สอง ชนชั้นต่าง ๆ และรัฐจะสูญสิ้นไป การผลิตจะขยายตัวอย่างไพศาล และพฤติกรรมของมนุษย์จะบรรลุถึงความเห็นแก่สังคมในระดับที่ทำให้คนสามารถดำรงชีวิตโดยไม่ต้องมีอำนาจของรัฐมาบังคับ ขั้นสุดท้ายเป็นขั้นที่คนเราอาจดำรงชีวิตอยู่ได้ตามหลักการ "จากแต่ละคนตามความสามารถของเขา แก่แต่ละคนตามความจำเป็นของเขา"

คำอธิบายของเลนินเกี่ยวกับรัฐตามที่เขาคาดว่า รัฐจะอยู่ภายใต้เผด็จการของชนกรรมาชีพ เผยให้เห็นถึงความไม่มีแก่นสารอย่างที่ไม่ค่อยจะได้เห็นบ่อย ๆ ในงานเขียนของเขา เช่นเขาบอกว่า ระบบนายทุนได้ทำให้งานหน้าที่ของรัฐบาลและธุรกิจ เป็นเรื่องง่ายดายเสียจนการโอนอำนาจควบคุม จากชนกฎุมพีไปยังคนงานอาจกระทำได้อย่างสะดวก การดำเนินกิจการงานเหล่านั้นจะอาศัยเพียงแต่ความสามารถน้อยที่สุด ดังนั้น คนส่วนใหญ่จึงอาจทำการควบคุมได้โดยง่าย รัฐบาลผู้แทนจะยังคงอยู่ แต่จะเป็นรัฐบาลผู้แทนที่แท้จริง ไม่เสื่อมทรามลงเพราะ "ระบบรัฐสภาของสังคมกฎุมพี" และสุดท้าย เลนินพูดอย่างชื่นชมถึงระบบคอมมูนปฏิวัติของปารีส (Paris Commune) ซึ่งปกครองปารีสเป็นเวลาสองสามสัปดาห์ในฤดูใบไม้ผลิ ปี ๑๘๗๑ เลนินบอกว่า องค์กรนี้เป็นรัฐบาลในอุดมคติในแง่ที่ว่า ผสานหน้าที่บริหารและนิติบัญญัติ องค์การนี้ไม่แต่จะกำหนดนโยบายเท่านั้น หากยังดำเนินนโยบายให้บังเกิดผลด้วย นี่ถือเป็นแบบอย่างที่องค์กรโซเวียตควรเดินตาม แต่ผลที่ได้คือบรรดาโซเวียตกลายเป็นหน่วยสำหรับองค์การพรรค ซึ่งทำการควบคุมโซเวียตอย่างสมบูรณ์

ระบบนายทุนจักรวรรดินิยม

สำหรับคนที่เป็นตัวตั้งตัวตีอย่างเลนิน ความเพิกเฉยของพวกชนกรรมาชีพก็ดี การที่ชนพวกนี้ไม่สามารถเกิดความกระตือรือร้นต่อการปฏิวัติก็ดี และความพอใจอยู่กับชีวิตในสังคมกฎุมพีนั้นเป็นสิ่งที่น่าพรั่นพรึง ม๊ากซ์เคยคิดว่า ชนชั้นคนงานจวนเจียนจะเกิดปฏิวัติอยู่แล้วในสมัยของเขา ไม่แต่เพียงว่าความคาดหมายเช่นนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าผิดเท่านั้น แต่เมื่อเวลาล่วงไป พวกคนงานก็เห็นได้ว่าห่างออกไปจากการปฏิวัติยิ่ง ๆ ขึ้น พวกนักนิยมแก้ไข (revisionists) อ้างว่าการเปลี่ยนแปลงนี้สืบเนื่องมาจากความสำเร็จที่ชนกรรมาชีพได้รับจากการใช้ประชาธิปไตยเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของตน และชนกรรมาชีพจึงยิ่งพากันสนับสนุนประชาธิปไตยมากขึ้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น เลนินไม่อาจและไม่ยอมรับไม่ว่าคำอธิบายหรือข้อแก้ไขที่พวกนักนิยมแก้ไขเสนอกัน

ที่น่ากลัวพอ ๆ กันสำหรับเลนินกับสาวกของเขาก็คือ ชาตินิยม ซึ่งพวกสมาชิกชนชั้นคนงานได้แสดงให้เห็นตอนเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ นี่ก็อีกเช่นกัน ทฤษฎีของม๊ากซ์ดูขาดตกบกพร่อง หลักสมมติฐานของม๊ากซ์มีอยู่ว่า ความสำนึกของชนชั้นที่ทวีขึ้นของชนกรรมาชีพจะบั่นทอนและทำลายสายสัมพันธ์ของความรู้สึกชาตินิยมที่ผูกพันคนงานไว้กับประเทศชาติของตน ความรักชาติเป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบน ซึ่งชนชั้นกฎุมพีใช้เพื่อควบคุมชนชั้นที่ถูกกดขี่ ม๊ากซ์เชื่อว่า ในที่สุดชนกรรมาชีพจะเกิดสำนึกในยุทธวิธีของชนชั้นกฎุมพีและทำลายความพยายามเช่นนี้โดยให้ความภักดีของตนกับเพื่อนคนงานด้วยกันโดยไม่คำนึงถึงพรมแดนของชาติ ในแง่นี้อุดมการณ์ม๊ากซิสต์เป็นขบวนการระหว่างประเทศ ซึ่งสอนให้เกิดความรู้สึกฉันท์พี่น้องในบั้นปลายในหมู่คนเราโดยไม่มีการแบ่งแยกจอมปลอมอันเป็นสาระของระบบรัฐชาติ ส่วนใหญ่ของกลุ่มสังคมนิยม ทั้งที่ให้ความยอมรับนับถือแก่ทัศนะเช่นนั้น แต่ก็โต้แย้งทันทีที่ความรู้สึกรักชาติแรงกล้าของตนถูกกระตุ้นขึ้นตอนเริ่มเกิดสงคราม คนเหล่านี้สนับสนุนรัฐบาล "กฎุมพี" ของตนซึ่งมีความนึกคิดแก่กล้าของพวกชนชั้นกลาง อันเป็นที่ชิงชังอย่างยิ่งแก่เลนิน ผู้ซึ่งหวังโดยเปิดเผยต้องการให้รัสเซียพ่ายแพ้ เพราะเขาเชื่ออย่างถูกต้องว่า จะเร่งให้เกิดการปฏิวัติเร็วขึ้น และทำลายระบอบซาร์ลงไป

สงครามบังคับให้เลนินจำต้องคิดค้นหาทางปรับที่เด่นที่สุดอันหนึ่งจากทฤษฎีม๊ากซิสต์ในเรื่อง *จักรวรรดินิยม ขั้นสูงสุดของระบบนายทุน* เลนินพยายามอธิบายปรากฏการณ์ที่กล่าว

มาข้างต้นที่ว่า ชนกรรมาชีพปรากฏเป็นผู้มีใจปฏิวัติน้อยลงแทนที่จะมากขึ้น เลนินอ้างว่าความเฉยเมยของชนกรรมาชีพสืบเนื่องมาจากวิธีปฏิบัติงานบางอย่างของระบบนายทุน ซึ่งขยายระยะเวลาของการเติบโตเกินกว่าที่ม๊ากซ์คาดเอาไว้ เลนินบอกว่า ม๊ากซ์ไม่สามารถคาดเห็นการณ์ล่วงหน้าได้ถึงกำลังขยายตัวของระบบนายทุน ระบบนายทุนสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ สามารถใช้กลวิธีที่จะยึดฐานะความเป็นอยู่และเพิ่มพูนกำลังของตนได้มากกว่าที่ม๊ากซ์เคยเข้าใจ "จักรวรรดินิยม" เป็นลักษณะสำคัญยิ่งของวิวัฒนาการของระบบนายทุน ซึ่งในทัศนะของเลนินได้บังเกิดขึ้นตั้งแต่มรณกรรมของม๊ากซ์จนถึงเริ่มต้นสงครามโลกครั้งที่ ๑

เลนินบอกว่า การแข่งขันพาให้ระบบนายทุนเกิดมีฐานะอำนาจผูกขาด ซึ่งไปไกลเกินกว่าที่เป็นอยู่ในสมัยของม๊ากซ์ โดยแท้จริงแล้ว การผูกขาดได้กลายเป็นกฎในระบบนายทุน นี่เป็นสิ่งควบคู่ไปด้วยการทำให้เครื่องมือผลิตเป็นของสังคมยิ่ง ๆ ขึ้น เครื่องอุปกรณ์ผลิตเป็นกรรมสิทธิ์และถูกควบคุมโดยนายทุนผู้ผูกขาดเพียงหยิบมือเดียวเท่านั้น แต่สิ่งเหล่านี้ดำเนินงานโดยอาศัยมวลชนคนงานซึ่งรวมกันอยู่ในย่านศูนย์อุตสาหกรรมใหญ่ ๆ

> "การแข่งขันแปรรูปไปเป็นการผูกขาด ผลก็คือความก้าวหน้ามหาศาลทำให้การผลิตเป็นของสังคมเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการประดิษฐ์และปรับปรุงทางเทคนิคกลายเป็นของสังคม....การผลิตกลายเป็นเรื่องทางสังคม แต่การครอบครองยังคงเป็นของเอกชน เครื่องมือทางสังคมของการผลิตยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของคนไม่กี่คน รูปกรอบทั่วไปของการแข่งขันแบบเสรีที่ยอมรับกันเป็นทางการยังคงอยู่ แต่แอกของนักผูกขาดจำนวนน้อยเหนือประชาชนพลเมืองทั้งหมด กลับหนักมือยิ่งขึ้นเป็นภาระและไม่อาจทนทานได้ยิ่งขึ้นหลายร้อยเท่า" *

ทุกสิ่งทุกอย่างถูกนำเข้าเป็นของสังคม ยกเว้นการจัดสรรผลผลิตของแรงงาน การแข่งขันที่แท้จริงไม่มีอยู่อีกต่อไประหว่างอุตสาหกรรมขนาดย่อยกับขนาดใหญ่ หรือระหว่างประกอบการที่เทคนิคก้าวหน้ากับที่ล้าหลัง การผูกขาดเป็นผู้ทำการควบคุม

จนถึงตรงนี้ เราไม่ได้เห็นมีอะไรใหม่นักในการปรับทฤษฎีของเลนิน เขาเพียงแต่พูดซ้ำถึงสิ่งที่ม๊ากซ์ได้เคยพูดไว้ก่อนเท่านั้น แต่เขาบอกว่ากระบวนการได้ขยายตัวไปเกินกว่าที่ม๊ากซ์สามารถทำนายได้ ในขั้นนี้ มีบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นซึ่งม๊ากซ์มิได้คาดหมายไว้ ในขณะที่ระบบ

---

*V.I. Lenin, Imperialism, the Highest Stage of Capitalism, Little Lenin Library, International Publishers Company, Inc., N.Y., 1939, vol. 15 หน้า ๒๕

นายทุนยังคงดูเป็นว่าอาศัยรากฐานของการผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคอยู่ แต่ที่แท้จริงไม่ใช่เช่นนั้นการเจริญก้าวหน้าของเครื่องอุปกรณ์ผลิตภายใต้ระบบนายทุน ทำให้จำเป็นต้องใช้ทุนเป็นจำนวนมากยิ่ง ๆ ขึ้น เจ้าของอุตสาหกรรมถูกบังคับให้จำต้องไปหานายธนาคารเพื่อกู้เงิน เพราะว่าธนาคารเป็นแหล่งเดียวเท่านั้นที่จะจัดหาทุนจำนวนมาก ๆ อย่างพอเพียงให้ได้เพื่อคุ้มครองการลงทุนของตน ธนาคารจึงเรียกร้องให้ได้มีผู้แทนในคณะกรรมการอำนวยงานประกอบการต่าง ๆ ที่ตนให้ทุน หลักปฏิบัตินี้ทำให้บรรดาธนาคารซึ่งก็ได้กลายเป็นการผูกขาดไปแล้วเช่นเดียวกับอุตสาหกรรมสามารถเข้าครองอำนาจควบคุมการผลิตได้ ในตอนเริ่มศตวรรษที่ ๒๐ ระบบนายทุนแบบใหม่ คือ "ทุนการเงิน" ได้เกิดขึ้นมา และ ณ บัดนี้เป็นแบบฉบับของระบบเศรษฐกิจกฎุมพีโดยทั่วไป

ลักษณะสำคัญของ "ทุนการเงิน" คือการส่งทุนออกนอกประเทศ ระบบนายทุนแบบเก่าส่งสินค้าอุปโภคบริโภคออกนอกประเทศ แต่เมื่อระบบนายทุนเจริญขยายตัวขึ้น ส่วนเกินของทุนจะสะสมเพิ่มพูนขึ้น ยิ่งมีการผูกขาดมากขึ้นเพียงใด ส่วนเกินเหล่านี้ก็จะยิ่งมีมากขึ้น ถ้าหากกองทุนเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อปรับปรุงชีวิตของชนกรรมาชีพแล้วก็จะไม่มีส่วนเกินเหลืออยู่เลย แต่ถ้าทำเช่นนี้ก็คงจะไม่ใช่ระบบนายทุนแน่

> "ตราบเท่าที่ระบบนายทุนยังคงเป็นเช่นที่เป็นอยู่ ทุกส่วนที่เกินจะไม่มีวันได้ถูกนำมาใช้เพื่อจุดประสงค์ในการยกมาตรฐานการครองชีพในประเทศหนึ่งเพราะนี่ย่อมจะหมายถึงความเสื่อมถอยในผลกำไรสำหรับพวกนายทุน" (*เลนิน : จักรวรรดินิยมขั้นสูงสุดของระบบนายทุน* หน้า ๖๓)

แทนที่จะเป็นเช่นนั้น ทุนส่วนที่เกินจะถูกส่งออกไปลงทุนในประเทศที่ล้าหลัง (ด้อยพัฒนา) ของโลก เครื่องอุปกรณ์ผลิตใหม่จะถูกสร้างขึ้นในดินแดนเหล่านั้น อันเป็นที่ที่ค่าแรงงานและวัตถุดิบต่ำและผลกำไรสูง นี่เป็นนโยบายของจักรวรรดินิยม เลนินบอกว่า นโยบายนี้ได้ดำเนินกันมาบ้างแล้วในตอนนี้และขณะนี้ดินแดนด้อยพัฒนาส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของบรรดาอำนาจจักรวรรดินิยม คือประเทศนายทุนที่ก้าวหน้าของโลก

ผลกำไรจากดินแดนที่ถูกรีดนาทาเร้นเหล่านี้ มีมากมหาศาล จนส่วนหนึ่งอาจถูกนำมาใช้และก็กำลังถูกนำมาใช้เพื่อติดสินบนและทำลายความบริสุทธิ์ของ "กลุ่มระดับบนของชนกรรมาชีพ" ในประเทศจักรวรรดินิยม ถ้าไม่ใช่เพราะจักรวรรดินิยมแล้ว พวกคนงานของประเทศเหล่านี้ก็คงจะบรรลุถึงขั้นปฏิวัติมาเสียนมนานแล้ว เท่าที่เป็นอยู่ วิกฤตอันเกิดขึ้นเพราะการไร้งาน เพราะการ

บริโภคต่ำ และลักษณะอื่น ๆ ของระบบนายทุนได้ถูกยับยั้งไว้ด้วยการใช้ผลกำไรที่รีดเอามาจากชนกรรมาชีพของประเทศที่ล้าหลัง ส่วนหนึ่งของพวกคนงานในประเทศจักรวรรดินิยมซึ่งเสื่อมเสียเพราะเจ้านายทุนของตนพากันเข้าร่วมมือกับเจ้านายเหล่านั้นทำการรีดนาทาเร้นเพื่อนคนงานของตนในต่างแดน คนงานเหล่านี้ถูกลวงให้เชื่อว่า ฐานะของตนที่กระเตื้องดีขึ้นเป็นผลมาจากการดำเนินงานที่ให้คุณของประชาธิปไตยและระบบนายทุน เขาให้ความไว้วางใจอย่างผิด ๆ แก่กระบวนการประชาธิปไตย และในชั่วระยะหนึ่งก็ต้องสูญเสียเจตจำนงปฏิวัติและความสำนึกของชนชั้นกรรมาชีพของตนไป

เลนินยืนยันว่า สถานการณ์เช่นนี้จะไม่คงทนอยู่ได้ตลอดไป จักรวรรดินิยมเป็นขั้นสูงสุดของระบบนายทุน และทั้งเป็นขั้นสุดท้ายด้วย เป็นความจริงสำหรับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในช่วงนี้ไม่น้อยไปกว่าในช่วงก่อน ๆ ที่ว่า ชนชั้นบังคับบัญชากำลังขุดหลุมฝังศพตัวเอง การลงทุนในดินแดนล้าหลังของโลกเป็นเพียงแผ่ขยายความชั่วร้ายของระบบนายทุนออกไปเท่านั้น ชนกรรมาชีพกลับกำลังตั้งหลักขึ้นในดินแดนเหล่านั้น และกำลังประสบปัญหาและความยากแค้นซึ่งคนงานทุกหนทุกแห่งได้รับอยู่แล้ว ในขณะเดียวกันชนกรรมาชีพกำลังเรียนรู้ถึงว่าจะใช้เครื่องมือผลิตและเตรียมตนเองสำหรับการปฏิวัติในขั้นปลายอย่างไร สายการคมนาคมกำลังเกิดมีขึ้นซึ่งจะทำให้ชนกรรมาชีพสามารถปฏิบัติการร่วมกับชนกรรมาชีพในประเทศนายทุนที่ก้าวหน้า จักรวรรดินิยมขยายระบบนายทุนและยังขยายความรู้สึกชนกรรมาชีพนิยมและก่อให้เกิดปัญหาทั่วโลกไปด้วย ซึ่งแต่ก่อนปัญหาจำกัดอยู่แต่ในวงเขตของระดับชาติเท่านั้น

เมื่อดินแดนล้าหลังตกอยู่ภายใต้อำนาจของชาติจักรวรรดินิยม โอกาสที่จะทำการลงทุนก็ลดน้อยลง ทุนส่วนที่เกินจะทวีขึ้นในขณะที่ช่องทางที่จะใช้ให้เกิดดอกผลลดน้อยลงเมื่อดินแดนด้อยพัฒนาทั้งหมดถูกควบคุมโดยอำนาจชาติจักรวรรดินิยม ทางเลือกทางเดียวที่จะหลีกเลี่ยงความหายนะภายในประเทศสำหรับชาติจักรวรรดินิยม ก็คือการยึดดินแดนล้าหลังที่ถูกยึดครองอยู่แล้วโดยชาติคู่แข่ง ระบบผลิตที่ขยายตัวโดยระบบนายทุนต้องการวงเขตปฏิวัติงานทั่วโลกเพื่อที่จะให้คงอยู่ ระบบผลิตจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชาติ ต้องอาศัยการล้มเลิกกำแพงภาษีและการค้าเสรีทั่วโลก ระบบนายทุนจักรวรรดินิยมซึ่งมีการแข่งขันของนานาชาติแทนการแข่งขันของบรรดาหน่วยประกอบต่าง ๆ ไม่อาจปรับให้เข้ากับความต้องการเหล่านี้ ผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือสงคราม เลนินบอกว่า

สงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็น "สงครามเพื่อการแบ่งแยกโลก เพื่อการแบ่งปันอาณานิคมกันใหม่ แบ่ง 'เขตอิทธิพล' ของทุนการเงิน ฯลฯ" (เลนิน : *จักรวรรดินิยมขั้นสูงสุดของการปฏิวัติ* หน้า ๘)

จักรวรรดินิยมคือระบบนายทุน "กาฝาก" เป็น "รัฐเจ้าหนี้หน้าเลือด" ซึ่งคนเพียงหยิบมือเดียวดำรงชีวิตอย่างพุ่มเพื่อยอยู่บนแอกแรงงานของมวลชนจำนวนมาก เป็นระบบนายทุนที่ผลกำไรเป็นของพวกนักการเงินซึ่งมิได้มีส่วนสร้างเสริมการผลิตแต่อย่างใด เป็นระบบนายทุนที่ชนกรรมาชีพต้องประสบกับความอัปยศอดสูที่สุด ไม่ใช่เพียงแต่เพราะมาตรฐานการครองชีพที่ต่ำต้อย เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ก็ได้กระเตื้องดีขึ้นสำหรับคนงานในประเทศนายทุนที่ก้าวหน้า หากแต่เป็นเพราะเหตุที่สมาชิกของชนกรรมาชีพซึ่งถูกเจ้านายของตนทำให้เสื่อมเสีย พากันร่วมมือโดยเต็มใจทำการรีดนาทาเร้นเพื่อนคนงานของตนในประเทศล้าหลัง ด้วยเหตุผลเหล่านี้ จักรวรรดินิยมจึงเป็นระบบนายทุนที่กำลังเสื่อมโทรม อย่างไรก็ดี เลนินเตือนมิให้หมิ่นในกำลังของจักรวรรดินิยมเพราะเหตุนั้น ระบบนายทุนในขั้นสุดท้ายจะเติบโตรวดเร็วยิ่งกว่าแต่ก่อนและจะมีอำนาจใหญ่ยิ่ง กระนั้นก็ตาม เลนินเชื่อว่าสงครามโลกครั้งที่ ๑ จะเป็นจุดเริ่มต้นของจุดจบสำหรับระบบนายทุน เลนินบอกว่าสงครามนี้จะตามมาด้วยสงครามอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดจะขับเคี่ยวกันเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน คือเพื่อให้ได้รับปันส่วนดินแดนล้าหลังให้มากยิ่งขึ้น สงครามเหล่านี้จะทำให้ชนกรรมาชีพมีใจใฝ่ปฏิวัติยิ่ง ๆ ขึ้น และจะเร่งกระบวนการของประวัติศาสตร์ให้ไปถึงขั้นสุดท้ายของการปฏิวัติโลก

หลังจากพวกบอลเชวิคยึดอำนาจรัฐบาลในเดือนตุลาคม ๑๙๑๗ และตนเองขึ้นสู่อำนาจ เลนินก็ต้องยุ่งอยู่กับปัญหาด้านปฏิบัติและรีบด่วนมากมายที่เขาต้องเผชิญเกินกว่าที่จะมีเวลาคิดในด้านทฤษฎี และตามความเป็นจริงแล้ว ปัญหาเหล่านี้ส่วนมากก็ไม่อาจขบคิดได้ภายในวงกรอบทฤษฎีของม๊ากซ์ แม้ตามแนวที่เลนินได้แก้ไขและแปลความหมายไว้เมื่อก่อนการปฏิวัติ เรื่องนี้มิได้ทำให้เลนินเป็นกังวลนัก เขาสนใจในด้านการกระทำยิ่งกว่าในด้านทฤษฎีอยู่แล้วเสมอ ในฐานะเป็นชาวม๊ากซิสต์คนหนึ่ง เขาไม่อาจละเลยทฤษฎีเสียหมดทีเดียวได้ แต่เขาให้ความใส่ใจน้อยลงกว่าแต่ก่อน ถ้าเขาไม่สามารถสนับสนุนนโยบายของเขาได้ในแง่ทฤษฎี เขาก็ใช้อ้างเหตุเอาว่านโยบายเหล่านั้นควรถือเป็นเรื่องความสะดวกเหมาะสมชั่วคราวซึ่งจะได้เลิกทิ้งไปทันทีเมื่อสถานการณ์อำนวยหลักการที่ว่าพรรคในฐานะ "แนวหน้าของชนกรรมาชีพ" ควรนำมวลชน อันเป็นหลักการที่เลนินอ้างไว้ตั้งแต่ปี ๑๙๐๒ ยังคงยึดถือกันเต็มที่ หลักนี้ได้นำมาใช้ภายหลังการปฏิวัติในการแก้ปัญหา

สัมพันธภาพของพรรคต่อรัฐบาล บรรดาหน่วยโซเวียตได้ถูกแปรเข้ามาเป็นโครงสร้างรัฐบาลเป็นทางการ แต่เลนินไม่ต้องการปล่อยให้โซเวียตเหล่านี้มีบทบาทสำคัญ แม้สมาชิกภาพในโซเวียตจะไม่จำกัดเฉพาะในหมู่สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่ตำแหน่งสำคัญทั้งหมดก็ใช้บรรจุด้วยสมาชิกพรรค และบทบาทนำของพรรคในกิจการของโซเวียตเป็นที่ยอมรับรู้กันโดยเปิดเผย ระดับยิ่งสูงขึ้นเพียงใดในโครงสร้างโซเวียต สมาชิกพรรคก็ยิ่งกุมอำนาจอย่างเป็นปึกแผ่นแน่นหนาขึ้นเพียงนั้น ในระดับสูงสุดของโครงลำดับชั้นอำนาจตำแหน่งต่าง ๆ ล้วนอยู่ในมือสมาชิกพรรคทั้งนั้น ซึ่งในกรณีส่วนมากยังเป็นเจ้าหน้าที่พรรคชั้นสูงอีกด้วย ระบบอำนวยงานแบบวิธีคาบเกี่ยวกันได้เกิดมีขึ้นเป็นการประกันให้ได้มีการควบคุมของพรรคเหนือนโยบายและการบริหารของรัฐบาลตามที่ต้องการ วิธีการอย่างเดียวกันได้ถูกนำมาใช้กับความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับองค์การต่าง ๆ อย่างเช่น สหภาพแรงงาน องค์การวิชาชีพ และกลุ่มเยาวชน องค์การเหล่านี้และบรรดาโซเวียตโดยชื่อไม่เป็นคอม-มิวนิสต์ แต่ในทางปฏิบัติเป็นเครื่องมือของพรรคและอยู่ภายใต้การควบคุมของพรรคโดยสิ้นเชิง

ในทางทฤษฎี ภายในพรรคจะได้มีการอภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์อย่างไม่จำกัดไม่ว่าในเรื่องนโยบายใด ๆ จนกว่าจะได้ลงมติกันด้วยคะแนนเสียงข้างมาก เมื่อถึงตอนนั้นการอภิปรายจะต้องยุติและมติจะต้องผูกมัดสมาชิกพรรคทั้งหมดโดยเด็ดขาด ภายใต้เลนิน ก็มีการถือตามหลักการนี้อย่างน้อยก็ในส่วนหนึ่ง แม้จะไม่แน่ว่าการถือตามเช่นนั้นจะเป็นด้วยลักษณะนิสัยของเลนินเองหรือเป็นด้วยเพราะว่าในระยะสองสามปีที่เขาปกครอง เขาไม่สามารถขยายกำลังเพียงพอที่จะขัดขวางได้ก็ตาม ภายใต้สตาลินวงเขตที่ปล่อยให้มีการอภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์อย่างเสรีส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้โดยผู้นำของพรรค ซึ่งโดยแท้จริงเป็นจอมบงการเด็ดขาดของชาติ

ระบบสตาลิน

โจเซฟ สตาลิน* (Joseph Stalin ค.ศ. ๑๘๗๙—๑๙๕๓) ทรงอำนาจสูงสุดในสหภาพโซเวียตตั้งแต่ภายหลังมรณกรรมของเลนินในปี ๑๙๒๕ ไม่นาน จนกระทั่งตนเองถึงแก่อนิจกรรมในปี ๑๙๕๓ เขาเป็นคนอาศัยอ้างเลนินและมาກซ์มากกว่าที่จะเป็นผู้คิดทฤษฎี แม้ว่าบรรดาสาวกของเขาจำต้องกำนัลปากเยิรยอสติปัญญาของเขาในแง่เป็นนักทฤษฎีกันก็ตาม เป็นเพราะความเป็น

* สตาลินมีชื่อตอนเกิดว่า ไอโอซิฟ เวียซาริโอโนวิค ดชูกาชวิลิ (Iosif Viassarionovich Dzhugashvili)

นักการเมืองและนักจัดองค์การที่ช่ำชองและไร้หลักธรรม ที่ทำให้สตาลินสามารถทำลายฝ่ายปรปักษ์ของเขาและกลายเป็นจอมเผด็จการเด็ดขาดคนแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ อย่างไรก็ดี การขัดแย้งในแง่ลัทธิเป็นประโยชน์แก่สตาลิน ในด้านยุทธวิธีที่เขาใช้เอาชนะทร๊อสกี้ซึ่งเป็นผู้กล้าแข็งที่สุดในกลุ่มที่ขัดขวางหนทางขึ้นสู่อำนาจเต็มที่ชั่วระยะหนึ่ง ข้อขัดแย้งระหว่างสตาลินกับทร๊อสกี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเหมาะสมของการสร้างระบบสังคมนิยมในประเทศเดียว คือสหภาพโซเวียต หลังจากที่ประจักษ์ชัดว่าการปฏิวัติของชนกรรมาชีพที่คาดหวังกันไว้ในบรรดาประเทศนายทุนที่ก้าวหน้ามิได้บังเกิดขึ้นจริงจัง ทร๊อสกี้ยืนยันว่าในระยะยาว ระบบสังคมนิยมในประเทศเดียวจะล้มเหลว ระบบสังคมนิยมทั่วโลกเท่านั้นที่จะประสบผลสำเร็จ เพราะฉะนั้นยุทธวิธีที่ถูกต้องจึงต้องการให้ระดมกำลังความพยายามใหญ่ยิ่งที่สุด เพื่อก่อให้เกิดการปฏิวัติในประเทศอื่น ๆ ในขณะเดียวกันที่ให้การพัฒนาระบบอุตสาหกรรม และสร้างเสริมกำลังอำนาจของชาติ ในสหภาพโซเวียตถือเป็นเรื่องสำคัญรองลงมา สตาลินต้องการให้กลับลำดับความสำคัญดังกล่าว โดยอ้างว่าความล้มแหลวในการสร้างกำลังของชาติจะเป็นการเชิญชวนให้ฝ่ายพวกนายทุนเข้าแทรกแซงและต้องประสบความปราชัยที่แน่นอน เขาบอกว่า โครงการส่งเสริมการปฏิวัติในประเทศนายทุนควรดำเนินไป แต่ควรถือว่าสำคัญน้อยกว่าการสร้างระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต

ข้อโต้แย้งของสตาลินชนะ ซึ่งคงไม่ใช่ด้วยน้ำหนักของมันเท่ากับเพราะเหตุที่ว่าสตาลินได้เป็นผู้ก่อตั้งองค์การภายในพรรคมาช้านาน ซึ่งเขาสามารถอาศัยใช้เป็นกำลังสนับสนุนอันจำเป็นได้ ถ้าหากว่าภายใต้เลนิน พรรคจะมีฐานะเป็น "แนวหน้าของชนกรรมาชีพ" แล้ว ภายใต้สตาลิน จอมเผด็จการผู้นี้ก็คือแนวหน้าของพรรคนั่นเองโดยอาศัยพรรคที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเขาอย่างมั่นคง สตาลินได้ทำลายบรรดาผู้ที่แข็งข้อต่อต้านอำนาจสูงสุดของเขา เขายังปฏิบัติอย่างโหดเหี้ยมที่สุดในการทำลายล้างพวกคูลัค (Kulaks) หรือชาวนาที่ร่ำรวย และในการจัดระบบเกษตรกรรมรวม (collectivization) บรรดาโครงการห้าปีของเขาบันดาลผลให้เกิดอุตสาหกรรมของประเทศขึ้นอย่างรวดเร็วบนความทุกข์เข็ญแสนสาหัสสำหรับปวงราษฎร กระนั้นก็ตาม ผลสำเร็จประการสุดท้ายนี้เองที่ทำให้ประเทศรัสเซียสามารถต้านทานการจู่โจมของระบอบไรซ์ที่สามและในที่สุดมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการปราชัยของเยอรมัน

ส่วนส่งเสริมของสตาลินทางทฤษฎีในส่วนสำคัญอยู่ที่แนวการแปลความหมายงานเขียนของเลนินและจะพบได้ในหนังสือสองเล่มคือ *พื้นฐานของทฤษฎีเลนิน* (Foundation of Leninism) และ *ปัญหาของทฤษฎีเลนิน* (Problems of Leninism) ทั้งสองเล่มตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ ภายหลังมรณกรรมของเลนินเล็กน้อย เรื่อง *พื้นฐานของทฤษฎีเลนิน* ย้ำและสนับสนุนทฤษฎีของเลนินว่าด้วยการปฏิวัติโดยมุ่งให้เป็นการสนับสนุนอุดมการณ์ของบอลเชวิคในปี ๑๙๑๗ หนังสือเล่มนี้ยังอธิบายยุทธวิธีต่าง ๆ ที่พวกคอมมิวนิสต์ใช้กันเพื่อส่งเสริมอุดมการณ์ปฏิวัติของโลก สตาลินบอกว่า สหภาพโซเวียตควรเป็นฐานทัพซึ่งช่วยส่งเสริมอุดมการณ์ปฏิวัติ ทั้งนี้ โดยจะต้องจำใส่ใจไว้ถึงเป้าหมายเบื้องแรกของการสร้างแสนยานุภาพของสหภาพโซเวียต สตาลินยังวางเค้าโครงแผนสำหรับการปฏิวัติของโลกอย่างชัดเจนยิ่งกว่าที่เลนินเคยทำ เขาประสานทฤษฎีของทร็อสกี้ว่าด้วยการปฏิวัติถาวรกับทฤษฎีของเลนินว่าด้วยจักรวรรดินิยม และเสนอว่าความใส่ใจของนักปฏิวัติพึงมุ่งอยู่ที่ดินแดนอาณานิคมของโลกมากกว่าพวกประเทศนายทุนที่ก้าวหน้า

> "แนวของฝ่ายนายทุนไม่จำเป็นจะต้องถูกทะลวงในที่ที่อุตสาหกรรมเจริญก้าวหน้าที่สุด และทำนองเดียวกัน แนวดังกล่าวจะแตกสลายในที่ที่สายโซ่ของจักรวรรดินิยมเปราะที่สุด เพราะการปฏิวัติของชนกรรมาชีพเป็นผลของการทำลายสายโซ่ของแนวจักรวรรดินิยมของโลกตรงส่วนที่เปราะที่สุด เพราะฉะนั้น จึงเป็นไปได้ว่า ประเทศที่เริ่มการปฏิวัติอันจะก่อให้เกิดรอยแตกแยกในแนวนายทุนนั้นจากทัศนะแบบนายทุนอาจได้แก่ประเทศที่ด้อยพัฒนากว่าประเทศอื่น ๆ ซึ่งพัฒนามากกว่าแต่หากว่ายังคงดำรงอยู่ภายในกรอบของระบบนายทุน"*

ในแง่ที่เป็นยุทธวิธีของทฤษฎีคอมมิวนิสต์ ทัศนะเช่นนี้เป็นที่ยึดถือกันมานาน ทั้งที่ตรงกันข้ามกับทัศนะดั้งเดิมของมาร์กซ์เอง

ในเรื่อง *ปัญหาของทฤษฎีเลนิน* สตาลินเตือนให้ระลึกถึงภัยของระบบนายทุนจักรวรรดินิยมเป็นข้อสนับสนุนเหตุผลของเขาในเรื่องการสร้างระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต เขาบอกว่าระบบคอมมิวนิสต์และระบบนายทุน ไม่อาจมีอยู่คู่เคียงกันได้ และประเทศรัสเซียจะต้องตระเตรียมสำหรับการปะทะอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ความมักใหญ่ขยายดินแดนของฮิตเลอร์ซึ่งประกาศโดยเปิดเผยในระยะไม่ถึงสิบปีภายหลังถ้อยแถลงของสตาลิน ทำให้จอมเผด็จการของโซเวียตสามารถชี้

---

* Joseph Stalin, Foundation of Leninism, rev. trans, International Publishers Company, Inc., N.Y. 1932 หน้า ๓๓–๓๔

ให้เห็นด้วยความภาคภูมิถึงความสามารถของเขาในฐานะผู้ทำนายเหตุการณ์และนักทฤษฎี แต่สิ่งที่เขามิได้เล็งเห็นอยู่ก่อนคือข้อเท็จจริงที่ว่า ในการขับเคี่ยวต่อฝ่ายนาซีนั้น ประเทศสังคมนิยมของเขาเองจะได้เข้าเป็นสัมพันธมิตรกับบรรดาประเทศนายทุน "ที่ก้าวหน้า" อย่างอังกฤษและสหรัฐ

สรุป

ช่องโหว่ในทฤษฎีม๊ากซิสต์–เลนินิสต์–สตาลินิสต์ (และบางทีเดี๋ยวนี้เราควรเติมครุส-ชอวิสต์) มีอยู่มากมายจนไม่อาจพิจารณาอย่างทั่วถึงได้ในที่นี้ อย่างไรก็ดีเราจะพิจารณาสองสามประเด็นที่เห็นได้ชัดกว่า ดังที่เราได้ตั้งข้อสังเกตไว้เมื่อพูดถึงม๊ากซ์ ควรเป็นที่เข้าใจว่าทฤษฎีหนึ่ง ๆ ที่มีจุดอ่อนในทางเหตุผลและข้อเท็จจริง ก็ยังคงอาจเรียกร้องความสนับสนุนได้ ลัทธิหนึ่งมีความเข้มแข็งตามความยึดมั่นของผู้นิยมลัทธินั้น และลัทธิที่นำเอามาใช้กันได้ทันทีก็อาจอาศัยกำลังความภักดีใหญ่หลวงในหมู่ผู้สนับสนุนลัทธินั้นได้

ข้อหลงผิดในทฤษฎีของเลนินไม่มีที่ใดที่ประจักษ์ชัดเท่ากับในเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังที่เขาคิดทฤษฎีว่าด้วยจักรวรรดินิยม ในส่วนใหญ่ทีเดียว เหตุการณ์เหล่านี้แย้งหรือไม่ก็ไม่ได้สนับสนุนข้อทำนายของเลนิน คำทำนายที่ว่าสงครามซึ่งบรรดาชาตินายทุนจะเข้าไปมีส่วนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จะยิ่งทวีความโน้มเอนเอียงไปในทางปฏิวัติในหมู่ชนชั้นคนงานนั้น ยังคงไม่เป็นไปตามนั้นอย่างสมบูรณ์ ชนชั้นคนงานยังคงสนับสนุนรัฐบาลที่ตนอยู่ภายใต้และบางทีจะด้วยความนิยมยิ่ง ๆ ขึ้นด้วยซ้ำไป ทัศนะของเลนินในข้อนี้เป็นเรื่องเดาเอาชัด ๆ ปราศจากเครื่องสนับสนุนจากทั้งเหตุผลและข้อเท็จจริงแม้ในเวลาที่เขาพูด ที่ผิดพลาดพอ ๆ กันก็คือคำประกาศของเลนินที่ว่า การขัดแย้งในอนาคตจะหมายถึงเป็นการขับเคี่ยวกันในหมู่ชาตินายทุน ในปัจจุบันเห็นได้ง่าย ๆ ว่าลักษณะเด่นชัดที่สุดของภาวะตึงเครียดระหว่างประเทศคือการเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชาตินายทุนและชาติคอม-มิวนิสต์โดยแท้จริง คงจะเป็นการยุติธรรมที่จะกล่าวว่า ความสัมพันธ์ในหมู่ชาตินายทุนมีอยู่มากกว่าในหมู่สมาชิกของกลุ่มคอมมิวนิสต์เสียอีก

เลนินตระหนักแน่ว่าขั้น "สุดท้าย" ของระบบนายทุนจะก่อให้เกิดการปะทะกันเรื่อย ๆ ในหมู่ชาติจักรวรรดินิยมเพื่อแบ่งแยกประเทศอาณานิคมกันใหม่ ในการที่จะโต้แย้งข้อนี้ เราอาจอ้าง

ถึงกรณีที่สหรัฐให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์ หรือที่อังกฤษได้ล้มเลิกระบบอาณานิคมทั้งหมดไป ถ้าหากจะพูดเป็นทำนองแย้งว่านี่เป็นผลเกิดจากความจำเป็นมากกว่าความมีจิตใจอ่อนของพวกนายทุนแล้ว เราก็ยังกล่าวได้อยู่นั่นเองว่า สิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่เลนินบอกว่าจะเกิดขึ้น เลนินยังยืนยันว่าการแข่งขันรุนแรงในหมู่ชาตินายทุนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การร่วมมือในหมู่ชาติเหล่านี้จะเป็นไปไม่ได้ แต่พัฒนาการเมื่อเร็ว ๆ มานี้เกี่ยวกับตลาดร่วม และขบวนการที่เกี่ยวข้องกันลบล้างหลักอ้างอิงข้อนี้ ส่วนข้อที่ว่าความสามารถของบรรดาชาตินายทุน (หรืออย่างน้อยก็นายทุน) ที่จะบรรลุความรุ่งเรืองก้าวหน้าโดยอาศัยนโยบายการค้าที่เสรีขึ้น ได้ก่อให้เกิดความกังวลในหมู่ผู้เลื่อมใสคอมมิวนิสต์นั้น แทบไม่ได้เป็นความลับอะไร

ระดับความรุ่งเรืองที่สูง ๆ ขึ้นของชนชั้นคนงานยังคงเป็นหนามยอกอกของชาวม๊ากซิสต์ที่แก่กล้า เขาไม่อาจทำอะไรได้มากกว่าย้ำถึงคำอธิบายอันกร่อนบางเต็มทีแล้วของเลนิน และพูดถึงกาลเวลาอันไม่จำกัดแน่นอนในอนาคตที่คำทำนายเก่า ๆ จะเกิดเป็นจริงขึ้นมา อย่างไรก็ตามเราพอจะพูดได้ว่าหนทางไปสู่ความเสื่อมโทรมของชนกรรมาชีพและขบวนการปฏิวัติของตน (ถ้าคำทำนายเช่นว่านั้นจะพอให้ความเชื่อถือกันได้บ้าง) คงจะต้องเป็นหนทางที่วกวนอย่างทุรกันดารเต็มที นี่ไม่ได้หมายความว่าระบบนายทุนหรือสิ่งที่อำนวยให้กับนายทุนในปัจจุบันและประชาธิปไตยได้ขบปัญหาของตนไปหมดสิ้นแล้ว สิ่งเหล่านี้ห่างไกลจากสภาพอันสุขสมบูรณ์เช่นว่านั้นนัก แต่ใครเล่าที่จะโต้แย้งว่าคนเหล่านี้มิได้ประสบผลสำเร็จใหญ่หลวง อย่างน้อยก็เป็นผลสำเร็จเท่ากับที่ระบบอื่นได้รับรวมทั้งระบบม๊ากซิสต์ เช่นเดียวกับม๊ากซ์ เลนินให้ความสำคัญน้อยไปกับความสามารถของระบบนายทุนที่จะขบปัญหาของตน หรือบางทีจะถูกต้องมากกว่าที่จะพูดว่า เลนิน และม๊ากซ์ต่างผิดที่เถียงว่าปัญหาเหล่านั้นไม่อาจขบแก้ไขได้โดยอาศัยใช้กระบวนการประชาธิปไตย แม้ในระยะเวลาอันสั้นที่ผ่านไปตั้งแต่มรณกรรมของเลนิน บรรดาประเทศนายทุนด้วยคะแนนเสียงข้างมากได้ตั้งระบบจำกัดหนักหน่วงต่อการใช้ "สิทธิ" ในทรัพย์สินที่ระรานจนกลายเป็นว่าระบบนายทุนเดี๋ยวนี้แทบไม่มีอะไรคล้ายคลึงกับกองโจรสลัดที่ตนเคยเป็นมาแต่ก่อน ผลของการแปรเปลี่ยนจะได้เป็นคุณหรือไม่นั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่มากทั้งที่ถ้าหากว่าคนส่วนมากไม่ได้คิดเช่นนั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงก็คงจะไม่ได้ทำกันแน่ ๆ อย่างไรก็ดี ประเด็นมีอยู่ว่า ตามทฤษฎีของเลนินแล้วการเปลี่ยนแปลงไม่อาจทำได้อย่างถาวรเลย ข้อถกเถียงที่ว่าการปรับปรุงภาวะความเป็นอยู่ของชนชั้นคนงานเป็นเพียงชั่วคราว

นั้นกลับเป็นจริงน้อยลง ๆ เมื่อขวบปีผ่านไป การปรับปรุงเช่นว่านั้นยากที่จะถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ชั่วครั้งชั่วคราว ยกเว้นบางทีจะเห็นกันแบบนั้นในหมู่นักทฤษฎีไดอาเลคติคที่เคร่งที่สุด

ถ้าคำทำนายอันน่ากลัวของเลนินและม๊ากซ์เรื่องชะตากรรมของระบบนายทุนไม่เป็นจริง คำทำนายของคนทั้งสองเกี่ยวกับอนาคตของรัฐคอมมิวนิสต์ก็เช่นเดียวกัน ม๊ากซ์คิดว่าเผด็จการของชนกรรมาชีพจะเป็นระยะสั้นและอำนาจการเมืองที่เผด็จการชนกรรมาชีพจำเป็นต้องใช้มากที่สุดในตอนเริ่มแรกแล้วจะเริ่มเสื่อมถอยลงเกือบทันทีเมื่อสังคมปราศจากชนชั้นก่อตัวขึ้นและรัฐเริ่ม "สลายตัวไป" เลนินแน่ใจน้อยกว่าในเรื่องนี้ โดยที่ต้องประสบกับสภาพที่เป็นจริงของชีวิตการเมือง เลนินจำต้องพอใจเพียงแค่ใช้ถ้อยคำเลื่อนลอย โดยจัดให้ยุคพระศรีอารย์ไปไว้ในอนาคตอันไกล ภายใต้สตาลินเผด็จการชนกรรมาชีพกลายเป็นอำนาจปกครองส่วนตัวของจอมบงการ แทนที่จะสลายตัวไป อำนาจของรัฐกลับทวีขึ้น ข้อแก้ตัวของสลาตินมีอยู่ว่า เป็นการเขลาที่จะพูดกันถึงสังคมที่ปราศจากรัฐในเมื่อสังคมแบบสังคมนิยมอันดีงามที่แท้จริงที่มีอยู่แห่งเดียว ตกอยู่ในวงล้อมของฝูงสุนัขป่านายทุนซึ่งคอยตะครุบเหยื่ออยู่ ในแง่นักปฏิบัติ เราจะต้องให้ความเห็นใจกับทัศนะของสตาลิน ด้วยเจตนาอันดีที่สุดในโลก สตาลินคงเสียสติเป็นแน่ถ้าจะพยายามเลิกล้างอำนาจของรัฐในประชาคมของนานาชาติซึ่งหลักการเมืองแบบถืออำนาจเป็นสรณะยังคงเป็นที่ยอมรับกันเกือบโดยทั่วไป เราลองคิดเพียงนิดเดียวถึงว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับสังคมที่ปราศจากรัฐ และด้วยเหตุนั้น จึงปราศจากอำนาจในยุโรปที่อยู่ภายใต้อำนาจของอด๊อฟ ฮิตเลอร์ ตรงกันข้ามเมื่อคำนึงถึงอุปนิสัยใจคอของสตาลินแล้ว เรายากที่จะถือได้ว่า จอมเผด็จการโซเวียตจะยอมหย่อนคลายอุ้งเหล็กที่เขามีอยู่เหนือประชาชนของเขา ถึงหากว่าบรรดาชาตินายทุนทั้งหมดจะพากันโยนอาวุธยุทธภัณฑ์ของตนทิ้งลงทะเลและอุทิศเวลาเต็มที่คอยโบกธงสันติภาพ นับตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ความเป็นไปภายในครอบครัวนานาชาติคอมมิวนิสต์ทำให้เห็นประจักษ์ว่า โลกคอมมิวนิสต์ทั้งมวลก็ใฝ่ในสงครามและการขัดแย้งชนิดอื่น ๆ อย่างที่โลกนายทุนเคยเป็นมาเหมือนกัน ทั้งที่คอมมิวนิสต์ถือหลักทฤษฎีเหยียดลัทธิชาตินิยม แต่ความรักชาติก็ยังคงมีบทบาทอันทรงพลังอยู่ในโลก และมีอิทธิพลเหนือบรรดาชาติสังคมนิยมและนายทุนเหมือน ๆ กัน

ในขณะที่รัฐได้ต่อต้านพลังต่าง ๆ อย่างเหนียวแน่น ซึ่งชาวม๊ากซิสต์อ้างกันมานานว่าจะทำลายรัฐนั้น ในทำนองเดียวกัน สังคมชนชั้นก็มิได้สูญสิ้นไป ในสหภาพโซเวียตเป็นที่รับรู้กันว่า

ชนชั้นต่าง ๆ มีอยู่ มีชาวนา คนงาน และปัญญาชน แต่ก็เถียงกันว่าเหล่านี้มิใช่ชนชั้นในความหมายที่แท้จริง เพราะว่าไม่มีความเป็นปฏิปักษ์ในหมู่คนดังกล่าว พูดกันอย่างเป็นธรรมแล้ว ควรยอมรับว่าความเสมอภาคมีอยู่ภายใต้ระบบปัจจุบันมากขึ้นกว่าภายใต้ระบบซาร์ ยิ่งกว่านั้น การกีดขวางระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ก็มีอยู่ไม่มากนัก ความสามารถได้รับการตอบแทน และแนวแบ่งชนชั้นก็ยืดหยุ่น แต่กระนั้นชนชั้นก็มีอยู่จริง และเป็นข้อเท็จจริงโจ่งแจ้งว่าโครงสร้างชนชั้นของสังคมโซเวียตเป็นที่เห็นกันได้ชัดกว่าสหรัฐ ซึ่งคนส่วนใหญ่ทีเดียวถือตนเองเป็น "ชนชั้นกลาง" กัน และเป็นเช่นนี้ทั้งที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์ทำนายว่าจะมีการแบ่งชั้นเฉียบขาดขึ้นในสังคมนายทุน และจะมีการเลิกล้างการแบ่งชั้นกันเด็ดขาดในสังคมคอมมิวนิสต์

ลักษณะลักลั่นและคลาดเคลื่อนของทฤษฎีมาร์กซิสต์เห็นได้ชัดเกินกว่าที่จะมองข้ามไป เป็นที่แจ้งชัดด้วยว่า พวกคอมมิวนิสต์มิได้ดำรงชีวิตและก็ไม่เคยดำรงชีวิตมาก่อนตามหลักลัทธิของตน กล่าวโดยย่อ พวกคอมมิวนิสต์มิได้ปฏิบัติสิ่งที่ตนเทศนา ทั้งที่ถ้าจะพูดอย่างเป็นธรรมแล้วจะต้องรับกันว่าพวกคอมมิวนิสต์มิใช่คนพวกเดียวที่บกพร่องในข้อนี้ ถ้าเช่นนั้นแล้ว เป็นไปได้อย่างไรเล่าที่ลัทธินี้ยังคงได้รับความภักดีในหมู่สาวกของตน เพราะเหตุใดผู้สนับสนุนจึงไม่ละทิ้งลัทธิและระบบนี้เสียเมื่อคำนึงถึงข้อขาดตกบกพร่องหลาย ๆ อย่างดังกล่าว คำถามนี้มีคำตอบได้หลายประการ ในประการที่หนึ่ง ดังที่เราได้เห็นกันมาแล้ว ช่องโหว่ในทฤษฎีหนึ่ง ๆ ไม่จำต้องทำให้กำลังของลัทธินั้นเสื่อมคลายลงไป ถ้าหากว่าลัทธินั้น ๆ โดยทั่วไปให้การสนับสนุนแก่โครง-การปฏิบัติหรือวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องการ ในทฤษฎีมาร์กซิสต์ก็เช่นกัน มีส่วนประกอบข้อเท็จจริงพอเพียงที่จะเปิดโอกาสให้นักทฤษฎีไดอาเลคติคที่ช่ำชองอ้างอิงสนับสนุนความสมบูรณ์ของทฤษฎีได้เป็นอย่างดี ข้อโต้เถียงอาจต้องการความละเอียดอ่อนในเรื่องของการแปลความหมาย แต่พวกคอมมิวนิสต์ก็ไม่เคยขาดโฆษกที่มีความสามารถเช่นว่านั้น ควรเป็นที่เข้าใจด้วยว่า การยึดมั่นต่อลัทธิหนึ่ง ๆ นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสมเหตุสมผลของลัทธิเสมอไป ลัทธิหนึ่ง ๆ อาจได้รับความสนับสนุนอย่างกระตือรือร้นโดยอาศัยศรัทธามากกว่าเหตุผลก็ได้

ประการสุดท้าย ส่วนมากที่เราได้พูดกันมาในที่นี้เกี่ยวกับทฤษฎีมาร์กซิสต์นั้นอาจพูดได้เช่นเดียวกันเกี่ยวกับทฤษฎีอื่น ๆ รวมทั้งประชาธิปไตยและลัทธินายทุน "มือที่ไม่เห็นกัน" ของแอดัม สมิธ มิได้ก่อให้เกิดสังคมอย่างเป็นธรรมอย่างที่เขาได้คาดหวังไว้ แม้ในสังคมต่าง ๆ ที่

หลักการประชาธิปไตยได้รับการยกย่องเป็นอย่างมาก แต่ความอยุติธรรม ความไม่เสมอภาค และความเหลื่อมล้ำเพราะเหตุทางเชื้อชาติและศาสนาเหล่านี้ก็ยังคงมีอยู่ ลัทธิมาร์กซิสต์ได้ขึ้นสู่ความเด่นใหญ่ในโลกด้วยเหตุผลหลายอย่าง ในบางครั้ง ลัทธินี้ก็เพียงแต่ถูกนำไปใช้ครอบบังคับแก่ประชาชาติหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของคนในเรื่องนี้ แต่บรรดาผู้ที่มีชีวิตอยู่ในประเทศประชาธิปไตยควรเข้าใจว่า ทฤษฎีมาร์กซิสต์มักได้รับการสนับสนุนอย่างเสรีและนิยมชมชอบจากบรรดาคนที่ผิดหวังเพราะความล้มเหลวของสังคมประชาธิปไตย ที่ไม่อาจดำรงตนให้ต้องด้วยหลักการที่ตนยอมรับไว้ได้

๒๑ ทฤษฎีฟาสซิสต์ และ ทฤษฎีสังคมชาตินิยม

สงครามโลกครั้งที่ ๑ ก่อให้เกิดภาวะการณ์ในรัสเซียซึ่งนำไปสู่ความล่มจมของระบอบซาร์และสถาปนาเผด็จการคอมมิวนิสต์ขึ้นในที่สุด อย่างไรก็ดี อิทธิพลปฏิวัติของสงครามและสภาพหลังสงครามไม่ได้สิ้นสุดลงไปพร้อมกับเหตุการณ์อันสำคัญนั้น ประเทศอื่น ๆ ทั้งฝ่ายชนะและฝ่ายแพ้ต่างจะได้รับผลเสียของการปะทะใหญ่ยิ่งทางทหารด้วยกัน บรรดาประเทศอุตสาหกรรมได้พบว่าความสามารถผลิตของตนซึ่งถูกบีบรัดให้เข้ากับข้อจำกัดตามความต้องการของสงครามก็เกินอัตราความต้องการในยามสันติ พวกชาวนาปลูกพืชผลมากกว่าที่จะสามารถจำหน่ายได้กำไร อุตสาหกรรมประดิษฐ์สินค้ามากกว่าที่กำลังซื้อจะสามารถรับได้ เมื่อเวลาผ่านไป ประเทศใหญ่หลายประเทศต่างเข้าสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่รู้สึกกันว่าไม่อาจแก้ไขได้ การแสวงหาทางแก้ก่อให้เกิดการสนองตอบทางเศรษฐกิจและการเมืองหลาย ๆ อย่างด้วยกัน แต่ในทุกประเทศข้อเรียกร้องที่ได้ยินกันมากที่สุดได้แก่ ความต้องการให้รัฐมีส่วนในการเศรษฐกิจของชาติให้มากขึ้น สำหรับในประเทศที่มีประสบการณ์มานานและเป็นที่พอใจกันโดยทั่วไปกับกระบวนวิธีประชาธิปไตย การแปรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบปล่อยเสรีเป็นใหญ่ไปเป็นระบบที่รัฐบาลมีบทบาทตัวตั้งตัวตีนั้น ได้กระทำกันอย่างสันติและด้วยความสนับสนุนของเสียงส่วนใหญ่ แม้จะมีเสียงประท้วงคัดค้านจากเสียงส่วนน้อยก็ตาม ชาติอื่น ๆ ไม่โชคดีเช่นนั้น การเปลี่ยนแปลงกระทำกันโดยมีผลกระทบกระเทือนทำให้ระบบรัฐธรรมนูญของตนต้องล้มคว่ำไป ในขณะที่ชาติที่มีประเพณีประชาธิปไตยมีความเอนเอียงที่จะมุ่งไปสู่สิ่งที่อาจเรียกกันได้ดีที่สุดว่ารัฐสวัสดิการสังคมประชาธิปไตยนั้น

ชาติอื่น ๆ กลับหันไปหาระบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่สุดในด้านนี้เกิดขึ้นในประเทศเยอรมันและอิตาลี

ภายหลังที่ถกเถียงกันมานานและรุนแรงภายใน ในปี ๑๙๑๔ ประเทศอิตาลีได้เข้าร่วมในสงครามเป็นปฏิปักษ์กับชาติอำนาจตอนกลาง เมื่อสิ้นสุดการสู้รบกันแล้วเป็นที่คาดหวังกันมากในอิตาลีว่า ประเทศตนจะได้รับประโยชน์จากการแบ่งปันส่วนที่ช่วงชิงมาได้จากสงคราม ความผิดหวังและเสื่อมศรัทธาเกิดขึ้นภายหลังมติของการประชุมสันติภาพ อิตาลีไม่ได้อาณานิคมที่ต้องการ ความภาคภูมิของชาติเสียไปอย่างหนัก ยิ่งกว่านั้น อิตาลีกำลังประสบปัญหาลำบากมากทางเศรษฐกิจด้วย อิตาลีเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติจำกัดและความยากจนดาษดื่น และเมื่อสงครามสิ้นสุดลงจำนวนคนตกงานทวีขึ้น เพราะจำนวนประชากรมีมากเกินไปด้วย ลัทธิสังคมนิยมเป็นที่ชื่นชมกันในหมู่คนงาน ซึ่งพากันอาศัยวิธีการนัดหยุดงาน การบอยคอตต์และก่อการวุ่นวายต่าง ๆ เพื่อเป็นทางปรับปรุงภาวะของตน ชนชั้นที่มีทรัพย์สินซึ่งจำได้ถึงเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในรัสเซียเมื่อไม่กี่ปีก่อนหน้าก็อยู่ในอารมณ์ที่ต้องการพึ่งข้อเสนอรุนแรงที่สุดที่รับรองจะช่วยให้ตนพ้นจากชะตากรรมทำนองเดียวกันนั้น ข้อเสนอเช่นว่านี้ก็กำลังจะมีมาในไม่ช้า ทางแก้อันสมบูรณ์สำหรับปัญหาทั้งหมดที่กำลังบังเกิดแก่สังคมอิตาลีมาจากเบนิโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) ผู้นำขบวนการฟาสซิสต์

มุสโสลินี เกิดเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๓ บิดาของเขาเป็นช่างเหล็กและเป็นนักสังคมนิยม ผู้เป็นบุตรเริ่มสร้างชื่อเสียงขึ้นด้วยการเป็นนักเขียนและนักพูดหัวสังคมนิยม ในปี ๑๙๑๒ มุสโสลินีได้รับแต่งตั้งให้เป็นบรรณาธิการของ "อาวันตี" (Avanti) อันเป็นหนังสือพิมพ์สังคมนิยมที่สำคัญที่สุดในอิตาลี ในปี ๑๙๑๔ เขาแตกกับหนังสือพิมพ์เพราะปัญหาเรื่องการแทรกแซงของอิตาลีในสงคราม มุสโสลินีเป็นนักสันตินิยมมาช้านานแต่กลับกลายเป็นผู้สนับสนุนนโยบายแทรกแซงอย่างแรงกล้าและเรียกร้องให้อิตาลีรวมกำลังกับมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรต่อต้านเยอรมันและสัมพันธมิตร ท่าทีของมุสโสลินีเป็นผลทำให้ถูกขับออกจากพรรคสังคมนิยม แต่เขาก็มาตั้งหนังสือพิมพ์ของเขาเองชื่อโปโปโล ดีตาเลีย (Popolo d' Italia) และคงโต้เถียงสนับสนุนสงครามอยู่ต่อไป เมื่ออิตาลีเข้าไปมีส่วนในการสู้รบ มุสโสลินีได้เข้าร่วมในกองทัพและทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ถูกระดมคนหนึ่ง

สันติภาพยังความสับสนและยุ่งยากให้แก่อิตาลีดังที่ได้บรรยายมาข้างต้น ในสภาพการณ์เช่นนี้ มุสโสลินีพยายามก่อตั้งองค์การที่สามารถควบคุมชาติ ยุทธวิธีในชั้นแรกของเขาคือจูงใจ

เรียกร้องความสนับสนุนจากชนชั้นคนงาน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ เขาจึงหันไปในทางตรงข้าม ในปี ๑๙๑๙ มุสโสลินีตั้ง "กองจู่โจม" (Fascidi Combattimento) ตามที่มักเรียกกันว่า "เชิ้ตดำ" ซึ่งเขาใช้คุกคามประชาชนคนงานอันเป็นกลุ่มชนที่เขาเคยขอความสนับสนุนมาก่อน ทั้งนี้เพื่อแสวงความนิยมกับพวกนักอุตสาหกรรม เจ้าของที่ดินใหญ่ๆ และชนชั้นกลางส่วนต่างๆ องค์การ "เชิ้ตดำ" ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วโดยได้สมาชิกมาจากพวกที่ตกงานและพวกทหารผ่านศึกที่ไม่พอใจ ในปี ๑๙๒๑ พวกฟาสซิสต์ทดสอบกำลังของตนในการเลือกตั้ง แต่ปรากฏผลเป็นที่น่าตกใจ กลุ่มคนพวกนี้สามารถเอาชนะได้เพียง ๓๕ ในจำนวน ๕๓๕ ที่นั่งในรัฐสภาแห่งชาติ ดังนั้น มุสโสลินีจึงมุ่งมั่นที่จะยึดอำนาจด้วยวิธีการอื่น "การยาตราทัพเข้าสู่โรม" อันเอิกเกริกได้กระทำขึ้นในเดือนมีนาคม ๑๙๒๒ แล้ว เมื่อเสร็จสิ้นลง มุสโสลินีก็เรียกร้องให้กษัตริย์มอบอำนาจรัฐบาลแก่เขา กำลังของฟาสซิสต์อาจถูกกองทัพตีตะเพิดไปได้โดยง่ายดายถ้าหากกษัตริย์บัญชา อย่างไรก็ดี กษัตริย์พระองค์นั้นจำนนต่อข้อโต้เถียงของมุสโสลินี และผู้สนับสนุนทรงอิทธิพลของเขาบางคน กษัตริย์ถูกชักจูงว่าการจำนนต่อพวกฟาสซิสต์เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อช่วยอิตาลีให้รอดพ้นจากการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ นี่ก็ไม่ใช่ทางเลือกทางเดียวในเวลานั้น แต่ภูตปีศาจลัทธิบอลเชวิคเป็นที่น่าพรั่นพรึง ราวเดือนตุลาคม ๑๙๒๒ ระบบฟาสซิสต์ของอิตาลีอันเป็นขั้นที่สองในวิวัฒนาการแห่งลัทธิรวมอำนาจเบ็ดเสร็จนิยมของศตวรรษที่ ๒๐ ก็สำเร็จผลขึ้น ระบอบเผด็จการของฝ่ายขวาระบอบแรกได้ถูกสถาปนาขึ้นแล้วภายใต้เบนิโต มุสโสลินี

ในประเทศเยอรมัน การแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นการกระทบกระเทือนร้ายแรงต่อความภาคภูมิของประชาชนเยอรมัน รัฐบาลเยอรมันได้ทำให้ชนเหล่านี้แน่ใจในชัยชนะจนกระทั่งวาระสุดท้าย เงื่อนไขที่ฝ่ายสัมพันธมิตรผู้มีชัยบังคับเอากับประเทศเยอรมัน เป็นที่เห็นกันว่าหนักเกินไปและเป็นที่แค้นเคืองรุนแรงในหมู่คนเยอรมัน และทัศนะท่าทีของคนเหล่านั้นได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างแข็งแรงจากบรรดานักก่อกวนชาตินิยม สงครามตามติดมาด้วยภาวะเงินเฟ้อวุ่นวายซึ่งบั่นทอนทั้งเศรษฐกิจและความมั่นใจของประชาชนในรัฐบาลของตน รัฐบาลนั้นก่อตั้งขึ้นโดยอาศัยรัฐธรรมนูญไวมาร์ (Weimar) อันเป็นเอกสารที่ได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเหตุการณ์แสดงให้เห็นว่ามองในแง่ดีเกินไปที่เชื่อว่าประเทศเยอรมันที่เป็นประชาธิปไตย และรักสันติภาพจะมีขึ้นได้ด้วยการบัญญัติรัฐธรรมนูญแบบประชาธิปไตย เหตุการณ์ต่างๆ จะได้ตัดหนทางที่จะให้โอกาสอันดีสำหรับประชาธิปไตยในประเทศเยอรมัน ระยะพื้นตัวอันสั้นเพิ่งจะเริ่มต้นใน

ตอนปลายช่วง ค.ศ. ๑๙๒๐-๓๐ ในขณะที่ประเทศเยอรมันต้องจมลงสู่ห้วงลึกแห่ง "วิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่" (Great Depression) บรรดาผู้ที่โต้เถียงมานานแล้วว่ารัฐบาลไวมาร์ไม่สามารถปกป้องประเทศเยอรมันต่อศัตรูได้ ทั้งภายนอกและภายใน ก็เริ่มทำการรุดหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ในหมู่คนที่แสวงอำนาจในระยะปีอันยุ่งเหยิงตั้งแต่เสร็จสงคราม จนกระทั่งปี ๑๙๓๓ ผู้ที่สามารถที่สุดและท้ายที่สุดประสบผลสำเร็จที่สุดได้แก่ผู้อพยพชาวออสเตรีย อด๊อฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler)

ฮิตเลอร์เกิดเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๙ เขาใช้ชีวิตในวัยหนุ่มอันไร้ความสุข และด้วยความเสื่อมสิ้นหวังอยู่ในกรุงเวียนนา ความทะเยอทะยานแรกเริ่มทีเดียวของเขา คือต้องการจะเป็นศิลปิน แต่เขาขาดทั้งเงินและปัญญาที่จะแสวงงานอาชีพเช่นนั้นได้ เขาใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการฟังพวกนักพูด จากคนพวกนี้เขาได้รับความคิดของเขาเกี่ยวกับทฤษฎีแอนตี้ม๊ากซิสต์ และทฤษฎีแอนตี้เชื้อชาติเซไมท์ (Anti—Semitism) ในปี ๑๙๑๓ เขาไปยังเมืองมูนิค และในปีต่อมาได้เข้าร่วมในกองทัพเยอรมัน เขาเป็นทหารที่ยอมรับนับถือกัน และในตอนปลายสงครามได้รับบาดเจ็บ และได้รับเหรียญตราสำหรับความกล้าหาญ ในขณะที่พักฟื้นอยู่ในโรงพยาบาลทหาร ฮิตเลอร์ตัดสินใจอุทิศชีวิตเพื่อการสถาปนาอำนาจของเยอรมันและแก้แค้นศัตรูของตน

ไม่ช้าต่อมา ฮิตเลอร์เข้าร่วมในพรรคชาติสังคมคนงานเยอรมัน (National Socialist German Workers' Party หรือ พรรคนาซี) ซึ่งมีสมาชิกเพียงจำนวนหยิบมือเดียวในเวลานั้น แต่มีทัศนะที่ฮิตเลอร์เห็นด้วยมากที่สุดในบรรดาพรรคเป็นจำนวนมากมายที่เกิดขึ้นหลังสงคราม ฮิตเลอร์ขึ้นสู่ฐานะเป็นผู้นำหรือฟูห์เรอร์ (Fuehrer) ขององค์การพรรคอย่างรวดเร็ว องค์การพรรคนี้มีลักษณะใกล้กับแบบของพวกเชิ้ตดำฟาสซิสต์ในอิตาลีมาก กำลังฝ่ายทหารของขบวนการนี้คือ "กองทัพพายุ" (Storm Troops) ซึ่งสวมเชิ้ตน้ำตาลและแสดงความต้องการของตนด้วยการใช้กำลังตามแบบฉบับของสหายร่วมงานชาวอิตาลี ในปี ๑๙๒๓ การพยายามยึดอำนาจ (Putsch) ได้กระทำขึ้นในเมืองมูนิคเป็นก้าวแรกของแผนยึดอำนาจ การก่อการครั้งนี้ถูกทางการรัฐบาลปราบลงได้ และฮิตเลอร์ถูกตัดสินจำคุกเป็นระยะเวลาอันสั้น การปฏิวัติจากฝ่ายขวาไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงอะไรนัก ผู้นำนาซีใช้เวลาในคุกให้กับการเขียนเรื่อง *ไมน์ แคมพ์* (Mein Kampf) อันเป็นเอกสารที่แห้งแล้งและข้อความกระท่อนกระแท่น ส่วนหนึ่งเป็นอัตชีวประวัติ และส่วนหนึ่งเป็นแผนสำหรับการกู้ชาติและชัยชนะของเยอรมัน หนังสือเล่มนี้ผลที่สุดทำให้ฮิตเลอร์เป็นเศรษฐี แม้ว่าจะไม่ได้มีสถิติจำหน่าย

แต่อย่างใด จนกระทั่งฮิตเลอร์ได้กลายเป็นจอมเผด็จการของประเทศเยอรมันอันเป็นเวลาที่เกิดเป็นของฉลาดสำหรับเจ้าของบ้านทุกคนที่จะได้มีแสดงเอาไว้เล่มหนึ่งในบ้านของตน

ในปี ๑๙๒๘ พรรคนาซีส่งผู้สมัครเข้าชิงที่นั่งในสภาไรช์สต๊าก (Reichstag) แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใด พรรคได้คะแนนเสียงน้อยกว่าร้อยละ ๓ และได้ผู้แทนเพียง ๑๒ ที่นั่ง อย่างไรก็ดี วิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำให้ประโยชน์แก่ฝ่ายนาซี เมื่อไม่มีอำนาจในรัฐบาล พวกนาซีก็ไม่ต้องมีความรับผิดชอบอะไร พวกนาซีโจมตีรัฐบาลอยู่เรื่อย ๆ และวางโครงการทางการเมืองของตนเองโดยสัญญาทุกสิ่งทุกอย่างให้กับทุกคน ยุทธวิธีเช่นนี้ใช้ได้ผล พวกนาซีค่อย ๆ ทวีจำนวนสมาชิกของตนขึ้นในสภาไรช์สต๊าก และราวปี ๑๙๓๒ ได้มีถึง ๒๓๐ ที่นั่ง ในเดือนมกราคม ๑๙๓๓ ฮินเดนเบอร์ก (Hindenburg) ประธานาธิบดีผู้เฒ่าตั้งให้ฮิตเลอร์เป็นนายกรัฐมนตรี (Chancellor) แห่งไรช์เยอรมัน (German Reich) เมื่อฮินเดนเบอร์กถึงแก่อนิจกรรมในเดือนสิงหาคม ๑๙๓๔ ฮิตเลอร์ก็รวมตำแหน่งประธานาธิบดีกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และกลายเป็นฟูห์เรอร์และไรช์-สกานสเลอร์ (Reichskanzler) เขาได้ดำเนินการขั้นต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเข้าคุมอำนาจทั้งหมดสำหรับตนเองและพรรคนาซีมาช้านานแล้ว รัฐธรรมนูญไวมาร์ไม่เคยถูกยกเลิกเป็นทางการ แต่ฮิตเลอร์ปกครองด้วยอำนาจกฤษฎีกาภายหลังเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๓๓ พรรคนาซีเป็นพรรคที่ถูกกฎ-หมายเหลืออยู่เพียงพรรคเดียวภายหลังเดือนกรกฎาคม ๑๙๓๓ ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จของนาซีทรงกำลังอำนาจเต็มที่ในเวลานั้น

ลัทธิฟาสซิสต์กับลัทธิสังคมชาตินิยม (National Socialism) แตกต่างกันในหลายด้าน แต่ทั้งคู่เป็นผลผลิตจากสมัยของตน ไม่เพียงว่าปัญหาอันเกิดจากสงครามช่วยเป็นแหล่งเพาะให้บรรดาลัทธิของอำนาจเบ็ดเสร็จนิยมได้เติบโตและขยายตัวขึ้นเท่านั้น แต่ภาวะการณ์ในตัวของสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าเองก็มีบทบาทอยู่ด้วยเหมือนกัน สังคมเช่นว่านั้นต้องรับปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนอย่างยิ่งและบุคคลหรือพรรคที่ให้คำตอบง่าย ๆ และดูสมเหตุสมผล ย่อมสามารถดึงดูดความสนับสนุนได้มากมายทีเดียว ฮิตเลอร์และมุสโสลินีซึ่งทั้งคู่เป็นนักหันเหคนที่หลักแหลม และเป็นจ้าวแห่งศิลปะของการครองอิทธิพลเหนือมติมหาชน ต่างมองเห็นข้อเท็จจริงเช่นนี้ได้ทันที ทางแก้ที่คนทั้งสองยื่นให้มักขัด ๆ กัน แต่ก็แฝงอยู่ในถ้อยคำโฆษณาชวนเชื่อง่าย ๆ ให้เป็นที่ดึงดูดแก่มวลชนทั้งหลาย จอมเผด็จการทั้งสองยังประโลมเล้าความรู้สึกภาคภูมิของราษฎรด้วยการยืนยันว่าความทุกข์

ยากที่ประเทศของตนได้รับนั้น เป็นผลมาจากการกระทำของพวกศัตรูที่แอบแฝงอยู่ (พวกสัมพันธมิตร พวกคอมมิวนิสต์ นายทุน พวกยิว และอื่น ๆ) ไม่ใช่ผลของความขาดตกบกพร่องของตนเองแต่อย่างใด คนทั้งสองเสนอนำความมั่นคงและเกียรติภาคภูมิของชาติกลับมา ให้แก่ประชาชนผู้หิวกระหายในสิ่งเหล่านี้ ต่อชนชั้นคนงาน เขาทั้งสองสัญญาจะให้ระบบสังคมนิยม ทั้งที่มิได้เจตนาจะรักษาคำสัญญานี้เลย ต่อชนชั้นกลาง เขาเสนอจะช่วยให้รอดพ้นจากภัยคุกคามของการสร้างสังคมกรรมาชีพ ต่อบรรดานักอุตสาหกรรม เขาประกันให้ความคุ้มครองต่อต้านพวกสหภาพแรงงานและลัทธิคอมมิวนิสต์

รากฐานทางปรัชญา

ลัทธิฟาสซิสต์ และลัทธิสังคมชาตินิยม โดยสาระเป็นลัทธิปฏิกิริยาต่อต้านโดย ส่วนใหญ่ลัทธิเหล่านี้กำหนดขึ้นจากลักษณะธรรมชาติของบรรดาลัทธิของฝ่ายปรปักษ์ที่ตนตอบโต้ โดยที่กลุ่มอื่นเกือบทุกกลุ่มถูกถือว่าเป็นศัตรู ลัทธิทั้งสองจึงเป็นในแง่ปฏิเสธและขาดเหตุผลอย่างยิ่ง เพราะว่าลัทธิมากซิสต์เป็นวัตถุวิสัยนิยม ลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมจึงต้องเป็นจิตวิสัยนิยม สำหรับหลักจูงใจประชาธิปไตยของฝ่ายเสรีนิยมและเสมอภาคนิยม ลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมโต้แย้งด้วยหลักการของหน้าที่และระบบแบ่งลำดับชั้นอำนาจ แทนหลักปัจเจกนิยม ลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมเสนอหลักความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของประชาคม หลักเหตุผลยอมเปิดทางให้แก่หลักสัญชาตญาณและอารมณ์ ลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมถือว่าระบบรัฐสภา (Parliamentarism) เป็นระบบที่เปิดเสรีแก่มวลพลังแตกแยกทั้งหลาย แทนที่สิ่งนี้ พวกเขาเสนอเอกภาพและอำนาจปกครองเด็ดขาดของจอมเผด็จการและพรรค เพราะเหตุที่คนจำนวนมากพากันเชื่อว่าหลักการที่ถูกฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมโจมตีได้เสื่อมความนิยมลงไปแล้ว คนพวกนี้จึงเต็มใจยอมรับความสมบูรณ์ของฝ่ายตรงกันข้ามกับหลักการเหล่านั้น มักจะเป็นการยากลำบาก ถ้าไม่ใช่เป็นไปไม่ได้ที่จะสนับสนุนป้องกันลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมโดยอาศัยรากฐานของเหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม นี่ก็ไม่ได้พิสูจน์ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อ "ปราชญ์" นาซี–ฟาสซิสต์ ปราชญ์เหล่านี้เพียงแต่เถียงว่าเหตุผลเป็นสิ่งลวง และยืนยันว่าศรัทธาในผู้นำ ในสัญชาตญาณและการเชื่อฟังอย่างตาบอด เป็นเครื่องนำการกระทำที่ดีกว่าเหตุผล มันเป็นข้อถกเถียงที่ให้ความพอใจแก่คนจำนวนมากมายทีเดียว

ไม่เหมือนกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ทั้งฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยม ในฐานะเป็นขบวนการปฏิวัติไม่ได้วิวัฒนาการมาจากทฤษฎีที่คิดตั้งขึ้นมาอย่างถี่ถ้วน การปฏิบัติของขบวนการเหล่านี้กำหนดอยู่ก่อนแล้วเสมอด้วยลักษณะธรรมชาติของปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งตนเผชิญอยู่ และมิได้พะวงอย่างเช่นเลนินที่จะพยายามอ้างอิงข้อสนับสนุนการกระทำของตนโดยอาศัยหลักลัทธิที่ก่อตั้งขึ้น ข้อที่ว่าส่วนใหญ่ทีเดียวของโครงการสร้างชาตินิยมอาจใช้เกี่ยวพันกับหลักปรัชญาบางอย่างที่แล้ว ๆ มานั้นหมายความแต่เพียงว่าในสายทางพัฒนาการของเยอรมัน ได้มีหลักความคิดจำนวนหนึ่งฝังรากลงไว้และหลักความคิดเหล่านี้ดูเหมือนจะยืนยันสนับสนุนหลักสอนต่าง ๆ ของสิ่งที่มาเรียกกันว่า สังคมชาตินิยม เป็นการยากลำบากถ้าหากไม่ใช่เป็นไปไม่ได้ ที่จะกำหนดกำเนิดที่มาของหลักความคิดเหล่านี้ได้ด้วยความแม่นยำถูกต้องอยู่บ้าง แต่ก็อาจพอท้าวกำเนิดได้อย่างน้อยไปถึงลูเธอร์ แม้ว่าส่วนสร้างเสริมของลูเธอร์ต่อลัทธิสังคมชาตินิยมจะเป็นที่ถกเถียงกันอยู่มากก็ตาม แต่ความเกี่ยวเนื่องบางประการปรากฏว่าตรงกับเรื่องราวและควรแก่การอ้างถึง การที่ลูเธอร์แตกออกจากนิกายคาธอลิคและเข้ารวมกำลังกับบรรดาเจ้าครองแคว้นเยอรมัน ช่วยทำให้ฐานะอำนาจทางการเมืองสูงส่งขึ้นอย่างใหญ่หลวงแม้หลักอุดมการณ์ประชาธิปไตยจะมีส่วนรวมอยู่ในลัทธิของลูเธอร์เกี่ยวกับฐานะความเป็นสงฆ์ของผู้เชื่อถือทั้งปวงก็ตาม แต่ตัวลูเธอร์เองในทางการเมืองไม่ใช่เสรีนิยมและไม่มีขันติธรรม เขาให้การสนับสนุนอย่างแข็งแรงต่อความพยายามของรัฐบาลในการปราบปรามการจลาจลชาวนาและการแตกแยกทางศาสนา และลูเธอร์เองเป็นนักแอนตี้เซ็มไมท์อย่างแรงกล้า

ที่คงจะสำคัญกว่าในการหลอมความนึกคิดของเยอรมัน และทำให้รับกับสังคมชาตินิยมได้แก่ความคิดของบรรดาปราชญ์และนักประวัติศาสตร์คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อย่างเช่น โชเปนเฮาว์ (Schopenhauer) ไทรท์ชเก (Treitschke) และนีทช์ (Nietzsche) สามคนนี้เรียกไม่ได้โดยถูกต้องว่าปราชญ์สำนัก "นาซี" โดยแท้จริงแล้ว อาศัยการพิจารณารวม ๆ ไปอย่างถี่ถ้วนเท่านั้นที่อาจจะพบข้อสนับสนุนจากทฤษฎีของบุคคลเหล่านี้ที่มีต่อลัทธิสังคมชาตินิยม แต่บางส่วนที่นำมาปรับใช้ได้ก็มีอยู่ ทัศนะของโชเปนเฮาว์ที่ว่า ความต้องการอำนาจ ไม่ใช่เหตุผล ที่ปกครองโลกได้ถูกนำมารวมเข้าอยู่ในขบวนการสังคมชาตินิยมทันที ลักษณะการเป็นเช่นเดียวกันสำหรับคติชาตินิยมคติรวมชนเยอรมัน (Pan – Germanism) คติทหารนิยมและแอนตี้เซ็มไมท์ของไทรท์ชเกและความรู้สึกเหยียดหยามของนีทช์ที่มีต่อคริสต์ศาสนา ต่อประชาธิปไตย และหลักธรรมที่ยึดถือกัน

ตลอดจนการแบ่งแยกระหว่างคนชั้นต่ำกับ "คนวิเศษ" (superman) ก็เป็นที่นิยมยกย่องกันอย่างสูงในหมู่ชาวสังคมชาตินิยม อย่างไรก็ดี จำเป็นจะต้องระมัดระวังในการที่จะใช้อ้างหลักปรัชญาของนีทช์ เพราะเขาไม่ใช่ทั้งนักชาตินิยมและนักแอนตี้เชื้อชาติเซไมท์ อันที่จริงแล้วนีทช์รู้สึกดูแคลนคนเยอรมันโดยทั่วไปเสียด้วยซ้ำ

ปรัชญาต่อมาและตรงกับเรื่องของสังคมชาตินิยมมากขึ้น จะพบได้ในงานเขียนของคาร์ล ชมิทท์ (Carl Schmitt) เป็นคนปราดเปรื่องแต่ไม่มั่นคง มีพันธะทางการเมืองมากฝ่ายด้วยกันตั้งแต่ซ้ายจัดไปจนถึงพรรคนาซีในอันดับสุดท้าย ในบทความตีพิมพ์ในปี ๑๙๒๗ เรื่อง *หลักความคิดของ "การเมือง"* (The Concept of "The Political")* ชมิทท์กล่าวว่า ลักษณะเฉพาะและพิเศษของการเมืองได้แก่การแบ่งแยกระหว่างมิตรกับศัตรู เขาบอกว่า การแบ่งแยกนี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องดีและชั่ว เรื่องสวยงามและน่าเกลียดหรือข้อแตกต่างทางเศรษฐกิจ ผู้ที่เป็นศัตรูคือผู้ที่แตกต่างและการแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เขาเป็นศัตรู การแบ่งแยกระหว่างมิตรกับศัตรูเป็นการแบ่งแยกระหว่างวิถีชีวิตสองอย่าง วิถีชีวิตอย่างหนึ่งที่แตกต่างจากของคน ๆ หนึ่งจะต้องต่อสู้และถูกทำลายไป การต่อสู้จำเป็นต้องใช้กำลัง มันเป็นเรื่องของการสังหารและถูกสังหาร หลักการนี้ใช้ได้กับศัตรูทั้งหมด ไม่ว่าภายในหรือภายนอกประชาคม ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจมีสันติภาพ ไม่ว่าภายในหรือระหว่างชาติ จนกว่าโลกจะเหลืออยู่แต่วิถีชีวิตเดียว จนกว่าความสอดคล้องต้องกันโดยสมบูรณ์จะมีอยู่ในคนทั้งปวง ไม่เป็นการยากที่จะเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุใดทัศนะของชมิทท์จึงได้รับการยกย่องและอ้างกันกว้างขวางในวงการสังคมชาตินิยม การใช้กำลังเพื่อให้บรรลุถึงความสอดคล้องต้องกันเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญของความคิดสังคมชาตินิยม

พวกสังคมชาตินิยมของเยอรมันได้สร้างหลักปรัชญาเบื้องต้นอันหนึ่งขึ้นก่อนเข้าครองอำนาจในปี ๑๙๓๓ พวกฟาสซิสต์ของอิตาลีมิได้ทำเช่นนั้น ในขั้นแรก ๆ ของการขยายตัวของฟาสซิสต์ตามความจริงได้มีการปฏิเสธโต้แย้งปรัชญาโดยเจาะจงทีเดียว พวกฟาสซิสต์ถือความภาคภูมิในความเป็นกลุ่มนักก่อการ (activist) มากกว่าทางปรัชญา อย่างไรก็ดี หลักจากที่มุสโสลินีขึ้นสู่อำนาจแล้ว เขาก็ตัดสินใจว่าขบวนการของเขาต้องการหลักปรัชญาเพื่อจะได้เป็นที่เคารพยกย่องกัน หลัก

---

* Archiv fiir Sozialwissenschaft und Sozialpolitik Vol. 58, September, 1922 ใน William Ebenstein, Modern Political Thought : The Great Issues 2nd ed., Rinehart and Winston, Inc., N.Y. 1960

ปรัชญานั้น ซึ่งส่วนใหญ่ จิโอวานนีเจนไทล์ (Giovanni Gentile) เป็นผู้คิดแสดงออกในรูปของทฤษฎีเฮเกลที่แปลงขึ้น มีเหตุผลหลายประการที่ว่า เพราะเหตุใดปรัชญาของเฮเกลจึงไม่อาจเป็นที่ยอมรับกันในรูปดั้งเดิมได้ ในประการหนึ่งนั้น เฮเกลได้ยืนยันถึงหลักเหตุผลของกฎประติการ และลัทธิฟาสซิสต์ก็เป็นที่รับกันอยู่ว่า ไม่ถือเหตุถือผล อีกประการหนึ่ง เฮเกลปฏิเสธหลักความคิดที่ว่าคนยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์อาจใช้อิทธิพลได้มากต่อแนวทางดำเนินของประวัติศาสตร์ อันเป็นทัศนะที่มุสโสลินีคงจะต้องถือเป็นกรณียกเว้นสำคัญทีเดียว สิ่งที่ดึงดูดใจมุสโสลินีและพวกฟาสซิสต์ก็คือการยกย่องรัฐของเฮเกล คนเหล่านี้ตั้งต้นที่ตรงจุดนั้น แล้วคิดสร้างทฤษฎีที่เหมาะกับจุดประสงค์ของตน แต่ให้เค้าร่างอันน่าเวทนาของทฤษฎีเฮเกล นอกจากนี้ยังมีส่วนจากความคิดของจอร์ช ซอเรล (George Sorel) เพิ่มเข้ามาด้วย ซอเรลได้เสนอแนะว่าคุณค่าของปรัชญาสังคมหนึ่งๆ อยู่ที่ปมความหลงเชื่อ (myth) ซึ่งทำให้สามารถรวมผู้ที่นิยมและระดมกำลังปฏิบัติการได้ ปรัชญาเช่นว่านั้นไม่จำเป็นต้อง "เป็นจริง" ในความหมายที่ว่ามีหลักเหตุผล ปรัชญามีหน้าที่ตามจุดประสงค์ของตนได้ด้วยการแพร่ส่งเสริมอุดมการณ์นั้น ๆ เฮเกลคงจะมีแต่ความรู้สึกดูแคลนทัศนะแบบนี้ เพราะสำหรับเฮเกล ปรัชญาไม่ใช่ปมความหลงเชื่อ อย่างไรก็ตาม ทัศนะข้อนี้สะดวกสำหรับพวกฟาสซิสต์ซึ่งเหยียดหลักเหตุผลนิยม อันที่จริงแล้ว ปรัชญาของพวกฟาสซิสต์เป็นไปในลักษณะที่ว่า เขาเหล่านี้ไม่มีทางเลือกมากนักในเรื่องนี้ ดังที่เราจะได้เห็น พวกสังคมชาตินิยมยังย้ำลักษณะของความชวนให้หลงไหลในลัทธิของตนด้วยเหมือนกัน

รัฐฟาสซิสต์

ถ้าหากจะมีอะไรเป็นคำแถลงทฤษฎีฟาสซิสต์เป็น "ทางการ" แล้วก็จะพบได้ในบทความเรื่องหนึ่งที่มุสโสลินี (ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของเจนไทล์) เขียนลงในชุด Encyclopedia Italiana ในปี ๑๙๓๒ บทความเรื่องนี้ชื่อว่า *ลัทธิฟาสซิสต์* แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งเป็นคำแถลง "ความคิดมูลฐาน" และส่วนที่สองเป็น "ลัทธิการเมืองและสังคม" ของฟาสซิสต์ ในบทความนี้มุสโสลินีพยายามปฏิเสธทฤษฎีสังคมซึ่งลัทธิฟาสซิสต์ถือว่าเป็นเรื่องที่อาจโต้แย้งกันได้ และพยายามอธิบายความหมายเนื้อหาของลัทธิฟาสซิสต์เอง เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับหลักความคิดว่าด้วยรัฐ

มุสโสลินีกล่าวว่า ในตอนต้น อุดมการณ์ฟาสซิสต์เป็นขบวนการที่ยังไม่มีหลักลัทธิวางไว้แน่ชัด การกระทำเป็นเหตุผลสนับสนุนของขบวนการนี้เอง ศรัทธาเกิดมีขึ้นและคนกำลังต่อสู้และตายเพื่อขบวนการนี้* เมื่อขบวนการก้าวหน้าขึ้น ลัทธิก็เกิดขึ้นในรูปที่ประกอบขึ้นด้วยการสนองตอบปัญหารีบด่วนต่าง ๆ ของยุคสมัยนั้น ๆ มุสโสลินียืนยันว่าในปัจจุบัน อุดมการณ์ฟาสซิสต์เป็นทั้งระบอบและลัทธิ

อุดมการณ์ฟาสซิสต์ปฏิเสธทั้งหนทางและความต้องการสันติภาพ "สงครามอย่างเดียวเท่านั้นที่พาพลังทั้งปวงของมนุษย์ขึ้นสู่ระดับตึงเครียดสูงสุดและประทับเครื่องหมายของความมีศักดิ์ศรีให้กับชนที่มีความกล้าหาญเผชิญสงคราม"** ลัทธิฟาสซิสต์ยังโต้แย้งหลักการแปลประวัติศาสตร์ตามแนววัตถุวิสัยนิยม "ลัทธิฟาสซิสต์เชื่อทั้งในความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นเอก ณ บัดนี้และตลอดไปเสมอ กล่าวคือ เชื่อในการกระทำซึ่งไม่มีมูลจูงใจทางเศรษฐกิจมีส่วนอยู่ไม่ว่าในระยะไกลหรือเฉพาะหน้า" (มุสโสลินี : *ลัทธิฟาสซิสต์* หน้า ๑๗๑) ลัทธิฟาสซิสต์ปฏิเสธไม่ยอมรับว่าความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายอันมีค่า โดยแท้จริงแล้วสิ่งนี้ไม่สำคัญเลย

เมื่อปฏิเสธหลักการทฤษฎีคอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์ ลัทธิฟาสซิสต์ก็โต้แย้งหลักการของทฤษฎีเสรีนิยมและประชาธิปไตยด้วย ลัทธิฟาสซิสต์ชิงชังความคิดเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ หลักการปกครองด้วยเสียงข้างมาก และหลักปฏิบัติและสถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้องและอาศัยความคิดเหล่านั้น ตรงกันข้าม "ลัทธิฟาสซิสต์ยืนยันในความไม่เสมอภาค อันไม่อาจแก้ไขได้ อันอุดมผลและเป็นคุณของคนเราซึ่งไม่อาจทำให้เท่ากันด้วยเครื่องกลไกภายนอกอย่างเช่นสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วไปได้" (มุสโสลินี : *ลัทธิฟาสซิสต์* หน้า ๑๗๒) ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นศตวรรษของ "เสรีนิยม สังคมนิยม และประชาธิปไตย" ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นศตวรรษของสิทธิอำนาจและส่วนรวมนิยม (collectivism) คือเป็น "ศตวรรษของรัฐ" (มุสโสลินี : *ลัทธิฟาสซิสต์* หน้า ๑๗๕)

บุคคลภายใต้ระบบฟาสซิสต์มีความสำคัญเพียงในฐานะที่มีความสัมพันธ์ของตนกับรัฐเท่านั้น บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ จะมีอยู่ได้ก็แต่ในฐานะเป็นเป็นเพียงเศษส่วนของรัฐเท่านั้น รัฐไม่

---

* แต่ทว่าศรัทธาอะไรกันแน่ที่คนมีอยู่ต่อมุสโสลินีก็ไม่ได้อธิบายไว้

** The Doctrine of Fascism ใน Michael Oakeshott, The Social and Political Doctrines of Contemporary Europe, The Macmillan Company, New York, 1944 หน้า ๑๗๐–๑๗๑ ข้อความอ้างอิงต่อ ๆ ไปจากบทความนี้ แปลมาจากแหล่งอ้างนี้

ได้มีอยู่เพื่อปฏิบัติตามจุดประสงค์ของบุคคลและกลุ่มเหล่านี้ ไม่ใช่แม้กระทั่งเพื่อคุ้มครองชีวิตของเขา รัฐมีหน้าที่เพื่อจุดประสงค์ที่สูงกว่า

"สำหรับฟาสซิสต์ รัฐไม่ใช่คนอยู่ยามกลางคืน ซึ่งพะวงอยู่แต่ความปลอดภัยส่วนตัวของราษฎรเท่านั้น ทั้งรัฐก็ไม่ใช่องค์การสำหรับจุดมุ่งหมายในด้านวัตถุแท้ ๆ อย่างเช่นประกันให้เกิดความรุ่งเรืองมั่นคั่งในระดับหนึ่ง และระเบียบสังคมอันสันติ ซึ่งถ้าอาศัยคณะมนตรีบริหารชุดหนึ่งก็จะเป็นการเพียงพอที่จะทำให้สำเร็จผลได้ ทั้งรัฐก็มิใช่เป็นเพียงแต่ผลสร้างของการเมืองโดยไม่สัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงด้านวัตถุและซับซ้อนของชีวิตบุคคล และชีวิตของประชาชาติทั้งหลาย รัฐตามที่ฟาสซิสต์เข้าใจและปฏิบัติเป็นข้อเท็จจริงทางจิตและทางธรรม เพราะรัฐเป็นตัวตนขององค์การทางการเมือง ทางกฎหมายและเศรษฐกิจของชาติ และองค์การเช่นว่านั้น เป็นเครื่องแสดงออกของจิตทั้งในกำเนิดดั้งเดิม และในการเจริญเติบโตของชาติ รัฐเป็นหลักประกันความมั่นคงภายในและภายนอก แต่ยังเป็นผู้รักษาและผู้ถ่ายทอดจิตของประชาชนตามที่ได้ถูกประกอบขึ้นมานับศตวรรษ ๆ ในทางภาษา ธรรมเนียม ศรัทธาด้วย รัฐไม่ใช่แต่เพียงปัจจุบันเท่านั้น หากยังเป็นอดีตและเหนือสิ่งอื่นทั้งหมด ยังเป็นอนาคตอีกด้วย รัฐเป็นตัวแทนมโนธรรมอันครอบคลุมของชาติ โดยอยู่เหนือขอบเขตจำกัดอันสั้นของชีวิตบุคคล รูปที่รัฐแสดงออกเปลี่ยนแปลงไป แต่ความจำเป็นของรัฐยังคงอยู่ รัฐเป็นผู้สอนราษฎรในคุณธรรมของหน้าที่พลเมือง ทำให้ราษฎรสำนึกในหน้าที่ของตน เรียกร้องให้ราษฎรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประสานผลประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายให้อยู่ในความยุติธรรมถ่ายทอดผลสำเร็จของความคิดในด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ กฎหมาย และในความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของมนุษย์ รัฐพาคนจากชีวิตเบื้องต้นของเผ่ามาสู่รูปแสดงอำนาจของมนุษย์ที่สูงสุด คือ จักรวรรดิ แก่ยุคสมัยต่าง ๆ รัฐมอบชื่อของบรรดาผู้ที่ตายเพื่อบูรณภาพของรัฐ หรือในการเคารพเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ รัฐเสนอให้เป็นตัวอย่างและแนะนำคนยุคต่าง ๆ ว่าจะได้มีบรรดาผู้นำผู้ทำการขยายดินแดนของรัฐ และมีคนอัจฉริยะที่สร้างเกียรติคุณให้แก่รัฐ แต่เมื่อความหมายของรัฐเสื่อมลง และความต้องการอันแบ่งแยกและกระจัดกระจายของบุคคลและกลุ่มคนเข้ามาครอบงำเสียแล้ว สังคมชาติทั้งหลายก็จะเสื่อมสลายลง" (มุสโสลินี : *ลัทธิฟาสซิสต์* หน้า ๑๗๖)

รัฐเท่านั้นที่จะออมชอมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ระบบหลายอำนาจ (pluralism) หมายถึงการแบ่งแยก และจะทำลายโครงร่างของสังคม มุสโสลินีบอกว่าพวกมาร์กซิสต์ผิดที่ถือเอาว่ารัฐจะสูญสลายไป ความจริงตรงกันข้าม รัฐไม่สูญสลายไปและทั้งไม่อ่อนแอ ตรงกันข้าม รัฐต้องเข้มแข็ง และข้อนี้ก็ไม่ใช่เป็นอันตรายต่อบุคคลเลย หากแต่เป็นการช่วยบุคคลต่างหาก รัฐเสริมความสำคัญของบุคคล "เช่นเดียวกับในกองร้อย ทหารคนหนึ่ง ๆ ไม่ได้อ่อนแอลง หากทวีคูณขึ้นตามจำนวนของเพื่อนร่วมกองร้อยของตน" (มุสโสลินี : *ลัทธิฟาสซิสต์* หน้า ๑๗๗–๑๗๘) รัฐจะต้องจำกัด "อิสรภาพอันไร้ประโยชน์หรือเป็นภัย" และคงอิสรภาพที่จำเป็นยิ่งไว้

ในทฤษฎีทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยม (แม้จะไม่เป็นเสมอไปในทางปฏิบัติก็ตาม) รัฐทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของประชาชน มีข้อแตกต่างมากมายระหว่างสองทฤษฎีนี้ในทัศนะเรื่องรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับชนิดและจุดประสงค์ แต่ในประเด็นนี้ทฤษฎีทั้งสองเห็นต้องกัน ไม่มีทฤษฎีใดถือว่ารัฐศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นองค์อินทรีย์ (organic) ในความหมายที่ว่ารัฐมีชีวิตและจุดประสงค์ของตนเองซึ่งเป็นใหญ่เหนือชีวิตและจุดประสงค์ของบุคคลที่ประกอบรวมเป็นรัฐ ตรงกันข้าม ทฤษฎีฟาสซิสต์ยืนยันแข็งแรงในลักษณะความเป็นองค์อินทรีย์ของรัฐ กฎบัตรแรงงาน (Charter of Labour) ของฟาสซิสต์ซึ่งประกาศโดยมหาสภาฟาสซิสต์ (Fascist Grand Council) ในปี ๑๙๒๗ บัญญัติว่า

> "ชาติอิตาลีเป็นหน่วยองค์ประกอบรวม มีชีวิต มีจุดประสงค์และเครื่องมือปฏิบัติการในทางอำนาจและคงทนที่เหนือกว่าบุคคลทั้งหลาย ไม่ว่าเป็นรายบุคคลหรือรวมกัน ซึ่งประกอบเป็นชาติอิตาลี ชาติอิตาลีเป็นเอกภาพในทางธรรม ในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งปรากฏเป็นผลขึ้นอย่างแน่นแฟ้นในรูปรัฐฟาสซิสต์"*

จุดประสงค์อันหนึ่งของการที่มีรัฐฟาสซิสต์อยู่ คือการขยายอำนาจจักรวรรดินิยม ทฤษฎีฟาสซิสต์เรียกร้องให้ฟื้นจักรวรรดิโรมันขึ้นมา เพื่อจุดมุ่งหมายนี้ ทฤษฎีฟาสซิสต์เรียกร้องให้บุคคลเสียสละและยอมอยู่ภายใต้จุดประสงค์ของรัฐโดยสมบูรณ์

รัฐ "ชนชาติ" และทฤษฎีเกี่ยวกับเชื้อชาติ

ต่างกับพวกฟาสซิสต์ พวกสังคมชาตินิยมไม่ได้เทอดทูนรัฐ แทนที่รัฐ สำหรับคนเหล่านี้กลับมี "ชนชาติ" (Volk–Folk) และรัฐ "ชนชาติ" (Folkish State) คำว่า Volk ไม่อาจแปลเป็นภาษาอังกฤษให้ถูกต้องทีเดียวได้ ความหมายโดยทั่วไปแปลกันเป็น "กลุ่มชน" หรือ "ชาติ" แต่ที่แท้แล้วเป็นหลักความคิดที่ซับซ้อนกว่านั้น คำนี้หมายความถึง "ความเป็นอยู่ทางด้านเชื้อชาติ" ของประชาชน** เป็นประชาคมอันขึ้นอยู่กับสายผูกพันของโลหิตและดินแดนซึ่งเป็นปัจจัยลึกซึ้งกว่าสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่รวมประชาชาติหนึ่งเอาไว้ด้วยกัน ความหมายทางเชื้อชาติเป็นข้อสำคัญ และทฤษฎีเชื้อชาติของลัทธิสังคมชาตินิยมไม่อาจแยกออกจากทฤษฎีรัฐชนชาติได้ แม้จะไม่เคยอธิบายให้เป็นที่พอใจถึงคำว่า รัฐชนชาติว่าเขาหมายความว่าอะไร แต่ฮิตเลอร์บางครั้ง

---

* Oakeshott หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๘๔

** Oakeshott, หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๒๐๑

ก็บอกว่าเขาถือข้อนี้เป็นแก่นสาระของปรัชญาของเขา* ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐในตัวเองไม่มีความสำคัญสูงสุด แต่ที่เหนือสูงสุดก็คือรัฐชนชาติ "ความเป็นอยู่ทางด้านเชื้อชาติ" ของคน ประชาคมแห่งโลหิตและดินแดน รัฐเป็นเพียงเครื่องมือไปสู่จุดหมายปลายทางข้อนี้ที่จะต้องถูกใช้เพื่อให้บรรลุถึงและคุ้มครองสิ่งนี้ ฐานะความเป็นเครื่องมือของรัฐมิได้หมายความว่าอำนาจของรัฐจะจำกัด ตามที่จริงแล้ว รัฐอาจใช้พลังไม่ว่าชนิดใดและขนาดใดในอันที่จะแสวงจุดมุ่งหมายของการดำรงอยู่ของตนได้

เชื้อชาติเป็นข้อผูกพันใหญ่ที่รวมสมาชิกของรัฐชนชาติเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสนับสนุนข้ออ้างนี้ ลัทธิสังคมชาตินิยมได้คิดทฤษฎีเชื้อชาติขึ้นซึ่งต่ำเกินกว่าที่จะวิพากษ์วิจารณ์กันไม่ว่าจากทัศนะของเหตุผลหรือศาสตร์ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่กระนั้นก็เป็นที่ถือกันว่าเป็นความจริงตลอดกาลในหมู่คนเยอรมันจำนวนมาก และในความรู้สึกของเขาเหล่านั้นเป็นเครื่องอ้างสนับสนุนการกระทำอันแสนป่าเถื่อนที่สุดที่ปฏิบัติต่อบรรดาชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ทฤษฎีเชื้อชาติของนาซี โดยส่วนสำคัญอาศัยรากฐานของงานเขียนของเคาน์ อาร์เธอร์ เดอ โกบิโน (Count Arthur de Gobineau ค.ศ. ๑๘๑๖–๑๘๘๒) คนฝรั่งเศส และฮูสตัน สจ๊วต แชมเบอเลน (Houston Stewart Chamberlain ค.ศ. ๑๘๕๕ – ๑๙๒๖) คนอังกฤษซึ่งแปลงสัญชาติเป็นเยอรมันและเป็นบุตรเขยของนักแต่งดนตรีริชาร์ด ว๊ากเนอร์ ในงานเขียนเรื่อง *บทเรียงความว่าด้วยความไม่เสมอภาคของเชื้อชาติมนุษย์* (Essay on the Inequality of Human Races ค.ศ. ๑๘๕๓ – ๑๘๕๔) โกบิโนกล่าวว่าความสามารถของเชื้อชาติต่าง ๆ ในส่วนสำคัญอาจกำหนดได้ด้วยสีผิวของตน เชื้อชาติผิวขาวประเสริฐสุด เชื้อชาติผิวเหลืองปานกลาง และเชื้อชาติผิวดำด้อยกว่า เขาบอกว่า อย่างไรก็ดี คนผิวเป็น "เชื้อชาตินิโกร" (Negroid) และคนลาตินเป็น "เชื้อชาติเซไมท์" (Semitized) การผสมพันธุ์ปะปนระหว่างเชื้อชาติต่าง ๆ เป็นทางนำไปสู่การเสื่อมทรามของชาติและหลักการอันทรุดโทรมของเสรีนิยมและประชาธิปไตย เชื้อชาติผิวขาวเองแตกต่างออกไปด้วยการที่มีกลุ่มต่าง ๆ หรือกลุ่มย่อยของกลุ่มเหล่านั้นดำรงอยู่ภายในเชื้อชาติของตน ชนอารยัน (Aryan) เป็นชนเหนือกว่าบรรดากลุ่มต่าง ๆ ของเชื้อชาติผิวขาว และชนติวตันประกอบด้วยกลุ่มชนอารยันระดับสูงที่สุด ทั้งหมดนี้

* William L Shirer, The Rise and Fall of the Third Reich : A History of Nazi Germany, Fawcett Publications, Inc., Greenwich, Conn., 1960 หน้า ๑๓๐

ก็เพื่อ "พิสูจน์" ถึงความเลิศประเสริฐของกลุ่มอภิชนฝรั่งเศส ซึ่งโกบิโนอ้างว่าเป็นสมาชิกสืบสายมาจากชนติวตัน

ทัศนะเหล่านี้เป็นที่น่าเลื่อมใสอย่างยิ่งแก่แชมเบอเลน ผู้อพยพชาวอังกฤษและเป็นนักจักรวรรดินิยมเยอรมันที่แรงกล้า ซึ่งได้นำมาขยายและแก้ไขใช้สนับสนุนความคิดเรื่องความเลิศเลอของชนเยอรมัน ในงานเขียนเรื่อง *พื้นฐานของศตวรรษที่ ๑๙* (The Foundations of the Ninteenth Century ค.ศ. ๑๘๙๙) แชมเบอเลนอ้างว่า ส่วนสร้างเสริมอันยิ่งใหญ่ต่ออารยธรรมตะวันตกทั้งหมดมาจากบรรดาบุคคลที่มีกำเนิดเยอรมัน คนยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์โลกถือกำเนิดมาจากเยอรมัน รวมทั้ง "ชาวอารยัน" ที่มีชื่อเด่นอย่างเช่น โคลัมบัส ดังเต และเยซู ภัยคุกคามใหญ่หลวงที่สุดต่ออารยธรรม คืออิทธิพลของยิว ไม่มีอะไรสำคัญจะสำเร็จผลได้นอกเสียจากว่าอิทธิพลนั้นจะได้ถูกทำลายไปเสีย โรมยิ่งใหญ่ขึ้นก็เพราะกระทำดังนั้น เผ่าชนเยอรมันที่รุกรานได้เอาทุกสิ่งทุกอย่างไปจากโรมที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมพเนจรของตนและทำให้กลายเป็นเยอรมันไป ชนเหล่านี้ประกอบเป็นเชื้อชาติสูงที่สุดในทุกวันนี้ และมีสิทธิอย่างแน่ชัดที่จะปกครองโลก อย่างไรก็ดี ชนเหล่านี้จะต้องเดินแบบอย่างของชนโรมันสมัยโบราณ และกวาดล้างร่องรอยหลงเหลือทั้งหมดของพวกยิวเสีย การสมรสระหว่างยิวกับอารยันควรห้ามอย่างเคร่งครัด ดังเช่นที่ชนอารยันทั้งหมดควรป้องกันมิให้รับอิทธิพลทางความคิดของยิว อิทธิพลของยิวพาไปสู่ความเสื่อมทรามทางวัฒนธรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เครื่องแสดงถึงความเสื่อมโทรมอันหนึ่ง คือประชาธิปไตย ซึ่งไม่ใช่การปกครองที่เหมาะสมสำหรับชนอารยันผู้กล้าแข็ง

ลัทธิเชื้อชาตินิยมของฮิตเลอร์อาศัยรูปอันบิดเบือนของทฤษฎีดาร์วิน เขาบอกว่ามีการต่อสู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อรอดชีวิตอยู่ในหมู่สมาชิกของเชื้อชาติหนึ่ง ตลอดจนในหมู่เชื้อชาติต่าง ๆ ผลสืบเนื่องของการต่อสู้นี้ทำให้เกิดชนชั้นนำโดยธรรมชาติขึ้น คือเป็นผลของผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดซึ่งรอดชีวิตมาจากการต่อสู้ การผสมพันธุ์ปะปนระหว่างต่างเชื้อชาติเป็นผลทำให้เกิดพันธุ์ทางและความเสื่อมทรามทางวัฒนธรรม ผู้ถือกำเนิดจากการผสมพันธุ์ต่างเชื้อชาติจะด้อยกว่าพ่อแม่เสมอซึ่งมีเชื้อชาติที่ประเสริฐกว่า ความด้อยนี้ไม่ทำให้เกิดสถานการณ์ที่สิ้นหวังเพราะพวกพันธุ์ทางมักจะเสื่อมสูญไป ด้วยเหตุนี้โครงการที่มุ่งทำให้ความบริสุทธิ์ทางเชื้อชาติกลับคืนมาก็จะเป็นผลสำเร็จ ฮิตเลอร์บอกว่า

เชื้อชาติมีอยู่ ๓ เชื้อชาติด้วยกัน เชื้อชาติอารยันนอกจากเยอรมันก็มี ชนชาวสแกนดิเนเวีย ดัทช์ และอังกฤษรวมอยู่ด้วย เหล่านี้เป็นเชื้อชาติที่ "สร้างสรรค์วัฒนธรรม" และประเสริฐกว่าเชื้อชาติอื่น ๆ ต่อไปก็เป็นเชื้อชาติ "รับวัฒนธรรม" เช่น ญี่ปุ่นเป็นตัวอย่าง ชนชาติเช่นว่านั้นไม่สามารถคิดของใหม่ แต่วัฒนธรรมก็ไม่เสื่อมลงด้วยน้ำมือของชนชาติเหล่านี้ ประการสุดท้าย ก็มีเชื้อชาติ "ผู้ทำลายวัฒนธรรม" คือพวกยิวและนิโกร ซึ่งมุ่งและรับผิดชอบต่อการเสื่อมทรามของอารยธรรม ชนชาติพวกนี้แสวงจุดมุ่งหมายของตนในการทำลายโลกโดยผสมโลหิตของตนกับของชนชาติผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม ชนชาติอารยันโดยที่เป็นเชื้อชาติสร้างสรรค์วัฒนธรรมและประเสริฐกว่าย่อมชอบที่จะใช้พวกคนของเชื้อชาติที่ด้อยกว่าได้ เพื่อแสวงจุดมุ่งหมายของตนในการแผ่ขยายอารยธรรม

ทฤษฎีเชื้อชาติของนาซีเป็น 'ทางการ' ได้มาจากอัลเฟรด โรเซนเบิก (Alfred Rosenberg ค.ศ. ๑๘๙๓–๑๙๔๖) ในหนังสือของเขาเรื่อง *ความหลงเชื่อของศตวรรษที่ ๒๐* (The Myth of The Twentieth Century ค.ศ. ๑๙๓๐) โรเซนเบิกอยู่ในหมู่พวกแอนตี้ เชื้อชาติเซไมท์ที่รุนแรงที่สุดของพรรคนาซี* เขาบอกว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของการต่อสู้ระหว่างชนชาติอารยัน ผู้สร้างวัฒนธรรม และชนชาติผู้ทำลายวัฒนธรรม เฉพาะอย่างยิ่งพวกยิว ชนชาติอารยันซึ่งถือกำเนิดแห่งใดแห่งหนึ่งทางเหนือได้แผ่ขยายออกไปทั่วโลก และมีส่วนในการก่อให้เกิดบรรดาวัฒนธรรมยิ่งใหญ่ทั้งหลาย การเสื่อมของวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นผลของการผสมพันธุ์ปะปนกับพวกเชื้อชาติที่ด้อย ชนติวตันซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของเชื้อชาติอารยัน สร้างวัฒนธรรมยุโรปและแล้วจึงเข้าทำการต่อสู้ขับเคี่ยวกับอิทธิพลเสื่อมทรามของพวกยิว การต่อสู้เพื่อรอดชีวิตอยู่ยังคงดำเนินกันไป นอกจากจะพยายามทำให้ชนอารยันเสื่อมลงด้วยการเจือโลหิตนั้นกับของตนเองแล้ว พวกยิวยังได้ใช้ประชาธิปไตยใช้ทฤษฎีมากซิสต์และระบบนายทุนเป็นเครื่องทำลายวัฒนธรรมอารยันด้วย โรเซนเบิกไม่สนใจที่จะสนับสนุนทัศนะของตนด้วยข้อพิสูจน์ในทางศาสตร์ ทั้งเขาก็ไม่อาจกระทำเช่นนั้นได้แน่นอน โรเซนเบิกให้ปัจจัยประกอบ "ความหลงเชื่อ" ของ "หลักธรรมเยอรมัน" ซึ่งเขาเสนอให้ใช้แทนหลักการอันเสื่อมทรามแบบชนชาติเซไมท์ของวัฒนธรรมที่แพร่หลายอยู่

* โรเซนเบิกถูกตัดสินว่าเป็นอาชญากรสงคราม โดยศาลทหารระหว่างประเทศที่นูเรมเบิก ในปี ๑๙๔๖ และถูกประหารด้วยการแขวนคอ

โรเซนเบิกบอกว่า ถ้าหากปัจจัยประกอบ "หลักธรรมเยอรมัน" ไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับคนอื่น ๆ นั่นก็เป็นเพราะว่าความเข้าใจเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยเชื้อชาติ ในข้อนี้โรเซนเบิกใช้วิธีคล้ายคลึงเห็นได้ชัดกับที่พวกม๊ากซิสต์ใช้กัน ตัวอย่างเช่นพวกม๊ากซิสต์บอกว่าข้อโต้แย้งของชนกฎุมพีที่มีต่อทฤษฎีสังคมนิยมเป็นผลของสภาพความนึกคิดแบบชนชั้นกลางซึ่งไม่อาจเอาชนะได้ และซึ่งหลอมจิตใจและบิดเบือนเหตุผลในลักษณะที่ตัดหนทางที่ชนกฎุมพีจะมีวันเข้าใจแนวความคิดที่แท้จริง กล่าวคือ แนวความคิดของสังคมนิยมได้ ในทำนองเดียวกัน โรเซนเบิกบอกว่าจิตใจถูกสร้างขึ้นด้วยลักษณะเฉพาะของเชื้อชาติ แต่ละเชื้อชาติแตกต่างกัน และแนวความคิดและเหตุผลซึ่งเกิดมาจากจิตใจของเชื้อชาติหนึ่ง ๆ ย่อมแตกต่างจากแนวความคิดและเหตุผลที่ก่อขึ้นในจิตใจของอีกเชื้อชาติหนึ่ง*

หลังจากที่ฮิตเลอร์กับพวกสังคมชาตินิยมได้ขึ้นสู่อำนาจแล้ว การแบ่งซอยทฤษฎีเชื้อชาติ "ในทางศาสตร์" ก็ได้รับการตรวจสอบและขยับขยายขึ้น ผลที่ได้อาจถือได้ว่าไร้สาระ ถ้าหากว่าไม่เกิดมีผลสืบเนื่องที่ย่อยยับสับสนถึงเช่นนั้น หลักมานุสวิทยาจอมปลอมได้ถูกนำมาใช้สนับสนุนหลักความคิดว่าด้วยความประเสริฐสุดของอารยัน ประวัติศาสตร์ได้ถูกเขียนขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับ "สัจจะ" ใหม่ โรงเรียนทั่วประเทศเยอรมันนีต่างสอน "ศาสตร์" ใหม่ ๆ เกี่ยวกับเชื้อชาติ ครูที่ไม่สามารถพาตนเองเข้าไปรับเรื่องนิยายเช่นนั้นได้ก็ถูกพวกสังคมชาตินิยมที่กระเหี้ยนกระหือรือกว่าเข้ามาแทนที่ ที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลินวิชาอีกจำนวน ๒๕ วิชาใน "ศาสตร์ว่าด้วยเชื้อชาติ" ถูกนำเข้าไปรวมไว้ในหลักสูตร ภายใต้การนำของอธิการบดีผู้หนึ่ง ซึ่งเคยอยู่ในกองทัพพายุมาแล้วและโดยวิชาชีพเป็นสัตวแพทย์** โศกนาฏกรรมของทฤษฎีเชื้อชาติอยู่ที่ผลอันบังเกิดแก่คนยิวในประเทศเยอรมัน และตลอดดินแดนในยุโรปที่ถูกเยอรมันยึดครอง หลังจากถูกตัดขาดจากฐานะราษฎรและทรัพย์สมบัติถูกพราก ถูกเหยียดหยามสาปแช่งว่าเป็นเศษมนุษย์ ถูกปล่อยให้อดหยากและถูกโบยแล้วในที่สุดพวกยิวก็ตกอยู่ภายใต้นโยบายทำลายล้างให้หมดสิ้นไป ซึ่งก็ล้มเหลวเพียงเพราะว่าเครื่องมืออุปกรณ์ ไม่พอเพียงสำหรับที่จะจัดการให้ลุล่วงไปก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถยุติการสังหารเสียก็ได้

---

* Ludwig Von Mises, Omnipotent Government : The Rise of the Total State and Total War, Yale University Press, New Haven Conn., 1944. หน้า ๑๔๕

** Shirer หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๓๔๕

ผู้นำและระบบลำดับชั้นอำนาจ

ในการอ้างความเป็นใหญ่สูงสุดของชนชั้นอารยันเหนือเชื้อชาติอื่นๆ ทั้งหลายนั้นพวกนาซีไม่ได้เจตนาจะให้หมายความถึงความเสมอเท่าเทียมกันของบรรดาสมาชิกของเชื้อชาติอารยันเลย คนพวกนี้ถือว่า เช่นเดียวกับที่เชื้อชาติทั้งหลายไม่เสมอเท่าเทียมกัน บุคคลทั้งหลายภายในเชื้อชาติก็เป็นเช่นนั้น ตามลัทธินาซี ข้อหลงผิดประการหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือว่า พยายามที่จะลบล้างข้อแตกต่างในหมู่คนทั้งหลาย แล้วทำให้เสมอเท่าเทียมกัน รัฐควรรับรู้ในความสมบูรณ์ของหลักการความไม่เสมอภาคเสีย แล้วอำนวยโครงสร้างจัดระเบียบองค์การให้สอดคล้องกับหลักการนี้ เพราะฉะนั้น โครงสร้าง "ชนชาติ" ที่ถูกต้อง จึงมีลักษณะเป็นการแบ่งลำดับชั้นอำนาจ อุดมการณ์ของโครงสร้างนี้ คือองค์การทหารซึ่งแบ่งแยกอย่างแน่ชัดระหว่างยศชั้นต่าง ๆ และกำหนดอำนาจหน้าที่ไปตามนั้น ส่วนประกอบสำคัญของ "ชนชาติ" ได้แก่ชนชั้นปกครองและมวลชนผู้เดินตามการนำของชนชั้นปกครอง ฝูงชนขาดความสามารถที่จะใช้เหตุผล และต้องอาศัย "สัญชาตญาณของฝูง" ซึ่งเป็นเครื่องแสดงขอบเขตจำกัดความสามารถของตน สัญชาติญาณนี้ (อันเป็นสมบัติของฝูงชนแทนสติปัญญา) เป็นเครื่องนำที่ควรแก่การเชื่อถือและพอเพียงสำหรับความจำเป็นของฝูงชน สติปัญญาอันจำเป็นสำหรับผู้นำได้มาจากชนชั้นนำซึ่งเกิดมีมาโดยธรรมชาติจากการต่อสู้แข่งขันเพื่ออยู่รอด

ที่ยืนอยู่เหนือทั้งกลุ่มชนชั้นนำและมวลชนก็คือ "ผู้นำ" หรือฟูห์เรอร์ (Fuehrer) ในลัทธิสังคมชาตินิยม เช่นเดียวกับฟาสซิสต์ "ผู้นำ" มีฐานะมากกว่าการครองตำแหน่งหน้าที่ ฮิตเลอร์ชิงชังชื่อตำแหน่งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี ก็เพราะลักษณะแสดงหน้าที่ของชื่อเหล่านี้ เขานิยมคำว่า Der Fuehrer ก็เพราะเป็นคำที่หมายความถึงอำนาจเบ็ดเสร็จของผู้นำ ในทัศนะของฮิตเลอร์ ผู้นำมีฐานะเป็นยิ่งกว่าผู้แทนของประชาชน ด้วยลักษณะเร้นลับบางอย่าง "ผู้นำ" รวมสารัตถะทั้งหมดของความเป็นอยู่ด้านเชื้อชาติของ "ชนชาติ" เข้าอยู่ในความเป็นอยู่ของตนเอง "ผู้นำ" พูด*เพื่อประชาชน* และเขายังพูดในฐานะประชาชนด้วย ตามทฤษฎีนี้ ประชาชนที่แท้ (actual) จะต้องแบ่งแยกจาก "ประชาชนที่จริง" (true) "ประชาชนที่แท้" คือ ประชาชนตามที่เป็นอยู่คือเขลา เห็นแก่ตัว และไม่สามารถกระทำการในลักษณะที่ส่งเสริมผลประโยชน์ส่วนรวม "ประชาชนที่จริง" คือประชาชนตามที่พึงจะเป็นถ้าหากว่าวินิจฉัยและกระทำการให้ถูกต้อง

อยู่เสมอ "ผู้นำ" เป็นร่างของ "ประชาชนที่จริง" เขาเป็นผู้แทนเสียงที่แท้จริงของประชาชนเสมอ เขาเป็นผู้แทนของเจตจำนงทั่วไป "ผู้นำ" เป็นนายของพรรค และเป็นพลังนำของรัฐบาล เขาจัดทำและวินิจฉัยกฎหมาย อำนาจบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการสูงสุดเป็นของเขา*

มีข้อแตกต่างเล็กน้อยระหว่างทฤษฎีสังคมชาตินิยมเกี่ยวกับผู้นำและหลักปฏิบัติของรัฐบาลในระบอบไรช์ที่สาม กฎหมายให้อำนาจ (Enabling Act) ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ๑๙๓๓ ซึ่งขยายต่อเวลาโดยสภาไรช์สต๊ากอันไร้อำนาจทุก ๆ ๔ ปี ได้ให้อำนาจแก่ฮิตเลอร์ที่จะปกครองด้วยกฤษฎีกาและทั้งงดใช้สิทธิที่ประกันไว้ตามรัฐธรรมนูญไวมาร์ แม้จะมีบุคคลบางคนนอกไปจากฮิตเลอร์ ได้อำนาจมากก็ตาม แต่คนเหล่านี้ก็ต้องรับผิดชอบต่อเขาโดยสมบูรณ์ เจตจำนงของฟูห์เรอร์เป็นกฎหมายของประเทศ พวกนาซีประสบกับความยุ่งยากชั่วระยะหนึ่งกับฝ่ายตุลาการซึ่งมีสมาชิกบางคนต่อต้านการที่นำเอาอุดมการณ์สังคมชาตินิยมและกฤษฎีกาของจอมเผด็จการมาแทนที่กฎหมายที่เป็นหลักฐานอยู่แล้ว พวกที่ "วางใจไม่ได้" เช่นนั้นในไม่ช้าก็ถูกกวาดล้างออกไป นอกจากนั้นระบบศาลธรรมดายังถูกเสริมด้วยการจัดตั้งหน่วยศาลพิเศษขึ้นอีกจำนวนหนึ่งควบคุมโดยสมาชิกประจำของพรรค หน่วยศาลพิเศษเหล่านี้พิจารณาคดีการเมืองส่วนมากและปรับใช้หลักอุดมการณ์ที่เหมาะสม หน่วยเกสตาโป (ตำรวจลับของรัฐ) เป็นกฎหมายในตัวเอง การกระทำของตำรวจลับไม่ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของศาล แต่รับผิดชอบต่อฮิตเลอร์กับสมัครพรรคพวกเท่านั้น

ทั้งฮิตเลอร์และมุสโสลินีเห็นพ้องกับทัศนะของเลนินในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องสร้างพรรคชนชั้นนำขึ้น ประกอบด้วยพวกอาชีพอุทิศตน พร้อมและเต็มใจที่จะใช้กำลังเพื่อให้ได้อำนาจมา คนทั้งสองชิงชังความคิดที่ว่าฝูงชนมีความสามารถที่จะเข้าใจลักษณะซับซ้อนของปัญหาต่าง ๆ ที่เกาะกินรัฐอยู่ ในเรื่อง *ไมน์แคมพ์* ฮิตเลอร์ชอบกลับไปพูดถึงเรื่องการโฆษณาชวนเชื่อในแง่ที่เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงและรักษาความสนับสนุนของมวลชน เขาบอกว่า ผู้นำจะต้องสามารถจูงใจมวลชน เพื่อการนี้เขาจะต้องหลีกเลี่ยงความยากซับซ้อนและใช้วิธีจูงใจประชาชน อันอาจเป็นที่เข้าใจได้ ในหมู่คนที่สติปัญญาต่ำที่สุด

> "การโฆษณาชวนเชื่อทั้งหมดจะต้องให้เป็นที่นิยมกัน และจะต้องปรับระดับความคิดของการโฆษณาให้เข้ากับระดับสติปัญญาที่จำกัดที่สุดในหมู่คนที่มุ่งถึง ผลก็คือว่ามวลชนที่การโฆษณาชวนเชื่อตั้งใจให้ถึงยิ่งมากเพียงใด ระดับความคิดของการโฆษณาก็ยิ่งจะต้องให้ต่ำลงเพียงนั้น"**

---

* Wiliam Ebenstein, *The Nazi State*, Holt Rinehart and Winston, Inc., New York, 1943. หน้า ๑๔–๒๐

** Adolph Hitler, *Mein Kampf* (แปลโดย Ralph Manheim), Houghton Mifflin Company, Boston 1940. หน้า ๑๘๐ ข้อความอ้างอิงต่อ ๆ ไป ถึงเรื่อง *ไมน์ แคมพ์* นำมาจากฉบับแปลนี้

ลักษณะง่าย ๆ ซ้ำ ๆ และจำกัดแคบ ๆ เป็นหลักการที่พึงปฏิบัติสำหรับโครงการโฆษณาชวนเชื่อที่สำเร็จผล

> "ความสามารถรับของมวลชนใหญ่ ๆ มีอยู่จำกัดมาก สติปัญญาของคนพวกนี้มีอยู่น้อย แต่พลังจากการหลงลืมของเขามีมหาศาล จากข้อเท็จจริงเหล่านี้ การโฆษณาชวนเชื่ออันสัมฤทธิผลทั้งหมดจะต้องจำกัดเฉพาะในประเด็นจำนวนน้อยมาก และจะต้องย้ำประเด็นเหล่านี้ไว้ในคำขวัญต่าง ๆ จนกระทั่งสมาชิกคนสุดท้ายของมหาชนเข้าใจสิ่งที่ท่านต้องการให้เขาเข้าใจกับคำขวัญนั้น ๆ เมื่อใดท่านทิ้งคำขวัญนี้และพยายามให้เป็นหลายแง่หลายมุมแล้วไซร้ผลก็จะละลายหายไป เพราะหมู่ชนไม่อาจย่อยหรือเก็บสิ่งที่เสนอให้ได้ ด้วยวิธีนี้ ผลที่ได้จะอ่อนลงและในที่สุดจะถูกขจัดออกไปจนหมดสิ้น" (ฮิตเลอร์: *ไมน์แคมฟ์* หน้า ๒๓๔)

ฮิตเลอร์บอกว่า การเป็นผู้นำไม่เกี่ยวกับการสร้างความคิด ผู้นำเป็นบุคคลที่เข้าใจว่าจะ *ปลูกฝัง* ความคิดให้กับมวลชนอย่างไร เขาเป็นนักจิตวิทยาและนักวางรูปดำเนินงาน เขาอธิบายเป้าหมายและจูงมวลชนให้ไปสู่เป้าหมายเหล่านั้น ทั้งที่ฮิตเลอร์และมุสโสลินีมองมวลชนอย่างดูแคลนเห็นได้ชัดแต่ทั้งลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยม ก็ได้รับการสนับสนุนจากมวลชนจำนวนมาก มีคนจำนวนมากในอิตาลีและเยอรมันนีที่คัดค้านระบอบเผด็จการเหล่านี้ แต่ทั้งสองระบอบก็เป็นที่นิยมกันอยู่จนกระทั่งปรากฏชัดขึ้นว่า ระบอบทั้งสองกำลังมุ่งไปสู่ความหายนะกัน แรงโน้มน้าวใจเช่นนี้เป็นที่รู้สึกผิดหวังกัน และจะต้องคำนึงถึงกันในหมู่ผู้ที่เชื่อว่าคนเราส่วนใหญ่ทีเดียวมีใจเอนเอียงไปทางประชาธิปไตย และในส่วนลึกแล้วเป็นปฏิปักษ์ต่อรูปการปกครองแบบทรราชย์ทั้งปวง

ทฤษฎีขยายจักรวรรดิของลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยม

ความใฝ่ฝันอันหนึ่งของมุสโสลินี คือการสถาปนาจักรวรรดิโรมันขึ้นอีกวาระหนึ่ง ถึงแม้จะไม่มีทางเป็นไปได้ว่า ชาวอิตาลีส่วนใหญ่จะยอมรับคำประกาศของดูเช่ (Duce) อย่างจริงจังที่บอกว่าการฟื้นจักรวรรดิขึ้นมาจะกระทำได้จริง ๆ ก็ตาม แต่ความคิดเช่นนี้ก็ยังมีอิทธิพลโน้มน้าวในทางจิตวิทยาอยู่ศักดิ์ศรีความภาคภูมิของชาติซึ่งเสื่อมเสียไปเพราะความผิดหวังภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ อาจกู้มาได้โดยอ้างอิงถึงการขยายดินแดนและกำลังที่จำเป็นเพื่อทำให้สำเร็จผล ในบทความเรื่อง *ลัทธิฟาสซิสต์* มุสโสลินี ให้ข้อสนับสนุนทางอุดมการณ์สำหรับนโยบายจักรวรรดินิยมไว้ว่า

"รัฐฟาสซิสต์เป็นเจตจำนงมุ่งต่ออำนาจและต่อการปกครอง ในรัฐฟาสซิสต์ หลักประเพณีของโรม เป็นความคิดที่มีพลัง ในลัทธิฟาสซิสต์ จักรวรรดิไม่ใช่เพียงเครื่องแสดงออกในทางดินแดน ทางทหาร หรือการพาณิชย์เท่านั้น หากเป็นไปในทางจิตใจหรือธรรม เราอาจคิดถึงจักรวรรดิหนึ่ง ๆ กล่าวคือ ชาติหนึ่ง ๆ ซึ่งนำชาติอื่น ๆ โดยตรงหรือโดยทางอ้อมโดยไม่จำต้องครองดินแดนแม้แต่ตารางกิโลเมตรเดียว สำหรับอุดมการณ์ฟาสซิสต์ ความเอนเอียงต่อจักรวรรดิกล่าวคือ ต่อการขยายตัวของชาติต่าง ๆ เป็นเครื่องแสดงออกซึ่งกำลังอันเข้มแข็ง ความเอนเอียงตรงกันข้ามกล่าวคือ การหยุดอยู่กับที่ เป็นเครื่องหมายของความเสื่อมโทรม ประชาชาติที่ขึ้นมาหรือขึ้นมาอีกเป็นจักรวรรดินิยม ประชาชาติที่ตายเป็นผู้สละ ฟาสซิสต์เป็นลัทธิอันเหมาะสมที่สุดที่จะแสดงออกซึ่งจุดหมาย ซึ่งภาวะจิตใจของประชาชาติหนึ่ง อย่างเช่นประชาชาติอิตาลี ซึ่งขึ้นมาอีกวาระหนึ่งภายหลังระยะเวลาหลาย ๆ ศตวรรษแห่งการทอดทิ้งหรือความเป็นทาสของต่างชาติ"*

ลัทธิสังคมชาตินิยมเกี่ยวกับการขยายจักรวรรดิ เป็นการผสมผสานของทฤษฎี "ภูมิรัฐศาสตร์"(geopolitics)** ตามที่คิดขึ้นโดยคาร์ล เฮาโชเฟอร์ (Kar Haushofer) เกี่ยวกับลัทธิความประเสริฐสุดทางเชื้อชาติ งานเขียนของเฮาโชเฟอร์เป็นการปรับทฤษฎี "ดินแดนใจกลาง" (Heartland) ของนักภูมิศาสตร์อังกฤษ เซอร์ฮัลฟอร์ด แม๊คคินเดอร์ (Sirl Halford Mackinder) ในปี ๑๙๐๕ แม๊คคินเดอร์ได้เขียนไว้ว่าชาติที่ควบคุม "ดินแดนใจกลาง" คือศูนย์กลางของดินแดนยุโรป–เอเชียย่อมสามารถควบคุมโลก และการควบคุม "ดินแดนใจกลาง" นั้นเองก็ขึ้นอยู่กับอำนาจครองยุโรปตะวันออกด้วย เฮาโชเฟอร์ใช้หลักของแม๊คคินเดอร์ สนับสนุนการรื้อฟื้นความคิดเยอรมันเก่า ๆ นั้นเองเกี่ยวกับการขยายดินแดนออกไปทางตะวันออก เขาบอกว่า ประเทศเยอรมันขาดผืนแผ่นดินดำรงชีพ (Lebensraum) เยอรมันต้องการดินแดนเพิ่มเติมเพื่อให้พอเลี้ยงตนเองได้ เยอรมันควรเอาดินแดนทางตะวันออกและด้วยกำลัง

เฮาโชเฟอร์มิได้เสนอแนะว่า รัสเซียควรจะเป็นเหยื่อของนโยบายขยายดินแดนของเยอรมันเขาถือว่า การขยายจะยุติลงที่พรมแดนรัสเซีย และตามที่จริงแล้วต้องการความเข้าใจกับประเทศนั้นฮิตเลอร์ไม่ถี่ถ้วนรอบคอบถึงเช่นนั้นในเรื่อง *ไมน์แคมพ์* ฮิตเลอร์โจมตีสิ่งที่ตนถือว่าเป็นนโยบายหลงผิดของราชวงศ์ โฮเฮนซอลเลิน (Hohenzollerns) ที่พยายามแสวงอาณานิคมในแอฟริกา เขาบอกว่าการขยายดินแดนของเยอรมันควรทำทางด้านตะวันออกและให้เป็นผลกระทบ

---

* *Oakeshott หนังสืออ้างเล่มเดียวกัน หน้า ๑๗๘*

** คำนี้กำหนดมาจากนักภูมิศาสตร์ชาวสวีเดน ชื่อ รูด๊อฟ คเจลเลน (Rudolf Kjelle ค.ศ.๑๘๖๔–๑๙๒๒)

ไปถึงรัสเซียเป็นสำคัญ ข้อเท็จจริงที่ว่า ดินแดนที่ฮิตเลอร์ทอดสายตาอันตะกรามไปถึงได้ถูกครอบครองอยู่แล้วนั้นไม่เป็นเครื่องขัดขวางอะไร ชนเยอรมันเป็นชนประเสริฐกว่า เขาเหล่านี้ต้องการผืนแผ่นดินดำรงชีพเพิ่มขึ้น เขาเหล่านี้ต้องการมีชนชาติใต้บังคับมารับใช้เขาและต้องการดินแดนใหญ่ขึ้นสำหรับเป็นแหล่งเลี้ยงชีวิตที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ของตะวันออกสามารถให้สิ่งนี้แก่เขาได้ พวกสลาฟซึ่งเป็นเชื้อชาติที่ด้อยกว่าและเสื่อมเป็นทาสโดยธรรมชาติ

ภายในระบอบนาซี การศึกษาภูมิรัฐศาสตร์ได้กลายเป็นส่วนจำเป็นของหลักสูตรโรงเรียน เด็กนักเรียนได้รับการสั่งสอนว่า โดยที่ชนเยอรมันได้แผ่วัฒนธรรมอันประเสริฐออกไปทั่วยุโรป ประเทศเยอรมัน จึงมีสิทธิที่จะขยายอำนาจควบคุมของตนออกไปยังดินแดนเหล่านั้นทั้งหมดที่ปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมของเยอรมัน ยิ่งกว่านั้นถือกันว่า ประเทศเยอรมันตั้งอยู่ในที่ใด ๆ ก็ตามที่มีคนเยอรมันอยู่ โดยอาศัยรากฐานของทัศนะเหล่านี้ ฮิตเลอร์และพวกนาซีไม่มีความลำบากอะไรที่จะอ้างเหตุสนับสนุนนโยบายขยายดินแดนด้วยกำลัง แม้จะเป็นที่รับกันว่าในตอนต้น ๆ กำลังที่จำเป็นต้องใช้มีอยู่เพียงเล็กน้อย บรรดาผู้นำรัฐบาลในยุโรปตะวันตกไม่ใช่ว่าเห็นดีเห็นงามไปเสียหมดต่อนโยบายต่างประเทศของเยอรมันซึ่งผู้นำเหล่านี้หวังว่าจะเป็นทางสนองความมักใหญ่ในการขยายดินแดนโดยให้เป็นผลเสียแก่สหภาพโซเวียต

รัฐรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ

ทั้งฮิตเลอร์และมุสโสลินี พยายามแสวงและได้อำนาจควบคุมรัฐเด็ดขาดที่จะเตรียมการใช้นโยบายขยายอำนาจจักรวรรดิ เป้าหมายเช่นว่านั้นต้องอาศัยเอกภาพและความร่วมมือร่วมใจของชาติในระดับสูง ทั้งระบอบฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมทุ่มเทพลังงานของตนให้กับการจำกัดกวาดล้างขัดแย้งและแบ่งแยกภายใน บรรดาผู้นำพรรคเข้าใจดีว่าความเห็นแก่เฉพาะตัวบั่นทอนกำลังของชาติจริงอยู่ความเข้าใจเช่นนี้ไม่ใช่มีเฉพาะในหมู่นักเผด็จการเท่านั้น บรรดาผู้นำประชาธิปไตยก็สำนึกถึงอันตรายของการแตกแยกฝักฝ่ายด้วยเหมือนกัน และก็พยายามบรรเทาผลร้ายของเหตุนี้ แต่เนื่องจากผู้นำประชาธิปไตยรู้อยู่ว่าการแตกแยกฝักฝ่ายไม่อาจลบล้างให้หมดสิ้นไปได้ โดยจะไม่สูญเสียเสรีภาพของหมู่คณะและบุคคลทั้งหลาย คนเหล่านี้จึงจำต้องชั่งน้ำหนักผลดีของเอกภาพ ซึ่งได้มาด้วยอำนาจกับผลเสียของการสูญเสียอิสรภาพ กล่าวสั้น ๆ อิสรภาพในทฤษฎีประชาธิปไตยเป็นคุณค่า

ในตัวและของตัวเอง และแม้การให้อิสรภาพมากเกินไปอาจเป็นอันตรายที่มีอยู่ควบคู่ไปกับการแตกแยกฝักฝ่าย แต่อิสรภาพก็ไม่อาจถูกสละไปเพียงเพื่อต้องการจะหลีกเลี่ยงการแตกแยกฝักฝ่ายเท่านั้น

ระบอบฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยม ไม่ต้องประสบกับปัญหาเช่นว่านั้น ในหลักอุดมการณ์เหล่านี้ อิสรภาพไม่มีคุณค่าอะไร โดยที่อิสรภาพก่อให้เกิดการเห็นแก่ตัว อิสรภาพจึงต้องถูกทำลายไปเสียโดยการเพิ่มพูนอำนาจของรัฐ และทำให้อำนาจรัฐแผ่ขยายออกไปยิ่ง ๆ ขึ้น กิจกรรมบางอย่างไม่จำเป็นต้องสงวนไว้จากการควบคุมของรัฐอย่างในระบอบประชาธิปไตย บุคคลและกิจ-กรรมต่าง ๆ ของเขาทั้งหมด จะต้องถูกรัฐครอบคลุม และรัฐบาลวางระเบียบบังคับอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด สถาบันการเมืองทั้งหมดที่เป็นเครื่องแสดงผลประโยชน์เฉพาะส่วนย่อย ๆ จะต้องถูกเข้าแทนที่โดยสถาบันที่เป็นผู้แทนเฉพาะผลประโยชน์ของชาติเท่านั้น การศึกษา ศาสนา ธุรกิจ แรงงาน การบันเทิง หนังสือพิมพ์ทั้งหมดจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล เพราะเหตุที่การมีพรรคการเมืองสองพรรคหรือมากกว่า หมายความถึงข้อแตกต่างของความคิดเห็นในเรื่องนโยบายของรัฐ พรรคทั้งหมดเว้นหนึ่งพรรคจะต้องถูกจำกัดไปเสีย เยาวชนของชาติจะต้องได้รับการปลูกฝังลัทธินิยมในเรื่อง "สัจจะ" และอบรมเลี้ยงดูให้ยอมเชื่อฟังคำบัญชาของผู้นำและพรรคโดยปราศจากข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น ในสมัยของมุสโสลินี แผ่นป้ายในห้องเรียนประกาศข้อความเด่นว่า "มุสโสลินีถูกเสมอ"

ในระบอบเผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จ ไม่มีส่วนใดของผลประโยชน์หรือกิจกรรมส่วนบุคคลที่จะพ้นจากอำนาจอันครอบคลุมของรัฐ อันเป็นอำนาจที่เด็ดขาดอยู่เอง ในระบอบนี้ ผู้ปกครองไม่รับผิดชอบต่อบรรดาผู้ที่ตนปกครอง เขาอาจจะและโดยทั่วไปจะแสวงความเห็นชอบของประชาชนในสิ่งที่ตนกระทำ หากเป็นเพียงเพราะเขาเข้าใจดีว่าในทางปฏิบัติฐานะของเขาเองจะคงอยู่ได้ดีกว่าด้วยนโยบายเช่นนั้น เขารู้ว่า เขาอาจชักจูงใจได้ง่ายกว่าใช้วิธีบังคับ แม้ว่าเขาจะไม่ลังเลที่จะใช้กำลังบังคับในเมื่อเขาเชื่อว่าจำเป็น อย่างไรก็ดีระบอบเผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จต่างจากระบอบเอกาธิปไตยในอดีตในข้อที่ว่า เป็นระบอบที่พยายามแสวงและได้รับการสนับสนุนของมวลชนต่อฐานะและนโยบายของตน ระบอบเผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จปฏิเสธความสมบูรณ์ของหลักการประชาธิปไตยที่ว่า ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเหมือน ๆ กัน จอมเผด็จการเป็นแหล่งสุดท้ายของกฎหมายแต่เขาไม่ถูกจำกัดด้วยกฎหมาย และจอมเผด็จการไม่ยอมร่วมอำนาจกับผู้อื่น ในความหมายที่ว่าผู้อื่นเหล่านั้นอาจจะควบคุมเขาได้

ไฟรดริค (Friedrich) และ เบรซินสกี้ (Brzezinsky) ชี้ให้เห็นลักษณะรากฐาน ๖ ประการ ที่ระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งหมดมีอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายขวาหรือฝ่ายซ้าย ทั้งหมดเดินตามหลักการมีพรรคเดียวซึ่งควบคุมโดยจอมเผด็จการ ทั้งหมดใช้ระบบตำรวจควบคุมโดยอาศัยวิธีการทารุณกรรมและวิธีลับ และใช้เทคนิควิทยาศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของตน คือการเชื่อฟังอำนาจโดยเด็ดขาด ทั้งหมดถือหลักอุดมการณ์อย่างหนึ่งซึ่งให้จุดประสงค์และความหมายแก่ระบอบการและนโยบายของตน เพราะลักษณะต้องการมวลชนของระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จ ทางการรัฐบาลจึงใช้อำนาจควบคุมสื่อคมนาคมต่าง ๆ โดยสมบูรณ์ "เครื่องมือสำหรับจู่โจมอย่างสัมฤทธิผลด้วยกำลัง" ก็ถูกควบคุมแบบผูกขาดโดยทางการรัฐบาลด้วยเหมือนกัน ประการสุดท้ายเศรษฐกิจของชาติถือกันว่าเป็นอาวุธของรัฐและอยู่ในการควบคุมและนำของรัฐ* พวกฟาสซิสต์ในอิตาลีใช้ความพยายามที่ซ่อนเร้นอย่างบางตาที่จะจำแลงการควบคุมเศรษฐกิจของรัฐด้วยการก่อตั้ง "รัฐรวม" (corporate state) วิธีการนี้แสร้งทำเป็นให้บรรดาวิสาหกิจต่าง ๆ อยู่ภายใต้การควบคุมร่วมกันของเจ้าของและคนงาน และถือเป็นแง่โต้แย้งคติมากซิสต์ที่บอกว่า มีการขัดแย้งที่ติดอยู่และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ระหว่างสองชนชั้นเหล่านี้ ในแผนการมีการเน้นถึงระบบซินดิกัลลิสต์ (Syndicalism) และสังคมนิยมแบบกิลด์อย่างเห็นได้ชัด แต่โครงการเป็นแต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น เพราะตามความจริงพวกคนงานไม่ได้มีอำนาจควบคุม "หน่วยวิสาหกิจ" (corporation) ที่ตนมีส่วนอยู่ด้วยเลย พวกเจ้าของทั้งในอิตาลีและเยอรมันนีได้รับอนุญาตให้ได้ผลกำไรจากการดำเนินงานประกอบการของตน แต่รัฐซึ่งกำลังเตรียมการหรือกำลังทำสงครามอยู่เสมอ เป็นผู้อำนวยงานเหล่านั้นโดยเด็ดขาด ในสหภาพโซเวียตอันเป็นรัฐระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จของฝ่ายซ้าย วิสาหกิจเป็นของรัฐและสหภาพแรงงานถูกควบคุมโดยพรรคคอมมิวนิสต์

สรุป

โลกอยู่ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นเพราะอัตราจังหวะการเปลี่ยนแปลงอันกระชั้นขึ้นที่ทำให้ศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ แตกต่างจากอดีต ในสมัยพีวดัล สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยน

* Carl J. Friedrich and Zbigniew K. Brzezinski. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Harvard University Press, Cambridge. Mass., 1956. หน้า ๙–๑๐

ไปอย่างเชื่องช้าจนคนไม่สามารถรู้สึกว่ามีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ระยะเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมและระยะเร่งกระชั้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งในปัจจุบันเห็นกันได้ชัดกว่าแต่ก่อน ก่อให้เกิดภาวะการณ์ที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง ในระยะเวลาค่อนข้างสั้น โลกตะวันตกได้กลายเป็นอารยธรรมแบบชุมชน (urban) เป็นส่วนใหญ่มากกว่าเป็นแบบชนบท (rural) เป็นส่วนใหญ่ ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ได้ก่อตั้งขึ้น สามารถผลิตสินค้าปริมาณมหาศาล แต่ตกอยู่ภายใต้ความผันผวนที่เป็นอันตราย การศึกษาของมวลชนทำให้คนรู้อะไรดีขึ้น แต่ก็ทวีความโน้มเอียงของคนที่จะวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นและนำไปสู่การสลายตัวของหลักประเพณีที่เคยช่วยสงวนรักษาสังคมที่มั่นคงไว้ ประยุกต์วิทยาทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนปฏิวัติวิธีการคมนาคมและส่งเสริมให้ความคิดอ่านแพร่ไปอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงอันไพศาลเช่นนั้น จะเป็นความก้าวหน้าหรือไม่นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ สิ่งที่ไม่อาจโต้แย้งกันก็คือข้อเท็จจริงที่ว่านี่เป็นทางที่สิ่งต่าง ๆ เป็นไป และเราไม่อาจหวนกลับไปหาระบบการเป็นอยู่ที่ง่ายกว่าของอดีตอีกได้

ชีวิตในโลกสมัยใหม่เป็นชีวิตของความสลับซับซ้อนมหาศาล ผู้คนทั้งหลายต้องเผชิญกับกระบวนปัญหาอันยุ่งยากต่าง ๆ ซึ่งบรรพบุรุษของตนไม่เคยรู้สึกเลย ปัญหาใหม่ ๆ และยุ่งยากเกิดขึ้นมาทุก ๆ วัน ปัญหาจำนวนมากหมายเหล่านี้ไม่อาจขบไปได้โดยคนในฐานะบุคคลเป็นรายตัว และบางทีปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่เด่นของศตวรรษที่ ๒๐ ก็คือการขยายตัวเติบโตของรัฐบาลซึ่งจัดตั้งขึ้นให้เป็นตัวแทนทำการแก้ไขปัญหาทั้งหลาย ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้ขึ้นเฉพาะกับระบอบอำนาจเด็ดขาดและระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จเท่านั้น แม้แต่รัฐบาลของบรรดาชาติที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดก็ทวีสิทธิอำนาจและขอบเขตหน้าที่ขึ้นอย่างใหญ่หลวง แต่กระนั้นระบอบประชาธิปไตยก็คงยืนยันที่จะสงวนเสรีภาพที่กำหนดไว้ในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะให้พ้นจากสิทธิอำนาจอันครอบคลุมของรัฐบาล และตามความจริง ในหลาย ๆ อย่างที่มีอิสรภาพสำหรับบุคคลในระบอบประชาธิปไตยปัจจุบันมากกว่าที่เคยมีมาแต่ก่อน ตัวอย่างเช่น เสรีภาพทางศาสนา การสมาคม การพูด และหนังสือพิมพ์ เหล่านี้บางครั้งก็ถูกคุกคามในระบอบประชาธิปไตย แต่โดยส่วนรวมแล้วเสรีภาพเหล่านี้ได้รับการปกป้องและขยายเพิ่มขึ้น เรื่องของความเสมอภาคก็ได้รับการปฏิบัติด้วยความใส่ใจมากขึ้นและในระยะเร็ว ๆ มานี้ ก็มีอยู่มากที่ได้กระทำไปเพื่อให้แน่ใจว่าหลักการนี้จะมิได้รับผลเพียงด้วยกำนัลปากเท่านั้น

ความพยายามทั้งหมดเหล่านี้หมายความว่า ตราบจนบัดนี้ ระบอบประชาธิปไตยในลักษณะหนึ่งสามารถขบแก้ไขปัญหารีบด่วนที่สุดของตนได้ และยังคงดำรงตนในฐานะเป็นระบบการปกครองอยู่ ไม่มีอะไรประกันว่า ระบอบนี้จะสามารถทำเช่นนั้นได้เสมอไป ปัญหายังคงมีอยู่และทวีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในแง่จำนวนและความสลับซับซ้อน ปัญหาดังกล่าวไม่อาจแก้ไขในลักษณะอันเป็นที่ยอมรับแก่ทุก ๆ คนได้ และรัฐบาลประชาธิปไตยซึ่งโดยธรรมชาติของตนจะต้องยอมให้มีการแบ่งแยกฝักฝ่ายกันได้มาก ๆ เพื่อประโยชน์ของอิสรภาพก็จำต้องใช้เวลาในการแสวงหาทางแก้นานกว่ารัฐบาลในระบอบอำนาจเด็ดขาดซึ่งไม่ยอมให้มีการแบ่งแยก ความต้องการของระบอบประชาธิปไตยที่จะได้ฟังเสียงทุก ๆ ฝ่ายในปัญหาที่ถกเถียงกัน และที่จะบรรลุถึงคำตอบอันยังความพอใจแก่คนส่วนใหญ่ โดยไม่ก่อความเดือดดาลแก่คนส่วนน้อยนั้นมักถือกันว่าเป็นเครื่องวัดความอ่อนแอและรวนเร มีพวกนักพูดเจ้าคารมอยู่เสมอที่ต้องการโจมตีประชาธิปไตยในแง่นี้ และที่จะเสนอทางแก้ของตนเองซึ่งมักเป็นที่ดึงดูดใจ เพราะความง่ายๆ ลวงตา ข้อเสนอเหล่านี้ลวงตาก็เพราะความง่ายนั่นเอง คนฉลาดเข้าใจได้ว่าปัญหาอันยุ่งยากซับซ้อนย่อมไม่อาจใช้ทางแก้กันง่าย ๆ ได้ ตามความจริง ภาวะการณ์แวดล้อมก็มักจะไม่อำนวยให้ได้ทางแก้ที่น่าพอใจเลย และอาจเป็นได้ว่า คนเราจะต้องปรับตนเองให้ดำรงชีวิตอยู่กับปัญหาเหล่านี้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

คำตอบนี้ไม่อาจเป็นที่พอใจแก่คนจำนวนมาก คนเราต้องการให้ปัญหาของตนได้รับการแก้ไขให้เสร็จสิ้นไป ถ้าสถานการณ์ของตนไม่เป็นที่พอใจหรือเลวร้ายลงและถ้าคนไม่รู้อย่างพอเพียงถึงความยากลำบากที่มีอยู่ในการค้นหาคำตอบที่น่าพอใจแก่ปัญหาของตนแล้ว คนก็อาจหลงแต่เสียงยกยอปอปั้นของพวกเจ้าคารมซึ่งหยิบยื่นโลก ๆ หนึ่งให้โดยผลักภาระอันแสนเข็ญในการตัดสินใจจากบุคคลไปให้ผู้นำ ในส่วนหนึ่งนี่เป็นลักษณะจูงใจของลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยม ยังมีด้านอื่น ๆ และสำคัญของลักษณะจูงใจเช่นนั้นอีก ลัทธิฟาสซิสต์และสังคมชาตินิยมเสนอแพะรับบาปแก่ประชาชนที่กำลังยุ่งยาก พวกนี้หาว่า พวกคอมมิวนิสต์หรือพวกยิวรับผิดชอบต่อภาวะอันเลวร้ายที่เป็นอยู่ จงทำลายล้างคนพวกนี้และพวกอื่น ๆ ที่ขัดแย้งเสีย แล้วประชาคมก็จะดำรงอยู่ด้วยความกลมกลืนอีกวาระหนึ่ง ชนกลุ่มน้อย เฉพาะอย่างยิ่งชนอีกเชื้อชาติหนึ่งควรถูกทำลายล้างไปหรือบังคับให้เป็นทาสเสีย และการกระทำเช่นนั้นมีเหตุผลสนับสนุนในข้อที่ว่าเป็นการส่งเสริมผลประโยชน์ของเชื้อชาติที่ประเสริฐกว่า

ระบอบของฮิตเลอร์และมุสโสลินีได้ถูกทำลายไปแล้ว หลักการมูลฐานของลัทธิที่สนับสนุนระบอบเหล่านี้ยังคงอยู่ หลักการดังกล่าวเคยมีมาเก่าแก่เท่า ๆ กับคนเรานี่เองและไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะอยู่กับคนตลอดไป ระบอบของอนาคตซึ่งใช้หลักการเหล่านี้ จึงเป็นที่รู้จักกันในชื่ออื่น ๆ แต่ก็พอจำกันได้โดยง่าย กลุ่มชนอื่นนอกไปจากยิวหรือคอมมิวนิสต์ อาจตกเป็นแพะรับบาปของอนาคต เชื้อชาติผู้ "ประเสริฐ" อาจเป็นบางสิ่งบางอย่างนอกไปจากอารยัน แต่เรายังจะได้เห็นทางออกแบบง่าย ๆ จะได้เห็นพรรคของชนชั้นนำ จอมเผด็จการ จะได้เห็นการจำกัดอิสรภาพ "เพื่อประโยชน์ของประชาชน" และการใช้กำลังบังคับให้จำยอมอีกต่อไป แล้วก็จะมีการสนับสนุนใหญ่โตจากคนจำนวนมากมายผู้ซึ่งจะมีความสุขที่ได้ผลักความผิดชอบไปให้อยู่ในมืออันกระเหี้ยนกระหือรือของจอมเผด็จการดังเช่นในอดีต